Tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

New Testament, Psalms and Proverbs in Mixtec, Magdalena Peñasco (MX:xtm:Mixtec, Magdalena Peñasco)

Tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

New Testament, Psalms and Proverbs in Mixtec, Magdalena Peñasco (MX:xtm:Mixtec, Magdalena Peñasco)

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, Magdalena Peñasco

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Mixteco, Magdalena Peñasco [xtm], Mexico

Copyright Information

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/)
In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.
You do not sell this work for a profit.
You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Mixtec, Magdalena Peñasco

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 20 May 2025 from source files dated 29 Jan 2022
e406ad16-26c0-570c-b2a2-463185e3fb73

Contents

Mateo 1
Marcos 48
Lucas 77
Juan 124
Hechos 157
Romanos 201
1 Corintios 221
2 Corintios 241
Gálatas 254
Efesios 261
Filipenses 268
Colosenses 273
1 Tesalonicenses 278
2 Tesalonicenses 282
1 Timoteo 284
2 Timoteo 291
Tito 296
Filemón 299
Hebreos 301
Santiago 316
1 Pedro 321
2 Pedro 327
1 Juan 331
2 Juan 336
3 Juan 337
Judas 338
Apocalipsis 340

Tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma sukan ni kaxtnu'u tee ni yo nani Mateo ma

Tee jana'a tna'a Jesucristo ma
(Lc 3:23-28)

1 Cha'a kúu tutu ndáka'an ja ka nani sa'ya
tata ñayii jana'a ma, te ne'un yukan ni
kenda Jesucristo ma. Te Jesucristo ma chi
ni kenda ya ne'un sa'ya tata David ma, te
David ma chi sa'ya tata Abraham ma kúu
de.
2 Te Abraham ma kúu yuva Isaac ma, te
Isaac ma kúu yuva Jacob ma, te Jacob ma
kúu yuva Judá ma ji'in ndaka-ka ñani de
ma.
3 Te Judá ma, ni iyo sa'ya de ji'in ña'a kúu
Tamar ma, te Fares ma ji'in Zara ma ka kuu
de. Te Fares ma kúu yuva Esrom ma, te
Esrom ma kúu yuva Aram ma.
4 Te Aram ma kúu yuva Aminadab ma,
te Aminadab ma kúu yuva Naasón ma, te
Naasón ma kúu yuva Salmón ma.
5 Te Salmón ma, ni iyo sa'ya de ji'in ña'a kúu
Rahab ma, te Booz ni yo nani de. Te Booz
ma, ni iyo sa'ya de ji'in ña'a kúu Rut ma, te
Obed ni yo nani de. Te Obed ma kúu yuva
Isaí ma.
6 Te Isaí ma kúu yuva rey David ma.

Te rey David ma, ni iyo sa'ya de ji'in
ña'a ni yo kuu ñasi'i tee kúu Urías ma, te
Salomón ni yo nani de.
7 Te Salomón ma kúu yuva Roboam ma, te
Roboam ma kúu yuva Abías ma, te Abías
ma kúu yuva Asa ma.
8 Te Asa ma kúu yuva Josafat ma, te Josafat
ma kúu yuva Joram ma, te Joram ma kúu
yuva Uzías ma.
9 Te Uzías ma kúu yuva Jotam ma, te Jotam
ma kúu yuva Acaz ma, te Acaz ma kúu yuva
Ezequías ma.
10 Te Ezequías ma kúu yuva Manasés ma, te
Manasés ma kúu yuva Amón ma, te Amón
ma kúu yuva Josías ma.
11 Te Josías ma kúu yuva Jeconías ma; maa
tiempu ni ka jeka ñayii ñuu Babilonia ma
ñayii ñuu Israel ma, ni ka kâku Jeconías ma
ji'in jaku-ka ñani de ma.

12 Te nuu ni ka nde koo ñayii Israel ma
ñuu Babilonia ma, te ni iyo sa'ya tee kúu
Jeconías ma, te nani de Salatiel, te Salatiel
ma kúu yuva Zorobabel ma.
13 Te Zorobabel ma kúu yuva Abiud ma,
te Abiud ma kúu yuva Eliaquim ma, te
Eliaquim ma kúu yuva Azor ma.
14 Te Azor ma kúu yuva Sadoc ma, te Sadoc
ma kúu yuva Aquim ma, te Aquim ma kúu
yuva Eliud ma.
15 Te Eliud ma kúu yuva Eleazar ma, te
Eleazar ma kúu yuva Matán ma, te Matán
ma kúu yuva Jacob ma.
16 Te Jacob ma kúu yuva José ma, yii ña'a
kúu María ma, te si'i Jesús ma kúu ña, te
Jesús ma kúu iya nani Cristo ma iya ni
tetniñu Su'si ma.

17 Chukan kúu ja uxi kuun jichi ñayii ma
kúu onde Abraham ma te onde David ma,
te uxi kuun-ka jichi i kúu onde David ma te
onde kivi kuan koo i ñuu Babilonia ma, te
uxi kuun-ka jichi i ka kuu onde kivi kuan
koo i ñuu Babilonia ma te onde kivi ni kâku
Cristo iya ni tetniñu Su'si ma.

Sa'a ni kuu kivi ni kâku Jesucristo ma
(Lc 2:1-7)

18 Te sa'a ni kuu kivi ni kâku Jesucristo
ma. Iyo suchi kúu María ma, ndetu i ja
tnanda'a i ji'in José ma, te nuu ñatuu jin
kueka tna'a-ka i ma, te María ma, ni ni'i
sa'ya i sukan ni kuni maa Xtumani Ndios
ma. Te ni jinitnuni José ma ja ñu'u sa'ya i
ma.
19 Te José ma, in suchi va'a ini kúu i, te
ñatuu kúni i ja jin ka'an ndeva'a ñayii ma ja
kuu María ma, te chukan kúu ja jani ini i ja
yuyu'u-ni xndoo i suchi ma.
20 Te sukan jani ini i. Sani te nuu ni kixi
i ma, te ni jininuu i ja ni kenda in ángel
ni tetniñu Iya Tátnuni ma nuu iyo i ma, te
jiña'a ángel ma:

—José sa'ya tata David, má koyu'u ro
ja kueka ro María suchi ko kuu ñasi'i ro
ma, vaa sa'ya i suchi ñu'u ma, Sa'ya maa
Xtumani Ndios ma kúu ya.
21 Te kâku sa'ya i ma, te xnani ro ya Jesús,
vaa ja maa ya te jin kaku ñayii ñuu ya ma te
ma jin kondiso kuechi-ka i —kúu ángel ma
jiña'a i.

22 Ndaka cha'a ni kuu, sukan-va'a ko kuu
sukan ni ka'an Iya Tátnuni ma nuu tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a ya ma, nuu ni
ka'an de ma:
23 Jin kuni ni ja in suchi jaa, ku'un sa'ya i,
te kâku in suchi yii,
te jin xnani i suchi ma Emanuel,
kúu de ká'an de.
Te Emanuel ma kúni ka'an “Su'si ma iyo ji'in
o”.

24 Te ni ndoto José ma ja ni kixi i ma, te ni
sa'a i sukan ni tatnuni ángel ni tetniñu Iya
Tátnuni ma, te ni jeka i María ma ja ko kuu
ñasi'i i suchi ma.
25 Kovaa masu ni yo kixi i ji'in María ma, chi
ni yo ndetu i onde nuu ni kâku sa'ya María
ma suchi xinañu'u ma, te ni xnani José ma
lulu ma Jesús, sukan ni jiña'a ángel ma.

2

Ni jan koo tee inundichi ma ni ka ndachiñu'u de Jesús ma

1 Nuu ni kâku Jesús ma ñuu nani Belén
ma ja iyo i ñuu Judea ma, ne'un kivi
yukan tátnuni rey Herodes ma. Te ini ñuu
Jerusalén ma, ni ka kenda koo jaku tee
inundichi ve koo ñuu ka iyo ichi nuu kána
kandii ma.
2 Te ka jikan-tnu'u de:
—¿Ndenu iyo suchi ko kuu rey ñayii judío
ma ja jâ ni kâku i ma? Vaa nuu ka iyo sa
ñuu sa ma ichi nuu kána kandii ma, te ni
ka jini sa tiuxini káxtnu'u ja jâ ni kâku i ma,
te ve koo sa ja jin ndachiñu'u sa i —ka kuu
de ka jiña'a de.
3 Te nuu ni jiniso'o rey Herodes ma ja
sukan ka ka'an de ma, te ni ndi ini xeen
de, te sukan ni ka ndi ini ndaka ñayii ñuu
Jerusalén ma.
4 Te ni ndaxtutu Herodes ma ndaka tee ka
tatnuni nuu sutu ma, ji'in ndaka tee ka
skua'a tnu'u Moisés ma ja ka iyo de ñuu
yukan ma, te ni jikan-tnu'u de ndenu iyo
ja kâku Cristo iya tetniñu Su'si ma.
5 Te ni ka ndakone'e tee ma:
—Ñuu nani Belén ma ja iyo i ñuu Judea
ma, vaa sukan ni kaxtnu'u tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, te
sa'a nde a ni ka'an de ma:
6 Te ro'o ñuu Belén ja iyo ro ñuu Judá ma,
masu in ñuu luluu-ni kúu ro ja iyo ro ne'un
tee ka tatnuni ñuu Judá ma,
vaa ne'un ro'o kee iya kaxtnu'u sukan jin
sa'a ñayii ma,
te suu ya ko koto ñuu ri a ja kuu Israel ya.
—Sa'a ni ka ndakone'e de.
7 Sani te yuyu'u-ni ni kana Herodes ma
tee inundichi ma, te ni jikan-tnu'u vava'a
de na nde kivi ni kenda tiuxini ma.
8 Te ni tetniñu de tee ma ñuu Belén ma, te
jiña'a de:
—Kuán koo ni, te jin ke'en tnu'u vava'a
ni siki ja suchi luluu ni kâku ma te ndenu
iyo i, te nú ni ka ndani'i ni i, te jin kaxtnu'u
ni, sukan-va'a ki'in tna sa jin ndachiñu'u sa
i —kúu de jiña'a de.
9 Te nuu ni jinu ni ka jiniso'o de ja jiña'a
rey ma, te kuan koo de, te tiuxini ni ka
jini de nuu ka iyo de ñuu de ma kúu seña
ja ka ndikin de kuan koo de onde nuu ni
ka kenda koo de ve'e nuu iyo lulu ma, vaa
yukan ni jinkuiñi tiuxini ma.
10 Te nuu ni ka jini de ja ni jinkuiñi tiuxini
ma, te ni ka kutachi xen-xeen de.
11 Te ni ka kivi koo de ini ve'e ma, te ni
ka jini de lulu ma ji'in si'i ya María ma, te
ni ka jinkoo jiti de, te ni ka ndachiñu'u de
Jesús ma, vaa ka jini de ja iya kanuu kúu
ya. Sani te ni ka ndakune de ja ka yinda'a
de kuan koo de ma, te ni ka skuta'vi de lulu
ma mirra ji'in ja jáxiko asi ji'in oro.
12 Te nuu ni kunee ma te ni ka kixi de
ma, te ni xsjani ña'a Su'si ma ja máko jin
ndakokuiñi-ka de nuu iyo Herodes ma, te
chukan kúu ja in-ka ichi kuan nu koo de
ñuu de ma.

Ni ka xsiyo de Jesús ma ñuu Egipto ma

13 Sani te nuu ni ka ya'a de kuan nu koo
de ma, te nuu ni kixi José ma, te ni kenda
in ángel ni tetniñu Iya Tátnuni ma, te jiña'a
i:
—Ndakoo ni, te kueka ni lulu a ji'in si'i ya
a, te kuán koo ni ñuu Egipto ma, te jin koo
ni yukan-ni onde kaxtnu'u maa sa kivi ndi
koo ni ma, vaa sa'a ko kuu ja Herodes ma
chi nduku de lulu a ja ka'ni de ya —kúu i
jiña'a i.
14 Te ni ndoto José ma, te ni jeka de lulu
ma ji'in si'i ya ma, te kuan koo jakuaa de
ñuu Egipto ma.
15 Te yukan ni ka iyo de onde ni ji'i Herodes
ma, sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an Iya
Tátnuni ma nuu tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u
Su'si ma ja ni ka'an de ma: “Onde ñuu
Egipto ma ni ndakana sa Sa'ya sa ma.” Sa'a
ni ka'an de ma.
16 Sani te nuu ni jinitnuni Herodes ma ja
ni ka xnda'vi ña'a tee inundichi ma, te ni
ndakiti xeen ini de, te ni tatnuni de ja jin
ka'ni soldado ma ndaka suchi yika ni ka
kâku ma te onde suchi uu kuiya ma, ja ka
iyo i ñuu Belén ma ji'in ndaka yu'u ñuu ma.
17 Sukan, te ni kuu sukan ni ka'an Jeremías
tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma nuu sa'a ni ka'an de ma:
18 Ni ka jiniso'o i ja kúu yu'u in ña'a ñuu
Ramá ma,
nda'yu ña te tnána ña ja kúxii xeen ini ña.
Raquel ma kúu ña, te nda'yu ña ja jin kuu
sa'ya ña ma,
te masu na in kúndee ja ndaka'an mani i
ña,
vaa kuechi ja ni ka ji'i sa'ya ña ma.
Sa'a ni ka'an de ma.

Kuan nu koo de ji'in Jesús ma ñuu Nazaret ma

19 Kovaa nuu ni ji'i Herodes ma, sani te
ni kenda in ángel ni tetniñu Iya Tátnuni ma
nuu kixi José ma ñuu Egipto ma,
20 te jiña'a i:
—Ndakoo ni, te ndakueka ni Jesús a ji'in
si'i ya a, te kuán nu koo ni ñuu Israel ma,
vaa jâ ni ka ji'i ñayii ka nduku ja jin ka'ni i
ya ma —kúu i jiña'a i.
21 Sani te ni ndakoo de, te ni ndakueka
de ya ji'in si'i ya ma, te kuan nu koo de ñuu
Israel ma.
22 Kovaa ni ni'i tnu'u de ja tee kúu Arquelao
ma, tátnuni de ñuu Judea ma nuu tniñu yuva
de Herodes ma, te chukan kúu ja ni yu'u

José ma ja no'o de yukan. Kovaa Su'si ma,
ni kaxtnu'u ya nuu de ora kixi de ma nawa
sa'a de. Sani te kuan nu koo de ji'in ya ñuu
Galilea ma.
23 Te ni ka kenda koo de ji'in ya yukan, te ni
ka iyo de ji'in ya ñuu nani Nazaret ma ja iyo
i ñuu Galilea ma, sukan-va'a ko kuu sukan
ni ka'an tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma nuu ni ka'an de ja konani ya
nazareno ma.

3

Sukan ni kaxtnu'u Juan tee skuandute ñayii ma
(Mr 1:1-8; Lc 3:1-9; Jn 1:19-28)

1 Ne'un kivi yukan, te ni kenda Juan tee
skuandute ñayii ma ichi nuu masu nawa
iyo kuiti ma, te káxtnu'u de tnu'u Su'si ma
nuu ñayii ñuu Judea ma ja jan koo i nuu iyo
de ma.
2 Te jiña'a de:
—Jin ndakani jin ndaka'vi ini ni, te jin
xndoo ni ja u'vi ka sa'a ni ma, te jin
ndandikin ni Su'si ma, vaa jâ ve kuyatni ja
tatnuni iya iyo andivi ma —kúu de jiña'a
de.
3 Vaa Juan ma kúu tee ni ka'an Isaías tee
ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma, nuu ni ka'an de ma:
Kayu'u in tee onde nuu masu nawa iyo
kuiti ma, te ka'an de:
"Jin satu'va ni ichi Iya Tátnuni ma,
jin ndakune ni in ichi ndaa."
Sa'a ka'an de.
4 Te Juan ma, ne'nu de sa'ma ixi kiti kúu
camellu ma, te chii de ma ni yo nu'ni in ñií.
Te ni yo jaa de tika langosta ji'in nduxi ni
yo ni'i de yuku ma.
5 Te ni yo jan koo ñayii ka iyo ñuu Jerusalén
ma, ji'in ni-ka'nu ñuu Judea ma, ji'in
ni-ka'nu yuyute Jordán ma nuu iyo Juan
ma.
6 Te ni ka yo ndaka'an, ni ka yo ndakachi i
kuechi i ma nuu Su'si ma, te ni yo skuan-
dute de i yute Jordán ma.
7 Te nuu ni jini de ja kua'a tee ka kuu
fariseo ma ji'in tee ka kuu saduceo ma ni
kenda koo ja skuandute de tee ma, te jiña'a
de:
—¡Sukan ka kuu koo ma ka kuu ni! ¿Na
in ni kaxtnu'u nuu ni ja jin kaku ni ja ma
xndo'o xneni ña'a Su'si ma?
8 Jin sa'a ni ja va'a, sukan-va'a kona'a ndija
ja jâ ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini ni nuu
Su'si ma.
9 Te másu ko jin kani ini ni: "¡Yo'o chi jin
ndani'i-ta'vi o, vaa sa'ya tata Abraham ma
ka kuu o!" Kovaa ja ndaa kúu ja visi yuu
ka ndaa ya'a chi kuu ndasa'a Su'si ma sa'ya
tata Abraham ma.
10 Te jâ iyo tu'va kaa ma xuu yutnu ma ja
ka'nde i onde yo'o tnu ma. Ndaka yutnu
masu kúun javixi va'a ma, jin te'nde tnu, te
jin koo tnu nuu ñu'u ma, te jin kayu jin koko
tnu. Te sa'a sa'a ya ji'in ñayii ñatuu ka sa'a
sukan játna ini ya ma.
11 Ja ndaa kúu ja saña chi skuandute ña'a
sa ji'in ndute a-ni, sukan-va'a na jakona'a
ja jâ ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini ni
nuu Su'si ma. Kovaa kuee-ka, te kenda iya
iyo-ka tnu'u ndee tnu'u ndatnu-ka ya sana
saña, te saña, va ni a ndijan ya ma masu
kaa masu iyo sa ja kinda'a sa. Te maa ya
chi iyo ya ja taa ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu
vaa sa'a ya ja jin koo ni ji'in Xtumani Ndios
ma, te nú ma jin kandija ni ja ká'an ya ma
chi iyo ya ja chunee ña'a ya nuu ñu'u i'ni
ma.
12 Te jâ yinda'a ya ja xndechi ya triu ma te
nduvii i, te sa'a siin ya paja ma, te ndatava'a
ya triu ma nuu ku'un va'a i ma. Te ka'mi ya
paja ma in nuu ñu'u ja masu nda'va kuiti i
—kúu de jiña'a de.

Sukan ni jandute Jesús ma
(Mr 1:9-11; Lc 3:21-22)

13 Te kivi yukan Jesús ma, ni kee ya ñuu
Galilea ma, te kua'an ya nuu iyo Juan ma
yuyute Jordán ma, sukan-va'a skuandute
de ya.
14 Kovaa Juan ma, ñatuu kúni de, te jiña'a
de:
—Saña, jiniñu'u ja maa ni skuandute
ña'a, ¿te nava'a saa su'va maa ni vee ja
skuandute ña'a sa? —kúu de jiña'a de.
15 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Kachi ni ve, vaa jiniñu'u ja sa'a jin sa'a
o, vaa Su'si ma chi, kúni ya ja jin sa'a o ja
va'a ja ndaa nuu ya ma —kúu ya jiña'a ya.
Sani te ni kachi Juan ma, te ni skuandute
de ya.
16 Te nuu ni jinu ni jandute Jesús ma, te
ni nana ya nuu ndute ma. Sani te ni ka
ndanune andivi ma, te ni jini ya ja ni nuu
Xtumani Ndios ma sukan kaa in sata, te ni
jakoxtnee ya siki maa Jesús ma.
17 Te ni ka jiniso'o ñayii ma ja sa'a ká'an Su'si
ma onde andivi ma:
—Iya ya'a kúu Sa'ya maa sa, te kútoo sa
ya, te játna ini xeen sa ja sa'a ya a —kúu ya
ká'an ya.

4

Jesús ma, ni jitotnuni ña'a tachi ma
(Mr 1:12-13; Lc 4:1-13)

1 Sani te Jesús ma, ni jan xsia'a ña'a
Xtumani Ndios ma ichi nuu masu nawa iyo
kuiti ma, sukan-va'a kototnuni ña'a tachi
ma, sukan-va'a jin kuni o ja masu nawa
kuu sa'a tachi ma.
2 Nuu ni ya'a uu xiko kivi ja nduu ñuu ñatuu
nawa ni jaa ya ma, te kókon ya.

3 Te ni kenda tachi ma ja kototnuni i ya ma,
te jiña'a i:
—Nú ndija ja Sa'ya Su'si ma kúu ni, te
tatnuni ni ja yuu ya'a, jín nduu i xtatila ja
kaa ni —kúu i jiña'a i.
4 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Tnu'u Su'si ma ká'an: “Masu maa in-ni
ja kaa ja ko'o o ma sa'a ja koteku o chi su'va
ja kandija o ndaka tnu'u ká'an káchi Su'si
ma” —kúu ya jiña'a ya.
5 Sani te tachi ma, ni jeka i Jesús ma, te
kua'an i ji'in ya onde ñuu ii nani Jerusalén
ma, te ni skaa i ya in nuu sukun xini veñu'u
ka'nu ma,
6 te jiña'a i:
—Nú ndija ja Sa'ya Su'si ma kúu ni, onde
ya'a, te skee ni maa ni onde kunu ma, vaa
tnu'u Su'si ma ká'an:
Su'si ma, tatnuni ya nuu ángel ya ma ja jin
chindee ña'a i,
te jin ndatnii i nda'a ni ma,
sukan-va'a ma jinu ni nuu in yuu
—kúu i jiña'a i.
7 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Suni tnu'u Su'si a ká'an: “Másu ko
kototnuni ro Su'si ro Iya Tátnuni ma” —kúu
ya jiña'a ya.
8 Sani te tachi ma, ni ja'an i ji'in ya in
nuu sukun-ka, te ni kaxtnu'u i ni-ka'nu ñuu
ñayivi a ji'in ndaka ja vii ja luu iyo ñuu ñayivi
a,
9 te jiña'a i:
—Taa sa ndaka cha'a, nuna jinkuiñi jiti ni
nuu sa a te ndachiñu'u ña'a ni —kúu i jiña'a
i.
10 Kovaa Jesús ma, ni ndonda ya nuu
tachi ma, te sa'a jiña'a ya:
—Kuán ndiyo ki'in ro nuu iyo ri a, vaa
tnu'u Su'si a ká'an: “Maa in-ni Su'si Iya
Tátnuni ma kúu iya ndachiñu'u ro, te nuu
maa in-ni ya kunukuechi ro” —kúu ya jiña'a
ya.
11 Sani te tachi ma, ni xndoo i ya, te ni ka
kenda koo ángel ma, te ni ka jinukuechi i
nuu ya.

Jesús ma, ni keja'a ya tniñu ya ñuu Galilea ma
(Mr 1:14-15; Lc 4:14-15)

12 Nuu ni jiniso'o Jesús ma ja Juan ma,
yinee de vekaa ma, te ve ndii ya ñuu Galilea
ma.
13 Te ñatuu ni ndoo ya ñuu Nazaret ma chi
kua'an ya onde ñuu Capernaum ma ja kátuu
yu'u mar iyo ñuu Zabulón ma ji'in Neftalí
ma,
14 sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an Isaías
tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma, nuu ni ka'an de ma:
15 Ñuu Zabulón ma ji'in ñuu Neftalí ma,
ja ka iyo i ichi yu'u mar ma, in-ka yu'u yute
Jordán ma,
ja ka kuu i ñuu Galilea ma, ñuu ñayii masu
ñayii judío ka kuu i ma.
16 Ñuu iyo nuu nee ma, ni jini i in ñu'u ka'nu
ndú'va,
te ñayii ka iyo ja sani te jin kûu i ma,
te in ñu'u ni ndandu'va nuu ka iyo i ma.
Sa'a ni ka'an de.
17 Te onde kivi ni ndenda Jesús ma ñuu
Galilea ma, te ni keja'a ya káxtnu'u ya tnu'u
vii tnu'u va'a ya ma nuu ñayii ma, te jiña'a
ya:
—Jin ndakani jin ndaka'vi ini ni, te jin
xndoo ni ja u'vi ka sa'a ni ma, te jin
ndandikin ni Su'si iya iyo andivi ma, vaa jâ
ni kuyatni ja tatnuni ya ma —kúu ya jiña'a
ya.

Jesús ma, ni kana ya kuun tee ka tava tiaka ja jin kondikin de ya
(Mr 1:16-20; Lc 5:1-11)

18 Kua'an Jesús ma yu'u mar ñuu Galilea
ma, te ni jini ya uu tee ndi-tna'a ñani de.
In de ma nani Simón, tee ni ka yo xnani i
Pedro ma, te ñani de ma, Andrés nani de.
Te ka yikuu de ka skee de ñunu de ma ja jin
tava de tiaka nuu mar ma, vaa tee ka tava
tiaka ka kuu de.
19 Te jiña'a ya:
—Ne'e koo ni, te jin kondikin ña'a ni, te
sa'a sa ja jin ko kuu ni sukan ka kuu tee ka
tava tiaka ma, te jin ndaxtutu ni ñayii ja jin
kandija i ja ká'an sa a, te jin kondikin ña'a i
maa sa —kúu ya jiña'a ya.
20 Sani te ni ka xndoo kunu de ñunu de
ma, te ni ka ndikin de ya.
21 Te ni ya'a ya kua'an ya yukan, te ni
jini ya uu-ka tee ndi-tna'a ñani de, Santiago
ma ji'in ñani de Juan ma, tee ka kuu sayii
Zebedeo ma. Ka iyo de nuu barcu yuva
de Zebedeo ma, ka yikuu de ka ndakiku de
ñunu ka jatniñu de ma. Te ni kana ña'a ya.
22 Te ni ka xndoo kunu de barcu de ma ji'in
yuva de ma, te kuan koo de, te ni ka ndikin
de ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu kua'a ñayii
(Lc 6:17-19)

23 Te ni-ka'nu ñuu Galilea ma ni ndakon-
duu ya, te ndaka veñu'u lilikin ma nuu ka
ndatna'a ñayii judío ma, káxtnu'u ya tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si ma ji'in sukan tatnuni
ya ma. Te ni ndasava'a ya ñayii ka ku'u
ndeva'a-ni kue'e ma ji'in ndaka ja ka ndo'o
ka neni ñayii ñuu yukan.
24 Te ni-ka'nu ñuu Siria ma ni ka jini i sukan
sa'a sukan kúu ya ma, te ni ki koo i ni
ki xsia'a i ndaka ñayii ka ndo'o ka neni
ndeva'a-ni nuu kue'e ma, ji'in ñayii ka ndo'o
ka neni nuu tachi ma, ji'in ñayii ka nduneé
xini i ma, ji'in ñayii ñatuu kúu jin kanda i
ma, te ni yo ndasava'a ya i.

25 Te ni ka ndikin ña'a kua'a xeen ñayii ñuu
Galilea ma, ji'in ñayii ñuu Decápolis ma, ji'in
ñayii ñuu Jerusalén ma, ji'in ñayii ñuu Judea
ma, ji'in ñayii ka iyo in-ka yu'u yute Jordán
ma, te kuan koo i ji'in ya.

5

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya sukan kúni
Su'si ma ja jin sa'a o, te nde ñayii jin ni'i ja
vava'a-ka ma
(Lc 6:20-23)

1 Te ja ni jini Jesús ma kua'a xeen ñayii
ma, te ni kaa ya ichi sukun-ka yuku ma, te
ni jinkoo ya. Te ni jan koo tee ka ndikin ya
ma, ni ka jan nu tna'a-ka de ya.
2 Sani te ni keja'a ya káxtnu'u ya, te sa'a
jiña'a ya:
3 —Vava'a jin kendoo ñayii ka ndakunit-
nuni ja ka jiniñu'u i Su'si ma, vaa kivi
tatnuni Su'si ma, nuu koo ya ma, yukan jin
koo i ji'in ya.
4 'Vava'a jin kendoo ñayii ka nda'yu ma
chi ndaka'an mani ña'a maa Su'si ma.
5 'Vava'a jin kendoo ñayii kuee ini ma chi
jin nduta'vi i in ñu'ú ni skuiso ya ja kua'a
ya ma.
6 'Vava'a jin kendoo ñayii ni-yu'u ni-ini i
ka ndanduku i ja va'a ja ndaa tátnuni Su'si
ma ja jin ko sa'a i ma, vaa jin ni'i ndija i ja
ka jiniñu'u anua i ma.
7 'Vava'a jin kendoo ñayii inunda'vi ini
ma, vaa ndunda'vi ini ña'a maa Su'si ma.
8 'Vava'a jin kendoo ñayii ñatuu na ja u'vi
ka iyo ini anua i ma, vaa suu i jin kuni Su'si
ma.
9 'Vava'a jin kendoo ñayii ka ndi ini te ka
nduku i naxe jin koo mani ñayii ma chi suu
i jin konani sa'ya Su'si ma.
10 'Vava'a jin kendoo ñayii ka sondikin
ña'a ñayii ma kuechi ja ka sa'a i ja va'a ma
te ka ndo'o ka neni i ma chi ñayii yukan jin
koo nuu tatnuni Su'si ma.
11 'Vava'a jin kendoo maa ni, nú kuechi
ja ka kandija ña'a ni a, te jin ka'an ndeva'a
i nuu ni, te jin sondikin ña'a i, te jin
xtekuechi ña'a i ja ka sa'a ni ndaka ja u'vi
tna'a ja masu sukan ka sa'a ni ma.
12 Jin kusii ini ni, te jin kutachi ni, vaa
iyo ja ka'nu ka'nu ja jin kuta'vi ni ja iyo i
onde andivi ma, te jin kona'a ni ja sukan
ka sondikin ña'a ñayii a, sukan ni ka yo
sondikin i tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u
ni yo wa'a Su'si ma, tee ni ka yo iyo onde
xi'na-ka ma.

Sukan kúu ñii jaa o ma ka kuu o

13 'Ndijin chi sukan kúu ñii jaa o ma sukan
ka kuu ni ja ka kandija ni tnu'u Su'si ma te
ka iyo ni ñuu ñayivi a. Chukan kúu ja jin
ko koto vava'a ni maa ni, chi vaa ka jini
maa ni ja nú ñii ma, ñatuu u'wa-ka i ma,
masu nawa kuu sa'a o ja ndu-u'wa-ka i, te
ni masu jiniñu'u-ka i. Yika ja skana o i te jin
kuiñu ña'a maa ñayii ma.

Sukan kúu ñu'u ndú'va ja xtnuu i nuu o
ma, sukan ka kuu o

14 'Ndijin chi sukan kúu ñu'u ndú'va
vava'a ja xtnuu i nuu o ma, sukan ka kuu
tna ni ñuu ñayivi a, te suni sukan kúu in ñuu
iyo onde xini yuku ma ja masu kuu chu'u i
ma, sukan ka kuu tna ni.
15 Vaa ka jini maa ni ja nú ni xndu'va o
in ñu'u ma chi masu ja chinee va'a o i in
chii kajoo ma kúu, su'va nú ni xndu'va o
i chi sonee sukun o i nuu candileru ma,
sukan-va'a xtnuu va'a-ka i nuu ndaka ñayii
ka iyo ve'e ma.
16 Sukan kúu ñu'u ndú'va ma, sukan jin ko
kuu ni nuu ñayii ma, sukan-va'a ja jin kuni i
ja va'a ka sa'a ni ma, te jin ndasa'a i kuenda
ja kuechi ja ka iyo ni ji'in Su'si ma kúu ja
ka sa'a ni sukan, te jin ndachiñu'u i Yuva o
Su'si ma iya iyo andivi ma.

Jiniñu'u ja jin sa'a o sukan káxtnu'u Jesús
ma

17 'Másu ko jin kani ini ni ja vee sa
ja xtandiyo sa ja ni ndakaxtnu'u Moisés
ma xi ja ni ka yo kaxtnu'u tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.
Masu vee sa ja xtandiyo sa, chi ña'a, su'va
vee sa ja xsinu sa ja kaxtnu'u vava'a sa
sukan kúni Su'si ma ja jin ko sa'a jin ko kuu
ni.
18 Ja ndaa ká'an sa ja nani ka iyo-ka andivi
ma ji'in ñu'ú ya, chi ndaka tna'a ja ni
tatnuni Su'si ma onde ndi'i kuiti ko kuu, te
ni masu yanduu ni-in letra lilikin.
19 Te chukan kúu ja nú na in te ñatuu sa'a
ndi'i sa'a tu'u i ndaka tnu'u tátnuni sa ya
te suni sukan-ni káxtnu'u i nuu ñayii ma ja
máko jin sa'a tna i ndaka sukan tátnuni sa
ma, te kóna'a i ja masu in ñayii kanuu ko
kuu i nuu tatnuni Su'si ma. Kovaa nú na
in na sa'a ndaka tu'u tnu'u káxtnu'u sa ya
te káxtnu'u tna i ja sukan jin sa'a ndi'i jin
sa'a tu'u tna ñayii ma, te kóna'a i ja in ñayii
kanuu ko kuu i nuu tatnuni Su'si ma.
20 Chukan kúu ja ká'an sa ja kanuu ja jin sa'a
va'a jin sa'a ndaa-ka ni sana tee ka skua'a
tnu'u ni yo kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka
kuu fariseo ma, vaa nú ña'a, te masu kuu
jin kivi koo tna ni nuu tatnuni Su'si ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin
ndaka'an mani nuu tna'a o
(Lc 12:57-59)

21 'Ni ka jiniso'o ni ja sa'a ni ka kaxtnu'u
ñayii jana'a ma: “Másu ko ka'ni ni ñayii ji'in
ni ma, vaa ñayii ni ja'ni in ndiyi ma, jâ ni
jiso kuechi i te ndachunaa maa i ja ni sa'a i
ma.”
22 Kovaa saña chi ká'an sa ja nú na in
na ndakiti ini nuu tna'a i ma, suni kuiso

kuechi tna i te ndakan Su'si ma kuenda
nuu i. Te nú na in jani ini ja maa i kúu-ka
ma te kuña'a i nuu tna'a i ma ja masu nde
jiniñu'u ñayii yukan ma, te jâ ni jiso kuechi
i te ndakua'a i kuenda nuu Su'si ma kivi
ndenda i nuu núkoo ya ja ka'nde ya tniñu
ñayii ma. Te ñayii ûni ká'an u'vi nuu in-ka
ñayii ma, jâ iyo i ja ki'in i nuu andeya ma ja
ndachunaa i ja ni sa'a i ma.
23 'Chukan kúu ja nú vee ni ve xsia'a ni ja
ndakua'a ni nuu Su'si ma te ndaka'án ni ja
iyo kuechi ni nuu tna'a ni ma,
24 te ja sa'a ni kúu ja xndoo ni ja yinda'a ni
ma nuu iyo altar ma, te ki'in ni, te ndaka'an
mani ni tna'a ni ma, te nú ni jinu, sani te kii
ni te ndakua'a ni nuu Su'si ma ja vee ni ve
xsia'a ni ma nkuu.
25 'Ñama ni, te vitna iyo ja kuu-ka te
ndaka'an mani ni ñayii ñatuu iyo mani ji'in
ni ma. Nú ña'a te kua'a i kuenda nuu tee
ja'nde tniñu ma, te tee ya'a tatnuni de nuu
tee ka kuu ndaja'a ma, te jin koo de jin
chinee va'a ña'a de vekaa ma.
26 Ja ndaa ká'an sa ja nú na in na kivi vekaa
ma, masu ndee-ka i onde ndachunaa ndi'i
kuiti i ja ni sa'a i ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja ja u'vi kúu ja ko ndiyo ini o in-ka ñayii masu ni tnanda'a ji'in o ma

27 'Ni ka jiniso'o ni ja ni ka yo ka'an i ma:
"Máko kivi nduu ni ji'in in-ka ñayii masu ni
tnanda'a ji'in ni ma."
28 Kovaa saña chi ká'an sa ja nú in tee, te
konde'ya de in ña'a te ndiyo ini de ja kivi
nduu de ji'in ña ma, jâ ni jiso kuechi de, vaa
jâ ni jani ini de sukan ma, te nuu Su'si ma
chi kuenda tnu'u ja jâ ni kivi nduu de ji'in
ña kúu.
29 'Chukan kúu ja nú nduchinuu kua'a ni
a kúu ja sa'a ja kuiso kuechi ni ma, tava
ni i te skana ni i chi va'a-ka ja skenaa ni
in nduchinuu ni a sana ni-ka'nu ni skenaa
maa ni nuu andeya ma.
30 Te nú nda'a kua'a ni a kúu ja sa'a ja
kuiso kuechi ni, ka'nde ni i te skana ni i
chi va'a-ka ja skenaa ni in nda'a ni a sana
ni-ka'nu ni skenaa maa ni nuu andeya ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja máko xndoo tee ma ñasi'i de ma
(Mt 19:9; Mr 10:11-12; Lc 16:18)

31 'Suni ni ka yo ka'an tna i: "Nú tee ma,
te ndásaxiko de ñasi'i de ma te xndoo de ña
kúni de, te kuu xndoo de ña ma, te kuá'a de
in tutu ká'an ja jâ ni xndoo de ña."
32 Kovaa saña chi ká'an sa, nú tee ma, te
ndásaxiko de ñasi'i de ma te xndoo de ña
ma, nú masu kuechi ja ni kivi nduu ña ji'in
in-ka tee kúu, chi sa'a de ja kivi nduu ña
ji'in in-ka tee, te sa'a de ja kuiso kuechi ña.
Te tee ndakueka ña'a ni ndoo ma, kuiso
kuechi tna de, vaa téku yii ña ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin ka'an ndaa o ma

33 'Te suni ni ka jiniso'o ni ja ni ka ka'an
tna i nuu ñayii jana'a ma: "Má ndakune'e ni
Su'si ma te xnda'vi ni tna'a ni ma, su'va sa'a
ni ja ni skuiso ni nuu Iya Tátnuni ma."
34 Kovaa saña chi ká'an sa, máko jin skuiso
ni ja maa andivi ma te jin sa'a ni, vaa andivi
ma iyo nuu núkoo Su'si ma ja tátnuni ya ma.
35 Ni a ko jin ka'an ni ja maa ñu'ú ya'a te jin
sa'a ni, vaa nuu ka yoxtnee ja'a ya ma kúu.
Ni a ko jin ka'an ni ja maa ñuu Jerusalén ma
te jin sa'a ni, vaa ñuu Jerusalén ma kúu ñuu
iya kúu Rey Kanuu ma.
36 Ni a ko jin ka'an ni ja maa xini ni a te jin
sa'a ni, vaa masu kuu jin ndasa'a kuijin ni
xi jin ndasa'a tnuu ni ni-in ixi xini ni a.
37 Kovaa su'va in-ni ja jin ka'an ni: nú saa
te jin ka'an ni "saa", te nú ña'a te jin ka'an ni
"ña'a", vaa nuna jin skaa-ka ni ja jin ka'an
ni ma, ja u'vi ko kuu i.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin kutoo o ñayii ñatuu ka kunimani nuu o ma
(Lc 6:27-28, 32-36)

38 'Suni ni ka jiniso'o ni ja sa'a ni ka yo
ka'an i: "Nuna xtnakue'e ñayii ma nduch-
inuu ni ma, te suni ndaxtnakue'e ni nduch-
inuu i ma. Nuna kene'e i nu'u ni ma, te suni
ndakene'e ni nu'u i ma." Te nú sukan ma,
chi ja ni ka yo sa'a ña'a in-ka ñayii ma, te
suni sukan ni ka yo ndasa'a tna ni i ma.
39 Kovaa saña chi ká'an sa, nú na in kúni ja
sa'a ña'a i ja u'vi, máko sunkani ni i, te ko
kuu maa i. Te nú na in ni kani yikinuu ni
ichi kua'a ma, kua'a ni tnu'u, te káni maa i
in-ka yikinuu ni ma.
40 Nú na in kúni ja kanaa i ji'in ni te xtandee
i su'nu ni ma, suni kua'a tna ni su'nu ka'nu
ndii ni ma.
41 Nú na in xtetuu ña'a nawa kondiso ni te
ki'in jika ni ji'in i, su'va uu jichi jika-ka ki'in
ni ji'in i.
42 Nú na in jikan, te kua'a ni nawa jikan i
ma. Te nú na in jikan nuu, te máko ka'an
ni ja ma kuanuu ni.
43 'Ni ka jiniso'o ni ja sa'a ni ka yo ka'an i
ma: "Kutoo ni tna'a ni ma, te saxiko ni nuu
ñayii kúni u'vi nuu ni ma."
44 Kovaa saña chi ká'an sa: Jin kutoo ni ñayii
ka kuni u'vi nuu ni ma, te jin ka'an va'a jin
ka'an vii ni ja jin kuu ñayii ka ka'an u'vi
ja jin kuu ni ma, te jin ko sa'a ni ja va'a
ja jin kuu ñayii ka saxiko ña'a ma, te jin
kakan-ta'vi ni ja jin kuu ñayii ka nduku ja
jin sa'a ña'a i ja u'vi ma,
45 sukan-va'a jin ko kuu ni sa'ya Yuva o iya
iyo onde andivi ma. Vaa maa ya chi sa'a ya
ja kána kandii ma nuu ka iyo ñayii ka sa'a
ja va'a ma, ji'in nuu ka iyo ñayii ka sa'a ja
u'vi ma, te suni sa'a ya ja kúun savi nuu ka

iyo ñayii ka sa'a ja u'vi ma ji'in nuu ka iyo
ñayii ka sa'a ja va'a ma.
46 Vaa nú ka kutoo ni yika-ni ñayii ka kutoo
ña'a ma, ¿nawa ka ndetu ni ja jin kuta'vi ni
ja taa Su'si ma? Vaa sukan kuiti-ni tna ka
sa'a ñayii ka sa'a ja u'vi ma.
47 Te nú ka wa'a ni nchuxi nani ñayii ni ka
nduu ji'in ni sa'ya Su'si ma, ¿nawa kúu ja
ka sa'a-ka ni? ¿Masu sukan ka sa'a tna ñayii
ñatuu ka jini Su'si ma, ja vivii ka kuu i ji'in
ñayii ka ketna'a ini ji'in i ma-ni?
48 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu ni
sa'ya Su'si ma, su'va jin ku'un ini ni ja
ndimaa ja va'a ja vii jin ko sa'a ni, sukan
sa'a Yuva o iya iyo onde andivi ma ja
ndimaa ja va'a ja vii sa'a ya ma —kúu ya
jiña'a ya.

6

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin sa'a o ora ka chindee o ñayii nda'vi ma

1 Te jiña'a Jesús ma:
—Másu ko jin ku'un ini ni ja ora ka sa'a
ni ja va'a ma, te onde jin kuni ña'a ñayii
ma, sukan-va'a jin ndachiñu'u ña'a i. Vaa
nú sukan na jin sa'a ni, te masu nawa jin
kuta'vi ni nuu Yuva o iya iyo onde andivi
ma.
2 Chukan kúu ja nuna jin chindee ni ñayii
nda'vi ma, má jin sa'a ni ja jin kuni
ndaka-ka ñayii ma, sukan ka sa'a ñayii ka
kutneñu maa i te masu ka sa'a i ja ka ka'an
i ma. Vaa nú ka iyo i veñu'u lilikin ma
xi nú ka iyo i ichi ma, te sukan ka sa'a i,
sukan-va'a jin kuni ñayii ma ja sukan ka
sa'a i ma te jin ndachiñu'u ña'a i ma. Ja
ndaa ká'an sa ja jâ ni ka ni'i i ja jin kuta'vi i
ma, te masu nawa jin ni'i-ka i.
3 Kovaa ndijin, nuna jin chindee ni ñayii
nda'vi ma, má kuni nda'a ni satni ma ja sa'a
nda'a ni kua'a ma,
4 sukan-va'a ñatuu na in kuni ja ni chindee
ni ñayii nda'vi ma, te Yuva o iya iyo onde
andivi ma ja nde'ya ya ja va'a ni sa'a ni ma
visi ñatuu na ñayii nde'ya ña'a ma, chi maa
ya sa'a ja jin kuni ndaka ñayii ma ja vii ja
va'a ndataa ya nuu ni ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin kakan-ta'vi o nuu Su'si ma

(Lc 11:2-4)

5 ’Te ora jikan-ta'vi ni ma, máko kuu ni
sukan ka kuu ñayii ka ka'an te masu ka sa'a
i ma, vaa ñayii ya'a chi ka jatna ini i ja jin
konukuiñi i te jin kakan-ta'vi i ini veñu'u
lilikin ma ji'in nuu ka ndatna'a ichi ma,
sukan-va'a jin kuni ñayii ma sukan ka sa'a
i ma te jin ndachiñu'u ña'a i. Ja ndaa ká'an
sa ja ñayii ka sa'a sukan ma jâ ni ka ni'i i ja
jin kuta'vi i ma, te masu nawa jin ni'i-ka i.
6 Kovaa ndijin, ora jikan-ta'vi ni ma, ndivi
ni ini ve'e ni ma, te kasi ni ye'e ni
ma sukan-va'a ñatuu na in kuni ña'a, te
kakan-ta'vi ni nuu Yuva ni Su'si ma. Vaa
Yuva ni iya nde'ya ja va'a sa'a ni ma visi
ñatuu na ñayii nde'ya ña'a ma, chi maa ya
sa'a ja jin kuni ndaka ñayii ma ja vii ja va'a
ndataa ya ma.
7 ’Te ora jikan-ta'vi ni ma, máko ndaka'an
ndaka'an-ni ni tnu'u masu ka jiniñu'u ma,
sukan ka sa'a ñayii ñatuu ka kukanu ini Su'si
ma, vaa ka jani ini i ja kuechi ja kua'a tnu'u
ka ka'an ka ka'an i ma, te kuniso'o-ka Su'si
ma.
8 Máko jin sa'a ni sukan ka sa'a i ma, vaa visi
ñatuu jin kakan-ta'vi-ka ni nawa ka jiniñu'u
ni ma, kovaa Yuva o Su'si ma chi jâ jini ya
nawa ka jiniñu'u ni.
9 Chukan kúu ja, ndijin chi sa'a jin
kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma:
Yuva sa ja iyo ni andivi a,
jayiñu'u kóo nuu maa ni a.
10 Ka kuni sa ja kenda kivi ja tatnuni ni ñuu
ñayivi a,
te sukan ka sa'a i ja kúu ini maa ni andivi
a,
te sa'a ni ja sukan jín sa'a tna sa ñuu
ñayivi a.
11 Chindee ña'a ni ja na koo ja jin kaa sa
vitna,
te sukan sa'a tna ni ndi-kivi ndi-kivi.
12 Te sakanu ini ni na ja u'vi ka sa'a sa nuu
ni ma,
vaa saña tna chi ka sakanu ini sa ñayii
ka sa'a ña'a ja u'vi ma.
13 Te máko kua'a ni tnu'u ja ska'an ña'a
tachi ma ja jin sa'a sa ja u'vi ma,
su'va chindee ña'a ni ja na jin kaku sa
nuu ja u'vi ma.
Vaa maa ni kúu iya tátnuni,
te maa ni iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ji'in jayiñu'u ni-kani ni-jika.
Te sukan kó kuu.
14 ’Vaa nuna jin sakanu ini ni ñayii ka sa'a
ña'a ja u'vi ma, suni sakanu ini tna ña'a
Yuva o iya iyo andivi ma.
15 Kovaa nú ma jin sakanu ini ni ñayii ka
sa'a ña'a ja u'vi ma, suni masu sakanu ini
tna ña'a Yuva o ma ndaka ja u'vi ni ka sa'a
ni nuu ya ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin koo ndite o nuu Su'si ma

16 ’Ora ka iyo ndite ni nuu Su'si ma, má
jin sa'a ni ja ka kuxii, ka kunda'vi ini ni,
sukan ka sa'a ñayii ka ka'an te masu ka sa'a
i sukan ka ka'an i ma, vaa ka sa'a i tnu'u
ja ka kuxii, ka kunda'vi ini i, sukan-va'a jin
kuni ñayii ma ja ka iyo ndite i nuu Su'si ma
te jin ndachiñu'u ña'a i. Ja ndaa ká'an sa ja
jâ ni ka ni'i i ja jin kuta'vi i ma, te masu na
jayiñu'u-ka jin ni'i i nuu Su'si ma.

17 Kovaa ndijin, ora iyo ndite ni nuu Su'si
ma, te koo sii ini ni, te ndakate ni nuu ni a,
te vivii ndasa'a ni maa ni,
18 sukan-va'a ñatuu na in kuni ja iyo ndite
ni nuu Su'si ma, te maa Yuva ni Su'si ma,
iya nde'ya nawa sa'a ni ma visi ñatuu na
ñayii nde'ya nawa ni sa'a ni ma chi maa ya
sa'a ja jin kuni ndaka ñayii ma ja vii ja va'a
skuta'vi ña'a ya ma.

Jín sa'a o ja va'a ja ndaa vaa chukan chi masu ja naa kúu
(Lc 12:32-34)

19 'Máko ku'un xeen ini ni ja koneva'a ni
kua'a xeen ndatniñu ñuu ñayivi a nuu kána
tikixin, ji'in nuu nána xe'e ndatniñu ma,
ji'in nuu kuu jin kivi koo kui'na ini ve'e ni
ma te jin sakui'na i.
20 Su'va jin ku'un ini ni ja jin sa'a ni ja va'a
ja ndaa ma, vaa ndaka chukan chi onde
andivi ma jin koo va'a. Vaa yukan masu
kana tikixin ma, ni a nana xe'e ja koneva'a
ni ma, te yukan masu na kui'na ka kivi koo
ja jin sakui'na i ma.
21 Vaa nuu iyo ndaka ja ñu'u ini o ja neva'a
o ma, yukan tna jatanuu-ka ini anua o ma.

Sukan kúu ñu'u ndú'va ma kúu nduchinuu o a nuu yikikuñu o a
(Lc 11:33-36)

22 'Nduchinuu ni a, sukan kúu in ñu'u
ndú'va ja xtnuu i nuu o ma, sukan ka kuu
i ne'un yikikuñu ni a. Chukan kúu ja nú
nduchinuu ni a, ja va'a ka kuu i, te ni-ka'nu
yikikuñu ni a, kotnuu i, te ni'i ini ni ja sa'a
ni ja va'a ma.
23 Kovaa nú nduchinuu ni a, ja u'vi ka kuu i,
te ni-ka'nu yikikuñu ni a, iyo i nuu nee ma.
Te nú sukan, nda'vi maa ni vaa ni-ka'nu
yikikuñu ni a iyo nuu nee kuiti ma.

Masu kuu kunukuechi o nuu Su'si ma ji'in nuu ndaka ja iyo ñuu ñayivi a
(Lc 16:13)

24 'Ni-in ñayii, masu kuu kunukuechi i
nuu uu jito'o i ma chi kuni u'vi i nuu in
jito'o i ma te kutoo-ka i in-ka jito'o i ma, xi
katanuu i in de ma te saxiko i in-ka de ma.
Masu kuu kunukuechi o nuu Su'si ma ji'in
nuu ndaka ja iyo ñuu ñayivi a.

Máko jin ko ndi ini xeen o naxe jin ni'i o ja jin koteku o a
(Lc 12:22-31)

25 'Chukan kúu ja ká'an sa: Máko jin ko
ndi ini ni nawa jin kaa jin ko'o ni ja jin
koteku ni, ni a nawa jin kondii jin konama
ni. Ka jini maa ni ja Su'si ma ni sa'a ja ka
teku ni a, te kuu sa'a ya ja jin ni'i ni ja jin
kaa ni ma. Te ka jini maa ni ja Su'si ma, ni
sa'a ya yikikuñu ni a, te kuu sa'a ya ja jin
ni'i ni ja jin kondii jin konama ni.
26 Jin konde'ya ni lasaa ka ndava ichi andivi
a, ja masu na itu ka chi'i ti, ni a jin ndaxtutu
ti nawa jin kaa ti, ni a jin ko ndi ini ti ja
jin tnaa va'a ti in nuu yaka ja jin kaa ti ma.
Kovaa maa Yuva o iya iyo andivi ma na'a
nawa jin kaa ti. ¡Te nú sukan sa'a ya ji'in
lasaa ma, nde-ka tu ndijin chi ko ndi ini
Su'si ma ja jin ni'i ni ja jin kaa ni, vaa ka
ndanuu-ka ni sana lasaa ma!
27 Te visi na jin ko ndi ini xeen ni, kovaa
masu kuu jin sa'a maa ni ja jin kua'nu-ka
ni jaku.
28 '¿Te nava'a ka ndi ini xeen ni nawa jin
kone'nu ni a? Jin konde'ya ni ja ita ma, vivii
ka ja'nu i. Te ni masu ka satniñu i, ni masu
ka kene'e i yu'va ja jin kuva'a sa'ma i ma.
29 Kovaa ká'an sa ja ni a rey Salomón ma, ja
ndaka ja va'a ni yo neva'a de ma, masu ni
yo ne'nu de sukan vii ka ndaa ita a.
30 Vaa Su'si ma sa'a ja vivii ka ndaa ita
ja ka iyo ichi yuku ma in kii ma, te kivi
yutnee ma, te jin kayu i nuu ñu'u ma-ni.
¡Te nú sukan vivii jito ya ita ma, naka tu
ndijin ja ka kuu ni sa'ya ya ma, suni vivii
skondii skonama ña'a ya! ¿Nava'a vala-ni
ka kukanu ini ni ya?
31 Te chukan kúu ja má jin ko ndi ini ni te
jin ko kuxii ini ni te jin ka'an ni: "¿Nawa
jin kaa o? xi ¿nawa jin ko'o o? xi ¿nawa jin
kondii jin konama o a?"
32 Vaa ndaka cha'a ka ndi ini ñayii ñuu ñayivi
a, kovaa ndijin, ka neva'a ni in Yuva o iya
iyo ichi andivi ma ja jini ya ja ndaka cha'a
ka jiniñu'u ni a.
33 Ndijin, jin ndanduku ni xinañu'u kuiti-ka
sukan tátnuni Su'si ma, ji'in sukan sa'a ndaa
ya ma, te ndaka cha'a, te kenda koo kuee-ka
ndi-tna'a ka jiniñu'u ni ma.
34 Chukan kúu ja máko jin ko ndi ini ni
nawa ko kuu kivi yutnee ma, vaa kenda
siin maa i ji'in tnundo'o i ma, te chukan kúu
ja jin katanuu ni nawa iyo ja jin sa'a ni in
kivi in kivi ma-ni —kúu ya jiña'a ya.

7

Máko jin ndanduku o naxe sa'a naxe kúu in-ka ñayii ma
(Lc 6:37-38, 41-42)

1 Te jiña'a Jesús ma:
—Máko jin ndanduku ni naxe ka sa'a
ka kuu in-ka ñayii ma, sukan-va'a máko
ndanduku Su'si ma naxe ka sa'a ka kuu
maa ni a.
2 Vaa sukan ka ka'an ni ja jin kuu tna'a ni
ma, te sukan ndaka'an tna Su'si ma ja jin
kuu maa ni, te tnu'u ja ka jiña'a ni nuu in-ka
tna'a ni ma ndaka'an tna Su'si ma nuu ni.
3 ¿Te nava'a nde'ya ni in mi'i ñunee nuu
tna'a ni ma, te ñatuu núkonde'ya ni vitu
ka'nu ñunee nuu maa ni a?
4 ¿Te nava'a jiña'a ni nuu tna'a ni ma: "Taa
ni tnu'u, te tava sa in mi'i ñunee nuu ni a",

te vitna ja nuu maa ni a ñunee in vitu ka'nu
ma?
5 Masu ndasa'a ni kuenda tnu'u ká'an ni a,
vaa ká'an ni te masu sa'a ni sukan ká'an ni
ma. Xinañu'u-ka tava ni vitu ka'nu ñunee
nuu maa ni a, te sukan saa kuu konde'ya
va'a ni, sukan-va'a kuu ndatava ni mi'i
ñunee nuu tna'a ni ma.

Má jin kaxtnu'u-ka o tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a nuu ñayii ñatuu kúu ini i ja kandija i ma

6 'Má jin kua'a ni ja ii ma nuu la-ina ma,
nasa jin ndakokuiñi ti te jin sa'a kuechi jin
sa'a likin ña'a ti. Te má jin tnaa ni perla
vivii ma nuu chikini ma, nasa jin kuiñu ti.

Kúu ini Su'si ma ja jin kakan o nawa ka jiniñu'u o ma

(Lc 11:9-13)

7 'Jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, te taa
ya. Jin nduku ni, te jin ni'i ni. Jin skajan ni
ye'e ma, te ndanune, te kuu jin kivi koo ni.
8 Vaa nú na in jikan ma chi ni'i i. Te ñayii
ndúku ma chi ni'i i. Te ñayii skajan ma, te
ndanune ye'e ma, te ni'i i ja kúni i ma.
9 '¿Nde ndijin ja kúu ni ñayii a, te nuna
kakan sa'ya ni ma in xtatila, te chi'i ni in
yuu nda'a i?
10 ¿Xi kakan i in tiaka, te kua'a ni i in koo?
11 Vaa nú ndijin ja masu inuva'a ini ni ma,
te ka jini ni jin kua'a ni ja va'a sa'ya ni ma,
¡nde-ka tu ja Yuva o iya iyo onde andivi ma,
ûni skuta'vi ya ja va'a ndaka ñayii kakan
nuu ya ma!

Jín sa'a o nuu ñayii ma sukan kúni o ja jin sa'a ña'a i maa o ma

(Lc 6:31)

12 'Chukan kúu ja ndaka ja va'a ka kuni
ni ja jin sa'a ña'a ñayii ma, te sukan jin
sa'a ni ja va'a ja jin kuu i, vaa nú sa'a o
sa'a chi yikuu o sa'a o ndaka sukan ni ka
yo kaxtnu'u Moisés ma ji'in tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.

Jín kivi koo o ye'e tuu ma

(Lc 13:24)

13 'Jin ku'un ini ni ja jin kivi koo ni ichi
ye'e tuu ma, vaa ye'e jite ma ji'in ichi ka'nu
ma, ichi ki'in o nuu skenaa o maa o ma kúu,
te kua'a xeen ñayii ka kivi koo ye'e yukan.
14 Kovaa ye'e tuu ma ji'in ichi kuiñi ma ichi
ki'in o ja koteku o ni-kani ni-jika kúu, te
jaku-ni ñayii ka kuu ñayii ka ndani'i ye'e
yukan.

Ja sukan ka sa'a ka kuu ñayii ma, te ndakuni o i na in ka kuu i

(Lc 6:43-44)

15 'Jin konee ni cuidado, vaa ka iyo ñayii
ka sa'a tnu'u ja ñayii ka ndakaxtnu'u tnu'u
ni wa'a Su'si ma ka kuu i, te ka sa'a i tnu'u ja
sukan ka kuu ndikachi ma ka kuu i, kovaa
ini anua i ma chi sukan ka kuu ndiva'u ka
kokon xen-xeen ma, sukan ka kuu i.
16 Te ja sukan ka sa'a ka kuu i ma, te jin
ndakuni o na in ka kuu i. ¿Xi ndáxtutu o
uva nuu tnu iñu ma, xi ndáxtutu o higo nuu
iñu xkuindivi ma?
17 Vaa ka jini ni ja ndaka yutnu kui'i va'a ma
chi ka wa'a tnu nde'ya va'a, kovaa ndaka
yutnu kui'i masu va'a ma, masu ka wa'a tnu
nde'ya va'a.
18 Nú in yutnu kui'i ja ndimaa nde'ya iya
kúun, te masu kuu ka'an o ja in yutnu kui'i
vava'a kúu tnu. Vaa ni a in yutnu kui'i ja
kúun nde'ya vava'a, te kúun tna nde'ya iya
ma. Te sa'a, te ka jini o nú yutnu va'a xi
masu yutnu va'a kúu tnu.
19 Te chukan kúu ja yutnu kui'i masu kúun
nde'ya va'a ma chi te'nde tnu, te ki'in tnu
kayu tnu nuu ñu'u ndú'va ma.
20 Te suni sukan ka kuu tna ñayii ma. Vaa ja
ka sa'a ka kuu i ma, te ndakuni o na in ka
kuu i, nú ñayii va'a xi ñayii u'vi ka kuu i.

Nde ñayii jin kivi koo nuu tatnuni Su'si ma

(Lc 13:25-27)

21 'Masu ndaka ñayii ka ka'an nuu sa a:
"Señor, Señor" ma, jin kivi koo nuu tatnuni
Su'si ma, nú masu ja yika-ni ja ñayii ka sa'a
sukan kúni Yuva sa Su'si ma iya iyo onde
andivi ma.
22 Kivi yukan kua'a xeen i jin ndaka'an nuu
sa a: "Señor, Señor, ¿masu ja maa ni, te ni
ka ndakaxtnu'u sa tnu'u maa ni a nuu ñayii
ma? ¿Te masu ja maa ni, te ni ka kene'e sa
tachi ka yinee ini anua ñayii ma? ¿Te masu
ja maa ni, te ni ka sa'a kua'a sa milagru
ma?"
23 Kovaa sani te ndakuña'a sa nuu ñayii
yukan: "Masu nama uun ni jini ña'a sa.
¡Kuán koo ni kuán jin ndiyo ni nuu iyo sa
a! ¡Vaa ndijin chi ñayii ka sa'a ja u'vi ma ka
kuu ni!", kuña'a sa i.

Ñayii niniso'o te sa'a i sukan ká'an Jesús ma chi koo va'a i

(Lc 6:46-49)

24 'Ndeva'a-ni na in na koniniso'o tnu'u
ya'a te sa'a i sukan ká'an sa a, te ká'an sa
ja ñayii jani va'a ini kúu i, sukan kúu in tee
sa'a ve'e de siki nuu toto ma, sukan kúu i.
25 Visi ni kuun savi ma te ni kee ndeñu'u
yute ma, te ni yi'i xeen tachi ma, te ni jan
kani ndee ni'i ndute ma yika ve'e ma, kovaa
masu ni kotuu ve'e ma, vaa siki toto ma
yoxtnee i.
26 Kovaa nú na in koniniso'o tnu'u ya'a te
ma sa'a i sukan ká'an sa a, te ndaka'an sa ja
in ñayii masu jani va'a ini kúu i, sukan kúu
in tee ni sa'a ve'e de ma siki nuu ñuti ma,
sukan kúu i.
27 Vaa ni kuun savi ma, te ni kee ndeñu'u,
te ni yi'i xeen tachi ma, te ni jan kani ndee

ni'i ndute ma yika ve'e ma, te ve'e kátuu
nuu ñuti ma, ni kotuu i, te kua'a xeen ja ni
skenaa ñayii xi-ve'e ma —kúu ya jiña'a ya.
28 Te nuu ni jinu ni ka'an Jesús ma tnu'u
ya'a, te ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i sukan
káxtnu'u ya ma.
29 Vaa maa ya chi ûni jini ya ja káxtnu'u ya
ma, te masu ni yo jani uu ni yo jani uni ini
ya ja ni yo ka'an ya ma, sukan ni ka yo jani
uu ni ka yo jani uni ini tee ka skua'a tnu'u
Moisés ma.

8

Jesús ma, ni ndasava'a ya in tee ku'u kue'e nani lepra

(Mr 1:40-45; Lc 5:12-16)

1 Te nuu ni nuu Jesús ma yuku ma, te ni
ka ndikin ña'a kua'a xeen ñayii.
2 Te ni kenda in tee ndó'o lepra, te ni jinkoo
jiti de nuu ya, te sa'a jikan-ta'vi de nuu ya:
—Iya Tátnuni, nú kúni maa ni, te ndasavii
ña'a ni kue'e ndó'o sa ya —kúu de jiña'a de.
3 Jesús ma, ni sonee ya nda'a ya siki de,
te jiña'a ya:
—Kúni sa ja nduva'a ni. ¡Kendoo vii ni!
—kúu ya jiña'a ya.
Te ora yukan, te ni nduva'a tee ku'u kue'e
lepra ma,
4 te Jesús ma, sa'a ni tatnuni ya:
—Másu ko kuña'a ni ni-in nuu ñayii ma,
su'va kuá'an ni, te kaxtnu'u ni ñií ni a
nuu sutu ma, te kinda'a ni ja ni tatnuni
Moisés ma ja ndakua'a ni nuu Su'si ma ja
ndakuan-ta'vi ni nuu ya ja jâ ni nduvii ni a,
sukan-va'a ndaka i jin kuni ja jâ ni nduvii
ni nuu kue'e ni ndo'o ni ma —kúu ya jiña'a
ya.

Jesús ma, ni ndasava'a ya in suchi jinukuechi nuu tee tátnuni nuu cientu soldado ma

(Lc 7:1-10)

5 Ni kivi Jesús ma ñuu Capernaum ma, te
ni kenda in tee tátnuni nuu cientu soldado
ma, te jikan-ta'vi de nuu ya,
6 te jiña'a de:
—Señor, suchi jinukuechi nuu sa ma,
kátuu i ve'e sa ma, te ñatuu kúu kanda-ka
i, te ndó'o néni xen-xeen i —kúu de jiña'a
de.
7 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Nusaa, te jín koo o, te ndasava'a sa i
—kúu ya jiña'a ya.
8 Te ni ndakone'e tee tátnuni nuu cientu
soldado ma, te jiña'a de:
—Señor, masu kaa masu iyo sa ja kivi
ni ini ve'e sa ma. Va'a-ka onde ya'a-ni te
tatnuni ni nuu kue'e ma ja jin ndiyo i, te
nduva'a suchi jinukuechi nuu sa ma.
9 Vaa suni saña chi tee tátnuni kúu sa, te
tátnuni sa nuu soldado ma. Te nuna kuña'a
sa in de ma: “Kuá'an ni”, te kua'an de, te
nuna kuña'a sa in-ka de ma: “Ne'e ni”, te kii
de. Te nuna tátnuni sa nuu suchi jinukuechi
nuu sa a: “Sa'a cha'a”, te sa'a i —kúu de
jiña'a de.
10 Te ja ni jiniso'o Jesús ma, kua'an-nka
ini ya, te jiña'a ya ñayii ka ndikin ya ma:
—Ja ndaa ká'an sa ja ni a maa ñuu Israel
ya, masu ni ndani'i sa ñayii ka kukanu ini
ña'a sukan kúkanu ini ña'a tee ya'a.
11 Te ká'an sa ja ki koo kua'a ñayii ichi nuu
kána kandii ma ji'in ichi nuu kée kandii ma,
te jin kunukoo i ji'in Abraham ma ji'in Isaac
ma ji'in Jacob ma nuu tatnuni Su'si ma.
12 Kovaa sa'ya ya ja ka iyo ja jin koo i nuu
tatnuni ya ma nkuu, chi kene'e ya i ichi
ke'e ma, te chunee ya i nuu nee ma, te
yukan, te jin ndanda'yu i, te jin ndakandi'i
jin ndakandi'i i nu'u i ma ja jin ndo'o jin
neni i kuechi ja ñatuu ni ka kandija i ja ká'an
ya ma —kúu ya jiña'a ya.
13 Sani te jiña'a Jesús ma nuu tee tátnuni
nuu cientu soldado ma:
—Kuá'an ni. Vaa ja ni kukanu ini ña'a ni
a, te ko kuu sukan ni jikan-ta'vi ni ma —kúu
ya jiña'a ya.
Te suchi jinukuechi nuu de ma, ni
nduva'a i maa ora yukan-ni.

Jesús ma, ni ndasava'a ya si'i xiso Pedro ma

(Mr 1:29-31; Lc 4:38-39)

14 Sani te ni kivi Jesús ma ini ve'e Pedro
ma, te ni jini ya ja si'i xiso Pedro ma, kátuu
ña in nuu jito, te yi'i xeen ña'a ka'ni.
15 Te ni sonee ya nda'a ya ma siki nda'a ña
ma, te ni ndee ña'a ka'ni ma, te ni ndakoo
ña, te ni satu'va ñukuun ña nawa kaa ya ji'in
tee ka ndikin ya ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya kua'a ñayii ka ku'u

(Mr 1:32-34; Lc 4:40-41)

16 Nuu ve kunee ma, ni jan koo ñayii ni
ka jan xsia'a i kua'a ñayii ka yinee tachi ini
anua i ma, nuu Jesús ma, ja na ndasava'a
ña'a ya. Te ni tatnuni ya nuu tachi ma,
te ni ndene'e ya i ini anua ñayii ma, te ni
ndasava'a ya ndaka ñayii ka ku'u ma,
17 sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an Isaías
tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma: “Maa ya ni jiso kue'e o ma ji'in ndenu
u'vi o ma.”

Ñayii ka kuni ja jin kondikin i Jesús ma

(Lc 9:57-62)

18 Ni jini Jesús ma ja ni ka ndututu kua'a
xeen ñayii nuu iyo ya ma, te chukan kúu ja
ni tatnuni ya nuu tee ka ndikin ya ma ja na
jin koo de ji'in ya onde in-ka yu'u mar ma.
19 Te ni jan tu'va ña'a in tee skua'a tnu'u
Moisés ma, te jiña'a de:

—Teskua'a, kúni sa ja kondikin ña'a sa
ndeva'a-ni ndenu ki'in maa ni —kúu de
jiña'a de.
20 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ñukuii ma, ka iyo yavi ti, te lasaa ma,
ka iyo taka ti, kovaa saña ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a chi ñatuu ndenu iyo in
nuu ndatatu sa —kúu ya jiña'a ya.
21 In-ka tee ka ndikin ya ma, jiña'a de ya:
—Señor, kachi ni, te xinañu'u chu'u va'a
sa yuva sa ma, sana kii sa, te kondikin ña'a
sa —kúu de jiña'a de.
22 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Kondikin ña'a ni, te xndoo ni ñayii
ñatuu ka kachi ja sa'a Su'si ma ja jin koteku
i ma, te jin chu'u maa i ñayii ni ka ji'i ma
—kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ndasa'a nañii ya kajin yi'i
ma ji'in ndute ma
(Mr 4:35-41; Lc 8:23-25)

23 Sani te ni kaa Jesús ma nuu barcu ma,
te tee ka ndikin ya ma, suni ni ka ka koo
tna de.
24 Nani ka ya'a de nuu ndute ma, te ni keja'a
yi'i xeen tachi nuu ndute ma, te barcu ma
jâ ve jaku'un ndute, te vala-nka ja sa'vi tnu
nuu ndute ma. Kovaa Jesús ma, kixi ya.
25 Sani te ni ka xndoto kunu de Jesús ma, te
ka jiña'a de:
—¡Señor! ¡Chindee ña'a ni! ¡Nú ña'a, te
jin sa'vi o nuu ndute a! —ka kuu de ka
jiña'a de.
26 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Nava'a ka yu'u ni? ¿Ñatuu jin kukanu
ini-ka ña'a ni? —kúu ya jiña'a ya.
Sani te ni ndakoo ya, te ni tatnuni ya nuu
tachi yi'i ma ji'in nuu ndute ma ja na jin
ndunañii i, sani te nañii kuiti ni nduu nuu
ndute ma.
27 Te tee ka ndikin ya ma, ni ka sa'vi-nka ini
de, te ka ka'an de:
—¿Na tee kúu tee ya'a, ja ka kandija ña'a
tachi yi'i a ji'in ndute a? —ka kuu de ka
ka'an de.

Ni ndasava'a Jesús ma uu tee ja ka yinee
ña'a tachi
(Mr 5:1-20; Lc 8:26-39)

28 Sani te ni ka kenda koo de in-ka yu'u
mar ma ñuu ñayii gadareno ma. Te ni ka
ke koo uu tee ichi nuu ka chu'u i ndiyi ma,
te ka yinee tachi ini anua de ma, te ni ka
jan tu'va de Jesús ma. Te îyo ka sa'a de, te
chukan kúu ja ñatuu kúu jin ko ya'a ñayii ma
ichi yukan ma.
29 Sani te ka kayu'u de ka jiña'a de:
—¡Máko kivi nduu ni ji'in sa! ¿Vaa Sa'ya
Su'si ma kúu ni, te vee ni ja xndo'o xneni
ña'a ni? ¡Te vitna ja ñatuu kenda-ka kivi ja
sa'a ni sukan! —ka kuu de ka jiña'a de.
30 Te jika-ka ka iyo kua'a chikini ja ka jaa
ti,
31 te chukan kúu ja tachi ma, ka jiña'a i:
—Nuna ndene'e ña'a ni, te taa ni tnu'u,
te jin ndivi koo sa chikini ma —ka kuu i ka
jiña'a i.
32 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¡Kuán koo, nusaa! —kúu ya jiña'a ya.
Sani te tachi ma, ni ka xndoo i tee yukan,
te ni ka ndivi koo i ini chikini ma, te ndaka
chikini ma, te ka jinu ti ni ka nu koo ti onde
nuu ndute mar ma, te ni ka kê koo ti nuu
ndute ma, te ni ka kandee ti, te ni ka ji'i ti.
33 Te tee ka jito chikini ma, ni ka jinu de
kuan koo de, te ni ka ndivi koo de ini ñuu
ma, te ni ka ndakani de ndaka sukan ni kuu
ji'in tee ni ka yo yinee ña'a tachi ma.
34 Te ñayii ka iyo ñuu ma, te ni ka ke koo i
te kuan koo i kuan tna'a i Jesús ma. Te ja
ni ka kenda koo i nuu iyo ya ma, te ni ka
jikan-ta'vi xeen i nuu ya ja na ki'in ya, te
máko koo-ka ya ñuu yukan.

9

Jesús ma, ni xnaa ya kuechi in tee ñatuu
kúu kanda de, te ni nduva'a de
(Mr 2:1-12; Lc 5:17-26)

1 Chukan kúu ja Jesús ma, ni ndaa ya nuu
barcu ma, te ni ndaya'a ya onde in-ka yu'u
mar ma, kuan no'o ya.
2 Te ni ka kenda koo ñayii ji'in in tee ñatuu
kúu kanda de, te ka ndiso i jito nuu yoxtnee
de ma. Te nuu ni jini Jesús ma ja ka kukanu
ini xeen i ya ma, te jiña'a ya nuu tee ku'u
ma:
—Sa'ya sa, máko kuxii-ka ini ni, vaa
ndaka kuechi ni ma jâ ni ka naa —kúu ya
jiña'a ya.
3 Te jaku tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, ka jani ini de: “Tnu'u ká'an tee
ya'a chi ñatuu játna ini Su'si ma”, ka kuu de
ka ka'an de.
4 Kovaa Jesús ma chi jâ ni jinitnuni ya
ndaka ja ka jani ini de ma, te ni jikan-tnu'u
ya de:
—¿Nava'a ka jani ini ni sukan?
5 ¿Nde a kúu ja yii-ka? ¿Ja kuña'a o tee ku'u
a ja: “Kuechi ni ma jâ ni ka naa”? ¿Xi ja
kuña'a o de: “Ndakoo ni, te ndake'en ni nuu
ni katuu ni a, te kuán no'o ni”?
6 Te káxtnu'u sa sa'a, sukan-va'a jin kuni ni
ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a,
iyo sa ja tatnuni sa ñuu ñayivi a, te sakanu
ini sa kuechi ñayii ma, te xnaa sa —kúu ya
jiña'a ya.
Sani te jiña'a ya tee ku'u ma:
—Ndakoo ni, te ndake'en ni nuu ni katuu
ni a, te kuán no'o ni ve'e ni ma —kúu ya
jiña'a ya.
7 Sani te ni ndakoo de, te kuan no'o de.

8 Sani te ndaka ñayii ka iyo ma, ni ka
sa'vi-nka ini i ja sukan ni kuu ma, te ni ka
jakondee i ka ndachiñu'u i Su'si ma, vaa suu
ya ni wa'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma ñayii
ma.

Jesús ma, ni ndatnu'u ya ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi ma
(Mr 2:13-17; Lc 5:27-32)

9 Nuu ni ya'a Jesús ma ichi nuu kua'an ya
ma, te ni jini ya tee kúu Mateo ma, ja núkoo
de ja ndáke'en ya'vi de xu'un no'o ñuu Roma
ma nuu ndaka ñayii ka kivi koo ini ñuu ma
ja jin xiko i ndatniñu i nuya'vi ma. Te jiña'a
ya:
—Kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya de.
Te ni ndokuiñi tee kúu Mateo ma, te ni
ndikin de ya.
10 Sani te Jesús ma, nuu ni jinkoo ya ini
ve'e ma ja kaa ya xita ma, te ni ka kenda
koo tna kua'a tee ka ndake'en ya'vi xu'un ja
no'o Roma ma ji'in kua'a tna ñayii ñatuu ka
sa'a ja va'a ma. Ka nukoo tna i nuu mesa
nuu núkoo Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya
ma.
11 Te jaku tee ka kuu fariseo ma, ni ka jini
de Jesús ma ja núkoo ya ne'un ndaka ñayii
yukan ma, te ka jiña'a de nuu tee ka ndikin
ya ma:
—¿Nava'a teskua'a ni a, ka nukoo kaa de
ka jaa de ndeyu ji'in kui'na ka ndake'en
ya'vi xu'un ma, ji'in ndaka-ka ñayii ñatuu ka
sa'a ja va'a a? —ka kuu de ka jiña'a de.
12 Kovaa ni jiniso'o Jesús ma, te jiña'a ya:
—Ñayii ka iyo va'a ma chi ñatuu ka
jiniñu'u i tee tatna ma, chi yika-ni ja ñayii
ka ku'u ma.
13 Kuán koo ni, te jin skua'a ni nawa kúni
ka'an tnu'u Su'si a nuu ká'an ma: “Masu
kúni sa ja jin ka'mi ni kiti jin ndataa ni nuu
sa, su'va ja kúni sa kúu ja na jin kunda'vi
ini ni tna'a ni ma.” Te saña chi masu vee
sa ja ndakana sa ñayii ka jani ini ja ñayii ka
sa'a ja va'a ja ndaa ka kuu i ma, chi vee sa
ja ndakana sa ñayii ka ndakunitnuni i ja ka
ndiso kuechi i ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ñatuu ka iyo ndite tee ka ndikin ya ma
(Mr 2:18-20; Lc 5:33-35)

14 Sani te tee ka ndikin Juan ma, ni ka jan
tu'va de Jesús ma, te ka jiña'a de:
—¿Nava'a saña ji'in tee ka kuu fariseo
ma, ka iyo ndite sa ji'in de te ka jikan-ta'vi
sa nuu Su'si ma, te tee ka ndikin ña'a ndijin
a chi ñatuu ka sa'a de sukan? —ka kuu de
ka jiña'a de.
15 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Xi jin koo ndite ñayii ka iyo viko
tnánda'a ma, te vitna ja ka iyo-ka i ji'in
suchi yii tnánda'a ma? Kovaa kenda kivi ja
jin xtandiyo i suchi tnánda'a ma. Te nuna
kenda kivi yukan, sana jin koo ndite ñayii
ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja in ja jaa ma chi masu ndáketna'a i ji'in ja tu'u ma
(Mr 2:21-22; Lc 5:36-39)

16 ’Ni-in ñayii ndasa'a i in sa'ma tu'u te
ndachu'un i in sa'ma jaa, chi vaa sa'ma jaa
ma chi ndatiyi i, te kachi i ja tu'u ma, te
ka'vi-ka te'nde i.
17 Te ni masu tnaa o ndute uva yika ni ju'ni
o ma in nuu ñií kiti jâ ni kuu kii iyo ma, vaa
ndute uva ma chi sa'a de ja te'nde ñií ma, te
skenaa o ndute uva ma ji'in ñií ma. Chukan
kúu ja tnaa o ndute uva yika ni ju'ni o ma
in nuu ñií jaa ma, te jin kendoo va'a nduu
nduu i —kúu ya jiña'a ya.

Ni ndaxteku Jesús ma sasi'i tee nani Jairo ma, te ni ndasava'a ya in ña'a
(Mr 5:21-43; Lc 8:40-56)

18 Yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, te ni kenda
in tee tátnuni veñu'u luluu ma, te ni jinkoo
jiti de nuu ya, te jiña'a de:
—Sasi'i sa ma chi vitnañu'ni ni ji'i i, te vee
sa. Ne'e ni, te jín koo o, te sonee ni nda'a ni
a siki i, sukan-va'a ndateku i —kúu de jiña'a
de.
19 Te ni ndokuiñi Jesús ma, te ni ndikin
ya de, te suni sukan ni ka sa'a tee ka ndikin
ya ma.
20 Te iyo in ña'a ja jâ ni kuu uxi uu kuiya
ja ku'u ña ja jati ña'a niñi. Te ni jan tu'va ña
ichi yata Jesús ma, te ni ke'e ña yu'u sa'ma
ndii ya ma,
21 chi vaa jani ini ña: “Visi yika ja na kaki'i
o sa'ma ndii ya ma, te nduva'a o”, jani ini
ña.
22 Kovaa Jesús ma, ni konenuu ya, te ni jini
ya ña, te jiña'a ya:
—Sa'ya sa, koo sii ini ni. Jâ ni nduva'a
ni, vaa kuechi ja ni kukanu ini ña'a ni ma
—kúu ya jiña'a ya.
Te ora yukan-ni, te ni nduva'a ña.
23 Te nuu ni kivi Jesús ma ini ve'e tee
tátnuni veñu'u luluu ma, te ni jini ya ja ka
kayu'u ñayii ma ja ka nda'yu i ma.
24 Te jiña'a ya:
—Jin ke koo ni ke'e ma. Chi suchi si'i a chi
masu ni ji'i i chi kixi i —kúu ya jiña'a ya.
Te ndaka ñayii ma chi ni ka jakundee i
Jesús ma.
25 Kovaa Jesús ma chi nuu ni ka ke koo ñayii
ma, te ni kivi ya nuu kátuu suchi si'i ma, te
ni tnii ya nda'a i ma, te ni ndakoo i.
26 Te ni jitenuu tnu'u ja sukan ni sa'a ya ma
ni-ka'nu ñuu ma.

Ni ndasava'a Jesús ma nduchinuu uu tee inukuaa

27 Ni ya'a Jesús ma yukan, te ni ka ndikin
ña'a uu tee inukuaa, te ka kayu'u de ka
jiña'a de:

—¡Kunda'vi ini ña'a ni, Sa'ya tata David!
—ka kuu de ka jiña'a de.
28 Te nuu ni kivi ya ini ve'e ma, te ni ka
kenda koo tee inukuaa ma, te Jesús ma,
jiña'a ya:
—¿Ka kukanu ini ña'a ni ja kuu
ndasava'a ña'a sa? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Ka kukanu ini ña'a sa, Señor —ka kuu
de ka jiña'a de.
29 Sani te ni kiin nda'a ya nuu de ma, te
jiña'a ya:
—Sukan ka kukanu ini ña'a ni a, te ko
kuu sukan —kúu ya jiña'a ya.
30 Te nuu ni ka ndanune nduchinuu tee
yukan, te Jesús ma, ñukuun ni tatnuni ya
nuu de ja ñatuu na in jin kuña'a de.
31 Kovaa ni ka nde koo de yukan, te ni ka
kaxtnu'u de nuu ñayii ni-ka'nu ñuu ma.

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndaka'an in tee ni ndasañi'i ña'a in tachi ma

32 Nani ni ka nde koo de ma, te ni ki koo
i ni ki xsia'a i in tee ja ni ndasañi'i ña'a in
tachi.
33 Te Jesús ma, ni kene'e ya tachi ma, te tee
ñatuu kúu ka'an ma, ni kuu ni ndaka'an de.
Te ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i, te ka ka'an
i:
—Masu nama uun ka jini o ja sa'a ko kuu
ñuu Israel ya —ka kuu i ka ka'an i.
34 Kovaa tee ka kuu fariseo ma, ka ka'an
de:
—Ja maa tachi tátnuni-ka nuu ndaka-ka
tachi ma te ni kene'e de tachi ya'a —ka kuu
de ka ka'an de, kuechi ja ñatuu ka kandija
de ya ma.

Ni ka'an Jesús ma ja kua'a xeen tniñu iyo ja jin sa'a o nuu Su'si ma

35 Kovaa Jesús ma, ni ndakonduu ya
ni-ka'nu yu'u ñuu Jerusalén ma, te káxtnu'u
ya ini veñu'u lilikin ka iyo in in ñuu ma
tnu'u vii tnu'u va'a sukan tatnuni Su'si ma,
te ndásava'a ya ñayii ma ndaka kue'e ka
ndo'o i ma ji'in ndaka ndenu inu-u'vi i ma.
36 Te ja ni jini ya kua'a xeen ñayii ma, te ni
kunda'vi ini ya i, vaa masu na in jito ña'a,
te ni ka jitenuu i sukan ka kuu ndikachi kiti
ñatuu na in jito ña'a ma.
37 Sani te jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Kua'a xeen ja jin ndaxtutu o iyo, kovaa
jaku-ni ñayii jin satniñu ka iyo.
38 Chukan kúu ja jin kakan-ta'vi ni nuu
Iya Tátnuni ma ja na tetniñu-ka ya ñayii
jin satniñu, sukan-va'a kuu ndututu ndi'i
ndaka ja kúu kuenda ya ma —kúu ya jiña'a
ya.

10

Ni kaji Jesús ma uxi uu tee tetniñu ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
(Mr 3:13-19; Lc 6:12-16)

1 Sani te ni kana Jesús ma uxi uu tee jin
kondikin ya ma, te ni wa'a ya tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ja maa ya, te kuu jin kene'e de
tachi ka yinee ini anua ñayii ma, te kuu jin
ndasava'a de ñayii ka ku'u ndeva'a-ni kue'e
ma ji'in ndaka nuu inu-u'vi i ma.
2 Te sa'a ka nani ndi-uxi uu tee ni kana ya
ma, te apóstol ni xnani ya ndi-uxi uu de
ma, (te apóstol ma kúni ka'an "tee ni tetniñu
maa ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u maa ya
ma"): Xinañu'u-ka iyo tee kúu Simón tee
ni nukonani Pedro ma, te iyo tna ñani de
Andrés ma, ji'in Jacobo sa'ya Zebedeo ma,
ji'in ñani de tee kúu Juan ma,
3 ji'in Felipe ma, ji'in Bartolomé ma, ji'in
Tomás ma, ji'in Mateo tee ni yo ndake'en
ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, ji'in Jacobo
sa'ya Alfeo ma, suni tna Lebeo ma tee nani
tna Tadeo ma,
4 ji'in Simón tna'a tee ka nani cananita tee
ni ka yo kanaa ji'in tee ñuu Roma ma, ji'in
Judas Iscariote ma tee ke'en-su'va Jesús ma.

Ni tetniñu Jesús ma tee ka ndikin ya ma, ja na jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
(Mr 6:7-13; Lc 9:1-6)

5 Te ndi-uxi uu tee ya'a ni tetniñu Jesús
ma, te ni tatnuni ya nuu de sukan jin sa'a
de ma, te jiña'a ya:
—Máko jin koo ni nuu ka iyo ñayii masu
ñayii ñuu Israel ya ka kuu i ma, ni a ñuu ñayii
samaritano ma.
6 Su'va kuán koo ni ñuu Israel ya nuu ka
iyo ñayii ka skenaa maa i sukan ka kuu
ndikachi ma.
7 Te ichi kuan koo ni ma te jin kaxtnu'u ni
ja: "Jâ ni kuyatni ja sukan tatnuni Su'si ma."
8 Te ja ni taa Su'si ma ja ni ka kuta'vi ni ma,
te jin ndaskuta'vi tna ni ñayii ma. Te jin
kakan-ta'vi ni nuu ya, te jin nduva'a ñayii ka
ku'u ma, te jin nduvii ñayii ka ndo'o kue'e
lepra ma, te jin ndaxteku ni ñayii ni ka ji'i
ma, te jin kene'e ni tachi ka yinee ini anua
ñayii ma.
9 'Má jin kinda'a ni xu'un oro, ni a xu'un
plata, ni a in-ka xu'un,
10 ni a jin kinda'a ni ja jin kuatniñu ni
ichi ma, ni a jin kinda'a ni sa'ma ja jin
ndaxsama ni maa ni, ni a ndijan ni ja jin
ndaxsama ni, ni a yutnu jin kinda'a ni ja
jin kituu ni, vaa ñayii satniñu ma chi iyo i ja
koo ja kaa i nuu kenda i ma.
11 'Te ndeva'a-ni nde ñuu xi nde yu'u ñuu
jin kivi koo ni, te jin ndanduku ni na in iyo
ja kuu kuan-ta'vi ña'a i, te jin kendoo ni ve'e
yukan onde kenda kivi jin nde koo ni ñuu
yukan.

12 Te nuna jin kivi koo ni ve'e ma, te jin
kuña'a ni: “¡Kóo tnu'u mani ve'e ya'a!”
13 Te nú ñayii ka iyo ve'e yukan, ka iyo
i ja kuu koo tnu'u mani ma ji'in i, te
kéndoo tnu'u mani ma ji'in i, te nú ña'a,
te ndákokuiñi tnu'u mani yukan, te jin
nduta'vi maa ni.
14 Te nú ñatuu na in kúni ja koniniso'o i
tnu'u ka kaxtnu'u ni ma, jin nde koo ni
ve'e yukan xi ñuu yukan, te jin kaja ni'ni
ni ñuyaka ja'a ni ma.
15 Te ja ndaa ká'an sa ja kivi ndakan Su'si
ma kuenda ma chi jin ndo'o xeen-ka ñayii
ñuu yukan sana ñayii ñuu Sodoma ma ji'in
Gomorra ma.

Kua'a tnundo'o jin kuni ñayii ka kandija Jesús ma nuu nda'a ñayii ñatuu ka kandija ya ma

16 ’Ya'a te tétniñu ña'a sa sukan ka kuu
ndikachi ma nuu ka iyo ndiva'u ma, te
chukan kúu ja jin kuni ni nawa jin sa'a ni
sukan sa'a koo ma, ja nú ni jini ti ja iyo yika
ti ma chi ñama-ni kua'an ti, te jin ko kuu tna
ni sukan ka kuu sata ma ja masu na ja u'vi
ka sa'a ti ma.
17 ’Te jin ko koto va'a ni maa ni nuu ñayii
ma, vaa jin koo i jin xsia'a ña'a i nuu ka iyo
tee ka netniñu ma, te ini veñu'u lilikin ma
jin kua'a ña'a i.
18 Ja kuechi maa sa te jin koo i jin xsia'a
ña'a i nuu tee ka netniñu ñuu teyu ni ma
ji'in nuu tee ka kuu rey ma, sukan-va'a jin
kaxtnu'u ni na in kúu sa nuu tee yukan ji'in
nuu ñayii masu ñuu Israel ka kuu i ma.
19 Kovaa nuna jin koo i jin xsia'a ña'a i
yukan, máko jin ko ndi ini ni nawa jin
kuña'a ni, vaa maa ora yukan-ni, te maa
Su'si ma sa'a ja jin ni'i ini ni nawa jin ka'an
ni,
20 vaa masu maa ni jin ka'an, chi vaa maa
Xtumani Yuva o ma kaxtnu'u naxe jin ka'an
jin kachi ni ora yukan.
21 ’Te jin koo tee ja jin xtekuechi de ñani
de ma, sukan-va'a jin ka'ni ñayii ma ñani de
ma, te suni jin koo tna tee ma ja sukan jin
sa'a de ji'in sayii de ma, te suni jin koo tna
sayii tee ma ja jin ndakanaa i ji'in yuva i
ma, te jin sa'a i ja jin ka'ni ñayii ma yuva i
ma.
22 Te ja kuechi ja ka kandija ña'a ni maa sa
a te jin saxiko ña'a ndaka ñayii ma ndijin,
kovaa nú na in na kanda onde jinu ma chi
ndani'i-ta'vi i.
23 Nú ka sondikin ña'a i ñuu ya'a, te jin
koo ni in-ka ñuu ma, vaa ja ndaa ká'an sa
ja masu ndi'i jin ndakonduu ni ndaka ñuu
Israel ya, te ndenda sa ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a.
24 ’Ñatuu ni-in tee ja yika yikuu de kútu'va
de nawa kaxtnu'u tee skua'a ña'a ma, te
jini-ka de sana tee skua'a ña'a ma, te ñayii
jinukuechi ma, masu kanuu-ka i sana tee
kúu jito'o i ma.
25 Kovaa nú tee yika yikuu kútu'va ma, te
skua'a ñukuun de chi kenda de ja ko kuu
de sukan kúu tee skua'a ña'a ma. Te suni
ja va'a xeen kuu nú ñayii jinukuechi ma,
te kenda i ko kuu i sukan kúu jito'o i ma.
Te chukan kúu ja má jin sanuu ni, vaa
nú saña, te ni ka xnani ña'a i Beelzebú ja
nani suchi tátnuni nuu ndaka-ka tachi ma,
te kuiti kua'a-ka ja u'vi jin ka'an i ja jin kuu
ni ja ka kuu ni tee ka ndikin ña'a maa sa a.

Na in jin koyu'u o
(Lc 12:2-9)

26 ’Chukan kúu ja másu ko jin koyu'u ni,
vaa masu nawa iyo ja kuu koo yu'u, su'va
ndaka ndatuu, te ñatuu nawa iyo yu'u ja
masu jin kuni o.
27 Te tna'a ja ká'an sa nuu maa ni a vitna ja
ñatuu na ñayii ka niniso'o a, te jin ndaka'an
ni nuu ka ndatna'a ñayii ma, te tna'a ja
ká'an yu'u sa nuu ni a, te onde xini ve'e
ma te jin kayu'u ni ja jin ndaka'an ni,
sukan-va'a jín kuni ñayii ma.
28 Te má jin koyu'u ni ñayii kuu ka'ni ña'a
ma, vaa yika-ni ja yikikuñu ni a-ni kuu
ka'ni i, kovaa ini anua ni ma, masu kuu
ka'ni i. Su'va jin koyu'u ni iya ndakan
kuenda nuu ni ma nawa ni ka yo sa'a ni ka
yo kuu ni ma, vaa maa ya chi kuu chunee
ña'a ya nuu andeya ma te xnaa ya anua ni
a ji'in yikikuñu ni a.
29 Vaa jâ ka jini ni ja uu lasaa ma, jaku-ni
xu'un ka ndee ya'vi ti. Kovaa visi masu
kiti ka ndee ya'vi ka kuu ti, kovaa nú masu
kua'a maa Yuva o Su'si ma tnu'u chi masu
kuu jin kun-kava ni-in ti nuu ñu'ú a.
30 Te sukan kúu ya ji'in ni, vaa onde ixi xini
o a chi na'a ya na saa kúu.
31 Chukan kúu ja má jin koyu'u ni chi ndijin
chi ka ndee ya'vi xeen-ka ni sana in lasaa
ma.
32 Ndeva'a-ni na in ma koyu'u te ndaka'an
i nuu ñayii ma ja kándija ña'a i maa sa a,
suni ndaka'an tna sa nuu Yuva o Su'si iya
iyo andivi ma ja iyo sa ji'in i.
33 Kovaa ndeva'a-ni na in na kuña'a nuu
ñayii ma ja masu kándija ña'a i maa sa a,
suni saña tna ndaka'an sa nuu Yuva o Su'si
iya iyo andivi ma ja masu iyo sa ji'in i.

Ñayii ñatuu ka kandija Jesús ma chi masu jin ketna'a-ka ini i ji'in ñayii ka kandija ya ma
(Lc 12:51-53; 14:26-27)

34 ’Má jin kani ini ndijin ja ni kijaa sa ñuu
ñayivi a, te jin koo mani ndaka ñayii a. Vaa
ja ni kijaa sa ya masu jin koo mani ndaka i,
chi su'va su'va jin ko kuu i.
35 Vaa ja ni kenda sa a, chi ñayii masu ka
kandija tnu'u ká'an sa a chi su'va su'va jin
ndakiti ini i nuu tna'a i ma, te tee ma kanaa

de ji'in yuva de ma, te ña'a ma ji'in si'i ña
ma, te suni sukan jin ko kuu tna ña'a kúu
janu ma ji'in si'i xiso ña ma.
36 Te chukan kúu ja tna'a ni ñayii ka iyo ve'e
ni ma ka kuu ñayii masu jin kunimani nuu
ni ma ja kuechi ja ni kandija ña'a ni ma.
37 Nú na in kútoo-ka yuva i ma ji'in si'i i ma
sana saña, chi masu iyo i ja kuu kondikin
ña'a i maa sa. Te nú na in kútoo-ka sa'ya i
ma sana saña, masu iyo i ja kuu kondikin
ña'a i maa sa.
38 Te nú ma kachi i ja ndo'o neni i, sukan
ndó'o ñayii jiso krusi i ma te kua'an i nuu
kûu i ma, masu iyo i ja kuu ko kuu i ñayii
kondikin ña'a i maa sa.
39 Nú na in ndí ini ja koo va'a i ñuu ñayivi ya
te ma kuan-ta'vi ña'a i maa sa chi skenaa i
maa i. Kovaa nú na in visi na jin ka'ni ña'a i
ñuu ñayivi ya ja kuechi ja ndikin ña'a i maa
sa chi ndani'i-ta'vi i.

Sukan ndaskuta'vi Su'si ma ñayii sa'a ja va'a ma
(Mr 9:41)

40 'Te nú na in na kuan-ta'vi ña'a ve'e i
ma ndijin, suni jan-ta'vi ña'a i maa sa. Te
nú na in na kuan-ta'vi ña'a maa sa chi suni
jan-ta'vi i iya ni tetniñu ña'a ma.
41 Te nú na in na kuan-ta'vi ve'e i ma in
tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma vaa
kuechi ja tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si
ma kúu de, te ñayii ya'a, inuu jin ni'i i ji'in
tee ya'a ja skuta'vi ña'a Su'si ma. Te nú
na in na kuan-ta'vi ve'e i ma in tee sa'a ja
va'a kuechi ja in tee sa'a ja va'a kúu de ma,
te ñayii ya'a, inuu jin ni'i i ji'in tee ya'a ja
skuta'vi ña'a Su'si ma.
42 Te nú na in na kua'a visi in vasu ndute
vijin ja ko'o in ñayii ya'a ja masu kanuu i
ma vaa kuechi ja in ñayii ndikin ña'a i maa
sa kúu i, ja ndaa ká'an sa ja masu skenaa i
ta'vi i iyo nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

11

Juan tee skuandute ma, ni tetniñu de tee ni ka jikan-tnu'u Jesús ma
(Lc 7:18-35)

1 Nuu ni jinu ja ni tatnuni Jesús ma tnu'u
ya'a nuu tee ka ndikin ya ma, sani te kua'an
ya kuan kaxtnu'u ya tnu'u maa ya ma nuu
ñayii ka iyo ñuu tee ni kaji ya ja jin kaxtnu'u
de tnu'u maa ya ma.
2 Te Juan tee ni yo skuandute ma, yinee de
vekaa ma, te ni jiniso'o de ndaka sukan ni
yo sa'a Cristo iya ni tetniñu Su'si ma, te ni
tetniñu de tee ka ndikin tna'a ji'in de ma,
3 te ni jan koo tee ma nuu Jesús ma ni ka
jikan-tnu'u de ya nú suu ya kúu iya iyo ja
kii ma xi jín kondetu de in-ka ya.
4 Te ni ndakone'e Jesús ma, te jiña'a ya:
—Kuán koo ni, te jin kuña'a ni Juan ma ja
ni ka jini ni a ji'in ja ni ka jiniso'o ni a.
5 Jin ndakani ni ja ñayii kuaa ma, jâ ni ka
ndundijin nuu i ma, te ñayii ñatuu kúu jin
kaka i ma, jâ ni ka ndakaka i, te ñayii ka
ndo'o kue'e lepra ma, jâ ni ka nduvii i, te
ñayii inuso'o ma, jâ ni ka ndakuniso'o i, te
ñayii ni ka ji'i ma, ni ka ndateku i, te nuu
ñayii ka kunda'vi ma, káxtnu'u sa tnu'u vii
tnu'u va'a naxe jin ndani'i-ta'vi i ma.
6 ¡Vava'a jin kendoo ñayii ka kukanu ini ña'a
i maa sa! —kúu ya jiña'a ya.

7 Nuu kuan nu koo tee ni tetniñu Juan
ma, te Jesús ma, ni keja'a ya ká'an ya ja kuu
Juan ma nuu ñayii ma, te jiña'a ya:
—¿Naxe kaa tee ni ka ke koo ni, ni ka
yo nde'ya ni nuu masu nawa iyo kuiti ma?
¿Sukan kúu in tnuyoo ja skanda kajin yi'i
ma?
8 ¿Xi in tee ne'nu sa'ma va'a xeen ni ka jini
ni ma? ¿Naxe kaa tee ni ka ke koo ni, ni
ka yo nde'ya ni ma? Ndijin chi ka jini ni ja
ñayii ka ne'nu sa'ma va'a xeen ma, te ka iyo
i ve'e tee ka kuu rey ma.
9 ¿Naxe kaa tee ni ka ke koo ni, ni ka yo
nde'ya ni ma? ¿In tee ndákaxtnu'u tnu'u ni
wa'a Su'si ma kúu de? Ja ndaa ká'an sa
ja suu de, kovaa tniñu ni sa'a de ma chi
kanuu-ka sana sukan ni ka yo sa'a tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.
10 Te ja kuu Juan ma kúu ja ká'an tnu'u Su'si
ma sa'a:
Tetniñu ri in tee koxtnuu nuu ro,
sukan-va'a satu'va de ichi ki'in ro ma.
11 'Te ja ndaa ká'an sa ja ne'un ndaka ñayii
a, ni-in ñayii kanuu-ka sana Juan ma, kovaa
nuu tatnuni Su'si ma, te ñayii jani ini ja
masu in ñayii kanuu-ka kúu i ne'un ndaka
i ma, te suu i ko kuu ñayii kanuu-ka sana
Juan ma.
12 'Onde kivi ni yo kaxtnu'u Juan tee
skuandute ñayii ma te onde vitna, te ñayii
ka jani ini ja ka jaku'ni va'a ini i tnu'u Su'si
ma, te ka kaxtnu'u i sukan ka kuni maa i
ma, te ka ja'nu ndee i ja jin jaku'ni ndaa ini
ñayii ma sukan tatnuni Su'si ma.
13 Vaa tnu'u tátnuni Su'si ma ji'in ja ni ka
ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma, ni ka yo ndaka'an i onde ni
kenda tee kúu Juan ma.
14 Te nú ka kuni ni ja jin kuan-ta'vi ni tnu'u
ka'an sa a, te ja ndaa kúu ja Juan tee ni yo
skuandute ma kúu Elías tee iyo ja ndenda
de ñuu ñayivi a.
15 Nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te konin-
iso'o va'a ni.
16 '¿Naxe ka kuu ñayii tiempu ya'a, ka jani
ini ni, ja ni-in ja ñatuu ka jatna ini i? Sukan
ka kuu suchi jaa ka jinkoo nuya'vi ma, te
ka kayu'u i ka jiña'a nuu tna'a i ma:
17 "Ka tivi ri flauta, kovaa ñatuu ni ka jitaja'a
ro. Ka jita ri yaa xii ini, kovaa ñatuu ni ka
nda'yu ro", ka kuu i ka jiña'a i ma,

18 te sukan kuiti ka kuu ñayii tiempu ya'a.
Vaa ni kenda Juan ma, te ñatuu jaa de
xtatila ni ñatuu ji'i de ndute uva ma, te ka
ka'an ñayii a ja tachi yinee ña'a, ja kúu de
sukan.
19 Sani te ni kenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi
ñuu ñayivi a ja jaa sa xtatila te ji'i sa ndute
uva ma, te ka ka'an i ja tee jaa xeen tee
ji'i xeen kúu sa te kétna'a ini sa ji'in ñayii
ka sa'a ja u'vi ma ji'in kui'na ka ndake'en
ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, ka ka'an
i. Kovaa ká'an sa ja ñayii ka kandija tnu'u
ndichi Su'si ma chi ni ka nduu i ñayii ka
sa'a ja va'a ja ndaa. Te sukan, te ka jini o
ja vava'a kúu tnu'u ndichi Su'si ma —kúu
ya jiña'a ya.

Sukan jin ndo'o ñayii ñuu ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini i nuu Su'si ma
(Lc 10:13-16)

20 Sani te ni keja'a ya xtekuechi ya ñayii
ñuu nuu ni yo sa'a ya kua'a milagru ma, vaa
ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini ñayii
ma, te jiña'a ya:
21 —¡Nda'vi ni ñayii ñuu Corazín a! ¡Nda'vi
ni ñayii ñuu Betsaida a! Vaa nute ñuu Tiro
ma ji'in ñuu Sidón ma ni ka iyo milagru
tna'a ja ni ka iyo nuu ni a, onde ndende kivi
ma jin ndakani jin ndaka'vi ini i nkuu, te jin
xndoo i ja u'vi ka sa'a i ma te jin ndandikin
i Su'si iya teku ma nkuu, te jin kone'nu i
sa'ma tindayi, te jin kunukoo i nuu yaa nuu
ñu'u i ma ja ka kaxtnu'u i sukan ka ndakani
ka ndaka'vi ini i ma nkuu.
22 Kovaa ndijin chi ká'an sa ja kivi ndakan
Su'si ma kuenda, te ka'vi-ka xndo'o xneni
ña'a ya sana ñayii ñuu Tiro ma ji'in ñuu
Sidón ma.
23 Te ndijin tna, ñayii ñuu Capernaum a, ¿ka
jani ini ni ja ki ndone'e ñukuun ña'a Su'si
ma te jin nda koo ni onde andivi ma? ¡Ña'a
chi onde nuu kunu-ka ma skee ña'a ya! Vaa
nute ñuu Sidón ma ni ka iyo milagru tna'a
ja ni ka iyo nuu ni a chi onde ndende kii ma
ja jin ndakani jin ndaka'vi ini i te jin xndoo
i ja u'vi ka sa'a i ma nkuu, te ñuu yukan chi
koo i onde vitna, te masu naa i nkuu.
24 Te ká'an sa ja kivi ndakan Su'si ma
kuenda, te ka'vi-ka jin ndo'o jin neni tna
ndijin sana ñayii ñuu Sodoma ma —kúu ya
jiña'a ya.

Jín kinee o chii yugu Jesús ma te jin ndatatu o
(Lc 10:21-22)

25 Te ora yukan Jesús ma, jiña'a ya nuu
Yuva ya Su'si ma:
—Ndáchiñu'u ña'a sa, Yuva sa, iya tátnuni
andivi a ji'in nuu ñu'ú a, vaa ni kaxtnu'u
ni nuu ñayii ka ndakunitnuni ja ka jiniñu'u
ña'a i ma ndaka ja ñatuu ni kaxtnu'u ni
nuu ñayii ka jani ini ja ka jini-ka i te ka
jaku'ni-ka ini i ma te ñatuu ka jiniñu'u ña'a
i ma.
26 Saa vi, Yuva sa, vaa sukan ni jani ini maa
ni ja ko kuu —kúu ya jiña'a ya.
27 Sani te jiña'a ya nuu ñayii ma:
—Yuva sa ma, ni taa ya ndaka. Ñatuu na
in jini ña'a ja kúu sa Sa'ya ya a, yika-ni ja
maa ya ja kúu ya Yuva sa ma. Te ñatuu na
in jini Yuva sa ma, yika-ni ja maa sa ja kúu
sa Sa'ya ya a, ji'in ñayii kúni sa ja kaxtnu'u
sa na in kúu ya ma.
28 'Ne'e koo ni nuu iyo sa ya, ndaka ni ja
ka ndo'o ka neni ni ja sa'a ja iyo ñuu ñayivi
a, te sa'a maa sa ja jin ndatatu ni.
29 Jin kinee ni chii yugu sa a, te jin kutu'va
ni sukan káxtnu'u sa a, vaa kaa kuee ini sa,
te iyo sa ja koniniso'o sa nawa jin ka'an
ni, sukan-va'a jin ndatatu ini anua ni a na
tnundo'o tnuneni ka tna'a ni.
30 Chukan kúu ja masu vee yugu sa a, te
masu yii ja jin kinee ni chii yugu sa a —kúu
ya jiña'a ya.

12

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya nde a kanuu-ka ja sa'a o kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma
(Mr 2:23-28; Lc 6:1-5)

1 Te kivi yukan, in kivi ni tatnuni Su'si ma
ja ma jin satniñu ñayii ma kúu, te kua'an
Jesús ma in ne'un itu. Te tee ka ndikin ya
ma, ka kokon de, te ka tnu'u de yoko triu
ma, te ka jaa de kuan koo de.
2 Te tee ka kuu fariseo ma chi ni ka jini de,
te sa'a ka jiña'a de ya:
—¡Konde'ya ni ja tee ka ndikin ña'a maa
ni a, ka sa'a de ja masu kuu sa'a o kivi ni
tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o a! —ka
kuu de ka jiña'a de.
3 Kovaa maa ya chi jiña'a ya:
—¿Ñatuu nama ni ka ka'vi ni sukan ni ka
sa'a David ma ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in
de ma in jichi ma? Vaa ñatuu ndenu jin ni'i
de ja jin kaa de ma, te ka kokon xeen de ma.
4 Te ni kenda David ma ve'e Su'si ma, te
ñatuu nawa iyo ja jin kaa de ma, te kuiti ni
ka jaa de xtatila iyo nuu Su'si ndija ma, te
vitna ja maa-ni tee ka kuu sutu ma kuu jin
kaa ma.
5 ¿Te ñatuu nama ni ka ka'vi ni sukan ni
tatnuni Moisés ma? Vaa ni tatnuni de ja
kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o
ma, te tee ka kuu sutu ma ja ka jinukuechi
de ini veñu'u ka'nu ma, kuu jin sa'a maa de
ja masu kuu jin sa'a ñayii ma, te ñatuu na
kuechi jin kuiso de —kúu ya jiña'a ya.
6 Te sa'a jiña'a tna ya:
—Ya'a iyo sa, te saña chi kanuu-ka sa
sana veñu'u ka'nu ma.
7 Kovaa ndijin chi jâ ni ka xtekuechi ni tee
ñatuu na ja u'vi ni ka sa'a de ma, vaa ñatuu

ka jaku'ni ini ni nawa kúni ka'an tnu'u ndee
nuu tnu'u Su'si ma ja ká'an sa'a ma: “Masu
kúni sa ja jin taa ni in kiti ja jin ka'mi ni nuu
sa a. Su'va kúni sa ja na jin kunda'vi ini ni
tna'a ni ma.”
8 Vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi
a, iyo sa ja tatnuni sa siki ja kivi ni tatnuni
Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma —kúu ya
jiña'a ya.

In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni ndasava'a Jesús ma in tee ni yichi nda'a de
(Mr 3:1-6; Lc 6:6-11)

9 Kua'an Jesús ma, te ni kivi ya ini veñu'u
luluu kátuu ñuu de ma.
10 Te yukan yinee in tee, te in nda'a de ma
chi ni yichi i. Te jaku tee ñatuu ka kunimani
nuu Jesús ma, ka jitotnuni de ya, te sa'a ni
ka jikan-tnu'u de ya:
—¿Va'a-ni ja ndasava'a o ñayii ma kivi
ñatuu ka satniñu o ma? —ka kuu de ka
jiña'a de.
Sukan ni ka jiña'a de, sukan-va'a xi ma kuu
naxe jin xtekuechi de ya.
11 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Te ndijin, nú in tna'a maa ni ma, te iyo
in-ni ndikachi de ma, te kêe ti in yavi kivi
ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma,
kuiti ki'in de jin nu tava de ti.
12 ¿Te masu ndee ya'vi xeen-ka in ñayii ma
sana in ndikachi ma? Chukan kúu ja kuu
jin sa'a o ja va'a kivi ni tatnuni Su'si ma ja
ma jin satniñu o ma —kúu ya jiña'a ya.
13 Sani te jiña'a ya tee ni yichi nda'a ma:
—Ndaskuili ni nda'a ni a —kúu ya jiña'a
ya.
Te tee yukan chi ni ndaskuili de nda'a de
ma, te ni nduva'a sukan iyo va'a in-ka nda'a
de ma.
14 Kovaa nuu ni ka nde koo tee ka kuu
fariseo ma, te ni ka keja'a de ka ndatnu'u
tna'a de naxe jin ka'ni de Jesús ma.

Jesús ma kúu iya ni kaji maa Su'si ma ja kaxtnu'u ya naxe jani ini maa Su'si ma

15 Te ni jini Jesús ma sukan ka ndatnu'u
de ma, te chukan kúu ja ni kee siin ya, te
kua'an ya in-ka ichi. Te ni ka ndikin ña'a
kua'a xeen ñayii, te ni ndasava'a ya ndaka
ñayii ka ku'u ma.
16 Te ni tatnuni ya nuu i ja máko jin ka'an i
ja sukan ni sa'a ya ma, sukan-va'a ñatuu na
in kuni.
17 Sukan ni sa'a ya, sukan-va'a ko kuu
sukan ni ka'an Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma nuu sa'a ni ka'an
de ma:
18 Iya ya'a kúu iya jinukuechi nuu sa a, te
ni kaji sa ya,
te kútoo sa ya, te játna ini sa sukan sa'a ya
ma.
Te Xtumani maa sa a koo ji'in ya,
te kaxtnu'u ya nuu ñayii masu ñuu Israel ya
ka kuu i ma
sukan ndakan ndaa sa kuenda nuu ñayii
ma.
19 Te masu kanaa ya ji'in ñayii ma, te ni
masu kayu'u ya nuya'vi ma,
sukan-va'a ñatuu na in kuni.
20 Masu ka'nu ya ndoo yi kue'e ja sani te
tna'nu tnu ma,
ni masu nda'va ya ñu'u vivi'i-nka-ni ndu'va
i ja sani te nda'va i ma,
nú masu ja onde ko kuu sukan ká'an tnu'u
ndaa tnu'u ndija ya ma,
te kundee ya nuu ja u'vi ma.
21 Te ñayii masu ñuu Israel ka kuu i ma, jin
kukanu ini i maa ya.
Sa'a ni ka'an tee kúu Isaías ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma naxe ndo'o ñayii ká'an ndeva'a ja kuu Xtumani Ndios ma
(Mr 3:20-30; Lc 11:14-23; 12:10)

22 Sani te ni ka kenda koo i nuu ya ma
ji'in in tee yinee ña'a in tachi, te ni sa'a i ja
ni ndukuaa de, te ká'an titete de. Te Jesús
ma, ni kene'e ya tachi ma, te ni ndasava'a
ya de, te ni kuu ni ndakonde'ya de, te ni
kuu ni ndaka'an va'a de.
23 Te ndaka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja
sukan ni kuu ma, te ka ka'an i:
—Tee ya'a, ¿masu Sa'ya tata tee kúu David
ma kúu de? —ka kuu i ka ka'an i.
24 Kovaa ni ka jiniso'o tee ka kuu fariseo
ma sukan ni sa'a ya ma, te ka ka'an de:
—Tee ya'a chi masu maa de kéne'e tachi
ma ini anua ñayii ma. Chi Beelzebú suchi
tátnuni nuu ndaka-ka tachi ma kúu suchi
wa'a tee ya'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja
kéne'e de tachi ma —ka kuu de ka ka'an de.
25 Kovaa Jesús ma chi ni jinitnuni ya
sukan ka jani ini de ma, te jiña'a ya:
—Vaa nú in ñuu, te ka iyo nanimaa ñayii
ka ndakiti ini nuu tna'a ma, te ¿naxe kuu
jin koo ka'nu ndaka i ma? Te suni maa i
kúu ji'in ñayii ka iyo in-ni ve'e ma, te nú jin
ko ndakiti ini nuu tna'a i ma, te ¿naxe kuu
jin koo ka'nu ndaka i?
26 Sukan tna kúu tachi ma, nuna kene'e i
tna'a maa i ma ini anua ñayii ma chi masu
kundee i tatnuni i nuu ñayii ma, sukan kúni
i ma.
27 ’Te nú sukan ka ka'an ni ja sa'a saña, ¿te
tee ka ndikin ña'a ndijin a, na in wa'a tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ja ka kene'e de tachi ma?
Maa de na jin ndaka'an, vaa nú Su'si ma
wa'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja ka sa'a de
sukan ma, chi ndátuu ja ndijin chi masu ka
jini ni ja ka ka'an ni a.
28 Kovaa maa Xtumani Ndios ma táa tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ja kéne'e sa tachi ma. Te
sa'a, te jin kuni ni ja jâ ni kenda ja tátnuni
Su'si ma.

29 'Ñatuu ni-in ñayii ja kuu kivi i ini
ve'e ka'nu neva'a in tee ndatnu xeen te
ndaxtandee i nawa ni sakui'na tee ndatnu
xeen ma, nú masu ja xinañu'u-ka ku'ni i
de. Te onde sukan, sana kuu ndaxtandee i
nawa ni sakui'na de ma. Sukan ndáxtandee
sa ñayii ni sakui'na ña'a tachi ma.
30 'Chukan kúu ja nú na in ñatuu iyo ji'in
sa chi ñatuu kúnimani i nuu sa, te nú na in
ñatuu ndáxtutu ji'in sa, chi su'va jatenuu i.
31 'Chukan kúu ja ká'an sa: Su'si ma
chi sakanu ini ya ndaka kuechi ñayii ma
ji'in ndaka ja u'vi ka ka'an i ma, nuna jin
ndakani jin ndaka'vi ini i. Kovaa ñayii ka
ka'an ndeva'a ja kuu Xtumani Ndios ma chi
masu sakanu ini ya i.
32 Te Su'si ma, sakanu ini ya nuu ñayii ka
ka'an ndeva'a ja kuu saña ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a, kovaa masu sakanu ini
ya ñayii ká'an ndeva'a ja kuu Xtumani Ndios
ma, ni a tiempu ya'a ni a kivi ki'in o ma.
33 'Chukan kúu ja jin ndasa'a maa ni
kuenda. Vaa nú yutnu kui'i va'a kúu tnu,
chi wa'a tnu nde'ya va'a. Te nú masu yutnu
kui'i va'a kúu tnu, te masu kua'a tnu nde'ya
va'a. Chukan kúu ja onde kuun nde'ya tnu
ma, te kuni o nú yutnu kui'i va'a kúu tnu xi
ña'a.
34 ¡Kovaa ndijin chi sa'ya tata koo ma ka
kuu ni! Vaa ini anua ni a ka ñu'u chitu ja
u'vi, te chukan kúu ja masu kuu jin ka'an
ni tnu'u va'a. Vaa ja ñu'u chitu ini anua o
ma kúu ja ká'an yu'u o a.
35 Vaa ñayii va'a ma, ka ka'an i tnu'u va'a,
vaa tnu'u va'a ka ñunee ini anua i ma. Te
ñayii ka ka'an ja u'vi ma, sukan ka ka'an i,
vaa ja u'vi ma ka ñunee ini anua i ma.
36 'Ká'an sa nuu ni ja kivi ka'nde Su'si
ma tniñu ñayii ma, chi ndakan ya kuenda
ndaka tnu'u ni ka ka'an ndeva'a ñayii ma.
37 Vaa ja tnu'u ká'an ni ma, te ndatuu maa
ni nú ñayii sa'a ja va'a kúu ni te koo va'a ni
xi ñayii sa'a ja u'vi kúu ni te ndachunaa maa
ni —kúu ya jiña'a ya.

Ñayii masu ka sa'a ja va'a ma, ni ka jikan i in milagru
(Lc 11:29-32)

38 Sani te jaku tee ka skua'a tnu'u ni yo
ndakaxtnu'u Moisés ma ji'in tee ka kuu
fariseo ma, ka jiña'a de:
—Teskua'a, ka kuni sa ja na sa'a ni in
milagru —ka kuu de ka jiña'a de.
39 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Ñayii tiempu ya'a, masu ka sa'a i ja va'a.
Ka jikan i in milagru, kovaa masu kua'a
Su'si ma milagru ka jikan i ma, vaa jâ ni
ka jini i milagru ni sa'a ya ji'in Jonás tee ni
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.
40 Vaa sukan ni kuu Jonás ma ja uni kivi
nduu ñuu ni ñunee de chii tiaka ka'nu ma,
te sukan tna ko kuu saña ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a chi uni kivi nduu ñuu
kinee sa chii ñu'ú a, te sani te ndateku sa,
kovaa ni a sukan, ma jin kandija ña'a ñayii
tiempu ya'a.
41 Chukan kúu ja kivi ndakan Su'si ma
kuenda nuu ñayii tiempu ya'a, te ñayii ñuu
Nínive ma, jin ndokuiñi i, te jin ndax-
tekuechi i ñayii tiempu ya'a, chi vaa maa
i chi kivi ni kaxtnu'u Jonás ma tnu'u Su'si
ma, te nuu ni ka jiniso'o i sukan ni kaxtnu'u
de ma chi ni ka ndakani ni ka ndaka'vi ini
i, te ni ka xndoo i ja u'vi ni ka yo sa'a i
ma, te ni ka ndandikin i Su'si ndija ma. Te
vitna chi ya'a iyo iya kanuu-ka sana Jonás
ma, kovaa masu na in ndí ini ja kandija i ja
ká'an ya a.
42 Te suni sukan sa'a tna ña'a ni yo kuu
reina ni yo tatnuni in ñuu jika ichi nuu vee
ma, vaa kivi yukan chi ndokuiñi ña nuu
ñayii tiempu ya'a, te ndaxtekuechi ña i, vaa
ña'a ya'a chi jika xen-xeen onde nuu ni kee
ña ni kii ña ma, sukan-va'a koniniso'o ña
tnu'u ndichi ni yo ka'an Salomón ma te sa'a
ña ja va'a ma. Kovaa vitna chi ya'a iyo iya
kanuu-ka sana tee ni yo kuu Salomón ma,
te masu na in ndí ini ja kandija i ja ká'an ya
a —kúu ya jiña'a ya.

Sukan sa'a tachi ma nuna ndakokuiñi i ini anua ñayii nuu ni kee i ma
(Lc 11:24-26)

43 Sani te jiña'a tna Jesús ma:
—Ñayii kandija ña'a ma te kukanu ini
ña'a i ma chi tachi ni yo ñunee ini anua i
ma chi kée i, te kua'an vee i nuu yichi ma
kúu i, te ndánduku i ndenu ndatatu i. Kovaa
nú ñatuu ní'i i ma,
44 te jani ini i: "Ndakokuiñi o ve'e nuu ni kee
o ma." Te nú ni ndenda i, te ni ndani'i i ini
anua ñayii ma ja sukan kaa in ve'e nuu jâ
ni ndaxtaa jâ ni nduvivii, sukan kaa, kovaa
nune, vaa ñatuu nde ndí ini i ja sa'a i sukan
kúni Su'si ma.
45 Sani te tachi ma, ki'in i jin nu xtutu i
uja-ka tachi ka'vi-ka ka sa'a i sana maa
i ma, te jin ndivi koo tutu ndaka i ja jin
koo i ini anua ñayii yukan, te su'va ka'vi-ka
nduu ñayii yukan sana sukan ni yo kuu i
onde xinañu'u ma. Te sukan jin ndo'o ñayii
tiempu ya'a, vaa ndimaa ja u'vi ka kuni i ja
jin sa'a i, te vitna ja jâ ni ka jini i ja ndaa
ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma nde ñayii kúu si'i ya ji'in ñani ya ji'in ku'va ya
(Mr 3:31-35; Lc 8:19-21)

46 Nuu yikuu Jesús ma káxtnu'u ya nuu
ñayii ma, te ichi ke'e ma ka ndetu si'i ya ma
ji'in ñani ya ma, te ka kuni i ja jin ndatnu'u
i ji'in ya.
47 Te in ñayii ma, ni jan kuña'a i Jesús ma:

—Si'i ni ma ji'in ñani ni ma, ka iyo i ke'e
ma, te ka kuni i ja jin ndatnu'u i ji'in ni
—kúu i jiña'a i.
48 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya, te
jiña'a ya nuu ñayii ni jan kaxtnu'u nuu ya
ma:
—¿Na in kúu si'i sa ma ji'in ñani sa ma,
jani ini ni? —kúu ya jiña'a ya.
49 Te ni skuili ya nda'a ya ichi nuu ka iyo
ñayii ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Maa ñayii ya'a ka kuu si'i sa ji'in ñani
sa,
50 chi vaa ndeva'a-ni ñayii ja sa'a i sukan
játna ini Yuva sa iya iyo andivi ma, ñayii
yukan kúu ñani sa ma, ji'in ku'va sa ma, ji'in
si'i sa ma —kúu ya jiña'a ya.

13

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin tee ni saka triu ma
(Mr 4:1-9; Lc 8:4-8)

1 Te maa kivi yukan ni ndee Jesús ma ve'e
ma, te ni ja'an ya ichi yu'u mar ma, te ni
jinkoo ya.
2 Te ni ka ndututu kua'a xeen ñayii, te
chukan kúu ja ni kaa Jesús ma in nuu barcu
iyo nuu ndute ma, te ni jinkoo ya, te ka iyo
ñayii ma yu'u ndute ma.
3 Te ni keja'a ya kua'a tnu'u vijin ni ka'an ya,
te in tnu'u vijin ya'a ni ka'an ya, te jiña'a ya:
—Jin koniniso'o ni ja ká'an sa a. In tee, ni
kee de kuan saka de triu.
4 Te ja ni saka de ma, jaku ni ka jinkava ichi
jika de ma, te ni ka kenda koo lasaa ma, te
ni ka jaa ti.
5 Te jaku-ka ni ka jinkava ne'un yuu ma,
nuu masu iyo kokon ñu'ú ma. Triu yukan
chi ni ka jite yachi i, chi vaa masu ñu'ú
kokon ni ka ni'i i ma.
6 Kovaa nuu ni jinu kandii ma, te ni ka kayu
i, te ni ka yichi i, chi vaa masu ni ka ni'i yo'o
va'a i.
7 Te jaku-ka triu ma ni ka jinkava ne'un iñu
ma, te ni ka ja'nu iñu ma, te ni ka skue'ne i
triu ma. Te chukan kúu ja ñatuu ni ka kuu
triu ma.
8 Kovaa jaku tna'a ja ni ka jinkava nuu ñu'ú
va'a ñu'ú kokon ma, te triu yukan chi ni ka
ja'nu i, te na'nu na'nu yoko ni ka kana koo
i, te ni ka chitu va'a i chi sava yoko i ma ni
ka chitu cientu triu, te sava yoko i ma chi
uni xiko (60), te sava-ka yoko i ma oko uxi
(30) triu ni ka chitu i.
9 Nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te konin-
iso'o va'a ni —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ni ka'an ya tnu'u vijin ma
(Mr 4:10-12; Lc 8:9-10)

10 Te ni ka jan tu'va tee ka ndikin ya ma,
te ni ka jiña'a de ya:
—¿Nava'a ká'an ni tnu'u vijin nuu ñayii
ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
11 Te ni ndakone'e ya:
—Su'si ma, jâ ni kaxtnu'u ya nuu ndijin
naxe tatnuni ya ma. Kovaa nuu ñayii ñatuu
ka kandija ya ma chi ñatuu.
12 Vaa ñayii neva'a kua'a-ka ja vii ja luu ni
skuta'vi ña'a Su'si ma chi su'va ni'i kua'a-ka
i, kovaa ñayii ñatuu nawa neva'a i ma chi
su'va xtandiyo ya onde jaku ja neva'a i ma.
13 Chukan kúu ja tnu'u vijin ká'an sa nuu i
ma, vaa visi ka nde'ya i, kovaa ñatuu ka jini
i, te visi ka jiniso'o i, kovaa ñatuu ka jaku'ni
ini i.
14 Te ka ndo'o i ndaka sukan ni ka'an tee
kúu Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma:
Jin koniniso'o ni, kovaa masu jin jaku'ni ini
ni.
Te jin konde'ya ni, kovaa masu jin kuni ni.
15 Vaa ini anua ñayii ya'a chi ni ka ndukaji,
te so'o i ma ni ka nduvee,
te nduchinuu i ma chi ni ka ndandesi,
sukan-va'a ma kuu jin konde'ya i ji'in
nduchinuu i ma,
te ma jin koniniso'o i ji'in so'o i ma,
te ma jin jaku'ni ini i ma,
te ma jin ndasama ja ka jani ini i ma,
te ma jin nduva'a i.
16 'Kovaa ndijin chi ja vava'a ka kuu
nduchinuu ni a, vaa ka jini i, te ja vava'a
ka kuu so'o ni a, vaa ka jiniso'o i.
17 Vaa ja ndaa ká'an sa ja kua'a tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ji'in
ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma, ni ka yo kuni
i ja jin konde'ya i ja ka nde'ya ni a, kovaa
ñatuu ni ka jini i, te ni ka yo kuni i ja jin
koniniso'o i ja ka niniso'o ni a, kovaa ñatuu
ni ka jiniso'o i —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nawa kúni ka'an tnu'u vijin tee ni saka triu ja ni ka'an ya ma
(Mr 4:13-20; Lc 8:11-15)

18 Te jiña'a Jesús ma:
—Chukan kúu ja jin koniniso'o ni, te
káxtnu'u sa nawa kúni ka'an tnu'u tee ni
saka triu ma.
19 Te ñayii ka jiniso'o tnu'u sukan tátnuni
Su'si ma, te nú ñatuu ka ndi ini i ja jin
jaku'ni va'a ini i ma, te kénda tachi ma, te
xtandiyo i tnu'u ni jakun-nee ini anua ñayii
ma. Ñayii ya'a ka kuu sukan ka kuu triu ni
ka jinkava ichi ma.
20 Te jaku ñayii ma chi sukan ka kuu triu ni
ka jinkava ne'un yuu ma ka kuu i. Vaa ka
jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, te sii ini
ka niniso'o i.
21 Kovaa ñatuu ka ni'i yo'o va'a i, te ñatuu
kuu jin konukuiñi va'a i. Te nú ka ndo'o ka
neni i, xi jin sondikin ña'a i ja kuechi tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si ma, sani te ka xndoo i te
ñatuu ka kandija-ka i sukan ká'an ya ma.

22 Jaku-ka ñayii ma chi sukan ka kuu triu
ni ka jinkava ne'un iñu ma ka kuu i. Ka
jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a ma, kovaa
ndaka tniñu iyo ñuu ñayivi ya'a, ka xndi ini
xeen ña'a i, te ka ndi ini xeen i ja jin koo
xu'un i, te ndaka cha'a, kívi ña'a i te xnda'vi
ña'a i, te ka ndunaa i tnu'u vii tnu'u va'a ya
ma, te chukan kúu ja ñatuu kuu ja jin sa'a i
sukan kúni Su'si ma.
23 Kovaa in jichi-ka ñayii ma chi ka jiniso'o i
tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, te ka kandija i, te
vivii ka sa'a i sukan kúni Su'si ma. Te ñayii
ya'a chi sukan ka kuu triu ni ka jinkava nuu
ñu'ú va'a ma, sukan ka kuu i. Vaa jaku i
ma ka kuu sukan ka kuu yoko triu ja ni ka
wa'a i cientu triu ma, te jaku-ka i ma ka kuu
sukan ka kuu yoko ni ka wa'a uni xiko (60)
triu ma, te jaku-ka i ma ka kuu sukan ka
kuu yoko ni ka wa'a oko uxi (30) triu ma
—kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin triu ma ji'in yi'i ma

24 Ni ka'an ya in-ka tnu'u vijin, te jiña'a
ya:
—Sukan tátnuni Su'si iya iyo andivi ma,
inuu kúu i ji'in in tee ni saka ini itu de ma
triu va'a.
25 Te nani kixi de ma, ni kii suchi ñatuu
kétna'a ini ji'in de ma, te ni xsiava i ndikin
yi'i ne'un triu ma, te kua'an i.
26 Te nuu ni jite triu ma te ve kua'nu i ma,
sani te ni jite tna yi'i ma.
27 Te tee ka jinukuechi nuu tee xi-itu ma,
ni ka kenda koo de, te ka jiña'a de: "Señor,
¿masu triu va'a ni saka ni ini itu ni ma? ¿Te
nava'a ni ka jite kua'a yi'i ma?", ka kuu de
ka jiña'a de.
28 Te maa tee xi-itu ma jiña'a: "In suchi
ñatuu kétna'a ini ji'in sa ni sa'a sa'a." Te ka
jiña'a tee ka jinukuechi nuu de ma: "¿Kúni
ni ja jin koo sa jin tnu'u sa?", ka kuu de ka
jiña'a de.
29 Te jiña'a de: "Ña'a. Nú ña'a, te ja jin tnu'u
ni yi'i ma, te nasa jin tnu'u tna ni triu sa ma.
30 Jin kua'a ni tnu'u, te jin kua'nu kaa maa
i te onde kivi jin ndaxtutu o triu ma, te
kuña'a sa tee jin ka'nde ma: Jin ndaxtutu
ni xinañu'u-ka yi'i ma, te in nu'ni in nu'ni
jin ku'ni ni, sukan-va'a jín kayu i. Kovaa
triu ma chi jin ndaxtutu ni, te jin ndatnaa
va'a ni." Sa'a kuña'a tee xi-itu ma —kúu ya
jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in ndikin tnu mostaza
(Mr 4:30-32; Lc 13:18-19)

31 Te ni ka'an Jesús ma in-ka tnu'u vijin,
te jiña'a ya:
—Sukan kúu in ndikin tnu mostaza,
sukan ko kuu ja tatnuni Su'si iya iyo andivi
ma. Te in tee, ni tnii de ndikin tnu mostaza
ma, te ni skee de itu de ma.
32 Te ndikin ma chi in ja luluu ti'i-ni kúu
i ne'un ndaka-ka ndikin iyo ñuu ñayivi a,
kovaa nuu ni jite i ma, te ni ja'nu in yutnu
kui'i, te kúu sukun sukun tnu, te suu tnu
sukun xeen-ka sana ndaka-ka ja ka sunkoo
ñayii ma nuu huerta i ma, te lasaa ka ndava
andivi ma chi kuu jin sa'a ti taka ti ne'un
nda'a tnu ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin levadura ma
(Lc 13:20-21)

33 Te ni ka'an Jesús ma in-ka tnu'u vijin,
te jiña'a ya:
—Sukan sa'a levadura ma, sukan ko kuu
nuu tatnuni Su'si ma. Vaa nú in ña'a,
ni sakanuu ña levadura ma ji'in uni jichi
ñujan triu ma, te levadura ma ni-ka'nu kivi
i, onde kundee i xsjaa i ni-ka'nu ñujan ma
—kúu ya jiña'a ya.

Ni yo ka'an Jesús ma tnu'u vijin ma nuu ñayii ñatuu ka jan-ta'vi sii ini tnu'u ya ma
(Mr 4:33-34)

34 Te ni ka'an Jesús ma ndaka tnu'u vijin
ya'a nuu ñayii ma. Te ni-in tnu'u ni yo ka'an
ya ma ñatuu ni yo kaxtnu'u ndijin ya, su'va
ndimaa tnu'u vijin ni yo ka'an ya.
35 Te sukan ni yo sa'a ya, sukan-va'a ko kuu
ndaka sukan ni ka'an tee ni yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma:
Ka'an sa tnu'u vijin nuu ñayii ma.
Kaxtnu'u sa tnu'u ka iyo yu'u onde nuu ni
sa'a Su'si ma ñuu ñayivi ya,
kúu de ká'an de.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nawa kúni ka'an tnu'u vijin triu ma ji'in yi'i ma

36 Sani te ni ndakuan-ta'vi Jesús ma ñayii
ma, te ni ndivi ya ini ve'e ma. Te ni ka jan
tu'va ña'a tee ka ndikin ya ma, te ka jiña'a
de:
—Ndakaxtnu'u ni nawa kúni ka'an tnu'u
vijin ja ni ka'an ni ja kuu yi'i ni kana itu triu
ma —ka kuu de ka jiña'a de.
37 Te ni ndakone'e ya, te jiña'a ya:
—Tee ni saka triu ma kúu saña, ja kúu sa
iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.
38 Te itu ma kúu ñuu ñayivi a. Te triu va'a ma
ka kuu ñayii jin kivi koo nuu tatnuni Su'si
ma, te yi'i ma ka kuu ñayii ka sa'a sukan
kúni tachi ma.
39 Te suchi ni xsiava ndikin yi'i ma kúu tachi
ma, te kivi jin ndaxtutu ñayii ma kúu kivi
xnaa Su'si ma ñuu ñayivi a. Te ñayii jin
ndaxtutu ma ka kuu ángel ma.
40 Te sukan jin ndaxtutu i yi'i ma te jin ka'mi
i nuu ñu'u ndú'va ma, sukan ko kuu kivi naa
ñuu ñayivi a.
41 Te maa sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu
ñayivi a, tetniñu sa ángel sa ma, te jin
ndaxtutu i ndaka ñayii ni ka yo sa'a ja u'vi
ma te ni ka yo ska'an i ñayii ma ja jin sa'a

tna i ja u'vi ma, sukan-va'a ma jin koo-ka i
nuu tatnuni sa ma.
42 Te jin tnaa i ñayii yukan ma nuu
káyu kóko ñu'u i'ni ma, vaa yukan kúu
nuu jin ndanda'yu i, te jin ndakandi'i jin
ndakandi'i i nu'u i ma ja jin ndo'o jin neni
i ma.
43 Sani te ñayii ka sa'a ja va'a ma, vivii jin
kona'a i nuu tatnuni Yuva o Su'si ma, sukan
yé'e ni'ni kandii ma, sukan jin kona'a i.
'Te nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te
koniniso'o va'a ni.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki in ja ndee ya'vi xeen ja yinee yu'u i ini itu ma

44 'Te suni nuu tatnuni Su'si ma kúu
sukan kúu in ja ndee ya'vi xeen, te yinee
yu'u i ini itu ma. Chukan kúu ja in tee,
ni ndani'i de ja ndee ya'vi xeen yinee ini
itu yukan ma, te ni ndachu'u va'a-ka de, te
ni ja'an sii ini de ni jan nu xiko de ndaka
ja neva'a de ma, te ni ndakuaan de ñu'ú
yukan.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki yuu vivii nani perla ma

45 'Te suni inuu kúu nuu tatnuni Su'si ma
ji'in in tee ndákuaan yuu vivii nani perla
ma te ndáxiko de ma.
46 Te ni ndani'i de in perla vivii xeen-ka kaa,
te suni ni ja'an de, te ni ndaxiko de ndaka
ja neva'a de ma, te ni jaan de perla vivii-ka
kaa ma.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki ñunu táva tiaka ma

47 'Te suni sukan kúu in ñunu táva tiaka
ma, sukan kúu nuu tatnuni Su'si ma, vaa
ni ka skee i ñunu ma nuu mar ma, te ni ka
jakun-nee ndaka jichi tiaka ma.
48 Te nuu jâ ni chitu ñunu ma, te ni ka
ndatava i. Te ni jan koo i yu'u ndute ma,
te ni ka ndakaji i tiaka va'a ma, te ni ka
ndatnaa i ti nuu chika ma. Te kiti masu ka
iyo va'a ma, ni ka skana i ti.
49 Te suni sukan ko kuu kivi naa ñuu ñayivi
a chi kenda koo ángel ma, te jin ndaxtutu i
ndaka ñayii ka sa'a ja u'vi ma ne'un ñayii ka
sa'a ja va'a ma.
50 Te jin skee i ñayii ni ka yo sa'a ja u'vi ma
nuu káyu kóko ñu'u i'ni ma, te jin ndanda'yu
i, te jin ndakandi'i jin ndakandi'i i nu'u i ma
ja jin ndo'o jin neni i —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki ja jaa ma ji'in ja jâ ni kuu kii-ka iyo ma

51 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Ni ka jaku'ni ini ni ndaka ja ká'an sa
a? —kúu ya jiña'a ya.
Te maa de ni ka ndakone'e:
—Ni ka jaku'ni ini sa, Señor —ka kuu de
ka jiña'a de.
52 Te jiña'a ya:
—Chukan kúu ja ndaka tee ka skua'a
tnu'u ni tatnuni Moisés ma, te nuna jin
kutu'va-ka de sukan tátnuni Su'si iya iyo
andivi ma, te jin ko kuu de sukan kúu in
tee va'a in tee ndichi jito va'a ñayii ka iyo
ve'e de ma, te kéne'e de ja vava'a neva'a de
ma, ja jaa ma ji'in ja jâ ni kuu kii-ka iyo ma
—kúu ya jiña'a ya.

Ñayii ka iyo ñuu maa Jesús ma chi masu nde ka kandija i ya

(Mr 6:1-6; Lc 4:16-30)

53 Te nuu ni jinu ni ka'an Jesús ma tnu'u
vijin ya'a, te kuan no'o ya.
54 Nuu ni ndenda ya ma, te ni keja'a ya
káxtnu'u ya tnu'u ya ma nuu ñayii ka iyo ini
in veñu'u luluu ma. Te ni ka sa'vi-nka ini i,
te ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Ndenu ni kutu'va suchi ya'a ndaka
tnu'u ndichi ká'an i a ji'in milagru sa'a i a?
55 ¿Masu suchi ya'a kúu sa'ya carpinteru
ma? ¿Masu si'i i kúu ña'a nani María ma?
¿Te masu ñani i ka kuu Santiago ma, José
ma, Simón ma, ji'in Judas ma?
56 ¿Te masu ya'a ka iyo tna ku'va i a ne'un
ndaka o a? ¿Ndenu ni kutu'va i ndaka cha'a
ja ká'an i a ji'in ja sa'a i a? —ka kuu ñayii
ma ka ka'an i.
57 Te ni ka ndakiti ini i ja ká'an ya ma.
Kovaa jiña'a Jesús ma:
—Ni-ka'nu ñuu ñayivi a chi ka chiñu'u i
in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma,
kovaa ñuu maa de ma ji'in ñayii ve'e de ma,
masu na nde ka chiñu'u i de. Te sukan ka
sa'a ña'a ni vitna —kúu ya jiña'a ya.
58 Te ñatuu ni sa'a ya kua'a milagru vaa
yukan chi masu nde ka kandija i ya ma.

14

Sukan ni ka ja'ni i Juan tee skuandute ñayii ma

(Mr 6:14-29; Lc 9:7-9)

1 Te kivi yukan Herodes tee kúu tetrarca
ma, ni jiniso'o de ja sukan sa'a Jesús ma.
2 Te jiña'a de nuu tee ka jinukuechi nuu de
ma:
—Tee ya'a kúu Juan tee skuandute ñayii
ma, te ni ndateku de ne'un ñayii ni ka ji'i
ma, te chukan kúu ja iyo tnu'u ndee tnu'u
ndatnu nuu de a —kúu de jiña'a de.
3 Vaa Herodes ma kúu tee ni tnii Juan
ma, te ni ju'ni de Juan ma ji'in yo'o kaa,
te ni chinee de tee ma vekaa ma, ja kuechi
ña'a kúu Herodías ma, ñasi'i ñani de tee kúu
Felipe ma.
4 Vaa Juan ma, ni yo jiña'a de:
—Masu va'a-ni ja koo ni ji'in ña'a jiña,
vaa téku-ka yii ña ma —ni yo kuu de ni yo
jiña'a de.
5 Te Herodes ma, ni yo kuni de ja ka'ni
de tee ma, kovaa ni yo yu'u de ñayii ñuu
ma, vaa ka ka'an i ja Juan ma, in tee ni yo

ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu de.
6 Kovaa kivi yikuu viko kivi ndí'i Herodes ma kuiya ma, te ni kivi sasi'i Herodías ma nuu ka iyo ndaka ñayii ma, te ni jitaja'a i, te ni jatna ini xeen Herodes ma.
7 Te chukan kúu ja ni skuiso de ja kua'a de ndaka nawa kakan maa i.
8 Te suchi si'i ma, jâ ni ska'an ña'a si'i i ma xinañu'u-ka, te jiña'a i:
—Taa ni xini Juan tee skuandute ñayii ma in nuu ko'o —kúu i jiña'a i.
9 Sani te rey ma, ni kuxii ini de, kovaa kuechi ja jâ ni skuiso de ma te ni ka jiniso'o ñayii ka nukoo ji'in de nuu mesa ma, chukan kúu ja ni jiña'a de ja jin sa'a i sukan jiña'a suchi si'i ma.
10 Te ni tatnuni de ja jin koo i vekaa ma jin xtandoso i xini Juan ma.
11 Te ni ki koo i ni ki xsia'a i ko'o ñunee xini Juan ma nuu nda'a suchi si'i ma, te ni jan xsia'a i nuu si'i i ma ja na kuni ña.
12 Sani te ni ki koo tee ni ka yo ndikin Juan ma, te ni ka ndake'en de ñunde'yu tee ma, te ni ka chu'u de, te kuan koo de, te ni ka ndakaxtnu'u de nuu Jesús ma ja sukan ni kuu ma.

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa u'un mil tee
(Mr 6:30-44; Lc 9:10-17; Jn 6:1-14)

13 Te Jesús ma, nuu ni jiniso'o ya ja sukan ni ji'i Juan ma, te kua'an ya ji'in tee ka ndikin ya ma in nuu barcu in nuu kuu jin koo-ni maa de ji'in ya. Kovaa kua'a ñayii ni ka jiniso'o ja kuan koo de ji'in Jesús ma. Sani te ni ka ke koo i ñuu i ma, te ni ka ndikin i ya, te kuan koo i ichi kua'an ya ma.
14 Ja ni nuu Jesús ma nuu barcu ma, te ni jini ya kua'a xeen ñayii ma, te ni kunda'vi ini ya i, te ni ndasava'a ya ñayii ka ku'u kuan koo ji'in i ma.
15 Kovaa nuu ve kukuee-ka ma, te tee ka ndikin ya ma, ni ka jan tu'va de ya, te ka jiña'a de:
—Jâ ve kukuee, te nuu ka iyo o ya chi in nuu masu nawa iyo kuiti kúu. Ndakuan-ta'vi ni nuu ñayii a, sukan-va'a jín koo i ichi yu'u ñuu a, na jin kuaan i ja jin kaa i —ka kuu de ka jiña'a de.
16 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Masu jiniñu'u ja jin koo i. Jin kua'a maa ni ja jin kaa i —kúu ya jiña'a ya.
17 Te ni ka ndakone'e de:
—Yika-ni ja u'un-ni xtatila ji'in uu-ni tiaka ka neva'a sa —ka kuu de ka jiña'a de.
18 Te jiña'a ya:
—Ne'e koo ji'in ni nuu iyo sa ya —kúu ya jiña'a ya.
19 Sani te ni tatnuni ya ja jin kunukoo ñayii ma nuu yi'i ma. Sani te ni ke'en ya u'un xtatila ma ji'in uu tiaka ma, te ni ndonenuu ya ichi andivi ma, sukan-va'a ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja iyo ja jin kaa de ma, te ni ta'vi ya xtatila ma. Sani te ni wa'a ya tee ka ndikin ya ma, te ni ka wa'a de ja jin kaa ñayii ma.
20 Ndaka ñayii ma, ni ka jaa i onde ni ka ndutu chii i ma. Te su'va ni ndoo-ka, te ni ka ndachitu uxi uu-ka chika ta'vi xtatila ma ji'in tiaka ma.
21 Te ñayii ni ka jaa ma chi u'un mil tee ma ni yo kúu. Te masu ni ka ka'vi i ña'a ma ji'in suchi kuechi ma.

Jesús ma, ni jika ya nuu ndute mar ma
(Mr 6:45-52; Jn 6:16-21)

22 Ni jinu, te ni sa'a Jesús ma ja tee ka ndikin ya ma, jin koxtnuu de jin nda koo de nuu barcu ma, sukan-va'a xi'na-ka de jin ya'a in-ka yu'u mar ma, sana ki'in ya nani ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma.
23 Te nuu ni jinu ni ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma, te kua'an maa in-ni ya ichi yuku ma, ja ndatnu'u ya ji'in Yuva ya Su'si ma.
Te nuu ni kunee ma, te ni kendoo maa in-ni ya ichi yuku ma.
24 Te barcu ma chi jâ ni kujika tnu kuan no'o tnu nuu ndute ma. Te jánee jándita tnu sa'a nuu ndute ma, vaa kajin yi'i ma chi su'va vee i ichi nuu kuan nu koo de ji'in tnu ma.
25 Nuu ve ndii ma, te Jesús ma, jika ya kua'an ya nuu ndute ma ichi nuu ka iyo de ma.
26 Kovaa nuu ni ka jini de ya ja jika ya nuu ndute ma, te ni ka yu'u de, vaa ka ka'án de ja in ñi'na kúu, te ni ka kayu'u de ja ni ka yu'u de.
27 Kovaa sani te ni ka'an ya, te jiña'a ya:
—Jin koneva'a ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu chi maa sa kúu, te má jin koyu'u ni —kúu ya jiña'a ya.
28 Kovaa Pedro ma chi ni ndakone'e de:
—Señor, nú maa ni kúu, tatnuni ni ja na kuu kaka sa nuu ndute a te jan tu'va ña'a sa —kúu de jiña'a de.
29 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Ne'e ni.
Sani te Pedro ma chi ni nuu de nuu barcu ma, te jika de nuu ndute ma kua'an de nuu iyo Jesús ma.
30 Kovaa ni jini de ja yi'i xeen kajin ma, te kuan kêe de nuu ndute ma nkuu, te ni kayu'u de jiña'a de:
—¡Señor! ¡Má kua'a ni tnu'u ja kêe sa nuu ndute a! —kúu de jiña'a de.
31 Te ora yukan Jesús ma, ni skuili ya nda'a ya ma, te ni ndatnii ya Pedro ma, te jiña'a ya:
—¡Ndijin chi vala-ni kúkanu ini ña'a ni! ¿Nava'a ñatuu ûni ni kukanu ini ña'a ni? —kúu ya jiña'a ya.

32 Sani te ni ka nda koo ya ji'in de nuu
barcu ma, te ni ndukuee kajin yi'i ma.
33 Te tee ka iyo ini barcu ma, ni ka
ndachiñu'u de ya, te ka jiña'a de:
—Ja ndaa kúu ja Sa'ya Su'si ma kúu ni
—ka kuu de ka jiña'a de.

Jesús ma, ni ndasava'a ya ñayii ka ku'u ja ka iyo i ñuu Genesaret ma
(Mr 6:53-56)

34 Ni ka ya'a de ji'in ya nuu ndute ma, te
ni ka kenda koo de ñuu Genesaret ma.
35 Te tee ñuu yukan, ni ka ndakuni de Jesús
ma, te ni ka kaxtnu'u de nuu ñayii ni-ka'nu
ñuu yukan, te ni ki koo ñayii ma ji'in ndaka
ñayii ka ku'u ma.
36 Te ûni ka jikan-ta'vi xeen i nuu ya ja na
kua'a ya tnu'u ja na jin kaki'i nda'a ñayii ka
ku'u ma visi yika ja yu'u sa'ma ndii ya ma te
jin nduva'a i. Te ndaka ñayii ni ka yo kaki'i
nda'a yu'u sa'ma ndii ya ma chi ni ka yo
nduva'a i.

15

Ni kaxtnu'u Jesús ma nde a kúu ja sa'a ja ñatuu iyo vii iyo ndoo ini anua ñayii ma nuu Su'si ma
(Mr 7:1-23)

1 Sani te ni ka kenda koo tee ka kuu
fariseo ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, ja ka iyo de ñuu
Jerusalén ma. Te ni ka jan tu'va de Jesús
ma, te ni ka jikan-tnu'u de ya:
2 —¿Nava'a tee ka ndikin ña'a ndijin ma,
ñatuu ka ndikin de sukan ni ka yo sa'a tna'a
o tee jana'a-ka ma? Vaa ñatuu ka ndanda'a
de nú jin kaa de xita ma —ka kuu de ka
jiña'a de.
3 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nava'a ka ndi ini xeen-ka ni tna'a ja ka
jani ini maa ni ja játna ini Su'si ma, te ñatuu
ka sa'a ni ja ni tatnuni ndija ya ma ja jin
sa'a ni ma?
4 Te Su'si ma, ni ka'an ya: “Jin kava respetu
ni nuu yuva ni ma ji'in nuu si'i ni ma”, te
“Ñayii ká'an u'vi i ja kuu yuva i ma xi ká'an
u'vi i ja kuu si'i i ma, ñayii yukan chi ûni kûu
i”, ni tatnuni ya ma.
5 Kovaa maa ni chi ka ka'an ni ja in ñayii
chi kuu kuña'a i nuu yuva i ma xi nuu si'i
i ma: “Ma kuu chindee-ka ña'a sa, chi vaa
ndaka ja neva'a sa ya chi jâ ni ndakua'a sa
nuu Su'si ma.”
6 Te suni ka ka'an ni ja nú in ñayii ká'an
sukan ma chi masu nawa kuu-ka ja kava
respetu i nuu yuva i ma xi nuu si'i i ma. Te
sukan, te ka xnaa ni ja ni tatnuni Su'si ma,
kuechi ja ka jatanuu ni ja jin sa'a ni sukan
ka jani ini maa ni ma.
7 ’¡Masu ka sa'a ni sukan ka ka'an ni a!
Va'a-ni ni ka'an tee kúu Isaías tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma ja jin
kuu ni nuu ni ka'an de sa'a ma:
8 Ñayii ya'a chi ñií yu'u-ni i a ka chiñu'u ña'a
i,
kovaa ini anua i ma chi jika-ni ka iyo i nuu
sa a.
9 Masu nde jiniñu'u ja ka sa'a i tnu'u ja ka
chiñu'u ña'a i ma,
vaa ja ka kaxtnu'u i ma, ndimaa ja ka
tatnuni ñayii ma kúu.
Sa'a ni jiña'a Su'si ma te ni ndaka'an Isaías
ma,
—kúu ya jiña'a ya.
10 Sani te Jesús ma, ni kana ya ñayii ma,
te jiña'a ya:
—Jin koniniso'o ndaka ni, te jin jaku'ni
ini ni.
11 Vaa masu ja kivi yu'u o a kúu ja satne'e
i ini anua o a, su'va ndaka ja u'vi ñu'u ini
anua ñayii ma kúu ja sa'a ja satne'e ña'a i
nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
12 Sani te tee ka ndikin ya ma, ni ka jan
tu'va de ya, te ka jiña'a de:
—¿Jini ni ja sukan-ni ma, te tee ka kuu
fariseo ma, ni ka ndakiti ini de ja ni ka
jiniso'o de ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
13 Te maa ya chi ni ndakone'e ya, te jiña'a
ya:
—Ndaka yutnu ja ñatuu ni sunkoo Yuva
sa iya iyo andivi ma, tava ya tnu.
14 Má jin sanuu ni, vaa ñayii inukuaa ka kuu
de, te ka kuni de ja jin skaka de in-ka ñayii
kuaa ma. Vaa ka jini maa ni ja nú in tee
kuaa ma, te skaka de in-ka tee kuaa ma, te
nú iyo in kava chi nduu de jin kê koo —kúu
ya jiña'a ya.
15 Kovaa Pedro ma chi ni ndakone'e de,
te jiña'a de:
—Kaxtnu'u ni nuu sa nawa kúni ka'an
tnu'u vijin ni ka'an ni ma —kúu de jiña'a
de.
16 Te jiña'a ya:
—¿Te ni ndijin, ñatuu ni ka jaku'ni ini ni?
17 ¿Te ñatuu ka jaku'ni ini ni ja ndaka ja kívi
ini yu'u o a chi chii o a kée i, te jínu, te ndée
i?
18 Kovaa ndaka ja u'vi ñu'u ini anua o a, te
cha'a kúu ja satne'e ña'a i nuu Su'si ma.
19 Vaa onde ini anua ñayii ma ka ñu'u ndaka
ja u'vi ma, te chukan kúu ja kénda ja ka
jani ini i ma, ja jin ka'ni i tna'a i ma, ji'in
ja ñayii ni ka tnanda'a ma, te ka kivi nduu
i ji'in in-ka ñayii ma, ji'in ja jin kivi nduu i
ji'in ndi-in ndi-in ñayii ñatuu ni ka tnanda'a
ji'in i ma, ji'in ja jin sakui'na i ma, ji'in ja ka
ka'an i tnu'u ñayii ma, ji'in ja ka ka'an kini
i ma.
20 Ndaka tnu'u ya'a ka kuu ja ka sa'a ja
kútne'e ini anua ñayii ma te ka jiso kuechi i
nuu Su'si ma. Kovaa ja ñatuu ndánda'a ñayii
ma te kaa i xita ma, masu sa'a i ja kútne'e
ñayii ma nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

In ña'a masu judía ma, ni kukanu ini ña ja Jesús ma chi kuu chindee ña'a ya
(Mr 7:24-30)

21 Sani te kua'an Jesús ma ichi ñuu nani
Tiro ma ji'in Sidón ma.
22 Sani te ni kenda in ña'a ñuu Canaán ma
ja iyo ña ñuu yukan, te káyu'u ña jiña'a ña:
—Jesús, Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni.
Sasi'i sa ma chi ndó'o néni i ja yinee ña'a in
tachi —kúu ña jiña'a ña.
23 Kovaa Jesús ma, masu nawa ni
ndakone'e ya. Te tee ka ndikin ya ma, ni
ka jan tu'va de ya, te ni ka xtetuu de ya ka
jiña'a de:
—Tatnuni ni ja na ki'in ña chi káyu'u
káyu'u ña ndikin ña vee ña —ka kuu de ka
jiña'a de.
24 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Te ka jani ini ni ja ni tetniñu ña'a Su'si
ma sukan-va'a chindee sa maa in-ni ñayii
ñuu Israel ma ja ka kuu i sukan ka kuu
ndikachi ni ka ski'in maa ti ma? —kúu ya
jiña'a ya.
25 Sani te ña'a ma, ni jan tu'va ña Jesús
ma, te ni jinkuiñi jiti ña nuu ya ma, te jiña'a
ña:
—Señor, chindee ña'a ni —kúu ña jiña'a
ña.
26 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Masu va'a ja xtandee o ja ka jaa suchi
kuechi ma te kua'a o ja jin kaa la-ina ma
—kúu ya jiña'a ya.
27 Kovaa maa ña chi jiña'a ña:
—Saa vi, Señor, kovaa onde la-ina ma ka
jaa ja ka ndaxtutu ti ja ka sunkava jito'o ti
ma —kúu ña jiña'a ña.
28 Sani te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndijin chi ûni ni jaku'ni ini ni te kúkanu
ini ña'a ni. Te na ko kuu sukan kúni ni a
—kúu ya jiña'a ya.
Te maa ora yukan, te ni nduva'a sasi'i ña
ma.

Ni ndasava'a Jesús ma kua'a xeen ñayii

29 Jesús ma, ni ya'a ya yukan, te ni kenda
ya yu'u mar ñuu Galilea ma, te ni kaa ya
yuku ma, te ni jinkoo ya yukan.
30 Te ni ka jan tu'va ña'a kua'a ñayii ma, te
kuan koo i ji'in ñayii inucojo ma, ji'in ñayii
inukuaa ma, ji'in ñayii masu kuu jin ka'an
i ma, ji'in ñayii ñatuu ka kanda nda'a i ma,
ji'in ñayii ka ku'u ndeva'a-ni kue'e ma, te ni
ka jan xsia'a i ndaka ñayii ka ku'u ma nuu
iyo ya ma, te ni ndasava'a ya i.
31 Te ûni ni ka sa'vi-nka ini ñayii ma ja ni
kuu ni ka ndaka'an ñayii ñatuu kuu jin ka'an
ma, ji'in ñayii ñatuu ka kanda nda'a i ma, te
ni kuu ni ka ndakanda nda'a i ma, te ñayii
inucojo ma, ni kuu ni ka ndakaka va'a i, te
ñayii inukuaa ma, ni kuu ni ka ndundijin
nuu i ma, te ndaka i ka ndachiñu'u Su'si ñuu
Israel ma.

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa kuun mil tee
(Mr 8:1-10)

32 Sani te Jesús ma, ni kana ya tee ka
ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Kúnda'vi ini sa ndaka ñayii ya'a, vaa ni
kuu uni kii ka iyo o ji'in i, te ñatuu nawa
ka neva'a i ja jin kaa i. Te masu kúni sa ja
ndatetniñu sa i jin nu koo i ve'e i ma, vaa
ñatuu jin kaa-ka i a, te nasa jin kuita i ichi
jin nu koo i ma —kúu ya jiña'a ya.
33 Te tee ka ndikin ya ma, ni ka ndakone'e
de:
—¿Naxe kuu jin ni'i o ja jin kaa ñayii a?
Chi vaa in nuu masu nawa iyo kuiti kúu
nuu ka iyo o a —ka kuu de ka jiña'a de.
34 Te Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—¿Na saa xtatila ka neva'a ni? —kúu ya
jiña'a ya.
—Uja xtatila ji'in jaku-ni tiaka lilikin —ka
kuu de ka jiña'a de.
35 Sani te ni tatnuni ya nuu ñayii ma ja na
jin kunukoo i nuu ñu'ú ma.
36 Te ni tnii ya ndi-uja xtatila ma ji'in tiaka
ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja
iyo xtatila jin kaa ñayii ma. Te ni ta'vi ya,
te ni wa'a ya tee ka ndikin ya ma. Te tee
yukan, ni ka wa'a de ja jin kaa ñayii ma.
37 Te ni ka jaa ndaka ñayii ma onde ni ka
ndutu chii i. Te ni ka ndaxtutu de ja ni
ndoo-ka ma, te ni ndachitu uja-ka chika.
38 Ndaka tee ni ka jaa ma, sukan kuun mil
de ka kuu, te siin ka kuu ña'a ma ji'in suchi
kuechi ma.
39 Te ni ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma, te
ni ndaa ya nuu barcu ma ji'in tee ka ndikin
ya ma, te kua'an ya ichi ñuu nani Magadán
ma.

16

Tee ka kuu fariseo ma ji'in tee ka kuu saduceo ma ka jikan de ja sa'a Jesús ma in milagru
(Mr 8:11-13; Lc 12:54-56)

1 Ni ka kenda koo tee ka kuu fariseo ma
ji'in tee ka kuu saduceo ma, te ka jikan de
ja na sa'a Jesús ma in milagru kua'a Su'si
iya iyo andivi ma, vaa ja ka jitotnuni de ya
ma kúu, sukan-va'a jin kuni de nú vee ndija
ya nuu Su'si ma.
2 Te ni ndakone'e ya:
—Nú ve kunee ma, te ka ka'an ni: “Va'a-ni
iyo tiempu a, vaa andivi a chi iyo kua'a.”
3 Te xtnee ma, te ka ka'an ni: “Ki'i xeen
kajin, vaa iyo viko, te iyo kua'a andivi a”, ka
kuu ni ka ka'an ni. ¡Kovaa sanda'vi-nka ja
ka jini ni te masu ka ndasa'a ni kuenda! Ka
nde'ya ni ichi andivi ma, te ka jini ni nawa
ko kuu, kovaa masu ka ndasa'a ni kuenda
nawa yikuu Su'si a sa'a ya in kivi in kivi a.

4 Chukan kúu ja ñayii tiempu ya'a, masu ka
sa'a i ja va'a. Ka jikan i in milagru, kovaa
masu kua'a-ka ya, yika-ni ja milagru ni sa'a
ya ji'in tee kúu Jonás ma —kúu ya jiña'a ya.
Sani te ni xndoo ya de, te kua'an ya.

Ni xtu'va Jesús ma tee ka ndikin ya ma
ja na jin konee de cuidado tnu'u ka kaxtnu'u
tee ka kuu fariseo ma
(Mr 8:14-21)

5 Te tee ka ndikin ya ma, kuan koo de
in-ka yu'u mar ma, kovaa ni ka ndunaa de
ja jin kinda'a de ja jin kaa de.
6 Te Jesús ma, sa'a ni jiña'a ya:
—Jin ko koto va'a ni maa ni, ja ma jin
kuatniñu ni levadura tee ka kuu fariseo ma
ji'in levadura tee ka kuu saduceo ma —kúu
ya jiña'a ya.
7 Te tee ka ndikin ya ma, ka ndaxtekuechi
tna'a de, te ka ka'an de:
—Kuechi ja masu na xtatila ka yinda'a o
ma, chukan kúu ja ká'an ya sukan —ka kuu
de ka ka'an de.
8 Te ni jinitnuni Jesús ma, te chukan kúu
ja jiña'a ya:
—Ndijin chi vala-ni ka jaku'ni ini ni, te
ñatuu ka kukanu ini va'a ña'a ni. ¿Nava'a ka
ndi ini ni ja ñatuu na xtatila ma ka yinda'a
ni a?
9 ¿Nava'a ñatuu ka ndasa'a ni kuenda?
¿Ñatuu ka na'a ni ja u'un-ni xtatila ma, te
ni wa'a sa ja ni ka jaa u'un mil tee ma? ¿Te
ñatuu ka na'a ni na saa-ka chika xtatila ma
ni ka ndaxtutu ni ja ni ndoo ma?
10 Te nuu ni wa'a sa ja ni ka jaa kuun mil tee
ma, te suni uja-ni xtatila ma te ni kanda ma,
te ¿na saa-ka chika ni ka ndaxtutu ni ma?
11 ¿Te nava'a ñatuu ni ka jaku'ni ini ni ja ni
ka'an sa nuu ni a? Vaa masu ja kuu xtatila
ma kúu ja ni ka'an sa sukan ma. Jin konee
ni cuidado ji'in levadura tee ka kuu fariseo
ma ji'in levadura tee ka kuu saduceo ma
—kúu ya jiña'a ya.
12 Sani te ni ka jaku'ni ini de ja ñatuu
ni jiña'a ya ja jin konee de cuidado ji'in
levadura ja xsjaa xtatila ma, su'va ja jin
konee de cuidado ji'in tnu'u ka kaxtnu'u tee
ka kuu fariseo ma ji'in tee ka kuu saduceo
ma kúu ja ni jiña'a ya ma.

Pedro ma, ni ka'an de ja Jesús ma kúu
Cristo iya ni tetniñu maa Su'si ma
(Mr 8:27-30; Lc 9:18-21)

13 Sani te kua'an Jesús ma ichi ñuu Ce-
sarea ma ja iyo ñuu Filipo ma, te ichi kua'an
ya ji'in de ma, te ni jikan-tnu'u ya tee ka
ndikin ya ma:
—¿Nawa ka ka'an ñayii ma, na in kúu
saña, ja ni kenda ñayivi sa ñuu ñayivi a?
—kúu ya jiña'a ya.
14 Te ni ka ndakone'e de:
—Jaku ñayii ma, ka ka'an i ja Juan tee
skuandute ma kúu ni, te jaku-ka i ma ka
ka'an ja Elías ma kúu ni, te jaku-ka tuku i
ma ka ka'an ja tee kúu Jeremías ma xi in-ka
tna'a tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma kúu ni —ka kuu de ka jiña'a de.
15 Te jiña'a ya:
—Te ndijin, ¿na in kúu sa, ka ka'an ni?
—kúu ya jiña'a ya.
16 Te Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Ndijin kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si
ma, te Sa'ya Su'si iya téku ma kúu ni —kúu
de jiña'a de.
17 Sani te ni ndakone'e Jesús ma:
—Vava'a kendoo ni, Simón sa'ya Jonás,
vaa masu in ñayii ni kaxtnu'u tnu'u ya'a
nuu ni a, su'va Yuva sa iya iyo andivi ma
ni kaxtnu'u nuu ni a na in kúu sa.
18 Te saña tna, ká'an sa ja ndijin kúu Pedro
ma, te sukan kúu in toto ko kuu ni, te siki
toto ma jin ndatna'a ñayii jin nduu sa'ya
Su'si ma, te visi na jin kûu i ma, te masu
nawa kundee ja sa'a ja jin koo ñayii ya'a
nuu ka iyo ñayii ni ka ji'i te ni ka skenaa
i maa i ma, su'va ñayii ya'a, jin ndateku i te
jin koo i ji'in Su'si ma ni-kani ni-jika.
19 Te nuu nda'a ndijin xndoo sa ja kaxtnu'u
ni naxe jin kivi koo ñayii ma nuu tatnuni
Su'si ma. Te ndaka ja tatnuni ni ja kuu jin
sa'a ñayii ma nuu ñu'ú ya, te sukan kendoo
tna ini Su'si ma, te ndaka ja tatnuni ni ja
masu kuu jin sa'a ñayii ma nuu ñu'ú ya, te
sukan kendoo tna ini Su'si ma iya iyo onde
andivi ma —kúu ya jiña'a ya.
20 Sani te ni tatnuni Jesús ma nuu tee ka
ndikin ya ma ja másu ko jin kuña'a de nuu
ni-in ñayii ma ja suu ya kúu Cristo iya ni
tetniñu Su'si ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya ja jin ka'ni i ya
kovaa ndateku ya
(Mr 8:31–9:1; Lc 9:22-27)

21 Te onde kivi yukan, te Jesús ma, ni
keja'a ya káxtnu'u ya nuu tee ka ndikin ya
ma ja jiniñu'u ja ki'in ya ñuu Jerusalén ma,
te jin xndo'o jin xneni ña'a tee ka ndanuu
ma, ji'in tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in
tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma.
Te sa'a jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Jin ka'ni ña'a de, kovaa nuu uni kivi
ma, te ndateku sa —kúu ya jiña'a ya.
22 Sani te Pedro ma, ni kene'e siin de ya
in lado, te ni keja'a de ndónda de nuu ya, te
jiña'a de:
—Señor, ¡ma yuu kuatundi'ya Su'si ma ja
sukan ndo'o neni ni! —kúu de jiña'a de.
23 Kovaa Jesús ma, ni ndakonenuu ya, te
jiña'a ya Pedro ma:
—¡Kuán ndiyo ni nuu sa, vaa sukan kúu
tachi ma kúu ni! Vaa ja'nu ndee ni ja sa'a
sa sukan játna ini Su'si ma. Ndijin chi masu
jani ini ni sukan jani ini Su'si ma chi ja ka
jani ini ñayii a-ni jani ini ni —kúu ya jiña'a
ya.

24 Sani te Jesús ma, jiña'a ya tee ka ndikin
ya ma:
—Nú na in kúni ja kondikin ña'a i maa sa,
máko sa'a i sukan játna ini maa i ma, su'va
kóndikin ña'a i, visi na ndo'o neni i sukan
ndó'o néni in ñayii ndiso krusi i ma te kua'an
i nuu kûu i ma.
25 Vaa ñayii kúni ja koo va'a i ñuu ñayivi ya
chi skenaa i anua i ma. Kovaa nú na in visi
na kûu i ñuu ñayivi ya ja kuechi ja ndikin
ña'a i maa sa a chi ndani'i-ta'vi i.
26 ¿Na nde jiniñu'u ja in ñayii ma, te visi
na koneva'a i ndaka ja iyo ñuu ñayivi a te
skenaa i anua i ma? Te nute kuu sa'a i ja
ndani'i-ta'vi i ma chi kuiti ndakua'a ndi'i i
ndaka ja neva'a i ma.
27 Chi vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu
ñayivi a chi ndii sa ji'in jayiñu'u Yuva sa ma,
ji'in ndaka ángel ka jinukuechi nuu ya ma,
te kivi yukan, te ndakua'a sa nuu ndi-in
ndi-in ñayii ma sukan ni ka sa'a ni ka kuu i
ma.
28 Ja ndaa ká'an sa ja ka iyo jaku ni ja ka
iyo ni ya'a ja masu jin kûu ni onde jin kuni
ni sukan ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi
ñuu ñayivi a ja kúu sa iya tátnuni a —kúu ya
jiña'a ya.

17

Ni kaxtnu'u Su'si ma ja Sa'ya maa ya kúu Jesús ma
(Mr 9:2-13; Lc 9:28-36)

1 Te ni ya'a nuu iñu kii ma, te Jesús ma
chi ni jeka ya Pedro ma, ji'in Santiago ma,
ji'in ñani de Juan ma, te ni ka ka koo de ji'in
ya in yuku sukun sukun, te ka iyo maa-ni
de ji'in ya.
2 Te yukan, sani te ni ndasama ya nuu
ndinuni tee kuan koo ji'in ya ma. Te nuu ya
ma ni nduu sukan ndíi kandii ma, te sa'ma
ya ma ni ndukuijin kuijin sukan yé'e ni'ni
in nuu ndú'va ñu'u ma.
3 Te ni ka jini de Elías ma ji'in Moisés ma,
ja ka ndatnu'u de ji'in ya.
4 Te Pedro ma, jiña'a de nuu Jesús ma:
—Señor, ¡va'a-ni ja ka iyo sa ya'a! Nú kúni
ni, te jín sa'a sa uni ve'e nda'a yutnu, in
kuenda maa ni, te in-ka kuenda Moisés ma,
te in-ka kuenda Elías ma —kúu de jiña'a de.
5 Te nuu ñatuu jinu-ka ja ká'an de ma, te ni
kenda in viko ûni jandute, te ni nukun-tuu i
de. Te onde ne'un viko ma, te ni ka jiniso'o
de ja sa'a ni ka'an Su'si ma:
—Sa'ya sa kúu iya ya'a, te kútoo sa ya. Jin
koniniso'o ni ja ká'an ya a —kúu ya ká'an
ya.
6 Nuu ni ka jiniso'o tee ka ndikin ya ma,
ni ka jakindeyi de onde ni ka jinu tnee de
nuu ñu'ú ma, vaa ka yu'u xeen de.
7 Sani te, Jesús ma, ni jan tu'va ña'a ya, te
ni sonee ya nda'a ya siki de ma, te jiña'a ya:
—Jin ndokuiñi ni, te máko jin koyu'u-ka
ni —kúu ya jiña'a ya.
8 Te ni ka ndonenuu de, te ni ka jini de ja
maa in-ni-nka Jesús ma iyo. Te ñatuu ni ka
jini-ka de ni a in-ka ñayii, nú masu ja maa
in-ni-nka ya.
9 Nani ni ka nu koo de yuku ma, Jesús ma,
ni sacargu ya de, te jiña'a ya:
—Máko jin ndakani ni ni-in nuu ñayii ja
ni ka jini ni ma, onde nú ni ndateku sa ja
kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a —kúu ya
jiña'a ya.
10 Te ni ka jikan-tnu'u de Jesús ma:
—¿Nava'a ka ka'an tee ka skua'a tnu'u
ni kaxtnu'u Moisés ma ja xinañu'u-ka ndii
Elías ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
11 Te ni ndakone'e ya, te jiña'a ya:
—Ja ndaa kúu ja Elías ma kii xinañu'u-ka,
te maa de ndasava'a ndaka.
12 Kovaa maa sa chi ká'an sa ja jâ ni kii Elías
ma, te ñayii a, ñatuu ni ka ndakuni i de,
su'va ni ka sa'a i de ndaka sukan ni ka kuni
maa i. Te suni sukan jin xndo'o jin xneni
ña'a i saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi
a —kúu ya jiña'a ya.
13 Sani te ni ka jinitnuni de ja Jesús ma, ni
ka'an ya siki Juan tee skuandute ñayii ma.

Jesús ma, ni kene'e ya tachi ni yo saneé in suchi jaa, te ni nduva'a i
(Mr 9:14-29; Lc 9:37-43)

14 Nuu ni ka ndenda koo de ji'in Jesús ma
nuu ka iyo kua'a xeen ñayii ma, sani te in
tee, ni kenda de nuu iyo ya ma, te ni jinkoo
jiti de nuu ya, te jiña'a de:
15 —Señor, kunda'vi ini ni sa'ya sa ya, vaa
nduneé i, te ndó'o xeen i, vaa kua'a jichi
ndúva i nuu ñu'u ndú'va ma ji'in nuu ndute
ma.
16 Te ni kii sa ni ki xsia'a sa i nuu ka iyo tee
ka ndikin tna'a ji'in ni a, kovaa ñatuu ni kuu
jin ndasava'a de i —kúu de jiña'a de.
17 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nava'a ñatuu ka kukanu ini ña'a ni, te
so'o xeen ka ndaa ni? ¿Na saa-ka kii jiniñu'u
ja koo sa ji'in ni? ¿Te na saa-ka kii kanda
sa ja sukan ka kuu ni a? Ki xsia'a ni suchi
yukan —kúu ya jiña'a ya.
18 Te ni ndonda ya nuu tachi ma, te tachi
ma, ni kee i, te kua'an i. Te suchi yukan, ora
yukan-ni, te ni nduva'a i.
19 Sani te tee ka ndikin ya ma, ni ka jan
tu'va de Jesús ma, te ka jiña'a de:
—¿Nava'a saña, ña ni kuu jin kene'e sa
tachi ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
20 Te jiña'a Jesús ma:
—Vaa jaku-ni ka kukanu ini ña'a ni. Ja
ndaa ká'an sa nuu ni a, nute ndijin, te jin
kukanu ini ña'a ni, visi sukan kaa in ndikin
tnu mostaza ma, kuu jin kuña'a ni yuku
ya'a: “Ya'a onde jiyo ma”, te yuku a, ya'a i.
Te ndaka kuu jin sa'a ni.

21 Kovaa tna'a tachi yukan, ma jin ke koo
i, nú masu ja onde jin koo ndite ni te jin
kakan-ta'vi jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya.

Cha'a kúu ja ku-uu jichi ja ni kaxtnu'u
Jesús ma ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mr 9:30-32; Lc 9:43-45)

22 Te nuu kuan koo de ji'in Jesús ma ichi
ñuu Galilea ma, te jiña'a ya de:
—Saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi
a chi jin kunda'a ña'a ñayii ma,
23 te jin ka'ni ña'a i. Kovaa nuu uni kivi ma,
te ndateku sa —kúu ya jiña'a ya.
Sani te tee ka ndikin ya ma, ni ka kuxii
xeen ini de.

Ni ka wa'a Jesús ma ji'in Pedro ma xu'un
ja kuu veñu'u ka'nu ma

24 Nuu ni kenda koo de ñuu Capernaum
ma, te ni ka kenda koo tee ka ndake'en ya'vi
xu'un ja kuu veñu'u ma, te ka jikan-tnu'u
de:
—Teskua'a ni a, ¿masu chúya'vi de xu'un
ja iyo ja jin chuya'vi o veñu'u ma vi? —ka
kuu de ka jiña'a de.
25 Te Pedro ma, jiña'a de:
—Má jin ko ndi ini ni chi chúya'vi de
—kúu de jiña'a de.
Te nuu ni ndivi de ini ve'e ma, te xi-
nañu'u-ka Jesús ma ni ka'an, te jiña'a ya:
—¿Naxe jani ini ni, Simón? Tee ka kuu
rey ñuu ñayivi a, ¿na in xi-nuu ka ndake'en
ya'vi de xu'un ja jin kuu maa de ma, ka jani
ini ni? ¿Nuu sa'ya de ma, xi nuu ñayii masu
ñuu de ka kuu i ma? —kúu ya jiña'a ya.
26 Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Nuu ñayii masu ñuu de ma —kúu de
jiña'a de.
Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Chukan kúu ja sa'ya de ma, masu
jiniñu'u ja jin ndakua'a i.
27 Kovaa sukan-va'a ma jin ndakiti ini de, te
kua'an ni nuu mar ma, te skee ni kaa táva
o tiaka ma, te tiaka xinañu'u tava ni ma, te
ndakune ni yu'u ti ma, te ndani'i ni xu'un
ja kua'a ni ja jin kuu ndunduu o —kúu ya
jiña'a ya.

18

Ni kaxtnu'u Jesús ma na in ko kuu ja
kanuu-ka nuu tatnuni Su'si ma
(Mr 9:33-37; Lc 9:46-48)

1 Maa ora yukan-ni, ni ka kenda koo tee
ka ndikin Jesús ma nuu iyo ya ma, te ka
jiña'a de:
—¿Na in kúu ja kanuu-ka nuu tatnuni
Su'si ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
2 Sani te ni kana-ni Jesús ma in suchi
luluu, te ni jani ya i me'ñu ndaka de ma,
3 te jiña'a ya:
—Ja ndaa ka'an sa nuu ndijin ja nú masu
jin nduu ini ni sukan kúu ini suchi luluu
ya'a chi masu kuu jin kivi koo ni nuu
tatnuni Su'si iya iyo andivi ma.
4 Chukan kúu ja ndeva'a-ni na in na ndaku-
nitnuni ja jiniñu'u i Su'si ma sukan kúu
suchi luluu ya'a, chi ñayii yukan kúu ja
kanuu-ka nuu tatnuni Su'si ma.
5 Te nú nde ni te ja maa sa, te kuan-ta'vi ni
in suchi luluu sukan kúu suchi luluu ya'a,
te jan-ta'vi ña'a ni maa sa.

Ni ka'an Jesús ma sukan yika ja jin
ndakuiso kuechi o ma
(Mr 9:42-48; Lc 17:1-2)

6 'Kovaa ndeva'a-ni na in sa'a ja ndakuiso
kuechi in ñayii yika ni kandija tnu'u Su'si
ma, va'a-ka kúu nute jin ku'ni i in yoso
ka'nu mulinu ma sukun i te jin skee ña'a
i nuu kunu-ka ñu'u ndute mar ma, sana ja
ndo'o neni i nuu Su'si ma ja ni sa'a i ja ni
ndakuiso kuechi in-ka ñayii ma.
7 '¡Nda'vi-nka ñayii ka iyo ñuu ñayivi ya'a,
kuechi ja ndaka ja ka sa'a ka kuu i ma, te ka
sa'a i ja ka jiso kuechi jaku-ka ñayii ma! Vaa
kuiti ndimaa jin koo ja jin sa'a ja jin kuiso
kuechi ñayii ma, kovaa ¡nda'vi-nka maa na
in sa'a ja jin kuiso kuechi ñayii ma!
8 Te nú nda'a ni a xi ja'a ni a sa'a ja kuiso
kuechi ni ma, ka'nde ni i te skana ni i, chi
va'a-ka ja ñatuu na nda'a ni a xi ja'a ni a te
kivi ni koteku ni nuu Su'si ma, te sana ja
skee ña'a Su'si ma ji'in nduu nda'a ni a ji'in
nduu ja'a ni a nuu ñu'u i'ni ndú'va ni-kani
ni-jika ma.
9 Te nú nduchinuu ni a sa'a ja kuiso kuechi
ni ma, tava ni i te skana ni i, chi va'a-ka ja
ñatuu na nduchinuu ni a te kivi ni te koteku
ni nuu Su'si ma, te sana ja skee ña'a Su'si
ma ji'in nduu nduchinuu ni a nuu ñu'u i'ni
ndú'va ni-kani ni-jika ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in tee ni
ndani'i ndikachi ni ski'in de ma
(Lc 15:3-7)

10 Te jiña'a tna Jesús ma:
—Jin konee ni cuidado ja másu ko jin
saxiko ni ni-in suchi luluu ma, vaa ká'an sa
ja ángel ka jito suchi kuechi ma, ka iyo i nuu
Yuva sa iya iyo andivi ma, te ka jini i nawa
ka ndo'o ka neni suchi kuechi ma.
11 Vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu
ñayivi a, vee sa sukan-va'a jin ndani'i-ta'vi
ñayii jâ ni ka skenaa i maa i ma nkuu.
12 ¿Nawa ka jani ini maa ni a? Nú in tee, te
neva'a de cientu ndikachi de ma, te nú in
ti, te ni ski'in ti maa ti ma, te ¿masu xndoo
de kuun xiko ja'un kuun-ka (99) ti ma yuku
ma, te ki'in de jin nu nduku de in kiti ni
ski'in maa ti ma?
13 Te nú ni ndani'i de ti, te ja ndaa ká'an sa ja
kusii ini xeen-ka de ja kuu kiti yukan sana

ja jin kuu kuun xiko ja'un kuun-ka (99) kiti
ñatuu ni ka ski'in ti maa ti ma.
14 Te sukan tna, Yuva o iya iyo andivi ma,
masu kua'a ya tnu'u ja ski'in ya ni-in ñayii
yika ve kua'nu i nuu Su'si ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma naxe jin ka'an o ji'in ñani o ma nú ni sa'a ña'a i in ja u'vi ma

15 'Chukan kúu ja nú tna'a ni ma sa'a ña'a
i in ja u'vi, va'a-ka kuá'an ni, te nduu-ni
maa ni ji'in i, te kuña'a ni nde a kúu ja u'vi
ni sa'a ña'a i ma. Te nuna koniniso'o i ja
ka'an ni ji'in i ma te ndakani ndaka'vi ini i
chi jâ ni kundee ni ja ni ndumani ni ji'in i.
16 Kovaa nuna ma koniniso'o i ja kuña'a ni
ma, te kana ni in uu tna'a ni ma, sukan-va'a
ko kuu uu uni tna'a ni ma ja jin kuni ja jin
ndatnu'u ni ma.
17 Te xi nú ma koniniso'o i ja jin ka'an-so'o
tna tna'a ni ma, te kuña'a ni nuu ndaka
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, ja ka
ndatna'a ni veñu'u ma. Te xi nú ma konin-
iso'o i ja ka ka'an ndaka-ka tna'a ni ma,
te jin ka'an ni ja sukan kúu in ñayii ñatuu
kándija Su'si ma xi in ñayii xnda'vi ña'a kúu
i.
18 Ja ndaa ká'an sa ja ndaka ja jin ka'an
ni ja kuu jin sa'a ñayii ma nuu ñu'ú ya, te
sukan kendoo tna ini Su'si ma, te ndaka ja
jin ka'an ni ja masu kuu jin sa'a ñayii ma
nuu ñu'ú ya, te sukan kendoo tna ini Su'si
iya iyo andivi ma.
19 In-ka jichi ká'an sa, nú uu ñayii jin
ndatnu'u tna'a nuu ñu'ú ya nde a jin kakan
i ma, chi jin ni'i i ja maa Yuva sa iya iyo
onde andivi ma.
20 Vaa nuu ka ndatna'a uu uni ñayii ka
kandija ña'a i maa sa ma, te yukan iyo sa
me'ñu i ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin uu tee ka tavi xu'un

21 Sani te Pedro ma, ni jan tu'va de Jesús
ma, te jiña'a de:
—Señor, ¿na saa jichi sakanu ini sa tna'a
sa ma, nuna sa'a ña'a i in ja u'vi? ¿Onde uja
jichi? —kúu de jiña'a de.
22 Jesús ma, jiña'a ya:
—Masu ká'an sa ja onde uja-ni jichi, su'va
onde uja jichi uni xiko uxi (7 × 70) jichi
—kúu ya jiña'a ya.
23 Sani te sa'a jiña'a ya:
—Chukan kúu ja nuu tátnuni Su'si ma,
inuu kúu i ji'in in rey ja ni ndakan de
kuenda nuu ñayii ka jinukuechi nuu de ma.
24 Te ni keja'a de ni ndasa'a de kuenda, te
ni kenda in tee tavi kua'a xen-xeen xu'un
nuu de.
25 Te tee ya'a chi masu nawa neva'a de ja
ndachunaa de ja tavi de ma, te ni tatnuni
jito'o de ma ja na jin koo i jín xiko i tee
yukan, ji'in ñasi'i de ma, ji'in sa'ya de ma,
ji'in ndaka ja neva'a de ma, sukan-va'a
nukun-naa ja tavi de ma.
26 Sani te ni jinkoo jiti tee tavi ma, te ni
jikan-ta'vi de nuu jito'o de ma, te jiña'a de:
"Señor, kava kuee ini ni, te ndachuya'vi sa
ndaka", kúu de jiña'a de.
27 Te jito'o de ma, ni kunda'vi ini de tee ma,
te ni sakanu ini de ja tavi tee jinukuechi
ma, te ni wa'a de tnu'u te kua'an maa tee
ma.
28 'Kovaa tee jinukuechi ma, ja ni kee de
kua'an de ma, te ni ndani'i de in tee ja
jinukuechi ji'in de ma, te tee yukan chi tavi
de jaku-ni xu'un nuu de, te ni jan tnii de
sukun su'nu tee ma, te skue'ne de tee ma,
te jiña'a de: "Ndataa ni ja tavi ni ma", kúu
de jiña'a de.
29 Sani te tee yukan, ni jinkoo jiti de nuu ja'a
tee ma, te ni jikan-ta'vi de nuu tee ma, te
jiña'a de: "Kava kuee ini ni, te ndachuya'vi
kuee sa ndaka", kúu de jiña'a de.
30 Kovaa maa de chi masu ni kachi de, su'va
ni jan chinee de tee ma vekaa ma, onde
kundee de ja ndachuya'vi ndi'i tee ma ja
tavi de ma.
31 'Te ni ka jini tee ka jinukuechi ji'in de
ma ja sukan ni sa'a de ma, te ni ka kuxii
xeen ini de, te ni jan koo de, ni ka jan nu
kani de nuu jito'o de ma ndaka sukan ni ka
jini de ma.
32 Sani te ni kana ña'a jito'o de ma, te jiña'a
de nuu tee tavi nuu de ma nkuu: "Tee
jinukuechi tee sa'a ja u'vi kúu ni. ¿Masu
ndaka ja tavi ni ma ni sakanu ini sa ma,
vaa ni jikan-ta'vi ni nuu sa ja na sakanu ini
ña'a sa ma?
33 ¿Te masu ndijin tna, suni jiniñu'u ja
kunda'vi ini ni tna'a ni tee tavi nuu ni ma
nkuu, sukan ni kunda'vi ini ña'a sa ma?",
kúu de jiña'a de.
34 Sani te ni ndakiti ini jito'o de ma, te ni jan
xsia'a de tee ma nuu nda'a tee ka jito vekaa
ma, ja jin xndo'o jin xneni de tee ma onde
ndachunaa ndi'i kuiti de ja tavi de ma.
35 Suni sukan sa'a tna Yuva sa iya iyo andivi
ma, nú ma jin sakanu ini ndija nuu tna'a
ndi-in ndi-in ni kuechi ni ma —kúu ya
jiña'a ya.

19

Jesús ma, ni tatnuni ya ja ñayii ni ka tnanda'a ma máko jin xndoo tna'a i
(Mr 10:1-12; Lc 16:18)

1 Te nuu ni jinu ni kaxtnu'u Jesús ma
tnu'u ya'a, te ni ndee ya ñuu Galilea ma, te
kua'an ya ichi ñuu Judea ma ja iyo i in-ka
yu'u yute Jordán ma.
2 Te ni ka ndikin ña'a kua'a xeen ñayii
ka ku'u ndeva'a-ni kue'e ma, te yukan ni
ndasava'a ya i.

3 Te jaku tee ka kuu fariseo ma, ni ka jan
tu'va de ya, sukan-va'a jin kototnuni de ya,
te ka jikan-tnu'u de ya nú va'a-ni ja in tee
te xndoo de ñasi'i de ma, nú yika-ni ja kuni
de ja sa'a de ña sukan.
4 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Ñatuu jin ka'vi-ka ni nuu sa'a ká'an
tnu'u Su'si ma ja kivi ni sa'a ya ñayii ma,
te "tee ji'in ña'a ni sa'a ya" ma?
5 Te ká'an tna ya ja: "Chukan kúu ja tee ma,
xndoo de yuva de ma ji'in si'i de ma, te
kueka tna'a de ji'in ñasi'i de ma, te nduu de
ma jin ko kuu in-nka-ni ñayii ma."
6 Chukan kúu ja masu uu ñayii ka kuu-ka
i chi in-nka-ni ñayii ka kuu nduu i ma. Te
chukan kúu ja ñayii ma, másu ko ndasasiin
i ja ni xtnatna'a Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
7 Te ka jiña'a de:
—Nusaa, te ¿nava'a Moisés ma, ni kachi
de ja kuu xndoo tee ma ñasi'i de ma, te
kua'a de in tutu nuu ká'an ja jâ ni xndoo
de ña ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
8 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Kuechi ja inuso'o ka ndaa ni a, te
Moisés ma, ni kachi de ja kuu jin xndoo ni
ñasi'i ni ma. Kovaa onde xinañu'u ma nuu
ni sa'a Su'si ma ñayii ma, te masu sukan ni
jani ini ya ma.
9 Te ká'an sa nuu ni ja nú ñatuu ni kivi
nduu ñasi'i in tee ma ji'in in-ka tee ma,
te nú xndoo de ña ma te ndatnanda'a de
ji'in in-ka ña'a ma, jâ ni jiso kuechi de, vaa
sukan ka sa'a tee ka kivi nduu ji'in in-ka
ña'a ma, sukan ni sa'a tna de ma —kúu ya
jiña'a ya.
10 Te ka jiña'a tee ka ndikin ya ma:
—Nú sukan ko kuu tee ma ji'in ñasi'i de
ma, saa-nka nú ma tnanda'a o —ka kuu de
ka jiña'a de.
11 Sani te jiña'a ya:
—Masu ndaka ñayii ma, ka iyo i ja jin
kandija i tnu'u ya'a, yika-ni ja ñayii chíndee
ña'a Su'si ma ja jin jaku'ni ini i ma.
12 Vaa ka iyo tee ja onde chii si'i de ma, jâ
ve koo de ja masu jin tnanda'a de ma, te
ka iyo tee ja kuechi ñayii ma, te masu kuu
jin tnanda'a de, te ka iyo ñayii ja ni ka jani
ini i ja masu jin tnanda'a i, ja kuechi ja
jin kunukuechi ñukuun i nuu Su'si iya iyo
andivi ma. Te nú na in iyo ja sa'a i sa'a, te
kuán-ta'vi i, te kúnukuechi va'a i —kúu ya
jiña'a ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya naxe ko kuu in ñayii sana kivi i nuu tatnuni Su'si ma
(Mr 10:13-16; Lc 18:15-17)

13 Ni jan koo i ji'in suchi kuechi ma nuu
Jesús ma, sukan-va'a sonee ya nda'a ya siki
suchi kuechi ma te kakan-ta'vi ya nuu Su'si
ma ja jin kuu i. Te tee ka ndikin ya ma, ka
ndonda de nuu ñayii ni jan koo ji'in suchi
kuechi ma.
14 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Jin kua'a ni tnu'u, te kí koo maa suchi
kuechi a, te máko jin ka'nu ndee ni, chi
vaa sukan ka jani vii ka jani va'a ini suchi
kuechi a, sukan jiniñu'u ja jin ko sa'a jin ko
kuu ñayii jin kivi koo nuu tatnuni Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya.
15 Te ni sonee ya nda'a ya siki i ma ja na
jin kuta'vi i ja vii ja va'a. Sani te kua'an ya.

Sukan yii ja ndani'i ta'vi ñayii ndí ini xeen-ka xu'un i ma
(Mr 10:17-31; Lc 18:18-30)

16 Sani te in tee jaa, ni jan tu'va de Jesús
ma, te jiña'a de:
—Teskua'a, ndijin ja sa'a ni ja va'a,
kaxtnu'u ni nde a va'a sa'a sa, sukan-va'a
ndani'i ta'vi sa te koteku sa ni-kani ni-jika
—kúu de jiña'a de.
17 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Nava'a jikan-tnu'u ni nuu sa siki ja
va'a ma? Masu na in-ka sa'a ja va'a chi
maa in-ni Su'si ma. Kovaa nú kúni ni ja
ndani'i ta'vi ni te koteku ni ni-kani ni-jika,
te kandija ni ndaka sukan ni tatnuni Su'si
ma —kúu ya jiña'a ya.
18 Te jiña'a de:
—¿Nde tnu'u kandija sa? —kúu de jiña'a
de.
Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Másu ko ka'ni ni ni-in ñayii. Másu ko
kivi nduu ni ji'in in-ka ña'a ma. Másu ko
sakui'na ni. Másu ko ka'an tnu'u ni siki
in-ka ñayii ma.
19 Kava respetu ni nuu yuva ni ma ji'in nuu
si'i ni ma. Kutoo ni tna'a ni ma, sukan
kutoo ni maa ni ma —kúu ya jiña'a ya.
20 Te tee yukan, jiña'a de:
—Teskua'a, ndaka cha'a chi jâ sa'a ndi'i
sa. ¿Te kúni-ka in-ka ja sa'a sa? —kúu de
jiña'a de.
21 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Nú kúni ni ja sa'a ndi'i ni ndaka sukan
kúni Su'si ma, te kuá'an ni, te xiko ni ndaka
ja neva'a ni ma, te kua'a ni ñayii ka kunda'vi
ma. Te sukan, te xiku ko kuu ni andivi ma.
Sani te kii ni, te kondikin ña'a ni —kúu ya
jiña'a ya.
22 Ja ni jiniso'o de sukan jiña'a ya ma, te
xixii-nka kuan no'o de, vaa xiku xeen kúu
de ma.
23 Te Jesús ma, jiña'a ya tee ka ndikin ya
ma:
—Ja ndaa ká'an sa nuu ni a ja yii xeen kúu
ja in tee kuxiku ma, te kivi de nuu tatnuni
Su'si ma.
24 Te ndáka'an sa nuu ni in-ka tuku jichi ja
yachi-ka kuu kivi in kiti kúu camellu ma in
yavi xuu yiki tiku ma, sana ja in ñayii kúu
xiku ma, te kuu kivi i nuu tatnuni Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya.

25 Te tee ka ndikin ya ma, nuu ni ka
jiniso'o de sukan ma, te ni ka sa'vi xeen-nka
ini de, te ka ka'an maa de:
—¿Na in kuu ndani'i ta'vi ja sukan? —ka
kuu de ka ka'an de.
26 Te nde'ya Jesús ma de, te jiña'a ya:
—Yii kúu jani ini ñayii ma. Kovaa maa
Su'si ma chi ñatuu nawa iyo ja yii ja ma kuu
sa'a ya —kúu ya jiña'a ya.
27 Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Saña chi ndaka ja ka neva'a sa ma ni
ka xndoo sa, te ni ka ndikin ña'a sa. ¿Te iyo
ja jin ndani'i-ta'vi sa? —kúu de jiña'a de.
28 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja kivi ndujaa
ñuu ñayivi ya, kivi ndenda sa ja kúu sa iya
vee ñayivi ñuu ñayivi a, te kunukoo sa nuu
iyo jayiñu'u sa ma, te ndijin tna ja ka ndikin
ña'a ni a, suni koo uxi uu nuu jin kunukoo
ndi-in ndi-in ni ja jin ka'nde ni tniñu nuu
ndi-uxi uu jichi ñayii ñuu Israel ya.
29 'Te ndeva'a-ni na in ni xndoo ve'e i ma,
ñani i ma, ku'va i ma, ku'u i ma, ji'in yuva
i ma, si'i i ma, ñasi'i i ma, sa'ya i ma, ji'in
ñu'ú i ma, ja kuechi ja ndikin ña'a i saña
ma chi ndani'i i vi'i-ka cientu jichi sana ja
ni xndoo i ma, te ndani'i-ta'vi i, te koteku i
ni-kani ni-jika.
30 Te ñayii ka ndanuu-ka ma te ka jani ini
i ja xinañu'u-ka ka kuu i vitna ma, chi nuu
Su'si ma chi sandi'i-nka jin ko kuu i, te ñayii
ka jani ini ja masu ñayii ka ndanuu ka kuu
i, te sandi'i-nka ka kuu i vitna ma chi suu
i jin ko kuu ñayii xinañu'u-ka nuu Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya.

20

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin tee ka satniñu itu tnu uva ma

1 Te jiña'a Jesús ma:
—Nuu tatnuni Su'si iya iyo andivi ma,
inuu kúu i ji'in in tee tátnuni ve'e de ma, te
ni kee de xtnee ma kuan nduku de tee jin
satniñu itu tnu uva de ma.
2 Te nuu ni ni'i de tee jin satniñu ma, te ni
ka kendoo de ji'in tee ma sukan jin ke'en
ya'vi tee ma in kivi ma, te ni tetniñu de tee
ma itu de ma.
3 Te sukan ka iin xtnee ma ni kee tuku de
in-ka jichi, te ni jini de jaku-ka tuku tee ka
nune, ka iyo de nuya'vi ma.
4 Te ni jan kuña'a de tee ma: "Kuan koo
tna ndijin, te jin satniñu ni itu sa ma, te
chuya'vi sa sukan iyo ja jin ke'en ya'vi ni
ma", kúu de jiña'a de. Sani te kuan koo tee
ma.
5 Sani te ni kee tuku de uu-ka jichi, in nuu
sava nduu ma te in-ka nuu ka uni jañini ma,
te suni sukan ni sa'a de.
6 Te ni kee tuku de nuu ka u'un jañini ma,
te ni ndani'i tuku de jaku tee ñatuu na tniñu
ka sa'a de ma, te jiña'a de: "¿Nava'a ni kuu
ni-nduu a ka iyo ni ya'a, te ñatuu nawa ka
sa'a ni?", kúu de jiña'a de.
7 Te ka jiña'a tee ma: "Vaa masu na in ká'an
ja taa i tniñu jin sa'a sa", ka kuu de ka jiña'a
de. Te jiña'a de: "Kuán koo tna ni itu sa ma,
te jin satniñu ni, te chuya'vi sa sukan iyo ja
jin ke'en ya'vi ni ma", kúu de jiña'a de.
8 'Nuu ni kunee ma, te jiña'a de nuu tee
kúkanu ini de ve'e de ma: "Kana ni tee ni ka
satniñu ma, te chuya'vi ni sukan jin ke'en
ya'vi de ma. Te keja'a ni chuya'vi ni tee
ni kija koo sandi'i-nka ma, te ndenda ni
onde tee ni kija koo xinañu'u-ka ma", kúu
de jiña'a de.
9 Te nuu ni kenda ora ja chuya'vi de tee ni
ka kenda koo ka u'un jañini ma, te in in de
ni ka ni'i ya'vi sukan jika in kivi ma.
10 Chukan kúu ja nuu ni ka kenda koo tee ni
jan koo xinañu'u nuu tniñu ma, ni ka jani
ini de ja jin ke'en ya'vi-ka de. Kovaa suni
sukan jika in kivi ma-ni, ni ka ni'i ya'vi de.
11 Te nuu jâ ni ka ke'en ya'vi de ma, te ni ka
jakondee de ka ka'an ndeva'a de ja kuu tee
xi-nuu ni ka satniñu de ma.
12 Te ka jiña'a de tee ma: "Tee ya'a, ja ni ki
koo de sandi'i-nka ma, te in-nka-ni ora ni
ka satniñu de, te inuu ni chuya'vi ña'a ni
ji'in de, te vitna ja saña chi ni ka kanda sa
ni-nduu a, te vitna ja i'ni te tnundo'o", ka
kuu de ka jiña'a de.
13 Te ni ndakone'e tee tátnuni ve'e ma, te
jiña'a de nuu in de ma: "Ndijin, masu na
ja u'vi ni sa'a ña'a sa. ¿Masu ni ka kendoo o
ja sukan ke'en ya'vi ni in kivi ma?
14 Ke'en ni ja kuu kuenda maa ni a, te
kuá'an ni, chi vaa saña chi kúni sa ja
chuya'vi sa tee ni ki koo sandi'i-nka a sukan
ni chuya'vi ña'a sa ndijin a.
15 ¿Masu va'a-ni ja sa'a sa ji'in xu'un sa a
sukan kúni maa sa? ¿Xi kukueñu ini ni ja
va'a ini sa a?", kúu de jiña'a de.
16 'Chukan kúu ja ñayii xinañu'u ma chi
sandi'i-nka jin ko kuu i, te ñayii sandi'i ma
chi xinañu'u-ka jin ko kuu i. Chi vaa kua'a
xeen i kana ya, kovaa masu ndaka i ndakaji
ya —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja ku-uni jichi ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mr 10:32-34; Lc 18:31-34)

17 Jesús ma, kua'an ya ichi ñuu Jerusalén
ma. Te ni ndaxtutu siin ya ndi-uxi uu tee
ka ndikin ya ma, te nuu kuan koo de ichi
ma, te jiña'a ya:
18 —Ka jini maa ni ja jin koo o ñuu
Jerusalén ma. Te yukan kúu nuu saña ja
kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, jin koo
ñayii yukan jin xsia'a ña'a i nuu nda'a tee
ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in nuu nda'a tee
ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, te
jin ka'an i ja kûu sa,

19 te jin ndaxsia'a ña'a i nuu nda'a
ñayii masu ñuu israelita a ka kuu i ma,
sukan-va'a jin kosiki ndee ña'a i, te jin
skuita kaa ña'a i nuu krusi ma, te kûu sa.
Kovaa nuu uni kii ma, te ndateku sa —kúu
ya jiña'a ya.

Santiago ma ji'in Juan ma, ni ka jikan de ja jin kunukoo de xiñi Jesús ma
(Mr 10:35-45)

20 Sani te si'i Santiago ma ji'in Juan ma
sa'ya tee kúu Zebedeo ma, ni ka jan tu'va
ña ji'in de nuu iyo Jesús ma, te ni jinkoo jiti
ña, te jikan-ta'vi ña nuu ya.
21 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Nawa kúni ni? —kúu ya jiña'a ya.
Te jiña'a ña:
—Tatnuni ni ja jin kunukoo sa'ya sa a, in
de xiñi kua'a ni ma te in-ka de xiñi satni ni
ma nuu tatnuni ni ma —kúu ña jiña'a ña.
22 Te ni ndakone'e Jesús ma:
—Masu ka jini ni ja ka jikan ni a. ¿Xi kuu
jin ko'o ni ja uwa ja ko'o sa ma? ¿Te kuu jin
kuandute ni sukan kuandute sa ma? —kúu
ya jiña'a ya. Te cha'a chi ja ndo'o neni ya
ma kúu ja ni jiña'a ya ma.
Te ka jiña'a de:
—Kuu.
23 Te jiña'a Jesús ma:
—Ja ndaa kúu ja jin ko'o ni ja uwa ja ko'o
sa ma, te jin kuandute ni sukan kuandute
sa ma chi kúu, kovaa ja kunukoo in ni xiñi
kua'a sa ma te in-ka ni xiñi satni sa ma,
chukan chi masu saña iyo ja taa, nú masu
ja maa Yuva sa ma kua'a nuu ñayii ja ni
satu'va ya ja jin ni'i i ma —kúu ya jiña'a ya.
24 Nuu ni ka jiniso'o uxi-ka tee ka ndikin
ya ma, te ni ka ndakiti ini de nuu nduu tee
ndi-tna'a ñani de ma.
25 Kovaa Jesús ma chi ni kana ya de, te
jiña'a ya:
—Ka jini ni ja ne'un ñayii ñuu ñayivi a, ka
iyo ñayii ka jani ini maa i ja kuu jin tatnuni
i nuu ndaka ñayii ma, te ñayii ka ndanuu-ka
ma, ûni ka tatnuni kuiti i nuu ñayii ma.
26 Kovaa ne'un ndijin, masu sukan ko kuu,
su'va nú na in kúni ja ko kuu i in ñayii
kanuu-ka ne'un ndaka ni a, ja sa'a i kúu ja
kunukuechi-ka i nuu ndaka ni,
27 te nú ne'un ndaka ni a, te kúni in ni ja
ko kuu ni xinañu'u-ka, te ja sa'a ni kúu ja
kunukuechi xeen-ka ni nuu ndaka-ka ni a.
28 Jin sa'a ni sukan sa'a sa ja kúu sa iya
vee ñayivi ñuu ñayivi a, ja masu vee sa ja
jin kunukuechi i nuu sa chi su'va vee sa ja
kunukuechi maa sa te kua'a sa tnu'u ja jin
ka'ni ña'a i, te sukan chunaa sa nuu tniñu
ñayii ma, te jin ndani'i-ta'vi kua'a xeen i
—kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ndasava'a ya uu tee inukuaa
(Mr 10:46-52; Lc 18:35-43)

29 Sani te nuu ni ndee Jesús ma ini ñuu
Jericó ma, te ka ndikin kua'a ñayii.
30 Te ka iyo uu tee inukuaa, ka nukoo de
yu'u ichi ma. Te ja ni ka jiniso'o tee inukuaa
ma ja ni ya'a Jesús ma kua'an ya ichi ma, te
ûni ka kayu'u de ka jiña'a de ya:
—Señor, Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni
—ka kuu de ka jiña'a de.
31 Te kua'a ñayii ma ka jiña'a ja jin
kasiyu'u de. Kovaa su'va ka kayu'u
nini'i-ka de:
—Señor, Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni
—ka kuu de ka jiña'a de.
32 Sani te ni jinkuiñi Jesús ma, te kána ya
de, te jiña'a ya:
—¿Nawa ka kuni ni ja sa'a sa ja jin kuu
ni? —kúu ya jiña'a ya.
33 Te tee inukuaa ma, ka jiña'a de:
—Señor, ka kuni sa ja jin ndundijin
nduchinuu sa a —ka kuu de ka jiña'a de.
34 Te Jesús ma, ni kunda'vi ini ya de, te
ni sonee ya nda'a ya ma nuu de, te ora
yukan-ni, te ni kuu ni ka ndakonde'ya de.
Sani te ni ka ndandikin de Jesús ma.

21

Jesús ma, yoso ya in burru ni kivi ya ñuu Jerusalén ma
(Mr 11:1-11; Lc 19:28-40; Jn 12:12-19)

1 Nuu ni ka kuyatni de ji'in Jesús ma ñuu
Jerusalén ma, te ni jan koo de ji'in ya ñuu
Betfagé ma, ja iyo yatni i ji'in yuku nani
Yuku Tnu Olivo ma, te Jesús ma, ni tetniñu
ya uu tee ka ndikin ya ma,
2 te jiña'a ya:
—Kuán koo ni yu'u ñuu ichi jiyo a, te jin
ndani'i ni in burra nu'ni ti, te iyo tna in
burru jaa luluu-ka. Te jin ndaji ni ti, te ki
koo ni ji'in ti.
3 Te nú na in kakan-tnu'u naku ka sa'a ni
sukan, te jin kuña'a ni: “Maa Señor ma
jiniñu'u ti, te sani te ndataa ya ti”, jin kuña'a
ni —kúu ya jiña'a ya.
4 Ndaka sa'a ni kuu, sukan-va'a ko kuu
sukan ni ka'an tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u
ni yo wa'a Su'si ma, nuu ni ka'an de ma:
5 Kuña'a ni nuu sasi'i ñuu nani Sion ma:
“Konde'ya ja vee rey tátnuni nuu ro a,
te iya kuee ini kúu ya, te yoso ya in burru
jaa
sa'ya in burra kiti jâ jiso.”
Sa'a ni ka'an de.
6 Sani te tee ka ndikin Jesús ma, kuan koo
de, te ni ka sa'a de sukan ni tatnuni Jesús
ma nuu de ma.
7 Te ni ka jan xsia'a de burra ma ji'in sa'ya
ti ma nuu iyo Jesús ma, te ni ka sonee de
sa'ma de ma siki kiti jaa ma, te Jesús ma, ni
kaa ya siki ti ma, te yoso ya ti kua'an ya.

8 Te kua'a ñayii ma, ka skuili i sa'ma ka ndii i
ma, te jaku-ka i ma, ka ja'nde i nda'a yutnu
ma, te ka skuili i ichi kua'an ya ma.
9 Te ñayii ka yoxtnuu kuan koo i ma ji'in
ñayii ka ndandikin ma, ka kayu'u i ka ka'an
i:
—¡Hosanna kó kuu nuu Sa'ya David ma!
¡Jayiñu'u kúu rey vee nuu Iya Tátnuni ma!
¡Hosanna! ¡Jayiñu'u kó kuu nuu tátnuni Su'si
ma onde sukun ma! —ka kuu i ka ka'an i.
10 Te nuu ni kivi ya ñuu Jerusalén ma,
ndaka ñayii ma, ni ka ndakanda, te ka ka'an
i:
—¿Na in kúu tee ya'a? —ka kuu i ka ka'an
i.
11 Te ñayii ma, ka jiña'a i:
—Tee ya'a kúu Jesús tee ndákaxtnu'u
tnu'u wa'a Su'si ma, te ñuu Nazaret ma ja
iyo i ñuu Galilea ma kúu ñuu de —ka kuu i
ka jiña'a i.

Jesús ma, ni ndasavii ya ini veñu'u ka'nu ma
(Mr 11:15-19; Lc 19:45-48; Jn 2:13-22)

12 Te Jesús ma, ni kivi ya veñu'u ka'nu ma,
te ni kene'e ya ndaka ñayii ka xiko ma ji'in
ñayii ka jaan ma. Te ni chindeyi ya mesa
ñayii ka sama xu'un ma, ji'in nuu ka xiko i
sata ma.
13 Te jiña'a ya:
—Jâ ka jini ni ja nuu tutu ndee tnu'u Su'si
ma ká'an: "Ini ve'e sa a chi ko kuu i in ve'e
nuu kenda koo ñayii ndaka ñuu ma ja jin
kakan-ta'vi i nuu Su'si ma." Vaa sukan ni
jani ini ya. Kovaa ndaka ndijin chi ni ka
ndasa'a ni in yavi nuu ka ñu'u kui'na —kúu
ya jiña'a ya.
14 Te ñayii ñatuu ka kundijin nuu ma, ji'in
ñayii ñatuu kuu jin kaka ma, ni ka jan tu'va
i ya ini veñu'u ma, te ni ndasava'a ya i.
15 Kovaa tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in
tee ka skua'a tnu'u ni yo tatnuni Moisés
ma, ni ka jini de milagru ni sa'a ya ma, ji'in
sukan ka kayu'u suchi kuechi ma ini veñu'u
ma ja ka ka'an i: "¡Hosanna! ¡Ja va'a kúu
Sa'ya tata David ma!", ka kuu i ka ka'an i.
Te ni ka ndakiti xeen ini de,
16 te ka jiña'a de:
—¿Jiniso'o ni ja ka ka'an suchi ya'a? —ka
kuu de ka jiña'a de.
Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Jiniso'o sa. ¿Ñatuu nama uun jin
ka'vi-ka ni nuu tnu'u Su'si ma ja ká'an sa'a
ma?:
Yu'u suchi kuechi ma ji'in yu'u suchi ka jaxi
ma
ni satu'va ni ja jin ndachiñu'u ña'a i
—kúu ya jiña'a ya.
17 Te ni xndoo ya de, te kua'an ya ichi ñuu
Betania ma, te yukan ni ndoo ya.

Jesús ma, ni ka'an u'vi ya ja kuu in tnu higo
(Mr 11:12-14, 20-26)

18 Kivi yutnee ma, nuu ve ndii Jesús ma
ñuu Jerusalén ma, te kókon ya.
19 Te ni jini ya in tnu higo yu'u ichi ma.
Kovaa ñatuu na nde'ya tnu ma ni ni'i ya chi
nanimaa nda'a tnu ma kúu. Sani te jiña'a
ya nuu tnu higo ma:
—¡Masu kuun-ka higo ro! —kúu ya jiña'a
ya.
Te ora yukan-ni, te ni yichi tnu.
20 Te tee ka ndikin ya ma, ni ka jini
de sukan ni ndo'o tnu higo ma, te ni ka
sa'vi-nka ini de, te ka ka'an de:
—¿Nava'a tnu higo a, yachi-ni ni yichi
tnu? —ka kuu de ka ka'an de.
21 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ká'an sa, nú jin kukanu ini ni
Su'si ma, te ñatuu ka jani uu ka jani uni ini
ni ma, te masu yika-ni ja jin sa'a ni sukan
ni sa'a sa ji'in tnu higo a chi su'va nuna jin
kuña'a ni yuku yukan: "Kuán ndiyo jiña, te
skee maa ro nuu mar ma", sani te ko kuu
sukan.
22 Te ndaka ja jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si
ma, te nú ka kukanu ini ndija ni ya ja taa
ya ma chi jin ni'i ni —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka jikan-tnu'u de na in ni tatnuni ja sa'a Jesús ma sukan
(Mr 11:27-30; Lc 20:1-8)

23 Te nuu ni ndenda Jesús ma ini veñu'u
ka'nu ma, te nuu káxtnu'u ya nuu ñayii ma,
te ni ka jan tu'va ña'a tee ka tatnuni nuu
sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma. Te ka
jikan-tnu'u de:
—¿Na in ni tatnuni ja sa'a ni sukan a? ¿Xi
na in ni ka'an ja kuu sa'a ni sukan a? —ka
kuu de ka jiña'a de.
24 Jesús ma, ni ndakone'e ya, te jiña'a ya:
—Xinañu'u maa sa kakan-tnu'u ña'a, te
nuna jin ndakone'e ni, te sana ka'an sa na
in ni tatnuni ja sa'a sa sukan.
25 Ja ni yo skuandute Juan ma, ¿Su'si iya
iyo andivi ma ni tetniñu Juan ma ja sa'a de
sukan, xi ñayii ma ni tetniñu ña'a ja sa'a de
sukan? —kúu ya jiña'a ya.
Te ka ndakan-tnu'u tna'a de:
—Nuna jin kuña'a o ja maa Su'si iya iyo
andivi ma ni tetniñu Juan ma, kovaa ka'an
de: "¿Te nava'a ñatuu ni ka kandija ni ja ni
ka'an de ma?"
26 Kovaa nuna jin kuña'a o ja ñayii ma ni
tetniñu de, masu kuu vaa ka yu'u o ñayii a,
chi vaa ndaka i ka jani ini ja Juan ma, in tee
ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma
kúu de, te jin ndakiti ini i nuu o —ka kuu
de ka ka'an de.
27 Chukan kúu ja sa'a ni ka ndakone'e de
nuu Jesús ma:

—Ñatuu ka jini sa —ka kuu de ka jiña'a de.

Sani te Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Suni ni ma ka'an tna sa na in ni tatnuni ja sa'a sa sa'a —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin nduu sayii in tee ma

28 Kovaa sani te jiña'a Jesús ma:

—¿Naxe ka jani ini ni? In tee, te iyo uu sayii de, te ni jan tu'va de suchi xinañu'u ma, te jiña'a de: "Sayii, kuá'an, te satniñu ro vitna itu tnu uva ma", kúu de jiña'a de.
29 Te ni ndakone'e i, te jiña'a i: "Masu ki'in sa", kúu i jiña'a i. Kovaa kuee-ka ma, te ni ndakani, ni ndaka'vi ini i, te kua'an i itu ma.
30 Te ni jan tu'va tuku de in-ka sayii de ma, te jiña'a de sukan ni jiña'a de suchi xinañu'u ma. Te suchi ya'a chi ni ndakone'e i: "Kuu tna vi, taa", kúu i jiña'a i, kovaa masu ni ja'an i itu ma.
31 Te jin ka'an ni, ¿nde i ja nduu i ma ni sa'a sukan kúni yuva i ma? —kúu ya jiña'a ya.

Te ka jiña'a de:

—Suchi xinañu'u ma —ka kuu de ka jiña'a de.

Te Jesús ma, jiña'a ya:

—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja tee ka ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, ji'in ña'a ka kuneé ka ku-uun ma, ka yoxtnuu-ka de ji'in ña jin kivi koo de nuu tatnuni Su'si ma sana ndijin.
32 Vaa ni kenda Juan ma nuu ni, ja ni kaxtnu'u de ichi ndaa ma, te ñatuu ni ka kandija ni. Kovaa tee ka ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, ji'in ña'a ka kuneé ka ku-uun ma chi ni ka kandija ña ji'in de, te ni ka jini ni ja ni ka kandija de ji'in ña ma, te ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini ni ja jin kandija tna ni ja ká'an Juan ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin ñayii masu inuva'a ini, ja ka jito i itu tnu uva ma (Mr 12:1-12; Lc 20:9-19)

33 Te jiña'a Jesús ma:

—Jin koniniso'o ni in-ka tnu'u vijin a: In tee, ni sunkoo de ni-ka'nu itu de ma tnu uva, te ni jasi de yu'u itu de ma. Te ni satu'va de in nuu taxi uva ma kivi kuaan i ma, te ni sa'a de in ve'e sukun sukun, sukan-va'a kuu ko koto de ni-ka'nu itu de ma. Sani te ni nduku de jaku ñayii ja jin ko koto i itu de ma, te kivi kuaan uva de ma, te sasava jin kuu de ji'in i. Sani te kua'an jika de.
34 Te maa kivi kuáan i ma, te ni tetniñu de tee ka jinukuechi nuu de ma ja jin koo de jin nu ke'en de jaku uva ja ni kuaan ma nuu ñayii ka jito itu de ma.
35 Kovaa ñayii ka jito ma, ni ka tnii i tee ma, te in de ma ni ka kani i, te in-ka de ma ni ka ja'ni i, te in-ka tuku de ma, ni ka wa'a yuu i de.
36 Kovaa tee xi-ñu'ú ma chi ni ndatetniñu tuku de kua'a-ka tee ka jinukuechi nuu de ma ja jin koo de sana tee ni jan koo xinañu'u ma. Kovaa tee ni jan koo-ka ma chi sukan ni ka sa'a i tee xinañu'u ma, sukan ni ka sa'a i de.
37 Te sandi'i-nka ma, te ni tetniñu de sa'ya maa de ma. Vaa jani ini de: "Jin kava respetu i nuu sa'ya o a nuna tetniñu o i, vaa sa'ya maa o kúu i."
38 Kovaa ñayii ka jito itu de ma, ni ka jini i ja vee sa'ya tee ma, te ni ka ndatnu'u tna'a i: "Suchi ya'a kúu suchi nduta'vi ñu'ú ya'a. Jín ka'ni o i, te jin ndani'i o ñu'ú i a", ka kuu i ka ka'an i.
39 Chukan kúu ja ni ka tnii i sa'ya de ma, te ni ka kene'e i sa'ya de ma yu'u itu ma, te ni ka ja'ni i sa'ya de ma.

40 'Te nuna ndenda tee xi-ñu'ú ma, te ¿nawa ka jani ini ndijin ja sa'a de ji'in suchi ka jito itu de ma? —kúu ya jiña'a ya.

41 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, ka jiña'a de:

—Xndo'o xneni de suchi ka jito itu de ma, te ka'ni de i, te kua'a de ñu'ú de ma siin-ka ñayii ja jin satniñu i, te jin ndakua'a i ja kee itu de ma kivi kuaan i ma —ka kuu de ka jiña'a de.

42 Te Jesús ma, jiña'a ya:

—¿Ñatuu jin ka'vi-ka ni tnu'u ya'a ja ndee nuu tutu Su'si ma nuu sa'a ká'an ma?:

Yuu ni ka saxiko ñayii ka sa'a ve'e ma,
ni nduu i yuu kanuu-ka.

Sa'a ni sa'a maa Iya Tátnuni ma,
te ñatuu nama uun ni ka jani ini o ja sukan ko sa'a ya.

Sa'a ká'an tnu'u Su'si ma.

43 Te chukan kúu ja ká'an sa nuu ni a ja ja tatnuni Su'si ma nuu ñayii ka kuu ñuu ya ma, xtandiyo ya nuu nda'a ni a, te ndakua'a ya nuu jaku-ka ñayii ja jin sa'a i sukan játna ini ya ma.
44 Te yuu ma, ndeva'a-ni ñayii nduva siki i ma, kukuechi kulikin ñayii ma. Te nú yuu ma jinu siki in ñayii ma, ñuyaka-nka-ni nduu ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.

45 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma, ni ka jiniso'o de tnu'u vijin ni kaxtnu'u ya ma, te ni ka jinitnuni de ja tnu'u vijin ni ka'an ya ma chi ja jin kuu maa de kúu.
46 Te ka kuni de ja jin tnii de Jesús ma. Kovaa ka yu'u de ñayii ma, vaa ndaka ñayii ma, ka jani ini i ja in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu Jesús ma.

22

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin in viko tnánda'a
(Lc 14:15-24)

1 Jesús ma, ni ka'an ya in-ka tnu'u vijin
nuu ñayii ma, te jiña'a ya:
2 —Nuu tatnuni Su'si iya iyo andivi ma,
inuu kúu i ji'in in rey ja ni sa'a de in viko
tnanda'a sayii de ma.
3 Te ni tatnuni de nuu tee ka jinukuechi nuu
de ma ja jín koo de jín kueka de ñayii jâ ni
kana de i ja ki koo i viko tnanda'a sayii de
ma, kovaa ñayii yukan, ñatuu ni ka kuni i ja
jin koo i.
4 Sani te ni tatnuni de nuu jaku-ka tee ka
jinukuechi nuu de ma, te sa'a jiña'a de: "Jin
kuña'a ni ñayii jâ ni kana sa i ma ja jâ ni
satu'va sa ndeyu ma, vaa jâ ni ka ji'i xndiki
sa ma ji'in kiti vava'a-ka ni satu'va sa ma, te
jâ iyo tu'va ndaka, te kí koo i viko tnanda'a
sayii sa ya", kúu de jiña'a de.
5 Kovaa ñayii ni ka kana de ja jin koo i viko
ma, masu ni ka kandija i ja jin koo i, su'va
jaku i kuan koo nuu itu i ma, te jaku-ka i
ma kuan koo i kuan xiko i ndatniñu ka xiko
i ma,
6 te jaku-ka i ma, ni ka tnii i tee ka
jinukuechi nuu rey ma, te ni ka sa'a
ndeva'a i de, te ni ka ja'ni i de.
7 Te nuu ni jiniso'o rey ma, te ni ndakiti ini
de, te ni tetniñu kua'a de soldado de ma. Ni
jan koo i, te ni ka xnaa i tee ni ka ja'ni tee ka
jinukuechi nuu de ma, te ni ka ja'mi i ñuu
yukan.
8 Sani te jiña'a de nuu tee ka jinukuechi nuu
de ma: "Ja ndaa kúu ja viko tnanda'a sayii
sa ya chi jâ iyo tu'va, kovaa ñayii ni kana sa
ja ki koo i ma, masu ka iyo i ja ki koo i.
9 Kuán koo ni nuu ka ndatna'a ichi ma, te
jin kuña'a ni ndaka ñayii ka ya'a i ichi ma
ja kí koo i viko tnanda'a sayii sa ya", kúu de
jiña'a de.
10 Te ni ka ke koo tee ka jinukuechi ma, te
kuan koo de nuu ka ndatna'a ichi ma, te ni
ka ndaxtutu de ndaka ñayii ni ka ndatna'a
ji'in de ma, ka kuu i ñayii ka sa'a ja va'a xi
ja u'vi, te kuan koo i ji'in de. Te sukan, te ni
chitu viko tnanda'a sayii de ma.
11 'Te sani te ni kivi rey ma nuu ka iyo
ñayii ni kana de ma, te ni jini de in tee ja
masu ne'nu de sa'ma vivii sukan ka ne'nu
ñayii ni jan koo viko ma.
12 Te jiña'a de: "¿Ndijin, naxe ni kivi ni ya'a?
Te vitna ja masu ne'nu ni sa'ma ka ne'nu
ñayii ni kana sa a", kúu de jiña'a de. Kovaa
masu ni ka'an kuiti tee ma.
13 Sani te jiña'a rey ma nuu tee ka
jinukuechi ma: "Jin ku'ni ni nda'a de ja'a
de, te jin koo ni jin xsia'a ni de ke'e
ma nuu nee ma, vaa yukan kúu nuu jin
ndanda'yu ñayii ñatuu ni ka iyo tu'va ma,
te jin ndakandi'i jin ndakandi'i i nu'u i ma
ja jin ndo'o jin neni i", kúu de jiña'a de.
14 Suni sukan kúu nuu tatnuni Su'si ma, vaa
kua'a ñayii ma ni kana ya, kovaa jaku-ni i ni
ka kachi ja ni ka nduu i ñayii ni ndakaji ya
—kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya nawa jin kua'a o nuu gobiernu ma, ji'in nawa jin ndakua'a o nuu Su'si ma
(Mr 12:13-17; Lc 20:20-26)

15 Sani te kuan koo tee ka kuu fariseo
ma, te ni ka ndatnu'u tna'a de naxe kuu jin
xnda'vi de Jesús ma, ja na ka'an ya in tnu'u,
te kuu jin xtekuechi de ya.
16 Te ni ka tetniñu de jaku tee ka ndikin
tna'a ji'in maa de ma, ji'in jaku tee ka
ndikin tna'a ji'in tee kúu Herodes ma, ja na
jin koo de jin kuña'a de Jesús ma sa'a:
—Teskua'a, ka jini sa ja ja ndaa kúu ja
ká'an ni a, te káxtnu'u ndaa ni sukan kúni
Su'si ma ja jin ko kuu o nuu ya ma. Te masu
ndí ini ni nawa ka jani ini ñayii ja ká'an ni
a. Te ni masu ndí ini ni na nde ñayii ka
niniso'o ma.
17 Chukan kúu ja, ¿nawa ká'an ni? ¿Va'a-ni ja
jin chuya'vi sa ja ka satniñu sa ma nuu tee
nani César tátnuni ñuu Roma ma, xi ña'a?
—ka kuu de ka jiña'a de.
18 Kovaa Jesús ma chi jini ya ja masu ja
va'a ka ñu'u ini de ja sukan ka jikan-tnu'u
de ya ma, te jiña'a ya:
—¿Nava'a ka jitotnuni ña'a ni? ¡Masu ka
sa'a ni sukan ka ka'an ni a!
19 Jin kaxtnu'u ni in xu'un ja ka chuya'vi ni
nuu tee nani César ma —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka wa'a de in xu'un denario,
20 te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Na in xi-yunuu ndenee a, te na in nani
sukan ká'an yika i a? —kúu ya jiña'a ya.
21 Te ni ka ndakone'e de:
—Yunuu tee nani César tee tátnuni ñuu
Roma ma kúu —ka kuu de ka jiña'a de.
Sani te jiña'a Jesús ma:
—Te jin ndakua'a ni nuu César ma tna'a
ja kúu kuenda maa de ma, te nuu Su'si ma
jin ndakua'a ni tna'a ja kúu kuenda maa ya
ma —kúu ya jiña'a ya.
22 Nuu ni ka jiniso'o de ja sukan ni
ndakone'e Jesús ma, te ni ka sa'vi-nka ini
de, te ñatuu ni ka ka'an kuiti de, te kuan nu
koo de.

Ni ka jikan-tnu'u tee ka kuu saduceo ma naxe ko kuu ñayii ndateku ma
(Mr 12:18-27; Lc 20:27-40)

23 Kivi yukan ni jan koo jaku tee saduceo
ma nuu iyo Jesús ma. Tee ya'a chi ka ka'an
de ja masu ka ndateku ñayii ni ka ji'i ma. Te
chukan kúu ja ni ka jikan-tnu'u de ya:
24 —Teskua'a, Moisés ma, ni xndoo de
tutu ká'an ja nú in tee ma, ni tnanda'a de
te ni ji'i de te ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i

de ma ni iyo, te ñani tee ni ji'i ma ndakueka
ñasi'i de ma, sukan-va'a koo sa'ya ña, te ko
kuu i sa'ya tata tee ni ji'i ma.
25 Te sukan ni kuu ja uja tee ndi-tna'a ñani
de ma. Tee xinañu'u ma, ni tnanda'a de, te
ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i de ma ni iyo, te
ni ji'i de, te chukan kúu ja ni ndoo ñasi'i de
ma, te ni ndakueka ña ñani de ma.
26 Te suni sukan ni kuu ji'in tee ku-uu ma,
ji'in tee ku-uni ma, te onde ndi-uja de ma
ni ka yo ndeka ña.
27 Sani te ni ji'i maa ña'a ma.
28 Va'a-ni, te nú jin ndateku ñayii ma, ¿na
nde de xi-ñasi'i ko kuu ña'a yukan kivi jin
ndateku de ma? Vaa ndi-uja de ma ni ka
iyo ji'in ña ma —ka kuu de ka jiña'a de.
29 Te ni ndakone'e Jesús ma, te jiña'a ya:
—Ndijin chi masu ka jini ni ja ka ka'an
ni a. Masu ka jini ni sukan ká'an tutu ndee
tnu'u Su'si ma, ni a ndaka ja kuu sa'a Su'si
ma masu ka jini ni.
30 Kivi jin ndateku ñayii ma, tee ma ji'in ña'a
ma, masu jin ndatnanda'a-ka de, vaa sukan
ka kuu ángel ka iyo andivi ma, sukan jin ko
kuu de.
31 ¿Ñatuu nama ka ka'vi ni nuu ká'an Su'si
ma tnu'u ya'a?:
32 "Maa sa kúu Su'si Abraham ma ji'in Isaac
ma ji'in Jacob ma." Te chukan kúu ja jin
ndateku ñayii ni ka ji'i ma, vaa Su'si ma,
masu Su'si ñayii ni ka ji'i ma kúu ya chi Su'si
ñayii ka teku ma kúu ya —kúu ya jiña'a ya.
33 Te ndaka ñayii ka iyo ma, nuu ni ka
jiniso'o i tnu'u ya'a, te ni ka sa'vi-nka ini i
ja káxtnu'u ya ma.

Uu tnu'u ya'a ni tatnuni Su'si ma, ja ka ndanuu xeen-ka i
(Mr 12:28-34)

34 Te tee ka kuu fariseo ma, ni ka jiniso'o
de ja tee ka kuu saduceo ma chi ñatuu ni
kuu jin ndakone'e de ja ni ka'an Jesús ma.
Chukan kúu ja ni ka ndatna'a de.
35 Te in de ma, ja kúu de tee skua'a tnu'u
ni kaxtnu'u Moisés ma, ni kuni de ja ko-
totnuni de nawa ka'an Jesús ma, te ni
jikan-tnu'u de ya:
36 —Teskua'a, ¿nde tnu'u ni tatnuni Su'si
ma ja ni ndakaxtnu'u Moisés ma kúu ja
kanuu xeen-ka ma? —kúu de jiña'a de.
37 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—"Jín kutoo o Su'si o ma ji'in ndaka tu'u
ini anua o a, ji'in ndaka ja ka jani ini o a."
38 Tnu'u ya'a kúu tnu'u kanuu xeen-ka ma.
39 Te in-ka tna tnu'u kanuu ni tatnuni Su'si
ma kúu ja: "Jin kutoo ni tna'a ni ma, sukan
ka kutoo ni maa ni ma."
40 Nú ka kandija ni te ka sa'a ni sukan
ká'an nduu tnu'u ya'a, ka yikuu ni ka sa'a ni
ndaka tnu'u ni ka yo kaxtnu'u Moisés ma,
ji'in tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Maa Su'si ma ni tetniñu Cristo ma
(Mr 12:35-37; Lc 20:41-44)

41 Te nuu ni ka ndatna'a tee ka kuu
fariseo ma nuu iyo ya ma, Jesús ma, ni
jikan-tnu'u ya de:
42 —¿Nawa ka ka'an ni ja kuu Cristo iya
ni tetniñu Su'si ma? ¿Na in xi-sa'ya kúu ya?
—kúu ya jiña'a ya.
Te ka jiña'a de:
—Sa'ya tata David ma kúu ya —ka kuu de
ka jiña'a de.
43 Te jiña'a Jesús ma:
—¿Na kachi kúu ja David ma chi ni ska'an
ña'a Xtumani Ndios ma, te ni xnani de ya ja
iya tátnuni nuu de ma kúu ya? Vaa ni ka'an
David ma:
44 Su'si Iya Tátnuni ma jiña'a nuu iya tátnuni
nuu sa a:
"Kunukoo ro xiñi kua'a ri a,
te onde nú ni kundee ri ni skendoo ri
ndaka suchi ñatuu ka kunimani nuu o a chii
ja'a ro a",
kúu ya jiña'a ya nuu iya tátnuni nuu sa a.
Sa'a ni ka'an David ma.
45 'Kovaa ¿naxe kuu ko kuu Sa'ya tata
David ma Cristo ma nú sukan, te vitna ja
maa David ma, ni xnani de ya iya tátnuni
nuu de ma? —kúu ya jiña'a ya.
46 Te ñatuu ni kuu jin ndakone'e de ni-in
tnu'u. Te onde kivi yukan, te ñatuu na in ni
kusaa ini ja jin kakan-tnu'u-ka i ya.

23

Ni ka'an Jesús ma ja tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma ji'in tee ka kuu fariseo ma, ñatuu ka sa'a ndaa ka sa'a ndija de
(Mr 12:38-40; Lc 11:37-54; 20:45-47)

1 Sani te jiña'a Jesús ma nuu ñayii ma, ji'in
nuu tee ka ndikin ya ma:
2 —Nuu ni yo nukoo Moisés ma, ka nukoo
tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma,
ji'in tee ka kuu fariseo ma.
3 Chukan kúu ja nde a va'a ka kaxtnu'u de
ma ja jin sa'a ni ma, te jin sa'a ni. Kovaa
másu ko jin ko sa'a ni sukan ka sa'a ka kuu
maa tee yukan, chi vaa ka ka'an de te masu
ka sa'a de.
4 Kovaa ka tatnuni ka tatnuni de sukan jin
ko sa'a ñayii ma, te sukan ka skuiso de i
ndaka, kovaa maa de ma, masu ka skanda
de ni-in xninda'a de ma ja jin chindee de
ñayii ma naxe jin sa'a jin kuu i ma.
5 Ja ka kuni de kúu ja jin kuni ndaka ñayii
ma ja ka sa'a de ma, te ûni ka ndenee in tutu
ká'an tnu'u Su'si ma tnee de ma, te vivii ka
ndaskuili de yu'va sa'ma de ma.
6 Te nú kuan koo de viko ma xi ini veñu'u
lilikin ma, te ka kunuu maa de ja jin
kunukoo de nuu mesa ka ndanuu-ka ma.

7 Te ka jatna ini de ja jin kuña'a ñayii ma:
“Teskua'a, teskua'a”, ora ka wa'a i nchuxi
ma.
8 ’Kovaa ndijin, másu ko jin kua'a ni tnu'u
ja ko jin xnani ña'a i teskua'a, vaa maa-ni
Cristo ma kúu teskua'a, te ndaka ndijin,
ndi-tna'a ñani ni, ndi-tna'a ku'va ni.
9 Te másu ko jin kuña'a ni yuva sa ni-in ñayii
ñuu ñayivi ya, vaa in-ni Yuva o iyo, te iya iyo
onde andivi ma kúu Yuva o ma.
10 Másu ko jin kua'a ni tnu'u ja ko jin xnani
ña'a i tee ka kaxtnu'u, vaa maa in-ni Cristo
ma kúu iya káxtnu'u ndaka.
11 Te nde ni kanuu-ka ma, te ko kuu ni ñayii
kunukuechi nuu ndaka ni a.
12 Vaa nú na in jani ini ja kanuu-ka i
sana ndaka-ka ñayii ma chi ndatna'a i ja
kan-nuu. Te nú na in jani ini ja in ñayii
masu kanuu kúu i chi in ñayii kanuu-ka ko
kuu i nuu Su'si ma.
13 ’Kovaa ¡nda'vi maa ni ja ka kuu ni tee ka
skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee
ka kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka
sa'a ni! Vaa ka ja'nu ndee ni ja jin kivi koo
ñayii ma nuu tátnuni Su'si ma, vaa ni masu
ka kivi koo ni, te ni masu ka wa'a ni tnu'u
ja jin kivi koo ñayii ka kuni ja jin kivi koo i
ma.
14 ’¡Nda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo
a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa
ka xnda'vi ni ña'a ni ka ji'i yii ma, te ka
ndaxtandee ni ve'e ña ma, te ka sa'a ni
tnu'u ja tee ka sa'a ja va'a ka kuu ni, kuechi
ja nana'a ka jikan-ta'vi ni ma. Chukan kúu
ja jin chunaa xeen-ka ni.
15 ’¡Nda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo
a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Te kuan
koo ni ve koo ni nuu ñu'ú ya nuu mar ma ka
kuu ni, sukan-va'a jin kundee ni ja kandija
in ñayii ma sukan ka kaxtnu'u ni a, te nú ni
kandija i ma, jâ ni ka kundee ni ja ka'vi-ka
ndo'o neni i nuu andeya ma sana maa ni.
16 ’¡Nda'vi maa ni ja ka kaxtnu'u ni, te
masu ka jini ni ja ka kaxtnu'u ni a! Vaa ka
ka'an ni: “Nú na in na skuiso ja maa veñu'u
ka'nu ma, te masu nawa kúu, kovaa nú na
in na skuiso ja maa oro iyo ini veñu'u ma,
te sukan ni ka'an i ma, te sukan na sa'a i.”
17 ¡Tee ñatuu ka jaku'ni ini ka kuu ni! Vaa
¿nde a kúu ja kanuu-ka: oro ma xi maa
veñu'u ma? Vaa veñu'u ma kúu ja sa'a ja
oro ma, ni nduu i in ja ii.
18 ’Te suni ka ka'an ni: “Nú na in skuiso
ja maa nuu altar ma chi masu nawa kúu,
kovaa nú na in na skuiso ja maa ja ka
ndakua'a ñayii ma ja yoxtnee nuu altar ma
chi tavi i ja sa'a i sukan ni skuiso i ma.”
19 ¡Ñayii ñatuu ka jaku'ni ini ka kuu ni, te
ñatuu ka kundijin nuu ni a! Vaa kanuu-ka
altar ma sana ja ka ndakua'a ñayii ma, vaa
altar ma kúu ja sa'a ja nduu in ja ii ja ka
ndakua'a ñayii ma nuu Su'si ma.
20 ’Chukan kúu ja nú na in na skuiso ja
maa nuu altar ma, suni skuiso i ja ndaka ja
yoxtnee nuu altar ma, te chukan kúu ja iyo
i ja sa'a i ja ni ka'an i ma.
21 Te nú na in na skuiso ja maa veñu'u ka'nu
ma, suni skuiso tna i ja ndaka ja iyo ini
veñu'u ma, te suni iyo tna i ja sa'a i ja ni
ka'an i ma.
22 Te nú na in na skuiso ja maa andivi ma,
te suni skuiso tna i nuu núkoo Su'si ma, ji'in
maa ya ja núkoo ya ma, te kuiti iyo tna i ja
sa'a i ja ni ka'an i ma. Kovaa masu sukan
ka kaxtnu'u ni ma.
23 ’¡Nda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo
a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa
saa ka jatanuu ni ja onde minu xtila ma
ji'in anís ma ji'in cominu ma ka ndakua'a
tu ni diezmo ni ma nuu Su'si ma, kovaa
ni ka xndoo ni tna'a cha'a ja ka kuu i ja
ka ndanuu-ka ja ni tatnuni Su'si ma ja jin
sa'a ni ma, ja jin kunda'vi ini ni tna'a ni
ma, ji'in ja jin kukanu ini ni Su'si ma, ji'in
ja jin ko sa'a ni ja va'a ja ndaa ma. Te vaa
ndaka cha'a ka ndanuu-ka ja jin sa'a ni, te
suni nini ja jin ndakua'a tna ni nuu Su'si
ma ndaka ja jâ ka ndakua'a ni ma.
24 ’Vaa ja sukan ka sa'a ka kuu ni a, te
sukan ka kuu tee ka ndasijin tiukun lilikin
ma kovaa ka kokon de kiti ka kuu camellu
ma, sukan ka kuu ni. Te chukan kúu ja
masu kuu jin ko kuu ni tee jin kaxtnu'u nuu
in-ka ñayii ma.
25 ’¡Nda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo
a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa
ka ndasavii ka ndasandoo ni maa ni, kovaa
ichi ini anua ni a chi ka ñu'u chitu ja ka
sakui'na ni ma ji'in ja u'vi ka sa'a ni ma. Te
sukan ka kuu ñayii ka ndakate yika ñajin i
ma ji'in yika ko'o i ma, kovaa ichi ini i ma
chi ka ndaa tne'e ma, sukan ka kuu ni.
26 Tee ka kuu fariseo, ni masu ka ndasa'a
ni kuenda ja ka sa'a ni a. Jin ndasavii ni
ini anua ni a, sukan-va'a jin nduvii ni-ka'nu
ni-tu'u ni.
27 ’¡Nda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo
a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa
sukan ka kuu nuu ka yinee ndiyi ma ja
kuijin kuijin ka ndaka'yu i ichi siki i ma
ichi ke'e ma, te sukan ka kuu ni. Te ja ndaa
kúu ja vivii ka na'a nuu ka yinee ndiyi ma,
kovaa ichi ini i ma ka ñu'u chitu yiki ndiyi
ma, te ñu'u ndaka ja tne'e ja kini ma.
28 Suni sukan tna ka kuu ni, vaa ja ka
nde'ya ña'a ñayii ma chi vivii ka na'a ni, vaa
ja ndaa kúu ja ka sa'a ni tnu'u ja tee ka sa'a
ja va'a ka kuu ni, kovaa ini anua ni a chi ka

ñu'u chitu ndaka ja u'vi ka sa'a ni a, vaa ka
ka'an ni ja va'a te masu ka sa'a ni.
29 '¡Nda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo
a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa
ka sava'a ni nuu ka yinee tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, te
ka ndasakutu ni nuu ka yinee ñayii ni ka yo
sa'a ja va'a ma.
30 Te ka ka'an ni: "Nute ni ka iyo o kivi ni
ka iyo ndi yuva o ma chi masu jin ketna'a
ini o ji'in de ja jin ka'ni o tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma."
31 Te ja sukan ka ka'an ni a, ka ndaka'an ni
ja jin kuu maa ni, vaa sa'ya tata tee ni ka
ja'ni tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma ka kuu ni.
32 ¡Chukan kúu ja ndijin chi sukan ni ka yo
sa'a tna'a ni tee jana'a ma, kuiti sukan jin
sa'a tna ni!
33 '¡Sukan ka kuu koo ma ka kuu ndaka
ni! Masu jin kaku-ka ni, vaa jâ iyo ja jin
ndachunaa ni nuu andeya ma.
34 Chukan kúu ja maa sa tetniñu tee jin
ndakaxtnu'u tnu'u kua'a Su'si ma ji'in tee
inundichi ji'in teskua'a. Te tee yukan, jaku
de jin ka'ni ni, te jaku de ma jin skuita
kaa ni nuu krusi ma, te jaku-ka de ma, jin
kani xeen ni de ini veñu'u lilikin ma, te jin
sondikin ni de in ñuu in ñuu.
35 Sukan-va'a ndaka maa ni jin kuiso
kuechi niñi ndaka ñayii ni ka yo sa'a ja va'a
ma te ni ka ja'ni ni i nuu ñu'ú ya, onde niñi
Abel suchi ni yo sa'a ja va'a ma, te onde niñi
Zacarías sayii tee kúu Berequías ma tee ni
ka ja'ni ni me'ñu veñu'u ka'nu ma ji'in nuu
altar nuu ka ndachiñu'u ni Su'si ma.
36 Ja ndaa ndáka'an sa ja ndaka cha'a jin koo
siki ndaka maa ni a.

Ni kuxii ini Jesús ma ja kuu ñuu Jerusalén ma
(Lc 13:34-35)

37 '¡Ñayii ñuu Jerusalén, ñayii ñuu
Jerusalén, ja ka wa'a-yuu ni tee ka
ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma onde
ka ja'ni ni de! ¡Te suni sukan ka sa'a ni
ji'in ñayii ni tetniñu ya nuu ni ma! ¡Na saa
jichi ni kuni sa ja ndaxtutu ña'a sa, sukan
ndáxtutu tila ma chili ti ma chii ndijin ti
ma! Kovaa ñatuu ni ka kuni ni.
38 Jin kuni ni ja ve'e ni ma chi jin kendoo
nda'vi jin kendoo kee i.
39 Vaa ká'an sa ja onde vitna, te masu nde
jin kuni-ka ña'a ni maa sa onde kenda kivi
ja jin ka'an maa ni: "¡Ja va'a kuu iya vee
nuu Iya Tátnuni ma!" —kúu ya jiña'a ya.

24

Jesús ma, ni ka'an ya ja veñu'u ka'nu ma chi ndatnana i
(Mr 13:1-2; Lc 21:5-6)

1 Ja ni ndee Jesús ma ini veñu'u ka'nu ma,
te kua'an ya, te tee ka ndikin ya ma, ni ka
jan tu'va de ya, ja na jin kaxtnu'u de naxe
vii ka ndaa ve'e sukun ka ndatuu nuu iyo
veñu'u ka'nu ma.
2 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Ka nde'ya ni ni-ka'nu veñu'u a? Kovaa
ja ndaa ká'an sa nuu ni ja ni-in-ka yuu
masu kendoo siki in-ka yuu a, ja ndi'i kuiti
i ndatnana —kúu ya jiña'a ya.

Na seña ko kuu kivi naa ñuu ñayivi a
(Mr 13:3-23; Lc 21:7-24; 17:22-24)

3 Te Jesús ma, ja ni kenda ya Yuku Tnu
Olivo ma, te ni jinkoo ya, te tee ka ndikin
ya ma, ni ka jan tu'va de ya, te ni ka kene'e
siin de ya, te ka jikan-tnu'u siin de ya na
nde kivi ko kuu sukan ká'an ya ma, te nde
a ko kuu seña, ja sani te ndenda ya te naa
ñuu ñayivi a.
4 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jin konee ni cuidado ja ñatuu ni-in ñayii
ko xnda'vi ña'a,
5 chi vaa ki koo kua'a xeen i ja jin sa'a i tnu'u
ja maa sa ka kuu i, te sa'a jin ka'an i: "Maa
sa kúu Cristo ma", te jin xnda'vi i kua'a xeen
ñayii.
6 'Te jin kuniso'o ni ja jin kanaa ñayii
in ñuu ma ji'in in-ka ñuu ma ya'a yukan.
Kovaa máko jin koyu'u ni, chi vaa sukan ko
kuu, kovaa masu jâ ni jinu kúu.
7 Vaa in ñuu ka'nu ma, kanaa i ji'in in-ka
ñuu ka'nu ma, te in ñayii tátnuni in ñuu ka'nu
ma, kanaa i ji'in in-ka ñayii tátnuni in-ka
ñuu ka'nu ma, te kua'a ñuu jin tnaa xeen,
te jin ndatnana kua'a ve'e, te koo soko koo
tnama.
8 Kovaa ndaka cha'a chi yika ni keja'a
tnundo'o tnuneni ma kúu.
9 'Sani te jin tnii ña'a i ndijin, te jin xsia'a
ña'a i nuu ñayii ma, te jin xndo'o jin xneni
ña'a i, te onde jin ka'ni ña'a i, te ñayii
ni-ka'nu ñuu ñayivi a, jin saxiko ña'a i ndaka
ni kuechi ja ka ndikin ña'a ni maa sa.
10 Kivi yukan, kua'a ñayii, jin ndakakay-
ata i nuu Su'si ma, te ndi-in ndi-in i jin
ke'en-su'va nuu tna'a, te jin saxiko nuu
tna'a i.
11 Te kenda koo kua'a tee jin xnda'vi ña'a ja
tee ka ndakaxtnu'u tnu'u wa'a Su'si ma ka
kuu de, te jin xnda'vi de kua'a ñayii.
12 Te kivi yukan kunuu maa ja u'vi ka sa'a
ñayii ma, te masu jin kutoo tna'a-ka i.
13 Kovaa nde ni kanda ja kondikin ña'a ni
ma onde kivi jinu ma chi ndani'i-ta'vi ni.
14 Te suni onde ni-ka'nu ñuu ñayivi a jin
kenda koo i jin kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u
va'a sukan tatnuni Su'si ma, sukan-va'a jin
kuni ñayii ndaka ñuu ma sukan ká'an ma.
Te sani te naa ñuu ñayivi a.
15 'Chukan kúu ja nú ni ka jini ni in
ja masu kunimani i nuu Su'si ma ja ni

jinkoo i nuu altar ii ini veñu'u ka'nu iyo ñuu
Jerusalén ma, sukan ni ka'an tee kúu Daniel
ma, tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma, (na in ká'vi tnu'u ya'a, te skua'a
ñukuun i, sukan-va'a jaku'ni ini i nawa kúni
ka'an),
16 sani te ñayii ka iyo ñuu Judea ma, te jín
kunu i yuku ma.
17 Te nú na in iyo xini ve'e i ma, máko nuu i
te ndivi i ve'e i ma ja kene'e i nawa ni xndoo
i ma.
18 Te nú na in iyo yuku ma, máko
ndakokuiñi i ve'e i ma ja ki ndi ke'en i sa'ma
i ma.
19 ¡Kivi yukan chi nda'vi-nka ña'a ka ñu'u
lulu ma, ji'in ña'a ka skaxi lulu ma!
20 Chukan kúu ja jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si
ma, ja má ko kuu sukan kivi vijin ma, xi
kivi ñatuu ka satniñu o ma,
21 chi vaa kivi yukan chi kivi tnundo'o
tnuneni xeen ko kuu, ûni in tnundo'o ja
masu nama ni yo kuu sukan onde kivi ni
sa'a Su'si ma ñuu ñayivi a, te onde kenda
kivi kenda tnundo'o tnuneni ja ni jani ini
Su'si ma ja ko kuu ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te
nú ni jinu ma, ni masu sa'a-ka ya sukan.
22 Te nú Iya Tátnuni ma, ma ndaka'nde sava
ya kivi yukan, kivi tnundo'o ma, masu na
in kaku, kovaa kuechi ja kútoo ya ndaka
ñayii ni ndakaji maa ya ma, chukan kúu ja
ndaka'nde sava ya kivi yukan.
23 'Te nú jin ka'an i nuu ni: "Jin konde'ya
ni ja ya'a iyo Cristo ma", xi "Jin konde'ya ni
ja yukan iyo ya", másu ko jin kandija ni.
24 Vaa ki koo tee jin xnda'vi ña'a ja Cristo
ma ka kuu de, xi jin xnda'vi ña'a de ja
tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma
ka kuu de, te jin sa'a kua'a de milagru,
sukan-va'a jin xnda'vi ña'a de, te jin ku'un
ini de ja onde ñayii ni ndakaji Su'si ma jin
ndaxnda'vi de.
25 ¡Chukan kúu ja jin konee ni cuidado!
Ndaka jâ xtu'va ña'a sa a, sukan-va'a ma jin
xnda'vi ña'a de.
26 Chukan kúu ja nú ka ka'an i: "Jin
konde'ya ni jâ ni kenda ya nuu masu nawa
iyo kuiti ma", kovaa másu ko jin ke koo ni te
jin koo ni. Te nú ka ka'an i: "Iyo ya onde ini
ve'e onde sukun ma", te másu ko jin kandija
ni.
27 Vaa sukan kúu ora jándute ichi nuu kána
kandii ma chi tnuu ni'ni onde ichi nuu kée
kandii ma, te sukan ko kuu kivi ndenda sa
ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.
28 Vaa ka jini tu maa ni ja ndeva'a-ni nuu
kátuu in kiti ni ji'i ma, te yukan ka ndatna'a
loti ma. Te sukan ko kuu kivi jin ndatna'a
o ma, vaa nuu iyo sa ma ndenda koo ni.

Kivi ndii Jesucristo iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a

(Mr 13:24-37; Lc 21:25-36; 17:25-36; 12:41-48)

29 'Nú ni jinu kunu ja ni ya'a tnundo'o
yukan, sani te kandii ma chi masu kot-
nuu-ka i, te masu ndii-ka, te yoo ma, suni
masu kotnuu-ka i, te tiuxini ma chi jin
kun-kava i andivi ma, te ndaka ja ka iyo
andivi ma chi ndaskanda Su'si ma.
30 Sani te onde andivi ma kenda seña sa ja
kuu sa iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a, te sani te
jin ndanda'yu ñayii ka iyo ndaka ñuu ma ja
ñatuu ka iyo tu'va i ma, te jin kuni ñayii ma
ja saña ja kúu sa iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a,
ja ndenda sa nuu viko ma ji'in ndaka tnu'u
ndee tnu'u ndatnu sa ji'in jayiñu'u sa ma.
31 Sani te tatnuni sa nuu ángel sa ma ja
jin tivi nini'i i trompeta ma, te tetniñu sa
ángel sa ma ni-ka'nu ñuu ñayivi a onde
nuu jakituu andivi ma ji'in ñu'ú a, te jin
ndaxtutu i ndaka ñayii ni ndakaji sa te ni
ka kanda i ni ka yo ndikin ña'a i ma.
32 'Chukan kúu ja jin kutu'va ni tna'a ja
káxtnu'u sa siki tnu higo ma. Nú ni ka ndi'i
nda'a tnu ma ve jin nana koo i ma te ni ka
nduyute nda'a tnu ma, te ka jini ni ja ve
kuyatni kivi ndukuii ñuu ñayivi a.
33 Suni sukan ko kuu nú ka jini ni ja ka
yikuu ndaka tna'a ja ni ka'an sa a, te jin
kona'a ni ja sani te saña ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a chi jâ iyo yatni sa ye'e
ma.
34 Ja ndaa ká'an sa ja masu yanduu ja ndaka
ñayii tiempu ya'a, jin kuni i ja sukan ko kuu.
35 Andivi ma ji'in ñuu ñayivi a chi jin naa i,
kovaa tnu'u ká'an sa a chi masu yanduu ja
sukan ko kuu.
36 'Kovaa ja kivi ma ji'in ora ma, masu na
in jini, ni a ángel Su'si ma ja ka iyo i andivi
ma, ni a saña ja kúu sa Sa'ya ya a chi maa
in-ni Yuva o Su'si ma na'a na kivi ko kuu
sukan.
37 'Sukan ni kuu kivi ni iyo Noé ma, sukan
ko kuu tna kivi ndii sa ja kúu sa iya ni kii
ñayivi ñuu ñayivi a.
38 Vaa kivi ni iyo Noé ma, nuu ñatuu
kenda-ka ja kuun savi ma, te ndaka-ka ñayii
ma chi ni ka yo jaa, ni ka yo ji'i i, ni ka yo
xtnanda'a tna'a i, te ni masu ni ka yo sanuu
i ja ká'an Noé ma, onde ni kenda kivi ni kivi
Noé ma nuu arca ma,
39 te ni kuun xen-xeen savi ma, te ni chitu
ndute ñuu ñayivi a, te ni ka ji'i ndaka ñayii
ma. Vaa ñatuu ni ka ndasa'a maa i kuenda
ma. Te sukan jin ndo'o maa ñayii ñatuu ka
ndi ini ja ká'an sa a, kivi ndenda sa ja kúu
sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.
40 'Vaa jin koo uu ñayii ka satniñu i itu i
ma. Te in i ndakueka sa, te in i ndoo.
41 Uu ña'a, ka ndiko kaa ña nuu iyo mulinu
ma. In ña ma no'o ji'in sa, te in ña ma ndoo.
42 'Chukan kúu ja jin konde'ya va'a ni, te
jin koo tu'va ni, te jin kakan-ta'vi ni nuu
Su'si ma, vaa masu na in jini na kivi ndenda

sa ja kúu sa iya tátnuni nuu ni ja ka kuu ni
ñayii ve'e sa ma.
43 'Jin ndasa'a ni kuenda: Nú in tee xi-ve'e
ma, te jini de na ora kenda kui'na ve'e de
ma, masu kua'a de tnu'u ja kivi i ve'e de ma
ja sakui'na i ma.
44 Ndijin tna, jin koo tu'va ni, vaa saña ja
kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, ndenda
sa ora masu ka jani ini ni ja ndenda sa ma.
45 'Chukan kúu ja jin ndasa'a ni kuenda te
jin ko kuu ni sukan kúu tee ñukuun ñukuun
jinukuechi va'a nuu jito'o de ma. Chukan
kúu ja ni sacargu ña'a jito'o de ma ja na
katanuu de kuá'a de ja jin kaa ndaka ñayii
ve'e jito'o de ma maa ora jiniñu'u ja jin kaa
i ma.
46 Ja vava'a ko kuu tee jinukuechi nuu jito'o
de ma, nuna ndenda jito'o de ma te ndani'i
ña'a de ja yikuu de sa'a de sukan ni tatnuni
tee ma ja sa'a de ma.
47 Ja ndaa ká'an sa ja jito'o de ma,
ndasacargu-ka ña'a de ndaka-ka ja neva'a
de ma.
48 Kovaa nú tee ni kucargu ma, te jani ini
de ja kukuee-ka jito'o de ma sana ndenda
de,
49 te keja'a de sa'a ndeva'a de ñayii ka
jinukuechi ma, te keja'a de kaa de ko'o de
ji'in tee ka ndajini ma,
50 te kivi ñatuu jani ini de ja ndenda jito'o de
ma te ora ñatuu jini de ma, te ndenda jito'o
de ma,
51 te xndo'o xneni ña'a jito'o de ma, te taji
de tee ma, ki'in maa de nuu ka iyo ñayii ni
ka yo ka'an te ñatuu ni ka yo sa'a i ma, vaa
yukan ko kuu nuu jin ndanda'yu i, te jin
ndakandi'i jin ndakandi'i i nu'u i ma ja jin
ndo'o jin neni i.

25

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin uxi suchi si'i suchi jaa

1 'Sani te nuu tatnuni Su'si ma ko kuu
sukan ka kuu uxi suchi jaa ñatuu jin koo-ka
yii i, ja ni ka ke'en i kandili i ma, te ni ka ke
koo i ka ndetu i suchi iyo ja tnanda'a i ma.
2 U'un suchi jaa ma chi ka ñu'u vii ka ñu'u
va'a ini i ja ka sa'a i ma, te u'un-ka i ma chi
ka ku-uun ka kusu'va-ni ini i.
3 Te suchi ka ku-uun ka kusu'va-ni ini i ma
chi ka yinda'a i kandili i ma, kovaa masu ni
ka ke'en i aceite ku'un nuu kandili i ma.
4 Kovaa suchi ka ñu'u vii ka ñu'u va'a ini ja
ka sa'a i ma chi ni ka ke'en i kandili i ma
ji'in aceite ku'un nuu kandili i ma.
5 Te kúkuee suchi tnanda'a ma, te ni ka
kitna'a nuu i, te ni ka kixi i vala.
6 'Te sava ñuu ma ka kayu'u ñayii ma ja jâ
ni kenda suchi tnanda'a ma, te jín ke koo i
ja jin kondetu i ja na kivi i ve'e ma.
7 Sani te ndaka suchi jaa ma, ni ka ndakoo
i, te ni ka ndasatu'va i kandili i ma.
8 Suchi ka ku-uun ka kusu'va-ni ini i ma,
sa'a ka jiña'a i nuu suchi ka ñu'u vii ka ñu'u
va'a ini ja ka sa'a i ma: "Jin taa vala aceite
ro a, vaa ve jin nda'va kandili ri a", ka kuu
i ka jiña'a i.
9 Kovaa sa'a ni ka ndakone'e suchi ka ñu'u
vii ka ñu'u va'a ini ja ka sa'a i ma: "Va'a-ka
kuán koo maa ro, te jin kuaan ro aceite ja
jin ku'un nuu kandili ro a, sukan-va'a ma
ndi'i aceite nuu ndaka o", ka kuu i ka jiña'a
i.
10 'Kovaa nani kuan koo i kuan kuaan i
ma, te ni kenda-ni suchi tnanda'a ma, te
suchi ka iyo tu'va ma chi ni ka kivi koo i
ji'in suchi tnanda'a ma viko ma, sani te ni
ndandesi ye'e ma.
11 Te saa ni ka ndenda koo u'un-ka suchi
jaa ñatuu ni ka iyo tu'va ma, te ka jiña'a i:
"Señor, señor, ndakune ni ye'e a", ka kuu i
ka jiña'a i.
12 Kovaa ni ndakone'e de, te jiña'a de: "Ja
ndaa ká'an ri ja masu jini ña'a ri", kúu de
jiña'a de.
13 Chukan kúu ja jin ku'un vii jin ku'un va'a
ini ni naxe jin ko kuu ni, vaa ñatuu ka jini
ni na kivi na ora ndenda sa ja kúu sa iya
vee ñayivi ñuu ñayivi a.

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin xu'un ni xndoo tee kúu rey ma nuu nda'a ñayii ka jinukuechi nuu de ma

14 'Vaa nuu tatnuni Su'si ma inuu kúu i
ji'in in tee ja ki'in jika de, te ni kana de ñayii
ka jinukuechi nuu de ma, te ni wa'a de jaku
ja neva'a de ma.
15 In tee ma, ni wa'a de u'un xu'un, te in-ka
de ma, uu, te in-ka de ma, in-ni, vaa ndi-in
ndi-in de ma ni wa'a de sukan jini de ja kuu
jin ko koto tee ma, te sani te kua'an jika de.
16 Sani te tee ni wa'a de u'un xu'un ma, te
ni ja'an tee ma, te ni chiya'vi de ja ko xiko
de ma, te ni ndindoso u'un-ka xu'un ma.
17 Te suni sukan ni sa'a tna tee ni ni'i uu
xu'un ma, te ni ndindoso tna uu-ka xu'un
ma.
18 Kovaa tee ni ni'i in-ni xu'un ma chi ni
ja'an de, te ni jate de chii ñu'ú ma, te ni
chinee va'a de in xu'un ni wa'a jito'o de ma.
19 'Sani te ni ya'a kua'a xeen kivi ma, te ni
ndenda tee kúu jito'o tee ka jinukuechi ma,
te ni ndakan de kuenda nuu tee ma.
20 Te ni kenda tee ni kunda'a u'un xu'un ma,
te yinda'a de u'un-ka xu'un ni ndindoso
ma, te jiña'a de: "Señor, ni taa ni u'un xu'un
ma, te vitna ni ni'i sa u'un-ka sa'ya xu'un ni
a, ja ni ndindoso siki xu'un yukan ma", kúu
de jiña'a de.
21 Te jiña'a jito'o de ma: "Va'a-ni ni sa'a ni,
vaa in tee jinukuechi va'a kúu ni, te kúkanu
ini ña'a sa, vaa visi jaku-ni ni taa sa, kovaa

ni kuu ni, ni jito va'a ni, te su'va kua'a-ka
sacargu ña'a sa ja ko koto va'a ni. Ne'e ni,
te kivi ni, te jín koo sii ini o", kúu de jiña'a
de.
22 'Te ni kenda tna tee ni kunda'a uu
xu'un ma, te jiña'a de: "Señor, uu xu'un ni
taa ni ma, te ni ni'i sa uu-ka sa'ya xu'un ni
a, ja ni ndindoso siki xu'un yukan ma", kúu
de jiña'a de.
23 Te jiña'a jito'o de ma: "Va'a-ni ni sa'a ni,
vaa in tee jinukuechi va'a kúu ni, te kúkanu
ini ña'a sa, vaa visi jaku-ni ni taa sa, kovaa
ni kuu ni, ni jito va'a ni, te su'va kua'a-ka
sacargu ña'a sa ja ko koto va'a ni. Ne'e ni,
te kivi ni, te jín koo sii ini o", kúu de jiña'a
de.
24 'Kovaa sani te ni kenda tna tee ni
kunda'a in xu'un ma, te jiña'a de: "Señor,
jâ jini ña'a sa ja in tee ndee ini kúu ni, vaa
ndaxtutu ni nuu masu maa ni ni chi'i ma,
ji'in nuu masu maa ni ni saka ma.
25 Chukan kúu ja ni yu'u ña'a sa, te ni jan
kate sa chii ñu'ú ma, te ni chu'u sa xu'un ni
taa ni ma. Te ya'a iyo xu'un ni a", kúu de
jiña'a de.
26 Te ni ndakone'e jito'o de ma, te jiña'a de:
"Masu tee jinukuechi va'a kúu ni. Tee kuxi
kúu ni. Vaa nú jini ni ja ndáxtutu sa nuu
masu ni chi'i sa ma ji'in nuu masu ni saka
sa ma,
27 te chukan kúu ja nute ni jan xsia'a ni
xu'un sa a nuu tee ka jito bancu ma, te
ndenda sa ma chi ndani'i sa xu'un sa ma
ji'in sa'ya xu'un sa ma nkuu", kúu de jiña'a
de.
28 Te jiña'a tna de nuu ñayii ka iyo ma: "Jin
ndaxtandee ni xu'un yinda'a de a, te jin
ndakua'a ni nuu tee yinda'a uxi xu'un ma.
29 Chukan kúu ja nú na in jâ neva'a i ma chi
ni'i-ka i, te koneva'a kua'a-ka i, te nú na in
ñatuu nawa neva'a i ma chi onde jaku-ni ja
neva'a i ma chi siin-ka ñayii ndunda'a.
30 Te tee jinukuechi a, ja masu jiniñu'u de a,
jin chunee ni de ke'e ma nuu nee ma, vaa
yukan kúu nuu jin ndanda'yu ñayii ma, te
jin ndakandi'i jin ndakandi'i i nu'u i ma ja
jin ndo'o jin neni i", kúu de jiña'a de.

Sukan ndakan Jesús ma kuenda nuu ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a

31 'Kivi ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi
ñuu ñayivi a ji'in jayiñu'u sa ma ji'in ndaka
ángel sa ja ka sa'a i ja va'a ma, sani te jinkoo
sa nuu tatnuni sa ma, nuu iyo jayiñu'u sa
ma.
32 Te yukan jin ndututu ndaka ñayii
ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te ndasasiin sa ndi-in
ndi-in ñayii ma, sukan sa'a tee jito kiti ma,
ja ndasasiin de ndikachi ma ji'in ndixi'yu
ma.
33 Te ndaxtutu sa ndikachi sa ma xiñi kua'a
sa ma, te ndixi'yu ma ichi xiñi satni sa ma.
34 'Sani te saña ja kúu sa rey ma, kuña'a sa
nuu ñayii ka iyo xiñi kua'a sa ma: "Ja vava'a
ka kuu ni nuu Yuva sa ma, te ne'e koo ni, te
jin koo ni nuu tátnuni ya ma nuu ni satu'va
ya onde nuu ni keja'a ñuu ñayivi a ja jin ko
kuu ta'vi ni ma.
35 Vaa nuu ni yo kokon sa ma, te ni ka taa
ni ja ni jaa sa, te nuu ni yo yichi sa ndute
ma, te ni ka taa ni ndute ni ji'i sa, te ni ka
jan-ta'vi ña'a ni ve'e ni ma kuenda tnu'u ja
in tee in-ka ñuu kúu sa.
36 Te nuu ni iyo vichi sa ma, te ni ka taa ni
sa'ma ni yo ne'nu sa ma, te nuu ni yo ndo'o,
ni yo tna'a sa in kue'e ma, te ni ka jan koto
ña'a ni ma, te nuu yinee sa vekaa ma, te ni
ka jan koto ña'a ni ma", kuña'a sa.
37 'Sani te ñayii ni ka sa'a ja va'a ma, jin
ka'an i: "Señor, ¿na kivi ni ka jini ña'a sa ja
kókon ni te ni ka taa sa ja ni jaa ni, xi ni ka
jini ña'a sa ja yíchi ni ndute te ni ka taa sa
de ni ji'i ni?
38 ¿Te nde kivi ni ka jini ña'a sa ja sukan
kúu in tee in-ka ñuu kúu ni, te ni ka jan-ta'vi
ña'a sa ve'e sa ma, xi iyo vichi ni te ni ka
skone'nu ña'a sa sa'ma ma?
39 ¿Xi na kivi ni ka jini ña'a sa ja ku'u ni xi
ja yinee ni vekaa ma, te ni jan koo sa ni ka
jan koto ña'a sa?" Sa'a jin ka'an i.
40 'Te ndakone'e sa, te kuña'a sa: "Ja ndaa
ká'an sa ja sukan ni ka sa'a ni ja kuu in ñayii
kúnda'vi kúkee ma ja kándija i ja ká'an sa a,
te kuenda tnu'u ja nuu maa sa ni ka sa'a ni",
kuña'a sa.
41 'Sani te kuña'a tna sa ñayii ni sa'a siin
sa ka iyo ichi xiñi satni sa ma: "Kuán koo
ni kuán jin ndiyo ni nuu iyo sa a. Kuán koo
ni nuu ñu'u i'ni ndú'va ni-kani ni-jika ma,
nuu iyo tu'va ja ki'in tachi ma ji'in ángel ka
ndikin i ma chi ñayii ka sa'a ja u'vi ka kuu
ni.
42 Vaa ni yo kokon sa, te ñatuu ni ka taa ni
ja kaa sa, te ni yo yichi sa, te ñatuu ni ka taa
ni ndute ko'o sa.
43 Te ni yo kuu sa sukan kúu in ñayii in-ka
ñuu ma, te ñatuu ni ka jan-ta'vi ña'a ni, te ni
yo iyo vichi sa, te ñatuu ni ka taa ni sa'ma
kone'nu sa. Nuu ni yo ndo'o ni yo tna'a sa
in kue'e ma, te ñatuu ni ka jan koto ña'a ni,
te ni yinee sa vekaa ma, te ñatuu ni ka yo
jan koto ña'a ni", kuña'a sa.
44 'Sani te jin ndakone'e tna i, te jin ka'an
i: "Señor, ¿te nama ni ka jini ña'a sa ja ni
yo kokon, ni yo yichi ni, xi sukan kúu ñayii
in-ka ñuu ni yo kuu ni, xi ni iyo vichi ni, xi
ni yo ku'u ni, xi ni yinee ni vekaa ma, te
ñatuu ni ka jatanuu ña'a sa?", jin ka'an i.
45 'Sani te ndakone'e sa, te kuña'a sa:
"Kuechi ja ñatuu ni ka chindee ni ni-in ñayii
ka kunda'vi ka kukee ma, te kuenda tnu'u
ja maa sa ñatuu ni ka jatanuu ni kúu ja
sukan ni ka yo sa'a ni ñayii yukan ma",
kuña'a sa.

46 'Te chukan kúu ja ñayii ya'a jin koo i
nuu jin ndo'o jin neni i ni-kani ni-jika ma,
kovaa ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma, jin koo
i nuu jin koteku i ni-kani ni-jika ma —kúu
ya ká'an ya.

26

Ni ka chutna'a tnu'u de naxe jin tnii de Jesús ma
(Mr 14:1-2; Lc 22:1-2; Jn 11:45-53)

1 Te nuu ni jinu ni kaxtnu'u Jesús ma
ndaka tnu'u ya'a ma, te jiña'a ya tee ka
ndikin ya ma:
2 —Jâ ka jini ni ja uu-nka kivi kúni, te ko
kuu Viko Pascua ma, te jin ndaxsia'a ña'a
i saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a
nuu nda'a tee jin skuita kaa ña'a nuu krusi
ma —kúu ya jiña'a ya.
3 Sani te tee ka tatnuni nuu sutu ma,
ji'in tee ka kuu ja'nu ma, ni ka ndatna'a de
nuke'e ve'e tee kúu Caifás tee tátnuni nuu
sutu ma.
4 Te ka ndatnu'u tna'a de naxe jin xnda'vi
de Jesús ma te jin tnii de ya te jin ka'ni de
ya.
5 Kovaa ka ka'an de:
—Masu kuu ne'un viko ma. Nú ña'a, te
ñayii ma, jin ndakiti ini i nuu o, te jin kana
jin kayu'u i nuu ka iyo o a —ka kuu de ka
ka'an de.

In ña'a, ni chiso ña ndute jáxiko asi xini Jesús ma
(Mr 14:3-9)

6 Jesús ma, ni ja'an ya ñuu Betania ma,
ve'e tee kúu Simón ma, tee ni yo ndo'o kue'e
lepra ma.
7 Te ni jan tu'va in ña'a nuu núkoo Jesús ma,
te yinda'a ña in botella, te nanimaa vidriu
nani alabastru kúu i, te yukan ñu'u ndute
jáxiko asi ma. In ja ndee ya'vi xeen kúu i.
Te ni chiso ña ndute jáxiko asi ma xini Jesús
ma, nani núkoo ya nuu mesa ma.
8 Te ni ka jini tee ka ndikin ya ma, te ni ka
ndakiti ini de, te ka ka'an de:
—¿Nava'a ni xtivi ña ndute jáxiko asi a?
9 Va'a-ka nute ni kuya'vi de, vaa ndee ya'vi
xeen de, te kuu jin chindee o ñayii nda'vi
ma nkuu —ka kuu de ka ka'an de.
10 Kovaa Jesús ma, jini ya nawa ka ka'an
de ma, te jiña'a ya:
—¿Nava'a ka xtna'a ni ña'a a? Vaa ña'a
ya'a chi tna'a ja ni sa'a ña'a ña a chi in ja
va'a kúu.
11 Vaa ñayii nda'vi ma chi kuu jin koo i ji'in
ni ni-kani ni-jika, kovaa saña chi kenda kivi
ja masu koo-ka sa ñuu ñayivi ya ji'in ni.
12 Te ja sukan ni chi'i ña'a ña ndute jáxiko
asi a, te cha'a kúu ja ni satu'va ña yikikuñu
sa a, sukan-va'a koo tu'va i kivi jin chu'u
ña'a ni ma.
13 Te ja ndaa ká'an sa ja ndeva'a-ni nuu jin
kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a káxtnu'u sa a,
suni jin ndaka'an jin ndakachi i tna'a ja ni
sa'a ña'a ña'a ya'a, te sukan, te jin ndaka'án
i ja vii ja va'a ni sa'a ña ma —kúu ya jiña'a
ya.

Judas ma, ni ke'en-su'va de Jesús ma
(Mr 14:10-11; Lc 22:3-6)

14 Sani te in tee ni yo kuu ndi-uxi uu tee
ni ka yo ndikin ya ma, ja nani de Judas
Iscariote ma, ni ja'an de ni jan kuña'a de
nuu tee ka tatnuni nuu sutu ma,
15 te sa'a jiña'a de:
—¿Nawa jin taa ni, nuna nduku sa naxe
kuu kaxtnu'u sa te jin tnii ni Jesús ma?
—kúu de jiña'a de.
Te ni ka wa'a tee yukan oko uxi (30) xu'un
plata.
16 Te ora yukan ni keja'a Judas ma nduku de
na ora ko kuu ja ke'en-su'va de Jesús ma.

Kivi ni kuxini Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma
(Mr 14:12-25; Lc 22:7-23; Jn 13:21-30; 1 Co 11:23-26)

17 Kivi ni keja'a viko ja ka jaa i xtatila
ñatuu na levadura yi'i ma, te tee ka ndikin
Jesús ma, ni ka jan tu'va de ya, te ka
jikan-tnu'u de ya:
—¿Ndenu kúni ni ja jin satu'va sa ja jin
kuxini o Viko Pascua a? —ka kuu de ka
jiña'a de.
18 Te jiña'a ya:
—Kuán koo ni ini ñuu ma, te jin ndatna'a
ni ji'in in tee, te jin kuña'a ni: "Teskua'a o
ma, sa'a ká'an ya: Jâ ni kuyatni ora ndo'o
neni sa a. Chukan kúu ja ve'e ni ma, jin
kuxini sa Viko Pascua ya, ji'in ndaka tee ka
ndikin tna'a ji'in sa a", jin kuña'a ni —kúu
ya jiña'a ya.
19 Te tee ni tetniñu ya ma, ni ka sa'a
de sukan ni tatnuni ya nuu de ma, te ni
ka satu'va de ja jin kuxini de ji'in ya Viko
Pascua ma.
20 Nuu ve kunee ma, ni jinkoo Jesús ma
ji'in ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma.
21 Nani ka kuxini de ji'in ya ma, te Jesús ma,
jiña'a ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja in ni ke'en-su'va ña'a
—kúu ya jiña'a ya.
22 Te ni ka kuxii ini de, te ni ka keja'a
ndi-in ndi-in de ka jikan-tnu'u de ya:
—Señor, ¿saña kúu? —ka kuu de ka jiña'a
de.
23 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nde ni xndoyo xtatila ni a ji'in sa nuu
ko'o a ko kuu tee ke'en-su'va ña'a ma.
24 Ja ndaa kúu ja saña ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a chi ndo'o sa sukan ká'an
tutu ndee tnu'u Su'si ma ja iyo ja ndo'o sa
ma, kovaa ¡nda'vi maa na in ke'en-su'va ña'a

ma! Va'a-ka ko kuu i, nute ñatuu ni kenda i
ñuu ñayivi ya nkuu —kúu ya jiña'a ya.
25 Sani te Judas tee ke'en-su'va ya ma, ni
ndakone'e de:
—Teskua'a, ¿saña kúu? —kúu de jiña'a
de.
Te jiña'a ya:
—Kúu-nka chi maa ni ká'an, masu saña
—kúu ya jiña'a ya.
26 Nani ka kuxini de ji'in ya ma, te Jesús
ma, ni tnii ya xtatila ma, te ni ndakuan-ta'vi
ya nuu Su'si ma, te ni ta'vi ya, te ni wa'a ya
tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Jin tnii ni, te jin kaa ni. Cha'a kúu
yikikuñu sa a —kúu ya jiña'a ya.
27 Sani te ni tnii ya in nuu ñu'u ndute uva
ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma.
Te ni xsia'a ya nuu tee ka ndikin ya ma, te
jiña'a ya:
—Jin ko'o ndaka ni vala vala de.
28 Vaa cha'a kúu niñi sa ja kati ma, sana jin
ndani'i-ta'vi kua'a xeen ñayii ma, te onde
sa'a, te sakanu ini Su'si ma kuechi i ma.
Cha'a kúu in tnu'u jaa tátnuni Su'si ma naxe
jin koo va'a ni nuu ya.
29 Kovaa ká'an sa nuu ni ja vitna-nka-ni, te
masu ko'o-ka sa ndute uva ya'a chi onde
kivi jin ndututu o nuu tatnuni Yuva o Su'si
ma te jin ko'o o ndute uva jaa ma —kúu ya
jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya ja Pedro ma, uni jichi ka'an de ja masu jini de ya
(Mr 14:26-31; Lc 22:31-34; Jn 13:36-38)

30 Nuu ni jinu ni ka jita de ji'in ya in yaa,
te kuan koo de ji'in ya Yuku Tnu Olivo ma.
31 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Jakuaa vitna, te ndaka ndijin chi ma
jin kukanu ini-ka ña'a ni, te jin xndoo ña'a
ni, vaa sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si
ma: “Ka'ni sa tee jito ndikachi ma, te ndaka
ndikachi ma, jin kuitenuu ti.”
32 Kovaa kivi ndateku sa ma, te koxtnuu sa
ki'in sa ñuu Galilea ma, te sana jan koo maa
ni —kúu ya jiña'a ya.
33 Pedro ma, ni ndakone'e de, te jiña'a de:
—Visi ndaka de na jin xndoo ña'a, kovaa
saña chi masu xndoo ña'a sa —kúu de jiña'a
de.
34 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja jakuaa vitna, ni
ñatuu kana-ka li'li ma, te jâ ni kuu uni jichi
ja ka'an ni ja ñatuu jini ña'a ni —kúu ya
jiña'a ya.
35 Kovaa Pedro ma chi jiña'a de:
—Visi na kûu sa ji'in ni, kovaa masu ka'an
sa ja ñatuu jini ña'a sa —kúu de jiña'a de, te
ndaka tee ka ndikin ya ma ka jiña'a sukan
tna.

Nuu nani Getsemaní ma, ni ja'an Jesús ma ni jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma
(Mr 14:32-42; Lc 22:39-46)

36 Sani te ni jan koo de ji'in ya in nuu nani
Getsemaní ma, te Jesús ma, jiña'a ya nuu
tee ka ndikin ya ma:
—Jin kunukoo ni ya'a, nani ki'in sa jin
kakan-ta'vi sa nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a
ya.
37 Te ni jeka ya Pedro ma ji'in nduu sa'ya
Zebedeo ma, te kuan koo de ji'in ya, te ni
keja'a ya kúxii kúnda'vi ini ya,
38 te jiña'a ya de:
—Jini sa ja onde ini anua sa a, kúxii xeen
ini i, te ûni kuenda kûu sa kúni sa. Jin
kendoo ni ya'a. Másu ko jin kusu ni —kúu
ya jiña'a ya.
39 Sani te kua'an-ka Jesús ma, te ni ku-
jika-ka ya vala ma, te ni jinkoo jiti ya,
te ni jakindeyi ya onde nuu ñu'ú ma, te
jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te sa'a jiña'a ya:
—Yuva maa sa, nú kuu, te má ndo'o neni
sa. Kovaa má ko kuu sukan kúni maa sa chi
kó kuu sukan kúni maa ni —kúu ya jiña'a
ya.
40 Sani te ni ndakokuiñi ya nuu ka iyo tee
ka ndikin ya ma, te ni ndani'i ya de ja ka
kixi de, te jiña'a ya Pedro ma:
—¿Ni ñatuu ni kuu jin kondito ni visi ja in
ora?
41 Chukan kúu ja jin kondito ni, te jin ku'un
vii jin ku'un va'a ini ni naxe jin ko kuu ni, te
jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, sukan-va'a
má ska'an ña'a tachi ma ja jin sa'a ni ja u'vi
ma. Ka jani va'a ini ni, kovaa yikikuñu ni a
chi vita xeen i —kúu ya jiña'a ya.
42 Te kua'an ya in-ka jichi kuan
kakan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te jiña'a ya:
—Yuva maa sa, nú jiniñu'u ja ndo'o neni
sa, te kó kuu sukan kúni maa ni a —kúu ya
jiña'a ya.
43 Te ni ndakokuiñi ya nuu ka iyo de ma,
te ni ndani'i tuku ya de ja ka kixi de, vaa
ûni ka ndandesi-nka nduchinuu de ma, ja
jin kusu de ka kuni de.
44 Te ni xndoo ya de, te kua'an ya kuan
kakan-ta'vi ya ja ku-uni jichi ma, te suni
maa i ni jiña'a ya nuu Su'si ma.
45 Te ni ndakokuiñi ya nuu ka iyo tee ka
ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—¿Ka yikuu-ka ndijin ka kixi ni? ¿Ka
ndatatu ni? Jin konde'ya ni ja vitna, te jâ
ni kenda ora ja jin ke'en-su'va ña'a i saña
ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, te jin
kunda'a ña'a tee ka ndiso kuechi ma.
46 Jin ndakoo ni, te jín koo o chi jâ ve
kuyatni tee ke'en-su'va ña'a ma —kúu ya
jiña'a ya.

Ni ka tnii de Jesús ma
(Mr 14:43-50; Lc 22:47-53; Jn 18:1-11)

47 Yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, nuu ni
kenda Judas ma, ja kúu de in tee ni yo kuu
ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin ya ma. Te ni
kenda de, te ka ndikin tna'a de ji'in kua'a

ñayii ka ndiso xeen, te ka yinda'a i yuchi ka
kuu espada ji'in karroti. Ñayii ya'a ka kuu
ñayii ni ka tetniñu tee ka tatnuni nuu sutu
ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma.
48 Judas tee ni ke'en-su'va ya ma, ni wa'a
de in seña, te jiña'a de:
—Tna'a tee chitu sa yikinuu de ma, tee
yukan kúu de, te jin tnii ni de —kúu de
jiña'a de.
49 Chukan kúu ja ni jan tu'va de Jesús ma,
te jiña'a de:
—Iyo va'a ni, teskua'a —kúu de jiña'a de.
Te ni chitu de yikinuu ya ma.
50 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Ndijin, ¿na tniñu ni kijaa ni ya'a? —kúu
ya jiña'a ya.
Sani te ni ka tani'ni ñayii ma, te ni ka tnii
i ya, te kuan koo i ji'in ya.
51 Kovaa in tee ndikin ya ma, ni tava de
yuchi kúu espada ma, te ni jan ka'nde de in
so'o tee jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu
ma.
52 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Ndachunee va'a ni yuchi kúu espada ni
a nuu ñunee i ma, vaa ñayii yinda'a yuchi
kúu espada ma chi suni jin ka'ni ña'a i ji'in
yuchi kúu espada.
53 ¿Xi ka jani ini ni ja masu kuu kakan-ta'vi
sa nuu Yuva sa ma, te tetniñu ya kua'a xeen
ángel?
54 ¿Kovaa naxe ko kuu sukan ká'an tnu'u
Su'si ma? Te vitna ja jiniñu'u ja ko kuu
sukan ká'an ma —kúu ya jiña'a ya.
55 Te ora yukan, Jesús ma, ni jikan-tnu'u
ya ñayii ma:
—¿Nava'a ve koo ndijin ji'in yuchi kúu
espada a ji'in karroti ja jin tnii ña'a ni,
kuenda tnu'u ja kúu in kui'na kúu sa?
Ndaka kivi ni yo nukoo sa ini veñu'u ka'nu
ma, ni yo kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
ma, ¿te nava'a ñatuu ni ka tnii ña'a ni?
56 Kovaa ndaka cha'a chi sa'a kúu
sukan-va'a ko kuu sukan ká'an tutu ndee
tnu'u ni ka yo ndakaxtnu'u tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya. Sani te ndaka tee ka
ndikin ya ma, ni ka jinu de, te ni ka xndoo
de maa in-nka Jesús ma.

Ni jan koo de ji'in Jesús ma nuu tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma

(Mr 14:53-65; Lc 22:54-55, 63-71; Jn 18:12-14, 19-24)

57 Ni jan koo de ji'in Jesús ma nuu tee
tátnuni nuu sutu ma tee nani Caifás ma,
te ni ka ndututu tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu ja'nu
ma.
58 Pedro ma, ndikin jika de ya onde nuke'e
ve'e tee tátnuni nuu sutu ma, te ni kivi de,
te ni jinkoo de nuu ka iyo tee ka jito veñu'u
ka'nu ma, sukan-va'a kuni de ndaka sukan
jin sa'a de Jesús ma.
59 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee
ka kuu ja'nu ma, ji'in ndaka tee ka ja'nde
tniñu ñayii ñuu judío ma, ni ka nduku de in
ja kuu jin skuiso kuechi de Jesús ma te jin
ka'ni de ya.
60 Visi kua'a de ma ka ka'an tnu'u ja ni yo
sa'a ya ma, kovaa ñatuu ni ka ndani'i de
in ja kuu jin xtekuechi de ya. Kovaa nuu
ve jinu-nka ma, te ni ka ndokuiñi uu tee
inutnu'u,
61 te ka jiña'a de:
—Tee ya'a chi ni ka'an de: “Saña chi kuu
ndakana sa veñu'u ka'nu nuu ka ndachiñu'u
o Su'si ma, te nuu uni kii ma, te ndasa'a sa
i”, ni ka'an de —ka kuu de ka jiña'a de.
62 Sani te maa tee tátnuni nuu sutu ma, ni
ndokuiñi de, te jiña'a de ya:
—¿Ñatuu nawa ndákone'e ni? ¿Nawa kúu
ja ka ka'an ñayii a ja kuu ni a? —kúu de
jiña'a de.
63 Kovaa Jesús ma chi ni jasiyu'u ya. Te
maa tee tátnuni nuu sutu ma, jiña'a de ya:
—Ja maa Su'si iya téku ma, tátnuni sa nuu
ni ja ka'an ni nuu sa nú ndijin kúu Cristo
Sa'ya Su'si ma —kúu de jiña'a de.
64 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Maa ni ká'an, te sukan iyo. Kovaa ká'an
tna sa nuu ndijin ja onde vitna, te jin kuni
ni ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi
a, kunukoo sa xiñi kua'a Su'si iya kúu sa'a
ndaka ma, te jin kuni tna ni ja kenda kivi ja
ndenda sa onde nuu viko ka iyo andivi ma
—kúu ya jiña'a ya.
65 Sani te tee tátnuni nuu sutu ma, ni kachi
de sa'ma de ma, ja káxtnu'u de ja ni ndakiti
xeen ini de, te jiña'a de:
—¡Tnu'u masu játna ini Su'si ma ni ka'an
de! ¿Nawa kúu ja jin nduku-ka o ñayii jin
ndaka'an nawa ni yo sa'a de a? Jâ ni ka
jiniso'o ndaka ni ja jâ ni ka'an de tnu'u ja
masu játna ini Su'si ma.
66 ¿Naxe ka ka'an ni? —kúu de jiña'a de nuu
ndaka-ka tee ka iyo ma.
Te ni ka ndakone'e tee ma, te ka jiña'a de:
—Iyo de ja kuiti kûu de —ka kuu de ka
jiña'a de.
67 Sani te ka tusii de ya, te ka kani de ya,
te ka wa'a de tikatu yikinuu ya ma,
68 te ka jiña'a de ya:
—Ndijin ja kúu ni Cristo ma, ¡ka'an ni na
in ni kani ña'a! —ka kuu de ka jiña'a de.

Ni ka'an Pedro ma ja masu jini de Jesús ma

(Mr 14:66-72; Lc 22:54-62; Jn 18:15-18, 25-27)

69 Te Pedro ma, iyo de ichi ke'e ma, nuke'e
tee tátnuni nuu sutu ma. Te ni jan tu'va ña'a
in ña'a jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu
ma, te jiña'a ña:

—Ndijin tna chi ni yo ndikin ni Jesús tee
ñuu Galilea ma —kúu ña jiña'a ña.
70 Kovaa Pedro ma chi nuu ka iyo ndaka
ñayii ma, te jiña'a de:
—Masu jini sa nawa kúu ja ká'an ni a
—kúu de jiña'a de.
71 Te ni kee de ye'e ke'e ma.
Sani te in-ka ña'a jinukuechi nuu tee
tátnuni nuu sutu ma, ni jini tna ña Pedro
ma, te jiña'a ña ndaka-ka ñayii ka iyo ma:
—Tee ya'a chi ni yo ndikin de Jesús tee
ñuu Nazaret ma —kúu ña jiña'a ña.
72 Kovaa Pedro ma chi in-ka jichi ni jiña'a
de:
—Chunaa maa sa, nú masu ndija ja ká'an
sa ja masu jini sa tee yukan —kúu de jiña'a
de.
73 Te ni kukuee-ka ma, te ñayii ka iyo
yukan ma, ka jiña'a tuku i Pedro ma:
—Ja ndaa ndija ja ndijin kúu in tna'a tee
ni ka yo ndikin Jesús ma, vaa sukan ka
ka'an de ma, sukan ká'an tna ni —ka kuu
i ka jiña'a i.
74 Sani te Pedro ma, ni keja'a de jiña'a de:
—Chunaa maa sa, nú masu ndija ja ká'an
sa ja masu jini sa tee yukan —kúu de jiña'a
de.
Te ora yukan-ni, te ni kana in li'li ma.
75 Te ni ndaka'án Pedro ma ja sa'a ni jiña'a
Jesús ma: “Ni ñatuu kana-ka li'li ma, te jâ ni
kuu uni jichi ja ka'an ni ja ñatuu jini ña'a ni.”
Te ni ndee de yukan, te ni nda'yu nda'vi, ni
nda'yu kee de, ja ni ndakani ini de.

27

Ni ka ndaxsia'a i Jesús ma nuu nda'a Pilato ma
(Mr 15:1; Lc 23:1-2; Jn 18:28-32)

1 Nuu jâ ve ndii in-ka kii ma, te ni ka
ndututu tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in
tee ka kuu ja'nu ma, te ni ka ndatnu'u tna'a
de naxe jin xtekuechi de Jesús ma te jin
ka'ni de ya.
2 Te ni ka ju'ni de Jesús ma, te kuan koo de
ji'in ya, te ni ka ndaxsia'a de ya nuu nda'a
tee kúu Pilato ma, ja kúu de gobiernu ñuu
yukan ma.

Sukan ni ji'i tee kúu Judas ma

3 Sani te nuu ni jini Judas tee ni
ke'en-su'va Jesús ma ja jin ka'ni de Jesús
ma, te ni ndakani ini de, te kuan nu
ndakone'e de oko uxi xu'un plata ma nuu
tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in nuu tee ka
kuu ja'nu ma.
4 Te jiña'a de:
—Ni jiso kuechi sa ja ni ke'en-su'va sa in
tee ñatuu na kuechi de —kúu de jiña'a de.
Kovaa tee yukan, ka jiña'a de:
—¿Na jin ko ndi ini saña? ¿Naxe sa'a maa
ni? —ka kuu de ka jiña'a de.
5 Te Judas ma, ni ndaskana ndee de xu'un
ma ini veñu'u ka'nu ma, te ni kee de, te
kua'an de, te ni jan skue'ne de maa de, te
yukan-ni ni ji'i de.
6 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ni ka
ndake'en de xu'un ma, te ka ka'an de:
—Xu'un ya'a chi masu va'a-ni ja jin
ndachunee o i nuu ñu'u xu'un ka ndakua'a
ñayii ma nuu Su'si ma, vaa cha'a kúu ja ni
ka chuya'vi o ja kûu in ñayii ma —ka kuu de
ka ka'an de.
7 Te ni jinu ni ka ndatnu'u tna'a de ma, te
ni ka jani ini de ja jin ndakuaan de ñu'ú tee
sa'a kisi tee sa'a ko'o ma, sukan-va'a yukan
koo jin chu'u i ñayii masu ñayii ñuu yukan
ka kuu i ma.
8 Chukan kúu ja ñu'ú yukan chi onde vitna
ka xnani i ñu'ú ma Ñu'ú Niñi.
9 Te sukan, te ni kuu sukan ni ka'an
Jeremías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma, kivi ni ka'an de ma: “Ni ka
ndake'en de oko uxi xu'un plata ni ka jani
ini ñayii ñuu Israel ma ja kondee ya'vi ja kûu
ya ma.
10 Te ji'in xu'un yukan ni ka ndakuaan de
ñu'ú tee sa'a kisi ma. Sa'a jin sa'a ñayii ñuu
Israel ma, ni ka'an Iya Tátnuni ma nuu sa a”,
sa'a ni ka'an tee kúu Jeremías ma.

Pilato ma, ni xndichi de Jesús ma
(Mr 15:2-5; Lc 23:3-5; Jn 18:33-38)

11 Te Jesús ma, ni ka sunkani de ya nuu
tee kúu gobiernu ma, te ni jikan-tnu'u de
ya:
—¿Ndijin kúu rey tátnuni nuu ñayii judío a?
—kúu de jiña'a de.
Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Maa ni ká'an —kúu ya jiña'a ya.
12 Ndaka tee ka tatnuni nuu sutu ma,
ji'in tee ka kuu ja'nu ma, kua'a xeen ja
ka xtekuechi de ya, kovaa masu nawa ni
ndakone'e ya.
13 Sani te Pilato ma, ni jikan-tnu'u de ya
in-ka jichi:
—¿Ñatuu jiniso'o ni ja kua'a xeen ja ka
xtekuechi ña'a i a? —kúu de jiña'a de.
14 Kovaa ni-in tnu'u ñatuu ni ndakone'e
ya. Chukan kúu ja tee kúu gobiernu ma, ni
sa'vi xeen-nka ini de.

Ni ka kundee maa ñayii ma, te ni tatnuni Pilato ma ja jin ka'ni i Jesús ma
(Mr 15:6-20; Lc 23:13-25; Jn 18:38–19:16)

15 Ne'un Viko Pascua ma, te ndi-kuiya
ndi-kuiya ma Pilato ma chi ni yo kachi de
ja kene'e de in ñayii vekaa ma, ndeva'a-ni
na in ka ka'an maa ñayii judío ma.
16 Te in tee nani Barrabás ma, yinee de
vekaa ma, te ni ka yo jini ndaka ñayii ma
ndaka ja u'vi ni yo sa'a de ma.

17 Te ni ka ndututu ñayii ma, te jiña'a Pilato ma:
—¿Na in ka kuni ni ja xsiaa sa a vitna a? ¿Tee kúu Barrabás ma, xi tee kúu Jesús ma ja ka ka'an i ja Cristo iya ni tetniñu Su'si ma kúu de ma? —kúu de jiña'a de,
18 chi vaa ni jinitnuni Pilato ma ja tee ka tatnuni nuu sutu ma chi ni ka ndaxsia'a de Jesús ma nuu de ma kuechi ja ka kukueñu ini de sukan vivii káxtnu'u ya ma.
19 Te nani núkoo de nuu ja'nde de tniñu ma, te ñasi'i de ma, ni tetniñu ña in ñayii ni jan kuña'a i de: "Masu nawa ko sa'a ro tee jiña, vaa masu na kuechi ndiso de, vaa ja ni kuu jakuaa a chi ni skoto ña'a Su'si ma ja kuu tee jiña", kúu ña jiña'a ña.
20 Kovaa tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma chi ni ka jiña'a de ñayii ma ja jín kayu'u i jín kakan i ja xsiaa Pilato ma Barrabás ma te ka'ni de Jesús ma.
21 Te jiña'a Pilato ma nuu ñayii ka kayu'u ma:
—¿Ja nduu de a, na nde de ka kuni ni ja xsiaa sa? —kúu de jiña'a de.
Te ka jiña'a ñayii ma:
—Tee kúu Barrabás ma —ka kuu i ka jiña'a i.
22 Te jiña'a tee kúu Pilato ma:
—¿Kovaa nawa ka kuni ni ja sa'a sa ji'in tee kúu Jesús ma, ja ka ka'an i ja Cristo iya ni tetniñu Su'si ma kúu de ma? —kúu de jiña'a de.
Te ka jiña'a ndaka ñayii ma:
—¡Kata kaa ni de nuu krusi ma! —ka kuu i ka kayu'u i nuu Pilato ma.
23 Te jiña'a Pilato ma:
—¿Nava'a? ¿Na kuechi de? ¿Na nde a u'vi ni sa'a de? —kúu de jiña'a de.
Kovaa ñayii yukan chi ndaka i ni ka kayu'u nini'i-ka, ka jiña'a i de:
—¡Kata kaa ni de nuu krusi ma! —ka kuu i ka jiña'a i.
24 Jâ ni jini Pilato ma ja ma kundee de ma, vaa ñayii ma, su'va ni ka ndakiti-ka ini i. Te chukan kúu ja ni jikan de ndute ma, te ni ndanda'a de nuu ndaka ñayii ñuu ma, te jiña'a de:
—Ñatuu na kuechi kuiti kondiso saña ja jin ka'ni ni tee nda'vi ya'a. Kuechi maa ni jin ko kuu —kúu de jiña'a de.
25 Te ni ka ndakone'e ndaka ñayii ñuu ma, te ka jiña'a i:
—Má ko ndi ini ni, niñi tee jiña jín kuiso ndaka maa sa ji'in sa'ya tata sa a —ka kuu de ka jiña'a de.
26 Te Pilato ma chi ni xsiaa de Barrabás ma kua'an maa de. Te ni jinu, te Jesús ma, ni ndaxsia'a de ya nuu nda'a soldado ma, sukan-va'a jín kani de ya te jín kata kaa de ya nuu krusi ma, sukan ka jiña'a maa ñayii ma.
27 Sani te tee ka kuu soldado ma, ni jan koo de ji'in Jesús ma nuke'e palaciu ma, te ni ka ndututu ndaka-ka soldado ma.
28 Te ni ka xtandiyo de sa'ma ne'nu ya ma, te ni ka skondii de ya in sa'ma kua'a tnuu.
29 Te ni ka sa'a de in corona iñu, te ni ka sonee de xini ya ma, te ni ka chi'i de nda'a ya in tnu yoo. Te ka jinkuiñi jiti de nuu ya kuenda tnu'u ja ka iyo xeen respetu de nuu ya, te ni ka kasiki ndee de ya, te ka ka'an de:
—¡Suchi ya'a kúu rey tátnuni nuu ñayii judío ma, vee! —ka kuu de ka jiña'a de.
30 Te ka tusii de ya, te ni ka ndake'en de tnu yoo ni ka chi'i de nda'a ya ma, te ni ka kuun de tnu xini ya ma.
31 Te nuu ni jinu ni ka kasiki ndee de ya ma, te ni ka xtandiyo de sa'ma kua'a tnuu ni ka skondii de ya ma, te ni ka ndaskone'nu de ya sa'ma maa ya ma, te ni ka kene'e de ya, ja jin koo de jin kata kaa de ya nuu krusi ma.

Ni ka skuita kaa de Jesús ma nuu krusi ma
(Mr 15:21-32; Lc 23:26-43; Jn 19:17-27)

32 Te ichi kuan koo de ji'in ya ma, ni ka ndani'i de in tee ñuu Cirene ma te Simón nani de. Te ni ka xtetuu de tee ma ja na kuiso de krusi Jesús ma.
33 Ni jan koo de ji'in Jesús ma in nuu nani i Gólgota ja kúni ka'an "Yiki Xini Ndiyi".
34 Te ni ka wa'a de ya vala ndute uva ja ni jiya, te ni ka sakanuu de ji'in ndute kava kiti, sukan-va'a ndajijin yikikuñu ya ma. Te Jesús ma, yika ja ni jitotnuni ya-ni, te ñatuu ni kuni ya ja ko'o ya.
35 Sani te tee ka kuu soldado ma, ni ka jata kaa de ya nuu krusi ma. Te ni ka keja'a de ka chu'un de suerte sa'ma Jesús ma, sukan-va'a nde sa'ma ya ma jin ndani'i ndi-in ndi-in de ma.
36 Te ni ka jinkoo de, sukan-va'a jin ko koto de ya.
37 Te ichi xini ya ma ni ka tenee de in tabla ja ká'an: "Tee ya'a kúu Jesús tee kúu rey tátnuni nuu ñayii judío a", vaa kuechi ja chukan kúu ja ni ka jata kaa de ya ma.
38 Sani te ni ka jata kaa de uu kui'na in in nuu krusi ma, in de xiñi kua'a ya ma te in de xiñi satni ya ma.
39 Te ñayii ka ya'a ma, ka ka'an ndeva'a i nuu ya, ka skuiko xini i,
40 te ka jiña'a i:
—Ndijin ja ká'an ni ja ndakana ni veñu'u ka'nu ma te nuu uni kii ma te ndajinu ndasa'a ni ma, nú ndija ni ja Sa'ya Su'si ma kúu ni, te sa'a maa ni ja kaku ni, te ki nuu ni nuu krusi a —ka kuu i ka jiña'a i.
41 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, ka kasiki ndee de ya, te ka ka'an de:

42 —Siin-ka ñayii, ni sa'a de ja ni ka kaku
i nuu tnundo'o ma, te maa de a, ñatuu
kúu naxe sa'a de ja kaku de nuu tnundo'o
tnuneni a. Te nú tee kúu rey tátnuni nuu
ñayii ñuu Israel ya kúu de, te kí nuu de nuu
krusi a, sukan-va'a jín kandija o ja ká'an de
a.
43 Nú kúkanu ini de Su'si ma, te jín ko koto o
nuna kii ya ki koto ya de. Vaa ni ka'an de ja
Sa'ya Su'si ma kúu de —ka kuu de ka ka'an
de.
44 Te onde kui'na ka ndakaa nuu krusi ma
xiñi ya ma, suni ka ka'an ndeva'a de nuu ya.

Sukan ni ji'i Jesús ma
(Mr 15:33-41; Lc 23:44-49; Jn 19:28-30)

45 Te nuu ve kusava nduu ma, te ni-ka'nu
ñuu ñayivi ma ni kunee, onde nuu ni kuu ka
uni jañini ma.
46 Te maa ora yukan kúu ora ni kayu'u nini'i
Jesús ma ni ka'an ya:
—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani?
Te tnu'u ya'a kúni ka'an, “Su'si maa sa, Su'si
maa sa, ¿nava'a ni xndoo ña'a ni?”
47 Te sava ñayii ka iyo yukan, ni ka jiniso'o
i ja ni ka'an Jesús ma, te ka ka'an i ja Elías
ma kána ya.
48 Sani te in tee yukan, jinu de ni jan nduku
de vala kachi, te ni chunee de nuu vinagre
ma. Te ni chitnii de in nuu tnu yoo, te ni
tenee de yu'u Jesús ma, xi ma ko'o ya.
49 Kovaa ndaka-ka ñayii ma, ka ka'an i:
—Ni kuu na. Máko jin xtna'a-ka o de, te
jín ko koto o nú kii Elías ma te sa'a de ja
kaku tee ya'a —ka kuu i ka ka'an i.
50 Kovaa Jesús ma chi in-ka jichi ni
kayu'u nini'i ya. Sani te ni ji'i ya.
51 Sani te sa'ma ndakaa nuu ii ini veñu'u
ka'nu ma chi ni ndata sasava i, ni keja'a
onde sukun ma, te ni kenda i onde ja'a
sa'ma ma. Te ni jakondee tnaa, te ni ka ta'vi
toto ma.
52 Te ni ka ndanune ndaka yavi ndiyi ma,
te kua'a ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma te jâ
ni ka ji'i i ma, ni ka ndateku i ora yukan.
53 Te ni ka nde koo ñayii ni ka ndateku ma
nuu yavi ni ka yinee i ma, kovaa ni ka yo
ndetu i onde nuu ni ndateku maa Jesús ma,
te saa ni kuu ni ka ndivi koo i ini ñuu ii ma,
te ni ka ndakuni tna'a ñayii ka teku ma ji'in
ñayii ni ka ndateku ma.
54 Te tee tátnuni nuu ciento soldado ma,
ji'in ndaka-ka tee ka iyo ji'in de ja ka jito de
Jesús ma ndákaa ya nuu krusi ma, ni ka jini
de ja ni tnaa xeen ma, ji'in ndaka-ka ja ni
kuu ma, te ni ka yu'u xen-xeen de, te ni ka
keja'a de ka ka'an de:
—Ja ndaa ndija kúu ja iya ya'a chi Sa'ya
Su'si ma kúu ya —ka kuu de ka ka'an de.
55 Suni ka iyo kua'a ña'a ka nde'ya jika
ma. Ña'a ya'a chi ni ka yo ndikin ña Jesús
ma, te ni ka yo jinukuechi ña nuu ya nuu
vee ya onde ñuu Galilea ma.
56 Ne'un ndaka ña'a ma iyo María Mag-
dalena ma, ji'in María si'i Santiago ma ji'in
José ma, ji'in si'i sa'ya tee kúu Zebedeo ma.

Sukan ni ka chu'u i Jesús ma
(Mr 15:42-47; Lc 23:50-56; Jn 19:38-42)

57 Nuu ve kunee ma, te ni kenda in tee
xiku iyo ñuu Arimatea ma, nani de José, te
suni ni yo ndikin de Jesús ma.
58 Te ni ja'an de nuu Pilato ma, te ni ndakan
de ñunde'yu Jesús ma. Sani te Pilato ma chi
ni wa'a de tnu'u ja nune'e de ñunde'yu Jesús
ma.
59 Sani te ni nune'e José ma ñunde'yu Jesús
ma, te ni ke'en de in sa'ma va'a xeen nani i
lino, te ni chutuu de ya sa'ma ma.
60 Te ni jan chinee de ya in yavi jaa ndenee
yika toto ma, ja jâ ni jate maa de ma, te ni
jasi de ji'in in yuu ka'nu ka'nu, te kua'an de.
61 Te María Magdalena ma, ji'in in-ka ña'a
nani María ma, ka nukoo ña ichi jiyo nuu
iyo yavi yinee ñunde'yu ya ma, te ni ka jini
ña.

Sukan ni ka yo jito va'a soldado ma nuu
ni ka chu'u de Jesús ma

62 Te in-ka kii ma, kivi ni tatnuni Su'si
ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu, te ni ka
ndututu tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in
tee ka kuu fariseo ma nuu iyo Pilato ma.
63 Te ka jiña'a de:
—Señor, ni ka ndaka'án sa ja tee xnda'vi
ñayii ma, ni ka'an de kii nuu téku-ka de ma
ja nuu uni kii ma, te ndateku de ma.
64 Chukan kúu ja ka kuni sa ja tetniñu ni
soldado a ja jin ko koto va'a de nuu yinee
Jesús ma uni kii. Chi vaa nasa ki koo tee
ni ka yo ndikin de ma ora kunee ma, te jin
ndene'e de ñunde'yu tee ma, te jin ka'an de
nuu ñayii ka iyo ini ñuu ma ja ni ndateku
de te masu ni kendoo de nuu ka iyo ñayii
ni ka ji'i ma. Nú ña'a, te cha'a ko kuu in ja
jin kandija xeen ñayii ma, te ka'vi-ka ko kuu
sana ja ni ka'an de ja Sa'ya Su'si ma kúu de
—ka kuu de ka jiña'a de.
65 Te jiña'a Pilato ma:
—Jiña ka iyo soldado a, te kuán koo ni
ji'in de. Te jin kuña'a maa ni de ja jin ko
koto va'a de, sukan ka kuni ni a —kúu de
jiña'a de.
66 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, kuan
koo de ji'in soldado ma, te ni ka satu'va
vava'a de sukan jin ko koto soldado ma
yavi nuu yinee Jesús ma. Te ni ka tenee
de in sellu yika yuu ma, te ni ka xndoo de
soldado ma ja jin ko koto de ma.

28

Nuu ni ndateku Jesús ma
(Mr 16:1-8; Lc 24:1-12; Jn 20:1-10)

1 Te nuu jâ ni ya'a kivi ni tatnuni Su'si
ma ja ma jin satniñu ñayii ma, te nuu ve
ndii kivi kéja'a smana ma, ni jan koo María
Magdalena ma, ji'in in-ka ña'a nani María
ma, kuan koto ña yavi yinee Jesús ma.
2 Te ni tnaa xeen, vaa in ángel ni tetniñu Iya
Tátnuni ma, ni nuu i andivi ma, te ni kenda
i nuu yinee Jesús ma, te ni xtandiyo i yuu
ka'nu ka'nu ndesi ma, te ni jinkoo i siki yuu
ma.
3 Te ûni ye'e ni'ni i sukan kúu ora jándute
ma. Te sa'ma ne'nu i ma, ûni yayaa.
4 Te soldado ma, ni ka yu'u xen-xeen de ja
ni kenda ángel ma, te ni ka jakondee de ka
ni'i ka ni'i-nka de, te ni ka kuita de, kuenda
tnu'u ja ni ka ji'i de.
5 Sani te ángel ma, jiña'a i nuu ña'a ka iyo
ma:
—Máko jin koyu'u ndijin, vaa jini sa ja ka
ndanduku ni Jesús iya ni ka jata kaa i nuu
krusi ma.
6 Masu na iya yinee-ka ya'a, chi vaa jâ ni
ndateku ya, sukan ni ka'an ya ma. Ne'e koo
ni, te jin konde'ya ni nuu ni ka tava'a i ya
ma, ja ñatuu na iya yinee-ka.
7 Ni kuu na, te kuán koo ni, te jin kuña'a ni
tee ni ka yo ndikin ya ma, ja jâ ni ndateku
ya ne'un ñayii ni ka ji'i ma, te yoxtnuu ya
kua'an ya ñuu Galilea ma. Te yukan jin
kuni ni ya. Te vitna, te jâ ni kaxtnu'u sa
nuu ni a —kúu i jiña'a i.
8 Sani te ni ka nde koo kunu ña ye'e yavi
ma, te kuenda ni ka yu'u ña, kovaa ka iyo sii
ini xeen ña ja ni ka jini ña ja jâ ni ndateku
Jesús ma. Te ka jinu ña kuan koo ña kuan
nu kaxtnu'u ña nuu ndaka ñayii ni ka yo
ndikin ya ma sukan ni jiña'a ángel ma. Te
nani kuan koo ña kuan nu kaxtnu'u ña nuu
ñayii ni ka yo ndikin ya ma,
9 te ni jan tna'a ña'a Jesús ma, te jiña'a ya:
—¡Vava'a ka kuu ni! —kúu ya jiña'a ya.
Te maa ña, ni jan koo ña ni ka jan tu'va
ña ya, te ni ka kanuni'ni ña ja'a ya ma, te ni
ka chiñu'u ña ya.
10 Te maa Jesús ma, jiña'a ya ña:
—Máko jin koyu'u ni, su'va kuán koo ni,
te jin kaxtnu'u ni nuu ñani sa ma ja jâ ni
ndateku sa, te jín koo de ñuu Galilea ma, te
yukan jin ndakuni tna'a sa ji'in de —kúu ya
jiña'a ya.

Sukan ni ka sa'a soldado tee ni ka yo jito nuu ni ka chu'u i Jesús ma

11 Te kuan nu koo ña, te in jichi tee ni ka
yo jito nuu ni ka chu'u i ya ma, ni jan nu koo
de ini ñuu ma ja jin ndakaxtnu'u de nuu tee
ka tatnuni nuu sutu ma ndaka sukan ni yo
kuu ma.
12 Te ni ka ndututu tna tee ka tatnuni nuu
sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, te ni
ka chutna'a tnu'u de ja jin kua'a de kua'a
xu'un nuu soldado ma,
13 te ka jiña'a de nuu soldado ma:
—Kuán koo ni, te jin ka'an ni ja maa tna'a
tee ni ka yo ndikin de ma, ja in jakuaa ni ki
koo de ni ka sakui'na de ñunde'yu ma ora
ka kixi ni ma.
14 Te nú tnu'u ka'an o ja cha'a na kuniso'o
tee kúu gobiernu ma, te máko jin koyu'u ni,
chi vaa maa sa jin ka'an ji'in de, sukan-va'a
jin kaku ni nuu de —ka kuu de ka jiña'a de.
15 Te ni ka tnii soldado ma xu'un ma, te
ni ka sa'a de ndaka sukan ka jiña'a tee ma.
Te tnu'u ya'a, ni jitenuu i ne'un ñayii judío
ma, te sukan ka jani ini i onde kivi vitna.

Ni tatnuni Jesús ma sukan jin sa'a tee ka ndikin ya ma
(Mr 16:14-18; Lc 24:36-49; Jn 20:19-23)

16 Kovaa ndi-uxi in tee ni ka yo ndikin ya
ma, ni jan koo de ñuu Galilea ma, nuu yuku
ni tatnuni maa Jesús ma.
17 Te nuu ni ka jini de ya ma, ni ka
ndachiñu'u de ya, kovaa sava de ma, ka jani
uu ka jani uni ini de ma.
18 Te Jesús ma, ni jan tu'va ya de, te jiña'a
ya:
—Jâ ni taa Su'si ma ndaka tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ja tátnuni sa andivi ma ji'in
nuu ñu'ú ya.
19 Chukan kúu ja jin koo ni ni-ka'nu ni-tu'u
ñuu ñayivi a, te jin kaxtnu'u ni nuu ñayii
ma ja na jin kandija i tnu'u maa sa a te
jín kondikin vii jín kondikin va'a ña'a i maa
sa, te jin ndakune'e ni Yuva sa Iya Tátnuni
ma, ji'in maa sa ja kúu sa Sa'ya ya ma, ji'in
Xtumani Ndios ma, te sukan jin skuandute
ni i.
20 Te jin kaxtnu'u tna ni ja jin sa'a i ndaka
sukan ni tatnuni sa nuu ni a, te maa sa koo
ji'in ndaka ni ndi-kivi ndi-ñuu onde kii naa
ñuu ñayivi a, te jin kona'a ni ja masu xndoo
ña'a sa —kúu ya jiña'a ya.
Sukan kó kuu.

Tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma sukan ni kaxtnu'u tee ni yo nani Marcos ma

Juan tee skuandute ñayii ma, ni kaxtnu'u de sukan kenda Jesucristo ma
(Mt 3:1-12; Lc 3:1-9, 15-17; Jn 1:19-28)

1 Sa'a kéja'a tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo
Sa'ya Su'si ma.
2 Vaa sa'a ndee tnu'u maa Su'si ma nuu
tutu Isaías ma, tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u
ni yo wa'a Su'si ma:
Tetniñu ri in tee kaxtnu'u de nuu ñayii ma,
te koxtnuu de ja satu'va de ichi ro ma.
3 Te tee tetniñu ri ma chi kenda de ichi nuu
masu nawa iyo kuiti ma,
te kayu'u de ka'an de:
"Jin satu'va ni ichi kenda Iya Tátnuni ma,
jin ndakani jin ndaka'vi ini ni
te jin ndakaka ndaa ni ichi Su'si ma."
Sa'a ni ka'an Su'si ma ja ko kuu kivi kenda
Sa'ya ya Jesucristo ma, te ni tee Isaías ma
nuu tutu de ma.
4 Te sukan ni ka'an Su'si ma, sukan ni kuu
ja tee kúu Juan ma chi ni kenda de ichi nuu
masu nawa iyo kuiti ma, te ni skuandute
de ñayii ni jan koo nuu de ma, te jiña'a de
nuu ñayii ma ja na jin ndakani jín ndaka'vi
ini i, te jín xndoo i ja u'vi ka sa'a i ma, te
jín ndandikin i Su'si ma, te jín kuandute i,
sukan-va'a xnaa Su'si ma ndaka kuechi i
ma.
5 Ndaka ñayii ka iyo ñuu Jerusalén ma, ji'in
ndaka ñayii ka iyo ni-ka'nu ñuu Judea ma
chi ni ka kenda koo i nuu iyo Juan ma.
Te yukan, te ni ka yo ndaka'an, ni ka yo
ndakachi i nuu Su'si ma ndaka kuechi i ma.
Te Juan ma, ni yo skuandute de i yute nani
Jordán ma.
6 Te sa'ma Juan ma chi ni kuva'a i ji'in ixi
kiti kúu camellu ma, te in ñií ni yo nu'ni chii
de ma. Te ni yo jaa de tika langosta ji'in
nduxi ni yo ni'i de yuku ma.
7 Te sa'a ni yo kaxtnu'u de:
—Xinañu'u-ka saña vee, te ndandikin-ka
maa ya ja neva'a-ka ya tnu'u ndee tnu'u
ndatnu sana saña, va ni a ñií ndijan ya ma
masu kaa masu iyo sa ja ndaji sa.
8 Saña chi ni skuandute ña'a sa ndaka ni
a ji'in ndute, kovaa maa ya chi taa ya
tnu'u ndee tnu'u ndatnu, vaa jin koo ni ji'in
Xtumani Ndios ma —kúu de jiña'a de.

Jesús ma, ni jandute ya
(Mt 3:13-17; Lc 3:21-22)

9 Te ne'un kivi yukan, te Jesús ma, ni kee
ya in ñuu luluu nani i Nazaret iyo i ñuu
Galilea ma, te kua'an ya. Te ja ni kenda ya
yute Jordán ma, te ni skuandute ña'a Juan
ma.
10 Nuu ni nana Jesús ma nuu ndute ma, te
ni jini ya ja nune andivi ma, te sukan kaa in
sata kaa Xtumani Ndios ma, ni nuu ya siki
Jesús ma.
11 Te ni ka'an Su'si ma onde andivi ma, te
jiña'a ya:
—Ro'o kúu Sa'ya maa ri, te kútoo ña'a ri,
te játna ini ri ja sa'a ro a —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma ni jitotnuni ña'a tachi ma
(Mt 4:1-11; Lc 4:1-13)

12 Nuu ni jinu ma, te Xtumani Ndios ma,
ni jan xsia'a ya Jesús ma in nuu masu nawa
iyo kuiti.
13 Yukan ni iyo Jesús ma uu xiko (40) kivi,
te ni yo iyo ya ne'un kiti xeen ka iyo yukan.
Te yukan ni kenda tachi ma, ja ni jitotnuni
ña'a i ma. Kovaa sani te ni ka kenda koo
ángel ma, ni ka jinukuechi i nuu ya ma.

Jesús ma, ni keja'a ya tniñu ya ñuu Galilea ma
(Mt 4:12-17; Lc 4:14-15)

14 Nuu ni jinu ja ni ka chinee i Juan ma
vekaa ma, te ni ja'an Jesús ma ñuu nani i
Galilea ma, ja kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u
va'a ká'an Su'si ma.
15 Te ni ka'an ya:
—Jâ ni kenda kivi, te jâ ni kuyatni ja
tatnuni maa Su'si ma. Jin ndakani jin
ndaka'vi ini ni, te jin xndoo ni ja u'vi ka
sa'a ni ma, te jin ndandikin ni Su'si ma, te
jin kandija ni tnu'u vii tnu'u va'a maa ya a
—kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kana ya kuun tee ka tava tiaka ja jin kondikin de ya
(Mt 4:18-22; Lc 5:1-11)

16 Jesús ma, jika ya kua'an ya yu'u mar
ñuu Galilea ma. Te ni jini ya in tee nani
Simón ma, ji'in tee kúu ñani de tee nani
Andrés ma. Tee yukan chi tee ka tava tiaka
ka kuu de, te ka yikuu de ka chunee de ñunu
de ma nuu ndute ma.
17 Te jiña'a Jesús ma:
—Ne'e koo ni, te jin kondikin ña'a ni, te
sa'a sa ja jin ko kuu ni tee jin nduku ñayii ja
jin kondikin i maa sa —kúu ya jiña'a ya.
18 Te ora yukan-ni, te ni ka xndoo de ñunu
de ma, te kuan koo de ji'in ya.
19 Te ni ka jika-ka de vala ji'in ya, te ni jini
Jesús ma in tee nani Santiago, ji'in ñani de
Juan ma, sa'ya tee kúu Zebedeo ma. Te ka
ñunee de in nuu barcu, te ka yikuu de ka
ndasa'a de ñunu de ma ja jin tava de tiaka.
20 Sani te ni kana ña'a ya, te ni ka xndoo
de yuva de Zebedeo ma nuu barcu ma, ji'in
tee ka jinukuechi nuu de ma, te maa de chi
kuan koo de ji'in Jesús ma.

Ni ndasava'a Jesús ma in tee yinee ña'a in tachi
(Lc 4:31-37)
21 Te ni ka kenda koo Jesús ma ji'in tee
ka ndikin ya ma in ñuu nani i Capernaum,
in kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu
ñayii ma kúu, te ni kivi ya in veñu'u luluu,
te ni jakondee ya káxtnu'u ya nuu ñayii ma.
22 Te ndaka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i
sukan iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ja
káxtnu'u ya ma, vaa Jesús ma chi jini ya
nawa kúu ja ká'an ya ma, te masu sa'a
ya sukan ka sa'a tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma.
23 Te veñu'u luluu kátuu ñuu yukan chi iyo
in tee, te ini anua de ma yinee in tachi, te
ñatuu wa'a i tnu'u ja kandija de tnu'u ká'an
Jesús ma, te káyu'u i jiña'a i ya:
24 —¿Nava'a kivi nduu ni nuu ka iyo saña,
Jesús tee ñuu Nazaret ma? ¿Vee ni ja xnaa
ña'a ni? Saña chi jini ña'a sa, te jini sa ja iya
ii vee nuu Su'si ma kúu ni —kúu i jiña'a i.
25 Te ni ndonda ya nuu tachi ma, jiña'a
ya:
—Kasiyu'u, te xndoo tee ya'a —kúu ya
jiña'a ya.
26 Te tachi ma chi ni skisi ni'ni i de, te ni
xtuu ni xndii i de, te ni kayu'u nini'i de, te
ni kee i ini anua de ma, te kua'an i.
27 Ndaka ñayii ma ni ka yu'u, te ni ka
jakondee i ka jikan-tnu'u tna'a ndi-in ndi-in
i:
—¿Nawa kúu ja ni ka jini o a? Tnu'u ya'a
chi tnu'u jaa kúu, vaa tee káxtnu'u a chi iyo
tnu'u ndee tnu'u ndatnu de, te jini ndija de
ndaka tnu'u ká'an de a. Onde nuu tachi ma
ni tatnuni de, te ni ka kandija i nuu de —ka
kuu ñayii ma ka ka'an i.
28 Ñama xeen ni jitenuu tnu'u Jesús ma
ni-ka'nu ñuu Galilea ma, ndaka tna'a ja sa'a
ya ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya si'i-xiso Simón Pedro ma
(Mt 8:14-15; Lc 4:38-39)
29 Nuu ni ka nde koo de ji'in ya veñu'u
luluu ma, te Jesús ma, kua'an ya ji'in
Santiago ma ji'in Juan ma ve'e Simón ma
ji'in Andrés ma.
30 Te si'i-xiso Simón ma, kátuu ña in nuu jito,
yi'i xeen ña'a ka'ni. Te tee ka iyo ma, ni ka
jiña'a de Jesús ma,
31 te ni jan tu'va ya ña, te ni tnii ya nda'a
ña ma, te ni ndone'e ya ña, te ora yukan-ni,
te ni ndee ña'a ka'ni ma. Te ni jakondee
ña ñukuun ni wa'a ña ja kaa ya ji'in tee ka
ndikin ya ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya kua'a ñayii ka ku'u
(Mt 8:16-17; Lc 4:40-41)
32 Nuu jâ ni kêe kandii ma te ve kunee
ma, ni jan koo ñayii ni ka jan xsia'a i ndaka
ñayii ka ku'u ma, ji'in ndaka ñayii ka yinee
tachi ini anua i ma, nuu Jesús ma, ja na
ndasava'a ña'a ya.
33 Te ndaka ñayii ka iyo ñuu Capernaum ma,
ni ka ndatna'a i ye'e Pedro ma.
34 Jesús ma, ni ndasava'a ya kua'a ñayii
ka ku'u ndeva'a-ni na kue'e ma. Te ni
ndene'e ya kua'a xeen tachi ini anua ñayii
ma. Kovaa ñatuu ni wa'a ya tnu'u ja jin
ka'an tachi ma, vaa ni ka yo jini i na in kúu
ya ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ini veñu'u lilikin ma
(Lc 4:42-44)
35 Te nuu ve ndii ma nuu ndatinee-ka ma,
te ni ndakoo Jesús ma, te ni kee ya yu'u ñuu
ma, te kua'an ya in nuu koo maa-ni ya ji'in
Yuva ya Su'si ma, sukan-va'a kuu ndatnu'u
ya ji'in Yuva ya Su'si ma.
36 Te Simón ma ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in
de ma, kuan koo de ka ndanduku de Jesús
ma.
37 Te nuu ni ka ndani'i de ya ma, te ka jiña'a
de:
—Ndaka ñayii ma, ka ndanduku ña'a i
—ka kuu de ka jiña'a de.
38 Kovaa maa ya chi ni ndakone'e ya:
—Jín koo o ndaka-ka ñuu yatni-ka ma, jín
kaxtnu'u o tnu'u vii tnu'u va'a nuu ñayii ma,
chi vaa chukan kúu ja vee sa a —kúu ya
jiña'a ya.
39 Chukan kúu ja ni yo ja'an Jesús ma
ni-ka'nu ñuu Galilea ma, te ni yo kaxtnu'u
ya tnu'u vii tnu'u va'a nuu ñayii ma ini
veñu'u lilikin ndaka ñuu ma, te ni yo kene'e
ya tachi ma ini anua ñayii ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya in tee ku'u kue'e nani lepra
(Mt 8:1-4; Lc 5:12-16)
40 In tee ku'u lepra, ni jan tu'va de Jesús
ma, te ni jinkuiñi jiti de, te jiña'a de:
—Nú kúni maa ni, te ndasavii ña'a ni
kue'e ndó'o sa ya —kúu de jiña'a de ya.
41 Jesús ma chi ni kunda'vi ini ya tee
yukan, te ni sonee ya nda'a ya siki de ma,
te jiña'a ya:
—Kúu ini sa ja nduva'a ni. ¡Kendoo vii ni!
—kúu ya jiña'a ya.
42 Te ora yukan, te ni nduva'a tee ku'u
lepra ma, te ni nduvii ñií de ma.
43 Jesús ma, ni ndakuan-ta'vi ya nuu de ora
yukan, te ni sacargu xeen ya de, te jiña'a ya:
44 —Másu ko kuña'a ni ni-in nuu ñayii ma,
su'va kua'an ni, te kaxtnu'u ni ñií ni a nuu
sutu ma, te kinda'a ni ja ndakua'a ni nuu
Su'si ma ja ndakuan-ta'vi ni nuu ya ja jâ
ni nduvii ni a, sukan ni tatnuni Moisés ma,
sukan-va'a ndaka i jin kuni ja ni nduvii ni
nuu kue'e ni ndo'o ni ma —kúu ya jiña'a ya.
45 Kovaa tee yukan chi kua'an de, te ni
keja'a de ndákani de nuu ndaka ñayii ma

sukan ni kuu ma. Te chukan kúu ja Jesús
ma chi ñatuu ni kuu kivi ndeva'a ya ni-in
ñuu ma, te chukan kúu ja ni kendoo ya ichi
nuu masu nawa iyo kuiti ma, kovaa maa
ñayii ni-ka'nu ñuu ma chi ni ka yo jan koo i
nuu iyo ya ma.

2

Jesús ma, ni xnaa ya kuechi in tee ñatuu
kúu kanda de, te ni nduva'a de
(Mt 9:1-8; Lc 5:17-26)

1 Te ni ya'a kivi ma, te ni ndivi tuku Jesús
ma ñuu Capernaum ma. Te ni ka jiniso'o
ñayii ma ja ni ndajaa ya ma.
2 Te ni ka ndatna'a kua'a xeen ñayii ma, te
ûni ñatuu nde kánda-ka ye'e ma ja jin koo
ñayii ma. Te ni jakondee ya káxtnu'u ya
tnu'u maa ya ma.
3 Te ni ka kenda koo ñayii ma ji'in in tee
ñatuu kúu kanda de. Te kuun tee ka ndiso
tee ku'u ma.
4 Kovaa ka iyo kua'a xeen ñayii ma, te ñatuu
kúu jin kenda koo de ji'in tee ku'u ma onde
nuu iyo Jesús ma. Te ni ka ka koo de onde
xini ve'e ma, te ni ka ndakana de vala xini
ve'e ma, sukan-va'a ndanune, te kuu jin
skee de nuu yoxtnee tee ku'u ma onde nuu
iyo Jesús ma.
5 Te nuu ni jini Jesús ma ja ka kukanu ini
xeen de ya ma, te jiña'a ya nuu tee ku'u ma:
—Sa'ya sa, ndaka kuechi ni ma jâ ni ka
naa —kúu ya jiña'a ya.
6 Te tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, ka iyo de yukan, ka nukoo de,
te ka jani ini de:
7 "¿Nava'a ká'an tee ya'a sa'a? Te tnu'u ká'an
de ya chi ñatuu játna ini Su'si ma. Vaa maa
in-ni Su'si ma kuu xnaa kuechi o ma", ka
kuu de ka ka'an de.
8 Kovaa Jesús ma chi jâ ni jinitnuni ya
ndaka ja ka jani ini de ma, te ni jikan-tnu'u
ya de:
—¿Nava'a ka jani ini ni sukan?
9 ¿Nde a kúu ja yii-ka kuña'a o tee ku'u a?
¿Yii-ka ja kuña'a o ja: "Kuechi ni ma jâ ni ka
naa", o xi yii-ka ja kuña'a o: "Ndakoo ni, te
ndake'en ni nuu ni katuu ni a, te kuán no'o
ni"?
10 Vitna te jin kuni ni ja saña ja kúu sa iya
vee ñayivi ñuu ñayivi a, iyo sa ja tatnuni sa
ñuu ñayivi a, sukan-va'a jin naa kuechi ñayii
ma —kúu ya jiña'a ya.
Sani te jiña'a ya tee ku'u ma:
11 —Nuu ndijin ká'an sa, ndakoo ni, te
ndake'en ni nuu ni katuu ni a, te kuán no'o
ni ve'e ni ma —kúu ya jiña'a ya.
12 Sani te ni ndakoo de, te ni ndake'en
de nuu ni katuu de ma, te ni ndee de
ve'e Pedro ma me'ñu ndaka ñayii ka iyo
ma. Sani te ndaka ñayii ka iyo ma, ni ka
sa'vi-nka ini i ja sukan ni kuu ma, te ni ka
jakondee i ka ndachiñu'u i Su'si ma, te ka
ka'an i:
—Ñatuu nama uun ni ka jini o sa'a —ka
kuu i ka ka'an i.

Jesús ma, ni ndatnu'u ya ji'in ñayii ka
sa'a ja u'vi ma
(Mt 9:9-13; Lc 5:27-32)

13 Sani te kua'an Jesús ma in-ka jichi yu'u
mar ma. Te ñayii ma chi ni jan koo i ni ka
jan tu'va ña'a i, te maa ya chi ni kaxtnu'u
ya tnu'u Su'si ma.
14 Te ichi nuu kua'an ya ma, te ni jini ya
tee kúu Leví ma sa'ya tee kúu Alfeo ma, vaa
núkoo de ndáke'en ya'vi de xu'un no'o ñuu
Roma ma nuu ndaka ñayii ka kivi koo ini
ñuu ma, ja jin xiko i ndatniñu i nuya'vi ma.
Te jiña'a ya:
—Kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ndokuiñi tee kúu Leví ma, te ni
ndikin de ya.
15 Sani te ni kana Leví ma Jesús ma ve'e
de ma ja jin kaa de ji'in ya xita, te kua'a tee
ka ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma,
ji'in kua'a tna ñayii ñatuu ka sa'a ja va'a ma
ka nukoo tna nuu mesa nuu núkoo Jesús
ma ji'in tee ni kaji ya ja ka ndikin de ya ma.
Vaa kua'a xeen ñayii ma ka ndikin ya.
16 Te jaku tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, tee ni ka yo kuu fariseo ma,
ni ka jini de Jesús ma, ja núkoo ya ne'un
ndaka ñayii yukan ma, te ka jiña'a de nuu
tee ka ndikin ya ma:
—¿Nava'a teskua'a ni a, jaa de ndeyu
ji'in kui'na ka ndake'en ya'vi xu'un a, ji'in
ndaka-ka ñayii ñatuu ka sa'a ja va'a a? —ka
kuu de ka jiña'a de.
17 Te ni jiniso'o Jesús ma, te jiña'a ya:
—Ñayii ka iyo va'a ma chi ñatuu ka
jiniñu'u i tee tatna ma, chi yika-ni ja ñayii ka
ku'u ma. Saña chi masu vee sa ja ndakana
sa ñayii ka jani ini i ja ñayii va'a-ka ka
kuu i ma chi vee sa ja ndakana sa ñayii
ka ndakunitnuni i ja ka ndiso kuechi i ma
—kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ñatuu ka
iyo ndite tee ka ndikin ya ma
(Mt 9:14-15; Lc 5:33-35)

18 In jichi, te tee ka ndikin Juan ma, ji'in
tee ka kuu fariseo ma, ka iyo ndite de,
sukan-va'a jin chiñu'u de Su'si ma. Te jaku
ñayii ni jan koo nuu Jesús ma, ka jiña'a i:
—¿Nava'a tee ka ndikin Juan ma, ji'in
tee ka kuu fariseo ma, ka iyo ndite de ka
jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, te tee ka ndikin
ña'a ndijin a chi ñatuu ka sa'a de sukan?
—ka kuu i ka jiña'a i.
19 Te Jesús ma chi ni ndakone'e ya:
—¿Xi jin koo ndite ñayii ka iyo viko
tnánda'a ma, te vitna ja ka iyo-ka i ji'in
suchi yii tnánda'a ma? Nú iyo-ka suchi yii

tnánda'a ma chi masu kuu ja jin koo ndite
ñayii ma.
20 Kovaa kenda in kivi ja jin xtandiyo i suchi
tnánda'a ma. Nuna kenda kivi yukan, sana
jin koo ndite ñayii ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja in ja jaa ma chi masu ndaketna'a i ji'in in ja tu'u ma
(Mt 9:16-17; Lc 5:36-39)

21 'Ñatuu ni-in ñayii ndása'a in sa'ma tu'u
te ndachu'un i in sa'ma jaa, chi vaa sa'ma
jaa ma chi ndatiyi i, te kachi i ja tu'u ma, te
ka'vi-ka te'nde i.
22 Ni masu tnaa o ndute uva yika ni ju'ni o
ma in nuu ñií kiti jâ ni kuu kii iyo i ma, vaa
ndute uva ma chi sa'a de ja te'nde ñií ma, te
skenaa o ndute uva ma ji'in ñií ma. Chukan
kúu ja tnaa o ndute uva yika ni ju'ni o ma
in nuu ñií jaa ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya nde a kanuu-ka ja sa'a o kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma
(Mt 12:1-8; Lc 6:1-5)

23 In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin
satniñu ñayii ma, te kua'an Jesús ma in
ne'un itu triu, te tee ka ndikin ya ma, ka
tnu'u de yoko triu ma te ka jaa de kuan koo
de.
24 Te tee ka kuu fariseo ma, sa'a ka jiña'a de
Jesús ma:

—¡Konde'ya ni! ¿Nava'a ka sa'a tee ka
ndikin ña'a a sukan? ¿Xi ñatuu jini ni ja
masu kuu sa'a o sukan kivi ni tatnuni Su'si
ma ja ma jin satniñu o ma? —ka kuu de ka
jiña'a de.

25 Kovaa maa ya chi jiña'a ya:

—¿Ñatuu nama ni ka ka'vi ni sukan ni ka
sa'a David ma, ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in
de ma, in jichi ma? Vaa ñatuu ndenu jin ni'i
de ja jin kaa de ma, te ka kokon de ma.
26 Te kivi ni yo kuu Abiatar ma tee tátnuni
nuu sutu ma, te ni kenda David ma ve'e
Su'si ma, te ni jaa de xtatila iyo nuu Su'si
ma, te suni ni wa'a tna de ni ka jaa ndaka
tee kuan koo ji'in de ma, te vitna ja maa-ni
tee ka kuu sutu ma kuu jin kaa ma —kúu
ya jiña'a ya.

27 Te suni jiña'a tna ya:

—Ni sa'a Su'si ma in kivi ni tatnuni ya
ja ma jin satniñu ñayii ma. Kovaa masu ni
kuni Su'si ma ja jin ndo'o jin neni ñayii ma,
ja kuechi kivi ma.
28 Chukan kúu ja saña ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a, iyo sa ja tatnuni tna sa
siki ja kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin
satniñu ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.

3

In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni ndasava'a Jesús ma in tee ni yichi nda'a de
(Mt 12:9-14; Lc 6:6-11)

1 Ni kivi Jesús ma in-ka jichi ini veñu'u
luluu ma, te yinee in tee, te in nda'a de ma
chi ni yichi i.
2 Te tee ñatuu ka kunimani nuu Jesús ma,
ka jito yu'u de ya nú ndasava'a ya tee
yukan ma, sukan-va'a jin ni'i ini de naxe
jin xtekuechi de ya, vaa kivi ni tatnuni
Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu kivi
yukan.
3 Te jiña'a Jesús ma nuu tee ni yichi nda'a
ma:

—Ndokuiñi ni, te jinkuiñi ni me'ñu a
—kúu ya jiña'a ya.

4 Te ni jikan-tnu'u ya nuu tee ka iyo ma:

—¿Nde a iyo ja kuu sa'a o kivi ni tatnuni
Su'si ma ja ma jin satniñu o a? ¿Ja va'a ma
xi ja u'vi ma? ¿Sa'a o ja koteku in ñayii, xi
sa'a o ja na kûu i? —kúu ya jiña'a ya.

Kovaa tee yukan chi ñatuu ni ka ka'an de.
5 Jesús ma chi nde'ya ya, te ni ndakiti ini
ya nuu tee ka iyo ma. Te ni kuxii ini ya, ja
ñatuu ka kuni de ja jin jaku'ni ini de ma. Te
jiña'a ya tee ni yichi nda'a ma:

—Ndaskuili ni nda'a ni a —kúu ya jiña'a
ya.

Te tee yukan chi ni ndaskuili de nda'a de
ma, te ni nduva'a.
6 Kovaa nuu ni ka nde koo tee ka kuu
fariseo ma, te ni ka keja'a de ka ndatnu'u
tna'a de ji'in tee ka ndikin tee kuu Herodes
ma, naxe jin ka'ni de Jesús ma.

Ni ka ndikin kua'a ñayii Jesús ma yu'u mar ma

7 Jesús ma chi kua'an ya ji'in tee ka
ndikin ya ma yu'u mar ma, te ka ndikin
kua'a ñayii ñuu Galilea ma kuan koo i.
8 Nuu ni ka jiniso'o ñayii ma ndaka milagru
ni sa'a ya ma, te ni jan koo tna kua'a
ñayii ñuu Jerusalén ma, ji'in ñayii ni-ka'nu
ñuu Judea ma, ja jin kuni i ya, suni ñayii
ñuu Idumea ma, ji'in ñayii in-ka yu'u yute
Jordán ma, ji'in ñayii ñuu Tiro ma, ji'in ñayii
ñuu Sidón ma.
9 Kovaa Jesús ma chi ni sacargu ya tee
ka ndikin ya ma ja na koo tu'va in barcu,
sukan-va'a máko jin kuexni'ni xeen ña'a
ñayii ma,
10 chi vaa ndaka ñayii ka ku'u ma, ûni ka
jakoxtna'a i siki ya ma ja na jin kaki'i
i ya, sukan-va'a jin nduva'a i, sukan ni
ndasava'a ya kua'a xeen ñayii ka ku'u ma.

11 Te ni ka jini tachi ma, te ni ka jinkuiñi
jiti i nuu ya, te ka kayu'u i ka jiña'a i:

—Ndijin chi Sa'ya Su'si ma kúu ni —ka
kuu i ka jiña'a i.

12 Kovaa Jesús ma chi ni ndonda xeen ya
nuu i, sukan-va'a máko jin ka'an i na in kúu
ya ma.

Ni kaji Jesús ma uxi uu tee tetniñu ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
(Mt 10:1-4; Lc 6:12-16)

13 Te ni kaa Jesús ma in yuku, te ni kana
ya ndaka ñayii kúni maa ya ma, te ni ka
ndututu i.
14 Te ni kaji ya ne'un ndaka ñayii ma uxi
uu tee jin kondikin ya ma. Te ndaka tee
yukan ni xnani ya apóstol, (ja kúni ka'an
"tee tetniñu maa ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u
maa ya ma"). Te jin koo de ji'in ya, te
kaxtnu'u ya tnu'u maa ya ma, te sana jin
ndakaxtnu'u de nuu ñayii ma.
15 Te jin koneva'a de tnu'u ndee tnu'u
ndatnu, ja sukan jin ndene'e de tachi ka
yinee ini anua ñayii ma.
16 Ndaka tee ya'a ka kuu uxi uu tee ni
ndakaji Jesús ma: Simón ma kúu in tee ni
ndaxsama ya ja nani de, te ni nukonani de
Pedro.
17 Te Santiago ma ji'in ñani de Juan ma
sa'ya tee kúu Zebedeo ma, te ni xnani ya
de Boanerges, ja kúni ka'an "sa'ya ja ka'ndi
ma", vaa kuechi ja inuyachi yu'u de ma.
18 Te Andrés ma, ji'in Felipe ma, ji'in Bar-
tolomé ma, ji'in Mateo ma, ji'in Tomás ma,
ji'in tee nani Santiago ma sa'ya tee kúu
Alfeo ma, suni tna Tadeo ma, ji'in Simón
tna'a tee ka nani cananita tee ni ka yo
kanaa ji'in tee ñuu Roma ma,
19 ji'in Judas Iscariote tee ke'en-su'va Jesús
ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma naxe ndo'o ñayii ká'an ndeva'a ja kuu Xtumani Ndios ma
(Mt 12:22-32; Lc 11:14-23; 12:10)

20 Sani te ni kivi Jesús ma ini ve'e ma, te
in-ka jichi ni ka ndututu kua'a xeen ñayii
ma, te ni ñatuu kúu kaa ñukuun ya xita ji'in
tee ka ndikin ya ma.
21 Te ni ka jini tna'a kuikin ya ma, te ni ka
kenda koo i, ja jin nu koo i ji'in ya, chi vaa
ka ka'an i ja jâ ni nduneé ya.
22 Te suni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, ja ka iyo de ñuu Jerusalén ma,
te ni ka kenda koo de nuu iyo Jesús ma,
te sa'a ka ka'an de: maa Beelzebú suchi
tátnuni nuu ndaka-ka tachi ma, yinee i ini
anua Jesús ya, te suu i wa'a tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ja kéne'e de tachi ma, ka kuu
de ka ka'an de.
23 Te Jesús ma chi ni kana ya ndaka tee ka
jani ini sukan ma, te ni ka'an ya in tnu'u
vijin, te jiña'a ya:
—¿Naxe kuu ndene'e tachi nani Satanás
ma tachi ji'in i ma?
24 Vaa nú in ñuu, te ka iyo nanimaa ñayii ka
ndakiti ini nuu tna'a i ma, te ¿naxe kuu jin
koo ka'nu ndaka i ma?
25 Te suni maa i kúu ji'in ñayii ka iyo in-ni
ve'e ma, te nú jin ndakiti ini nuu tna'a i ma,
te ¿naxe kuu jin koo ka'nu ndaka i?
26 Sukan tna tachi ma, nuna jin ndakanaa
maa i ma, masu kuu jin koo ka'nu i, te masu
jin kundee i nawa jin sa'a i ñuu ñayivi a,
su'va jin xnaa i maa i ma.
27 'Ñatuu ni-in ñayii ja kuu kivi i ini ve'e
ka'nu neva'a in tee ndatnu xeen te xtandee
i nawa ni sakui'na tee ndatnu xeen ma, nú
masu ja xinañu'u-ka ku'ni i de. Onde sukan,
sana kuu ndaxtandee i nawa ni sakui'na de
ma.
28 'Ja ndaa ká'an sa ja Su'si ma chi sakanu
ini ya ndaka kuechi ñayii ma, ji'in ndaka ja
u'vi ka ka'an i ma.
29 Kovaa ñayii ká'an ndeva'a ja kuu Xtumani
Ndios ma chi masu sakanu ini ya i chi su'va
ndakuiso kuechi-ka maa i, te sukan koo i
ni-kani ni-jika —kúu ya jiña'a ya.
30 Sukan jiña'a Jesús ma, chi vaa ndaka
maa tee yukan chi ni ka ka'an de ja yinee
tachi ma ini anua ya ma.

Ni ka'an Jesús ma nde ñayii kúu si'i ya ji'in ñani ya ji'in ku'va ya
(Mt 12:46-50; Lc 8:19-21)

31 Te ni ka kenda koo si'i Jesús ma, ji'in
ñani ya ma, kovaa ni ka kendoo ña ichi ke'e
ma, te ni ka tetniñu ña in ñayii ja na kana i
ya.
32 Te ñayii ka nukoo xiñi Jesús ma ka jiña'a
nuu ya ma:
—Si'i ni ma, ji'in ñani ni ma, ka iyo i ke'e
ma, te ka ndanduku ña'a i —ka kuu i ka
jiña'a i.
33 Te ni ndakone'e ya:
—¿Na in kúu si'i sa ma, ji'in ñani sa ma,
ka jani ini ni? —kúu ya jiña'a ya.
34 Te nde'ya ya ndaka ñayii ka nukoo xiñi
ya ma, te jiña'a ya:
—Ndaka maa ñayii ya'a ka kuu si'i sa a,
ji'in ñani sa a,
35 chi vaa ndeva'a-ni ñayii ja sa'a i sukan
játna ini Su'si ma, ñayii yukan kúu ñani sa
ma, ji'in ku'va sa ma, ji'in si'i sa ma —kúu
ya jiña'a ya.

4

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin tee ni saka triu ma
(Mt 13:1-9; Lc 8:4-8)

1 In-ka jichi ni keja'a Jesús ma káxtnu'u ya
tnu'u ya ma nuu ñayii ma yu'u mar ma. Te
ni ka ndututu kua'a xeen ñayii, te chukan
kúu ja ni kaa Jesús ma in nuu barcu iyo nuu
ndute ma, te ni jinkoo ya, te ka iyo ñayii ma
yu'u ndute ma.
2 Te ni keja'a ya ká'an ya kua'a tnu'u vijin,
te in tnu'u vijin ya'a ni ka'an ya, te jiña'a ya:
3 —Jin koniniso'o ni ja ká'an sa a. In tee,
ni kee de kuan saka de triu.

4 Te ja ni saka de ma, jaku ni ka jinkava ichi
jika de ma, te ni ka kenda koo lasaa ma, te
ni ka jaa ti.
5 Te jaku-ka ni ka jinkava ne'un yuu ma,
nuu masu iyo kokon ñu'ú ma. Triu yukan
chi ni ka jite yachi i, chi vaa masu ñu'ú
kokon ni ka ni'i i ma,
6 kovaa nuu ni jinu kandii ma, te ni ka kayu
i, te ni ka yichi i, chi vaa masu ni ka ni'i yo'o
va'a i.
7 Te jaku-ka triu ma ni ka jinkava ne'un iñu
ma, te ni ka ja'nu iñu ma, te ni ka skue'ne i
triu ma. Te chukan kúu ja ñatuu ni ka kuu
triu ma.
8 Kovaa jaku tna'a ja ni ka jinkava nuu ñu'ú
va'a ñu'ú kokon ma, te triu yukan chi ni ka
ja'nu i, te na'nu na'nu yoko ni ka kana koo
i, te ni ka chitu va'a i. Sava yoko i ma ni
ka chitu oko uxi (30) triu, ji'in uni xiko (60)
triu, te sava-ka yoko i ma chi cientu triu ni
ka chitu i —kúu ya jiña'a ya.
9 Sani te jiña'a tna Jesús ma:
—Nde ni iyo so'o ja jin koniniso'o ni, te
jin koniniso'o va'a ni —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ni ka'an ya tnu'u vijin ma
(Mt 13:10-17; Lc 8:9-10)

10 Nuu ni kukuee-ka ma, te nuu ni
kendoo maa-nka Jesús ma ji'in ñayii ka iyo
yatni-ka ya ma ji'in ndi-uxi uu tee ka ndikin
ya ma, te ni ka jikan-tnu'u i nawa kúni
ka'an tnu'u vijin ni ka'an ya ma.
11 Te ni ndakone'e ya:
—Su'si ma, jâ ni kaxtnu'u ya nuu ndijin
naxe tatnuni ya ma. Kovaa nuu ñayii ñatuu
ka kandija ma chi kuña'a o ndaka kuenda
tnu'u vijin,
12 sukan-va'a visi na jin konde'ya-ka i, ko-
vaa ma jin kuni i, te visi na jin koniniso'o-ka
i, kovaa ma jin jaku'ni ini i, chi vaa ñatuu ka
kuni i ja jin ndakokuiñi i te jin ndakani jin
ndaka'vi ini i te jin ndandikin i Su'si ma te
sakanu ini ya kuechi i ma —kúu ya jiña'a
ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nawa kúni ka'an tnu'u vijin tee ni saka triu ja ni ka'an ya ma
(Mt 13:18-23; Lc 8:11-15)

13 Te jiña'a ya:
—¿Ñatuu ka jaku'ni ini ni tnu'u vijin ya'a?
¿Naxe jin jaku'ni ini ni ndaka-ka tnu'u vijin
ja ká'an sa a?
14 Te tee sáka triu ma chi sukan kúu in tee
káxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma kúu de.
15 Ka iyo ñayii ka kuu sukan ka kuu triu
ni ka jinkava ichi ma, chi vaa ka jiniso'o i
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, kovaa jínu ka
jiniso'o i ma, te kénda tachi nani Satanás
ma, te xtandiyo i tnu'u ni ka jakun-nee ini
anua ñayii ma, te ñatuu ka kandija-ka i tnu'u
Su'si ma.
16 Te jaku ñayii ma chi sukan ka kuu triu
ni ka jinkava ne'un yuu ma ka kuu i. Ka
jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te sii
ini ka jan-ta'vi i,
17 kovaa ñatuu ka ni'i yo'o va'a i, te ñatuu
kúu jin konukuiñi va'a i. Te nú ka ndo'o
ka neni i, xi ka sondikin ña'a i ja kuechi
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, sani te ñatuu
ka kandija-ka i tnu'u Su'si ma.
18 Jaku-ka ñayii ma chi sukan ka kuu triu
ni ka jinkava ne'un iñu ma ka kuu i. Ka
jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma,
19 kovaa ndaka tniñu iyo ñuu ñayivi ya'a, ka
xndi ini xeen i, te ka ndi ini xeen i ja jin
koo xu'un i, te ka ndiyo ini i ja jin koneva'a
i ndaka ndatniñu ma, te ndaka cha'a, kívi
ña'a i te xnda'vi ña'a i, te ka ndunaa i tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si ma, te chukan kúu ja
ñatuu kúu ja jin sa'a i sukan kúni Su'si ma.
20 Kovaa in jichi-ka ñayii ma chi ka jiniso'o
i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te ka kandija
i, te vivii ka sa'a i sukan kúni Su'si ma. Ñayii
ya'a chi sukan ka kuu triu ni ka jinkava nuu
ñu'ú va'a ma, sukan ka kuu i. Jaku i ma ka
kuu sukan ka kuu yoko triu ja ni ka wa'a
i oko uxi (30) triu ma, te jaku-ka i ma ka
kuu sukan ka kuu yoko triu ja ni ka wa'a
i uni xiko (60) triu ma, te jaku-ka i ma ka
kuu sukan ka kuu yoko triu ja ni ka wa'a i
cientu triu ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki in ja ndú'va ja xtnuu i nuu o
(Lc 8:16-18)

21 Suni jiña'a ya:
—¿Na in ñayii, ja xndu'va i in ñu'u, te
ke'en i, te chinee i chii kajoo ma xi ichi chii
jito i ma? Ña'a chi in ja ndú'va ñu'u ma chi
koxtnee i in nuu sukun, sukan-va'a xtnuu
va'a i.
22 Suni maa i kúu ja ndaka ja iyo yu'u ma
chi ndatuu i, te ndaka ja iyo yu'u ja ñatuu
ka jini o ma chi kenda kivi ja jin kuni ndaka
o sukan kaa sukan iyo ma.
23 Nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te konin-
iso'o va'a ni —kúu ya jiña'a ya.
24 Suni jiña'a ya:
—Jin koniniso'o va'a ni, te jin ndasa'a ni
kuenda nawa ká'an sa a, vaa ndaka ja va'a
ka sa'a ka kuu nuu tna'a o ma, te sukan
ndataa Su'si ma, te su'va kua'a-ka ndataa
ya nuu o.
25 Vaa ñayii neva'a kua'a-ka ja vii ja luu ni
skuta'vi ña'a Su'si ma chi su'va ni'i kua'a-ka
i. Kovaa ñayii ñatuu nawa neva'a i ma chi
su'va xtandiyo ya onde jaku ja neva'a i ma
—kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin sukan ja'nu triu ma

26 Jesús ma chi ni ka'an tna ya:

—Suni nuu tatnuni Su'si ma chi sukan
kúu in tee sáka triu nuu ñu'ú ma kúu.
27 Visi kixi de jakuaa ma te ndito de nduu
ma, kovaa triu ma chi jite i, te ja'nu i, te ni
masu jini maa de naxe kúu i,
28 chi vaa kúu maa i nuu ñu'ú ma, vaa
xinañu'u jite i kuenda tnu'u ja yi'i kúu i, te
ja'nu i, te saa kána yoko i. Sani te kuee-ka
ma, te saa ka chitu yoko i ma ji'in triu ma.
29 Te saa nú ni jija i te ve kuaan i, sani te
ja'nde de, vaa jâ ni kenda kivi ndututu i ma
—kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in ndikin tnu mostaza
(Mt 13:31-32; Lc 13:18-19)

30 Suni jiña'a Jesús ma:
—¿Na nde a kúu jin sketna'a o ja inuu kúu
i ji'in sukan tatnuni Su'si ma, ka jani ini ni?
31 Sukan kúu in ndikin tnu mostaza ja skee
o nuu ñu'ú ma kúu ja tatnuni Su'si ma,
vaa in ja luluu ti'i-ni kúu i ne'un ndaka-ka
ndikin ja iyo ñuu ñayivi a,
32 kovaa nuna skee o i, te jite i, te ve kua'nu
i, te kuu i in yutnu kui'i, te ja'nu xeen-ka
tnu sana ndaka-ka ja ka saka ñayii ma nuu
huerta i ma, te na'nu xeen ka kuu nda'a tnu
ma, ja onde lasaa ma chi kuu jin sa'a ti taka
ti ne'un nda'a tnu ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni yo ka'an Jesús ma tnu'u vijin ma nuu ñayii ñatuu ka jan-ta'vi sii ini tnu'u ya ma
(Mt 13:34-35)

33 Te sukan kua'a tnu'u vijin ni yo ka'an
Jesús ma, ja káxtnu'u ya tnu'u maa ya ma,
vaa ñatuu ni ka yo jan-ta'vi sii ini ñayii ma
tnu'u ya ma.
34 Chukan kúu ja ñatuu nawa ni yo kaxtnu'u
ndijin ya ma, su'va ndimaa tnu'u vijin ni yo
ka'an ya. Te saa ni yo ndakaxtnu'u ya nuu
maa in-ni tee ka ndikin ya ma nawa kúni
ka'an ja ni yo ka'an ya ma.

Jesús ma, ni ndasa'a nañii ya kajin yi'i ma ji'in ndute ma
(Mt 8:23-27; Lc 8:22-25)

35 Te nuu ve kunee kivi yukan, te jiña'a
Jesús ma tee ka ndikin ya ma:
—Jín koo o in-ka yu'u ndute ma —kúu ya
jiña'a ya.
36 Te ni ka xndoo de ñayii ma, te kuan
koo de ji'in Jesús ma nuu barcu nuu ñunee
ya ma. Te suni ka ndikin-ka ña'a sava-ka
barcu ma.
37 Te ni jakondee yi'i xeen kajin, te ni
jaku'un kua'a xeen ndute ini barcu ma, ûni
ve chitu de, te ve sa'vi tnu.
38 Kovaa Jesús ma chi ni chi'i ya in sa'ma
xini ya te ni kixi ya ichi yata barcu ma. Te
ni ka xndoto de ya, te ka jiña'a de ya:
—Teskua'a, ¿ñatuu ndí ini ni ja ve jin sa'vi
o nuu ndute a? —ka kuu de ka jiña'a de.
39 Te Jesús ma, ni ndakoo ya, te ni tatnuni
ya nuu kajin yi'i ma ji'in nuu ndute ma, te
jiña'a ya:
—Ndukuee. Koo nañii —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ndukuee kajin yi'i ma, te nañii kuiti
ni kuu.
40 Sani te jiña'a Jesús ma nuu tee ka
ndikin ya ma:
—¿Nava'a ka yu'u xeen ni? ¿Ni ñatuu jin
kukanu ini-ka ña'a ni? —kúu ya jiña'a ya.
41 Kovaa ndaka tee ka ndikin ya ma chi
ni ka yu'u xeen de, te ni ka jakondee de ka
jikan-tnu'u tna'a ndi-in ndi-in de:
—¿Na in kúu tee ya'a, ja onde kajin yi'i a
ji'in ndute ya, ni ka kandija i ja ká'an de a?
—ka kuu de ka ka'an de.

5

Ni ndasava'a Jesús ma in tee ja ka yinee ña'a tachi
(Mt 8:28-34; Lc 8:26-39)

1 Ni ka kenda koo de ji'in ya in-ka yu'u
mar ma, in ñuu nani i Gerasa.
2 Te nuu ni nuu Jesús ma nuu barcu ma, te
ni jan tu'va ña'a in tee ja yinee ña'a tachi.
Tee ya'a chi vee de ichi nuu ka yinee ndiyi
ma,
3 chi vaa yukan ni yo iyo de. Ni-in ñayii
ñatuu ni yo kundee ja ku'ni va'a i de ji'in
yo'o kaa ma.
4 Visi kua'a jichi ni ka yo ju'ni i nda'a de
ja'a de ji'in yo'o kaa ma, kovaa ndimaa ni
yo sa'a kuechi, ni yo sa'a likin de. Te ni-in
ñayii ñatuu ni yo kundee nuu de.
5 Kua'an vee de nduu ma ji'in jakuaa ma
ichi yuku ma ji'in nuu ka yinee ndiyi ma.
Ni yo kayu'u de, ni yo ke'en de yuu, te ni yo
wa'a de maa de, ûni ni yo xtnakue'e de maa
de.
6 Nuu ni jini de onde jika-ka ja vee Jesús
ma, te jinu de kuan tna'a de ya, te ni
jinkuiñi jiti de nuu ya,
7 te kayu'u de jiña'a de:
—¡Máko kivi nduu ni ji'in sa, Jesús! ¡Te
kuechi ja Sa'ya Su'si onde sukun ma kúu
ni, te jikan-ta'vi xen-xeen sa nuu ni ja má
xndo'o ña'a ni! —kúu de jiña'a de.
8 Te ni ka'an de sukan, chi vaa Jesús ma,
jiña'a ya:
—Tachi, xndoo tee ya'a.
9 Te Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—¿Naxe nani ro? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ndakone'e tachi ma:
—Legión nani sa, vaa kua'a xeen sa kúu
—kúu i jiña'a i.
10 Te jikan-ta'vi xeen i nuu Jesús ma ja
máko tetniñu ya ndaka tachi ma ja jin ke
koo i ñuu yukan.
11 Te yuku yukan ka iyo kua'a chikini, ja
ka yikuu ti ka jaa ti,

12 te ka jikan-ta'vi ndaka tachi ma ka jiña'a
i:
—Tetniñu ña'a ni nuu ka iyo chikini ma,
te kachi ni, te jin ndivi koo sa ti —ka kuu i
ka jiña'a i.
13 Te ni wa'a Jesús ma tnu'u, te ndaka
tachi ma, ni ka nde koo i ini tee yukan, te
ni ka ndivi koo i ini chikini ma. Te visi uu
mil chikini ma ka kuu, te ka jinu ti ni ka nu
koo ti onde nuu ndute mar ma, te ni ka kê
koo ti nuu ndute ma, te ni ka kandee ti, te
ni ka ji'i ti.
14 Te ñayii ka jito ti ma, ni ka ke koo kunu
i, te kuan koo i ka ndakani i ni-ka'nu ñuu
ma sukan ni kuu ma. Te ñayii ñuu ma, ni
jan koo i ni jan koto i nawa ni kuu ma.
15 Te nuu ni ka kenda koo i nuu iyo Jesús
ma, te ni ka jini i ja núkoo tee ni ka yo yinee
ña'a kua'a xeen tachi ma, ja jâ ni ndinuu de
sa'ma de ma, te jâ ni ndukaji ini de. Te ñayii
ma, ja ni ka jini i sukan ni kuu ma, te ni ka
yu'u i.
16 Te ñayii ka iyo yukan, ja ni ka jini i sukan
ni kuu ji'in tee ni ka yo yinee ña'a tachi
ma, ji'in sukan ni ka kuu chikini ma, ni ka
ndakani i nuu ndaka-ka ñayii ma.
17 Te ndaka ñayii ma, ni ka jakondee i ka
jikan-ta'vi i nuu Jesús ma ja na kee ya ñuu
yukan te kí'in ya.
18 Te nuu ni ndaa ya nuu barcu ma, te tee
ni ka yinee ña'a tachi ma, te jikan-ta'vi de ja
na kua'a Jesús ma tnu'u ja na ki'in de ji'in
ya.
19 Kovaa Jesús ma, ña ni wa'a ya tnu'u,
su'va jiña'a ya:
—Kuán no'o ni ve'e ni ma ji'in nuu tna'a
ni ma, te ndakani ni ndaka ja ni sa'a ña'a
Iya Tátnuni ma, sukan ni ndakunda'vi ini
ña'a ya a —kúu ya jiña'a ya.
20 Te tee yukan chi kuan no'o de, te ni
keja'a de ndákani de nuu ndaka ñayii ñuu
Decápolis ma sukan ni ndasava'a ña'a Jesús
ma. Te ndaka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i.

Ni ndaxteku Jesús ma sasi'i tee nani
Jairo ma, te ni ndasava'a ya in ña'a
(Mt 9:18-26; Lc 8:40-56)

21 Nuu ni ndenda Jesús ma ji'in barcu ma
in-ka yu'u mar ma, te ni ka ndututu kua'a
ñayii, te ni kendoo ya yukan.
22 Sani te ni kenda in tee tátnuni veñu'u
luluu ma nani de Jairo, te ja ni jini de Jesús
ma, te ni jinkoo jiti de,
23 te jikan-ta'vi xeen de nuu Jesús ma jiña'a
de:
—Sasi'i sa ma chi yikuu i ji'i i, te vee sa.
Ne'e ni, te jín koo o, te sonee ni nda'a ni a
siki i ma, sukan-va'a nduva'a i te koteku i
—kúu de jiña'a de.
24 Te kua'an Jesús ma ji'in yuva i ma, te
kua'a xeen ñayii ni ka ndikin ña'a, te ûni ka
jexni'ni i ya.
25 Ne'un ñayii ma iyo in ña'a. Iyo uxi uu
kuiya ja ku'u ña ja jati ña'a niñi.
26 Te kúxii xeen ini ña ni ka sa'a tee tatna
ma, vaa ni ndi'i ndaka ja neva'a ña ma, ni
jatniñu ña nuu tee tatna ma. Kovaa ni ñatuu
ni nduva'a ña, su'va ve saka'vi-ka ja ndó'o
ña ma.
27 Nuu ni jiniso'o ña ja ka ka'an i ja iyo Jesús
ma, te ni jan tu'va ña ichi yata ya ma ne'un
ñayii ma, te ni kaki'i ña sa'ma ndii ya ma,
28 chi vaa ni jani ini ña: “Visi yika ja na
kaki'i o sa'ma ndii ya ma, chi nduva'a o”,
jani ini ña.
29 Te nuu ni kaki'i ña sa'ma ya ma, te ni
jinkuiñi ja jati niñi ña ma, te ni jini yikikuñu
ña ma ja jâ ni nduva'a ña ma.
30 Te Jesús ma, ni jini ya ja maa ya ni sa'a
ja ni nduva'a in ñayii ma, te ni konenuu ya
nde'ya ya ñayii ma, te jikan-tnu'u ya:
—¿Na in kúu ja ni kaki'i sa'ma ndii sa a?
—kúu ya jiña'a ya.
31 Te ka jiña'a tee ka ndikin ya ma:
—Jini maa ni ja kua'a ñayii ka iyo a, te
ka jexni'ni tna'a i. ¿Te nava'a jikan-tnu'u
ni: “¿Na in kúu ja ni kaki'i sa'ma ndii sa a?”
—ka kuu de ka jiña'a de.
32 Kovaa Jesús ma chi yikuu yikuu-ni ya
nde'ya ya ni-ka'nu nuu ka iyo ñayii ma,
sukan-va'a nde ñayii ni kaki'i ña'a ma.
33 Te ña'a yukan chi ni'i ni'i-nka ña ja yu'u
ña, chi vaa na'a ña ja maa ña ni nduva'a
ma. Te ni ja'an ña, te ni jinkuiñi jiti ña nuu
ya ma, te ni ndakani ndaa ña ndaka.
34 Te jiña'a Jesús ma:
—Sa'ya sa, ni nduva'a ni, kuechi ja ni
kukanu ini ña'a ni ma. Kuán no'o sii ini ni
chi jâ ni nduva'a ni kue'e ni ndo'o ni ma
—kúu ya jiña'a ya.
35 Te yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, te ni ka
kenda koo tee ve koo ve'e tee tátnuni veñu'u
luluu ma, te ka jiña'a de nuu tee ma:
—Sa'ya ni ma chi jâ ni ji'i i. Máko
xtna'a-ka ni teskua'a a —ka kuu de ka jiña'a
de.
36 Kovaa Jesús ma chi ñatuu ni
ke'en-kuenda ya ja ka ka'an tee yukan, te
jiña'a ya nuu tee tátnuni veñu'u luluu ma:
—Má koyu'u ni; yika-ni ja kukanu ini
ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
37 Te ñatuu ni kachi ya ja jin kondikin ña'a
ñayii ma chi yika-ni ja Santiago ma, ji'in
ñani de Juan ma, ji'in Pedro ma-ni kua'an
ji'in ya.
38 Te nuu ni ka kenda koo de ji'in ya ve'e
tee tátnuni veñu'u luluu ma, te ni jini ya ja
ka kayu'u ji'in ja ka nda'yu ñayii ma.
39 Te ni kivi ya, te jiña'a ya:
—¿Nava'a ka kayu'u ni te ka nda'yu ni
sukan? Suchi si'i a chi masu ni ji'i i chi
yika-ni ja kixi i —kúu ya jiña'a ya.
40 Te ndaka ñayii ma chi ni ka jakundee i
Jesús ma. Kovaa Jesús ma chi ni kene'e ya

ñayii ma ke'e ma. Te ni jeka ya yuva suchi
ni ji'i ma, ji'in si'i i ma, ji'in tee ka ndikin ya
ma, te ni kivi ya ji'in ndaka tee yukan ve'e
ma nuu kátuu suchi ni ji'i ma.
41 Sani te ni tnii ya nda'a i ma, te jiña'a ya:
—Talita cum —kúu ya jiña'a ya. Sa'a kúni
ka'an tnu'u ya'a: “Ro'o ká'an ri, ndakoo”.
42 Nuu ni jiña'a ya sukan ma, te suchi
yi'i uxi uu kuiya ma chi ni ndakoo i, te ni
jakondee i jika i. Te ndaka ñayii ka iyo ma,
ni ka sa'vi-nka ini i ja ni ndateku suchi ma.
43 Kovaa Jesús ma chi sa'a ni tatnuni ya:
—Máko jin ndakani ni nuu ni-in ñayii ma
ja ni kuu suchi si'i a —kúu ya jiña'a ya.
Sani te ni tatnuni ya ja jin kua'a i ja kaa
suchi si'i ma.

6

Ñayii ka iyo ñuu maa Jesús ma chi masu nde ka kandija i ya
(Mt 13:53-58; Lc 4:16-30)

1 Te ni ndee Jesús ma ñuu yukan, te kuan
no'o ya ñuu nuu ni yo iyo ya ma, te tee ka
ndikin ya ma, kuan koo de ji'in ya.
2 Nuu ni kenda kivi ni tatnuni Su'si ma
ja ma jin satniñu ñayii ma, ni keja'a ya
káxtnu'u ya ini veñu'u luluu ma tnu'u ya ma
nuu ñayii ma. Te ka iyo kua'a xeen ñayii, te
ka niniso'o ndaka i tnu'u ká'an Jesús ma, te
ni ka sa'vi-nka ini i, te ka jikan-tnu'u tna'a
i:
—¿Ndenu ni kutu'va suchi ya'a ndaka ja
ká'an i a? ¿Ndenu ni kutu'va i ndaka tnu'u
ndichi ká'an i a ji'in milagru sa'a i a?
3 ¿Masu suchi ya'a kúu carpinteru sa'ya
María ma? ¿Te masu ñani i ka kuu Santiago
ma, José ma, Judas ma, ji'in Simón ma? ¿Te
masu ya'a ka iyo tna ku'va i a ne'un ndaka
o a? —ka kuu ñayii ma ka ka'an i.
Te ni ka ndakiti ini i ja ká'an ya ma.
4 Kovaa jiña'a Jesús ma:
—Ni-ka'nu ñuu ñayivi a chi ka chiñu'u i
in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma,
kovaa ñuu maa de ma, ji'in ne'un tna'a de
ma, ji'in ne'un ñayii ve'e de ma, masu na
nde ka chiñu'u i de, te sukan ka sa'a ña'a ni
vitna —kúu ya jiña'a ya.
5 Ñatuu ni kuu sa'a ya milagru, yika-ni ja
jaku-ni ñayii ka ku'u ma, ni kuu ni sonee ya
nda'a ya siki i ma, te ni ka nduva'a i.
6 Te ni sa'vi-nka ini maa ya ja ñayii yukan,
masu nde ka kandija i ya ma.

Ni tetniñu Jesús ma tee ka ndikin ya ma, ja na jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
(Mt 10:5-15; Lc 9:1-6)

Jesús ma chi ni ndakonduu ya ndaka ñuu
kuechi ka iyo yatni ma, káxtnu'u ya.
7 Ni kana ya ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma,
te ni tetniñu ya ndi-uu ndi-uu de ja jin koo
de jin kaxtnu'u de tnu'u maa ya ma. Te ni
wa'a ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu naxe jin
tatnuni de nuu tachi ma.
8 Te ni tatnuni ya ja masu nawa jin kinda'a
de jin koo de ma, yika-ni ja in yutnu jin
kituu de-ni. Má jin kinda'a de in bolsa, ni a
jin kaa de ma, ni a xu'un,
9 yika-ni ja ndijan de ma jin ki'i de, kovaa
má jin kinda'a de sa'ma ja jin ndaxsama de
maa de ma.
10 Te jiña'a ya:
—Nú ni ka kivi koo ni in ve'e, te jin
kendoo ni yukan onde jin nde koo ni ñuu
yukan.
11 Te nú ñatuu ka kachi ñayii ka iyo in ñuu
ma ja jin koniniso'o i tnu'u ka ka'an ni ma,
te jin nde koo ni yukan, te jin skoyo ni
ñuyaka ja'a ni ma, sukan-va'a ñayii yukan,
jín kona'a i ja jâ ni ka xtu'va ni i —kúu ya
jiña'a ya.
12 Te ni ka ke koo tee ka ndikin ya ma
kuan koo de ka kaxtnu'u de nuu ndaka
ñayii ma ja na jin ndakani jín ndaka'vi ini
i, te jín xndoo i ja u'vi ka sa'a i ma, te jín
ndandikin i Su'si ma.
13 Suni ni ka kene'e kua'a de tachi ini anua
ñayii ma, te ni ka yo chi'i de i aceite, te
sukan ni ka yo nduva'a kua'a ñayii ma.

Sukan ni ka ja'ni i Juan tee ni yo skuandute ñayii ma
(Mt 14:1-12; Lc 9:7-9)

14 Te tee kúu rey Herodes ma, ni jiniso'o
de ja ka ka'an ñayii ma ja kuu Jesús ma,
chi vaa ni-ka'nu ñuu ñayivi ma ni ka jiniso'o
ndaka i ja va'a ni yo sa'a Jesús ma. Te ni
jiniso'o de ja ka ka'an i:
—Jesús ma chi Juan tee ni yo skuandute ñayii ma kúu de, te jâ ni ndateku de.
Chukan kúu ja sa'a de milagru.
15 Te in jichi-ka ñayii ma, ka ka'an i:
—Tee nani Elías ma, tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu
de.
Suni in jichi-ka tna'a i ma, ka ka'an i:
—Xi saa in tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u
ni yo wa'a Su'si ma sukan ni ka yo kuu tee
ni ki koo xi'na-ka ma kúu de —ka kuu i ka
ka'an i.
16 Kovaa Herodes ma, nuu ni jiniso'o de
sukan ka ka'an i ma, te ká'an de:
—¡Nú tee ya'a kúu Juan ma! Te vitna ja
maa o ni tatnuni ja jin ka'nde i xini de ma,
te vitna, ¡nú ni ndateku de! —kúu de ká'an
de.
17 Vaa ja kuechi ña'a nani Herodías ma,
te ni tetniñu Herodes ma ja jin tnii i Juan
ma, te ni tatnuni de ja jin ku'ni va'a i de
te jín chinee i de vekaa ma. Te ña'a nani
Herodías ma chi ñasi'i tee kúu Felipe ñani
tee kúu Herodes ma kúu ña, kovaa tee kúu
Herodes ma, ni ndakueka de ña.
18 Te Juan ma, ni yo jiña'a de Herodes ma:

—Masu kuu kondeka ni ña'a jiña, chi vaa
ñasi'i ñani ni ma kúu ña, vaa téku de ma —ni
yo kuu de ni yo jiña'a de.
19 Te ña'a kúu Herodías ma, ni ndakiti
xeen ini ña nuu Juan ma, te ni yo kuni ña ja
na kûu Juan ma. Kovaa ñatuu nde kundee
ña,
20 chi vaa Herodes ma, ni yo yu'u de, vaa ni
yo jini de ja Juan ma chi in tee ñatuu na ja
u'vi sa'a kúu de, te sa'a de ja va'a ja ndaa.
Te ni yo jito de tee ma, te ni yo niniso'o de ja
ni yo ka'an Juan ma. Kovaa ñatuu ni yo ni'i
ini de nawa sa'a de, yika-ni ja ni yo kusii ini
de ni yo niniso'o de ja ni yo ka'an Juan ma.
21 Te Herodes ma, ni sa'a de in viko ja ni
ndi'i de kuiya, te ni wa'a de ja ni ka jaa
ñayii ka satniñu ve'e de ma, ji'in ñayii ka
ndanuu-ka ñuu Galilea ma. Te ni jani ini
ña'a kúu Herodías ma ja kivi yukan ko kuu
kivi kûu Juan ma.
22 Te sasi'i Herodías ma, ni kivi i nuu ka jaa
de xita ma, te ni jitaja'a i, te ni ka jatna ini
xeen Herodes ma ji'in ndaka ñayii ka nukoo
ka jaa xita ji'in de ma sukan ni jitaja'a i ma.
Te ni jiña'a rey ma nuu suchi si'i yukan:
—Kakan nawa kúni ro, te taa ri —kúu de
jiña'a de.
23 Te ni ndaka'an de in uu jichi ja ma
ndakani ini de ja kua'a de nawa na kakan
i ma. Visi na kakan i sava ñuu nuu tátnuni
de ma chi kua'a de i.
24 Te ni kee i ni jan kakan-tnu'u i si'i i ma:
—¿Nawa kakan sa? —kúu i jiña'a i.
Te ni ndakone'e ña:
—Kakan xini Juan tee skuandute ñayii
ma —kúu ña jiña'a ña.
25 Te suchi si'i ma, jinu i ni ndivi i nuu iyo
rey ma, te jiña'a i:
—Kúni sa vitnañu'ni ja taa ni xini Juan
tee skuandute ñayii ma in nuu ko'o —kúu
i jiña'a i.
26 Te rey ma chi ni kuxii xeen ini de,
kovaa jâ ni ka'an de nuu ndaka ñayii ka
nukoo ji'in de ma ja ma ndakani ini de, te
ñatuu ni kuu kuña'a de i ja ma kua'a de ja
jikan i ma.
27 Chukan kúu ja ni tetniñu yachi de in
soldado, te ni tatnuni de nuu tee ma ja na
ka'nde de xini Juan ma.
28 Te ni ja'an soldado ma vekaa ma, te ni
ja'nde de xini Juan ma, te ñunee i in nuu
ko'o kua'an ji'in de, te ni wa'a de suchi si'i
ma. Te suchi yukan chi ni ndakua'a i si'i i
ma.
29 Nuu ni ka jini tee ka ndikin Juan ma,
te ni ka ndake'en de ñunde'yu Juan ma, te
ni jan koo de ni ka chu'u de.

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa u'un mil tee

(Mt 14:13-21; Lc 9:10-17; Jn 6:1-14)

30 Sani te tee ni tetniñu Jesús ma, ni ka
ndatna'a de ji'in ya ma, te ni ka ndakani de
ndaka ja ni ka sa'a de ji'in ja ni ka kaxtnu'u
de nuu ñayii ma.
31 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ne'e koo ni, te jín koo o jín ndatatu o
vala in nuu kuu jin koo-ni maa o —kúu ya
jiña'a ya.
Chi vaa kuan koo ve koo ñayii ma ka kuu
i, te ni ñatuu kúu jin ni'i de tiempu ja jin kaa
de xita.
32 Chukan kúu ja Jesús ma ji'in tee ni
tetniñu ya ma, kuan koo de ji'in ya in nuu
barcu in nuu kuu jin koo-ni maa de ji'in ya.
33 Kovaa kua'a ñayii ni ka jini ja kuan koo de
ji'in ya ma, te ni ka ndakuni i ja kuan koo de
ji'in Jesús ma. Te sani te ndaka ñayii ndaka
ñuu ma, ka jinu i kuan koo i ichi kua'an ya
ma, te xinañu'u-ka i ni ka kenda koo.
34 Ja ni nuu Jesús ma nuu barcu ma, te ni
jini ya kua'a xeen ñayii ma, te ni kunda'vi
ini ya i, chi vaa sukan ka kuu ndikachi kiti
ñatuu na tee jito ña'a, sukan ka kuu i. Te ni
keja'a ya kua'a ja káxtnu'u ya.
35 Kovaa nuu ve kukuee-ka ma, te tee ka
ndikin ya ma, ni ka jan tu'va de ya, te ka
jiña'a de:
—Jâ ve kukuee, te nuu ka iyo o ya chi in
nuu masu nawa iyo kuiti kúu.
36 Ndakuan-ta'vi ni nuu ñayii a, sukan-va'a
jín koo i ichi yu'u ñuu a, na jin kuaan i ja jin
kaa i —ka kuu de ka jiña'a de.
37 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jin kua'a maa ni ja jin kaa i —kúu ya
jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—¿Kúni ni ja jin koo sa jin kuaan sa uu
cientu denario xtatila, sukan-va'a jin kua'a
o ja jin kaa i? —ka kuu de ka jiña'a de.
38 Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Na saa xtatila ka neva'a ni? Kuán koo
ni kuán koto ni —kúu ya jiña'a ya.
Te nuu ni ka jini de ma, te ka jiña'a de:
—U'un xtatila ji'in uu-ni tiaka iyo —ka
kuu de ka jiña'a de.
39 Sani te ni tatnuni ya ja jin kunukoo
tutu jaku jaku ñayii ma nuu yi'i ma.
40 Te ni ka jinkoo tutu cientu cientu ñayii ma
ji'in uu xiko uxi (50), uu xiko uxi (50) ñayii
ma.
41 Sani te ni ke'en Jesús ma u'un xtatila ma
ji'in uu tiaka ma, te ni ndonenuu ya ichi
andivi ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si
ma ja iyo ja jin kaa de ma, te ni ta'vi ya
xtatila ma. Sani te ni wa'a ya tee ka ndikin
ya ma, sukan-va'a jin kua'a de ja jin kaa
ñayii ma. Te ni sakuechi ya nduu tiaka ma,
te ni wa'a ya ja jin kaa ndaka ñayii ma.
42 Ndaka ñayii ma, ni ka jaa i onde ni ka
ndutu chii i ma.
43 Te su'va ni ndoo-ka, te ni ka ndachitu uxi
uu-ka chika ta'vi xtatila ma ji'in tiaka ma.

44 Te ñayii ni ka jaa ma chi u'un mil tee ma
ni yo kuu.

Jesús ma, ni jika ya nuu ndute mar ma
(Mt 14:22-27; Jn 6:16-21)

45 Nuu ni jinu ma, te ni sa'a Jesús ma ja
tee ka ndikin ya ma, ja jin nda koo de nuu
barcu ma, sukan-va'a xi'na-ka jin ya'a de
nuu ndute ma ichi ñuu Betsaida ma, sana
ki'in ya nani ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma.
46 Te nuu ni jinu ni ndakuan-ta'vi ya nuu
ñayii ma, te kua'an ya ichi yuku ma ja
ndatnu'u ya ji'in Yuva ya Su'si ma.

47 Te nuu ni kunee ma, te barcu ma chi
yika sava-ni nuu ndute ma kuan no'o tnu.
Te Jesús ma, ni kendoo maa in-ni ya nuu
ñu'ú ma.
48 Te ni jini ya ja ndendee tee ka yinda'a
yutnu ka xtanuu de ndute ma, vaa yi'i kajin
ma, te su'va vee i ichi kuan nu koo de ma.
Nuu ve ndii ma, te Jesús ma, jika ya kua'an
ya nuu ndute ma ichi nuu ka iyo de ma, te
ni sa'a ya ja ni ya'a ndita ya.
49 Kovaa nuu ni ka jini de ya ja jika ya nuu
ndute ma, te ni ka jani ini de ja in ñi'na kúu,
te ni ka kayu'u de,
50 chi vaa ndaka de ni ka jini, te ni ka yu'u
de. Kovaa sani te ni ka'an ya te jiña'a ya:

—Jin koneva'a ni tnu'u ndee tnu'u
ndatnu chi maa sa kúu, te má jin koyu'u
ni —kúu ya jiña'a ya.

51 Sani te ni kaa ya nuu barcu ma, te ni
ndukuee kajin yi'i ma, te ni ka sa'vi-nka ini
de,
52 chi vaa ñatuu jin jaku'ni-ka ini de milagru
ni sa'a ya ji'in xtatila ma, chi vaa ka iyo
nee-ka janitnuni de ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya ñayii ka ku'u
ja ka iyo i ñuu Genesaret ma
(Mt 14:34-36)

53 Ni ka ya'a de ji'in ya nuu ndute ma, te
ni ka kenda koo de ñuu Genesaret ma, te ni
ka ju'ni de barcu de ma yu'u ndute ma.
54 Nuu ni ka nu koo de ji'in ya nuu barcu
ma, te ni ka ndakuni ñayii ma Jesús ma.
55 Te ka jinu ndaka ñayii ñuu yukan kuan
koo i ndenu ni ka jiniso'o i ja iyo Jesús ma,
te ka yinda'a i jito nuu ka yoxtnee ñayii ka
ku'u ma.
56 Ndeva'a-ni nuu ni yo kivi ya ini ñuu
kuechi ma, xi ini ñuu na'nu ma, xi yuku ma,
ni ka yo jakin-tuu i ñayii ka ku'u ma ichi
kua'an ya ma. Te ni ka yo jikan-ta'vi i nuu
ya ja na kua'a ya tnu'u ja na jin kaki'i ñayii
ka ku'u ma yu'u sa'ma ndii ya ma. Te ndaka
ñayii ni ka yo kaki'i yu'u sa'ma ndii ya ma
chi ni ka yo nduva'a i.

7

Ni kaxtnu'u Jesús ma nde a kúu ja sa'a ja
ñatuu iyo vii iyo ndoo ini anua ñayii ma nuu
Su'si ma
(Mt 15:1-20)

1 Te ni ka kenda koo tee ñuu Jerusalén ma,
tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma.
Te ni ka jan tu'va de ji'in tee ka kuu fariseo
ma nuu iyo Jesús ma.
2 Tee ya'a chi ja ni ka jini de ja sava tee ka
ndikin Jesús ma, ñatuu ni ka ndanda'a de
sukan ka sa'a ñayii judío ma, te ni ka jaa de
xita ma. Chukan kúu ja ni ka ka'an de tnu'u
tee ma, ja naku ñatuu ka sa'a de sukan ka
sa'a maa de ma.
3 (Chi vaa tee ka kuu fariseo ma, ji'in ndaka
tee ka kuu judío ma, ka ndikin de ja ni
ka yo sa'a tna'a o tee jana'a-ka ma, ja ma
kuu jin kaa de xita, nú masu ja xi'na-ka jin
ndanda'a de sukan ni ka yo kaxtnu'u tna'a
o tee jana'a-ka ma.
4 Te nú ka ndenda koo de ja jan koo de
nuya'vi ma, te ma kuu jin kaa de xita, nú
masu ja xinañu'u-ka jin ndanda'a de, vaa
ka jani ini de ja kuechi ja ni ka ndatna'a de
ji'in ñayii ma, te ni ka ndutne'e de nuu Su'si
ma. Chukan kúu in ja ka sa'a de ma, kovaa
sukan ka iyo kua'a xeen-ka ja ka sa'a de ma,
te suni sukan ka sa'a de ji'in ja ka jatniñu
de ma, ja ka ndakate de vasu de ma, ji'in
tindo'o de ma, ji'in kisi kaa de ma, ji'in jito
nuu ka kixi de ma, te ka jani ini de ja sukan,
te jin koo vii de nuu Su'si ma.)
5 Chukan kúu ja tee ka kuu fariseo ma, ji'in
tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma,
ka jikan-tnu'u de Jesús ma:

—¿Nava'a tee ka ndikin ña'a ndijin a,
ñatuu ka ndikin de sukan ni ka yo sa'a
tna'a o tee jana'a-ka ma, vaa ñatuu ni ka
ndanda'a de, te ni ka jaa de xita ma? —ka
kuu de ka jiña'a de.

6 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Tee kúu Isaías ma tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma chi
ja ndandaa-ni ni yo ndaka'an de ja masu
ka sa'a ni sukan ka ka'an ni a, vaa sa'a ni
tee de ma:
Ñayii ya'a chi ñií yu'u-ni i a ka chiñu'u ña'a
i,
kovaa ini anua i a chi jika-ni ka iyo i nuu sa
a.
7 Masu nde jiniñu'u ja ka chiñu'u ña'a i ma,
vaa ja ka kaxtnu'u i ma, ndimaa ja ka
tatnuni ñayii ma-ni kúu.
8 Sukan ni ka'an de ja jin kuu ni, chi vaa
ka xndoo ni ja ni tatnuni Su'si ma, te ka
jatanuu ni ka ndikin ni sukan ka sa'a ñayii
ma-ni, ja jin ndondoo tindo'o ni ma ji'in
vasu ja jin ku'un ja jin ko'o ni ma, te
kua'a-ka tna'a cha'a ka sa'a ni —kúu ya
jiña'a ya.

9 Te jiña'a tna ya:
—¿Ka jani ini ni ja va'a-ni ja ka jatanuu
ni sukan ka sa'a maa ni a, te ka xtandiyo ni
ja ni tatnuni Su'si ma?
10 Te tee kúu Moisés ma, ni ka'an de: “Jin
kava respetu ni nuu yuva ni ma ji'in nuu
si'i ni ma”, te “Ñayii ká'an u'vi ja kuu yuva
i ma, xi ká'an u'vi i ja kuu si'i i ma, ñayii
yukan chi uni kûu i.”
11 Kovaa maa ni chi ka ka'an ni ja in ñayii
chi kuu kuña'a i nuu yuva i ma, xi nuu
si'i i ma: “Ma kuu chindee-ka ña'a sa, chi
vaa ndaka ja neva'a sa ya chi corbán kúu i.”
Te tnu'u corbán ma chi kúni ka'an “ja jâ ni
ndakua'a ndi'i sa nuu Su'si ma”.
12 Te suni ka ka'an ni ja nú in ñayii
ká'an sukan ma chi masu nawa kúu-ka ja
chindee-ka i yuva i ma, xi si'i i ma. Te
sukan, te ka ndaxsama ni ja ni tatnuni Su'si
ma ja ko koto o yuva o ma ji'in si'i o ma.
13 Te ndaka tnu'u ya'a ni ka ndakaxtnu'u ni
nuu ñayii ma. Te iyo kua'a xeen-ka tnu'u
tna'a cha'a ja ka sa'a ni a. Te sukan, te ka
xnaa ni ja ni tatnuni Su'si ma te ka jatanuu
ni ja ka ka'an ñayii ma-ni —kúu ya jiña'a ya.
14 Sani te Jesús ma, ni kana ya ñayii ma,
te jiña'a ya:
—Jin koniniso'o ndaka ni, te jin jaku'ni
ini ni.
15 Ñatuu nawa kívi yu'u o a ja satne'e i ini
anua o a, su'va ndaka ja u'vi ñu'u ini ñayii
ma ja sa'a i ma kúu ja sa'a ja ñatuu iyo vii
iyo ndoo ini anua ñayii ma nuu Su'si ma.
16 Nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te konin-
iso'o va'a ni —kúu ya jiña'a ya.
17 Te nuu ni xndoo Jesús ma ñayii ma te
ni kivi ya ini ve'e ma, te ka jikan-tnu'u tee
ka ndikin ya ma:
—¿Nawa kúu ja ni kaxtnu'u ni ma? —ka
kuu de ka jiña'a de.
18 Te jiña'a ya:
—¿Te ni ndijin ñatuu ni ka jaku'ni ini ni?
¿Te ñatuu ka jaku'ni ini ni ja masu ja jaa o
ma kúu ja sa'a siin ña'a i nuu Su'si ma?
19 Chi vaa masu kívi i ini anua o a chi chii o
a kée i, te jínu, te ndée i —kúu ya jiña'a ya.
Chukan kúu ja Jesús ma chi ká'an ya ja
ndaka ja jaa o ma chi ka ndaa vii i.
20 Te ni jinu, te ni ka'an ya:
—Ndaka ja u'vi ñu'u ini anua ñayii ma,
chukan kúu ja satne'e ña'a i nuu Su'si ma.
21 Vaa onde ini anua ñayii ma ka ñu'u ndaka
ja u'vi ma, te chukan kúu ja kénda ja ka jani
ini i ma, ja jin kivi nduu i ji'in ndi-in ndi-in
ñayii ñatuu ni ka tnanda'a ji'in i ma, ji'in ja
jin sakui'na i ma, ji'in ja jin ka'ni tna'a i ma,
22 ji'in ja ñayii ni tnanda'a ma, te ka kivi
nduu i ji'in in-ka ñayii ma, ji'in ja ka ndiyo
ini i ja jin koneva'a i ndaka ndatniñu ma,
ji'in ja ka sa'a i ndaka ja u'vi ma, ji'in ja ka
xnda'vi tna'a i ma, ji'in ja ka ka'an kini i ma,
ji'in ja ka kukueñu ini i ma, ji'in ja ka ka'an
i tnu'u ñayii ma, ji'in ja ka jani ini i ja maa
in-ni i ka kuu ja ka ndanuu-ka ma, ji'in ja
ñatuu ka ndasa'a i kuenda ja u'vi ka sa'a i
ma.
23 Ndaka tnu'u ya'a ka kuu ja ka ñu'u ini
anua ñayii ma, te ndaka ja u'vi yukan kúu
ja ka sa'a ja kútne'e ini anua ñayii ma nuu
Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

In ña'a masu judía ma, ni kukanu ini ña ja Jesús ma chi kuu chindee ña'a ya
(Mt 15:21-28)

24 Sani te kua'an Jesús ma ichi ñuu nani
Tiro ma. Te ni kivi ya in ve'e, vaa kúni ya ja
ñatuu na in kuni ña'a, kovaa ñatuu ni kuu
chu'u ya.
25 Vaa ni jini yachi-ni si'i in suchi yinee ña'a
in tachi, te ni ja'an ña, te ni jinkuiñi jiti ña
nuu ja'a Jesús ma.
26 Te ña'a ya'a chi masu ña'a judía ma kúu
ña chi ña'a ñuu Sirofenicia ma kúu ña. Te
ni jikan-ta'vi ña nuu Jesús ma ja na kene'e
ya tachi yinee sasi'i ña ma.
27 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Kua'a ni tnu'u ja xi'na-ka suchi kuechi
ma jín kaa, chi vaa masu va'a ja xtandee o
ja ka jaa suchi kuechi ma te kua'a o ja jin
kaa la-ina ma —kúu ya jiña'a ya.
28 Te ni ndakone'e ña:
—Kovaa, Señor, onde la-ina ma ka jaa ja
ka ndaxtutu ti ja ka sunkava suchi kuechi
ma —kúu ña jiña'a ña.
29 Jesús ma, jiña'a ya:
—Va'a-ni ni ka'an ni. Kuán no'o ni chi
tachi ni yinee sasi'i ni ma, jâ ni kee i —kúu
ya jiña'a ya.
30 Te nuu ni ndenda ña'a yukan ve'e ña
ma, ni ndani'i ña sasi'i ña ma, kátuu i nuu
jito ma, kovaa tachi ma chi jâ ni kee ña'a i,
te ni nduva'a i.

Ni ndasava'a Jesús ma in tee so'o te ká'an titete de

31 Ni ndee Jesús ma ñuu Tiro ma, te
ni ndaya'a ya ichi ñuu Sidón ma ji'in ichi
ñuu Decápolis ma, kuan no'o ya yu'u mar
Galilea ma.
32 Te yukan ni ka jan xsia'a i in tee so'o te
ka'an titete de, te ka jikan-ta'vi i ja na sonee
ya nda'a ya siki de ma.
33 Te Jesús ma, ni ja'an ya ji'in de in lado
nuu ñatuu na ñayii ka iyo. Te ni skivi ya
xninda'a ya ma so'o de ma, te ni chi'i ya
ndute sii ya ma xninda'a ya ma, te ni tenee
ya yaa de ma.
34 Te nde'ya ya ichi andivi ma, te ni jaka ini
ya, te jiña'a ya tee yukan:
—Efata —kúu ya jiña'a ya. Te tnu'u Efata
ma kúni ka'an “Ndanune”.
35 Te ora yukan, te ni ka ndanune so'o de
ma, te ni ndatnana yaa de ma, te ni kuu ni
ndaka'an va'a de.

36 Jesús ma, ni tatnuni ya ja máko jin kuña'a
de ni-in ñayii ma. Kovaa visi ni jiña'a, ni
jiña'a ya ja máko jin ndakani de ma, kovaa
su'va ni ka yo ndakani, ni ka yo ndakani de
nuu ñayii ma.
37 Ûni ni ka sa'vi-nka ini ndaka ñayii ma, te
ka ka'an i:
—Ndaka-ni kúu sa'a de. Onde ñayii
inuso'o ma, sa'a de ja kúu ka ndakuniso'o
i, te ñayii ñatuu kúu jin ka'an ma, sa'a de ja
kúu ka ndaka'an i —ka kuu i ka ka'an i, vaa
ñatuu ka ndakunitnuni i ja Su'si ma kúu ya.

8

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa kuun mil tee
(Mt 15:32-39)

1 In kivi yukan, kii ni ka ndututu tuku
kua'a xeen ñayii ma, te ñatuu nawa jin kaa
i, te ni kana Jesús ma tee ka ndikin ya ma,
te jiña'a ya:
2 —Kúnda'vi ini sa ndaka ñayii ya'a, vaa ni
kuu uni kii ka iyo o ji'in i, te ñatuu nawa ka
neva'a i ja jin kaa i.
3 Te nuna ndatetniñu sa i jin nu koo i ve'e
i ma te ñatuu jin kaa-ka i ma chi jin kuita i
ichi jin nu koo i ma, chi vaa kua'a i ve koo
jika —kúu ya jiña'a ya.
4 Te tee ka ndikin ya ma, ni ka ndakone'e
de:
—¿Naxe kuu jin kua'a o ja jin kaa ñayii a?
Te vitna ja masu nawa iyo kuiti nuu ka iyo
o a —ka kuu de ka jiña'a de.
5 Te Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—¿Na saa xtatila ka neva'a ni? —kúu ya
jiña'a ya.
—Uja —ka kuu de ka jiña'a de.
6 Te ni tatnuni ya nuu ñayii ma ja na jin
kunukoo i nuu ñu'ú ma. Te ni tnii ya ndi-uja
xtatila ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si
ma ja iyo xtatila jin kaa ñayii ma, te ni ta'vi
ya, te ni wa'a ya tee ka ndikin ya ma. Te tee
yukan, ni ka wa'a de ja jin kaa ñayii ma.
7 Suni ka neva'a de jaku tiaka. Te ni
ndakuan-ta'vi Jesús ma nuu Su'si ma ja iyo
tiaka jin kaa i ma. Sani te ni tatnuni ya ja
na jin kua'a de ja jin kaa ñayii ma.
8 Te ni ka jaa ndaka ñayii ma, onde ni ka
ndutu chii i. Te ni ka ndaxtutu de ja ni ka
ndoo-ka ma, te ni ndachitu uja-ka chika.
9 Tee ni ka jaa ma, visi kuun mil de ka kuu.
Te ni ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma.
10 Te ni ndaa ya in nuu barcu ji'in tee ka
ndikin ya ma, te kua'an ya ichi ñuu nani
Dalmanuta ma.

Tee ka kuu fariseo ma, ni ka jikan de ja sa'a Jesús ma in milagru
(Mt 16:1-4; Lc 12:54-56)

11 Ni ka kenda koo tee ka kuu fariseo ma,
te ni ka keja'a de ka tetna'a de ji'in Jesús ma.
Te ni ka jitotnuni de ya nú vee ya nuu Su'si
ma, te ka jikan de ja na sa'a ya in milagru
kua'a Su'si ma, sukan-va'a jin kuni de nú
vee ndija ya nuu Su'si ma.
12 Te ni jaka ini Jesús ma, te jiña'a ya:
—¿Nava'a jikan ñayii ya'a in milagru? Ko-
vaa ja ndaa ká'an sa ja ñatuu ni-in milagru,
ni ma kua'a Su'si ma ja jin kuni i —kúu ya
jiña'a ya.
13 Sani te ni xndoo ya de, te ni ndaa ya
nuu barcu ma, te kua'an ya in-ka yu'u mar
ma.

Ni xtu'va Jesús ma tee ka ndikin ya ma ja na jin konee de cuidado tnu'u ka kaxtnu'u tee ka kuu fariseo ma
(Mt 16:5-12)

14 Te tee ka ndikin Jesús ma, ni ka ndunaa
de ja jin kinda'a de ja jin kaa de, te yika-ni
ja in-ni xtatila ka yinda'a de ka iyo de nuu
barcu ma.
15 Te Jesús ma, sa'a ni jiña'a ya ja ni xtu'va
ya de:
—Jin ko koto va'a ni maa ni ja ma jin
kuatniñu ni levadura tee ka kuu fariseo ma,
ji'in levadura tee kúu Herodes ma —kúu ya
jiña'a ya.
16 Te tee ka ndikin ya ma, te ka ndax-
tekuechi tna'a de naku ñatuu na xtatila ka
yinda'a de ma, te chukan kúu ja ká'an ya
ma, ka jani ini de.
17 Te ni jinitnuni Jesús ma, te chukan kúu
ja jiña'a ya:
—¿Nava'a ka ka'an ni ja ñatuu na xtatila
ka yinda'a ni? ¿Ñatuu jin jaku'ni-ka ini ni,
ni ñatuu jin ndasa'a-ka maa ni kuenda? ¿Ka
ndesi-ka janitnuni ka neva'a ni a?
18 ¿Ka neva'a ni nduchinuu ni a, te ñatuu
ka nde'ya ni? ¿Ka iyo so'o ni, te ñatuu ka
jiniso'o ni? ¿Ñatuu ka ndaka'án ni?
19 Nuu ni ta'vi sa u'un xtatila ma, te ni wa'a
sa ja ni ka jaa u'un mil tee ma, ¿na saa-ka
chika xtatila ma ni ka ndaxtutu ni? —kúu
ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Uxi uu-ka ma vi —ka kuu de ka jiña'a
de.
20 Te jiña'a ya:
—Nuu ni ta'vi sa uja xtatila ma, te ni ka
jaa kuun mil tee ma, ¿na saa-ka chika ñu'u
chitu ni ka ndaxtutu ni? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Uja-ka ma vi —ka kuu de ka jiña'a de.
21 Te jiña'a ya:
—¿Te ñatuu jin jaku'ni-ka ini ni? —kúu ya
jiña'a ya.

Jesús ma, ni ndasava'a ya in tee kuaa ñuu Betsaida ma

22 Sani te ni ka kenda koo de ji'in ya ñuu
Betsaida ma, te ni jan koo i ji'in in tee kuaa
nuu iyo Jesús ma. Te ka jikan-ta'vi i nuu

ya ja na tenee ya nda'a ya ma nuu tee kuaa
ma, sukan-va'a na nduva'a de.
23 Jesús ma, ni tnii ya nda'a tee kuaa ma, te
ni kene'e ya de ini ñuu ma. Te ni chi'i ya nde
sii ya ma nduchinuu de ma. Te ni sonee ya
nda'a ya siki de ma, te ni jikan-tnu'u ya de:
—¿Nde'ya ni jaku? —kúu ya jiña'a ya.
24 Te tee kuaa ma, ni keja'a kúu
ndákonde'ya de, te jiña'a de:
—Nde'ya sa ñayii ma. Sukan ka kuu
yutnu ka kuu i kuan koo i —kúu de jiña'a
de.
25 Jesús ma, ni tenee ya in-ka jichi nda'a
ya ma nuu de, te tee kuaa ma chi ûni ni
yo nde'ya vava'a de, te ni nduva'a de. Te
ndaka ja nde'ya de ma jini ndaa de.
26 Sani te Jesús ma, ni ndatetniñu ya de ja
na no'o de ve'e de ma, te jiña'a ya:
—Má no'o ni ichi ini ñuu ma —kúu ya
jiña'a ya.

Pedro ma, ni ka'an de ja Jesús ma kúu Cristo iya ni tetniñu maa Su'si ma
(Mt 16:13-20; Lc 9:18-21)

27 Sani te kua'an Jesús ma ji'in tee ka
ndikin ya ma ichi ñuu Cesarea ma ja iyo i
ñuu Filipo ma, te ichi kua'an ya ji'in de ma,
te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Na in kúu sa, ka ka'an ñayii ma? —kúu
ya jiña'a ya.
28 Te ni ka ndakone'e de:
—Jaku ñayii ma, ka ka'an i ja Juan tee
skuandute ma kúu ni. Te jaku-ka i ma
ka ka'an ja Elías ma kúu ni. Te jaku-ka
tuku i ma ka ka'an ja in tna'a tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu
ni —ka kuu de ka jiña'a de.
29 Te ni jikan-tnu'u ya:
—Te ndijin, ¿na in kúu sa, ka ka'an ni?
—kúu ya jiña'a ya.
Te Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Ndijin kúu Cristo iya ni tetniñu maa
Su'si ma —kúu de jiña'a de.
30 Kovaa ni tatnuni Jesús ma ja másu ko
jin kuña'a de na in kúu ya nuu ni-in ñayii
ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mt 16:21-28; Lc 9:22-27)

31 Jesús ma, ni keja'a ya káxtnu'u ya ja
iya vee ñayivi ñuu ñayivi a kúu ya, te ndo'o
neni ya, te jin saxiko ña'a tee ka ndanuu
ma, ji'in tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in
tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma.
Te jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Jin ka'ni ña'a de, kovaa nuu uni kivi
ma, te ndateku sa —kúu ya jiña'a ya.
32 Sa'a ni xtu'va ndi'i ya de. Sani te Pedro
ma, ni kene'e siin de ya in lado, te ni keja'a
de ndónda de nuu ya.
33 Kovaa Jesús ma, ni ndakonenuu ya, te
nde'ya ya tee ka ndikin ya ma, te ndónda
ya nuu Pedro ma jiña'a ya:
—¡Kuán ndiyo ni nuu sa, tachi! Masu
nde'ya ni sukan nde'ya Su'si ma chi ja ka
nde'ya ñayii a nde'ya ni —kúu ya jiña'a ya.
34 Sani te Jesús ma, ni kana ya tee ka
ndikin ya ma ji'in ñayii ma, te jiña'a ya:
—Nú na in kúni ja kondikin ña'a i, máko
sa'a i sukan játna ini maa i ma, su'va
kóndikin ña'a i, visi na ndo'o neni i sukan
ndó'o néni ñayii ndiso krusi i ma te kua'an i
nuu kûu i ma.
35 Vaa ñayii kúni ja koo va'a i ñuu ñayivi ya
chi skenaa i anua i ma. Kovaa nú na in na
kûu i ñuu ñayivi ya ja kuechi ja ndikin ña'a
i maa sa, te káxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a
ká'an sa a chi ndani'i ta'vi i.
36 ¿Na nde jiniñu'u ja in ñayii ma, te
koneva'a i ndaka ja iyo ñuu ñayivi a te
skenaa i anua i ma?
37 Va'a-ka ja na ndakua'a i ndaka ja neva'a
i ma te ko sa'a i sukan játna ini Su'si ma, te
ndani'i ta'vi i.
38 Te chukan kúu ja nú nde ni na kukan-nuu
ja ndikin ña'a ni te kukan-nuu ni ja jini ni
tnu'u ni kaxtnu'u sa a, ne'un ñayii tiempu
ya'a ja ndimaa ka sa'a i ja u'vi ma te
ka ndiso kuechi i ma, te jin kona'a ni ja
saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a
chi ndakukan-nuu ña'a sa kivi ndii sa ji'in
jayiñu'u Yuva sa ma, ji'in ndaka ángel ka
jinukuechi nuu ya ma —kúu ya jiña'a ya.

9

1 Suni jiña'a tna ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja ka iyo jaku ni ja ka
iyo ni ya'a ja masu jin kûu ni onde jin kuni
ni sukan tatnuni Su'si ma ji'in tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ya ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Su'si ma ja Sa'ya maa ya kúu Jesús ma
(Mt 17:1-13; Lc 9:28-36)

2 Te ni ya'a nuu iñu kii ma, te Jesús ma
chi ni jeka ya Pedro ma, ji'in Santiago ma,
ji'in Juan ma, te ni ka ka koo de ji'in ya in
yuku sukun sukun, te ka iyo maa-ni de ji'in
ya. Te yukan, sani te ni ndasama ya nuu
ndinuni tee kuan koo ji'in ya ma.
3 Te sa'ma ya ma chi ûni kánda'a i ja jándute
i, te ûni ni ndukuijin kuijin i, te ni-in ñayii,
visi na ndakate ndakate i sa'ma i ma, masu
kuu ndasa'a kuijin i sukan kaa sa'ma ya ma.
4 Te ni ka jini de Elías ma ji'in Moisés ma,
ja ka ndatnu'u de ji'in ya.
5 Te Pedro ma, jiña'a de nuu Jesús ma:
—Teskua'a, ¡va'a-ni ja ka iyo sa ya'a! Jín
sa'a sa uni ve'e nda'a yutnu, in kuenda maa
ni, te in-ka kuenda Moisés ma, te in-ka
kuenda Elías ma —kúu de jiña'a de.

6 Sukan ni ka'an Pedro ma, chi vaa ni ka
yu'u xeen de, te ñatuu ni'i ini-ka de nawa
ká'an de.
7 Sani te in viko ni nukun-tuu ña'a. Te
onde ne'un viko ma, te ni ka jiniso'o de ja
sa'a ni ka'an Su'si ma:
—Sa'ya sa kúu iya ya'a, te kútoo sa ya. Jin
koniniso'o ni ja ká'an ya a —kúu ya ká'an
ya.
8 Sani te ni ka ndonenuu de, te ni ka jini
de ja maa in-ni-nka Jesús ma iyo. Te ñatuu
ni ka jini-ka de ni a in-ka ñayii, nú masu ja
maa in-ni-nka ya.
9 Nani ni ka nu koo de yuku ma, Jesús ma,
ni sacargu ya de ja máko jin ndakani de nuu
ni-in ñayii ma ja ni ka jini de ma, onde nú
ni ndateku maa ya ja kúu ya iya vee ñayivi
ñuu ñayivi a.
10 Chukan kúu ja ni ka yo na'a vava'a
de tnu'u ni ka'an ya ma, visi ni ka yo
jikan-tnu'u tna'a de:
—¿Nawa kúni ka'an ja ndateku de ma?
—ka kuu de ka ka'an de.
11 Te ni ka jikan-tnu'u de nuu Jesús ma:
—¿Nava'a ka ka'an tee ka skua'a tnu'u
ni kaxtnu'u Moisés ma ja xinañu'u-ka ndii
Elías ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
12 Te ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa kúu ja ká'an tnu'u ndee tnu'u
Su'si ma ja Elías ma kii xinañu'u-ka, te maa
de ndakani ichi va'a ndaka ñayii ma. Te
¿nava'a ká'an tnu'u Su'si ma ja iya vee ñayivi
ñuu ñayivi a, iyo ja ndo'o neni ya ma ji'in ja
ñatuu na in kunimani nuu ya ma, ka jani
ini ni?
13 Kovaa maa sa chi ká'an sa ja jâ ni kii Elías
ma, te ñayii a, ni ka sa'a i de ndaka sukan
ni ka kuni maa i, sukan ká'an tnu'u Su'si
ma sukan iyo ja ndo'o neni de ma —kúu ya
jiña'a ya.

Jesús ma, ni kene'e ya tachi ni yo saneé in suchi jaa, te ni nduva'a i
(Mt 17:14-21; Lc 9:37-43)

14 Nuu ni ka ndenda koo de ji'in ya nuu
ka iyo ndaka-ka tee ka ndikin ya ma, ni jini
ya ja ni ka ndakonduu ña'a kua'a xeen ñayii
nuu ka iyo de ma. Te ka iyo jaku tee ka
skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, te ka
tetna'a de ji'in tee ka ndikin ya ma.
15 Te ndaka de ni ka jini Jesús ma, te ni ka
sa'vi-nka ini de, te ka jinu de kuan koo de
kuan kua'a de nchuxi Jesús ma.
16 Te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Nawa kúu ja ka tetna'a ni ji'in tee jiña?
—kúu ya jiña'a ya.
17 In tee iyo tna yukan, ni ndakone'e de:
—Teskua'a, ya'a ni kijaa sa ji'in sa'ya sa
ya, chi vaa yinee ña'a in tachi, te ni ndasa'a
ñi'i ña'a i.
18 Ndeva'a-ni nuu iyo i ma, te tachi ma
chi skiki ña'a i, te jaa ti-iñu yu'u i ma, te
ndakandi'i i nu'u i ma, te ndakiki kuiti i. Te
ni jikan-ta'vi sa nuu tee ka ndikin tna'a ji'in
ni a ja na jin kene'e de tachi yukan, kovaa
ñatuu ni kuu jin sa'a de —kúu de jiña'a de.
19 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nava'a ñatuu ka kukanu ini ña'a ni?
¿Na saa-ka kii koo sa ji'in ni? ¿Te na saa-ka
kii kanda sa ja sukan ka kuu ni a? Ki koo ni
ki xsia'a ni suchi yukan —kúu ya jiña'a ya.
20 Sani te ni jan koo de ni ka jan xsia'a
de suchi yukan nuu Jesús ma. Kovaa nuu
ni jini tachi ma Jesús ma, ni sa'a i ja ni
ndaskiki tuku i suchi yukan. Te ni kotuu
i nuu ñu'ú ma, kani nda'a kani si'in i, te jaa
ti-iñu yu'u i ma.
21 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya yuva i ma:
—¿Ndende kii ni keja'a i ndó'o i sa'a?
Te yuva i ma, ni ndakone'e de:
—Onde nuu luluu i ma.
22 Te tachi yukan, kua'a jichi chunee ña'a
i nuu ñu'u i'ni ma ji'in nuu ndute ma, ja
ka'ni ña'a i. Kovaa nú kuu naxe sa'a ni
vala, kunda'vi ini ña'a ni, te chindee ña'a
ni —kúu de jiña'a de.
23 Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Nava'a ká'an ni "nú kuu"? Ñayii kúkanu
ini ña'a ma chi ndaka kuu sa'a sa ja kuu i
—kúu ya jiña'a ya.
24 Sani te yuva suchi yukan, káyu'u de
jiña'a de:
—Kúkanu ini ña'a sa. Te chindee-ka ña'a
ni ja kukanu ini-ka ña'a sa —kúu de jiña'a
de.
25 Ja ni jini Jesús ma ja kua'a xeen ñayii ka
iyo ma, te ni ndonda ya nuu tachi ma jiña'a
ya:
—Tachi ñi'i tachi so'o, ru'u ya tátnuni ja na
kee ro ki'in ro, te máko ndivi-ka ro ini anua
suchi ya'a —kúu ya jiña'a ya.
26 Te tachi ma, ni kayu'u i, te ni sa'a i ja ni
skiki-ka ña'a i in-ka jichi, te ni kee i kua'an
i. Te suchi yukan, ni kendoo i kuenda tnu'u
ja ni ji'i i. Te chukan kúu ja ñayii ma, ka
ka'an i ja ni ji'i suchi yukan.
27 Kovaa Jesús ma, ni tnii ya nda'a i ma,
te ni ndone'e ya i. Te suchi yukan chi ni
ndokuiñi i.
28 Sani te Jesús ma, ni kivi ya in ve'e, te
maa in-ni ya ji'in tee ka ndikin ya ma ka
iyo, te ni ka jikan-tnu'u de:
—¿Nava'a saña, ña ni kuu jin kene'e sa
tachi ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
29 Te ni ndakone'e Jesús ma:
—Tna'a tachi yukan ma, ma jin ke koo
i, nú masu ja onde jin kakan-ta'vi jin
kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a
ya.

Cha'a kúu ja ku-uu jichi ja ni kaxtnu'u Jesús ma ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mt 17:22-23; Lc 9:43-45)

30 Te ni ka nde koo de ji'in ya yukan, te
kuan koo de ji'in ya ichi ñuu Galilea ma,
kovaa ñatuu kúni ya ja ni-in ñayii kuni ja
yukan iyo ya ji'in tee ka ndikin ya ma,
31 chi vaa yikuu ya káxtnu'u ya nuu de ma,
te jiña'a ya:
—Saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi
a chi jin kunda'a ña'a ñayii ma, te jin ka'ni
ña'a i. Kovaa nuu uni kivi ma, te ndateku
sa —kúu ya jiña'a ya.
32 Kovaa tee ka ndikin ya ma, ñatuu ka
jaku'ni ini de ja ká'an ya ma, te ka yu'u de
ja jin kakan-tnu'u de ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma na in ko kuu ja kanuu-ka nuu Su'si ma
(Mt 18:1-5; Lc 9:46-48)

33 Te nuu ni ka kenda koo de ji'in ya ñuu
Capernaum ma, nuu jâ ka iyo de ji'in ya ini
ve'e ma, te ni jikan-tnu'u Jesús ma:
—¿Nawa kúu ja ka tetna'a ni ichi ve koo
o ma? —kúu ya jiña'a ya.
34 Kovaa ndaka de ni ka jasiyu'u, chi vaa
ichi ve koo de ma, ka tetna'a de na nde de
ma, ko kuu ja kanuu-ka.
35 Sani te Jesús ma, ni jinkoo ya, te ni kana
ya ndi-uxi uu de ma, te jiña'a ya:
—Nú na in kúni ja ko kuu i ñayii
kanuu-ka, te kúnukuechi i nuu ndaka-ka
ñayii ma, te káni ini i ja masu ñayii kanuu
kúu i ne'un ndaka i ma —kúu ya jiña'a ya.
36 Sani te ni jani ya in suchi luluu me'ñu
ndaka de ma, te ni kanundee ya i, te jiña'a
ya:
37 —Nú na in, ja maa sa, te kuan-ta'vi i
in suchi luluu sukan luluu suchi ya'a, te ja
sukan sa'a i ma chi jan-ta'vi ña'a i maa sa.
Te nú na in jan-ta'vi maa sa ma chi masu
maa in-ni sa jan-ta'vi i, suni jan-ta'vi i iya
ni tetniñu ña'a ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma ja ñayii ñatuu ndákiti ini nuu o ma chi kétna'a ini i ji'in o
(Lc 9:49-50; Mt 10:42)

38 Juan ma, jiña'a de:
—Teskua'a, ni ka jini sa in tee ja
ndákune'e ña'a de maa ni, te tátnuni de nuu
tachi ma, te ka nde koo i, te ka xndoo i ñayii
ma. Te ni ka ja'nu ndee sa, te ka jiña'a sa
ja má ko sa'a-ka de sukan, vaa masu tee ka
ndikin tna'a ji'in o a kúu de —kúu Juan ma
jiña'a de.
39 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Máko jin ka'nu ndee ni ja ma ka'an-ka
de, chi vaa masu na in ja ndákune'e i ja nani
maa sa a te ko kuu in milagru ma, te jinu te
ndaka'an u'vi i ja kuu sa.
40 Ñayii ñatuu ndákiti ini nuu o a chi iyo i ji'in
o.
41 Te onde ndeva'a-ni na in taa visi in vasu
ndute, kuechi ja ka ndikin ña'a ni a, ja ndaa
ká'an sa ja masu skenaa i ta'vi i iyo nuu
Su'si ma.

Ni ka'an Jesús ma sukan yika ja jin ndakuiso kuechi o ma
(Mt 18:6-9; Lc 17:1-2)

42 'Ndeva'a-ni na in sa'a ja ndakuiso
kuechi in ñayii yika ni kandija tnu'u Su'si
ma, va'a-ka kúu nute jin ku'ni i in yoso
ka'nu mulinu ma sukun i te jin skee ña'a
i nuu mar ma, sana ja ndo'o neni i ja ni sa'a
i ja ni ndakuiso kuechi in-ka ñayii ma.
43 Te nú nda'a ni a sa'a ja kuiso kuechi ni
ma, ka'nde ni i, chi va'a-ka ja ñatuu na nda'a
ni a, te kivi ni te koteku ni nuu Su'si ma,
te sana ki'in ni ji'in nduu nda'a ni a nuu
andeya ma, nuu masu nda'va kuiti ñu'u ma,
44 nuu masu ka ji'i tindaku ma, ji'in nuu
masu nda'va kuiti ñu'u i'ni ma.
45 Te nú ja'a ni a sa'a ja kuiso kuechi ni ma,
ka'nde ni i, chi vaa va'a-ka ja kivi cojo ni te
koteku ni nuu Su'si ma, te sana ja skee ña'a
ya ji'in nduu ja'a ni a nuu andeya ma,
46 nuu masu ka ji'i tindaku ma, ji'in nuu
masu nda'va kuiti ñu'u i'ni ma.
47 Te nú nduchinuu ni a sa'a ja kuiso kuechi
ni ma, tava ni i, chi va'a-ka ja kivi ni ji'in
in-ni nduchinuu ni nuu tátnuni Su'si ma, te
sana ja skee ña'a ya ji'in nduu nduchinuu
ni a nuu andeya ma,
48 nuu masu ka ji'i tindaku ma, ji'in nuu
masu nda'va kuiti ñu'u i'ni ma.
49 'Chi vaa jiniñu'u ja ndaka ñayii ma, jin
ko kuu i sukan kanuu ñii ma, te jin ko kuu
i sukan kanuu ñu'u xtnuu nuu o ma. Te
chukan kúu ja ndaka ja ndakua'a o nuu
Su'si ma ko kuu ja jaxiko asi, sukan jaxiko
ndeyu ja'an va'a ñii ma.
50 Vaa ka jini o ja ñii ka jaa o ma chi ja va'a
kúu i. Kovaa nuna ndu-uun i ma, masu kuu
kuatniñu-ka o ja ku-asi ndeyu o ma. Jin ko
kuu ni kuenda kuu ñii va'a ma, te jin koo
mani ni ji'in tna'a ni ma —kúu ya jiña'a ya.

10

Jesús ma, ni tatnuni ya ja ñayii ni ka tnanda'a ma, máko jin xndoo tna'a i
(Mt 19:1-12; Lc 16:18)

1 Jesús ma, ni ndee ya ñuu Capernaum
ma, te kua'an ya ichi ñuu Judea ma, in-ka
yu'u yute Jordán ma. Yukan ni ka ndututu
tuku ñayii ma, te ni keja'a ya káxtnu'u ya,
sukan játna ini ya sa'a ya nuu ka ndatna'a
ñayii ma.
2 Jaku tee ka kuu fariseo ma, ni ka jan tu'va
de ya, sukan-va'a jin kototnuni de ya, te
ka jikan-tnu'u de ya nú va'a-ni ja in tee, te
xndoo de ñasi'i de ma.
3 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Naxe ni tatnuni Moisés ma nuu ni?
—kúu ya jiña'a ya.
4 Te ka jiña'a de:

—Moisés ma, ni yo kachi de ja xndoo tee
ma ñasi'i de ma, te kua'a de in tutu ká'an ja
jâ ni xndoo de ña —ka kuu de ka jiña'a de.
5 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Kuechi ja inuso'o ka ndaa ni a, te
Moisés ma, ni tatnuni de sukan ka ka'an ni
a.
6 Kovaa xinañu'u ma, nuu yika ni kuva'a
ñuu ñayivi a: “Su'si ma, ni sa'a ya in tee ji'in
in ña'a.
7 Chukan kúu ja tee ma, xndoo de yuva de
ma ji'in si'i de ma, te kueka tna'a de ji'in
ñasi'i de ma,
8 te nduu de ma jin ko kuu in-nka-ni ñayii.”
Chukan kúu ja masu uu-ka ñayii ka kuu i
chi in-nka-ni i kúu.
9 Te chukan kúu ja ñayii ma, másu ko
ndasasiin i ja ni sketna'a Su'si ma —kúu ya
jiña'a ya.
10 Sani te tee ka ndikin ya ma, nuu ni
ka ndenda koo de ji'in ya ve'e ma, ni ka
ndakan-tnu'u tuku de siki ja ni kaxtnu'u ya
ma.
11 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Te tee xndoo ñasi'i de ma, te ndiyo ini
de in-ka ña'a ma, xi ndatnanda'a de ji'in
in-ka ña'a ma, jâ ni jiso kuechi de, vaa
sukan ka sa'a tee ka kivi nduu ji'in in-ka
ña'a ma, sukan sa'a de ma.
12 Te nú ña'a ma, xndoo ña yii ña ma, te
ndiyo ini ña in-ka tee, xi ndatnanda'a ña
ji'in in-ka tee ma, te suni jâ ni jiso kuechi
ña, vaa sukan ka sa'a ña'a ka kivi nduu ji'in
in-ka tee ma, sukan sa'a ña ma —kúu ya
jiña'a ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya naxe ko kuu in ñayii sana kivi i nuu tatnuni Su'si ma
(Mt 19:13-15; Lc 18:15-17)

13 Ni jan koo i ji'in suchi kuechi ma nuu
Jesús ma, sukan-va'a sonee ya nda'a ya siki
suchi kuechi ma. Te tee ka ndikin ya ma, ni
ka keja'a de ka ndonda de nuu ñayii ni jan
koo ji'in suchi kuechi ma.
14 Te ni jini Jesús ma sukan ka sa'a de ma,
te ni ndakiti ini ya, te jiña'a ya:
—Jin kua'a ni tnu'u, te kí koo maa suchi
kuechi a, te máko jin ka'nu ndee ni, chi
vaa sukan ka jani vii ka jani va'a ini suchi
kuechi a, sukan jiniñu'u ja jin ko kuu ñayii
jin kivi koo nuu tatnuni Su'si ma.
15 Ja ndaa ká'an sa, nú in ñayii ma, ma
kuan-ta'vi i ja tatnuni Su'si ma nuu i ma
sukan jan-ta'vi in suchi luluu a nawa tátnuni
o nuu i ma, te masu kuu kivi i nuu tatnuni
ya ma —kúu ya jiña'a ya.
16 Te ni kanundee ya suchi kuechi ma, te
ni sonee ya nda'a ya siki i ma, te ni ka'an
ya ja va'a ja vii ja jin ko kuu i.

Sukan yii ja ndani'i ta'vi ñayii ndí ini xeen-ka xu'un i ma
(Mt 19:16-30; Lc 18:18-30)

17 Nuu ni kee ya ja ki'in tuku ya ma, te
jinu in tee ni kenda de, te ni jinkuiñi jiti de
nuu ya ma, te jikan-tnu'u de:
—Teskua'a va'a ini, ¿nawa sa'a sa,
sukan-va'a ndani'i ta'vi sa, te koteku sa
ni-kani ni-jika? —kúu de jiña'a de.
18 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nava'a xnani ña'a ni teskua'a va'a ini?
Masu na in-ka va'a ini chi maa in-ni Su'si
ma.
19 Jâ jini ni ndaka ja ni tatnuni ya ma:
“Másu ko ka'ni ni ni-in ñayii. Másu ko kivi
nduu ni ji'in in-ka ña'a. Másu ko sakui'na
ni. Másu ko ka'an tnu'u ni siki in-ka ñayii
ma. Másu ko xnda'vi tna'a ni ma. Kava
respetu ni nuu yuva ni ma ji'in nuu si'i ni
ma” —kúu ya jiña'a ya.
20 Te tee yukan, jiña'a de:
—Teskua'a, ndaka cha'a chi jâ sa'a ndi'i
sa onde nuu jaa sa ma —kúu de jiña'a de.
21 Te Jesús ma, nde'ya ya tee yukan, te ni
kutoo ya de, te jiña'a ya:
—Kúni-ka in-ka ja sa'a ni a. Kuá'an ni, te
xiko ni ndaka ja neva'a ni ma, te kua'a ni
ñayii ka kunda'vi ma. Te sukan, te xiku ko
kuu ni andivi ma. Sani te kii ni, te kondikin
ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
22 Te ni tna u'vi ini tee yukan, ja ni
jiniso'o de sukan jiña'a ya ma. Te kuan no'o
xixii-nka ini de, vaa xiku xeen kúu de.
23 Te Jesús ma, nde'ya ya ni-ka'nu xiñi ya
ma nuu ka iyo tee ka ndikin ya ma, te jiña'a
ya:
—¡Naka yii kúu ja tee ka kuu xiku ma, te
jin kivi koo de nuu tátnuni Su'si ma! —kúu
ya jiña'a ya.
24 Te ni ka sa'vi-nka ini tee ka ndikin
ya ma ja ni ka'an ya sukan ma, kovaa ni
ndaka'an ya in-ka jichi:
—Sa'ya sa, ¡naka yii kúu ja in ñayii xiku
ma, te kuu kivi i nuu tátnuni Su'si ma,
kuechi ja kukanu ini i ndaka ja neva'a i ma!
25 Su'va yachi-ka kuu kivi in kiti kúu
camellu ma in yavi xuu yiki tiku ma, sana
in ñayii xiku ma, kivi i nuu tátnuni Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya.
26 Nuu ni ka jiniso'o de sukan ma, te ni ka
sa'vi xeen-nka ini de, te ka jikan-tnu'u tna'a
de:
—¿Na in kuu ndani'i ta'vi, ja sukan? —ka
kuu de ka ka'an de.
27 Te nde'ya Jesús ma de, te jiña'a ya:
—Yii kúu jani ini ñayii ma. Kovaa nuu
Su'si ma chi ñatuu nawa iyo ja yii kúu —kúu
ya jiña'a ya.
28 Pedro ma, ni keja'a de jiña'a de:
—Saña chi ndaka ja ka neva'a sa ma ni
ka xndoo sa, te ka ndikin ña'a sa —kúu de
jiña'a de.
29 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja ndeva'a-ni na in ni
xndoo ve'e i ma, ñani i ma, ku'va i ma, ku'u

i ma, ji'in si'i i ma, ji'in yuva i ma, sa'ya i
ma, ji'in ñu'ú i ma, ja kuechi ja ndikin ña'a
i a, ji'in kuechi ja káxtnu'u i tnu'u vii tnu'u
va'a ká'an sa a nuu ñayii ma,
30 te vitna chi nuu ñuu ñayivi a ndani'i i
vi'i-ka cientu ve'e i ma, ji'in ñani i ma, ku'va
i ma, ku'u i ma, si'i i ma, ji'in ñu'ú i ma, visi
ka sondikin ña'a ñayii a. Te maa i chi kivi
ki'in o ma, ndani'i ta'vi i, te koteku i ni-kani
ni-jika.
31 Te ñayii ka ndanuu-ka ma te ka jani ini
i ja xinañu'u-ka ka kuu i vitna ma, chi nuu
Su'si ma chi sandi'i-nka jin ko kuu i, te ñayii
ka jani ini ja masu ñayii ka ndanuu ka kuu
i te sandi'i-nka ka kuu i vitna ma chi suu
i jin ko kuu ñayii xinañu'u-ka nuu Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya.

Cha'a kúu ja ku-uni jichi ja ni kaxtnu'u Jesús ma ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mt 20:17-19; Lc 18:31-34)

32 Kuan koo de ji'in ya ichi ñuu Jerusalén
ma. Te yoxtnuu-ka Jesús ma nuu tee ka
ndikin ya ma. Te ni ka sa'vi-nka ini de.
Te tee kuan koo kuee-ka ma, ka yu'u de ka
ndikin de ya. Sani te Jesús ma, ni ndaxtutu
siin ya ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma, te ni
keja'a ya jiña'a ya sukan ko kuu ma:
33 —Ka jini maa ni ja jin koo o ñuu
Jerusalén ma. Te yukan kúu nuu saña ja
kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, jin koo
ñayii ma jin xsia'a ña'a i nuu nda'a tee ka
tatnuni nuu sutu ma, ji'in nuu nda'a tee ka
skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, te jin
ka'an i ja kûu sa, te jin ndaxsia'a ña'a i nuu
nda'a ñayii masu ñuu ya'a.
34 Te jin kosiki ndee ña'a i, te jin tusii ña'a i,
te jin kua'a ña'a i, te jin ka'ni ña'a i, kovaa
nuu uni kii ma, te ndateku sa —kúu ya
jiña'a ya.

Santiago ma ji'in Juan ma, ni ka jikan de ja jin kunukoo de xiñi Jesús ma
(Mt 20:20-28)

35 Santiago ma ji'in Juan sa'ya tee kúu
Zebedeo ma, ni ka jan tu'va de Jesús ma,
te ka jiña'a de:
—Teskua'a, ka kuni sa ja kunda'vi ini ña'a
ni in ja jin kakan-ta'vi sa nuu ni —ka kuu
de ka jiña'a de.
36 Te jiña'a maa Jesús ma:
—¿Nawa kúu ja ka kuni ni ja sa'a sa?
—kúu ya jiña'a ya.
37 Te ka jiña'a de:
—Taa ni tnu'u ja nuu tatnuni vivii ni ma,
jin kunukoo sa, in sa xiñi kua'a ni ma te
in-ka sa xiñi satni ni ma —ka kuu de ka
jiña'a de.
38 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Masu ka jini ni ja ka jikan ni a. ¿Xi kuu
jin ko'o ni ja uwa ko'o sa ma? ¿Xi kuu jin
kuandute ni sukan kuandute sa ma? —kúu
ya jiña'a ya. Te cha'a chi ja ndo'o neni ya
ma kúu ja ni jiña'a ya ma.
39 Te ka jiña'a de:
—Kuu.
Te jiña'a Jesús ma:
—Jin ko'o ni ja uwa ja ko'o sa ma, te jin
kuandute ni sukan kuandute sa ma,
40 kovaa ja kunukoo in ni xiñi kua'a sa ma te
in-ka ni xiñi satni sa ma, chukan chi masu
saña iyo ja taa, nú masu ja maa Su'si o ma
kua'a nuu ñayii jâ ka iyo tu'va i ja jin ni'i i
ma —kúu ya jiña'a ya.
41 Nuu ni ka jiniso'o uxi-ka tee ka ndikin
ya ma, te ni ka ndakiti ini de nuu Santiago
ma ji'in nuu Juan ma.
42 Kovaa Jesús ma chi ni kana ya de, te
jiña'a ya:
—Ka jini ni ja ne'un ñayii ñuu ñayivi a, ka
iyo ñayii ka jani ini maa i ja kuu jin tatnuni
i nuu ndaka ñayii ma, te ñayii ka ndanuu-ka
ma, ûni ka tatnuni kuiti i nuu ñayii ma.
43 Kovaa ne'un ndijin, masu sukan ko kuu,
su'va nú na in kúni ja ko kuu i in ñayii
kanuu-ka ne'un ndaka ni a, ja sa'a i kúu ja
kunukuechi-ka i nuu ndaka ni.
44 Te nú ne'un ndaka ni a, te kúni in ni ja ko
kuu ni xinañu'u-ka, te ja ko sa'a ni ko kuu
ja kunukuechi xeen-ka ni nuu ndaka-ka ni
a, te ko kuu ni ñayii kanuu-ka nuu Su'si ma.
45 Chi vaa ni a saña ja kúu sa iya vee ñayivi
ñuu ñayivi a, masu vee sa ja jin kunukuechi
ñayii ma nuu sa a chi su'va vee sa ja
kunukuechi sa nuu ñayii ma, te kua'a sa
tnu'u ja jin ka'ni ña'a i, te sukan ndachunaa
sa kuechi ka sa'a ñayii ma, te onde sukan, te
jin ndani'i ta'vi kua'a xeen ñayii ma —kúu
ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ndasava'a ya tee kuaa nani Bartimeo ma
(Mt 20:29-34; Lc 18:35-43)

46 Te ni ka kenda koo de ji'in ya ñuu Jericó
ma, te nuu ni ndee ya ini ñuu ma ji'in tee ka
ndikin ya ma, te ka ndikin kua'a ñayii. Te
in tee kuaa nani de Bartimeo sa'ya tee kúu
Timeo ma kúu de, te núkoo de yu'u ichi ma,
jikan de karidaa.
47 Ja ni jiniso'o tee kuaa ma ja Jesús
nazareno ma kúu iya ya'a kua'an ma, te ni
keja'a de káyu'u de jiña'a de ya:
—Jesús, Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni
—kúu de jiña'a de.
48 Te kua'a ñayii ma ka jiña'a ja kasiyu'u
de. Kovaa su'va kayu'u nini'i-ka de:
—Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni —kúu
de jiña'a de.
49 Sani te ni jinkuiñi Jesús ma, te jiña'a ya:
—Jin kana ni de kíi de —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka kana i tee kuaa ma, te ka jiña'a i:
—Koo sii ini ni, te kukanu ini ni Su'si ma,
te ndokuiñi ni chi kána ña'a de —ka kuu i
ka jiña'a i.

50 Te tee kuaa ma, ni ke'en de sa'ma ndii
de ma, ni skana de, te kandava de ni jan
tna'a de Jesús ma.
51 Te Jesús ma, jikan-tnu'u ya de:
—¿Nawa kúni ni ja sa'a sa ja kuu ni?
—kúu ya jiña'a ya.
Te tee kuaa ma, ni ndakone'e de:
—Teskua'a, kúni sa ja kuu ndakonde'ya sa
—kúu de jiña'a de.
52 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Jâ kuu no'o ni. Te kuechi ja ni kukanu
ini ña'a ni a, te chukan kúu ja ni ndundijin
nuu ni a —kúu ya jiña'a ya.
Te ora yukan-ni, te ni kuu ni
ndakonde'ya de. Sani te ni ndikin de Jesús
ma.

11

Jesús ma, yoso ya in burru ni kivi ya ñuu Jerusalén ma
(Mt 21:1-11; Lc 19:28-40; Jn 12:12-19)

1 Nuu ni ka iyo de ji'in ya ñuu Betfagé
ma ji'in Betania ma, yatni ñuu Jerusalén ma
ji'in yuku nani Yuku Tnu Olivo ma, Jesús
ma, ni kana ya uu tee ka ndikin ya ma,
2 te jiña'a ya:
—Kuán koo ni yu'u ñuu ichi jiyo a, te ja
jin kivi koo ni ñuu yukan, te jin ndani'i
ni in burru nu'ni ti, te ni-in-ka ñayii ñatuu
koso-ka ti. Te jin ndaji ni ti, te ki koo ni ji'in
ti.
3 Te nú na in kakan-tnu'u naku ka sa'a ni
sukan, te jin kuña'a ni: “Maa Señor ma
jiniñu'u ti, te sana ndataa ya ti”, jin kuña'a
ni —kúu ya jiña'a ya.
4 Sani te kuan koo de, te ni ka ndani'i de
burru ma nu'ni ti in ye'e yu'u ichi kuan koo
de ma, te ni ka ndaji de ti.
5 Te ñayii ka iyo ma, ka jikan-tnu'u i:
—¿Nawa ka sa'a ni? ¿Nava'a ka ndaji ni
burru a? —ka kuu i ka jiña'a i.
6 Te ni ka ndakone'e de sukan jiña'a Jesús
ma. Te ni ka wa'a i tnu'u kuan koo de ji'in
ti.
7 Te ni ka jan xsia'a de ti nuu iyo Jesús ma,
te ni ka sonee de sa'ma de ma siki burru
ma, te Jesús ma, ni kaa ya siki ti ma, te yoso
ya ti kua'an ya.
8 Te kua'a ñayii, ka skuili i sa'ma ka ndii i
ma, ji'in jaku-ka i, ka skuili i nda'a ñuu ni
ka ja'nde i ichi yuku ma.
9 Te ñayii ka yoxtnuu kuan koo i ma, ji'in
ñayii ka ndandikin ma, ka kayu'u i:
—¡Hosanna! ¡Jayiñu'u kúu rey vee nuu
Iya Tátnuni ma!
10 ¡Jayiñu'u kúu ja sani te tatnuni tna'a yuva
o David ma! ¡Hosanna! ¡Jayiñu'u kó kuu
nuu tátnuni Su'si ma onde sukun ma! —ka
kuu i ka kayu'u i.
11 Ni kivi Jesús ma ini ñuu Jerusalén ma,
te kua'an ndita ya veñu'u ka'nu ma, te
nde'ya ya ni-ka'nu. Sani te kua'an ya ñuu
Betania ma ji'in uxi uu tee ka ndikin ya ma,
chi vaa ve kukuee ma.

Jesús ma, ni ka'an u'vi ya ja kuu in tnu higo
(Mt 21:18-19)

12 Kivi yutnee ma, nuu ve ndee ya ñuu
Betania ma, Jesús ma, ni keja'a kókon ya.
13 Jika-ka ni jini ya in tnu higo, te iyo kua'a
nda'a tnu, te ni jan tu'va ya tnu, ja koto ya
nú iñi higo. Kovaa ñatuu chi nanimaa nda'a
tnu ma kúu, chi vaa masu tiempu higo ma
kúu.
14 Sani te jiña'a ya tnu higo ma:
—¡Ñatuu na in ko kaa-ka higo ro a! —kúu
ya jiña'a ya.
Te ni ka jiniso'o tee ka ndikin ya ma.

Jesús ma, ni ndasavii ya ini veñu'u ka'nu ma
(Mt 21:12-17; Lc 19:45-48; Jn 2:13-22)

15 Nuu ni ka ndenda koo de ji'in ya ñuu
Jerusalén ma, te Jesús ma, ni kivi ya veñu'u
ka'nu ma, te ni keja'a ya kéne'e ya ndaka
ñayii ka xiko ma ji'in ñayii ka jaan ma. Te ni
chindeyi ya mesa ñayii ka sama xu'un ma,
ji'in nuu ka xiko i sata ma.
16 Te ñatuu ni wa'a ya tnu'u ja jin ya'a ñayii
ka ndiso ndatniñu i ma ichi ini veñu'u ma.
17 Te ni keja'a ya káxtnu'u ya, te jiña'a ya:
—Jâ ka jini ni ja nuu tutu ndee tnu'u Su'si
ma ká'an: “Ini ve'e sa a chi ko kuu i ini
ve'e nuu ki koo ñayii ndaka ñuu ma ja jin
kakan-ta'vi i nuu Su'si ma.” Vaa sukan ni
jani ini ya. Kovaa ndaka ndijin chi ni ka
ndasa'a ni in yavi nuu ka ñu'u kui'na —kúu
ya jiña'a ya.
18 Ja ni ka jiniso'o tee ka tatnuni nuu sutu
ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, te ni ka keja'a de ka nduku de
naxe jin ka'ni de Jesús ma, chi vaa ka yu'u
de nú ña'a te ndaka ñayii ma jin kandija
ja ká'an ya ma, vaa ndaka ñayii ma, ni ka
sa'vi-nka ini i ja káxtnu'u ya ma.
19 Kovaa ja ni kunee ma, te ni ndee Jesús
ma ji'in tee ka ndikin ya ma ini ñuu ma.

Ni yichi tnu higo ni ka'an u'vi Jesús ma ja kuu tnu ma
(Mt 21:20-22)

20 Nuu ne'e in-ka kii ma, ni ka ya'a de ji'in
ya yatni nuu núkoo tnu higo ma, te ni ka jini
de ja ni yichi onde yo'o tnu ma.
21 Sani te Pedro ma, ni ndaka'án de sukan
ni jiña'a Jesús ma tnu higo ma, te jiña'a de
ya:
—Teskua'a, jini ni ja tnu higo ni ka'an u'vi
ni ma, jâ ni yichi tnu —kúu de jiña'a de.
22 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jin kukanu ini ni Su'si ma.
23 Te ja ndaa ká'an sa, nú na in na kuña'a i
yuku yukan: “Kuán ndiyo jiña, te skee maa

ro nuu mar ma", te nú in-ni ja ni jani ini
i ma, te ñatuu jani uu jani uni ini i, su'va
kukanu ini i ja sa'a Su'si ma ja ko kuu ja
ká'an i ma, sani te ko kuu.
24 Chukan kúu ja ká'an sa, ndaka ja jin
kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, te nú ka
kukanu ini ni ya ja taa ya ma chi jin ni'i
ni.
25 Te ora ka jikan-ta'vi ni ma, te nú ni ka
ndaka'án ni ja nawa ni ka sa'a ndeva'a ña'a
ñayii ma, te jin sakanu ini ni i, sukan-va'a
sakanu ini tna ña'a Yuva o Su'si iyo andivi
ma, te ndaxnaa ya kuechi ni ma.
26 Kovaa nú ma jin sakanu ini ni, suni Yuva
o iyo andivi ma, masu sakanu ini ya kuechi
ni ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka jikan-tnu'u de na in ni tatnuni ja sa'a Jesús ma sukan
(Mt 21:23-27; Lc 20:1-8)

27 Sani te ni ka ndenda koo de ñuu
Jerusalén ma. Nuu kua'an ya ichi veñu'u
ka'nu ma, te ni ka jan tu'va ña'a tee ka
tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a
tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka
kuu ja'nu ma.
28 Te ka jikan-tnu'u de ya:
—¿Na in ni tatnuni ja sa'a ni sukan? ¿Xi
na in ni ka'an ja kuu sa'a ni sukan? —ka
kuu de ka jiña'a de.
29 Jesús ma, ni ndakone'e ya, te jiña'a ya:
—Xinañu'u maa sa kakan-tnu'u ña'a, te
jin ndakone'e ni. Sana ka'an sa na in ni
tatnuni ja sa'a sa sukan.
30 Ja ni yo skuandute Juan ma, ¿Su'si ma ni
tetniñu Juan ma ja sa'a de sukan, xi ñayii
ma ni tetniñu ña'a ja sa'a de sukan? Jin
ndakone'e ni —kúu ya jiña'a ya.
31 Te ka ndatnu'u tna'a de:
—Nuna jin kuña'a o ja maa Su'si ma ni
tetniñu Juan ma, kovaa ka'an de: "¿Nava'a
ñatuu ni ka kandija ni ja ni ka'an de ma?"
32 Te ni masu kuu jin kuña'a o ja ñayii ma
ni tetniñu Juan ma, vaa jin ndakiti ini ñayii
ma nuu o a —ka kuu de ka ka'an de.
Chi vaa ka yu'u de ñayii ma, chi vaa
ndaka ñayii ma ka jani ini ja Juan ma, ja
ndaa ja in tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma kúu de.
33 Chukan kúu ja sa'a ni ka ndakone'e de
nuu Jesús ma:
—Ñatuu ka jini sa —ka kuu de ka jiña'a
de.
Sani te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Suni ni ma ka'an tna sa na in ni tatnuni
ja sa'a sa a —kúu ya jiña'a ya.

12

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin ja jin kuu ñayii masu inuva'a ini, ja ka jito i itu tnu uva ma
(Mt 21:33-46; Lc 20:9-19)

1 Jesús ma, ni keja'a ya ká'an ya tnu'u
vijin, te jiña'a ya:
—In tee, te ni sunkoo de ni-ka'nu itu de
ma tnu uva, te ni jasi de yu'u itu de ma. Te
ni satu'va de in nuu taxi uva ma kivi kuaan
i ma, te ni sa'a de in ve'e sukun sukun,
sukan-va'a kuu ko koto de ni-ka'nu itu de
ma. Sani te ni nduku de jaku ñayii ja jin ko
koto i itu de ma, te kivi kuaan uva ma, te
sasava jin kuu de. Sani te kua'an jika de.
2 Te maa kivi kuaan i ma, te ni tetniñu de in
tee jinukuechi nuu de ma, ja ki'in de jin nu
ke'en de jaku uva ja ni kuaan ma nuu ñayii
ka jito itu de ma.
3 Kovaa ñayii ka jito ma, ni ka tnii i tee ma,
te ni ka kani i de. Te ni ka ndatetniñu i de
su'va-ni kuan no'o de.
4 Kovaa tee xi-ñu'ú ma chi ni ndatetniñu
tuku de in-ka tee jinukuechi nuu de ma.
Kovaa tee ya'a chi ni ka ta'vi i xini de, te
nde'e xeen ni ka jiña'a i de.
5 Te tee xi-ñu'ú ma, ni ndatetniñu de in-ka
tee, te tee ya'a chi ni ka ja'ni i de. Kovaa
tee xi-ñu'ú ma, suni ni ndatetniñu kua'a-ka
de tee kuan koo kuan nu ndakan jaku uva
ma. Kovaa masu ni ka ndi ini ñayii yukan
chi jaku de ma ni ka kani i, te jaku de ma
ni ka ja'ni i.
6 'Sani te maa-nka sa'ya de ma kéndoo, te
kútoo xeen de tee ma. Kovaa ni tetniñu de
tee ma. Vaa jani ini de: "Jin kava respetu i
nuu sa'ya o a, nuna tetniñu o de, vaa sa'ya
maa o kúu de."
7 Kovaa ñayii ka jito itu de ma, ni ka
ndatnu'u tna'a i: "Suchi ya'a kúu suchi
nduta'vi ñu'ú ya'a. Jin ka'ni o i, te jin ndani'i
o ñu'ú i a", ka kuu i ka ka'an i.
8 Chukan kúu ja ni ka tnii i sa'ya de ma, te
ni ka ja'ni i de, te ni ka skana i yikikuñu de
ma yu'u itu ma.
9 '¿Nawa ka jani ini ndijin ja sa'a tee
xi-ñu'ú ma? Kuiti ki'in de, te ka'ni de ñayii
ka jito itu de ma, te kua'a de ñu'ú de ma
siin-ka ñayii.
10 '¿Ñatuu nama uun ka ka'vi ni nuu tnu'u
Su'si ma, nuu ká'an sa'a ma?:
Yuu ni ka saxiko ñayii ka sa'a ve'e ma,
ni nduu i yuu kanuu-ka.
11 Sa'a ni sa'a maa Iya Tátnuni ma, te ni ka
sa'vi-nka ini o a.
Sukan ká'an nuu tnu'u Su'si ma —kúu ya
jiña'a ya.
12 Sani te ni ka kuni de ja jin tnii de Jesús
ma, vaa ka jini de ja tnu'u vijin ni ka'an ya
ma chi ja jin kuu maa de ma kúu. Kovaa
ka yu'u de ñayii ma. Chukan kúu ja ni ka
xndoo de ya, te kuan koo de.

Jesús ma, ni ka'an ya nawa jin kua'a o nuu gobiernu ma, ji'in nawa jin ndakua'a o nuu Su'si ma
(Mt 22:15-22; Lc 20:20-26)

13 Ni ka tetniñu i jaku tee ka kuu fariseo
ma, ji'in tee ka ndikin Herodes ma nuu
iyo Jesús ma, ja jin kototnuni de ya nawa
ka'an ya ma, sukan-va'a jin ni'i ini de ja jin
xtekuechi de ya.
14 Tee ya'a, ni jan koo de, te ka jiña'a de:
—Teskua'a, ka jini sa ja ja ndaa kúu ja
ká'an ni a. Te masu ndí ini ni nawa ka jani
ini ñayii ma ja ká'an ni a. Te ni masu ndí
ini ni na nde ñayii ka niniso'o ma. Ndijin
chi káxtnu'u ndaa ni sukan kúni Su'si ma ja
jin ko kuu o nuu ya ma. ¿Te naxe ká'an ni?
¿Va'a-ni ja jin chuya'vi sa ja ka satniñu sa
ma nuu tee nani César tátnuni ñuu Roma
ma, xi ña'a? ¿Jin sa'a sa, xi má jin sa'a sa
sukan ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
15 Kovaa Jesús ma chi jini ya sukan ka
jani ini de ma, ja masu ka sa'a de sukan ka
ka'an de ma, te jiña'a ya:
—¿Nava'a ka jitotnuni ña'a ni? Jin tanuu
ni in xu'un ka yinda'a ni a, sukan-va'a kuni
sa —kúu ya jiña'a ya.
16 Te ni ka wa'a de, te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Na in xi-yunuu ndenee a, te na in nani
sukan ndee a? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Yunuu tee nani César, tee tátnuni ñuu
Roma ma, kúu —ka kuu de ka jiña'a de.
17 Sani te jiña'a Jesús ma:
—Te jin ndakua'a ni nuu César ma tna'a
ja kúu kuenda maa de ma, te nuu Su'si ma
jin ndakua'a ni tna'a ja kúu kuenda maa ya
ma —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka sa'vi-nka ini de ja sukan ni
ndakone'e ya ma.

Ni ka jikan-tnu'u tee ka kuu saduceo ma naxe ko kuu ñayii ndateku ma
(Mt 22:23-33; Lc 20:27-40)

18 Ni jan koo jaku tee ka kuu saduceo ma
ni ka jan koto de Jesús ma. Tee ya'a chi ka
ka'an de ja masu ka ndateku ñayii ni ka ji'i
ma. Te chukan kúu ja ni ka jikan-tnu'u de
ya:
19 —Teskua'a, Moisés ma, ni xndoo de
tutu ká'an ja nú in tee ma, ni tnanda'a de
te ni ji'i de te ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i
de ma ni iyo, te ñani tee ni ji'i ma ndakueka
ñasi'i de ma, sukan-va'a koo sa'ya ña, te ko
kuu i sa'ya tata tee ni ji'i ma.
20 Te sukan ni kuu ja uja tee ndi-tna'a ñani
de ma. Tee xinañu'u ma, ni tnanda'a de, te
ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i de ma ni iyo, te
ni ji'i de.
21 Sani te tee ku-uu ma, ni ndatnanda'a de
ji'in ña'a ni ndoo ma. Suni ni ji'i tna de, te
ñatuu na sa'ya de ji'in ña ni iyo. Suni maa i
ni kuu ji'in tee ku-uni ma.
22 Te sukan ni kuu ji'in ndi-uja de ma ja
ñatuu ni-in de ña ni iyo sa'ya de ji'in ña, te
ni ka ji'i de. Sani te ni ji'i ña'a ma.
23 Va'a-ni, te nú jin ndateku ñayii ma, ¿na
nde de xi-ñasi'i ko kuu ña'a yukan? Vaa
ndi-uja de ma ni ka iyo ji'in ña ma —ka kuu
de ka jiña'a de.
24 Te ni ndakone'e Jesús ma:
—Ndijin chi masu ka jini ni ja ka ka'an
ni a. Masu ka jini ni sukan ká'an tutu ndee
tnu'u Su'si ma, ni a ndaka ja kúu sa'a Su'si
ma masu ka jini ni.
25 Kivi jin ndateku ñayii ma, tee ma ji'in ña'a
ma, masu jin ndatnanda'a-ka de, vaa sukan
ka kuu ángel ka iyo andivi ma, sukan jin ko
kuu de.
26 ¿Ñatuu nama ni ka ka'vi ni nuu libru
Moisés ma, nuu ká'an ja núkoo in tnu iñu
ma, te kánda'a kánda'a-nka tnu ma, kovaa
masu nde ndí'i tnu kayu ma? Te ni ka'an
Su'si ma nuu Moisés ma: “Maa sa kúu Su'si
Abraham ma, ji'in Isaac ma, ji'in Jacob ma”,
kúu ya jiña'a ya. Te chukan kúu ja jin
ndateku ñayii ni ka ji'i ma.
27 Vaa Su'si ma, masu Su'si ñayii ni ka ji'i ma
kúu ya chi Su'si ñayii ka teku ma kúu ya. Te
chukan kúu ja ndijin, masu ka jini ni ja ka
ka'an ni a —kúu ya jiña'a ya.

Uu tnu'u ya'a ni tatnuni Su'si ma ja ka ndanuu xeen-ka i
(Mt 22:34-40)

28 In tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés
ma, ni jiniso'o de ja ka tetna'a Jesús ma
ji'in tee ka kuu saduceo ma, te ni jini de
ja va'a-ni ni ndakone'e Jesús ma, te ni jan
tu'va de ya, te ni jikan-tnu'u de:
—¿Nde tnu'u ni tatnuni Su'si ma kúu ja
kanuu xeen-ka ma? —kúu de jiña'a de.
29 Te ni ndakone'e Jesús ma:
—Tnu'u kanuu xeen-ka ma kúu tnu'u
ya'a: “Ñayii ñuu Israel, jin koniniso'o ni chi
Su'si ka kandija o ma kúu iya tátnuni nuu o
a. Te ñatuu na in-ka ya iyo chi maa in-ni
Su'si o ma kúu Su'si ndija.
30 Jín kutoo o Su'si o ma ji'in ndaka tu'u ini
anua o a, ji'in ndaka ja ka jani ini o a, ji'in
ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu o a.”
31 Te in-ka tna tnu'u kanuu ni tatnuni Su'si
ma kúu ja: “Jin kutoo ni tna'a ni ma sukan
ka kutoo ni maa ni ma.” Ñatuu na tnu'u
kanuu xeen-ka, nú masu ja nduu-ni tnu'u
ya'a —kúu ya jiña'a ya.
32 Te tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés
ma, jiña'a de:
—Va'a-ni, teskua'a. Ja ndaa kúu ja ká'an
ni a. In-ni Su'si iyo, te ñatuu na in-ka ya iyo,
chi vaa maa in-ni ya iyo.
33 Te ja jín kutoo o Su'si ma ji'in ndaka tu'u
ini anua o a, ji'in ndaka ja ka jani ini o a,
ji'in ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu o a, ji'in
ja jín kutoo tna'a o ma kuenda ka kutoo o
maa o ma, játna ini xeen-ka Su'si ma ja jin
sa'a o sukan, sana ndaka kiti ndakua'a o

nuu Su'si ma te ka'mi o ti nuu ya ma —kúu de jiña'a de.

34 Te ja ni jini Jesús ma ja tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, va'a-ni ni ndakone'e de ma, te jiña'a ya:

—Ndijin, iyo yatni ni nuu tátnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Te ni-in-ka ñayii, ñatuu ni ka kusaa ini i ja jin kakan-tnu'u-ka i ya.

Maa Su'si ma ni tetniñu Cristo ma
(Mt 22:41-46; Lc 20:41-44)

35 Jesús ma, yikuu ya káxtnu'u ya na in kúu ya ma ini veñu'u ka'nu ma, te jikan-tnu'u ya nuu ñayii ma:

—¿Te nava'a ka ka'an tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma ja Sa'ya tata David ma kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma?
36 Te vitna ja maa David ma chi ni ska'an ña'a Xtumani Ndios ma, te sa'a ni ka'an de ma:
Su'si Iya Tátnuni ma jiña'a nuu iya tátnuni nuu sa a:
"Kunukoo ro xiñi kua'a ri a,
te onde nú ni kundee ri skendoo ri
ndaka suchi ñatuu ka kunimani nuu o a chii ja'a ro a",
kúu ya jiña'a ya nuu iya tátnuni nuu sa a.
37 Kovaa ¿naxe kuu ko kuu Sa'ya tata David ma Cristo ma nú sukan, te vitna ja maa David ma, ni xnani de ya iya tátnuni nuu de ma? —kúu ya jiña'a ya.

Te kua'a xeen ñayii ma ka iyo yukan, te ka niniso'o sii ini i ja ká'an Jesús ma.

Ni ka'an Jesús ma ja tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ñatuu ka sa'a ndaa ka sa'a ndija de
(Mt 23:1-36; Lc 11:37-54; 20:45-47)

38 Jesús ma, ne'un ja káxtnu'u ya ma, te jiña'a ya:

—Jin konee ni cuidado ja másu ko jin ko sa'a ni sukan ka sa'a tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, vaa tee yukan chi ka jatna ini de ja jin kone'nu de sa'ma nani, te ka kuni de ja jin kava respetu i nuu de ma te jin kua'a i de nchuxi nuya'vi ma.
39 Ka nduku de nuu jin kunukoo de nuu ka nukoo ñayii ka ndanuu-ka ma ini veñu'u ma. Te nuu ka kuu viko ma, ka kunuu maa de ja jin kunukoo de nuu mesa ka ndanuu-ka ma.
40 Te ka xnda'vi de ña'a ni ka ji'i yii ma, sukan-va'a jin ni'i de nawa ka neva'a ña'a ma te jin kaa jin ko'o de. Te ja ñatuu na in kunitnuni ma, te ka sa'a de tnu'u ja na'a xeen ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma. Tee ya'a chi sa'a Su'si ma ja jin chunaa xeen-ka de ja sukan ka sa'a de ma —kúu ya jiña'a ya.

Sukan ni ndakua'a ña'a nda'vi ni ndoo ja ni ji'i yii ma xu'un nuu Su'si ma
(Lc 21:1-4)

41 Jesús ma, núkoo ya in jichi yatni nuu iyo ja ka chunee i xu'un ja ka ndakua'a i nuu Su'si ma. Nde'ya ya sukan ka chunee ñayii ma xu'un ka ndakua'a i nuu Su'si ma. Te kua'a xiku ma chi ni ka chunee kua'a de xu'un.
42 Sani te ni kenda in ña'a ni ji'i yii ma, te kúnda'vi xeen ña. Te ni jan chunee ña uu xu'un lilikin, masu ka ndee ya'vi xeen i.
43 Sani te Jesús ma, ni kana ya tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:

—Ja ndaa ká'an sa ja ña'a nda'vi ni ji'i yii ma, ni ndakua'a kua'a-ka ña nuu Su'si ma sana ndaka-ka ñayii ni ka chunee xu'un i ma,
44 chi vaa ndaka i ni ka ndakua'a nuu Su'si ma ja ni kendoo-nka ma-ni. Kovaa ña'a ya'a, visi kúnda'vi ña te jiniñu'u xeen-ka ña ma, kovaa ni ndakua'a ña nuu Su'si ma ndaka ja neva'a ña ja koteku ña ma —kúu ya jiña'a ya.

13

Jesús ma, ni ka'an ya ja veñu'u ka'nu ma chi ndatnana i
(Mt 24:1-2; Lc 21:5-6)

1 Ja ni ndee Jesús ma ini veñu'u ka'nu ma, in tee ndikin ya ma, jiña'a de:

—¡Teskua'a, nde'ya ni ja vivii ka ndaa yuu ni ka kuva'a veñu'u a ji'in ja sukan sukun sukun veñu'u a! —kúu de jiña'a de.

2 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—¿Nde'ya ni ve'e na'nu ve'e sukun a? Kovaa ká'an sa ja ni-in-ka yuu masu kendoo siki in-ka yuu ja ndi'i kuiti i jin ndatnana —kúu ya jiña'a ya.

Na seña ko kuu kivi naa ñuu ñayivi a
(Mt 24:3-28; Lc 21:7-24; 17:22-24)

3 Sani te kuan koo de ji'in ya Yuku Tnu Olivo ma kuan ndaya'a nuu kátuu veñu'u ka'nu ma. Te Jesús ma, ni jinkoo ya. Sani te Pedro ma, Santiago ma, Juan ma, ji'in Andrés ma, ni ka kene'e siin de ya, te ka jikan-tnu'u de ya:

4 —Na nde kivi ko kuu sukan, te nde a ko kuu seña ja sani te ko kuu ndaka sukan ká'an ni a —ka kuu de ka jiña'a de.

5 Sani te Jesús ma, ni keja'a ya jiña'a ya:

—Jin konee ni cuidado ja ñatuu ni-in ñayii ko xnda'vi ña'a,
6 chi vaa ki koo kua'a xeen i ja jin sa'a i tnu'u ja maa sa ka kuu i, te sa'a jin ka'an i: "Maa sa kúu Cristo ma", te jin xnda'vi i kua'a xeen ñayii.
7 'Nú ni ka jini ni ja ka ka'an i ja ka kanaa ñayii in ñuu ji'in in-ka ñuu ya'a yukan ma, máko jin koyu'u ni, chi vaa sukan ko kuu, kovaa masu jâ ni jinu kúu.

8 Vaa in ñuu ka'nu kanaa ji'in in-ka ñuu
ka'nu, te in ñayii tátnuni in ñuu ka'nu ma,
kanaa i ji'in in-ka ñayii tátnuni in-ka ñuu
ka'nu ma, te kua'a ñuu jin tnaa xeen, te
jin ndatnana kua'a ve'e, te koo soko koo
tnama. Te ndaka cha'a chi yika kéja'a
tnundo'o tnuneni ma-ni kúu.

9 'Ndijin, jin ko koto va'a ni maa ni, chi
vaa jin tnii ña'a i, te jin xsia'a ña'a i nuu
tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma, te
jin kani ña'a i ini veñu'u lilikin ma. Te jin
sa'a i ja jin koo ni onde nuu tee ka tatnuni
ma, ji'in nuu rey ma, ja kuechi ja ka ndikin
ña'a ni maa sa a. Kovaa sukan, te kuu
jin kaxtnu'u ni nuu tee yukan sukan sa'a
sukan kúu Su'si ma ji'in ñayii ma.
10 Chi xi'na-ka jiniñu'u ja jin kaxtnu'u ni
tnu'u vii tnu'u va'a ma nuu ndaka ñayii
ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te sana ko kuu sukan.
11 Te nú ni ka jan xsia'a ña'a i nuu tee ka
tatnuni ma, te máko jin ko ndi ini ni ja naxe
jin ndakone'e ni ma chi ora yukan, te taa
maa Su'si ma na tnu'u jin ka'an ni ma, chi
vaa masu maa ni jin ka'an ma, su'va maa
Xtumani Ndios ma ka'an ora yukan.
12 Te suni tee ndi-tna'a ñani de ma, jin
ndaxtekuechi tna'a de, sukan-va'a jin ka'ni
tna'a de. Te yuva i ma, xtekuechi de sa'ya
de ma. Te maa i ja ka kuu i sa'ya de ma, jin
ndakokuiñi i nuu de, te jin ka'ni i de.
13 Te ni-ka'nu ñuu ñayivi a jin ndakiti ini
i nuu ni ja kuechi ja ka ndikin ña'a ni a,
kovaa nde ni kanda ja kondikin ña'a ni ma
onde kivi xnaa sa ñuu ñayivi a chi ndani'i
ta'vi ni.

14 'Nú ni ka jini ni ja núkoo in ja masu
kúnimani i nuu Su'si ma ini veñu'u ka'nu
iyo Jerusalén ma nuu masu iyo ja koo i
ma (na in ka'vi tnu'u ya'a, te skua'a ñukuun
i, sukan-va'a jaku'ni ini i nawa kúni ka'an
ma), sani te ñayii ka iyo ñuu Judea ma, te
jín kunu i yuku ma,
15 te nú na in iyo xini ve'e i ma, máko nuu i
te ndivi i ve'e i ma ja kene'e i nawa ni xndoo
i ma.
16 Te nú na in iyo yuku ma, máko
ndakokuiñi i ve'e i ma ja ki ndi ke'en i sa'ma
i ma.
17 ¡Kivi yukan chi nda'vi-nka ña'a ka ñu'u
sa'ya ma, ji'in ña'a ka neva'a suchi kuechi
ka jaxi ma!
18 Chukan kúu ja jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si
ma ja máko kuu sukan kivi vijin ma,
19 chi vaa kivi yukan chi kivi tnundo'o
tnuneni xeen ko kuu. Ûni in tnundo'o ja
masu nama ni yo kuu sukan onde kivi ni
sa'a Su'si ma ñuu ñayivi a, te onde kenda
kivi kenda tnundo'o tnuneni ja ni jani ini
Su'si ma ja ko kuu ma ni-ka'nu ñuu ñayivi a.
Te nú ni jinu ma, ni masu sa'a-ka ya sukan.
20 Te nú Iya Tátnuni ma, ma ndaka'nde sava
ya kivi yukan, kivi tnundo'o ma, masu na
in kaku. Kovaa kuechi ja kútoo ya ndaka
ñayii ni ndakaji maa ya ma, chukan kúu ja
ndaka'nde sava ya kivi yukan.
21 'Te nú jin ka'an i nuu ni: "Jin konde'ya
ni ja ya'a iyo Cristo ma", xi "Jin konde'ya ni
ja yukan iyo ya", másu ko jin kandija ni.
22 Vaa ki koo tee jin xnda'vi ña'a ja Cristo
ma ka kuu de, xi jin xnda'vi ña'a de ja
tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma
ka kuu de, te jin sa'a kua'a de milagru,
sukan-va'a jin xnda'vi ña'a de, te jin ku'un
ini de ja onde ñayii ni ndakaji Su'si ma jin
ndaxnda'vi de.
23 ¡Chukan kúu ja jin konee ni cuidado!
Ndaka jâ ni xtu'va ña'a sa a, sukan-va'a ma
jin xnda'vi ña'a i.

Kivi ndii Jesucristo iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a
(Mt 24:29-35, 42, 44; Lc 21:25-36)

24 'Kovaa ne'un kivi yukan, nú ni jinu ni
ka ndo'o ni ka neni ñayii ma, te kandii ma
chi masu kotnuu-ka i, te masu ndii-ka, te
yoo ma, suni masu kotnuu-ka i,
25 te tiuxini ma chi jin kun-kava i andivi
ma, te ndaka ja ka iyo andivi ma chi
ndaskanda Su'si ma.
26 Sani te jin kuni ñayii ma ja saña ja kúu
sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, ja ndenda sa
nuu viko ma ji'in ndaka tnu'u ndee tnu'u
ndatnu sa ji'in jayiñu'u sa ma.
27 Te tetniñu maa sa ángel ma ni-ka'nu ñuu
ñayivi a, onde nuu jakituu andivi ma ji'in
ñu'ú a, te jin ndaxtutu i ndaka ñayii ni
ndakaji sa te ni ka kanda i ni ka yo ndikin
ña'a i ma.
28 'Jin kutu'va ni tna'a ja káxtnu'u sa siki
tnu higo ma. Nú ni ka ndaka'ndi nda'a tnu
ma ja ve jin nana koo i ma te ni ka nduyute
nda'a tnu ma, te ka jini ni ja ve kuyatni kivi
ndukuii ñuu ñayivi a.
29 Suni sukan ko kuu nú ka jini ni ja ka
yikuu ndaka tna'a ja ni ka'an sa a, te jin
kona'a ni ja sani te saña ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a chi jâ ve kuyatni sa ye'e
ma.
30 Ja ndaa ká'an sa ja masu yanduu ja ndaka
ñayii tiempu ya'a, jin kuni i ja sukan ko kuu.
31 Andivi ma ji'in ñuu ñayivi a chi jin naa i,
kovaa tnu'u ká'an sa a chi masu yanduu ja
sukan ko kuu.

32 'Kovaa ja kivi ma ji'in ora ma, masu na
in jini, ni a ángel Su'si ma ja ka iyo i andivi
ma, ni a saña ja kúu sa Sa'ya ya a chi maa
in-ni Yuva o Su'si ma na'a na kivi ko kuu
sukan.

33 'Chukan kúu ja jin konde'ya va'a ni, te
jin koo tu'va ni, te jin kakan-ta'vi ni nuu
Su'si ma, vaa masu na in jini na kivi ko kuu.

34 Cha'a chi sukan kúu in tee ja sani te
ki'in de in-ka ñuu, te sacargu de ñayii ka
jinukuechi nuu de ma ja jin ko koto va'a i
ve'e de ma. Te tátnuni de nuu ndi-in ndi-in i
nde tniñu jin sa'a i ma, te ñayii jito ye'e ma,
na ko koto va'a i. Sukan ko kuu kivi ndii sa
ma.
35 Chukan kúu ja jin konde'ya va'a ni, te
jin koo tu'va ni, vaa masu ka jini ni na ora
ndenda sa ja kúu sa iya tátnuni nuu ni ja ka
kuu ni ñayii ve'e sa ma, nú jâ ve kunee ma,
xi sava ñuu ma, xi ora jâ ka kana li'li ma xi
ora jâ ve ndii ma,
36 nasa sanaa-ni, te ndenda sa te ndani'i
ña'a sa ja ka kixi ni.
37 Sukan ká'an sa nuu ndaka ni a, te suni
sukan ká'an sa nuu ndaka-ka ñayii ma: ¡Jin
koo tu'va ni, te jin ko koto va'a ni maa ni!
—kúu ya jiña'a ya.

14

Ni ka chutna'a tnu'u de naxe jin tnii de Jesús ma
(Mt 26:1-5; Lc 22:1-2; Jn 11:45-53)

1 Kúni-ka uu-ka kivi, te ko kuu Viko
Pascua ma, kivi ka jaa i xtatila ñatuu na
levadura yi'i ma. Tee ka tatnuni nuu sutu
ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, ka ndatnu'u tna'a de ka nduku
de naxe jin xnda'vi de Jesús ma te jin tnii
de ya te jin ka'ni de ya.
2 Kovaa jaku de ka ka'an:
—Masu kuu ne'un viko ma. Nú ña'a, te
ñayii ma, jin ndakiti ini i nuu o, te jin kana
jin kayu'u i nuu ka iyo o a —ka kuu de ka
ka'an de.

In ña'a, ni chiso ña ndute jáxiko asi xini Jesús ma
(Mt 26:6-13)

3 Te Jesús ma, ni ja'an ya ñuu Betania
ma, ve'e tee kúu Simón ma, tee ni yo ndo'o
kue'e lepra ma. Nani núkoo ya nuu mesa
ma, ni kenda in ña'a, yinda'a ña in botella,
te nanimaa vidriu nani alabastru kúu i, te
yukan ñu'u ndute jáxiko asi nanimaa ita
nani nardo ma. In ja ndee ya'vi xeen kúu
i. Te ni ta'vi ña vidriu ma, te ni chiso ña
ndute jáxiko asi ma xini Jesús ma.
4 Te jaku ñayii ka iyo ma, ni ka ndakiti ini i,
te ka ka'an nuu tna'a i:
—¿Nava'a ni skenaa ña ndute jáxiko asi a?
5 Va'a-ka nute ni kuya'vi de, vaa vi'i-ka
uni cientu denariu kondee de, te kuu jin
chindee o ñayii nda'vi ma —ka kuu i ka
ka'an i, te ka ka'an i tnu'u ña'a yukan.
6 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Jin kua'a ni tnu'u. ¿Nava'a ka xtna'a ni
ña? Vaa ña'a ya'a chi tna'a ja ni sa'a ña'a ña
a chi in ja va'a kúu.
7 Vaa ñayii nda'vi ma chi jin koo i ji'in
ni ni-kani ni-jika, te kuu jin chindee ni i
ndeva'a-ni na kii ka kuni ni ma, kovaa saña
chi kenda kivi ja masu koo-ka sa ñuu ñayivi
ya ji'in ni.
8 Te ña'a ya'a chi ni sa'a ña'a ña ndaka ja iyo
ja kuu sa'a ña ma, te vaa ja ni chi'i ña'a ña
ndute jáxiko asi a, te cha'a kúu ja ni satu'va
ña yikikuñu sa a, sukan-va'a koo tu'va i kivi
jin chu'u ña'a ni ma.
9 Te ja ndaa ká'an sa ja ndeva'a-ni nuu jin
kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a káxtnu'u sa a,
suni jin ndaka'an i tna'a ja ni sa'a ña'a ña'a
ya'a, te sukan, te jin ndaka'án i ja vii ja va'a
ni sa'a ña ma —kúu ya jiña'a ya.

Judas ma, ni ke'en-su'va de Jesús ma
(Mt 26:14-16; Lc 22:3-6)

10 Judas Iscariote ma, in tee ni yo kuu
ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin ya ma kúu
de, te ni ja'an de ni jan kuña'a de nuu tee
ka tatnuni nuu sutu ma sukan ke'en-su'va
de Jesús ma, te ndakua'a de ya nuu nda'a
tee yukan.
11 Ja ni ka jiniso'o tee yukan, te ni ka
kutachi xeen de, te ni ka skuiso de ja jin
kua'a de xu'un Judas ma. Te ni keja'a Judas
ma nduku de na ora ko kuu ja ke'en-su'va
de Jesús ma.

Kivi ni kuxini ñukuun Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma
(Mt 26:17-29; Lc 22:7-23; Jn 13:21-30; 1 Co 11:23-26)

12 Kivi ni keja'a viko ka jaa i xtatila
ñatuu na levadura yi'i ma, kivi ka ja'ni i in
ndikachi jaa ja ka ndakua'a i nuu Su'si ma
ja ka ndakune'e i kivi ni ka ndayaa i nuu
ñayii ñuu Egipto ma ja kúu i Viko Pascua ma,
te tee ka ndikin Jesús ma, ka jikan-tnu'u de
ya:
—¿Ndenu kúni ni ja jin koo sa jin satu'va
sa ja jin kuxini o Viko Pascua a? —ka kuu
de ka jiña'a de.
13 Sani te ni tetniñu ya uu tee ka ndikin
ya ma, te jiña'a ya:
—Kuán koo ni ini ñuu ma. Yukan jin
ndatna'a ni ji'in in tee ndiso de in kiyi
ndute. Te jin kondikin ni de.
14 Te nuu ndivi de ma, te jin kuña'a ni nuu
tee xi-ve'e ma: "Teskua'a o ma, sa'a ká'an
de: ¿Nde a kúu ve'e nuu jin kaa sa xita ji'in
tee ka ndikin tna'a ji'in sa a? Vaa jin kuxini
sa Viko Pascua a."
15 Te tee yukan, kaxtnu'u de onde ve'e ichi
sukun ma, in ve'e ka'nu nuu jâ ni nduvii
ma. Te yukan jin satu'va ni ja jin kuxini o
ma —kúu ya jiña'a ya.
16 Nduu tee ni tetniñu ya ma, ni ka ke koo
de, te kuan koo de ini ñuu ma. Te ni ka
ndani'i de sukan ni jiña'a Jesús ma, te ni
ka satu'va de ja jin kuxini de ji'in ya Viko
Pascua ma.
17 Nuu ve kunee ma, ni kenda Jesús ma
ji'in ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma.

18 Nani ka jaa de xita nuu mesa ma, te Jesús
ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja in ni ja ka nukoo
o ka jaa o xita a ke'en-su'va ña'a —kúu ya
jiña'a ya.
19 Te ni ka kuxii ini de, te ni ka keja'a
ndi-in ndi-in de ka jikan-tnu'u de ya:
—¿Saña kúu? —ka kuu de ka jiña'a de.
20 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—In ni ja ndi-uxi uu ni a kúu, te nde ni
xndoyo xtatila ni a ji'in sa nuu ko'o a ko
kuu.
21 Saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi
a chi ndo'o sa sukan ká'an tutu ndee tnu'u
Su'si ma ja ndo'o sa a, kovaa ¡nda'vi maa na
in ke'en-su'va ña'a ma! Va'a-ka ko kuu i,
nute ñatuu ni kenda i ñuu ñayivi ya nkuu
—kúu ya jiña'a ya.
22 Nani ka kuxini de ji'in ya ma, te Jesús
ma, ni tnii ya xtatila ma, te ni ndakuan-ta'vi
ya nuu Su'si ma, te ni ta'vi ya, te ni wa'a ya
tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Jin tnii ni, te jin kaa ni. Cha'a kúu
yikikuñu sa a —kúu ya jiña'a ya.
23 Sani te ni tnii ya in nuu ñu'u ndute uva
ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma.
Te ni xsia'a ya nuu tee ka ndikin ya ma, te
ndaka de ni ka ji'i jaku jaku ndute uva ma.
24 Te jiña'a ya:
—Cha'a kúu niñi sa ja kati ma, sana jin
ndani'i ta'vi kua'a xeen ñayii ma. Cha'a kúu
in tnu'u jaa tátnuni Su'si ma naxe jin koo
va'a ni ji'in ya.
25 Ja ndaa ká'an sa ja masu ko'o-ka sa ndute
uva ya'a chi onde kivi jin koo tutu o nuu
tatnuni Su'si ma te jin ko'o o ndute uva jaa
ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya ja Pedro ma, uni jichi ka'an de ja masu jini de ya
(Mt 26:30-35; Lc 22:31-34; Jn 13:36-38)

26 Nuu ni jinu ni ka jita de ji'in ya in yaa,
te kuan koo de ji'in ya Yuku Tnu Olivo ma.
27 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ndaka ndijin chi ma jin kukanu ini-ka
ña'a ni, te jin xndoo ña'a ni, vaa sukan
ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma: "Ka'ni sa tee
jito ndikachi ma, te ndaka ndikachi ma, jin
kuitenuu ti."
28 Kovaa sani te ni ndateku sa ma, te
koxtnuu sa ki'in sa ñuu Galilea ma, te sana
jan koo maa ni —kúu ya jiña'a ya.
29 Pedro ma, jiña'a de:
—Visi ndaka de na jin xndoo ña'a, kovaa
saña chi ña'a —kúu de jiña'a de.
30 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja jakuaa vitna, ni
ñatuu kana-ka li'li ma ja ku-uu jichi ma, te
jâ ni ku-uni jichi ja ká'an ni ja ñatuu jini ña'a
ni —kúu ya jiña'a ya.
31 Kovaa maa de chi jiña'a de:
—Visi na kûu sa ji'in ni, kovaa masu ka'an
sa ja ñatuu jini ña'a sa —kúu de jiña'a de, te
ndaka-ka de ka jiña'a sukan.

Nuu nani Getsemaní ma, ni ja'an Jesús ma ni jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma
(Mt 26:36-46; Lc 22:39-46)

32 Sani te ni jan koo de ji'in ya in nuu nani
Getsemaní, te Jesús ma, jiña'a ya nuu tee ka
ndikin ya ma:
—Jin kunukoo ni ya'a, nani ki'in sa jin
kakan-ta'vi sa nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a
ya.
33 Te ni jeka ya Pedro ma, ji'in Santiago
ma, ji'in Juan ma, te kuan koo de ji'in ya, te
ni keja'a ya kúxii kúnda'vi ini ya,
34 te jiña'a ya de:
—Jini sa ja onde ini anua sa a, kúxii xeen
ini i, te ûni kuenda kûu sa kúni sa. Jin
kendoo ni ya'a. Másu ko jin ko kusu ni
—kúu ya jiña'a ya.
35 Sani te kua'an-ka Jesús ma, te ni ku-
jika-ka ya vala ma, te ni jinkoo jiti ya,
te ni jakindeyi ya onde nuu ñu'ú ma, te
jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja nú kuu, te má
kenda ora ndo'o neni ya ma.
36 Te nani jikan-ta'vi ya ma, te sa'a jiña'a ya:
—Yuva maa sa, ja maa ni chi kuu sa'a ni
ndaka, te nú kúni ni, te má ndo'o neni sa.
Kovaa má ko kuu sukan kúni maa sa chi kó
kuu sukan kúni maa ni —kúu ya jiña'a ya.
37 Sani te ni ndakokuiñi ya nuu ka iyo de
ma, te ni ndani'i ya de ja ka kixi de, te jiña'a
ya Pedro ma:
—Simón, ¿kixi ni? ¿Ni ñatuu ni kuu kon-
dito ni visi ja in ora?
38 Jin kondito ni, te jin kakan-ta'vi ni nuu
Su'si ma, sukan-va'a má ska'an ña'a tachi
ma ja jin sa'a ni ja u'vi ma. Ndaka ni chi ka
jani va'a ini ni, kovaa yikikuñu ni a chi vita
xeen i —kúu ya jiña'a ya.
39 Te kua'an ya in-ka jichi kuan
kakan-ta'vi ya nuu Su'si ma. Te suni maa
sukan-ni ni jiña'a ya ma, jiña'a tuku ya.
40 Nuu ni ndakokuiñi ya nuu ka iyo de ma,
te ni ndani'i tuku ya de ja ka kixi de. Te
ñatuu ka ni'i ini de naxe jin kuña'a de ya,
vaa ûni ka ndandesi-nka nduchinuu de ma,
ja jin kusu de ka kuni de.
41 Te nuu ni ndakokuiñi ya ja ku-uni jichi
ma, te jiña'a ya:
—¿Ka yikuu-ka ndijin ka kixi ni? ¿Ka
ndatatu ni? Jâ ni kuu-ni chi jâ ni kenda ora
ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a
chi jin ke'en-su'va ña'a i, te jin kunda'a ña'a
tee ka ndiso kuechi ma.
42 Jin ndakoo ni, te jín koo o chi jâ ve
kuyatni tee ke'en-su'va ña'a ma —kúu ya
jiña'a ya.

Ni ka tnii de Jesús ma
(Mt 26:47-56; Lc 22:47-53; Jn 18:1-11)

43 Yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, nuu ni
kenda Judas ma, in tee ni yo kuu ndi-uxi
uu tee ni ka yo ndikin ya ma. Te ni kenda
de, te ka ndikin tna'a de ji'in kua'a ñayii
ka ndiso xeen ma, ka yinda'a i yuchi kúu
espada ji'in karroti. Ñayii ya'a ka kuu ñayii
ni ka tetniñu tee ka tatnuni nuu sutu ma,
ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés
ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma.
44 Judas tee ni ke'en-su'va ya ma, ni wa'a
de in seña, te jiña'a de:
—Tna'a tee chitu sa yikinuu de ma, tee
yukan kúu de, te jin tnii ni de, te jin ku'ni
va'a ni de, te jin koo ni ji'in de —kúu de
jiña'a de.
45 Chukan kúu ja ni jan tu'va de Jesús ma,
te jiña'a de:
—Teskua'a —kúu de jiña'a de.
Te ni chitu de yikinuu ya ma.
46 Sani te ni ka tnii ñayii ma ya, te kuan koo
i ji'in ya.
47 Kovaa in tee ndikin ya ma, ni tava de
yuchi kúu espada ma, te ni jan ka'nde de in
so'o tee jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu
ma.
48 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya ñayii ma:
—¿Nava'a ve koo ndijin ji'in yuchi kúu
espada ji'in karroti, ja jin tnii ña'a ni,
kuenda tnu'u ja in kui'na kúu sa?
49 Ndaka kii ni yo iyo sa ne'un ndaka ni ma,
ni yo kaxtnu'u sa tnu'u va'a ma ini veñu'u
ka'nu ma, te ñatuu ni ka tnii ña'a ni, kovaa
sa'a ko kuu, sukan-va'a ko kuu sukan ká'an
tutu ndee tnu'u Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
50 Ndaka tee ka ndikin ya ma, ni ka jinu
de, te ni ka xndoo de maa in-nka Jesús ma.
51 Kovaa in suchi jaa, ndikin i ya kua'an i,
ñutuu i in sa'ma, te ni ka tnii ña'a tee kuan
koo ji'in ya ma.
52 Kovaa ni xsiaa i sa'ma i ma, te ni jinu
vichi i kua'an i.

Ni jan koo de ji'in Jesús ma nuu tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma

(Mt 26:57-68; Lc 22:54-55, 63-71; Jn 18:12-14, 19-24)

53 Ni jan koo de ji'in Jesús ma nuu tee
tátnuni nuu sutu ma, te ni ka ndututu ndaka
tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka
kuu ja'nu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma.
54 Pedro ma, ndikin jika de ya onde nuke'e
ve'e tee tátnuni nuu sutu ma, te ni jinkoo de
nuu ka iyo tee ka jito veñu'u ka'nu ma, te ni
kendoo de nduvixi de yu'u ñu'u ma.
55 Tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in ndaka
tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma, ka
nduku de in ja kuu kuiso kuechi Jesús ma,
te jin ka'ni de ya. Kovaa ñatuu ni ka ndani'i
de na kuechi ya ma.
56 Visi kua'a de ma ka ka'an tnu'u te ñatuu
ka ka'an ndaa de sukan ni yo sa'a ya ma,
kovaa siin siin-ka ka ka'an de.
57 Jaku de ni ka ndokuiñi, te ka xtekuechi
de ya, te ka jiña'a de:
58 —Saña chi ni ka jiniso'o sa ja ni ka'an
de: “Saña chi kuu ndakana sa veñu'u ka'nu
ni ka sa'a ñayii a, te nuu uni kii ma te
ndasa'a sa in-ka, kovaa masu ñayii ma jin
ndasa'a”, ni ka'an de —ka kuu de ka jiña'a
de.
59 Kovaa ni a sukan ma, masu nde ka
ketna'a ja ka ka'an de ma.
60 Sani te maa tee tatnuni nuu sutu ma,
ni ndokuiñi de ne'un ndaka de ma, te ni
jikan-tnu'u de Jesús ma:
—¿Ñatuu nawa ndákone'e ni? ¿Nawa kúu
ja ka ka'an ñayii a ja kuu ni a? —kúu de
jiña'a de.
61 Kovaa Jesús ma chi ni jasiyu'u ya, ni
ñatuu nawa ni ndakone'e ya nuu tee tátnuni
nuu sutu ma. Te maa tee tátnuni nuu sutu
ma, ni ndakan-tnu'u tuku de ya:
—¿Ndijin kúu Cristo Sa'ya Su'si iya iyo ja
jin ndachiñu'u o ma? —kúu de jiña'a de.
62 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Saña kúu. Te ndijin chi jin kuni ni ja
saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a,
kunukoo sa xiñi kua'a Su'si iya kúu sa'a
ndaka ma, te kenda kivi ndii sa te jin kuni
ni ja ndenda sa nuu viko ka iyo andivi ma
—kúu ya jiña'a ya.
63 Sani te tee tátnuni nuu sutu ma, ni kachi
de sa'ma de ma, ja káxtnu'u de ja ni ndakiti
xeen ini de, te jiña'a de:
—¿Naku jin nduku-ka o ñayii jin ndaka'an
nawa ni yo sa'a de a?
64 Jâ ni ka jiniso'o ndaka ni ja jâ ni ka'an de
tnu'u ja masu játna ini Su'si ma. ¿Naxe ka
ka'an ni? —kúu de jiña'a de nuu ndaka tee
ka iyo ma.
Ndaka de ni ka kendoo ini ja iyo kuechi
Jesús ma te kuiti kûu ya.
65 Jaku de, ni ka keja'a de ka tusii de ya,
te ni ka jasi de in sa'ma nuu ya ma, te ka
kani de ya, te ka jiña'a de ya:
—¡Ka'an ni na in ni kani ña'a! —ka kuu
de ka jiña'a de.
Te tee ka jito veñu'u ma, ka wa'a de tikatu
yikinuu ya ma.

Ni ka'an Pedro ma ja masu jini de Jesús ma

(Mt 26:69-75; Lc 22:54-62; Jn 18:15-18, 25-29)

66 Pedro ma, iyo de ichi chii ma, nuke'e
tee tátnuni nuu sutu ma. Te ni kenda in ña'a
jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu ma.
67 Ja ni jini ña Pedro ma ja yikuu de nduvixi
de yu'u ñu'u ma, te nde'ya ña de, te jiña'a
ña:

—Ndijin tna chi ni yo ndikin ni Jesús tee
ñuu Nazaret ma vi —kúu ña jiña'a ña.
68 Te Pedro ma, jiña'a de:
—Masu jini sa tee yukan, te masu jini sa
nawa kúu ja ká'an ni a —kúu de jiña'a de.
Te ni kee de ye'e ke'e ma. Sani te ni kana
in li'li ma.
69 Te ña'a jinukuechi nuu tee tátnuni nuu
sutu ma, ni jini tuku ña Pedro ma in-ka
jichi, te ni keja'a ña jiña'a ña nuu ndaka-ka
ñayii ka iyo ma:
—Tee ya'a chi in tna'a tee ni ka yo ndikin
Jesús ma kúu de —kúu ña jiña'a ña.
70 Kovaa Pedro ma chi in-ka jichi ni jiña'a
de ja ñatuu jini de Jesús ma.
Te ni kukuee-ka ma, te ñayii ka iyo yukan,
ka jiña'a tuku i Pedro ma:
—Ja ndaa ndija ja ndijin kúu in tna'a tee
ni ka yo ndikin tna'a ji'in Jesús ma, vaa in
tee ñuu Galilea ma kúu ni —ka kuu i ka
jiña'a i.
71 Sani te Pedro ma, jiña'a de:
—Chúnaa maa sa, nú masu ndija ja ká'an
sa ja masu jini sa tee yukan —kúu de jiña'a
de.
72 Te ora yukan-ni, te ni kana li'li ma ja
ku-uu jichi, te ni ndaka'án Pedro ma ja sa'a
ni jiña'a Jesús ma: "Ni ñatuu kana-ka li'li
ma ja ku-uu jichi ma, te jâ ni kuu uni jichi
ja ká'an ni ja ñatuu jini ña'a ni." Sani te ni
keja'a de nda'yu de, ja ndákani ini de.

15

Ni ka ndaxsia'a i Jesús ma nuu nda'a Pilato ma
(Mt 27:1-2, 11-14; Lc 23:1-5; Jn 18:28-38)

1 Nuu jâ ve ndii ma, te ni ka ndututu
tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka
kuu ja'nu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, ji'in ndaka-ka tee ka
ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma. Te ni ka
ju'ni de Jesús ma, te kuan koo de ji'in ya,
te ni ka ndaxsia'a de ya nuu nda'a tee kúu
Pilato ma.
2 Pilato ma, ni jikan-tnu'u de ya:
—¿Ndijin kúu rey tátnuni nuu ñayii judío a?
—kúu de jiña'a de.
Te ni ndakone'e Jesús ma:
—Maa ni ká'an —kúu ya jiña'a ya.
3 Ndaka tee ka tatnuni nuu sutu ma,
kua'a xeen ja ka xtekuechi de ya,
4 te Pilato ma, ni jikan-tnu'u de ya in-ka
jichi:
—¿Ñatuu nawa ká'an ni? Te kua'a xeen ja
ka xtekuechi ña'a i a —kúu de jiña'a de ya.
5 Kovaa Jesús ma, masu ni ndakone'e ya.
Chukan kúu ja Pilato ma, ni sa'vi-nka ini de.

Ni ka kundee maa ñayii ma, te ni tatnuni Pilato ma ja jin ka'ni i Jesús ma
(Mt 27:15-31; Lc 23:13-25; Jn 18:38–19:16)

6 Ne'un ndaka Viko Pascua ma, te Pilato
ma chi ni yo kachi de ja kene'e de in ñayii
vekaa ma, ndeva'a-ni na in ka ka'an maa
ñayii judío ma.
7 Te in tee nani Barrabás ma, ji'in jaku-ka
tee ni ka xtutu tna'a ji'in de ma, ka yinee
de vekaa ma kuechi ja ni ka ja'ni de in ñayii
ne'un kivi ni ka kanaa de ji'in gobiernu ma.
8 Te ni ka kenda koo ñayii ñuu Israel ma,
te ni ka keja'a i ka jikan i nuu Pilato ma ja
sa'a de sukan sa'a de ndaka kuiya ma, te ka
jiña'a i ja na kene'e de in ñayii yinee vekaa
ma.
9 Te jiña'a Pilato ma:
—¿Ka kuni ni ja xsiaa sa rey tátnuni nuu
ñayii judío a? —kúu de jiña'a de.
10 Chi vaa ni jinitnuni de ja tee ka tatnuni
nuu sutu ma chi ni ka ndaxsia'a de ya nuu
Pilato ma kuechi ja ka kukueñu ini de ma.
11 Kovaa tee ka tatnuni nuu sutu ma chi ni
ka jiña'a de ñayii ma ja jin kayu'u i ja jin
kakan i ja xsiaa Pilato ma Barrabás ma.
12 Te jiña'a Pilato ma nuu ñayii ka kayu'u
ma:
—¿Kovaa nawa ka kuni ni ja sa'a sa ji'in
tee ka xnani ni rey tátnuni nuu ñayii judío
a? —kúu de jiña'a de.
13 Te ni ka kayu'u ndaka ñayii yukan ma,
te ka jiña'a i:
—Kata kaa ni de nuu krusi ma —ka kuu
i ka jiña'a i nuu Pilato ma.
14 Te jiña'a Pilato ma:
—¿Nava'a? ¿Na kuechi de? ¿Na nde a u'vi
ni sa'a de? —kúu de jiña'a de.
Kovaa ñayii yukan chi ndaka i ni ka
kayu'u nini'i-ka, te ka jiña'a i nuu de:
—Kata kaa ni de nuu krusi ma —ka kuu
i ka jiña'a i.
15 Te Pilato ma chi ni kuni de ja kendoo
va'a de ji'in ñayii ma. Te ni xsiaa de
Barrabás ma, kua'an maa de. Te ni jinu, te
ni ndaxsia'a de Jesús ma nuu nda'a soldado
ma, sukan-va'a jin kani de ya te jin kata kaa
de ya nuu krusi ma.
16 Tee ka kuu soldado ma, ni jan koo de
ji'in Jesús ma nuke'e palaciu ma, te ni ka
ndututu ndaka-ka soldado ma.
17 Te ni ka skondii de ya in sa'ma kua'a
tnuu, te ni ka sa'a de in corona iñu, te ni
ka sonee de xini ya ma.
18 Sani te ni ka keja'a de ka kayu'u de ka
ka'an de:
—¡Suchi ya'a kúu rey tátnuni nuu ñayii
judío ma, vee! —ka kuu de ka ka'an de.
19 Te ka kuun de yutnu xini ya ma. Te
ka tusii de ya, te ka jinkuiñi jiti de nuu ya
kuenda tnu'u ja ka iyo xeen respetu de nuu
ya.
20 Nuu ni jinu ni ka kasiki ndee de ya ma,
te ni ka xtandiyo de sa'ma kua'a tnuu ni ka
skondii de ya ma, te ni ka ndaskone'nu de
ya sa'ma maa ya ma, te ni ka kene'e de ya

ja jin koo de jin kata kaa de ya nuu krusi ma.

Ni ka skuita kaa de Jesús ma nuu krusi ma
(Mt 27:32-44; Lc 23:26-43; Jn 19:17-27)

21 In tee ñuu Cirene ma, nani de Simón. Yuva tee kúu Alejandro ma ji'in Rufo ma kúu de. Ni ndenda de ja ni ja'an de yuku ma. Te ja ni ndaya'a de yukan, te ni ka xtetuu de tee ma ja kuiso de krusi Jesús ma.
22 Ni jan koo de ji'in Jesús ma in nuu nani i Gólgota ja kúni ka'an "Yiki Xini Ndiyi".
23 Te ni ka wa'a de ya vala ndute uva ni ka sakanuu de ji'in mirra, sukan-va'a ndajijin yikikuñu ya ma, kovaa Jesús ma chi ñatuu ni kuni ya ja ko'o ya.
24 Sani te tee ka kuu soldado ma, ni ka skuita kaa de ya nuu krusi ma. Te ni ka keja'a de ka chu'un de suerte sa'ma Jesús ma, sukan-va'a nde sa'ma jin ndani'i in in de ma.
25 Ka iin xtnee kuu nuu ni ka skuita kaa de ya nuu krusi ma.
26 Te ni ka tee de in nuu tabla kuechi ni ka xtekuechi de ya ma, te sa'a ká'an: "Tee ya'a kúu rey tátnuni nuu ñayii judío a."
27 Te suni ni ka skuita kaa de uu kui'na in in nuu krusi ma, in de xiñi kua'a ya ma, te in de xiñi satni ya ma.
28 Vaa sa'a ká'an nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma: "Ni ka jani ini i ja in ñayii sa'a ja u'vi kúu ya."
29 Te ñayii ka ya'a ma, ka ka'an ndeva'a i nuu ya, ka skuiko xini i, te ka jiña'a i:
—Ndijin ja ká'an ni ja ndakana ni veñu'u ka'nu ma te nuu uni kii ma te ndajinu ndasa'a ni ma,
30 te sa'a maa ni ja kaku ni, te ki nuu ni nuu krusi a —ka kuu i ka jiña'a i.
31 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ka jakundee de ya, te ka ka'an de:
—Siin ñayii, ni sa'a de ja ni ka kaku i nuu tnundo'o ma, te maa de ma, ñatuu kuu naxe sa'a de ja kaku de nuu tnundo'o tnuneni a.
32 Te nú tee ya'a kúu Cristo tee kúu rey tátnuni nuu ñayii Israel ya, te kí nuu de nuu krusi a, sukan-va'a jín kuni o te jín kandija o ja ká'an de ma —ka kuu de ka ka'an de.
Onde tee ka ndenee nuu krusi ma ji'in ya ma, ka ka'an ndeva'a de nuu ya.

Sukan ni ji'i Jesús ma
(Mt 27:45-56; Lc 23:44-49; Jn 19:28-30)

33 Te nuu ve kuu sava nduu ma, te ni-ka'nu ñuu ñayivi ma ni kunee onde nuu ni kuu ka uni jañini ma.
34 Te maa ora yukan kuu ora ni kayu'u nini'i Jesús ma ni ka'an ya:
—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani?
Te tnu'u ya'a kúni ka'an, "Su'si maa sa, Su'si maa sa, ¿nava'a ni xndoo ña'a ni?"
35 Te sava ñayii ka iyo yukan, ni ka jiniso'o i ja ká'an Jesús ma, te ka ka'an i ja Elías ma kána ya.
36 Sani te in tee yukan, jinu de ni jan nu nduku de vala kachi, te ni chunee de nuu vinagre ma. Te ni chitnii de in nuu tnu yoo, te ni tenee de yu'u Jesús ma. Te ni ka'an de:
—Ni kuu na. Máko jin xtna'a-ka o de, te jín ko koto o nú kii Elías ma ki nune'e de tee ya'a nuu krusi a —kúu de ká'an de.
37 Kovaa Jesús ma chi ni kayu'u nini'i ya. Sani te ni ji'i ya.
38 Sani te sa'ma ndakaa nuu ii ini veñu'u ka'nu ma chi ni te'nde sasava i, te ni keja'a onde sukun ma, te ni kenda i onde ja'a sa'ma ma.
39 Te tee tátnuni nuu soldado ma, ni iyo de nuu Jesús ma, te ni jini de ja sukan ni kayu'u Jesús ma te ni ji'i ya ma, te ni ka'an de:
—Iya ya'a chi ja ndaa ndija ja Sa'ya Su'si ma kúu ya —kúu de ká'an de.
40 Suni ka iyo kua'a ña'a ka nde'ya jika ma. Ne'un ndaka ña ma iyo María Magdalena ma, ji'in Salomé ma, ji'in María ma ja kúu ña si'i tee kúu José ma ji'in Santiago tee lule-ka ma.
41 Ña'a ya'a chi ni ka yo ndikin ña Jesús ma, te ni ka yo jinukuechi ña nuu ya nuu ni yo iyo ya ñuu Galilea ma. Suni ka iyo kua'a-ka tna ña'a ni ka yo ndikin ya ja ni ja'an ya ñuu Jerusalén ma.

Sukan ni ka chu'u i Jesús ma
(Mt 27:57-61; Lc 23:50-56; Jn 19:38-42)

42 Nuu ve kunee ma, te vaa kivi ka satu'va ñayii ma ja kivi yutnee ma ko kuu kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu,
43 te iyo in tee ñuu Arimatea ma nani de José, te in tee kanuu kúu de ne'un tee ka tatnuni nuu ñayii Israel ma. Te tee yukan chi ndetu de ja kenda kivi tatnuni Su'si ma. Te ni jani ini de naxe sa'a de ma, te ni ja'an de nuu Pilato ma, te ni ndakan de ñunde'yu Jesús ma.
44 Pilato ma chi ni kandava de ja ni jiniso'o de ja jâ ni ji'i ya ma, te ni kana de tee tátnuni nuu soldado ma, ja kakan-tnu'u de na nkuu saa tiempu ja ni ji'i ya ma.
45 Te nuu ni jiña'a tee tátnuni nuu soldado ma sukan ni iyo ma, te tee nani Pilato ma, ni wa'a de tnu'u ja nune'e tee kúu José ma ñunde'yu Jesús ma.
46 Sani te ni jan kuaan de in sa'ma va'a nani i lino, te ni nune'e de ñunde'yu Jesús ma, te ni chutuu de ya sa'ma ma. Te ni jinu, te ni jan chinee de ya in yavi ndenee yika toto ma, te ni jasi de ji'in in yuu ka'nu ka'nu.
47 Te María Magdalena ma, ji'in María si'i José ma, ka nde'ya ña ndenu ni ka chinee de ñunde'yu ya ma.

16

Nuu ni ndateku Jesús ma
(Mt 28:1-10; Lc 24:1-12; Jn 20:1-10)

1 Ni ya'a kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma
jin satniñu ñayii ma. Te ña'a kúu María
Magdalena ma, ji'in Salomé ma, ji'in María
si'i Santiago ma, ni ka jaan ña in ndute
jáxiko asi, ja jin koo ña jin chi'i ña ñunde'yu
Jesús ma.
2 Sani te ne'e xtnee kivi keja'a smana ma, te
nuu ve kana kandii ma, te kuan koo ña nuu
yinee ñunde'yu Jesús ma.
3 Te ka ndatnu'u tna'a ña:
—¿Na in xtandiyo yuu ndesi ye'e yavi
nuu yinee Jesús ma, ja jin kivi koo o ma?
—ka kuu ña ka ndatnu'u ña.
4 Sani te ni ka ndonenuu ña, te ni ka jini
ña ja yuu ka'nu ndesi ye'e yavi ma chi jâ ni
kokoo i, te jâ nune ye'e yavi ma.
5 Te ni ka kivi koo ña yavi ma, te ni ka jini ña
ja núkoo kuenda tnu'u ja in suchi jaa lado
kua'a ma, ne'nu i in sa'ma kuijin kani kani,
te ña'a yukan chi ni ka yu'u xeen ña.
6 Kovaa suchi yukan chi jiña'a i:
—Máko jin koyu'u ni chi jini sa ja ka
ndanduku ni Jesús ni yo iyo ñuu Nazaret
ma, iya ni ndakaa nuu krusi ma. Te jâ
ni ndateku ya. Ñatuu na iya iyo ya'a. Jin
konde'ya ni nuu ni yinee ya a, ja ñatuu ya.
7 Kuán koo ni, te jin kuña'a ni tee ni ka yo
ndikin ya ma, te suni jin kuña'a ni Pedro
ma ja maa ya chi jâ koxtnuu ya ki'in ya ñuu
Galilea ma, sana jin koo ni. Te jin koo ni te
yukan te jin kuni ni ya, vaa sukan ni ka'an
ya ma —kúu i jiña'a i.
8 Sani te ni ka nde koo kunu ña, te ka jinu
ña kuan nu koo ña, te ka ni'i ka ni'i-nka ña
ja ka yu'u ña. Te ñatuu ni ka ka'an ña nuu
ni-in ñayii ma, kuechi ja ka yu'u ña ma.

Jesús ma, ni kenda ya xinañu'u nuu María Magdalena ma
(Jn 20:11-18)

9 Te Jesús ma, ni ndateku ya nuu ve
ndii kivi keja'a smana ma, te ni kenda ya
xinañu'u nuu María Magdalena ma, ña'a ni
ndene'e ya uja tachi ma.
10 Ni ja'an ña, te ni kaxtnu'u ña nuu tee ni
ka yo ndikin ya ma, vaa ka kuxii xeen ini
de, te ka nda'yu de.
11 Te ja ni ka jiniso'o de ja téku Jesús ma, vaa
ni jini María Magdalena ma ya ma, kovaa
masu nde ka kandija de.

Jesús ma, ni kenda ya nuu uu ñayii ni ka yo ndikin ya ma
(Lc 24:13-35)

12 Te nuu ni kuu sukan ma, sani te Jesús
ma, tuku-ka ni kenda ya nuu uu ñayii kuan
koo ichi yuku ma.
13 Ñayii ya'a, ni jan koo i ni ka kaxtnu'u i
nuu ndaka-ka ñayii ni ka yo ndikin ya ma,
kovaa ni ñatuu ni ka kandija tna i.

Ni tatnuni Jesús ma sukan jin sa'a tee ka ndikin ya ma
(Mt 28:16-20; Lc 24:36-49; Jn 20:19-23)

14 Te kuee-ka ma, Jesús ma, ni kenda ya
nuu ndi-uxi in tee ka ndikin ya ma, nani
ka nukoo de nuu mesa ma. Te ni ndonda
ya nuu de:
—¿Nava'a ñatuu ka kandija ni te ñatuu ka
jaku'ni ini ni? —kúu ya jiña'a ya.
Chi vaa ñatuu ni ka kandija de ja ka ka'an
ñayii ma ja ni ka jini i ya ma, vaa jâ ni
ndateku ya ma.
15 Te ni tatnuni ya nuu tee ka ndikin ya
ma:
—Jin koo ni ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te jin
kaxtnu'u ni tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
nuu ndaka ñayii ma.
16 Te ñayii kandija tnu'u vii tnu'u va'a ká'an
sa a te kuandute i ma, ñayii yukan chi
ndani'i ta'vi i. Kovaa ñayii masu kandija ma
chi masu ndani'i ta'vi i.
17 Te milagru ya'a jin kuni ñayii ka kukanu
ini ña'a i maa sa ma. Te jin ndakune'e ña'a
i maa sa, te kuu jin ndene'e i tachi ka yinee
ñayii ma. Te kuu jin ka'an i sa'an ja ñatuu
ka ka'an i ma.
18 Te visi na jin tnii i koo ma, kovaa masu
nawa sa'a ña'a ti. Te visi na jin ko'o i ja yi'i
venenu ma, kovaa masu nawa jin ndo'o i.
Te jin sonee i nda'a i siki ñayii ka ku'u ma,
te jin nduva'a ñayii ma, vaa iyo sa ji'in i ma
—kúu ya jiña'a ya.

Sukan ni ndaa Jesús ma kuan no'o ya andivi ma
(Lc 24:50-53)

19 Te ni jinu ja ni ka'an ya nuu de ma, te
ni ndaa ya kuan no'o ya andivi ma, te ni
nukoo ya xiñi kua'a Su'si ma.
20 Te ndaka tee ka ndikin ya ma ni ka ke
koo kuan koo de, te ka kaxtnu'u de tnu'u
ni jiña'a ya ma ni-ka'nu ñuu ñayivi a. Te
maa Iya Tátnuni ma, chíndee ya de ja jin sa'a
kua'a de milagru, sukan-va'a jin kandija
ñayii ma tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma
ja ka kaxtnu'u de ma. Te sukan kó kuu.

Tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma sukan ni kaxtnu'u tee ni yo nani Lucas ma

Ni kaxtnu'u tee kúu Lucas ma naxe ni sa'a de, saa ni tee de tnu'u ya'a

1 Kua'a tee, ka kuni de ja jin tee de sukan
ni kuu ne'un ndaka sa a,
2 sukan ni ka kaxtnu'u tee ni ka jini onde xi-
ñu'u ma, tee ni ka kucargu ja jin kaxtnu'u
de tnu'u vii tnu'u va'a ma.
3 Saña tna, ja ni ndanduku vii, ni ndanduku
va'a sa sukan ni yo kuu onde xinañu'u ma,
te ni jani ini sa ja va'a-ni ko kuu, nuna tee sa
tnu'u ya'a nuu ni, Teófilo, vaa in tee kanuu
xeen kúu ni. Te káxtnu'u sa sukan ni keja'a
sukan ni jinu ma,
4 sukan-va'a jaku'ni va'a ini ni ja ndaa ma,
tna'a ja ni ka kaxtnu'u i nuu ni ma.

Ni kaxtnu'u in ángel ja kâku Juan tee skuandute ñayii ma

5 Onde kivi nuu ni yo kuu Herodes ma rey
ñuu Judea ma, ni iyo in tee kúu sutu nani de
Zacarías, sa'ya tata tee kúu Abías ma. Te
ñasi'i de ma, nani ña Elisabet, sa'ya tata tee
kúu Aarón ma.
6 Te nduu de ka iyo va'a nuu Su'si ma, te ni
ka yo kandija de ja ni yo tatnuni ya ma, te
ñatuu na kuechi de iyo nuu Su'si ma.
7 Kovaa ñatuu na sa'ya de, vaa Elisabet ma,
ñatuu kúu koo sa'ya ña, te vitna ja nduu ña
ji'in de jâ ni ka kuu nija'nu.
8 In kivi ja ndaka sutu ka ndikin tna'a ji'in
Zacarías ma, ni ndani'i ja jin kunukuechi
de nuu Su'si ma,
9 sukan ve koo sutu ma ka sa'a de ma,
te ni ndani'i ja maa Zacarías ma, ni kivi
ini veñu'u ka'nu Iya Tátnuni ma, sukan-va'a
ka'mi de ja jáxiko asi nuu ya ma.
10 Nani kayu ja jáxiko asi ma, te ndaka ñayii
ka iyo ke'e ma, ka jikan-ta'vi i nuu Su'si ma.
11 Sani te ni kenda in ángel ni tetniñu Iya
Tátnuni ma nuu Zacarías ma. Núkuiñi i xiñi
kua'a altar nuu kayu ja jáxiko asi ma.
12 Te ja ni jini Zacarías ma ángel ma, ñatuu
ni'i ini de nawa sa'a de, te ni yu'u xeen de.
13 Kovaa ángel ma, jiña'a i:
—Zacarías, má koyu'u ni, vaa Su'si ma
chi ni jiniso'o ya ja jikan-ta'vi ni a. Koo in
sa'ya ni ji'in ñasi'i ni ma, te xnani ni i Juan.
14 Te koo sii ini xeen ni, te kua'a ñayii, jin
koo sii ini i ja kâku i ma,
15 vaa sa'ya ni ma, in tee kanuu ko kuu de
nuu Su'si ma. Másu ko ko'o de ndixi, te
onde nuu ñatuu kâku-ka de ma, te jâ koo
Xtumani Ndios ma ji'in de.
16 Te sa'a de ja kua'a ñayii ñuu Israel ya,
jin ndakokuiñi i, te jin ndandikin i Su'si Iya
Tátnuni ma.
17 Te Juan ma koxtnuu nuu Iya Tátnuni
ma kenda de, te koneva'a de tnu'u ndee
tnu'u ndatnu. Sukan ni yo kuu Elías ma,
tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma, sukan ko kuu de, sukan-va'a jin
ndaka'an-mani tna'a ñayii ma ji'in sa'ya i
ma, te sukan-va'a ñayii ñatuu ka kandija
Su'si ma, jin kutu'va i ja jin kandija i ya. Te
satu'va de in ñuu koo tu'va, sukan-va'a jin
kuan-ta'vi i Iya Tátnuni ma —kúu i jiña'a i.
18 Zacarías ma, ni jikan-tnu'u de ángel
ma:
—¿Naxe kukanu ini sa ja ká'an ni a? Vaa
saña chi in tee nija'nu kúu sa, te suni ñasi'i
tna sa ma —kúu de jiña'a de.
19 Ángel ma, ni ndakone'e i:
—Saña kúu ángel Gabriel ma, ja iyo sa
nuu Su'si ma, te ni tetniñu ña'a ya ja vee
sa ka'an sa nuu ni a, te káxtnu'u sa tnu'u vii
tnu'u va'a ya a.
20 Kovaa vitna ja ñatuu ni kandija ni ja ká'an
sa a, kendoo ñi'i ni, te ma kuu-ka ka'an ni
onde kenda kivi ko kuu sukan —kúu i jiña'a
i.
21 Nani ka iyo ñayii ma ke'e ma, ka ndetu i
Zacarías ma, te ka jikan-tnu'u tna'a i nava'a
kúkuee xeen de ja ndee de veñu'u a.
22 Te nuu ni ndee de ma, masu nde
kuu-ka ka'an de. Saa ni ka jinitnuni ñayii
ma ja ni iyo ja ni jininuu de ini veñu'u ma,
vaa seña-nka ni sa'a de. Te sukan-nka ni yo
kuu de, ja ñatuu ni yo kuu ka'an-ka de.
23 Sani te nuu ni jinu kivi ni jinukuechi
de ma, Zacarías ma, kuan no'o de ve'e de
ma.
24 Te ñasi'i de ma, ni ni'i sa'ya ña, te u'un
yoo masu ni yo kee-ka ña ve'e ña ma. Te
jani ini ña:
25 “Maa Iya Tátnuni ma ni sa'a sa'a vitna,
sukan-va'a ñayii ma, máko jin saxiko-ka
ña'a i.”

Ni kaxtnu'u in ángel ja kâku Jesús ma

26 Nuu iñu yoo ma, Su'si ma, ni tetniñu
ya ángel Gabriel ma in ñuu Galilea ma nani
i Nazaret,
27 te ni ja'an i nuu iyo in suchi jaa nani i
María. Suchi ya'a, jâ ni ka kendoo i ja jin
tnanda'a i ji'in suchi nani José ma, ja kúu i
sa'ya tata tee ni yo kuu rey David ma.
28 Te ángel ma, ni kivi i nuu iyo suchi jaa
ma, te jiña'a i:
—¡Chíndee ña'a Su'si ma, vaa ro'o, ni sa'a
ña'a Su'si ma ja va'a! Maa Iya Tátnuni ma
iyo ji'in ro —kúu i jiña'a i.
29 María ma, ñatuu ni'i ini i nawa sa'a i, te
ni jikan-tnu'u i nawa kúni ka'an tnu'u ya'a.
30 Te ángel ma, jiña'a i:

—María, má koyu'u ro, vaa ro'o sa'a ja
kúsii ini Su'si ma.
31 Vitna te ni'i sa'ya ro, te koo in sa'ya ro, te
xnani ro i Jesús.
32 Ko kuu i in iya kanuu, te konani ya Sa'ya
Su'si onde sukun ma. Te Su'si Iya Tátnuni
ma, sa'a ya ja ko kuu sa'ya ro ma in rey
sukan ni yo kuu tee jana'a ni yo nani David
ma,
33 sukan-va'a ko tatnuni ya ni-kani ni-jika
ñuu Israel ya. Te ja tatnuni ya ma masu naa
—kúu i jiña'a i.
34 María ma, ni jikan-tnu'u i ángel ma:
—¿Naxe ko kuu ja ká'an ni a, te vitna ja
masu na yii sa iyo? —kúu i jiña'a i.
35 Te ángel ma, ni ndakone'e i:
—Maa Xtumani Ndios ma kii, te ku-
atundi'ya ña'a ya, te tnu'u ndee tnu'u
ndatnu maa Su'si onde sukun ma koo ji'in
ro, te kasi ndee kasi ndoso ña'a ya. Te
chukan kúu ja suchi kâku ma, konani i Iya
Ii, Sa'ya Su'si ma.
36 Suni tna'a ro Elisabet ma, koo in sa'ya ña,
visi ña'a nija'nu kúu ña, ña'a ni ka yo ka'an
i ja masu kuu koo sa'ya ña ma. Jâ iyo iñu
yoo ja ñu'u sa'ya ña ma.
37 Vaa Su'si ma, masu nawa kúu ja ma kuu
sa'a ya —kúu i jiña'a i.
38 Sani te María ma, jiña'a i:
—Saña chi suchi iyo nuu nda'a maa Iya
Tátnuni ma kúu sa. Maa Su'si ma sa'a sukan
ká'an ni a —kúu i jiña'a i.
Sani te ángel ma, kuan no'o i.

María ma, ni jan koto i Elisabet ma

39 Ne'un kivi yukan María ma, kua'an i
ñuu iyo ichi yuku ma, ñuu Judea ma.
40 Te ni kivi i ve'e Zacarías ma, te ni wa'a i
nchuxi Elisabet ma.
41 Nuu ni jiniso'o Elisabet ma María ma,
lulu ñunee chii ña ma, ni kanda i, te maa ña
ni ka'an tnu'u ni wa'a Xtumani Ndios ma.
42 Te ni ka'an nini'i ña, jiña'a ña:
—¡Ro'o, ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja va'a
ja vii, sana ndaka ña'a ma! ¡Te ja va'a ja vii
kúu sa'ya ro a!
43 ¿Na in kúu ru'u ya, ja ki koto ña'a si'i iya
tátnuni nuu ri ma?
44 Vaa nuu ni jiniso'o kunu ri ja ni ka'an ro
ma, lulu ri a, ni kanda i ja kusii ini i onde
chii ri a.
45 ¡Ja vava'a ko kuu ro'o, vaa ni kandija ro
ja ni ka'an Iya Tátnuni ma te ni kandija ro ja
ko kuu sukan kúni ya ma! —kúu ña jiña'a
ña.
46 María ma, jiña'a i:
—Ini anua sa a ndáchiñu'u ja sa'a Iya Tátnuni
ma,
47 te ini anua sa a kúsii ini nuu iya sa'a ja
ndáni'i ta'vi sa a,
48 vaa Su'si ma, ni yo nde'ya ña'a ya saña,
in suchi nda'vi jinukuechi nuu ya,
te onde vitna ndimaa jin ko xnani ña'a i ja
vava'a kúu sa nuu Su'si ma,
49 vaa iya kuu sa'a ndaka ma, ni sa'a ña'a
ya ja vii ja va'a.
¡Iya ii kúu ya!
50 Su'si ma, ndimaa kúnda'vi ini ya ñayii ka
yu'u nasa yukan, te jin ko sa'a i in ja
ñatuu játna ini ya ma.
51 Ni sa'a ya ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ya ma ja jin kuitenuu ndaka ñayii ka
jani ini ja maa i ka kuu-ka ma.
52 Ni xtandiyo ya nuu ka nukoo rey ma,
te ni wa'a ya jayiñu'u ñayii ka ndakunitnuni
ja ka jiniñu'u i Su'si ma.
53 Ñayii ni ka yo kokon, ni ka yo yichi i ma,
ni ka ndani'i, ni ka ndatna'a i ja jin ko kaa
jin ko ko'o i ma,
te xiku ma, ni ndasanda'vi ya i.
54 Ni chindee ya ñayii ñuu Israel ma, ja ka
jinukuechi i nuu ya ma.
Ñatuu ni ndunaa ya ja kúnda'vi ini ya i,
55 sukan ni skuiso ya nuu tna'a o tee jana'a
ma ja sukan ko kuu ji'in Abraham
ma ji'in sa'ya tata de ki koo kuee-ka
ma
—kúu i jiña'a i.
56 María ma, ni kendoo i ji'in Elisabet ma
uni yoo, te saa kuan no'o i ve'e i ma.

*Sukan ni kuu ja ni kâku Juan tee skuan-
dute ñayii ma*

57 Nuu ni chitu kivi te ni kâku sa'ya
Elisabet ma, te in suchi yii kúu i.
58 Ndaka ñayii ka iyo yatni ji'in ña ma, ji'in
tna'a ña ma, ni jan koo i ni ka jan koto i ña,
vaa ni ka jini i ja Iya Tátnuni ma, ni kunda'vi
ini xeen ña'a ya te ni sa'a ña'a ya ja vii ja
va'a.
59 Nuu una kii ma, te ni jan koo ña ji'in i
veñu'u ma ja jin chitnuni de i, te ka kuni de
ja jin xnani de i Zacarías, sukan nani yuva
i ma.
60 Kovaa si'i i ma, jiña'a ña:
—Ña'a chi Juan konani i —kúu ña jiña'a
ña.
61 Sani te ni ka ndakone'e de:
—Masu na in tna'a ni ma nani sukan —ka
kuu de ka jiña'a de.
62 Sani te ka sa'a de seña nuu yuva lulu
ma, naxe kúni de ja konani i.
63 Te yuva i ma, ni jikan de in tutu,
sukan-va'a tee de, te ni tee de ja Juan
konani i. Te ndaka de ni ka sa'vi-nka ini.
64 Te maa ora yukan-ni, sani te ni kuu
ni ndaka'an Zacarías ma, te ni keja'a de
ndachiñu'u de Su'si ma.
65 Te ndaka ñayii ka iyo yatni ma, ni ka
sa'vi-nka ini i, te ndaka ñuu ichi yuku
ñuu Judea ma, ka ndakaxtnu'u nuu tna'a i
sukan ni kuu ma.
66 Ndaka ñayii ka jiniso'o ma, ka jikan-tnu'u
tna'a i:

—¿Naxe ko kuu lulu yukan? —ka kuu i ka ka'an i.

Vaa ja ndaa ja tnu'u ndee tnu'u ndatnu Iya Tátnuni ma iyo ji'in i.

Sukan ni ndachiñu'u Zacarías ma Su'si ma

67 Zacarías ma, yuva lulu ma, iyo ndi'i iyo tu'u Xtumani Ndios ma ji'in de. Ni ndakaxtnu'u de tnu'u ni wa'a Su'si ma, te jiña'a de:

68 —¡Ja va'a kúu Iya Tátnuni ma, Su'si ñuu Israel ya!

Vaa vee ya ja sa'a ya ja kaku ñuu ya a nuu tnundo'o tnuneni ma.

69 Ni tetniñu ya in iya ndee iya ndatnu ja sa'a ya ja jin kaku o.

Ne'un sa'ya tata David ma tee ni yo jinukuechi nuu ya ma kenda ya.

70 Sa'a ni skuiso ya onde xi'na-ka ma, te ni ka yo ka'an tee ni ka iyo vii ni ka iyo ndoo nuu Su'si ma

te ni ka yo ndakaxtnu'u de tnu'u ni yo wa'a ya ma,

71 ja sa'a ya ja jin kaku o nuu ñayii ka kuni u'vi nuu o ma

ji'in ndaka ñayii ka ndakiti ini nuu o ma.

72 Ja kunda'vi ini ya tna'a o tee jana'a ma,

te ma ndunaa ña'a ya, vaa sa'a ña'a ya sukan ni skuiso ya ma.

73 Te cha'a kúu ja ni skuiso ya nuu yuva o Abraham ma,

74 ja sa'a ya ja jin kaku o nuu ñayii ka kuni u'vi nuu o ma,

sukan-va'a jin kunukuechi o nuu ya, te masu nawa jin koyu'u o.

75 Te ja koo o nuu ya ma, koo ndaa koo ndija o,

te sa'a o ja va'a ndaka kivi koteku o ma.

76 Te ro'o, sa'ya maa ri, tee ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si onde sukun ma konani ro,

vaa koxtnuu ro nuu Iya Tátnuni ma, satu'va ro ichi ya ma,

77 sukan-va'a kaxtnu'u ro nuu ñuu ya a ja Su'si ma,

sakanu ini ya kuechi ñayii ma, te jin ndani'i ta'vi i.

78 Vaa Su'si o ma, iya nda'vi xeen ini kúu ya,

te onde sukun ma kii iya sa'a ja jin keja'a jaa o naxe jin ko sa'a jin ko kuu o,

79 sukan-va'a ndaxtnuu ya ñu'u nuu ñayii ka iyo nuu nee-ka ma, nuu ka yu'u ñayii ma ja jin kûu i ma,

te skaka ña'a ya ichi ñatuu na in kánaa ma —kúu de ká'an de.

80 Te suchi luluu ma, ve kua'nu i, te ve kundee ve kundatnu ini anua i ma, te ni yo iyo i ichi nuu masu nawa iyo kuiti ma onde kivi ni kenda i nuu ñayii ñuu Israel ma.

2

Sa'a ni kuu kivi ni kâku Jesucristo ma (Mt 1:18-25)

1 Te ni yo kuu ja kivi yukan, te tee tátnuni ñuu Roma ma tee kúu Augusto ma, ni tatnuni de ja jin ndakan i kuenda nuu ndaka ñayii ñuu ñayivi a.

2 Te kivi ni yo kuu Cirenio ma tee tátnuni nuu ñayii Siria ma kúu ja xinañu'u ni ka ndakan de kuenda na saa ñayii iyo ñuu ma.

3 Ndaka ñayii ma, jin nukoso tnuni maa maa i ñuu i ma.

4 Chukan kúu ja José ma, ni kee i ñuu Nazaret ma ja iyo i ñuu Galilea ma, te kua'an i ñuu Belén ma ja iyo tna i ñuu Judea ma, nuu ni kâku rey David ma, vaa José ma chi sa'ya tata David ma kúu i.

5 Ni ja'an i yukan ni jan nukoso tnuni i ji'in María ma suchi tnanda'a ji'in i ma, te jâ ñu'u sa'ya i ma.

6 Sani te nani ka iyo i ñuu Belén ma, te ni keja'a María ma ja káku sa'ya i ma.

7 Te yukan ni kâku lulu i suchi xinañu'u ma, te ni chutuu i ya sa'ma. Vaa ñatuu nde nune-ka ja jin ndoo i ma, te chukan kúu ja ni jakin tuu i ya in nuu ka ñu'u kiti ma.

Ni ka kenda koo ángel nuu tee ka jito ndikachi ma

8 Te jakuaa ma ka iyo tee ka jito ndikachi de ma ichi yuku ma yatni ñuu Belén ma.

9 Sani te ni kenda in ángel Su'si ma, te jayiñu'u Su'si ma ni jandute nuu ka iyo de ma, te ni ka yu'u xeen de.

10 Kovaa ángel ma, jiña'a i:

—Máko jin koyu'u ni. Vee sa kaxtnu'u sa in tnu'u vii tnu'u va'a, te sa'a i ja jin kusii ini ndaka ñayii ma:

11 Ñuu David ma, vitna ni kâku in iya sa'a ja jin kaku ni nuu ja u'vi ma. Suu ya kúu Cristo ma, Iya Tátnuni ma.

12 Te sa'a jin ndakuni ni ya: Vaa jin ndani'i ni lulu ma, ja ñutuu ya sa'ma, te kátuu ya nuu ka ñu'u kiti ma —kúu i jiña'a i.

13 Te ora yukan ni ka kenda koo kua'a-ka ángel ka iyo andivi ma nuu iyo in ángel ma, te ka jita i nuu Su'si ma:

14 ¡Jayiñu'u kóo nuu Su'si ma onde sukun ma!

¡Te nuu ñu'ú a jín koo mani ñayii kunimani maa Su'si ma!

15 Nuu ni ka nda koo ángel ma andivi ma, te tee ka jito ndikachi ma, ka ka'an ndi-in ndi-in de:

—Jín koo o onde ñuu Belén ma, te jín kuni o nawa ni kuu ja ni kaxtnu'u Su'si ma —ka kuu de ka ka'an de.

16 Te yachi yachi ni jan koo de, te ni ka ndani'i de María ma ji'in José ma ji'in lulu ma, kátuu ya nuu ka ñu'u kiti ma.

17 Te nuu ni ka jini de ya ma, te ni ka
jakondee de ka ndakani de ja ni jiña'a ángel
ma siki suchi luluu ma.
18 Te ndaka ñayii ni ka jiniso'o ma, ni
ka sa'vi-nka ini i ja ka ka'an tee ka jito
ndikachi ma.
19 Kovaa María ma, ndaka ja yikuu kúu ma
táva'a i ini anua i ma, te jani ká'vi ini i.
20 Te tee ka jito ndikachi de ma, ni ka
ndakokuiñi de, te ka ndachiñu'u de Su'si
ma ja ndaka ja ni ka jini de ma te ni ka
jiniso'o de ma, ndaka ni yo kuu sukan ni
ka'an ángel ma.
21 Nuu una kii ma, te ni ka chitnuni i lulu
ma, te ni ka xnani i ya Jesús, sukan ni jiña'a
ángel ma onde xi'na-ka sana jakun-nee ya
chii si'i ya ma.

Ni jan koo yuva Jesús ma ji'in si'i ya ma ini veñu'u ka'nu ma ja jin ndakua'a de ya nuu Iya Tátnuni ma

22 Nuu ni kenda kivi ja jin koo María ma
ji'in José ma ñuu Jerusalén ma ja jin nduvii
ña sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Su'si ma
nuu Moisés ma, te ni jan koo ña ji'in ya,
sukan-va'a jin ndakua'a ña in kiti nuu Iya
Tátnuni ma, te jin ndakua'a ña Jesús ma nuu
maa Iya Tátnuni ma.
23 Sukan ni ka sa'a ña ji'in de, vaa sukan
ká'an tutu ndee tnu'u ni tatnuni ya nuu
Moisés ma: “Ndaka suchi xinañu'u suchi yii
ma, jin ndakua'a yuva i ma i nuu Iya Tátnuni
ma, vaa kuenda maa ya ko kuu i.”
24 Ni jan koo ña ji'in de, te ni ka ja'mi ña kiti
nuu Su'si ma, sukan ká'an tnu'u ni tatnuni
ya nuu Moisés ma, ja jin ka'mi i uu ndivi xi
uu sata.
25 Te kivi yukan iyo in tee nani Simeón
ñuu Jerusalén ma, in tee ni yo sa'a sukan
játna ini Su'si ma, te ni yo ndachiñu'u de ya.
Ndetu de ja ndaka'an-mani Su'si ma ñuu
Israel ma. Te ûni iyo ndija Xtumani Ndios
ma ji'in Simeón ma.
26 Vaa ni skuiso Xtumani Ndios ma ja ma
kûu de chi onde kuni de Cristo iya tetniñu
maa Iya Tátnuni ma.
27 Maa Xtumani Ndios ma ni sa'a ja Simeón
ma, ni ja'an de onde veñu'u ka'nu ma. Te ni
ka kivi koo José ma ji'in María ma ji'in Jesús
ma, sukan-va'a jin sa'a de sukan tátnuni
tnu'u ni ka'an Moisés ma.
28 Te Simeón ma, ni kanundee de ya, te ni
ndachiñu'u de Su'si ma, jiña'a de:
29 —Vitna vi, Iya Tátnuni, jâ kuu ndakuan-ta'vi ni nuu sa
ja jâ ni yo jinukuechi sa nuu ni, te ndatatu sa,
te kúsii ini sa, sukan ni skuiso ni nuu sa a.
30 Vaa jâ ni jini sa naxe jin ndani'i ta'vi ñayii ñuu ñayivi a,
31 vaa ya'a iyo iya ni satu'va ni ja jin kuni ndaka ñayii ñuu ñayivi a.
32 Te suu ya kúu ñu'u ndaxtnuu nuu ndaka-ka ñayii ñuu ñayivi a, ja jin jaku'ni ini i.
Te ja maa ya, te jayiñu'u ko kuu ñuu Israel ya
—kúu de jiña'a de.
33 Te José ma ji'in si'i ya María ma, ni ka
sa'vi-nka ini de ja ni ka jiniso'o de ja ká'an
Simeón ma ja kuu ya ma.
34 Te Simeón ma, ni ka'an de ja va'a ja jin
kuu ña, te jiña'a de si'i ya María ma:
—Te iya ya'a, iyo ya ja sa'a ya ja kua'a
ñayii Israel ya, jin kotuu i xi jin ndakoo i.
Te maa ya ko kuu seña, te kua'a ñayii, jin
saxiko i ya,
35 sukan-va'a jin ndatuu ja ka jani ini anua
ndaka ñayii a. Te kuenda tnu'u ja in yuchi
xen-xeen yanduu ini anua maa ni a —kúu
de jiña'a de.
36 Te suni iyo in ña'a nani Ana. Ña'a ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu
ña, te sasi'i Fanuel ma sa'ya tata Aser ma
kúu ña. Te in ña'a nija'nu kúu ña. Nuu ni
tnanda'a ña ma, te ni iyo ña ji'in yii ña ma
uja-ni kuiya,
37 te ja iyo kuun xiko kuun (84) kuiya ja
ni ji'i yii ña ma. Te ni ndoo ña, te ñatuu
nama ni yo kee ña ini veñu'u ma, su'va ni
yo jinukuechi ña nduu ñuu nuu Iya Tátnuni
ma, te ndimaa ni yo jikan-ta'vi ña, te ni yo
iyo ndite ña.
38 Te maa ora yukan, te ni kenda Ana ma,
te ni ndakuan-ta'vi ña nuu Su'si ma, te ni
ka'an ña na in kúu lulu ma nuu ndaka ñayii
ñuu Jerusalén ma ja ka ndetu i ja sa'a Su'si
ma ja jin ndayaa i nuu ja u'vi ma.

Nuu ni ka ndakokuiñi de ji'in Jesús ma ñuu Nazaret ma

39 Nuu ni jinu ni ka ndakuan-ta'vi José ma
ji'in María ma nuu Su'si ma te ni ka sa'a de
sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Iya Tátnuni ma,
te ni ka ndakokuiñi de ji'in Jesús ma ñuu
Galilea ma onde ñuu Nazaret ma, ñuu maa
de ma.
40 Te ve kua'nu ya, te ve kundee ve kun-
datnu ya, te ve kundichi ya, te tnu'u vii
tnu'u mani Su'si ma iyo ji'in ya.

Luluu-ni Jesús ma, te ni kivi ya ini veñu'u ka'nu ma

41 Te José ma ji'in María ma, ni yo jan koo
de ndaka kuiya Viko Pascua ñuu Jerusalén
ma.
42 Te nuu yi'i Jesús ma uxi uu kuiya ma, ni
jan koo de ji'in ya ñuu Jerusalén ma, sukan
ka sa'a i viko yukan ma.
43 Kivi nuu ni jinu ma, te ni ka ndakokuiñi
de ve'e de ma, te Jesús ma, ni kendoo ya
ñuu Jerusalén ma, te ñatuu ni ka jini yuva
ya ma,
44 te ka jani ini de ja Jesús ma, kuan no'o
ya ne'un ñayii ma. Nuu jâ ni kuu in kivi ja

ka jika de ma, sani te ni ka ndanduku de ya
ne'un tna'a de ma, ji'in ñayii ka jini de ma.
45 Te ñatuu ni ka ndani'i de ya, te
ni ka ndakokuiñi de ñuu Jerusalén ma,
sukan-va'a jin ndanduku de ya yukan.
46 Te nuu uni kivi ma, saa ni ka ndani'i de
ya, núkoo ya ne'un tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, niniso'o ya ja ka ka'an
de ma, te jikan-tnu'u ya de.
47 Te ndaka ñayii ka niniso'o ma, ni ka
sa'vi-nka ini i ja jini xeen ya ma te ndaka
ndákone'e ya.
48 Nuu ni ka jini yuva ya ma sukan sa'a ya
ma, te ni ka sa'vi-nka ini de, te si'i ya ma,
jiña'a ña:

—Sa'ya maa ri, ¿nava'a ni sa'a ro sa'a?
Yuva ro a ji'in ru'u ya, ka ndanduku ña'a
ri, te ka ndi ini xeen ri —kúu ña jiña'a ña.

49 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—¿Nava'a ka ndanduku ña'a ni? ¿Ñatuu
ka jini ni ja jiniñu'u ja satniñu sa tniñu iyo
nuu Yuva sa ma? —kúu ya jiña'a ya.

50 Kovaa masu ni ka jaku'ni ini de ja ni
ka'an ya ma.
51 Sani te kuan no'o ya ji'in de ñuu Nazaret
ma, te ni yo kandija ya ndaka nuu yuva ya
ma. Te si'i ya ma, ni yo tava'a ña ini anua
ña ma ndaka nawa kúu ma.
52 Te Jesús ma, ve kundichi-ka ya, te ve
kua'nu-ka ya, te ja sa'a ya ma játna ini Su'si
ma te ka jatnu'u ini ña'a ñayii ma.

3

Juan tee skuandute ñayii ma, ni kaxtnu'u de sukan kenda Jesucristo ma
(Mt 3:1-12; Mr 1:1-8; Jn 1:19-28)

1 Te kuiya ku-ja'un ja tátnuni tee kúu
emperador nani Tiberio ma ñuu Roma ma,
te Poncio Pilato ma tátnuni ñuu Judea ma,
te Herodes tetrarca ma tátnuni ñuu Galilea
ma, te ñani de Felipe tetrarca ma tátnuni ñuu
Iturea ma ji'in Traconite ma, te tee nani
Lisanias ma tátnuni ñuu Abilinia ma,
2 te Anás ma ji'in Caifás ma ka kuu tee
ka tatnuni nuu sutu ma. Te kivi yukan ni
ka'an Su'si ma nuu Juan sa'ya Zacarías ma,
onde nuu masu nawa iyo kuiti ma.
3 Te Juan ma, kua'an de ndaka ichi yu'u
yute Jordán ma, jiña'a de ñayii ma ja na
jin ndakani jín ndaka'vi ini i nuu Su'si
ma, te jín kuandute i, sukan-va'a Su'si ma,
ndasakanu ini ya kuechi i ma.
4 Te ja sukan ni yo sa'a de ma, te ni
kuu sukan ni tee Isaías ma tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ja
ká'an sa'a ma:

"In tee káyu'u onde nuu masu nawa iyo
kuiti ma:
Jin satu'va ni ichi Iya Tátnuni ma,
jin ndakune ni in ichi ndaa.
5 Ndaka ndu'va kunu ma, jin ndachitu i,
te ndaka yuku ma ji'in tinduu ma, jin
ndundaa i,
te ichi kua'an yakua kua'an yo'o ma, jin
ndundaa i,
6 te ndaka ñayii ñuu ñayivi a jin kuni naxe
sa'a Su'si ma ja jin kaku i ma."

7 Nuu ni ka kenda koo ñayii ma
sukan-va'a skuandute ña'a Juan ma, te
jiña'a de:

—¡Sukan ka kuu koo ma ka kuu ni! ¿Na
in ni kaxtnu'u nuu ni ja jin kaku ni ja ma
xndo'o xneni ña'a Su'si ma?
8 Jin ko sa'a ni ja va'a, sukan-va'a kona'a
ndija ja ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini
ni te ni ka ndakokuiñi ni nuu Su'si ma. Te
másu ko jin ka'an ni: "¡Yo'o chi jin ndani'i
ta'vi o, vaa sa'ya tata Abraham ma ka kuu
o!" Vaa ja ndaa ká'an sa ja visi yuu ya'a chi
kuu ndasa'a Su'si ma sa'ya tata Abraham
ma.
9 Te ká'an sa ja jâ iyo kaa ma xuu yutnu ma,
ja ka'nde i onde yo'o tnu ma. Ndaka yutnu
masu kúun javixi va'a ma, jin te'nde tnu, te
jin koo tnu nuu ñu'u ma, te jin kayu jin koko
tnu —kúu de jiña'a de.

10 Sani te ñayii ma, ni ka jikan-tnu'u i:

—¿Te nú sukan, nawa jin sa'a sa? —ka
kuu i ka jiña'a i.

11 Juan ma, ni ndakone'e de:

—Nú nde ni neva'a uu muda sa'ma ni, jin
kua'a ni in ñayii ñatuu nawa neva'a i ma, te
nde ni neva'a ja jin kaa ni, jin kua'a ni vala
ñayii ñatuu nawa ka neva'a i ja jin kaa i ma
—kúu de jiña'a de.

12 Suni ni ka jan tu'va ña'a tee ka
ndake'en ya'vi ja ka xiko ñayii ma,
sukan-va'a skuandute ña'a Juan ma, te ni
ka jikan-tnu'u de:

—Teskua'a, ¿nawa jin sa'a saña? —ka kuu
de ka jiña'a de.

13 Juan ma, jiña'a de:

—Máko jin ndake'en ya'vi kua'a-ka ni ja
sukan iyo ja jin ndake'en ya'vi ni ma —kúu
de jiña'a de.

14 Suni jaku tee ka kuu soldado ma, ni ka
jikan-tnu'u de:

—Te saña, ¿nawa jin sa'a sa? —ka kuu de
ka jiña'a de.

Te ni ndakone'e de:

—Máko jin xtandee ni nuu ni-in ñayii ma
nawa ka neva'a i ma, ni a jin xsiu'u ni i, ni a
jin xtekuechi ni i tna'a ja masu nawa ni ka
sa'a i ma. Jin koo sii ini ni ji'in ja ka ke'en
ya'vi ni ma-ni —kúu de jiña'a de.

15 Te ñayii ka iyo ma, ka ndi ini i, te ka
jikan-tnu'u tna'a i xi saa Juan ma kúu Cristo
iya tetniñu Su'si ma.
16 Kovaa Juan ma, jiña'a de nuu ndaka ñayii
ma:

—Saña chi ja ndaa kúu ja skuandute ña'a
sa ji'in ndute, kovaa kenda iya neva'a-ka
tnu'u ndee tnu'u ndatnu sana saña, kovaa

ni a ñií ndijan ya ma masu kaa masu iyo sa
ja ndaji sa. Te maa ya chi skuandute ña'a
ya ji'in Xtumani Ndios ma, nuna jin kachi
ni. Te nú ña'a, iyo ya ja chunee ña'a ya nuu
ñu'u i'ni ndú'va ma.
17 Vaa yinda'a ya ja ndasavii ya triu ma, te
sa'a siin ya paja ma, te tava'a ya triu ma
nuu ku'un i ma. Te ka'mi ya paja ma in nuu
ñu'u ja masu nda'va kuiti i —kúu de jiña'a
de.
18 Te sa'a ji'in kua'a-ka ja ni ka'an-so'o
Juan ma, te ni kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u
va'a nuu ñayii ma.
19 Te suni ni ndonda de nuu Herodes tee
tátnuni ma, vaa Herodes ma, ni ndakueka
de ña'a kúu Herodías ma, ñasi'i ñani de
Felipe ma, te suni kua'a-ka ja u'vi ni yo sa'a
de ma.
20 Te Herodes ma, ndaka ja u'vi ni yo sa'a
de ma, te ni sa'a-ka de in-ka ja u'vi, vaa ni
chinee de Juan ma vekaa ma.

Jesús ma, ni jandute ya
(Mt 3:13-17; Mr 1:9-11)

21 Kivi yikuu Juan ma skuandute de
ndaka ñayii ma, suni ni kenda tna Jesús ma,
te ni jandute ya. Te nani jikan-ta'vi ya ma,
te ni ndanune andivi ma,
22 te sukan kaa in sata kaa Xtumani Ndios
ma, ni nuu ya, te ni jakoxtnee ya siki Jesús
ma. Te ni ka jiniso'o ñayii ma ja sa'a ká'an
Su'si ma onde andivi ma:
—Ro'o kúu Sa'ya maa ri, te kútoo ña'a ri,
te játna ini ri ja sa'a ro a —kúu ya jiña'a ya.

Tee ka kuu tna'a Jesucristo ma tee jana'a-ka ma
(Mt 1:1-17)

23 Jesús ma yi'i ya oko uxi (30) kuiya nuu
ni keja'a ya satniñu ya ja ni tatnuni Su'si
ma. Te ñayii ma, ka ka'án i ja sa'ya José ma
kúu ya, vaa ni yo jito de ya ja ni ja'nu ya
ma. Te José ma ni yo kuu sa'ya Elí ma,
24 sa'ya tee ni yo kuu Matat ma, sa'ya tee ni
yo kuu Leví ma, sa'ya tee ni yo kuu Melqui
ma, sa'ya tee ni yo kuu Jana ma, sa'ya tee
ni yo kuu José ma,
25 sa'ya tee ni yo kuu Matatías ma, sa'ya tee
ni yo kuu Amós ma, sa'ya tee ni yo kuu
Nahúm ma, sa'ya tee ni yo kuu Esli ma,
sa'ya tee ni yo kuu Nagai ma,
26 sa'ya tee ni yo kuu Maat ma, sa'ya tee
ni yo kuu Matatías ma, sa'ya tee ni yo kuu
Semei ma, sa'ya tee ni yo kuu Josec ma,
sa'ya tee ni yo kuu Judá ma,
27 sa'ya tee ni yo kuu Joanán ma, sa'ya tee
ni yo kuu Resa ma, sa'ya tee ni yo kuu
Zorobabel ma, sa'ya tee ni yo kuu Salatiel
ma, sa'ya tee ni yo kuu Neri ma,
28 sa'ya tee ni yo kuu Melqui ma, sa'ya tee
ni yo kuu Adi ma, sa'ya tee ni yo kuu Cosam
ma, sa'ya tee ni yo kuu Elmadam ma, sa'ya
tee ni yo kuu Er ma,
29 sa'ya tee ni yo kuu Josué ma, sa'ya tee ni
yo kuu Eliezer ma, sa'ya tee ni yo kuu Jorim
ma, sa'ya tee ni yo kuu Matat ma,
30 sa'ya tee ni yo kuu Leví ma, sa'ya tee ni
yo kuu Simeón ma, sa'ya tee ni yo kuu Judá
ma, sa'ya tee ni yo kuu José ma, sa'ya tee
ni yo kuu Jonam ma, sa'ya tee ni yo kuu
Eliaquim ma,
31 sa'ya tee ni yo kuu Melea ma, sa'ya tee ni
yo kuu Mena ma, sa'ya tee ni yo kuu Matata
ma, sa'ya tee ni yo kuu Natán ma,
32 sa'ya tee ni yo kuu David ma, sa'ya tee
ni yo kuu Isaí ma, sa'ya tee ni yo kuu Obed
ma, sa'ya tee ni yo kuu Booz ma, sa'ya tee ni
yo kuu Sala ma, sa'ya tee ni yo kuu Naasón
ma,
33 sa'ya tee ni yo kuu Aminadab ma, sa'ya
tee ni yo kuu Admín ma, sa'ya tee ni yo
kuu Arní ma, sa'ya tee ni yo kuu Esrom ma,
sa'ya tee ni yo kuu Fares ma, sa'ya tee ni yo
kuu Judá ma,
34 sa'ya tee ni yo kuu Jacob ma, sa'ya tee
ni yo kuu Isaac ma, sa'ya tee ni yo kuu
Abraham ma, sa'ya tee ni yo kuu Taré ma,
sa'ya tee ni yo kuu Nacor ma,
35 sa'ya tee ni yo kuu Serug ma, sa'ya tee ni
yo kuu Ragau ma, sa'ya tee ni yo kuu Peleg
ma, sa'ya tee ni yo kuu Heber ma, sa'ya tee
ni yo kuu Sala ma,
36 sa'ya tee ni yo kuu Cainán ma, sa'ya tee
ni yo kuu Arfaxad ma, sa'ya tee ni yo kuu
Sem ma, sa'ya tee ni yo kuu Noé ma, sa'ya
tee ni yo kuu Lamec ma,
37 sa'ya tee ni yo kuu Matusalén ma, sa'ya
tee ni yo kuu Enoc ma, sa'ya tee ni yo kuu
Jared ma, sa'ya tee ni yo kuu Mahalaleel
ma, sa'ya tee ni yo kuu Cainán ma,
38 sa'ya tee ni yo kuu Enós ma, sa'ya tee ni
yo kuu Set ma, sa'ya tee ni yo kuu Adán ma,
sa'ya maa Su'si ma.

4

Jesús ma, ni jitotnuni ña'a tachi ma
(Mt 4:1-11; Mr 1:12-13)

1 Jesús ma, ûni iyo ndija ya ji'in Xtumani
Ndios ma, te nuu ni ndakokuiñi ya ja ni
ja'an ya yute Jordán ma, te Xtumani Ndios
ma, ni jan xsia'a ya ya ichi nuu masu nawa
iyo kuiti ma.
2 Te yukan ni iyo ya uu xiko (40) kivi. Te
tachi ma, ni kenda i ja ni jitotnuni i ya,
te ñatuu nawa ni jaa ya ndaka kivi yukan.
Chukan kúu ja ni keja'a kókon ya.
3 Sani te tachi ma, jiña'a i:
—Nu ndija ja Sa'ya Su'si kúu ni, te tatnuni
ni ja yuu ya'a, nduu i xtatila ja kaa ni —kúu
i jiña'a i.
4 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Tnu'u Su'si a ká'an: “Masu maa in-ni ja
kaa ja ko'o o ma sa'a ja koteku o chi su'va ja

kandija o ndaka tnu'u ká'an káchi Su'si ma”
—kúu ya jiña'a ya.
5 Sani te tachi ma, ni ja'an i ji'in ya in
nuu sukun-ka, te ni kaxtnu'u i ni-ka'nu ñuu
ñayivi a,
6 te jiña'a i:
—Saña ni ndani'i ndaka ja iyo ñuu ñayivi
a ji'in jayiñu'u iyo a, vaa maa sa tátnuni, te
kua'a sa na in kúni sa ja kua'a sa, te kuu taa
sa.
7 Nuna jinkuiñi jiti ni nuu sa ja ndachiñu'u
ña'a ni, te ndaka ko kuu kuenda maa ni
—kúu i jiña'a i.
8 Jesús ma, ni ndonda ya nuu tachi ma, te
sa'a jiña'a ya:
—Kuán ndiyo ki'in ro, vaa tnu'u Su'si
a ká'an: “Maa in-ni Su'si Iya Tátnuni ma
ndachiñu'u ro, te kunukuechi ro nuu maa
in-ni ya” —kúu ya jiña'a ya.
9 Sani te tachi ma, ni jan xsia'a i ya ñuu
Jerusalén ma, te ni skaa i ya in nuu sukun
xini veñu'u ka'nu ma, te jiña'a i:
—Nu ndija ja Sa'ya Su'si kúu ni, onde
ya'a, te skee ni maa ni onde kunu ma,
10 vaa tnu'u Su'si ma ká'an:
Su'si ma, tatnuni ya nuu ángel ya ma ja jin
ko koto ña'a i,
te jin ndachituu ña'a i
11 ji'in nda'a i ma,
sukan-va'a ma jinu ni nuu in yuu
—kúu i jiña'a i.
12 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Suni tnu'u Su'si a ká'an: “Masu kotot-
nuni ro Su'si ro Iya Tátnuni ma” —kúu ya
jiña'a ya.
13 Nuu ña ni ni'i-ka tachi ma naxe kotot-
nuni-ka i Jesús ma, te ni kujika i nuu ya, te
ndetu tuku i in-ka jichi ja xtna'a i ya.

Jesús ma, ni keja'a ya tniñu ya ñuu Galilea ma
(Mt 4:12-17; Mr 1:14-15)

14 Jesús ma, ni ndenda ya ñuu Galilea ma.
Te ûni iyo ndija ya ji'in Xtumani Ndios ma
ji'in ya, te ni-ka'nu yu'u ñuu ma ka ka'an vii
i ja kuu ya.
15 Te káxtnu'u ya ini veñu'u lilikin ndaka ñuu
ma, te ndaka i ni ka ndachiñu'u ya.

Jesús ma, sa'a ni sa'a ya ñuu Nazaret ma
(Mt 13:53-58; Mr 6:1-6)

16 Jesús ma, kua'an ya ñuu Nazaret ma,
ñuu nuu ni ja'nu ya ma. Te in kivi ni tatnuni
Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni kivi
ya veñu'u luluu ma, sukan ni yo jatna ini
ya ja ko sa'a ya ma. Te ni ndokuiñi ya,
sukan-va'a ka'vi ya tnu'u Su'si ma.
17 Te ni ka wa'a i tutu ja ni tee tee kúu Isaías
ma. Ja ni ndakune ya ma, te ni ndani'i ya
nuu sa'a ká'an ma:
18 Maa Xtumani Iya Tátnuni ma iyo siki sa a,
vaa ni sa'a siin ña'a ya,
sukan-va'a ki'in sa jin kaxtnu'u sa tnu'u vii
tnu'u va'a
nuu ñayii ka ndo'o ka neni nuu ja u'vi
ma,
te ni tetniñu ña'a ya ja kaxtnu'u sa naxe jin
ndayaa ñayii ka ndesi va'a ma,
te sa'a sa ja jin ndundijin nuu ñayii inukuaa
ma,
te ndaxsiaa sa ndaka ñayii ka ndo'o ka neni
ja sa'a ña'a in-ka ñayii ma,
19 ji'in ja kaxtnu'u sa ja jâ ni kenda kuiya
vava'a,
ja sa'a Iya Tátnuni ma ja jin ndani'i ta'vi i.
20 Sani te Jesús ma, ni ndakasi ya tutu ma,
te ni ndakua'a ya nuu tee kúcargu veñu'u
ma, te ni nukoo ya. Ndaka ñayii ka iyo
yukan, ka nde'ya i ya.
21 Te ni keja'a ya ká'an ya, te jiña'a ya:
—Vitna jâ ni kenda nuu ni a ja ko kuu
sukan ndee tnu'u Su'si a —kúu ya jiña'a ya.
22 Ndaka ñayii ma ka ka'an ja va'a ja kuu
Jesús ma, te ni ka sa'vi-nka ini i ndaka ja vii
sa'a ya ma, te ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Masu tee ya'a kúu sa'ya José ma? —ka
kuu i ka ka'an i.
23 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa kúu ja jin ka'an ni nuu sa: “Tee
tatna, satatna ni maa ni.” Te suni jin ka'an
ni: “Tna'a ja ni ka jiniso'o sa ja ni sa'a ni ñuu
Capernaum ma, te suni sa'a tna ni ñuu ni a”
—kúu ya jiña'a ya.
24 Te ni ka'an-ka ya:
—Ja ndaa kúu ja ni-in tee ndákaxtnu'u
tnu'u ni wa'a Su'si a, te jin ndakuan-ta'vi i
de ñuu de ma.
25 Ja ndaa kúu ja ka iyo kua'a ña'a ñuu Israel
ya ja ni ka ji'i yii ña ma, te kivi ni iyo Elías
ma tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma, nuu ñatuu ni kuun savi uni kuiya
yo sava ma, te ni ka yo kokon xeen ñayii
ni-ka'nu ñuu ñayivi a.
26 Kovaa Elías ma, ñatuu ni ja'an de nuu
ni-in ña'a ñuu Israel ya ja ni ka ji'i yii ña ma
sukan-va'a sa'a Su'si ma ja koo ja jin kaa ña
ma, yika-ni ja nuu in ña'a ñuu Sarepta ma,
yatni ñuu Sidón ma.
27 Suni ka iyo ñayii ñuu Israel ma ja ka ku'u i
lepra kivi nuu ni iyo Eliseo ma, kovaa masu
na in ni nduva'a, yika-ni ja Naamán ma, tee
ñuu Siria ma —kúu ya jiña'a ya.
28 Ja ni ka jiniso'o i sukan ma, ndaka ñayii
ka iyo ini veñu'u luluu ma, ni ka ndakiti
xeen ini i.
29 Ni ka ndokuiñi i, te ni ka kene'e i ya
ini ñuu ma, ni jan koo i ji'in ya onde nuu
yuku sukun-ka ma, yuku ndenee ñuu ma,
sukan-va'a onde sukun ma te jin skee i ya.
30 Kovaa Jesús ma, ni ndee ya me'ñu ñayii
ma, te kua'an ya.

Ni ndasava'a Jesús ma in tee yinee ña'a in tachi
(Mr 1:21-28)
31 Jesús ma, kua'an ya ñuu Capernaum
ma in ñuu maa Galilea ma. Te in kivi ni
tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma
kúu, te káxtnu'u ya nuu ñayii ma.
32 Te ñayii ma, ka sa'vi-nka ini i sukan
káxtnu'u ya ma, vaa ká'an ya sukan ká'an in
ñayii tátnuni.
33 Ini veñu'u luluu ma iyo in tee yinee ña'a
in tachi, te tachi ma, káyu'u nini'i i jiña'a i
ya:
34 —¡Kuá'an ni! ¿Nava'a kívi nduu ni nuu
ka iyo saña, Jesús iya vee ñuu Nazaret ma?
¿Vee ni ja xnaa ña'a ni? Saña chi jini ña'a
sa, te jini sa ja iya ii vee nuu Su'si ma kúu
ni —kúu i jiña'a i.
35 Te ni ndonda ya nuu tachi ma, te jiña'a
ya:
—Kasiyu'u, te xndoo tee ya'a —kúu ya
jiña'a ya.
Sani te tachi ma, ni skana i tee yukan nuu
ñu'ú ma nuu ka iyo ndaka ñayii ma, te ni kee
i de, te ñatuu na ja u'vi ni sa'a i de.
36 Ndaka ñayii ma ni ka yu'u, te ka ka'an
ndi-in ndi-in i:
—¿Na tnu'u kúu cha'a? Vaa tee ya'a chi
ûni tátnuni de nuu tachi ma ja na jin ke koo
i, te ka ke koo i —ka kuu ñayii ma ka ka'an
i.
37 Te ni ka yo ka'an va'a, ni ka yo ka'an vii
ñayii ma ja kuu Jesús ma ni-ka'nu ñuu ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya si'i xiso Simón Pedro ma
(Mt 8:14-15; Mr 1:29-31)
38 Jesús ma, ni ndee ya ini veñu'u luluu
ma, te ni kivi ya ini ve'e Simón Pedro ma.
Te si'i xiso Simón Pedro ma, ku'u ña. Yi'i
xeen ña'a ka'ni, te ka jikan-ta'vi i nuu Jesús
ma ja na ndasava'a ya ña.
39 Jesús ma, ni jinkoo jiti ya nuu kátuu ña
ma, te ni ndonda ya nuu ka'ni ma, te ka'ni
ma, ni ndee ña'a i. Sani te ni ndakoo ña, te
ni satu'va ñukuun ña nawa kaa ya ji'in ñayii
ka iyo ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya kua'a ñayii ka ku'u
(Mt 8:16-17; Mr 1:32-34)
40 Nuu ve ñini ma ndaka ñayii ka neva'a
ñayii ka ku'u ndi-in ndi-in kue'e ma, ni jan
koo i nuu Jesús ma, te ni sonee ya nda'a ya
siki ndi-in ndi-in ñayii ma, te ni ndasava'a
ya i.
41 Te kua'a ñayii ka ku'u ma, ni ka ke koo
tna ña'a tachi ma, te ka kayu'u tachi ma ka
ka'an i:
—¡Ndijin kúu Sa'ya Su'si ma! —ka kuu i
ka jiña'a i.
Kovaa Jesús ma, ni ndonda ya nuu tachi
ma, te ñatuu ni wa'a ya tnu'u ja jin ka'an
i, vaa ka jini i ja suu ya kúu Cristo iya ni
tetniñu Su'si ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ini veñu'u lilikin
(Mr 1:35-39)
42 Ja ve ndii ma Jesús ma, ni kee ya ini
ñuu ma, te kua'an ya in nuu masu nawa iyo
kuiti. Kovaa ñayii ma chi ka ndanduku i ya,
te ni jan koo i nuu iyo ya ma. Ka kuni i ja
jin sunkani i ya, sukan-va'a ma ki'in-ka ya.
43 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Suni ki'in sa in-ka ñuu kaxtnu'u sa
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma siki ja sukan
tatnuni ya ma, vaa chukan kúu ja ni tetniñu
ña'a Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
44 Te chukan kúu ja kua'an Jesús ma
káxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a ma ini
veñu'u lilikin ñuu Judea ma.

5

Jesús ma, ni sa'a ya milagru, te ni kuu ni ka tava kua'a de tiaka
(Mt 4:18-22; Mr 1:16-20)
1 In kivi iyo Jesús ma yu'u mar nani
Genesaret ma, te ñayii ma, ûni ka jexni'ni
i ya, vaa ka kuni i ja jin koniniso'o i tnu'u
Su'si ma.
2 Jesús ma, ni jini ya uu barcu yu'u mar ma.
Ñatuu na in ka ñunee, vaa tee ka tava tiaka
ma, ni ka nu koo de ka ndakate de ñunu de
ma.
3 Jesús ma, ni kaa ya in nuu barcu ma, te
kuenda Simón ma kúu tnu, te ni ka'an yu'u
ya nuu Simón Pedro ma ja na skaka-ka de
tnu jaku nuu ndute ma. Sani te ni jinkoo ya
nuu barcu ma, te onde yukan ni keja'a ya
káxtnu'u ya nuu ñayii ma.
4 Nuu ni jinu ni ka'an ya ma, te jiña'a ya
Simón ma:
—Kuá'an ni ji'in barcu ni a nuu ñu'u
kunu-ka ndute a, te skee ni ñunu ni a,
sukan-va'a tava ni tiaka ma —kúu ya jiña'a
ya.
5 Simón ma, ni ndakone'e de:
—Teskua'a, niñu ka yikuu sa ka satniñu
sa, te ñatuu na tiaka ni ka tava sa, kovaa
maa ni tátnuni, te skee sa ñunu sa a —kúu
de jiña'a de.
6 Te nuu ni ka sa'a de sukan ma, te ni ka
jaku'un kua'a xeen tiaka, te onde ñunu ma
ve te'nde, ja kua'a ti kúu ma.
7 Sani te ni ka sa'a seña nuu tna'a de,
nuu tee ka ñunee nuu in-ka barcu ma,
sukan-va'a ki koo de ki chindee de tee ma.
Ni jan koo de, te ni ka ndaxchitu kuiti de
ndunduu barcu ma, te vala-nka ja jin sa'vi
tna tnu nuu ndute ma kuechi ja kua'a xeen
tiaka ma kúu.
8 Ja ni jini Simón ma sukan ma, te ni jinkoo
jiti de nuu Jesús ma, te jiña'a de ya:

—¡Iya Tátnuni, má ki tu'va ña'a ni, vaa
saña chi in tee ndiso kuechi kúu sa! —kúu
de jiña'a de.
9 Vaa Simón ma ji'in ndaka-ka tee ma, ni
ka yu'u de, ja kua'a xeen tiaka ni ka tava de
ma.
10 Suni ka iyo tna Santiago ma ji'in Juan ma,
sa'ya Zebedeo ma, tee ka ndikin tna'a ji'in
Simón ma. Kovaa Jesús ma, jiña'a ya Simón
ma:
—Má koyu'u ni. Onde vitna, te ko kuu ni
in tee ndaxtutu ñayii ja jin kondikin i maa
sa —kúu ya jiña'a ya.
11 Sani te ni jan koo de ji'in barcu ma, ni
ka jani de tnu onde yatni nuu ñu'ú ma, te
ni ka xndoo de ndaka, te kuan koo de ji'in
Jesús ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya in tee ku'u kue'e nani lepra
(Mt 8:1-4; Mr 1:40-45)

12 In kivi iyo Jesús ma in ñuu iyo yukan,
te ni kenda in tee ndo'o kue'e lepra. Ja ni
jini de Jesús ma, ni jakindeyi de onde nuu
ñu'ú ma, te jikan-ta'vi de:
—Iya Tátnuni, nú kúni maa ni, ndasavii
ña'a ni kue'e ndó'o sa ya —kúu de jiña'a de
ya.
13 Jesús ma, ni sonee ya nda'a ya siki de,
te jiña'a ya:
—Kúu ini sa ja nduva'a ni. ¡Kendoo vii ni!
—kúu ya jiña'a ya.
Te ora yukan, te ni nduva'a tee ku'u lepra
ma.
14 Te Jesús ma, ni tatnuni ya:
—Másu ko kuña'a ni ni-in nuu ñayii ma,
su'va kuá'an ni, te kaxtnu'u ni ñií ni a nuu
sutu ma, te kinda'a ni ja ndakua'a ni nuu
Su'si ma ja ndakuan-ta'vi ni nuu ya ja jâ
ni nduvii ni a, sukan ni tatnuni Moisés ma,
sukan-va'a ndaka i jin kuni ja ni nduvii ni
kue'e ndo'o ni a —kúu ya jiña'a ya.
15 Kovaa su'va kua'a xeen-ka ñayii ma ka
ndaka'an milagru sa'a Jesús ma. Te ni ka
ndututu kua'a ñayii ma yukan, sukan-va'a
jin koniniso'o i ja ká'an ya ma, te sukan-va'a
jin nduva'a i kue'e ka ndo'o ka tna'a i ma.
16 Kovaa Jesús ma, ni yo kesiin ya, te ni yo
ja'an ya ichi nuu masu nawa iyo kuiti ma,
te ni yo jikan-ta'vi ya nuu Yuva ya Su'si ma.

Jesús ma, ni xnaa ya kuechi in tee ñatuu kúu kanda de, te ni nduva'a de
(Mt 9:1-8; Mr 2:1-12)

17 In kivi ja yikuu Jesús ma káxtnu'u ya
nuu ñayii ma tnu'u ya ma, te suni ka nukoo
tna tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka
skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ja ve
koo de ndaka yu'u ñuu Galilea ma, ji'in
Judea ma, ji'in Jerusalén ma. Te tnu'u ndee
tnu'u ndatnu Su'si ma iyo ji'in Jesús ma, te
ndásava'a ya ñayii ka ku'u ma.
18 Sani te ni ka kenda koo tee ka ndiso in
tee ñatuu kúu kanda de. Ka kuni de ja jin
chinee de tee ma ini ve'e ma, te jin kakin
tuu de tee ma nuu Jesús ma,
19 kovaa ñatuu ka jini de nde ichi jin kivi koo
de, vaa iyo kua'a xeen ñayii ma. Te chukan
kúu ja ni ka ka koo de onde xini ve'e ma, te
ni ka ndakana de jaku teja ma, sukan-va'a
ndanune. Te ni ka nune'e de nuu yoxtnee
tee ku'u ma me'ñu ndaka ñayii ma nuu iyo
Jesús ma.
20 Te nuu ni jini Jesús ma ja ka kukanu ini
xeen de ya ma, te jiña'a ya nuu tee ku'u ma:
—Ndijin, ndaka kuechi ni ma jâ ni ka naa
—kúu ya jiña'a ya.
21 Sani te tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma, ka
jani ini de: “¿Na in kúu tee ya'a ja ká'an de
tnu'u ya'a ja masu játna ini Su'si ma? Vaa
maa in-ni Su'si ma kuu xnaa kuechi o ma”,
ka kuu de ka ka'an de.
22 Kovaa Jesús ma chi ni jinitnuni ya ndaka
ja ka jani ini de ma, te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Nava'a ka jani ini ni sukan?
23 ¿Nde a kúu ja yii-ka ja kuña'a o tee ku'u
a? ¿Yii-ka ja kuña'a o ja: “Kuechi ni ma jâ ni
ka naa”, o xi yii-ka ja kuña'a o: “Ndakoo ni,
te ndakaka ni”?
24 Te káxtnu'u sa ja saña ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a, iyo sa ja tatnuni sa ñuu
ñayivi a, sukan-va'a jin naa kuechi ñayii ma
—kúu ya jiña'a ya.
Sani te jiña'a ya tee ku'u ma:
—Nuu ndijin ká'an sa, ndakoo ni, te
ndake'en ni nuu ni katuu ni a, te kuán no'o
ni ve'e ni ma —kúu ya jiña'a ya.
25 Te ora yukan ni ndakoo tee ñatuu kúu
kanda ma nuu ka iyo ndaka ñayii ma, te
ni ndake'en de nuu ni katuu de ma, te
ndáchiñu'u de Su'si ma, kuan no'o de ve'e
de ma.
26 Ndaka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja
sukan ni kuu ma, te ka ndachiñu'u i Su'si
ma, kovaa ni ka yu'u xeen i, te ka ka'an i:
—Vitna, te ni ka jini o tna'a ja masu nama
uun kúu ma —ka kuu i ka ka'an i.

Jesús ma, ni ndatnu'u ya ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi ma
(Mt 9:9-13; Mr 2:13-17)

27 Ja ni jinu sukan ma, Jesús ma, ni kee
ya, te ni jini ya in tee ndáke'en ya'vi xu'un
no'o ñuu Roma ma nuu ñayii ka kivi koo
ini ñuu ma ja jin xiko i ndatniñu i nuya'vi
ma, te nani de Leví. Te núkoo de nuu ka
ndake'en ya'vi de ma. Jesús ma, jiña'a ya:
—Kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
28 Sani te Leví ma, ni ndokuiñi de, te ni
xndoo de ndaka, te ni ndikin de Jesús ma.
29 In kivi Leví ma, ni sa'a de ve'e de ma
in viko jayiñu'u maa Jesús ma, te kua'a tee
ka ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma

ji'in kua'a-ka ñayii ma ka nukoo nuu mesa ma.
30 Kovaa tee ka kuu fariseo tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in jaku-ka tee ka kuu fariseo ma, ni ka keja'a de ka ka'an de tnu'u tee ka ndikin Jesús ma. Te ka jiña'a de:

—¿Nava'a ka jaa ka ji'i ni ji'in kui'na ka ndake'en ya'vi ja ka xiko ñayii ma, ji'in ñayii ka ndiso kuechi a? —ka kuu de ka jiña'a de.

31 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Ñayii ka iyo va'a ma chi ñatuu ka jiniñu'u i tee tatna ma chi yika-ni ja ñayii ka ku'u ma.
32 Saña chi masu vee sa ja ndakana sa ñayii ka jani ini ja ñayii va'a ka kuu i ma chi vee sa ja ndakana sa ñayii ka ndakunitnuni ja ka ndiso kuechi i ma, sukan-va'a jin ndakani jin ndaka'vi ini i te jin ndakokuiñi i nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ñatuu ka iyo ndite tee ka ndikin ya ma
(Mt 9:14-15; Mr 2:18-19)

33 Te ka jiña'a de Jesús ma:

—Tee ka ndikin Juan ma ji'in tee ka ndikin tee ka kuu fariseo a, kua'a jichi ka iyo ndite de ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, kovaa tee ka ndikin ña'a ndijin a chi ndimaa ka jaa ka ji'i de —ka kuu de ka jiña'a de.

34 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Ndijin, ¿xi kuu jin sa'a ni ja jin koo ndite ñayii ka iyo viko tnánda'a ma, te vitna ja ka iyo-ka i ji'in suchi yii tnánda'a ma?
35 Kovaa kenda in kivi ja jin xtandiyo i suchi tnanda'a ma. Nuna kenda kivi yukan, sana jin koo ndite ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja in ja jaa ma chi masu ndáketna'a i ji'in ja tu'u ma
(Mt 9:16-17; Mr 2:21-22)

36 Sani te ni ka'an ya in tnu'u vijin:

—Masu na in ka'nde vala sa'ma jaa i te ndachu'un i in nuu sa'ma tu'u ma, te nuna sa'a i sukan, skenaa i sa'ma jaa ma. Suni ja vala sa'ma jaa ma, masu kendoo va'a i nuu sa'ma tu'u ma.
37 Ni masu tnaa o ndute uva yika ni kuva'a ma nuu ñií kiti jâ ni kuu kii iyo ma, vaa ndute uva ma chi sa'a de ja te'nde ñií ma, te skenaa o ndute ma ji'in ñií ma.
38 Chukan kúu ja tnaa o ndute uva yika ni kuva'a ma in nuu ñií jaa ma.
39 Ñatuu ni-in ñayii ja ji'i i ndute uva jâ ni kuu kii-ka ma, te kúni i ja ko'o i ndute yika ni kuva'a ma, vaa ká'an i: "Ndute ni kuu kii-ka ma, ji'i asi-ka de" —kúu ya jiña'a ya.

6

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya nde a kanuu-ka ja sa'a o kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma
(Mt 12:1-8; Mr 2:23-28)

1 In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu, te kua'an Jesús ma ne'un itu ma, te tee ka ndikin ya ma, ka tnu'u de yoko triu ma, te ka skoyo de nuu nda'a de ma, te ka jaa de triu ma.
2 Sani te jaku tee ka kuu fariseo ma, ni ka jikan-tnu'u de nuu Jesús ma:

—¿Nava'a ka sa'a ni in ja masu kuu sa'a o kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o a? —ka kuu de ka jiña'a de.

3 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—¿Ñatuu nama ni ka ka'vi ni ja ni sa'a David ma in jichi nuu ka kokon de ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in de ma?
4 Te ni kenda de ve'e Su'si ma, te ni ke'en de xtatila ii Su'si ma, te ni ka jaa de ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in de ma, te vitna ja maa-ni sutu ma kuu jin kaa xtatila yukan —kúu ya jiña'a ya.
5 Te jiña'a tna ya:

—Saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, iyo sa ja tatnuni sa siki ja kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.

In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni ndasava'a Jesús ma in tee ni yichi nda'a de
(Mt 12:9-14; Mr 3:1-6)

6 In-ka kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, Jesús ma, ni kivi ya ini veñu'u luluu ma, te ni keja'a ya káxtnu'u ya. Yinee in tee ni yichi nda'a kua'a de ma.
7 Te tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma, ka jito yu'u de Jesús ma, sukan-va'a na jin kuni de nú ndasava'a ya nda'a tee ma kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, te sukan-va'a kuu jin xtekuechi de ya.
8 Kovaa maa ya chi jini ya nawa ka jani ini de ma, te jiña'a ya tee ni yichi nda'a ma:

—Ndokuiñi ni, te jinkuiñi ni me'ñu a —kúu ya jiña'a ya.

Te tee ma, ni ndokuiñi de.
9 Te Jesús ma, jiña'a ya nuu tee ka kuu fariseo ma:

—In ja kakan-tnu'u ña'a sa: ¿Nde a iyo ja kuu sa'a o kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o a? ¿Ja va'a ma, xi ja u'vi ma? ¿Sa'a o ja koteku in ñayii, xi xnaa o i? —kúu ya jiña'a ya.

10 Sani te nde'ya ya ndaka ñayii ka nukoo xiñi ya ma, te jiña'a ya tee ñatuu kúu kanda nda'a ma:

—Ndaskuili ni nda'a ni a —kúu ya jiña'a ya.

Te ni sa'a de sukan, te ni nduva'a nda'a
de ma.
11 Kovaa jaku ñayii ma, ni ka ndakiti xeen
ini i, te ni ka keja'a i ka ndatnu'u tna'a i
naxe jin sa'a i Jesús ma.

Ni kaji Jesús ma uxi uu tee tetniñu ya ja
jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
(Mt 10:1-4; Mr 3:13-19)

12 Ne'un kivi yukan Jesús ma, ni ja'an ya
in yuku, sukan-va'a kakan-ta'vi ya, te niñu
yikuu ya jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma.
13 Te nuu ni ndii ma, te ni kana ya tee ka
ndikin ya ma, te ni ndakaji ya uxi uu de, te
tee yukan ni xnani ya apóstol, (ja kúni ka'an
"tee tetniñu maa ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u
maa ya ma").
14 Te tee ya'a ni ka yo kuu Simón tee ni
ndaxnani ya Pedro ma, ji'in Andrés ma
ñani Simón ma, ji'in Santiago ma, ji'in Juan
ma, ji'in Felipe ma, ji'in Bartolomé ma,
15 ji'in Mateo ma, ji'in Tomás ma, ji'in
Santiago sa'ya Alfeo ma, suni tna Simón tee
kúu Celote ma,
16 ji'in Judas ma sa'ya Santiago ma, ji'in
Judas Iscariote ma tee ke'en-su'va Jesús ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si ma nuu kua'a ñayii
(Mt 4:23-25)

17 Jesús ma, ni nuu ya ji'in tee ka ndikin
ya ma, te ni jinkuiñi ya in nuu ndaa. Ka
iyo kua'a ñayii ka ndikin ya ma, ji'in kua'a
ñayii ñuu Judea ma, ji'in ñayii ñuu Jerusalén
ma, ji'in ñayii ichi yu'u mar ñuu Tiro ma
ji'in Sidón ma. Ni ka kenda koo i ja jin
koniniso'o i ja ká'an Jesús ma, ji'in ja jin
nduva'a i kue'e ka ndo'o i ma.
18 Te ñayii ka yinee ña'a tachi ma, suni ni ka
nduva'a i.
19 Chukan kúu ja ndaka ñayii ma, ka kuni
i ja jin kaki'i i Jesús ma, sukan-va'a jin
nduva'a i na kue'e ka ndo'o i ma, vaa Jesús
ma, iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma.

Ñayii jin koo vii jin koo va'a ma ji'in ñayii
jin kuxii ini ma
(Mt 5:1-12)

20 Jesús ma, nde'ya ya ñayii ka ndikin ya
ma, te jiña'a ya:
—Ja vava'a ka kuu ndijin ja ka kunda'vi
ni a, vaa jin koo ni ji'in Su'si ma nuu tatnuni
ya ma.
21 'Ja vava'a ka kuu ndijin ja vitna ka
kokon ka yichi ni a, vaa jin ndani'i jin
ndatna'a ni.
'Ja vava'a ka kuu ndijin ja vitna ka nda'yu
ni a chi jin ndusii ini ni.
22 'Ja vava'a ka kuu ndijin kivi jin ndakiti
ini ñayii ma nuu ni ma, kivi jin taji ña'a i
nuu ka iyo i ma, kivi jin tee ña'a i tnu'u ma,
te jin saxiko ña'a i kuenda tnu'u ja in ñayii
sa'a ja u'vi ka kuu ni, kuechi ja ka kandija
ña'a ni saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu
ñayivi a.
23 Jin kutachi xeen ni kivi yukan, vaa ndijin
chi kua'a xeen ja va'a ja vii jin nduta'vi ni
ja ka iyo onde andivi ma, te jin kona'a ni
ja sukan ka sa'a ndeva'a ña'a ñayii a, sukan
ni ka yo sa'a ndeva'a yuva i ma tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya.
24 Sani te ni jiña'a tna ya:
—Kovaa nda'vi maa ndijin ñayii ka kuu
xiku, vaa jâ ni ka iyo sii ini ni ñuu ñayivi ya.
25 'Nda'vi maa ndijin ja vitna ka ni'i ka
tna'a ni a, vaa jin ndakokon jin ndayichi ni.
'Nda'vi maa ndijin ja vitna ka kusii ini ni,
kovaa jin ndanda'yu ni ja jin kuxii ini ni.
26 'Nda'vi maa ndijin ja ndaka ñayii ñuu
ñayivi a, ka chiñu'u ña'a i a, vaa sukan ni
ka yo sa'a yuva i ñayii jana'a ma ja ni ka yo
chiñu'u de tee ni ka yo xnda'vi ña'a ja tee
ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma ka kuu de ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin kutoo o
ñayii ñatuu ka kunimani nuu o ma
(Mt 5:38-48; 7:12)

27 'Kovaa ndijin ja ka niniso'o ni ja ká'an
sa a: Jin kutoo ni ñayii ñatuu ka kunimani
nuu ni ma. Jin sa'a ni ja va'a nuu ñayii ka
kiti ini nuu ni ma.
28 Jin ka'an va'a ni ja jin kuu ñayii ka ka'an
u'vi ja jin kuu ni ma. Jin kakan-ta'vi ni ja
jin kuu ñayii ka tee ña'a tnu'u ma.
29 Nú na in kani in yikinuu ni a, kua'a ni
tnu'u, te kani i in-ka yikinuu ni ma. Te nú
na in xtandee sa'ma ndii ni a, kua'a ni tnu'u
te ki'in i ji'in su'nu ni a.
30 Nú na in nawa jikan i, te kua'a ni, te
nú na in xtandee ja neva'a ni ma, te máko
ndakan-ka ni.
31 Jin sa'a ni ja va'a nuu ñayii ma sukan ka
kuni ni ja jin sa'a ña'a i maa ni.
32 'Nú ndijin, ka kutoo ni yika-ni ja ñayii
ka kutoo ña'a ma, ¿nawa ka sa'a-ka ni ja
ñatuu ka sa'a ñayii ñatuu ka kandija ja ká'an
Su'si ma? Vaa onde ñayii ka ndiso kuechi
ma, sukan-ni ka sa'a tna i.
33 Te nú ka sa'a ni ja va'a nani nuu ñayii
ka sa'a ña'a ja va'a ma, ¿nawa ka sa'a-ka ni
ja ñatuu ka sa'a ñayii ka ndiso kuechi ma?
Suni ñayii ka ndiso kuechi ma, sukan-ni ka
sa'a tna i.
34 Te nú ka wanuu ni nani ñayii ka ndetu ni
ja nawa jin taa i ma, ¿nawa ka sa'a-ka ni ja
ñatuu ka sa'a ñayii ka ndiso kuechi ma? Vaa
suni ñayii ka ndiso kuechi ma, ka wanuu
tna'a i, te ka ndetu i ja kua'a-ka jin ndakua'a
ñayii ma.
35 Ndijin, jin kutoo ni ñayii ñatuu ka kuni-
mani nuu ni ma, te jin sa'a ni ja va'a ma, te
jin kuanuu ni, kovaa má jin kondetu ni ja
nawa jin ndachunaa i. Te sukan kua'a-ka

ndataa Su'si ma. Te nú sukan ka sa'a ni, jin
ko kuu ni sa'ya Su'si onde sukun ma, vaa
Su'si ma chi suni kúnda'vi ini ya ñayii ndee
ini ma, visi ñatuu sa'a i ja va'a ma, kovaa
ndetu ya ja ndasa'a i kuenda.
36 Jin kava va'a ini ni sukan va'a ini Yuva o
Su'si ma.

Máko jin ndanduku o naxe sa'a naxe kúu in-ka ñayii ma
(Mt 7:1-5)

37 'Máko jin ndanduku ni kuenda naxe
ka sa'a ka kuu in-ka ñayii ma, sukan-va'a
máko ndanduku Su'si ma kuenda naxe ka
sa'a ka kuu ni a. Máko jin xtekuechi ni
in-ka ñayii ma, sukan-va'a Su'si ma, masu
ndaxtekuechi ña'a ya ndijin. Jin sakanu
ini ni nawa ka sa'a ña'a in-ka ñayii ma,
sukan-va'a Su'si ma, sakanu ini ña'a ya.
38 Jin kua'a ni nawa kúu ja ka jiniñu'u ñayii
ma, te Su'si ma, taa ya nawa ka jiniñu'u
ni, te ûni kua'a-ka ndataa ya. Su'si ma chi
sukan jin sa'a jin kuu ni in-ka ñayii ma, te
sukan ndasa'a ña'a ya —kúu ya jiña'a ya.
39 Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin ya'a:
—¿Naku xi kuu in tee kuaa ma, te skaka
de in-ka tee kuaa ma? Vaa ka jini o ja nú
iyo in kava chi nduu de jin kê koo.
40 Ñatuu ni-in tee yika yikuu skua'a nawa
káxtnu'u teskua'a de ma, jini-ka de sana
teskua'a de ma. Kovaa nuna skua'a ñukuun
de chi kenda de sukan kúu teskua'a de ma.
41 '¿Te nava'a nde'ya ni in mi'i ñunee nuu
tna'a ni a, te ñatuu nukonde'ya ni in vitu
ka'nu ñunee nuu maa ni a?
42 Te nú ñatuu jini ni vitu ka'nu ñunee nuu
ni a, ¿nava'a kusaa ini ni jiña'a ni nuu tna'a
ni a: "Taa ni tnu'u, te tava sa in mi'i ñunee
nuu ni a"? Masu ndása'a ni kuenda tnu'u
ká'an ni a, vaa ká'an ni, te masu sa'a ni.
Xinañu'u-ka tava ni vitu ka'nu ñunee nuu
maa ni a, te sukan saa konde'ya va'a ni,
sukan-va'a ndatava ni mi'i ñunee nuu tna'a
ni ma.

Ja sukan ka sa'a ka kuu ñayii ma, te ndakuni o nawa ñu'u ini anua i ma
(Mt 7:17-20; 12:34-35)

43 'Nú in yutnu kui'i te kúun nde'ya iya, te
masu kuu ka'an o ja in yutnu kui'i va'a kúu
tnu, ni a in yutnu kui'i kúun nde'ya va'a ma,
te ndakuun nde'ya iya ma.
44 Ndi-in ndi-in yutnu kui'i ma, ka kuun
nde'ya tnu, te ka jini o na yutnu kui'i ka kuu
tnu. Masu kuu kuun higo nuu tnu iñu ma,
ni a ndaxtutu o uva nuu tnu iñu yiki ma.
45 Ñayii va'a ma, ká'an i tnu'u va'a, vaa tnu'u
va'a ñu'u ini anua i ma, te ñayii ká'an ja u'vi
ma, sukan ká'an i, vaa ja u'vi ma ñu'u ini
anua i ma. Vaa ja ñu'u ini anua ñayii ma
kúu ja ká'an yu'u i ma.

Ñayii niniso'o te sa'a i sukan ká'an Jesús ma chi koo va'a i
(Mt 7:24-25)

46 '¿Nava'a ka xnani ña'a ni "Señor, Señor",
te ñatuu ka sa'a ni ja ká'an sa a?
47 Vaa in ñayii kénda nuu sa a te koniniso'o
i ja ká'an sa a te sa'a i sukan ká'an sa a,
48 sukan kúu in tee ni sa'a in ve'e de, sukan
kúu i. Vaa xinañu'u ni jate kunu de, te ni
jani va'a de ja jin kituu ve'e sa'a de nuu toto
ma. Nuu ni kee ndeñu'u ma te ni chitu yute
ma, te ndute ma, ni jan kani ndee ni'i de
ve'e ma, kovaa ñatuu ni kundee de skanda
de i, vaa ni kuva'a va'a i.
49 Kovaa nú na in jiniso'o ja ká'an sa a te
ñatuu sa'a i ja ká'an sa a, sukan kúu in tee
ni sa'a ve'e de nuu ñu'ú ma-ni kúu i, vaa
ñatuu ni skee kunu de ja kituu ve'e de ma.
Te nuu ni kee ndute ñu'u ma te ni chitu yute
ma te ni jan kani ndee ni'i de ve'e ma, te ni
ndatnana ndi'i kuiti i —kúu ya jiña'a ya.

7

Jesús ma, ni ndasava'a ya in suchi jinukuechi nuu tee tátnuni nuu cientu soldado ma
(Mt 8:5-13)

1 Nuu ni jinu ni kaxtnu'u Jesús ma tnu'u
ya ma nuu ñayii ma, te kua'an ya ñuu
Capernaum ma.
2 Te yukan iyo in tee tátnuni nuu cientu
soldado. Te iyo in suchi jinukuechi nuu de,
te kútoo xeen de i. Te ku'u ka'vi xeen i, te
kuenda kûu i kúni i.
3 Nuu ni jiniso'o tee tátnuni nuu cientu
soldado ma ja ka ka'an i ja sa'a Jesús ma, te
ni tetniñu de tee ka kuu ja'nu ñuu judío ma,
ja na jin koo de jin kakan-ta'vi de nuu ya
te na kii ya ve'e de ma, ndasava'a ya suchi
jinukuechi nuu de ma.
4 Te ni jan koo tee yukan nuu Jesús ma, te
ka jiña'a de:
—Tee tátnuni nuu cientu soldado ma,
ká'an de ja sa'a ni tnu'u mani, vaa iyo tna
de ja chindee ni de,
5 vaa kútoo de ñuu o a, te maa de ni sa'a ja
ni ka sa'a i veñu'u luluu ya —ka kuu de ka
jiña'a de.
6 Jesús ma, kua'an ya ji'in de. Kovaa nuu
jâ ni kuyatni ya ve'e tee tátnuni nuu cientu
soldado ma, te maa de chi ni tatnuni de nuu
tna'a de ma ja jin koo i jin kuña'a i Jesús ma
sa'a:
—Señor, má ko ndi ini ni ja kii ni onde
ve'e sa a, vaa masu kaa masu iyo sa ja kivi
ni ini ve'e sa a.
7 Chukan kúu ja ñatuu ni kusaa ini maa sa
ja jan nu nduku ña'a sa. Yika-ni ja tatnuni
ni nuu kue'e a ja jín ndiyo i, sukan-va'a
nduva'a suchi jinukuechi nuu sa a.

8 Vaa saña tna chi ka iyo tee ka tatnuni nuu
sa, te ka iyo soldado ja tátnuni sa nuu de ma.
Te nuna kuña'a sa in de ma: “Kuá'an ni”, te
kua'an de, te nuna kuña'a sa in-ka de ma:
“Ne'e ni”, te kíi de. Te nuna tatnuni sa nuu
suchi jinukuechi nuu sa a: “Sa'a cha'a”, te
sa'a i, kúu de ká'an de —ka kuu i ka jiña'a i.
9 Te Jesús ma, ni sa'vi-nka ini ya ja ni
jiniso'o ya sukan ma, te nde'ya ya ñayii ka
ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Ja ndaa kúu ja ni a ñuu Israel ya ñatuu
ni ndani'i sa ñayii ka kukanu ini xeen ña'a
sukan kúkanu ini ña'a tee ya'a —kúu ya
jiña'a ya.
10 Ja ni ka ndakokuiñi i ve'e ma, te ni
ka ndani'i i suchi jinukuechi ma ja jâ ni
nduva'a i.

Jesús ma, ni ndaxteku ya sa'ya in ña'a ni ndoo ja ni ji'i yii ña ma

11 Nuu ni jinu sukan ma, Jesús ma, kua'an
ya ñuu nani Naín ma. Kua'an ya ji'in tee ka
ndikin ya ma ji'in kua'a-ka ñayii.
12 Ja ni kenda ya yatni ñuu ma, ni jini ya ja
kuan koo i kuan chu'u i in ndiyi. Te sa'ya in
ña'a ni ji'i yii kúu i, te maa in maa tnu'u-ni
i iyo nuu si'i i ma. Te kua'a xeen ñayii ñuu
ma ka ndikin kuan koo i.
13 Ja ni jini Jesús ma, ni kunda'vi ini ya ña'a
ma, te jiña'a ya:
—Má konda'yu ni —kúu ya jiña'a ya.
14 Te ni jan tu'va ya, te ni tnii ya nuu ka
ndiso i suchi ni ji'i ma, te ni ka jinkuiñi i.
Jesús ma, jiña'a ya suchi ni ji'i ma:
—Ro'o ká'an ri: ¡Ndakoo! —kúu ya jiña'a
ya.
15 Sani te suchi ni ji'i ma, ni ndakoo i, te
ni keja'a i ká'an i. Te jiña'a Jesús ma nuu si'i
i ma:
—Ya'a ni sa'ya ni a —kúu ya jiña'a ya.
16 Ja ni ka jini ñayii ma sukan, ndaka i ni
ka yu'u, te ni ka keja'a i ka ndachiñu'u i Su'si
ma, te ka ka'an i:
—In tee kanuu-ka ndákaxtnu'u tnu'u ni
wa'a Su'si ma, ni kijaa de ne'un o ya —ka
kuu i ka ka'an i.
Te ka ka'an tna i:
—Maa Su'si ma ni kenda, chíndee ya ñayii
ñuu maa ya a —ka kuu i ka ka'an i.
17 Te ni-ka'nu ñuu Judea ma ji'in yu'u ñuu
ma, ni ka jini i sukan ni sa'a Jesús ma.

Juan tee skuandute ma, ni tetniñu de tee ni ka jikan-tnu'u Jesús ma
(Mt 11:1-19)

18 Juan ma, ni jiniso'o de ndaka sukan
ma, vaa tee ka ndikin tna'a ji'in de ma, ni
ka ndakani de sukan. Ni kana de uu tee ma,
19 te ni tetniñu de ja jin kakan-tnu'u de nuu
Jesús ma nú suu ya kúu iya kii ma xi jin
kondetu-ka de.
20 Te tee ni tetniñu Juan ma, ni ka jan tu'va
de nuu Jesús ma, te ka jiña'a de:
—Juan tee skuandute ma, ni tetniñu ña'a
de ja jin kakan-tnu'u ña'a sa, nú ndijin kúu
iya kii ma xi jin kondetu-ka sa —ka kuu de
ka jiña'a de.
21 Te maa ora yukan-ni, Jesús ma, ni
ndasava'a ya kua'a ñayii ka ndo'o ka neni
ja ka ku'u i ma, ji'in ñayii xndo'o xneni
ña'a tachi ma, te ni ndasava'a ya nuu ñayii
inukuaa ma.
22 Sani te ni ndakone'e ya:
—Kuán koo ni, te jin kuña'a ni Juan ma
ja ni ka jini ni a ji'in ja ni ka jiniso'o ni a.
Jin ndakani ni ja ñayii kuaa ma, jâ ni ka
ndundijin nuu i ma, te ñayii ñatuu kúu jin
kaka i ma, jâ ni ka ndakaka i, te ñayii ka
ndo'o lepra ma, jâ ni ka nduvii i, te ñayii
inuso'o ma, jâ ni ka ndakuniso'o i, te ñayii
ni ka ji'i ma, ni ka ndateku i, te nuu ñayii
nda'vi ma káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
naxe jin ndani'i ta'vi i ma.
23 ¡Ja vava'a ka kuu ñayii ka kukanu ini ña'a
i maa sa a! —kúu ya jiña'a ya.
24 Nuu kuan nu koo tee ni tetniñu Juan
ma, Jesús ma, ni keja'a ya ká'an ya siki Juan
ma nuu ñayii ma, te jiña'a ya:
—¿Naxe kaa tee ni ka ke koo ni, ka nde'ya
ni nuu masu nawa iyo kuiti ma? ¿Sukan
kúu in tnuyoo ja skanda kajin yi'i ma?
25 ¿Xi in tee ne'nu sa'ma va'a xeen? ¿Naxe
kaa tee ni ka ke koo ni, ka nde'ya ni ma?
Ndijin chi ka jini ni ja ñayii ka ne'nu sa'ma
va'a xeen ma te ka sa'a i sukan ka jatna ini
maa i ma, te ka iyo i ve'e tee ka kuu rey ma.
26 ¿Kovaa naxe kaa tee ni ka ke koo ni ka
nde'ya ni ma? ¿Xi ka jani ini ni ja in tee
ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu de?
Ja ndaa kúu ja suu de, te in tee kanuu-ka
sana in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma kúu Juan ma.
27 Te ja kuu Juan ma kúu ja ká'an tnu'u Su'si
ma sa'a:
Tetniñu ri in tee koxtnuu nuu ro,
sukan-va'a satu'va de ichi ki'in ro ma.
28 'Te ká'an sa ja ne'un ndaka ñayii a,
ñatuu ni-in ñayii kanuu-ka sana Juan ma,
kovaa nuu tatnuni Su'si ma, te ñayii jani ini
ja masu ñayii kanuu-ka kúu i ne'un ndaka
i ma ko kuu ñayii kanuu-ka sana Juan ma
—kúu ya jiña'a ya.
29 Ndaka ñayii ka jiniso'o ja ká'an Juan
ma, onde tee ka ndake'en ya'vi xu'un no'o
ñuu Roma ma, ni ka sa'a de ja ni skuandute
ña'a Juan ma, te sukan saa ni ka ndakunit-
nuni de ja Su'si ma kúu iya sa'a ja ndaa ma.
30 Kovaa tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka
skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ñatuu
ni ka wa'a de tnu'u ja skuandute ña'a Juan
ma. Sukan ni ka saxiko de ja kúni Su'si ma
ja jin ko kuu de ma.
31 Te jiña'a ya:
—¿Naxe ka kuu ñayii ya'a, ka jani ini ni?

32 Sukan ka kuu suchi jaa ka jinkoo i
nuya'vi ma, te ka kayu'u i ka jiña'a nuu
tna'a i sa'a: “Ka tivi ri flauta, kovaa ñatuu
ka jitaja'a ro. Ka jita ri yaa xii ini, kovaa
ñatuu ka nda'yu ro”, ka kuu i ka ka'an i,
33 te sukan kuiti ka kuu tna ni. Vaa ni kenda
Juan tee skuandute ñayii ma, te ñatuu jaa de
xtatila ni ñatuu ji'i de ndute uva, te ndijin,
ka ka'an ni ja yinee ña'a tachi ma.
34 Sani te ni kenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi
ñuu ñayivi a, te jaa sa xtatila te ji'i sa ndute
uva ma, te ka ka'an ni ja tee jaa te ji'i xeen
kúu sa te kétna'a ini sa ji'in ñayii ka sa'a ja
u'vi ma ji'in kui'na ka ndake'en ya'vi xu'un
no'o ñuu Roma ma, ka ka'an ni.
35 Kovaa ñayii ka kandija tnu'u ndichi Su'si
ma chi ni ka nduu i ñayii ka sa'a ja va'a ja
ndaa. Te sukan, te ka jini o ja vava'a kúu
tnu'u ya ma —kúu ya jiña'a ya.

Sukan ni ka'an Jesús ma ve'e tee kúu Simón tee kúu fariseo ma

36 In tee kúu fariseo ma, ni kana de Jesús
ma ja jin kaa de xita ji'in ya. Te Jesús ma, ni
ja'an ya ve'e de ma, te núkoo ya nuu mesa
ma.
37 Te ni kenda in ña'a ni yo kuneé ni yo
ku-uun ña, iyo ña ñuu yukan, vaa ni jini ña
ja Jesús ma, jaa ya xita ji'in tee kúu fariseo
ma. Te ni kenda ña ji'in in nuu ñu'u ndute
jáxiko asi ma, te nanimaa vidriu alabastru
kúu i.
38 Te ni jinkoo ña nuu ja'a ya ma, te nda'yu
ña, te ni keja'a ña ndákate ña ja'a ya ma ji'in
ndute nuu ña ma. Sani te ni ndaxsichi ña
ji'in ixi ña ma, te chítu chítu-nka ña nuu ja'a
ya ma, te chíso ña ndute jáxiko asi ma.
39 Te tee kúu fariseo ma tee ni kana Jesús
ma ve'e de ma, ja ni jini de sukan ma, ni
jani ini de: “Nute tee ya'a, in tee ndákaxtnu'u
tnu'u ni wa'a Su'si ndija ma kúu de chi
kunitnuni de na in kúu ña'a ke'e ña'a a, vaa
in ña'a ndiso kuechi kúu ña”, jani ini de.
40 Sani te Jesús ma, jiña'a ya fariseo ma:
—Simón, iyo in ja ká'an sa nuu ni —kúu
ya jiña'a ya.
Te tee kúu fariseo ma, ni ndakone'e de:
—Ka'an ni, teskua'a —kúu de jiña'a de.
41 Sani te Jesús ma, ni keja'a ya ndákani
ya sa'a:
—Uu tee, ka tavi de xu'un nuu in tee
ni wanuu. In de tavi u'un cientu (500)
denario, te in-ka de ma uu xiko uxi (50).
42 Kovaa ñatuu kúu jin ndakua'a de ma, te
chukan kúu ja tee ni wanuu ma, ni sakanu
ini de ja ka tavi nduu de ma. Vitna ka'an
ni, ¿ja nduu de ma, na nde de kunimani-ka
nuu tee ni wanuu xu'un ma te kutoo-ka de
tee ma? —kúu ya jiña'a ya.
43 Simón ma, ni ndakone'e de:
—Jani ini sa ja tee tavi kua'a-ka ma —kúu
de jiña'a de.
Jesús ma, jiña'a ya:
—Va'a-ni jani ini ni —kúu ya jiña'a ya.
44 Sani te nde'ya Jesús ma ña'a ma, te
jiña'a ya nuu Simón ma:
—¿Nde'ya ni ña'a ya'a? Ni kivi sa ve'e ni
a, te ñatuu ni taa ni ndute ndondoo ja'a sa
a. Kovaa ña'a ya'a, ni ndakate ña ja'a sa a
ji'in ndute nuu ña a, te ni ndaxsichi ña ji'in
ixi ña a.
45 Ñatuu ni chitu ni yikinuu sa a, kovaa ña'a
ya'a chi onde nuu ni kijaa sa ma, ñatuu
sunkani ña ja chitu ña ja'a sa a.
46 Ñatuu ni chiso ni aceite xini sa a, kovaa
ña'a ya'a chi ni chiso ña ndute jáxiko asi a
siki ja'a sa a.
47 Te chukan kúu ja ká'an sa ja visi kua'a
xeen kuechi ni yo ndiso ña'a ya'a, kovaa
sa'a, te ka jini o ja jâ ni ka naa ndaka kuechi
ña ma, vaa ja ni sa'a ña'a ña sukan a, chi
ja káxtnu'u ña kúu ja kútoo xeen-ka ña'a ña.
Kovaa ñayii vala-ni kuechi i náa ma, vala-ni
kútoo ña'a i —kúu ya jiña'a ya.
48 Sani te jiña'a ya ña'a ma:
—Ndaka kuechi ni a jâ ni ka naa —kúu
ya jiña'a ya.
49 Te ñayii ka iyo tna yukan, ni ka keja'a i
ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Na in kúu tee ya'a, ja onde kuechi ñayii
ma xnaa de? —ka kuu i ka ka'an i.
50 Kovaa Jesús ma, sa'a ni jiña'a ya nuu
ña'a ma:
—Ja ni kukanu ini ña'a ni a, te ni ndani'i
ta'vi ni. Kuán no'o sii ini ni —kúu ya jiña'a
ya ña.

8

Ña'a ni ndasava'a Jesús ma kue'e ni ka yo ndo'o ña ma, ka chindee ña ya

1 Ja ni jinu sukan ma, Jesús ma, kua'an ya
ndaka ñuu ma, te káxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u
va'a sukan tatnuni Su'si ma. Te ndi-uxi uu
apóstol ma ka ndikin ya,
2 te suni ka ndikin ña'a jaku ña'a ni ndene'e
ya tachi ni ka yo ñunee ini anua ña ma,
ji'in ña'a ni ndasava'a ya ma. Te ne'un
ña'a yukan kua'an María ña'a ka xnani i
Magdalena ma ña'a ni ka nde koo uja tachi
ma.
3 Suni Juana ñasi'i tee kúu Cuza ma tee ni yo
tnii kuenda ve'e Herodes ma, ji'in Susana
ma, ji'in kua'a-ka ña'a ni ka yo ndi ini nawa
jin kaa de ji'in ya ma.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin tee ni saka triu ma
(Mt 13:1-9; Mr 4:1-9)

4 Kua'a ñayii ñuu ma ni ka ke koo, ka
nde'ya i Jesús ma. Te ni ka ndututu kua'a
ñayii. Sani te ni ka'an ya in tnu'u vijin:
5 —In tee, ni kee de kuan saka de triu. Te
ja ni saka de ma, jaku ni ka jinkava ichi jika

de ma, te jaku ni ka jiñu ñayii ma, te jaku ni
ka jaa lasaa ma.
6 Jaku-ka i ni ka jinkava ne'un yuu ma, te
nuu ni ka jite i ma, ni ka yichi i, vaa ñatuu
na ko'yo iyo.
7 Te jaku-ka ni ka jinkava ne'un iñu ma.
Suni ni ka jite tna i, te iñu ma, ni ka ja'ni
ña'a i.
8 Kovaa jaku tna'a ja ni ka jinkava nuu ñu'ú
va'a ma, te ni ka ja'nu i, te na'nu na'nu yoko
ni ka kana koo i, te ni ka chitu va'a i. Onde
cientu triu ma ni ka nduu ja in triu ma.
—Sa'a jiña'a Jesús ma, te ni ka'an nini'i ya:
—Nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te
koniniso'o va'a ni —kúu ya ká'an ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ni ka'an ya tnu'u vijin ma
(Mt 13:10-17; Mr 4:10-12)

9 Te tee ka ndikin ya ma, ni ka jikan-tnu'u
de Jesús ma nawa kúni ka'an tnu'u vijin
yukan.
10 Te jiña'a ya:
—Ndijin chi Su'si ma, káxtnu'u ya naxe
tatnuni ya ma. Kovaa nuu ndaka-ka ñayii
ma chi ká'an sa tnu'u vijin, sukan-va'a visi
na jin konde'ya-ka i, kovaa ma jin kuni i,
te visi na jin koniniso'o-ka i, kovaa ma jin
jaku'ni ini i.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nawa kúni ka'an tnu'u vijin tee ni saka triu ja ni ka'an ya ma
(Mt 13:18-23; Mr 4:13-20)

11 'Sa'a kúni ka'an tnu'u vijin ni ka'an sa
a: Triu ma kúu tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma,
12 te jaku ja ni ka jinkava ichi ma ka kuu
ñayii ka jiniso'o tnu'u vii tnu'u va'a ma,
kovaa kénda tachi ma, te xtandiyo i tnu'u
ni jakun-nee ini anua ñayii ma, sukan-va'a
ma jin kandija i te ma jin ndani'i ta'vi i.
13 Te triu ni ka jinkava ne'un yuu ma ka kuu
ñayii ni ka jiniso'o tnu'u vii tnu'u va'a ma, te
sii ini ni ka jiniso'o i, kovaa ñatuu ni ka ni'i
yo'o va'a i. Ka kandija i jaku-ni kivi, kovaa
kénda kivi ja jitotnuni ña'a tachi ma, te ka
ndakakayata i, te ka xndoo i ichi Su'si a.
14 Te triu ni ka jinkava ne'un iñu ma ka kuu
ñayii ka jiniso'o ma, kovaa ka wa'a i tnu'u ja
ka ndi ini xeen i siki ja na jin kuxiku i ma,
ji'in ja na jin koo sii ini i ma. Te sukan, te
ñatuu na ja vii ja va'a ka sa'a i.
15 Kovaa triu ni ka jinkava nuu ñu'ú va'a
ma ka kuu ñayii inuva'a ini ma, te ni-yu'u
ni-anua i ka niniso'o i tnu'u Su'si ma, te ka
sa'a i sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a Su'si
ma, te ñatuu ka xndoo i ichi ya a, te ndimaa
ja vii ja va'a ka sa'a i.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki in ja ndú'va ja xtnuu i nuu o
(Mr 4:21-25)

16 'Masu na in xndu'va in ñu'u te chísa'vi
va'a i xi chínee i chii jito i ma chi ña'a. Su'va
sónee sukun i, sukan-va'a xtnuu i nuu ñayii
jin kivi koo ma.
17 Suni maa i kúu ja ndaka ja iyo yu'u ma
chi ndatuu i, te ndaka ja iyo yu'u ja ñatuu
ka jini o ma chi kenda kivi ja jin kuni ndaka
o sukan kaa sukan iyo i ma.
18 'Chukan kúu ja jin koniniso'o va'a ni,
vaa ñayii neva'a kua'a-ka ja vii ja luu ni
skuta'vi ña'a Su'si ma chi su'va ni'i kua'a-ka
i, kovaa ñayii ñatuu nawa neva'a i ma chi
su'va xtandiyo ya onde ja jani ini i ja neva'a
i ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma nde ñayii kúu si'i ya ma ji'in ñani ya
(Mt 12:46-50; Mr 3:31-35)

19 Si'i Jesús ma ji'in ñani ya ma ni ka
kenda koo nuu iyo Jesús ma, kovaa ñatuu
kúu jin kivi koo i jin tu'va i ya, chi vaa ka
iyo kua'a ñayii ma.
20 Te in ñayii ma jiña'a nuu ya ma:
—Si'i ni ma ji'in ñani ni ma ka iyo i ke'e
ma, te ka kuni i ja jin kuni ña'a i —kúu i
jiña'a i.
21 Te ni ndakone'e ya:
—Nú na in koniniso'o tnu'u ká'an Su'si
ma te sa'a i sukan ká'an ya ma, ñayii yukan
ko kuu si'i sa ma ji'in ñani sa ma —kúu ya
jiña'a ya.

Jesús ma, ni ndasa'a nañii ya kajin yi'i ma ji'in ndute ma
(Mt 8:23-27; Mr 4:35-41)

22 In kivi ni kaa Jesús ma in nuu barcu
ji'in tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Jín koo o in-ka yu'u mar ma —kúu ya
jiña'a ya.
Te kuan koo de ji'in ya.
23 Nani ka ya'a de nuu ndute ma, Jesús
ma, ni kixi ya. Sani te ni keja'a yi'i xeen
kajin nuu ndute ma, te barcu ma ve jaku'un
ndute, te vala-nka ja sa'vi tnu nuu ndute
ma.
24 Sani te ni ka xndoto de Jesús ma, te ka
jiña'a de:
—¡Teskua'a! ¡Teskua'a! ¡Jin sa'vi o nuu
ndute a! —ka kuu de ka jiña'a de.
Jesús ma, ni ndakoo ya, te ni tatnuni ya
nuu kajin yi'i ma ji'in nuu ndute ma ja na
jin ndunañii i. Te ndaka ni ndukuee, te
nañii kuiti ni kuu.
25 Sani te jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—¿Ñatuu jin kukanu ini-ka ña'a ni? —kúu
ya jiña'a ya.
Kovaa maa de chi ni ka yu'u de, te ni
ka sa'vi-nka ini de, te ka jikan-tnu'u tna'a
ndi-in ndi-in de:
—¿Na in kúu tee ya'a, ja tátnuni de nuu
kajin yi'i a ji'in nuu ndute a, te ka kandija i
a? —ka kuu de ka ka'an de.

Ni ndasava'a Jesús ma in tee ja ka yinee ña'a tachi
(Mt 8:28-34; Mr 5:1-20)

26 Sani te ni ka kenda koo de ñuu Gerasa
ma ja iyo i in-ka yu'u mar ñuu Galilea ma.
27 Ja ni nuu Jesús ma nuu ñu'ú ma, te ni
kenda in tee ñuu yukan ja ka yinee ña'a
tachi, te ni jan tu'va de ya. Jâ ni kuu kii ja
ñatuu na sa'ma ne'nu-ka de ni a koo de in
ve'e-ka, su'va ne'un nuu ka yinee ndiyi ma
ni yo iyo de.
28 Nuu ni jini de Jesús ma, ni jinkoo jiti de
nuu ya, te káyu'u de jiña'a de:
—¡Máko kivi nduu ni ji'in sa, Jesús, Sa'ya
Su'si onde sukun ma! ¡Jikan-ta'vi sa ja má
xndo'o ña'a ni! —kúu de jiña'a de.
29 Sa'a ni jiña'a de, vaa Jesús ma, tátnuni
ya nuu tachi ma ja na xndoo i de, vaa kua'a
jichi ni yo sa'a ndeva'a i tee yukan. Te visi
ñayii ma, ni ka yo ju'ni i nda'a de ja'a de
ma ji'in yo'o kaa, sukan-va'a konu'ni va'a
de, kovaa ni yo ja'nde de. Te tachi ma, ni
yo sa'a i ja na ki'in de nuu masu nawa iyo
kuiti ma, koo de.
30 Te Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—¿Naxe nani ro? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ndakone'e tachi ma:
—Legión nani sa —kúu i jiña'a i.
Sa'a jiña'a i, vaa kuechi ja kua'a i ka kuu ja
ka yinee ini de ma.
31 Ndaka tachi ma ni ka jikan-ta'vi nuu
Jesús ma ja má tetniñu ya i nuu kunu nuu
nee ma.
32 Te yuku yukan ka iyo kua'a chikini ja ka
jaa ti, te chukan kúu ja ka jiña'a tachi ma ja
kua'a ya tnu'u, te jín ndivi koo i chikini ma.
Te Jesús ma, ni wa'a ya tnu'u.
33 Sani te tachi ma, ni ka nde koo i ini tee
yukan, te ni ka ndivi koo i ini chikini ma.
Te chikini ma, ka jinu ti ni ka nu koo ti nuu
ndute mar ma, te ni ka kê koo ti nuu ndute
ma, te ni ka kandee ti, te ni ka ji'i ti.
34 Te tee ka jito chikini ma, ni ka jini de ja
ni kuu ma, te ka jinu de ni jan koo de nuu
ñayii ñuu ma ji'in ñayii ka iyo ichi yuku ma,
te ni ka ndakani de.
35 Te ñayii ma, ni ka ke koo i ka nde'ya i
sukan ni kuu ma. Te ni ka kenda koo i nuu
iyo Jesús ma, te ni ka ndani'i i tee ni ka yo
yinee ña'a tachi ma ja núkoo de nuu ja'a
Jesús ma. Ne'nu de sa'ma de ma, te jâ ni
ndukaji ini de. Te ja ni ka jini i sukan ni
kuu ma, te ni ka yu'u i.
36 Te ñayii ka iyo yukan ja ni ka jini i sukan
ni kuu ma, ni ka ndakani i sukan ni nduva'a
tee ni ka yo yinee ña'a tachi ma.
37 Ndaka ñayii ñuu Gerasa ma, ni ka keja'a i
ka jikan-ta'vi i nuu Jesús ma ja na ki'in ya,
te máko koo-ka ya ñuu yukan, vaa ka yu'u
xeen i ja sukan ni kuu ma. Chukan kúu ja
Jesús ma, ni ndaa ya nuu barcu ma, te kuan
no'o ya.
38 Te tee ni ka yinee ña'a tachi ma, ni
jikan-ta'vi de ja na kua'a ya tnu'u ja na
kondikin de ya. Kovaa Jesús ma, ni tatnuni
ya ja na ndoo de, te jiña'a ya:
39 —Kuán no'o ni ve'e ni ma, te ndakani
ni ja ni sa'a Su'si ma ji'in ni a —kúu ya jiña'a
ya.
Te tee yukan, kuan no'o de, te ni ndakani
de nuu ndaka ñayii ñuu ma ja ni ndasava'a
ña'a Jesús ma.

Ni ndaxteku Jesús ma sasi'i tee nani Jairo ma, te ni ndasava'a ya in ña'a
(Mt 9:18-26; Mr 5:21-43)

40 Nuu ni ndenda Jesús ma in-ka yu'u
ndute ma, ñayii ma, ni ka ndusii ini xeen
i, vaa ndaka i ka ndetu ya.
41 Sani te ni kenda in tee nani de Jairo, tee
jito veñu'u luluu ma kúu de. Te tee ya'a
chi ni jinkoo jiti de nuu ja'a Jesús ma, te ni
jikan-ta'vi de ja na ki'in ya ve'e de ma,
42 vaa iyo in sasi'i de, te maa in maa tnu'u-ni
i kúu, te uxi uu kuiya yi'i i, te ku'u ka'vi i, te
ûni kûu i kúni i.
Nani Jesús ma, kua'an ya, te ka jexni'ni
tna'a ñayii ma, vaa kua'a xeen i ka ndikin
ya ma.
43 Te ne'un ñayii ma kua'an in ña'a ja iyo uxi
uu kuiya ja ku'u ña, vaa jati ña'a niñi, te ni
ndi'i ndaka ja neva'a ña ma ni jatniñu ña
nuu tee tatna ma, te ñatuu ni kuu nduva'a
ña.
44 Te ña'a ya'a, ni jan tu'va ña Jesús ma ichi
yata ya ma, te ni tnii ña yu'u sa'ma ndii ya
ma. Te maa ora yukan-ni ni jinkuiñi ja jati
ña'a niñi ña ma.
45 Sani te Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—¿Na in kúu ja ni kaki'i ña'a ma? —kúu
ya jiña'a ya.
Ndaka ñayii ma ka jiña'a ja ñatuu na in ni
kaki'i ya, te chukan kúu ja Pedro ma, jiña'a
de:
—Teskua'a, ñayii a chi ka tunda'a tna'a i,
te ka jexni'ni tna'a i —kúu de jiña'a de.
46 Kovaa Jesús ma, jiña'a jiña'a ya:
—Iyo in ñayii ni tnii yu'u sa'ma sa a, vaa jâ
ni jinitnuni sa ja ini anua sa a ni kee tnu'u
ndee tnu'u ndatnu —kúu ya jiña'a ya.
47 Ña'a ma, ja ni jini ña ja masu kuu naxe
chu'u ña ma, te nini'i-nka ña ni jinkoo jiti
ña nuu ja'a Jesús ma, te ni ndaka'an ña
nuu ndaka ñayii ma nava'a ni tnii ña yu'u
sa'ma ya ma ji'in sukan ni nduva'a ña ora
yukan-ni ma.
48 Jesús ma, jiña'a ya:
—Sa'ya sa, ja ni kukanu ini ña'a ni a, te ni
nduva'a ni. Kuá'an sii ini ni —kúu ya jiña'a
ya.
49 Yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, nuu ni
kenda in tee iyo ve'e tee tátnuni veñu'u luluu
ma, te jiña'a de nuu tee ma:

—Sa'ya ni ma, jâ ni ji'i i. Má xtna'a-ka ni
teskua'a a —kúu de jiña'a de.
50 Kovaa Jesús ma, ni jiniso'o ya, te jiña'a
ya:
—Má koyu'u ni. Yika-ni ja kukanu ini
ña'a ni, te sa'ya ni ma chi kaku i —kúu ya
jiña'a ya.
51 Ja ni ka kenda koo de ji'in ya ve'e de
ma, ñatuu ni wa'a ya tnu'u ja na in kivi-ka,
yika-ni ja Pedro ma, ji'in Juan ma, ji'in
Santiago ma, ji'in yuva suchi ni ji'i ma, ji'in
si'i i ma.
52 Ndaka ñayii ma, ka nda'yu i ja ka kuxii
ini i ja ni ji'i suchi si'i ma. Kovaa Jesús ma,
jiña'a ya:
—Máko jin konda'yu-ka ni. Suchi si'i a,
masu ni ji'i i chi kixi i —kúu ya jiña'a ya.
53 Sani te ndaka ñayii ma, ni ka jakundee
i ya, vaa jâ ka jini i ja jâ ni ji'i suchi yukan
ma.
54 Sani te Jesús ma, ni tnii ya nda'a i ma, te
ûni nini'i ni ka'an ya sa'a:
—¡Suchi jaa, ndakoo! —kúu ya jiña'a ya.
55 Sani te ni ndateku i, te ni ndakoo kunu
i. Te Jesús ma, ni tatnuni ya ja na jin kua'a
de ja kaa i.
56 Te yuva i ma, ni ka sa'vi-nka ini de.
Kovaa Jesús ma, ni tatnuni ya ja má jin
ndakani de nuu ni-in ñayii ja sukan ni kuu
ma.

9

Ni tetniñu Jesús ma tee ka ndikin ya ma, ja na jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

(Mt 10:5-15; Mr 6:7-13)

1 Jesús ma, ni ndaxtutu ya ndi-uxi uu tee
ka ndikin ya ma, te ni wa'a ya tnu'u ndee
tnu'u ndatnu, sukan-va'a jin tatnuni de nuu
tachi ma, te jin xndoo i ñayii ka yinee i ma,
te jin kakan-ta'vi de nuu Su'si ma, te jin
nduva'a ñayii ka ku'u ma.
2 Te ni tetniñu ya de ja jin kaxtnu'u de tnu'u
vii tnu'u va'a sukan tatnuni Su'si ma, te jin
kakan-ta'vi de nuu Su'si ma, te jin nduva'a
ñayii ka ku'u ma.
3 Te jiña'a ya:
—Máko jin kinda'a ni ndatniñu jin koo ni.
Ni a karroti ni, ni a bolsa ni, ni a xita jin
kaa ni, ni a xu'un, ni a sa'ma jin ndaxsama
ni maa ni.
4 Ndeva'a-ni ve'e kenda koo ni ma, te jin
kendoo ni onde kivi jin nde koo ni ñuu
yukan.
5 Te ndeva'a-ni ñuu ñatuu ka kuni i ja jin
kuan-ta'vi ña'a i ma, te jin nde koo ni ñuu
yukan, te jin skoyo ni ñuyaka ja'a ni ma,
sukan-va'a ñayii yukan, jín kona'a i ja jâ ni
ka xtu'va ni i —kúu ya jiña'a ya.
6 Ni ka ke koo de, te kuan koo de ni-ka'nu
yu'u ñuu ma, ka kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si ma, te ka jikan-ta'vi de nuu Su'si
ma, te ka nduva'a ñayii ka ku'u ma.

Ndí ini tee kúu Herodes ma

(Mt 14:1-12; Mr 6:14-29)

7 Te tee kúu rey Herodes ma, ni jiniso'o de
ja ka ka'an i ndaka sukan kúu ma, te ñatuu
ní'i ini de naxe kani ini de. Vaa jaku i ka
ka'an ja Juan ma ni ndateku,
8 te jaku-ka i ka ka'an ja ni ndenda Elías ma,
te jaku-ka i ka ka'an ja in tee jana'a ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma
ni ndateku.
9 Kovaa Herodes ma, ká'an de:
—Vitna ja maa o ni tetniñu ja jin ka'nde i
xini Juan ma, ¿na in kúu tee ya'a ja jiniso'o
o ja kua'a xeen ja ka ndakani i ja kuu de
ma? —kúu de ká'an de.
Chukan kúu ja Herodes ma, ni yo nduku
de naxe kuni de Jesús ma.

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa u'un mil tee

(Mt 14:13-21; Mr 6:30-44; Jn 6:1-14)

10 Nuu ni ka ndenda koo tee ka kuu
apóstol ma, ni ka ndakani de nuu Jesús ma
ja ni ka sa'a de ma. Sani te ni jeka ya de,
te kua'an ya ji'in maa-ni de in ñuu nani
Betsaida.
11 Kovaa nuu ni ka jini ñayii ma ja kua'an
ya ma, te ni ka ndikin i ya, te Jesús ma,
ni jan-ta'vi ya i, te ni kaxtnu'u ya tnu'u
vii tnu'u va'a sukan tatnuni Su'si ma, te ni
ndasava'a ya ñayii ka ku'u ma.
12 Nuu ve kukuee ma, ni ka jan tu'va ña'a
ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma, te ka jiña'a
de:
—Ndakuan-ta'vi ni nuu ñayii a,
sukan-va'a jín koo i jín ndatatu i, te jín
nduku i nawa jin kaa i ichi yu'u ñuu ma
ji'in ichi yuku ma, vaa nuu ka iyo o a chi
masu nawa iyo kuiti —ka kuu de ka jiña'a
de.
13 Jesús ma, jiña'a ya:
—Jin kua'a maa ni ja jin kaa i —kúu ya
jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Masu nawa ka neva'a sa, yika-ni ja
u'un-ni xtatila te uu-ni tiaka, te nú sukan
te jín koo sa jin kuaan sa ja jin kaa ndaka
ñayii ya'a —ka kuu de ka jiña'a de.
14 Te visi u'un mil tee ka iyo. Kovaa Jesús
ma, jiña'a ya tee ka ndikin ya ma:
—Jin sa'a ni ja jin kunukoo uu xiko uxi
(50), uu xiko uxi (50) ñayii a —kúu ya jiña'a
ya.
15 Sukan ni ka sa'a de, te ni ka jinkoo
ndaka ñayii ma.
16 Sani te Jesús ma, ni tnii ya ndi-u'un
xtatila ma ji'in nduu tiaka ma, te ni
ndonenuu ya ichi andivi ma, te ni
ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja ndaka

ja ni wa'a ya ja jin kaa de ma, te ni ta'vi
ya. Sani te ni wa'a ya tee ka ndikin ya ma,
sukan-va'a jin kua'a de ja jin kaa ndaka
ñayii ma.
17 Ndaka ñayii ma, ni ka jaa i onde ni
ka ndutu chii i ma, te ni ka ndaxtutu de
ndaka-ka ja ni kendoo ma, te ni ka ndachitu
uxi uu-ka chika.

Pedro ma, ni ka'an de ja Jesús ma kúu Cristo iya ni tetniñu maa Su'si ma
(Mt 16:13-20; Mr 8:27-30)

18 In kivi, te yikuu maa in-ni Jesús ma
jikan-ta'vi ya, te ka iyo tna tee ka ndikin ya
ma, te ni jikan-tnu'u ya de:
—¿Na in kúu sa, ka ka'an ñayii ma? —kúu
ya jiña'a ya.
19 Te ni ka ndakone'e de:
—Jaku ñayii ma, ka ka'an i ja Juan tee
skuandute ma kúu ni, te jaku-ka i ma
ka ka'an ja Elías ma kúu ni, te jaku-ka
tuku i ma ka ka'an ja in tee jana'a ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma ni
ndateku —ka kuu de ka jiña'a de.
20 Te ni jikan-tnu'u ya:
—Te ndijin, ¿na in kúu sa, ka ka'an ni?
—kúu ya jiña'a ya.
Te Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Ndijin kúu Cristo iya vee nuu Su'si ma
—kúu de jiña'a de.
21 Kovaa Jesús ma, ni sacargu xeen ya de
ja máko jin kuña'a de sukan nuu ni-in ñayii
ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mt 16:21-28; Mr 8:31–9:1)

22 Te jiña'a ya:
—Saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi
a chi iyo sa ja ndo'o neni sa, te jin saxiko
ña'a tee ka ndanuu ma, ji'in tee ka tatnuni
nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, te jin ka'ni ña'a de.
Kovaa nuu uni kii ma, te ndateku sa —kúu
ya jiña'a ya.
23 Sani te jiña'a ya nuu ndaka de ma:
—Nú na in kúni ja kondikin ña'a i, máko
sa'a i sukan játna ini maa i ma, su'va
kondikin vava'a ña'a i ndaka kivi, visi ndó'o
néni i sukan ndó'o néni ñayii jiso krusi i ma
te kua'an i nuu kûu i ma.
24 Vaa ñayii kúni ja koo va'a i ñuu ñayivi ya
chi skenaa i anua i ma. Kovaa nú na in, visi
na kûu i ñuu ñayivi ya ja kuechi ja káxtnu'u
i tnu'u maa sa a chi ndani'i ta'vi i.
25 ¿Na nde jiniñu'u ja in ñayii, te koneva'a i
ndaka ja iyo ñuu ñayivi a te skenaa i anua i
ma?
26 Te nú nde ni na kukan-nuu ja maa
sa iyo ji'in ni te kukan-nuu ni ja jini ni
tnu'u ni kaxtnu'u sa a, ne'un ñayii tiempu
ya'a ja ndimaa ka sa'a i ja u'vi ma te
ka ndiso kuechi i ma, te jin kona'a ni ja
saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a
chi ndakukan-nuu ña'a sa kivi ndii sa ji'in
jayiñu'u maa sa ma, ji'in jayiñu'u Yuva sa
ma, ji'in jayiñu'u ndaka ángel ka jinukuechi
nuu ya ma.
27 Ja ndaa ká'an sa ja ka iyo jaku ni ja ka iyo
ni ya'a ja masu jin kûu ni onde jin kuni ni
sukan tatnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Su'si ma ja Sa'ya maa ya kúu Jesús ma
(Mt 17:1-13; Mr 9:2-13)

28 Nuu una kii ja ni ka'an ya sukan ma,
Jesús ma, ni ja'an ya in yuku, ja kakan-ta'vi
ya nuu Su'si ma, te ka ndikin ña'a Pedro
ma, ji'in Santiago ma, ji'in Juan ma.
29 Nani jikan-ta'vi ya ma, ni ndasama nuu
ya ma, te sa'ma ya ma, ni ndukuijin kuijin
i, te jándute i.
30 Te ni kenda koo uu tee ka ndatnu'u ji'in
ya. Te Moisés ma ji'in Elías ma ka kuu de.
31 Te vivii yé'e ni'ni nuu ka iyo de ji'in ya
ma, sukan kaa nuu iyo maa Su'si ma. Te
ka ndatnu'u de ji'in ya sukan ndo'o ya ñuu
Jerusalén ma, ji'in sukan ndaa ya no'o ya
andivi ma.
32 Visi Pedro ma ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in
de ma, jin kusu xeen de ka kuni de, kovaa
ni ka yo ndito de, te ni ka jini de jayiñu'u
Jesús ma ji'in nduu tee ka iyo ji'in ya ma.
33 Nuu ni ka ndusiin tee yukan ji'in Jesús
ma, Pedro ma, jiña'a de:
—Teskua'a, ¡va'a-ni ja ka iyo sa ya'a! Jín
sa'a sa uni ve'e nda'a yutnu, in kuenda maa
ni, te in-ka kuenda Moisés ma, te in-ka
kuenda Elías ma —kúu de jiña'a de.
Kovaa Pedro ma, masu ni ndasa'a de
kuenda nawa kúu ja ká'an de ma.
34 Nani ká'an de ma, te ni kenda in viko,
ni nukun-tuu i de. Te ja ka iyo de me'ñu
viko ma, ni ka yu'u xeen de.
35 Sani te onde ne'un viko ma, te ni ka
jiniso'o de ja sa'a ni ka'an Su'si ma:
—Sa'ya sa kúu iya ya'a, iya ni kaji maa
sa kúu ya: Te jin koniniso'o ni ja ká'an ya a
—kúu ya ká'an ya.
36 Te ora nuu ni ka jiniso'o de ja ká'an
ya ma, Jesús ma, ni kendoo maa in-nka ya.
Te ne'un kivi yukan, tee ka ndikin ya ma,
ñatuu ni ka ka'an de nuu ni-in ñayii ja ni ka
jini de ma.

Jesús ma, ni kene'e ya tachi ni yo saneé in suchi jaa, te ni nduva'a i
(Mt 17:14-21; Mr 9:14-29)

37 Kivi xtnee ma nuu ni ka nu koo de
yuku ma, kua'a xeen ñayii ni ka ke koo ja
jin ndatna'a i ji'in Jesús ma.
38 Te ne'un ñayii yukan iyo in tee, káyu'u de
jiña'a de:
—Teskua'a, jikan-ta'vi sa nuu ni ja kii ni
te kuni ni sukan ndó'o sa'ya sa a, vaa kútoo
sa i, te maa in maa tnu'u-ni i neva'a sa.

39 Te tachi ma, iyo naxe, te sa'a i ja káyu'u
neé káyu'u uun suchi a, te skiki ña'a i, te jáa
ti-iñu yu'u i a. Te sa'a ndeva'a i suchi a, te
ñatuu kúni i ja xndoo i suchi a.
40 Ni ka jikan-ta'vi sa nuu tee ka ndikin
tna'a ji'in ni a, ja na jin kene'e de tachi ma,
kovaa ñatuu ni kuu jin sa'a de —kúu de
jiña'a de.
41 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nava'a ñatuu ka kukanu ini ña'a ni, te
so'o xeen ka ndaa ni? ¿Na saa-ka kii jiniñu'u
ja koo sa ji'in ni? ¿Te na saa-ka kii kanda sa
ja sukan-ni ka kuu ni a? Ki xsia'a ni sa'ya
ni a ya'a —kúu ya jiña'a ya.
42 Nuu ni kenda yatni suchi ma, te tachi
ma, ni skana ña'a i nuu ñu'ú ma, te ni skiki
tuku ña'a i. Kovaa Jesús ma, ni ndonda ya
nuu tachi ma, te ni xndoo i suchi ma. Te
sukan te ni ndasava'a ya i, te ni ndakua'a
ya i nuu yuva i ma.
43 Te ndaka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja
ndaka kúu sa'a Su'si ma.

Cha'a kúu ja ku-uu jichi ja ni kaxtnu'u Jesús ma ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mt 17:22-23; Mr 9:30-32)

Nani ka sa'vi-nka ini ndaka ñayii ma ja ni
sa'a Jesús ma, te jiña'a ya tee ka ndikin ya
ma:
44 —Jin koniniso'o va'a ni ja ká'an sa a.
Máko jin ndunaa ni. Vaa saña ja kúu sa
iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi jin ndaxsia'a
ña'a i nuu nda'a tee ka tatnuni ñuu ñayivi a
—kúu ya jiña'a ya.
45 Kovaa ñatuu ni ka jaku'ni ini de ja ká'an
ya ma, vaa Su'si ma, ñatuu ni wa'a ya tnu'u
ja jin jaku'ni-ni ini de. Suni ka yu'u de ja jin
ndakan-tnu'u tuku de Jesús ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma na in ko kuu ja kanuu-ka nuu Su'si ma
(Mt 18:1-5; Mr 9:33-37)

46 Sani te tee ka ndikin ya ma, ni ka keja'a
de ka jikan-tnu'u tna'a de na nde de ko kuu
tee kanuu-ka.
47 Jesús ma, ja ni jinitnuni ya ja ka ka'an de
ma, ni tnii ya nda'a in suchi luluu, te ni jani
ya i xiñi ya ma,
48 te jiña'a ya:
—Nú na in kuan-ta'vi suchi luluu ya'a ja
maa sa ma, te jan-ta'vi ña'a i maa sa. Te nú
na in jan-ta'vi ña'a maa sa a, te jan-ta'vi i
iya ni tetniñu ña'a ma. Chukan kúu ja nú
nde ni jani ini ja masu in ñayii kanuu-ka
kúu ni sana ndaka-ka ni a, te suu ni ko kuu
tee kanuu-ka nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a
ya.

Ni ka'an Jesús ma ja ñayii ñatuu ndákiti ini nuu o ma chi kétna'a ini i ji'in o
(Mr 9:38-40)

49 Juan ma, jiña'a de:
—Teskua'a, ni ka jini sa in tee ja
ndákune'e ña'a de maa ni, te ndónda de nuu
tachi ma, te ka nde koo i, te ka nduva'a ñayii
ma. Te ni ka ja'nu ndee sa, te ka jiña'a sa
ja máko sa'a-ka de sukan, vaa masu tee ka
ndikin tna'a ji'in o a kúu de —kúu Juan ma
jiña'a de.
50 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Máko jin sunkani ni ja ma ka'an-ka de,
vaa nú na in ñatuu ndákiti ini nuu o a chi
iyo i ji'in o —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ndónda ya nuu Santiago ma ji'in Juan ma

51 Nuu ve kuyatni ja kenda kivi ja no'o
Jesús ma andivi ma, ûni ni jani ini ya ja ki'in
ya ñuu Jerusalén ma.
52 Te ni tetniñu ya tee jin koxtnuu jin koo
de ñuu Samaria ma, sukan-va'a jin nduku
de ndenu koo ya ja kenda ya ma.
53 Kovaa ñayii ñuu Samaria ma, ñatuu ni
ka kuni i ja jin kuan-ta'vi i ya, vaa ni ka
jinitnuni i ja ichi ñuu Jerusalén ma kua'an
ya ma.
54 Nuu ni ka jini tee ka ndikin ya ma ja
ñatuu ni ka jan-ta'vi i ya ma, te ka jiña'a
Santiago ma ji'in Juan ma:
—Señor, ¿kúni ni ja jin tatnuni sa ja kuun
ñu'u i'ni andivi ma, te xnaa i ñayii ya'a?
—ka kuu de ka jiña'a de.
55 Kovaa Jesús ma, ni ndakokuiñi ya, te ni
ndonda ya nuu de.
56 Sani te kuan koo de ji'in ya in-ka ñuu.

Ñayii ka kuni ja jin kondikin i Jesús ma
(Mt 8:19-22)

57 Nani kuan koo de ji'in ya ichi ma, te in
tee, jiña'a de Jesús ma:
—Señor, kúni sa ja kondikin ña'a sa
ndeva'a-ni ndenu ki'in maa ni —kúu de
jiña'a de.
58 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ñukuii ma, ka iyo yavi ti, te lasaa ma,
ka iyo taka ti, kovaa saña ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a, ñatuu ndenu iyo nuu
ndatatu sa —kúu ya jiña'a ya.
59 Jesús ma, jiña'a ya in-ka de:
—Kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
Kovaa ni ndakone'e de:
—Señor, kachi ni, te xinañu'u chu'u sa
yuva sa ma, sana kondikin ña'a sa —kúu de
jiña'a de.
60 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Xndoo ni ñayii ñatuu ka kachi ja sa'a
Su'si ma ja jin koteku i ma, te jín chu'u i
ñayii ni ka ji'i ma. Te ndijin, kuá'an ni, te
kaxtnu'u ni sukan tatnuni Su'si ma —kúu
ya jiña'a ya.
61 In-ka tuku de jiña'a nuu ya sa'a:
—Señor, kúni sa ja kondikin ña'a sa, ko-
vaa xinañu'u, kachi ni, te ki'in sa jin nu

kuan-ta'vi sa nuu ñayii ve'e sa ma —kúu de jiña'a de.
62 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nú na in tníi nda'a arado i ma, masu kuu ndakonenuu yata i, vaa ñayii jani uu jani uni-ni ini i ma, masu kuu i koo i ji'in Su'si ma nuu tatnuni ya ma —kúu ya jiña'a ya.

10

Jesús ma, ni tetniñu ya uni xiko uxi uu (72) tee ja jin kaxtnu'u de sukan tatnuni Su'si ma

1 Ja ni jinu sukan ma, Iya Tátnuni ma, ni kaji ya uni xiko uxi uu-ka (72) tee, te ni tetniñu ya ndi-uu ndi-uu de ja jin koxtnuu de jin koo de nuu ndaka ñayii ñuu nuu ki'in ya ma.
2 Te jiña'a ya:
—Ja ndaa kúu ja ka iyo kua'a xeen ñayii ja jin ndaxtutu o sukan-va'a jin ndani'i ta'vi i, kovaa ñayii jin kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a nuu ñayii yukan, masu kua'a i ka kuu. Chukan kúu ja jin kakan-ta'vi ni nuu Iya Tátnuni ma, sukan-va'a tétniñu ya ñayii jin satniñu ja jin kaxtnu'u i tnu'u ya ma nuu ñayii ma.
3 Kuán koo ni. Te jin kona'a ni ja saña tétniñu ña'a, te sukan ka iyo ndikachi ma ne'un ndiva'u ma, sukan jin koo ni ne'un ñayii ñuu ñayivi a.
4 Má jin kinda'a ni bolsa, ni a nuu ñu'u xu'un ni, ni a ndijan ni, te má jin kuiñi ni ichi ma ja jin kua'a ni nchuxi ni-in ñayii ma.
5 Nú ni ka kenda koo ni in ve'e, xinañu'u jin kua'a ni nchuxi, te jin kuña'a ni: "Ja va'a jín ko kuu ñayii ka iyo ve'e ya'a."
6 Te nú yukan ka iyo ñayii inuva'a ini, te jin koo va'a i, kovaa nú ñatuu inuva'a ini i, te masu ko kuu sukan.
7 Jin kendoo ni maa ve'e yukan, te má jin saxiko ni te jin kaa ni ndeva'a-ni nawa jin taa i ma, vaa ñayii satniñu ma, iyo i ja ke'en ya'vi i. Má jin koo ni ndi-ve'e ndi-ve'e.
8 Nú ni ka kenda koo ni in ñuu nuu jin kuan-ta'vi ña'a i ma, te jin kaa ni ndeva'a-ni nawa jin taa i ma.
9 Te jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, te jin nduva'a ñayii ka ku'u ka iyo yukan, te jin kuña'a ni: "Jâ ni kenda ja tátnuni maa Su'si ma nuu ñayii ñuu ya'a."
10 Kovaa nuna kenda koo ni in ñuu nuu ma jin kuan-ta'vi ña'a i ma, te jin nde koo ni ichi ma, te jin kuña'a ni:
11 "¡Onde ñuyaka ñuu ni a ja ni ka tnii ja'a sa a, jin skoyo sa, vaa saña chi jâ ni ka ka'an sa tnu'u Su'si ma, te jin ko kuu kuechi maa ni! Kovaa jin kona'a ni ja kivi nukoo Su'si ma ja tatnuni ya ma jâ iyo yatni."
12 Te ká'an sa ja kivi yukan chi ka'vi-ka jin ndo'o jin neni ñayii ñuu yukan sana ñayii ñuu Sodoma ma ji'in Gomorra ma —kúu ya jiña'a ya.

Sukan jin ndo'o ñayii ñuu ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini i nuu Su'si ma (Mt 11:20-24)

13 Sani te ká'an tuku ya:
—¡Nda'vi ni, ñayii ñuu Corazín! ¡Nda'vi ni, ñayii ñuu Betsaida! Vaa nute ñuu Tiro ma ji'in ñuu Sidón ma ni ka iyo milagru tna'a ja ni ka iyo nuu ni a, onde ndende kii ma jâ ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini i, te jin ndakokuiñi i, te jin ndandikin i Su'si iya téku ma, te jin nukone'nu i sa'ma tindayi, te jin kunukoo i nuu yaa nuu ñu'u i ma, ja ka kaxtnu'u i sukan ka ndakani ka ndaka'vi ini i ja u'vi ka sa'a i ma.
14 Kovaa ndijin, kivi ndakan Su'si ma kuenda ma, te ka'vi-ka xndo'o xneni ña'a ya sana ñayii ñuu Tiro ma ji'in ñuu Sidón ma.
15 Te ndijin, ñayii ñuu Capernaum ma, ¿ka jani ini ni ja ki ndone'e ña'a Su'si ma te jin nu koo ni onde andivi ma? ¡Ña'a chi onde nuu kunu-ka ma skee ña'a ya! —kúu ya jiña'a ya.
16 Te jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Nú na in, na koniniso'o ña'a i ndijin, kuenda tnu'u ja niniso'o ña'a i maa sa. Nú na in, saxiko ña'a i ndijin, suni saxiko ña'a i saña. Nú na in, saxiko ña'a i saña, suni saxiko tna i iya ni tetniñu ña'a ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka ndakokuiñi uni xiko uxi uu (72) tee ni tetniñu ya ma

17 Ni ka ndakokuiñi sii ini xeen uni xiko uxi uu (72) tee ni tetniñu Jesús ma, te ka jiña'a de ya:
—¡Señor, ni ka ndakune'e sa ja nani maa ni a, te onde tachi ma, ni ka kundee sa ni ka ndene'e sa i ini anua ñayii ma! —ka kuu de ka jiña'a de ya.
18 Jesús ma, jiña'a ya:
—Saa vi, vaa ni jini sa ja tachi ma, ni jinkava i andivi ma sukan kúu ora káni tajan ma.
19 Te jin kona'a ni ja maa sa ni taa tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma, te jin kuiñu ni koo ma ji'in tisu'ma ma, kovaa maa ni chi masu nawa jin ndo'o kuiti ni, vaa jin kundee ni nuu ndaka ja u'vi kúni tachi ma ja sa'a ña'a i ma.
20 Kovaa máko jin kutachi ni ja ni ka kundee ni nuu tachi ma, su'va jin kutachi ni ja jâ ni ka jakoxtnee ja ka nani ni a nuu tutu Su'si ma andivi ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kutachi ya (Mt 11:25-27; 13:16-17)

21 Te ora yukan Jesús ma, ni kutachi xeen ya ni sa'a Xtumani Ndios ma, te sa'a ni ndachiñu'u ya Yuva ya ma:

—Ndáchiñu'u ña'a sa, Yuva sa, iya tátnuni andivi a ji'in nuu ñu'ú a, vaa ni kaxtnu'u ni nuu ñayii ka kuu sukan ka kuu suchi kuechi ma ja ka ndakunitnuni i ja ka jiniñu'u ña'a i maa ni ma, ndaka ja ñatuu ni kaxtnu'u ni nuu ñayii ka jani ini ja ka jini-ka i te ka jaku'ni-ka ini i ma te ñatuu ka ndanduku ña'a i maa ni ma. Saa vi, Yuva sa, vaa sukan ni kuni maa ni ja ko kuu.

22 'Yuva sa ma, ni taa ya ndaka. Ñatuu na in jini ña'a ja kúu sa Sa'ya ya a, yika-ni ja maa ya ja kúu ya Yuva sa ma. Ñatuu na in jini Yuva sa ma, yika-ni ja maa sa ja kúu sa Sa'ya ya a, ji'in ñayii kúni sa ja kaxtnu'u sa na in kúu Yuva sa ma —kúu ya jiña'a ya.

23 Ni ndakonenuu ya nuu tee ka ndikin ya ma, te nuu maa-ni de jiña'a ya:

—Ja vava'a ka kuu ñayii ka nde'ya ja ka nde'ya ni a.

24 Vaa ká'an sa ja kua'a tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ji'in rey ma, ni ka yo kuni de ja jin konde'ya de ja ka nde'ya ni a, kovaa ñatuu ni ka jini de. Te ni ka yo kuni de ja jin koniniso'o de ja ka niniso'o ni a, kovaa ñatuu ni ka jiniso'o de —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin sukan jiniñu'u ja jin kutoo tna'a o ma

25 In tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, kúni de ja kototnuni de Jesús ma, te ni ndokuiñi de, te jiña'a de:

—Teskua'a, ¿nawa kúu ja sa'a sa, sukan-va'a koteku sa ni-kani ni-jika? —kúu de jiña'a de.

26 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—¿Nawa ndee nuu tutu ndee tnu'u ni tatnuni Su'si ma? ¿Nawa ká'an ja ká'vi ni ma? —kúu ya jiña'a ya.

27 Te tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ni ndakone'e de:

—"Ni-yu'u ni-ini o kutoo o Su'si ma, ji'in ndaka tu'u tnu'u ndee tnu'u ndatnu o a, ji'in ndaka ja jani ini o a, te kutoo o in-ka ñayii ma sukan kútoo o maa o ma" —kúu de jiña'a de.

28 Jesús ma, jiña'a ya:

—Va'a-ni ni ndakone'e ni. Sa'a ni sukan, sukan-va'a koteku ni ni-kani ni-jika —kúu ya jiña'a ya.

29 Kovaa tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, sa'a de tnu'u ja tee sa'a ja va'a kúu de, te jiña'a de nuu Jesús ma:

—¿Naxe sa'a sa ja kuni sa ja kútoo sa ñayii ma? —kúu de jiña'a de.

30 Sani te ni keja'a Jesús ma jiña'a ya sa'a:

—In tee, ni kee de ñuu Jerusalén ma kua'an de ichi ñuu Jericó ma, te ni ka tnii ña'a kui'na, te ni ka sakui'na i ndatniñu de ma, te ni ka xtandee i onde sa'ma de ma, te ni ka kani i de. Sani te kuan koo i, te ni ka xndoo i de, kuenda ndiyi-nka kúu de.

31 Sani te ni ya'a in sutu ichi yukan. Kovaa ja ni jini de tee ni tnakue'e ma, te ni sa'a de tnu'u ja ñatuu ni jini de tee ma, te ni ya'a ndita de, kua'an de.

32 Sani te ni ya'a tna in sa'ya tata Leví ma nuu kátuu tee yukan. Te nuu ni jini de ma, suni ni sa'a de tnu'u ja ñatuu ni jini de tee ni tnakue'e ma, te ni ya'a ndita tna de, kua'an de.

33 Kovaa in tee ñuu Samaria ma, kua'an de ichi yukan. Ja ni jini de tee kátuu ma, ni kunda'vi ini de tee ma.

34 Te ni jan tu'va de tee ma, te ni ndakate de nuu ni tnakue'e tee ma ji'in aceite ji'in ndute uva, te ni chutuu de in sa'ma nuu ni tnakue'e tee ma. Sani te ni skaa de tee ma siki kiti kua'an ji'in de ma, te ni jan xsia'a de tee ma in ve'e nuu ka ndatatu ñayii ma, te ni jito de tee ma.

35 Te kii xtnee ma, tee ñuu Samaria ma, ni tava de uu xu'un denario, te ni wa'a de tee xi-ve'e ma, te jiña'a de: "Ko koto ni tee ya'a, te ndaka ja kuatniñu ni ja kuu de ma ndataa maa sa kivi ndakokuiñi sa ma", kúu de jiña'a de.

36 Va'a-ni, ¿te naxe jani ini ni, ja ndinuni tee ya'a, nde de ni kutoo in-ka ñayii ma, ja sukan ni ka sa'a de ji'in tee ni ka sa'a ndeva'a ña'a kui'na ma? —kúu ya jiña'a ya.

37 Te tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ni ndakone'e de:

—Tee ni kunda'vi ini ña'a ma —kúu de jiña'a de.

Sani te Jesús ma, jiña'a ya:

—Kuá'an ni, te sa'a tna ni sukan —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ja'an ya ve'e María ma ji'in Marta ma

38 Jesús ma, nuu kua'an ya ichi ma ji'in tee ka ndikin ya ma, te ni kenda ya in ñuu luluu, te ña'a nani Marta ma, ni kana ña Jesús ma ve'e ña ma.

39 Marta ma, iyo in ku'u ña nani María. Ña'a yukan, ni jinkoo ña nuu ja'a Jesús ma, sukan-va'a koniniso'o ña ja ká'an ya ma.

40 Kovaa Marta ma, ndí ini xeen ña ndaka tniñu sa'a ña ma, te ni jan tu'va ña Jesús ma, te jiña'a ña:

—Señor, ¿nava'a ñatuu jiña'a ni ku'u sa a ja na chindee ña'a ña, te vitna ja ndaka tniñu a ni xndoo ña nuu sa a? —kúu ña jiña'a ña.

41 Te ni ndakone'e ya:

—Marta, Marta, ndí ini xeen ni ndaka tniñu sa'a ni a, te ndó'o néni ni.

42 Kovaa María a, ja jatanuu ña ja ká'an sa a chi ja va'a-ka kúu, vaa ni kaji ña ja kanuu xeen-ka ma, te ñatuu na in xtandiyo nuu ña —kúu ya jiña'a ya.

11

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin kakan-ta'vi o nuu Su'si ma
(Mt 6:9-15; 7:7-11)

1 Sani te in-ka kivi ma, te yikuu Jesús ma
jikan-ta'vi ya. Te nuu ni jinu ma, te in tee
ndikin ya ma, jiña'a de:
—Señor, kaxtnu'u ni naxe jin kakan-ta'vi
sa nuu Su'si ma, sukan ni kaxtnu'u Juan ma
nuu tee ni ka yo ndikin maa Juan ma —kúu
de jiña'a de.
2 Te ni ndakone'e ya:
—Ora jin kakan-ta'vi ni ma, te sa'a jin
kuña'a ni:
Yuva sa ja iyo ni andivi a,
jayiñu'u kóo nuu maa ni a.
Ka kuni sa ja kenda kivi ja tatnuni ni ñuu
ñayivi a,
te sukan ka sa'a i ja kúu ini maa ni andivi
a,
te sa'a ni ja sukan jín sa'a tna sa ñuu
ñayivi a.
3 Chindee ña'a ni ja na koo ja jin kaa sa
vitna,
te sukan sa'a tna ni ndi-kivi ndi-kivi.
4 Te sakanu ini ni ndaka kuechi sa nuu ni
ma,
vaa saña chi sukan ka sa'a tna sa,
vaa ka sakanu ini sa ñayii ka sa'a ña'a
ja u'vi ma.
Te máko kua'a ni tnu'u ja ska'an ña'a tachi
ma ja jin sa'a sa ja u'vi ma,
su'va chindee ña'a ni ja na jin kaku sa nuu
ja u'vi ma.
Sa'a jin kakan-ta'vi ni —kúu ya jiña'a ya.
5 Sani te jiña'a tuku Jesús ma:
—Na ko ka'an o ja nde ni, te iyo in ñayii ka
ketna'a ini ji'in ni, te sava ñuu ma, te ki'in
ni ve'e i ma, te kuña'a ni: "Ndijin, tanuu ni
uni xtatila,
6 vaa in tee kétna'a ini ji'in sa ma, ni kijaa
de ve'e sa ma, te jika vee de, te ñatuu nawa
neva'a sa ja kua'a sa ja kaa de."
7 Te ndakone'e i onde ini ve'e i ma: "Máko
xtna'a ña'a ni. Jâ ndesi ye'e a, te jâ ka
ndatatu ndaka sa ji'in sa'ya sa a. Masu kuu
ndakoo sa ja taa sa", ka'an i.
8 Te visi na ndakoo i ja taa i ma, kovaa masu
kuechi ja kúu i in ñayii kétna'a ini ji'in ni ma
kúu chi kuechi ja jikan jikan ni nuu i ma,
te chukan kúu ja ndakoo i ja taa i ndaka ja
jiniñu'u ni ma.
9 Chukan kúu ja saña chi ká'an sa ja jin
kakan jin kakan ni nuu Su'si ma, te maa ya
chi taa ya. Jin nduku jin nduku ni, te sa'a
Su'si ma ja jin ni'i ni. Jin skajan jin skajan
ni ye'e ma, te maa ya chi ndakune ya, te jin
ni'i ni ja ka jikan ni ma.
10 Vaa nú na in jikan chi ni'i i. Te ñayii ndúku
ma chi ni'i i. Te ñayii skajan ye'e ma chi
ndanune, te ni'i i ja kúni i ma.
11 'Nde ndijin ja kúu ni yuva in suchi
luluu, te kakan i in xtatila, te ¿chi'i ni in yuu
nda'a i? Xi kakan i in tiaka, te ¿kua'a ni in
koo?
12 Xi kakan i in ndivi chuun, te ¿kua'a ni in
tisu'ma?
13 Vaa nú ndijin ja masu inuva'a ini ni ma,
te ka jini ni jin kua'a ni ja va'a sa'ya ni
ma, ¡nde-ka tu ja Yuva o iya va'a ini ma
iya iyo onde andivi ma chi skuta'vi ña'a
ya Xtumani Ndios ma ndaka ñayii kakan
Xtumani Ndios ma! —kúu ya jiña'a ya.

Ñayii ñatuu ka kandija ja káxtnu'u Jesús ma, ka ka'an i ja tachi ma wa'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma
(Mt 12:22-32; Mr 3:20-27)

14 Jesús ma, ni tatnuni ya nuu in tachi ni
ndasañi'i in tee ja na xndoo i de. Te nuu
ni kee tachi ma, te tee ñi'i ma, ni keja'a de
ká'an de. Te ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja
sukan ni kuu ma.
15 Kovaa jaku-ka i ka ka'an:
—Beelzebú suchi tátnuni nuu ndaka-ka
tachi ma ni wa'a tee ya'a tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ja kéne'e de tachi ma —ka kuu i ka
ka'an i.
16 Jaku-ka i, ja jin ke'en-su'va i ya ka kuni
i, te ni ka jikan i ja sa'a ya in milagru,
sukan-va'a jin kuni i, te nú vee ndija ya
andivi ma nuu iyo Su'si ma.
17 Kovaa maa ya, jâ jini ya ja ka jani ini i
ma, te jiña'a ya:
—Ka jini ni ja ndaka ñuu ñatuu ka ketna'a
ini ñayii ma chi jin xnaa i maa i. Te in ve'e
nuu ñatuu ka ketna'a ini ñayii ka iyo ma,
masu kuu jin koo ka'nu ndaka i.
18 Suni maa i kúu ji'in tachi ma. Vaa nú
masu jin ketna'a ini ndaka i ma, masu jin
kundee i jin tatnuni i nuu ñayii ma. Cha'a
kúu ja ká'an sa, vaa ndijin chi ûni ka ka'an
ni ja maa tachi Beelzebú ma, ni taa i tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ja kéne'e sa tachi ma.
19 Kovaa nú sukan, ¿te tee ka ndikin ña'a
ndijin a, na in wa'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ja ka kene'e de tachi ma? Chukan kúu ja
maa de ka kaxtnu'u ja ndijin, masu ka jini
ni ja ka ka'an ni a.
20 Kovaa saña chi maa Su'si ma ni taa tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ja kéne'e sa tachi ma. Te
sa'a, te jin kuni ni ja jâ ni kenda ja tátnuni
Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
21 Sani te sa'a jiña'a ya:
—Nú in tee ndatnu xeen te ndiso xeen de,
te jito de ve'e ka'nu neva'a de ma, te ndaka
ja jani ini de ja kuenda maa de kúu ma, ka
iyo va'a i, jani ini de.
22 Kovaa nuna kenda in-ka tee ndatnu
xeen-ka, te kundee de xtandee de ja xeen
kukanu ini tee ma, te ndake'en de ndaka
ja ni sakui'na tee ma, te ndakua'a de nuu
tna'a de ma. Sukan sa'a sa ja ni kenda sa a,

vaa maa sa ndaxtandee ndi'i ja ni sakui'na
tachi ma.
23 'Chukan kúu ja nú na in ñatuu iyo ji'in
sa chi ñatuu kúnimani i nuu sa. Te nú na in
ñatuu ndáxtutu ji'in sa, te su'va jatenuu i.

Sukan sa'a tachi ma nuna ndakokuiñi i ini anua ñayii nuu ni kee i ma
(Mt 12:43-45)

24 'Kovaa ñayii kándija ña'a te kúkanu ini
ña'a i maa sa ma, chi tachi ni yo ñunee ini
anua i ma chi kée i, te kua'an vee i nuu
yichi ma kúu i, te ndánduku i ndenu ndatatu
i. Kovaa nú ñatuu ní'i i ma, te jani ini i:
"Ndákokuiñi o ve'e nuu ni kee o ma."
25 Te nú ni ndenda i, te ni ndani'i i ini anua
ñayii ma ja sukan kaa in ve'e nuu jâ ni
ndaxtaa jâ ni nduvivii, sukan kaa, kovaa
nune, vaa ñatuu ndí ini i ja sa'a i sukan kúni
Su'si ma.
26 Sani te tachi ma, ki'in i jin nu xtutu i
uja-ka tachi ka'vi-ka ka sa'a i sana maa i
ma, te jin ndivi koo tutu ndaka i ja jin koo i
ini anua ñayii yukan, te su'va ka'vi-ka nduu
ñayii yukan sana sukan ni yo kuu i onde
xinañu'u ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma nde ñayii jin koo sii ini xeen

27 Nani ká'an Jesús ma sukan, in ña'a ni
kayu'u ne'un ñayii ma:
—¡Ja vava'a kúu ña'a ja ni ñunee ni chii
ña ma te ni skaxi ña'a ña ma! —kúu ña
jiña'a ña.
28 Te ni ndakone'e ya:
—¡Ja vava'a-ka ka kuu ñayii ka niniso'o ja
ká'an Su'si ma te ka kandija i ma! —kúu ya
jiña'a ya.

Ñayii masu ka sa'a ja va'a ma, ni ka jikan i in milagru nuu Jesús ma
(Mt 12:38-42; Mr 8:12)

29 Te ve kukua'a-ka ñayii ka ndututu xiñi
Jesús ma, te ni keja'a ya ká'an ya:
—Ñayii tiempu ya'a, masu ka sa'a i ja va'a.
Ka jikan i in milagru, kovaa masu kua'a
Su'si ma milagru ka jikan i ma, yika-ni ja
milagru ni sa'a ya ji'in Jonás ma.
30 Vaa sukan ni sa'a Su'si ma milagru ji'in
Jonás ma nuu ñayii ñuu Nínive ma, te sukan
sa'a tna ya ji'in saña ja kúu sa iya vee ñayivi
ñuu ñayivi a, te jin kuni ñayii tiempu ya'a.
31 Te kivi ndakan Su'si ma kuenda ma, te
ña'a ni yo kuu reina ni yo tatnuni in ñuu
jika ichi nuu vee ma, ndokuiñi ña nuu ñayii
tiempu ya'a, te ndaxtekuechi ña i. Vaa ña'a
ya'a chi jika xen-xeen onde nuu ni kee ña
ni kii ña ma, sukan-va'a koniniso'o ña tnu'u
ndichi ni yo ka'an Salomón ma te sa'a ña ja
va'a ma. Te vitna chi ya'a iyo iya kanuu-ka
sana tee kúu Salomón ma, te masu na in ndí
ini ja koniniso'o i ja ká'an ya a.
32 Suni maa i ko kuu ji'in ñayii ñuu Nínive
ma. Jin ndokuiñi i kivi ndakan ya kuenda
nuu ñayii tiempu ya'a, te jin ndaxtekuechi
i ñayii tiempu ya'a, chi vaa kivi ni kaxtnu'u
Jonás ma tnu'u Su'si ma, ni ka ndakani, ni
ka ndaka'vi ini i, te ni ka ndakokuiñi i, te ni
ka ndandikin i Su'si iya téku ma, nuu ni ka
jiniso'o i ja ni kaxtnu'u Jonás ma. Te vitna
chi ya'a iyo iya kanuu-ka sana Jonás ma,
kovaa masu na in ndí ini ja koniniso'o i ja
ká'an ya a —kúu ya jiña'a ya.

Sukan kúu ñu'u ndú'va ja xtnuu i nuu o ma, kúu nduchinuu o a nuu yikikuñu o a
(Mt 5:15; 6:22-23)

33 Sani te jiña'a tna ya:
—Ñatuu na in xndu'va in ja ndú'va ñu'u te
chinee i in nuu yiyu'u, ni a chii kajoo ma.
Su'va sónee i in nuu sukun, sukan-va'a nú
na in na kivi ve'e ma, te kotnuu nuu i.
34 Nduchinuu ni a, sukan kúu in ja ndú'va
ñu'u ja xtnuu i nuu o ma ka kuu i ne'un
yikikuñu ni a. Nú nduchinuu ni ma, ja
va'a ka kuu i, te ni-ka'nu yikikuñu ni ma
kotnuu, te masu nawa ko kuyu'u. Kovaa
nú nduchinuu ni ma, ja u'vi ka kuu i, te
ni-ka'nu yikikuñu ni ma, iyo nuu nee ma.
35 Konee ni cuidado ja máko nda'va ñu'u
tnuu nuu ni a. Nú ña'a, te koo ni nuu nee
ma.
36 Vaa nú ni-ka'nu yikikuñu ni a tnuu ñu'u
ma, chi konde'ya kaji kaji ni ndaka ja iyo ja
kúu ma, vaa ni a vala-ka ja nee ma iyo nuu
ni a —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma ja tee ka kuu fariseo ma ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ñatuu ka sa'a ndaa ka sa'a ndija de
(Mt 23:1-36; Mr 12:38-40; Lc 20:45-47)

37 Nuu ni jinu ni ka'an Jesús ma, in tee
kúu fariseo ma, ni kana de Jesús ma ja kaa
ya xita ji'in de ve'e de ma. Te Jesús ma, ni
kivi ya, te ni jinkoo ya nuu mesa ma.
38 Te tee kúu fariseo ma, ni sa'vi-nka ini de
ja ni jini de ja ñatuu ni sa'a ya sukan ka sa'a
de ja ka ndanda'a de ma, vaa sukan ka sa'a
ñayii judío ma xinañu'u-ka sana ka jaa i xita
ma.
39 Kovaa Iya Tátnuni ma, jiña'a ya:
—Ndijin tee ka kuu fariseo, ka ndasavii
ni yika vasu ni ma, ji'in ko'o ni ma. Kovaa
ichi ini anua ni a chi ka ñu'u chitu ja u'vi,
vaa ndimaa ka sakui'na ni.
40 ¡Ni masu ka ndasa'a ni kuenda ja ka sa'a
ni a! ¿Ñatuu ka jini ni ja iya ni sa'a yikikuñu
ni a, ni sa'a tna ya ini anua ni a?
41 Jin ndakua'a ni ja ka neva'a ni a nuu ñayii
nda'vi ma, te ni-ka'nu ni jin nduvii.
42 '¡Nda'vi maa ni, ndijin, tee ka kuu
fariseo! Ka sasiin ni minu xtila ma, ji'in
ruda ma, ji'in ndaka yuku kuii ma, ja jin

ndakua'a ni diezmo ni ma nuu Su'si ma,
sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma. Te
ñatuu ka sanuu ni ja jin sa'a ni ja va'a ma,
ni a jin kutoo ni Su'si ma. Te vitna ja ndaka
cha'a jiniñu'u ja jin sa'a ni, te suni jin sa'a
ni ndaka tna'a ja ka sa'a ni a.
43 '¡Nda'vi maa ni, tee ka kuu fariseo!, ja
ka kuni ni ja jin kunukoo ni onde nuu ka
ndanuu-ka ini veñu'u lilikin ma, te ka kuni
ni ja jin koo respetu ñayii ma nuu ni te jin
taa i nchuxi ichi ma.
44 '¡Nda'vi ndaka ni! Sukan ka kuu nuu ka
yinee ndiyi ma ja vivii ka na'a i ichi ke'e ma,
kovaa ichi ini i ma nanimaa ja kini ja tne'e
ka ñu'u, te sukan ka kuu ni. Vaa vivii ka
ka'an ni, te ka kandija ñayii ma, vaa ñatuu
ka jini i naxe ka kuu ni ma —kúu ya jiña'a
ya.
45 Te ni ndakone'e in tee skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma:
—Teskua'a, ja ká'an ni sukan, suni ká'an
ni ja jin kuu tna sa, te ñatuu ka jatna ini sa
—kúu de jiña'a de.
46 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—¡Nda'vi tna ndijin, tee ka skua'a tnu'u
ni kaxtnu'u Moisés ma! Vaa ka skuiso ni
ñayii a ja ma jin kundee i jin sa'a i ma.
Kovaa maa ni, ni a in xninda'a ni a masu
ka skanda ni ja jin chindee ni i.
47 '¡Nda'vi ni!, ja ka sa'a ni nuu ka yinee
tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma, tee ni ka ja'ni tna'a ni ñayii jana'a
ma.
48 Ja ka sa'a ni a, te jaku'ni ini sa ja inuu-ni
ka ketna'a ini ni ji'in tna'a ni ñayii jana'a
ma. Vaa ni ka ja'ni i tee ma, te ndijin, ka
sa'a ni nuu ka yinee de ma.
49 'Ndaa ndaa-ni ni ka'an tnu'u ndichi
Su'si ma ja ká'an sa'a ma: "Tetniñu o tee jin
ndakaxtnu'u tnu'u maa o a nuu ñayii ma,
te tetniñu o in-ka jichi apóstol, te jaku de
jin ka'ni i, te jaku de jin sondikin i." Sa'a ni
ka'an tnu'u ndichi Su'si ma.
50 Te nuu ndijin ja ka iyo ni tiempu ya'a
ndakan Su'si ma kuenda niñi tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, tee
ni ka ja'ni i ma, onde kii ni keja'a ñuu ñayivi
a,
51 onde niñi Abel ma te onde niñi Zacarías
ma, tee ni ka ja'ni i me'ñu altar ma ji'in
veñu'u ka'nu ma. Ja ndaa ká'an sa ja Su'si
ma, ndakan ya kuenda nuu ñayii ka iyo
vitna ja ni ka ji'i tee yukan.
52 '¡Nda'vi maa ni, tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, ja ka sa'a ni tnu'u ja
ka jini-ka ni sana ndaka-ka ñayii ma! Kovaa
ñatuu ni ka kutu'va va'a maa ni tnu'u Su'si
ma, te ñayii ka kuni ja jin kutu'va i tnu'u
Su'si ma chi ñatuu ni ka yo wa'a ni tnu'u ja
jin kutu'va i ma —kúu ya jiña'a ya.
53 Nuu ni jiña'a Jesús ma sukan, te tee ka
skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee
ka kuu fariseo ma, ni ka ndakiti xeen ini de,
te ni ka keja'a de kua'a ja ka jikan-tnu'u de
ya, te ka xtna'a de ya.
54 Ka nduku de naxe jin ni'i ichi de ja jin
xtekuechi de ya tna'a ja ká'an ya ma.

12

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya siki ja ká'an o ma te ñatuu sa'a o ma
(Mt 10:26-27)

1 Sani te ni ka ndututu kua'a mil ñayii, vaa
ûni kua'a xeen i kúu ma, te ka jexni'ni tna'a
ndi-in ndi-in i. Jesús ma, ni keja'a ya ká'an
ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Jin ko koto va'a ni maa ni nuu levadura
tee ka kuu fariseo ma. Másu ko jin kuikin
ni xiko de ma, chi vaa ka ka'an de ja ka jini
de ja va'a ma te masu ka sa'a de ma.
2 Vaa ñatuu ni-in ja iyo yu'u ma ja ma
ndatuu i. Ñatuu ni-in ja yinee yu'u ma ja
ma jin kuni o.
3 Chukan kúu ja ndaka nawa jin ka'an yu'u
ni ma, visi ka jani ini ni ja masu na in jini,
kovaa ndijin ndandaa kona'a kuenda kuu
nduu ma, te ja ni ka ka'an yu'u ni ichi ini
ve'e ma chi jin kayu'u i onde xini ve'e ma.

Na in jin koyu'u o
(Mt 10:28-31)

4 'Ndijin ñayii ka ketna'a ini ji'in sa a, ja
ká'an sa kúu ja má jin koyu'u ni ñayii ka
kuni ja jin ka'ni ña'a i ma. Vaa jinu, te masu
nawa kuu jin sa'a-ka i.
5 Ká'an sa na in jin koyu'u ni a: Jin koyu'u
ni iya kuu chunee ña'a nuu andeya ma kivi
jin kûu ni ma, nú ma jin kandija ni sukan
ká'an ya ma. Saa vi, ¡jin koyu'u ni iya yukan!
6 '¿Masu ka kuya'vi u'un lasaa ja uu xu'un
lilikin? Kovaa Su'si ma, masu ndunaa ya
ni-in ti.
7 Te ja jin kuu maa ni, onde ixi xini ni a
na'a ya na saa kúu. Chukan kúu ja masu
jin koyu'u ni chi ndijin chi ka ndee ya'vi
xeen-ka ni sana in lasaa ma.

Máko jin ndakukan-nuu o ja ka ndikin o Jesucristo ma
(Mt 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 'Ja ká'an sa kúu ja, ndeva'a-ni na in na
ka'an nuu ñayii ma ja ndikin ña'a i maa sa,
suni saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi
a, ndaka'an sa nuu ángel Su'si ma ja iyo sa
ji'in i.
9 Kovaa ndeva'a-ni na in na ka'an nuu ñayii
ma ja masu ndikin ña'a i ma, suni ndaka'an
sa nuu ángel Su'si ma ja masu iyo sa ji'in i.
10 Su'si ma, sakanu ini ya nuu ñayii ka ka'an
ndeva'a siki sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu
ñayivi a, kovaa masu sakanu ini ya ñayii ka
ka'an ndeva'a ja kuu Xtumani Ndios ma.
11 Ndijin ja ka ndikin ña'a ni maa sa a, nuna
jin koo i jin xsia'a ña'a i ini veñu'u lilikin ma,

xi nuu tee ka ja'nde tniñu ma, xi nuu tee ka
netniñu ma, máko jin ko ndi ini ni nawa jin
sa'a jin kuu ni, xi nawa jin ka'an jin kachi
ni.
12 Vaa maa Xtumani Ndios ma kaxtnu'u
naxe jin ka'an ni ora yukan —kúu ya jiña'a
ya.

Yika iyo ja ko ndiyo ini o ja kua'a ja koneva'a o ma

13 Iyo in tee ne'un ñayii ma, jiña'a de Jesús
ma:
—Teskua'a, kuña'a ni ñani sa ma, te
ndaka'nde de ja ni xndoo yuva sa ma ja jin
kuta'vi sa ma —kúu de jiña'a de.
14 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndijin, ¿na in ká'an ja saña kúu in tee
ja'nde tniñu, xi in tee ja'nde ñu'ú? —kúu ya
jiña'a ya.
15 Suni jiña'a tna ya:
—Jin kani va'a ini ni nasa yukan, te jin
ndiyo xeen ini ni ja jin koneva'a ni kua'a
xeen ndatniñu, vaa masu ja koneva'a kua'a
o ndatniñu ma, te sa'a i ja ndani'i ta'vi o ja
koteku o ni-kani ni-jika chi ña'a —kúu ya
jiña'a ya.
16 Sani te ni ka'an ya in tnu'u vijin:
—Iyo in tee xiku, te itu de ma, ni kuu
xeen ndaka ja ni chi'i de ma.
17 Te tee xiku ma, ni keja'a de jani ini
de: "¿Nawa sa'a o? Masu ndenu tnaa-ka o
ndaka ja ni ni'i o a."
18 Te ka'án de: "Jâ jini o naxe sa'a o.
Ndákana o ndaka yaka nuu ka ñu'u triu o a,
te ndása'a o ja na'nu-ka, sukan-va'a tava'a
o ndaka ja neva'a o a ji'in ja ni ni'i-ka o a.
19 Sani te ka'an o: Neva'a o kua'a xeen
ndatniñu ni tava'a o a, jâ kanda i kua'a xeen
kuiya. Ndátatu o, káa o, kó'o o, kóo sii ini o",
kúu de ká'an de.
20 Kovaa Su'si ma, jiña'a ya: "Ñatuu jani
va'a ini ni ja jani ini ni sukan. Vaa jakuaa
vitna, te kûu ni, te ja ni tava'a ni a, ¿na in
xi-kuenda ko kuu?"
21 Sukan kúu ndaka ñayii xtutu kua'a i ja
koneva'a i ma, kovaa kúnda'vi i nuu Su'si
ma —kúu ya jiña'a ya.

Iyo Yuva o Su'si ma ja jito ña'a ya
(Mt 6.25-34)

22 Ni jinu, te jiña'a Jesús ma nuu tee ka
ndikin ya ma:
—Sa'a-ni ká'an sa: Máko jin ko ndi ini ni
nawa jin kaa ni ja jin koteku ni, ni a nawa
jin kondii jin konama ni.
23 Ka jini ni ja maa Su'si ma ni sa'a ja ka
teku ni a, te kuu sa'a ya ja jin ni'i ni ja jin
kaa ni ma. Te ka jini ni ja maa Su'si ma ni
sa'a yikikuñu ni a, te kuu sa'a ya ja jin ni'i
ni ja jin kondii jin konama ni.
24 Jin konde'ya ni lakaka ma, ja masu ka
chi'i ti itu, ni a jin ndaxtutu ti nawa jin kaa
ti, ni a jin ko ndi ini ti ja jin tava'a ti in nuu
yaka. Kovaa Su'si ma chi wa'a ya ja jin kaa
ti. ¡Nde-ka tu ka kuu ndijin chi ko ndi ini
Su'si ma ja jin kaa ni, vaa ka ndanuu-ka ni
sana lasaa ma!
25 Te visi na jin ko ndi ini xeen ni, masu
kuu jin sa'a ni ja jin kua'nu-ka ni nú jâ ni
ka ja'nu ni sukan-ni kúni maa Su'si ma.
26 Te chukan kúu ja, nú masu kuu jin sa'a
ni ni-in ja luluu-ka ma, ¿nava'a ka ndi ini ni
ndaka ja na'nu-ka ma?
27 'Jin konde'ya ni naxe ka ja'nu ita a. Ni
masu ka satniñu i, ni masu ka kene'e i yu'va
ja jin kuu sa'ma i ma. Kovaa ká'an sa ja ni
a rey Salomón ma, ja ndaka ja va'a ni yo
neva'a de ma, masu ni yo ne'nu de sukan
vivii ka ndaa ita a.
28 Vaa Su'si ma, sa'a ya ja vivii ka ndaa ita
ja ka iyo ichi yuku ma, kovaa in-ka kii ma,
te jin kayu i nuu ñu'u ma-ni. ¡Te nú sukan
vivii jito ya ita ma, naka tu ndijin, suni vivii
skondii skonama ña'a ya! ¿Nava'a vala-ni
ka kukanu ini ni ya?
29 Te chukan kúu ja má jin ko ndi ini ni te
jin ko kuxii ini ni ja ma jin ni'i ni nawa jin
kaa ni nawa jin ko'o ni.
30 Vaa ndaka cha'a ka ndi ini ñayii ñuu ñayivi
a. Kovaa ndijin, ka neva'a ni in Yuva o ja
jini ya nawa ka jiniñu'u ni a.
31 Ndijin, jin ndanduku ni xinañu'u kuiti-ka
sukan tátnuni Su'si ma ja jin sa'a ni ma,
te ndaka cha'a, te kenda koo kuee-ka
ndi-tna'a ka jiniñu'u ni ma.

Jín sa'a o ja va'a ja ndaa vaa chukan chi masu ja naa kúu
(Mt 6:19-21)

32 'Máko jin koyu'u ni, ndijin ja ka kuu ni
ndikachi sa a. Masu kua'a ni kúu, kovaa
Yuva o Su'si ma, jâ ni jani va'a ini ya ja jin
koo ni nuu koo ya ja tatnuni ya ma.
33 Jin xiko ni ja ka neva'a ni a, te jin kua'a
ni ñayii ka jiniñu'u ma. Te ndaka ja vii ja
va'a ka sa'a ni ma, te jin koo va'a i in nuu
bolsa ja masu naa masu te'nde onde andivi
ma. Vaa yukan masu na kui'na kivi koo, ni
a tikixin ja jin xnaa ti.
34 Vaa nuu iyo ndaka ja va'a ka neva'a ni
ma, te yukan tna jin ku'un ini ini anua ni a.

Jín koo tu'va o ja ndenda iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a

35 'Jin ndaku'ni va'a ni chii ni a, te jin koo
tu'va ni, ji'in ñu'u kotnuu nuu ni ma.
36 Jin ko kuu ni sukan ka kuu ñayii ka
jinukuechi, ja ka ndetu i jito'o i ma, ja
ndenda de ja ni ja'an de in viko tnánda'a
ma, sukan-va'a nú ni ndenda de te skajan
de ye'e ma, te ñama ñama jin ndakune i.
37 Vava'a jin kendoo ñayii ka jinukuechi ma,
nú jito'o i ma, ndenda de te ndani'i ña'a de
ja ka ndito i ma. Ja ndaa ká'an sa ja maa
tee kúu jito'o i ma, satu'va de, te ndasunkoo

ña'a de nuu mesa ma, te maa de kani ko'o
nuu i ma.
38 Vava'a jin kendoo i, nuna ndani'i ña'a
jito'o i ma ja ka ndito-ka i, visi na ndenda
de sava ñuu xi nuu ve ndii-nka ma.
39 Ka jini ni sa'a: Vaa nú in tee xi-ve'e ma,
te jini de na ora kenda kui'na ve'e de ma,
masu kua'a de tnu'u ja kivi i ve'e de ma ja
sakui'na i.
40 Ndijin tna, jin koo tu'va ni, vaa saña ja
kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, ndii sa ora
masu ka jani ini ni ja ndenda sa ma —kúu
ya jiña'a ya.

Tee jinukuechi va'a ma ji'in tee ñatuu jinukuechi va'a ma
(Mt 24:45-51)

41 Pedro ma, ni jikan-tnu'u de:
—Señor, ¿ni ndakani ni tnu'u vijin ya'a ja
jin kuu maa sa, xi ja jin kuu ndaka ñayii a?
—kúu de jiña'a de.
42 Iya Tátnuni ma, jiña'a ya:
—Jin ndasa'a ni kuenda te jin ko kuu ni
sukan kúu tee ñukuun ñukuun jinukuechi
va'a nuu jito'o de ma. Chukan kúu ja ni
sacargu ña'a jito'o de ma ja na katanuu de
kuá'a de ja jin kaa ndaka ñayii ve'e jito'o de
ma maa ora jiniñu'u ja jin kaa i ma.
43 Ja vava'a kúu tee jinukuechi nuu jito'o
de ma, nuna ndenda jito'o de ma te ndani'i
ña'a de ja yikuu de sa'a de sukan ni tatnuni
tee ma.
44 Ja ndaa ká'an sa ja jito'o de ma,
ndasacargu ña'a de ndaka-ka ja neva'a de
ma.
45 Kovaa nú tee yukan, te jani ini de ja
kukuee-ka jito'o de ma sana ndenda de, te
keja'a de sa'a ndeva'a de ñayii ka jinukuechi
ma, te keja'a de kaa de ko'o de, te ndajini de,
46 te kivi ñatuu jani ini de ja ndenda jito'o
de ma te ora ñatuu jini de ma, te ndenda
jito'o de ma. Te jito'o de ma, taji ña'a de,
te chunee ña'a de ichi nuu ndo'o neni de
ma. Sukan jin ndo'o ndaka ñayii ñatuu ka
kandija ja ká'an Su'si ma.
47 'Tee jinukuechi ma, nú jini de nawa
kúni jito'o de ma ja sa'a de ma, kovaa nú
ñatuu iyo tu'va de, ni a ñatuu kándija de ma,
xndo'o xneni-ka ña'a jito'o de ma.
48 Kovaa tee jinukuechi ma, te ñatuu jini de
te sa'a de ja ñatuu játna ini jito'o de ma, tee
yukan, suni ndo'o tna de, kovaa jaku-ni. Nú
na in kua'a-ka ni kunda'a i, suni kua'a-ka
ndakan Su'si ma kuenda nuu i. Te ñayii
kua'a-ka sacargu ya i ma, kua'a xeen-ka
ndakan ya kuenda nuu i.

Ñayii ñatuu ka kandija Jesús ma chi masu jin ketna'a-ka ini i ji'in ñayii ka kandija ya ma
(Mt 10:34-36)

49 'Saña chi vee sa ja xndu'va sa ñu'u
ñuu ñayivi a, te nawa kuu vâa jâ ndu'va
ndu'va-nka ñu'u ma kúni sa.
50 Iyo ja ndo'o neni sa, te ¡kúxii xeen ini sa
onde kivi ko kuu ma!
51 ¿Ka jani ini ndijin ja ni kijaa sa ñuu ñayivi
a, te jin koo sii ini ñayii a? Ká'an sa ja
ña'a, su'va ni kijaa sa ja jin ndusiin ñayii jin
kondikin ña'a maa sa a ji'in ñayii masu jin
kondikin ña'a ma.
52 Vaa onde vitna te kivi ki'in o a, u'un ñayii
ka iyo in ve'e ma, te jin ndusiin uu tna'a i ja
ma jin ketna'a ini i, te jin ndakiti ini i nuu
uni-ka tna'a i ma.
53 Su'va su'va jin ndakiti ini nuu tna'a tee
ma ji'in sayii de ma, te ña'a ma ji'in sasi'i
ña ma, te suni sukan jin ko kuu tna ña'a
kúu si'i xiso ma ji'in janu ña ma —kúu ya
jiña'a ya.

Jiniñu'u ja ndasa'a o kuenda na tiempo kúu ja ka iyo o a
(Mt 16:1-4; Mr 8:11-13)

54 Jesús ma, jiña'a tna ya nuu ñayii ma:
—Ndijin chi nú ka jini ni viko ma ja
ndenda koo i ichi nuu kée kandii ma, te ka
ka'an ni ja kuun savi, te sukan kúu.
55 Te nú yi'i kajin ichi nuu vee ma, te ka
ka'an ni ja i'ni xeen ko kuu, te suni sukan
kúu.
56 ¡Sanda'vi-nka ja ka jini ni te masu ka
ndasa'a ni kuenda nawa sa'a Su'si ma in
kivi in kivi a! Nú ka jini ni sukan kúu
andivi ma ji'in nuu ñu'ú a, ¿nava'a ñatuu ka
ndasa'a ni kuenda na tiempu kúu ja ka iyo
ni a?

Jin ndaka'an mani tna'a ni ji'in ñayii ñatuu ka iyo mani ji'in ni ma
(Mt 5:25-26)

57 '¿Nava'a ñatuu ka ndasa'a ni kuenda nú
ja va'a kúu ja ka sa'a ka kuu ni a te jin
kendoo va'a ni?
58 Te nú na in na kua'a kuenda nuu tee
ka netniñu ma ja ni kanaa ni ji'in i, te ora
kua'an ni ji'in i ichi ma, te ko ndi ini ni ja
jin ndatnu'u-mani ni ji'in i, te jin sakanu ini
nuu tna'a ni, te jin ndumani ni, sukan-va'a
ma jin xsia'a ña'a i nuu tee ja'nde tniñu ma.
Vaa nú ña'a, te tee ja'nde tniñu ma, tatnuni
de nuu tee kúu soldado ma, te jin chinee
va'a ña'a de vekaa ma.
59 Te ká'an sa ja jâ ni skenaa ni maa ni
kúu, vaa masu ndee ni vekaa ma, onde
ndachunaa ndi'i kuiti ni —kúu ya jiña'a ya.

13

Ñayii ma ndandikin ichi Su'si ma chi skenaa i maa i

1 Maa tiempu yukan-ni ni jan koo jaku
ñayii ni ka jan koto i Jesús ma. Te ni ka
ndakani i ja tee kúu Pilato ma, ni ja'ni de

jaku tee ñuu Galilea ma, te ni sakanuu de
niñi tee ma ji'in niñi kiti ni ka ja'mi de nuu
Su'si ma.
2 Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Ka jani ini ndijin ja sukan ni ka kuu
tee ñuu Galilea ma kuechi ja ka ndiso
kuechi-ka de sana ndaka-ka ñayii ñuu de
ma?
3 Ká'an sa ja ña'a. Te nuu ndijin ká'an sa a,
nú ma jin ndakani jin ndaka'vi ini ni te jin
ndakokuiñi ni te jin ndandikin ni Su'si a chi
jin skenaa ni maa ni ni-kani ni-jika.
4 ¿Xi ka jani ini ni ja ja'un uni (18) tee ni
ka ji'i nuu ni jinkava ve'e sukun ichi Siloé
ma siki de ma, ka ndiso kuechi-ka de sana
ndaka-ka ñayii ka iyo ñuu Jerusalén ma?
5 Ká'an sa ja ña'a. Kovaa nuu ndijin ká'an sa
a, nú ma jin ndakani jin ndaka'vi ini ni te
jin ndakokuiñi ni te jin ndandikin ni Su'si a
chi jin skenaa tna ni maa ni ni-kani ni-jika
—kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin ja kuu in tnu higo ñatuu ni kuun higo

6 Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin:
—In tee, neva'a de in tnu higo, núkoo tnu
ne'un itu tnu uva de ma. Te ni ja'an de ni
jan koto de nú ni kuun higo ma, kovaa ni-in
ñatuu ni ndani'i de.
7 Chukan kúu ja ni jiña'a de tee jito itu tnu
uva de ma: “Jini ni ja jâ ni kuu uni kuiya
kíi sa kí koto sa tnu higo a nú ni kuun higo.
Kovaa ni a in ñatuu ni ndani'i sa. Ka'nde
ni tnu, vaa ¿nava'a ko satneñu tnu itu a, te
masu nawa kúun?”, kúu de jiña'a de.
8 Kovaa tee jito itu ma, ni ndakone'e de:
“Señor, xndoo ni tnu kuiya ya'a-ka. Te
ndaxtaya sa ñu'ú xuu tnu a, te ndatnaa sa
ja'an xuu tnu a.
9 Xi saa sukan, te kuun higo, te nú ña'a, te
ka'nde ni tnu”, kúu de jiña'a de.
—Sa'a ni ndakani ya.

In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, Jesús ma, ni ndasava'a ya in ña'a ni iyo titoso

10 In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin
satniñu ñayii ma, ni kenda Jesús ma ini
veñu'u luluu ma, te káxtnu'u ya sukan kúni
Su'si ma ja jin ko kuu ñayii ma.
11 Te iyo in ña'a ku'u, te jâ iyo ja'un uni (18)
kuiya ja ku'u ña. Te in tachi, ni ndasa'a
titoso i ña, te ñatuu kúu ndundaa-ka yata
ña ma.
12 Nuu ni jini Jesús ma ña, ni kana ya ña, te
jiña'a ya:
—Ndijin, jâ ni nduva'a ni kue'e ndó'o ni a
—kúu ya jiña'a ya.
13 Sani te ni sonee ya nda'a ya yata ña ma,
te ora yukan, te ni ndundaa yata ña ma, te
ni keja'a ña ndáchiñu'u ña Su'si ma.
14 Kovaa tee tátnuni veñu'u yukan, ni
ndakiti ini de, vaa Jesús ma, ni ndasava'a
ya ña'a yukan in kivi ni tatnuni Su'si ma
ja ma jin satniñu ñayii ma, te jiña'a de ñayii
ma:
—Iyo iñu kivi ja satniñu o a. Ki koo ni kivi
yukan ja jin nduva'a ni, te kivi ni tatnuni
Su'si ma ja ma jin satniñu o ma, má ki koo
ni —kúu de jiña'a de.
15 Te Iya Tátnuni ma, ni ndakone'e ya:
—Masu ka sa'a ni ja ka ka'an ni a. ¿Ñatuu
ka ndaji ndijin xndiki ni ma xi burru ni ma
kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o
a, ja jin ko'o ti ndute?
16 Vaa ña'a ya'a, tna'a Abraham ma kúu ña,
te tachi ma, ni ju'ni i ña, te jâ iyo ja'un
uni (18) kuiya ja ku'u ña. ¿Xi ma kuu jin
ndaxsiaa o ña nuu nda'a tachi ma kivi ni
tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o a?
—kúu ya jiña'a ya.
17 Nuu ni ka'an Jesús ma sukan, ndaka
tee ñatuu ka kunimani nuu ya ma, ni ka
kukan-nuu de. Kovaa ndaka ñayii ma, ka
kutachi i ja ni ka jini i ja va'a ja vii sa'a ya
ma.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in ndikin tnu mostaza
(Mt 13:31-32; Mr 4:30-32)

18 Jesús ma, jiña'a tna ya:
—¿Na nde a kuu jin sketna'a o ja inuu kúu
i ji'in sukan tatnuni Su'si ma, ka jani ini ni?
19 Sukan kúu in ndikin tnu mostaza ma ja
luluu ti'i-ni i ma te skee ñayii ma ini itu i
ma, te jite i, te ja'nu in yutnu kui'i, te sukun
sukun kúu tnu, te onde lasaa ma, ka sa'a ti
taka ti nuu nda'a tnu ma, sukan ko kuu ja
tatnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin levadura ma
(Mt 13:33)

20 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Na nde a kuu sketna'a ji'in sa sukan
tatnuni Su'si ma, ka jani ini ni?
21 Ká'an sa sa'a, ja sukan kúu levadura ma,
sukan ko kuu ja tatnuni Su'si ma. Vaa nú
in ña'a, ni sakanuu ña levadura ma ji'in uni
jichi ñujan triu ma, te levadura ma ni-ka'nu
kivi i, onde kundee i xsjaa i ni-ka'nu ñujan
ña ma. Sukan ko kuu ja tatnuni Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya.

Jín tnuñu o ja jin kivi koo o ye'e tuu ma
(Mt 7:13-14, 21-23)

22 Ichi kua'an Jesús ma ñuu Jerusalén ma,
te káxtnu'u ya ndaka ñuu ichi kua'an ya ma.
23 Te in tee, ni jikan-tnu'u de ya:
—Señor, ¿jaku-ni ñayii jin ndani'i ta'vi?
—kúu de jiña'a de.
Te ni ndakone'e ya:
24 —Jin tnuñu ni ja jin kivi koo ni ye'e tuu
ma, vaa ká'an sa ja kua'a ñayii jin kuni i ja
jin kivi koo i, te ma kuu jin kivi koo i.

25 Vaa nuna ndokuiñi iya xi-ve'e ma, ja
ndakasi ya ye'e ma, nde ni ja ni ka kendoo
ichi ke'e ma, jin skajan jin skajan ni, te
jin kuña'a ni: “Señor, ndakune ni ye'e a.”
Kovaa ndakone'e ya: “Masu jini sa ndenu
ve koo ni.”
26 Sani te jin keja'a ni jin kuña'a ni: “¿Te
masu kaa ni ka yo jaa, ni ka yo ji'i o ma,
te ni yo kaxtnu'u ni tnu'u vii tnu'u va'a nuu
sa ichi nuu ka ndatna'a sa ñuu sa ma?”
27 Kovaa ndakone'e ya: “Masu jini sa ndenu
ve koo ni. ¡Kuán koo ni kuán koto ni nde
ichi jin koo ni! ¡Ñayii ka sa'a ja u'vi ma ka
kuu ni!”
28 Sani te kene'e ña'a ya ichi ke'e ma, te
yukan jin ndanda'yu jin ndanda'yu ni, te
jin ndakandi'i jin ndakandi'i ni nu'u ni, ja
jin ndakani ini ni ja ñatuu ni ka kandija ni
ya ma, te jin kuni ni in-ka nuu iyo Abraham
ma ji'in Isaac ma ji'in Jacob ma ji'in ndaka
tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma, ja ka iyo de ji'in Su'si ma nuu
tátnuni ya ma.
29 Vaa ki koo ñayii ichi ninu ma, ichi nuu vee
ma, ichi nuu kána kandii ma, ichi nuu kée
kandii ma, sukan-va'a jin kunukoo i nuu
mesa ja jin kaa jin ko'o i ji'in ya nuu tatnuni
ya ma.
30 Sani te jaku ñayii ka jani ini i ja masu
ka ndanuu i vitna ma, te suu i jin ko kuu
ñayii ka ndanuu-ka yukan, te jaku ñayii ja
ka kuni i ja xinañu'u-ka jin ko kuu i vitna
ma, te sandi'i-nka jin ko kuu i kivi yukan
—kúu ya jiña'a ya.

Ni kuxii ini Jesús ma ja kuu ñuu Jerusalén ma
(Mt 23:37-39)

31 Sani te suni ni ka kenda koo tee ka kuu
fariseo ma, te ka jiña'a de Jesús ma:
—Kuá'an ni in-ka ñuu, vaa tee kúu
Herodes ma chi kúni de ja ka'ni ña'a de —ka
kuu de ka jiña'a de.
32 Te ni ndakone'e ya:
—Kuán koo ni, te jin kuña'a ni nuu ñukuii
yukan ja: “Vitna ji'in yutnee ma kene'e sa
ini anua ñayii ma tachi ma te ndasava'a sa
ñayii ka ku'u ma, te isa, te jinu ja satniñu sa
a.”
33 Kovaa vitna, yutnee ma, isa ma chi iyo-ka
ja sa'a sa sukan sa'a sa ma, vaa masu kuu ja
in tee ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma,
te masu kûu de ñuu Jerusalén ma.
34 ’¡Ñayii ñuu Jerusalén, ja ka wa'a-yuu ni
tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma
onde ka ja'ni ni de ma! ¡Te suni sukan ka
sa'a ni ji'in ñayii ni tetniñu ya nuu ni ma!
¡Na saa-ka jichi ni kuni sa ja ndaxtutu ña'a
sa, sukan ndaxtutu tila ma chili ti ma chii
ndijin ti ma! Kovaa ñatuu ni ka kuni ni.
35 Jin kuni ni ja ve'e ni ma chi jin kendoo
nda'vi jin kendoo kee i. Te ká'an sa ja masu
nde jin kuni-ka ña'a ni onde kenda kivi ja
jin ka'an maa ni: “¡Ja va'a kúu iya vee nuu
Iya Tátnuni ma!” —kúu ya jiña'a ya.

14

In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni ndasava'a Jesús ma in ñayii yi'i ña'a kueñu

1 Sani te in kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma
jin satniñu ñayii ma, ni ja'an Jesús ma ja kaa
ya xita ve'e tee kúu fariseo ma ja kúu de tee
tátnuni ñuu yukan. Te jaku-ka tee ka kuu
fariseo ma, ka jito yu'u de ya.
2 Suni iyo in tee ku'u, te yi'i ña'a kueñu.
3 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya nuu tee ka
skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma ji'in
nuu tee ka kuu fariseo ma:
—¿Kuu ndasava'a o in ñayii ku'u a kivi ni
tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma, xi
ña'a? —kúu ya jiña'a ya.
4 Kovaa ndaka de ni ka jasiyu'u kuiti.
Sani te ni tnii ya tee ku'u ma, te ni
ndasava'a ya de, te jiña'a ya ja na no'o de.
5 Te nuu tee ka kuu fariseo ma jiña'a ya:
—Nde ndijin, nú ni kêe in sa'ya ni ma
in soko kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin
satniñu o ma, ¿te ma ndatava yachi-ni ni i?
Xi in xndiki ni ma, ¿te ma ndatava yachi-ni
ni ti kuechi ja kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma
jin satniñu o ma kúu? —kúu ya jiña'a ya.
6 Te ñatuu ka ni'i ini de nawa jin
ndakone'e de.

Ndenu jin kunukoo o in viko ma, te na in jin kana o viko jin sa'a maa o ma

7 Ja ni jini Jesús ma ja tee ni jan koo viko
ma, ni ka kaji de nuu ka nukoo ñayii ka
ndanuu-ka ma ni ka jinkoo de, te sa'a ni
ndaka'an-so'o ya nuu de:
8 —Nú na in na kana ña'a in viko tnánda'a
ma, máko jinkoo ni nuu jin kunukoo ñayii
ka ndanuu-ka ma, vaa kenda in-ka ñayii
kanuu-ka sana ndijin ma,
9 te tee ni kana ña'a nduu ni ma, nasa kii
de te ka'an de: “Kua'a ni nuu núkoo ni a
kunukoo ñayii ya'a.” Sani te ndokuiñi ni, te
kukan-nuu ni, te ki'in ni kunukoo ni nuu ka
nukoo ñayii sandi'i-nka ma.
10 Su'va nú na in na kana ña'a i ja ki'in ni
in viko ma, te jinkoo ni onde sandi'i-nka
ma, sukan-va'a nú ni kenda ñayii ni kana
ña'a ma, te kuu ka'an i: “Ndijin, ki ya'a
ni, te kunukoo ni nuu ka nukoo ñayii ka
ndanuu-ka ma.” Te sukan, te vivii jin ka'an
i ja kuu ni, te jin kuni ñayii ka nukoo ji'in ni
nuu mesa ma.
11 Vaa nú na in sa'a tnu'u ja kanuu-ka i ma,
suni kendoo nda'vi i, te kukan-nuu i. Te
ñayii sa'a tnu'u ja masu ñayii kanuu-ka kúu i
ma, te ñayii yukan, nduu i in ñayii kanuu-ka
—kúu ya jiña'a ya.

12 Jiña'a tna ya nuu tee ni kana ña'a ve'e
de ma:
—Ndijin, nuna sa'a ni in viko te kua'a ni
ja jin kuxe'ñu ñayii ma xi jin kuxini i, kovaa
máko kana ni ñayii ka ketna'a ini ji'in ni
ma, ni a ñani ni ma, ni a tna'a ni ma, ni a
ñayii xiku ka iyo yatni ji'in ni ma. Vaa ñayii
yukan chi kuu jin ndakana ña'a i, te sukan,
te jin kendoo inuu ni ji'in i.
13 Kovaa nuna sa'a ni in viko, te kana ni
ñayii nda'vi ma, ñayii ñatuu kúu jin satniñu
i ma, ñayii cojo ma, ñayii inukuaa ma,
14 te koo sii ini ni, vaa ñayii yukan, masu
kuu jin ndachunaa i. Te ja sa'a ni sukan ma
chi ndataa Su'si ma nuu ni kivi jin ndateku
ñayii ka sa'a ja va'a ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki in viko ni satu'va in tee ja jin kuxini ñayii ma (Mt 22:1-10)

15 Ja ni jiniso'o in tee núkoo nuu mesa ma,
te jiña'a de Jesús ma:
—¡Ja va'a-ka jin ko kuu ñayii jin koo viko
kivi tatnuni Su'si ma! —kúu de jiña'a de.
16 Jesús ma, jiña'a ya:
—In tee, ni sa'a de in viko, te kua'a de
ja jin kuxini ñayii ma, te ni tatnuni de nuu
tee jinukuechi nuu de ma ja na jin kana de
kua'a xeen ñayii ma.
17 Te nuu ni kenda ora ja jin kuxini i ma, ni
tatnuni de nuu tee jinukuechi nuu de ma,
ja na ki'in de jín kuña'a de sa'a nuu ñayii
ni kana de ma: “¡Ne'e koo ni! ¡Jâ iyo tu'va
ndaka!”
18 Kovaa ndaka ñayii ni kana de ma, ni
ka keja'a i ka nduku i nawa jin xtekuechi
i ja ma jin koo i viko ma. Tee xinañu'u
ma, jiña'a de: “Yika ni jaan sa in ñu'ú, te
jiniñu'u ja ki'in sa jin koto sa. Jikan-ta'vi sa
ja sakanu ini ni”, kúu de jiña'a de.
19 In-ka de jiña'a: “Ni jaan sa u'un yunta
xndiki sa, te kúni sa ja kototnuni sa ti nú
kuu jin kutu ti. Te jikan-ta'vi sa ja sakanu
ini ni”, kúu de jiña'a de.
20 Te in-ka de jiña'a: “Yika ni tnanda'a sa, te
masu kuu ki'in sa”, kúu de jiña'a de.
21 Te ni ndenda tee jinukuechi ma, te ni
ndakani de ndaka nuu jito'o de ma. Sani
te jito'o de ma, ni ndakiti ini de, te jiña'a
de nuu tee jinukuechi ma: “Kuá'an kunu ni
nuya'vi ma ji'in ichi ka iyo ini ñuu ma, te
kii ni ji'in ñayii nda'vi ma, ji'in ñayii ñatuu
kúu jin satniñu i ma, ji'in ñayii kuaa ma, ji'in
ñayii cojo ma.”
22 Te nuu ni jinu ma, te jiña'a tee jinukuechi
ma nuu jito'o de ma: “Señor, jâ ni sa'a sa
sukan ni tatnuni ni ma, te iyo-ka nuu jin
kunukoo i”, kúu de jiña'a de.
23 Sani te tee kúu jito'o de ma, jiña'a de nuu
tee jinukuechi ma: “Kuá'an ni ichi ka'nu ma
ji'in ichi kuechi ma, te xtetuu ni jaku-ka
ñayii ma ja na ki koo i, sukan-va'a na chitu
nuu iyo tu'va ja jin kunukoo i ini ve'e sa a.
24 Vaa ká'an sa ja ndaka ñayii ni kana sa
xinañu'u ma, ni-in i masu kua'a sa tnu'u ja
kii i ki kuxini i ve'e sa a”, kúu de jiña'a de.
—Sa'a ni ndakani ya.

Sukan tnundo'o ja kondikin o Cristo ma (Mt 10:37-38)

25 Kua'a ñayii ka ndikin Jesús ma, te ni
konenuu ya, te jiña'a ya:
26 —Nú na in vee nuu sa te kútoo-ka i
yuva i ma, xi si'i i ma, xi ñasi'i i ma, xi ñani i
ma, xi ku'va i ma sana saña, te nú ndí ini-ka
i ja koo va'a maa i ñuu ñayivi a, te masu kuu
ko kuu i ñayii kondikin ña'a i maa sa.
27 Nú ma kachi i ja ndo'o neni i, sukan ndó'o
ñayii jiso krusi i ma te kua'an i nuu kûu i ma,
masu kuu ko kuu i ñayii kondikin ña'a.
28 Xi nde ni kúni ja sa'a ni in ve'e sukun,
¿masu xinañu'u jinkoo ni te tava ni kuenda
na saa kuatniñu ni, sukan-va'a kuni ni nú
iyo ja jinu ve'e ni ma?
29 Vaa nú ña'a, visi na keja'a ni, te ma kuu
jinu, te ndaka ñayii ka nde'ya ma, te jin
jakundee ña'a i,
30 te jin ka'an i: “Tee ya'a, ni keja'a de sa'a
de ve'e de a, kovaa ñatuu ni kundee de sinu
de.”
31 Xi nde in rey iyo ja ki'in de jin kanaa de
ji'in in-ka rey, ¿masu xinañu'u jinkoo de te
ndakani vava'a ini de nú kuu ja uxi-ni mil
soldado de ma ki'in ji'in de ja jin kanaa de
nuu ka iyo oko mil soldado ma?
32 Te nú jini de ja ma kundee de ma, te nú
jika-ka vee in-ka rey ma, te tetniñu de in tee
jin kuña'a de ja jin ndumani de.
33 Chukan kúu ja, ndeva'a-ni nde ni, nú ma
xndoo ni ndaka ja neva'a ni ma, masu kuu
ko kuu ni in ñayii kondikin ña'a.

Nuna ndu-uun ñii ma masu jiniñu'u-ka i (Mt 5:13; Mr 9:50)

34 ’Vaa ka jini o ja ñii ka jaa o ma chi ja
va'a kúu i, kovaa nuna ndu-uun i, ¿naxe
kuu kuatniñu-ka ña'a ñayii ma?
35 Masu nde jiniñu'u-ka i, ni a nuu ñu'ú a,
ni a nduu i ja'an. Su'va siin nuu jin skuita
i ñii ma, vaa masu nde jiniñu'u-ka i. Nde ni
iyo so'o ja koniniso'o ni, te koniniso'o va'a
ni —kúu ya jiña'a ya.

15

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in tee ni ndani'i ndikachi ni ski'in de ma (Mt 18:10-14)

1 Ndaka tee ni ka yo ndake'en ya'vi xu'un
no'o ñuu Roma ma, ji'in ñayii masu ka sa'a
ja va'a ma, ni ka jan tu'va i Jesús ma,
sukan-va'a jin koniniso'o i ja ká'an ya ma.

2 Te tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka skua'a
tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ka ka'an de
tnu'u ya, te sa'a ka ka'an de:
—Tee ya'a, jan-ta'vi de ñayii ka ndiso
kuechi a, te jaa de xita ji'in i —ka kuu de
ka ka'an de.
3 Sani te Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u
vijin:
4 —Nde in tna'a ni ma ja neva'a de cientu
ndikachi de ma te ni ski'in de in ti, ká'an sa
ja xndoo de kuun xiko ja'un kuun (99) ti ma
yuku ma, te ki'in de jin nu nduku de in kiti
ni ski'in de ma onde ndani'i de ti.
5 Te nú ni ndani'i de ti, sii ini-ni ndasonee
de ti siki chiyo de ma.
6 Te ja ndenda de ve'e de ma, ndaxtutu de
ñayii ka ketna'a ini ji'in de ma ji'in ñayii ka
iyo yatni ji'in de ma, te kuña'a de: "Jín koo
sii ini o, vaa ni ndani'i sa ndikachi kiti jâ ni
ski'in sa nkuu ma."
7 Te ká'an sa ja sa'a ka kusii ini xeen i andivi
ma ja in ñayii ndiso kuechi ma, te ndákani
ndáka'vi ini i te ndákokuiñi i te ndándikin i
Su'si ma te sakanu ini ya kuechi i ma, sana
kuun xiko ja'un kuun-ka (99) ñayii ja ka jani
ini i ja ñayii ka sa'a ja va'a ka kuu i ma te
ñatuu jiniñu'u ja jin ndakani jin ndaka'vi ini
i te jin ndakokuiñi i te jin ndandikin i Su'si
ma te sakanu ini ya kuechi i ma.

*Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in ña'a
ni ndani'i xu'un ni ski'in ña ma*

8 'Xi nde in ña'a ja neva'a ña uxi xu'un te
ski'in ña in xu'un ña ma, ká'an sa ja xndu'va
ña in ñu'u, te ndaxtaa ña ve'e ña ma, te
ndanduku vivii ña onde ndani'i ña.
9 Te nú ni ndani'i ña ma, ndaxtutu ña ña'a
ka ketna'a ini ji'in ña ma, te kuña'a ña: "Jín
koo sii ini o, vaa ni ndani'i sa xu'un jâ ni
ski'in sa nkuu ma."
10 Te ká'an sa ja suni sa'a ka kusii ini ángel
Su'si ma ja in ñayii ndiso kuechi ma, te
ndákani ndáka'vi ini i, te ndákokuiñi i, te
ndándikin i Su'si ma, te sakanu ini ya kuechi
i ma —kúu ya jiña'a ya.

*Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in tee ni
ndakokuiñi sa'ya de suchi ni kee te kua'an i
ma*

11 Jesús ma, sa'a ni ndakani tna ya:
—In tee, iyo uu sayii de.
12 Te suchi lule-ka ma, jiña'a i yuva i ma:
"Taa, taa ni ja ko kuu ta'vi sa ma", kúu i
jiña'a i. Sani te yuva i ma, ni ja'nde de ja
neva'a de ma, te ni wa'a de nduu i.
13 Sani te jaku-ni kii ma, sa'ya de suchi
lule-ka ma, ni xiko i ja ni wa'a yuva i ma, te
ni ni'i i xu'un ma, te kua'an jika i onde in-ka
ñuu. Te ndeva'a ndekuu-ni ni yo jatniñu i,
te ni xndi'i i ndaka ja ni ni'i i ma.
14 Kovaa nuu jâ ni ndi'i kuiti ni jatniñu i ma,
te ni kenda in tnama xeen ñuu yukan, te
ñatuu ni yo ni'i-ka i ja kaa i.
15 Ni ja'an i ni jan kakan-tniñu i nuu in tee
ñuu yukan. Te ni tetniñu de i yuku ma, ja
ko koto i chikini de ma.
16 Te kúni i ja kaa i visi tna'a ja ka jaa chikini
ma te ndutu chii i, kovaa ñatuu na in ni yo
wa'a ja kaa i.
17 Sani te ni ndiku'ni ini i, te jani ini i:
"¡Kua'a ñayii ka satniñu ve'e yuva o ma, te
iyo kua'a ja ka jaa i, te yo'o ya'a, kûu o ja
kókon yíchi o a!
18 Ndakokuiñi o ve'e yuva o ma, te kuña'a o
de sa'a: Yuva maa sa, ni jiso kuechi sa nuu
Su'si ma ji'in nuu maa ni.
19 Masu kaa masu iyo-ka sa ja xnani ña'a
ni sa'ya ni. Sa'a ña'a ni sukan kúu in ñayii
jinukuechi nuu ni a, kuña'a o", jani ini i.
20 Sani te ni ndake'en i ichi, te kuan no'o i
ve'e yuva i ma.
'Te onde jika-ka kuan no'o i ma, te yuva
i ma, ni jini de i. Te ni kunda'vi ini de
i, te jinu de ni jan nu tna'a de i, te ni
ndakanuni'ni de i, te ni chitu de yikinuu i
ma.
21 Te jiña'a i de: "Yuva maa sa, ni jiso kuechi
sa nuu Su'si ma ji'in nuu maa ni. Masu kaa
masu iyo-ka sa ja xnani ña'a ni sa'ya ni",
kúu i jiña'a i.
22 Kovaa yuva i ma, ni tatnuni de nuu
ñayii ka jinukuechi nuu de ma, te jiña'a de:
"Jin kene'e kunu ni sa'ma va'a-ka ma, te
jin xndinuu ni i, te jin chunee ni in xe'e
xninda'a i a, te jin chi'i ni ndijan ja'a i a.
23 Sani te jin ko kunu ni jin kene'e ni serru
va'a-ka ma, te jin ka'ni ni ti, te jin kaa o ti,
vaa jin sa'a o in viko.
24 Vaa sa'ya sa ya'a, kuenda tnu'u ja jâ ni ji'i
i te ni ndateku i. Jâ ni skenaa sa i nkuu, te
ni ka ndani'i o i", kúu de jiña'a de. Te ni ka
keja'a de viko ma.
25 'Te sa'ya de suchi java'a-ka ma, nuu
ve ndii i ja ni ja'an i yuku ma, te nuu ve
nduyatni i ve'e i ma, ni jiniso'o i ja kúu yaa
te ka jitaja'a ñayii ve'e i ma.
26 Sani te ni kana i in tee jinukuechi ma, te
ni jikan-tnu'u i nawa kúu.
27 Te tee jinukuechi ma, jiña'a de: "Vaa ñani
ni ma, ni ndenda i, te yuva ni ma, ni tatnuni
de ja jin ka'ni sa in serru kiti vava'a-ka ma,
vaa ni ndenda va'a ni ndenda teku i", kúu
de jiña'a de.
28 Sani te ni ndakiti xeen ini suchi java'a-ka
ma, te ñatuu kúni i ndivi i ve'e i ma. Chukan
kúu ja ni kee yuva i ma, te xtetuu de i ja na
ndivi i.
29 Te jiña'a i nuu yuva i ma: "Jini ni ja ni
kuu kua'a kuiya jinukuechi sa nuu ni, te
ndimaa kándija ña'a sa, te ñatuu nama táa
ni in ndixi'yu luluu ma, sukan-va'a sa'a sa
in viko ji'in ñayii ka ketna'a ini ji'in sa a.
30 Kovaa vitna ni ndenda sa'ya ni a, ja ni
jatniñu ndeva'a ndekuu i xu'un ni ma ji'in

ña'a ka kuneé ka ku-uun ma, te ni ja'ni ni
serru kiti vava'a-ka ma", kúu i jiña'a i.
31 Te yuva i ma, ni ndakone'e de: "Sa'ya maa
ri, ro'o chi ndimaa iyo ro ji'in ri, te ndaka
ja neva'a ri a chi kuenda maa ro kúu.
32 Kovaa vitna jiniñu'u ja jin sa'a o in viko, te
jín koo sii ini o. Vaa ñani ro a, kuenda tnu'u
ja jâ ni ji'i i te ni ndateku i. Jâ ni skenaa ri
i nkuu, te ni ka ndani'i o i", kúu yuva i ma
jiña'a de.

16

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in tee jito ve'e jito'o de ma te jini va'a de naxe sa'a de

1 Jesús ma, ni ndakani tna ya sa'a nuu tee
ka ndikin ya ma:

—Iyo in tee xiku, te neva'a de in tee jito
ndaka ja neva'a de ma. Te ni jan koo i
ni jan kuña'a i nuu tee kúu jito'o ma ja
yikuu tee jinukuechi ma sa'a ndeva'a de ja
ni kucargu de ma.
2 Te jito'o de ma, ni kana de tee jinukuechi
nuu de ma, te jiña'a de: "¿Nawa kúu ja ka
ka'an i ja sa'a ni a? Ndataa ni kuenda siki
tniñu ni a, vaa masu ko kuu-ka ni tee jito
ve'e sa a."
3 Te tee jito ve'e ma, ni keja'a de jani ini de:
"¿Nawa sa'a o vitna? Vaa jito'o o ya, kene'e
ña'a de, te masu na tniñu-ka o koo. Te vitna
ja masu kúndee-ka o ja satniñu o nuu ñu'ú
ma. Te kúkan-nuu o ja kakan o karidaa.
4 Aan, jâ jini o ja sa'a o, sukan-va'a jin
kuan-ta'vi ña'a ñayii ma ve'e i ma, nuna
kendoo o ja ñatuu na tniñu-ka sa'a o", jani
ini de.
5 Sani te, ni kana de ndi-in ndi-in ñayii ka
tavi nuu jito'o de ma. Te ni jikan-tnu'u de
tee xinañu'u ma: "¿Na saa tavi ni nuu jito'o
sa ma?", kúu de jiña'a de.
6 Te ni ndakone'e tee ma: "Tavi sa cientu
kisi na'nu aceite." Te jiña'a tee jito ve'e jito'o
de ma: "Ya'a ni tutu ndee ja tavi ni a. Jinkoo
yachi ni, te ndasa'a ni nuu tutu a ja uu xiko
uxi-ni (50) kúu."
7 Sani te ni jikan-tnu'u de in-ka de ma: "Te
ndijin, ¿na saa tavi ni?", kúu de jiña'a de. Te
tee ya'a, jiña'a de: "Cientu jichi triu", kúu de
jiña'a de. Te jiña'a de tee ma: "Ya'a ni tutu
yoxtnee ja tavi ni ma. Te ndatee ni ja kuun
xiko-ni (80) tavi ni", kúu de jiña'a de.
8 Te tee kúu jito'o de ma, ni ndakunitnuni
de ja tee ñatuu ni jito va'a ve'e de ma, ni jini
va'a de naxe ni sa'a de ji'in ja neva'a jito'o
de ma. Ñayii ñuu ñayivi a, ka jini va'a-ka i
naxe jin kuatniñu i ja ka ni'i ka tna'a i ñuu
ñayivi a, sukan-va'a masu nawa jin skenaa
kuiti i, kovaa ñayii ka iyo nuu tnuu ñu'u
Su'si ma, ñatuu. Vaa ñatuu ka jini i naxe jin
kuatniñu i ja ka ni'i ka tna'a i ma ja wa'a
Su'si ma.
9 'Ká'an sa ja ndaka ja ka ni'i ka tna'a ñayii
ma ñuu ñayivi a masu ja va'a ka kuu, su'va
sa'a i ja jin skenaa o maa o. Chukan kúu ja
jin kuatniñu va'a ni ja ka ni'i ka tna'a ni ñuu
ñayivi a, sukan-va'a jin koo ñayii jin ketna'a
ini ji'in ni. Te kivi ndi'i ja iyo ñuu ñayivi a, te
jin ndakuan-ta'vi ña'a ñayii ma nuu jin koo
ni ni-kani ni-jika ma, nuu masu naa ma.
10 'Ñayii sa'a ja va'a ji'in jaku-ni ja neva'a
i ma, suni sukan sa'a tna i ji'in ja kua'a-ka
ja koneva'a i ma. Te ñayii ñatuu sa'a ja va'a
ma ji'in jaku-ni ja neva'a i ma, suni sukan
tna sa'a i ji'in ja kua'a-ka ja koneva'a i ma.
11 Te chukan kúu ja nú ñatuu jito va'a ni
tna'a ja ni'i ja tna'a ni ñuu ñayivi a tna'a ja
sa'a ja skenaa ñayii ma maa i ma, ¿na in
kusaa ini ja taa i nuu iyo nanimaa ja va'a
ja vii ndija ma?
12 Te nú ñatuu ni jatniñu va'a ni tna'a ja
masu koo ji'in ni ni-kani ni-jika ma, ¿na in
ndataa ja ko kuu kuenda maa ni ni-kani
ni-jika ma?
13 'Ni a in ñayii, masu kuu kunukuechi i
nuu uu jito'o i ma chi kuni u'vi i nuu in
jito'o i ma te kutoo-ka i in-ka jito'o i ma, xi
katanuu i ja ká'an in jito'o i ma te saxiko
i ja ká'an in-ka de ma. Te chukan kúu ja
masu kuu kunukuechi o nuu Su'si ma te ko
kunukuechi o nuu ndaka ja iyo ñuu ñayivi
ya —kúu ya jiña'a ya.
14 Tee ka kuu fariseo ma, ka jatna ini de
xu'un ma, te ni ka jiniso'o de sukan ni ka'an
Jesús ma, te ka jakundee de ya.
15 Jesús ma, jiña'a ya:

—Ndijin, ka sa'a ni tnu'u ja ñayii va'a-ka
ka kuu ni sana in-ka ñayii ma, kovaa Su'si
ma, jini ya naxe ka iyo ini anua ni a. Vaa
iyo ja ka jani ini ñayii ma ja ja va'a-ka kúu,
kovaa Su'si ma, saxiko ya ndaka chukan.

Tnu'u ni yo kaxtnu'u Moisés ma ji'in tnu'u vii tnu'u va'a sukan tatnuni Su'si ma

16 'Tnu'u tátnuni Su'si ma, ji'in ja ni ka
ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma, ni ka yo kaxtnu'u de
onde ni kenda tee kúu Juan ma tee ni
skuandute ñayii ma. Te onde kivi yukan,
sani te ka kaxtnu'u i naxe tatnuni maa
Su'si ma ini anua ñayii ma. Te ndaka i
ka tnuñu, sukan-va'a kuu jin jaku'ni ini i
sukan tatnuni Su'si ma ini anua i ma.
17 Yachi-ka jin naa andivi ma ji'in ñuu ñayivi
a sana naa in tnu'u ni tatnuni Su'si ma, vaa
ndaka tnu'u ni tatnuni Su'si ma onde ko
kuu sukan ni ka'an ya ma.

Jesús ma, ni tatnuni ya ja ñayii ni ka tnanda'a ma, máko jin xndoo tna'a i
(Mt 19:1-12; Mr 10:1-12)

18 'Nú in tee, xndoo de ñasi'i de ma te
ndakueka de in-ka ña'a ma, kuiso kuechi
de, vaa ni kivi nduu de ji'in in-ka ña'a ma.
Te tee ndakueka ña'a ni xndoo tee yukan,

suni kuiso kuechi de, vaa ni kivi nduu de
ji'in ñasi'i in-ka tee ma.

Tee kúu Lázaro ma ji'in tee kúu xiku ma

19 'Iyo in tee xiku, te ni yo ne'nu de sa'ma
vii sa'ma va'a, te ndaka kivi ni yo sa'a de
viko, te ni yo sa'a ka'nu xeen de.
20 Ni iyo tna in tee nda'vi xeen ni yo nani de
Lázaro, te ni ka yo ndee kua'a ndi'yi te'yu ñií
de ma, te ni yo nukoo de ye'e tee kúu xiku
ma.
21 Tee nda'vi ya'a, ni yo kuni de ja ndutu
chii de ji'in ja ni ka yo jinkava chii mesa
xiku ma. Te onde la-ina ma, ni yo jan koo
ni ka yo yundee ti ndi'yi te'yu ndee de ma.
22 'In kivi, te ni ji'i tee nda'vi nani Lázaro
ma, te ángel Su'si ma, ni ka ndakueka i
de, te kuan nu koo i ji'in de onde nuu iyo
Abraham ma. Sani te ni ji'i tna tee kúu xiku
ma, te ni jan koo ñayii ma ni ka chu'u i de.
23 Tee xiku ma, ndó'o néni de iyo de nuu ka
iyo ñayii ñatuu ni ka kandija Su'si ma te ni
ka ji'i i ma. Te ni ndonenuu de, te ni jini
de in nuu vivii onde jika xeen-ka nuu iyo
Abraham ma, ñundee de Lázaro ma.
24 Sani te káyu'u de jiña'a de: "¡Yuva sa
Abraham, kunda'vi ini ña'a ni! Tetniñu ni
Lázaro a, xndoyo de xini nda'a de a, te kii
de ndaxndoyo de yaa sa a. Vaa ndó'o néni
sa nuu ñu'u i'ni a", kúu de jiña'a de.
25 Kovaa Abraham ma, ni ndakone'e de:
"Sa'ya sa, ndaka'án ni sukan va'a sukan vii
ni iyo ni ñuu ñayivi ma, te Lázaro a, nda'vi
xeen ni yo kuu de ma. Te vitna chi ni ndusii
ini de ya'a, te ndijin ndó'o néni.
26 Te in-ka kúu ja iyo in kava ka'nu
xen-xeen me'ñu nduu o a. Te chukan kúu ja
nú na in kúni ja ya'a i ichi ya'a, masu kuu
kii i, ni a ñayii ka iyo ya'a, suni masu kuu
ya'a i onde jiña", kúu de jiña'a de.
27 'Te tee kúu xiku ma, jiña'a de:
"Jikan-ta'vi sa nuu ni, yuva sa Abraham, ja
tetniñu ni Lázaro a ve'e yuva sa ma
28 nuu ka iyo u'un-ka ñani sa ma, te xtu'va
de i, sukan-va'a má ki koo tna i ya'a nuu
ndó'o néni sa a", kúu de jiña'a de.
29 Abraham ma, jiña'a de: "Jâ ka neva'a
i tnu'u Su'si ma ja ni tatnuni Moisés ma,
ji'in ja ni ka ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma. Te na jin kandija
maa i tnu'u yukan", kúu de jiña'a de.
30 Te tee ni yo kuu xiku ma, ni ndakone'e
de: "Saa vi, yuva sa Abraham, kovaa nuna
ndateku in ñayii ni ji'i ma te ndenda i chi
jin kandija-ka ña'a i", kúu de jiña'a de.
31 Kovaa Abraham ma, jiña'a de: "Nú ma
jin kandija i tnu'u Su'si ma ja ni kaxtnu'u
Moisés ma, ji'in ja ka ka'an tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, suni
masu jin kandija i, visi in ñayii ni ji'i ma, te
ndateku i te ndenda i ja kaxtnu'u i nuu ñayii
ma sukan kúni Su'si ma ja jin sa'a i ma", kúu
de jiña'a de. Sa'a ni ndakani Jesús ma.

17

Ni ka'an Jesús ma sukan yika ja jin ndakuiso kuechi o ma
(Mt 18:6-7; 21-22; Mr 9:42)

1 Jesús ma, jiña'a ya tee ka ndikin ya ma:
—Ndimaa jin koo ja jin sa'a ja jin kuiso
kuechi ni, kovaa ¡nda'vi-nka maa ñayii sa'a
ja jin kuiso kuechi ñayii ma!
2 Va'a-ka kúu ja nute jin ku'ni i in yoso ka'nu
mulinu ma sukun i, te jin skee ña'a i nuu
mar ma, sana ja sa'a i ja kuiso kuechi in
ñayii yika ni kandija tnu'u Su'si ma.
3 ¡Jin ko koto va'a ni maa ni!
'Nú in tna'a ni ma, ndasa'a i ja u'vi,
ndonda ni nuu i. Te nuna ndakunitnuni i te
ndakani ndaka'vi ini i nuu Su'si ma, sakanu
ini ni i.
4 Visi uja jichi na sa'a ña'a i ja u'vi in kivi
ma te ndakunitnuni i te ndaka'an i ja masu
sa'a-ka i, te sakanu ini ni i —kúu ya jiña'a
ya.

Sukan kuu jin sa'a o nuna jin kukanu ini o Iya Tátnuni ma

5 Tee ka kuu apóstol ma, ka jikan-ta'vi de
nuu Iya Tátnuni ma:
—Sa'a ni ja jin kukanu ini xeen ña'a sa
—ka kuu de ka jiña'a de.
6 Te Iya Tátnuni ma, ni ndakone'e ya:
—Nute ndijin, ka kukanu ini ña'a ni, visi
sukan kaa in ndikin tnu mostaza ma-ni,
kuu jin kuña'a ni tnu neñu ya'a: "Kana, te
ki'in ro kunukoo ro nuu mar ma", te tnu
neñu a, kandija tnu ja jin kuña'a ni ma.

Sukan ko kuu in ñayii jinukuechi nuu Su'si ma

7 'Nde in tna'a ni ja neva'a de in suchi
jinukuechi nuu de, te ndenda i ja ni ja'an
i yuku ma ni jan kutu i xi ni yo jito i kiti de
ma, masu kuña'a de i: "Ne'e, te kunukoo ro,
te kaa ro xita."
8 Su'va kuña'a de i: "Satu'va ja kuxini ri, te
ko ndi ini ja katanuu ña'a ro, nani jaa ji'i ri,
sana nú ni jinu ni jatanuu ña'a ro, te kaa
maa ro", kuña'a de i.
9 Te masu ndakuan-ta'vi de nuu suchi
jinukuechi ma ja ni sa'a i sukan ni tatnuni
de ma, kuenda tnu'u ja masu in ja kanuu
xeen kúu ja ni sa'a i ma.
10 Te suni sukan jin ku'un tna ini ni nú ni ka
kundee ni, ni ka sa'a ni ndaka ja ni tatnuni
Su'si ma, te jin ka'an ni: "Ñayii masu nde ka
jiniñu'u ka kuu o, vaa yika-ni ja iyo ja jin
sa'a o ma-ni ni ka sa'a o." Sa'a-ni jin ka'an
ni —kúu ya jiña'a ya.

In-ni tee ni nduva'a ma, ni ndakokuiñi de, te ni ndachiñu'u de Su'si ma

11 Ichi kua'an Jesús ma ñuu Jerusalén ma,
ni ya'a ya ñuu Samaria ma ji'in ñuu Galilea
ma.
12 Ni kenda ya yu'u in ñuu ma, te ni ka
kenda koo uxi tee ka ku'u kue'e lepra, te
jika-ka ni ka jinkuiñi de,
13 te ni ka kayu'u de:
—¡Jesús, teskua'a, kunda'vi ini ña'a ni!
—ka kuu de ka jiña'a de.
14 Nuu ni jini Jesús ma, te jiña'a ya:
—Kuán koo ni, te jin kaxtnu'u ni maa ni
nuu sutu ma —kúu ya jiña'a ya.
Te nani kuan koo de ma, te ni ka nduvii
de kue'e ka ndo'o de ma.
15 In de ma, ja ni jini de ja ni nduvii de
ma, ni ndakokuiñi de, káyu'u de ndáchiñu'u
de Su'si ma.
16 Nuu ni ndenda de nuu iyo Jesús ma, ni
jinkoo jiti de, te ni jakindeyi de onde nuu
ñu'ú ma. Ndákuan-ta'vi de nuu ya. Te tee
ya'a chi tee ñuu Samaria ma kúu de.
17 Te ni jikan-tnu'u Jesús ma:
—¿Te masu uxi tee ni ka nduvii kue'e
lepra ka ndo'o de ma? ¿Ndenu ka iyo-ka
iin-ka de ma?
18 ¿In vaa in tnu'u-ni de ni ndakokuiñi
ndáchiñu'u de Su'si a, te vitna ja masu ñayii
ñuu Israel ya kúu de? —kúu ya jiña'a ya.
19 Te jiña'a ya tee yukan:
—Ndokuiñi ni, te kuán no'o ni. Ja ni
kukanu ini ña'a ni a, te chukan kúu ja ni
nduva'a ni —kúu ya jiña'a ya.

Tee ka kuu fariseo ma, ka jikan-tnu'u de nuu Jesús ma naxe kenda kivi tatnuni Su'si ma ñuu ñayivi ya
(Mt 24:23-28, 36-41)

20 Te tee ka kuu fariseo ma, ni ka
jikan-tnu'u de Jesús ma na kivi kenda kivi
tatnuni Su'si ma ñuu ñayivi ya. Te ni
ndakone'e ya:
—Kivi tatnuni Su'si ma ñuu ñayivi ya,
masu kenda ndijin i.
21 Masu jin ka'an i: “Ya'a iyo, xi yukan iyo.”
Vaa ja tátnuni Su'si ma jâ iyo ne'un ni a
—kúu ya jiña'a ya.
22 Te jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Kovaa kenda kivi ja jin kuu ini ni ja visi
ja in kivi jin kuni ñayivi ña'a ni te koo sa ñuu
ñayivi a ji'in ni, ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu
ñayivi ya, kovaa masu kuu jin kuni ñayivi-ka
ña'a ni.
23 Visi jaku i jin ka'an: “Ya'a iyo ya, xi yukan
iyo ya”, kovaa másu ko jin kandija ni i te jin
kondikin ni i.
24 Vaa sukan kúu ora jándute ma ja ndijin
andivi ma in lado ma onde in-ka lado ma,
sukan ko kuu kivi ndenda sa ja kúu sa iya
vee ñayivi ñuu ñayivi a.
25 Kovaa xinañu'u jin ndo'o xeen ni, te jin
saxiko ña'a ñayii tiempu ya'a.
26 Sukan ni kuu kivi ni iyo Noé ma, sukan
ko kuu tna kivi ndii sa ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a.
27 Ñayii ma chi ni ka yo jaa, ni ka yo ji'i i,
ni ka yo xtnanda'a tna'a i, te ñatuu ni ka yo
ndasa'a i kuenda, onde ni kenda kivi ni kivi
Noé ma nuu arca ma, te ni kuun xeen savi
ma, te ni chitu ndute ñuu ñayivi a, te ni ka
ji'i ndaka ñayii ma.
28 Te suni sukan ni kuu kivi ni iyo Lot ma.
Ñayii ma, ka jaa i ka ji'i i, ka jaan i ka xiko
i, ka chi'i i itu i ma, ka sa'a i ve'e i ma.
29 Kovaa Lot ma, ni kee de ñuu Sodoma ma,
te onde andivi ma ni kuun ñu'u ji'in azufre,
te ni ka kayu i, te ni ka ji'i ndaka i.
30 Sukan ko kuu kivi ndenda sa ja kúu sa iya
vee ñayivi ñuu ñayivi a.
31 ’Kivi yukan, nú ka iyo ni xini ve'e ma
te ka iyo ndatniñu ni ini ve'e ma, má jin nu
koo ni ja jin kene'e ni. Nú na in iyo yuku
ma, má ndakokuiñi i ve'e i ma.
32 Jin ndaka'án ni sukan ni kuu ñasi'i Lot
ma.
33 Nú na in kúni ja kaku i te koteku i chi
skenaa i maa i. Kovaa nú na in kúkanu ini
ña'a chi visi na kûu i chi ndani'i ta'vi i.
34 ’Ka'an sa ja jakuaa yukan, uu ñayii ka
kixi in-ni nuu jito, in i ndakueka ya, te in i
ndoo.
35 Uu ña'a ka ndiko kaa ña, in ña ma no'o
ji'in ya, te in ña ma ndoo.
36 Uu ñayii ka iyo yuku ma, in i ndakueka
ya, te in i kendoo —kúu ya jiña'a ya.
37 Sani te ni ka jikan-tnu'u de:
—¿Señor, ndenu ko kuu sukan? —ka kuu
de ka jiña'a de.
Te ni ndakone'e ya:
—Ndeva'a-ni nuu kátuu in kiti ni ji'i ma,
te yukan ka ndatna'a loti ma —kúu ya jiña'a
ya.

18

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in ña'a ni ndoo ja ni ji'i yii ña ma ji'in in tee ja'nde tniñu ñayii ma

1 Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin,
sukan-va'a jin kutu'va de ja ndimaa jin
kakan-ta'vi de, te máko jin kuñaña de,
2 te jiña'a ya:
—Iyo in tee ni yo ja'nde tniñu, te ni masu
ni yo kandija de Su'si ma, ni a ñatuu na
respetu de nuu ñayii ñuu yukan.
3 Te maa ñuu yukan iyo in ña'a ni ji'i yii, te
iyo in ñayii ni kanaa ji'in ña. Te ni ja'an ña
ni jan kakan ña ja na ka'nde de tniñu ña ma
ji'in ñayii ni kanaa ji'in ña ma.
4 Kua'a xeen kivi ñatuu ni kuni tee ja'nde
tniñu ma katanuu de ña. Kovaa ni jani ini
de: “Visi ñatuu kándija o Su'si ma te ñatuu
na respetu o nuu ñayii ya'a,

5 kovaa ña'a ya'a kii kii-ni ña ki xtna'a ña'a
ña. Ká'nde o tniñu ña, sukan-va'a máko
kii-ka ña. Nú ña'a, te ma kanda o", kúu de
ká'an de. —Sa'a ni ndakani Jesús ma.
6 Te jiña'a tna Iya Tátnuni ma:
—Jin ndasa'a ni kuenda sukan ni jani ini
tee ja'nde tniñu ma, visi tee sa'a ja u'vi kúu
de.
7 Va'a-ni, suni sukan sa'a tna Su'si ma, te
chindee ya ñayii ni ndakaji ya ma ja ka
ndakune'e i ya nduu ñuu ma. ¡Masu kukuee
ya ja chindee ña'a ya!
8 Ká'an sa ja yachi yachi chindee ña'a ya.
Kovaa nuna kenda kivi ndii sa ja kúu sa iya
vee ñayivi ñuu ñayivi a, ¿kuiti ja ndani'i-ka sa
ñayii ñuu ñayivi ya ja ka kukanu ini ña'a i?
—kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin tee kúu fariseo ma, ji'in tee ndáke'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma

9 Jesús ma, ni ka'an ya in-ka tnu'u vijin,
ja kaxtnu'u ya nuu ñayii ka jani ini ja ñayii
va'a-ka ka kuu i te ka saxiko i jaku-ka ñayii
ma, te sa'a ni ka'an ya:
10 —Uu tee, ni jan koo de veñu'u ka'nu
ma, ka jikan-ta'vi de. In de kúu fariseo, te
in-ka de kúu tee ndáke'en ya'vi xu'un no'o
ñuu Roma ma.
11 Tee kúu fariseo ma, núkuiñi de, te sa'a
jikan-ta'vi de: "Su'si, kuta'vi sa nuu ni, vaa
masu kúu sa sukan ka kuu-ka ñayii ma, ja
ka sakui'na i ma, ja ka sa'a i ja u'vi ma, ja
ka kivi nduu i ji'in in-ka ña'a ma, te masu
kúu sa sukan kúu tee yukan tee ndáke'en
ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma.
12 Ndaka smana iyo ndite sa uu jichi, te táa
sa diezmo ndaka ja ní'i sa ma", kúu de jiña'a
de.
13 'Kovaa tee ndáke'en ya'vi xu'un no'o
ñuu Roma ma, jika-ni ni jinkoo jiti de. Te
ni ñatuu ndonenuu de ichi andivi ma, su'va
wa'a de pechu de ma, te ká'an de: "¡Su'si,
kunda'vi ini ña'a ni! ¡In tee ndiso kuechi
kúu sa!", kúu de jiña'a de.
14 Ká'an sa ja tee ndáke'en ya'vi xu'un no'o
ñuu Roma ma, nuu kuan no'o de ve'e de ma,
te jâ ni sakanu ini ña'a Su'si ma, kovaa tee
kúu fariseo ma, ñatuu. Vaa nú na in sa'a
tnu'u ja maa i ma kúu ja kuu-ka vaa va'a-ni
sa'a va'a-ni kúu i, jani ini i, chi suni kendoo
nda'vi-ka i te ndatna'a i ja kan-nuu. Te ñayii
jani ini ja masu nde jiniñu'u i ma vaa ja sa'a
ja kúu i ma masu ja va'a kúu, ñayii yukan
nduu in ñayii kanuu-ka —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya naxe ko kuu in ñayii sana kivi i nuu tatnuni Su'si ma
(Mt 19:13-15; Mr 10:13-16)

15 Suni ni jan koo i ji'in suchi kuechi ma
nuu Jesús ma, sukan-va'a sonee ya nda'a ya
siki suchi kuechi ma. Kovaa tee ka ndikin
ya ma, ni ka jini de, te ka ndonda de nuu
ñayii ni jan koo ji'in suchi kuechi ma.
16 Sani te Jesús ma, ni kana ya tee ka ndikin
ya ma, te jiña'a ya:
—Jin kua'a ni tnu'u, te kí koo maa suchi
kuechi a, te máko jin ka'nu ndee ni, chi vaa
sukan ka kuu suchi kuechi a sukan jin ko
kuu ñayii jin koo ji'in Su'si ma nuu tatnuni
ya ma.
17 Ja ndaa ká'an sa, nú ma kachi in ñayii ma
ja tatnuni ya nuu i sukan jan-ta'vi in suchi
luluu a nawa tátnuni o nuu i ma, te masu
kuu koo i ji'in Su'si ma nuu tatnuni ya ma
—kúu ya jiña'a ya.

Sukan yii ja ndani'i ta'vi ñayii ndí ini xeen-ka xu'un i ma
(Mt 19:16-30; Mr 10:17-31)

18 In tee netniñu ma, ni jikan-tnu'u de
nuu Jesús ma:
—Teskua'a va'a ini, ¿nawa sa'a sa,
sukan-va'a ndani'i ta'vi sa, te koteku sa
ni-kani ni-jika? —kúu de jiña'a de.
19 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nava'a xnani ña'a ni teskua'a va'a ini?
Masu na in va'a ini, nú masu ja maa in-ni
Su'si ma.
20 Jâ jini ni ndaka ja ni tatnuni ya ma:
"Másu ko kivi nduu ni ji'in in-ka ña'a ma.
Másu ko ka'ni ni in-ka ñayii ma. Másu ko
sakui'na ni. Másu ko ka'an tnu'u ni siki
in-ka ñayii ma. Kava respetu ni nuu yuva
ni ma ji'in nuu si'i ni ma" —kúu ya jiña'a
ya.
21 Te tee yukan, jiña'a de:
—Ndaka cha'a chi jâ sa'a ndi'i sa onde
nuu jaa sa ma —kúu de jiña'a de.
22 Ja ni jiniso'o Jesús ma sukan, te ni
ndakone'e ya:
—Kúni-ka in-ka ja sa'a ni a. Ndaxiko ni
ndaka ja neva'a ni ma, te kua'a ni ñayii ka
kunda'vi ma. Te sukan, te xiku ko kuu ni
andivi ma. Sani te kii ni, te kondikin ña'a
ni —kúu ya jiña'a ya.
23 Kovaa ja ni jiniso'o tee yukan sukan
jiña'a ya ma, te ni kuxii xeen ini de, vaa in
tee xiku xeen kúu de.
24 Ja ni jini Jesús ma sukan, te jiña'a ya:
—¡Naka yii kúu ja in ñayii xiku ma, kenda
i ja koo i ji'in Su'si ma nuu tatnuni ya ma!
25 Su'va yachi-ka kuu kivi in kiti kúu
camellu ma in yavi xuu yiki tiku ma sana ja
in ñayii xiku ma, kenda i ja koo i ji'in Su'si
ma nuu tatnuni ya ma —kúu ya jiña'a ya.
26 Te ñayii ni ka jiniso'o ma, ka jikan-tnu'u
i:
—¿Na in kuu ndani'i ta'vi ja sukan? —ka
kuu i ka jiña'a i.
27 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Tna'a ja masu kuu ka jani ini ñayii ma,
Su'si ma chi kuu sa'a ya —kúu ya jiña'a ya.
28 Pedro ma, jiña'a de:

—Señor, saña chi ndaka ja ka neva'a sa
ma ni ka xndoo sa, te ni ka ndikin ña'a sa
—kúu de jiña'a de.
29 Te ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja ndeva'a-ni na in
xndoo ve'e i ma, ñasi'i i ma, ñani i ma, yuva
i ma, ji'in sa'ya i ma, ja kuechi ja káxtnu'u i
sukan tátnuni Su'si ma ini anua ñayii ma,
30 ndani'i kua'a xeen-ka i ja koneva'a i ñuu
ñayivi a, te kivi ki'in o ma ndani'i ta'vi i, te
koteku i ni-kani ni-jika —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja ku-uni jichi ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mt 20:17-19; Mr 10:32-34)

31 Jesús ma, ni kana siin ya ndi-uxi uu tee
ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Vitna jín koo o ñuu Jerusalén ma, nuu
ko kuu sukan ni ka tee tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma siki
sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.
32 Vaa jin koo i jin ndaxsia'a ña'a i nuu nda'a
ñayii masu ñuu ya'a, te jin kosiki ndee ña'a
i, te jin sa'a ndeva'a ña'a i, te jin tusii ña'a i,
33 te jin kani ña'a i, te jin ka'ni ña'a i. Te nuu
uni kivi ma, te ndateku sa —kúu ya jiña'a
ya.
34 Kovaa masu ni ka jaku'ni kuiti ini de,
ni masu ni ka jini de nawa kúu ja ká'an ya
ma, vaa masu ni ka jakun-tnuni ini de ja
jiña'a ya ma.

Ñuu Jericó ma, ni ndasava'a Jesús ma in tee kuaa
(Mt 20:29-34; Mr 10:46-52)

35 Nuu jâ ve kuyatni Jesús ma ñuu Jericó
ma, in tee kuaa núkoo yu'u ichi ma, jikan
de karidaa.
36 Ja ni jiniso'o de ja ka ya'a kua'a ñayii ma,
te ni jikan-tnu'u de nawa kúu.
37 Te ka jiña'a i ja Jesús ñuu Nazaret ma ni
ya'a kua'an ya.
38 Te ni kayu'u de jiña'a de ya:
—¡Jesús, Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a
ni! —kúu de jiña'a de.
39 Te ñayii ka yoxtnuu kuan koo i ma, ka
ndonda i nuu de, sukan-va'a na kasiyu'u de.
Kovaa nini'i-ka ni kayu'u de:
—¡Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni!
—kúu de jiña'a de.
40 Jesús ma, ni jinkuiñi ya, te ni tatnuni
ya:
—Kuán koo ni kuán kueka ni de —kúu ya
jiña'a ya.
Te nuu ni jan tna'a de ya ma, te ni
jikan-tnu'u ya:
41 —¿Nawa kúni ni ja sa'a sa ja kuu ni?
—kúu ya jiña'a ya.
Tee kuaa ma, ni ndakone'e de:
—Señor, kúni sa ja ndundijin nuu sa a
—kúu de jiña'a de.
42 Jesús ma, jiña'a ya:
—¡Ndundijin nuu ni a! Te kuechi ja ni
kukanu ini ña'a ni a, te chukan kúu ja ni
ndundijin nuu ni a, te ni nduva'a ni —kúu
ya jiña'a ya.
43 Te maa ora yukan-ni, te ni ndundi-
jin nuu de, te ni ndikin de Jesús ma, te
ndáchiñu'u de Su'si ma. Te ndaka ñayii ni
ka jini sukan ma, suni ka ndachiñu'u i Su'si
ma.

19

Jesús ma, ni ndatna'a ya ji'in Zaqueo ma

1 Jesús ma, ni kivi ya ñuu Jericó ma, te ni
chu'un ya kua'an ya ini ñuu ma.
2 Te yukan iyo in tee xiku nani de Zaqueo.
Tee tátnuni nuu tee ka ndake'en ya'vi xu'un
no'o ñuu Roma ma kúu de.
3 Tee ya'a, kúu ini de ja kuni de Jesús ma.
Kovaa ñatuu kúu kuni de ya, vaa ka iyo
kua'a ñayii, te Zaqueo ma chi in tee ndi'i
ndi'i-ni kúu de.
4 Chukan kúu ja jinu de ni jakoxtnuu de, te
ni jan kaa de in tnu sicómoro yatni nuu ya'a
Jesús ma, sukan-va'a kuu kuni de ya.
5 Nuu ni ya'a Jesús ma ichi yukan, nde'ya
ya ichi sukun ma, te ni jini ya Zaqueo ma,
te jiña'a ya:
—Zaqueo, ki nuu kunu ni kii ni, chi vaa
kanuu ja ki'in sa ve'e ni ma —kúu ya jiña'a
ya.
6 Zaqueo ma, ni nuu kunu de, te sii ini ni
jan-ta'vi de ya ve'e de ma.
7 Ja ni ka jini ñayii ma sukan, ndaka i ni ka
keja'a ka ka'an i tnu'u Jesús ma. Ka ka'an i:
—¿Nava'a ni kivi de ve'e in tee ndiso
kuechi a? —ka kuu i ka ka'an i.
8 Zaqueo ma, ni ndokuiñi de, te jiña'a de
nuu Iya Tátnuni ma:
—Jini ni, Señor, ndakua'a sa ñayii nda'vi
ma sava ja neva'a sa a. Te nú na in xi-nuu
ni sakui'na sa, te ndakua'a sa kuun jichi-ka
—kúu de jiña'a de.
9 Jesús ma, jiña'a ya:
—Vitna jin ndani'i ta'vi ñayii ve'e ya'a,
vaa tee ya'a tna chi in sa'ya tata Abraham
ma kúu de.
10 Vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu
ñayivi a, vee sa ve ndi nduku sa ñayii jâ ni
ka skenaa i maa i ma, sukan-va'a jin ndani'i
ta'vi i —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki ñayii ni ka kunda'a xu'un ja jin satniñu ji'in i ma

11 Ka niniso'o i tna'a ja ká'an Jesús ma,
te Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin, vaa
yatni iyo ya ñuu Jerusalén ma, te ni ka jani
ini i ja sani te kenda kivi tatnuni Su'si ma
ñuu ñayivi ya.
12 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Iyo in tee kanuu xeen, te ni kee de
kua'an de in ñuu jika, sukan-va'a ni'i de
tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja ko kuu de rey

ma. Te sana ndii de ja tatnuni de ñuu de
ma.
13 Te ni kana de uxi tee ka jinukuechi nuu
de ma, te ni wa'a de kua'a xu'un nuu ndi-in
ndi-in de, te jiña'a de: “Jin satniñu ni ji'in
xu'un ya'a onde kivi ndenda sa ma”, kúu de
jiña'a de.
14 Kovaa ñayii ñuu de ma, ka kiti ini i nuu de,
te nani kua'an de ma, te ni ka tetniñu i in
jichi ñayii kuan koo i, te ka jiña'a i: “Masu ka
kuni sa ja tee ya'a ko kuu rey tatnuni nuu
sa ma”, ka kuu i ka jiña'a i.

15 ’Kovaa maa de ni kana ja ko kuu de
rey ma, te ni ndenda de ñuu de ma. Nuu
ni ndenda de ma, te ni ndakana de ndaka
tee ni wa'a de xu'un ma, tee ka jinukuechi
nuu de ma, sukan-va'a kuni de na saa ni ka
ni'i ndi-in ndi-in de ma.
16 Tee xinañu'u ma, ni kenda de, te jiña'a de:
“Señor, xu'un ni a chi ni ni'i i uxi-ka jichi
sukan ni taa ni ma”, kúu de jiña'a de.
17 Te rey ma, ni ndakone'e de: “Va'a-ni, vaa
ñayii jinukuechi va'a kúu ni. Ja ni jito va'a
ni jaku ja ni taa sa ma, te vitna, te tatnuni
ni nuu uxi ñuu a”, kúu de jiña'a de.
18 Sani te ni kenda in-ka de, te jiña'a de:
“Señor, xu'un ni a ni nduu u'un-ka jichi ja
ni taa ni ma”, kúu de jiña'a de.
19 Te jiña'a tna rey ma: “Ndijin ko kuu ñayii
tatnuni nuu u'un ñuu a”, kúu de jiña'a de.

20 ’Kovaa ni kenda in-ka de ma, te jiña'a
de: “Señor, ya'a iyo xu'un ni a. Ni tava'a sa
i in nuu pañu,
21 vaa yu'u ña'a sa, vaa ndijin chi in tee
ndákan-ndoo kuenda kúu ni, vaa ndáke'en
ni ja masu ni sonee ni ma, te ndáxtutu ni itu
nuu masu ni chi'i ni ma”, kúu de jiña'a de.
22 Sani te jiña'a rey ma: “Tee masu
jinukuechi va'a kúu ni. Maa tnu'u ni ka'an
ni a, te ndáka'an sa nuu ni. Nú jini ni ja in
tee ndákan-ndoo kuenda kúu sa ja ndáke'en
sa ja masu ni sonee sa ma te ndáxtutu sa itu
nuu masu ni chi'i sa ma,
23 ¿nava'a ñatuu ni jan xsia'a ni xu'un sa a
nuu ñayii jin taa sa'ya xu'un ma, sukan-va'a
ja ndenda sa ma, ndataa ni xu'un sa ma ji'in
sa'ya xu'un sa ma?”, kúu de jiña'a de.
24 Te jiña'a de ñayii ka iyo yukan: “Jin
ndaxtandee ni xu'un sa a, te jin ndakua'a
ni tee ni ni'i uxi-ka jichi ma”, kúu de jiña'a
de.
25 Te ka jiña'a i: “¡Señor, kovaa jâ neva'a de
uxi-ka jichi ma!”, ka kuu i ka jiña'a i.
26 Kovaa rey ma, ni ndakone'e de: “Ká'an sa
nuu ni ja nú na in neva'a kua'a-ka, su'va
kua'a-ka skuta'vi ña'a Su'si ma. Kovaa nú
na in ñatuu nawa neva'a i ma, onde ja vala
neva'a i ma ndake'en Su'si ma.
27 Te ñayii ñatuu ka kunimani nuu sa ma ja
ñatuu ka kuni i ja ko kuu sa rey nuu i ma,
kuán koo ni kuán kueka ni i, te konde'ya sa,
te jin ka'ni ni i”, kúu de jiña'a de. —Sa'a ni
ndakani Jesús ma.

Jesús ma, yoso ya in burru ni kivi ya ñuu Jerusalén ma
(Mt 21:1-11; Mr 11:1-11; Jn 12:12-19)

28 Ja ni jinu ni ka'an Jesús ma sukan,
kua'an ya ñuu Jerusalén ma.
29 Nuu sani te kenda ya ñuu Betfagé ma ji'in
ñuu Betania ma yatni yuku nani Yuku Tnu
Olivo ma, ni tetniñu ya uu tee ka ndikin ya
ma,
30 te jiña'a ya:
—Kuán koo ni yu'u ñuu iyo jiyo ma, te nú
ni ka kenda koo ni ma, te jin ndani'i ni in
burru nu'ni ti ja ñatuu na in kakoso-ka ti.
Te jin ndaji ni ti, te ki koo ni ji'in ti.
31 Te nú na in kakan-tnu'u nava'a ka ndaji
ni ti, te jin kuña'a ni: “Maa Señor ma
jiniñu'u ti”, jin kuña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
32 Te tee ka ndikin Jesús ma, kuan koo de,
te ni ka ndani'i de ndaka sukan jiña'a ya
ma.
33 Nani ka ndaji de burru ma, te ñayii
xi-burru ma, ni ka jikan-tnu'u i:
—¿Nava'a ka ndaji ni burru a? —ka kuu
i ka jiña'a i.
34 Te ni ka ndakone'e de:
—Vaa Señor ma jiniñu'u ti —ka kuu de ka
jiña'a de.
35 Te ni ka sonee de sa'ma siki burru ma,
te ni jan koo de ji'in ti nuu iyo Jesús ma, te
ni ka chindee de ya ni kakoso ya ti.
36 Sukan-ni kua'an Jesús ma ji'in ti ichi ma,
ñayii ma, ka skuili i sa'ma ka ndii i ma.
37 Te nuu ni kuyatni ya ja nuu ya Yuku Tnu
Olivo ma, ndaka ñayii ka ndikin ya ma, ni
ka keja'a i ka kusii ini i, te ka chiñu'u i Su'si
ma ja ndaka milagru ni ka jini i ma,
38 te ka ka'an i:
—¡Jayiñu'u kúu rey vee nuu Iya Tátnuni
ma! ¡Ka kusii ini i andivi ma, te jayiñu'u
kúu onde sukun ma! —ka kuu i ka ka'an i.
39 Sani te jaku tee ka kuu fariseo ma ja ka
iyo de ne'un ñayii ma, ka jiña'a de:
—Teskua'a, ka'an ni nuu ñayii ka ndikin
ña'a a, te má jin kayu'u-yu'u i —ka kuu de
ka jiña'a de.
40 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Ká'an sa ja nú ñayii ya'a, jin kasiyu'u i,
yuu a jin kayu'u —kúu ya jiña'a ya.
41 Nuu ni kenda yatni ya ñuu Jerusalén
ma, ja ni jini ya ñuu ma, Jesús ma, nda'yu
ya ja kuu ñuu ma,
42 te ká'an ya:
—¡Nute ni ka jaku'ni ini ni, visi ja vitna,
sukan sa'a sa ja jin koo va'a ni ma! Kovaa
vitna chi iyo yu'u, te masu kuu jin kuni ni.
43 Vaa ki koo kivi u'vi siki ni a, ja ñayii ñatuu
ka kunimani nuu ni a, jin sa'a i ja jin ndesi
va'a ni, te ni-ka'nu ñuu a, jin ndakonduu
ña'a i, te jin ka'ni ña'a i,

44 te jin xnaa ndi'i kuiti i ñuu ni a. Jin ka'ni
ña'a i, te ni ma jin xndoo-ka i ni-in-ka yuu
siki in-ka yuu ja jin koxtna'a i, vaa ñatuu ni
ka ndasa'a ni kuenda ora nuu ni kii Su'si
ma ja sa'a ya ja jin kaku ni ma —kúu ya
ká'an ya.

Jesús ma, ni ndasavii ya ini veñu'u ka'nu ma
(Mt 21:12-17; Mr 11:15-19; Jn 2:13-22)

45 Ja ni jinu sukan ma, Jesús ma, ni kivi
ya veñu'u ka'nu ma, te ni keja'a ya kéne'e
ya ñayii ka xiko ma,
46 te jiña'a ya:
—Nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma ká'an:
"Ve'e sa a chi ko kuu i ve'e kakan-ta'vi ñayii
ma nuu Su'si ma." Sukan ndee nuu tutu
Su'si ma. Kovaa ndijin chi ni ka ndasa'a ni
in yavi nuu ka ñu'u kui'na —kúu ya jiña'a
ya.
47 Ni jinu ni ndasavii ya ma, te ndaka
kivi Jesús ma, káxtnu'u ya tnu'u maa ya ma
ini veñu'u ma, te tee ka tatnuni nuu sutu
ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, ji'in tee ka netniñu ñuu yukan,
ka nduku de naxe jin ka'ni de ya.
48 Kovaa ñatuu ka ni'i ini de naxe jin sa'a de,
vaa ndaka ñayii ma, ka niniso'o ñukuun i ja
ká'an ya ma.

20

Ni ka jikan-tnu'u de na in ni tatnuni ja sa'a Jesús ma sukan
(Mt 21:23-27; Mr 11:27-33)

1 In kivi nani káxtnu'u Jesús ma nuu ñayii
ma ini veñu'u ka'nu ma, te káxtnu'u ya tnu'u
vii tnu'u va'a naxe jin ndani'i ta'vi o ma, te
ni ka kenda koo tee ka tatnuni nuu sutu ma,
ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés
ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma,
2 te ka jiña'a de:
—¿Na in tátnuni ja sa'a ni sukan? ¿Xi na
in ni tatnuni sa'a? —ka kuu de ka jiña'a de.
3 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Saña tna kakan-tnu'u ña'a sa, te jin
ndakone'e ni:
4 ¿Na in ni tetniñu Juan ma ja skuandute
de ma? ¿Su'si ma, xi ñayii ma-ni? —kúu ya
jiña'a ya.
5 Ni ka keja'a de ka ndatnu'u tna'a ndi-in
ndi-in de:
—Nuna jin kuña'a o ja Su'si ma ni tetniñu
Juan ma, kovaa ka'an de: "¿Nava'a ñatuu ni
ka kandija ni ja ká'an de ma?"
6 Te ni masu kuu jin kuña'a o ja ñayii ma
ni tetniñu Juan ma, vaa ñayii ma chi jin
kua'a-yuu ña'a i, te jin ka'ni ña'a i, vaa
ndaka i ka jani ini ja Juan ma, in tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu
de —ka kuu de ka ka'an de.
7 Chukan kúu ja ni ka ndakone'e de ja
masu ka jini de na in ni tetniñu Juan ma
ja skuandute de ma.
8 Sani te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Suni ma ka'an tna sa na in ni tatnuni
ja sa'a sa sa'a —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin ñayii masu inuva'a ini, ja ka jito i itu tnu uva ma
(Mt 21:33-46; Mr 12:1-11)

9 Sani te ni keja'a Jesús ma ká'an ya nuu
ñayii ma, te ni ka'an ya tnu'u vijin ya'a:
—In tee, ni sunkoo de tnu uva ini itu de
ma, te ni sacargu de jaku ñayii ja jin satniñu
i, te kua'an jika xeen de.
10 Te kivi jâ ni kuaan uva ma, te ni tetniñu
de in tee jinukuechi nuu de ma, ja na jin
nu ndakan de jaku uva ma ja kúu kuenda
de ma nuu ñayii ka jito itu de ma. Kovaa
ñayii yukan, ni ka kani i tee ma, te ni ka
ndatetniñu i de su'va-ni kuan no'o de.
11 Kovaa tee xi-ñu'u ma chi ni ndatetniñu
tuku de in-ka tee jinukuechi nuu de ma.
Kovaa suni tee ya'a, ni ka ka'an ndeva'a
i nuu de, te ni ka kani i de, te ni ka
ndatetniñu i de su'va-ni tna kuan no'o de.
12 Te ni tetniñu tuku de in-ka de, kovaa ñayii
ka jito itu de ma, suni ni ka xtnakue'e i tee
ma, te ni ka kene'e i de yu-itu ma.
13 'Saa ni jani ini tee xi-ñu'u ma, te ká'án
de: "¿Nawa sa'a o? Va'a-ka ja tetniñu o sa'ya
o suchi kútoo o a, xi saa jin kandija ña'a i",
ká'án de.
14 Kovaa ni ka jini ña'a ñayii ka jito itu ma,
te ni ka ka'an ndi-in ndi-in i: "Suchi ya'a ko
kuu suchi nduta'vi ñu'ú ya'a. Jín ka'ni o i,
sukan-va'a jin nduu kuenda maa o ñu'ú a",
ka kuu i ka ka'an i.
15 Chukan kúu ja ni ka kene'e i sa'ya de ma
yu'u itu ma, te ni ka ja'ni ña'a i.
'¿Te nawa ka jani ini ndijin ja sa'a tee
xi-ñu'u ma?
16 Ki'in de, te ka'ni de ñayii ka jito itu de ma,
te kua'a de ñu'ú de ma in-ka ñayii —kúu ya
jiña'a ya.
Ja ni ka jiniso'o i sukan ma, te ka jiña'a i:
—¡Chukan chi ña'a kuiti! —ka kuu i ka
jiña'a i.
17 Kovaa Jesús ma, nde'ya ya, te jiña'a ya:
—¿Nawa kúni ka'an ja ndee tnu'u Su'si ma
sa'a?:
Yuu ni ka saxiko ñayii ka sa'a ve'e ma,
ni nduu i yuu kanuu-ka.
18 Ndeva'a-ni ñayii nduva siki yuu ma,
kukuechi kulikin ñayii ma. Te nú yuu ma
jinu siki in ñayii ma, ñuyaka-nka-ni nduu
ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.
19 Tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka
skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ni ka
jinitnuni de ja ni ka'an ya tnu'u vijin ya'a
ja jin kuu maa de, te chukan kúu ja ka kuni

de ja jin tnii de Jesús ma maa ora yukan-ni,
kovaa ka yu'u de ñayii ma.

Jesús ma, ni ka'an ya nawa jin kua'a o nuu gobiernu ma, ji'in nawa jin ndakua'a o nuu Su'si ma
(Mt 22:15-22; Mr 12:13-17)

20 Ni ka tetniñu de ñayii ja jin kototnuni i
Jesús ma, te ni ka sa'a i tnu'u ja ñayii ka sa'a
ja va'a ka kuu i. Te ka nduku i naxe jin ni'i
ichi i ja jin xtekuechi i Jesús ma, sukan-va'a
jin koo i jin xsia'a i ya nuu tee ka tatnuni
ñuu ma.
21 Te ka jikan-tnu'u i ya:
—Teskua'a, ka jini sa ja ja ká'an ni a ji'in
ja káxtnu'u ni a chi ja ndaa kúu, te masu
ndí ini ni nde ñayii ka niniso'o. Ndijin chi
káxtnu'u ndaa ni sukan kúni Su'si ma ja jin
ko kuu o nuu ya ma.
22 ¿Te naxe ká'an ni? ¿Va'a-ni ja jin
ndachuya'vi sa xu'un no'o ñuu Roma ma
nuu tee tátnuni nani César ma, xi ña'a? —ka
kuu i ka jiña'a i.
23 Jesús ma, ni jinitnuni ya ja u'vi ka jani
ini i ma, te jiña'a ya:
24 —Jin kaxtnu'u ni xu'un a. ¿Na in
xi-yunuu ndenee, te na in nani sukan nde-
nee a? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e i:
—Yunuu tee nani César ma —ka kuu i ka
jiña'a i.
25 Jesús ma, jiña'a ya:
—Te jin ndakua'a ni nuu César ma tna'a
ja kúu kuenda maa de ma, te nuu Su'si ma
jin ndakua'a ni tna'a ja kúu kuenda maa ya
ma —kúu ya jiña'a ya.
26 Te ñatuu ni-in ja ni ka'an ya nuu ñayii
ma ni ka ndani'i ñayii kuan koo kuan kotot-
nuni ya ma ja jin xtekuechi i ya, sukan-va'a
jin tnii i ya ma. Chukan kúu ja ni ka
sa'vi-nka ini i ja ni ndakone'e ya ma, te ni
ka jasiyu'u i.

Ni ka jikan-tnu'u tee ka kuu saduceo ma naxe ko kuu ñayii ndateku ma
(Mt 22:23-33; Mr 12:18-27)

27 Ni jan koo jaku tee saduceo ma ni ka
jan koto de Jesús ma. Tee ya'a chi ka ka'an
de ja masu jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma.
Te chukan kúu ja ni ka jikan-tnu'u de ya:
28 —Teskua'a, Moisés ma, ni xndoo de
nuu tutu ká'an, nú in tee ma, ni tnánda'a
de te ni ji'i de te ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i
de ma ni iyo, te ñani tee ni ji'i ma ndakueka
ñasi'i de ma, sukan-va'a koo sa'ya ña, te ko
kuu i sa'ya tata tee ni ji'i ma.
29 Ni iyo in jichi ja uja de ndi-tna'a ñani de
ma. Tee xinañu'u ma, ni tnanda'a de, kovaa
ni ji'i de, te ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i de
ma ni iyo.
30 Tee ku-uu, tee ku-uni ma, ni ka ndakueka
de ña, te suni maa i ni ka sa'a-ka ñani de ma.
31 Sukan ni kuu ji'in ndi-uja de ma. Te ni-in
de ñatuu ni iyo sa'ya de ji'in ña. Te ni ka ji'i
de.
32 Saa ni ji'i maa ña'a ma.
33 Te kivi jin ndateku ñayii ma, ¿nde de
xi-ñasi'i ko kuu ña'a ya'a, nú ndi-uja de ni
iyo ji'in ña ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
34 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ñuu ñayivi a ka tnanda'a tee ma ji'in
ña'a ma,
35 kovaa ñayii jin ndani'i ta'vi ma, te ja
jin ndateku i ma te jin kenda koo i ñuu
ñayivi jaa ma, kúu tee kúu ña'a, masu jin
ndatnanda'a-ka i,
36 vaa masu jin kûu-ka i. Vaa sukan ka kuu
ángel Su'si ma, sukan jin ko kuu i, te sa'ya
Su'si ma jin ko kuu i, vaa ñayii ni ka ndateku
ka kuu i.
37 Te onde maa tee kúu Moisés ma ni
kaxtnu'u sukan ni jiña'a Su'si ma nuu ni
ka'an ya ji'in de nuu iyo tnu iñu káyu
káyu-nka ma, te yukan ni ka'an maa Iya
Tátnuni ma ja maa ya kúu Su'si Abraham
ma, Su'si Isaac ma, Su'si Jacob ma. Visi ni
ka ji'i tee ya'a, kovaa ka teku de nuu Su'si
ma.
38 ¡Vaa Su'si ma, masu Su'si ñayii ni ka ji'i
ma kúu ya, chi Su'si ñayii ka teku ma kúu
ya, vaa ja maa ya, te ndaka i ka teku! —kúu
ya jiña'a ya.
39 Jaku tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, ka jiña'a de:
—Va'a-ni ká'an ni, teskua'a —ka kuu de
ka jiña'a de.
40 Sani te ñatuu ni ka kusaa-ka ini de ja
jin kakan-tnu'u-ka de ya.

Maa Su'si ma ni tetniñu Cristo ma
(Mt 22:41-46; Mr 12:35-37)

41 Jesús ma, jikan-tnu'u ya:
—¿Te nava'a ka ka'an i ja Sa'ya tata David
ma kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma?
42 Te vitna ja David ma, nuu tutu ni tee de
salmo ma ni ka'an de:
Iya Tátnuni ma jiña'a nuu iya tátnuni nuu sa
a:
"Kunukoo ro xiñi kua'a ri a,
43 te onde nú ni kundee ri skendoo ri
ndaka suchi ñatuu ka kunimani nuu o a chii
ja'a ro a",
sa'a ni jiña'a ya ma.
44 Kovaa ¿naxe ko kuu Sa'ya tata David ma
Cristo ma, te vitna ja maa David ma, ni
xnani de ya iya tátnuni nuu de ma? —kúu
ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma ja tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ñatuu ka sa'a ndaa ka sa'a ndija de
(Mt 23:1-36; Mr 12:38-40; Lc 11:37-54)

45 Ndaka ñayii ma ka niniso'o, te Jesús ma,
jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:

46 —Jin konee ni cuidado nuu tee ka
skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma chi ka
jatna ini de ja jin kone'nu de sa'ma nani, te
ka kuni de ja jin kava respetu i nuu de ma te
jin kua'a i de nchuxi nuya'vi ma. Ka nduku
de nuu jin kunukoo de nuu ka nukoo ñayii
ka ndanuu-ka ini veñu'u ma. Te nuu ka kuu
viko ma, ka kunuu maa de ja jin kunukoo
de nuu mesa ka ndanuu-ka ma.
47 Te ka xnda'vi de ña'a ni ka ji'i yii ma,
sukan-va'a jin ni'i de nawa ka neva'a ña
ma, te jin kaa jin ko'o de. Te ja ñatuu na
in kunitnuni, te ka sa'a de tnu'u ja na'a
xeen-ka ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma. Tee
ya'a chi jin chunaa xeen-ka de nuu Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya.

21

Sukan ni ndakua'a ña'a nda'vi ni ndoo ja ni ji'i yii ma xu'un nuu Su'si ma
(Mr 12:41-44)

1 Jesús ma, nde'ya ya tee ka kuu xiku ma,
ja ni jan koo de ni ka chunee de xu'un ka
ndakua'a de nuu Su'si ma,
2 te ni jini tna ya in ña'a nda'vi ni ji'i yii ña
ma, ja ni jan chunee ña uu xu'un lilikin.
3 Sani te jiña'a ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja ña'a nda'vi ni ji'i yii
ma, ni wa'a kua'a-ka ña sana ndaka-ka ñayii
ma,
4 chi vaa ndaka i, ni ka wa'a i ja ni
kendoo-nka ma, kovaa ña'a ya'a, visi
kunda'vi ña te jiniñu'u xeen-ka ña ma,
kovaa ni wa'a ña ndaka ja neva'a ña ja
koteku ña ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya ja veñu'u ka'nu ma chi ndatnana i
(Mt 24:1-2; Mr 13:1-2)

5 Jaku ñayii ka ndatnu'u ja vivii ka ndaa
yuu ka yinee yika veñu'u ma, ji'in ndaka ja
ka ndakua'a ñayii ma nuu Su'si ma ja ka
ndasavii-ka i veñu'u ma. Jesús ma, jiña'a
ya:
6 —Kenda kivi ja ndaka cha'a ja ka nde'ya
ni vitna ya, ma kendoo ni-in-ka yuu siki
in-ka yuu a, su'va ndi'i i ndatnana —kúu ya
jiña'a ya.

Na seña ko kuu kivi naa ñuu ñayivi a
(Mt 24:3-28; Mr 13:3-23)

7 Sani te ni ka jikan-tnu'u tee ka ndikin
ya ma:
—Teskua'a, ¿na kivi ko kuu sukan? ¿Na
nde a ko kuu seña ja sani te ko kuu? —ka
kuu de ka jiña'a de.
8 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jin konee ni cuidado, sukan-va'a ma jin
xnda'vi ña'a ñayii ma. Vaa ki koo kua'a i, te
jin sa'a i tnu'u ja maa sa ka kuu i. Jin ka'an
i: "Saña kúu Cristo ma", te jin ka'an i: "Jâ
ve kuyatni tiempu ma", jin ka'an i. Kovaa
ndijin, má jin kondikin ni i.
9 Te nú ni ka jiniso'o ni ja ka kanaa ñayii
in ñuu ji'in in-ka ñuu ma, te ka kanaa ñayii
ka iyo in ñuu ma ji'in ñayii ka tatnuni maa
ñuu i ma, máko jin koyu'u ni, vaa sa'a ko
kuu xinañu'u-ka, kovaa masu jâ ni jinu kúu
—kúu ya jiña'a ya.
10 Jiña'a tna ya:
—Vaa in ñuu ka'nu, kanaa i ji'in in-ka ñuu
ka'nu, te in ñayii tátnuni in ñuu ka'nu ma,
kanaa i ji'in ñayii tátnuni in-ka ñuu ka'nu
ma.
11 Te kua'a ñuu jin tnaa xeen, te jin ndat-
nana kua'a ve'e ma. Te koo soko koo tnama,
te kenda kue'e xeen ya'a yukan ñuu ñayivi
a. Te andivi a jin kuni i ja masu nama ka
jini i, te jin koyu'u i.
12 Kovaa xi'na-ka ja ko kuu sa'a, ndijin chi
jin tnii ña'a i, te jin sondikin ña'a i. Te jin
koo i jin xsia'a ña'a i nuu tee ka kuu rey
ma, ji'in nuu gobiernu ma, ja kuechi ja ka
kandija ña'a ni maa sa,
13 sukan-va'a kuu jin ka'an ni na in kúu sa
nuu ñayii yukan.
14 Máko jin ko ndi ini ni ja jin satu'va ni
nawa jin kuña'a ni sana jin kaku ni ma,
15 vaa maa sa taa tnu'u va'a tnu'u ndichi
jin ka'an ni, sukan-va'a ni-in ñayii ñatuu
kunimani nuu ni ma, masu jin kundee i
nuu ni, su'va jin ndasa'a i kuenda ja ja ka
ka'an ni ma ja ndaa kúu.
16 Kovaa ndijin, onde yuva ni ma, jin
ke'en-su'va ña'a de, ji'in ñani ni ma, ji'in
tna'a ni ma, ji'in ñayii ka ketna'a ini ji'in ni
ma. Jaku ni chi jin ka'ni ña'a i,
17 te ndaka ñayii ñuu ñayivi a, jin ndakiti ini
i nuu ni ja kuechi maa sa.
18 Kovaa ni a in ixi xini ni a jin skenaa ni.
19 ¡Jin kanda ni, má jin koyu'u ni, te jin
konukuiñi va'a ni, sukan-va'a jin kaku ni
nuu ja u'vi kenda ma!
20 'Nú ni ka jini ni ñuu Jerusalén ma ja ni
ka konduu soldado ma, suni jin kuni ni ja
sani te jin xnaa de ñuu ma.
21 Sani te ñayii ka iyo ñuu Judea ma, jín kunu
i ichi yuku ma. Ñayii ka iyo ñuu Jerusalén
ma, jín kunu i jín koo i, te ñayii ka iyo yuku
ma, má jin ndakokuiñi-ka i ini ñuu a.
22 Vaa jâ ni kenda kivi ja maa Su'si ma
xndo'o xneni ñayii ñatuu ni ka kandija ya
ma, te ko kuu ndaka sukan ká'an nuu tutu
ndee tnu'u Su'si ma.
23 ¡Nda'vi-nka ña'a ka ñu'u lulu ma ji'in ña'a
ka skaxi lulu ma! Vaa kivi yukan jin ndo'o
jin neni xeen ñayii ñuu ya'a.
24 Jaku ñayii ma, jin ka'ni ña'a i ji'in yuchi
kúu espada, te jaku ñayii ma, jin koo i jin
chinee ña'a i vekaa ni-ka'nu ñuu ñayivi a.
Te ñayii masu ñuu ya'a ma, jin sa'a ndeva'a
i ñuu Jerusalén ya onde jinu kivi ja ni kachi
Su'si ma ja jin sa'a i sukan ma.

Kivi ndii Jesucristo iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a
(Mt 24:29-35, 42-44; Mr 13:24-37)

25 'Koo seña kandii ma ji'in yoo ma ji'in tiuxini ma. Te ni-ka'nu ñuu ñayivi a, jin koyu'u i ja îyo xeen kúu yu'u ndute ñu'u nuu mar ma, te ni ma jin ni'i ini i nawa jin sa'a i.
26 Te ndaka ñayii ma, ñatuu na tnu'u ndee tnu'u ndatnu-ka i jin koo, ja kuechi ja jin koyu'u i ja ka ndi ini i naxe ko kuu ñuu ñayivi a. Te ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu iyo andivi ma, jin ndakanda i.
27 Sani te jin kuni ñayii ma ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, ja ndenda sa nuu viko ma ji'in ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu sa ma, ji'in jayiñu'u sa ma.
28 Nú ni keja'a kúu sukan, te in-ni ja jin kani ini ni, te jin kukanu ini ni Su'si ma, te jin ndonenuu ni, vaa sani te sa'a Su'si ma ja jin kaku ni nuu ndaka ja u'vi ma —kúu ya jiña'a ya.

29 Suni ni ka'an ya tnu'u vijin ya'a:

—Jin konde'ya ni tnu higo ma ji'in ndaka yutnu kui'i ka nukoo a.
30 Nú ka jini ni ja ve jin nana koo nda'a tnu ma, te ka jini ni ja ve kuyatni kivi ndukuii ñuu ñayivi a.
31 Suni sukan ko kuu nú ka jini ni ja jâ yikuu ndaka ja ká'an sa a, te jin kona'a ni ja jâ ve kuyatni ja tatnuni Su'si ma.

32 'Ja ndaa ká'an sa ja masu yanduu ja ndaka ñayii tiempu ya'a, jin kuni i ja sukan ko kuu.
33 Vaa andivi a ji'in ñu'ú a chi jin naa i, kovaa tnu'u ká'an sa a chi masu ja yanduu ko kuu.

34 'Jin ko koto va'a ni maa ni. Má jin kua'a ni tnu'u ja jin nduso'o jin ndundee ini ni ja kuechi ndaka ja u'vi iyo ñuu ñayivi a, tna'a ja ka ndajini ñayii ma, ji'in ja ka ndi ini ñayii ma ja jin ko ni'i jin ko tna'a i ñuu ñayivi a. Jin ko koto va'a ni maa ni, nasa yukan, te kenda yachi kivi yukan nuu ka iyo ni a.
35 Sukan sanaa sanaa ka tnii i in kiti ma, sukan sanaa sanaa-ni ndenda Su'si ma nuu ndaka ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a.
36 Chukan kúu ja jin koo tu'va maa ni ndi-kivi ndi-ñuu. Te jin kakan-ta'vi jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, sukan-va'a kuu jin kaku ni nuu ndaka ja iyo ja ko kuu ma, sukan-va'a kuu jin kenda koo ni nuu iyo sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a te jin ndatna'a o —kúu ya jiña'a ya.

37 Jesús ma, káxtnu'u ya nduu ma ini veñu'u ka'nu ma, te jakuaa ma ni yo ndoo ya yuku nani i Yuku Tnu Olivo ma.
38 Te ndaka ñayii ma, ni ka yo jan koo ne'e i veñu'u ma, ja jin koniniso'o i ja ká'an ya ma.

22

Ni ka chutna'a tnu'u de naxe jin tnii de Jesús ma
(Mt 26:1-5, 14-16; Mr 14:1-2, 10-11; Jn 11:45-53)

1 Jâ iyo yatni kivi ja ko kuu viko ka jaa i xtatila ñatuu na levadura yi'i ma, te viko ya'a kúu ja nani Viko Pascua ma.
2 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ka nduku de naxe jin ka'ni de Jesús ma, kovaa ka yu'u de ñayii ma.
3 Sani te ni kivi tachi ma ini anua Judas tee ni ka yo xnani i Iscariote ma. Te tee ya'a chi in tee ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma kúu de.
4 Te Judas ma ni ja'an de ni jan koto de tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka jinukuechi veñu'u ka'nu ma, te ni jiña'a de naxe ke'en su'va de ya ma te ndakua'a de ya nuu nda'a tee yukan.
5 Te ni ka kusii ini xeen de, te ni ka skuiso de ja jin kua'a de xu'un Judas ma.
6 Te ni jan-ta'vi Judas ma, te ni keja'a de ndúku de ora ñatuu na ñayii ñuu ma ka iyo, sukan-va'a ke'en su'va de ya ma.

Kivi ni kuxini ñukuun Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma
(Mt 26:17-29; Mr 14:12-25; Jn 13:21-30; 1 Co 11:23-26)

7 Ni kenda kivi viko ja ka jaa i xtatila ñatuu na levadura yi'i ma, kivi iyo ja jin ka'mi i in ndikachi jaa ja ka ndakua'a i nuu Su'si ma.
8 Jesús ma, ni tetniñu ya Pedro ma ji'in Juan ma, te jiña'a ya:

—Kuán koo ni kuán satu'va ni ja jin kuxini o Viko Pascua a —kúu ya jiña'a ya.
9 Te ni ka jikan-tnu'u de:

—¿Ndenu kúni ni ja jin satu'va sa? —ka kuu de ka jiña'a de.
10 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Nuu jin kivi koo ni ini ñuu ma, jin ndatna'a ni ji'in in tee ndiso de in kiyi ñu'u ndute. Te jin kondikin ni de onde ve'e ndivi de ma,
11 te jin kuña'a ni tee xi-ve'e ma: "Teskua'a o ma, sa'a ká'an ya: ¿Ndenu iyo ve'e nuu kuxini sa Viko Pascua a ji'in ndaka tee ka ndikin tna'a ji'in sa a?"
12 Te kaxtnu'u de in ve'e ka'nu nuu jâ ni nduvii iyo ichi sukun ma. Yukan jin satu'va ni ja jin kuxini o —kúu ya jiña'a ya.
13 Ni jan koo de, te ni ka ndani'i de ndaka sukan jiña'a Jesús ma, te ni ka satu'va de ja jin kuxini de Viko Pascua ma.
14 Nuu ni kenda ora ma, Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma, ni jinkoo ya ji'in de nuu mesa ma.
15 Te Jesús ma, jiña'a ya:

—¡Naka kúni sa ja jin kuxini o Viko Pascua a xi'na-ka sana kûu sa!
16 Vaa ká'an sa ja masu jin ndakuxini-ka o viko ya'a, nú masu ja onde nuu tatnuni Su'si ma nuu ko kuu ndi'i ko kuu tu'u sukan kúni ka'an viko ya'a —kúu ya jiña'a ya.
17 Sani te ni tnii ya nuu ñu'u ndute uva ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te jiña'a ya nuu de:
—Jin tnii ni, te jin ko'o ni vala vala,
18 vaa ká'an sa ja masu ko'o-ka sa ndute uva ya'a onde nuu tatnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
19 Sani te ni tnii ya xtatila ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te ni ta'vi ya, te ni wa'a ya tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya nuu de:
—Cha'a kúu yikikuñu sa a ja jin kunda'a ñayii ma te jin ka'ni ña'a i nuu tniñu ni ma sukan-va'a jin ndani'i-ta'vi ni. Jin ko sa'a ni sa'a, te jin ndaka'án ni sukan ndo'o neni sa nuu tniñu ni ma —kúu ya jiña'a ya.
20 Nuu ni jinu ni ka kuxini de ji'in ya ma, te suni sukan ni sa'a ya ji'in nuu ñu'u ndute uva ma, te jiña'a ya:
—Ndute uva ya'a kúu niñi sa ja kati ma, sana jin ndani'i ta'vi ni ma, sukan ni skuiso Su'si ma ja sa'a ya, sana jin nduu ni ñayii ñuu ya ma.
21 Te tee ke'en su'va ña'a ma, yoxtnee nda'a de ji'in nda'a sa a nuu mesa a.
22 Ja ndaa ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, vee sa ja ndo'o neni sa sukan ni jani ini maa Su'si ma, kovaa ¡nda'vi maa tee ke'en su'va ña'a ma! —kúu ya jiña'a ya.
23 Sani te ni ka keja'a ndi-in ndi-in de ka jikan-tnu'u tna'a de nde de ko kuu ja ke'en su'va ya ma, vaa ka ndi ini tna de ma.

Nde in ko kuu ja kanuu-ka nuu tatnuni Su'si ma

24 Sani te kuee-ka ma, tee ka ndikin ya ma, ni ka keja'a de ka tetna'a de na nde in ko kuu ja kanuu-ka ma.
25 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma, ka tatnuni xeen rey ma nuu i, te ñayii ñuu ma, ka ndachiñu'u i de ja tee ka sa'a ja va'a ka kuu rey ma.
26 Kovaa ndijin, masu sukan jin ko kuu ni. Su'va nde ni kanuu-ka ma, kani ini ni ja in ñayii masu kanuu xeen kúu ni. Te nde ni tatnuni-ka ma, ko kuu ni sukan kúu in ñayii jinukuechi ma.
27 Vaa ¿na in kúu ja kanuu-ka? ¿Ñayii jinkoo nuu mesa ma ja kaa i xita ma, xi ñayii jinukuechi nuu ñayii ni jinkoo ma? ¿Xi masu ka jani ini ni ja ñayii jinkoo nuu mesa ma kúu ñayii kanuu-ka? Kovaa saña chi iyo sa ne'un ni a sukan kúu in ñayii jinukuechi.
28 ’Ndijin chi ndimaa ka iyo ni ji'in sa nuu ndó'o néni sa ma.
29 Chukan kúu ja taa sa tnu'u sukan jin tatnuni ni, sukan ni taa Yuva sa ma nuu maa sa.
30 Te ndaka ni, jin kaa jin ko'o ni nuu mesa sa ma kivi tatnuni sa ma. Te jin kunukoo ni nuu ka nukoo ñayii ka tatnuni ma, te maa ni jin ko kuu ñayii jin ka'nde tniñu ndi-uxi uu jichi ñayii ñuu Israel ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya ja Pedro ma, uni jichi ka'an de ja masu jini de ya
(Mt 26:30-35; Mr 14:27-31; Jn 13:36-38)

31 Jiña'a tna Iya Tátnuni ma:
—Simón, Simón, káxtnu'u sa nuu ni ja koto va'a ni maa ni, vaa tachi ma, ni jikan ña'a i ndaka ni, sukan-va'a kototnuni ña'a i sukan ka xndechi de triu ma.
32 Kovaa jâ ni jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja kuu ni, sukan-va'a ñatuu nawa kasi ja ma kukanu ini-ka ña'a ni ma. Te ndijin, nuna ndakokuiñi ni te ndandikin ña'a ni, te chindee ni ñani ni a ja jin koo va'a de nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
33 Simón ma, jiña'a de:
—Señor, iyo sa ja ki'in sa ji'in ni onde vekaa ma te visi na kûu sa ji'in ni —kúu Simón ma jiña'a de.
34 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Pedro, ká'an sa ja xtnee ne'e ma, ni ñatuu kana-ka li'li ma, te jâ ni kuu uni jichi ka'an ni ja ñatuu jini ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma sukan ndo'o ya ma

35 Sani te Jesús ma, jikan-tnu'u ya:
—Nuu ni tetniñu ña'a sa ma te ni tatnuni sa ja ma jin kinda'a ni bolsa ni ma, ni a xu'un, ni a ndijan ni ma, ¿ni iyo nawa ni ja'ni ña'a i? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Ñatuu nawa ni ja'ni ña'a i —ka kuu de ka jiña'a de.
36 Sani te jiña'a ya:
—¿Kovaa vitna naxe ka jani ini ni? ¿Nú na in neva'a in bolsa, te kínda'a i, te suni kínda'a i nuu ñu'u xu'un i ma? ¿Te nú na in ñatuu na yuchi kúu espada ma neva'a i, te ndáxiko i sa'ma ndii i ma, te kuáan i in, ka jani ini ni?
37 Kovaa jin kona'a ni ja sa'a ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma: “Jin sa'a ñayii ma tnu'u ja in ñayii sa'a ja u'vi kúu sa.” Te ká'an sa ja sukan ko kuu ja ndo'o sa ma. Vaa ndaka ja ndee nuu tnu'u Su'si ma ja kuu sa ma jiniñu'u ja ko kuu sukan —kúu ya jiña'a ya.
38 Te ka jiña'a de:
—Señor, ya'a iyo uu yuchi kúu espada —ka kuu de ka jiña'a de.
Te ni ndakone'e ya:
—Jâ ni kuu na. Má jin ko kuu-ka ni sukan ka ka'an ni a —kúu ya jiña'a ya.

Nuu nani Getsemaní ma, ni ja'an Jesús ma ni jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma
(Mt 26:36-46; Mr 14:32-42)

39 Sani te ni kee Jesús ma, te kua'an ya
Yuku Tnu Olivo ma, sukan játna ini ya sa'a
ya ma. Te tee ka ndikin ya ma, ni ka ndikin
tna de ya.
40 Nuu ni kenda koo de ji'in ya ma, te jiña'a
ya:
—Jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma,
sukan-va'a ma ska'an ña'a tachi ma ja jin
sa'a ni ja u'vi ma —kúu ya jiña'a ya.
41 Te kua'an-ka ya, te ni kujika-ka ya vala
sukan kenda in yuu ja kani o ji'in nda'a o a,
te ni jinkoo jiti ya, te jikan-ta'vi ya,
42 te sa'a jiña'a ya:
—Yuva sa, nú kúni ni, te sa'a ni ja kaku
sa nuu tnundo'o tnuneni ya'a. Kovaa máko
sa'a ni sukan kúni maa sa, su'va kó kuu
sukan kúni maa ni —kúu ya jiña'a ya.
43 Sani te ni kenda in ángel Su'si ma,
sukan-va'a ndakua'a i tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya.
44 Te yikuu ya kuxii kunda'vi xeen ini ya,
te jikan-ta'vi jikan-ta'vi-nka ya nuu Yuva ya
Su'si ma, te kuun kuun-nka ña'a tnaa ya
ma, te kuenda niñi kúu i, jinkoo i nuu ñu'ú
ma.
45 Nuu ni ndokuiñi ya ja ni jikan-ta'vi ya
ma, te kuan no'o ya nuu ka iyo tee ka ndikin
ya ma. Te ni ndani'i ya de ja ka kixi de, vaa
ni ka kuita de ja ka kuxii xeen ini de ma.
46 Te jiña'a ya:
—¿Nava'a ka kixi ni? Jin ndakoo ni, te jin
kakan-ta'vi ni, sukan-va'a ma ska'an ña'a
tachi ma ja jin sa'a ni ja u'vi ma —kúu ya
jiña'a ya.

Ni ka tnii de Jesús ma
(Mt 26:47-56; Mr 14:43-50; Jn 18:1-11)

47 Yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, te ni ka
kenda koo kua'a ñayii ma. Te tee ni yo nani
Judas ma, in tee ni yo kuu ndi-uxi uu tee ni
ka yo ndikin ya ma, kúu tee yoxtnuu nuu
ñayii ma, te ni jan tu'va de Jesús ma ja chitu
de yikinuu ya ma.
48 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Sa'a-ni chítu ni yikinuu sa a,
sukan-va'a ke'en-su'va ña'a ni saña ja kúu
sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a? —kúu ya
jiña'a ya.
49 Te ja ni ka jini tee ka ndikin ya ma
sukan kúu ma, te ka jikan-tnu'u de ya:
—Señor, ¿jin kene'e sa yuchi kúu espada
ma, te jin kanaa o? —ka kuu de ka jiña'a
de.
50 Te in de ma, ni xtnakue'e de in tee
jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu ma, vaa
ni ja'nde de so'o kua'a tee ma.
51 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ni kuu na. Má jin sa'a-ka ni de sukan
—kúu ya jiña'a ya.
Te ni tenee ya nda'a ya ma so'o tee
jinukuechi nuu sutu ma, te ni nduva'a.
52 Sani te jiña'a ya tee ka tatnuni nuu sutu
ma, ji'in tee ka jito veñu'u ka'nu ma, ji'in tee
ka kuu ja'nu ma, vaa ndaka tee ya'a ka kuu
tee ni jan koo ja jin koo de ji'in ya ma:
—¿Nava'a ve koo ni ji'in yuchi kúu espada
ji'in yutnu, kuenda tnu'u ja in kui'na kúu
sa?
53 Ndaka kivi ni yo iyo sa ji'in ndaka ni
veñu'u ka'nu ma, te ni ñatuu ni ka tnii ña'a
ni, kovaa vitna kúu ora ka sa'a ni ja ka kuni
maa ni a, vaa ni kundee maa ja u'vi iyo nuu
nee ma nuu ni a —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Pedro ma ja masu jini de Jesús ma
(Mt 26:57-58, 69-75; Mr 14:53-54, 66-72; Jn 18:12-18, 25-27)

54 Sani te ni ka tnii de Jesús ma, te ni jan
koo de ji'in ya ve'e tee tátnuni nuu sutu ma.
Te Pedro ma, ndikin jika de.
55 Te sasava nuke'e ma ni ka xndu'va ñayii
ma ñu'u, te ni ka jinkoo i yu'u ñu'u ma. Te
Pedro ma, ni jinkoo tna de ne'un ñayii ma.
56 Sani te ni jini in suchi si'i jinukuechi ma
ja núkoo Pedro ma yu'u ñu'u ma, te nde'ya
vava'a i de, te jiña'a i:
—Suni tee ya'a ni yo iyo ji'in Jesús ma
—kúu i jiña'a i.
57 Kovaa Pedro ma, jiña'a de:
—Ro'o, masu jini ri na in kúu de —kúu de
jiña'a de.
58 Nuu ni kunuu-ka ma in-ka ñayii jiña'a
nuu Pedro ma sa'a:
—Ndijin tna chi tee ka ndikin tna'a ji'in
tee yukan kúu ni —kúu i jiña'a i.
Kovaa Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Ña'a, masu nama ka ndikin tna'a sa
ji'in de —kúu de jiña'a de.
59 Te ni ya'a visi in ora, te in-ka ñayii ni
jiña'a:
—Koo tee ya'a chi ni yo ndijin de Jesús
ma vi, vaa in tee ñuu Galilea ma kúu de
—kúu i jiña'a i.
60 Pedro ma, jiña'a de:
—Ndijin, masu jini sa nawa kúu ja ká'an
ni a —kúu de jiña'a de.
Te maa ora yukan-ni, nani yikuu-ka Pe-
dro ma ká'an de ma, te ni kana in li'li ma.
61 Sani te Iya Tátnuni ma, ni konenuu ya,
te nde'ya ya Pedro ma, te Pedro ma, ni
ndaka'án de ja sa'a ni jiña'a Iya Tátnuni ma:
"Ni ñatuu kana-ka li'li ma, te jâ ni ku-uni
jichi ja ka'an ni ja ñatuu jini ña'a ni."
62 Sani te ni ndee Pedro ma yukan, te
ni nda'yu nda'vi, ni nda'yu kee de, ja ni
ndakani ini de ma.

Ka sa'a ndeva'a i Jesús ma
(Mt 26:67-68; Mr 14:65)

63 Te tee ka jito Jesús ma, ka jakundee de
ya, te ka kani de ya.

64 Ni ka jasi de nuu ya ma, te ka jiña'a de:
—¡Ndaka'an ni na in ni kani ña'a! —ka
kuu de ka jiña'a de.
65 Te ndeva'a xeen ka jiña'a de ya.

Ni jan koo de ji'in Jesús ma nuu tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma
(Mt 26:59-66; Mr 14:55-64; Jn 18:19-24)

66 Nuu ni ndii ma, ni ka ndututu tee
judío ka kuu ja'nu ma, ji'in tee ka tatnuni
nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, te ni jan koo de ji'in
Jesús ma nuu tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu
judío ma. Te ka jikan-tnu'u de ya:
67 —Ka'an ni nú ndijin kúu Cristo iya ni
tetniñu Su'si ma —ka kuu de ka jiña'a de.
Te ni ndakone'e ya:
—Nuna ka'an sa ja suu sa kúu, masu jin
kandija ni,
68 te nuna kakan-tnu'u tna ña'a sa na in ni
tetniñu ña'a ja vee sa a, masu jin ndakone'e
ni.
69 Kovaa ká'an sa ja onde vitna saña ja kúu
sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, kunukoo sa
xiñi kua'a Su'si iya kúu sa'a ndaka ma —kúu
ya jiña'a ya.
70 Sani te ni ka jikan-tnu'u ndaka de:
—¿Nú sukan, ndijin, Sa'ya Su'si ma kúu
ni? —ka kuu de ka jiña'a de.
Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Maa ni ka ka'an ja suu sa —kúu ya
jiña'a ya.
71 Sani te ka ka'an de:
—Masu jiniñu'u ja jin nduku-ka o ñayii jin
ndaka'an nawa ni yo sa'a de ma, vaa maa
o ni ka jiniso'o ja yu'u maa de ká'an de in
ja masu játna ini Su'si ma —ka kuu de ka
ka'an de.

23

Ni ka ndaxsia'a i Jesús ma nuu nda'a Pilato ma
(Mt 27:1-2, 11-14; Mr 15:1-5; Jn 18:28-38)

1 Ndaka i ni jan koo ni ka jan xsia'a i Jesús
ma
2 nuu núkoo tee kúu Pilato ma, te ni ka
keja'a i ni ka xtekuechi i ya, te ka jiña'a i:
—Ni ka ndani'i sa tee ya'a ja ska'an de
ni-ka'nu ñuu o a. Ká'an de ja masu jin
ndachuya'vi sa nuu tee tátnuni ñuu Roma
ma, te suni ká'an de ja suu de kúu Cristo
ma te suu de kúu rey —ka kuu i ka jiña'a i.
3 Te Pilato ma, jikan-tnu'u de ya:
—¿Ndijin kúu rey nuu ñayii judío a? —kúu
de jiña'a de.
—Maa ni ká'an —kúu ya jiña'a ya.
4 Sani te Pilato ma, jiña'a de nuu tee ka
tatnuni nuu sutu ma ji'in nuu ñayii ma:
—Masu na ja u'vi ndáni'i sa ja sa'a tee ya'a
—kúu de jiña'a de.
5 Kovaa ñayii ma, ndendee i ka jiña'a i:
—Ja káxtnu'u de ma, yikuu de ska'an de
ndaka ñayii a. Ni keja'a de ñuu Galilea ma,
te vitna yikuu de ñuu Judea a —ka kuu i ka
jiña'a i.

Ni jan koo i ni ka jan xsia'a i Jesús ma nuu Herodes ma

6 Ja ni jiniso'o Pilato ma sukan, te
jikan-tnu'u de nú tee ya'a, tee ñuu Galilea
ma kúu de.
7 Te nuu ni ka jiña'a de ja suu ya ma, ni
tetniñu de ya nuu Herodes ma, vaa suu de
kúu tee tátnuni ñuu Galilea ma. Te suni iyo
tna de kivi yukan ñuu Jerusalén ma.
8 Ja ni jini Herodes ma Jesús ma, ni kutachi
xeen de, vaa ni kuu ini xeen de ja kuni de
ya, vaa ni jiniso'o de ja ka ka'an i ja kuu
ya ma, te ndetu de ja kuni de ja sa'a ya in
milagru.
9 Te kua'a ja ni jikan-tnu'u de ya, kovaa
Jesús ma, masu ni ndakone'e ya.
10 Suni ka iyo tna tee ka tatnuni nuu sutu
ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, te ka xtekuechi ka xtekuechi de
ya.
11 Sani te Herodes ma ji'in soldado de ma, ni
ka ka'an ndeva'a de nuu ya, te ni ka skondii
de ya sa'ma va'a xeen sukan ndii rey ma ja
ni ka kasiki ndee de ya. Sani te Herodes ma,
ni ndatetniñu tuku de ya nuu Pilato ma.
12 Kivi yukan ni ka ndumani Pilato ma ji'in
Herodes ma, vaa xi'na-ka ma chi ñatuu ni
ka iyo mani de.

Ni ka kundee maa ñayii ma, te ni tatnuni Pilato ma ja jin ka'ni i Jesús ma
(Mt 27:15-26; Mr 15:6-15; Jn 18:39–19:16)

13 Pilato ma, ni ndaxtutu de tee ka tat-
nuni nuu sutu ma, ji'in tee ka netniñu ma,
ji'in ñayii ñuu ma,
14 te jiña'a de:
—Ndijin, ni ki koo ni ni ki xsia'a ni tee
ya'a, te ka ka'an ni ja ska'an de ñayii ñuu
ya'a. Kovaa saña, jâ ni xndichi sa de nuu
ndaka ni a, te ñatuu ni ndani'i sa ni-in
kuechi de ja ka xtekuechi ni de a.
15 Ni a Herodes ma, ñatuu nawa ni ndani'i
de. Chukan kúu ja ni ndatetniñu tuku de
tee a nuu sa a, te ni ka jini maa ni ja masu
ni ndani'i sa ni-in kuechi de ja sa'a ja kûu
de.
16 Xndo'o sa de, te sana xsiaa sa de —kúu de
jiña'a de.
17 Vaa iyo ja xsiaa de in ñayii yinee vekaa
ma kivi Viko Pascua ma.
18 Kovaa ndaka ñayii ma, ka kayu'u i ka
jiña'a i:
—¡Xnaa ni tee jiña! ¡Te xsiaa ni Barrabás
ma! —ka kuu i ka jiña'a i.
19 Tee kúu Barrabás ma, ni ka chinee de
tee ma vekaa ma, kuechi ja ni ka kanaa de

ji'in gobiernu ñuu yukan ji'in kuechi ja ni
ja'ni de ñayii ma.
20 Pilato ma, kúni de ja xsiaa de Jesús ma, te
jiña'a de in-ka jichi.
21 Kovaa ndaka ñayii ma, ka kayu'u xeen-ka
i ka jiña'a i:
—¡Skuita kaa ni de nuu krusi ma! ¡Skuita
kaa ni de nuu krusi ma! —ka kuu i ka jiña'a
i.
22 Ja ku-uni jichi ni jiña'a Pilato ma:
—¿Na in ja u'vi ni sa'a de? Saña, masu
ni ndani'i sa ni-in kuechi ja sa'a ja kûu de.
Xndo'o sa de, te jinu, te xsiaa sa de —kúu
de jiña'a de.
23 Kovaa vi'i-ka ka kayu'u i, ka jikan i ja
na skuita kaa de ya nuu krusi ma. Te ja ka
kayu'u xeen i ma, ni ka kundee i ja ka kúni
i ma.
24 Sani te Pilato ma, ni wa'a de tnu'u ja ko
kuu sukan ka jikan maa i ma.
25 Chukan kúu ja ni xsiaa de tee ni ka kaji i
ma, tee yinee vekaa ma kuechi ja ni kanaa
de ji'in gobiernu ma ji'in kuechi ja ni ja'ni
de ñayii ma, te ni ndaxsia'a Pilato ma Jesús
ma nuu nda'a soldado ma, te jin xndo'o de
ya sukan ka kuni maa ñayii ma.

Ni ka skuita kaa de Jesús ma nuu krusi ma
(Mt 27:32-44; Mr 15:21-32; Jn 19:17-27)

26 Nuu kuan koo de ji'in Jesús ma ja jin
skuita kaa de ya nuu krusi ma, ni ka tnii de
in tee ñuu Cirene ma nani de Simón ja ve
ndii de ja ni ja'an de yuku, te ni ka skuiso
de tee ma krusi ndiso Jesús ma, te kondikin
de yata Jesús ma.
27 Te ka ndikin kua'a ñayii ñuu ma, ji'in
kua'a ña'a ja ka nda'yu te ka kayu'u ña ja
ka kuxii ini ña ja kuu ya ma.
28 Kovaa Jesús ma, nde'ya ya, te jiña'a ya:
—Ña'a ñuu Jerusalén, má jin konda'yu ni
ja kuu sa, su'va jin konda'yu ni ja jin kuu
maa ni ji'in sa'ya ni ma.
29 Vaa kenda kivi ja jin ka'an ni ja va'a-ka
ka kuu ña'a masu ni kuu jin koo sa'ya ña
ma te ni masu na suchi ni ka skaxi ña ma.
30 Sani te jin keja'a ñayii ma jin kuña'a i
yuku ma: “Jin kun-kava siki ri a, sukan-va'a
jín kûu ri.” Te jin kuña'a i tinduu ma: “Jin
chisa'vi ña'a, sukan-va'a jín kaku ri.”
31 Vaa nú sukan ka sa'a ña'a i saña ja kúu
sa kuenda tnu'u ja in yutnu kui'i iyo kuii a,
¿nde-ka tu jin sa'a ña'a i ndijin ja ka kuu ni
sukan ka kuu yutnu ni ka yichi ma? —kúu
ya jiña'a ya.
32 Suni kuan koo i ji'in uu tee ni ka sa'a
ja u'vi, sukan-va'a jin skuita kaa i de ji'in
Jesús ma nuu krusi ma.
33 Nuu ni ka kenda koo i nuu nani Yiki Xini
Ndiyi ma, ni ka skuita kaa i Jesús ma ji'in
tee ni ka sa'a ja u'vi ma nuu krusi ma, in de
xiñi kua'a ya ma, te in-ka de xiñi satni ya
ma.
34 Jesús ma, sa'a ni ka'an ya nuu Yuva ya
ma:
—Yuva sa, sakanu ini ni ñayii a, vaa ñatuu
ka jini i nawa ka sa'a i a —kúu ya jiña'a ya.
Te soldado ma, ka chu'un de suerte,
sukan-va'a jin ndaka'nde de sa'ma Jesús
ma.
35 Te ñayii ka iyo ma, ka nde'ya i, te onde
tee ka netniñu ma, ka jakundee de ya, te ka
ka'an de:
—Ni sa'a de ja ni ka kaku in-ka ñayii, te
na sa'a de ja kaku maa de vitna, nú ndija
de ja Cristo iya ni kaji Su'si ma kúu de —ka
kuu de ka ka'an de.
36 Te tee ka kuu soldado ma, ka jakundee
tna de Jesús ma. Ni ka jan tu'va de ya, te ni
ka wa'a de ja ko'o ya ndute uva ni jiya,
37 te ni ka jiña'a de:
—¡Nú ndijin kúu rey nuu ñayii judío a,
sa'a ni ja kaku maa ni! —ka kuu de ka jiña'a
de.
38 Te iyo in tabla xini krusi ya ma, te ká'an
i: “Tee ya'a kúu rey tátnuni nuu ñayii judío
a.”
39 In tee ni yo sa'a ja u'vi ndenee nuu
krusi ma xiñi ya ma, jiña'a de ya:
—¡Nú ndijin kúu Cristo ma, sa'a ni ja
kaku maa ni, te sa'a tna ni ja jin kaku tna
sa a! —kúu de jiña'a de.
40 Kovaa in-ka de ma, ndonda de nuu
tna'a de ma, te jiña'a de:
—Ndijin, ¿masu yu'u ni Su'si ma? Te
vitna ja ka iyo o ja jin kûu o a.
41 Yo'o chi ka ndo'o ka neni o, kovaa va'a-ni,
vaa yo'o chi ka ndachunaa o ja u'vi ni ka
sa'a maa o ma, kovaa tee ya'a chi masu na
ja u'vi sa'a de —kúu de jiña'a de.
42 Sani te jiña'a tuku de nuu Jesús ma:
—Ndaka'án ña'a ni kivi keja'a ni tatnuni
ni ma —kúu de jiña'a de.
43 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja vitna koo ni ji'in sa
nuu vava'a nani paraíso ma —kúu ya jiña'a
ya.

Sukan ni ji'i Jesús ma
(Mt 27:45-56; Mr 15:33-41; Jn 19:28-30)

44 Onde sava nduu ma te onde ka uni nuu
ve kukuee ma, te ni-ka'nu ñuu ñayivi ma ni
kunee,
45 te ñatuu ndíi-ka kandii ma. Te sa'ma
ndakaa ini veñu'u ka'nu ma chi ni te'nde
sasava i.
46 Sani te ni kayu'u nini'i Jesús ma, te ká'an
ya:
—Yuva sa, nuu nda'a maa ni xndoo sa
anua sa ya —kúu ya jiña'a ya.
Te nuu ni jinu ni ka'an ya sukan ma, sani
te ni ji'i ya.

47 Nuu ni jini tee tátnuni nuu soldado
Roma ma sukan ni kuu ma, ni ndachiñu'u
de Su'si ma, te ká'an de:
—Ja ndaa kúu ja tee ya'a chi masu na
kuechi de —kúu de ká'an de.
48 Te ndaka ñayii ka iyo ma, ja ni ka jini i
ja ni kuu ma, ni ka ndakokuiñi i, te ka kani
ka kani i pechu i ma kuan nu koo i, vaa ka
ndakunitnuni i ja masu va'a-ni ni ka sa'a i
ma.
49 Kovaa ña'a ñuu Galilea ma ja ni ka yo
ndikin ña ya ma, ji'in ndaka-ka ñayii ka jini
Jesús ma, ni ka kendoo ndaka i yukan, ka
nde'ya jika i ja sukan ni kuu ma.

Sukan ni ka chu'u i Jesús ma
(Mt 27:57-61; Mr 15:42-47; Jn 19:38-42)

50-51 Iyo in tee va'a tee vii ini, nani de José,
te in tee ñuu Arimatea ma ja iyo i ñuu Judea
ma kúu de. Te in tna tee ka ja'nde tniñu
ñayii ñuu judío ma kúu de. Tee kúu José ma,
ndetu de kivi tatnuni Su'si ma ñuu ñayivi ya,
te ñatuu ni jatna ini de ja ni ka ndatnu'u
tna'a tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma
ja jin sa'a de Jesús ma.
52 Tee ya'a, ni ja'an de nuu Pilato ma, ni jan
nu ndakan de ñunde'yu Jesús ma.
53 Te ni nune'e de ya nuu krusi ma, te ni
chutuu de ya in sa'ma kuijin vava'a, te ni
jan chinee de ya in yavi ndenee chii toto
ma, nuu ñatuu na in kinee-ka ma.
54 Kivi ka satu'va i ja ko kuu kivi ni tatnuni
Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu kivi
yukan, te ve kuyatni ja kenda ora keja'a
kivi ñatuu ka satniñu ñayii ma.
55 Te ña'a ni ka ndikin ya onde ñuu Galilea
ma, ni jan koo tna ña, te ni ka jini ña yavi
nuu ni ka chinee de ya ma, te ka nde'ya ña
sukan ni ka chinee de ñunde'yu ya ma.
56 Nuu ni ka ndenda koo ña ve'e ña ma, ni
ka satu'va ña ndute jáxiko asi, ja jin koo ña
jin chi'i ña ñunde'yu ya ma. Te ni ka ndatatu
ña kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu
ñayii ma.

24

Nuu ni ndateku Jesús ma
(Mt 28:1-10; Mr 16:1-8; Jn 20:1-10)

1 Sani te kivi xinañu'u kivi kéja'a smana
ma, suni maa ña'a ni ka yo ndikin ya ma,
ne'e xeen ni jan koo ña yavi nuu yinee Jesús
ma, te ka yinda'a ña ndute jáxiko asi ja ni ka
satu'va ña ma.
2 Nuu ni ka kenda koo ña ma, te ni ka jini
ña ja masu iyo-ka yuu ndesi ye'e yavi ma
nuu iyo i ma.
3 Te ni ka kivi koo ña yavi ma, kovaa ñatuu
ni ka ndani'i ña ñunde'yu Jesús Iya Tátnuni
ma.
4 Te ni ka yu'u xeen ña, te ñatuu ka ni'i ini
ña nawa jin sa'a ña. Sani te ni ka jini ña
kuenda tnu'u ja uu tee ka nukuiñi te ka
ne'nu de sa'ma kuijin kuijin te jándute xeen.
5 Te ka yu'u xeen ña, te ni ka jakindeyi
ña onde nuu ñu'ú ma, kovaa tee yukan, ka
jiña'a de:
—¿Nava'a ka ndanduku ni iya téku ma
ne'un ñayii ni ka ji'i ma?
6 Ñatuu na iya iyo ya'a chi ja ni ndateku
ya. Jin ndaka'án ni ja sa'a ni ka'an ya nuu
iyo-ka ya ji'in ni ñuu Galilea ma:
7 "Saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a,
jin ndaxsia'a ña'a i nuu nda'a tee ka ndiso
kuechi ma, te jin skuita kaa ña'a de nuu
krusi ma, te nuu uni kivi ma, te ndateku sa."
Sa'a ni ka'an ya ma —ka kuu de ka jiña'a de
ña.
8 Sani te ni ka ndaka'án ña sukan ni ka'an
ya ma.
9 Ja ni ka ndakokuiñi ña ma, ni ka ndakani
ndi'i ña nuu ndi-uxi in tee ni ka yo ndikin
ya ma, ji'in nuu ndaka-ka ñayii ma.
10 Ña'a ni jan koo ni ka ndakani nuu tee
ni ka yo ndikin ya ma ka kuu María Mag-
dalena ma, ji'in Juana ma, ji'in María si'i
Santiago ma, ji'in jaku-ka ña'a ma.
11 Kovaa tee ni ka yo ndikin ya ma, ka jani
ini de ja ka ku'u ña, te ñatuu ni ka kandija
de ja ka ka'an ña ma.
12 Kovaa Pedro ma, jinu de kua'an de yavi
nuu ni yinee ya ma, te ni jito ni'ni de, te
ni jini de yika-nka-ni ja sa'ma ni ñutuu ya
ma. Sani te kuan no'o de ve'e de ma, te
kua'an-nka ini de ja ni jini de sukan ni kuu
ma.

Ni kenda Jesús ma nuu uu ñayii ichi kuan
koo i ñuu Emaús ma
(Mr 16:12-13)

13 Maa kivi yukan uu ñayii ni ka yo ndikin
ya ma, kuan nu koo i in ñuu nani Emaús
visi uxi in mil metro jika ja onde ñuu
Jerusalén ma.
14 Kuan koo i ka ndatnu'u i ndaka sukan ni
kuu ma.
15 Nani ka ndatnu'u ka ndatnu'u i kuan koo
i ma, Jesús ma, ni jan tu'va ya i, te kua'an
ya ji'in i.
16 Kovaa visi ka nde'ya i ya ma, iyo in ja jasi
nuu i ma, te ñatuu ka ndakuni i ya.
17 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—¿Nawa ka ndatnu'u ni ichi ve koo ni a?
—kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka kuxii ini i.
18 Te tee nani Cleofas ma, ni ndakone'e de:
—¿Maa in-ni ndijin kúu ñayii ni ya'a ñuu
Jerusalén ya ja ñatuu jini ni ja ni kuu ne'un
kivi ya'a? —kúu de jiña'a de.
19 Te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Nawa ni kuu? —kúu ya jiña'a ya.
Te ka jiña'a i:
—Ja ni ndo'o Jesús tee ñuu Nazaret ma,
vaa in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si

ma kúu de, te ja ni yo sa'a de ma ji'in tnu'u
ká'an de ma ja va'a kúu nuu Su'si ma ji'in
nuu ndaka ñayii ma.
20 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee
ka netniñu ñuu o ma, ni ka ndakua'a de tee
ma nuu Pilato ma, sukan-va'a tatnuni de ja
jin ka'ni i de. Te ni ka skuita kaa i de nuu
krusi ma.
21 Saña chi ni ka jani ini sa ja suu de ko kuu
tee sa'a ja kaku ñuu Israel ya, te ka ndetu
sa, te vitna kúu kii ku-uni ja ni kuu ndaka
sa'a.
22 Kovaa jaku ña'a ka ndikin tna'a ji'in sa
ma, ni ka xsiu'u ña'a ña, vaa ne'e xeen ni
jan koo ña yavi nuu ni ka chu'u i de ma,
23 kovaa ñatuu ni ka ndani'i ña ñunde'yu de
ma. Te ni ka ndakokuiñi ña ve'e ma, te ka
ndakani ña ja ni ka jini ña uu ángel, te ka
jiña'a i ja téku de, ka ka'an ña.
24 Ni jan koo jaku tna'a sa ma sukan ni ka yo
ndikin sa de ma, te ni ka ndani'i de sukan
ni ka jiña'a ña ma, kovaa ñatuu ni ka ndani'i
de Jesús ma —ka kuu i ka jiña'a i.
25 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—¡Ndijin ja ñatuu ka jaku'ni ini ni te kuee
ka kandija ni ndaka ja ni ka ka'an tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma!
26 ¿Xi masu onde sa'a ndo'o neni Cristo ma
xi'na-ka, te sana ndani'i ya jayiñu'u ya ma?
—kúu ya jiña'a ya.
27 Te ni keja'a ya onde tnu'u ni tee Moisés
ma ji'in tnu'u ni ka tee ndaka tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma,
ndáka'an ya ndaka sukan ká'an ja kuu maa
ya ma.
28 Nuu ni ka kenda koo i yu'u ñuu i ma,
Jesús ma, ni sa'a ya tnu'u ja jika-ka nuu
ki'in ya.
29 Kovaa ka xtetuu i ya ja kendoo ya, te ka
jiña'a i:
—Kendoo ni, vaa jâ ni kukuee, sani te
kunee —ka kuu i ka jiña'a i.
Jesús ma, ni kivi ya, sukan-va'a kendoo
ya ji'in i.
30 Nuu ka nukoo i ji'in ya nuu mesa ma,
ni ke'en ya xtatila ma, te ni jikan-ta'vi ya
nuu Su'si ma, te ni ta'vi ya, te ni wa'a ya i.
31 Sani te ni ka ndanune nuu i ma, te ni
ka ndakuni i ya, kovaa sani te ñatuu ni ka
jini-ka i ya.
32 Te ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Masu ja ndaa kúu ja ñatuu ka ni'i ini o
naxe jin kani ini o ma, nani yikuu ya ká'an
ya ichi nuu ve koo o ma te káxtnu'u ya sukan
ká'an tnu'u ndee tutu Su'si ma? —ka kuu i
ka ka'an i.
33 Te maa ora yukan-ni sani te ni ka
ndakokuiñi i ñuu Jerusalén ma, te ni ka
ndani'i i ndi-uxi in tee ni ka yo ndikin ya
ma, ka iyo tutu de ji'in ndaka-ka ñayii ka
iyo ji'in de ma.
34 Te ka ka'an de:
—Ja ndaa kúu ja ni ndateku Iya Tátnuni
ma, te ni jini ña'a Simón a —ka kuu de ka
ka'an de.
35 Sani te ni ka ndakani nduu i sukan ni
ka ndo'o i ichi kuan nu koo i ñuu Emaús ma
te onde nuu ni ta'vi ya xtatila ma saa ni ka
ndakuni i ya ma.

Jesús ma, ni kenda ya nuu tee ni ka yo ndikin ya ma
(Mt 28:16-20; Mr 16:14-18; Jn 20:19-23)

36 Nani ka yikuu-ka de ka ndatnu'u de
sukan ni kuu ma, te ni kenda-ni Jesús ma,
ni jakun-nee ya me'ñu ndaka de ma, te
jiña'a ya:
—Jin koo sii ini ndaka ni, te má jin ko ndi
ini-ka ni —kúu ya jiña'a ya.
37 Sani te ni ka yu'u xeen de, te ka jani ini
de: “Kuiti ja suu ya, ¿xi anua ya kúu ja ka
nde'ya o ya?”
38 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Nava'a ka yu'u ni? ¿Nava'a ka jani uu
ka jani uni ini ni?
39 Jin konde'ya ni nda'a sa a ji'in ja'a sa a.
Te jin ke'e ña'a ni, te jin kuni ni ja maa sa
kúu. Vaa nute anua sa ma kúu chi masu na
yikikuñu sa ya koo, sukan ka nde'ya ña'a ni
a —kúu ya jiña'a ya.
40 Sukan jiña'a ya ma, te ni kaxtnu'u ya
nda'a ya ma ji'in ja'a ya ma.
41 Kovaa maa de ma, ja ka iyo sii ini xeen
de te ni ka sa'vi-nka ini de, te kuenda ñatuu
ka kandija de ja suu ya kúu. Te chukan kúu
ja jiña'a ya:
—¿Ka neva'a ni jaku ja jin kaa o? —kúu
ya jiña'a ya.
42 Sani te ni ka wa'a de in ta'vi tiaka ni
tavi ji'in vala ña'ma nduxi ñuñu.
43 Te ni tnii ya, te ni jaa ya nuu ndaka de
ma.
44 Sani te jiña'a ya:
—Cha'a ka kuu tnu'u ni kaxtnu'u sa nuu
ni ma, nuu ni ka yo iyo o ma, ja jiniñu'u ja
ko kuu ndaka sukan ká'an tnu'u ni tatnuni
Su'si ma ja ni kaxtnu'u Moisés ma ja kuu
sa ma, ji'in sukan ndee nuu tutu tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma,
ji'in sukan ndee nuu tutu salmo ma —kúu
ya jiña'a ya.
45 Sani te ni sa'a ya ja ni ka jaku'ni ini de
sukan ndee tnu'u Su'si ma.
46 Te jiña'a ya:
—Sukan ndee nuu tutu Su'si ma ja Cristo
a, jiniñu'u ja kûu ya, te nuu uni kivi ma te
ndateku ya,
47 te ja maa sa, te jin kaxtnu'u ni nuu ndaka
ñayii ñuu ñayivi a, te jin kuña'a ni ja nuna jin
ndakani jin ndaka'vi ini i te jin xndoo i ja
u'vi ni ka yo sa'a i ma, te jin ndakokuiñi i, te
jin ndandikin i Su'si ma, te jin naa kuechi i
ma. Te jin keja'a ni onde ñuu Jerusalén ya.

48 Te ndijin jin ko kuu ñayii jin ndakani
sukan ni ka jini ni ja ni yo kuu ma.
49 Te maa sa tetniñu Xtumani Ndios ma
siki ndaka ni sukan ni skuiso Yuva sa Su'si
ma, kovaa jin kendoo ndaka ni ini ñuu
Jerusalén ya onde nú ni ka ni'i ni tnu'u ndee
tnu'u ndatnu kuun onde sukun ma —kúu
ya jiña'a ya.

Sukan ni ndaa Jesús ma kuan no'o ya andivi ma

(Mr 16:19-20)

50 Te ni kene'e ya de onde ñuu Betania
ma, te ni ndone'e ya nda'a ya ma, te ni
jikan-ta'vi ya ja jin ni'i de ja vii ja va'a.
51 Sani te ni jinu ja ni ka'an ya ma, te ni
ndaa ya kuan no'o ya onde sukun ma.
52 Te ni jinu ja ni ka ndachiñu'u de ya ma,
te ni ka ndakokuiñi sii ini xeen de ñuu
Jerusalén ma.
53 Te ndi-kivi ndi-ñuu ni ka yo yinee de
veñu'u ka'nu ma, ni ka yo jita de ka
ndachiñu'u de Su'si ma. Te sukan kó kuu.

Tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma sukan ni kaxtnu'u tee ni yo nani Juan ma

Tnu'u Su'si ma ni kii ñayivi

1 Onde xinañu'u ma, iyo Tnu'u Su'si ma, te
onde kivi yukan jâ iyo Tnu'u Su'si ma ji'in
Su'si ma, te Tnu'u Su'si ma chi Su'si ma kúu.
2 Te Tnu'u Su'si ma iyo ji'in Su'si ma onde
xinañu'u ma.
3 Te ja maa Tnu'u Su'si ma, te ni ka kuva'a
ndaka ja ka iyo a, te ñatuu nawa ni kuva'a
nú masu ja maa Tnu'u Su'si ma.
4 Te ja maa Tnu'u Su'si ma te jin koteku ñayii
ma, te maa Tnu'u Su'si ma xtnuu nuu ñayii
ma.
5 Te ñu'u ya'a ndú'va jajaa nuu nee ma, te
ñatuu nawa kúndee ja ndá'va i ñu'u ma.
6 Ni kenda in tee ni yo nani Juan. In tee
ni tetniñu Su'si ma kúu de.
7 Tee ya'a, ni kenda de ja ko kuu de testigu,
sukan-va'a ka'an de siki iya kúu ñu'u xtnuu
vivii ma, te ndaka ñayii ma jin kandija ja
iya ya'a sa'a ja jin ndani'i ta'vi o ma.
8 Juan ma, masu ñu'u xtnuu nuu ñayii ma
kúu de, su'va ni tetniñu Su'si ma de ja ka'an
de siki ñu'u xtnuu vivii ma.
9 Chi vaa maa Tnu'u Su'si ma kúu ñu'u
xtnuu ndija nuu ñayii ma, te vee ya ñuu
ñayivi a.
10 Te maa Tnu'u Su'si ma ni kii ñuu ñayivi
a, ñuu ñayivi ni kuva'a ja maa ya ma, kovaa
ñayii ñuu ñayivi a, masu ni ka ndakuni i ya.
11 Ni kenda ya ñuu ya ma, kovaa ñayii ñuu
ya ma, masu ni ka jan-ta'vi i ya.
12 Kovaa ndaka ñayii ni ka jan-ta'vi ya ma
te ni ka kandija i ya ma, ni wa'a ya tnu'u ja
jin ko kuu i sa'ya Su'si ma.
13 Te ñayii ya'a chi masu sukan ni kuu kii
ni kâku o ma, ni a masu sukan kúu ini maa
ñayii ma, ni a masu sukan ka kuu ini tee ma
kúu ja ni ka ndakâku jaa i nuu Su'si ma, nú
masu ja sukan kúu ini maa Su'si ma, te ni
ka ndakâku jaa i, te ni ka nduu i sa'ya ya
ma.
14 Te Tnu'u Su'si ma ja kúu maa Jesucristo
ma, ni kii ñayivi ya, te ni iyo ya ne'un ndaka
o, te ni ka jini o jayiñu'u ya ma, jayiñu'u maa
in maa tnu'u-ni Sa'ya Su'si ma, te ndimaa
tnu'u vii tnu'u mani ji'in ja ndaa ni yo
ka'an, ni yo kachi ya.
15 Juan ma, ni ka'an de na in kúu Jesús ma,
nuu ni kenda ya nuu ka iyo de ma, te káyu'u
de ká'an de:
—Iya ya'a kúu iya ni ka'an sa ja kii
kuee-ka ya sana saña ma, te kanuu-ka ya
sana saña, vaa xi'na-ka ya iyo sana saña
—kúu de jiña'a de.
16 Ndaka ja va'a xeen neva'a ya ma ni ka
ndani'i o, te sukan ni ka ni'i o kua'a xeen
tnu'u vii tnu'u mani Su'si ma.
17 Tnu'u ni tatnuni Su'si ma chi ni wa'a
ya nuu tee kúu Moisés ma, te ni yo
ndakaxtnu'u de nuu ñayii ma. Kovaa tnu'u
vii tnu'u mani ma ji'in ja ndaa ma ni kenda
ja maa Jesucristo ma.
18 Ñatuu na in ni jini Su'si ma, nú masu ja
Sa'ya maa in maa tnu'u-ni ya ma, vaa Su'si
kúu maa ya, te iyo ya ji'in Yuva ya ma. Suu
ya kúu iya ni kaxtnu'u sukan iyo Su'si ma.

Juan ma káxtnu'u na in kúu Jesucristo ma

(Mt 3:11-12; Mr 1:7-8; Lc 3:15-17)

19 Te cha'a kúu ja ni ndaka'an tee kúu
Juan ma. Te tee judío ñuu Jerusalén ma, ni
ka tetniñu de sutu ma ji'in sa'ya tata Leví
ma ja jin kakan-tnu'u de na in kúu Juan ma.
20 Te ni ka'an ndaa Juan ma:
—Masu saña kúu Cristo iya tetniñu Su'si
ma —kúu de jiña'a de.
21 Ni ka ndakan-tnu'u de in-ka jichi:
—¿Na in kúu ni? ¿Tee kúu Elías ma kúu
ni? —ka kuu de ka jiña'a de.
Juan ma, ni ndakone'e de:
—Ña'a. Masu suu sa.
—¿Tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma
ja ka ndetu sa ja kenda de ma kúu ni? —ka
kuu de ka jiña'a tuku de.
—Ña'a —kúu Juan ma jiña'a de.
22 Te ka jiña'a tuku de:
—¿Na in kúu ni vi? Sukan-va'a jin kuña'a
sa tee ni ka tetniñu ña'a ma. ¿Naxe ká'an
ni? ¿Na in kúu ni? —ka kuu de ka jiña'a de.
23 Juan ma, ni ndakone'e de:
—Saña kúu in ja káyu'u nuu masu nawa
kuiti iyo a: "Jin ndasandaa ni ichi kii Iya
Tátnuni ma", sukan ni ka'an Isaías ma tee
ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma
—kúu de jiña'a de.
24 Te tee yukan chi tee ni ka tetniñu tee
ka kuu fariseo ma ka kuu de.
25 Te ni ka jikan-tnu'u de:
—Nú masu maa Cristo ma kúu ni, ni a
Elías ma, ni a tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a
Su'si ma kúu ni, ¿nava'a skuandute ni ñayii
ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
26 Juan ma, ni ndakone'e de:
—Saña chi skuandute sa ñayii ma nuu
ndute a. Kovaa ne'un ndaka ni a iyo iya
masu ka jini ni,
27 te iya ya'a kúu iya kenda, te jin kuni o ya.
Te jâ iyo ya xi'na-ka sana ni kâku sa ma, te
ni a ñií ndijan ya ma masu kaa masu iyo sa
ja ndaji sa —kúu de jiña'a de.
28 Ndaka cha'a ni ka jini, ni ka jito ñayii
ñuu Betania ma, ichi in-ka yu'u yute nani

Jordán ma, nuu yikuu Juan ma skuandute de ñayii ma.

Jesús ma, sukan kúu ndikachi jaa ma, sukan kúu ya nuu Su'si ma

29 Kivi xtnee ma Juan ma, ni jini de Jesús
ma, ja kuan tu'va ya de, te jiña'a de:
—¡Jin konde'ya ni! Ya'a iyo iya kúu
Ndikachi Jaa nuu Su'si ma, vaa suu ya
xtandiyo kuechi ñayii ñuu ñayivi a.
30 Iya ya'a kúu iya ni ka'an sa ja kenda ya
ma, te jin kuni ñayivi ni ya, te kanuu-ka ya
sana saña, vaa jâ iyo ya, saa ni kenda sa ma.
31 Maa sa, masu jini sa na in kúu ya nkuu,
kovaa vee sa ja skuandute sa ñayii ma, te
sukan-va'a ñayii ñuu Israel ya, jin koo tu'va
i te jin ndakuni i ya —kúu de jiña'a de.
32 Sani te Juan ma, ni ndaka'an de sukan
ni jini de ma:
—Ni jini sa Xtumani Ndios ma, ja ni
nuu ya andivi ma sukan kaa in sata, te ni
jinkuiñi ya siki Jesús ma.
33 Saña chi ñatuu kuni-ka sa nkuu ja Jesús
ma kúu iya tetniñu maa Su'si ma, kovaa
Su'si iya ni tetniñu ña'a ja skuandute sa
ñayii ma ji'in ndute ma, ni ka'an ya nuu sa:
"Na in kuni ni ja nuu Xtumani Ndios ma
siki i te koo ya ji'in i ma chi iya yukan kúu
iya skuandute ñayii ma ji'in Xtumani Ndios
ma."
34 Te maa sa ni jini, te kúu sa testigu ja Sa'ya
Su'si ma kúu Jesús ya —kúu de jiña'a de.

Tee ka kuu xinañu'u ja ni ka ndikin de Jesús ma

35 Kii xtnee ma Juan ma, iyo de ji'in uu
tee ka ndikin ña'a ma.
36 Nuu ni jini de ja ni ya'a Jesús ma, Juan
ma, jiña'a de:
—¡Jin konde'ya ni! Iya ya'a kúu Ndikachi
Jaa nuu Su'si ma —kúu de jiña'a de.
37 Nduu tee ka ndikin Juan ma, ni ka
jiniso'o de, te ni ka ndikin de Jesús ma.
38 Jesús ma, ni ndakonenuu ya, te ni jini ya
ja ka ndikin de ya ma, te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Nawa ka nduku ni? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Rabí, ¿ndenu iyo ni? —ka kuu de ka
jiña'a de. Te tnu'u rabí ma kúni ka'an
"teskua'a".
39 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ne'e koo ni, te jin kuni ni —kúu ya
jiña'a ya.
Ni jan koo de, te ni ka jini de ndenu iyo
ya ma, te ni ka iyo de ji'in ya onde ni kunee
ma, vaa jâ ve ñini ma.
40 Te in de ma chi Andrés ñani Simón
Pedro ma kúu de, te ja ni jiniso'o de sukan
ká'an Juan ma, te ni ndandikin de Jesús ma.
41 Andrés ma, sani te ni ndanduku de ñani
de Simón ma, te jiña'a de:
—Ni ka ndani'i ri Mesías ma —kúu de
jiña'a de. Te tnu'u Mesías ma kúni ka'an
"Cristo iya ni tetniñu Su'si ma".
42 Sani te Andrés ma, kuan koo de ji'in
ñani de Simón ma nuu iyo Jesús ma. Nuu
ni jini Jesús ma de, te jiña'a ya:
—Ndijin kúu Simón sa'ya Jonás ma, ko-
vaa konani ni Cefas —kúu ya jiña'a ya. Te
tnu'u Cefas ma kúni ka'an "Pedro".

Jesús ma, ni kana ya Felipe ma ji'in tee kúu Natanael ma

43 Kivi xtnee ma Jesús ma, ni jani ini ya ja
ki'in ya ñuu Galilea ma. Ni ndani'i ya Felipe
ma, te jiña'a ya:
—Kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
44 Te ñuu Betsaida ma kúu ñuu Felipe ma
ji'in Andrés ma ji'in Pedro ma.
45 Felipe ma, ni ka ndatna'a de ji'in
Natanael ma, te jiña'a de:
—Ni ka ndani'i sa tee ni tee Moisés ma
nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma, suni ni ka
tee tna tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma. Te suu de kúu Jesús
sa'ya José ma, te tee ñuu Nazaret ma kúu
de —kúu de jiña'a de.
46 Jiña'a Natanael ma:
—¿Xi kuu kee in ja va'a ñuu Nazaret ma?
—kúu de jiña'a de.
Felipe ma, ni ndakone'e de:
—Ne'e ni, te kuni ni —kúu de jiña'a de.
47 Nuu ni jini Jesús ma ja kuan tu'va tee
kúu Natanael ma, te jiña'a ya:
—Ya'a vee in tee ndija ñuu Israel ya, in
tee masu xnda'vi ñayii ma kúu de —kúu ya
jiña'a ya.
48 Natanael ma, ni jikan-tnu'u de:
—¿Naxe jini ña'a ni? —kúu de jiña'a de.
Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jâ ni jini ña'a sa xi'na-ka sana ni kana
ña'a Felipe a, nuu iyo ni kati tnu higo ma
—kúu ya jiña'a ya.
49 Natanael ma, jiña'a de:
—Rabí, ¡ndijin kúu Sa'ya Su'si ma! ¡Ndijin
kúu rey ñuu Israel ya! —kúu de jiña'a de.
50 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Ni kandija ni kuechi ja ni ka'an sa ja ni
jini ña'a sa kati tnu higo ma? Su'va kua'a-ka
ja kuni ni sana cha'a —kúu ya jiña'a ya.
51 Suni jiña'a Jesús ma:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja onde vitna,
te jin kuni ni andivi ma ja ndanune, te ángel
Su'si ma jin nda koo jin nu koo siki sa ja kúu
sa iya ni kenda ñayivi ñuu ñayivi a —kúu ya
jiña'a ya.

2

Jesús ma, ni sa'a ya ja ndute ma, te ni nduu de ndute uva

1 Nuu uni kii ma ni iyo in viko tnánda'a
ñuu nani Caná ñuu Galilea ma. Te yukan
iyo tna si'i Jesús ma.

2 Te ni ka kana tna ñayii ma Jesús ma ji'in
tee ka ndikin ya ma. Ni jan koo de ji'in ya
viko tnánda'a ma.
3 Te ni ndi'i ndute uva ma, te si'i Jesús ma,
jiña'a ña ya:
—Ñatuu-ka na ndute uva ka neva'a i
—kúu ña jiña'a ña.
4 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nawa kúni ni ja sa'a sa? ¿Nava'a ká'an
ni sa'a? Ñatuu kenda-ka ora ja satniñu sa
—kúu ya jiña'a ya.
5 Te jiña'a ña tee ka skanduu ndute uva
ma:
—Jin sa'a ni ndaka ja ká'an i ma —kúu ña
jiña'a ña.
6 Ka nukuiñi iñu yuu ka kuu tinaja ja jin
ku'un ndute ka jatniñu ñayii judío ma sukan
ka sa'a i kivi ka kuni i ja jin nduvii i nuu
Su'si ma. Te in tinaja ma chi kanda uu xi
uni kiyi ndute.
7 Jesús ma, jiña'a ya tee ka skanduu ndute
uva ma:
—Jin xchitu ni ndute nuu tinaja a —kúu
ya jiña'a ya.
Te ni ka xchitu de.
8 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Vitna te jin tava ni jaku ndute a, te jin
xsia'a ni de nuu tee kúcargu viko a —kúu ya
jiña'a ya.
Sukan ni ka sa'a de.
9 Te tee kúcargu viko ma, ni jitotnuni de
ndute ni nduu ndute uva ma. Ni masu jini
de ndenu ni kee ndute uva ma chi maa
in-ni tee ka skanduu ma ka jini, chi vaa
maa de ni ka tava ndute ma. Chukan kúu
ja tee kúcargu viko ma, ni kana de suchi
tnánda'a ma,
10 te jiña'a de:
—Ndaka ñayii ma, xinañu'u ndute uva
va'a-ka ma ka skanduu i, te nuu jâ ni
kukua'a ka ji'i ñayii ka iyo viko ma, sani te
ka kene'e i ja nda'vi-ka ma. Kovaa ro'o chi
ni tava'a ro ndute uva va'a-ka a, te onde
vitnañu'ni, sana ni kene'e ro de —kúu de
jiña'a de.
11 Cha'a kúu ja ni sa'a Jesús ma ñuu nani
Caná ñuu Galilea ma, te cha'a kúu xinañu'u
milagru ni sa'a ya ma, ja ni kaxtnu'u ya
jayiñu'u maa ya ma. Te tee ka ndikin ya ma,
ni ka kukanu ini-ka de ya.
12 Te ni jinu sukan, te kua'an ya ñuu
Capernaum ma. Te ndikin si'i ya ma, ji'in
ñani ya ma, ji'in tee ka ndikin ya ma, kuan
koo de ji'in ya. Te yukan ni iyo ya ji'in de
jaku kii.

Jesús ma, ni ndasavii ya ini veñu'u ka'nu ma

(Mt 21:12-13; Mr 11:15-18; Lc 19:45-46)

13 Jesús ma, kua'an ya ñuu Jerusalén ma,
vaa jâ ve kuyatni Viko Pascua ja ka sa'a
ñayii judío ma.
14 Te ini veñu'u ma chi ni ndani'i ya tee ka
xiko xndiki, ji'in tee ka xiko ndikachi, ji'in
tee ka xiko sata, ji'in tee ka nukoo ka sama
de xu'un ñayii ma.
15 Ja ni jini Jesús ma sukan, ni ke'en ya in
yo'o, te ni sa'a ya in yutnu xii, te ni kene'e
ya ndaka kiti ka ñu'u ma, ji'in ndaka ñayii
ma. Te ñayii ka sama xu'un ma, ni jatenuu
ya xu'un i ma, te ni kondakin ya mesa i ma.
16 Suni tee ka xiko sata ma jiña'a ya:
—¡Jin xtandiyo ni kiti ya'a! ¡Má jin sa'a ni
nuya'vi ve'e Yuva sa ya! —kúu ya jiña'a ya.
17 Sani te ni ka ndaka'án tee ka ndikin ya
ma sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma:
“Kúkueñu sa ve'e Yuva sa a, te chukan kúu
ja sa'a sa ndaka cha'a.”
18 Te ni ka jikan-tnu'u tee judío ma nuu
Jesús ma:
—¿Nde a kúu ja kaxtnu'u ni, ja sa'a ni
sa'a? —ka kuu de ka jiña'a de.
19 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jin ndakana ni veñu'u ya'a, te nuu uni
kii te ndasa'a sa —kúu ya jiña'a ya.
20 Te tee judío ma, ka jiña'a de:
—Uu xiko iñu (46) kuiya ni ka satniñu i
ja ni kuva'a veñu'u a, te ¿ndijin, nuu uni-ni
kii te ndasa'a ni, ká'an ni a? —ka kuu de ka
jiña'a de.
21 Kovaa veñu'u ká'an Jesús ma chi maa
yikikuñu ya ma kúu ja ká'an ya ma.
22 Chukan kúu ja nuu ni ndateku ya ma,
te tee ka ndikin ya ma, ni ka ndaka'án de
sukan ni ka'an ya ma, te ni ka kandija de
sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma ji'in
ja ká'an Jesús ma.

Jesús ma, jini ya nawa ñunee ini anua ñayii ma

23 Nani iyo Jesús ma Viko Pascua ñuu
Jerusalén ma, kua'a ñayii ma, ni ka kandija
i ja ká'an ya ma, ja ni ka jini i milagru ni
sa'a ya ma.
24 Kovaa Jesús ma, masu ni yo kukanu ini
ya ñayii yukan, vaa jini ya sukan inu-ini
ndaka i ma.
25 Ñatuu ni yo jiniñu'u ya ja na in kuña'a ja
naxe ka kuu ñayii ma, vaa maa ya chi jâ jini
ya onde ini anua ñayii ma nawa ñu'u ini i.

3

Ni ka ndatnu'u Jesús ma ji'in tee nani Nicodemo ma

1 Iyo in tee fariseo ma ja nani de
Nicodemo, te in tee kanuu xeen ne'un ñayii
judío ma kúu de.
2 Tee ya'a, ni kii de nuu iyo Jesús ma in
jakuaa, te jiña'a de:
—Teskua'a, ka jini sa ja nuu Su'si ma vee
ni ja kaxtnu'u ni nuu ñayii a, vaa masu na
in kúu sa'a milagru sa'a ni a, nú masu iyo i
ji'in Su'si ma —kúu de jiña'a de.
3 Te ni ndakone'e Jesús ma, te jiña'a ya:

—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, nú na in ma
ndakâku jaa i, masu kuu kuni i nuu tatnuni
Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
4 Te jiña'a Nicodemo ma:
—¿Xi kuu ja in ñayii nija'nu ma, te
ndakâku jaa i in-ka jichi? ¿Kuu ndivi i chii
si'i i ma te ndakâku jaa i in-ka jichi? —kúu
de jiña'a de.
5 Te ni ndakone'e Jesús ma:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, nú na in ma
kâku ji'in ndute ji'in Xtumani Ndios ma,
masu kuu kuni i nuu tatnuni Su'si ma.
6 Ñayii ni kâku nuu si'i i ma chi yikikuñu-ni
kúu i. Kovaa ñayii ni ndakâku jaa ja sa'a
Xtumani Ndios ma, ni ndujaa anua i ma
nuu Su'si ma.
7 Máko kun-nenu ini ni ja ká'an sa ja jiniñu'u
ja jin ndakâku jaa ni.
8 Vaa jini ni ja yi'i kajin ma nuu kúni maa
i ma, te jiniso'o o ja kúu yu'u i ma, kovaa
masu jini o nde ichi vee i nde ichi kua'an
i. Sukan kúu ñayii ndákâku jaa ja sa'a
Xtumani Ndios ma —kúu ya jiña'a ya.
9 Nicodemo ma, ni ndakakan-tnu'u de
in-ka jichi:
—¿Naxe kúu ja ká'an ni a? —kúu de jiña'a
de.
10 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndijin ja in teskua'a ñuu Israel ya kúu
ni, te ¿ñatuu jini ni ja ká'an sa a?
11 Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, ja ja ka jini sa
a ka ka'an sa, ji'in ja ka nde'ya sa a, te ka
ndaka'an sa a, kovaa masu ka kandija ni ja
ka ndaka'an sa a.
12 Nú ma jin kandija ni tna'a ja ká'an sa a
sukan kúu ñuu ñayivi a, ¿naxe jin kandija ni
nuna ka'an sa sukan kúu andivi ma?
13 Masu na in ni kaa andivi ma, nú masu ja
maa iya ni kenda ñayivi ñuu ñayivi a, ja iyo
ya andivi ma.
14 Sukan ni sa'a Moisés ma, ja ni ndone'e
sukun de in koo nani-maa kaa kúu ti nuu
masu nawa kuiti iyo ma, sukan jiniñu'u ja
iya ni kenda ñayivi ñuu ñayivi a, jin ndone'e
sukun i ya,
15 sukan-va'a nú na in na kandija i ya ma,
masu skenaa i maa i, su'va koteku i ni-kani
ni-jika —kúu ya jiña'a ya.

Ûni kútoo xeen Su'si ma ndaka ñayii ñuu ñayivi a

16 Su'si ma, ni kutoo xeen ya ñayii ka iyo
ñuu ñayivi a, te ni tetniñu ya Sa'ya maa in
maa tnu'u-ni ya ma, sukan-va'a nú na in
na kandija ya ma, te masu skenaa i maa
i, su'va ndani'i ta'vi i te koteku i ni-kani
ni-jika.
17 Vaa Su'si ma, masu ni tetniñu ya Sa'ya ya
ma ñuu ñayivi ya'a ja xndo'o xneni ya ñayii
ma.
18 Su'va ñayii kandija ya ma, masu ki'in i
andeya ma ja chunaa i. Kovaa ñayii ñatuu
kándija ya ma, jâ iyo i ja chunaa maa i, vaa
masu kándija i Sa'ya maa in maa tnu'u-ni
Su'si ma.
19 Chukan kúu ja jin chunaa maa ñayii
ma, vaa ni kii Jesús ma, te sukan tnuu
ñu'u ma sukan kúu ya, káxtnu'u ya ichi va'a
nuu o a. Kovaa maa ñayii ma chi ni ka
jatna ini-ka i ichi nuu nee ma sana ichi nuu
xtnuu ya ñu'u maa ya ma, vaa ja ka sa'a i ma
chi ja u'vi kúu.
20 Vaa ndaka ñayii ka sa'a ja u'vi ma, ñatuu
ka jatna ini i nuu xtnuu ya ñu'u maa ya ma,
te ñatuu kí koo i nuu xtnuu ya ñu'u maa ya
ma, sukan-va'a ñatuu na in ko ndakuña'a ja
ja u'vi kúu ja ka sa'a i ma.
21 Kovaa ñayii ka sa'a ja ndaa ma chi kí koo
i kí tu'va i nuu tnuu ñu'u ya ma, sukan-va'a
jin kuni ñayii ma ja ka sa'a i sukan tátnuni
Su'si ma.

Ni ka'an Juan ma sukan kanuu-ka tniñu sa'a Jesús ma sana tniñu sa'a maa de ma

22 Ni jinu, sani te Jesús ma, kua'an ya ji'in
tee ka ndikin ya ma ñuu Judea ma. Nuu
ni iyo ya ji'in de ma, te ni yo skuandute ya
ñayii ma.
23 Suni Juan ma, iyo de ichi ñuu Enón ma
yatni ñuu Salim ma, te ni yo jan koo ñayii
ma, te ni yo skuandute de i, vaa iyo kua'a
ndute yukan.
24 Sa'a ni yo kuu, nuu ñatuu kivi-ka Juan ma
vekaa ma.
25 Kovaa jaku ñayii ka ndikin Juan ma, ni
ka keja'a i ka tetna'a i ji'in in tee judío ma
siki ja sukan nduvii ndundoo ñayii ma nuu
Su'si ma,
26 te ni jan koo i ka jiña'a i Juan ma:
—Teskua'a, jini ni ja tee ni iyo ji'in ni
ichi in-ka yu'u yute Jordán ma, tee ni ka'an
ni na in kúu de ma, te vitna chi yikuu de
skuandute de ñayii ma, te ndaka i ka ndikin
de —ka kuu i ka jiña'a i.
27 Te Juan ma, jiña'a de:
—Masu nawa kuu koneva'a o, nú masu
taa maa Su'si ma.
28 Ndaka maa ni ni ka jiniso'o ja ká'an ndaa
sa ja masu Cristo iya tetniñu Su'si ma kúu
sa chi yika-ni ja in ñayivi-ni kúu sa, te ni
tetniñu ña'a Su'si ma ja satu'va sa ichi vee
Cristo ma.
29 Vaa in viko tnánda'a ma chi suchi
tnánda'a ma, kúsii ini xeen i ja iyo i ji'in
suchi si'i ma, te suni sukan kúu tna suchi
kétna'a ini ji'in suchi tnánda'a ma, ja iyo tna
i yukan, te jiniso'o i ja ká'an suchi tnánda'a
ma, te kútachi xeen i. Te vitna sukan kúsii
ini tna sa.
30 Chukan kúu ja saña chi nduu luluu-ka
tniñu sa'a sa a, te maa ya chi su'va
kuka'nu-ka tniñu sa'a ya ma, vaa iya
kanuu-ka kúu ya sana saña —kúu de jiña'a
de.

Jiniñu'u ja jin kandija o ja ká'an Jesús ma

31 Iya vee onde sukun ma iyo siki ndaka
o. Ñayii iyo nuu ñu'ú ya'a, ñayii nuu ñu'ú
ya'a kúu i, te ká'an i sukan kúu nuu ñu'ú ya.
Kovaa iya vee onde andivi ma, iyo ya siki
ndaka ja iyo ñuu ñayivi a,
32 te ká'an ya ja jiniso'o ya ma ji'in ja jini ya
ma. Kovaa ñatuu na in kándija ja ká'an ya
ma.
33 Kovaa nú na in na kandija ya ma, ñayii
yukan, ká'an ndaa i ja Su'si ndija kúu Su'si
ma,
34 vaa maa Su'si ma ni tetniñu Sa'ya ya
ma. Vaa iya ni tetniñu Su'si ma, ká'an ya
ndaka ja tátnuni Su'si ma, vaa Su'si ma chi
masu jaku-ni Xtumani maa ya ma ni wa'a
ya Sa'ya ya ma chi ni wa'a ndi'i ni wa'a tu'u
ya.
35 Vaa Yuva ya ma chi kútoo ya Sa'ya ya ma,
te wa'a ya tnu'u ja tátnuni Sa'ya ya ma siki
ndaka ja iyo ñuu ñayivi a.
36 Nú na in kandija Sa'ya ya ma, te koteku
i ni-kani ni-jika, kovaa nú na in ñatuu kúni
kandija i Sa'ya ya ma, masu koteku i, su'va
ndetu ña'a nuu ndo'o neni i ma.

4

Jesús ma, ni ndatnu'u ya ji'in in ña'a ñuu Samaria ma

1 Tee ka kuu fariseo ma, ni ka jini de ja ka
kandija kua'a-ka ñayii ja ká'an Jesús ma te
ni yo skuandute kua'a-ka ya ñayii sana Juan
ma.
2 (Kovaa masu maa Jesús ma ni yo skuan-
dute ñayii ma chi tee ka ndikin ya ma ni ka
yo skuandute ñayii ma.)
3 Nuu ni jini Jesús ma ja sukan ka jani ini
tee ka kuu fariseo ma, te ni ndee ya ñuu
Judea ma, te kuan no'o ya ñuu Galilea ma.
4 Te ichi kuan no'o ya ma, jiniñu'u ja
ndaya'a ya ñuu Samaria ma.
5 Chukan kúu ja ni kenda ya ñuu Samaria
ma ichi nuu nani Sicar ma
6 yatni ñu'ú tee ni yo kuu Jacob ma ja ni
wa'a de sayii de José ma. Yukan iyo in soko
ndute ni ka yo xnani ñayii ma soko Jacob
ma. Te Jesús ma, ni ku-u'vi ya ja ni jika ya
ma, te ni jinkoo ya yu'u soko ma nuu sani
te kuu sava nduu.
7 Sani te ni kenda in ña'a ñuu Samaria ma
kuan tava ña ndute soko ma, te Jesús ma,
jiña'a ya:
—Taa ni vala ndute ko'o sa —kúu ya
jiña'a ya.
8 Te tee ka ndikin ya ma chi jâ kuan koo
de ini ñuu ma kuan kuaan de ja jin kaa de
ji'in ya ma.
9 Kovaa ñayii judío ma, masu ni ka yo
jatniñu i ndatniñu ñayii ñuu Samaria ma. Te
chukan kúu ja ña'a ma, ni ndakone'e ña:
—¿Naxe kúu ja ndijin, ja tee judío ma kúu
ni, te jikan ni ndute nuu saña ja kúu sa ña'a
ñuu Samaria a? —kúu ña jiña'a ña.
10 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nute kuni ni nawa kúu ja taa Su'si ma,
te nute kuni ni na in kúu ja jikan ndute nuu
ni a chi maa ni kakan ndute ko'o ni, te taa
ya ndute sa'a ja koteku ñayii ma —kúu ya
jiña'a ya.
11 Te ña'a ma, jiña'a ña:
—Ndijin, masu nawa yinda'a ni ja tava ni
de, te vaa kunu soko a, te ¿ndenu yinda'a ni
ndute taa ni ja koteku sa ma?
12 Tee jana'a ni yo kuu Jacob ma, ni ka yo
ji'i de ndute soko ya'a, ji'in sa'ya de ma, ji'in
kiti de ma. Te ni xndoo de soko ya'a ja jin
nduta'vi o a. ¿Te naku ká'an ni sukan? ¿Xi
ja va'a-ka ni sana Jacob ma? —kúu ña jiña'a
ña.
13 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndaka ñayii jin ko'o ndute ya'a chi jin
ko yichi-ka i,
14 kovaa ñayii jin ko'o ndute kua'a sa ma,
masu jin ko yichi-ka i, vaa onde ini anua
ñayii jin kuan-ta'vi ndute kua'a sa ma ko
kuu sukan kúu nuu tóo ndute ja masu nde
ndi'i de ma, te jin koteku i ni-kani ni-jika
—kúu ya jiña'a ya.
15 Te jiña'a ña'a ma:
—Ndijin, taa ni ndute yukan, sukan-va'a
máko ko yichi-ka sa, te máko kii-ka sa ki
tava sa ndute a —kúu ña jiña'a ña.
16 Jesús ma, jiña'a ya:
—Kuá'an ni, te kana ni yii ni ma, te kii ni
ji'in de —kúu ya jiña'a ya.
17 Te jiña'a ña'a ma:
—Masu na yii sa iyo —kúu ña jiña'a ña.
Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Va'a-ni ni ka'an ni ja masu na yii ni iyo,
18 vaa u'un tee ni iyo ji'in ni ma, te tee iyo
ji'in ni vitna a chi masu yii ni kúu de. Te ja
ndaa kúu ja ká'an ni a —kúu ya jiña'a ya.
19 Ja ni jiniso'o ña sukan ma, te jiña'a ña:
—Ndijin chi in tee ndákaxtnu'u tnu'u wa'a
Su'si ma kúu ni.
20 Tna'a sa ñayii jana'a ñuu Samaria ya chi
ni ka yo chiñu'u i Su'si ma nuu yuku ya'a. Te
ndijin tee judío ma, ka ka'an ni ja Jerusalén
ma kúu nuu jin chiñu'u o Su'si ma —kúu ña
jiña'a ña.
21 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndijin, kandija ni ja ká'an sa a, vaa sani
te kenda kivi, te masu jiniñu'u-ka ja jin koo
ni yuku ya'a ni a ñuu Jerusalén ma ja jin
chiñu'u ni Yuva o ma.
22 Ndijin, masu ka jini ni na in ka chiñu'u
ni, kovaa saña chi ka jini sa na in ka chiñu'u
sa, vaa ne'un ñayii judío ma kenda iya sa'a
ja jin ndani'i ta'vi ñayii ma.
23 Kovaa kenda ora ma, te vitna kúu ora ja
jin chiñu'u ndija ñayii ma Yuva o Su'si ma,
te jin sa'a ndaa jin sa'a ndija i ndaka sukan

kúni maa Xtumani Ndios ma. Vaa suni
Yuva o ma chi ndánduku ya ñayii ni-yu'u
ni-ini i jin ndachiñu'u ndija i ya ma.
24 Vaa Su'si ma chi masu kuni ndijin o ya,
vaa Xtumani Ndios ma kúu ya. Te ñayii jin
chiñu'u ya ma, jiniñu'u ja ni-yu'u ni-ini i jin
chiñu'u i ya sukan kúni maa Xtumani Ndios
ma —kúu ya jiña'a ya.
25 Te ña'a ma, jiña'a ña:
—Saña chi jini sa ja kii Mesías ma, te
kivi kii ya ma kaxtnu'u ndi'i kuiti ya ndaka
—kúu ña jiña'a ña. Te tnu'u Mesías ma kúni
ka'an "Cristo iya tetniñu Su'si ma".
26 Jesús ma, jiña'a ya:
—Maa sa kúu iya yukan, iya ká'an ji'in ni
a —kúu ya jiña'a ya.
27 Sani te ni ka ndenda koo tee ka ndikin
ya ma, te ni ka sa'vi-nka ini de ja Jesús ma,
yikuu ya ká'an ya ji'in ña'a ma. Kovaa ni-in
de ñatuu ni ka kusaa ini ja jin kakan-tnu'u
de nawa kúni ya xi nawa ka ndatnu'u ya
ji'in ña'a ma.
28 Te ña'a ma chi ni xndoo ña kiyi ña ma,
te kuan no'o ña ini ñuu ma, te ni jiña'a ña
nuu ñayii ma:
29 —Ne'e koo ni, te jín koo o, te jin kuni ni
in tee ja ni ka'an de ndaka ja ni yo sa'a, ni
yo kuu sa ma. ¿Te kuiti masu tee ya'a kúu
Cristo ma? —kúu ña jiña'a ña.
30 Sani te ni ka ke koo ñayii ñuu yukan, te
kuan koo i nuu iyo Jesús ma.
31 Kovaa nani ve koo ñayii ñuu ma, te ka
ka'an nda'vi tee ka ndikin ya ma ja kaa ya
xita, te ka jiña'a de:
—Teskua'a, kaa ni vala —ka kuu de ka
jiña'a de.
32 Kovaa jiña'a ya:
—Saña chi iyo in ja kaa sa ja masu ka jini
ni —kúu ya jiña'a ya.
33 Te tee ka ndikin ya ma, ni ka keja'a de
ka jikan-tnu'u tna'a de:
—¿Kuiti masu na in ni ki xsia'a ja ni jaa
de? —ka kuu de ka ka'an de.
34 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Ndeyu sa kúu ja sa'a sa sukan kúni iya
ni tetniñu ña'a ma, te xsinu sa tniñu ni
tatnuni ya ja sa'a sa a.
35 Ndijin, ka ka'an ni: "Kúni-ka kuun-ka yoo
sana ndaxtutu o itu ma", kovaa saña chi
ká'an sa, jin ndonenuu ni te jin konde'ya ni
nuu ni ka saka i triu ma, vaa jâ ni ka kuaan
ja sani te ndututu i.
36 Ñayii satniñu nuu ndútutu ma chi ké'en
ya'vi i, te ñayii ndáxtutu ma, ndáxtutu i ja
jin koteku i ni-kani ni-jika, vaa suni ñayii
sáka ma ji'in ñayii ndáxtutu ma, ka kusii ini
ndunduu i.
37 Vaa sa'a, te kúu ja ndaa ja ndija tnu'u
ndichi ka ka'an i ma: "In ñayii sáka, te in-ka
i ndáxtutu."
38 Saña ni tetniñu ndaka ni ja jin ndaxtutu
ni tna'a ja masu nawa ni ka satniñu ni ja
kuite i ma. Siin-ka ñayii ni ka yo satniñu. Te
ndijin jin ko kuu ñayii jin ndaxtutu kuenda
ñayii ni ka satniñu ma —kúu ya jiña'a ya.
39 Kua'a ñayii ñuu Samaria ma ni ka
kandija Jesús ma, vaa ni ka jini i ja ndaa ni
ndakani ña'a ma, ja ni ndakuña'a ya ndaka
sukan ni yo sa'a, ni yo kuu ña ma.
40 Chukan kúu ja nuu ni kenda koo ñayii
Samaria ma nuu iyo Jesús ma, te ka ka'an
nda'vi i Jesús ma ja na kendoo ya ñuu
yukan. Te ni kendoo ya yukan uu kii.
41 Te kua'a xeen-ka ñayii ni ka kandija ja
ká'an ya ma,
42 te ka jiña'a de nuu ña'a ma:
—Vitna, te ka kandija sa. Masu nani ja ni
ka'an ni ma, chi vaa maa sa ni ka jiniso'o ja
ni ka'an ya ma, te ni ka ndasa'a sa kuenda
ja iya ya'a kúu iya sa'a ja jin ndani'i ta'vi
ñayii ñuu ñayivi a —ka kuu de ka jiña'a de.

Jesús ma, ni ndasava'a ya sayii in tee kanuu satniñu nuu rey ma

43 Ni ya'a uu kii ma, te ni ndee Jesús
ma ñuu Samaria ma, te kuan no'o ya ñuu
Galilea ma.
44 Te sa'a ni yo ka'an maa ya: In tee
ndákaxtnu'u tnu'u wa'a Su'si ma, ñatuu ka
ndachiñu'u ña'a ñayii ñuu de ma, kovaa ñayii
in-ka ñuu ma chi ka ndachiñu'u i de.
45 Nuu ni ndenda ya ñuu Galilea ma, te ñayii
ñuu yukan, ni ka ndatnu'u mani i ji'in ya,
vaa suni ni jan koo tna i Viko Pascua ñuu
Jerusalén ma, te suni ni ka jini i ndaka ja ni
sa'a ya yukan ma.
46 Jesús ma, kuan no'o ya Caná ñuu
Galilea ma nuu ni sa'a ya ja ndute ma, te ni
nduu de ndute uva ma. Te iyo in tee kanuu
satniñu nuu rey ma, te iyo in sayii de ñuu
Capernaum ma, te ku'u i.
47 Nuu ni jini tee kanuu satniñu nuu rey ma,
ja ni ndenda Jesús ma ñuu Galilea ma ja ni
ja'an ya ñuu Judea ma, te ni ja'an de ni jan
koto de ya, te ni ka'an nda'vi de ya ja ki'in
ya ve'e de ma te ndasava'a ya sa'ya de ma,
vaa ku'u ka'vi i, te kûu i kúni i.
48 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndijin, masu ka kandija ni, nú masu jin
kuni ni seña ji'in milagru —kúu ya jiña'a ya.
49 Kovaa tee kanuu satniñu nuu rey ma,
jiña'a de:
—Tee tatnuni, kachi ni, te kí'on. Nú ña'a,
te kûu sa'ya sa ma —kúu de jiña'a de.
50 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Kuán no'o ni ve'e ni ma chi téku sa'ya
ni ma —kúu ya jiña'a ya.
Te tee ma chi ni kandija de ja ni ka'an
Jesús ma, te kuan no'o de.
51 Nani kuan no'o de ve'e de ma, te tee ka
jinukuechi nuu de ma, ni ki koo de ni ka ki
ndi tna'a de tee ma, te ka jiña'a de:
—Téku sa'ya ni ma —ka kuu de ka jiña'a
de.

52 Te ni jakondee de jikan-tnu'u de na ora
ni ndusii ini i ma, te ni ka ndakone'e tee ma:
—Iku ma nuu ka in nuu ve kukuee ma ni
nuu ña'a ka'ni i ma —ka kuu de ka jiña'a
de.
53 Te yuva i ma, ni ndasa'a de kuenda ja
maa ora yukan ni jiña'a Jesús ma: “Téku
sa'ya ni ma”, te ndaka de ve'e de ma ni ka
kandija Jesús ma.
54 Cha'a kúu ja ku-uu seña ji'in milagru ni
sa'a Jesús ma nuu ni ndenda ya ñuu Galilea
ma ja ni ja'an ya ñuu Judea ma.

5

Jesús ma, ni ndasava'a ya in tee ñatuu kúu kanda de

1 Ja ni ya'a jaku kii ma, te ñayii judío ma,
ni ka sa'a i in viko, te Jesús ma, kua'an tuku
ya ñuu Jerusalén ma.
2 Ñuu Jerusalén ma nuu nani Ye'e Ndikachi
ma iyo in nuu ñu'u ndute, te sa'an hebreo
ma nani i Betzata. Iyo u'un corredor,
3 te yukan ka iyo kua'a ñayii ka ku'u, ji'in
ñayii inukuaa ma, ji'in ñayii cojo ma, ji'in
ñayii ñatuu kúu jin kanda i ma. Ka ndetu
ndaka i ja kanda ndute ma.
4 Vaa in ángel Su'si ma, na'nu-ni na'nu-ni ni
yo kenda i, te ni yo skanda i ndute ma, te
jínu kánda ndute ma, te ñayii kúñama ma,
te xinañu'u i jan kêe nuu ndute ma, te ni yo
nduva'a i ndeva'a-ni na kue'e ni yo ndo'o i
ma.
5 Ne'un ndaka ñayii ma iyo in tee jâ iyo
oko ja'un uni (38) kuiya ja ku'u de ma.
6 Nuu ni jini ña'a Jesús ma ja kátuu de ma
te ni jini ya ja ni kukua'a kuiya ku'u de ma,
te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Kúni ni ja nduva'a ni? —kúu ya jiña'a
ya.
7 Te tee ku'u ma, ni ndakone'e de:
—Señor, masu na in neva'a sa ja skee ña'a
i nuu ndute a ora kánda de ma. Ndaka
jichi kúni sa ja kêe sa ma, te in-ka ñayii kée
xinañu'u-ka —kúu de jiña'a de.
8 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ndakoo ni, te ndake'en ni nuu ni katuu
ni a, te kuán no'o ni —kúu ya jiña'a ya.
9 Te ora yukan-ni ni nduva'a tee ku'u ma,
te ni ndake'en de nuu ni katuu de ma, te ni
keja'a de jika de.
Kovaa kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin
satniñu ñayii ma kúu,
10 te tee judío ma, ka jiña'a de nuu tee ni
nduva'a ma:
—Vitna kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin
satniñu o kúu. Masu jatna ini Su'si ma ja
ndakuiso ni nuu ni katuu ni a —ka kuu de
ka jiña'a de.
11 Te tee yukan, ni ndakone'e de:
—Vaa maa tee ni ndasava'a ña'a ma
ká'an: “Ndake'en ni nuu ni katuu ni a, te
kuán no'o ni” —kúu de ká'an de.
12 Te ni ka jikan-tnu'u de tee ma:
—¿Na in kúu ja ni ka'an: “Ndake'en ni
nuu ni katuu ni a, te kuán no'o ni”? —ka
kuu de ka jiña'a de.
13 Kovaa tee ma, masu jini de na in ni
ndasava'a ña'a ma, vaa Jesús ma chi ni
nduyu'u ya ne'un kua'a ñayii ka iyo ma.
14 Sani te Jesús ma, ni ndani'i ya tee ma
ini veñu'u ka'nu ma, te jiña'a ya:
—Vitna ja ni jini ni ja ni nduva'a ni a,
máko ndakuiso kuechi-ka ni, nasa ka'vi-ka
ndando'o ni —kúu ya jiña'a ya.
15 Te kua'an tee ma, te ni jiña'a de nuu tee
judío ma ja Jesús ma ni ndasava'a ña'a ma.
16 Chukan kúu ja tee judío ma, ñatuu ni ka
yo jini ndee de ya, vaa ka kuni de ja jin ka'ni
de ya, kuechi ja ni yo sa'a ya ja va'a ma kivi
ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii
ma.
17 Kovaa Jesús ma, ni jiña'a ya:
—Yuva sa ma, onde vitna satniñu ya, te
saña tna chi suni satniñu sa —kúu ya jiña'a
ya.
18 Chukan kúu ja tee judío ma, ûni ni ka
yo kuu ini xeen de ja jin ka'ni de ya, vaa
masu yika-ni ja ni ka yo jini de ja ñatuu ni
yo chiñu'u ya kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma
jin satniñu ñayii ma, suni ja ni yo ka'an ya
ja inuu-ni kúu ya ji'in Su'si ma, vaa ni yo
ka'an ya ja Su'si ma kúu Yuva ya ma.

Sukan tátnuni Jesús Sa'ya Su'si ma

19 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja saña ja kúu
sa Sa'ya Su'si a, masu kuu nawa sa'a sa ja
kúni maa sa ma, su'va ja jini sa ja sa'a Yuva
sa ma, sukan sa'a sa. Vaa ndaka ja sa'a
Yuva sa ma suni sa'a sa ja kúu sa Sa'ya ya
a.
20 Vaa Yuva sa ma, kútoo ña'a ya, te káxtnu'u
ya ndaka ja sa'a maa ya ma nuu sa a. Te
kua'a-ka ja kaxtnu'u ya, sukan-va'a jin kuni
ni, te jin sa'vi-nka ini ni.
21 Vaa Yuva sa ma chi ni ndaxteku ya ñayii
ni ka ji'i ma, te sa'a ya ja jin koteku i. Sukan
tna saña ja kúu sa Sa'ya ya a, sa'a sa ja jin
koteku na in kúni maa sa ma.
22 Te Yuva sa ma, masu ndakan ya kuenda
nuu ni-in ñayii ma, su'va nuu nda'a maa sa
ni xndoo ya ja ndakan sa kuenda nuu ñayii
ma,
23 sukan-va'a ndaka ñayii ma, na jin chiñu'u
ña'a i ja kúu sa Sa'ya Su'si ma, sukan ka
chiñu'u i Yuva sa ma. Nú na in ñatuu chiñu'u
ña'a i saña ma, suni masu nde chiñu'u i
Yuva sa ma iya ni tetniñu ña'a ma.
24 'Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, nú na in
niniso'o ja ká'an sa a chi kándija i sukan
ká'an maa iya ni tetniñu ña'a ma, te iyo i ja

koteku i ni-kani ni-jika, vaa masu ki'in-ka
i nuu iyo ja chunaa i nkuu ma, su'va jâ ni
kaku i ja masu kûu-ka i, te koteku i ni-kani
ni-jika.
25 Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja kenda ora, te
vitna chi ñayii ni ka ji'i ma, jin koniniso'o i
ja ká'an sa ja kúu sa Sa'ya Su'si a, te ñayii jin
kuniso'o ma, jin koteku i.
26 Sukan kúu Yuva sa ma ja téku maa ya ma,
sukan sa'a ya ja koteku maa sa,
27 te ni xndoo ya nuu nda'a sa ja kúu sa
Sa'ya ya a ja na ndakan sa kuenda nuu ñayii
ma, vaa kuechi ja saña ni kii ñayivi ñuu
ñayivi a.
28 Te máko jin ko ndaa jin ko ndivi ini ni ja
ká'an sa sa'a, vaa kenda ora ja ndaka ñayii
ni ka ji'i ma, jin kuniso'o i ja ká'an sa a,
29 te jin nana koo i yavi nuu ka ñunee i ma.
Ñayii ni ka sa'a ja va'a ma, jin ndateku i,
te jin koteku i ni-kani ni-jika, kovaa ñayii
ni ka sa'a ja u'vi ma, jin ndateku i ja jin
ndachunaa i na kuechi ni ka sa'a maa i ma.

30 'Saña, masu nawa kúu sa'a sa ja kúu ini
maa sa. Su'va maa Yuva sa ma ni tatnuni ja
ndakan sa kuenda nuu ñayii ma, te ndákan
ndaa sa kuenda, vaa ñatuu kúni sa ja sa'a sa
sukan kúu ini maa sa ma chi su'va sa'a sa
sukan kúu ini maa Yuva sa iya ni tetniñu
ña'a ma.
31 Nuna ka'an sa ja kuu maa sa ma, ja ka'an
sa ma masu ja ndaa ko kuu.
32 Kovaa iyo Yuva sa ma ja ká'an ya ja kuu
sa, te ja ká'an ya ma ja ndaa kúu.
33 Ndaka ni ni ka tetniñu tee ni ka
jikan-tnu'u Juan ma, te ja ni ndakone'e Juan
ma ja ndaa kúu.
34 Kovaa saña, masu kúkanu ini sa ni-in ja
ka ka'an ñayii ma. Kovaa jiniñu'u ja ka'an
sa ndaka tnu'u ya'a nuu ni, sana jin ndani'i
ta'vi ni.
35 Juan ma, sukan kúu in ñu'u ndú'va va'a te
ûni tnuu va'a ma, sukan ni yo kuu de nuu
ni, te ndaka ni ni ka kuu ini ja jin koo sii ini
ni nunuu-ni ja ni kaxtnu'u de nuu ni ma.
36 Kovaa iyo ja saña jin kandija-ka ni sana
Juan ma. Vaa maa sa chi sa'a sa ja ni tat-
nuni Yuva sa ma ja sa'a sa ma, sukan-va'a
jin kuni ni te jin kandija ni ja maa Yuva sa
ma ni tetniñu ña'a ma.
37 Te suni Yuva sa ma iya ni tetniñu ña'a ma,
ni kaxtnu'u ya na in kúu sa, visi ndaka ni,
ñatuu nama ni ka yo jiniso'o ni ya, ni a jin
kuni ni naxe kaa ya ma,
38 te ni a tnu'u ká'an ya ma masu ka ñu'u ini
ni, vaa ñatuu ka kandija ni ja Yuva sa ma ni
tetniñu ña'a.
39 Ndijin chi jiniñu'u ja jin skua'a va'a-ka
ni tutu ndee tnu'u Su'si ma, vaa yukan jin
ndani'i ni naxe jin koteku ni ni-kani ni-jika.
Vaa yukan ká'an na in kúu sa,
40 kovaa ndijin, masu nde ka kuni ni ja jin
kondikin ña'a ni sukan-va'a jin koteku ni
ni-kani ni-jika.
41 'Saña, masu kuan-ta'vi sa ja jin chiñu'u
ña'a ñayii masu ka kandija Su'si ma.
42 Vaa saña chi jini sa ndaka ni, te jini sa ja
masu ka kutoo ni Su'si ma.
43 Saña chi vee sa ja maa Yuva sa ma, te
ndaka ni, masu nde ka jan-ta'vi ña'a ni,
kovaa nute kenda in-ka ñayii ja masu Su'si
ma ni tetniñu ña'a chi jin kuan-ta'vi ni i.
44 Ndijin, ¿naxe jin kandija ni ja ká'an
Su'si ma? Vaa ka jan-ta'vi ni jayiñu'u ka
ndakua'a tna'a ndi-in ndi-in maa ni ma,
te masu ka ndanduku ni jayiñu'u taa maa
in-ni Su'si ma.
45 Másu ko jin kani ini ni ja saña, te
ndaxtekuechi ña'a sa nuu Yuva sa ma. Tee
ndaxtekuechi ña'a kúu maa Moisés ma, tee
ni ka kukanu ini ni ma.
46 Nute ni ka kandija ni tnu'u ni ka'an
Moisés ma, suni jin kandija ña'a ni, vaa
Moisés ma, ni tee de na in kúu saña.
47 Kovaa ni masu ni ka kandija ni ja ni tee
de ma. ¿Naxe kuu jin kandija ni ja ká'an sa
ya? —kúu ya jiña'a ya.

6

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila
ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa
u'un mil tee
(Mt 14:13-21; Mr 6:30-44; Lc 9:10-17)

1 Nuu ni jinu sukan, te kua'an Jesús ma
in-ka yu'u mar Galilea ma, te suni maa i
kúu mar Tiberias ma.
2 Kua'a xeen ñayii ka ndikin ya, vaa ni ka
jini i seña ji'in milagru ni yo sa'a ya ma ja
ni ka yo nduva'a ñayii ka ku'u ma.
3 Sani te ni kaa Jesús ma in yuku, te ni
jinkoo ya ji'in tee ka ndikin ya ma.
4 Jâ ve kuyatni Viko Pascua ma ja ka sa'a
ñayii judío ma.
5 Te nde'ya Jesús ma, te ni jini ya ja kua'a
ñayii ka ndikin ya ma, te jiña'a ya tee kúu
Felipe ma:
—¿Ndenu jin kuaan o ndeyu jin kaa
ndaka ñayii a? —kúu ya jiña'a ya.
6 Kovaa ni jiña'a ya sukan-ni, sukan-va'a
naxe ndakone'e Felipe ma, vaa Jesús ma, jâ
jini ya naxe sa'a ya ma.
7 Te Felipe ma, ni ndakone'e de:
—Ni a uu cientu denario xtatila ma masu
kanda ja jin kaa i vala vala —kúu de jiña'a
de.
8 Te in-ka tee ndikin ya ma, nani de
Andrés ma, te ñani Simón Pedro ma kúu de.
Sani te jiña'a de:
9 —Ya'a iyo in suchi luluu, te neva'a i u'un
xtatila cebada ji'in uu tiaka, kovaa masu
jakuu ya'a, vaa kua'a xeen ñayii kúu a —kúu
de jiña'a de.

10 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jin kuña'a ni ndaka ñayii a jin kunukoo i —kúu ya jiña'a ya, vaa in nuu iyo kua'a kuii kúu.
Te ni ka jinkoo i. Visi u'un mil ja nani-maa tee ma kúu.
11 Jesús ma, ni tnii ya xtatila ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te ni wa'a ya ñayii ka nukoo ma. Suni sukan ni sa'a ya ji'in tiaka ma, ni wa'a ya, te ni ka jaa maa ñayii ma naxe ka kuni maa i ja jin kaa i ma.
12 Nuu jâ ni ka ndutu chii ñayii ma, Jesús ma, jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Jin ndaxtutu ni ndaka ta'vi kuechi ni ka ndoo ma, sukan-va'a masu jin xtivi o —kúu ya jiña'a ya.
13 Te ni ka ndaxtutu de, te ni ndachitu uxi uu-ka chika ta'vi kuechi ja ni ka ndoo ja u'un xtatila cebada ma.
14 Ja ni ka jini ñayii ma milagru ni sa'a Jesús ma, te ka ka'an i:
—Ja ndaa kúu ja tee ya'a chi tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu de. Tee ka ndetu o ja kii de ñuu ñayivi a kúu de —ka kuu i ka ka'an i.
15 Kovaa Jesús ma chi ni jinitnuni ya ja ka kuni i ja jin kueka i ya te jin koo i ji'in ya te jin sa'a i ja ko kuu ya rey, kovaa sani te ni ke'en ya ichi, te kua'an ya ichi yuku ma, sukan-va'a koo maa in-ni ya ma.

Jesús ma, ni jika ya nuu ndute mar ma (Mt 14:22-27; Mr 6:45-52)

16 Nuu ni kunee ma, te tee ka ndikin Jesús ma, ni ka nu koo de kuan koo de yu'u mar ma,
17 te ni ka ka koo de in nuu barcu, sukan-va'a jin koo de ñuu Capernaum ma. Te nani ka ndaya'a de nuu mar ma, te ni kunee xeen ma. Te ñatuu ndenda-ka Jesús ma.
18 Sani te ni ndakanda ndute ma, kuechi ja yi'i xeen kajin ma.
19 Nuu jâ ni kuu u'un iñu mil metro kuan koo de ma, te ni ka jini de Jesús ma ja jika jika ya siki ndute ma kuan tu'va ya nuu barcu ma, te ni ka yu'u xeen de.
20 Te jiña'a ya:
—¡Má jin koyu'u ni! ¡Maa sa kúu! —kúu ya jiña'a ya.
21 Ni ka kutachi de, te ni ka xndaa de ya ini barcu ma. Sani te nunuu-ni, te ni ka kenda koo de ñuu nuu jin koo de ma.

Ñayii ma, ka ndanduku i Jesús ma

22 Kii xtnee ma, te ñayii ka iyo in-ka yu'u ndute ma, ni ka jini i ja in-nka-ni barcu ma iyo, te yukan kuan nu koo tee ka ndikin Jesús ma, kovaa Jesús ma, masu kuan no'o ya ji'in de ma.
23 Kovaa ni ka kenda koo-ka barcu ñayii ñuu Tiberias ma yatni nuu ni ndakuan-ta'vi Jesús ma nuu Su'si ma te ni wa'a ya xtatila ni ka jaa ñayii ma.
24 Ja ni ka jini ñayii ma ja ñatuu-ka na Jesús ma ni a tee ka ndikin ya ma ka iyo ma, te suni ni ka ka koo ñayii ma nuu barcu ma, te kuan koo i ichi ñuu Capernaum ma ka ndanduku i ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya ja sukan kúu xtatila ma kúu ya vaa sa'a ya ja koteku o

25 Nuu ni ka kenda koo ñayii ma in-ka yu'u mar ma, te ni ka ndani'i i Jesús ma, te ni ka jikan-tnu'u i ya:
—Teskua'a, ¿na ora ve ndii ni ya'a? —ka kuu i ka jiña'a i.
26 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ja ndaa kúu ja ka ndanduku ña'a ni, masu kuechi ja ni ka jini ni milagru ni sa'a sa ma kúu chi kuechi ja ni ka jaa ni onde ni ka ndutu chii ni ma kúu.
27 Má jin satniñu ni siki ja ndeyu ndí'i ma, su'va jin satniñu ni siki ja ndeyu masu ndi'i ma, tna'a ja sa'a ja jin koteku ni ni-kani ni-jika ma, tna'a ja taa iya ni kenda ñayivi ñuu ñayivi a, iya ni kaxtnu'u Yuva o Su'si ma ja jin kandija ni ya ma —kúu ya jiña'a ya.
28 Te ni ka jikan-tnu'u i:
—¿Nawa jin sa'a sa, sukan-va'a jin sa'a sa ja kúni Su'si ma? —ka kuu i ka jiña'a i.
29 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja kúni Su'si ma ja jin sa'a ni kúu ja jin kandija ni maa sa ja kúu sa iya ni tetniñu ya ma —kúu ya jiña'a ya.
30 Te ni ka jikan-tnu'u i:
—¿Na seña kaxtnu'u ni, sukan-va'a jin kuni sa te jin kandija ña'a sa? ¿Nde a ka kuu ja sa'a ni?
31 Tna'a o ñayii jana'a ma, ni ka jaa i ja nani maná ma nuu masu nawa iyo kuiti ma, sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma: “Su'si ma, ni wa'a ya xtatila andivi ma ja ni ka jaa i ma” —ka kuu i ka jiña'a i.
32 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja masu Moisés ma kúu tee ni taa xtatila ni kuun andivi ma ja jin kaa ni ma, kovaa vitna maa Yuva sa ma kúu iya táa xtatila ndija ni nuu andivi ma.
33 Te saña kúu xtatila ni nuu andivi ma ja táa Su'si ma nuu ni a, te sa'a sa ja koteku ñayii ñuu ñayivi a —kúu ya jiña'a ya.
34 Te ka jiña'a i:
—Señor, taa taa-ni ni xtatila yukan ma —ka kuu i ka jiña'a i.
35 Jesús ma, jiña'a ya:
—Saña kúu xtatila ja sa'a ja jin koteku ni. Nú na in ki tna'a ña'a te kandija ña'a i, masu ko kokon ko yichi kuiti i.
36 Kovaa sukan-ni ni ka'an sa, vaa ndijin, visi jâ ni ka jini ña'a ni, kovaa masu ka kandija ña'a ni.

37 Ndaka ñayii taa maa Yuva sa ma, ki koo
i nuu maa sa, te ndaka ñayii ki koo nuu sa
ma, masu saxiko sa i.
38 Vaa saña chi ni nuu sa andivi ma, kovaa
masu vee sa ja sa'a sa ja kúu ini maa sa ma
chi vee sa ja sa'a sa ja kúu ini maa Yuva sa
ma, iya ni tetniñu ña'a ma.
39 Te ja kúu ini iya ni tetniñu ña'a ma kúu
ja másu ko skenaa sa ni-in ñayii ja ni taa ya
ma, su'va ndaxteku sa i kivi ndi'i kivi a.
40 Vaa ja kúu ini Yuva sa ma kúu ja ndaka
ñayii ka ndakunitnuni ña'a i ja Sa'ya Su'si
ma kúu sa te Su'si kúu sa te ka kandija
ña'a i ma, jin koteku i ni-kani ni-jika. Te
ndaxteku sa i kivi ndi'i kivi a —kúu ya jiña'a
ya.
41 Te chukan kúu ja tee judío ma, ni ka
keja'a de ka ka'an ndeva'a de ja kuu ya ma,
kuechi ja ni ka'an ya ja xtatila ni nuu onde
andivi ma kúu ya.
42 Te ka jiña'a de:
—¿Te masu tee ya'a kúu Jesús sa'ya José
ma? Ndaka o ka jini yuva de ma ji'in si'i de
ma. ¿Naxe kúu ja ká'an de ja ni nuu de vee
de onde andivi ma? —ka kuu de ka ka'an
de.
43 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Nava'a ka ka'an yu'u ka ka'an yu'u
nuu tna'a ni?
44 Kovaa ñatuu ni-in ñayii kuu kii nuu sa a,
nú masu ja ki xsia'a ña'a maa Yuva sa ma
iya ni tetniñu ña'a ma, te ndaxteku sa i kivi
ndi'i kivi ma.
45 Nuu tutu ndee tnu'u tee ka ndakaxtnu'u
tnu'u ni wa'a Su'si ma ká'an: “Su'si ma
kaxtnu'u nuu ndaka i.” Chukan kúu ja
ndaka ñayii kuniso'o ja ká'an Yuva sa ma te
kutu'va i ja ká'an ya ma, te kii i ki tu'va ña'a
i.
46 ’Masu na in ni jini Yuva sa ma chi maa
in-ni sa ja vee sa nuu Su'si ma jini ya.
47 Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja nú na in
kándija ña'a ma chi koteku i ni-kani ni-jika.
48 Saña kúu xtatila sa'a ja jin koteku ni.
49 Tna'a ni ñayii jana'a ma, ni ka jaa i ja nani
maná ma, kovaa ni ka ji'i i,
50 te saña chi ká'an sa siki maa sa ja kúu sa
xtatila ni nuu onde andivi ma. Nú na in na
kaa chi masu kûu i.
51 Saña kúu xtatila téku ma ja ni nuu sa
onde andivi ma. Nú na in na kaa xtatila
ya'a chi koteku i ni-kani ni-jika. Te xtatila
kua'a sa a chi kuñu maa sa kúu, te sa'a sa
ja jin koteku ndaka ñayii ñuu ñayivi a —kúu
ya jiña'a ya.
52 Te tee judío ma, ni ka keja'a de ka
tetna'a ndi-in ndi-in de:
—¿Naxe kúu ja taa tee ya'a ja jin kaa o
kuñu de a? —ka kuu de ka ka'an de.
53 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja jiniñu'u ja kuenda
tnu'u ja jin kaa ni kuñu sa a ja kúu sa iya
ni kii ñayivi ñuu ñayivi ya te kuenda tnu'u ja
jin ko'o ni niñi sa a, sana kuu jin koteku ni.
54 Nú na in jaa kuñu sa a te ji'i i niñi
sa a, koteku i ni-kani ni-jika, te saña chi
ndaxteku sa i onde kivi ndi'i kivi ma.
55 Sukan kúu ndeyu ndija ma ji'in ndute ma
ja sa'a ja ka ndutu chii ñayii ma te ñatuu ka
yichi-ka i ma, sukan sa'a yikikuñu sa ya ji'in
niñi sa a ini anua ñayii ma, vaa ndúva'a kuiti
i te iyo sii ini i.
56 Nú na in jaa kuñu sa a te ji'i i niñi sa a,
téku i ji'in sa, te iyo sa ji'in i.
57 Yuva sa ma ni tetniñu ña'a, te téku ya, te
ja maa ya ma, te téku sa. Te suni maa i kúu
ja nú na in jaa kuñu sa a, te ja maa sa, te
koteku i.
58 Ja ká'an sa ya chi ja kuu maa sa kúu, ja
kúu sa xtatila ni nuu onde andivi ma. Tna'a
xtatila ya'a chi masu inuu kúu i ji'in tna'a
ja nani maná ma ja ni ka jaa tna'a ni ñayii
jana'a ma. Ni ka jaa i, kovaa ni ka ji'i i.
Kovaa nú na in kaa xtatila ká'an sa ya chi
koteku i ni-kani ni-jika —kúu ya jiña'a ya.
59 Jesús ma, ni kaxtnu'u ya tnu'u ya'a nuu
ni ka ndututu i veñu'u Capernaum ma.

Tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma sa'a ja jin koteku o ni-kani ni-jika

60 Ja ni ka jiniso'o i sukan ni kaxtnu'u ya
ma, kua'a ñayii ka ndikin Jesús ma, ka ka'an
i:
—Tna'a ja ká'an de a chi yii xeen ja
kandija o. ¿Na in kuu koniniso'o ja ká'an
de a? —ka kuu i ka ka'an i.
61 Jesús ma, ni jinitnuni ya ja ka ka'an
ndeva'a i tnu'u ni ka'an ya ma, te ni
jikan-tnu'u ya:
—¿Ja ni ka'an sa ma ñatuu ka jatna ini ni?
62 ¿Naxe ko kuu nuna jin kuni ni ja saña ja
kúu sa iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a, ndaa sa
nuu ni iyo sa xi'na-ka ma?
63 Vaa anua ñayii ma kúu ja sa'a ja téku i ma,
te yikikuñu i ma chi masu ja kuatniñu kúu.
Te tna'a tnu'u ká'an sa a chi ja ka jiniñu'u
ini anua ni a kúu, vaa sa'a i ja jin koteku ni.
64 Kovaa ka iyo nde ni ja ñatuu ka kandija
ni —kúu ya jiña'a ya.
Vaa Jesús ma, jâ jini ya onde xinañu'u ma
nde in ka kuu ja ñatuu ka kandija i ya ma,
ji'in nde-in kúu ja ke'en-su'va i ya ma.
65 Te ni ka'an tuku ya:
—Masu na-in kuu kii nuu sa a, nú masu
ja maa Yuva sa ma ki xsia'a ña'a —kúu ya
ká'an ya.
66 Sani te ora yukan kua'a ñayii ka ndikin
Jesús ma, ni ka xndoo i ya, te kuan koo i.
67 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya nuu ndi-uxi
uu tee ka ndikin ya ma:
—¿Suni ndijin, jin koo tna ni ka kuni ni?
—kúu ya jiña'a ya.
68 Simón Pedro ma, ni ndakone'e de:

—Señor, ¿nde in xi-nuu jin koo sa? Vaa
tnu'u ká'an ni a, tnu'u sa'a ja jin koteku sa
ni-kani ni-jika kúu.
69 Saña ya chi jâ ni ka kandija ña'a sa, te
ka jini sa ja ndijin kúu iya ii nuu Su'si ma
—kúu de jiña'a de.
70 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Maa sa ni ndakaji ndi-uxi uu ni a,
kovaa in ni chi tachi ma kúu ni —kúu ya
jiña'a ya.
71 Ja ni ka'an Jesús ma sukan chi ni
ka'an ya siki ja Judas sa'ya tee kúu Simón
Iscariote ma, vaa Judas ma ke'en-su'va ya
ma, visi in ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin
ya ma kúu de ma.

7

Ñani Jesús ma, ñatuu ka kandija i ya

1 Nuu ni jinu sukan ma, Jesús ma, kua'an
ya ichi ñuu Galilea ma, vaa ñatuu kúni ya ja
koo ya ñuu Judea ma, vaa yukan ka nduku
tee judío ma ja jin ka'ni de ya ma.
2 Kovaa ve kuyatni Viko Ve'e Nda'a Yutnu
ma, in viko ka sa'a ñayii judío ma.
3 Te ñani ya ja si'i ya ma, ka jiña'a i:
—Máko ndoo ro ya'a. Kuá'an ñuu Judea
ma, sukan-va'a ñayii ka iyo yukan ja ka
ndikin ña'a i ma, suni jin kuni i ja sa'a ro
a.
4 Vaa nú na in kúu ini ja jin kuni ña'a ñayii
ma, masu sa'a yu'u i. Chukan kúu ja ndaka
ja sa'a ro a, te sa'a nuu ndaka ñayii ñuu
ñayivi a —ka kuu i ka jiña'a i,
5 vaa ni a ñani ya ja si'i ya ma, masu ka
kandija i ya ma.
6 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ñatuu kenda-ka ora ri, kovaa ro'o chi
ndeva'a-ni na ora chi va'a-ni kúu, ka jani
ini ro.
7 Ñayii ñuu ñayivi a chi ka kunimani i nuu
ndaka ro, kovaa ru'u ya chi ñatuu ka kuni-
mani i nuu ri, vaa ru'u ya chi káxtnu'u ndaa
ri nuu i ja ja ka sa'a i ma chi ja u'vi kúu.
8 Kuán koo maa ro viko ma. Ru'u ya chi ma
ki'in ri, vaa ñatuu kenda-ka ora ri ma.
9 Sukan ni jiña'a ya, sani te ni kendoo ya
ñuu Galilea ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu ñayii ma ne'un kivi ka sa'a i Viko Ve'e Nda'a Yutnu ma

10 Kovaa nuu jâ kuan koo ñani ya ma, sani
te Jesús ma ni ja'an tna ya viko ma. Kovaa
ni ja'an yu'u ya, masu na in ni jini ña'a ma.
11 Te tee judío ma, ka ndanduku de ya viko
ma, te ka ka'an de:
—¿Ndenu iyo tee yukan? —ka kuu de ka
ka'an de.
12 Ndaka ñayii ma, ka ka'an ka ka'an i ja
kuu ya. Jaku i ka ka'an: “In tee va'a kúu
de.” Kovaa jaku-ka i ka ka'an: “Masu tee
va'a kúu de chi xnda'vi de ñayii ma”, ka kuu
i ka ka'an i.
13 Kovaa ñatuu kúu jin ka'an ni'i i, vaa ka
yu'u i tee judío ma.
14 Nuu ve kusava viko ma, Jesús ma, ni
kivi ya ini veñu'u ka'nu ma, te ni keja'a ya
káxtnu'u ya,
15 te tee judío ma, ni ka sa'vi ini de, te ka
ka'an de:
—¿Naxe jini xeen tee ya'a ndaka ja ká'an
tutu a, te vitna ja masu nde ni skua'a de?
—ka kuu de ka ka'an de.
16 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Masu kuenda maa sa kúu ja káxtnu'u sa
a chi kuenda iya ni tetniñu ña'a ma kúu.
17 Nú na in kúni ja sa'a i sukan kúni Su'si
ma, kuu ndakuni i tnu'u káxtnu'u sa a, nú
tnu'u vee nuu Su'si ma kúu, xi ká'an maa sa
sukan jani ini maa sa.
18 Ñayii ká'an ja jani ini maa i ma chi ká'an i
sukan-va'a jin chiñu'u ña'a ñayii ma, kovaa
nú na in ndí ini ja jin ndachiñu'u i na in ni
tetniñu ña'a ma, ñayii yukan chi ká'an ndaa
i, te masu na ja u'vi iyo ini anua i ma.
19 ’¿Masu ja ndaa kúu ja Moisés ma, ni
kaxtnu'u de tnu'u ni tatnuni Su'si ma nuu
ndaka ni? Kovaa ni-in ni ñatuu ka sa'a
sukan ni kaxtnu'u de ma. ¿Nava'a ka kuni
ni ja jin ka'ni ña'a ni? —kúu ya jiña'a ya.
20 Ni ka ndakone'e ñayii ma:
—¡Vâa yinee ña'a tachi! ¿Na in kúni ja
ka'ni ña'a i? —ka kuu i ka jiña'a i ya.
21 Jesús ma, jiña'a ya:
—In-ni ja ni sa'a sa, te ndaka ni ni ka sa'vi
ini.
22 Kovaa Moisés ma, ni tatnuni de ja jin
chitnuni ni suchi yii ma. (Masu ja jani ini
maa Moisés ma kúu, chi vaa kuenda ñayii
jana'a-ka ma kúu.) Te ndijin chi ka chitnuni
ni suchi luluu ma, visi kivi masu satniñu o
kúu ma.
23 Ja ma jin kejiyo ni ja ni tatnuni Moisés
ma kúu ja ka chitnuni ni suchi kuechi ma,
visi kivi masu satniñu o ma kúu. ¿Nava'a
ka ndakiti ini ni nuu sa ja ni ndasava'a
ni ndasandija sa in tee ma kivi masu ka
satniñu o ma?
24 Má jin ka'an ni tnu'u ñayii ma sukan-ni
ka nde'ya ni ja ka kuu i ma. Su'va jin ka'an
ndaa ni sukan iyo ma, vaa sukan kúni Su'si
ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ká'an ya ja maa Su'si ma ni tetniñu ña'a

25 Jaku ñayii ñuu Jerusalén ma, ni ka
keja'a i ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Masu tee ya'a kúu tee ka ndanduku i
ja jin ka'ni i ma?
26 ¿Nava'a iyo de yukan, te káxtnu'u de nuu
ndaka ñayii ma, te ñatuu na in nawa jiña'a i
ma? ¿Xi saa ka jani ini tee ka netniñu ma ja
tee ya'a kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma?

27 Kovaa yo'o chi ka jini o nde in xi-sa'ya
kúu tee ya'a. Te kivi kii Cristo ma, masu na
in kuni nde in xi-sa'ya tata ko kuu ya —ka
kuu i ka ka'an i.
28 Te nuu ni jiniso'o Jesús ma sukan, vaa
yikuu ya káxtnu'u ya ini veñu'u ka'nu ma, te
ni ka'an nini'i ya:
—Nú ndijin, ka jini ña'a ni, te ka jini ni
ndenu vee sa. Kovaa masu vee sa ja kúni
maa sa chi vee sa vaa ni tetniñu ña'a Su'si
ndija ma iya kuu jin kukanu ini ni ma,
kovaa ñatuu ka jini ni ya.
29 Te maa sa chi jini sa ya, vaa ja maa ya ma,
te vee sa, te maa ya ni tetniñu ña'a —kúu ya
jiña'a ya.
30 Sani te ni ka kuni de ja jin tnii de ya,
kovaa ni-in de ñatuu ni tnii ya, vaa ñatuu
kenda-ka ora ya ma.
31 Te kua'a ñayii ni ka kandija ya, kovaa ka
jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Kivi kenda Cristo ma kuiti ja sa'a
kua'a-ka ya seña ji'in milagru sana tee ya'a?
—Ka kuu i ka ka'an i.

Tee ka kuu fariseo ma, ka kuni de ja jin tnii de Jesús ma

32 Te tee ka kuu fariseo ma, ni ka jiniso'o
de ja ka ka'an ñayii ja kuu Jesús ma. Te maa
de ji'in tee ka tatnuni nuu sutu ma ni ka
tetniñu tee ka jito veñu'u ka'nu ma ja jin tnii
de ya.
33 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Koo sa ji'in ni jaku-ka kivi, sani te no'o
sa nuu iya ni tetniñu ña'a ma.
34 Ndijin, jin ndanduku ña'a ni, kovaa masu
jin ndani'i ña'a ni, vaa masu kuu jan koo ni
nuu no'o sa ma —kúu ya jiña'a ya.
35 Sani te ni ka keja'a tee judío ma ka
jikan-tnu'u tna'a de:
—¿Ndenu ki'in tee ya'a ja ma kuu jin
ndani'i o de? ¿Xi ki'in de nuu ka iyo ñayii
judío ni ka jitenuu ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te
kaxtnu'u de nuu ñayii ka ka'an sa'an griego
ma?
36 ¿Nawa kúni ka'an ja ká'an de ma ja: "Jin
ndanduku ña'a ni, kovaa masu jin ndani'i
ña'a ni, vaa masu kuu jan koo ni nuu no'o
sa ma"? —ka kuu de ka ka'an de.

Jesús ma, kuenda kúu ndute ko'o o te masu ko yichi-ka o ma, sukan kúu ya

37 Kivi ve jinu viko ma, kivi ka'nu xeen-ka
ma kúu, te Jesús ma, ni ndokuiñi ya, te ni
ka'an nini'i ya:
—Nú na in yíchi, na kii i nuu sa a, te kó'o
i ndute kua'a sa a.
38 Sukan ká'an nuu tutu Su'si ma, ñayii
kandija ña'a ma chi onde ini anua i ma vivii
ko too ndute sa'a ja koteku i, sukan vivii tóo
ndute jika yute ma —kúu ya jiña'a ya.
39 Te sa'a ni ka'an Jesús ma siki Xtumani
Ndios ma iya jin ni'i ñayii ka kandija Jesús
ma, vaa Jesús ma, ñatuu ndaa-ka ya ja jin
ndachiñu'u i ya ma. Chukan kúu ja ñatuu
kii-ka Xtumani Ndios ma.

Ni ka ndusiin ñayii ma kuechi ja jaku i ka kandija Jesús ma te jaku i ñatuu

40 Ka iyo jaku ñayii ne'un ñayii kua'a ma,
te nuu ni ka jiniso'o i tnu'u ya'a, te ka ka'an
i:
—Ja ndaa ndija kúu ja tee ya'a chi tee
ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu de
—ka kuu i ka ka'an i.
41 Jaku-ka i ka ka'an:
—Iya ya'a chi Cristo iya ni tetniñu Su'si
ma kúu ya —ka kuu i ka ka'an i.
Kovaa jaku-ka i ma chi ka ka'an i:
—¿Naku xi ñuu Galilea ma kee Cristo ma?
42 ¿Masu ká'an nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma
ja tna'a-ka tee ni yo kuu rey David ma kúu
Cristo ma, te kee ya ñuu Belén ma maa ñuu
tee ni yo kuu David ma? —ka kuu i ka ka'an
i.
43 Chukan kúu ja ni ka ndusiin ñayii ma,
vaa kuechi ja siin siin ja ka jani ini i ja kuu
Jesús ma.
44 Jaku ñayii ma, ka kuni i ja jin tnii i ya te
jin koo i jin chinee i ya vekaa ma, kovaa
ni-in i ñatuu ni tnii ya.

Tee ka netniñu ma, masu ka kandija de Jesús ma

45 Tee ka jito veñu'u ka'nu ma, ni ka
ndenda koo de nuu ka iyo tee ka kuu
fariseo ma, ji'in tee ka tatnuni nuu sutu ma,
te ni ka jikan-tnu'u tee ka tatnuni nuu sutu
ma:
—¿Nava'a ñatuu ni ka tnii ni de te ki koo
ni ji'in de? —ka kuu de ka jiña'a de.
46 Te tee ka jito veñu'u ma, ni ka
ndakone'e de:
—¡Ñatuu nama uun ni ka jini o in tee
ká'an sukan ká'an tee yukan! —ka kuu de
ka jiña'a de.
47 Sani te tee ka kuu fariseo ma, ka jiña'a
de:
—¿Suni ndijin tna, ni xnda'vi ña'a de?
48 ¿Xi nde ka kandija tu in tee ka netniñu
ma xi in tee ka kuu fariseo ma ja ká'an tee
yukan?
49 Kovaa ñayii ya'a ja ñatuu ka jini i tnu'u
ni kaxtnu'u Moisés ma, te masu jin ndani'i
ta'vi i —ka kuu de ka jiña'a de.
50 Te Nicodemo ma, tee ni ja'an in jakuaa
ni jan nu nduku de Jesús ma, jiña'a de:
51 —Tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma nuu o
ma ká'an ja masu kuu jin xtekuechi o in
tee nú ñatuu kuniso'o-ka o ja ká'an de ma,
sukan-va'a kuni o nawa ni sa'a de ma —kúu
de jiña'a de.
52 Te ni ka ndakone'e de:
—¿Xi ndijin tna, tee ñuu Galilea ma kúu
ni? Te skua'a vava'a-ka ni tutu ndee tnu'u
Su'si ma, te kuni ni ja ñuu Galilea ma masu

nama ni kee in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni
wa'a Su'si ma —ka kuu de ka jiña'a de.

Ña'a ni ndatuu ji'in in tee ma

53 Sani te kuan nu koo maa maa de ve'e
de ma.

8

1 Kovaa Jesús ma, kua'an ya ichi Yuku
Tnu Olivo ma,
2 te kii xtnee ma, ora ve ndii ma, te kuan
no'o ya veñu'u ka'nu ma. Te ni ka jan tu'va
ña'a ñayii ma, te ni jinkoo ya, te ni keja'a ya
káxtnu'u ya tnu'u ya ma.
3 Te tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma, ni
ka kenda koo de ji'in in ña'a. Ni ka ndani'i
de ña ja ni ndatuu ña ji'in in-ka tee. Te ni
ka jani de ña me'ñu ñayii ma,
4 te ka jiña'a de Jesús ma:
—Teskua'a, ña'a ya'a chi ni ka ndani'i sa
ña maa nuu kuechi ña ma.
5 Te sukan ni tatnuni Moisés ma ja ndaka
ña'a ka sa'a sa'a chi jin kua'a-yuu o ña, te
jin kûu ña. Te ndijin, ¿naxe ka'an ni? —ka
kuu de ka jiña'a de.
6 Tee ya'a chi ni ka jikan-tnu'u de ya
ja jin kototnuni de ya naxe ka'an ya ma,
sukan-va'a kuu jin xtekuechi de ya. Kovaa
Jesús ma chi ni jakindeyi ya, te ni keja'a ya
tée ya nuu ñu'ú ma ji'in xninda'a ya ma.
7 Kovaa ka yikuu ka yikuu de ka jikan-tnu'u
de ya. Sani te ni ndonenuu ya, te jiña'a ya:
—Nde ni ñatuu na kuechi ndiso, te suu ni
ko kuu ñayii xinañu'u ja kua'a-yuu ni ña'a
ya'a —kúu ya jiña'a ya.
8 Sani te ni ndakindeyi tuku ya, te yikuu
ya tée ya nuu ñu'ú ma.
9 Ja ni ka jiniso'o de sukan ma, te ni ka
ndakunitnuni de naxe ka iyo ka kuu de nuu
Su'si ma, te ndi-in ndi-in de kuan nu koo.
Te xinañu'u tee nija'nu ma kuan nu koo.
Sani te ni ka ndandikin-ka tee kuechi-ka
ma. Te maa in-nka Jesús ma ji'in ña'a ma
ni ka kendoo yukan.
10 Te ni ndonenuu Jesús ma, te jikan-tnu'u
ya ña'a ma:
—Ndijin, ¿ndenu ka iyo ñayii ka xtekuechi
ña'a ma? ¿Ni-in i ñatuu ni wa'a yuu ña'a?
—kúu ya jiña'a ya.
11 Te ni ndakone'e ña:
—Ñatuu ni-in i, vi Señor —kúu ña jiña'a
ña.
Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Ni saña, masu kua'a-yuu ña'a sa. Vitna
te kuán no'o ni, te máko sa'a-ka ni sukan
ni sa'a ni ma, sukan-va'a máko ndakuiso
kuechi-ka ni —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma kúu ñu'u xtnuu nuu ñayii ñuu ñayivi a

12 Jesús ma, ni ka'an tuku ya in-ka jichi
nuu ñayii ma, te jiña'a ya:
—Saña kúu ñu'u ndú'va ja xtnuu sa nuu
ñayii ñuu ñayivi a. Nú na in na kondikin
ña'a, te koo sa ji'in i ja kúu sa ñu'u xtnuu
ini anua i ma, te sa'a sa ja koteku i te masu
ko kaka-ka i nuu nee ma —kúu ya jiña'a ya.
13 Te tee ka kuu fariseo ma, ka jiña'a de:
—Ndijin chi ká'an ni ja kuu maa ni, te ja
ká'an ni ja kuu maa ni a chi masu jiniñu'u
—ka kuu de ka jiña'a de.
14 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Visi ká'an sa ja kuu maa sa, kovaa tna'a
ja ká'an sa ya chi ja ndaa kúu, vaa jini sa
ndenu vee sa ma te jini sa ndenu no'o sa
ma. Kovaa ndijin, masu ka jini ni ndenu
vee sa ma, ndenu no'o sa ma.
15 Ndijin chi ka ka'an ni ja kuu in ñayii ma
ndoo-nka ja ka nde'ya ni ma-ni. Kovaa
saña chi masu sukan sa'a sa ji'in ni-in ñayii
ma.
16 Vaa nuna ndaka'an sa sukan ka kuu ñayii
ma chi ndaka'an ndaa sa, vaa masu maa
in-ni sa ndaka'an chi nduu sa ji'in Yuva sa
iya ni tetniñu ña'a ma jin ndaka'an.
17 Ja ni kaxtnu'u Moisés ma nuu maa ni ma
chi ká'an: Nú inuu ka ka'an uu testigu chi
ja ka ka'an i ma chi ja ndaa kúu.
18 Te maa sa kúu iya ká'an na in kúu sa ma,
te Yuva sa iya ni tetniñu ña'a ma, ká'an tna
ya na in kúu sa —kúu ya jiña'a ya.
19 Te ni ka jikan-tnu'u de:
—¿Ndenu iyo Yuva ni ma? —ka kuu de
ka jiña'a de.
Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndijin chi masu ka jini ña'a ni, te ni
masu ka jini ni Yuva sa ma. Nute jin kuni
ña'a ni saña chi suni jin kuni tna ni Yuva sa
ma —kúu ya jiña'a ya.
20 Sa'a ni ka'an Jesús ma nuu ni kaxtnu'u
ya ini veñu'u ka'nu ma nuu ka iyo ja ka
ndatnaa i xu'un ka ndakua'a i Su'si ma.
Kovaa ni-in de ñatuu ni tnii ya, vaa ñatuu
kenda-ka ora ya ma.

Ni ka'an Jesús ma ja nuu no'o ya ma masu kuu jin koo ñayii ñatuu ka kandija sukan káxtnu'u ya ma

21 Jesús ma, jiña'a tuku ya:
—Saña chi no'o sa nuu vee sa ma, te
ndijin chi jin ndanduku ña'a ni, kovaa ja
ñatuu ka kandija ña'a ni a, te jin kondiso
kuechi maa ni, te jin kûu ni. Te nuu no'o sa
ma masu kuu jan koo ni —kúu ya jiña'a ya.
22 Tee judío ma, ka ka'an de:
—¿Xi ka'ni de maa de kúni de? ¿Chukan
kúu ja ká'an de ja: “Ma kuu jan koo ni nuu
no'o sa ma”? —ka kuu de ka ka'an de.
23 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ndijin chi ñayii nuu ñu'ú ya'a ka kuu ni,
kovaa saña chi iya onde sukun ma kúu sa.
Ndijin chi ñayii ñuu ñayivi ya'a ka kuu ni, te
saña chi masu ñayii ñuu ñayivi ya'a kúu sa.

24 Chukan kúu ja ká'an sa ja jin kondiso
kuechi maa ni, te jin kûu ni, vaa nú ñatuu ka
kandija ña'a ni ja saña kúu iya vee ja sa'a ja
jin ndani'i ta'vi ni ma, te jin kondiso kuechi
maa ni, te jin kûu maa ni —kúu ya jiña'a ya.
25 Sani te ka jikan-tnu'u de:
—¿Ndijin, na in kúu ni? —ka kuu de ka
jiña'a de.
Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Sukan ni ka'an sa onde xinañu'u ma.
26 Iyo kua'a xeen ja ka'an sa nuu ni a ji'in ja
ndaka'an sa ndaka ja u'vi ka sa'a ni ma, te
jin kona'a ni ja maa iya ni tetniñu ña'a ma,
iya ndaa iya ndija kúu ya, te tna'a ja ká'an
ya ma kúu ja káxtnu'u sa nuu ñayii ñuu ñayivi
a —kúu ya jiña'a ya.
27 Kovaa maa de, ñatuu ni ka jaku'ni ini
de ja ká'an ya siki ja Yuva ya ma.
28 Chukan kúu ja ni jiña'a ya:
—Nú jâ ni ka ndone'e sukun ña'a ni saña
ja kuu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, sana
jin ndakuni ña'a ni nde in kúu sa te jin kuni
ni ja ñatuu nawa sa'a sa ja kúu ini maa sa,
su'va ká'an sa sukan ni kaxtnu'u Yuva sa
ma.
29 Vaa iya ni tetniñu ña'a ma, iyo ya ji'in
sa. Te suu ya kúu Yuva sa ma, te masu nde
xndoo ña'a ya, vaa ndimaa sa'a sa ja játna
ini ya ma —kúu ya jiña'a ya.
30 Nuu ni ka'an Jesús ma sukan, kua'a
ñayii ni ka kandija ja ká'an ya ma.

Ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma ji'in ñayii ka kuu sa'ya tachi ma

31 Jesús ma, jiña'a ya nuu ñayii judío ni ka
kandija ya ma:
—Ndijin, nuna jin ko sa'a ndija ni tnu'u
ká'an sa a, te jin ko kuu ndija ni ñayii jin
kondikin ña'a.
32 Te jin kuni ni ja ndaa ma, te ja ndaa ma
kúu ja sa'a ja jin ndayaa ni nuu ja u'vi ma
—kúu ya jiña'a ya.
33 Te ni ka ndakone'e de:
—Saña chi sa'ya tata Abraham ma ka kuu
sa, te ñatuu nama ka satniñu sa nuu ñayii
ma ja jin tatnuni i nuu sa. ¿Naxe kúu ja jin
ndayaa sa? —ka kuu de ka jiña'a de.
34 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja ndaka ñayii
ka ndiso kuechi ma chi tátnuni kuechi i ma
nuu i.
35 In ñayii jinukuechi ma, masu ñayii maa
ve'e ma kúu i. Kovaa sa'ya ñayii xi-ve'e ma
chi ñayii maa ve'e ma kúu i ni-kani ni-jika.
36 Chukan kúu ja nú saña ja kúu sa Sa'ya
Su'si a, sa'a sa ja jin ndayaa ni nuu ja u'vi
ma chi jin ndayaa ndija ni.
37 Ja jini sa ja sa'ya tata Abraham ma ka kuu
ni, kovaa ka kuni ni ja jin ka'ni ña'a ni, vaa
ñatuu ka jatna ini ni ja ká'an sa a.
38 Saña chi ká'an sa ja ni kaxtnu'u Yuva sa
ma, te ndijin chi ka sa'a ni ja ni ka'an yuva
ni ma —kúu ya jiña'a ya.
39 Te ka jiña'a de:
—Yuva sa kúu Abraham ma —ka kuu de
ka jiña'a de.
Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nute ndijin sa'ya tata ndija Abraham
ma ka kuu ni chi jin sa'a ni ja ni yo sa'a de
ma.
40 Kovaa vitna ja ni ka'an sa ja ndaa ni
kaxtnu'u Su'si ma, te ndijin chi jin ka'ni
ña'a ni ka kuni ni. Abraham ma, ñatuu
nama ni sa'a de sukan.
41 Ndijin chi ka sa'a ni sukan sa'a yuva ni
ma —kúu ya jiña'a ya.
Te ka jiña'a de:
—Saña masu sa'ya ndeva'a-ni ñayii ka
kuu sa chi ka neva'a sa in-ni Yuva sa, te
Su'si ma kúu Yuva sa —ka kuu de ka jiña'a
de.
42 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nute Yuva ndija ni kúu Su'si ma chi jin
kutoo ña'a ni, vaa saña chi vee sa nuu Su'si
ma. Masu vee sa ja kúu ini maa sa, vaa maa
Su'si ma ni tetniñu ña'a.
43 ¿Nava'a ñatuu ka jaku'ni ini ni ja káxtnu'u
sa a? Vaa ñatuu ka niniso'o ni ja ká'an sa a,
vaa iyo in ja jasi ndee jasi ndoso.
44 Te chukan kúu ja tna'a ja sa'a yuva ni
tachi ma ka kuni ni ja jin sa'a ni. Te tachi
ma chi onde xinañu'u ma suchi ja'ni ñayii
ma kúu i. Te ñatuu na ja ndaa ñu'u ini i ma,
vaa masu nde ká'an ndaa i. Nú ká'an i ja
xnda'vi i ñayii ma, ká'an i sukan kúu maa i
ma, vaa suchi xnda'vi ñayii kúu i, te suu i
kúu yuva ñayii ka xnda'vi ñayii ma.
45 Kovaa saña chi ká'an sa ja ndaa, te
chukan kúu ja ndijin, masu ka kandija ni.
46 ¿Nde ni kuu kaxtnu'u ja saña, te ndiso
kuechi sa? Te nú ká'an sa ja ndaa, ¿nava'a
ñatuu ka kandija ña'a ni?
47 Nú na in niniso'o i ja ká'an Su'si ma chi
sa'ya Su'si ma kúu i. Kovaa ndijin chi masu
sa'ya Su'si ma ka kuu ni. Chukan kúu ja
ñatuu ka kuni ni jin koniniso'o ni ja ká'an
sa a —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya ja xinañu'u-ka ya iyo sana ni kenda Abraham ma

48 Te tee judío ma, ka jiña'a de:
—Va'a-ni ni ka ka'an sa ja in tee ñuu
Samaria ma kúu ni te yinee ña'a tachi ma
—ka kuu de ka jiña'a de.
49 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Saña, ñatuu na tachi yinee ña'a. Vaa
saña chi ndáchiñu'u sa Yuva sa ma, kovaa
ndijin chi masu ka chiñu'u ña'a ni.
50 Kovaa saña, masu ndúku sa ja jin chiñu'u
ña'a ñayii ma, kovaa iyo iya kúni ja jin
chiñu'u ña'a ñayii ma saña, te maa ya kúu
iya ndakan ndaa kuenda nuu ñayii ma.

51 Ja ndaa kúu ja nú na in na kandija ja
ká'an sa a chi masu kûu i, su'va koteku i
ni-kani ni-jika —kúu ya jiña'a ya.
52 Te tee judío ma, ni ka ndakone'e de:
—Vitna chi ka jini ndaa sa ja ndijin chi
yinee ña'a tachi ma. Vaa Abraham ma ji'in
tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma chi ni ka ji'i de, te ndijin chi ká'an
ni ja nú na in kándija ña'a ma chi masu kûu
i.
53 ¿Naku xi tee kanuu-ka kúu ni sana yuva
sa Abraham ma? Tee yukan chi ni ji'i de.
Suni tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma, ni ka ji'i tna de. ¿Na in kúu
ndijin, ja sa'a ni ja masu jin kûu-ka ñayii ma,
jani ini ni? —ka kuu de ka jiña'a de.
54 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nú maa sa ndáchiñu'u maa sa, masu
nde jiniñu'u. Kovaa maa Su'si ma iya kúu
Yuva sa ma ndátaa jayiñu'u nuu sa. Te maa
ya kúu iya ka sa'a ni tnu'u ja ka ndikin ni
ya ma.
55 Kovaa ndijin, masu ka jini ni ya. Saña chi
jini sa ya. Nute ka'an sa ja masu jini sa ya
chi xnda'vi sa ñayii ma, sukan ka sa'a ni ma.
Kovaa ja ndaa kúu ja jini sa ya, te kándija sa
tnu'u ká'an ya ma.
56 Abraham ma tna'a ni tee jana'a ma, ni
kusii ini de ja kuni de kivi tatnuni sa nuu
ñayii ma. Te nuu ni jini de ma, te ni kusii
ini xeen de —kúu ya jiña'a ya.
57 Te tee judío ma, ka jiña'a de Jesús ma:
—Ñatuu ki'i-ka ni uu xiko uxi (50) kuiya,
te ¿ká'an ni ja ni jini ni Abraham ma? —ka
kuu de ka jiña'a de.
58 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja xinañu'u-ka
saña iyo, saa ni kenda Abraham ma —kúu
ya jiña'a ya.
59 Sani te ni ka ndone'e de yuu ja jin
kua'a-yuu de ya. Kovaa Jesús ma, ni
ndaya'a ya me'ñu ñayii ma, te ñatuu ni ka
ndani'i-ka de ya. Sani te ni kee ya veñu'u
ka'nu ma, te kua'an ya.

9

Jesús ma, ni ndasava'a ya nuu in tee kuaa onde kii ni kâku de ma

1 Ichi kua'an Jesús ma, ni jini ya in tee
kuaa, te onde kii ni kâku de ma kuaa de.
2 Tee ka ndikin Jesús ma, ni ka jikan-tnu'u
de ya:
—Teskua'a, ¿na-in ndiso kuechi ja ni kâku
kuaa tee ya'a? ¿Ja ka ndiso kuechi yuva de
ma ji'in si'i de ma, xi ja ndiso kuechi maa
de kúu? —ka kuu de ka jiña'a de.
3 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ni a ndiso kuechi maa de ni a ka ndiso
kuechi yuva de ma ji'in si'i de ma kúu. Sa'a
ni kuu, sukan-va'a jin kuni ni sukan sa'a
Su'si ma te nduva'a de.
4 Nani tuu ndii-ka a chi kuu jin satniñu o
sukan kúni iya ni tetniñu ña'a ma. Vaa nuna
kunee, te masu na in kuu satniñu-ka.
5 Nani iyo sa ñuu ñayivi a, ñu'u xtnuu nuu
ñayii ñuu ñayivi a kúu sa —kúu ya jiña'a ya.
6 Nuu ni jinu ni ka'an Jesús ma sukan, ni
tusii ya nuu ñu'ú ma, te ni sa'a ya ji'in ndute
sii ya ma vala nde'yu, te ni chi'i ya nuu tee
kuaa ma.
7 Sani te jiña'a ya:
—Kuá'an ni, te ndakate ni nuu ni a nuu
ñu'u ndute ma, nuu nani Siloé ma —kúu ya
jiña'a ya. Te tnu'u Siloé ma kúni ka'an "ja ni
tetniñu ña'a ya".
Te tee kuaa ma, ni ja'an de, te ni ndakate
de nuu de ma, te nuu ni ndakokuiñi de ma,
jâ ni kuu nde'ya de.
8 Te ñayii ka iyo yatni ma ji'in ñayii ni ka yo
jini de xi'na-ka ma ja ni yo jikan de karidaa
ma, te ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Masu tee ya'a kúu tee ni yo nukoo ni
yo jikan de karidaa ma? —ka kuu i ka ka'an
i.
9 Te jaku i ka ka'an:
—Suu ndija de kúu —ka kuu i ka ka'an i.
Jaku-ka i ka ka'an:
—Sukan kaa de, kovaa masu suu de kúu
—ka kuu i ka ka'an i.
Kovaa maa de jiña'a:
—Saña kúu.
10 Sani te ka jikan-tnu'u i de:
—¿Naxe kúu ja vitna te kúu nde'ya ni a?
—ka kuu i ka jiña'a i.
11 Te ni ndakone'e de:
—Tee nani Jesús ma, ni sa'a de nde'yu,
te ni chi'i de nuu sa a, te ká'an de: "Kuá'an
ni, te ndakate ni nuu ni a nuu ñu'u ndute,
nuu nani Siloé ma", te ni ja'an sa, te nuu ni
ndakate sa nuu sa ma, sani te ni ndatnuu
nuu sa a —kúu de jiña'a de.
12 Sani te ka jikan-tnu'u i de:
—¿Ndenu iyo tee yukan? —ka kuu i ka
jiña'a i.
—Masu jini sa —kúu de jiña'a de.

Tee ka kuu fariseo ma, ni ka jikan-tnu'u de tee kuaa ma naxe ni nduva'a nuu de ma

13 Te ni jan koo i ji'in tee ni iyo kuaa ma
nuu tee ka kuu fariseo ma.
14 Te kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin
satniñu ñayii ma kúu kivi ni sa'a Jesús ma
nde'yu te ni ndanune nuu de ma.
15 Te ni ka jikan-tnu'u tuku ña'a tee ka kuu
fariseo ma:
—¿Naxe ni kuu ja ni ndatnuu nuu ni a?
—ka kuu de ka jiña'a de.
Te jiña'a de:
—Ni chi'i de nde'yu nuu sa a, te ni
ndakate sa, te ni ndundijin nuu sa a —kúu
de jiña'a de.
16 Jaku tee fariseo ma ka ka'an:

—Tee ni sa'a sa'a chi masu tee ni tetniñu
Su'si ma kúu de, vaa ñatuu chiñu'u de kivi ni
tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o a —ka
kuu de ka ka'an de.
Kovaa jaku-ka de ka ka'an:
—¿Nú tee ndiso kuechi kúu de, te naxe
kúu sa'a de milagru ya'a? —ka kuu de ka
ka'an de.
Chukan kúu ja ni ka kusiin jaku de,
17 te ni ka ndakakan-tnu'u tuku de tee ni iyo
kuaa ma:
—¿Te naxe ká'an ni ja kuu tee ni
ndasava'a nuu ni a? —ka kuu de ka jiña'a
de.
Te ni ndakone'e tee yukan:
—Saña chi ká'an sa ja in tee ndákaxtnu'u
tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu de —kúu de
jiña'a de.
18 Kovaa tee judío ma, ñatuu ni ka kandija
de ja ni iyo kuaa de ma te ni ndundijin nuu
de ma. Onde ni ka kana de yuva tee ma,
19 te ka jikan-tnu'u de:
—¿Tee ya'a kúu sa'ya ni ma? ¿Ka ka'an ni
ja ni kâku kuaa de? ¿Naxe kúu ja vitna, te
kúu nde'ya de a? —ka kuu de ka jiña'a de.
20 Te ni ka ndakone'e yuva de ma:
—Ka na'a sa ja tee ya'a kúu sa'ya sa, te ni
kâku kuaa de.
21 Kovaa ñatuu ka jini sa naxe kúu ja vitna te
kúu nde'ya de a. Suni ñatuu ka jini sa na in
ni ndasava'a de. Jin kakan-tnu'u maa ni de;
jâ tee nija'nu kúu de, te maa de kuu ka'an
naxe ni kuu ja ni nduva'a de a —ka kuu de
ka jiña'a de.
22 Yuva de ma ka jiña'a sukan, kuechi
ja ka yu'u de tee judío ma, vaa jâ ni ka
ndatnu'u tna'a de ja nú na in ká'an ja Jesús
ma kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma, te jin
taji de i ini veñu'u luluu nuu ka ndatna'a de
ma.
23 Chukan kúu ja ni ka jiña'a yuva de ma:
“Jin kakan-tnu'u maa ni de; jâ tee nija'nu
kúu de.”
24 Tee judío ma, ni ka ndakana tuku de
tee ni iyo kuaa ma, te ka jiña'a de:
—Ka'an ndaa ni nuu Su'si a. Saña chi ka
jini sa ja tee ndiso kuechi kúu tee yukan
—ka kuu de ka jiña'a de.
25 Te ni ndakone'e tee ma:
—Masu jini sa nú tee ndiso kuechi kúu de
xi ña'a. Kovaa ja jini sa kúu ja ni iyo kuaa
sa, te vitna chi kúu nde'ya sa —kúu de jiña'a
de.
26 Te ni ka ndakan-tnu'u-ka tuku de tee
ma:
—¿Nawa ni sa'a de ja ni kuu ni ka nda-
nune nuu ni a te kúu nde'ya ni a? —ka kuu
de ka jiña'a de.
27 Te ni ndakone'e de:
—Jâ ni ka'an sa ndaka ja jini sa ma, kovaa
ñatuu ka kandija ña'a ni. ¿Nava'a ka kuni ni
ja ndaka'an-ka sa in-ka jichi? ¿Suni ndijin,
ka kuni ni ja jin kondikin ni de? —kúu de
jiña'a de.
28 Sani te ni ka ka'an ndeva'a de nuu tee
ni iyo kuaa ma, te ka jiña'a de:
—Maa ni ndikin tee yukan, kovaa saña
chi Moisés ma ka ndikin sa.
29 Saña chi ka jini sa ja ni ka'an Su'si ma
nuu Moisés ma. Kovaa tee yukan, ni masu
ka jini sa ndenu vee de —ka kuu de ka
jiña'a de.
30 Te ni ndakone'e tee ma:
—¡Jincho'o! Ñatuu ka jini ndijin ndenu
vee de. Kovaa saña chi ni ndasava'a de nuu
sa a.
31 Vaa ka jini o ja Su'si ma, masu jiniso'o
ya ja ka ka'an ñayii ka ndiso kuechi ma.
Yika-ni ja jiniso'o ya ñayii ka chiñu'u ya ma
ji'in ñayii ka sa'a sukan játna ini ya ma.
32 Ñatuu nama ka jiniso'o o ja ndasava'a in
ñayii nuu in-nka ñayii ni kâku kuaa ma.
33 Nute tee ya'a masu nuu Su'si ma vee de,
masu nawa kuu sa'a de —kúu de jiña'a de.
34 Sani te ka jiña'a de:
—Ndijin, jâ ndiso kua'a ni kuechi nuu ni
kâku ni ma. ¿Te kúni ni ja kaxtnu'u ni nuu
saña? —ka kuu de ka jiña'a de.
Te ni ka kene'e de tee ma ini veñu'u luluu
ma.

*Tee ka kuu fariseo ma, ñatuu ka ndaku-
nitnuni de ja masu va'a-ni ka iyo de nuu Su'si
ma*

35 Jesús ma, ni jiniso'o ya ja ni ka kene'e
de tee ni iyo kuaa ma, te nuu ni ndani'i ya
de ma, te ni jikan-tnu'u ya de:
—¿Kandija ni iya ni kenda ñayivi ñuu
ñayivi a? —kúu ya jiña'a ya.
36 Te jiña'a de:
—Señor, ka'an ni na in kúu, sukan-va'a
kandija sa ya —kúu de jiña'a de.
37 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jâ ni jini ni ya. Saña kúu, iya ká'an ji'in
ni a —kúu ya jiña'a ya.
38 Sani te tee yukan, jiña'a de:
—Kándija ña'a sa, Señor —kúu de jiña'a
de.
Te ni jinkoo jiti de nuu Jesús ma.
39 Sani te jiña'a Jesús ma:
—Saña chi vee sa ñuu ñayivi ya ja sa'a
ndaa sa, sukan-va'a ñayii inukuaa ma, te
kuu jin ndakonde'ya i, te ñayii ka nde'ya
ma, jin ndukuaa i —kúu ya jiña'a ya.
40 Jaku tee fariseo ma ja ka iyo de ji'in ya
ma, te ni ka jiniso'o de, te ka jikan-tnu'u de:
—¿Nú sukan, saña tna, suni inukuaa sa?
—ka kuu de ka jiña'a de.
41 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nute ndijin inukuaa ni chi masu jin
kondiso kuechi ni. Kovaa ka ka'an ni ja ka
kundijin nuu ni a te ka nde'ya ni. Chukan
kúu ja jâ ka ndiso kuechi ni —kúu ya jiña'a
ya.

10

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya ja maa ya chi sukan kúu in tee jito ndikachi de ma, sukan kúu ya

1 Te jiña'a Jesús ma:

—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, nú na in ñatuu
kívi ichi ye'e nuu ka ñu'u ndikachi ma te
su'va jiso i ichi xiñi nuu ka ñu'u ti ma, ñayii
yukan chi kui'na kúu i, te sakui'na i ti kúni
i.
2 Kovaa tee kívi ichi ye'e ma chi tee jito
ndikachi ma kúu de.
3 Te tee jito ye'e ma, ndákune de ye'e ma, te
tee jito ndikachi ma, kána de ndi-in ndi-in
ti sukan ka nani ti ma. Te ndikachi de ma
chi ka ndakuni ti ja ká'an de ma, te kéne'e
de ti nuu ka ñu'u ti ma.
4 Te nú ni jinu ni kene'e de ndaka ti ma, te
jákoxtnuu de nuu ti ma, te ka ndikin ña'a
ti, vaa ka ndakuni ti sukan ñu'u tachi de ja
ká'an de ma.
5 Kovaa masu ka ndikin ti ñayii masu ka
jini ti ma chi su'va ka yu'u ti te ka jinu ti
kuan koo ti, vaa ñatuu ka jini ti ja ká'an ñayii
ndeva'a-ni ma, vaa masu jito'o ti ma kúu i
—kúu ya jiña'a ya.

6 Jesús ma, ni ka'an ya tnu'u vijin ya'a,
kovaa ñatuu ni ka jaku'ni ini de nawa kúni
ka'an.

Jesús ma, sukan kúu in tee va'a ini te jito va'a de ndikachi de ma, sukan kúu ya

7 Jesús ma, jiña'a ya in-ka jichi:

—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, saña kúu ye'e
nuu ka ndivi koo ndikachi ma.
8 Ndaka ñayii ni ki koo xi'na-ka ma chi
kui'na ni ka yo kuu i, kovaa ndikachi ma,
masu ni ka yo jiniso'o ti ja ka ka'an i ma.
9 Saña kúu ye'e ma. Nú na in kivi nuu iyo
sa a chi ndani'i ta'vi i. Ko kuu i sukan kúu
in ndikachi, ja ndée ti ndívi ti ma te ní'i ti
kuii ja kaa ti ma.

10 'Kui'na ma chi vee i ja sakui'na ña'a i,
ji'in ja ka'ni ña'a i, ji'in ja xnaa ña'a i. Kovaa
saña chi vee sa, sukan-va'a jin koteku ñayii
ma, te jin koo va'a xeen i.
11 Saña kúu sukan kúu in tee jito ñukuun
ndikachi de ma. Vaa tee jito va'a ndikachi
de ma chi maa de chunaa te jin kaku ti.
12 Kovaa ñayii jito ti ja ké'en ya'vi i ma chi
masu jito ñukuun i ti, vaa ora kénda kiti
xeen ma chi xndoo i kiti jito i ma, te jinu i,
vaa masu tee kúu ko koto ndikachi ma kúu
i, vaa masu ndikachi maa i ka kuu ti ma.
Te kiti xeen ma, kenda ti, te tnii ti kiti ma,
te xsiu'u ti kiti ma, te katenuu kateni'ni ti
ndikachi ma.
13 Te ñayii yukan chi kunu i, vaa yika-ni ja
ndí ini i kúu ja na ke'en ya'vi i ma, kovaa
masu ndí ini i ja jin kuu ndikachi ma.

14 'Saña kúu iya va'a ini jito ndikachi ma.
Jini sa ndikachi sa ma, te maa ti chi ka jini
ña'a ti,
15 sukan jini ña'a Yuva sa ma te jini tna sa
ya ma. Te maa sa chunaa sa na jin kaku
ndikachi sa ma te jin koo va'a ti.
16 Suni neva'a sa in-ka jichi ndikachi kiti
masu korraa ya'a ka yi'i ti, te suni ndaxtutu
sa ti te jin kandija ti ja ká'an sa a, te in
jichi-nka-ni ndikachi jin ko kuu ndaka ti, te
maa in-ni sa ko koto ti.

17 'Yuva sa ma, kútoo ña'a ya, kuechi ja
kua'a sa tnu'u ja jin ka'ni ña'a i ma, te sana
ndateku sa ma.
18 Ñatuu na in kuu ka'ni ña'a i, su'va maa sa
kua'a tnu'u ja jin ka'ni ña'a i. Vaa iyo tnu'u
ndee tnu'u ndatnu sa, te chukan kúu ja
kua'a sa tnu'u te jin ka'ni ña'a i. Kovaa suni
iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu sa ja ndateku
sa. Cha'a kúu ja ni tatnuni Yuva sa ma nuu
sa —kúu ya jiña'a ya.

19 Nuu ni ka jiniso'o tee judío ma ja ká'an
ya sukan, te ni ka ndusiin tuku de.
20 Kua'a de ka jiña'a:

—¿Nava'a ka niniso'o ni ja ká'an de a? Vaa
yinee ña'a in tachi, te iyo ku'u de —ka kuu
de ka jiña'a de.

21 Kovaa jaku-ka de ka ka'an:

—Ñatuu ni-in ñayii yinee ña'a tachi, te
kuu ka'an i sukan. ¿Xi in tachi, te ndasava'a
i nuu in tee kuaa? —ka kuu de ka ka'an de.

Tee judío ma, ñatuu ka kandija de ja maa Su'si ma ni tetniñu Jesús ma

22 Kivi kuvijin ñuu Jerusalén ma, ka sa'a
i viko ka ndakune'e i kivi ni ndu-ii veñu'u
ka'nu ma.
23 Jesús ma, iyo ya ini veñu'u ma, kua'an ya
ichi corredor nani i Salomón ma.
24 Sani te tee judío ma, ni ka jan tu'va de ya,
te ka jikan-tnu'u de:

—¿Nde kii sana jin kuni sa na in kúu ni?
¿Xi ndijin kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma?
Ka'an ndaa ni, te jin kuni sa —ka kuu de ka
jiña'a de.

25 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Jâ ni ka'an sa nuu ni, te ñatuu ni ka
kandija ni ja ká'an sa a. Te tna'a ja sa'a sa
a, ja maa Yuva sa ma, te sa'a sa. Te maa ja
sa'a sa a, te káxtnu'u i na in kúu sa.
26 Kovaa ndijin, ñatuu ka kandija ni, vaa
masu tna'a ndikachi sa ma ka kuu ni.
27 Ndikachi sa ma chi ka ndakuni ti ja ká'an
sa a, te jini sa ti, te ka ndikin ña'a ti.
28 Sa'a sa ja jin koteku ti ni-kani ni-jika, te
ma jin naa ti, te ñatuu na in ndaxtandee ti
nuu nda'a sa a.
29 Yuva sa iya ni taa ti ma chi iyo-ka tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ya sana ndaka ja iyo ñuu
ñayivi a, te masu na in ndaxtandee ti nuu
nda'a Yuva sa ma.

30 Vaa Yuva sa ma ji'in saña chi in-ni ka kuu
sa —kúu ya jiña'a ya.
31 Te tee judío ma, ni ka ndone'e tuku de
yuu ja jin kua'a-yuu de ya.
32 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Te ja maa Yuva sa ma, te kua'a ja va'a
ni sa'a sa nuu ndijin. ¿Te nde a va'a ni sa'a
sa ma kúu ja jin kua'a-yuu ña'a ni a? —kúu
ya jiña'a ya.
33 Te tee judío ma, ni ka ndakone'e de:
—Masu jin kua'a-yuu ña'a sa kuechi ja ni
sa'a ni ma, su'va kuechi ja ká'an ni a sa'a ja
ndákiti ini Su'si ma, vaa ndijin chi in tee-ni
kúu ni, kovaa sa'a ni tnu'u ja Su'si ma kúu
ni —ka kuu de ka jiña'a de.
34 Jesús ma, jiña'a ya:
—Nuu tutu ndee tnu'u ni tatnuni Su'si ma
nuu ni ma ká'an: “Saña, ká'an sa ja su'si ka
kuu ndijin.”
35 Ka jini o ja masu kuu xnda'vi ña'a tutu
ndee tnu'u Su'si ma. Te Su'si ma, ni xnani
ya su'si ñayii ni ka'an ya nuu i ma.
36 Te nú Su'si ma ni sa'a siin ña'a saña te
ni tetniñu ña'a ya ñuu ñayivi a, ¿naxe kúu ja
ka ka'an ndijin ja ni ka'an sa a chi sa'a i ja
ndákiti ini Su'si ma, kuechi ja ni ka'an sa ja
Sa'ya Su'si ma kúu sa?
37 Te nú saña, ñatuu sa'a sa sukan sa'a Yuva
sa ma, te máko jin kandija ña'a ni.
38 Kovaa sa'a sa sukan. Visi ñatuu ka
kandija ni ja ká'an sa ya, kovaa jin kandija
ni ja sa'a sa ma, sukan-va'a jin kuni ni, te
jin kandija ni ja Yuva sa ma iyo ji'in sa, te
maa sa iyo ji'in Yuva sa ma —kúu ya jiña'a
ya.
39 In-ka jichi ni ka kuni de ja jin tnii de
ya, kovaa Jesús ma chi kua'an ya.
40 Jesús ma, ni ndenda ya in-ka yu'u yute
Jordán ma. Te ni kendoo ya yukan, nuu ni
iyo Juan ma xi'na-ka ma te ni yo skuandute
de ñayii ma.
41 Kua'a ñayii ni jan koo ni jan koto i ya, te
ka ka'an i:
—Ja ndaa, visi Juan ma, ñatuu ni yo sa'a
de milagru, kovaa ndaka ja ni yo ka'an de
ja kuu tee ya'a chi ja ndaa kúu —ka kuu i
ka ka'an i.
42 Te kua'a ñayii ni ka kandija Jesús ma
yukan.

11

Ni ji'i tee nani Lázaro ma

1 Iyo in tee ku'u nani de Lázaro, te tee ñuu
Betania ma kúu de, te iyo de ji'in ku'va de
María ma ji'in Marta ma.
2 Te María ma kúu ña'a ni chi'i ndute jaxiko
asi ja'a Iya Tátnuni ma kivi ve kuyatni Viko
Pascua ma, te ni ndaxsichi ña ji'in ixi ña
ma.
3 Chukan kúu ja nduu ña ndi-tna'a ku'u ña
ma, ni ka tetniñu ña ñayii ja jin kaxtnu'u i
nuu Jesús ma, te sa'a jin kuña'a i:
—Señor, tee ka ketna'a ini ji'in ni ma, ku'u
de.
4 Jesús ma, ja ni jiniso'o ya ma, te jiña'a
ya:
—Ku'u de, kovaa masu kûu de, su'va
jayiñu'u Su'si ma ko kuu, ji'in suni jayiñu'u
Sa'ya Su'si a ko kuu —kúu ya jiña'a ya.
5 Visi Jesús ma, kútoo xeen ya Marta ma
ji'in ku'u ña ma ji'in ku'va ña Lázaro ma,
6 kovaa nuu ni ka jiña'a i ja Lázaro ma, ku'u
de ma, te ni kendoo-ka ya uu-ka kivi nuu
iyo ya ma.
7 Sani te jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Jín koo o in-ka jichi ñuu Judea ma —kúu
ya jiña'a ya.
8 Te tee ka ndikin ya ma, ka jiña'a de:
—Teskua'a, nde-ni kii ma, maa ñayii judío
ma, ka kuni i ja jin kua'a-yuu ña'a i te jin
ka'ni ña'a i, ¿te in-ka jichi kúni ni ja ki'in ni
ñuu yukan? —ka kuu de ka jiña'a de.
9 Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Xi masu uxi uu ora kúu ja in nduu ma?
Nduu ma chi masu nduva o, vaa nde'ya o ja
ndíi ñuu ñayivi a,
10 kovaa ñayii jika jakuaa ma chi nduva i,
vaa ñatuu na ñu'u xtnuu nuu i ichi kaka i
ma —kúu ya jiña'a ya.
11 Sani te jiña'a ya:
—Lázaro tee ka ketna'a ini ji'in o ma chi
ni kixi de, kovaa ki'in sa ja xndoto sa de
—kúu ya jiña'a ya.
12 Te tee ka ndikin ya ma, ka jiña'a de:
—Señor, nú ni kixi de chi nduva'a maa de
—ka kuu de ka jiña'a de.
13 Kovaa sukan-ni ni jiña'a Jesús ma,
kuechi ja ni ji'i Lázaro ma. Kovaa tee ka
ndikin ya ma, ka jani ini de ja ni kixi de
ja ndatatu de kúu.
14 Sani te Jesús ma, jiña'a ndaa ya:
—Lázaro ma, jâ ni ji'i de.
15 Te kútachi sa ja ñatuu sa ni iyo yukan,
vaa sukan chi va'a-ka ja jin kuu maa ni,
sukan-va'a jin kandija ni. Kovaa jín koo o
jín koto o de —kúu ya jiña'a ya.
16 Sani te Tomás tee nani Kuati ma, jiña'a
de nuu tee ka ndikin ya ma:
—Jín koo tna o, sukan-va'a jin kûu tna o
ji'in de —kúu de jiña'a de.

Jesús ma, chi visi jâ ni ji'i ñayii ma chi kuu ndaxteku ya i te koteku i

17 Ja ni kenda Jesús ma, te ni jini ya ja jâ
ni kuu kuun kii ja ni ka chu'u i Lázaro ma.
18 Betania ma kéndoo yatni ñuu Jerusalén
ma visi uni mil metro,
19 te kua'a tee judío ma, ni jan koo de ni
jan koto de Marta ma ji'in María ma, ja
jin ndakua'a de ña tnu'u ka'nu ini ja ni ji'i
ku'va ña ma.

20 Nuu ni jini Marta ma ja ni kenda Jesús
ma, sani te ni kee ña ni jan tna'a ña ya.
Kovaa María ma chi ni kendoo ña ve'e ma.
21 Marta ma, jiña'a ña Jesús ma:
—Señor, nute ni iyo ni ya'a chi masu kûu
ku'va sa ma.
22 Kovaa jini sa ja vitna chi taa Su'si ma
nawa na kakan ni ma —kúu ña jiña'a ña.
23 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ku'va ni a chi ndateku de —kúu ya
jiña'a ya.
24 Marta ma, jiña'a ña:
—Jâ jini sa ja ndateku de kivi jin ndateku
ñayii ni ka ji'i ma, kovaa onde kivi ndi'i kivi
ma —kúu ña jiña'a ña.
25 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Saña kúu iya sa'a ja jin ndateku ñayii
ma, te jin koteku i. Nú na in na kandija ña'a
ma, visi jâ ni ji'i i chi ja maa sa te koteku i.
26 Te ndaka ñayii ka teku ma, nuna jin
kandija ña'a i maa sa ma, masu jin kûu i,
su'va jin koteku i ni-kani ni-jika. ¿Kándija
ni ja ká'an sa sa'a? —kúu ya jiña'a ya.
27 Te Marta ma, jiña'a ña:
—Señor, saña chi kándija sa ja Cristo iya
ni tetniñu Su'si ma kúu ni, te Sa'ya Su'si ma
kúu ni. Iya iyo ja kii ñuu ñayivi a kúu ni
—kúu ña jiña'a ña.

Jesús ma, ni nda'yu ya yatni nuu yinee ñunde'yu Lázaro ma

28 Nuu ni jinu ni ka'an Marta ma sukan,
ni kana ña ku'u ña María ma, te yuyu'u-ni
ni jiña'a ña:
—Teskua'a ma, iyo ya ya'a, te kána ña'a
ya —kúu ña jiña'a ña.
29 Ja ni jiniso'o María ma, ni ndokuiñi ña,
te kua'an ña kuan koto ña Jesús ma.
30 Jesús ma, ñatuu kivi-ka ya ini ñuu ma. Iyo
ya nuu ni ka ndatna'a ya ji'in Marta ma.
31 Ja ni ka jini tee judío ka iyo ve'e María ma
ja ni ndokuiñi ña te jinu ña ni kee ña ma, te
ni ka ndikin de ña. Ka jani ini de ja kua'an
ña nuu yinee ku'va ña ma kuan konda'yu
ña.
32 Nuu ni kenda María ma nuu iyo Jesús
ma, te ni jinkoo jiti ña nuu ja'a ya ma, te
jiña'a ña:
—Señor, nute ni iyo ni ya'a chi masu kûu
ku'va sa ma —kúu ña jiña'a ña.
33 Jesús ma, ja ni jini ya ja nda'yu María
ma te ka nda'yu tee ka kuu judío ka ndikin
ña ma, te ni kuxii ini ya, te ni kunda'vi ini
ya ña ji'in de.
34 Te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Ndenu ni ka chu'u ni de? —kúu ya
jiña'a ya.
Te ka jiña'a de:
—Ne'e ni, te kuni ni, Señor —ka kuu de
ka jiña'a de.
35 Jesús ma, ni nda'yu ya.
36 Te ñayii judío ma, ka ka'an i:
—¡Jin konde'ya ni ja ni yo kutoo xeen de
tee ma! —ka kuu i ka ka'an i.
37 Kovaa jaku-ka i ka ka'an:
—Tee ya'a kúu tee ni ndasava'a nuu tee
kuaa ma. ¿Masu ma kuu naxe sa'a tna de,
sukan-va'a ma kûu Lázaro a nkuu? —ka
kuu i ka ka'an i.

Nuu ni ndateku Lázaro ma

38 Jesús ma, in-ka tuku jichi ni kuxii ini
ya ja ka kuu ñayii ma, te ni jan tu'va ya nuu
yinee Lázaro ma. Te in yavi kúu, te ndesi in
yuu ka'nu ichi nuu kivi o ma.
39 Jesús ma, ni tatnuni ya:
—Jin xtandiyo ni yuu a —kúu ya jiña'a ya.
Marta ma ku'va tee ni ji'i ma, jiña'a ña:
—Señor, jâ jáxiko kini de, vaa jâ iyo kuun
kii a ja ni ka chu'u sa de a —kúu ña jiña'a
ña.
40 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Masu ni ka'an sa ja nuna kandija ña'a
ni chi kuni ni jayiñu'u Su'si ma? —kúu ya
jiña'a ya.
41 Te ni ka xtandiyo de yuu ma, te Jesús
ma, ni ndonenuu ya ichi andivi ma, te ni
ka'an ya:
—Yuva sa, ndákuan-ta'vi sa nuu ni,
42 vaa jini sa ja ndimaa jiniso'o ña'a ni,
kovaa kuechi ñayii ya'a te ká'an sa sa'a,
sukan-va'a jín kandija ña'a i ja maa ni ni
tetniñu ña'a —kúu ya jiña'a ya.
43 Nuu ni jinu ni ka'an ya sukan, te ni
kayu'u nini'i ya jiña'a ya:
—¡Lázaro, ki ndee ni ke'e a! —kúu ya
jiña'a ya.
44 Te tee ni ji'i ma, ni ndee de, te ka ñutuu
vava'a nda'a de ma ja'a de ma sa'ma, te nuu
de ma ñutuu in-ka sa'ma. Te Jesús ma, jiña'a
ya:
—Jin ndakana ni sa'ma ñutuu de a,
sukan-va'a na kuu kaka de —kúu ya jiña'a
ya.

Ni ka chutna'a tnu'u de naxe jin tnii de Jesús ma

(Mt 26:1-5; Mr 14:1-2; Lc 22:1-2)

45 Chukan kúu ja kua'a ñayii judío ma,
ñayii ni jan koo ni ka iyo i ji'in María ma,
ja ni ka jini i sukan ni sa'a Jesús ma, te ni
ka kandija i ya.
46 Kovaa jaku i ni jan koo nuu ka iyo tee ka
kuu fariseo ma, te ni ka ndakani i ja sukan
ni sa'a Jesús ma.
47 Sani te tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka
tatnuni nuu sutu ma, ni ka ndaxtutu tna'a
ndaka de, te sa'a ka ndatnu'u tna'a de:
—¿Naxe jin sa'a o ji'in tee ya'a? Vaa tee
ya'a chi sa'a kua'a de milagru.
48 Nuna jin kua'a o tnu'u ja sukan-ni ko sa'a
de chi ndaka ñayii ma jin kandija ja ká'an de
ma, te tee ka netniñu ñuu Roma ma chi ki
koo de, te jin xnaa de veñu'u o a ji'in ñuu o
a —ka kuu de ka ka'an de.

49 Kovaa in tee yukan, nani de Caifás, te
tee tátnuni nuu sutu ma kuiya yukan kúu
de, te jiña'a de:
—Ndijin, masu ka jini kuiti ni,
50 ni ñatuu ka ndasa'a ni kuenda ja ja
va'a-ka kúu nuna kûu in tee ja jin kuu ñayii
ñuu o ya, sukan-va'a ma naa ndi'i ñuu o ya
—kúu de jiña'a de.
51 Kovaa Caifás ma, masu ni ka'an de
sukan ja kúu ini maa de ma, chi vaa kuechi
ja tee tátnuni nuu sutu ma kuiya yukan kúu
de, te Su'si ma ni ska'an ña'a sukan ni ka'an
de ma, vaa Jesús ma chi kûu ya ja jin kuu
ndaka ñayii ñuu judío ma.
52 Ni masu yika-ni a ñuu ya'a-ni chi su'va
ndaxtutu ya ndaka ñayii ka kuu sa'ya Su'si
ma ja ni ka jitenuu i ni-ka'nu ñuu ñayivi a,
te in-nka-ni ñuu jin ko kuu i.
53 Te onde kii yukan, tee ka netniñu ñuu
judío ma, ni ka ndatnu'u tna'a de ja jin ka'ni
de Jesús ma.
54 Chukan kúu ja Jesús ma, ñatuu ni yo
konuu ndijin-ka ya ne'un ñayii judío ma,
su'va ni kee ya ñuu Judea ma, te kua'an ya
ichi nuu masu nawa iyo kuiti yatni in ñuu
nani i Efraín ma. Yukan ni kendoo ya ji'in
tee ka ndikin ya ma.
55 Ja ve kuyatni Viko Pascua ka sa'a ñayii
judío ma, te kua'a xeen ñayii ñuu Jerusalén
ma, kuan koo i kuan nu ndasavii i maa
i nuu Su'si ma xi'na-ka sana ko kuu Viko
Pascua ma.
56 Ka ndanduku i Jesús ma, te ka jikan-tnu'u
tna'a i ini veñu'u ka'nu ma:
—¿Naxe ka ka'án ni? ¿Kii de viko ya'a o xi
ña'a? —ka kuu i ka ka'an i.
57 Te tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka
tatnuni nuu sutu ma, ni ka tatnuni de ja nú
na in na kuni ndenu iyo Jesús ma, te kúña'a
i, sukan-va'a jin koo de jin tnii de ya.

12

In ña'a, ni chi'i ña ja'a Jesús ma ndute jáxiko asi

1 Iñu kivi xi'na-ka sana ko kuu Viko Pas-
cua ma, Jesús ma, kua'an ya ñuu Betania
ma, ñuu nuu iyo Lázaro tee ni ndaxteku ya
ma.
2 Yukan ni ka satu'va i ja jin kuxini i ji'in ya.
Marta ma ni tnaa ndeyu ma. Te Lázaro ma
kúu in tee núkoo nuu mesa ma, jaa de xita
ji'in Jesús ma.
3 María ma, yinda'a ña in botella te ya'a-ka
in marrazu ndute jáxiko asi nani-maa ita
nardo ja ndee ya'vi xeen ma, te ni chi'i ña
ja'a Jesús ma. Sani te ni ndaxsichi ña ji'in
ixi ña ma. Te ni-ka'nu ve'e ma ni chitu xiko
asi ma.
4 Sani te Judas Iscariote ma, tee ndikin ya
ma, tee ke'en-su'va ya ma jiña'a:
5 —¿Nava'a ñatuu ni kuu kuya'vi ndute
jáxiko asi a uni cientu denario, sukan-va'a
jin chindee o ñayii ka kunda'vi ma? —kúu
de jiña'a de.
6 Kovaa Judas ma, masu ni ka'an de
sukan kuechi ja ndí ini de ja jin kuu ñayii
ka kunda'vi ma chi su'va kuechi ja kui'na
de ma, chi vaa suu de kúcargu bolsa ñu'u
xu'un ma, te ni yo sakui'na de ja ñu'u nuu
bolsa ma.
7 Jesús ma, jiña'a ya:
—Máko ka'nu ndee ni, vaa ni tava'a ña
ndute jáxiko asi ya, ja chi'i ña'a ña kivi
kuyu'u sa ma nkuu.
8 Ñayii ka kunda'vi ma chi ndimaa jin koo
i ji'in ni, te kuu jin chindee-ka ni i, kovaa
saña chi masu kua'a-nka kivi jin koo o
—kúu ya jiña'a ya.

Ni ka jani ini tee judío ma ja jin ka'ni de Lázaro ma

9 Kua'a ñayii judío ma, ni ka jini i ja iyo
Jesús ma ñuu Betania ma, te ni jan koo i
yukan, masu yika-ni ja jin kuni i Jesús ma,
nú masu ja jin kuni tna i Lázaro ma, tee ni
ndaxteku Jesús ma.
10 Sani te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ni ka
ndatnu'u tna'a de ja jin ka'ni tna de Lázaro
ma,
11 vaa kuechi Lázaro ma, te kua'a ñayii judío
ma, ni ka kusiin i nuu tee ka tatnuni ma, te
ni ka kandija i Jesús ma.

Jesús ma, ni kivi ya ñuu Jerusalén ma (Mt 21:1-11; Mr 11:1-11; Lc 19:28-40)

12 Kua'a ñayii ni jan koo ñuu Jerusalén ma,
ja ko kuu Viko Pascua ma. Kii xtnee ma,
ni ka jini i ja vee Jesús ma ja ki'in ya ñuu
Jerusalén ma.
13 Sani te ni ka ja'nde i nda'a ñuu ma, te ni
ka ke koo i ka kayu'u i ka ndachiñu'u i ya:
—¡Hosanna! ¡Ja vava'a kúu iya vee nuu
Iya Tátnuni ma! ¡Ja vava'a kúu rey Israel
ya! —ka kuu i ka kayu'u i.
14 Jesús ma, ni ni'i ya in burru, te yoso ya
ti kua'an ya, sukan ká'an tutu ndee tnu'u
Su'si ma:
15 “Máko koyu'u ro, ñuu nani Sion. Konde'ya
ja vee rey ro ma, yoso ya in burru vee ya.”
16 Xi'na-ka ma, masu ni ka jaku'ni ini tee
ka ndikin ya ma. Kovaa nuu ni jinu ja ni
ka jini ñayii ma jayiñu'u Jesús ma, te ni ka
ndaka'án tee ka ndikin ya ma ndaka ja ni
kuu ma, vaa sukan jâ ndee nuu tutu Su'si
ma ja sukan ko kuu ma.
17 Ñayii ka iyo ji'in Jesús ma nuu ni
ndaxteku ya Lázaro ma, ni ka ndaka'an i
ndaka sukan ni sa'a ya ma, vaa ni kana ya
Lázaro ma, te ni ndee de yavi nuu ni ka
chu'u i de ma nuu ka yinee-ka ndiyi ma.

18 Chukan kúu ja ñayii ñuu ma, ni ka ke koo
i ja jin ndakua'a i nchuxi Jesús ma, vaa ni
ka jini i milagru ni sa'a ya ma.
19 Kovaa tee ka kuu fariseo ma, ka ka'an
nuu tna'a de:
—Ni ka jini ni ja masu nawa kuu jin sa'a
o a, vaa ndaka ñayii a, kuan koo i nuu de a
—ka kuu de ka ka'an de.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya nde in koteku ni-kani ni-jika

20 Ne'un ñayii kuan koo ñuu Jerusalén ma
ja jin ndachiñu'u i Su'si ma ne'un kivi viko
ma, ka iyo jaku ñayii griego ma.
21 Te ñayii ya'a, ni ka jan tu'va i Felipe ma,
vaa tee Betsaida ma ñuu Galilea ma kúu de.
Te sa'a ka jiña'a ka jiña'a i nuu de:
—Señor, ka kuni sa ja jin kuni sa Jesús ma
—ka kuu i ka jiña'a i.
22 Felipe ma, ni ja'an de, te jiña'a de
Andrés ma, te nduu de ni jan koo ni ka
ndakani nuu Jesús ma.
23 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Jâ ni kenda ora ja saña ja kuu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a, jin kuni ndaka ñayii ma
jayiñu'u sa ma.
24 Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja nú in triu ma,
te ma chinee va'a o i chii ñu'ú ma te ma kûu
i, chi in-ni triu ko kuu i. Kovaa nuna kûu i
ma, chi ndukua'a-ka i.
25 Nú na in ndí ini xeen ja kendoo vii
kendoo va'a i ñuu ñayivi ya'a chi skenaa i
maa i. Kovaa nú na in ñatuu ndí ini visi
na ndo'o na neni i ñuu ñayivi ya'a kuechi
ja ndikin ña'a i maa sa, chi sa'a Su'si ma ja
koteku i ni-kani ni-jika.
26 Nú na in kúni ja kunukuechi i nuu sa,
kóndikin ña'a i, te nuu koo sa ma, yukan koo
tna ñayii jinukuechi nuu sa ma. Nú na in
jinukuechi nuu sa ma, chi sa'a Yuva sa ma
ja koo jayiñu'u i —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya sukan kûu ya ma

27 Sani te ni jiña'a tuku ya:
—Kúxii xeen ini sa. ¿Naxe ka'an sa?
¿Kuña'a sa Yuva sa ma: "Sa'a ni ja na kaku
sa nuu tnundo'o ya'a"? Kovaa ña'a, vaa ja
chukan kúu ja vee sa a —kúu ya jiña'a ya.
28 Sani te sa'a ni ka'an ya:
—Yuva sa, sa'a ni ja koo jayiñu'u ja nani
maa ni a —kúu ya jiña'a ya.
Sani te ni ka'an Su'si ma onde andivi ma:
—Jâ ni ndachiñu'u ri maa ri, te
ndachiñu'u tuku ri maa ri in-ka jichi —kúu
ya ká'an ya.
29 Ñayii ka iyo yukan, ni ka jiniso'o i, te ka
ka'an i:
—Ni kana savi —ka kuu i ka ka'an i.
Kovaa jaku-ka i ka ka'an:
—In ángel ni ka'an nuu de —ka kuu i ka
ka'an i.
30 Jesús ma, jiña'a ya:
—Masu ja kuu maa sa kúu ja ni ka jiniso'o
o sukan, su'va ja jin kuu maa ni kúu.
31 Vitna kúu ja ndundaa ñuu ñayivi a, te
suchi ni yo tatnuni ñuu ñayivi a, kee i ke'e
ma.
32 Vaa saña, kivi na jin ndone'e sukun i
krusi nuu jin kata kaa ña'a i ma chi ndaka
ñayii ñuu ñayivi a jin ndasa'a kuenda, te ki
koo i nuu sa a —kúu ya jiña'a ya.
33 Te sukan ni kaxtnu'u ya naxe kûu ya
ma.
34 Te ñayii ma, ni ka ndakone'e i:
—Kovaa ka jini sa ja ká'an tnu'u ni tat-
nuni Su'si ma ja Cristo iya tetniñu Su'si ma
chi koteku ya ni-kani ni-jika. ¿Naxe kúu ja
ka'an ni ja iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi
jin ndone'e sukun i ya? ¿Na in kúu iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a? —ka kuu i ka jiña'a i.
35 Jesús ma, jiña'a ya:
—Kuenda kúu ñu'u ndú'va te xtnuu vivii i
ma, kúu sa ne'un ndaka ni a, kovaa yika ja
jaku-nka-ni kivi koo sa ji'in ndaka ni. Nani
iyo-ka sa ja kúu sa ñu'u ndú'va te xtnuu vivii
sa nuu ni a, kuán koo ve koo-ka ni jin ko
kuu ni, nasa yukan, te ki tna'a ña'a ja kunee
ma. Vaa nú na in kua'an nuu nee ma, ñatuu
jini i ndenu kua'an i.
36 Jin kandija ni sukan ká'an sa ja kúu sa
ñu'u ndú'va te xtnuu vivii sa nuu ni a nani
iyo-ka sa ji'in ni, sukan-va'a xtnuu sa nuu
ni a —kúu ya jiña'a ya.
Ni jinu ni ka'an Jesús ma sukan, te kua'an
ya, te ni nduyu'u ya sukan-va'a ñatuu na in
kuni ña'a.

Nava'a ñatuu ka kandija ñayii judío ma Jesús ma

37 Kovaa visi ni sa'a ya kua'a milagru nuu
ñayii ma, kovaa ñatuu ka kandija i ya,
38 vaa jiniñu'u ja ko kuu sukan ni tee Isaías
tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma, ja sa'a ká'an ma: "Iya Tátnuni, ¿na in
kándija tnu'u ni kaxtnu'u sa a? ¿Nuu nde in
ni kaxtnu'u Iya Tátnuni ma tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ma?"
39 Chukan kúu ja ñatuu kúu jin kandija i
ma, vaa suni sa'a ni tee tna de ma:
40 "Ni jasi ya nuu ñayii ma, te ni sa'a ndee ya
ini anua i ma, sukan-va'a ma kuu jin kuni
i ji'in nuu i ma, ni masu kuu jin jaku'ni ini
i, vaa masu ka kuni i ja jin ndakokuiñi i te
jin ndandikin i Su'si ma te ndasava'a ya i."
41 Isaías ma ni ka'an sukan, vaa kuechi
ja ni jini de ndaka jayiñu'u Jesús ma, te ni
ka'an de sukan sa'a maa ya ma kivi kenda
ya ma.
42 Kovaa kua'a ñayii judío ma, ni ka
kandija i ja ká'an Jesús ma, ji'in jaku ñayii
ka ndanuu-ka ma. Kovaa ñatuu ni ka yo
ka'an ndijin i, vaa kuechi ja ka yu'u i tee ka
kuu fariseo ma, ja jin kene'e ña'a de veñu'u
lilikin nuu ka ndatna'a i ma.

43 Ni ka yo ndi ini-ka i ja jin chiñu'u ña'a
ñayii ma sana ja ndachiñu'u ña'a Su'si ma.

Ñayii ñatuu ka kándija tnu'u ká'an Jesús ma chi ndakan Su'si ma kuenda nuu i

44 Jesús ma, ni ka'an nini'i ya:
—Nú na in na kandija ña'a, masu yika-ni
ja saña kándija ña'a i, chi jâ kándija i onde
Yuva sa ma iya ni tetniñu ña'a ma.
45 Nú na in nde'ya ña'a saña, suni nde'ya i
iya ni tetniñu ña'a ma.
46 Saña kúu ñu'u ndú'va te xtnuu vivii, te vee
sa ñuu ñayivi a ja xtnuu vivii sa nuu ñayii
a, sukan-va'a nú na in na kandija ña'a, ma
koo-ka i nuu nee ma.
47 Kovaa nú na in jiniso'o tnu'u ká'an sa
a te ñatuu kándija i ma, masu saña sa'a ja
chunaa i, vaa masu vee sa ja sa'a sa ja jin
chunaa ñayii ñuu ñayivi a, su'va sa'a sa ja jin
kaku i nuu ja u'vi ma.
48 Kovaa nú na in saxiko ña'a te ñatuu ndí
ini i tnu'u ká'an sa a, jâ iyo in ja sa'a ja
chunaa i, te tnu'u ká'an sa ya kúu ja sa'a ja
chunaa i kivi ndi'i kivi ma, vaa ni jiniso'o i
ma.
49 Vaa saña, masu ká'an sa ja kúu ini maa sa.
Maa Yuva sa iya ni tetniñu ña'a ma tátnuni
nde a ká'an sa ji'in nde a káxtnu'u sa a.
50 Vaa jini sa ja ja tátnuni Yuva sa ma kúu ja
sa'a ja jin koteku ni ni-kani ni-jika. Chukan
kúu ja tna'a ja ká'an sa a, ká'an sa sukan
tátnuni Yuva sa ma —kúu ya jiña'a ya.

13

Jesús ma, ni ndakate ya ja'a tee ka ndikin ya ma

1 Kivi iku ma sana ko koo Viko Pascua ma,
Jesús ma, jâ jini ya ja ni kenda ora ja xndoo
ya ñuu ñayivi a te no'o ya nuu iyo Yuva ya
ma. Ndimaa ni yo kutoo ya ndaka ñayii ni
iyo ji'in ya ñuu ñayivi a, te sukan ni kutoo
xeen ya i onde ni ji'i ya ma.
2 Te tachi ma, jâ ni chunee i ini anua
Judas Iscariote ma sa'ya Simón ma sukan
ke'en-su'va de Jesús ma.
3 Jesús ma chi jini ya ja nuu Su'si ma vee ya
te no'o ya nuu Su'si ma, te jini ya ja Yuva
ya ma, ni wa'a ya tnu'u ja tatnuni ya nuu
ndaka ma.
4 Chukan kúu ja nuu ni kuxini ya ji'in tee
ka ndikin ya ma, ni ndokuiñi ya nuu mesa
ma, te ni xtandiyo ya sa'ma ndii ya ma, te
ni ju'ni ya chii ya ma in sa'ma ndaxsichi ya
ja'a de ma.
5 Sani te ni tnaa ya ndute in nuu ñajin ka'nu,
te ni jakondee ya ndákate ya ja'a tee ka
ndikin ya ma, te ni ndaxsichi ya ji'in sa'ma
ni ju'ni ya chii ya ma.
6 Nuu sani te ndakate ya ja'a Simón Pedro
ma, te tee ya'a, jiña'a de:
—Señor, ¿ndijin, te ndakate ni ja'a saña?
—kúu de jiña'a de.
7 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Vitna masu jáku'ni ini ni tna'a ja sa'a sa
a, kovaa kuee-ka, te jaku'ni ini ni —kúu ya
jiña'a ya.
8 Pedro ma, jiña'a de:
—¡Masu taa kuiti sa tnu'u ja ndakate ni
ja'a sa a! —kúu de jiña'a de.
Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nú ma ndakate sa ja'a ni a, masu kuu
ko kuu ni in tee kondikin ña'a —kúu ya
jiña'a ya.
9 Simón Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Nú sukan, Señor, má ndakate ni yika-ni
ja ja'a sa a, su'va ndakate ni nda'a sa a ji'in
xini sa a —kúu de jiña'a de.
10 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nú na in yika ni nduvii i, masu jiniñu'u
ja ndondoo-ka i, nú masu ja ja'a i ma-ni,
vaa ni-ka'nu i jâ iyo ndoo. Te chukan kúu ja
jâ ka iyo ndoo ni, visi masu ndaka ni —kúu
ya jiña'a ya.
11 Ni ka'an ya: “Masu ndaka ni ka iyo
ndoo”, chi vaa jâ jini ya na in ke'en su'va
ña'a ma.
12 Ja ni jinu ni ndakate ya ja'a de ma,
Jesús ma, ni nukondii ya sa'ma ndii ya ma,
te ni nukoo ya in-ka jichi nuu mesa ma, te
jiña'a ya:
—¿Ka jaku'ni ini ndijin ja ni sa'a sa a?
13 Ndijin, ka xnani ña'a ni teskua'a ji'in
Señor, te va'a-ni ka jani ini ni, vaa saña kúu.
14 Te nú saña kúu teskua'a ma ji'in Señor
ma te ni ndakate sa ja'a ni a, suni ndijin jin
ndakate tna ni ja'a ndi-in ndi-in ni.
15 Saña ni kaxtnu'u sukan, sukan-va'a ndi-
jin, jin sa'a tna ni sukan ni sa'a sa a.
16 Ja ndaa kúu ja ni-in ñayii jinukuechi ma,
tátnuni-ka i sana ñayii xi-nuu jinukuechi i
ma, te ni-in ñayii ni tetniñu ña'a jito'o i ma,
kuu tatnuni-ka i sana ñayii kúu jito'o i ma.
17 Nú ka jaku'ni ini ni ja ká'an sa a, te nú jin
sa'a ni sukan, te vava'a-ni jin ko kuu ni.
18 ’Masu ká'an sa ja jin kuu ndaka ndijin,
vaa jini sa na in ni kaji sa. Kovaa ja na ko
kuu sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma:
“Ñayii ni jaa ji'in sa xita ma, sani te ni sa'a
u'vi ña'a i ma.”
19 Onde vitna ká'an sa sukan, sukan-va'a
nuna ko kuu ma, te jin kandija ni ja saña
kúu.
20 Ja ndaa ká'an sa ja nú na in kuan-ta'vi na
in ni tetniñu sa ma, jan-ta'vi i maa sa. Te nú
na in kuan-ta'vi ña'a saña, te jan-ta'vi i iya
ni tetniñu ña'a ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya ja Judas ma ke'en-su'va ña'a

(Mt 26:20-25; Mr 14:17-21; Lc 22:21-23)

21 Ja ni jinu ni ka'an ya sukan, Jesús ma,
ni kuxii ini ya, te ni ka'an kaji kaji ya:
—Ja ndaa ja ndaa kúu ja in ndijin
ke'en-su'va ña'a —kúu ya jiña'a ya.

22 Sani te tee ka ndikin ya ma, ni ka keja'a
de ka ndakonde'ya tna'a ndi-in ndi-in de.
Ni masu ka jini de nde in ni ka'an ya ma.
23 In tee ndikin ya ma, tee ni yo kutoo xeen
ña'a Jesús ma, iyo yatni de ji'in ya, nani ka
kuxini de ji'in ya ma.
24 Te Simón Pedro ma, ni sa'a de seña ja na
kakan-tnu'u de na in kúu ja ká'an ya ma.
25 Te tee yukan, ni jan tu'va-ka de Jesús ma,
te ni jikan-tnu'u de ya:
—Señor, ¿na in kúu ja ni ka'an ni a? —kúu
de jiña'a de.
26 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Na in kua'a sa xtatila xndoyo sa ma, tee
yukan kúu de —kúu ya jiña'a ya.
Sani te ni xndoyo ya xtatila ma, te ni wa'a
ya Judas Iscariote ma, sa'ya Simón ma.
27 Ja ni tnii Judas ma xtatila ma, te ni kivi
tachi ma ini anua de ma. Te Jesús ma, jiña'a
ya:
—Tna'a ja sa'a ni ma, sa'a yachi-ni ni
—kúu ya jiña'a ya.
28 Kovaa tee ka nukoo ka kuxini de nuu
mesa ma, ni-in de ñatuu ni jaku'ni ini
nava'a ni ka'an ya sukan ma,
29 vaa Judas ma kúu tee kúcargu nuu ñu'u
xu'un ma. Te jaku de ka jani ini ja Jesús ma,
jiña'a ya ja jín kuaan de jaku ja jin kuatniñu
de ja ko kuu viko ma, xi ja kua'a de jaku
nuu ñayii ka kunda'vi ma.
30 Ja ni jinu ni tnii Judas ma xtatila ma, te
ni kee de, te jâ ni kunee ma.

In tnu'u jaa ni tatnuni Jesús ma

31 Nuu ni jinu ni kee Judas ma, Jesús ma,
jiña'a ya:
—Vitna te koo jayiñu'u sa ja jin kuni ñayii
a ndaka ja sa'a ja kúu sa a te vivii jin
ndachiñu'u i Yuva o Su'si ma.
32 Te nú saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu
ñayivi a sa'a sa ja ndani'i Yuva o Su'si ma
jayiñu'u, suni Yuva o Su'si ma jâ iyo tu'va
kuiti ja sa'a ya ja ndani'i tna sa jayiñu'u.
33 Sa'ya maa sa, masu koo-ka sa ji'in ndijin
kua'a-ka kii. Ndijin chi jin ndanduku ña'a
ni, kovaa suni maa tna'a ja ni jiña'a sa tee
judío ma, te ká'an sa vitna nuu ndijin: Masu
kuu jin koo ni nuu no'o sa ma.
34 In ja tátnuni jaa sa nuu ni vitna kúu, jin
kutoo tna'a ndi-in ndi-in ni. Sukan kútoo
ña'a sa a, sukan jin kutoo tna'a ndi-in ndi-in
ni.
35 Nuna jin kutoo tna'a ndi-in ndi-in ni,
ndaka ñayii ñuu ñayivi a jin kuni ja maa sa
ka ndikin ni —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya ja Pedro ma, uni jichi ka'an de ja masu jini de ya
(Mt 26:31-35; Mr 14:27-31; Lc 22:31-34)

36 Simón Pedro ma, ni jikan-tnu'u de
Jesús ma:
—Señor, ¿ndenu no'o ni? —kúu de jiña'a
de.
Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nuu no'o sa ma masu kuu kondikin
ña'a ni vitna, kovaa kuee-ka, te jaan ni nuu
no'o sa ma —kúu ya jiña'a ya.
37 Pedro ma, jiña'a de:
—Señor, ¿nava'a ma kuu ki'in o vitna?
¡Ûni iyo sa ja chunaa sa nuu tniñu ni! —kúu
de jiña'a de.
38 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Te ndija ni ja iyo ni ja chunaa ni nuu
tniñu sa? Ja ndaa ja ndaa kúu ja ni ñatuu
kana-ka li'li ma, te jâ ni kuu uni jichi ja
ká'an ni ja ñatuu jini ña'a ni —kúu ya jiña'a
ya.

14

Jesús ma kúu iya kandija o te ndani'i ta'vi o te koo o ji'in Su'si ma

1 Sani te jiña'a ya:
—Máko jin kuxii ini ni. Jin kukanu ini ni
nuu Su'si ma, te jin kukanu ini ña'a ni.
2 Ve'e Yuva sa ma chi ka iyo kua'a nuu
kuu jin koo o. Nute masu sukan iyo chi
masu kaxtnu'u sa sa'a. Kovaa ki'in sa te
ndasatu'va sa nuu jin koo o ma.
3 Te nuna no'o sa ma, te ndasatu'va sa in
nuu jin koo ni, te ndii sa in-ka jichi, te jin
nu koo o, sukan-va'a nuu koo sa ma jin koo
tna ni.
4 Ndijin chi ka jini ni ndenu no'o sa ma, te
ka jini ni ichi ma —kúu ya jiña'a ya.
5 Tomás ma, jiña'a de Jesús ma:
—Señor, masu ka jini sa ndenu no'o ni
ma, te ¿naxe jin kuni sa ichi ma? —kúu de
jiña'a de.
6 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Saña kúu ichi va'a ma, te ká'an sa ja
ndaa ma, te sa'a sa ja jin koteku ni ma. Te
masu na in kuu kenda nuu Yuva sa ma, nú
masu ja onde kandija ña'a i maa sa.
7 Nú ndijin ka jini ña'a ni saña, suni jin kuni
ni Yuva sa ma. Te jâ ka jini ni ya onde vitna,
vaa jâ ka nde'ya ni ya a —kúu ya jiña'a ya.
8 Sani te Felipe ma, jiña'a de:
—Señor, kaxtnu'u ni Yuva ni ma, te
chukan-nka-ni ka kuni sa —kúu de jiña'a
de.
9 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Felipe, jâ ni kuu kua'a kivi iyo sa ji'in
ndijin, te ¿ñatuu kuni-ka ña'a ni? Nú na
in jini ña'a saña, chi jâ jini i Yuva sa ma.
¿Nava'a ká'an ni ja kaxtnu'u sa Yuva sa ma?
10 ¿Ñatuu kándija ni ja saña chi iyo sa ji'in
Yuva sa ma te Yuva sa ma iyo ji'in sa? Te
tna'a ja ká'an sa a, masu ká'an sa ja kúu ini
maa sa, su'va maa Yuva sa iya iyo ji'in sa
ma kúu iya sa'a sukan kúu ini maa ya ma.
11 Jin kandija ña'a ni ja iyo sa ji'in Yuva sa
ma, te iyo Yuva sa ma ji'in sa. Te nú ña'a,
jin kandija ni visi ja sa'a sa a.

12 Ja ndaa ja ndaa kúu ja nú na in kándija
ña'a, sa'a tna i sukan sa'a sa a, te su'va
ka'nu-ka ja sa'a i, vaa saña chi no'o sa nuu
iyo Yuva sa ma.
13 Te ndaka ja jin kakan ni ja maa sa nuu
Yuva sa ma, te sa'a sa, sukan-va'a koo
jayiñu'u Yuva sa ma, ja sa'a Sa'ya ya ma.
14 Saña chi ndeva'a-ni ja jin kakan ni ja maa
sa ma chi sa'a sa.

Jesús ma, ni skuiso ya ja tetniñu ya Xtumani Ndios ma

15 'Nú ndijin, ka kutoo ña'a ni, jin kandija
ni ja tátnuni sa a.
16 Te saña, kakan-ta'vi sa nuu Yuva sa ma ja
na tetniñu ya in-ka iya ndaka'an-mani ña'a,
sukan-va'a koo ya ji'in ni ni-kani ni-jika.
17 Te iya ya'a kúu Xtumani Ndios ma, te
ká'an ya ja ndaa. Ñayii ñuu ñayivi a, masu
kuu jin kuan-ta'vi i ya, vaa ñatuu ka jini i
ya. Kovaa ndijin chi ka jini ni ya, vaa maa
ya chi iyo ya ji'in ni, te koo ya ini anua ni a.
18 'Masu xndoo nda'vi ña'a sa. Ndii sa,
sukan-va'a koo sa ji'in ni.
19 Jaku-nka-ni kivi, te ñayii ñuu ñayivi a, ma
jin kuni-ka ña'a i, kovaa ndijin chi jin kuni
ña'a ni, te jin koteku ni, vaa saña chi téku
sa.
20 Te kivi yukan, te jin kuni ni ja iyo sa ji'in
Yuva sa ma, te ndijin, ka iyo ni ji'in sa, te
saña, iyo sa ji'in ni.
21 Nú na in kuan-ta'vi tnu'u tátnuni sa a te
kandija i ma, te ñayii yukan kúu ñayii kútoo
ña'a. Te Yuva sa ma, kutoo ya na in kútoo
ña'a ma, te saña tna kutoo sa i, te kaxtnu'u
sa ja iyo sa ji'in i —kúu ya jiña'a ya.
22 Judas masu Iscariote ma, ni jikan-tnu'u
de:
—Señor, ¿nava'a káxtnu'u ni nuu saña na
in kúu ni te masu sukan káxtnu'u ni nuu
ñayii ñuu ñayivi a? —kúu de jiña'a de.
23 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nú na in kútoo ña'a ma te kándija i tnu'u
ká'an sa a, te Yuva sa ma, kutoo ya i, te Yuva
sa ma ji'in saña, ki koo sa, te jin koo sa ji'in
i.
24 Tnu'u ka jiniso'o ni a, masu ja ká'an maa
sa kúu, chi vaa tnu'u ká'an maa Yuva sa ma
iya ni tetniñu ña'a ma kúu. Kovaa nú na
in ñatuu kútoo ña'a ma, chi masu kandija i
tnu'u ká'an sa a.
25 'Yikuu sa ká'an sa ndaka cha'a nani iyo
sa ji'in ni a.
26 Kovaa Xtumani Ndios ma, iya chindee
ña'a ma, iya tetniñu Yuva sa ma nuu tniñu
sa ma, kaxtnu'u ya ndaka te ndaxndaku ini
ña'a ya ndaka ja ni ka'an sa a.
27 'Vaa no'o sa a, te xndoo vii xndoo mani
ña'a sa. Te skuta'vi ña'a sa tnu'u vii tnu'u
mani iyo ini anua sa a, te sa'a sa ja vivii jin
koo sii ini ndija ni, masu yika-ni ja sukan ka
ka'an ñayii ñuu ñayivi ya ja ka iyo sii ini i ma.
Máko jin kuxii ini ni, ni máko jin koyu'u ni.
28 Jâ ni ka jiniso'o ni ja ká'an sa ja no'o sa te
ndii sa in-ka jichi. Nú ka kutoo ndija ña'a
ni, te jin kutachi ni ja no'o sa nuu iyo Yuva
sa ma, vaa maa ya tátnuni-ka sana saña.
29 'Jâ ká'an sa sa'a xi'na-ka sana ko kuu,
sukan-va'a kivi ko kuu ma, te jin kandija
ni.
30 Masu kua'a-nka-ni jin ndatnu'u o, vaa jâ
vee suchi tátnuni ñuu ñayivi a. Visi masu iyo
i ja tatnuni i nuu sa,
31 kovaa sukan ko kuu, sukan-va'a ñayii ñuu
ñayivi a, jin kuni i ja kútoo sa Yuva sa ma te
sa'a sa ja ni tatnuni Yuva sa ma nuu sa a.
'Jin ndokuiñi ni, te jín koo o —kúu ya
jiña'a ya.

15

Jesús ma, sukan kúu tnu uva ndija ma, sukan kúu ya

1 Sani te jiña'a tuku ya:
—Maa sa kúu tnu uva ndija, te Yuva sa
ma kúu iya jitu ma.
2 Nú in nda'a tnu ma ñatuu kúun uva ma
chi ka'nde ya, te xtandiyo ya. Kovaa nú
kúun uva ma chi ndaka'nde vivii ya nda'a
tnu ma, sukan-va'a kuun kua'a-ka uva.
3 Ndijin chi jâ ni ka nduvii ni vaa ka kandija
ni tnu'u ká'an sa a.
4 Jin koo ni ji'in sa, te koo sa ji'in ni, sukan
kúu in nda'a tnu uva ma, vaa masu kuun
uva ma ja maa in-ni nda'a tnu ma chi onde
kondenee i yika ndu'u tnu ma. Te suni maa
i kúu ji'in ndijin, masu kuu jin sa'a ni ja
va'a, nú ma jin ko tnii tna'a o.
5 'Saña kúu tnu uva ma, te ndijin ka kuu
nda'a tnu ma. Nú na in tníi tna'a ji'in sa ma,
sa'a i ja vii ja va'a. Kovaa nú ma jin ko tnii
tna'a o ma chi masu nawa kuu jin sa'a ni.
6 Nú na in xndoo ña'a te ma koo-ka i ji'in
sa, te kene'e siin ya i, te yichi i sukan yichi
nda'a tnu ma. Te ndaxtutu ya i, te ka'mi ya
i nuu ñu'u ma, te kayu koko i.
7 'Nú ndijin, te jin koo jin koo-ni ni ji'in
sa, te nú jin ku'un jin ku'un-ni ini ni tnu'u
ká'an sa a, te jin kakan ni nawa ka kuni ni
ma chi jin ni'i ni.
8 Maa Yuva sa ma ni'i jayiñu'u, nú ndijin,
te ka sa'a ni ja vii ja va'a ma, te ka ndikin
ndija ña'a ni.
9 Saña chi kútoo ña'a sa, sukan kútoo ña'a
Yuva sa ma. Jin kutoo tna'a jin kutoo tna'a
ni, sukan kútoo ña'a sa a.
10 Nuna jin kandija ni tnu'u ká'an sa a chi
sa'a i ja jin kutoo tna'a jin kutoo tna'a ni
sukan kútoo ña'a sa a, sukan kándija sa ja
tátnuni Yuva sa ma, te kútoo ña'a sa sukan
kútoo ña'a ya maa sa ma.
11 'Te ndaka tnu'u ya'a ni ka'an sa,
sukan-va'a jin koo sii ini ni sukan iyo sii ini

maa sa a, te ko kuu ja ndaa ja ka iyo sii ini
ndija ni.
12 Ja tátnuni sa kúu cha'a: Jin kutoo tna'a ni,
sukan kútoo ña'a sa a.
13 Ja kútoo xeen tna'a o kúu ja kua'a o tnu'u
ja kûu o nuu tniñu ñayii kétna'a ini ji'in o ma.
Masu naxe kuu kaxtnu'u o ja kútoo tna'a
xeen o.
14 Vaa ndijin ka kuu ñayii kétna'a ini ji'in sa,
nuna jin sa'a ni sukan tátnuni sa a.
15 Masu xnani-ka ña'a sa ñayii ka
jinukuechi, vaa ñayii ka jinukuechi ma,
masu ka jini i nawa sa'a ñayii tátnuni nuu i
ma. Xnani ña'a sa ñayii kétna'a ini ji'in sa,
vaa jâ ni kaxtnu'u sa nuu ni ndaka ja ká'an
Yuva sa ma.
16 Ndijin, masu ni ka kaji ña'a ni ja jin
kondikin ña'a ni, su'va maa sa ni kaji ña'a.
Te ni sacargu ña'a sa ja jin koo ni te jin
kaxtnu'u ni tnu'u tátnuni sa a, te jin ko sa'a
ni ja vii ja va'a, sukan-va'a ja vii ja va'a
yukan koo ni-kani ni-jika. Chukan, te Yuva
sa ma chi taa ya ndaka ja jin ko kakan ni ja
maa sa ma.
17 Cha'a kúu ja ni tatnuni sa, te jin kutoo
tna'a ndija ndi-in ndi-in ni —kúu ya jiña'a
ya.

Ka kiti ini ñayii ñuu ñayivi a nuu Jesús ma ji'in nuu ñayii ka ndikin ya ma

18 Sani te jiña'a tuku ya:

—Nú ñayii ñuu ñayivi a, ka kiti ini i nuu
ni, jin kona'a ni ja xinañu'u saña, ni ka kiti
ini i nuu sa.
19 Nute ndijin, ñayii ñuu ñayivi a jin ko kuu
ni chi ñayii ñuu ñayivi a, jin kutoo ña'a i,
sukan ka kutoo tna'a maa i ma. Kovaa
saña, ni ndakaji ña'a sa ne'un ñayii ñuu
ñayivi a, te chukan kúu ja ñayii ñuu ñayivi
a, ka kiti ini i nuu ni, vaa masu ñayii ñuu
ñayivi a ka kuu-ka ni.
20 Jin ndaka'án ni sukan ni ka'an sa ma:
"Ñatuu ni-in ñayii jinukuechi ma kanuu-ka
sana ñayii kúu jito'o i ma." Nú saña, ni ka
sondikin ña'a i, suni jin sondikin tna ña'a
i ndijin. Nute ni ka kandija i te ni ka sa'a
i sukan ká'an sa a chi suni sukan tna jin
kandija i te jin sa'a i tnu'u jin ka'an ni ma.
21 Ndaka cha'a jin sa'a ña'a i ja kuechi ja ka
ndikin ña'a ni a, vaa ñatuu ka jini i iya ni
tetniñu ña'a ma.
22 'Nute ñatuu ni kii sa ki ka'an sa nuu i
ma chi masu na kuechi i jin koo. Kovaa
vitna, te masu kuu jin ka'an i ja ñatuu na
kuechi ka ndiso i ma.
23 Ñayii ndákiti ini nuu sa ma, suni ndákiti ini
i nuu Yuva sa ma.
24 Nute ñatuu ni kaxtnu'u sa nuu i ma ja
vii ja va'a ni sa'a sa ma, tna'a ja ni-in ñayii,
ñatuu nama ni sa'a i ma, masu jin kuni i, te
ñatuu na kuechi jin kondiso i nkuu. Kovaa
visi ni ka jini i ja ni sa'a sa ma, te ka ndakiti
ini i nuu sa a, te suni ka ndakiti ini i nuu
Yuva sa ma.
25 Kovaa sa'a ko kuu, vaa sukan ndee nuu
tnu'u ni tatnuni Su'si ma ja jin ko kuu i ma,
sukan ko kuu, te sa'a ká'an: "Ni ka ndakiti
ini i nuu sa, kovaa masu na kuechi sa."
26 'Kovaa tetniñu sa Xtumani Ndios ma,
te maa ya ndaka'an-mani ña'a ndijin ja ka
kandija ni Su'si ma, te ka'an ndaa ya, vaa
vee ya nuu iyo Yuva sa ma. Te kivi kenda
ya ma, te maa ya ndaka'an ndaka ja sa'a ja
kúu sa ya.
27 Te ndijin, suni jin ndaka'an ni ndaka ja
sa'a ja kúu sa ya, vaa onde nuu ni keja'a sa
káxtnu'u sa nuu ñayii ma, ka iyo ni ji'in sa.

16

1 'Ká'an sa sa'a, sukan-va'a ñatuu na in
ka'nu ndee ja jin kandija ña'a ni.
2 Jin kene'e ña'a i ndijin ini veñu'u lilikin
ma, te kenda ora ja ndeva'a-ni nde ni jin
ka'ni ña'a i, jin kani ini i ja sukan jin sa'a i
ma, te ka jinukuechi i nuu Su'si ma.
3 Sa'a jin sa'a ña'a i ndijin, vaa masu ka jini
i ni a Yuva sa ma ni a maa sa.
4 Ká'an sa sa'a, sukan-va'a nú ni kenda ora
ma, te jin ndaka'án ni tna'a ja ni ka'an sa a
—kúu ya jiña'a ya.

Tna'a ja sa'a Xtumani Ndios ma

Sani te jiña'a tuku ya:

—Ñatuu ni ka'an sa sa'a onde xi'na-ka ma,
vaa iyo-ka sa ji'in ni ma.
5 Kovaa vitna ja no'o sa te koo sa ji'in iya
ni tetniñu ña'a ma, te ni-in ndijin ñatuu
jikan-tnu'u ndenu no'o sa.
6 Su'va ka kuxii xeen ini ni, vaa ni ka'an sa
sa'a.
7 Kovaa ja ndaa ká'an sa, ja va'a maa ni jin
ko kuu ja no'o sa ma. Vaa nú ma no'o sa ma,
masu kii Xtumani Ndios iya chindee ña'a
ma ja koo ya ji'in ni. Kovaa nuna no'o sa
chi tetniñu sa ya.
8 Kivi kii ya ma chi kundee ya ja jin ndasa'a
ñayii ñuu ñayivi a kuenda ja ka ndiso kuechi
i ma, te jin kuni i ja ndaa ma, ji'in ja sukan
ndakan ndaa Su'si ma kuenda nuu i ma.
9 Te ja ka ndiso kuechi ñayii ma kúu kuechi
ja ñatuu ni ka kandija i ja ni ka'an sa ma.
10 Te jin ndasa'a i kuenda ja ndimaa ja va'a
ja ndaa kúu ja ká'an sa ma, chi vaa saña
chi no'o sa nuu iyo Yuva sa ma, te ma jin
kuni-ka ña'a i.
11 Te ja ndakan ndaa Su'si ma kuenda kúu ja
jâ iyo ja ndachunaa suchi tátnuni ñuu ñayivi
a.
12 'Neva'a kua'a-ka sa ja ka'an sa, ko-
vaa vitnañu'ni masu jin kanda-ka ni ja jin
koniniso'o ni.
13 Kovaa kivi kenda Xtumani Ndios ma,
ka'an ndaa ya, te maa ya kaxtnu'u ndaka
ja ndaa ma, te skaka ña'a ya ichi ndaa ma,

vaa masu ka'an ya sukan kúu ini maa ya
ma, su'va ka'an ya ndaka ja jiniso'o ya ja
ká'an Yuva sa ma. Te sa'a ya ja jin kuni ni
ndaka ja ko kuu ma.
14 Te maa ya ndachiñu'u ña'a saña, vaa
ndunda'a ya ja kúu kuenda sa a, te
ndakaxtnu'u ya nuu ndaka ni.
15 Ndaka ja neva'a Yuva sa ma suni kuenda
tna sa kúu. Chukan kúu ja ni ka'an sa ja
Xtumani Ndios ma ndunda'a ja kúu kuenda
sa ma, te ndakaxtnu'u ya nuu ndaka ni.
16 'Jaku-nka-ni kivi, te ma jin kuni-ka ña'a
ni. Kovaa kenda kivi ja jin ndakuni tna'a o,
vaa no'o sa nuu iyo Yuva sa ma —kúu ya
jiña'a ya.

Tnu'u kúxii ini ma, chi nduu i tnu'u sii ini

17 Sani te jaku tee ka ndikin ya ma, ka
jikan-tnu'u tna'a de:
—¿Nawa kúni ka'an sukan ni ka'an de ma,
ja jaku-nka-ni, te ma jin kuni-ka o de, te
kuee-ka, te jin ndakuni o de? ¿Nawa kúni
ka'an ja no'o de nuu iyo Yuva de ma?
18 ¿Nawa kúni ka'an sukan ma ja
jaku-nka-ni kivi? Masu ka jaku'ni ini o
ja ká'an de a —ka kuu de ka ka'an de.
19 Jesús ma, ni jinitnuni ya ja jin
kakan-tnu'u de ya ka kuni de ma, te jiña'a
ya:
—Saña chi ká'an sa ja jaku-nka-ni kivi,
te ma jin kuni-ka ña'a ni, te kuee-ka, te
jin ndakuni ña'a ni. ¿Cha'a kúu ja ka
jikan-tnu'u tna'a ni a?
20 Ja ndaa ja ndaa kúu ja ndijin chi jin
konda'yu ni te jin kuxii ini ni, nani ñayii
ñuu ñayivi a, jin kutachi i. Kovaa visi ndijin,
jin kuxii ini ni, kovaa ja ka kuxii ini ni ma,
nduu i tnu'u sii ini.
21 Sukan ndó'o in ña'a kâku lulu ña ma,
ja ndó'o néni ña, vaa jâ ni kenda ora ma,
kovaa nuu ni jinu ni kâku lulu ña ma, te
ndúnaa ña ja u'vi ña ma, kuechi ja kúsii ini
ña, vaa jâ ni kenda in lulu ma ñuu ñayivi a.
22 Suni sukan ka ndo'o tna ni vitna, kovaa
kii sa ki ndi koto ña'a sa, te sani te jin ndusii
ini ini anua ni a, te tnu'u sii ini yukan masu
na in kuu xtandiyo.
23 'Te kivi yukan chi masu jin
kakan-tnu'u-ka ña'a ni. Ja ndaa kúu ja maa
Yuva sa ma, taa ya ndaka ja jin kakan ni ja
maa sa ma.
24 Onde vitna, masu nawa ka jikan ni
ja maa sa. Jin kakan ni, te jin ni'i ni,
sukan-va'a jin ndusii ini ndija ni.

Jâ ni kundee Jesús ma nuu ndaka ja iyo ñuu ñayivi a

25 'Vitna, ká'an sa tnu'u vijin ja káxtnu'u sa
nuu ni, kovaa kenda ora ja masu ka'an-ka
sa tnu'u vijin, su'va ka'an kaji sa na in kúu
Yuva sa ma.
26 Kivi yukan, ndijin chi jin kakan ni ja maa
sa, te masu ka'an sa ja maa sa kakan-ta'vi
ja jin kuu ni nuu Yuva sa ma,
27 vaa Yuva sa ma chi kútoo ña'a ya ndijin,
vaa ka kutoo ña'a ni, te vaa jâ ni ka kandija
ni ja saña chi nuu Su'si ma vee sa.
28 Nuu iyo Yuva sa ma ni kee sa, te vee sa
ñuu ñayivi a, te vitna chi skendoo sa ñuu
ñayivi a, te no'o sa nuu iyo Yuva sa ma —kúu
ya jiña'a ya.
29 Sani te ka jiña'a tee ka ndikin ya ma:
—Vitna chi ká'an kaji kaji ni. Masu
ká'an-ka ni tnu'u vijin.
30 Vitna, te ka jini sa ja jini ni ndaka ja
ka jani ini sa a, te masu jiniñu'u ja na in
ko kakan-tnu'u-ka ña'a. Chukan kúu ja ka
kandija sa ja vee ni nuu Su'si ma —ka kuu
de ka jiña'a de.
31 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nú sukan, vitna ka kandija ña'a ni?
32 Vaa jâ ni kenda ora, te vitna kúu kivi, te
ndaka ni, jin kuitenuu maa maa ni, te maa
in-nka sa jin xndoo ni. Kovaa masu maa
in-ni sa iyo, vaa iyo Yuva sa ma ji'in sa.
33 Sa'a ká'an sa ndaka, sukan-va'a ja maa sa,
te jin koo va'a ni. Ñuu ñayivi a chi jin ndo'o
jin neni ni, kovaa jin kukanu ini ña'a ni, vaa
saña chi jâ ni kundee sa nuu ndaka ja u'vi
iyo ñuu ñayivi a —kúu ya jiña'a ya.

17

Jesús ma, ni jikan-ta'vi ya ja jin kuu ñayii ka ndikin ya ma

1 Sa'a ni ka'an Jesús ma, sani te ni ndo-
nenuu ya ichi andivi ma, te jikan-ta'vi ya:
—Yuva sa, jâ ni kenda ora. Ndachiñu'u
ña'a ni ja kúu sa Sa'ya ni a, te maa sa na
ndachiñu'u tna ña'a.
2 Vaa maa ni ni taa tnu'u ja tátnuni sa nuu
ndaka ñayii a, sukan-va'a ndaka ñayii ni taa
ni a, sa'a sa ja jin koteku i ni-kani ni-jika.
3 Te ja jin koteku i ni-kani ni-jika ma kúu ja
jin kuni ña'a i maa ni, ja maa in-ni ni kúu
Su'si ndija ma, te jin kuni ña'a i ja saña kúu
Jesucristo iya ni tetniñu ña'a ni a.
4 'Saña chi jâ ni ndachiñu'u ña'a sa ñuu
ñayivi a, vaa jâ ni jinu ni sa'a sa ndaka ja ni
tatnuni ni ja sa'a sa ma.
5 Yuva sa, vitna nukoo sa xiñi ni a te
ndachiñu'u ña'a ni sukan ni ka iyo jayiñu'u
o nuu ñatuu kuva'a-ka ñuu ñayivi a.
6 'Ni kaxtnu'u sa nuu ñayii ni ndakaji ni
ñuu ñayivi te ni ndataa ni i nuu nda'a sa a,
te ni sa'a sa ja jin kuni i na in kúu ni. Te
kuenda maa ni ni ka yo kuu i, te maa ni ni
ndataa i nuu nda'a sa a, te ni ka kandija i
tnu'u maa ni a.
7 Te vitna ka jini i ja ndaka ja ni taa ni ma
nuu nda'a maa ni ni ka iyo, te ni ndataa ni,
8 vaa saña chi jâ ni kaxtnu'u sa tnu'u vii
tnu'u va'a ja ni kaxtnu'u ni ma, te ni ka

jan-ta'vi i. Te ni ka ndasa'a i kuenda ja ja
ndaa kúu ja maa ni ni tetniñu ña'a, te ka
kandija i.
9 'Te jikan-ta'vi sa ja jin kuu i. Masu
jikan-ta'vi sa ja jin kuu ñayii ñuu ñayivi a, nú
masu ja jin kuu ñayii ni taa ni a, vaa kuenda
maa ni ka kuu i.
10 Ndaka ja kúu kuenda maa sa kuenda maa
ni kúu. Te ja kúu kuenda maa ni ma kuenda
maa sa kúu. Te ñayii ñatuu ka kandija ña'a
ma, ja ni ka jini i sukan ka sa'a ka kuu ñayii
ka kandija ña'a ma te ka ndakuni tnuni i ja
iya sa'a ja va'a kúu sa.
11 'Saña, masu koo-ka sa ñuu ñayivi a,
kovaa maa i chi jin koo i ñuu ñayivi a, nani
kuan ndajaa sa, ja jin koo o nuu iyo ni
a. Yuva sa iya ii, iya iyo tnu'u ndee tnu'u
ndatnu, ko koto va'a ni ndaka ñayii ni taa
ni ma, te sa'a ni ja jin ketna'a ini i, kuenda
tnu'u ja in-ni ñayii jin ko kuu i, sukan ka
kuu nduu maa o a.
12 Nuu ni iyo sa ji'in i ñuu ñayivi a, ja maa
tnu'u ndee tnu'u ndatnu ni taa ni ma, te ni
yo jito va'a sa i. Te ndaka ñayii ni taa ni
ma, ni-in i ñatuu ni skenaa maa i, yika-ni
ja tee ni skenaa maa de ma, sukan-va'a ko
kuu sukan ndee nuu tutu maa ni a.
13 'Vitna te ndajaa sa nuu iyo ni a, kovaa
ká'an sa sa'a nani iyo-ka sa ñuu ñayivi a,
sukan-va'a jin koo sii ini ndija i sukan iyo
sii ini sa a.
14 Saña, jâ ni kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
ni a, kovaa ñayii ñuu ñayivi a, jin ndakiti
ini i nuu ñayii ka kandija ja ká'an sa a, vaa
kuechi ja masu ñayii ñuu ñayivi a ka kuu-ka
i, vaa saña tna, masu ñayii ñuu ñayivi a kúu
sa.
15 Masu jikan sa ja kene'e ni i ñuu ñayivi a,
su'va ja ko koto va'a ni i ja máko xtna'a ña'a
ja u'vi ma.
16 Saña, masu ñayii ñuu ñayivi a kúu sa, te
ñayii ka kandija ña'a a, masu ñayii ñuu ñayivi
a ka kuu-ka i.
17 Kaxtnu'u ni tnu'u ndaa ni nuu i, te
ndasasiin ni i nuu ja u'vi ma, te jin koo i nuu
maa ni. Tnu'u maa ni a kúu tnu'u ndaa.
18 Sukan ni tetniñu ña'a ni ne'un ñayii ñuu
ñayivi a, sukan tetniñu tna sa i ne'un ñayii
ñuu ñayivi a.
19 Te ni yo jatanuu ñukuun sa i, vaa ni yo ndi
ini sa ja jin kuu i, te kútoo sa i, sukan-va'a
suni maa tna i, te jin ko ndi ini i ja jin xndoo
i ja u'vi ma, vaa jâ ni ka jini i ja ndaa ma.
20 'Masu jikan-ta'vi sa yika-ni ja jin kuu
ñayii ya'a, su'va jikan-ta'vi sa ja jin kuu
ndaka-ka ñayii jin kandija tna ña'a ma,
ja jin kuniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a jin
kaxtnu'u ñayii ya'a.
21 Te jikan-ta'vi sa ja ndaka i, in-ni ja jin
kani ini i ji'in o, te inuu-ni jin kani ini i ji'in
o, Yuva sa, sukan iyo ni ji'in sa a te iyo sa
ji'in ni a. Te sukan in-ni ja jin kani ini i,
sukan-va'a ñayii ñuu ñayivi a, jin kandija i
ja maa ni ni tetniñu ña'a ma.
22 Ni wa'a sa suni maa jayiñu'u ni taa ni
ma, sukan-va'a in-nka-ni ñayii jin ko kuu i,
sukan ka kuu maa o a, ja in-ni ka kuu o,
23 saña ji'in i, te maa ni ji'in sa, sukan-va'a
jin ko kuu ndija i in-ni ñayii, sukan-va'a
ñayii ñuu ñayivi a, jin ndasa'a i kuenda i ma
ja maa ni ni tetniñu ña'a saña, te kútoo ni
ñayii ka kandija ña'a ma, sukan kútoo ña'a
ni saña.
24 'Yuva sa, ndaka ñayii ni taa ni a, kúni
sa ja jin koo i ji'in sa nuu koo sa ma,
sukan-va'a jin kuni i jayiñu'u sa ja ni taa ni
ma, vaa jâ kútoo ña'a ni onde xi'na-ka sana
kuva'a ñuu ñayivi a.
25 Yuva sa iya sa'a ndaa, ñayii ka kuu ñayii
ñuu ñayivi a, masu ka jini ña'a i ndijin.
Kovaa saña chi jini ña'a sa, te ñayii ka
kandija ja ká'an sa ma, suni ka jini i ja maa
ni ni tetniñu ña'a.
26 Te ni kaxtnu'u sa na in kúu ni, te su'va
kaxtnu'u-ka sa, sukan-va'a sukan kútoo
ña'a ni saña ma, te sukan jin ko kutoo tna'a
tna i, te maa sa koo ji'in i —kúu ya jiña'a ya.

18

Ni ka tnii de Jesús ma
(Mt 26:47-56; Mr 14:43-50; Lc 22:47-53)

1 Nuu ni jinu ni jikan-ta'vi ya sukan, Jesús
ma, ni kee ya ji'in tee ka ndikin ya ma,
sukan-va'a ki'in ya in-ka yu'u yuu nani
Cedrón ma ichi nuu iyo in huerta ma, te ni
kivi Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma.
2 Te Judas ma, tee yikuu ke'en-su'va ya
ma, jini de yukan, vaa kua'a jichi ni ka yo
ndatna'a de ji'in ya yukan ma.
3 Sani te ni kenda Judas ma, ji'in in yukun
soldado, ji'in jaku tee ka jito veñu'u ma.
Ñayii ya'a ni ka tetniñu tee ka tatnuni nuu
sutu ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma. Te jaku
de ka yinda'a ja ndú'va ñu'u ja jin kundijin
nuu de ma, te jaku de ka yinda'a iti suja ka
ndu'va ñu'u, te ka ndiso xeen de.
4 Kovaa Jesús ma, jâ jini ya ndaka nde a
ko kuu ja ndo'o ya ma, te ni kee ya, te ni
jikan-tnu'u ya:
—¿Na in ka ndanduku ni? —kúu ya jiña'a
ya.
5 Te ni ka ndakone'e de:
—Tee kúu Jesús ñuu Nazaret ma —ka kuu
de ka jiña'a de.
Jesús ma, jiña'a ya:
—Saña kúu —kúu ya jiña'a ya.
Te Judas tee yikuu ke'en-su'va ña'a ma,
suni ni iyo de yukan ne'un ñayii ma.
6 Nuu ni jiña'a Jesús ma: “Saña kúu”,
kua'a ni ka ndakaka yata de, te ni ka kotuu
de nuu ñu'ú ma.
7 Jesús ma, ni ndakan-tnu'u tuku ña'a ya:

—¿Na in ka ndanduku ni? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e tuku de:
—Tee kúu Jesús ñuu Nazaret ma —ka kuu de ka jiña'a de.
8 Jesús ma, jiña'a tuku ya:
—Jâ ni ka'an sa ja saña kúu. Nú ka ndanduku ni saña, jin kua'a ni tnu'u jin koo maa tee ya'a —kúu ya jiña'a ya.
9 Sa'a ni kuu, sukan-va'a ko kuu sukan ni jiña'a maa Jesús ma: "Yuva sa, ñayii ni taa ni a, ñatuu ni skenaa sa ni-in i."
10 Te Simón Pedro ma, neva'a de in yuchi kúu espada. Sani te ni kene'e de, te ni jan ka'nde-ni de so'o kua'a in tee nani Malco tee jinukuechi nuu tee tatnuni nuu sutu ma.
11 Jesús ma, jiña'a ya Pedro ma:
—Ndachunee va'a ni yuchi kúu espada ni a nuu ñunee i ma. Nú Yuva sa ma, kúni ya ja ndo'o neni sa a, ¿naku xi ma ndo'o sa? —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka jan xsia'a i Jesús ma nuu tee kúu Anás ma
(Mt 26:57-58; Mr 14:53-54; Lc 22:54)

12 Te tee ka kuu soldado ma, ji'in tee tatnuni nuu de ma, ji'in tee ka jito veñu'u ma, ni ka tnii de Jesús ma, te ni ka ju'ni de ya.
13 Te ni jan koo de ji'in ya xinañu'u ve'e tee kúu Anás ma, vaa yuva xiso tee kúu Caifás ma kúu de, te Caifás ma kúu tee tátnuni nuu sutu ma kuiya yukan.
14 Maa tee kúu Caifás ma kúu tee jiña'a nuu ñayii judío ma ja va'a-ka maa ñayii ma jin ko kuu, nuna kûu in tee nuu tniñu ndaka ñayii ñuu ma.

Ni ka'an Pedro ma ja masu jini de Jesús ma
(Mt 26:69-70; Mr 14:66-68; Lc 22:55-57)

15 Simón Pedro ma ji'in in-ka tee ni ka yo ndikin Jesús ma, kuan koo de. In-ka tee ni yo ndikin Jesús ma, jini tna'a de ji'in tee tátnuni nuu sutu ma, te chukan kúu ja ni kivi de ji'in Jesús ma ini ve'e ma.
16 Kovaa Pedro ma, ni kendoo de ye'e ke'e ma. Te chukan kúu ja ni kee tee ndikin Jesús ma, tee jini tna'a ji'in tee tatnuni nuu sutu ma, te ni jiña'a de nuu ña'a jito ye'e ma, te saa ni kuu ni kivi Pedro ma.
17 Ña'a jito ye'e ma, ni jikan-tnu'u ña Pedro ma:
—¿Masu ndijin tna kúu tee ka ndikin tna'a ji'in tee kúu Jesús ya? —kúu ña jiña'a ña.
Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Ña'a, masu saña kúu —kúu de jiña'a de.
18 Kovaa vijin xeen ma, te tee ka jinukuechi ma, ji'in tee ka jito veñu'u ma, ni ka xndu'va de ñu'u, te ka yikuu de ka nduvixi de. Suni Pedro ma, yituu tna de yukan ne'un tee ma, ndúvixi de yu'u ñu'u ma.

Tee kúu Anás ma, ni xndichi de Jesús ma
(Mt 26:59-66; Mr 14:55-64; Lc 22:66-71)

19 Tee tátnuni nuu sutu ma, ni keja'a de jikan-tnu'u de Jesús ma siki tee ka ndikin ya ma ji'in siki tnu'u káxtnu'u ya ma.
20 Jesús ma, jiña'a ya:
—Saña chi ni yo ka'an ndijin sa nuu ndaka ñayii ñuu ñayivi a. Ndimaa ni yo kaxtnu'u sa ini veñu'u lilikin ma ji'in ini veñu'u ka'nu ma nuu ka ndututu ndaka ñayii judío a. Te masu nawa ni yo ka'an yu'u sa.
21 ¿Nava'a ka jikan-tnu'u ña'a ni? Jin kakan-tnu'u ni nuu ñayii ni ka jiniso'o ja ni ka'an sa ma, te ñayii yukan, jin ka'an i nde a ni yo kaxtnu'u sa nuu i ma. Vaa ñayii ma chi ka jini i nawa ni yo ka'an sa ma —kúu ya jiña'a ya.
22 Nuu ni ka'an Jesús ma sukan, in tee jito veñu'u ma, ni wa'a de in yikinuu ya ma, te jiña'a de:
—¿Sukan ndákone'e ni nuu tee tátnuni nuu sutu a? —kúu de jiña'a de.
23 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nú ni ka'an sa in ja u'vi, ka'an ni nde a kúu. Te nú ni ka'an sa ja va'a, ¿nava'a káni ña'a ni? —kúu ya jiña'a ya.
24 Sani te Anás ma, ni tetniñu de ya nuu tee kúu Caifás tee tátnuni nuu sutu ma.

Pedro ma, ni ka'an de in-ka jichi ja masu jini de Jesús ma
(Mt 26:71-75; Mr 14:69-72; Lc 22:58-62)

25 Te Pedro ma, yikuu-ka de ndúvixi de yu'u ñu'u ma. Te ni ka jikan-tnu'u i de:
—¿Masu ndijin kúu in tee ni ka yo ndikin tee kúu Jesús ma? —ka kuu i ka jiña'a i.
Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Ña'a, masu saña kúu —kúu de jiña'a de.
26 Sani te in tee jinukuechi nuu sutu ma, tna'a tee ni ja'nde Pedro ma so'o de ma, ni jikan-tnu'u de:
—¿Te masu ni jini ña'a sa huerta ma ji'in de ma? —kúu de jiña'a de.
27 Pedro ma, jiña'a de in-ka jichi ja masu jini de Jesús ma. Te maa ora yukan-ni ni kana li'li ma.

Ni ka jan ndaxsia'a i Jesús ma nuu nda'a Pilato ma
(Mt 27:1-2, 11-14; Mr 15:1-5; Lc 23:1-5)

28 Ni ka nde koo tee judío ma ji'in Jesús ma ve'e tee kúu Caifás ma, te kuan koo de ji'in ya palaciu nuu yinee tee ñuu Roma ma ja tátnuni de ma. Vaa jâ ve ndii ma, te tee judío ma, masu kuu-ka jin kivi koo de ini palaciu ma, vaa nú ña'a te masu jin koo vii de nuu Su'si ma, te masu kuu jin kuxini de kivi Viko Pascua ma.

29 Chukan kúu ja Pilato ma, ni kee de ja
ka'an de, te jiña'a de:
—¿Na nde a ka xtekuechi ni tee ya'a?
—kúu de jiña'a de.
30 Ni ka ndakone'e de:
—Nute masu in tee sa'a ja u'vi kúu de,
masu ki koo sa ki xsia'a sa de nuu nda'a ni
a —ka kuu de ka jiña'a de.
31 Pilato ma, jiña'a de:
—Jin ndakueka maa ni de, te jin ka'nde
ni tniñu de sukan ka sa'a maa ni a —kúu de
jiña'a de.
Te tee ka kuu judío ma, ni ka ndakone'e
de:
—Kovaa saña ja ka kuu sa ñayii judío a,
masu kuu jin ka'ni sa ni-in ñayii —ka kuu
de ka jiña'a de.
32 Chukan kúu ja ni kuu sukan ni ka'an
Jesús ma siki ja naxe kûu ya ma.
33 Pilato ma, ni ndivi tuku de ini palaciu
ma, te ni kana de Jesús ma, te jikan-tnu'u
de ya:
—¿Ndijin kúu rey ñayii judío ma? —kúu
de jiña'a de.
34 Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Maa ni jani ini ja ká'an ni a, xi nde in
ni ska'an ña'a? —kúu ya jiña'a ya.
35 Te ni ndakone'e Pilato ma:
—¿Xi ñayii judío ma kúu saña? Maa ñayii
ñuu ni a, ji'in tee ka tatnuni nuu sutu ma
ka kuu tee ni ka ki ndi xsia'a ña'a nuu saña.
¿Nawa ni sa'a ni? —kúu de jiña'a de.
36 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nuu tátnuni sa ma masu ñuu ñayivi
a kúu. Nute ya'a kúu, koneva'a sa ñayii
jin kunukuechi nuu sa, te jin kanaa i,
sukan-va'a saña, ma jin tnii ña'a ñayii judío
ma. Kovaa nuu tatnuni sa ma masu ñuu
ñayivi a kúu —kúu ya jiña'a ya.
37 Sani te ni jikan-tnu'u tuku ña'a Pilato
ma:
—¿Nú sukan, te rey kúu ni? —kúu de
jiña'a de.
Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Maa ni ni ka'an ja rey kúu sa. Vee sa, te
ni kâku sa ñuu ñayivi a, sukan-va'a ka'an sa
nde a kúu ja ndaa. Te ndaka ñayii ka sa'a ja
ndaa ma, ka niniso'o i ja ká'an sa ma —kúu
ya jiña'a ya.
38 Te Pilato ma, jiña'a de:
—¿Nde a kúu ja ndaa ma?

Ni ka kundee maa ñayii ma, te ni tatnuni Pilato ma ja jin ka'ni i Jesús ma
(Mt 27:15-31; Mr 15:6-20; Lc 23:13-25)

Ja ni jinu ni jikan-tnu'u de ya sa'a, ni kee
de in-ka jichi, te ni ka'an de ji'in tee judío
ma, te jiña'a de:
—Saña, ñatuu ni ndani'i sa ni-in kuechi
tee ya'a.
39 Kovaa ka neva'a maa ni costumbre ja
saña ndaxsiaa in tee yinee vekaa ma ne'un
kivi Viko Pascua a. ¿Ka kuni ni ja ndaxsiaa
sa tee kúu rey nuu ñayii judío a? —kúu de
jiña'a de.
40 Ndaka ñayii ma, ûni ka kayu'u i ka jiña'a
i:
—¡Tee jiña chi ña'a! ¡Ndaxsiaa ni tee kúu
Barrabás ma! —ka kuu i ka jiña'a i.
Te tee kúu Barrabás ma chi in kui'na kúu
de.

19

1 Pilato ma, ni tnii de Jesús ma, te ni
tatnuni de ja jin kani i ya.
2 Te tee ka kuu soldado ma, ni ka sa'a de in
corona iñu, te ni ka sonee de xini Jesús ma,
te ni ka skondii de ya in sa'ma kua'a tnuu.
3 Sani te ni ka jan tu'va de ya, te ka jiña'a
de:
—¡Ja va'a kúu rey tátnuni nuu ñayii judío
ma! —ka kuu de ka jiña'a de.
Te ka wa'a de tikatu yikinuu ya ma.
4 Pilato ma, ni kee de in-ka jichi, te jiña'a
de:
—¡Jin konde'ya ni! Ni kene'e sa de,
sukan-va'a jin kuni ni ja masu ni ndani'i sa
ni-in kuechi de —kúu de jiña'a de.
5 Ni kee Jesús ma. Yoxtnee in corona
iñu xini ya, te ndii ya in sa'ma kua'a tnuu.
Pilato ma, jiña'a de nuu ñayii ma:
—¡Ya'a iyo tee ya'a! —kúu de jiña'a de.
6 Nuu ni ka jini tee ka tatnuni nuu sutu
ma, ji'in tee ka jito veñu'u ma, ni ka keja'a
de ka kayu'u de ka jiña'a de:
—¡Kata kaa ni de nuu krusi ma! —ka kuu
de ka jiña'a de.
Pilato ma, jiña'a de:
—Kuán koo ni ji'in de, te jin kata kaa
maa ni de nuu krusi ma, vaa saña, masu
ni ndani'i sa ni-in kuechi de —kúu de jiña'a
de.
7 Te tee judío ma, ni ka ndakone'e de:
—Saña, ka neva'a sa in ley, te ja sukan
ká'an ley sa ma, tee ya'a chi iyo de ja kûu
de, vaa sa'a de tnu'u ja Sa'ya Su'si ma kúu
de —ka kuu de ka jiña'a de.
8 Ja ni jiniso'o Pilato ma sukan, ni yu'u
xeen-ka de.
9 Ni ndivi tuku de in-ka jichi palaciu de ma,
te ni ndakan-tnu'u tuku de Jesús ma:
—¿Ndenu kúu ñuu ni? —kúu de jiña'a de.
Kovaa Jesús ma, ñatuu ni ndakone'e kuiti
ya.
10 Pilato ma, jiña'a de:
—¿Te ma ndakone'e ni? ¿Ñatuu jini ni ja
iyo sa ja tatnuni sa te jin kata kaa ña'a i nuu
krusi ma, te iyo sa ja kuu ndaxsiaa ña'a sa?
—kúu de jiña'a de.
11 Sani te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Masu kuu tatnuni ni siki saña, nú ma
taa Su'si ma tnu'u. Chukan kúu ja tee ni ki
ndi xsia'a ña'a nuu nda'a ni a, ndiso kuechi
xeen-ka de sana ndijin —kúu ya jiña'a ya.

12 Onde ora yukan, Pilato ma, ndúku de
naxe ndaxsiaa de Jesús ma. Kovaa ñayii
judío ma, ka kayu'u i ka jiña'a i:
—Nuna ndaxsiaa ni de, masu tee ka
ketna'a ini ji'in tee kúu César tee tátnuni
ñuu Roma ma kúu ni. Vaa jini maa ni ja
ndeva'a-ni na in sa'a tnu'u ja rey kúu i,
masu kétna'a ini i ji'in César tee tátnuni ma
—ka kayu'u i ka jiña'a i.
13 Pilato ma, ja ni jiniso'o de sukan, ni
tatnuni de ja jin kene'e i Jesús ma, te ni
jinkoo de nuu ja'nde de tniñu ma, nuu ka
xnani i sa'an hebreo ma Gabata, ja kúni
ka'an "nuu vivii ni ka sama de ichi ma ji'in
yuu".
14 Te kivi yukan chi in kivi xi'na-ka sana ko
kuu Viko Pascua ma kúu, te visi sava nduu
ma kúu, te jiña'a Pilato ma nuu ñayii judío
ma:
—¡Ya'a iyo rey ni a! —kúu de jiña'a de.
15 Kovaa maa ñayii ma, ka kayu'u i:
—¡Kúu de! ¡Kúu de! ¡Kata kaa ni de nuu
krusi ma! —ka kuu i ka kayu'u i.
Pilato ma, ni jikan-tnu'u de:
—¿Te kata kaa sa rey ni a nuu krusi ma
ka kuni ni? —kúu de jiña'a de.
Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ni ka
ndakone'e de:
—¡Saña, masu na in-ka rey ka neva'a sa,
nú masu ja César tee tátnuni ñuu Roma ma!
—ka kuu de ka jiña'a de.
16 Sani te Pilato ma, ni xndoo de Jesús ma
nuu nda'a maa ñayii judío ma, sukan-va'a
jin kata kaa maa i ya nuu krusi ma, te kuan
koo maa i ji'in ya.

Ni ka skuita kaa de Jesús ma nuu krusi ma
(Mt 27:32-44; Mr 15:21-32; Lc 23:26-43)

17 Ni kee Jesús ma ndiso ya in krusi,
te kua'an ya ichi nuu nani Gólgota sa'an
hebreo ma, ja kúni ka'an "Tinduu Yiki Xini
Ndiyi".
18 Te yukan ni ka skuita kaa de ya nuu krusi
ma ji'in uu-ka tee, in de ma xiñi kua'a ya ma
te in-ka de ma xiñi satni ya ma.
19 Pilato ma, ni tatnuni de ja jin tenee i xini
krusi nuu ndakaa Jesús ma in ja kondee
tnu'u ká'an: "Jesús tee ñuu Nazaret ma, rey
ñayii judío a".
20 Te kua'a ñayii judío ma, ni ka ka'vi i tnu'u
ndenee xini krusi ma, vaa nuu ni ka skuita
kaa i Jesús ma nuu krusi ma chi iyo yatni
ñuu ma, te tnu'u ndenee xini krusi ma ndee
sa'an hebreo, ji'in sa'an latín, ji'in sa'an
griego.
21 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ka jiña'a
de nuu Pilato ma:
—Máko tee ni: "Rey ñayii judío a", su'va
tee ni: "Tee sa'a tnu'u ja rey ñayii judío a
kúu de" —ka kuu de ka jiña'a de.
22 Kovaa Pilato ma, ni ndakone'e de:
—Ja ni tee sa a, ñatuu na in ko ndaxsama
—kúu de jiña'a de.
23 Sani te tee ka kuu soldado ma, nuu ni
jinu ni ka skuita kaa de Jesús ma nuu krusi
ma, te ni ka ndaxtutu de sa'ma ya ma, te
ndi-kuun soldado ma ni ka ndake'en jaku
jaku. Te ni ka jito de sa'ma ndii ya ma, ja
masu nde ni kiku chi in-ni ni kenii sa'ma
ma.
24 Te soldado ma, ka ka'an ndi-in ndi-in de:
—Má jin kachi o, su'va jín chu'un o
suerte, te jín koto o nde o ndani'i i —ka kuu
de ka ka'an de.
Sukan, te ni kuu sukan ndee tnu'u Su'si
ma: "Ni ka ndaka'nde i sa'ma sa a, te ni ka
chu'un i suerte siki sa'ma ndii sa a, kóto na
nde i ndake'en." Te sukan ndija ni ka sa'a
tee ka kuu soldado ma.
25 Yatni nuu iyo krusi nuu ndakaa Jesús
ma iyo si'i ya ma, ji'in ku'u ña ma, ji'in
María ñasi'i Cleofas ma, ji'in María Mag-
dalena ma.
26 Nuu ni jini Jesús ma si'i ya ma te yatni
nuu iyo ña ma iyo tee ni yo ndikin ya ma
tee ni yo kutoo ya ma, te jiña'a ya si'i ya ma:
—Ndijin, jiña iyo sa'ya ni a —kúu ya
jiña'a ya.
27 Sani te jiña'a ya tee ni yo ndikin ya ma:
—Ndijin, jiña iyo si'i ni a —kúu ya jiña'a
ya.
Sani te tee ni yo ndikin ya ma, ni ndu-
cargu de ña onde kivi yukan ja ko koto de
ña.

Sukan ni ji'i Jesús ma
(Mt 27:45-56; Mr 15:33-41; Lc 23:44-49)

28 Ja ni jinu sukan ma, vaa Jesús ma chi jâ
jini ya ja ni ndi'i ndaka ja iyo ja ndo'o neni
ya ma, te jiña'a ya:
—Yíchi sa.
Sukan jiña'a ya, sukan-va'a na ko kuu
sukan ká'an tnu'u ndee nuu tutu Su'si ma.
29 Te núkuiñi in tindo'o nuu ñu'u chitu
ndute uva ni jiya. Te ni ka chunee de in
sa'ma vita nuu ndute uva ni jiya ma, te ni
ka ju'ni de in yutnu tnu hisopo, te ni ka
xtu'va de yu'u ya ma.
30 Te Jesús ma, nuu ni jitotnuni ya ndute
uva ni jiya ma, te ni ka'an ya:
—Ndaka jâ ni kuu kuiti —kúu ya ká'an ya.
Sani te ni nune'e ya xini ya ma, sani te
kuan no'o anua ya ma nuu Su'si ma.

In soldado ma, ni tuu ni'ni de in lanza yika Jesús ma

31 Vaa in kivi xi'na-ka sana ko kuu Viko
Pascua ma kúu ma, te ñayii judío ma, ñatuu
ka kuni i ja jin kuita kaa ñunde'yu ma nuu
krusi ma, vaa kivi yutnee ma kúu kivi ni
tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma,
te kivi yukan chi in kivi ii kúu. Chukan kúu
ja ni ka jikan i nuu Pilato ma ja tatnuni de
nuu soldado ma, ja na jin ka'nu de yiki ja'a

tee ka ndakaa nuu krusi ma, te jin xtandiyo
de ñunde'yu tee ma.
32 Te tee ka kuu soldado ma, ni jan koo de.
Sani te ni ka ja'nu de yiki ja'a tee ndakaa
nuu krusi xinañu'u ma, ji'in tee ndakaa nuu
krusi in-ka xiñi Jesús ma.
33 Kovaa nuu ni ka jan tu'va de Jesús ma, te
ni ka jini de ja jâ ni ji'i ya. Chukan kúu ja
ñatuu ni ka ja'nu de yiki ja'a ya ma.
34 Kovaa in soldado ma, ni jan tuu ni'ni de
in kaa nani lanza yika ya ma. Sani te ora
yukan ni kee niñi ji'in ndute.
35 Tee ndákani sa'a kúu in tee ni jini, te
ndáka'an ndaa de, te jini maa de ja ja ndaa
ká'an de, sukan-va'a jin kandija tna ni.
36 Vaa sukan ni yo kuu, sukan-va'a ko kuu
sukan ká'an tnu'u ndee nuu tutu Su'si ma:
"Masu jin ka'nu i ni-in yiki ya ma."
37 Te in-ka nuu ndee tnu'u Su'si ma ká'an:
"Jin konde'ya i iya ni ka kaan i yika ya ma."

Sukan ni ka chu'u i Jesús ma
(Mt 27:57-61; Mr 15:42-47; Lc 23:50-56)

38 Ja ni jinu sukan ma, José tee ñuu
Arimatea ma, ni jiña'a de ja na kua'a Pilato
ma tnu'u, sukan-va'a no'o de ji'in ñunde'yu
Jesús ma. José ma kúu in tee ni yo ndikin
Jesús ma, kovaa ni yo ndikin yu'u de ya, vaa
ni yo yu'u de tee judío ma. Pilato ma, ni
wa'a de tnu'u, te José ma, ni jan nune'e de
ñunde'yu ya ma.
39 Suni Nicodemo ma, tee ni ja'an in jakuaa
ni ndatnu'u de ji'in Jesús ma, yinda'a de
kua'a xeen ja jáxiko asi sakanuu ji'in mirra
ji'in áloe.
40 Te José ma ji'in Nicodemo ma, ni ka
ndake'en de ñunde'yu Jesús ma, te ni ka
chutuu de ya sa'ma ni ka chi'i de ja jáxiko
asi ma, vaa sukan ka sa'a ñayii judío ma nú
jin chu'u i in ndiyi ma.
41 Te nuu ni ndakaa Jesús ma iyo in huerta,
te yukan iyo in yavi jaa nuu ñatuu na in
kinee-ka.
42 Yukan ni ka chinee de ñunde'yu Jesús ma,
vaa yavi ma, iyo yatni i, te vaa sani te keja'a
kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu
ñayii judío ma.

20

Sukan ni ndateku Jesús ma
(Mt 28:1-10; Mr 16:1-8; Lc 24:1-12)

1 Te kivi ni keja'a smana ma, te María
Magdalena ma, ne'e xeen kua'an ña yavi
nuu yinee ñunde'yu Jesús ma. Ûni ndati-
nee-ka. Te ni jini ña ja ni jan ndiyo yuu
ndesi ye'e yavi ma.
2 Sani te jinu ña ni ja'an ña nuu ka iyo
Simón Pedro ma, ji'in in-ka tee ni yo ndikin
ya ma, tee ni yo kutoo xeen Jesús ma, te
jiña'a ña:
—Masu chi kuan koo i ji'in ñunde'yu
Señor ma, te ñatuu ka jini sa ndenu ni ka
jan xsia'a i ñunde'yu ma —kúu ña jiña'a ña.
3 Pedro ma ji'in in-ka tee ni yo ndikin ya
ma, kuan koo de nuu yinee ñunde'yu ma.
4 Te nduu de ka jinu kuan koo de, kovaa
in-ka de ma chi ni kuñama-ka de sana
Pedro ma, te xinañu'u-ka de ni kenda yavi
ma.
5 Te ni jakindeyi de, te nde'ya de, te ni jini
de sa'ma ni ñutuu ya ma, kovaa ñatuu ni kivi
de.
6 Sani te ni kenda Simón Pedro ma, te ni kivi
de ini yavi ma. Te ni jini de sa'ma ni ñutuu
Jesús ma.
7 Suni ni jini de sa'ma ni ñutuu xini ya ma.
Te ñatuu iyo i yatni nuu kátuu sa'ma ni
ñutuu ya ma, su'va ni nukitna'nu i, te kátuu
siin i.
8 Sani te ni kivi tna in-ka tee ni yo ndikin ya
ma, tee ni kenda xinañu'u-ka yavi ya ma, te
ni jini de sukan ni kuu ma, te ni kandija de.
9 Vaa ñatuu jin jaku'ni-ka ini de sukan ká'an
tnu'u ndee tnu'u Su'si ma ja sukan ndateku
ya ma.
10 Sani te ni ka ndakokuiñi de ve'e de ma.

Jesús ma, ni kenda ya nuu María Mag-
dalena ma
(Mr 16:9-11)

11 María ma, ni kendoo ña ichi ke'e ma
ye'e yavi nuu ni yinee Jesús ma, te nda'yu
ña, te ni jakindeyi ña ja konde'ya ña ini
yavi ma.
12 Te ni jini ña uu ángel ka ne'nu sa'ma
kuijin, ka nukoo i nuu ni iyo ñunde'yu Jesús
ma, in i ichi nuu ni iyo xini ya ma, te in-ka
i ma ichi nuu ni ka iyo ja'a ya ma.
13 Te ángel ma, ni ka jikan-tnu'u i ña:
—Ndijin, ¿nava'a nda'yu ni? —ka kuu i
ka jiña'a i.
Te ni ndakone'e ña:
—Vaa kuan koo i ji'in ñunde'yu Señor sa
ma, te ñatuu jini sa ndenu ni ka jan xsia'a i
—kúu ña jiña'a ña.
14 Yika ni ka'an ña sukan, te ni ndonenuu
ña, te ni jini ña Jesús ma, kovaa ñatuu ni
ndakuni maa ña ya.
15 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—Ndijin, ¿nava'a nda'yu ni? ¿Nde in
ndanduku ni? —kúu ya jiña'a ya.
Maa ña chi jani ini ña ja tee jito huerta
ma kúu de, te jiña'a ña:
—Señor, nú ndijin ni ndake'en ñunde'yu
teskua'a sa ma, ka'an ni ndenu ni jan xsia'a
ni, sukan-va'a ki'in sa jin nu ke'en sa —kúu
ña jiña'a ña.
16 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—¡María! —kúu ya jiña'a ya.
Sani te ni ndonenuu ña, te nde'ya vava'a
ña ya, te jiña'a ña sa'an hebreo:

—¡Raboni! —kúu ña jiña'a ña. Te tnu'u raboni ma kúni ka'an “teskua'a”.
17 Jesús ma, jiña'a ya:
—Máko tnii ña'a ni, vaa ñatuu ndaa-ka sa nuu iyo Yuva sa ma. Kovaa kuá'an ni, te kuña'a ni ñani sa tee ka ndikin ña'a ma, ja ndaa sa nuu iya kúu Yuva sa ma, iya kúu Yuva ndaka ni ma, iya kúu Su'si sa ma, iya kúu Su'si ndaka tna ni ma —kúu ya jiña'a ya.
18 Sani te María Magdalena ma, kua'an ña nuu ka iyo de ma, te ni ndakani ña nuu ndaka tee ka ndikin ya ma ja ni jini ña Iya Tátnuni ma, te suni ndakani ña sukan jiña'a ya ma.

Jesús ma, ni kenda ya nuu ñayii ka ndikin ya ma
(Mt 28:16-20; Mr 16:14-18; Lc 24:36-49)
19 Te nuu ni kunee ma kivi yukan kivi keja'a smana ma, te ñayii ka ndikin ya ma, ni ka ndututu i ini ve'e ma, te ndesi ye'e ma, vaa ka yu'u i tee judío ma. Te Jesús ma, ni kivi ya, te ni jinkuiñi ya me'ñu ndaka ñayii ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—¡Jin koo mani ni! —kúu ya jiña'a ya.
20 Ja ni ka'an ya sukan, sani te ni kaxtnu'u ya nda'a ya ma ji'in yika ya ma, te ni ka kutachi ndaka ñayii ka ndikin ya ma, ja ni ka ndakuni i Iya Tátnuni ma.
21 Sani te Jesús ma, jiña'a ya in-ka jichi:
—¡Jin koo mani ni! Sukan ni tetniñu ña'a Yuva sa ma, sukan tétniñu tna ña'a sa ndijin —kúu ya jiña'a ya.
22 Te ni tutachi ya siki ñayii ma, te jiña'a ya:
—Jin kuta'vi ni Xtumani Ndios a.
23 Te ja maa ya ma, te nú na in jin kuña'a ni ja ni ka naa kuechi i ma, te jin naa kuechi i ma nuu Su'si ma. Te nú na in masu jin kuña'a ni ja jin naa kuechi i ma, te masu jin naa kuechi i ma —kúu ya jiña'a ya.

Tomás ma, ni jini de ji'in nuu de Jesús ma, ja jâ ni ndateku ya ma
24 Tomás ma kúu in tee ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin ya ma, te tee ni ka yo xnani i Kuati ma kúu de. Ñatuu de iyo nuu ni kenda Jesús ma.
25 Sani te ñayii ka ndikin ya ma, ka jiña'a i:
—Ni ka jini sa Iya Tátnuni ma —ka kuu i ka jiña'a i.
Kovaa Tomás ma chi ni ndakone'e de:
—Nú ma kuni sa nuu ni kaan nda'a de ma ji'in nduyu kaa ma, te nú ma chinee sa xninda'a sa a nuu ni tnakue'e ma, te nú ma chinee sa nda'a sa a yika de ma, te masu kandija sa —kúu de jiña'a de.
26 Nuu una kii ma, te ñayii ka ndikin ya ma, ni ka ndututu tuku i in-ka jichi ini ve'e ma. Tomás ma, iyo tna de. Te ndesi va'a ye'e ma. Kovaa Jesús ma chi ni kuu ni kivi ya, te ni jinkuiñi ya me'ñu ndaka ñayii ma, te jiña'a ya:
—¡Jin koo mani ni! —kúu ya jiña'a ya.
27 Sani te jiña'a ya Tomás ma:
—Chinee ni xninda'a ni a ya'a, te konde'ya ni nda'a sa ya. Te chinee ni nda'a ni a yika sa a, te máko ku'un ini ni ja onde kuni ni sana kandija ni —kúu ya jiña'a ya.
28 Sani te Tomás ma, ni ndakone'e de, te jiña'a de:
—¡Iya tátnuni nuu maa sa kúu ni! ¡Su'si maa sa kúu ni! —kúu de jiña'a de.
29 Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Ni kandija ni vaa ni jini ña'a ni a? ¡Va'a xeen-ka ka kuu ñayii ni ka kandija ña'a ma, visi ñatuu ni ka jini ña'a i! —kúu ya jiña'a ya.

Nava'a ni tee Juan ma libru ya'a
30 Jesús ma, ni sa'a ya kua'a xeen milagru nuu ñayii ka ndikin ya ma, tna'a ja masu ka ka'an nuu tutu ya'a.
31 Kovaa tnu'u ya'a chi ka ndenee i nuu tutu ya'a, sukan-va'a jin kandija ni ja Jesús ma kúu Cristo ma, te Sa'ya Su'si ma kúu ya, te ja maa ya, te jin koteku ni ni-kani ni-jika.

21

Jesús ma, ni kenda ya nuu uja tee ka ndikin ya ma
1 Nuu ni jinu sukan ma, Jesús ma, ni kenda ya in-ka jichi nuu ka iyo tee ka ndikin ya ma yu'u mar nani Tiberias ma. Te sa'a ni kenda ya:
2 Ka iyo tutu Simón Pedro ma, Tomás tee ni ka yo xnani i Kuati ma, Natanael tee ñuu Caná ja iyo i ñuu Galilea ma, sa'ya tee kúu Zebedeo ma, ji'in uu-ka tee ka ndikin ya ma.
3 Te Simón Pedro ma, jiña'a de:
—Kí'in sa jin tava sa tiaka —kúu de jiña'a de.
Te ni ka ndakone'e tee ka iyo ji'in de ma:
—Saña tna, suni jin koo tna o —ka kuu de ka jiña'a de.
Te kuan koo de, te ni ka ka koo de nuu barcu de ma, kovaa jakuaa yukan ñatuu kuiti na tiaka ni ka tava de.
4 Nuu jâ ve ndii ma, Jesús ma, ni kenda ya yu'u ndute ma, kovaa tee ka ndikin ya ma, masu nde ka ndakuni de ya ja maa ya kúu.
5 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—Ndijin, ¿ñatuu kuiti na tiaka ka tava ni? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Ñatuu kuiti —ka kuu de ka jiña'a de.
6 Jesús ma, jiña'a ya:
—Jin skee ni ñunu ni a xiñi barcu a ichi kua'a a, te jin tava kua'a ni tiaka —kúu ya jiña'a ya.

Te sukan ni ka sa'a de. Sani te ñatuu ka
kundee-ka de jin ndatava de ñunu de ma,
vaa kua'a xeen tiaka ni jaku'un.
7 Sani te in tee ni yo ndikin ya ma, tee ni yo
kutoo xeen Jesús ma, jiña'a de Pedro ma:
—¡Iya Tátnuni ma kúu ya! —kúu de jiña'a
de.
Yika ni jiniso'o Simón Pedro ma ja maa
Iya Tátnuni ma kúu ya, te ni ndinuu kunu
de su'nu de ma, vaa iyo vichi de nkuu, sani
te ni kêe de nuu ndute ma.
8 Te jaku-ka tee ka ndikin ya ma, ni ka
ndenda koo de yu'u ndute ma ji'in barcu
de ma ka ñu'u ka ñu'u-nka de ñunu de ma,
vaa ñu'u chitu kuiti tiaka, te visi cientu-ka
metro sana jin nde koo de yu'u ndute ma.
9 Te nuu ni ka nde koo de nuu ñu'ú ma, te
ni ka jini de ja jâ ni tna'a ñu'u, te yoxtnee in
tiaka ji'in xtatila.
10 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ki xsia'a ni jaku tiaka yika ni ka tava ni
a —kúu ya jiña'a ya.
11 Simón Pedro ma, ni kaa de nuu barcu
de ma, te ni tnii de ñunu ñu'u tiaka na'nu
ma, te ni ñu'u de onde yu'u mar ma. Te
cientu uu xiko uxi uni (153) ti kúu. Te visi
kua'a xeen ti kúu, kovaa ñatuu ni te'nde
ñunu ma.
12 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ne'e koo ni, te jín kasi ini o —kúu ya
jiña'a ya.
Ni-in tee ka ndikin ya ma, ñatuu ka kusaa
ini de ja jin kakan-tnu'u de na in kúu ya,
vaa jâ ka jini de ja maa Iya Tátnuni ma kúu
ya.
13 Sani te Jesús ma, ni jan tu'va ya, te ni tnii
ya xtatila ma, te ni wa'a ya de, te suni sukan
ni tnii ya tiaka ma, te ni wa'a ya de.
14 Cha'a kúu ja ku-uni jichi ja ni kenda ya
nuu tee ka ndikin ya ma, ja ni ndateku ya
ma.

Jesús ma, ni ndatnu'u ya ji'in Simón Pedro ma

15 Nuu ni jinu ni ka jasi ini de ma, Jesús
ma, ni jikan-tnu'u ya Simón Pedro ma:
—Simón sa'ya Juan, ¿kútoo xeen-ka ña'a
ni sana tna'a cha'a? —kúu ya jiña'a ya.
Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Saa vi, Señor, maa ni jini ja kútoo xeen
ña'a sa —kúu de jiña'a de.
Jesús ma, jiña'a ya:
—Ko koto va'a ni ñayii ka kuu lelu sa a
—kúu ya jiña'a ya.
16 Ni ndakan-tnu'u tuku ya de ja ku-uu
jichi:
—Simón sa'ya Juan, ¿kútoo ña'a ni? —kúu
ya jiña'a ya.
Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Saa vi, Señor, jâ jini maa ni ja kútoo ña'a
sa —kúu de jiña'a de.
Jesús ma, jiña'a ya:
—Ko koto va'a ni ñayii ka kuu ndikachi sa
a —kúu ya jiña'a ya.
17 Ja ku-uni jichi ni jikan-tnu'u ya de:
—Simón sa'ya Juan, ¿kútoo ña'a ni? —kúu
ya jiña'a ya.
Pedro ma, ni kuxii ini de, vaa ja ku-uni
jichi kúu ja ni jikan-tnu'u ya de nú kútoo de
ya, te ni ndakone'e de:
—Señor, maa ni jini ndaka, te jini ni ja
kútoo ña'a sa —kúu de jiña'a de.
Jesús ma, jiña'a ya:
—Ko koto va'a ni ñayii ka kuu ndikachi sa
a.
18 Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, nuu ni iyo jaa-ka
ni ma, ni yo nukone'nu maa ni sa'ma ni
ma, sukan-va'a ki'in ni ndenu kúni ni ma.
Kovaa nuna kuu nija'nu ni, skuili ni nda'a
ni a, te in-ka ñayii ndaku'ni chii ni a, te jin
xsia'a ña'a i nuu ñatuu kúni ni ja ki'in ni ma
—kúu ya jiña'a ya.
19 Ja ni ka'an ya sukan ma, Jesús ma,
yikuu ya káxtnu'u ya naxe jin sa'a ñayii ma
Pedro ma kivi kûu de ma, te ja sukan ndo'o
de ma, te koo jayiñu'u nuu Su'si ma. Sani te
jiña'a ya:
—¡Kondikin ña'a ni! —kúu ya jiña'a ya.

Ni jiña'a Jesús ma nuu Pedro ma ja má ko ndi ini de sukan ndo'o in-ka ñayii ma

20 Ja ni konenuu Pedro ma, ni jini de ja
ndandikin in-ka tee ka ndikin ya ma, tee
ni yo kutoo xeen Jesús ma. Te tee yukan
chi maa tee ni iyo xiñi Jesús ma kivi ni ka
kuxini ya ji'in ndaka de ma kúu de, te maa
de kúu tee ni jikan-tnu'u sa'a: “Señor, ¿na in
kúu tee ke'en-su'va ña'a ma?”
21 Nuu ni jini Pedro ma de, ni jikan-tnu'u de
Jesús ma:
—Señor, te tee ya'a, ¿naxe ko kuu de?
—kúu de jiña'a de.
22 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nú kúni sa ja koteku de onde kivi ndii
sa ma, te ndijin, ¿naku ndí ini ni? Ndijin,
kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
23 Chukan kúu ja ni jitenuu tnu'u ma
ne'un ndaka ñayii ka ndikin ya ma ja tee
yukan tee ni yo ndikin ya ma, masu kûu de.
Kovaa Jesús ma, masu ni ka'an ya ja masu
kûu de. Ja ni ka'an ya ma kúu: “Nú kúni sa
ja koteku de onde kivi ndii sa ma, má ko
ndi ini ni.”
24 Te tee ya'a kúu maa tee ni yo ndikin ya
ma, te ndáka'an de sukan ni kuu ma, te ni
tee de sa'a, te ka jini o ja tnu'u ndáka'an de
ya chi tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu.
25 Kua'a-ka ja ni sa'a Jesús ma. Nute ni ka
tee sa ndaka sukan ni sa'a Jesús ma chi jani
ini sa ja masu kanda ni-ka'nu ñuu ñayivi a
jin ku'un libru jin kuva'a ma.
Te sukan kó kuu.

Sukan ni ka yo sa'a tee ni tetniñu Jesucristo ma

Sukan ni skuiso Su'si ma ja kii Xtumani Ndios ma

1 Teófilo, libru xinañu'u ja ni tee sa nuu ni
ma, ni tee sa ndaka sukan ja ni yo sa'a Jesús
ma, ji'in sukan ni yo kaxtnu'u ya ma, onde
nuu ni keja'a ma,
2 nuu sani te ndaa ya andivi ma. Te ja maa
Xtumani Ndios ma, te ni tatnuni ya nuu tee
ni kaji maa ya ja jin ko kuu de tee tetniñu
ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u maa ya ma, te ni
kaxtnu'u ya ndaka ja jin sa'a de ma.
3 Vaa nuu ni ji'i ya ma te ni ndateku ya
ma, te ni yo kenda ya nuu ka iyo de ma.
Te sukan, te ni kaxtnu'u ndaa, ni kaxtnu'u
ndija ya ja téku ya ma, te ni iyo-ka ya uu
xiko-ka (40) kivi ji'in de, te ni yo kaxtnu'u
ya sukan ko kuu kivi tatnuni Su'si ma.
4 Te nuu iyo-ka ya ji'in tee ni tetniñu ya
ma, te ni tatnuni ya ja na jin kendoo de
ñuu Jerusalén ma, ja má jin kanda-ni de, te
jiña'a ya:
—Jin kondetu ni ja ko kuu sukan ni
skuiso Yuva sa Su'si ma ja jin kuta'vi ni
Xtumani Ndios ma, sukan ni ka'an sa ma.
5 Ja ndaa kúu ja Juan ma, ni skuandute
de ji'in ndute, kovaa ndijin chi masu
kua'a-ka-ni kii, te jin kuandute ni ji'in
Xtumani Ndios ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ndaa Jesús ma kuan no'o ya andivi ma

6 Ñayii ka iyo tutu ji'in Jesús ma, ka
jikan-tnu'u i:
—Iya Tátnuni, ¿ndasa'a ni ja kuu tatnuni
ñuu Israel ya ñuu ñayivi a tiempu ya'a? —ka
kuu i ka jiña'a i.
7 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Masu ndijin ka kucargu ja jin kuni
ni na kivi ji'in na tiempu sa'a maa Yuva
sa Su'si ma, vaa maa in-ni ya tátnuni nuu
ndaka.
8 Kovaa ja kanuu-ka kúu ja jin koo tu'va ni
kivi kenda Xtumani Ndios ma nuu ka iyo ni
a, te jin kuta'vi ni ya, te jin ni'i ni tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ma, te jin koo ni ñuu Jerusalén
ma, ji'in ni-ka'nu ñuu Judea ma, ji'in ñuu
Samaria ma, te onde ni-ka'nu ñuu ñayivi a
jin kenda koo ni, te jin kaxtnu'u ni tnu'u vii
tnu'u va'a sa a —kúu ya jiña'a ya.
9 Ni jinu ni ka'an ya ma, te nani ka nde'ya
de ma, te Jesús ma, ni ndaa ya, te in nuu
viko ni ndasa'vi ya, te ñatuu ni ka jini-ka de
ya.
10 Te nani ka nde'ya de andivi ma sukan
ni ndaa ya ma, sani te ni ka kenda koo uu
ángel nuu ka iyo tee ni tetniñu ya ma, te
kuenda tnu'u ja tee-ni ka kuu i, te ka ne'nu
i sa'ma kuijin kuijin,
11 te ka jiña'a i:
—Ndijin tee ñuu Galilea, ¿nava'a ka
nde'ya ni andivi a? Maa Jesús iya ni yo
iyo ji'in ndaka ni ma, iya ni ndaa kuan no'o
andivi ma, sukan ni ka jini ni ja kuan no'o
ya andivi ma, sukan ndii ya in-ka tuku jichi
—ka kuu i ka jiña'a i.

Ni ka ndakaji de in tee nukuiñi nuu tniñu Judas ma

12 Onde nuu yuku nani Yuku Tnu Olivo
ma ka iyo tee ni tetniñu ya ma. Sani te
kuan nu koo de onde ñuu Jerusalén ma, te
ni ka jika de jaku-ni, sukan ká'an tnu'u ni
tatnuni Moisés ma ja kuu kaka ñayii ma kivi
ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu i ma,
te chukan kúu ja yika-ni ni ka ndenda koo
de ñuu Jerusalén ma.
13 Nuu ni ka ndenda koo de ini ñuu ma, te ni
ka nda koo de onde sukun maa ve'e ku-uu
ma nuu ni ka yo ndatna'a de ma. Te ndaka
tee ya'a ka kuu de: Pedro ma, Juan ma,
Santiago ma, Andrés ma, Felipe ma, Tomás
ma, Bartolomé ma, Mateo ma, Santiago
sa'ya Alfeo ma, Simón tee kúu Celote ma,
ji'in Judas sa'ya Santiago ma.
14 Ndimaa ni ka yo ndututu ndaka de ji'in
ñani Jesús ma, ji'in María si'i ya ma, ji'in
jaku-ka ña'a ma, te ni-yu'u ni-ini de ni ka
yo jikan-ta'vi de nuu Su'si ma.
15 Te kivi yukan ni ka ndututu visi cientu
oko ñayii. Te ni ndokuiñi Pedro ma me'ñu
ndaka ñayii ma, te ni ka'an de:
16 —Ñani, ku'va, jiniñu'u ja ko kuu sukan
ni jiña'a Xtumani Ndios ma nuu David ma,
sukan ndee nuu tutu Su'si ma, sukan ko
kuu siki Judas ma tee ni ke'en-su'va Jesús
ma, te ni ndaxiko de ya, te ni chindee de
tee ni jan koo ni jan tnii de ya ma.
17 Vaa Judas ma chi in tee ni ka iyo ji'in o
ma kúu de, te suni ni yo satniñu de ji'in o.
18 Kovaa xu'un ja ni ka chuya'vi i de ja ni
ndaxiko de Jesús ma, te ni ndakuaan de in
ñu'ú, te maa yukan ni ndakata kaa de maa
de. Sani te ni jinkava de, te ni kuun de xini
de, te ni ndata sasava de, te ni ndi'i kuiti jiti
de ma ni ka jitenuu.
19 Nuu ni ka jini ñayii ñuu Jerusalén ma, te
ni ka xnani i ñu'ú yukan Aceldama sa'an
hebreo ma, te kúni ka'an "Ñu'ú Niñi".
20 Vaa nuu tutu ndee Salmo ma ká'an:
Ve'e de ma chi nduu i in nuu masu na in
koo-ka,
ve'e nuu masu na ñayii koo-ka,
ká'an, te ka'an tna:
in-ka ñayii nukuiñi nuu tniñu de ma,
ká'an.
21 'Te chukan kúu ja vitna ja ka iyo o ji'in
tna'a tee ni ka yo ndikin ña'a ma, te ni ka
iyo o ji'in de ji'in Jesús Iya Tátnuni ma

22 onde kivi ni skuandute Juan ma Jesús Iya
Tátnuni ma, te onde kivi ni ndaa ya andivi
ma ka ndikin tna'a o. Te chukan kúu ja
jiniñu'u ja in maa tee ka ndikin tna'a ji'in
o a ndivi ne'un o a, sukan-va'a ndaka o ji'in
de jin ka'an nuu ñayii ma ja ndija ja ndaa
kúu ja ni ndateku Jesús ma —kúu de jiña'a
de.
23 Sani te ni ka ndakaji de uu tee ma.
In tee nani José Barsabás ma tee ni ka yo
xnani i Justo ma, te in tee nani Matías ma.
24 Te ni ka jikan-ta'vi de sa'a nuu Iya Tátnuni
ma:
—Su'si, ndijin ja jini ni onde ini anua
ndaka ñayii ma, kaxtnu'u ni nde tee ja nduu
de a ni kaji ni,
25 sukan-va'a núkuiñi de nuu tniñu ni yo
jinukuechi Judas tee ni skenaa maa de ma.
Vaa Judas ma, ni jiso kuechi de ma, te jâ
kua'an maa de nuu koo de ma. —Sa'a ka
jiña'a de nuu Su'si ma.
26 Sani te ni ka chu'un de suerte siki nduu
tee yukan, te ni kani ja Matías ma ko kuu
de. Te onde ora yukan, te ni ndivi de nuu
ndi-uxi in tee ni tetniñu ya ma.

2

Kivi ni ka kuta'vi ñayii ma Xtumani Ndios ma

1 Nuu ni kenda Viko Pentecostés ma,
ndaka tee ni tetniñu ya ma, te in-ni nuu ka
iyo tutu de.
2 Sani te sanaa sanaa-ni, te onde ichi andivi
ma ni kuu nini'i yu'u kuenda tnu'u ja yi'i
xeen kajin, te ni wa'a sonda'a ni-ka'nu ini
ve'e nuu ka iyo de ma.
3 Te sani te kuenda tnu'u ja ita ñu'u ndú'va
ni ka jakona'a xini ndi-in ndi-in de ma.
4 Te ndaka de ni ka kuta'vi Xtumani Ndios
ma. Sani te siin siin-nka sa'an ni ka keja'a
de ka ka'an de, sukan ni wa'a maa Xtumani
Ndios ma ja jin ka'an de ma.
5 Te maa kivi yukan ni ka ndenda koo
ndaka tee judío ka iyo ni-ka'nu ñuu ñayivi a
tee ka ñu'u ini de ja jin ko sa'a tna de sukan
kúni Su'si ma.
6 Te nuu ni ka jiniso'o de sukan ni kuu
yu'u ma, te kua'a xeen de ni jan koo ni ka
ndututu, te ñatuu ka ni'i ini-ka de naxe jin
kani ini de ja ni ka jini de ma, vaa ndi-in
ndi-in de ma ka jiniso'o sa'an maa maa ñuu
nuu ve koo de ma ja ka ka'an tee ni tetniñu
ya ma.
7 Te ûni ni ka sa'vi kuiti-nka ini de, te ka
ka'an ndi-in ndi-in de ma:
—¿Masu tee ñuu Galilea ma ka kuu ndaka
tee ka ka'an a?
8 ¿Naxe kúu ja ka jaku'ni ini ndi-in ndi-in o
ja ka ka'an de sa'an maa maa ñuu nuu ve
koo o a?
9 Te vitna ja yo'o chi ve ndi koo o ñuu
Partia ma, ñuu Media ma, ñuu Elam ma,
ñuu Mesopotamia ma, ñuu Judea ma, ñuu
Capadocia ma, ñuu Ponto ma, ñuu Asia ma,
10 ñuu Frigia ma, ñuu Panfilia ma, ñuu
Egipto ma, ji'in ñuu kuechi Libia ma yatni
Cirene ma. Suni ka iyo tna jaku ñayii ve koo
ñuu Roma ma.
11 Te jaku o ka kuu ñayii judío ya, te jaku-ka
o ka kuu ñayii in-ka ñuu te ni ka nduu o ñayii
ñuu judío a. Suni ñayii ve koo ñuu Creta
ma ji'in ñuu Arabia ma. Te ja ka ka'an tee
ya'a chi ndaka o ka jaku'ni ini, vaa sa'an
maa maa o a ka ka'an de, ja ka kaxtnu'u de
ndaka ja va'a ni sa'a Su'si ma —ka kuu de
ka ka'an de.
12 Ndaka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i, te
ñatuu ka ni'i ini i naxe jin kani ini i, te ka
jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Nawa kúu ndaka cha'a? —ka kuu i ka
ka'an i.
13 Kovaa jaku i, ka jakundee i de, te ka
ka'an i:
—Vâa ka ndajini de —ka kuu i ka ka'an i.

Sukan ni kaxtnu'u Pedro ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

14 Sani te Pedro ma, ni ndokuiñi de ji'in
ndi-uxi in-ka tee ni tetniñu Jesús ma, te ni
ka'an nini'i de jiña'a de:
—Ndaka ni ja ka kuu ni ñayii judío a ji'in
ndaka-ka ni ja ka kuu ni ñayii ka iyo ñuu
Jerusalén a, jin koniniso'o va'a ni, te jin
koniniso'o ndaka ni tna'a ja ká'an sa a.
15 Tee ya'a chi masu ka ndajini de sukan ka
jani ini ni a, vaa yika ka iin-ni xtnee kúu.
16 Su'va cha'a kúu ja ká'an nuu ni tee tee
nani Joel tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma:
17 Ká'an Su'si ma:
Sa'a ko kuu ja kivi ve ndi'i kii ma,
te tetniñu sa Xtumani maa sa a siki ndaka
ñayii ma.
Sayii ni ma ji'in sasi'i ni ma,
jin ndakaxtnu'u i tnu'u maa sa ma.
Suchi jaa ma, jin kuninuu i nawa kúni Su'si
ma ja kaxtnu'u ya,
te tee nija'nu ma, sa'a Su'si ma ja
jin jani de nawa kúni Su'si ma ja
kaxtnu'u ya ma.
18 Suni siki tee ji'in ña'a ka jinukuechi nuu
sa ma tetniñu sa Xtumani maa sa a
kivi yukan,
te jin ndakaxtnu'u i tnu'u sa a.
19 Te onde andivi ma sa'a sa ja jin kuni ñayii
ma seña kaxtnu'u sa ma,
te nuu ñu'ú a jin kuni i ja ndute ma, te
nduu de niñi,
te jin kuni i nuu kayu koko ñu'u ma,
te kana yoko kuenda tnu'u ja ñu'ma.
20 Te kandii ma, ndutnuu i te kunee,
te yoo ma ndukua'a sukan kaa niñi ma.

Sa'a ko kuu xi'na-ka sana kenda kivi
ndenda Iya Tátnuni ma.
In kivi jayiñu'u, in kivi ka'nu ko kuu
kivi yukan.
21 Kovaa ndaka ñayii ka kandija te ka
ndakune'e i Iya Tátnuni ma,
jin kaku i te jin ndani'i ta'vi i kivi
yukan.
Sa'a ni ndaka'an tee kúu Joel ma.
22 'Jin koniniso'o ni ñayii Israel tna'a ja
ká'an sa a: Ni ka jini va'a, ni ka jini vii maa
ni ja Jesús iya ni iyo ñuu Nazaret ma kúu
iya ni yo sa'a kua'a milagru nuu ka iyo ni
a, te sukan ni kaxtnu'u Su'si ma nuu o ja
maa ya ni tetniñu Jesús ma.
23 Te maa ya kúu iya ni ndataa tee nani
Judas ma nuu nda'a ni ma, te maa ni chi
ni ka ja'ni ni ya, vaa ni ka sa'a ni ja tee ka
ndiso kuechi ma, ni ka skuita kaa de ya nuu
krusi ma. Te ndaka cha'a ni jani ini Su'si
ma ja ndo'o neni Jesús ma, vaa kúni ya ja
jin ndani'i ta'vi o a.
24 Visi ni ndo'o, ni neni ya te ni ji'i ya ma,
kovaa ni ndaxteku ña'a Su'si ma, vaa masu
nawa kundee nuu ya ma.
25 Vaa sa'a ni ka'an David ma ja sa'a Jesús
ma:
Saña chi ni yo jini sa ja ndimaa yoxtnuu
kua'an yoxtnuu vee Iya Tátnuni ma
nuu sa a.
Vaa maa ya iyo ichi xiñi kua'a sa ya,
te ûni konukuiñi vava'a sa,
te masu nawa sa'a ja kotuu sa.
26 Te chukan kúu ja ni ndusii ini xeen ini
anua sa ya,
te jita sii ini xeen yu'u sa a,
te ndátatu ni-ka'nu ni-tu'u sa,
vaa kúkanu ini xeen ña'a sa,
te koteku sa ni-kani ni-jika, vi Su'si.
27 Vaa masu xndoo ña'a ni ini yavi kinee
ñunde'yu sa ja tivi i ma,
ni masu kua'a ni tnu'u ja ñayii jâ ni
nduvii jâ ni ndundoo ini i ma, te
ndutne'e-ka tuku i in-ka jichi.
28 Vaa maa ni ni kaxtnu'u ichi va'a ja sa'a ja
koteku sa a,
te maa ni ni sa'a ja koo sii ini xen-xeen
sa,
vaa iyo ni ji'in sa a,
kúu de ká'an de.
29 'Ñani, ndaka maa ni chi ni ka jini ni ja
ká'an sa a. Ja ndaa kúu ja tee jana'a tna'a
o David ma chi ni ji'i de, te ni kuyu'u de, te
ka jini o ndenu yinee de ma.
30 Kovaa David ma chi in tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma ni yo
kuu de, te ni yo jini de ja ni skuiso Su'si ma
ja ndokani ya in rey, te in tee ne'un sa'ya
tata David ma ko kuu de.
31 Kuenda tnu'u ja nde'ya David ma kúu ja
ni ka'an de ma, ja ndateku Jesús ma. Suni
ni ka'an de ja masu kendoo ya yavi ni yinee
ya ma, ni a yikikuñu ya ma, masu tivi i.
32 Te vaa jâ ni ndaxteku Su'si ma Jesús ma,
te chukan chi ndaka sa ni ka jini ji'in nuu
sa a ja sukan ni kuu ma.
33 Te jâ ni ndaa ya kuan no'o ya andivi ma,
te ni nukoo ya xiñi kua'a Su'si ma, te ni
nduta'vi ya Xtumani maa Su'si ma, te ni
tetniñu ya ya nuu ka iyo o a sukan ni skuiso
ya ma. Te cha'a kúu ja ni ka jiniso'o ni a,
ji'in ja ni ka jini ni a.
34 Vaa masu ni kaa David ma andivi ma,
kovaa sa'a ni ka'an de:
Iya Tátnuni ma, ni jiña'a ya nuu iya tátnuni
nuu sa a:
"Xiñi kua'a sa ya kunukoo ni,
35 onde nú ni ndi'i ñayii ñatuu ka kunimani
nuu ni ma,
ni chinee sa i chii ja'a ni ma",
kúu ya jiña'a ya.
Sukan ni ka'an David ma.
36 'Jin kona'a ndaka ni ja ka kuu ni ñayii
ñuu Israel ya ja maa Jesús iya ni ka skuita
kaa ni nuu krusi ma, ni sa'a Su'si ma ja maa
ya kúu Iya Tátnuni ma, te suni maa ya kúu
Cristo iya ni tetniñu maa Su'si ma —kúu
Pedro ma jiña'a de.
37 Te tee ni ka ndututu ma, nuu ni ka
jiniso'o de ja ká'an Pedro ma chi ni ka kuxii
xeen ini de, te ni ka jikan-tnu'u de Pedro
ma, ji'in nuu ndaka-ka tee ni tetniñu ya ma:
—Ñani, ¿nawa jin sa'a, nawa jin kuu sa,
sukan-va'a ndasakanu ini ña'a Su'si ma?
—ka kuu de ka jiña'a de.
38 Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Jin ndakokuiñi ni nuu Su'si ya, te jin
kandija ni ya, te jin kuandute ndi-in ndi-in
ni ja maa Jesucristo ma, sukan-va'a ndaka
kuechi ni ma ndasakanu ini Su'si ma. Sani
te jin ni'i ni Xtumani Ndios ma ja skuta'vi
ña'a ya ma.
39 Vaa tna'a ja ni skuiso ya ma chi ndaka ni
jin ni'i, ji'in sa'ya ni ma, ji'in ndaka ñayii ka
iyo jika-ka ma, ndaka i ja kúni maa Su'si iya
tátnuni nuu o ma ja ndakana ya i —kúu de
jiña'a de.
40 Tnu'u ya'a ji'in jaku-ka tnu'u ni ka'an
Pedro ma, te káxtnu'u de naxe jin sa'a ñayii
ma. Te ni jiña'a de:
—Má jin kondikin-ka ni sukan ka sa'a
ñayii ka kuneé ka ku-uun ma ja ñatuu ka
kandija i Su'si ma —kúu de jiña'a de.
41 Te kua'a xeen ñayii ni ka kandija Su'si
ma ja sukan ni ka'an de ma, sani te ni ka
jandute i, te visi uni mil ñayii ni ka kandija
ma kúu, te ni ka ndandikin i tee ni tetniñu
ya ma.
42 Te ndaka i ûni ni-yu'u ni-ini i ni ka yo sa'a
i ndaka ja ni ka yo kaxtnu'u tee ni tetniñu
Jesús ma, te vivii ni ka yo ketna'a ini i, te ni
ka yo chindee tna'a i nawa ka jiniñu'u in in
i ma, te vivii ni ka yo ndututu i ja jin kaa i

xita ma, te suni ni ka yo ta'vi i xita tila ma
sukan ni tatnuni ya ja jin ko sa'a i ma te jin
ndaka'án i sukan ni ndo'o ni neni ya ja jin
kuu i ma, te ni ka yo jikan-ta'vi, ni ka yo
jikan-ta'vi i nuu ya.

Sukan ni ka yo kuu ñayii ni ka kandija Su'si ma xinañu'u kuiti ma

43 Te ndaka ñayii ma, ja ni ka yo jini i
kua'a milagru ji'in seña ja ni ka yo sa'a tee
ni tetniñu Jesús ma ja maa Su'si ma, te ni
ka yo yu'u i Su'si ma, te ñatuu na ja u'vi ni
ka yo sa'a-ka i.
44 Ñayii ka kandija ya ma, ni ka yo iyo tutu
i, te ni ka yo chindee tna'a i nawa ni ka yo
jiniñu'u in in i ma.
45 Te ni ka yo xiko i nawa ni ka yo neva'a i
ma, te ni ka yo ndachindee tna'a i nawa ka
jiniñu'u ndi-in ndi-in i ma.
46 Ndaka kii ni ka yo ndututu i ini veñu'u
ka'nu ma, te suni sii ini ni ka yo ndututu i
ve'e ndi-in ndi-in i ma, ja jin kaa i xita te
jin ta'vi i xita tila ma sukan ni tatnuni ya ja
jin ko sa'a i ma, te inuu-ni ni ka yo jani ini
ndaka i te vivii ni ka yo ketna'a ini i.
47 Te vivii ni ka yo chiñu'u i Su'si ma, te ni
ka yo ka'an va'a ndaka ñayii ñuu ma ja jin
kuu i ma, te ndi-kivi ndi-kivi ni yo sa'a Su'si
ma ja kénda koo ñayii jin ndani'i ta'vi ma.

3

Ni nduva'a in tee ñatuu kúu kaka

1 In kivi, te Pedro ma ji'in Juan ma,
kuan koo de veñu'u ka'nu ma visi nuu ka
uni jañini ma, vaa ora yukan kúu ora ka
jikan-ta'vi ñayii ma nuu Su'si ma.
2 Te ye'e veñu'u ma iyo in tee, te onde nuu
ni kâku de ma, ñatuu ka kanda ja'a de ma.
Te ndaka kii, te ni yo jan koo i ni ka yo
jan xsia'a i de, te ni ka yo sunkoo i de
ye'e veñu'u ma ja nani i "Ye'e Vivii" ma,
sukan-va'a kakan de karidaa nuu ñayii ka
kivi koo ini veñu'u ma.
3 Te tee ñatuu kúu kaka ma, nuu ni jini de
Pedro ma ji'in Juan ma, ja sani te jin kivi
koo de ini veñu'u ma, te ni jakondee de
jikan de karidaa nuu tee ma.
4 Te ka nde'ya de tee ma, te Pedro ma, jiña'a
de:
—Konde'ya ña'a ni —kúu de jiña'a de.
5 Te tee ñatuu kúu kaka ma, nde'ya vava'a
de tee ma. Ndetu de ja nawa jin kua'a tee
ma.
6 Kovaa Pedro ma, jiña'a de:
—Masu na plata ni oro neva'a sa, kovaa
ja neva'a sa a chi kuu taa sa. Ja maa
Jesucristo iya ni iyo ñuu Nazaret ma, te
ndokuiñi ni, te kaka ni —kúu de jiña'a de.
7 Ja ni ka'an Pedro ma sukan, te ni tnii
de nda'a kua'a tee ma, te ni ndone'e de tee
ma. Sani te ni ka ndani'i ndee ja'a de ma
ji'in sukun ja'a de ma.
8 Te tee ñatuu kúu kaka ma, kándava de ni
ndokuiñi de, te ni keja'a de jika de. Sani te
ni ndikin de Pedro ma ji'in Juan ma, te ni ka
kivi koo de ini veñu'u ma. Kándava kándita
de, te ndáchiñu'u de Su'si ma.
9 Te nuu ni ka jini ndaka ñayii ma ja jika de
ma ji'in ja sukan ndáchiñu'u de Su'si ma,
10 te ni ka ndakuni i de ja maa de kúu tee ni
yo nukoo ni yo jikan de karidaa ye'e veñu'u
ja nani i "Ye'e Vivii" ma. Te ni ka sa'vi xeen
ini i, te kuenda ni ka yu'u i ja sukan ni
nduva'a de ma.

Sukan ni ndaka'an Pedro ma Nuke'e Salomón ma

11 Te tee ñatuu ni yo kuu kaka ma, ja ni
nduva'a de ma, te ndikin kua'an ndikin vee
de Pedro ma ji'in Juan ma, te ndaka maa
ñayii ni ka sa'vi-nka ini ma, te ka kutneñu i
kuan koo i ichi corredor veñu'u ka'nu ma ja
nani i "Nuke'e Salomón", vaa yukan ka iyo
de ma.
12 Ja ni jini Pedro ma, te jiña'a de:
—¿Nava'a ni ka sa'vi-nka ini ndijin, tee
ñuu Israel? ¿Nava'a ka nde'ya ña'a ni,
kuenda tnu'u ja saña ka kuu tee ni ka
sa'a, ni ka kuu ja ni nduva'a tee ya'a te ni
ndakaka de a?
13 Ña'a chi maa Su'si ni ka yo kukanu ini
tee kúu Abraham ma, ji'in tee kúu Isaac ma,
ji'in tee kúu Jacob ma, te suni maa Su'si ni
ka yo kukanu ini tna'a o ñayii jana'a-ka ma,
kúu iya ni wa'a jayiñu'u xeen nuu Sa'ya ya
Jesús ma. Kovaa ndijin chi ni ka jan xsia'a
ni ya nuu tee ka netniñu ma. Te nuu ni kuni
Pilato ma ja xsiaa de ya ma, te ñatuu ni ka
wa'a ni tnu'u ma.
14 Te visi iya ii iya masu ndiso kuechi kúu
ya, kovaa ñatuu ni ka jikan ni ja xsiaa de ya
ma, su'va ndijin chi ni ka jikan ni ja xsiaa
de in tee ni ja'ni ñayii ma.
15 Te sukan ni ka ja'ni ndijin iya sa'a ja
koteku ini anua o ma. Kovaa saña chi ni
ka jini sa ja Su'si ma, ni ndaxteku ya Jesús
ma, te chukan kúu ja ka ndakaxtnu'u sa a.
16 Te ja ni ka kukanu ini sa maa Jesús ma, te
maa Jesús ma ni sa'a ja tee ya'a, ni nduva'a
de, sukan ni ka jini ni a, ji'in sukan ni ka
jiniso'o ni a. Te ni ndani'i de tnu'u ndee
tnu'u ndatnu. Vaa kuechi ja ka kukanu ini
sa Jesús ma, te maa ya ni ndasava'a tee
ya'a, sukan ka nde'ya ndaka ni a.
17 'Ñani, jâ jini sa ja maa ni ji'in tee ka
tatnuni nuu ni ma, nuu ni ka ja'ni ni Jesús
ma, te masu ni ka jini maa ni nawa kúu ja
ni ka sa'a ni ma.
18 Kovaa ja maa Su'si ma, te ni kuu sukan ni
ka yo ka'an ndaka tee ni ka yo ndakaxtnu'u
tnu'u maa ya ma ja Cristo iya tetniñu ya ma
chi ndo'o neni ya.
19 Chukan kúu ja jin ndakani jin ndaka'vi
ini ni, te jin xndoo ni ja u'vi ka sa'a ni ma,

te jin ndandikin ni Su'si ma, te jin kandija
ni ya, sukan-va'a maa ya na xnaa kuechi
ni ma. Sani te maa Iya Tátnuni ma sa'a ja
kenda kivi ja jin ndusii ini ini anua ni a.
20 Vaa tetniñu ya Jesús iya ni kaji ya onde
xinañu'u ma ja ko kuu ya Cristo iya tetniñu
ya nuu ndaka o ma.
21 Kovaa vitna chi jiniñu'u ja koo Jesús ma
andivi ma onde kenda kivi ndasajaa Su'si
ma ndaka ja iyo ñuu ñayivi a, sukan ká'an
tnu'u ni yo wa'a ya xinañu'u-ka ma nuu tee
ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u maa ya ma.
22 Moisés ma, ni kaxtnu'u de nuu tee jana'a
ma: “Su'si Iya Tátnuni ma, sa'a ya ja kenda
ne'un ni a in iya ndakaxtnu'u tnu'u maa ya
ma sukan kúu saña, te jin kandija ni ndaka
ja ka'an ya ma.
23 Vaa nú na in ma kandija ja ka'an iya
ndakaxtnu'u tnu'u Su'si ma chi koo siin i
ne'un ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma.” Sa'a ni
ndaka'an de.
24 ’Te ndaka tee ni ka yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma onde tee kúu
Samuel ma te vee ma, te ni ka yo ka'an tna
de siki kivi ya'a.
25 Ndijin ka kuu ñayii jin ndani'i ta'vi, sukan
ni ka yo ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ji'in sukan ni
tatnuni Su'si ma nuu tna'a o tee jana'a ma
naxe jin koo va'a de ji'in ya ma. Vaa Su'si
ma, ni jiña'a ya Abraham ma: “Ja maa Sa'ya
tata ni a, te jin koo vii jin koo va'a ndaka
ñayii ka iyo ñuu ñayivi a”, kúu ya jiña'a ya.
26 Nuu ni ndaxteku Su'si ma iya kúu Sa'ya
ya ma, te ni tetniñu ña'a ya xinañu'u-ka nuu
ndaka ni a, sukan-va'a ndi-in ndi-in ni jin
xndoo ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a ni ma, te
sukan na skuta'vi ña'a Su'si ma ja vii ja va'a
—kúu Pedro ma jiña'a de.

4

Sukan ni ka ka'an Pedro ma ji'in Juan ma nuu tee ka netniñu ma

1 Ka yikuu-ka Pedro ma ji'in Juan ma ka
ka'an de nuu ñayii ma, te ni ka kenda koo
sutu ma, ji'in tee tátnuni nuu tee ka jito
veñu'u ma, ji'in tee ka kuu saduceo ma.
2 Ka ndakiti ini de, vaa Pedro ma ji'in Juan
ma, ka kaxtnu'u de nuu ñayii ma, te ka
ka'an de ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma,
vaa sukan ni kuu Jesús ma.
3 Ni ka tnii de tee ma. Te kuechi ja ve
kukuee ma, te ni ka chinee de tee ma vekaa
ma, sukan-va'a onde in-ka kii ma, te jin
ka'nde de tniñu tee ma.
4 Kovaa kua'a ñayii ni ka jiniso'o tnu'u ni
ka ka'an Pedro ma ji'in Juan ma, te ni ka
kandija i tnu'u Su'si ma, te ja nanimaa tee
ma chi visi u'un mil de kúu.
5 Kii xtnee ma, te ni ka ndaxtutu tna'a
tee ka netniñu nuu ñayii judío ma, ji'in tee
ka kuu ja'nu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u
Moisés ma, ñuu Jerusalén ma.
6 Yukan ka iyo tna Anás tee kúu tee tátnuni
nuu sutu ma, ji'in Caifás ma, ji'in Juan ma,
ji'in Alejandro ma, ji'in ndaka tee ka kuu
tna'a tee ka tatnuni nuu sutu ma.
7 Ni ka tatnuni de ja na ki koo i ji'in
Pedro ma ji'in Juan ma, te na jin konukuiñi
de me'ñu ndaka ñayii ma. Sani te ni ka
jakondee de ka jikan-tnu'u de nuu Pedro
ma ji'in Juan ma:
—¿Na nde in ni tatnuni xi na in xi-nuu ka
kuu ni ja ve koo ni ja ka sa'a ni sa'a? —ka
kuu de ka jiña'a de.
8 Kovaa Pedro ma chi ûni iyo ndija de ji'in
Xtumani Ndios ma, te ni ndakone'e de:
—Ndijin, ja ka kuu ni tee ka netniñu ñuu
ya'a ji'in ndijin tee ka kuu ja'nu ñuu ya'a,
9 ka jikan-tnu'u ña'a ni siki ja va'a ni kuu
ji'in tee ni yo ku'u ya, naxe ni kuu ja ni
nduva'a de ma.
10 Te va'a-ni, te káxtnu'u sa nuu ni,
sukan-va'a jín kuni ndaka ñayii ñuu Israel
ya. Te tee ya'a tee iyo nuu ndaka ni a,
ni nduva'a de ja maa Jesucristo iya ñuu
Nazaret ma maa iya ni ka skuita kaa ni nuu
krusi ma. Te iya ni ndaxteku Su'si ma kúu
ya.
11 Maa Jesús ma kúu iya ni ka saxiko ni
ma, sukan ka saxiko ni in yuu ja masu jin
kuatniñu ni nuu ka sa'a ni ve'e ma. Kovaa
vitna suu ya ni nduu yuu kanuu-ka.
12 Vaa maa in-ni Jesús ma kúu iya kuu sa'a
ja jin ndani'i ta'vi o ma, te ñatuu ni a in-ka
ja iyo ñuu ñayivi a ja ka xnani ñayii ma su'si
i ma sa'a ja kuu jin ndani'i ta'vi o —kúu de
jiña'a de.
13 Ni ka jini tee ka netniñu ma ja Pedro
ma ji'in Juan ma chi ûni masu ka yu'u de
te ka ka'an de ma, te vitna ja masu tee ni
ka skua'a ka kuu de. Chukan kúu ja ni ka
sa'vi-nka ini de, te ni ka ndakunitnuni de ja
tee ni ka iyo ji'in Jesús ma ka kuu de.
14 Te vaa suni iyo tna tee ni nduva'a ma.
Chukan kúu ja masu nde kúu naxe jin ka'an
de ja masu ja ndaa kúu ja ká'an Pedro ma.
15 Sani te ni ka tatnuni de ja na jin nde koo
tee ma nuu ka ndatna'a de ma, te ni ka
kendoo maa de. Sani te ka jikan-tnu'u tna'a
de,
16 te ka ka'an de:
—¿Naxe jin sa'a o tee ya'a? Ndaka ñayii
ñuu Jerusalén a, ka jini i ja in milagru kúu
ja ni nduva'a tee yukan. Masu kuu jin ka'an
o ja masu ndija ja sukan ni yo kuu.
17 Kovaa ja ma jin ko kuu-ka yu'u ñayii ma
tnu'u ya'a te kuitenuu-ka i, jín tatnuni o
nuu de ja onde vitna te kii ki'in-ka o a, máko
jin ka'an-ka de tnu'u Jesús ma nuu ni-in-ka
ñayii ma —ka kuu de ka ka'an de.
18 Chukan kúu ja ni ka kana de tee ma, te
ni ka tatnuni de ja máko jin ka'an-ka de ni

a jin kaxtnu'u-ka de na in ni yo kuu Jesús ma.
19 Kovaa Pedro ma ji'in Juan ma, ni ka ndakone'e de:
—Jin ndasa'a maa ni kuenda, te nú játna ini Su'si ma ja jin kandija sa ja ka ka'an ndijin, te ma jin kandija-ka sa ja ká'an maa Su'si ma.
20 Saña chi masu kuu jin xndoo sa ja jin ka'an sa tna'a ja ni ka jini sa a ji'in ja ni ka jiniso'o sa a —ka kuu de ka jiña'a de.
21 Te tee ka netniñu ma, visi ni ka ndonda de, kovaa ni ka xsiaa de tee ma kuan koo de. Masu ni ka ni'i ini de naxe jin skuiso kuechi de tee ma, vaa ndaka ñayii ma, ka chiñu'u i Su'si ma ja ni kuu ma.
22 Te tee ni nduva'a ma ja ni kuu milagru ni sa'a Su'si ma chi yi'i de vi'i-ka uu xiko (40) kuiya.

Ñayii ka kandija Su'si ma, ni ka jikan i tnu'u ndee tnu'u ndatnu nuu ya ja na kuu jin kaxtnu'u de tnu'u ya ma

23 Pedro ma ji'in Juan ma, nuu ni ka yaa de ma, sani te kuan nu koo de nuu ka ndatna'a de ji'in ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te ni ka ndakani de ndaka ja ni ka jiña'a tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma.
24 Ja ni jinu ni ka jiniso'o i ma, te ndaka i ni ka jikan-ta'vi nuu Su'si ma, te sa'a ka jikan-ta'vi i:
—Iya Tátnuni, ndijin ja ni sa'a ni andivi a, ji'in nuu ñu'ú ya, ji'in mar ma, ji'in ndaka ja ka iyo ñuu ñayivi a,
25 te ja maa Xtumani Ndios ma, te ni ska'an ni tna'a sa tee jana'a David ma, tee ni jinukuechi nuu ni ma, te sa'a ni ka'an de:
¿Nava'a ni ka ndakanda ñayii ndaka ñuu a?
¿Nava'a ka ñu'u ini i te ka ndatnu'u tna'a i ja masu kuatniñu?
26 Tee ka kuu rey ma, ji'in tee ka tatnuni ñuu ñayivi a, in-ni ja ka jani ini de,
te ka chutna'a tnu'u de ja ma jin kandija de ja ká'an Iya Tátnuni ma,
te ka kuni u'vi de nuu ya,
ji'in nuu iya ni kaji Iya Tátnuni ma ja ko kuu ya Cristo iya ni tetniñu Su'si ma.
Sa'a ni ka'an David ma.
27 'Ja ndaa kúu ja Herodes ma ji'in Poncio Pilato ma, ni ka ndatna'a de ini ñuu ya'a ji'in ñayii ka iyo in-ka ñuu ma, ji'in ñayii Israel ya, te ñatuu ni ka kunimani i nuu Sa'ya ni Jesús iya ii jinukuechi nuu ni a, iya ni kaji ni ja ko kuu ya Cristo ma.
28 Te sukan, te ni ka sa'a de ndaka ja jâ ni jani ini ni ja sukan ko kuu ma.
29 Iya Tátnuni, vitna konde'ya ni sukan ka xsiu'u ña'a de a, te chindee ña'a ni ja ka jinukuechi sa nuu ni a, sukan-va'a má jin koyu'u sa te jín kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ni ka'an ni ma.
30 Te ja maa Jesús iya ii jinukuechi nuu ni a, te sa'a ni kua'a seña ji'in milagru, sukan-va'a jín nduva'a ñayii ka ku'u ma te jín kandija i ja maa ni ka iyo ji'in sa —ka kuu de ka jiña'a de.
31 Nuu ni jinu ni ka jikan-ta'vi de ma, nuu ka iyo tutu de ma ni tnaa, te ndaka de ma ni ka ndani'i tnu'u ndee tnu'u ndatnu ni wa'a maa Xtumani Ndios ma. Sani te ni ka keja'a tuku de ka kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma ni-ka'nu ñuu ma, te ñatuu ni ka yu'u-ka de.

Ndaka ja ka neva'a in in ñayii ka kandija Su'si ma chi kuenda ndaka i kúu

32 Ndaka ñayii ka kandija Su'si ma, kua'a xeen i kúu, te in-ni ja ka jani ini i. Ni-in i ñatuu ka ka'an ja ndatniñu i ma te kuenda ma in-ni i ko kuu, nú masu ja kuenda ndaka i kúu.
33 Te tee ni tetniñu ya ma, ka yikuu de ka ndakani de ja sukan ni ndateku Jesús iya tátnuni ma nuu ndaka ñayii ma. Te Su'si ma, kua'a xeen ja vii ja va'a ni yo skuta'vi ya ndaka de ma.
34 Ñatuu na in ni iyo ne'un de ma ja ko ka'ni ña'a nawa kuatniñu i, vaa nú na in neva'a ñu'ú i xi ve'e i, te ni yo xiko i, te xu'un ma,
35 te ni ka yo wa'a i nuu nda'a tee ni tetniñu ya ma, sukan-va'a jin ndaka'nde de nuu ndaka ñayii ka kunda'vi-ka ma naxe ka jiniñu'u i ma.
36 Sukan ni sa'a in sa'ya tata tee nani Leví ma nani de José in tee ni kâku ñuu Chipre ma, te ni ka ndaxnani ña'a tee ni tetniñu ya ma Bernabé. Te tnu'u Bernabé ma kúni ka'an "Tee Ndáka'an Mani".
37 Te tee ya'a, ni yo neva'a de in ñu'ú, te ni xiko de, te xu'un ni ni'i de ma ni wa'a de nuu nda'a tee ni tetniñu ya ma.

5

Sukan ni ka jiso kuechi Ananías ma ji'in ñasi'i de Safira ma

1 Kovaa ni iyo in tee nani Ananías ji'in ñasi'i de ña'a nani Safira ma. Ni ka xiko de in ñu'ú de ma.
2 Te tee ya'a, ni ka chutna'a tnu'u de ji'in ñasi'i de ma, te ni ka ndake'en de jaku xu'un ma. Te jaku-ni ni ka jani ini de ja jin kua'a de tee ni tetniñu Jesús ma.
3 Kovaa Pedro ma, jiña'a de:
—Ananías, ¿nava'a ni wa'a ni tnu'u ja ni kivi tachi ma ini anua ni a te xnda'vi ni Xtumani Ndios ma kúni ni, ja ni ndachu'u ni jaku xu'un ni ka chuya'vi ña'a i ja ñu'ú ni ma?
4 ¿Masu ñu'ú maa ni ni yo kuu ma? Te ja ni xiko ni ma, ¿masu xu'un maa ni kúu? ¿Nava'a ni jani ini ni sa'a? Masu ñayii a ni xnda'vi ni chi Su'si ma —kúu de jiña'a de.

5 Ja ni jiniso'o Ananías ma sukan, te ni
kotuu de, te ni ji'i de. Te ndaka ñayii ni ka
jini ma chi ni ka yu'u xeen i.
6 Sani te ni jan koo uni kuun suchi jaa, te ni
ka chutuu i ñunde'yu de ma in sa'ma, te ni
jan koo i ni ka chu'u i de.
7 Visi nuu uni ora ja ni kuu sukan ma, te
ni kivi ñasi'i Ananías ma. Ni masu jini ña
sukan ni kuu ma.
8 Pedro ma, jikan-tnu'u de ña:
—Ka'an ni, ¿ndija yii ni ma ja sukan-ni ni
jinu ya'vi ñu'ú ni ka xiko ni ma? —kúu de
jiña'a de.
Te ni ndakone'e ña:
—Sukan-ni ni jinu —kúu ña jiña'a ña.
9 Pedro ma, jiña'a de:
—¿Nava'a ni ka chutna'a tnu'u ni ja jin
kototnuni ni Xtumani Ndios iya tátnuni nuu
o a? Yukan ve ndi koo suchi ni jan koo ni
ka chu'u i yii ni ma. Te vitna, te jin koo i jin
chu'u tna ña'a i ndijin —kúu de jiña'a de.
10 Te ora yukan, te ni kotuu Safira ma, te
ni ji'i ña nuu ja'a Pedro ma. Nuu ni ka ndivi
koo suchi jaa ma, te ni ka ndani'i i ña ja ni
ji'i ña. Te ni jan koo i ni ka chu'u i ña xiñi
yii ña ma.
11 Te ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma,
ji'in ndaka ñayii ni ka jiniso'o sukan ni kuu
ma, ni ka yu'u xeen i, te ka ndi ini i nasa
yukan, te jin ko sa'a tna i sukan te jin ndo'o
i sukan.

Kua'a seña ji'in milagru ni ka yo sa'a tee ni tetniñu Jesús ma

12 Ja maa Su'si ma, te ni ka yo sa'a tee
ni tetniñu Jesús ma kua'a seña ji'in milagru
ne'un ñayii ma. Te ndaka i ni ka yo ndututu
ini corredor nani Salomón ma, te in-ni ni
ka yo jani ini ndaka i.
13 Ni-in-ka ñayii ñuu ma, ñatuu ni ka yo
kusaa ini i ja jin tu'va i ñayii ka kandija Su'si
ma, kovaa ndaka tuku maa i chi ni ka yo
ka'an vii, ni ka yo ka'an va'a i ja jin kuu ñayii
ni ka nduu sa'ya Su'si ma.
14 Te su'va ni kukua'a-ka ñayii ka kandija
Iya Tátnuni ma kúu ña'a kúu tee.
15 Te ni ka yo kene'e i ñayii ka ku'u ma yu'u
ichi ma, te ni ka yo sonee i ñayii ma siki
jito, sukan-va'a nuna ya'a Pedro ma, te visi
ja kuanda'vi de ma na kuiso siki ñayii ku'u
ma, te nduva'a i.
16 Suni ñayii ñuu yatni ma, ni yo jan koo
kua'a i ñuu Jerusalén ma, ka ndiso i ñayii ka
ku'u ma ji'in ñayii ni yo xndo'o ña'a tachi
ma, te ndaka i ni ka yo nduva'a.

Sukan ni ka ndo'o tee ni tetniñu Jesús ma kuechi ja ka kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma

17 Te tee tátnuni nuu sutu ma, ji'in in-ka
jichi tee ka kuu saduceo ka iyo ji'in de ma,
ka kukueñu ini de.
18 Te chukan kúu ja ni ka tnii de ndaka tee
ni tetniñu Jesús ma, te ni ka chinee de tee
ma vekaa ma.
19 Kovaa jakuaa ma, in ángel jinukuechi
nuu Iya Tátnuni ma ni jan nu kune ye'e
vekaa ma, te ni ndene'e i de, te jiña'a i:
20 —Kuán koo ni, te jin kivi koo ni veñu'u
ka'nu ma, te jin ndakani ni nuu ñayii ma
ndaka ja vii ja va'a ka sa'a ka kuu ñayii ni
ka kandija tnu'u Jesús ma —kúu i jiña'a i.
21 Te sukan ni ka jiniso'o de ma, te xtnee
ne'e ma, te ni ka kivi koo de veñu'u ka'nu
ma, te ni ka keja'a de ka kaxtnu'u de. Te tee
tátnuni nuu sutu ma ji'in tee ka iyo ji'in de
ma chi ni ka kana de ndaka tee ka ja'nde
tniñu ñuu judío ma, ja jin ndututu de ja
jin ndatnu'u tna'a de, te ni ka tetniñu de
soldado ma ja jin koo de jin kueka de tee
ni ka chinee de vekaa ma ja kuechi ja ka
kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a ya ma.
22 Kovaa nuu ni ka kenda koo soldado ma
vekaa ma, te ñatuu ni ka ndani'i de tee
ma, sani te ni ka ndakokuiñi de, te ni ka
ndakani de,
23 te ka jiña'a de:
—Ni ka ndani'i sa vekaa ma ja ndesi
vava'a, te ka jito soldado ma ye'e vekaa ma.
Kovaa nuu ni ka ndakune sa ma, masu na
in ni ka ndani'i sa ini vekaa ma —ka kuu
de ka jiña'a de.
24 Ja ni ka jiniso'o tee ka tatnuni nuu sutu
ma, ji'in tee tátnuni nuu tee ka jito veñu'u
ka'nu ma, te ka jikan-tnu'u tna'a de ndende
kenda ndaka ja yikuu ya.
25 Te ora yukan ni kenda in tee, te jiña'a de:
—Tee ni ka chinee ni vekaa ma chi ka iyo
de ini veñu'u ka'nu ma, te ka yikuu de ka
kaxtnu'u de nuu ñayii ma —kúu de jiña'a
de.
26 Te tee ka jito veñu'u ka'nu ma ji'in tee
tátnuni nuu de ma, kuan koo de kuan nu
nduku de tee ni tetniñu Jesús ma. Kovaa
ñatuu ni ka sa'a ndeva'a de tee ma, vaa ka
yu'u de, nasa jin kua'a yuu ña'a ñayii ma.
27 Nuu ni ka kenda koo de ma, ni ka jeka de
tee ma, te kuan koo de ji'in tee ma nuu ni
ka ndatna'a tee ka ja'nde tniñu ma. Te tee
tátnuni nuu sutu ma, ni jikan-tnu'u de:
28 —Saña chi jâ ni ka ka'an-so'o sa nuu
ni ja másu ko jin ka'an-ka ni ni a vala-ka ja
kuu tee yukan, te ¿nawa ka sa'a ndijin? Jâ ni
ka kaxtnu'u ni tnu'u Jesús ma ni-ka'nu ñuu
Jerusalén a, te ka kuni ni ja jin xtekuechi
ña'a ni ja saña ni ka ja'ni tee yukan —kúu
de jiña'a de.
29 Pedro ma ji'in jaku-ka tee ni tetniñu
Jesús ma, ni ka ndakone'e de:
—Jiniñu'u ja kandija o xinañu'u-ka ja
ká'an Su'si ma sana ja ká'an ñayii ñuu ñayivi
a.
30 Suni maa ya kúu Su'si tna'a o tee jana'a
ma, te maa ya ni ndaxteku Jesús iya ni ka

skuita kaa ni nuu krusi ma, iya ni ka ja'ni
ni ma.
31 Te Su'si ma, ni ndone'e ya ya, te ni
ndasunkoo ya ya xiñi kua'a ya ma. Te suu
ya kúu iya jin kondikin o, te skaku ña'a ya
nuu ja u'vi ma, sukan-va'a yo'o ja ka kuu o
ñayii ñuu Israel ya, jín ndakani jín ndaka'vi
ini o, te jín xndoo o ja u'vi ka sa'a o ma, te
jín ndandikin o Su'si ma, te jín kandija o ya,
te sukan, te sakanu ini ya kuechi o ma.
32 Ja sukan ni kuu ma, te testigu ka kuu sa
ji'in Xtumani Ndios ma iya ni tetniñu Su'si
ma nuu ndaka ñayii ka kandija tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si ma —ka kuu de ka jiña'a de.

33 Nuu ni ka jiniso'o de sukan ma, ni ka
ndakiti xeen ini de, te ni ka kuni de ja jin
ka'ni de tee ma.
34 Kovaa ne'un tee ka ja'nde tniñu ma iyo
in tee kúu fariseo nani de Gamaliel. In tee
skua'a tnu'u Moisés ma kúu de, te ka iyo
respetu ñayii ñuu ma nuu de. Te tee ya'a, ni
ndokuiñi de, te ni tatnuni de ja jin kene'e
de tee ni tetniñu Jesús ma nunuu-ni.
35 Sani te jiña'a de nuu tee ka ja'nde tniñu
ma:

—Tee ñuu Israel, jin kani va'a ini ni naxe
jin sa'a ni ji'in tee ya'a.
36 Jin ndaka'án ni ja iyo kivi ja ni kenda tee
nani Teudas ma, ká'an de ja in tee kanuu
kúu de, te ni ka ndikin ña'a kuun cientu
ñayii. Kovaa ni ka ja'ni i tee yukan, te ñayii
ni ka yo ndikin ña'a ma, ni ka jitenuu i, te
yukan ni jinu ndaka.
37 Te kuee-ka ma, ne'un kivi ka ndakan
de kuiya ñayii ma, ni kenda tuku tee nani
Judas ma tee ñuu Galilea ma, te ni kundee
de ja ni ka ndikin ña'a jaku ñayii. Kovaa
suni ni ka ja'ni tna i de, te ndaka ñayii ka
ndikin de ma, ni ka jitenuu i.
38 Chukan kúu ja ká'an-so'o sa nuu ni ja jin
xsiaa ni tee ya'a, te má jin kivi nduu ni ji'in
de. Nú ja tátnuni ñayii kúu ja ka sa'a de a chi
naa maa i.
39 Kovaa nú Su'si ma tátnuni, masu jin
kundee ni jin sunkani ni. Jin konee ni
cuidado, nasa ka yikuu ni ka kanaa ni ji'in
Su'si ma —kúu de jiña'a de.

Te ni ka kendoo ini de ja sukan ni ka'an
Gamaliel ma.
40 Chukan kúu ja ni ka ndakana de tee ni
tetniñu Jesús ma, te ni ka kani de tee ma, te
ni ka jiña'a de ja máko jin ko kaxtnu'u-ka
de siki ja Jesús ma. Sani te ni ka xsiaa de
tee ma.
41 Te ni ka nde koo sii ini xeen tee ni tetniñu
Jesús ma, vaa jâ ni jani ini Su'si ma ja tee
ka jinukuechi vava'a nuu ya ka kuu de, te
chukan kúu ja ni wa'a ya tnu'u ja ni ka
ka'an ndeva'a i ja jin kuu de ma te ni ka sa'a
ndeva'a ña'a tee ka ja'nde tniñu ma kuechi
ja ka kaxtnu'u de tnu'u maa Jesús ma.
42 Kovaa maa de chi masu ni ka yo kuita
de ja ndaka kivi ka ka'an de ka kaxtnu'u de
nuu ñayii ma ini veñu'u ka'nu ma ji'in ve'e
ñayii ma tnu'u vii tnu'u va'a Jesús ma ja suu
ya kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma.

6

Ni ka ndakaji de uja tee ni ka yo tnii kuenda

1 Te kivi yukan ve kukua'a ñayii ka
kandija Su'si ma. Te ñayii ka ka'an sa'an
griego ma, ni ka keja'a i ka kuyika i nuu
ñayii ka ka'an sa'an hebreo ma, te ka jiña'a
i: "¿Nava'a ñatuu ka jatanuu va'a de naxe
jin kaa ña'a ni ka ji'i yii ma ja ka ka'an ña
sa'an griego ma?"
2 Ndi-uxi uu tee ni tetniñu ya ma, ni ka
ndututu de ji'in ñayii ka kandija ya ma, te
ka jiña'a de:

—Masu va'a-ni ja jin xndoo saña ja ka
kaxtnu'u sa tnu'u Su'si ma, te jin katanuu
sa ja jin kua'a sa ja jin kaa ñayii ma.
3 Chukan kúu ja jin nduku ni uja tee ka
kukanu ini ni ma, tee ka kuu tee ndichi, te
ûni ka iyo ndija de ji'in Xtumani Ndios ma,
te jín kucargu de tniñu ya'a.
4 Te saña chi jin katanuu sa ja jin
kakan-ta'vi sa, te jin kaxtnu'u sa tnu'u Su'si
ma nuu ñayii ma —ka kuu de ka jiña'a de.

5 Te ndaka de ni ka kendoo ini ja sukan
ni ka ka'an de ma, te ni ka kaji de Esteban
ma tee ni-yu'u ni-anua de kándija de Su'si
ma te ûni iyo ndija de ji'in Xtumani Ndios
ma, ji'in Felipe ma, ji'in Prócoro ma, ji'in
Nicanor ma, ji'in Timón ma, ji'in Parmenas
ma, ji'in Nicolás in tee ñuu Antioquía ma ja
onde xi'na-ka ma jâ ni nduu de in tee judío
ma.
6 Sani te ni jan koo de ji'in tee ma nuu ka
iyo tee ni tetniñu Jesús ma. Te tee yukan,
ni ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, te ni ka
sonee de nda'a de ma siki tee ni ka ndakaji
de ma.

7 Te ni-ka'nu ñuu ma ni ka jiniso'o i tnu'u
Su'si ma, te ve kukua'a ñayii ñuu Jerusalén
ma ka kandija ya ma. Suni kua'a tna'a sutu
judío ma, ka kandija de tnu'u Su'si ma.

Ni ka tnii de Esteban ma

8 Esteban ma, vii luu kúu de, vaa iyo tnu'u
ndee tnu'u ndatnu Su'si ma ini anua de ma,
te ja maa Su'si ma, te ni yo sa'a de milagru
ne'un ñayii ma.
9 Jaku ñayii veñu'u luluu nuu ka ndatna'a
ñayii judío ma ja ni ka ndayaa i ja ni ka
jinukuechi i nuu in-ka ñayii ma, ji'in jaku
ñayii ñuu Cirene ma, ji'in ñuu Alejandría
ma, ji'in ñuu Cilicia ma, ji'in ñuu Asia ma,
ni ka keja'a i ka tee i Esteban ma tnu'u.
10 Kovaa ñatuu kúu nawa jin ka'an i nuu de,
vaa vivii ká'an de ndimaa tnu'u ndichi ma.

11 Te ni ka chuya'vi i ñayii, sukan-va'a jin
ka'an i ja ni ka jiniso'o i ja ká'an de tnu'u
ndeva'a ja kuu Moisés ma ji'in ja kuu Su'si
ma.
12 Sa'a ni ka ndaskanda i ñayii ñuu ma, te tee
ka kuu ja'nu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u
ni yo kaxtnu'u Moisés ma, ni ka tnii de
Esteban ma, te ni jan koo de ji'in tee ma nuu
ka ja'nde de tniñu ma.
13 Te suni ni ka nduku de jaku ñayii ja
jin xtekuechi i Esteban ma, sukan-va'a jin
ka'an tnu'u i, te sa'a jin kuña'a i:
—Tee ya'a chi ká'an ká'an-ni de ja u'vi siki
veñu'u ii a ji'in siki ja ni tatnuni Moisés ma.
14 Ni ka jiniso'o sa ja ká'an de ja Jesús tee
ñuu Nazaret ma, ndakana de veñu'u a, te
suni ndaxsama de sukan ni tatnuni Moisés
ma ja jin ko sa'a o ma —ka kuu i ka jiña'a i.
15 Te tee ka tatnuni ma, ji'in ndaka tee ka
nukoo ma, ka nde'ya de Esteban ma, te ni
ka jini de nuu tee ma, ja kaa sukan kaa in
nuu ángel ma.

7

Sukan ni ndaka'an Esteban ma

1 Te tee tatnuni nuu sutu ma, ni
jikan-tnu'u de Esteban ma nú ndija tnu'u
ka ka'an i ma.
2 Te Esteban ma, ni ndakone'e de:
—Ñani sa ji'in yuva sa, jin koniniso'o ni
ja ká'an sa a. Su'si o iya iyo jayiñu'u ma, ni
kenda ya nuu tna'a o Abraham ma nuu iyo
de ñuu Mesopotamia ma xi'na-ka sana ki'in
de ja koo de ñuu Harán ma.
3 Te jiña'a ya: “Xndoo ni ñu'ú ni a ji'in tna'a
ni a, te kuá'an ni ñu'ú kaxtnu'u sa nuu ni
ma”, kúu ya jiña'a ya.
4 Sani te Abraham ma, ni kee de ñuu ñayii
caldeo ma, te kua'an de ja koo de ñuu Harán
ma. Sani te ni ji'i yuva de ma yukan, sani
te maa Su'si ma ni ki xsia'a Abraham ma ja
koo de ñu'ú ya'a nuu ka iyo o vitna a.
5 Kovaa ñatuu ni wa'a ya ñu'ú ma, ni a nuu
konukuiñi de ma, kovaa ni skuiso ya ja
kuee-ka, sana kua'a ya sa'ya tata de ma, visi
kivi yukan ñatuu koo-ka sa'ya de ma.
6 Suni ni jiña'a Su'si ma ja sa'ya tata de ma,
jin koo i in-ka ñuu jin kunukuechi i, te jin
ndo'o jin neni i, te jin sa'a ndeva'a ña'a ñayii
ma kuun cientu kuiya.
7 Kovaa suni jiña'a Su'si ma: “Saña chi suni
xndo'o xneni sa ñuu nuu jin kunukuechi i
ma. Sana jin nde koo i, te jin ndakatanuu
ña'a i”, kúu ya jiña'a ya.
8 Nuu ni skuiso Su'si ma sukan sa'a ya ja jin
kuu sa'ya tata Abraham ma, te ni tatnuni
ya ja jin chitnuni de tee ma. Chukan kúu ja
nuu una kivi ja ni kâku sa'ya de Isaac ma, te
Abraham ma, ni chitnuni de i, te suni sukan
ni sa'a Isaac ma sa'ya de Jacob ma, te suni
sukan ni sa'a Jacob ma ndaka sa'ya de ma,
tee ni ka yo kuu yuva uxi uu jichi ñayii ñuu
Israel ma.
9 'Tna'a o tee ni ka yo kuu sa'ya Jacob ma,
ni ka kukueñu ini de nuu ñani de José ma,
te ni ka xiko de i ma, te tee ni ka jaan i ma
chi ni jan koo de ni ka jan xsia'a de i ñuu
Egipto ma. Kovaa maa Su'si ma ni iyo ji'in
José ma.
10 Te ni chindee ni chituu ya de ndaka
tnundo'o tnuneni ni yo ndo'o de ma, te ni
wa'a ya tnu'u ndichi naxe ka'an de ma, te
ni sa'a ya ja ni yo jatna ini faraón rey ñuu
Egipto ma sukan sa'a sukan kúu de ma, te
ni kukanu ini ña'a rey ma ja maa José ma
ni yo kuu tee tátnuni nuu ñayii ñuu Egipto
ma ji'in ni-ka'nu ve'e de ma.
11 'Ni iyo soko ni iyo tnama ji'in tnundo'o
tnuneni ni ka yo ndo'o ñayii ñuu Egipto ma
ji'in ñayii ñuu Canaán ma. Te tna'a o tee
jana'a ma, te ñatuu nawa ka ni'i-ka de ja jin
kaa de.
12 Nuu ni jiniso'o Jacob ma ja ñuu Egipto ma
chi jin ni'i de ja jin kaa de ma, te ni tetniñu
de sa'ya de ma tna'a o tee jana'a ma ja na
jin koo de jín kuaan de ja jin kaa de ma.
Cha'a ni yo kuu xinañu'u ja ni jan koo de
ñuu Egipto ma.
13 Te ja ku-uu jichi ja ni jan koo de ma, te
ni kaxtnu'u José ma ja ndi-tna'a ñani de, te
sukan, te ni jini faraón ma nde in ka kuu
tna'a José ma.
14 Te ni tatnuni José ma nuu ñani de ma
ja jin koo de jin kueka de yuva de ma ji'in
ndaka tna'a de ma, te ndaka tna'a José ma
chi uni xiko ja'un (75) de kúu.
15 Sukan ni ka kivi koo Jacob ma ñuu Egipto
ma, te yukan ni ji'i de, te yukan ni ka ji'i tna
tna'a o ñayii jana'a ma.
16 Te ni ndi koo ji'in i yiki de ma ñuu Siquem
ma, te ni ka chu'u i de nuu ñu'ú ni jaan
Abraham ma, ja ni chuya'vi de sukan ndee
i ma nuu sa'ya tee nani Hamor ma ñuu
Siquem ma.
17 'Nuu ve kuyatni kivi ja ko kuu sukan ni
skuiso Su'si ma nuu Abraham ma, te ñayii
ñuu Israel ma, ni ka kukua'a xeen i ñuu
Egipto ma.
18 Sani te ñuu Egipto ma ni iyo in-ka rey ja
ñatuu ni yo jini de José ma.
19 Te rey ya'a, ni xnda'vi de ñayii ñuu Israel
ma, te ni sa'a ndeva'a de ndaka tna'a o ma,
te ni xtetuu de ñayii ma ja jin xndoo i sa'ya i
suchi yii yika ni ka kâku ma, sukan-va'a na
jin kûu i te ma jin ndukua'a-ka i.
20 Ne'un kivi yukan ni kâku Moisés ma, te
ni jatna ini Su'si ma lulu yukan. Ni ka yo
jito ña'a yuva i ma uni yoo ve'e de ma.
21 Kovaa nuu ni ka xndoo de i ja kûu i
ma, sasi'i faraón ma ni ndani'i ña'a, te ni
skua'nu ña'a i kuenda tnu'u ja sa'ya maa i
kúu suchi ma.

22 Te ni ka kaxtnu'u de nuu Moisés ma
ndaka tnu'u ndichi sukan kúu ñayii ñuu
Egipto ma, te ni kuu de in tee ndee tee
ndatnu ja ni yo sa'a de ma ji'in ja ni yo ka'an
de ma.

23 'Nuu ni ndi'i Moisés ma uu xiko (40)
kuiya ma, te ni jani ini de ja jin koto de tna'a
de ñayii ñuu Israel ma.
24 Kovaa ja ni jini de ja in tee ñuu Egipto ma,
sa'a ndeva'a de in tna'a de ma, te Moisés
ma, ni jan chindee de tna'a de ma, te ni ja'ni
de tee ñuu Egipto ma.
25 Kovaa Moisés ma, jani ini de ja tna'a de
ma, jin kunitnuni i ja maa de ko kuu tee
kuatniñu Su'si ma ja ndene'e ya ñayii Israel
ma, kovaa ñatuu ni ka jinitnuni i.
26 Te kivi yutnee ma ni ndani'i de uu tee
Israel ma ja ka kanaa de, te jiña'a de:
"Má jin kanaa-ka ni, vaa ndi-tna'a ñani ni.
¿Nava'a ka sa'a ndeva'a tna'a ni?", kúu de
jiña'a de.
27 Sani te tee sa'a ndeva'a ñani de ma, jiña'a
de nuu Moisés ma: "¿Na in ni tetniñu ña'a
ja tatnuni ni xi ja ka'nde ni tniñu siki saña?
28 ¿Xi kúni ni ja ka'ni ña'a ni, sukan ni ja'ni
ni iku ma tee ñuu Egipto a?", kúu de jiña'a
de.
29 Ja ni jiniso'o Moisés ma sukan ma, ni
jinu de kua'an de, te ni iyo de ñuu Madián
ma nuu masu ñuu de kúu ma, te yukan ni
tnanda'a de, te ni ka iyo uu sa'ya de.

30 'Ja ni ya'a uu xiko (40) kuiya ma, te
yatni yuku nani i Sinaí ma nuu ñatuu nawa
iyo kuiti ma, ni kenda in ángel me'ñu in tnu
iñu kánda'a kánda'a-nka tnu ma.
31 Moisés ma, ni sa'vi-nka ini de ja ni
jininuu de sukan ma, te nuu ni jan tu'va
de ja kuni va'a-ka de ma, te ni jiniso'o de
ja ká'an Iya Tátnuni ma,
32 te jiña'a ya: "Saña kúu Su'si tna'a ni tee
ni ka yo kuu Abraham ma, ji'in Isaac ma,
ji'in Jacob ma", kúu ya jiña'a ya. Te Moisés
ma, ni keja'a ni'i ni'i-nka de ja yu'u de, te ni
ñatuu kúsaa ini de ja konde'ya de.
33 Sani te jiña'a Iya Tátnuni ma: "Kene'e ni
ndijan ni a, vaa nuu ii kúu nuu iyo ni a.
34 Ja ndaa kúu ja jini sa sukan ka ndo'o ñayii
ñuu sa a ja ka iyo i ñuu Egipto ma, te jiniso'o
sa sukan ka tnana u'vi i ja ka ndo'o i ma, te
ni kuun sa vee sa ja ndene'e sa i. Te chukan
kúu ja ne'e ni, te tetniñu ña'a sa ñuu Egipto
ma", kúu ya jiña'a ya.

35 'Ñayii israelita ma, ni ka saxiko maa i
tee kúu Moisés ma, te ni ka jiña'a i de: "¿Na
in ni tatnuni ja ko kuu ni tee ja'nde tniñu
ji'in tee tátnuni nuu sa a?", ka kuu i ka jiña'a
i. Kovaa visi ni ka ka'an i sukan ma, te Su'si
ma chi ni tetniñu ya de ja ko kuu de tee
tatnuni ji'in tee ndene'e ñayii kúu ñuu ya
ma, te maa ángel ni kenda nuu núkoo tnu
iñu ma ni chindee ña'a.

36 Te Moisés ma ni yo kuu tee ni ndene'e
tna'a o ñayii jana'a ma, te ja maa Su'si ma, te
ni sa'a de milagru ñuu Egipto ma, ji'in nuu
Mar Rojo ma, ji'in nuu ñatuu nawa iyo kuiti
ma uu xiko (40) kuiya.
37 Te Moisés ma ni yo kuu tee ni jiña'a nuu
ñayii ñuu Israel ya: "Sa'a Su'si ma ja ne'un
ni a kenda iya kaxtnu'u tnu'u ya ma sukan
káxtnu'u sa tnu'u maa ya a nuu ni a, te jin
koniniso'o ni ja ka'an ya ma", kúu de jiña'a
de.
38 Te maa Moisés ma ni yo kuu tee ni iyo
me'ñu ndaka ñayii ñuu Israel ma ja ni ka yo
ndatna'a i ma nuu ñatuu nawa iyo kuiti ma.
Te ni iyo de ji'in Su'si ma iya ni ka'an nuu
de xini yuku nani Sinaí ma. Te ni iyo de ji'in
ndaka tna'a o ñayii jana'a ma. Te nuu maa
de ni wa'a ya tnu'u sa'a ja koteku o ma, te
ni ndakaxtnu'u de nuu o ma.
39 Kovaa tna'a o ñayii jana'a ma, ñatuu ni ka
kandija i ja ni ka'an Moisés ma, su'va ni ka
saxiko i, te ni ka kuu ini i ja jin ndakokuiñi
i ñuu Egipto ma.
40 Te ni ka jiña'a i Aarón ma: "Sa'a ni in
su'si iya kóxtnuu nuu o a, vaa Moisés tee ni
kene'e ña'a ñuu Egipto ma, masu ka jini o
nawa ni kuu de", ka kuu i ka jiña'a i.
41 Sani te ni ka ndane'e i in serru ja ko kuu
su'si i, te ni ka sa'a i in viko, te ni ka ja'ni i
kiti ja jin ndakua'a i nuu su'si i ma, te sukan
ni ka kusii ini xeen i nuu su'si i ja ni ka sa'a
maa i ma.
42 Te chukan kúu ja ni xndoo ña'a Su'si
ndija ma, te ni ka keja'a maa i ni ka chiñu'u
i tiuxini ma ji'in ndaka ja ka iyo andivi
ma, vaa sa'a ndee nuu tutu tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma:

Ñayii israelita, masu ni ka ja'ni ni kiti nuu
sa,
ni masu ni ka ndataa ni ja kúu kuenda
sa ma ndi-uu xiko (40) kuiya ni ka iyo
ni nuu ñatuu nawa iyo kuiti ma.
43 Saa su'va ni ka jiso ni ve'e Moloc ma
ji'in tiuxini ni yo kuu su'si ni Renfán ja
jin chiñu'u ni ma.
Te kuechi ja sukan ni ka sa'a ni ma,
chukan kúu ja tetniñu jika-ka ña'a sa
jin koo ni sana ñuu Babilonia ma,
kúu ya jiña'a ya.

44 'Tna'a o ñayii jana'a ma, nuu ni ka iyo
i nuu ñatuu nawa iyo kuiti ma, te ni ka
yo neva'a ñukuun i in ve'e sa'ma nuu ni yo
ka'an Su'si ma, tna'a ja ni ka sa'a de sukan
ni tatnuni Su'si ma nuu Moisés ma, nuu ni
jiña'a ya ja jin sa'a de in ve'e sa'ma sukan
kaa tna'a ja ni kaxtnu'u ya nuu de ma.
45 Tna'a o ñayii jana'a ma, nuu ni ka kunda'a
i ve'e sa'ma ma, te ka ndiso i ve koo i ji'in
Josué ma nuu ni ka kivi koo i ñu'ú ñayii
in-ka ñuu ma. Te maa Su'si ma ni kene'e
ñayii ñuu yukan, te ni ka kivi koo tna'a o

ñayii jana'a ma, sukan ni yo kuu onde kivi
yukan te onde kivi ni iyo David ma.
46 Te ni jatna ini Su'si ma sukan sa'a David
ma, te ni jikan-ta'vi de ja sa'a de in veñu'u
ka'nu nuu ko jin chiñu'u de Su'si ni yo
chiñu'u Jacob ma.
47 Kovaa Salomón ma kúu tee ni sa'a veñu'u
ka'nu ma.
48 Kovaa Su'si onde sukun ma, masu iyo
ya veñu'u ni ka sa'a nda'a ñayii ma, vaa
sa'a ni ka'an ya te ni ndaka'an in tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma:
49 Onde andivi ma kúu nuu núkoo sa ma,
te onde nuu ñu'ú ya ka iyo ja'a sa ya.
¿Na ve'e sa kúu ja jin sa'a ni a?, ká'an Iya
Tátnuni ma.
¿Ndenu kúu nuu ndatatu sa ma?
50 ¿Xi masu maa sa ni sa'a ndaka a?
kúu ya ká'an ya.
51 'Kovaa ndijin chi inundee xeen ini ni,
te ñatuu ka kandija ni Su'si ma, te inuso'o
ka ndaa ni. Ndimaa ñatuu ka kandija ni ja
ká'an Xtumani Ndios ma. Sukan ni ka yo
kuu tna'a o ñayii jana'a ma, sukan ka kuu
ni.
52 Vaa tna'a o tee jana'a ma, ûni ni ka yo
sondikin de ndaka tee ni ka yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma. Te ûni ni ka yo
ja'ni de tee ni ka yo ndakaxtnu'u sukan kii
iya va'a ini ma. Te iya va'a ini ma, jâ ni kii
ya, kovaa ndijin chi su'va ni ka ke'en-su'va
ni ya, te ni ka ja'ni ni ya ma.
53 'Ndijin ja ni ka jini ni tnu'u ni tatnuni
Su'si ma nuu Moisés ma ja ni ka kaxtnu'u
ángel ma, te ñatuu ni ka sa'a ni sukan ká'an
ja jin ko sa'a o ma —kúu de jiña'a de.

Sukan ni ka ja'ni i tee kúu Esteban ma

54 Nuu ni ka jiniso'o de sukan ma, te ka
ndakandi'i ka ndakandi'i-nka de nu'u de
ma, ja ni ka ndakiti xeen ini de nuu Esteban
ma.
55 Kovaa Esteban ma, ûni iyo ndija de ji'in
Xtumani Ndios ma, te nde'ya de andivi ma,
te ni jini de ja vivii iyo nuu iyo Su'si ma, te
núkuiñi Jesús ma xiñi kua'a Su'si ma.
56 Sani te jiña'a de:
—Vitnañu'ni te ûni nde'ya sa ja nune
andivi ma, te iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a,
iyo ya xiñi kua'a Su'si ma —kúu de jiña'a de.
57 Sani te ka kayu'u nini'i de, te ni ka jasi
nda'a de so'o de ma, te ka jinu ndaka de ni
jan koo de, te ni ka tnii de Esteban ma,
58 te ni ka kene'e de tee ma onde yuñuu ma,
te ni ka wa'a yuu de tee ma. Te tee ka wa'a
yuu ma, ni ka tava de su'nu de ma, te ni ka
xndoo de ja ko koto in suchi nani Saulo.
59 Te nani ka wa'a yuu de Esteban ma, te
jikan-ta'vi Esteban ma, te jiña'a de:
—Jesús Iya Tátnuni, ndunda'a ni anua sa
ya —kúu de jiña'a de.
60 Te núkoo jiti de, te ni kayu'u nini'i de:
—Iya Tátnuni, máko ke'en kuenda ni
kuechi ñayii ya'a —kúu de ká'an de.
Te nuu ni ka'an de sukan ma, sani te ni
ji'i de.

8

1 Te Saulo ma, iyo tna i yukan, suni ni
kendoo ini i sukan-ni ni ka ja'ni de Esteban
ma.

Suchi kúu Saulo ma, sondikin i ñayii ka kandija Jesús ma

Te maa kivi yukan ni ka keja'a de ni ka
sa'a ndeva'a de ñayii ka kandija tnu'u Jesús
ma ja ka iyo i ñuu Jerusalén ma. Sani
te ni ka jitenuu ndaka ñayii ni ka kandija
tnu'u Su'si ma ni-ka'nu ñuu Judea ma ji'in
Samaria ma. Kovaa apóstol tee ni tetniñu
Jesús ma chi ni ka kendoo de ñuu Jerusalén
ma.
2 Te jaku tee inuva'a ini ma, ni jan koo de
ni ka chu'u de Esteban ma, te ni ka nda'yu
xeen de, ja ni ka kuxii xeen ini de, ja ni ji'i
tee ma.
3 Nani suchi kúu Saulo ma, yikuu i sondikin
i ñayii ka kandija tnu'u Jesús ma, te ni yo
kivi i ve'e ve'e ñayii ma, te ni yo kene'e nda'a
i ñayii ma, ka kuu tee ka kuu ña'a, te ni yo
chinee i ñayii ma vekaa ma.

Sukan ni sa'a Felipe ma ñuu Samaria ma

4 Ndaka ñayii ni ka yo kandija tnu'u Su'si
ma, ni ka jitenuu i kuan koo i, te ka
kaxtnu'u i tnu'u maa ya ma ndeva'a-ni nuu
kuan koo i ma.
5 Felipe ma kúu in tee kua'an de ichi ñuu
Samaria ma, te káxtnu'u de ja Jesús ma kúu
Cristo iya ni tetniñu Su'si ma.
6 Te ñayii ma, ni ka ndututu i ka niniso'o
i ja ká'an Felipe ma, te ni ka jini i kua'a
milagru ni sa'a de ja maa Su'si ma, te ndaka
i ka niniso'o ñukuun ndaka tnu'u káxtnu'u de
ma.
7 Te kua'a ñayii ka yinee ña'a tachi ma, ni
ka nduva'a i, te ka kayu'u tachi ma ka nde
koo i ini anua ñayii ma, te kuan koo i. Suni
kua'a tna'a ñayii ñatuu kúu jin kanda ma,
ji'in ñayii ka jika u'vi ma, ni ka nduva'a i.
8 Chukan kúu ja ni ka kusii ini xeen ñayii
ñuu yukan.

Simón tee tasi ma

9 Kovaa ni kuu kii iyo in tee nani Simón,
ja ni yo jani ini de ja maa in-ni de kúu ja
jini-ka, te ni yo sa'a tasi de, te ni yo xnda'vi
de ñayii ñuu Samaria ma.
10 Ndaka ñayii ma, onde suchi kuechi ma
ji'in ñayii nija'nu ma, ni ka yo niniso'o
ñukuun i ja ká'an de ma. Te ni ka yo ka'an i:
—¡Tee ya'a kúu tnu'u ndee tnu'u ndatnu
Su'si ma! —ka kuu i ka ka'an i.
11 Ni ka yo ndikin ña'a ñayii ma, vaa kua'a
kivi ni yo xnda'vi de i, vaa tasi de ma.

12 Kovaa nuu ni ka kandija ñayii ma ja
káxtnu'u Felipe ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si
ma ja jâ ni kenda ja tatnuni maa ya nuu
ñayii jin kuan-ta'vi tnu'u vii tnu'u va'a ya
ma, ji'in ja maa Jesucristo ma sana kuu jin
ndani'i ta'vi o ma, te kua'a tee ji'in ña'a ni
ka jan-ta'vi te ni ka jandute i.
13 Suni ni kandija tna Simón ma, te nuu ni
jinu ni jandute de ma, ndikin de Felipe ma
ndaka nuu kua'an de ma, te ni sa'vi-nka ini
de ndaka milagru ni jini de ma.
14 Te tee ni tetniñu ya ma ja ka iyo de ñuu
Jerusalén ma, nuu ni ka jiniso'o de ja ñuu
Samaria ma jâ ni ka kandija i tnu'u Su'si
ma, te ni ka tetniñu de Pedro ma ji'in Juan
ma.
15 Ja ni ka kenda koo de ma, ni ka jikan-ta'vi
de nuu Su'si ma, sukan-va'a jín kuta'vi ñayii
ma Xtumani Ndios ma, te kóo ya ini anua i
ma.
16 Vaa ñatuu jin kuta'vi-ka ni a in ñayii
yukan Xtumani Ndios ma nkuu, vaa yika-ni
ja ni ka jandute i ja maa Jesús ma ja kúu ya
Iya Tátnuni ma.
17 Chukan kúu ja ni ka sonee Pedro ma ji'in
Juan ma nda'a de siki ñayii ma, te ni ka
kuta'vi i Xtumani Ndios ma sukan-va'a koo
ya ini anua in in i ma.
18 Ja ni jini tee kúu Simón ma ja ka sonee
tee ni tetniñu ya ma nda'a de siki ñayii ma
te ka kuta'vi i Xtumani Ndios ma, te jiña'a
Simón ma ja kua'a de xu'un,
19 te ni jikan-ta'vi de nuu tee ma:
—Jin taa tna ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu
jiña, sukan-va'a ndaka ñayii sonee sa nda'a
sa siki i ma, te jín kuta'vi i Xtumani Ndios
ma —kúu de jiña'a de.
20 Te ni ndakone'e Pedro ma:
—¡Kuán naa maa ni ji'in xu'un ni a, vaa
jani ini ni ja xu'un ni a, te ni'i ni ja skuta'vi
ña'a Su'si ma!
21 Masu nawa ni'i ni, ni masu nawa
koneva'a ni siki ja jikan ni a, vaa ini anua
ni a chi masu iyo ndaa nuu Su'si a.
22 Chukan kúu ja va'a-ka ndakani ndaka'vi
ini ni ja u'vi sa'a ni a, te ndakan-ta'vi ni nuu
Iya Tátnuni ma saa kuu-ni-nka ndasakanu
ini ña'a ya ja u'vi ni jani ini ni a.
23 Jini sa ja kua'an ni ichi u'vi ma, te
jinukuechi ni nuu tachi ma.
24 Te ni ndakone'e Simón ma:
—Jin kakan-ta'vi ni ja kuu sa nuu Iya
Tátnuni ma, sukan-va'a ma ndo'o kuiti sa
sukan ka ka'an ni a —kúu de jiña'a de.
25 Nuu ni jinu ni ka ndaka'an, ni ka
ndakachi Pedro ma ji'in Juan ma sukan ni
sa'a Su'si ma te ni ka kaxtnu'u-ka de tnu'u
Iya Tátnuni ma, sani te ni ka ndakokuiñi de
ichi ñuu Jerusalén ma, te ichi kuan nu koo
de ma ka kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si ma nuu ñayii kua'a ka iyo ñuu Samaria
ma.

Sukan ni kaxtnu'u Felipe ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu in tee ñuu Etiopía ma

26 In ángel Iya Tátnuni ma jiña'a nuu
Felipe ma:
—Kee ni ñuu Jerusalén a, te kuá'an ni ichi
nuu vee ma, ichi nuu ñatuu nawa iyo kuiti
ma, ichi ñuu Gaza ma —kúu i jiña'a i.
27 Felipe ma, ni ke'en de ichi, te kua'an de,
te ni ka ndatna'a de ji'in in tee ñuu Etiopía
ma. In tee kanuu jinukuechi kúu de. Te ni
kucargu de ndaka ja neva'a ña'a kúu reina
ñuu Etiopía ma. Tee ya'a, ni ja'an de ñuu
Jerusalén ma ni jan chiñu'u de Su'si ma.
28 Te nuu ni ndakokuiñi de ma, núkoo de
nuu carreta de ma, te yikuu de ká'vi de libru
Isaías ma tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma.
29 Te Xtumani Ndios ma, jiña'a ya Felipe
ma:
—Kuán tu'va ni carreta yukan —kúu ya
jiña'a ya.
30 Te Felipe ma, ni jan tu'va yachi de
carreta yukan, te ni jiniso'o de ja ká'vi
tee yukan libru ni tee Isaías ma, te ni
jikan-tnu'u de:
—¿Te jáku'ni ini ni ja yikuu ni ká'vi ni a?
—kúu de jiña'a de.
31 Te ni ndakone'e tee ma:
—¿Naxe jaku'ni ini sa, nú ñatuu na in
ndakaxtnu'u nawa kúni ka'an? —kúu de
jiña'a de.
Chukan kúu ja ni kana de Felipe ma ja na
jin kaa de nuu carreta ma te kunukoo de
ji'in tee ma.
32 Te tna'a ja ká'vi de nuu ndee tnu'u Su'si
ma kúu cha'a:
Sukan kúu in ndikachi kua'an nuu tee ka'ni
ña'a ma,
te sukan kúu in kolelu ñatuu nda'yu ti
nuu tee séte ña'a ma,
sukan ñatuu ni ndakune ya yu'u ya ma.
33 Ni ka sa'a ndeva'a i ya,
te ñatuu na in ni ndi ini ja sa'a ndaa i ja
sukan ni ndo'o ni neni ya ma.
¿Na in jin ko kuu sa'ya tata ya ma ja jin
ndaka'an jin ndakachi i?,
te vitna ja ni ka ja'ni i ya nuu ñu'ú ya.
34 Sani te tee kanuu jinukuechi nuu ña'a
kúu reina ma, ni jikan-tnu'u de nuu Felipe
ma:
—Jikan-ta'vi sa nuu ni ja kaxtnu'u ni na
in kúu ja ká'an tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u
ni yo wa'a Su'si ma. ¿Ja kuu maa de? ¿Xi ja
kuu in-ka ñayii? —kúu de jiña'a de.
35 Sani te Felipe ma, ni keja'a de maa nuu
ndee tnu'u Su'si ma nuu yikuu tee kanuu
ma ká'vi de ma, te ni kaxtnu'u de tnu'u vii
tnu'u va'a Jesús ma nuu de.
36 Nani kuan koo de ichi ma, te ni ka kenda
koo de in nuu ñu'u ndute, te jiña'a tee
kanuu jinukuechi nuu ña'a kúu reina ma:

—Ya'a chi ñu'u ndute. ¿Na in ka'nu ndee
ja ma kuu kuandute sa ya'a vitnañu'ni?
—kúu de jiña'a de.
37 Te Felipe ma, jiña'a de:
—Nú ni-yu'u ni-anua ni kándija ni Jesu-
cristo ma, te kuu kuandute ni vitnañu'ni-ni
—kúu de jiña'a de.
Te ni ndakone'e tee ma:
—Kándija sa ja Jesucristo ma kúu Sa'ya
Su'si ma —kúu de jiña'a de.
38 Sani te ni tatnuni de ja jin sunkani i
carreta de ma, te ni ka nu koo de, te ni
jan koo de nuu ndute ma. Te Felipe ma, ni
skuandute de tee ma.
39 Te nuu ni ka nana koo de nuu
ndute ma, sani te Xtumani Ndios ma, ni
xtandiyo yachi ya Felipe ma. Te tee kanuu
jinukuechi ma, ñatuu ni jini-ka de Felipe
ma, kovaa sii ini xeen kuan no'o de.
40 Te Felipe ma, ni ndenda de ñuu Azoto
ma. Ndaka ñuu ma ndákaxtnu'u de tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si ma, kua'an de onde ni
ndenda de ñuu Cesarea ma.

9

Nuu ni kandija Saulo ma Su'si ma

1 Nani Saulo ma chi jani ini de ja ka'ni de
ñayii ka ndikin Iya Tátnuni ma, ni ja'an de
nuu tee tátnuni nuu sutu ma,
2 te ni jikan de tutu jin koo nuu in in veñu'u
lilikin ka iyo ñuu Damasco ma, sukan-va'a
nuna ndani'i de ñayii ka jika ichi Iya Tátnuni
ma, ña'a xi tee, te chinee de i vekaa ñuu
Jerusalén ma.
3 Kovaa ichi kua'an de ma, nuu sani te
kenda de ñuu Damasco ma, sani te ni
jakun-tuu ña'a in nduva ñu'u vee ichi an-
divi ma.
4 Te ni kotuu de onde nuu ñu'ú ma, te ni
jiniso'o de ja ká'an:
—Saulo, Saulo, ¿nava'a sóndikin ña'a ni?
—kúu ká'an.
5 Te ni ndakone'e de:
—¿Na in kúu ni, Señor? —kúu de jiña'a
de.
Te jiña'a ya:
—Saña kúu Jesús iya sóndikin ni a. ¿Ñatuu
jani ini ni ja xtnakue'e ni maa ni, ja kuu ni
sukan kúu in xndiki ndee ini ja skachi ja'a
ti nuu garrocha ma? —kúu ya jiña'a ya.
6 Te nini'i-nka de ja ni yu'u de, te jiña'a
de:
—Señor, ¿nawa kúni ni ja sa'a sa? —kúu
de jiña'a de.
Te jiña'a Iya Tátnuni ma:
—Ndakoo ni, te kuá'an ni ini ñuu ma. Te
yukan, te jin ka'an i nawa sa'a ni —kúu ya
jiña'a ya.
7 Te tee kuan koo ji'in Saulo ma, ni ka
jinkuiñi de, te ni ka sa'vi-nka ini de. Ka
niniso'o de ja ká'an ya ma, kovaa masu na
in ni ka jini de.
8 Saulo ma, ni ndakoo de, te ni ndakune
de nuu de ma. Kovaa masu nde kúu
konde'ya-ka de. Chukan kúu ja ni ka tnii
de nda'a Saulo ma, te ni ka jan xsia'a de tee
ma ini ñuu Damasco ma.
9 Te uni kii ni iyo kuaa de, ni a kaa de ni a
ko'o de vala ndute.
10 Iyo in tee ndikin Jesús ma ñuu Dam-
asco ma nani de Ananías. Tee ya'a, ni
jiniso'o de ja ni kana ña'a Iya Tátnuni ma:
—¡Ananías! —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ndakone'e de:
—Ya'a iyo sa, Señor —kúu de jiña'a de.
11 Te jiña'a Iya Tátnuni ma:
—Ndokuiñi ni, te kuá'an ni ichi nani
“Ichi Ndaa” ma, te ve'e tee nani Judas ma
ndanduku ni in tee nani Saulo tee ñuu
Tarso ma. Vaa yikuu de jikan-ta'vi de,
12 te ni jininuu ña'a de maa ni ja nani
ni Ananías a, ja ni kivi ni te ni sonee
ni nda'a ni a siki de ma, sukan-va'a kuu
ndakonde'ya de —kúu ya jiña'a ya.
13 Sani te tee kúu Ananías ma, ni
ndakone'e de:
—Señor, jâ ni kuu jiniso'o sa kua'a xeen
ja ka ka'an i ja kuu tee yukan. Kua'a xeen
ja u'vi sa'a de ñayii ka kandija ña'a i maa ni
ja ka iyo i ñuu Jerusalén ma.
14 Te vitna, nú jâ ni kijaa de ya'a, te tee ka
tatnuni nuu sutu ma, ni ka tatnuni de ja tnii
de ndaka ñayii ka ndakune'e ña'a maa ni a
—kúu de jiña'a de.
15 Te Iya Tátnuni ma, jiña'a ya:
—Kuá'an ni, vaa in tee ni kaji sa ja
kunukuechi de nuu sa kúu tee ya'a, vaa suu
de ko kuu tee ki'in ja jin kaxtnu'u na in kúu
sa nuu ñayii masu ñuu Israel ya ka kuu i ma,
ji'in nuu tee ka kuu rey ma, ji'in nuu ñayii
ñuu Israel ya.
16 Te kaxtnu'u sa nuu de naxe ndo'o neni de
ja kuechi ja kaxtnu'u de nuu ñayii ma na in
kúu sa a —kúu ya jiña'a ya.
17 Sani te ni ja'an Ananías ma, te ni kivi
de ini ve'e ma, te ni sonee de nda'a de siki
Saulo ma, te jiña'a de:
—Ñani, Saulo, Jesús Iya Tátnuni ma, iya
ni kenda ichi vee ni ma, ni tetniñu ña'a ya
ja vee sa, sukan-va'a kuu ndakonde'ya ni,
te kuta'vi ni Xtumani Ndios ma te ûni koo
ndija ni ji'in ya —kúu de jiña'a de.
18 Sani te nduchinuu de ma kuenda tnu'u
ja in ñií yaxin ni ka jinkava, sani te ni kuu
ni nukonde'ya de. Te ni ndokuiñi de, sani
te ni jandute de.
19 Sani te ni jaa de xita, te ni ndani'i de
tnu'u ndee tnu'u ndatnu-ka. Te ni iyo Saulo
ma jaku kii ji'in tee ni ka kandija te ka
ndikin de tnu'u Jesucristo ma ja ka iyo de
ñuu Damasco ma.

Sukan ni ndo'o Saulo ma ñuu Damasco ma ji'in ñuu Jerusalén ma

20 Sani te ni keja'a Saulo ma káxtnu'u de
ini veñu'u lilikin ma, ja Jesús ma kúu Sa'ya
Su'si ma.
21 Te ndaka ñayii ka niniso'o ja ká'an de ma,
ni ka sa'vi-nka ini i, te ka jikan-tnu'u tna'a
i:

—¿Masu tee ya'a kúu tee ni yo sondikin
ñayii ka ndakune'e Jesús ma ñuu Jerusalén
ma, ja ka'ni de i ma? ¿Te masu chukan kúu
ja vee de ya'a, ja ki'in de ji'in ñayii ma nuu
tee ka tatnuni nuu sutu ma, te jin chinee de
i vekaa ma? —ka kuu i ka ka'an i.

22 Kovaa Saulo ma chi ve ni'i-ka de tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ja ká'an de tnu'u Su'si
ma, te ñatuu ka ni'i ini-ka ñayii judío ka iyo
ñuu Damasco ma naxe jin kani ini i, vaa
káxtnu'u de ja Jesús ma chi iya ni tetniñu
Su'si ma kúu ya.

23 Ni ya'a kua'a kii ma, te ñayii judío ma,
ni ka ndatnu'u tna'a i ja jin ka'ni i de.
24 Kovaa Saulo ma, ni jini de ja ka jani ini i
ma. Te nduu ñuu ka jito ñayii judío ma ye'e
ñuu Damasco ma, sukan-va'a nuna kee de,
te jin ka'ni i de.
25 Kovaa tee ka ndikin tna'a ji'in Pablo ma,
in jakuaa te ni ka chunee de tee ma in nuu
chika, te ni ka nune'e yu'u de tee ma ichi
ke'e ma.

26 Nuu ni kenda Pablo ma Jerusalén ma,
kúni de ja jin ndatna'a de ji'in ñayii ka
ndikin Jesús ma. Kovaa ndaka tee yukan,
ka yu'u ña'a de, vaa ñatuu ka kandija de ja
in tee ndikin Jesús ma ni nduu Saulo ma.
27 Sani te Bernabé ma, ni jeka de Saulo ma,
te ni jan xsia'a de tee ma nuu ka iyo tee ni
tetniñu Jesús ma, te ni ndakani de sukan ni
jini Saulo ma Iya Tátnuni ma ichi kua'an de
ma, ji'in sukan ni jiña'a ya ma, ji'in sukan
ni kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
nuu ñayii ñuu Damasco ma te masu nde ni
yu'u de. Sa'a ni ndakani Bernabé ma.
28 Sani te ni kendoo Saulo ma ji'in tee ni
tetniñu ya ma ja ka iyo de ñuu Jerusalén
ma, te kua'an vee de kúu de ni-ka'nu ñuu
Jerusalén ma.
29 Ni yo ka'an, ni yo kachi de nuu ñayii judío
ma ja ka ka'an i sa'an griego ma, kovaa maa
i chi ka ndatnu'u tna'a i ja jin ka'ni i de.
30 Nuu ni ka jini ñayii ni ka kandija tnu'u vii
tnu'u va'a Jesucristo ma ja sukan ka jani ini
i ma, te kuan koo i ji'in Saulo ma onde ñuu
Cesarea ma, te ni ka tetniñu i de kua'an de
ñuu Tarso ma.

31 Sani te ni ka ndusii ini ñayii ka kandija
Su'si ma ñuu Judea ma, ji'in ñuu Galilea
ma, ji'in ñuu Samaria ma, te ve jin jakuiñi
va'a-ka i nuu Su'si ma, te ka ndi ini i naxe
jin koo va'a i ji'in ya, vaa ka jini i ja iya
ndákan kuenda kúu ya, te ve jin kukua'a-ka
i, te Xtumani Ndios ma, chíndee chítuu ña'a
ya.

Ni nduva'a tee kúu Eneas ma

32 Pedro ma, kua'an de ndaka ñuu ma
kuan koto de ñayii ka kandija Su'si ma ja
jâ ni ka xndoo i ja u'vi ma. Suni ni jan koto
de ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu
Lida ma.
33 Yukan ni ndani'i de in tee nani Eneas, te
ñatuu kúu kanda de, te jâ ni kuu una kuiya
ja kátuu de.
34 Te Pedro ma, jiña'a de:

—Eneas, vitna te maa Jesucristo ma na
ndasava'a ña'a. Ndakoo ni, te ndaxtutu ni
nuu ni katuu ni a —kúu de jiña'a de.

Te sani te ni ndakoo de.
35 Te ndaka ñayii ka iyo ñuu Lida ma, ji'in
ñuu Sarón ma, ni ka jini i sukan ni kuu ma,
te ni ka kandija i Su'si Iya Tátnuni ma, te ni
ka ndandikin i ya.

Ni ndateku ña'a nani Isu Vivii ma

36 Iyo in ña'a ñuu Jope ma ja ndikin ña
sa'a ña sukan ni kaxtnu'u Jesucristo ma,
te nani ña Tabita, ja kúni ka'an “Isu Vivii”.
Ña'a ya'a, ndimaa ja va'a ni yo sa'a ña, te ni
yo chindee ña ñayii nda'vi ma.
37 Te ni kuu ja ne'un kii yukan ni ku'u ña,
te ni ji'i ña. Nuu ni jinu ni ka ndakate i
ñunde'yu ña ma, te ni ka ndakin tuu i ña
in ve'e ichi sukun ma.
38 Te ñuu Lida ma iyo yatni i ji'in ñuu Jope
ma, te ja ni ka jini ñayii ka kandija tnu'u ni
kaxtnu'u Jesús ma, ja Pedro ma, iyo de ñuu
Lida ma, te ni ka tetniñu de uu tee ni jan
koo de ka jiña'a de nuu Pedro ma:

—Kava va'a ini ni, te jin koo yachi o ñuu
Jope ma —ka kuu de ka jiña'a de.

39 Sani te Pedro ma, kua'an de ji'in tee ni
jan koo ma. Te nuu ni kenda de ma, ni ka
jan xsia'a i de ve'e ichi sukun ma, te ni jan
koo ndaka ña'a ni ka ji'i yii ma, ka nda'yu
ña, te ka kaxtnu'u ña sa'ma ka ndii ka nama
ñayii ma ja ni yo sa'a ña'a nani Isu Vivii ma
nuu ni yo teku ña ma.

40 Pedro ma, ni jiña'a de ñayii ma ja jin
ke koo i ke'e ma. Sani te ni jinkoo jiti de,
te ni jikan-ta'vi de nuu Su'si ma. Sani te ni
ndonenuu de nde'ya de ña, te jiña'a de:

—Tabita, ndakoo ni —kúu de jiña'a de.

Te ni ndakune ña nuu ña ma. Ja ni jini
ña Pedro ma, te ni ndakoo ña.
41 Ni tnii de nda'a ña ma, te ni ndokani de
ña. Sani te ni kana de ñayii ka kandija Su'si
ma ji'in ña'a ni ka ji'i yii ma, te ni kaxtnu'u
de ja ni ndateku ña ma.
42 Ni-ka'nu ñuu Jope ma ni ka jini i ja sukan
ni kuu ma, te kua'a xeen ñayii ni ka kandija
Iya Tátnuni ma te ni ka xndoo i ja u'vi ma,
te ka sa'a i sukan játna ini ya ma.

43 Te Pedro ma, ni kendoo de kua'a kivi ñuu
Jope ma ve'e tee nani Simón ma tee ni yo
ndasavita ñií kiti ma.

10

Ni kaxtnu'u Pedro ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ve'e tee kúu Cornelio ma

1 Ñuu Cesarea ma iyo in tee nani Cornelio,
te tátnuni de nuu in jichi soldado ka xnani i
Italiano.
2 Maa de ji'in ndaka ñayii ve'e de ma, ni-yu'u
ni-ini de ka kandija de Su'si ma, te ni ka yo
ndi ini de ja jin koo va'a de ji'in ya. Te ni
yo sa'a de ja va'a ja jin kuu ñayii ñuu Israel
ma, te ni yo jikan-ta'vi, ni yo jikan-ta'vi-ni
de nuu Su'si ma.
3 In kivi visi nuu ka uni-ka jañini ma kúu,
te ni jininuu de ja in ángel Su'si ma, kuan
tu'va ña'a i, te jiña'a i:

—¡Cornelio! —kúu i jiña'a i.

4 Te ni jikan-tnu'u Cornelio ma:

—¿Nawa kúni ni, Señor? —kúu de jiña'a
de.

Te ni ndakone'e ángel ma:

—Su'si ma, ni jiniso'o ya ja jikan-ta'vi ni
ma, te ni jini ya ndaka ja va'a sa'a ni ma.
5 Tetniñu ni jaku tee jín koo ñuu Jope ma,
sukan-va'a kí koo de ji'in tee nani Simón ma
tee ni nukonani Pedro ma.
6 Tee ya'a chi iyo de ve'e Simón tee ndásavita
ñií kiti ma, ja iyo ve'e de ma yatni yu'u mar
ma —kúu i jiña'a i.

7 Nuu ni jinu ni ka'an ángel ma te kuan
no'o i ma, sani te Cornelio ma, ni kana
de uu tee ka jinukuechi nuu de ma ji'in
in soldado tee kándija tna Su'si ma tee
jinukuechi nuu de ma.
8 Te ni ndakani de sukan ni ndo'o de ma, te
ni tetniñu de tee ma ñuu Jope ma.

9 Kivi yutnee ma nani kuan koo de ichi
ma te ve jin kuyatni de ñuu ma, Pedro ma
ni jan kaa de onde xini ve'e iyo de ma,
sukan-va'a kakan-ta'vi de nuu Su'si ma. Ja
ve kuu sava nduu ma,
10 kókon de, te kúni de ja kaa de. Nani ka
satu'va i ja kaa de ma, te ni jininuu de.
11 Te ja ni jini de ma kúu in sa'ma ka'nu
ka'nu, te ka nu'ni tna'a ndi-kuun nuu i ma,
te ichi andivi ma ni kuun i vee i ichi nuu
ñu'ú ya.
12 Te ndi-tuku yu'u ndi-tuku nuu kiti ka
ñu'u.
13 Te ni jiniso'o de ja ká'an ya:

—Pedro, ndokuiñi ni, te ka'ni ni ti, te kaa
ni ti —kúu ya jiña'a ya.

14 Te Pedro ma, ni ndakone'e de:

—Masu kuu kaa sa, Señor, vaa masu
nama uun jaa sa ja masu kaa vii masu kaa
ndoo nuu ni ma —kúu de jiña'a de.

15 Ja ku-uu jichi ni jiniso'o de ja ká'an ya:

—Ja ni ndasavii Su'si ma, máko xnani ni
ja masu kaa vii masu kaa ndoo kúu —kúu
ya jiña'a ya.

16 Sa'a ni kuu uni jichi, sani te sa'ma ma,
ni ndaa i kuan no'o i andivi ma.
17 Te Pedro ma, ñatuu ni'i ini de nawa kúni
ka'an ja ni jini de ma. Nani jani ini de ma,
te tee ni tetniñu Cornelio ma, ka jikan-tnu'u
de ve koo de, ndenu kúu ve'e tee kúu Simón
ma. Sani te ni ka kenda koo de maa ye'e
nuu iyo de ma.
18 Ka kayu'u de ka kana de nú yukan iyo tee
nani Simón tee ni nukonani Pedro ma.
19 Nani yikuu Pedro ma ndása'a de kuenda
nawa kúni ka'an ja ni jini de ma, te Xtumani
Ndios ma, ni jiña'a ya:

—Simón, jini ni ja ni ka kenda koo uni tee
ka ndanduku ña'a ja ki'in ni ji'in de.
20 Ndokuiñi ni, te kuá'an ni ji'in de. Máko
ko kani uu ko kani uni ini ni, vaa maa sa ni
tetniñu de —kúu ya jiña'a ya.

21 Pedro ma, ni nuu de, te jiña'a de nuu
tee ka ndanduku ña'a ma:

—Ya'a iyo sa. Saña kúu tee ka ndanduku
ni a. ¿Nava'a ni kija koo ni ya'a? —kúu de
jiña'a de.

22 Te ni ka ndakone'e de:

—Ve koo sa, vaa ni tetniñu ña'a tee nani
Cornelio ma. Tee va'a ini, tee ndí ini naxe
koo va'a de nuu Su'si ma kúu de, te ñayii
judío ma chi ka ndaa respetu i nuu de. Te
in ángel Su'si ma ni tatnuni nuu de ja kana
ña'a de ja ki'in ni ve'e de ma, sukan-va'a
koniniso'o de ja kaxtnu'u ni ma —ka kuu
de ka jiña'a de.

23 Sani te ni kana de tee ma ja jin ya'a de
ini ve'e ma, te ni wa'a de nuu jin ndoo tee
ma. Te kivi yutnee ma Pedro ma, kuan koo
de ji'in tee ma, te ni ka ndikin ña'a jaku ñayii
ka kandija tnu'u vii tnu'u va'a Jesús ma ja
ka iyo i ñuu Jope ma.

24 Kivi yutnee ma ni ka kenda koo de ñuu
Cesarea ma, te Cornelio ma, ji'in tna'a de
ma, ji'in ñayii ka ketna'a ini ji'in de ma, ka
iyo tutu de ka ndetu de ja kenda Pedro ma.
25 Ja ni kenda Pedro ma ve'e Cornelio ma,
te Cornelio ma, ni kee de ja kua'a de nchuxi
Pedro ma, te ni jinkoo jiti de, te chíñu'u de
tee ma.
26 Kovaa Pedro ma, ni ndone'e de tee ma, te
jiña'a de:

—Ndokuiñi ni, vaa ndi-tna'a ñayivi o
—kúu de jiña'a de.

27 Pedro ma ji'in Cornelio ma, ka
ndatnu'u de ni ka kivi koo de ini ve'e ma, te
ni ndani'i de ja ka iyo tutu kua'a-ka ñayii.

28 Sani te sa'a ni jiña'a de:

—Ka jini maa ni ja saña ja ka kuu sa ñayii
judío ma, masu kuu jin ndatna'a sa ji'in ni
ja masu ñayii judío ka kuu ni ma. Kovaa
Su'si ma ni kaxtnu'u nuu sa ja masu kuu

xnani sa ni-in ñayii in-ka ñuu ma ja masu
kaa vii kaa ndoo i nuu Su'si ma.
29 Chukan kúu ja nuu ni ka tetniñu ni tee
ya'a ni jan koo de ni jan kueka ña'a de ma,
te vee sa ji'in de, te ñatuu nawa ni xtekuechi
sa ja ma kuu kii sa. Vitna, te kakan-tnu'u
ña'a sa nava'a ni ka kana ña'a ni ja vee sa a
—kúu de jiña'a de.

30 Te Cornelio ma, ni ndakone'e de:

—Vitna kúu kuun kii ja maa ora ya'a visi
ka uni-ka jañini ma yikuu sa jikan-ta'vi sa
ini ve'e a. Sani te ni jini sa ja ni kenda in
tee ne'nu sa'ma jandute nuu sa ma,
31 te ká'an de: “Cornelio, Su'si ma, ni jiniso'o
ya ja jikan-ta'vi ni ma, te ni ndaka'án ya
sukan chíndee ni ñayii ma.
32 Chukan kúu ja tetniñu ni na in ki'in ñuu
Jope ma, sukan-va'a kí'in i jin kueka i Simón
tee ni nukonani Pedro ma, tee iyo ve'e tee
kúu Simón tee ndásavita ñií kiti ma, ja kátuu
ve'e de yatni yu'u mar ma.” Sa'a ni ka'an tee
yukan.
33 Chukan kúu ja sani te ni tetniñu sa tee
ni jan koo ni ka jan kueka ña'a a, te ndijin,
ni jani va'a ini ni, te vee ni a. Te vitna
chi ka iyo ndaka sa ya'a nuu maa Su'si o
a, sukan-va'a jin koniniso'o sa nawa kúu ja
ni taa Iya Tátnuni ma nuu ni ja kaxtnu'u ni
—kúu de jiña'a de.

34 Sani te Pedro ma, ni ka'an de, te jiña'a
de:

—Vitna, te jáku'ni ini sa ja ja ndaa ja Su'si
ma, masu kuji'in-ka ya ji'in in jichi ñayii ma
sana in-ka jichi i ma,
35 nú masu ja ni-ka'nu ñuu ñayivi ya jan-ta'vi
ya ñayii ka ndi ini naxe jin koo va'a i ji'in
ya ma te ka sa'a ndaa ka sa'a ndija i sukan
játna ini Su'si ma.
36 Te maa Su'si ma, ni tetniñu ya tee ja jin
kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a maa ya ma
nuu ñayii Israel ma, sukan-va'a jin kuni i
ja maa Jesucristo ma kúu iya tátnuni nuu
ndaka o a, te ni sa'a ya ja jin koo va'a jin
koo mani ndaka o nuu Su'si ma.
37 Ndijin, jâ ka jini ni tnu'u ya'a ja ni keja'a i
ñuu Galilea ma nuu ni jinu ni kaxtnu'u Juan
ma ja jin kuandute ñayii ma, te ni jitenuu i
ni-ka'nu ñuu Judea ma.
38 Ja ká'an sa ya kúu ja Jesús nazareno ma,
ni wa'a Su'si ma Xtumani Ndios ma ji'in
tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma. Te maa
ya chi ni yo sa'a ya ja vii ja va'a ma, te ni
yo sa'a ya ja kua'a ñayii ni ka ndayaa nuu
nda'a tachi ma, vaa Su'si ma ni yo iyo ji'in
ya.
39 Te ndaka sa ni ka jini sukan ni sa'a ya
nuu ka iyo ñayii ñuu Judea ma, ji'in ñayii ka
iyo ini ñuu Jerusalén ma. Te ndaka sa ni ka
jini sukan ni ka jata kaa i ya nuu krusi ma,
te ni ka ja'ni i ya ma.
40 Kovaa Su'si ma, ni ndaxteku ya Jesús ma
nuu uni kii ma, te ni sa'a ya ja ni ka jini
ñayivi sa ya.
41 Kovaa masu ni ka jini ndaka-ka ñayii
ma ya, nú masu ja yika-ni ja saña ja onde
xinañu'u ma ni kaji ña'a maa Su'si ma ja
jin ko kuu sa tee jin kuni te jin ndaka'an
jin ndakachi sa nuu ndaka ñayii a, te ka
ndaka'an sa nuu ni ja ni ka jaa, ni ka ji'i-ka
sa ji'in ya nuu ni ndateku ya ma.
42 Te maa ya ni tatnuni ja jin kaxtnu'u sa
nuu ñayii ma, te jin ndakani sa ja maa Su'si
ma ni xndoo nuu nda'a ya ma ja ndakan
ndaa ya kuenda nuu ñayii ka teku ma ji'in
nuu ñayii ni ka ji'i ma.
43 Ja kuu maa ya ma ka ndakani ndaka tee
ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma, te ka ka'an de ja nú na in na kandija ya
ma te xndoo i ja u'vi ma te sa'a i ja va'a ma
chi ndasakanu ini ya ndaka kuechi ni sa'a
i ma —kúu de jiña'a de.

44 Nani yikuu-ka Pedro ma ká'an de ma,
te ni ka kuta'vi ndaka ñayii ka niniso'o tnu'u
vii tnu'u va'a ma Xtumani Ndios ma.
45 Te ndaka tee ka ka'an ja jiniñu'u ja
kitnuni tee ma, ja ka ndikin de Pedro ma
ve koo de ma, ni ka sa'vi-nka ini de ja ni ka
jini de ja ni wa'a Su'si ma Xtumani Ndios
ma nuu ñayii masu ñuu Israel ma ka kuu i
ma,
46 vaa ni ka jiniso'o de ja ñayii ma, ka ka'an
i in-ka sa'an ja masu nde ka jini i ma, te
sukan ka ndachiñu'u i Su'si ma. Sani te
Pedro ma, jiña'a de:

47 —Masu na in kuu ka'nu ndee ja jin
kuandute ñayii ya'a. Vaa jâ ni ka kuta'vi tna
i Xtumani Ndios a, sukan ni ka kuta'vi tna
o ya ma —kúu de jiña'a de.

48 Te ni tatnuni de ja ja maa Jesucristo
ma, te jín kuandute i. Sani te ka jiña'a i ja
na kendoo de jaku-ka kii ji'in i.

11

Ndákani Pedro ma nuu ñayii Jerusalén ma sukan ni ndo'o de ma

1 Tee ni tetniñu Su'si ma ji'in ndaka ñayii
ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo i ñuu
Judea ma, ni ka jiniso'o i ja suni ñayii masu
ñuu Israel ma, jâ ni ka jan-ta'vi tna i tnu'u
Su'si ma.
2 Chukan kúu ja nuu ni ndenda Pedro
ma ñuu Jerusalén ma, te tee ka kaxtnu'u
ja jiniñu'u ja jin jakitnuni tee ma, ni ka
xtekuechi de Pedro ma ja masu va'a ni sa'a
de,
3 te ka jiña'a de:

—Ni wa'a ni tnu'u ja ni kivi ni ve'e ñayii
ñatuu ka yitnuni ma, te ni ka jaa ni ji'in i
xita, te masu játna ini Su'si ma ja sukan jin
sa'a o —ka kuu de ka jiña'a de.

4 Sani te Pedro ma, ni keja'a de ndákani
de ndaka sukan ni kuu ma:

5 —Yikuu sa jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma
nuu iyo sa ñuu Jope ma, te ni jininuu sa sa'a,
ja onde andivi ma ve nuu in sa'ma ka'nu
ka'nu, te nu'ni ndi-kuun nuu i ma, te ni nuu
i nuu iyo sa ma.
6 Te ni jini sa ja ka ñu'u ndi-tuku yu'u
ndi-tuku nuu kiti: kiti xeen ma, ji'in koo
ma, ji'in lasaa ma.
7 Sani te ni jiniso'o sa ja ká'an ya: "Pedro,
ndokuiñi ni, te ka'ni ni ti, te kaa ni ti", kúu
ya ká'an ya.
8 Te ni ndakone'e sa: "¡Masu kuu, Señor!
Masu nama uun jaa sa in ja masu iyo vii
masu iyo ndoo", kúu sa jiña'a sa.
9 Ja ku-uu jichi ma ni ndaka'an tuku onde
andivi ma: "Ja jâ ni ndasavii Su'si ma máko
xnani ni ja masu kaa vii masu kaa ndoo",
kúu ya ká'an ya.
10 Sa'a ni kuu uni jichi, sani te ni ndaa sa'ma
ma onde andivi ma.

11 'Te maa ora yukan, sani te ni ka kenda
koo uni tee ve'e nuu iyo sa ma, te onde ñuu
Cesarea ma ve koo de ve kueka ña'a de.
12 Te Xtumani Ndios ma, ni ka'an ya ja na
ki'in sa ji'in de, te má ko kani uu ko kani
uni ini sa. Suni ni ka yo ndikin tna ña'a iñu
ñani o a ja ni jan koo sa. Te ni ka kivi koo
sa ve'e Cornelio ma,
13 te ni ndakani de sukan ni jini de in ángel
ve'e de ma, ja jiña'a i: "Tetniñu ni ñayii ki'in
ñuu Jope ma, na jin kueka i tee nani Simón
ma ja ni nukonani de Pedro ma.
14 Tee yukan kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a
ja sa'a ja jin ndani'i ta'vi ni ji'in ndaka tna'a
ni a." Sa'a ni jiña'a i, ká'an de.

15 'Sani te nuu ni keja'a sa káxtnu'u sa
tnu'u Su'si o ma, te ni kenda Xtumani Ndios
ma, te ni ka kuta'vi tna de ya, sukan ni ka
kuta'vi ndaka o ya ma onde xinañu'u ma.
16 Sani te ni ndaka'án sa sukan ni ka'an
Iya Tátnuni ma nuu ni yo iyo ñayivi ya
ji'in o ma: "Juan ma, ni skuandute de ji'in
ndute, kovaa ndijin chi jin kuandute ni ji'in
Xtumani Ndios ma."
17 Chukan kúu ja nú Su'si ma, ni tetniñu tna
ya Xtumani maa ya ma nuu ka iyo de ma,
sukan ni tetniñu ya ya nuu yo'o ma nuu jâ
ni ka kandija o Jesucristo iya tátnuni nuu o
a, te ¿na in kúu saña ja ka'nu ndee sa nuu
Su'si ma ja sa'a ya ma? —kúu de jiña'a de.

18 Nuu ni ka jiniso'o de sukan ni ndakani
Pedro ma, te ni ka ndukuee de. Sani te ni
ka ndachiñu'u de Su'si ma, te ka ka'an de:

—¡Nú sukan, suni ñayii masu ñuu Israel
ya, ni wa'a Su'si ma tnu'u ja jin ndakani jin
ndaka'vi ini i, te sakanu ini ya na kuechi
i ma, te jin ndani'i ta'vi i ja jin koteku i
ni-kani ni-jika! —ka kuu de ka ka'an de.

Ñayii ka kandija Su'si ma ñuu Antioquía ma

19 Nuu ni ya'a ja ni ka ja'ni tee ka tatnuni
ñuu Jerusalén ma Esteban ma, te ni ka
sondikin de ñayii ka kandija Su'si ma, te ni
ka jitenuu i kuan koo i, te ni ka kenda koo
i onde ñuu Fenicia ma, ji'in ñuu Chipre ma,
ji'in ñuu Antioquía ma. Te ñatuu ni ka ka'an
i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu in-ka
ñayii, nú masu ja nanimaa nuu ñayii judío
ma.
20 Kovaa ne'un ñayii ni ka jitenuu ma ka iyo
jaku ñayii ñuu Chipre ma ji'in ñuu Cirene
ma, te nuu ni ka jan koo i ñuu Antioquía
ma, ni ka keja'a i ka kaxtnu'u tna i tnu'u vii
tnu'u va'a Jesús Iya Tátnuni ma nuu ñayii ka
ka'an sa'an griego ma.
21 Te tnu'u ndee tnu'u ndatnu Iya Tátnuni
ma ka iyo ji'in i, te kua'a xeen ñayii ma ni ka
kandija, te ni ka ndandikin i ichi Iya Tátnuni
ma.

22 Ja sukan ni kuu ma, ni ka jiniso'o ñayii
ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Jerusalén
ma, te ni ka tetniñu i Bernabé ma kua'an de
ñuu Antioquía ma.
23 Nuu ni kenda de ma te nuu ni jini de ja vii
ja va'a ni sa'a Su'si ma, ni kutachi de, te ni
ka'an-so'o de nuu ndaka i ja ni-yu'u ni-ini i
jín kondikin i Iya Tátnuni ma, sukan-va'a jin
koo va'a i nuu ya.
24 Vaa Bernabé ma, in tee va'a ini kúu de, te
ûni iyo ndija de ji'in Xtumani Ndios ma, te
kúkanu ini xeen de Su'si ma. Te kua'a xeen
ñayii ni ka kandija Iya Tátnuni ma ja sukan
ni ka'an de ma.

25 Ni jinu, te kua'an Bernabé ma ñuu
Tarso ma kuan nu nduku de Saulo ma.
26 Te nuu ni ka ndatna'a de ma, ni jan koo
de ñuu Antioquía ma. In kuiya kuiti ni
ka iyo nduu de ji'in ñayii ka kandija Su'si
ma, te ni ka kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si ma nuu kua'a ñayii ka iyo yukan.
Te yukan kúu xinañu'u nuu ni ka xnani i
cristianu ñayii ka ndikin Jesucristo ma.

27 Te ne'un kii yukan ni ka ke koo tee
ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma ñuu
Jerusalén ma, te kuan koo de ñuu Antioquía
ma.
28 In de nani Ágabo, ni ndokuiñi de, te ni
kaxtnu'u de in tnu'u ni ka'an maa Xtumani
Ndios ma, ja koo tnama xeen ni-ka'nu ñuu
ñayivi a. Te sukan ni kuu ndija kivi ni yo
tatnuni tee nani Claudio ma.
29 Sani te ni ka ndatnu'u tna'a i ja ndi-in
ndi-in ñayii ka ndikin Jesucristo ma, jín
tetniñu i nawa ka neva'a i ma, sukan-va'a
na jin koo ja jin kaa ndaka ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si ma ja ka iyo i ñuu Judea ma.
30 Te sukan ni ka sa'a i, te ni ka tetniñu i
nawa ka neva'a i ma ni ka yinda'a Bernabé
ma ji'in Saulo ma te ni ka ndakua'a de nuu
tee ka nukuiñi ja ka jini ka jito de ñayii ka

kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Judea ma,
sukan-va'a na jin ndasaja de nuu ndaka
tna'a o ma.

12

Sukan ni ndee Pedro ma vekaa ma

1 Te kivi yukan, te tee kúu rey Herodes
ma, ni tatnuni de ja jín tnii i jaku ñayii ka
kandija Su'si ma, te jín sa'a ndeva'a i ñayii
ma.
2 Herodes ma, ni tatnuni de ja jin ka'ni i
Jacobo ñani Juan ma ji'in yuchi kúu espada
ma.
3 Ja ni jini de ja ka jatna ini ñayii judío ma
sukan sa'a de ma, sani te ni tatnuni de ja jin
tnii tna i Pedro ma. Sa'a ni kuu kivi viko ka
jaa i xtatila ja ñatuu na levadura yi'i ma.
4 Te nuu ni ka tnii i Pedro ma, te ni ka
chinee i de vekaa ma. Te ni ka xndoo i
kuun jichi soldado, te ndi-kuun ndi-kuun
soldado ma ni ka yo jito ña'a. Jani ini
Herodes ma ja na ya'a Viko Pascua ma, te
kene'e de Pedro ma nuu ndaka ñayii ma.
5 Kovaa nani yinee Pedro ma vekaa ma, te
ñayii ka kandija Su'si ma, ka jikan-ta'vi, ka
jikan-ta'vi-nka i nuu Su'si ma ja na chindee
ña'a ya ja na ndee de vekaa ma.
6 Kivi yutnee ma, te kene'e Herodes ma
Pedro ma nuu ñayii ma nkuu. Kovaa maa
jakuaa yukan, Pedro ma jâ kixi de, te nu'ni
de uu yo'o kaa, te ka ndeñu'u ña'a uu
soldado. Te ka iyo tee ka jito ye'e vekaa ma.
7 Sani te ni kenda in ángel Iya Tátnuni ma,
te ni ye'e ni'ni ini nuu yinee de ma. Te ni
skaki'i ángel ma yika Pedro ma ja na ndoto
de, te jiña'a i:

—¡Ñama ni, ndakoo ni! —kúu i jiña'a i.

Te yo'o kaa ma, ni ka kun-kava i nda'a de
ma.
8 Te suni jiña'a ángel ma:

—Ndinuu ni sa'ma ni a, te ndachi'i ni
ndijan ni a —kúu i jiña'a i.

Te sukan ni sa'a de. Sani te jiña'a i:

—Ndakondii ni sa'ma ndii ni a, te
kondikin ña'a ni —kúu i jiña'a i.

9 Pedro ma, ndikin de yata ángel ma ni
ndee de, kovaa masu jini de nú ja ndija kúu
ja yikuu ángel ma sa'a i ma xi in ja jininuu
de kúu.
10 Ni ka ya'a de nuu tee xinañu'u ma ji'in
nuu tee ku-uu ja ka jito ña'a ma, te ni ka
kenda koo de ye'e kaa iyo sandi'i-nka ma ja
sani te ndee o ma. Te ni ndanune-ni maa
ye'e ma, te ni ka nde koo de. Te ni ka jika
de jana'a. Sani te ni xndoo ña'a ángel ma.
11 Sani te Pedro ma, ni ndoto vava'a de,
te ka'án de: “Vitna chi jini o ja ja ndaa kúu
ja maa Su'si ma, ni tetniñu ya ángel ya ma,
sukan-va'a skaku ña'a i nuu nda'a Herodes
ma, ji'in nuu ñayii judío ma ja ka kuni i ja
jin xndo'o jin xneni ña'a i ma.”
12 Te nuu ni ndasa'a de kuenda ma, te
kua'an de ve'e ña'a kúu María ma si'i tee
nani Juan ma, tee ni ka ndaxnani i Marcos
ma, nuu ka iyo kua'a-ka ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si ma te ka jikan-ta'vi i nuu ya ma.
13 Te ni skajan de ye'e ma, sani te ni kee in
suchi si'i jinukuechi i yukan, ja ndakune i
ye'e ma, te nani i Rode.
14 Ja ni ndakuni i sukan ká'an Pedro ma, te
ni kutachi xeen i. Jinu i ni ndivi i kua'an i,
te ni ña ni ndakune i ye'e ma. Te jiña'a i:

—Pedro ma, ye'e ma iyo de —kúu i jiña'a
i.

15 —Iyo ku'u ro —ka kuu ñayii ka iyo ma
ka jiña'a i.

Te maa i chi ûni suu de kúu, jiña'a i, kovaa
jaku i ka ka'an:

—Xi saa in ángel de kúu —ka kuu i ka
ka'an i.

16 Kovaa Pedro ma, yikuu de skajan ska-
jan-nka de ye'e ma. Nuu ni ka ndakune i
ma te nuu ni ka jini i de ma, ñatuu ka ni'i
ini-ka i naxe jin ka'an i.
17 Ji'in nda'a Pedro ma ni sa'a de seña ja
na jin kasiyu'u i, te ni ndakani de sukan ni
ndene'e ña'a Iya Tátnuni ma ini vekaa ma,
te jiña'a de:

—Jin ndakani ni nuu Jacobo ma ji'in nuu
ñayii ni ka nduu ji'in o sa'ya Su'si ma —kúu
de jiña'a de.

Sani te kua'an de in-ka nuu koo de.

18 Kivi xtnee ma ka kuvaa soldado ma,
ka jikan-tnu'u tna'a de na nde ichi kua'an
Pedro ma.
19 Te Herodes ma, ni sa'a de ja jin ndanduku
i Pedro ma, kovaa ñatuu ni ka ndani'i i de.
Te ni jinu ni ndakan Herodes ma kuenda
nuu tee ni ka yo jito Pedro ma, sani te ni
xtekuechi de tee ma te ni tatnuni de ja jin
ka'ni i tee ni ka yo jito Pedro ma. Te ni ya'a
ja sukan ni kuu ma, te ni kee Pedro ma ñuu
Judea ma, te kua'an de ñuu Cesarea ma, te
ni kendoo de yukan.
20 Te Herodes ma, ni ndakiti xeen ini de
nuu ñayii ñuu Tiro ma ji'in ñuu Sidón ma,
kovaa ni ka ndatnu'u tna'a i, te ni ki koo
ñayii ka iyo nduu ñuu ma nuu iyo de ma,
vaa ja ni ka yo jaa ñayii ñuu yukan chi ñuu
rey Herodes ma ni yo kee. Chukan kúu ja ni
ka chuya'vi ñayii ñuu Tiro ma ji'in ñuu Sidón
ma in maa tee jinukuechi nuu rey ma nani
de Blasto, sukan-va'a na ka'an vivii de nuu
rey ma, sukan-va'a kóo mani rey ma ji'in
ñayii ñuu yukan.
21 In kivi ñukuun, te ni ndinuu Herodes ma
sa'ma vava'a-ka de ma, te ni nukoo de nuu
núkoo kutu de ma, te ni ka'an de nuu ñayii
ñuu ma.
22 Te ñayii ma, ka kayu'u i ka ka'an i:

—Masu in tee-ni kúu tee ká'an a, nú masu
ja in su'si kúu de —ka kuu i ka ka'an i.

23 Sani te in ángel Iya Tátnuni ma, ni
xtnakue'e i de, sani te ni ka ta'vi ña'a
tindaku te ni ji'i de, vaa kuechi ja ñatuu ni
ndakua'a de jayiñu'u nuu Su'si ndija ma.
24 Kovaa tnu'u Su'si ma chi ve
kuitenuu-ka, te kua'a-ka ñayii ni ka jiniso'o
ndaka ñuu ma.
25 Nuu ni jinu tniñu ni jan koo Bernabé
ma ji'in Saulo ma, sani te kuan nu koo de
ñuu Jerusalén ma, te kuan koo de ji'in Juan
ma, tee ka xnani i Marcos ma.

13

Cha'a kúu xinañu'u kuiti jichi ja ni ka ke koo Bernabé ma ji'in Saulo ma ka kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

1 Ne'un ñayii ka kandija Su'si ma ja ka
iyo i ñuu Antioquía ma ka iyo tee ka
ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma, ji'in
tee ka skua'a tnu'u Su'si ma, te tee ya'a
ka kuu de: Bernabé ma, Simón tee ka
xnani i Negro ma, Lucio tee ñuu Cirene ma,
Manaén tee ni ka ja'nu kaa ji'in Herodes tee
ni tatnuni ñuu Judea ma, ji'in Saulo ma.
2 In kivi ka iyo ndite de te ka ndachiñu'u de
Su'si ma, te ni ka'an Xtumani Ndios ma:

—Jin sa'a siin ni Bernabé a ji'in Saulo a,
sukan-va'a jín satniñu de tniñu ni kana sa
de a —kúu ya jiña'a ya.

3 Chukan kúu ja ni jinu ni ka iyo ndite de
ma, te ni ka ndakuan-ta'vi de nuu Su'si ma,
sani te ni ka jikan-ta'vi de nuu ya, te ni ka
sonee de nda'a de ma siki Bernabé ma ji'in
siki Saulo ma, te ni ka ndakuan-ta'vi de nuu
tee ma, te kuan koo de.

Bernabé ma ji'in Saulo ma, ni ka kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu ñayii ñuu Chipre ma

4 Bernabé ma ji'in Saulo ma, ni tetniñu
ña'a Xtumani Ndios ma kuan koo de ñuu
Seleucia ma, te yukan, te ni ka ka koo de in
nuu barcu, te kuan koo de onde ñuu Chipre
ma.
5 Nuu ni kenda koo de ñuu Salamina ma, ni
ka kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma veñu'u lilikin
nuu ka ndatna'a ñayii judío ka iyo yukan
ma. Te chíndee tna ña'a Juan ma.
6 Ni-ka'nu ñuu luluu iyo nuu mar ma ni ka
ya'a de, onde ni ka kenda koo de ñuu Pafos
ma. Yukan ni ka ndani'i de in tee tasi ñuu
judío ma nani de Barjesús, ja xnda'vi de
ñayii ma, te ká'an de ja in tee ndákaxtnu'u
tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu de.
7 Te iyo de ji'in tee kúu gobiernu ma, te nani
de Sergio Paulo. Tee ya'a chi in tee ndichi
xeen kúu de. Te ni tatnuni de ja jin kana i
Bernabé ma ji'in Saulo ma, vaa kúu ini xeen
de ja koniniso'o de tnu'u Su'si ma.
8 Kovaa tee kúu Barjesús ma tee tasi ma, te
sa'an griego ma chi “Elimas” kúni ka'an ja
nani de ma, te ja'nu ndee de, vaa kúni de ja
ma kandija tee kúu gobiernu ma tnu'u Su'si
ma.
9 Sani te Pablo ma, tee ni yo nani Saulo
ma, ûni iyo ndija de ji'in Xtumani Ndios ma,
te nde'ya vava'a de Elimas ma,
10 te jiña'a de:

—Sa'ya tachi kúu ni. Ndimaa ja u'vi kúni
ni ja sa'a ni. Ndimaa ja xnda'vi ni ñayii ma
kúni ni. ¿Ñatuu jinu ja sakanuu ni ichi va'a
Iya Tátnuni ma?
11 Vitna chi nda'a Iya Tátnuni ma koo siki
ni a, te ndukuaa ni jaku kivi, te ma kuu
kuni-ka ni kandii ma —kúu de jiña'a de.

Sani te ni kunee tnuu ni jini tee kúu
Elimas ma. Sani te ni jakondee de skaka
nda'a de ndúku de na in tnii nda'a de ja
skaka ña'a i.

12 Ja ni jini tee kúu gobiernu ma ja ni kuu
sukan ma, ni kandija de Su'si ma, te ni kusii
ini xeen de ja ni ka kaxtnu'u Pablo ma ji'in
Bernabé ma na in kúu Iya Tátnuni ma.

Sukan ni ka sa'a Pablo ma ji'in Bernabé ma ñuu Antioquía ma ja iyo i ñuu Pisidia ma

13 Pablo ma ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in
de ma, ni ka nde koo de ñuu Pafos ma,
te ni ka ka koo de in nuu barcu, te kuan
koo de ñuu Perge ma ja iyo i ñuu Panfilia
ma. Kovaa Juan ma, ni xndoo ña'a de,
te ni ndakokuiñi de, te kuan no'o de ñuu
Jerusalén ma.
14 Sani te Bernabé ma ji'in Pablo ma, ni
ka ke koo de ñuu Perge ma, te kuan koo
tuku de onde ñuu Antioquía ma ja iyo i ñuu
Pisidia ma. In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma
jin satniñu ñayii ma, ni ka kivi koo de veñu'u
luluu iyo yukan nuu ka ndatna'a ñayii judío
ma, te ni ka jinkoo de.
15 Ja ni jinu ni ka ka'vi i tnu'u ni wa'a Su'si
ma nuu Moisés ma, ji'in tnu'u ni ka yo ka'an
tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma, te tee ka tatnuni ini veñu'u luluu
ma, ni ka tetniñu de ja jin kuña'a i Pablo ma
ji'in Bernabé ma:

—Ñani, nú iyo in tnu'u vii tnu'u va'a ja ni
taa Su'si ma nuu ni ja jin ndani'i tna'a o ya
in tnu'u kanu ini, te kuu jin ka'an ni —ka
kuu de ka jiña'a de.

16 Pablo ma, ni ndokuiñi de, te ni sa'a de
in seña ji'in nda'a de ma, te jiña'a de:

—Jin koniniso'o ni, ñayii ñuu Israel ya,
ji'in ndijin tna ja masu ñayii ñuu Israel ma
ka kuu ni te ka ndi ini ni naxe jin koo va'a ni
nuu Su'si o a, vaa jâ ka jini ni ja iya ndakan
kuenda nuu o kúu ya.
17 Su'si ñuu Israel ma, ni kaji ya tna'a o ñayii
jana'a ma, te ni sa'a ya ja ni ka kukua'a xeen
i, nani ni ka iyo i ñuu Egipto ma. Kovaa
ni ndene'e ya i ñuu yukan ji'in tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ya ma.

18 Te ni kanda ya sukan ni ka yo kuu i ma
uu xiko (40) kuiya nuu ñatuu nawa iyo kuiti
ma.
19 Sani te ni xnaa ya uja ñuu ja ka iyo nii
ñuu Canaán ma, te ni ndakua'a ya tna'a o
ñayii jana'a ma ñuu yukan.
20 Sukan kuun cientu uu xiko uxi (450)
kuiya ni yo kuu ndaka sukan ndáka'an sa
a.

'Sani te Su'si ma, ni sa'a ya ja ni ka iyo tee
ni ka yo ndaka'an, ni ka yo ndakachi nuu
ñayii ma te ni ka yo ja'nde de tniñu i ma, te
sa'a ni yo kuu onde ni kenda tee ni yo nani
Samuel, tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma.
21 Sani te nuu ni ka jini ñayii ma ja ka iyo
rey sava-ka ñuu ma, te ni ka jikan tna tna'a
o ma in rey, te Su'si ma, ni wa'a ya tnu'u te
ni kaji ya Saúl sa'ya tee kúu Cis ma tee kúu
sa'ya tata Benjamín ma ja ko kuu de rey ñuu
Israel ma, te ni yo tatnuni de uu xiko (40)
kuiya.
22 Kovaa sani te ni xtandiyo ya tee ya'a, te
ni nukuiñi David ma ja ko kuu de rey. Te
sa'a ni ndaka'an ya ja kuu de: "Ni ndani'i
sa David a sa'ya tee kúu Isaí ma, in tee sa'a
sukan kúu ini maa sa. Suu de sa'a ndaka ja
kúni sa ma", kúu ya ká'an ya.

23 'Ne'un sa'ya tata tee ya'a, ni sa'a Su'si
ma ja ni kee iya sa'a ja jin kaku o ma, sukan
ni skuiso ya ma. Iya ya'a kúu Jesús ma,
24 kovaa xi'na-ka sana kenda Jesús ma, jâ
ni kenda Juan ma ja ni yo kaxtnu'u de nuu
ñayii ñuu Israel ma ja na jin ndakani jín
ndaka'vi ini i te jín xndoo i ja u'vi ka sa'a
i ma te jín kuandute i.
25 Nuu sani te jinu tniñu vee Juan ma, te
jiña'a de: "¿Na in ka jani ini ni ja kúu sa?
Masu saña kúu Cristo, iya ka ndetu ni ma.
Kovaa jâ vee maa iya masu kaa masu iyo sa
ja kuu ndaji sa ni a ñií ndijan ya ma", kúu
de jiña'a de.

26 'Ñani, ja ka kuu ni sa'ya tata Abraham
ma, ji'in ndijin ja masu ñayii ñuu Israel ma
ka kuu ni kovaa ka ndi ini ni naxe jin koo
va'a ni nuu Su'si o a, vaa ka jini ni ja iya
ndakan kuenda nuu o kúu ya, te nuu ndaka
o ya ni kaxtnu'u Su'si ma tnu'u vii tnu'u
va'a ya ma ja sa'a ja jin ndani'i ta'vi o a.
27 Ñayii ñuu Jerusalén ma, ji'in tee ka kuu
gobiernu ka tatnuni nuu i ma, ñatuu ni ka
ndakuni i ji'in de na in kúu Jesús ma, te
visi ndaka kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma
jin satniñu o ma ni ka yo ndaka'vi i tnu'u ni
ka yo ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u
ni yo wa'a Su'si ma, kovaa ni ñatuu ni ka
jaku'ni ini i sukan ká'an ma. Chukan kúu ja
ni ka ka'an i ja na kûu ya ma, te ja sukan ni
ka sa'a i ma, te ni yo kuu sukan jâ ni ka'an
ya ja iyo ja ko kuu ma.
28 Visi ñatuu ni-in kuechi ya ni ka ndani'i
ñayii ma ja sa'a ja kûu ya, kovaa maa i chi
ûni ni ka jikan i nuu Pilato ma ja na kua'a
de tnu'u ja na jin ka'ni de ya.
29 Ni jinu ja ni ndo'o ni neni ya sukan ndee
nuu tutu Su'si ma, te ni ji'i ya. Sani te ni ka
nune'e i ya nuu krusi ma, te ni ka chu'u i
ya.
30 Kovaa Su'si ma, ni ndaxteku ya Jesús ma,
te masu ni kendoo ya ne'un ñayii ni ka ji'i
ma.
31 Te ñayii ni ke koo ji'in ya ñuu Galilea ma te
kuan koo i ji'in ya ñuu Jerusalén ma, kua'a
kivi ni ka yo jini-ka i ya, te suu i ka kuu
testigu nuu ñayii ñuu a vitna.
32 'Saña tna, ka kaxtnu'u sa nuu ni tnu'u
vii tnu'u va'a siki ja ni skuiso ya nuu tna'a
o ñayii jana'a ma.
33 Te vitna te ni kenda nuu yo'o ja ka kuu
o sa'ya tata tna'a o ñayii jana'a ma vaa ni
ka jini o ja ni ndaxteku ya Sa'ya ya Jesús
ma, vaa sa'a ká'an Salmo ku-uu ma: "Ro'o
kúu Sa'ya ri, te vitna te maa ri kúu Yuva
ro." Sa'a ni ka'an ya nuu Jesús ma.
34 Te Su'si ma chi ni ndaxteku ya Jesús ma,
sukan-va'a ma tivi ñunde'yu ya ma, sukan
ká'an tnu'u ya'a: "Maa sa kunda'vi ini ña'a,
sukan ni skuiso sa nuu David ma." Sa'a ni
ka'an ya.
35 Chukan kúu ja sa'a ká'an in-ka nuu ndee
tnu'u maa ya a: "Masu kua'a ni tnu'u ja tivi
ñunde'yu sa'ya ni a, vaa masu nama ni sa'a
i ja u'vi."
36 Ja ndaa kúu ja David ma, ni jinu ni
jinukuechi de nuu tna'a de ma, sukan ni
jani ini Su'si ma, te ni ji'i de, te ni kuyu'u de
nuu ka yinee tna'a de ma, te ni tivi ñunde'yu
de ma.
37 Kovaa Jesús ma, masu nde ni tivi
ñunde'yu ya ma, vaa ni ndaxteku ña'a Su'si
ma.

38 'Ñani. Chukan kúu ja jin kona'a ni ja ka
kaxtnu'u sa nuu ni a ja ja maa Jesús ma, te
sakanu ini Su'si ma kuechi o ma ja ka kuu
o ñayii ka kukanu ini ya ma.
39 Visi na jin sa'a ni ndaka sukan ká'an tnu'u
ni tatnuni Moisés ma, kovaa nú ma jin
kukanu ini ni Jesús ma, masu kuu jin naa
kuechi ka sa'a ni a. Kovaa nú na in kandija
Jesús ma chi maa ya sa'a ja naa kuechi i ma
te kuu koo va'a i nuu Su'si ma.

40 'Jin ko koto va'a ni maa ni nasa yukan,
te jin ndo'o ni sukan ni ka ka'an tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma:
41 Jin konde'ya ni, ndijin ja ka saxiko ña'a
ni a.
Xinañu'u jin sa'vi-nka ini ni, sani te jin naa
ni.
Vaa sani te iyo in ja sa'a sa ne'un kii ya'a.
Kovaa masu jin kandija ni, visi na in na
kaxtnu'u nuu ni,
kúu ya jiña'a ya.

—Sa'a ni jiña'a Pablo ma.
42 Ja ni ka nde koo de veñu'u yukan, ñayii
judío ma ji'in ñayii masu judío ka kuu i ma,
ni ka jikan-ta'vi xeen i nuu de ja in-ka kivi
ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii
ma, te jin ka'an-ka de siki tna'a ja ni ka
ka'an de ma.
43 Nuu ni jinu ja ni ka ndatnu'u de ma,
kua'a ñayii judío ma, ji'in ñayii ja ni ka nduu
i judío ja ka sa'a i sukan kúni Su'si ma, ni ka
ndikin i Pablo ma ji'in Bernabé ma. Te nani
ka ndatnu'u i ji'in de ma, ni ka ka'an, ni ka
kachi de nuu i ja máko jin xndoo i ja vii ja
va'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma.
44 In-ka kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma
jin satniñu ñayii ma, te jâ yatni ndaka
ñayii ñuu ma ni ka ndatna'a, sukan-va'a jin
koniniso'o i tnu'u Su'si ma.
45 Kovaa nuu ni ka jini ñayii judío ma ja
kua'a xeen ñayii ma kúu, ni ka kukueñu ini
xeen i, te ka jiña'a i ja masu ja ndaa kúu ja
ká'an Pablo ma, te ka ka'an ndeva'a i ja kuu
de.
46 Pablo ma ji'in Bernabé ma, masu ni ka
yu'u de, te ni ka ndakone'e de:
—Ja kúni Su'si ma nkuu ja xinañu'u-ka
nuu ndijin ja ka kuu ni judío ma jin
kaxtnu'u sa tnu'u Su'si ma nkuu. Kovaa
maa ni, ñatuu ka jan-ta'vi ni ja suu ni jin
ko kuu ñayii jin koteku ni-kani ni-jika nuu
Su'si ma. Te chukan kúu ja vitna chi jin koo
sa nuu ñayii masu judío ka kuu i ma,
47 vaa sukan ni tatnuni Iya Tátnuni ma nuu
ni ka'an ya sa'a ma:
Ni sunkani ña'a sa ja ko kuu ni ñu'u
jin kundijin nuu ñayii ni-ka'nu ñuu
ñayivi a,
sukan-va'a kaxtnu'u ni ni-ka'nu ñuu
ñayivi a naxe jin ndani'i ta'vi i,
kúu ya ká'an ya.
—Sa'a ni ka ndaka'an de.
48 Ja ni ka jiniso'o ñayii masu judío ka
kuu i ma, ni ka nduu sii ini xeen i te ka
ka'an i ja tnu'u vii tnu'u va'a kúu tnu'u ká'an
Iya Tátnuni ma, te ndaka ñayii ka iyo ja jin
ndani'i ta'vi i ma, ni ka kandija i.
49 Te tnu'u ká'an Iya Tátnuni ma ja ka
kaxtnu'u de ma, ni jitenuu i ni-ka'nu ñuu
yukan.
50 Kovaa ñayii judío ma ja ñatuu ni ka
kandija i Su'si ma, ni ka ska'an i ña'a ka
sa'a tnu'u ja ka jinindija ña Su'si ma te ka
iyo respetu ñayii ma nuu ña ma, ji'in tee
ka ndanuu-ka ka iyo ñuu yukan, ja na jin
ndene'e nda'a de Pablo ma ji'in Bernabé
ma. Te ni ka ndene'e nda'a de tee ma ñuu
yukan.
51 Sani te Pablo ma ji'in Bernabé ma, ni ka
kaja ni'ni de ñuyaka ja'a de ma, ja kúni ka'an
ja ñatuu ni ka jan-ta'vi ñayii ñuu yukan tnu'u
Su'si o a ja ka kaxtnu'u de ma. Sani te kuan
koo de ñuu Iconio ma.
52 Te ñayii ka ndikin Jesucristo ma, ka iyo
sii ini xeen ndaka i, vaa ka iyo ndija i ji'in
Xtumani Ndios ma.

14

Sukan ni ka kaxtnu'u Pablo ma ji'in Bernabé ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ñuu Iconio ma

1 Ni ka kenda koo Pablo ma ji'in Bernabé
ma ñuu Iconio ma, te ni ka kivi koo de ini
veñu'u luluu iyo yukan, te ni ka ka'an de
tnu'u Su'si ma. Sani te ni ka kandija kua'a
ñayii judío ma ji'in ñayii griego ma.
2 Kovaa ñayii judío ma ñayii ñatuu ka
kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu yukan, ni
ka ska'an i ñayii masu judío ka kuu i ma, te
ni ka sa'a i ja ñatuu ni ka kunimani i nuu
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma.
3 Chukan kúu ja Pablo ma ji'in Bernabé ma,
ni ka kendoo de kua'a-ka kii ñuu yukan,
te ni ka yo kukanu ini de nuu maa Iya
Tátnuni ma, te ni ka kaxtnu'u de tnu'u maa
ya ma sukan skuta'vi ya ñayii ma ja vii ja
va'a ma, te maa ya ni wa'a tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ja jin sa'a de milagru ma, te sukan
ni kaxtnu'u ya nuu ñayii ma ja ja ndaa ndija
kúu tnu'u ka ka'an de ma.
4 Te ñayii ñuu yukan, uu jichi i iyo. In jichi i
ka kandija ja ka ka'an ñayii judío ma, te in
jichi-ka i ma ka kandija ja ka ka'an tee ni
tetniñu Jesús ma.
5 Kovaa ñayii judío ma ji'in ñayii masu judío
ma ja ñatuu ka kandija i Su'si ma, ni ka
ndatnu'u tna'a i ji'in tee netniñu ñuu yukan,
sukan-va'a jin sa'a ndeva'a i Pablo ma ji'in
Bernabé ma te jin kua'a yuu i de.
6 Ja ni ka jiniso'o tee ni tetniñu Jesús ma ja
sukan ka ka'an i ma, te ni ka xsiyo de kuan
koo de ichi ñuu Listra ma ji'in ñuu Derbe ma
ja ka iyo i ñuu Licaonia ma, ji'in ni-ka'nu
ñuu ka iyo yatni yukan ma.
7 Pablo ma ji'in Bernabé ma, ka kaxtnu'u
tuku de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma yukan.

Sukan ni kuu ja ni kenda koo Pablo ma ji'in Bernabé ma ñuu Listra ma ji'in ñuu Derbe ma

8 Ñuu Listra ma iyo in tee ñatuu kúu jin
kanda ja'a de ma, te ñatuu nama ni kuu
kaka de onde nuu ni kâku de ma. Te núkoo
de.
9 Ja ni jiniso'o de ja ká'an Pablo ma, te
nde'ya vava'a Pablo ma de, te ni jini Pablo
ma ja kúkanu ini de ja ja maa Pablo ma, te
ndasava'a ña'a Su'si ma.
10 Te ni ka'an ni'i Pablo ma, te ni tatnuni de:
—Kani va'a ni ja'a ni a, te ndokuiñi ni
—kúu de jiña'a de.
Te ni kandava de, sani te ni kuu ni jika
de.

11 Ja ni ka jini ñayii ma sukan ni sa'a Pablo
ma, te ni ka keja'a i ka kayu'u i ka ka'an i
sa'an maa ñuu Licaonia ma:
—Su'si o ma, ni ka kenda koo ñayivi ya
nuu ka iyo o ya —ka kuu i ka ka'an i.
12 Bernabé ma ni ka xnani i Júpiter, te
Pablo ma, ni ka xnani i de Mercurio, vaa
tee ya'a kúu tee ká'an-ka ma.
13 Tee kúu sutu Júpiter ma ja iyo de veñu'u
kátuu nuu kivi o ini ñuu ma, ni jan xsia'a de
xndiki ji'in ita ye'e veñu'u yukan, te kua'a
xeen ñayii ka iyo, te ka kuni i ja jin ka'mi i
xndiki ma nuu Bernabé ma ji'in Pablo ma.
14 Ja ni ka jiniso'o Bernabé ma ji'in Pablo
ma, ni ka ndata de sa'ma ka ndii de ma, te
ni ka ke koo de nuu ka iyo ñayii kua'a xeen
ma, te ka kayu'u de,
15 ka jiña'a de:
—Ndijin, ¿nava'a ka sa'a ni sa'a? Saña tna
chi ndi-tna'a ñayivi o. Tnu'u vii tnu'u va'a
ka kaxtnu'u sa nuu ni a, ja na jin xndoo ni
cha'a ja masu jiniñu'u a, te jin ndakokuiñi
ni nuu Su'si iya téku ma, iya ni sa'a andivi
ma ji'in nuu ñu'ú a ji'in mar ma ji'in ndaka
ja iyo a, te jin kandija ni ya, te jin sa'a ni
sukan kúni ya ma.
16 Onde xi'na-ka ma ni wa'a ya tnu'u, te ni
ka yo sa'a maa ñayii ma sukan ka kuni maa
i ma.
17 Visi ni ka yo sa'a maa i sukan ma, kovaa
Su'si ma chi ni yo sa'a ya ja ni yo kuun savi
ma, ni yo sa'a ya ja ni ka yo kuu itu ñayii
ma, te ni iyo kua'a ja jin kaa ñayii ma te jin
koo sii ini i, sukan-va'a jin ndasa'a maa i
kuenda sukan va'a ini Su'si ma —ka kuu de
ka jiña'a de.
18 Visi ni ka ka'an de ndaka tnu'u ya'a,
yika-ni ni ka kundee de ja ñatuu ni ka ja'mi
ñayii ma xndiki ma nuu de ma.
19 Sani te ni ka kenda koo tee judío ma ja
ka iyo de ñuu Antioquía ma ji'in ñuu Iconio
ma, te ni ka kundee de ni ka ndaxsama de
ja ka jani ini ñayii kua'a ma. Sani te ni ka
wa'a yuu de Pablo ma, te ka ñu'u de tee ma,
ni ka kene'e de tee ma ini ñuu ma. Ni ka
jani ini de ja ni ji'i tee ma.
20 Kovaa nuu ni ka konduu ña'a ñayii ka
ndikin Jesucristo ma, ni ndakoo de, te ni
ndivi de ini ñuu ma. Kivi yutnee ma ni ndee
de ñuu ma, te kua'an de ji'in Bernabé ma
ñuu Derbe ma.

Kuan nu koo Pablo ma ji'in Bernabé ma ñuu Antioquía ma ja iyo i ñuu Siria ma

21 Te ni ka kaxtnu'u tna de tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si ma ñuu yukan, te kua'a xeen ñayii
ni ka kandija Jesucristo ma, te ni ka xndoo
i ja u'vi ni ka yo sa'a i ma, te ni ka keja'a i ka
sa'a i sukan játna ini Jesucristo ma. Nuu ni
jinu ma, Pablo ma ji'in Bernabé ma, ni ka
ndakokuiñi tuku de ñuu Listra ma ji'in ñuu
Iconio ma ji'in ñuu Antioquía ma,
22 sukan-va'a jin chindee de ñayii ni ka
kandija tnu'u vii tnu'u va'a maa Jesucristo
ma, te jin ndaka'an-so'o de nuu ñayii ma ja
jin kukanu ini va'a i Su'si ma. Te ka jiña'a
de:
—Jin kona'a ni ja yo'o ja ka ndikin o Su'si
o a chi kua'a xeen ja jin ndo'o jin neni o,
sana kenda koo o nuu tatnuni Su'si ma —ka
kuu de ka jiña'a de.
23 Ndi-in ndi-in veñu'u nuu ka ndatna'a
ñayii ka ndikin Jesucristo ma ni ka sunkani
de tee ka iyo va'a nuu Su'si ma ja jin ko
koto de i te jin kaxtnu'u de naxe jin ko sa'a
jin ko kuu de ma. Te ka iyo ndite de, te ka
jikan-ta'vi de nuu Iya Tátnuni ma ja jin kuu
ñayii ka kandija ya ma.
24 Ni ka ndaya'a de ñuu Pisidia ma, te ni ka
kenda koo de ñuu Panfilia ma.
25 Nuu ni jinu ni ka kaxtnu'u de tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si ma ñuu Perge ma, te kuan
koo de ñuu Atalia ma.
26 Yukan, sani te ni ka nda koo de in
nuu barcu, te kuan nu koo tuku de ñuu
Antioquía ma. Vaa ñuu yukan kúu nuu ni
ka jikan-ta'vi tna'a o ma nuu Su'si ma ja
na skuta'vi ya de ja vii ja va'a, sukan-va'a
ja maa Su'si ma, te kuu jin sa'a de ja ni ka
kucargu de ma, te vitna chi ja ni kuu ni ka
sa'a de ja iyo ja jin sa'a de ma.
27 Nuu ni ka ndenda koo de ma, ni ka
ndaxtutu de ndaka ñayii ka kandija Su'si
ma, te ni ka ndakani de ndaka ja vii ja va'a
ni sa'a Su'si ma nuu ni jan koo de ma, ji'in
sukan ni sa'a Su'si ma ja ni ka kandija ñayii
masu judío ka kuu i ma tnu'u vii tnu'u va'a
maa ya ma.
28 Ni ka kendoo de ñuu yukan ji'in ñayii ka
ndikin Jesucristo ma kua'a kivi.

15

Sukan ni ka ndatnu'u tna'a de siki tnu'u Su'si ma ñuu Jerusalén ma

1 Ni ka kenda koo tna jaku ñayii Judea ma
ñuu Antioquía ma, te ni ka jakondee i ka
kaxtnu'u i nuu ñayii jâ ni ka nduu sa'ya Su'si
ma, te sa'a ka jiña'a i:
—Jiniñu'u ja tee ma chi jakitnuni de
sukan tátnuni Moisés ma, sana kuu ndani'i
ta'vi de nuu Su'si ma —ka kuu i ka jiña'a i.
2 Chukan kúu ja Pablo ma ji'in Bernabé
ma, ka jiña'a de ja masu sukan iyo, kovaa
tee yukan chi masu ka kendoo ini de, te
su'va su'va ka kuu de siki ja ka kaxtnu'u
tee yukan ma. Sani te ni ka ndatnu'u tna'a
de ja na jin koo Pablo ma ji'in Bernabé ma
ji'in jaku-ka ñayii ka kandija Su'si ma ñuu
Jerusalén ma, sukan-va'a jin ndatnu'u tna'a
de ji'in tee ni tetniñu Jesucristo ma, ji'in
tee ka nukuiñi ja ka jini ka jito de ñayii ka
kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu yukan ma,

siki ja nú kanuu ja jin jakitnuni tee ma, xi
masu kanuu.
3 Te ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i
yukan, ni ka ndachu'un ichi i ndaka tee jin
koo ñuu Jerusalén ma, te ni ka ya'a de ñuu
Fenicia ma ji'in ñuu Samaria ma, te ni ka
ndakani de sukan ni ka kandija ñayii masu
judío ka kuu i ma tnu'u Su'si ma. Ja ni ka
jiniso'o ñayii ka kandija tnu'u Su'si ma, ni
ka kutachi xeen i.
4 Te nuu ni ka kenda koo de ñuu Jerusalén
ma, vii va'a ni ka jan-ta'vi ña'a ndaka ñayii
ka kandija Su'si ma, ji'in tee ni tetniñu Jesús
ma, ji'in tee ka jito ñayii ka kandija Su'si ma
ja ka iyo i ñuu yukan, te nuu ndaka ñayii
ya'a ni ka ndakani de ndaka ja ni ka sa'a de
ja maa Su'si ma.
5 Sani te ni ka kivi nduu-ni jaku tee ka
kuu fariseo ma ja jâ ni ka kandija de Jesús
ma, te ka jiña'a de:
—Jiniñu'u ja jin jakitnuni tee ma, te jín
tatnuni o ja jín kandija de tnu'u ni wa'a
Su'si ma ja ni ndakaxtnu'u Moisés ma —ka
kuu de ka jiña'a de.
6 Tee ni tetniñu Jesús ma, ji'in tee ka jito
ñayii ka kandija Su'si ma, ni ka ndatna'a de,
sukan-va'a jin skua'a vava'a de siki tnu'u
ya'a.
7 Ni kuna'a xeen ni ka ndatnu'u tna'a de.
Sani te Pedro ma, ni ndokuiñi de, te ni ka'an
de:
—Ñani, onde xinañu'u ma, Su'si ma, ni
kaji ña'a ya ne'un ni a, sukan-va'a ka'an sa
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te jin kuniso'o
ñayii masu ñayii judío ka kuu i ma, te jin
kandija i Su'si ma te jin ndani'i ta'vi i.
8 Su'si ma, jini ya nawa ka jani ini ñayii ma,
te jâ ni kaxtnu'u ya nuu ndaka o a ja ni
jan-ta'vi ya ñayii yukan, vaa ni skuta'vi tna
ya i Xtumani Ndios ma, sukan ni sa'a ya ji'in
yo'o ja ka kuu o judío a.
9 Masu ni sa'a siin ya ñayii yukan ji'in yo'o,
su'va ni sa'a ya ja ni ka kandija i ma, te
sukan ni ndasavii ya ini anua i ma.
10 Te vitna, ¿nava'a ka kuni ni ja jin kotot-
nuni ni Su'si ma, ja jin skuiso ni ñayii ya'a
tna'a ja ni maa o ji'in tna'a o ñayii jana'a ma,
masu ni ka kundee o ja jin sa'a o sukan ni
tatnuni ya nuu tna'a o ñayii jana'a ma?
11 ¡Másu sukan ko kuu! Vaa vitna chi ja jin
kukanu ini o kúu ja va'a ini Jesucristo iya
tátnuni nuu o ma kúu ja ni kunda'vi ini ña'a
ya ma, te ni chunaa ndi'i kuiti maa ya ja jin
kuu yo'o ja ka kuu o judío a ji'in ja jin kuu
ñayii masu judío ka kuu i ma, sukan-va'a jin
ndani'i ta'vi ndaka o —kúu de jiña'a de.
12 Ndaka ñayii ni ka ndatna'a ma, ni ka
jasiyu'u kuiti i, te ni ka yo niniso'o ñukuun
i ja ka ndakani Bernabé ma ji'in Pablo ma
sukan ni sa'a Su'si ma kua'a milagru nuu ni
jan koo de nuu ka iyo ñayii masu judío ka
kuu i ma.
13 Nuu ni jinu ni ka ka'an de ma, Jacobo ma,
ni ka'an tna de, te jiña'a de:
—Ñani, jin koniniso'o ni ja ka'an sa a.
14 Simón a, ni ndakani de naxe ni sa'a Su'si
ma nuu ni ndakaji ya xinañu'u in jichi ñayii
masu judío ka kuu i ma, sukan-va'a jin
nduu tna i ñuu maa ya ma, te ndaka o ji'in
i jin ndachiñu'u Su'si ma.
15 Sa'a, te ketna'a tnu'u ni ka yo ka'an tee
ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma, vaa sa'a ndee nuu tutu Su'si ma:
16 Jinu ko kuu sa'a, te ndenda sa,
te ndasa'a sa ve'e David ma ja ni kotuu
ma.
Te ndokani va'a sa,
vaa ni ndi'i ni ndatnana ma,
te ñatuu na in ka iyo-ka,
te ndasa'a sa sukan ni iyo xinañu'u ma,
17 sukan-va'a jin ndanduku ña'a
ndaka-ka ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi
a,
ja masu judío ka kuu i ma,
te jin ko kuu i ñuu maa sa ja kúu sa Iya
Tátnuni a.
18 Sa'a ká'an Iya Tátnuni ma iya sa'a ndaka
cha'a,
te jâ ni kaxtnu'u ya onde xi'na xeen-ka
ma ja sa'a ko kuu.
19 'Chukan kúu ja jani ini sa ja má jin
ka'nu ndee-ka o nuu ñayii masu judío ka
kuu i ma, ja jin nduu i sa'ya Su'si ma.
20 Su'va jín tee o tutu kí'in nuu i, ja máko jin
kaa i ja ni ka yoxtnee nuu ja masu Su'si ka
kuu ma, ji'in máko jin kivi nduu tee ma ji'in
ña'a ma, nú ñatuu jin tnanda'a-ka de ji'in ña
ma, ni a niñi kiti ma má jin kaa i, ni a jin kaa
i kuñu kiti ni ji'i-ni maa ma te ñatuu ni kee
niñi ti ma. Vaa ndaka cha'a jâ ni tatnuni
Su'si ma nuu Moisés ma ja másu ko jin sa'a
o ma.
21 Chukan kúu ja onde xi'na xeen-ka ma, in
in ñuu ma ni ka yo iyo in in ñayii ni ka yo
ndaka'vi tnu'u ni yo kaxtnu'u Moisés ma, te
ni ka yo ndakaxtnu'u i nuu ñayii ma sukan
ká'an ma ndaka kivi ni tatnuni Su'si ma ja
ma jin satniñu o ma te ni ka yo ndatna'a o
ini veñu'u lilikin ma nkuu —kúu de jiña'a
de.
22 Sani te tee ni tetniñu Jesús ma, ji'in
tee ka nukuiñi ja ka jini ka jito de ñayii ka
kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Jerusalén
ma, ji'in ndaka ñayii ka ndikin Su'si ma, ni
ka kaji i jaku tee jin koo ji'in Pablo ma ji'in
Bernabé ma ñuu Antioquía ma. Ni ka kaji
de tee nani Silas ma, ji'in Judas ma tee ka
xnani i Barsabás ma, vaa suu de ka kuu tee
jâ ni kuu kii-ka ka jini de tnu'u Su'si ma te
ka iyo va'a de nuu ya ma, ja ka iyo de ne'un
ndaka ñayii ka ndikin Su'si ma.
23 Te ni ka tetniñu de tutu ni ka tee de ma
ji'in maa tee ya'a. Te tnu'u ya'a ka kuu tnu'u
ni ka tee de ma:

“Saña ja ka kuu sa tee ni tetniñu maa
Jesús ma, ji'in tee ka nukuiñi ja ka jini ka
jito de ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i
ñuu Jerusalén ya, ka tee sa tnu'u ya'a nuu ni
ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a ja masu ñayii
judío ka kuu ni a ja ka iyo ni ñuu Antioquía
a, ji'in ñuu Siria a, ji'in ñuu Cilicia a. Ka
ndakan-tnu'u ñaña'a ña sa, te na chindee
ña'a Su'si ma.
24 Ni ka jini sa ja ni jan koo jaku tna'a sa
ma nuu ka iyo ni a, kovaa masu saña ni ka
tetniñu de, te ni ka sa'a de ja ni ka ndi ini
ni ja sukan ka ka'an de naxe jin kondikin o
Su'si ma.
25 Chukan kúu ja ni ka ndatnu'u tna'a sa, te
ni ka kaji sa uu tee ya'a, te ni ka tetniñu sa
de ji'in ñani o Pablo a, ji'in Bernabé a, tee
ka kutoo tna'a ji'in o a.
26 Te tee ya'a chi ka kukanu ini de Su'si ma,
te masu ka ndi ini de visi na jin ndo'o jin
neni de ja ka kaxtnu'u de tnu'u Jesucristo
Iya Tátnuni ma.
27 Chukan kúu ja ni ka tetniñu sa Judas a,
ji'in Silas a, sukan-va'a jin ndaka'an maa de
ndaka sukan ni ka ndatnu'u sa te ni ka tee
sa tutu kuan koo ji'in de a.
28 Vaa sukan kúni maa Xtumani Ndios ma,
te sukan ka jani tna ini sa, te ñatuu nawa ka
xtetuu-ka ña'a sa ja jin sa'a ni, nú masu ja
ndaka-ka cha'a-ni,
29 ja máko jin kaa ni ja ka yoxtnee nuu ja
masu Su'si ka kuu ma, ni a niñi kiti ma,
ni a kuñu kiti ni ji'i-ni maa ma te ñatuu ni
kee niñi ti ma, ji'in ja nú nde ni ñatuu jin
tnanda'a-ka ma te jin ko koto va'a ni maa
ni ja máko jin kivi nduu ni ji'in in-ka ñayii,
vaa ñatuu tnanda'a-ka ni ji'in i ma. Nuna
jin sa'a ni sa'a, va'a-ni jin koo ni nuu Su'si
ma. Chíndee ña'a Su'si ma ndaka ni.” Sa'a
ká'an tnu'u ni ka tee de ma.
30 Nuu ni ka ndakuan-ta'vi nuu tna'a de
ma, te kuan koo de ñuu Antioquía ma,
te nuu ni ka ndatna'a de ji'in ñayii ka
kandija Su'si ma ja ka iyo i yukan ma, ni
ka ndakua'a de tutu ma.
31 Te ni ka ka'vi ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si
ma tutu ma, te ni ka ndusii ini i ja ni ka
ndaka'an-so'o de nuu i ma.
32 Te Judas ma, ji'in Silas ma, tee ka
ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma ka kuu
de, te kua'a xeen ja ni ka ka'an de nuu
ñayii ma, ja ni ka ndakua'a de tnu'u kanu
ini, sani te ni ka ndatnii i tnu'u ndee tnu'u
ndatnu sukan jin koo va'a i nuu Su'si ma.
33 Te ni ya'a jaku kivi ni ka iyo de ñuu
yukan, sani te jin nu koo de ma, te ñayii ni
ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo i yukan,
vivii ni ka ndakuan-ta'vi nuu tna'a i ji'in de,
te kuan nu koo sii ini de nuu ka iyo tee ni
ka tetniñu ña'a ma.
34 Kovaa Silas ma chi ni jani ini de ja va'a-ka
ja kendoo tna de yukan.
35 Te Pablo ma ji'in Bernabé ma, ni ka
kendoo de ñuu Antioquía ma, te ka ndikin
ña'a kua'a ñayii ma, te ndaka i ji'in de ka
kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a Iya Tátnuni ma.

Ni kee Pablo ma ja ku-uu jichi kua'an de kuan kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

36 Ni ya'a jaku kii ma, te Pablo ma, jiña'a
de Bernabé ma:
—Jín koo o jín koto o ñayii ni ka kandija
Su'si ma ndaka ñuu nuu ni jan koo o ni ka
kaxtnu'u o tnu'u vii tnu'u va'a Iya Tátnuni
ma, sukan-va'a jin kuni o naxe ka iyo i
—kúu de jiña'a de.
37 Te Bernabé ma, kúni de ja jin koo de
ji'in Juan tee ka xnani i Marcos ma.
38 Kovaa Pablo ma ñatuu ni jatna ini de ja
jin koo de ji'in tee ma, vaa nuu ni jan koo
de ñuu Panfilia ma chi ni xndoo ña'a tee ma,
te ñatuu ni yo ndikin de nuu tniñu kuan koo
de ma.
39 Te ni-in de ñatuu ni kendoo ini sukan
ka jani ini in in de ma. Chukan kúu ja ni
ka ndusiin tna'a de. Bernabé ma, kua'an
de ji'in Marcos ma in nuu barcu ichi ñuu
Chipre ma.
40 Te Pablo ma, ni jeka de Silas ma,
sukan-va'a jin kondikin tna'a de jin koo de
ma, te ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, ni ka
jikan-ta'vi i nuu Iya Tátnuni ma ja jin kuu de
ma, ja na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a. Sani
te kuan koo de.
41 Ni ka ya'a de ñuu Siria ma, ji'in ñuu Cilicia
ma, ka ndaka'an ka ndakachi de nuu ñayii
ka kandija tnu'u Su'si ma ja jin kondikin
va'a i ya ma.

16

Pablo ma ji'in Silas ma, ni ka jeka de tee kúu Timoteo ma te kuan koo de ja jin kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma

1 Sani te ni ka kenda koo de ñuu Derbe ma
ji'in ñuu Listra ma, te yukan ni ka ndatna'a
de ji'in in tee jaa ndikin Jesús ma nani de
Timoteo. Te si'i de ma, kándija ña Su'si ma,
te ña'a ñuu judío ma kúu ña, te yuva de ma,
in tee ñuu griego ma kúu de.
2 Te ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja
ka iyo i ñuu Listra ma, ji'in ñuu Iconio ma,
ka ka'an vii ka ka'an va'a i ja kuu Timoteo
ma.
3 Pablo ma, ni kuu ini de ja jin koo de ji'in
Timoteo ma, te ni chitnuni de tee ma, ja
kuechi ñayii judío ka iyo ñuu yukan, vaa
ndaka i ka jini ja yuva de ma chi tee griego
ma kúu de.
4 Te kuan koo de ndi-in ndi-in ñuu ma, te ka
kaxtnu'u de sukan ni ka ndatnu'u tna'a tee
ni tetniñu Jesús ma, ji'in tee ka nukuiñi ja
ka jini ka jito de ñayii ka kandija Su'si ma ja
ka iyo i ñuu Jerusalén ma, sukan-va'a ndaka

ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, jín ko sa'a i
sukan ka kaxtnu'u de ma.
5 Te sukan, te ndaka ñuu nuu ka iyo ñayii ka
kandija tnu'u Su'si ma, ve jinkuiñi va'a-ka i
nuu Su'si ma, te ve jin kukua'a-ka i ndi-kivi
ndi-kivi.

Ni jininuu Pablo ma in tee ñuu Macedonia ma

6 Ni ka ya'a ndita de onde ñuu Frigia ma,
ji'in ñuu Galacia ma, vaa Xtumani Ndios
ma, ni ja'nu ndee ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u
Su'si ma ñuu Asia ma.
7 Nuu ni ka kenda koo de yatni ñuu Misia
ma, ni ka kuni de ja jin ya'a de ñuu Bitinia
ma, kovaa Xtumani Ndios ma, ñatuu ni wa'a
ya tnu'u.
8 Sani te ni ka ya'a ndita de ñuu Misia ma,
te ni ka kenda koo de ñuu Troas ma.
9 Te jakuaa ma, Pablo ma, ni jininuu de
ja in tee ñuu Macedonia ma, núkuiñi de, te
jikan-ta'vi xeen de, te jiña'a de:
—Ya'a tna ni ñuu Macedonia ma, te
chindee ña'a ni —kúu de jiña'a de.
10 Sani te Pablo ma, nuu ni jinu ja ni
jininuu de ma, sani te ni ka satu'va ndaka
sa, te kuan koo sa ñuu Macedonia ma, vaa
ni ka kukanu ini va'a sa ja maa Su'si ma ni
kana ña'a ja jin kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u
va'a maa ya ma nuu ñayii ñuu Macedonia
ma.

Ni kandija in ña'a ñuu Filipos ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

11 Ni ka ka koo sa in nuu barcu ñuu Troas
ma, te kuan koo ndita ndita sa onde ñuu
Samotracia ma, te kivi yutnee ma ni ka
kenda koo sa onde ñuu Neápolis ma.
12 Yukan, sani te kuan koo sa ñuu Filipos
ma. Yukan ka iyo nanimaa ñayii ñuu Roma
ma, te jâ ni ka ndasa'a ñuu i yukan. In ñuu
kanuu kúu i ne'un ñuu Macedonia ma. Te
ñuu yukan ni ka kendoo sa kua'a kivi.
13 Te in kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin
satniñu ñayii ma, ni ka ke koo sa kuan koo
sa yu'u ñuu ma, te ni jan koo sa in yu'u yute,
nuu ka ndatna'a ñayii ja jin kakan-ta'vi i
ma. Te ni ka jinkoo sa, te ni ka keja'a sa ka
ndatnu'u sa ji'in ña'a ni ka ndututu yukan.
14 In ña ma, nani ña Lidia, te in ña'a
ndachiñu'u Su'si ma kúu ña. Ña'a ñuu
Tiatira ma kúu ña, te ni yo xiko ña manta
vivii manta va'a xeen. Nani niniso'o ña
tnu'u Su'si ma, ni ndakune ya ini anua
ña ma, sukan-va'a koniniso'o ñukuun ña ja
ká'an Pablo ma.
15 Sani te ni ka jandute ña ji'in tna'a ña ma,
vaa ni ka kandija ña tnu'u Su'si ma, te sa'a
ni ka'an ña nuu sa:
—Nú ka jani va'a ini ni ja in ña'a kondikin
va'a Iya Tátnuni ma kúu sa, jin ya'a ni ve'e
sa a, te jin ndoo ni —kúu ña ká'an ña.
Te ni xtetuu ña'a ña ja jin ndoo sa.

Pablo ma ji'in Silas ma, ni ka yinee de vekaa ñuu Filipos

16 Te ora nuu kuan koo sa nuu jin
ndatna'a sa ja jin kakan-ta'vi sa nuu Su'si
ma, te ni kenda in suchi si'i ja yinee ña'a
in tachi, te chukan kúu ja ndaka jinitnuni
i nawa ko kuu ma, te káxtnu'u i nuu ñayii
ma. Chukan kúu ja kua'a xeen xu'un ni ka
yo ni'i tee xi-nuu ni yo jinukuechi i ma.
17 Suchi ya'a, ni ndikin ña'a i ja kuan koo sa
ji'in Pablo ma, te káyu'u i ká'an i:
—Tee ya'a chi tee ka jinukuechi nuu Su'si
iya iyo onde sukun ma ka kuu de, te ka
kaxtnu'u de nuu ni ichi naxe jin ndani'i
ta'vi o ma —kúu i ká'an i.
18 Sukan ni yo kuu i kua'a kivi, te ni
kuñaña Pablo ma, te ni ndakokuiñi de, te
ni ndonda de nuu tachi yinee i ma, te jiña'a
de:
—Ja maa Jesucristo ma, te tátnuni ri ja
xndoo ro suchi ya'a —kúu de jiña'a de.
Te maa ora yukan-ni, te ni xndoo tachi
ma suchi si'i yukan ma.
19 Nuu ni ka jini tee xi-nuu jinukuechi i ma
ja masu na xu'un kene'e-ka i ja jin ni'i de
ma, sani te ni ka tnii de Pablo ma ji'in Silas
ma, te ka ñu'u de tee ma ichi nuu ke'e ve'e
tniñu ma nuu ka iyo tee ka netniñu ma.
20 Ni ka jan xsia'a de tee ma nuu tee ka
ja'nde tniñu ma, te ka jiña'a de:
—Tee ya'a chi tee judío ma ka kuu de, te
ve koo de ka ska'an de ñayii ñuu o ya,
21 te ka kaxtnu'u de ja jin sa'a o sukan ka
sa'a de ma, tna'a ja masu iyo ja jin sa'a yo'o
ja ka kuu o ñayii ñuu Roma a —ka kuu de
ka jiña'a de.
22 Sani te ñayii ma, ni ka ndakiti ini i nuu
Pablo ma ji'in nuu Silas ma, te tee ka ja'nde
tniñu ma, ni ka tatnuni de ja jin tava i sa'ma
Pablo ma ji'in Silas ma te jin kani i de.
23 Ni jinu ni ka kani xeen i de ma, sani te ni
ka chinee i de vekaa ma, te ni ka tatnuni i
nuu tee jito ye'e vekaa ma ja ko koto vava'a
de nasa ke koo tee ma.
24 Ja ni jiniso'o de sukan ni ka tatnuni de
ma, ni jan xsia'a de Pablo ma ji'in Silas
ma onde kuan kivi-ka ini vekaa ma, te ni
chinee de ja'a tee ma sasava in vitu, te
ni ndachutna'a va'a de tnu, sukan-va'a jin
kinee va'a ja'a de ma, te ma kuu jin ke koo
de.
25 Nuu ve kuu sava ñuu ma, Pablo ma ji'in
Silas ma, ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, te
ka jita de ja ka ndachiñu'u de ya, te tee ka
yinee vekaa ma, ka niniso'o de.
26 Sani te ni keja'a tnaa xen-xeen, te
ni-ka'nu vekaa ma ni jaja ni'ni xen-xeen.
Sani te ni ka ndanune ndaka ye'e vekaa ma,
te ndaka yo'o kaa ka nu'ni ñayii ka yinee
vekaa ma chi ni ka kun-ne'ne i.
27 Sani te ni ndoto tee jito vekaa ma, te
ja ni jini de ja ndaka ye'e vekaa ma ni

ka ndanune ma, te ni tava de yuchi kúu
espada ndiso de ma, ja ka'ni de maa de
nkuu, vaa jani ini de ja ndaka ñayii ka yinee
vekaa ma, jâ ni ka jinu i kuan koo i.
28 Sani te Pablo ma, ni kayu'u nini'i de, te
jiña'a de:
—Máko sa'a ni maa ni ja u'vi, vaa ndaka
sa ka iyo ya'a —kúu de jiña'a de.
29 Sani te tee jito ye'e vekaa ma, ni jikan
de ja jin xndu'va i in ñu'u. Sani te ni kivi
kunu de nuu ka iyo tee ma, te ni'i ni'i-nka
de ni jinkoo jiti de nuu ja'a Pablo ma ji'in
Silas ma.
30 Sani te ni ndene'e de tee ma, te ni
jikan-tnu'u de tee ma, te jiña'a de:
—Ndijin, ¿nawa sa'a sa ja kuu kaku sa
nuu tnundo'o tnuneni ya'a? —kúu de jiña'a
de.
31 Sani te ka jiña'a Pablo ma ji'in Silas ma:
—Kandija ni ja Jesucristo ma kúu Su'si
Iya Tátnuni ma, te jin kaku ni ji'in ñayii ve'e
ni ma, te jin ndani'i ta'vi ni —ka kuu de ka
jiña'a de.
32 Sani te ni ka kaxtnu'u Pablo ma ji'in
Silas ma tnu'u Iya Tátnuni ma nuu de, ji'in
nuu ndaka-ka ñayii ve'e de ma.
33 Te maa ora yukan, maa jakuaa yukan, te
tee jito vekaa ma, ni jeka de Pablo ma ji'in
Silas ma, sukan-va'a ndakate de nuu ni ka
tnakue'e tee ma. Sani te maa jakuaa yukan,
te ni ka jandute ndaka de ve'e de ma.
34 Te tee jito vekaa ma, ni chi'i de Pablo ma
ji'in Silas ma ve'e de ma, te ni sunkoo de tee
ma nuu mesa ma, vaa iyo sii ini xeen de ja
ndaka de ve'e de ma ni ka kandija Su'si ma,
te ni ka jaa ni ka ji'i ndaka de ja iyo tu'va
ma.
35 Nuu jâ ni ndii ma, ni ka tetniñu tee ka
ja'nde tniñu ma tee ka kuu ndaja'a ma ja jin
koo de jin kuña'a de tee jito ye'e vekaa ma
ja kene'e de Pablo ma ji'in Silas ma.
36 Te tee jito ye'e vekaa ma, ni ndakuña'a de
Pablo ma sa'a:
—Tee ka ja'nde tniñu ma, ni ka tatnuni
de ja xsiaa ña'a sa. Te vitna, te ke koo ni, te
kuán koo sii ini ni —kúu de jiña'a de.
37 Kovaa Pablo ma, jiña'a de nuu tee ka
kuu ndaja'a ma:
—Ni ka kani ña'a de nuu ndaka ñayii ma,
te ni ka chinee va'a ña'a de vekaa a, te ñatuu
ni ka sa'a ndaa de ja jin ka'nde de tniñu sa
a, te vitna ja tee ñuu Roma a ka kuu tna sa.
¿Te ka kuni de ja jin kene'e yu'u ña'a de?
Masu kuu, nú masu ja onde ki koo maa de
ja jin kene'e ña'a de vekaa a —kúu de jiña'a
de.
38 Sani te tee ka kuu ndaja'a ma, ni jan
koo de ni ka ndakuña'a de nuu tee ka ja'nde
tniñu ma, te tee ya'a chi ni ka yu'u de ja ni
ka jiniso'o de ja Pablo ma ji'in Silas ma, tee
ñuu Roma ma ka kuu de ma.
39 Te ni ki koo de, te ni ka kene'e de tee ma
vekaa ma, te vivii ka jiña'a de nuu tee ma
ja na jin ke koo de ñuu yukan.
40 Sani te ni ka ke koo de vekaa ma, te ni jan
koo de ve'e ña'a kúu Lidia ma ni ka jan koto
de ndaka-ka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma.
Te ni ka ndaka'an-so'o-ka de nuu ndaka i
ma sukan jin ko sa'a jin ko kuu i nuu Su'si
ma. Sani te kuan koo de-ni.

17

Sukan ni kuu ja ni kenda koo Pablo ma ji'in Silas ma ñuu Tesalónica ma

1 Ni ka ya'a de ñuu Anfípolis ma ji'in ñuu
Apolonia ma, te ni ka kenda koo de ñuu
Tesalónica ma, nuu iyo in veñu'u luluu ñayii
judío ma.
2 Te Pablo ma, ni kivi de ini veñu'u ma,
sukan játna ini de sa'a de ndaka ñuu
nuu ja'an de ma. Te ni kuu uni jichi
ndaka'an-so'o de nuu ñayii ma kivi ni tat-
nuni Su'si ma ja ma jin satniñu i ma, kovaa
ñatuu ni ka jatna ini i ja ká'an de ma,
3 vaa ndákaxtnu'u de sukan ká'an tutu ndee
tnu'u Su'si ma, ja jiniñu'u ja Cristo ma ndo'o
neni ya te kûu ya, kovaa sani te ndateku ya
ma:
—Te Jesús iya ká'an sa ma, maa ya kúu
Cristo iya ni tetniñu Su'si ma —kúu de jiña'a
de.
4 Te jaku ñayii ma, ni ka kandija i tnu'u
Su'si ma, te ni ka ndandikin tna'a i ji'in
Pablo ma ji'in Silas ma. Te sukan ni ka sa'a
tna kua'a ña'a ka ndanuu-ka, ji'in tee ka
kuu griego ma ja jâ ka ndachiñu'u tna de
Su'si ma nkuu.
5 Te ñayii judío ma ja ñatuu ka kandija i
ma, ni ka kukueñu ini i, te ni ka nduku i
jaku tee inukuxi ma tee ka sa'a ja u'vi ma, te
nuu ni ka kukua'a i ma, ni ka ska'an i ñayii
ñuu ma, te ni jan koo i ve'e tee kúu Jasón
ma, te ni ka kivi koo ni'i, ni ka kivi koo îyo
i, ka ndanduku i Pablo ma ji'in Silas ma. Ka
kuni i ja jin kene'e nda'a i de te jin koo i ji'in
de nuu ka ndatna'a ndaka ñayii ñuu ma.
6 Kovaa ñatuu ni ka ndani'i i de, te chukan
kúu ja kuan koo i ji'in tee kúu Jasón ma, ji'in
jaku-ka ñayii ka kandija Su'si ma, nuu tee
ka netniñu ñuu yukan, te ka kayu'u i, ka
jiña'a i:
—Pablo ma ji'in Silas ma chi ka skanaa
de ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te ni ka kenda
koo de ñuu o ya.
7 Te tee kúu Jasón a, ni jan-ta'vi de tee ma
ve'e de ma. Ndaka tee ya'a ka ka'an ja iyo
in-ka rey nani Jesús, te chukan kúu ja masu
ka kandija de ja tátnuni tee kúu César tee
kúu emperador ma —ka kuu i ka jiña'a i.
8 Ja ni ka jiniso'o ñayii ma, ji'in tee ka
netniñu ñuu yukan ma, ni ka ndakiti ini i.

9 Kovaa ni chuya'vi Jasón ma xu'un nuu tee
ka netniñu ma, sukan-va'a jin ke koo de ji'in
tna'a de ma, sani te ni ka xsiaa de tee ma.

Sukan ni kuu ja ni ka kenda koo Pablo ma ji'in Silas ma ñuu Berea ma

10 Sani te ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si
ma, ni ka tetniñu i Pablo ma ji'in Silas ma
jakuaa yukan onde ñuu Berea ma. Te nuu
ni ka kenda koo de ñuu yukan, te ni ka kivi
koo de in veñu'u luluu ñayii judío ma.
11 Ñayii ya'a chi inuva'a-ka ini i sana ñayii
ka iyo ñuu Tesalónica ma, vaa ni ka jan-ta'vi
vivii i tnu'u Su'si ma, te ndi-kivi ndi-kivi ka
skua'a vivii i tnu'u Su'si ma, sukan-va'a jin
kuni i nú ja ndaa kúu ja ka ka'an Pablo ma
ji'in Silas ma.
12 Te sukan, te kua'a ñayii ñuu yukan, ji'in
kua'a ña'a ñuu griego ña'a ka ndanuu-ka
ma, ji'in kua'a tee ma, ni ka kandija tnu'u
Su'si ma.
13 Nuu ni ka jini ñayii judío ka iyo ñuu
Tesalónica ma ja Pablo ma, suni ni jan
kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma ñuu Berea ma,
sani te ni jan koo i yukan, te suni ni ka
ska'an i kua'a ñayii ñuu yukan ma.
14 Sani te ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma,
ni ka tetniñu i Pablo ma kua'an de ichi yu'u
mar ma. Te Silas ma ji'in Timoteo ma, ni ka
kendoo de yukan.
15 Te tee kuan koo ji'in Pablo ma, ni jan koo
de ji'in tee ma onde ñuu Atenas ma, sani
te ni ka ndakokuiñi de ñuu Berea ma ja jin
kuña'a de Silas ma ji'in Timoteo ma ja jin
nu koo yachi de nuu iyo Pablo ma.

Sukan ni ndo'o Pablo ma ñuu Atenas ma

16 Nani Pablo ma, ndetu de tee ma ñuu
Atenas ma, kúxii ini de ja kúnda'vi ini de ja
ñayii ñuu yukan, vaa nde'ya de ja ka chiñu'u
xeen i ja masu Su'si ka kuu ma.
17 Chukan kúu ja Pablo ma, ni yo ja'an de
veñu'u luluu ñuu yukan, nuu ka ndatna'a
ñayii judío ma ji'in ñayii griego ma ja jâ ka
chiñu'u i Su'si ma, te ûni ñukuun káxtnu'u
va'a-ka de siki tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo
ma. Te suni ndi-kivi ndi-kivi ni yo ja'an
de nuya'vi ma, te suni sukan ñukuun ni
yo kaxtnu'u tna de nuu ñayii griego ka
ndatna'a yukan ma.
18 Te jaku tee ka sa'a tnu'u ja tee ndichi ka
kuu de ma, ja ka skua'a de naxe ko kuu ñayii
ma, ñatuu ka jatna ini de ja ká'an Pablo ma,
te su'va su'va ka kuu de, vaa in jichi tee ka
kuu epicúreos ma, ka ndi ini de naxe jin
koo sii ini de ñuu ñayivi ya, te in jichi-ka tee
ka kuu estoicos ma ka ka'an kuiti kanda o
naxe ndo'o neni o ma. Chukan kúu ja ka
ka'an de:

—¿Nawa kúni ka'an ndaka tnu'u ká'an tee
ya'a? —ka kuu de ka ka'an de.

Te in jichi de ma ka ka'an:

—In tee káxtnu'u tnu'u in-ka su'si jaa kúu
de —ka ka'an de.

Vaa ni kaxtnu'u Pablo ma tnu'u vii tnu'u
va'a Jesús ma, ji'in sukan ni ndateku ya ma.
19 Te ni ka jeka de Pablo ma, te ni jan koo
de in nuu nani Areópago nuu ka ndatna'a
kua'a ñayii ma, te ni ka jakondee de ka
jikan-tnu'u de:

—Ka'an ni nawa kúni ka'an tnu'u jaa ja
káxtnu'u ni a.
20 Vaa vee ni kaxtnu'u ni tnu'u ja masu ka
jini sa, te ka kuni sa ja jin kuni sa nawa kúni
ka'an —ka kuu de ka jiña'a de.
21 Vaa ñayii ñuu Atenas ma, ji'in ñayii
masu ñuu yukan ka kuu i ja ka iyo i yukan
ma, masu nawa ka sa'a-ka i, nú masu ja ka
ndetu i in-ka ja jaa ja jin koniniso'o i, te saa
kuu jin ndatnu'u tna'a i ma.
22 Sani te Pablo ma, ni jinkuiñi de sasava
nuu nani Areópago ma, te jiña'a de:

—Ndijin tee ka iyo ñuu Atenas a, jini sa
ja ndijin chi ka jatanuu xeen ni ja ka kuu
su'si ni ma.
23 Vaa ni ya'a sa, te ni jini sa altar nuu ka
yinee su'si ni ma, te suni ni jini sa in altar ja
ñatuu nawa yinee, te sa'a ká'an tnu'u ndee
ma: “Altar in su'si ñatuu jin kuni-ka o ma
kúu cha'a.” Chukan kúu ja tna'a Su'si ka
chiñu'u ni ma iya ñatuu jin kuni-ka ni ma,
kúu iya káxtnu'u sa nuu ni a.
24 ’Su'si ya'a kúu iya ni sa'a ni-ka'nu ñuu
ñayivi a ji'in ndaka ja ka iyo a, te suu ya kúu
iya tátnuni andivi ma ji'in nuu ñu'ú ya. Iya
ya'a, masu iyo ya veñu'u nuu ka sa'a ñayii
ma.
25 Ni a masu jiniñu'u ya ja na in kua'a nawa
kuatniñu ya, su'va maa ya kúu iya sa'a ja
kúu ka xtatachi o a te ka teku o a, te táa ya
ndaka nawa ka jiniñu'u o ma.
26 Te maa ya ni sa'a in-ni ñayii ma, te ni
kukua'a xeen o ja ka iyo o ni-ka'nu ñuu
ñayivi a. Te maa ya ni jani ini na saa tiempu
ko kuu in kivi ma in yoo ma in kuiya ma, te
ni jani ini ya ndenu jin ko kuu xe'ñu in in
ñuu ma.
27 Sa'a ni sa'a ya, sukan-va'a jín ndasa'a
ñayii ma kuenda te jín ndanduku i ya. Vaa
vala ti'i-ni ja sa'a o, te kuu ndani'i o ya. Te
ja ndaa kúu ja masu jika kuiti iyo ya nuu ka
iyo in in o a.
28 Vaa ja maa ya ma, te ka teku o te ka
kanda o te ka iyo o, vaa maa ya jito ña'a, te
jâ yatni sukan ka ka'an tna jaku tee ndichi
ka iyo ne'un ni a: “Vaa sa'ya tata maa ya ka
kuu o”, ka ka'an de.
29 ’Te nú sa'ya tata maa Su'si iya ká'an sa
a ka kuu o, te máko jin kani ini o ja tna'a ja
ka jani ini maa ñayii ma te vivii ka ndane'e
i ji'in oro ma, xi ji'in plata ma, xi ji'in yuu
ma, kúu Su'si ma, chi ña'a.
30 Ja ndaa kúu ja Su'si ndija ma chi ñatuu
ni ke'en kuenda ya ndaka ja u'vi ni ka

yo sa'a o onde xi'na-ka ma, nuu ñatuu jin
kuni-ka o naxe jin kondikin o ya ma, kovaa
vitna tátnuni ya nuu ndaka ñayii ni-ka'nu
ñuu ñayivi a ja na jin ndakani jín ndaka'vi
ini i te jín xndoo i ja u'vi ka sa'a i ma te jín
ndakokuiñi i nuu maa ya ma, sukan-va'a jin
kaku i nuu ja u'vi ma.
31 Vaa maa Su'si ma, ni kaji ya in kivi ja
sa'a ndaa ya, te maa Sa'ya ya iya ni tetniñu
ñayivi ya ni kii ya ñuu ñayivi ya kúu iya
ndakan ndaa kuenda nuu ndaka ñayii a. Te
chukan kúu ja ni kaxtnu'u ya ja sukan ko
kuu, vaa ni ndaxteku ya Sa'ya ya ma —kúu
de jiña'a de.
32 Kovaa nuu ni ka jiniso'o i siki ja ni
ndateku ya ma, sani te jaku i ni ka jakundee
Pablo ma, te jaku-ka i ka jiña'a:
—Ka kuni sa ja ndaka'an ni tnu'u ya'a
in-ka tuku kivi, te jin koniniso'o sa —ka kuu
i ka jiña'a i.
33 Te ni jinu ni ka'an de ma, te ni ndee de
ne'un ndaka ñayii ma.
34 Kovaa jaku i chi ni ka kandija i, te ni ka
ndandikin tna'a i ji'in Pablo ma. Ne'un ñayii
yukan iyo tna tee nani Dionisio tee ja'an
kutu nuu Areópago ma. Suni iyo tna ña'a
nani Dámaris ma. Te suni ka iyo tna jaku-ka
ñayii.

18

Sukan ni kuu ja ni kenda Pablo ma ñuu Corinto ma

1 Nuu ni jinu sukan ma, Pablo ma, nuu ni
ndee de ñuu Atenas ma, sani te kua'an de
ñuu Corinto ma.
2 Yukan ni ndani'i de in tee judío nani
de Aquila. Te tee ñuu Ponto ma kúu de.
Jaku-ni kivi iyo ja ni kenda tee kúu Aquila
ma ji'in ñasi'i de ña'a nani Priscila ma ñuu
Corinto ma, vaa ni ka ke koo de ñuu Italia
ma, kuechi ja tee kúu emperador nani
Claudio ma, ni tatnuni de ja ndaka ñayii
judío ma, na jin nde koo i ñuu Roma ma. Te
sukan ni ka ndatna'a Pablo ma ji'in Aquila
ma.
3 Te ni jini Pablo ma ja in-ni tniñu ka sa'a
de ji'in tee ma. Chukan kúu ja ni kendoo de
nuu ka iyo tee ma, vaa ve'e sa'ma ka sa'a
de, sukan-va'a kuu satniñu tna de ji'in tee
ma.
4 Ndaka una kii, kivi ni tatnuni Su'si ma
ja ma jin satniñu ñayii ma, Pablo ma ká'an
ká'an de tnu'u Su'si ma ini veñu'u luluu ma,
vaa kúni de ja jin kandija ñayii judío ma ji'in
ñayii griego ma sukan ni sa'a Su'si ma ja jin
ndani'i ta'vi o ma.
5 Te Silas ma ji'in Timoteo ma, ni ka nde
koo de ñuu Macedonia ma, te kuan koo de
ñuu Corinto ma. Te nuu ni ka kenda koo de
ma, Pablo ma, ûni jatanuu xeen de káxtnu'u
de nuu ñayii judío ka iyo ñuu yukan ma, ja
Jesús ma kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma.
6 Kovaa ñayii judío ma, ni ka keja'a ka
ndakiti ini i, te ni ka ka'an ndeva'a i nuu
de ma. Sani te Pablo ma, ni kaja ni'ni de
sa'ma de ma, ja ko kuu i in seña ja masu
kuechi-ka de kúu, te jiña'a de:
—Kuechi maa ni jin ko kuu nawa jin
ndo'o jin tna'a ni. Masu na kuechi saña.
Vitna, te ki'in sa kaxtnu'u sa tnu'u Su'si ma
nuu ñayii masu judío ka kuu i ma —kúu de
jiña'a de.
7 Sani te Pablo ma, ni kee de veñu'u ma,
te kua'an de ve'e in tee nani Justo ma. In
tee jinindija Su'si ma kúu de, te iyo yatni
de nuu kátuu veñu'u luluu ma.
8 Te tee nani Crispo ma, tee tátnuni veñu'u
luluu ma kúu de, te ni kandija de ja Jesús
ma kúu Su'si Iya Tátnuni ma, te ni ka kandija
ndaka ñayii ve'e de ma, te suni kua'a xeen
tna ñayii ñuu Corinto ma ni ka kandija ja
ni ka jiniso'o i tnu'u Su'si ma ja ni kaxtnu'u
Pablo ma, te ni ka jandute i.
9 Sani te jakuaa yukan ni jininuu Pablo
ma ja jiña'a Iya Tátnuni ma:
—Má koyu'u ni, te kaxtnu'u-ka ni tnu'u
maa sa a. Máko kasiyu'u ni.
10 Vaa maa sa iyo ji'in ni, te ni-in ñayii masu
kuu kaki'i nda'a ña'a i ja sa'a ndeva'a ña'a i,
vaa ñuu ya'a ka iyo kua'a ñayii ja jin kandija
ña'a i ja maa sa kúu Su'si, te jin nduu i ñayii
ñuu maa sa —kúu ya jiña'a ya.
11 Chukan kúu ja ni kendoo Pablo ma in
kuiya yo sava ñuu yukan, ni yo kaxtnu'u de
nuu ñayii ma tnu'u Su'si ma.
12 Kovaa ni kuu ja kivi tátnuni tee kúu
Galión ma ñuu Acaya ma, ñayii judío ma, ni
ka ndatnu'u tna'a i, te ni ka tnii i Pablo ma
te ni jan koo i ni ka jan xsia'a i de nuu tee
kúu Galión ma nuu ja'nde de tniñu ñayii ma.
13 Te ka jiña'a i:
—Tee ya'a, sa'a de ja jin chiñu'u ñayii a
Su'si ma sukan kúni maa de, te masu sukan
ni tatnuni Moisés ma —ka kuu i ka jiña'a i.
14 Te iyo Pablo ma ja ka'an de, kovaa
xi'na-ka ni ka'an tee kúu Galión ma, te jiña'a
de:
—Ndijin ñayii judío a, nute ni kija koo ni
ji'in in ñayii ja ni ja'ni i in ndiyi xi ni sa'a
ndeva'a i, iyo sa ja koniniso'o sa.
15 Kovaa nú siki ja tnu'u ka ka'an ni a xi
siki ja na sa'ya na tata ka kuu ni ma xi siki
ja ni ka tatnuni i ja jin sa'a ni ma, masu
kuu ka'nde sa tniñu yukan. Jin koto maa
ni naxe jin sa'a ni chi saña chi masu kúni
sa ja ka'nde sa tniñu siki ja ka ka'an ni a
—kúu de jiña'a de.
16 Chukan kúu ja ni tatnuni de ja jin
kene'e de ñayii ma nuu ja'nde de tniñu ma.
17 Sani te ndaka ñayii ma, ni ka tnii i tee kúu
Sóstenes ma tee tátnuni veñu'u luluu ma, te
ni ka kani i de nuke'e nuu ja'nde tee kúu

Galión ma tniñu ma. Kovaa tee kúu Galión
ma masu ni ndi ini de ja ka kuu maa i ma.
18 Te Pablo ma ni iyo-ka de kua'a-ka kivi
ñuu Corinto ma, saa ni ndakuan-ta'vi de
nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te ni
ndee de, te kua'an de in nuu barcu ichi ñuu
Siria ma, te ni ka ndikin ña'a Priscila ma
ji'in Aquila ma. Nuu ka iyo de ñuu Cencrea
ma, ni sa'a de ja jin sete yanda i xini de ma,
ja kuechi ja in ja ni skuiso de nuu Su'si ma
ja sa'a de.
19 Nuu ni kenda koo de ñuu Éfeso ma, Pablo
ma, ni xndoo de ñayii kuan koo ji'in de ma
ke'e ma, te ni kivi de ini veñu'u luluu ma,
te ka ndaa ka nuu de ka ndatnu'u de siki
tnu'u Su'si ma ji'in tee judío ma.
20 Te tee judío ka iyo ñuu yukan, ka xtetuu
de Pablo ma ja na kendoo de jaku-ka kivi
ji'in de yukan. Kovaa ñatuu ni kuni de.
21 Te nuu ni ndakuan-ta'vi de ma, ni jiña'a
de:

—Jiniñu'u ja no'o sa ja koo sa viko ve
kuyatni ñuu Jerusalén ma, kovaa ndii sa
in-ka jichi, nú Su'si ma kúni ja sukan ko kuu
—kúu de jiña'a de.

Te ni ndaa de in nuu barcu ñuu Éfeso ma,
te kua'an de.

*Pablo ma, ni ndeja'a de ja ku-uni jichi
kuan kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma*

22 Nuu ni ndenda de ñuu Cesarea ma, ni
kaa de ni ja'an de ñuu Jerusalén ma ni jan
nu kua'a de nchuxi ñayii ka kandija Su'si
ma ja ka iyo i yukan, te sani te ni ndêe de
kuan no'o de ñuu Antioquía ma.
23 Ni jinu ni iyo de jaku kivi yukan, te ni
kee de, te kua'an de kuan koto de ñayii
ka ndikin Jesús ma ja ka iyo i ni-ka'nu
ñuu Galacia ma ji'in ñuu Frigia ma, te
ndáka'an-so'o de ja na jin konukuiñi va'a i
nuu Su'si ma.

*Tee kúu Apolos ma, káxtnu'u de tnu'u
Su'si ma ñuu Éfeso ma*

24 Sani te ni kenda in tee judío nani de
Apolos ñuu Éfeso ma. Te tee ya'a, tee ñuu
Alejandría ma kúu de, te in tee vivii ká'an
kúu de, te jini xeen de nawa ká'an tnu'u
Su'si ma.
25 Jâ ni jaku'ni va'a ini de ichi Iya Tátnuni
ma, te ká'an ndaa ká'an ndija de siki Jesús
ma. Yika-ni ja jini de kúu sukan ni skuan-
dute Juan ma, kovaa ni-yu'u ni-ini de ká'an
de tnu'u Su'si ma.
26 Te ñatuu ni yu'u de, te ni keja'a de ká'an
de ini veñu'u luluu ma. Te ni ka jiniso'o
Priscila ma ji'in Aquila ma, te ni ka kene'e
siin de tee ma, te vivii ni ka ndakaxtnu'u
ndaa-ka de siki ichi Su'si ma.
27 Vaa Apolos ma chi kúni de ja ki'in de
ñuu Acaya ma. Te ñayii ni ka nduu sa'ya
Su'si ma, ka jiña'a i ja va'a-ni kúu ja sa'a
de sukan, te ni ka tee i tutu kua'an nuu
tee ka ndikin Jesús ma ja ka iyo de yukan,
sukan-va'a jín kuan-ta'vi de tee ma nuu ka
iyo de ma. Nuu ni kenda de ñuu yukan, te
ni chindee xeen de ñayii ni skuta'vi Su'si ma
i ja vii ja va'a ma ja jâ ni ka kandija i ya ma.
28 Vaa ni-yu'u ni-ini de ni yo kaxtnu'u de
nuu ka iyo kua'a ñayii ma ja sukan ká'an
tutu ndee tnu'u Su'si ma ja Jesús ma kúu
Cristo iya ni tetniñu maa Su'si ma, te jiña'a
de ja sukan-ni ka kaxtnu'u tee judío ma,
masu va'a-ni iyo.

19

*Sukan ni kúu ja ni kenda Pablo ma ñuu
Éfeso ma*

1 Nani Apolos ma, iyo de ñuu Corinto ma,
Pablo ma, ni ja'an de ndaka-ka ñuu ka iyo
onde yuku sukun-ka ma, sani te kuan no'o
tuku de ñuu Éfeso ma. Te ni ndani'i de jaku
ñayii ka ndikin ka sa'a i sukan ká'an tnu'u
Jesús ma ja ka iyo i ñuu yukan.
2 Te jiña'a de:

—¿Ni ka kuta'vi ni Xtumani Ndios ma, kii
nuu ni ka kandija ni tnu'u Su'si ma? —kúu
de jiña'a de.

Te ni ka ndakone'e i:

—¡Ñatuu vi! Vaa ni masu nama ka jiniso'o
sa ja iyo Xtumani Ndios ma —ka kuu i ka
jiña'a i.

3 Sani te ni jiña'a Pablo ma:

—¿Naxe ni ka jandute ni? —kúu de jiña'a
de.

Te ka jiña'a i:

—Sukan ni skuandute Juan ma —ka kuu
i ka jiña'a i.

4 Te jiña'a Pablo ma:

—Sukan ni skuandute Juan ma chi ja
jin ndakani jin ndaka'vi ini ñayii ma kúu.
Te jin xndoo i ja u'vi ka sa'a i ma, te jin
ndakokuiñi i nuu Su'si ma. Te Juan ma suni
ni yo jiña'a de nuu ñayii ma ja jin kandija i
iya kenda kuee-ka ma sana maa de ma. Iya
ya'a kúu Jesús iya ni tetniñu Su'si ma —kúu
de jiña'a de.

5 Ja ni ka jiniso'o i sukan ma, sani te ni
ka jandute i ja maa Jesús ma ja kúu ya Iya
Tátnuni ma.
6 Te nuu ni sonee Pablo ma nda'a de siki
ñayii ya'a ma, sani te ni ka kuta'vi i Xtumani
Ndios ma, sani te ni ka keja'a i ka ka'an i in
in sa'an, te ka ndakaxtnu'u i tnu'u ni wa'a
Su'si ma nuu in in i ma.
7 Te ja ndaka-ni tee ma chi uxi uu de kúu
ne'un ndaka i ma.

8 Te Pablo ma, ni kivi de ini veñu'u luluu
nuu ka ndatna'a ñayii judío ma, te ni masu
ni yu'u de, su'va ni-yu'u ni-ini de ni yo
ka'an de siki ja sukan tátnuni Su'si ma. Te
sa'a ni yo sa'a de uni yoo, vaa kúni de ja jin
kandija ñayii ma tnu'u Su'si ma.

9 Kovaa jaku i ma, masu ni ka kandija i,
su'va ni ka ndundee-ka ini i, te ka ka'an
ndeva'a i ja kuu ichi Su'si ma nuu ndaka-ka
ñayii ka iyo ma. Chukan kúu ja Pablo ma,
ni sa'a siin de ndaka ñayii ni ka kandija
tnu'u Su'si ma, te ni ka yo ndatna'a de
ini skuela tee nani Tirano ma, te ndi-kivi
ndi-kivi ñukuun kuiti káxtnu'u de tnu'u Su'si
ma nuu ñayii ma, sukan-va'a jin jaku'ni ini
i.
10 Sukan ni yo sa'a, ni yo sa'a de uu kuiya,
te onde ndaka ñayii ka iyo ni-ka'nu ñuu Asia
ma, ja ka kuu i judío ma ji'in griego ma, ni
ka jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a Jesús Iya
Tátnuni ma.
11 Te ja maa Su'si ma, te ni yo sa'a Pablo
ma milagru ja masu nama ni ka yo jini i ma,
12 ja onde pañu Pablo ma xi sa'ma ne'nu de
ma, ndeva'a-ni na in ku'u ma te na kaki'i
i ma chi ni ka yo nduva'a i ndeva'a-ni na
kue'e ka ndo'o i ma, te onde tachi ka yinee
ñayii ma, ni ka yo nde koo i te kuan koo maa
i. Te sa'a ni yo kuu, vaa tnu'u ndee tnu'u
ndatnu maa Su'si ma ni yo iyo ji'in Pablo
ma.
13 Kovaa jaku tna tee ka kuu judío ma, ni
ka nduku ini tna de ja jin kene'e de tachi
ma, te ka ndakune'e tna de Jesús Iya Tátnuni
ma, te sa'a ka jiña'a tna de:
—¡Ja maa Jesús iya káxtnu'u Pablo ma, te
tátnuni ri ja kee ro te má koo-ka ro ini anua
ñayii jiña! —ka kuu de ka jiña'a de.
14 Sa'a ni ka yo sa'a ndi-uja sa'ya tee kúu
Esceva ma in tee tátnuni nuu sutu ñayii judío
ma.
15 Kovaa ni ndakone'e tachi ma, te jiña'a
i:
—Jesús ma chi jini sa ya, te jini sa na in
kúu Pablo ma, kovaa ndijin, ¿na in ka kuu
ni? —kúu i jiña'a i.
16 Te tee yinee ña'a tachi ma, ni kandava
de siki ndaka suchi ya'a, te ni kundee de ni
kani de i, te ni sa'a ndeva'a xeen de i, te ni
xtavichi de i, te ni xtnakue'e de i, te ka jinu
yakua ndaka sa'ya tee kúu Esceva ma, ni ka
nde koo i ve'e ma.
17 Te ndaka ñayii judío ma ji'in ñayii griego
ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma, nuu ni ka jini i
ja sukan ni kuu ma ja masu ndeva'a-ni ñayii
kuu sa'a sukan ma, te ni ka yu'u xeen i, te ni
ka ndakunitnuni i ja Jesús Iya Tátnuni ma,
Su'si ndija kúu ya.
18 Te kua'a ñayii ni ka kandija tnu'u Su'si
ma, te ni ka kenda koo i nuu ka ndatna'a
Pablo ma ji'in ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si
ma, te ni ka ndaka'an, ni ka ndakachi i ja
u'vi ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu i ma.
19 Te kua'a xeen ñayii tasi ma, ka yinda'a i
libru ni ka yo jatniñu i ma, te ni ka ja'mi i
nuu ndaka ñayii ka iyo ma. Te ni ka ndatava
i kuenda na saa xu'un ni ka chiya'vi i libru
ni ka yo jatniñu i ma, te uu xiko uxi (50) mil
xu'un plata kúu.
20 Te ja sukan ka jini ñayii ma ja iyo
tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma, te ve jin
kukua'a-ka i ka kandija, te ve kuitenuu-ka
tnu'u Su'si ma.
21 Ja ni ya'a ndaka cha'a ma, sani te Pablo
ma, ni jani ini de ja no'o de ñuu Jerusalén
ma, te ichi kuan no'o de ma, te ki'in de jin
koto de ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka
iyo i ñuu Macedonia ma ji'in ñuu Acaya ma.
Te jinu koo de ñuu Jerusalén ma, te ki'in de
ñuu Roma ma.
22 Sani te ni tetniñu de uu tee ka chindee
ña'a ma, ja jin jakoxtnuu de jin koo de ñuu
Macedonia ma. Tee ya'a ka kuu Timoteo
ma, ji'in Erasto ma. Te ni kendoo-ka maa
de jaku kivi ñuu Asia ma.

Sukan ni ka ndaskanda tna'a ñayii ñuu Éfeso ma

23 Ne'un kii yukan ni ka ndakiti xeen ini
ñayii ma kuechi ja sukan ni kaxtnu'u Pablo
ma naxe kondikin o ichi Su'si ma.
24 Te tee nani Demetrio tee satniñu ji'in kaa
kúu plata ma, te ni yo ndane'e de veñu'u
lilikin sukan kaa veñu'u nuu yinee ja nani
Diana ma, te ndaka tee ni ka yo satniñu
tniñu yukan ma, ni ka yo ni'i kua'a de
xu'un.
25 Chukan kúu ja tee kúu Demetrio ma, ni
ndaxtutu de ndaka tee ka satniñu tniñu
yukan ma, te sa'a jiña'a de:
—Ka jini maa ni ja ja tniñu ka sa'a o a, te
ka ni'i kua'a o xu'un.
26 Kovaa ka jini o te ka jiniso'o o ja tee kúu
Pablo ma, masu yika-ni ja ñuu Éfeso a, nú
masu ja ni-ka'nu ñuu Asia a, káxtnu'u de ja
masu nawa ka kuu ja ka sa'a ñayii ma ji'in
nda'a i ma, te ni kundee de ni ndaxsama de
ja ka jani ini kua'a ñayii ma.
27 Masu yika-ni ja tniñu ka sa'a o a ma
koo-ka, nú masu ja suni veñu'u nuu yi-
nee su'si nani Diana ma, masu na in-ka
ndachiñu'u-ka, te keja'a naa jayiñu'u su'si
yukan ja ka ndachiñu'u ndaka ñayii ñuu
Asia a ji'in ni-ka'nu ñuu ñayivi a —kúu de
jiña'a de.
28 Nuu ni ka jiniso'o de sukan ká'an tee
kúu Demetrio ma ja sukan sa'a Pablo ma,
te ni ka ndakiti xeen ini de, te ka kayu'u de
ka ka'an de:
—¡Ka'nu xeen-ka Diana iya ka chiñu'u
ñayii ñuu Éfeso a! —ka kuu de ka ka'an de.
29 Te ndaka ñayii ñuu ma, ñatuu ka ni'i ini
i nawa jin sa'a i. Te ndaka i, ûni ka jinu i
ka jexni'ni tna'a i ni ka kivi koo i nuu ka
ndatna'a ñayii ñuu ma ja nú iyo nawa ka
ndatnu'u tna'a i ma. Ni ka ndaxtandee i tee
kúu Gayo ma, ji'in Aristarco ma, te tee ya'a
chi tee ñuu Macedonia ma ka kuu de, te ka
ndikin tna'a de ji'in Pablo ma.

30 Pablo ma, ni kuu ini de ja kee de ki'in de
nuu ka iyo ñayii ma. Kovaa ñatuu ni ka wa'a
tee ka ndikin Jesús ma tnu'u.
31 Onde jaku tee ka netniñu ñuu Asia ma tee
ka ketna'a ini ji'in Pablo ma, ni ka tetniñu
de tutu ká'an ja máko ki'in de nuu ka iyo
ñayii ma, nasa jin sa'a ndeva'a ña'a i.
32 Jaku ñayii ma, in ja ka kayu'u i ka ka'an
i, te jaku-ka ñayii ma, in-ka ja ka kayu'u i ka
ka'an i, te ndaka-ka i ma, ni masu ka jini i
nava'a ni ka ndatna'a i ma.
33 Te ñayii judío ma, ni ka tunda'a i in tee
nani Alejandro ma, ja na kee de ka'an de
nuu ñayii ma. Te ni sa'a de ji'in nda'a de ma
seña ja na jin kasiyu'u ñayii ma, sukan-va'a
kuu ka'an de nava'a ka iyo de yukan.
34 Kovaa nuu ni ka jini i ja in tee judío ma
kúu de, te ndaka i ni ka kayu'u inuu kuiti jâ
yatni uu ora:
—¡Ka'nu xeen-ka Diana iya ka chiñu'u
ñayii ñuu Éfeso a! —ka kuu i ka ka'an i.
35 In tee tee tutu ñuu yukan, ni kundee de
ja ni ka ndunañii ñayii ma, te jiña'a de:
—Ndijin ja ka kuu ni ñayii ñuu Éfeso
a, ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a, ka jini i ja
ñuu Éfeso a ka jito o veñu'u Diana su'si ka
chiñu'u o ma, ja ka ka'an i ja onde sukun
ma ni kuun vee ma.
36 Masu kuu na in ka'an ja masu ja ndaa
kúu. Jiniñu'u ja jin ndunañii ni. Má jin ko
kuyachi ni ja jin sa'a ni in ja masu ka jini
ni.
37 Vaa ni ka tnii ni tee ya'a, te vitna ja masu
nawa ka sa'a ndeva'a ña'a de a, ni masu
nawa ka ka'an ndeva'a de ja kuu su'si ka
chiñu'u o a.
38 Te tee kúu Demetrio a ji'in jaku-ka tee ka
satniñu ji'in kaa kúu plata a, nú iyo in ja
ñatuu ka jatna ini ni ji'in de, ka iyo tee ka
ja'nde tniñu ma, te jin koo ni nuu de, te jin
kuña'a ni nawa kúu ja ñatuu ka jatna ini ni
ma.
39 Te nú iyo in-ka ja ñatuu ka jatna ini ni, jin
ndaka'an ni kivi ka ndatna'a ñukuun o ma.
40 Vaa ja sukan ka sa'a o vitna a, iyo yika
ja jin ndaxtekuechi ña'a i ja maa o ni ka
ndaskanda tna'a ja sa'a ka sa'a ka kuu o a,
te masu jin ni'i ini o naxe jin kuña'a o ja
nava'a ni ka ndututu o ya'a —kúu de jiña'a
de.
41 Nuu ni ka'an de sa'a, sani te ni jiña'a
de nuu ñayii ni ka ndututu ma ja na jin
ndakuitenuu i.

20

Ni ja'an Pablo ma ñuu Macedonia ma, ji'in ñuu Grecia ma

1 Nuu ni jinu ni ka kuu ñayii ma sukan
ma, Pablo ma, ni ndakana de ñayii ka
ndikin ka sa'a i sukan ni tatnuni Jesús ma,
te ni ndaka'an, ni ndakachi de nuu i ja
na jin konukuiñi va'a i nuu Su'si ma, te ni
ndakuan-ta'vi de nuu ndaka i ma, te kua'an
de ichi ñuu Macedonia ma.
2 Ni ja'an de ndaka ñuu yukan, te ni
ndaka'an-so'o, ni ndaka'an-so'o de nuu
ndaka ñayii ka kandija tnu'u Su'si ma ja
máko jin xtaya kuiti i. Sani te ni kenda de
ñuu Grecia ma.
3 Te ni iyo de uni yoo yukan ma. Te nuu
iyo tu'va de ja kaa de nuu barcu ma te ki'in
de ñuu Siria ma, te tee ka kuu judío ma, ni
ka ndatnu'u tna'a de ja jin ka'ni de tee ma.
Chukan kúu ja va'a-ka ni ndakokuiñi de ichi
ñuu Macedonia ma.
4 Te ni ka ndikin ña'a Sópater ma sa'ya tee
kúu Pirro tee ñuu Berea ma, ji'in Aristarco
ma, ji'in Segundo tee ñuu Tesalónica ma,
ji'in Gayo tee ñuu Derbe ma, ji'in Timoteo
ma, ji'in Tíquico ma, ji'in Trófimo tee ñuu
Asia ma.
5 Tee ya'a, ni ka jakoxtnuu de, te ni ka yo
ndetu ña'a de ñuu Troas ma.
6 Nuu ni jinu viko ka jaa i xtatila ñatuu na
levadura yi'i ma, te ni ka nde koo sa ñuu
Filipos ma, te kuan koo sa nuu barcu ma,
te nuu u'un kivi ma, te ni ka ndatna'a sa
ji'in de ñuu Troas ma, te uja kivi ni ka iyo
sa yukan.

Ni ndakuan-ta'vi Pablo ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Troas ma

7 Te kivi kéja'a smana ma, ni ka ndatna'a
sa ji'in ñayii ma, ja jin kaa sa xtatila ma
te jin ndaka'án sa sukan ni ndo'o ni neni
Jesús iya tátnuni nuu o a. Te Pablo ma,
ndáka'an-so'o, ndáka'an-so'o de nuu ñayii ka
kandija tnu'u Su'si ma, vaa kivi xtnee ma,
kee de ki'in de in-ka ñuu. Te na'a xeen ni
ka'an de, sani te ni kuu sava ñuu ma.
8 Te ka iyo sa onde ve'e ichi sukun ma, te ka
iyo kua'a ñu'u ka ndu'va.
9 Te iyo tna in suchi jaa nani Eutico ma nuu
ka iyo sa onde sukun ma onde ve'e ku-uni
ma, te núkoo i nuu ventana ma, te kusu
xeen i kúni i vaa ni kuna'a ká'an ká'an-ni
Pablo ma. Sani te ni kixi i, te ni kun-kava i
onde nuu ñu'ú ma, te ja kuan koo de kuan
ndone'e de i ma, te jâ ni ji'i i.
10 Pablo ma, ni nuu kunu de, te ni jakoxtnee
de siki i, te ni kanuni'ni de i, te jiña'a de nuu
ñayii ka iyo ma:
—Má jin koyu'u ni chi téku i —kúu de
jiña'a de.
11 Sani te ni ka nda koo de ve'e onde
sukun ma, te ni ka jaa de xtatila ma, ja ka
ndakune'e de sukan ni ndo'o ni neni Jesús
ma. Nuu ni jinu ma, te ni ndaka'an-so'o, ni
ndaka'an-so'o-ka de nuu ñayii ma onde nuu
ni ndii ma. Sani te kua'an de.
12 Te ni ka ndusii ini xeen ndaka ñayii ma,
vaa suchi jaa ni jinkava ma chi téku i, te
kuan nu koo ñayii ma ji'in i.

Sukan ni ndakuan-ta'vi Pablo ma nuu tee ka jito ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma

13 Saña chi ni ka jakoxtnuu sa in nuu barcu ma, te kuan koo sa ichi ñuu Asón ma, nuu jin ndatna'a sa ji'in Pablo ma te jin koo sa ji'in de, vaa sukan ni ka ndatnu'u tna'a sa, vaa maa de chi jika ja'a de kua'an de.
14 Nuu ni ka ndatna'a sa ji'in de ñuu Asón ma, te ni ka jeka sa de, te kuan koo sa ji'in de nuu barcu ma ichi ñuu Mitilene ma.
15 Onde yukan, te kuan koo kuan koo sa nuu barcu ma, te kivi yutnee ma, te ni ka kenda koo sa kuan ndaya'a ñuu Quío ma. Te in-ka kii ma, ni ka ya'a sa ichi ñuu Samos ma, te in-ka kivi yutnee ma, ni ka kenda koo sa ñuu Mileto ma.
16 Pablo ma, ni jani ini de ja ya'a ndita de ñuu Éfeso ma, sukan-va'a ma jinkuiñi de ñuu Asia ma, vaa nuu xeen de ja ndenda de ñuu Jerusalén ma kivi Viko Pentecostés ma, nuna kuu.

17 Onde ñuu Mileto ma, Pablo ma, ni kana de tee ka nukuiñi ja ka jini ka jito de ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma.
18 Te nuu ni ka kenda koo tee ma, te jiña'a de:

—Ka jini maa ni sukan ni yo kuu sa ndaka kivi ni iyo sa ji'in ni ma, onde kivi xinañu'u ni kivi sa ñuu Asia a.
19 Jinukuechi sa nuu Iya Tátnuni ma, kovaa ñatuu ni kuni sa ja tatnuni sa nuu ni, te kua'a jichi ni yo nda'yu sa, ja ni yo ndo'o, ni yo neni sa, ja ni ka yo sa'a ndeva'a ña'a ñayii judío ma.
20 Kovaa ni a sukan, masu nde yu'u sa, su'va ndimaa káxtnu'u sa ndaka tnu'u va'a ja sa'a ja jin koo va'a ni a. Sukan ni yo kaxtnu'u sa nuu ka ndatna'a ni ma ji'in ve'e ni ma.
21 Nuu ñayii judío a ji'in nuu ñayii griego ma ni kaxtnu'u sa sukan jin ndakani jin ndaka'vi ini i te jin xndoo i ja u'vi ka sa'a i ma te jin ndakokuiñi i nuu Su'si ma te jin kandija i Jesucristo iya tátnuni nuu o a.

22 'Te vitna jin kona'a ni ja no'o sa ñuu Jerusalén ma, vaa maa Xtumani Ndios ma ká'an, te masu jini sa nawa ndetu ña'a ja ko kuu sa.
23 In-ni ja jini sa kúu ja ndaka ñuu nuu ja'an sa ma, ndimaa káxtnu'u Xtumani Ndios ma ja ndo'o neni sa te ki'in sa vekaa ma.
24 Kovaa ni-in chukan ñatuu ndí ini kuiti sa, te ni a ko ndi ini xeen sa naxe koto va'a sa maa sa sukan-va'a koteku sa ñuu ñayivi ya, su'va ja ndí ini-ka sa kúu ja sinu sii ini sa tniñu ni taa Jesús iya tátnuni nuu o a, te sa'a sa sukan ni tatnuni ya ja kunukuechi sa nuu ya ma, te kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya ma sukan-va'a jin kuni ndaka ñayii ma ja skuta'vi ña'a ya ma.

25 'Jâ ni kaxtnu'u sa nuu ndaka ni sukan tátnuni Su'si ma ñuu ñayivi a, te vitna jinitnuni sa ja masu jin kuni tna'a-ka o ñuu ñayivi ya'a.
26 Chukan kúu ja vitna, te jin kona'a ni ja saña, masu na kuechi kondiso sa nuu Su'si ma ja jin kuu ni,
27 vaa ni kaxtnu'u sa ndaka sukan kúni maa Su'si ma nuu ni a.
28 Te jin ko koto vava'a ni maa ni, te jin ko koto vava'a ni ndaka ñayii a sukan jito va'a o ndikachi maa o ma, vaa maa Xtumani Ndios ma ni sunkani ña'a ndijin ja jin ko kuu ni tee jin tatnuni te jin ko koto vava'a ni ñayii ni ka kandija Su'si a. Vaa jin kona'a ni ja maa niñi Sa'ya ya ma ja ni jati ya nuu krusi ma, te ni kundee ya ja ni ka nduu ñayii ni ka kandija ya ma sa'ya maa ya ma.
29 Te jâ jinitnuni sa ja nuna ya'a sa ki'in sa, sani te kivi koo tee jin ko kuu sukan ka kuu ndiva'u xen-xeen ma ne'un ni a, te jin ku'un ini de ja jin ndaskakayata de ndaka ñayii ka kandija Su'si ma te jin xndoo i ya.
30 Te onde ne'un maa ni a, jin ke koo tee ja jin kaxtnu'u saneé sañuu-ni de, te masu jin kaxtnu'u ndaa-ka de, te jin kundee de ja jin ndandikin ña'a ñayii ka ndikin ichi ni kaxtnu'u Jesús ma.
31 Chukan kúu ja jin konde'ya vava'a ni te jin konee xeen ni cuidado, te jin ndaka'án ni ja uni kuiya nduu ñuu ni yo ka'an, ni yo kachi sa nuu ni sukan jin kondikin ndaa ni Su'si o ma, te ni yo nda'yu sa ja ni yo ndakani ichi va'a ña'a sa in in ni.

32 'Te vitna, te jin kendoo ni nuu nda'a maa Su'si ma, te jin kandija ni tnu'u vii tnu'u va'a ni skuta'vi ña'a ya ma, te maa tnu'u Su'si ma sa'a ja jin konukuiñi va'a ni nuu ya, te jin ndani'i ta'vi ni, te ndaka ja taa Su'si ma jin ni'i ni ji'in ndaka-ka ñayii ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a i ma.
33 Masu ni yo ndiyo ini sa ja ni'i sa xu'un oro xi xu'un plata, ni a sa'ma ni-in ni ja kone'nu sa.
34 Ka jini maa ni ja ni yo satniñu sa ji'in nda'a sa a ja ni'i sa nawa ka jiniñu'u sa ji'in tna'a sa ma.
35 Ja ni yo sa'a sa ma, te ni kaxtnu'u sa ja jiniñu'u ja satniñu o te chindee o ñayii ka jiniñu'u ma. Jín ndaka'án o tnu'u ni ka'an Jesús Iya Tátnuni ma, ja ja vava'a-ka kúu ja kua'a o ja kuta'vi ñayii ma sana ja jin skuta'vi ña'a i ma —kúu de jiña'a de.

36 Nuu ni jinu ni ka'an Pablo ma sa'a, ni ka jinkoo jiti ndaka de ma, te ni ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma.
37 Ndaka de ni ka nda'yu xeen, nani ni ka ñuni'ni de Pablo ma, te ni ka chitu de yikinuu de ma.
38 Te ni ka kuxii xeen ini de, ja ni jiña'a Pablo ma ja masu jin kuni tna'a-ka de ñuu ñayivi ya'a ma. Sani te ni jan koo de ji'in

Pablo ma onde nuu ni ndaa de nuu barcu
ma te kuan no'o de.

21

Kua'an Pablo ma ichi ñuu Jerusalén ma

1 Sani te ni ka kendoo tna'a o ni ka nduu
sa'ya Su'si ma ñuu yukan, te saña chi kuan
koo ndita ndita sa in nuu barcu ñuu Cos ma.
Te kivi xtnee ma ni jan koo sa ñuu Rodas
ma, te yukan, te kuan nu koo sa ñuu Pátara
ma.
2 Te ni ka ni'i sa in barcu kua'an ñuu Fenicia
ma, te ni ka ka koo sa, te kuan koo sa.
3 Te nuu ni ka kuyatni sa ñuu Chipre ma,
sani te kuan koo sa ichi nuu vee ñuu yukan.
Sani te ni ka tnii sa ichi kua'an ñuu yukan,
te kuan koo sa ichi ñuu Siria ma, te ni ka
kenda koo sa onde ñuu Tiro ma, vaa yukan
jin nune'e de ndaka ja ndiso barcu ma.
4 Te yukan ni ka ndani'i tna'a sa ji'in tee
ka kandija tna tnu'u ni kaxtnu'u Jesús ma,
te ni ka ndoo sa ji'in de uja kivi. Te nuu
ni ka jini tee ya'a ja ni kaxtnu'u Xtumani
Ndios ma sukan ndo'o Pablo ma, te ni ka
ndaka'an-so'o de nuu Pablo ma ja máko
ki'in de ñuu Jerusalén ma.
5 Ni jinu kii ni ka iyo sa yukan, te kuan koo
sa, te ndaka tee yukan, ji'in onde ñasi'i de
ma, ji'in ndaka sa'ya de ma ni jan koo ni ka
jan nu xsia'a ña'a de onde yu'u ndute ma,
te onde yukan ni ka jinkoo jiti ndaka sa, te
ni ka jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma.
6 Nuu ni jinu ma, te ni ka kanuni'ni tna'a sa
ja ni ka ndakuan-ta'vi nuu tna'a sa, te ni ka
nda koo sa nuu barcu ma, sani te kuan nu
koo de ve'e de ma.

7 Saña chi kuan koo sa onde ñuu Tiro ma,
te yukan, te kuan koo sa ñuu Tolemaida ma,
ni ka jan kua'a sa nchuxi ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si o a ja ka iyo i yukan, te ni ka iyo
sa ji'in i in kivi.
8 Te kivi xtnee ma, ni ka ke koo sa, te kuan
koo sa ñuu Cesarea ma, te ni ka kenda koo
sa ve'e tee kúu Felipe tee káxtnu'u tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si ma. Te tee ya'a kúu in de ja
ndi-uja tee ni ka kaji i ja jin chindee de tee
ka kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te
ni ka ndoo sa ve'e de ma.
9 Tee ya'a chi ka iyo kuun sasi'i de suchi jaa,
te ka ndakaxtnu'u i tnu'u ni wa'a Su'si ma.

10 Jâ ni kuu jaku kivi ka iyo sa yukan,
te ni kenda in tee ndákaxtnu'u tnu'u wa'a
Su'si ma, ja vee de ñuu Judea ma, te nani
de Ágabo.
11 Tee ya'a, ni kii de ni ki koto ña'a de, te
ni ke'en de kanchii Pablo ma, te ni ju'ni de
nda'a de ma ji'in ja'a de ma, te ni ka'an de:

—Sa'a ká'an Xtumani Ndios ma, ja ñuu
Jerusalén ma, sa'a jin ku'ni ñayii judío ma
tee xi-kuenda kúu cha'a, te jin ndakua'a i
de nuu nda'a ñayii masu judío ka kuu i ma
—kúu de jiña'a de.

12 Ja ni ka jiniso'o sa sukan ma, ni ka
keja'a sa ji'in ndaka tna'a o ni ka nduu sa'ya
Su'si ma ja ka iyo i ñuu yukan ka ka'an
nda'vi sa Pablo ma ja máko ki'in de ñuu
Jerusalén ma.

13 Te ni ndakone'e Pablo ma:

—¿Nava'a ka nda'yu ni te ka sa'a ni ja
kuxii tna ini sa? Saña chi iyo sa masu
yika-ni ja konu'ni sa, nú masu ja visi na kûu
sa ñuu Jerusalén ma, kuechi ja káxtnu'u sa
tnu'u vii tnu'u va'a Jesús iya tátnuni nuu o a
—kúu de ká'an de.

14 Kovaa ñatuu ni ka kundee sa ja kandija
de sukan ka jiña'a sa ma, te ñatuu ni ka
jiña'a-ka sa de naxe sa'a de ma. Yika-ni ja
ka jiña'a sa ja ko kuu sukan kúni maa Iya
Tátnuni ma.

15 Sani te nuu ni jinu ma, te ni ka satu'va
sa, te kuan koo sa ñuu Jerusalén ma.
16 Jaku tee ñuu Cesarea ma ja ka kandija de
tnu'u vii tnu'u va'a Jesús ma, ni jan koo de
ni ka jan xsia'a ña'a de ve'e tee kúu Mnasón
ma, nuu jin ndoo sa ma. Tee ya'a chi tee
ñuu Chipre ma kúu de. Te tee ya'a, tna'a tee
ni ka kandija tnu'u vii tnu'u va'a Jesús ma
onde xinañu'u-ka ma kúu de.

Ni kenda Pablo ma ñuu Jerusalén ma

17 Nuu ni kenda koo sa ñuu Jerusalén
ma, ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a, ni ka
jan-ta'vi sii ini ña'a i.
18 Te kivi xtnee ma, ni jan koo sa ji'in Pablo
ma ve'e tee kúu Jacobo ma, te yukan ka iyo
ndaka tee ka nukuiñi ja ka jini ka jito de
ñayii ka kandija Su'si ma.
19 Te Pablo ma, ni wa'a de nchuxi. Sani te
ni ndakani de ndi-in ndi-in ja vii ja va'a ni
sa'a Su'si ma ji'in ja sukan ni chindee ña'a
ya ja ni kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a ya
ma nuu ñayii masu judío ka kuu i ma.

20 Ja ni ka jiniso'o de ma, ni ka ndachiñu'u
de Su'si o a, te ka jiña'a de Pablo ma:

—Ñani, jâ jini maa ni ja ka iyo kua'a mil
ñayii judío a ja jâ ni ka kandija i tnu'u Su'si
a, te ndaka i, ka sa'a-ka i sukan ni tatnuni
Moisés ma.
21 Te naxe jin sa'a o, te vitna ja jâ ni ka
jiniso'o i ja káxtnu'u ni nuu ndaka ñayii judío
ka iyo ne'un ñayii masu judío ka kuu i ma,
ja jín xndoo i tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma,
te káxtnu'u ni ja má jin chitnuni-ka i sa'ya i
ma, ni a má jin ko sa'a-ka i sukan ka sa'a o
ve koo o ma.
22 ¿Naxe ko kuu-nka ya? Kuiti jin kuni ñayii
a ja ni kijaa ni ya'a.
23 Va'a-ka ja sa'a ni sukan jin ka'an sa a.
Ka iyo kuun tee ja ka kuni de ja jin sa'a de
sukan ni ka skuiso de nuu Su'si ma.
24 Kuá'an ni ji'in de, te sa'a ni sukan ka sa'a
de ma, ja jin nduvii jin ndundoo de nuu

Su'si ma, te chuya'vi ni ja jin sete i xini ni
ji'in de ma. Te ndaka ñayii ma jin ka'an
ja masu ndija sukan ka ka'an i ja káxtnu'u
ni ma, nú masu ja sa'a ni sukan ni tatnuni
Moisés ma.
25 Kovaa ja ñayii masu judío ka kuu i ma ja
jâ ni ka kandija i ma, jâ ni ka tee sa tutu
kua'an nuu i ja ni ka jani ini sa, te sa'a ká'an:
ja máko jin kaa i ja ka ndakua'a ñayii ma
nuu ja masu Su'si ka kuu ma, ji'in ja ma jin
kaa i niñi kiti ma ji'in kuñu kiti ñatuu ni kee
niñi ti ma, ji'in ja ma jin kivi nduu i ji'in
ndi-in ndi-in ñayii ñatuu ni ka tnanda'a ji'in
i ma —ka kuu de ka jiña'a de.
26 Sani te Pablo ma, kuan koo de ji'in
tee yukan ma, te kivi yutnee ma ni jinu
ni ka sa'a de sukan jin nduvii jin ndundoo
de nuu Su'si ma, sani te ni kivi Pablo ma
ini veñu'u ka'nu ma, sukan-va'a kaxtnu'u
de kivi jinu kivi ja jâ ni ka nduvii ni ka
ndundoo de nuu Su'si ma te ndakua'a de
ja iyo ja ndukua'a de nuu Su'si ma ja ni ka
nduvii ni ka ndundoo ndi-in ndi-in de ma.

Ni ka tnii i Pablo ma ini veñu'u ka'nu ma

27 Kovaa nuu sani te chitu uja kii ma, te
ni ka jini ña'a jaku tee judío tee ñuu Asia
ma, ja yinee Pablo ma veñu'u ka'nu ma, te
ni ka ska'an de ndaka tee ka iyo ma, te ni
ka tnii de Pablo ma,
28 te sa'a ka kayu'u tee judío tee ñuu Asia
ma:
—Ndijin, tee ñuu Israel ya, ¡jin chindee
ña'a ni, jín tnii o tee ya'a! Vaa ni-ka'nu ñuu
ñayivi a káxtnu'u de nuu ñayii ma ja má jin
sa'a i sukan ka sa'a o ve koo o ma, ji'in ja má
jin sa'a i sukan ni tatnuni Moisés ma, ji'in
ja má jin kava respetu i veñu'u ya'a. Te suni
jâ ni chi'i de ñayii griego ma ini veñu'u ya'a,
te sukan ni satne'e de nuu ii a, vaa masu
iyo ja jin kivi koo ñayii yukan ma —ka kuu
i ka ka'an i.
29 Vaa xi'na-ka ma, jâ ni ka jini de tee ma
ji'in tee ñuu Éfeso ma tee nani Trófimo ma,
te ka jani ini de ja ni kivi Pablo ma ji'in de
ini veñu'u ma.
30 Te ndaka ñayii ñuu ma, ni ka ndakanda
i. Te ka kandava ka kandita i kuan koo i,
te ni ka tnii i Pablo ma, te ka ñu'u i de ni
ka kene'e i de ini veñu'u ma. Sani te ni ka
ndakasi kunu i ye'e ma.
31 Ni ka jani ini de ja jin ka'ni de tee ma,
kovaa sani te ni kenda tnu'u nuu tee tátnuni
nuu mil soldado ñuu Roma ma, ja ndaka
ñayii ñuu Jerusalén ma, ni ka ndututu i ja
jin ka'ni i Pablo ma.
32 Sani te ni jeka de tee ka tatnuni nuu
cientu soldado ma ji'in soldado ma, te kuan
koo de nuu ka iyo tee ma. Nuu ni ka jini
ñayii ma tee ka tatnuni nuu mil soldado ma
ji'in soldado ma, sani te ñatuu ni ka kani-ka
i Pablo ma.
33 Tee tátnuni nuu mil soldado ma, ni tnii
de Pablo ma, te ni tatnuni de ja jin ku'ni
de Pablo ma ji'in uu yo'o kaa. Sani te ni
jikan-tnu'u de na in kúu Pablo ma te nawa
ni sa'a de.
34 Kovaa ndaka ñayii ma, ka kayu'u i, te
ndi-in ndi-in ja ka ka'an i, chukan kúu ja
tee tátnuni nuu mil soldado ma, masu ni
jaku'ni ini de nawa ni sa'a ndija Pablo ma,
ja kuechi ja ka kayu'u ka kayu'u-ni ñayii
ma. Te ni tatnuni de nuu soldado ma ja jín
koo de jín xsia'a de Pablo ma nuu ka ñu'u
soldado ma.
35 Nuu ni ka kenda koo de nuu ka iyo
xkueyi ma, ni ka jiso soldado ma Pablo ma,
ja kuechi ja nde'e xeen ka kuu ñayii ma,
36 vaa ndaka i ka kayu'u, ka ndikin i de
kuan koo i, te ka jiña'a i:
—Jin ka'ni ni de —ka kuu i ka jiña'a i.

Ni ka'an Pablo ma nuu ñayii ma

37 Nuu sani te jin chinee soldado ma
Pablo ma nuu ka yinee de ma, Pablo ma,
ni jikan-ta'vi de nuu tee tátnuni nuu mil
soldado ma:
—¿Kachi ni ja ka'an sa in ja ka'an sa?
—kúu de jiña'a de.
Te tee tátnuni nuu mil soldado ma, jiña'a
de:
—¿Kúu ká'an ni sa'an griego? —kúu de
jiña'a de—.
38 ¿Masu ndijin kúu tee ñuu Egipto ma ja jâ
iyo kii ma ni xtutu ni ñayii ja jin kanaa i
ma, te ni jeka ni kuun mil tee kúu ka kanaa
ma, te kua'an ni ji'in de nuu ñatuu nawa iyo
kuiti ma? —kúu de jiña'a de.
39 Te jiña'a Pablo ma:
—Ña'a chi saña kúu Pablo tee judío ni
kâku ñuu Tarso ma in ñuu kanuu xeen iyo
ñuu Cilicia ma. Kachi ni, te ka'an sa nuu
ñayii a —kúu de jiña'a de.
40 Sani te ni wa'a de tnu'u. Te Pablo ma,
núkuiñi de onde nuu xkueyi ma, te ni sa'a
de seña ji'in nda'a de ma ja na jin kasiyu'u
ñayii ma, te ni ka'an de maa sa'an hebreo
ma, te jiña'a de:

22

1 —Ndijin ja ka kuu ni ñani sa ji'in yuva sa
a, ká'an sa nuu ndaka ni ja masu na kuechi
sa —kúu de jiña'a de.
2 Te ja ni ka jiniso'o ñayii ma ja sa'an
hebreo ma ká'an de, te ni ka jasiyu'u-ka i.
Te jiña'a de:
3 —Saña chi ja ndaa kúu ja ñayii judío
kúu sa, te ni kâku sa ñuu Tarso ma ja iyo
i ñuu Cilicia ma, te ni ja'nu sa ñuu ya'a,
te ni kutu'va sa ja ni skua'a ña'a tee nani
Gamaliel ma, te ni yo sa'a ndi'i kuiti sa
sukan ni ka yo sa'a tna'a o tee jana'a-ka ma,
te ni-yu'u ni-ini sa ni yo sa'a ndi'i, ni yo sa'a
tu'u sa sukan ká'an tnu'u Su'si ma ja ni yo

kaxtnu'u Moisés ma, sukan ka sa'a maa ni
vitna a.
4 Te ni yo sondikin sa ñayii ka ndikin ichi ni
kaxtnu'u Jesús ma, te ni yo tnii sa i, te jaku
i ni yo chinee sa vekaa ma, te jaku-ka i ma,
ûni ni yo ja'ni sa i, ka kuu tee ka kuu ña'a.
5 Te tee tátnuni nuu sutu ma ji'in ndaka tee
ka kuu ja'nu ma ka na'a ja sukan ni yo
sa'a sa, vaa maa de ni ka sa'a tutu ja jin
xsia'a sa nuu ñani o ka iyo ñuu Damasco
ma, sukan-va'a kuu tnii sa ñayii ka ndikin
ichi ni kaxtnu'u Jesús ma, te ki xsia'a sa i
ñuu Jerusalén ya, ja jin xndo'o jin xneni de
i.
6 Kovaa sa'a ni kuu nuu sani te kenda sa ñuu
Damasco ma, nuu ve kuu sava nduu ma,
sani te ni kenda in nduva ñu'u vee andivi
ma, te ni ye'e ni'ni ni-ka'nu nuu kua'an sa
ma.
7 Te ni kun-kava sa nuu kiti yoso sa ma
onde nuu ñu'ú ma, te ni jiniso'o sa ja ká'an:
"Saulo, Saulo, ¿nava'a sóndikin ña'a ni?"
8 Sani te ni ndakone'e sa: "¿Na in kúu ni,
Señor?" Te ni ndakone'e ya: "Saña kúu
Jesús iya ni iyo ñuu Nazaret ma iya sóndikin
ni a", kúu ya ká'an ya.
9 Te ñayii kuan koo ji'in sa ma, ni ka jini
ndija i sukan ni ye'e ni'ni yukan, te ni ka
yu'u i, kovaa ñatuu ni ka jaku'ni ini i nawa
ká'an Jesús ma nuu sa ma.
10 Te jiña'a sa: "¿Nawa sa'a sa, Señor?" Te Iya
Tátnuni ma, ni ka'an ya: "Ndakoo ni, te kivi
ni ñuu Damasco a. Te yukan, te jin ka'an i
ndaka nawa iyo ja sa'a ni", kúu ya ká'an ya.
11 Kovaa ñatuu kundijin-ka nuu sa ma, ja
kuechi ja ni ye'e ni'ni ma. Te tee ka iyo ji'in
sa ma, ni ka tnii de nda'a sa ma, te ni jan
koo de ni ka jan xsia'a ña'a de onde ñuu
Damasco ma.

12 'Te ñuu yukan iyo in tee nani Ananías,
te in tee sa'a sukan játna ini Su'si ma kúu de,
te sa'a de sukan ká'an tnu'u ni ndakaxtnu'u
Moisés ma, te ka ka'an va'a ndaka ñayii
judío ka iyo yukan ja kuu de.
13 Te ni kenda de nuu iyo sa ma, te ni
jan tu'va ña'a de, te ká'an de: "Ñani Saulo,
vitnañu'ni, sani te ndundijin nuu ni a", kúu
de ká'an de, te ora yukan ni ndundijin nuu
sa ma, te nde'ya sa de.
14 Te sa'a ni ka'an maa de: "Su'si ni ka yo
ndachiñu'u yuva o tee jana'a ma, ni kaji
ña'a ya, sukan-va'a kuni ni nde a kúu ja
játna ini ya ma, te kuni ni iya sa'a ndaa ma,
te kuniso'o ni sukan ká'an ya ma.
15 Te ndijin ko kuu tee ndaka'an nuu ndaka
ñayii ma ja ni jini ni ma ji'in ja ni jiniso'o ni
ma.
16 Chukan kúu ja, ¿nawa ndetu ni? Ndokuiñi
ni, te kuandute ni, te ndakune'e ni maa
ya, te sukan-va'a nduvii ndundoo ni ndaka
kuechi ni ma", kúu de ká'an de.

17 'Te nuu ni ndakokuiñi sa ñuu Jerusalén
ya, te yikuu sa jikan-ta'vi sa ini veñu'u ka'nu
ma, te ni jininuu sa maa Jesús ma.
18 Te sa'a ká'an ya: "Ñama ni, kee yachi ni
ñuu Jerusalén ya, vaa masu jin kandija i ja
kaxtnu'u ni na in kúu sa", kúu ya ká'an ya.
19 Te jiña'a sa ya: "Iya Tátnuni, kovaa ñayii
a chi ka jini i ja ni yo chinee sa vekaa ma
ndaka ñayii ka kandija ña'a maa ni ma, te
ni yo kani xeen sa i veñu'u lilikin ma.
20 Te nuu ni ka jati i niñi Esteban ma tee ni
yo kaxtnu'u tnu'u maa ni ma, suni ni iyo
tna sa yukan, te ni ka ketna'a ini sa ji'in tee
ni ka ja'ni Esteban ma, te ni yo jito sa sa'ma
ndaka de ma", kúu sa jiña'a sa.
21 Kovaa ká'an ya: "Kuá'an ni, vaa tetniñu
jika ña'a sa nuu ka iyo ñayii masu judío ka
kuu i ma", kúu ya ká'an ya. —Sa'a ni jiña'a
Pablo ma.

Ni ka ndatnu'u Pablo ma ji'in tee netniñu ma

22 Te ndaka ñayii ma, ni ka yo niniso'o i
ja ni ka'an Pablo ma onde nuu ni keja'a de
ká'an de ma te onde ni ka'an de tnu'u ya'a.
Sani te ni ka kayu'u i ka jiña'a i:
—Xnaa ni tee ya'a. Masu kuu ja koo-ka
de ñuu ñayivi a —ka kuu i ka jiña'a i.
23 Te ka kayu'u ka kayu'u i, te ka skana i
sa'ma i ma, te ka xsiava i ñuyaka ma.
24 Te tee tátnuni nuu mil soldado ma, ni
tatnuni de ja na jin chinee va'a de Pablo
ma nuu ka iyo soldado ma, te ni tatnuni de
ja na jin ke'en de Pablo ma, sukan-va'a xi
ma ndaka'an de nava'a ka kayu'u ñayii ma
sukan ja kuu de ma.
25 Kovaa nuu ni ka ju'ni i Pablo ma ji'in yo'o
kaa ma, ni jiña'a de tee tátnuni nuu cientu
soldado ma:
—¿Va'a-ni ja kua'a o in ñayii ñuu Roma
ma, nú ñatuu kuni-ka o na kuechi i ma?
—kúu de jiña'a de.
26 Nuu ni jiniso'o tee tátnuni nuu cientu
soldado ma sukan, ni ja'an de, te ni jiña'a
de nuu tee tátnuni nuu mil soldado ma:
—¿Naxe sa'a ni, te vitna ja tee ya'a chi tee
ñuu Roma ma kúu de? —kúu de jiña'a de.
27 Tee kúu tee tátnuni nuu mil soldado ma,
ni jan tu'va de Pablo ma, te jiña'a de:
—Ka'an ni: ¿Tee ñuu Roma ma kúu ndija
ni? —kúu de jiña'a de.
—Tee yukan kúu sa —kúu Pablo ma jiña'a
de.
28 Sani te jiña'a tee tátnuni nuu mil sol-
dado ma:
—Saña chi kua'a xeen xu'un ni jaku'un
sana ni nduu sa ñayii ñuu Roma ma —kúu
de jiña'a de.
Kovaa Pablo ma, jiña'a de:
—Saña chi onde kii ni kâku sa ma kúu sa
ñayii ñuu Roma ma —kúu de jiña'a de.

29 Chukan kúu ja ni ka ndakakayata ñayii
kuan koo ja jin sa'a ndeva'a i de ma, te tee
tátnuni nuu mil soldado ma, ni yu'u de ja ni
ju'ni de tee ma, chi vaa ni ka jini de ja tee
ñuu Roma ma kúu Pablo ma.

Ni kenda Pablo ma nuu tee ka ja'nde tniñu ma

30 Te tee tátnuni nuu mil soldado ma,
kúni de ja kuni ndaa de nawa kúu ja ka
xtekuechi ñayii judío ma Pablo ma. Chukan
kúu ja kivi yutnee ma, ni kana de tee ka
tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka ja'nde
tniñu ñayii judío ma, te ni tatnuni de ja jín
ndaji i yo'o kaa ni yo nu'ni Pablo ma, sani
te ni kene'e de tee ma nuu ka iyo tee yukan.

23

1 Pablo ma, nde'ya vava'a de ndaka tee ka
iyo ma, te jiña'a de:

—Ñani, onde vitna chi iyo sa nuu Su'si
ma, te sa'a sa sukan játna ini ya ma —kúu
de jiña'a de.

2 Sani te Ananías tee tátnuni nuu sutu ma,
ni tatnuni de nuu tee ka iyo yatni nuu iyo
Pablo ma ja na jin kua'a de in yu'u tee ma
naku ka'an de sukan.

3 Sani te Pablo ma, jiña'a de:

—Su'si ma, kua'a tna ña'a ndijin ja
sukan ká'an ni a, vaa núkoo ni jiña ja
ka'nde ni tniñu sa a, sukan ká'an tnu'u ni
ndakaxtnu'u Moisés ma. Kovaa masu sa'a
ni sukan ká'an ma, su'va ni tetniñu ni ñayii
ma ja jin kani ña'a i —kúu de jiña'a de.

4 Te ñayii ka iyo ma, ka jiña'a i:

—¿Sukan ká'an ndeva'a ni nuu tee tátnuni
nuu sutu Su'si ma? —ka kuu i ka jiña'a i.

5 Pablo ma, jiña'a de:

—Ñani, masu jini sa ja nú tee tátnuni nuu
sutu ma kúu de, nava'a sa'a de sa'a. Vaa
ká'an tnu'u ndee tutu Su'si ma: "Másu ko
ka'an ndeva'a ni ja kuu tee tátnuni ñuu ni
ma" —kúu Pablo ma jiña'a de.

6 Sani te ni jini Pablo ma ja jaku de ka kuu
saduceo ma, te jaku-ka de ka kuu fariseo
ma, te Pablo ma, ni ka'an nini'i de, te jiña'a
de:

—Ñani, saña chi fariseo tna kúu sa, vaa
tna'a sa ma chi fariseo ka kuu i. Kuechi ja
kándija sa ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma,
chukan kúu ja ka ndakan ni kuenda nuu sa
a —kúu de jiña'a de.

7 Ja ni ka'an de sukan ma, tee ka kuu
fariseo ma ji'in tee ka kuu saduceo ma, ni
ka jakondee de ka tetna'a de, te ni nduu uu
jichi de nuu ni ka ndatna'a de ma.

8 Vaa tee ka kuu saduceo ma, masu ka
kandija de ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma,
ni a masu ka kandija de ja ka iyo ángel ma,
te ñayii ma, ñatuu na anua i ma, ka ka'an de.
Kovaa tee ka kuu fariseo ma chi ka kandija
de ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma, ji'in
ja ka iyo ángel ma, ji'in ja ñayii ma, masu
yikikuñu-ni ka kuu i ma chi ka iyo anua i
ma.

9 Te ndaka de ka kayu'u. Sani te ni ndokuiñi
in tee skua'a tnu'u ni tatnuni Moisés ma, te
tna'a tee ka kuu fariseo ma kúu de, te jiña'a
de:

—Masu nde ka ndani'i o in ja u'vi ja sa'a
tee ya'a, kuiti masu saa in ángel xi maa
Xtumani Ndios ma ni ka'an nuu de —kúu
de jiña'a de.

10 Te ni ka jakondee de ka tetna'a xeen-ka
de, te ni yu'u tee tátnuni nuu soldado ma
nasa jin sakuechi jin salikin de Pablo ma.
Chukan kúu ja ni tatnuni de nuu soldado
ma ja jín koo de jín nu kueka nda'a de Pablo
ma, te jín ndachinee de tee ma nuu ka iyo
soldado ma.

11 In-ka jakuaa ma, ni kenda Iya Tátnuni ma
nuu iyo Pablo ma, te jiña'a ya:

—Pablo, chi'i ni fuerza. Te sukan ni ka'an
ni nuu ñayii Jerusalén a na in kúu sa ma,
suni sukan jiniñu'u ja ka'an tna ni nuu ñayii
ñuu Roma ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka kuni de ja jin ka'ni de Pablo ma

12 Nuu ve ndii ma, te ni ka ndatnu'u tna'a
tee judío ma, te ûni ni ka skuiso de ja ma
jin kaa de, ma jin ko'o de, onde nuu ni ka
kundee de ni ka ja'ni de Pablo ma. Nú ña'a,
te jin ndatna'a maa de ja u'vi, ni ka ka'an
de ma.

13 Vi'i-ka uu xiko (40) de kúu tee ka iyo nuu
ni ka ndatnu'u tna'a de ma.

14 Te ni jan koo de nuu tee ka tatnuni nuu
sutu ma ji'in tee ka kuu ja'nu ma, te ka
jiña'a de:

—Saña chi ûni ni ka skuiso sa in ja u'vi ja
jin kuu sa, te ma jin kaa sa, ma jin ko'o sa,
nú masu ja onde jin kundee sa jin ka'ni sa
Pablo ma.

15 Te vitna, te kuán koo ni ji'in tee ka ja'nde
tniñu ma, te jin kuña'a ni tee tátnuni nuu mil
soldado ma ja yutnee, te kí xsia'a de tee ma
nuu ka iyo ni a, sukan-va'a jin kakan-tnu'u
vava'a-ka ni de, jin kuña'a ni, te saña chi jin
koo tu'va sa ichi vee de ma, te jin ka'ni sa
de —ka kuu de ka jiña'a de.

16 Kovaa sayii ku'va Pablo ma, ni jiniso'o
i sukan ni ka ndatnu'u tna'a de ma, te
ni ja'an i nuu ka iyo soldado ma, te ni
kaxtnu'u i nuu Pablo ma.

17 Te Pablo ma, ni kana de in tee tátnuni nuu
cientu soldado ma, te jiña'a de:

—Kuán xsia'a ni suchi ya'a nuu tee tátnuni
nuu mil soldado ma chi iyo in ja kaxtnu'u i
nuu de —kúu de jiña'a de.

18 Sani te ni jan xsia'a de i nuu tee tátnuni
nuu mil soldado ma, te jiña'a de:

—Pablo tee yinee va'a ma, ni kana ña'a
de, te ni jikan-ta'vi de nuu sa ja ki xsia'a sa

suchi ya'a, vaa iyo in ja ka'an i nuu ni —kúu
de jiña'a de.
19 Te tee tátnuni nuu mil soldado ma, ni
tnii de nda'a i, te ni kene'e siin de i, te ni
jikan-tnu'u de i:
—¿Nawa kúu ja iyo ja kaxtnu'u ro? —kúu
de jiña'a de.
20 Te jiña'a i:
—Tee judío ma, ni ka ndatnu'u tna'a de ja
ki koo de ki kakan-ta'vi de nuu ni, te sa'a-ni
jin ka'an de: Yutnee ne'e ma, te jin xsia'a
ni Pablo ma nuu ka iyo tee ka ja'nde tniñu
ma, sukan-va'a jin kakan-tnu'u vava'a de
tee ma.
21 Kovaa máko kandija ni, vaa vi'i-ka uu
xiko (40) de jin chu'u ichi ma, te jin kondetu
ña'a de, vaa ja ni ka skuiso de in ja u'vi ja
jin kuu maa de, ja ma jin kaa de, ma jin ko'o
de, nú masu ja onde jin ka'ni de Pablo ma,
te vitna chi ka iyo tu'va de ka ndetu de ja
sa'a ni sukan ka kuni de ma —kúu i jiña'a i.
22 Sani te tee tátnuni nuu mil soldado ma,
ni ndakuan-ta'vi de nuu i, te jiña'a de i
ja máko kuña'a i ni-in ñayii ja sukan ni
kaxtnu'u i nuu de ma.

Ni ka jan xsia'a de Pablo ma ñuu Cesarea ma

23 Te ni kana de uu tee ka tatnuni nuu
cientu soldado ma, te ni tatnuni de:
—Jin koo tu'va ni ka iin jakuaa ma, te
jin satu'va ni uu cientu soldado, ji'in uni
xiko uxi (70) tee ka yoso caballu ma, ji'in
uu cientu tee ka skuita kaa nani lanza ma,
sukan-va'a jin koo ni onde ñuu Cesarea ma.
24 Te jin satu'va ni caballu kiti koso Pablo
ma, te jin koo ni jin xsia'a ni de nuu
tee nani Félix ma tee kúu gobernador ma,
sukan-va'a kenda va'a de —kúu de jiña'a de.
25 Te ni tee de in carta, te sa'a ká'an:
26 “Claudio Lisias kúu sa, te tee sa tutu
ya'a nuu ni ja kúu ni Félix tee netniñu
vava'a: Ndakan-tnu'u ñaña'a ña sa.
27 Pablo a, tee ni tetniñu sa a chi ni ka tnii
ña'a tee judío ma, te jin ka'ni de tee a ka
kuni de, kovaa ni ja'an sa ji'in soldado a, te
ni kaku de, vaa ni jini sa ja in romano kúu
de.
28 Te kúni sa ja kuni sa nawa kúu ja ka
xtekuechi i de ma, te ni jan xsia'a sa de nuu
tee ka ja'nde tniñu maa ñayii judío ma.
29 Te ni jini sa ja ka xtekuechi de Pablo a
ja ñatuu sa'a de sukan ka sa'a ndaka maa
de ma. Kovaa ni-in ja ka xtekuechi de tee a
sa'a ja kuu jin ka'ni i de xi kinee de vekaa
ma.
30 Nuu ni ka kaxtnu'u i nuu sa ja sukan ni
ka ndatnu'u tna'a de ja jin ka'ni de Pablo a,
sani te ni jani ini sa ja tetniñu sa de nuu iyo
ni a, suni ni jiña'a sa nuu tee ka xtekuechi
Pablo a ja na jin ka'an de nuu ni nawa kúu
ja ka kuni u'vi de nuu tee a. Chukan-ni kúu
ja ká'an sa a. Te koo vii koo va'a ni.” Sa'a ni
tee de.
31 Te soldado ma, ni ka jeka de Pablo ma
sukan ni tatnuni de ma, te jakuaa ma kuan
koo de onde ñuu Antípatris ma.
32 Te kivi yutnee ma, ni ka xndoo de tee
kuan koo ji'in caballu ma ja jin koo de ji'in
tee ma, te ni ka ndakokuiñi maa de nuu ka
iyo ndaka-ka soldado ma.
33 Nuu ni ka kenda koo tee ka yoso caballu
ma ñuu Cesarea ma, te ni ka wa'a de carta
ma nuu gobernador ma, te ni ka ndakua'a
de Pablo ma nuu nda'a de.
34 Te tee kúu gobernador ma, ni ka'vi de
carta ma, te ni jikan-tnu'u de ndenu kúu
ñuu Pablo ma. Te nuu ni jini de ja tee ñuu
Cilicia ma kúu de,
35 te jiña'a de:
—Nuna kenda koo tee ka xtekuechi ña'a
ma, te ka'nde sa tniñu ni a —kúu de jiña'a
de, te ni tatnuni de ja jín koo de jín xsia'a de
tee ma vekaa iyo palaciu Herodes ma.

24

Sukan ni ka'an Pablo ma nuu tee kúu Félix ma

1 Ni ya'a u'un kivi, te ni nuu Ananías tee
tátnuni nuu sutu ma ni ja'an de ñuu Cesarea
ma, ji'in jaku tee ka kuu ja'nu ma, ji'in tee
nani Tértulo ma tee ko kuu nuu de ma, te ni
jiña'a de nuu gobernador ma na nde a kúu
kuechi Pablo ma.
2 Te ni ka kana de Pablo ma. Sani te Tértulo
ma, ni keja'a de xtekuechi de Pablo ma, te
jiña'a de nuu tee kúu gobernador ma:
—Félix, ja maa ni vi, te ka iyo sii ini sa, te
ka iyo mani sa, te kua'a ja va'a ni ka kuva'a
ñuu sa ya, vaa jini ni ja sa'a ni a, te ka iyo
va'a sa ndeva'a-ni nuu ka iyo sa ma.
3 Te ndaka ora ndaka kivi ka ni'i sa ndaka ja
va'a ja maa ni vi, Félix, te ka ndakuan-ta'vi
xeen sa nuu ni.
4 Kovaa ja ma jin xtna'a xeen-ka ña'a sa,
jikan-ta'vi sa ja sukan vii sukan va'a ini ni
a, te koniniso'o ni jaku-ni tnu'u ká'an sa a.
5 Ni ka ndani'i sa tee ya'a ja in tee sákanuu
sákani'ni kúu de, te ni-ka'nu ñuu ñayivi ya
ska'an de ñayii judío ma, te tátnuni de nuu
in jichi ñayii ka nani nazarenos ma.
6 Te ni kuni de ja sa'a de tna'a ja masu
játna ini Su'si ma onde ini veñu'u ka'nu ma.
Chukan kúu ja ni ka tnii sa de, te ni ka kuni
sa ja jin sa'a ndaa sa sukan ka sa'a maa sa
ma,
7 kovaa ni kivi nduu tee nani Lisias ma tee
tátnuni nuu mil soldado ma, te nde'e xeen
ni sa'a de, te ni ndaxtandee de tee ma nuu
nda'a sa ma.
8 Te ni tatnuni de nuu ñayii ka xtekuechi
Pablo ma ja ki koo i nuu ni a. Te vitna, te
kakan-tnu'u ni de, te kuni maa ni ja ja ndaa

kúu ja ka ká'an sa a, ja sukan sa'a de —kúu de jiña'a de.

9 Te ñayii judío ma, ûni ka jiña'a i ja ndija ndaka ja jiña'a de ma.

10 Te ni sa'a gobernador ma in seña nuu Pablo ma, sukan-va'a na ka'an de. Sani te ni ka'an Pablo ma:

—Jini sa ja jâ ni kuu kuiya ja ndijin kúu tee ja'nde tniñu ñuu ya'a. Chukan kúu ja sii ini ndáka'an sa ja masu na kuechi sa ma.
11 Ndasa'a maa ni kuenda, te kuni ni ja jâ iyo vi'i-ka uxi uu kivi ja ni ja'an sa ñuu Jerusalén ma, ja ni ndachiñu'u sa Su'si ma.
12 Te tee ka xtekuechi ña'a a chi nuu ni ka ndani'i ña'a de ma chi masu na nde ka tetna'a sa ji'in ni-in ñayii, ni a masu nde ska'an sa ñayii ma, ni a ini veñu'u ka'nu ma, ni a ini veñu'u lilikin ma, ni a ini ñuu ma.
13 Ni masu kuu jin ka'an de ja ja ndaa kúu ja ka xtekuechi ña'a de vitna a.
14 Kovaa ndáka'an sa nuu ni ja kándija sa ndaka tnu'u ni yo ndakaxtnu'u Moisés ma ji'in tnu'u ni ka yo ndakaxtnu'u tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u Su'si ma, te jinukuechi sa nuu maa Su'si ni ka yo jinukuechi yuva sa tee jana'a-ka ma. Te saña chi ndikin sa Ichi Jaa Ichi Jesús ma, tna'a ja ka ka'an ñayii ka xtekuechi ña'a a ja masu ichi ndaa kúu a.
15 Vaa kúkanu ini sa nuu Su'si ma ja ndax-teku ya ñayii ni ka ji'i ma, ka kuu i ñayii ni ka sa'a ja va'a xi ni ka sa'a i ja u'vi ma. Te sukan ka kukanu ini tna de.
16 Te chukan kúu ja ndimaa ndí ini sa ja koo va'a sa nuu Su'si ma ji'in nuu ñayii a.
17 Kovaa ni ya'a jaku kuiya, te ni no'o sa ñuu Jerusalén ma ni jan nu xsia'a sa xu'un ja kuu ñuu sa ma ji'in ja ndakua'a sa nuu Su'si ma.
18 Te yikuu sa sa'a sa sukan, te ni ka kenda koo jaku tee judío ve koo ñuu Asia ma, te ni ka ndani'i ña'a de ini veñu'u ka'nu ma, te jâ ni nduvii ni ndundoo sa nuu Su'si ma, te ni masu kua'a ñayii ka iyo ji'in sa, te ni masu nawa ka sa'a ndeva'a sa ini veñu'u ma.
19 Iyo ja maa tee yukan kí koo nuu ni a, te jín ndaka'an de na kuechi sa, na ja u'vi ni sa'a sa ja ñatuu ka jatna ini de.
20 Nú ma ki koo tee yukan ma, te jín ka'an maa tee ya'a nuu ni, nú ni ka ndani'i de in ja u'vi ni sa'a sa, nuu ni ka kana ña'a de nuu tee ka ja'nde tniñu ma,
21 nú masu kuechi ja sa'a ni ka'an nini'i sa ma: “Kándija sa ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma, te xi saa chukan kúu ja iyo sa nuu ni a, ja ka'nde ni tniñu sa a” —kúu de jiña'a de.

22 Sani te tee nani Félix ma, ni jini vava'a de naxe iyo ichi Jesús ma, te chukan kúu ja nuu ni jiniso'o de sa'a, ni sunkani de, te jiña'a de:

—Onde nú ni kenda Lisias tee tátnuni nuu mil soldado ma, sana jin sinu o tniñu ya'a —kúu de jiña'a de.
23 Sani te ni tatnuni de nuu tee tátnuni nuu cientu soldado ma ja na ki'in de jín chinee va'a de Pablo ma, kovaa na kua'a de tnu'u ja na ki'in kii Pablo ma ko kuu de ini vekaa ma, te máko ka'nu ndee de ja ki koo tee ka ketna'a ini ji'in Pablo ma nuu iyo de ma.
24 Ni ya'a jaku kii, te ni ki koo tee kúu Félix ma, ji'in Drusila ma ña'a kúu ñasi'i de ma, vaa in ña'a judía kúu ña. Te ni kana de Pablo ma, te ni yo niniso'o de naxe iyo ja kandija o Jesucristo ma.
25 Kovaa nuu ni ka'an Pablo ma siki ja sa'a ndaa sa'a ndija o ma, ji'in naxe tatnuni o nuu maa o ma, ji'in ja kivi ndakan Su'si ma kuenda nuu ndaka o ma, sani te ni yu'u tee kúu Félix ma, te jiña'a de:

—Kuá'an ni vitna, te kivi nune sa ma, te kana tuku ña'a sa —kúu de jiña'a de.

26 Ni kuu ini de ja kua'a Pablo ma xu'un te xsiaa de tee ma, te chukan kúu ja kua'a jichi ni yo kana de tee ma, te ni yo ka'an de ji'in tee ma.
27 Kovaa ni ya'a uu kuiya, te ni kee tee kúu Félix ma, te ni ndivi tee nani Porcio Festo ma. Te kúni Félix ma ja kendoo va'a de ji'in ñayii judío ma, te chukan kúu ja ni xndoo de Pablo ma ini vekaa ma.

25

Sukan ni ka'an Pablo ma ji'in tee kúu Festo ma

1 Te tee kúu Festo ma, ni jinkoo de ja ko kuu de gobernador ñuu ma, te ni ya'a uni kii, sani te kua'an de ñuu Jerusalén ma.
2 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka ndanuu-ka ñuu judío ma, ni jan koo de nuu Festo ma, te ni ka ndakuña'a de kuechi Pablo ma, te ni ka jikan-ta'vi de nuu tee ma,
3 te va vii va luu ka jiña'a de ja na tetniñu de Pablo ma ñuu Jerusalén ma, vaa ka jani ini de ja jin chu'u de te jin ka'ni de Pablo ma ichi vee de ma.
4 Kovaa Festo ma, jiña'a de:

—Vaa Pablo ma chi yinee va'a de vekaa ñuu Cesarea ma, te maa sa chi sani te no'o sa onde ñuu yukan,
5 te chukan kúu ja nú ndee ni kúni ja ki'in ni ji'in sa, te jín koo o, te yukan, te jin ndaka'an ni na kuechi tee yukan —kúu de jiña'a de.

6 Te ni kukuee-ka de una uxi-ka kii, te kuan no'o de ñuu Cesarea ma. Te kivi yutnee ma ni nukoo de nuu ja'nde de tniñu ma, te ni tatnuni de ja na jin koo i jín kueka i Pablo ma.
7 Te nuu ni kenda Pablo ma, te ni ka ndakonduu ña'a tee ve koo ñuu Jerusalén ma, te ka jiña'a de kua'a kuechi ka'nu ni

sa'a Pablo ma, kovaa ñatuu ni kuu jin sa'a
de ja kandija Festo ma.
8 Te sa'a ni ka'an Pablo ma ja masu na
kuechi de:
—Masu na ja u'vi sa'a sa, ja kuu tnu'u ni
tatnuni Moisés ma nuu ñayii judío a, ni a ini
veñu'u ma, ni a nuu tee kúu César ma masu
na ja u'vi sa'a sa —kúu de jiña'a de.
9 Kovaa tee kúu Festo ma, kúni de ja
kendoo va'a de ji'in ñayii judío ma, te
chukan kúu ja jiña'a de Pablo ma:
—¿Kúni ni ja no'o ni ñuu Jerusalén ma,
te yukan jin ka'nde i tniñu ni a, te koo sa
yukan? —kúu de jiña'a de.
10 Sani te Pablo ma, jiña'a de:
—Ña'a, vaa ya'a iyo sa nuu tátnuni César
ma, te ya'a te'nde tniñu sa a. Jini maa ni ja
ni-in ja u'vi ni sa'a sa nuu ñayii judío a.
11 Kovaa nú iyo in ja u'vi ni sa'a sa ja sa'a i ja
kuu kûu sa, masu yu'u sa ja kûu sa. Kovaa
nú masu ja ndaa kúu ja ka xtekuechi ña'a
de a, masu kuu ndaxsia'a ña'a ni nuu nda'a
de a, te jikan sa ja maa tee kúu emperador
César ma na ka'nde tniñu sa a —kúu de
jiña'a de.
12 Sani te ni jinu ni jikan-tnu'u Festo ma
nuu tee ka netniñu ji'in de ma, te jiña'a de
nuu Pablo ma:
—Ni jikan ni ja César ma ka'nde tniñu ni
a, te ki'in ni nuu de nusaa —kúu de jiña'a
de.

Ni kenda Pablo ma nuu rey nani Agripa ma, ji'in ña'a kúu Berenice ma

13 Ni ya'a jaku kivi, te tee kúu rey nani
Agripa ma, ji'in ña'a kúu Berenice ma, ni
ki koo de ñuu Cesarea ma ni ki kua'a de
nchuxi Festo ma.
14 Te ni ka iyo de kua'a kivi, te chukan kúu
ja Festo ma, ni kaxtnu'u de nava'a yinee
Pablo ma vekaa ma, te jiña'a de:
—Tee kúu Félix ma, ni xndoo de in tee ini
vekaa ma.
15 Te nuu ni ja'an sa ñuu Jerusalén ma, ni
ka kenda koo tee ka tatnuni nuu sutu ma,
ji'in tee ka kuu ja'nu ñuu Jerusalén ma, te
ka jikan de ja ka'ni sa Pablo ma.
16 Te ni ndakone'e sa ja yo'o ja ka kuu o ñayii
ñuu Roma ma, masu kuu ja jin ka'ni o de, nú
masu ja onde koo de xinañu'u-ka nuu ñayii
ka xtekuechi ña'a ma, te ndaka'an maa de
nú ndija xi ña'a.
17 Te chukan kúu ja nuu ni kenda koo de
nuu iyo sa ya, te ñatuu ni yo ndetu sa, nú
masu ja kivi yutnee ma, te ni jinkoo sa nuu
ja'nde sa tniñu a, te ni tatnuni sa ja jin koo
de jin kueka de Pablo ma.
18 Te ka iyo tee ka xtekuechi ña'a ma, kovaa
ñatuu ni ka xtekuechi de tee ma ni-in ja ni
jani ini sa ma,
19 nú masu ja ka xtekuechi de tee ma ja
masu sa'a de sukan ka sa'a maa de ja ka
kandija de Su'si ma, te ka ka'an de siki in
tee ni ji'i nani de Jesús, te Pablo ma, ká'an
de ja téku tee ma.
20 Te ñatuu ni'i ini sa naxe sa'a sa siki ja ka
ka'an de ma, te ni jikan-tnu'u sa Pablo ma
ja nú kúni de ja no'o de ñuu Jerusalén ma,
te yukan jin ka'nde de tniñu de ma.
21 Kovaa Pablo ma chi ni jikan de ja ka'nde
maa César ma tniñu de ma. Te ni tatnuni sa
ja jín chinee va'a de tee ma onde tetniñu sa
de nuu César ma —kúu de jiña'a de.
22 Sani te tee kúu Agripa ma, jiña'a de nuu
Festo ma:
—Saña tna, kúni sa ja koniniso'o sa ja
ká'an tee yukan —kúu de jiña'a de.
Te jiña'a Festo ma:
—Yutnee, te koniniso'o ni ja ká'an de ma
—kúu de jiña'a de.
23 Te in-ka kii ma, te ni ka nukone'nu va'a,
ni ka nukone'nu vii Agripa ma ji'in ña'a kúu
Berenice ma, te kuan koo de, te ni ka kivi
koo de ji'in tee ka tatnuni nuu mil soldado
ma, ji'in tee ka ndanuu-ka ñuu ma ini ve'e
nuu ka ndatnu'u tna'a ñayii ma. Sani te maa
Festo ma, ni tatnuni de ja jín koo i jín kueka
i Pablo ma.
24 Sani te Festo ma, jiña'a de:
—Rey Agripa ji'in ndaka ni ja ka iyo o
ya'a, ya'a iyo tee ya'a, vaa kua'a ñayii judío
ma ja ka iyo i ñuu Jerusalén ma, ji'in ñayii ka
iyo ya'a, ka ka'an i ja masu kuu koteku-ka
tee ya'a.
25 Kovaa maa sa, masu nde ndani'i sa na
kuechi de ja sa'a i ja kûu de. Te vaa maa
de jikan ja tee kúu emperador ma ka'nde
tniñu de a, te jâ ni jani ini sa ja tetniñu sa
de nuu César ma.
26 Kovaa ñatuu na kuechi Pablo a iyo ja
tee sa nuu tutu ki'in nuu tee kúu César tee
tátnuni nuu o a, te chukan kúu ja ni kijaa
de nuu ndaka ni ji'in nuu ndijin rey Agripa,
sukan-va'a jin ndakan-tnu'u ni de, te ni'i ini
sa nawa tee sa.
27 Vaa nuna tetniñu sa in ñayii yinee vekaa
a, te nú ma kaxtnu'u sa nawa kúu ja ka
xtekuechi i de ma, te masu va'a-ni, vaa
masu kendoo va'a sa nuu tee kúu emper-
ador ma —kúu de jiña'a de.

26

1 Sani te Agripa ma, jiña'a de nuu Pablo
ma:
—Kuu ka'an maa ni ja kuu maa ni —kúu
de jiña'a de.
Sani te Pablo ma, ni ndone'e de nda'a
de ma, te ni keja'a de ká'an de ja masu na
kuechi de ma:
2 —Kúsii ini sa nuu ni, vi rey Agripa, ja
ndáka'an sa nuu ni ja masu na kuechi sa,
te ni masu nawa ni sa'a sa ndaka ja ka
xtekuechi ña'a ñayii judío ma.

3 Vaa maa ni chi jini va'a ni ndaka sukan
ka sa'a i ma sukan ka jani ini i ma. Chukan
kúu ja jikan-ta'vi sa ja kava kuee ini ni, te
koniniso'o ni ja ka'an sa a.

4 'Ndaka ñayii judío ma chi ka jini i sukan
ni yo kuu sa onde nuu jaa sa ma, nuu ni iyo
sa ñuu sa ma ji'in ñuu Jerusalén ma.
5 Te suni ka jini i, te kuu jin ndaka'an i, ja
onde xinañu'u ma ni yo sa'a sa sukan ka
sa'a tee ka kuu fariseo ma, vaa ûni ka sa'a
ndi'i, ka sa'a tu'u de sukan ka kuni de ja
kondikin o Su'si ma.
6 Te vitna, ja kuechi ja kúkanu ini sa ja ni
skuiso Su'si ma nuu yuva o ñayii jana'a ma,
chukan kúu ja iyo sa ya'a, ja te'nde tniñu sa
a.
7 Te ndi-uxi uu jichi tna'a o ma ka ndetu ja
ko kuu ja ni skuiso Su'si ma, te chukan kúu
ja ka chiñu'u i Su'si ma nduu ñuu, vaa ka
kukanu ini i ya ja sa'a ya sukan. Te chukan
kúu ja ka xtekuechi ña'a ñayii judío a, vi rey
Agripa.
8 ¿Xi ka jani ini ni ja Su'si ma, masu kuu
ndaxteku ya ñayii ni ka ji'i ma?

9 'Ja ndaa kúu ja saña chi ni yo jani ini sa
ja tniñu sa kúu ja sa'a sa ja u'vi ja jin kuu
ñayii ka kandija Jesús ñuu Nazaret ma.
10 Te sukan ni sa'a sa ñuu Jerusalén ma.
Nuu ni ka taa tee ka tatnuni nuu sutu ma
tnu'u ja kuu sa'a ndeva'a sa ndaka ñayii ka
ndikin ka sa'a i sukan ni tatnuni Jesús ma,
te ni chinee sa i ini vekaa ma. Te nuu ni ka
ja'ni de ñayii ma, te ni yo chindee sa de ja
jin sa'a de sukan.
11 Te kua'a xeen jichi ni yo sa'a ndeva'a sa i
ini veñu'u lilikin ma, te ni yo xtetuu sa i ja
jin ka'an ndeva'a i ja kuu Jesús ma. Te ni yo
ndakiti xeen ini sa nuu i, te ni yo sondikin
sa i onde in-ka ñuu ma.

12 'Sa'a sa'a sa, te kua'an sa ñuu Damasco
ma, vaa yinda'a sa tutu ni ka taa tee ka
tatnuni nuu sutu ma, vaa ni ka tatnuni de
ja sa'a sa sukan.
13 Te nuu ve kuu sava nduu ma, vi rey
Agripa, nuu kua'an sa ichi ma, te ni jini
sa in nduva ñu'u vee ichi andivi ma, te
ûni kánda'a xeen-ka i sana kandii ma, te ni
ndakonduu ña'a i saña ji'in tee kuan koo
ji'in sa ma.
14 Te nuu ni ka kun-kava ndaka sa nuu ñu'ú
ma, ni jiniso'o sa ja ká'an, te sa'an hebreo
ká'an: "Saulo, Saulo, ¿nava'a sóndikin ña'a
ni? ¿Ñatuu jani ini ni ja xtnakue'e ni maa
ni, ja kúu ni sukan kúu in xndiki ndee ini
ja skachi ja'a ti nuu garrocha ma?", kúu ya
ká'an ya.
15 Sani te jiña'a sa: "¿Na in kúu ni, Señor?"
Te Iya Tátnuni ma, ni ndakone'e ya: "Saña
kúu Jesús iya sóndikin ni a.
16 Ndokuiñi ni, vaa ni kenda sa nuu ni, te
kunukuechi ni nuu sa, te kaxtnu'u ni ja ni
jini ni vitna ji'in ja kaxtnu'u-ka sa nuu ni
ma.
17 Chukan kúu ja masu nawa kuu ja jin sa'a
ña'a ñayii judío a ni a ñayii masu judío ka
kuu i ma, vaa nuu ñayii masu judío ka kuu
i ma tetniñu ña'a sa ki'in ni,
18 sukan-va'a sa'a ni ja jín ndanune nuu i, te
jín xndoo i ichi nee ma, te jín kaka i ichi nuu
ndú'va ñu'u ma, te máko jin kandija-ka i ja
tátnuni tachi ma, nú masu ja jin kandija i ja
ká'an Su'si ma. Vaa nuna jin kandija ña'a i
maa sa, te sakanu ini Su'si ma kuechi i ma,
te jin ndani'i ta'vi i sukan ni ka ndani'i ta'vi
ñayii ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a i ma", kúu
ya ká'an ya.
19 Te chukan kúu ja masu ni sa'a so'o sa ja
ni jininuu sa ja vee onde sukun ma, vi rey.
20 Te ni keja'a sa xinañu'u-ka ñuu Damasco
ma, sani te ñuu Jerusalén ma ji'in ni-ka'nu
ñuu Judea ma. Sani te ni ja'an sa nuu ñayii
masu judío ka kuu i ma, ni jan kaxtnu'u
sa ja jín ndakani jín ndaka'vi ini i, te jín
ndakokuiñi i nuu Su'si ma, te jín sa'a i ja
va'a ja ndaa ma, te sukan jín kaxtnu'u i ja
jâ ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini ndija i.
21 Te chukan kúu ja ñayii judío ma, ni ka tnii
ña'a i ini veñu'u ka'nu ma, te ni ka kuni i ja
jin ka'ni ña'a i.
22 Kovaa ni chindee ña'a Su'si ma ja ni kaku
sa, te ñatuu ni xndoo sa ja ká'an sa tnu'u
Su'si ma nuu ñayii java'a-ka ma ji'in nuu
ñayii kuechi-ka ma onde vitna, te ndimaa
ndáka'an sa sukan ni ka yo ka'an tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma,
ji'in sukan ni yo ka'an maa tee kúu Moisés
ma, ja iyo ja ko kuu ma,
23 ja Cristo ma, ndo'o neni ya, te jin ka'ni i
ya, kovaa ndateku ya. Te sukan ni kaxtnu'u
ya ja suu ya kúu ñu'u ndú'va, te sa'a ya ja jin
ndani'i ta'vi ndaka tna'a o ñayii judío a, ji'in
ndaka ñayii masu judío ka kuu i ma —kúu
de jiña'a de.

24 Nuu ni jinu ni ka'an de sukan, ja masu
na ja u'vi sa'a de ma, sani te tee kúu Festo
ma, ni ka'an nini'i de:

—Pablo, iyo ku'u ni. Ja skua'a xeen ni
tutu a, ni sa'a neé ña'a i —kúu de jiña'a de.

25 Kovaa Pablo ma, jiña'a de:

—Masu iyo ku'u sa, vi Festo, nú masu ja
tnu'u ká'an sa a, ja ndaa kúu, tnu'u va'a
tnu'u ndija kúu.
26 Chukan kúu ja masu yu'u sa ja ká'an sa
nuu rey Agripa a, vaa jani ini sa ja jâ jini
de ndaka tnu'u ya'a, vaa masu in nuu iyo
yu'u ni yo kuu ndaka ja ká'an sa a.
27 Rey Agripa, ¿kándija ni ja ni ka yo ka'an
tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma? Jini sa ja kándija ni —kúu de jiña'a
de.

28 Sani te rey Agripa ma, jiña'a de nuu
Pablo ma:

—Vala-nka, te kundee ni ja nduu sa cristianu —kúu de jiña'a de.
29 Te Pablo ma, jiña'a de:
—Vala-nka xi kua'a-ka, kovaa jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja masu maa in-ni ni, nú masu ja ndaka tna ñayii ni ka jiniso'o vitna a, jin kenda koo i jin kandija i sukan kándija sa Su'si ma, ¡kovaa máko jin kenda koo i ja jin konu'ni i yo'o kaa sukan nu'ni sa a! —kúu de jiña'a de.
30 Nuu ni jinu ni ka'an de sa'a, sani te ni ka ndokuiñi rey ma, ji'in tee kúu gobernador ma, ji'in ña'a kúu Berenice ma, ji'in ñayii ni ka yo nukoo ji'in de ma.
31 Nuu ni ka ndusiin de ma, te ka ndatnu'u tna'a de, te ka ka'an de:
—Ni-in ja ni sa'a tee ya'a sa'a i ja kûu de xi ja kinee de vekaa ma —ka kuu de ka ka'an de.
32 Te tee kúu rey Agripa ma, jiña'a de nuu Festo ma:
—Iyo tee ya'a ja kuu xsiaa ni de, nute ñatuu ni jikan maa de ja ki'in de nuu César ma ja te'nde tniñu de ma —kúu de jiña'a de.

27

Ni ka tetniñu de Pablo ma kua'an de ñuu Roma ma

1 Nuu jâ ni jani ini tee kúu Festo ma ja jin koo sa ñuu Italia ma, te soldado nani Julio ma ja kúu de tee tátnuni nuu cientu soldado ka jinukuechi nuu emperador ma, ni ndunda'a de Pablo ma ji'in jaku-ka tee ka yinee vekaa ma.
2 Ni ka ka koo sa in nuu barcu ni ka sa'a i ñuu Adramitio ma, te ki'in tnu jaku ñuu ka iyo ichi ñuu Asia ma, te kuan koo sa ji'in tee nani Aristarco tee ñuu Macedonia ma ja iyo de ñuu Tesalónica ma.
3 Te kivi yutnee ma ni jan koo sa ñuu Sidón ma. Te tee nani Julio ma, vivii kúu de ji'in Pablo ma, te ni wa'a de tnu'u ja ki'in Pablo nuu ka iyo tee ka ketna'a ini ji'in de ñuu yukan ma, sukan-va'a ñukuun jin katanuu ña'a tee ma nani ka iyo sa yukan.
4 Sani te onde ñuu Sidón ma, te ni ka konduu sa ichi ñuu Chipre ma, sukan-va'a jin kaku sa nuu kajin yi'i xen-xeen vee ichi nuu kuan koo sa ma.
5 Nuu ni ka ya'a sa ichi kuan ndaya'a ñuu Cilicia ma ji'in ñuu Panfilia ma, te ni jan koo sa ichi ñuu Mira ma ja iyo ñuu Licia ma.
6 Te yukan, te tee tátnuni nuu cientu soldado ma, ni ndani'i de in barcu ñuu Alejandría ma ja ki'in tnu ñuu Italia ma, te ni ka nda koo sa nuu tnu ma,
7 te kua'a kivi ni ka ñunee sa nuu tnu ma, vaa kueni kueni kua'an tnu, te ni ka ndo'o xeen sa, saa ni ka kenda koo sa kuan ndaya'a ñuu Gnido ma, vaa ñatuu wa'a kajin yi'i ma tnu'u ja jin koo ñama-ka sa. Te ni jan koo sa ichi ñuu Creta ma kuan ndaya'a ñuu Salmón ma, ja na jin kaku sa nuu kajin yi'i ma.
8 Sukan ni ka yo kuu sa ni ka ndo'o xeen sa ni-kani ichi costa ma, te ni jan koo sa in nuu nani Buenos Puertos, yatni ñuu Lasea ma.
9 Te ni ka kukuee sa kua'a xeen kivi, te iyo yika xeen ja jin koo-ka sa ma, vaa jâ ni ya'a kivi ka iyo ndite ñayii judío ma, te jâ ni kuyatni kivi kuvijin xen-xeen ma. Te chukan kúu ja Pablo ma, ni xtu'va ña'a de, te ká'an de:
10 —Ndaka ndijin, jini sa ja ka'vi-ka ko kuu ichi jin koo o a. Kua'a ja jin skenaa o, masu yika-ni ja ñu'u ini barcu a, nú masu ja onde maa tnu ji'in maa o —kúu de jiña'a de.
11 Kovaa tee tátnuni nuu cientu soldado ma, jatanuu-ka de ja ka ka'an tee skaka tnu ma ji'in tee xi-kuenda kúu tnu ma sana ja ká'an Pablo ma.
12 Vaa masu ni ka jatna ini de ja jin kendoo de ñuu yukan kivi vijin ma, te kua'a-ka de ka ka'an ja jin koo-ka de onde jin kenda koo de ñuu Fenice ma, vaa nuu ka kenda koo barcu ma chi iyo va'a i te kuu jin kendoo de yukan.
13 Te nuu ni keja'a yi'i kueni kueni kajin, te su'va kana nuu i ma, te ni ka jani ini de ja sukan-ni ko kuu, te ni ka ndone'e de kaa nani ancla ma ja ñunee ka'a ndute ma, te kuan koo xiñi kuan koo xiñi-ni de ichi ñuu Creta ma.
14 Kovaa masu ni kuna'a xeen, sani te ni keja'a yi'i xen-xeen-ka kajin ichi nuu kua'an barcu ma, te kajin yi'i ma, nani i Euroclidón.
15 Te ñatuu wa'a-ka kajin yi'i ma tnu'u nde ichi ki'in barcu ma. Chukan kúu ja sani te kuan koo sa nde ichi ni kuni maa kajin yi'i ma.
16 Nani kuan koo sa nuu iyo vala ñu'ú nani Clauda ma, ja kasi ña'a i vala, te ni ka yo kuu xeen sa, saa ni kuu ni ka ndone'e sa barcu luluu ma.
17 Te nuu ni kuu ni ka ndone'e sa barcu luluu ma, sani te ni ka ndaku'ni sa barcu ka'nu ma, sukan-va'a ma ndatnana tnu, vaa ka yu'u sa ja kenda koo sa nuu iyo ñuti nani Sirte ma te jakituu barcu ma. Te chukan kúu ja ni ka nune'e de sa'ma iyo onde sukun ma ja kani kajin ma ora yi'i i ma, te sukan-ni kuan koo ya'a kuan koo yukan-nka sa.
18 Te kivi yutnee ma, te ni kuni'i-ka kajin ma, te ni ka keja'a de ka skana de ndatniñu ndiso barcu ma nuu ndute ma.
19 Te kivi ku-uni ma ni ka skee sa ji'in nda'a maa sa a ndaka ja jatniñu barcu ma nuu ndute ma.

20 Te sukan ni yo kuu kua'a kivi ja ñatuu ni
ka jini-ka sa kandii ma ji'in tiuxini ma, vaa
yi'i xen-xeen kajin ma, te masu na tnu'u
kanu ini-ka ja jin kaku sa nkuu.
21 Te jâ ni kukua'a kivi ja ñatuu nawa ka
jaa-ka sa. Chukan kúu ja Pablo ma, ni
jinkuiñi de me'ñu ndaka tee kuan koo ji'in
sa ma, te jiña'a de:

—Ndaka ni, va'a-ka nute ni ka kandija ni
ja ni ka'an sa ma te ma ki koo o onde ñuu
Creta ma nkuu, chi ma jin ndo'o jin neni o
te ñatuu nawa jin skenaa o nkuu.
22 Kovaa vitna ndáka'an-so'o sa nuu ni, te
má jin kuxii ini ni, vaa masu jin kûu ni-in
tna'a o a, yika-ni ja maa-ni barcu a jin
skenaa o.
23 Vaa ja ni yo kuu jakuaa a, te ni kenda in
ángel Su'si iya tátnuni nuu sa a, iya xi-nuu
jinukuechi sa a,
24 te ni ka'an i: “Pablo, máko koyu'u ni.
Jiniñu'u ja kenda ni nuu iyo César ma. Te
maa Su'si ma ni kunda'vi ini ña'a te sa'a ya
ja jin kaku ndaka ñayii ve koo ji'in ni a”, kúu
i ká'an i.
25 Chukan kúu ja jin ku'un ndee vava'a ini
ni, vaa saña chi kúkanu ini sa Su'si ma ja ko
kuu sukan ni ka'an ángel ma,
26 kovaa jiniñu'u ja jin ndani'i o vala ñu'ú
yichi nuu kuu jin kaku o —kúu de jiña'a de.

27 Nuu ni ya'a uxi kuun jakuaa ma, ni ka
kenda koo sa nuu mar nani Adriático ma, te
nuu ni kuu sava ñuu ma, te tee ka jito barcu
ma, ni ka jinitnuni de ja ve jin kuyatni sa
nuu iyo ñu'ú ma.
28 Te ni ka skee de in ja jin kuni de na saa
kunu ñu'u ndute ma, te ni ka jini de ja oko
ja'un uu-nka (37) metro ñu'u kunu de. Te
kuan koo-ka sa, te ni ka skee-ka tuku de,
te ni ka jini de ja oko uja-nka-ni (27) metro
ñu'u kunu ndute ma.
29 Te ka yu'u sa, nasa jin koo sa jin kani
sa maa sa ji'in toto kátuu yukan, te ni ka
skee de kuun kaa ka kuu ancla ma ichi xuu
tnu ma, ja jin chindee ña'a i sukan-va'a ma
kaka-ka tnu, te ka ndetu ka ndetu de ja na
ndii ma.

30 Sani te tee ka jito barcu ma, ni ka
nduku ini de ja jin kunu de te jin xndoo de
barcu ma. Chukan kúu ja ka sa'a de tnu'u
ja jin koo de jin skee-ka de uu-ka kaa ka
kuu ancla ma ichi xiñi barcu ma, te ni ka
nune'e de barcu luluu ma nuu ndute ma,
sukan-va'a jin ka koo de yukan te jin kunu
de.
31 Kovaa Pablo ma, ni xtu'va de tee tátnuni
nuu cientu soldado ma, ji'in soldado ma, te
jiña'a de:

—Nú tee ya'a, ma jin kendoo de nuu
barcu ya'a, masu jin kaku ni —kúu de jiña'a
de.

32 Chukan kúu ja ni ka ja'nde soldado ma
yo'o nu'ni barcu luluu ma, te kua'an maa
tnu.
33 Nuu ve ndii ma, Pablo ma, ni
ndaka'an-so'o de nuu tee ma ja jin kaa de
xita, te jiña'a de:

—Vitna jâ ni kuu uxi kuun kivi ja ka ndi
ini ni te ñatuu ka jaa ni ni a vala xita.
34 Chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu ni ja jin
kaa ni, sukan-va'a jin koo va'a ni, vaa masu
kua'a Su'si ma tnu'u ja jin skenaa o va ni a
in ixi xini o a —kúu de jiña'a de.

35 Te ni jinu ni ka'an de sa'a, sani te ni tnii
de xtatila ma, te ni ndakuan-ta'vi de nuu
Su'si ma, nuu ka iyo ndaka tee ma. Sani te
ni ta'vi de, te ni keja'a de jaa de.
36 Te ndaka de ni ka ndusii ini-ka, te ni ka
jaa tna de xtatila ma.
37 Te ja ndaka sa ma chi uu cientu uni xiko
ja'un in (276) sa kúu.
38 Te nuu jâ ni ka ndutu chii de ma, te ni ka
skana de triu ma nuu ndute ma, sukan-va'a
nduñama-ka barcu ma.
39 Nuu ni ndii ma, masu nde ka ndakuni de
ñu'ú nuu ka iyo de ma, kovaa ni ka jini de in
nuu ñu'u kuee-ka ndute ma, te kaa ñuti yu'u
ndute ma. Chukan kúu ja ni ka jani ini de ja
jin xndoo de barcu ma yatni-ka yu'u ndute
ma.
40 Ni ka ja'nde de yo'o ka nu'ni kaa ka kuu
ancla ma ja ka ñunee nuu ndute ma, te ni
ka ndasa'a kani-ka de yo'o nu'ni yutnu sa'a
ja nde ichi ki'in barcu ma yutnu nani timón
ma, te ni ka ndone'e-ka de sa'ma iyo ichi
nuu tnu ma, te ni ka skoto de tnu ichi yu'u
ndute ma.
41 Kovaa barcu ma, ni ja'an tnu in nuu
kaa kua'a ñuti ka'a ndute ma, te yukan ni
jakituu tnu, te ñatuu ni kuu kanda-ka tnu,
te ichi xuu tnu ma ve ndatnana ja ni'i kí
kani nuu ndute ma.
42 Sani te tee ka kuu soldado ma, ni ka
ndatnu'u tna'a de ja jin ka'ni de tee jin koo
vekaa ma, sukan-va'a ma kuu jin kaku de,
vaa kuu jin xtanuu de ndute ma, te kuu jin
kunu de.
43 Kovaa tee tátnuni nuu cientu soldado ma,
kúni de ja ma jin ka'ni de Pablo ma, te ni
ja'nu ndee de ja ma jin sa'a de sukan ka jani
ini de ma. Te ni tatnuni de ja nú nde de kúu
xtanuu ndute ma, te kée de nuu ndute ma,
te kí'in de nuu iyo ñu'ú ma,
44 te ndaka-ka de ma, kuan koo de nuu
ndute ma ji'in in tabla maa barcu ma. Te
sukan ni ka kenda koo ndaka de nuu ñu'ú
ma, te ndaka de ni ka kaku.

28

*Sukan ni ndo'o Pablo ma nuu ni kenda
koo de ñu'ú luluu nani Malta ma*

1 Nuu jâ ni ka kaku sa ma, te ni ka jini
sa ja jaku ñu'ú nuu ni ka kenda koo sa ma,
nani i Malta.
2 Te ñayii ka iyo yukan, vivii ka kuu i ji'in sa,
te ni ka xndu'va i ñu'u ja ka nduvixi i, te ni
ka kana ña'a i ni jan koo sa ni ka jan tu'va
sa, vaa kuun savi ma, te vijin xeen.
3 Te ni kuu ja Pablo ma, ni ndaxtutu de
tutnu kaa ma, te tnáa de tnu nuu ñu'u ma.
Sani te ni ndee in koo ja jinu ti ja i'ni ma, te
ni tnii ti nda'a de ma, te ni tuu ti.
4 Te nuu ni ka jini ñayii ka iyo yukan ja
ndakaa koo ma nda'a Pablo ma, te ka ka'an
nuu tna'a i:

—Ja ndaa kúu ja tee ya'a chi tee ni ja'ni
ndiyi kúu de. Visi ni kaku de nuu ndute
ma, kovaa ja ni sa'a de ma chi ndikin ña'a
i, te chukan kúu ja masu kua'a i tnu'u ja
koteku-ka de —ka kuu i ka ka'an i.

5 Kovaa Pablo ma, ni kaja ni'ni de nda'a
de ma, te ni kêe koo ma nuu ñu'u ndú'va
ma, te ñatuu nawa ni ndo'o de.
6 Kovaa ka ndetu i ja kaa kueñu Pablo ma,
xi kotuu de te kûu de, te visi ka ndetu ka
ndetu maa i ja sukan ko kuu ma, kovaa
masu nawa ni ndo'o Pablo ma. Sani te ni
ndasama ja ka jani ini i, te ka ka'an tuku i
ja in su'si kúu Pablo ma.

7 Te yukan iyo in ranchu in tee kanuu ñuu
yukan nani de Publio, te ni jan-ta'vi sii ini
ña'a de ve'e de ma, te yukan ni ka kendoo
sa uni kivi.
8 Te yuva Publio ma, kátuu de ja ku'u de,
ndó'o de sajin, te wa'a xeen ña'a in ka'ni.
Te ni kivi Pablo ma, kuan koto de tee ma.
Sani te ni jikan-ta'vi Pablo ma nuu Su'si ma
ja kuu tee ma, te ni sonee de nda'a de siki
tee ma, sani te ni nduva'a de-ni.
9 Nuu ni kuu sa'a ma, te ni ka jini ñayii ka
ku'u ka iyo ñuu yukan, te ni jan koo tna i
nuu iyo Pablo ma, te ni yo jikan-ta'vi Pablo
ma nuu Su'si ma ja jin kuu i ma, te ni ka yo
nduva'a tna i.
10 Te ni ka jatanuu xeen ña'a i, te ka ka'an
vii ka ka'an va'a i nuu sa, te nuu ni kenda
kivi ja jin koo sa nuu in-ka barcu ma, ni ka
taa i ndaka ja ka jiniñu'u sa ichi jin koo sa
ma.

Ni ka kenda koo Pablo ma ñuu Roma ma

11 Ni ya'a uni yoo ni ka iyo sa yukan, te
ni ka nda koo sa in nuu barcu ni kee ñuu
Alejandría ma, te ni kenda tnu ni kendoo
tnu yukan nani ni ya'a tiempu vijin xeen
ma, te nuu tnu ma ndenee sukan kaa ja ka
ka'an i ja su'si i kúu ma.
12 Te ni ka kenda koo sa ñuu Siracusa ma,
te ni ka iyo sa uni kivi yukan.
13 Te yukan, te kuan koo sa ichi yu'u ndute
ma, te ni ka kenda koo sa ñuu Regio ma.
Te in-ka kivi ma, te ni keja'a yi'i kajin, te
su'va kana nuu i vee i, te kivi ku-uu ma ni
ka kenda koo sa ñuu Puteoli ma.
14 Te yukan ni ka ndani'i tna'a sa ji'in jaku
ñayii ka kandija Su'si ma, te ni ka jikan-ta'vi
i nuu sa ja jin kendoo sa ji'in i uja-ka kii.
Sukan ni ka sa'a sa, te saa kuan koo sa ñuu
Roma ma.
15 Te ñayii ka kuu sa'ya Su'si o a ja ka iyo
i ñuu Roma ma, nuu ni ka jini i ja sani te
kenda koo sa ma, ni ki koo i ni ki tna'a ña'a
i onde ñuu Foro de Apio ma ji'in ñuu nani
Tres Tabernas ma. Te nuu ni jini Pablo ma
ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma, ni ndakuan-ta'vi
de nuu Su'si ma, te ni ndusii ini de.
16 Te nuu ni ka kenda koo sa ñuu Roma
ma, te tee tátnuni nuu cientu soldado ma,
ni ndakua'a de tee jin koo vekaa ma nuu
nda'a tee tátnuni nuu soldado ka iyo Roma
ma. Kovaa Pablo ma chi ni wa'a tee tátnuni
nuu soldado ma tnu'u ja koo siin de te ko
koto ña'a in-ni soldado.

Pablo ma, ni kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma nuu ñayii ñuu Roma ma

17 Ni ya'a uni kii ma, te ni kana Pablo ma
tee ka kuu judío ka ndanuu-ka ma, te nuu
ni ka ndatna'a de ma, jiña'a Pablo ma:

—Ñani, saña, masu nawa ni sa'a sa ja
u'vi ja jin kuu ndaka tna'a o judío ma, ni
a ndakiti ini sa siki ja sukan ni ka yo sa'a
tna'a o ñayii jana'a ma. Kovaa ni ka tnii ña'a
i ñuu Jerusalén ma, te ni ka jan xsia'a ña'a i
nuu nda'a tee ka kuu romano a.
18 Te tee ka kuu romano a chi ni ka sa'a
ndaa de, te ka kuni de ja jin xsiaa ña'a de
nkuu, vaa masu na kuechi sa iyo ja sa'a i ja
jin ka'ni ña'a de ma.
19 Te nuu ñatuu ka kachi ñayii judío ma ja jin
xsiaa ña'a de ma, te ni jani ini sa ja jiniñu'u
ja kakan sa ja maa tee kúu César ma ka'nde
tniñu sa a. Kovaa masu nawa xtekuechi sa
ñayii ñuu o ma.
20 Chukan kúu ja ni jikan sa ja ki koo ni, te
jin kuni tna'a o, te jin ndatnu'u tna'a o, vaa
kuechi ja káxtnu'u sa tnu'u ndaa iya sa'a ja
jin ndani'i ta'vi o ma kúu ja nu'ni sa yo'o
kaa ya —kúu de jiña'a de.

21 Sani te ka jiña'a de:

—Ni-in carta ñatuu ni ka tetniñu ñayii ñuu
Judea ma ja ká'an ja kuu ni, ni a in ñani o
ma ja kii de ki kaxtnu'u de na kuechi ni, ni
a in ñayii ko ka'an u'vi ja kuu ni.
22 Kovaa ka kuni sa ja jin koniniso'o sa naxe
jani ini ni, vaa ja káxtnu'u ni a chi ka jini o
ja ni-ka'nu ñuu ñayivi a masu ka ka'an va'a i
ja kuu tnu'u ká'an ni a —ka kuu de ka jiña'a
de.

23 Te ni ka ndatnu'u tna'a de ja jin
ndatna'a de in kii, te kivi yukan chi ni
ki koo kua'a de nuu iyo Pablo ma, te ni
kaxtnu'u Pablo ma nuu ndaka de ma sukan
tatnuni Su'si ma, te ni keja'a de káxtnu'u

de onde ne'e ma te onde ni kukuee ma,
te ndákaxtnu'u de sukan ká'an ja ni yo
kaxtnu'u Moisés ma, ji'in sukan ka ka'an
tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma siki iya kúu Jesús ma.
24 Jaku de ni ka kandija ja ká'an Pablo ma,
te jaku de ñatuu ni ka kandija.
25 Te ñatuu ni kuu jin ketna'a ini de, te
chukan kúu ja nuu ni nde koo de ma, jiña'a
Pablo ma:
—Sa'a, te ka jini o ja ja ndaa kúu tnu'u ni
wa'a Xtumani Ndios ma ja ni ka'an Isaías
ma nuu yuva o tee jana'a ma. Sa'a ni jiña'a
ya de ma:
26 Kuá'an ni nuu ñayii ya'a, te kuña'a ni:
Jin koniniso'o ni, kovaa masu jin jaku'ni ini
ni,
te jin konde'ya ni, kovaa masu jin kuni
ni.
27 Vaa ini anua ñayii ya'a chi ni ka ndukaji,
te so'o i a ni ka nduvee,
te nduchinuu i ma chi ni ka ndandesi
i,
sukan-va'a ma jin kuni i ji'in nduchinuu i
ma,
te ma jin kuniso'o i ji'in so'o i ma,
te ma jin jaku'ni ini i ma,
te ma jin ndasama ja ka jani ini i ma,
te ma ndasava'a sa i,
kúu ya jiña'a ya de ma.
28 "Te chukan kúu ja vitna, te jin kuni ni ja
Su'si ma, ni tetniñu ya tnu'u maa ya a nuu
ñayii masu judío ka kuu i ma, sukan-va'a
kuu jin ndani'i ta'vi i. Te ñayii yukan chi
jin koniniso'o ndija i vi —kúu de jiña'a de.
29 Te nuu ni jinu ni ka'an Pablo ma sa'a,
sani te kuan nu koo tee judío ma, te ka
tetna'a ka tetna'a-nka de kuan nu koo de.
30 Te Pablo ma, ni iyo de uu kuiya ve'e nuu
ni kenuu de ja koo de ma, te yukan ni yo
jan-ta'vi de ndaka ñayii ni yo jan koo ma.
31 Te ni-yu'u ni-ini de káxtnu'u de sukan tat-
nuni Su'si ma, te káxtnu'u de siki Jesucristo
Iya Tátnuni ma nuu ndaka ñayii ka ndatna'a
ma, te ñatuu na in ni ja'nu ndee.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Roma ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Roma ma

1 Saña chi Pablo kúu sa, te jinukuechi sa
nuu Jesucristo ma, te maa ya, ni kana ña'a
ya ja ko kuu sa apóstol, te ni tetniñu ña'a ya
ja kaxtnu'u sa tnu'u maa ya ma, te ni sa'a
siin ña'a ya ja na kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u
va'a ká'an ya ma.
2 Te tnu'u ya'a kúu tnu'u ni skuiso Su'si ma
onde xi'na-ka ma, te sukan ni ka tee tee ni
ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a maa ya
ma nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma.
3 Te tnu'u ya'a ká'an siki Sa'ya Su'si ma, te
maa ya chi ni kenda ñayivi ya, te ne'un sa'ya
tata David ma ni kâku ya ñuu ñayivi ya, te
Jesucristo iya tátnuni nuu o ma kúu ya.
4 Te ni kaxtnu'u Xtumani Ndios ma ja Sa'ya
Su'si ma kúu ya, te iyo tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ma, vaa ni ji'i ya te ni ndateku
ya ne'un ñayii ni ka ji'i ma.
5 Te Jesucristo ma chi ni skuta'vi ña'a ya
tnu'u vii tnu'u mani ja ko kuu sa apóstol tee
tetniñu maa ya ma, sukan-va'a ja maa ya
ma, te kaxtnu'u sa nuu ndaka ñayii masu
ñayii judío ka kuu i ma ja na jin kandija i
Su'si ma te jin ko sa'a i sukan ká'an ya ma.
6 Te ne'un ñayii ya'a ka iyo maa ni, ja ni
ndakana ña'a Jesucristo ma ja jin kondikin
ni ya.
7 Te tée sa tutu ya'a, te tétniñu sa nuu ni
ja ka iyo ni ñuu Roma a, ja ka kuu ni ñayii
kútoo ña'a Su'si ma, te ni ndakana ña'a ya
ja jin xndoo ni ndaka ja u'vi ma.

Te kúni sa ja Yuva o Su'si ma ji'in Jesu-
cristo Iya Tátnuni ma, na skuta'vi ña'a ya ja
vii ja va'a te na sa'a tna ya ja jin koo mani
ni.

Kúni Pablo ma ja ki'in de jin koto de ñayii ka iyo ñuu Roma ma

8 Xinañu'u kuiti, te ja maa Jesucristo ma,
te ndakuan-ta'vi sa nuu Su'si o a ja jin kuu
ndaka ni, vaa ni-ka'nu ni-tu'u ñuu ñayivi
a ka jini i sukan vivii ka kuu ni ja ni ka
kandija ni Su'si o a.
9 Te maa Su'si iya xi-nuu jinukuechi sa ja
ni-yu'u ni-ini sa káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u
va'a Sa'ya ya Jesús ma na'a ja ñatuu ndúnaa
ña'a sa vaa ndimaa ndákune'e ña'a sa ora
jikan-ta'vi sa nuu maa ya ma.
10 Te ndimaa jikan-ta'vi xeen sa nuu Su'si
ma ja na taa ya tnu'u, te na chindee chituu
ña'a ya ja na kuu jaan sa jan koto ña'a sa
nuu ka iyo ni a.
11 Vaa kúu ini xeen sa ja kuni ña'a sa te
ka'an sa sukan kúni Xtumani Ndios ma ja
jin ko sa'a jin ko kuu ni, te jin ni'i-ka ni
tnu'u ndee tnu'u ndatnu.
12 Vaa na ka'an o ja sa'a jiniñu'u ja
jin ndaka'an-so'o nuu tna'a ndaka o
sukan-va'a jin kukanu ini-ka o Su'si ma.
13 Jin kona'a ndaka ni ja jâ ni kuu kua'a
jichi kúni sa ja jan koto ña'a sa, kovaa onde
vitna chi ndimaa iyo in ja ja'nu ndee nuu
sa, te ñatuu nde kúu jaan sa. Chi vaa ja kúni
sa kúu ja chindee ña'a sa, sukan-va'a kuu
jin sa'a ni sukan játna ini Su'si ma, te koo
jayiñu'u ya, sukan chíndee sa ndaka ñayii
masu judío ka kuu i ma te ka sa'a i sukan
játna ini Su'si ma.
14 Vaa nee yika sa nuu ñayii ka ka'an sa'an
griego ma ji'in nuu ñayii ñatuu ka ka'an i
sa'an griego ma, ji'in nuu ñayii ndichi ma
ji'in nuu ñayii ñatuu na tnu'u ndichi ka
neva'a i ma, ja ka iyo i ni-ka'nu ñuu ñayivi
a.
15 Te chukan kúu ja ñu'u xeen ini sa ja jaan
sa ñuu Roma a nuu ka iyo ni a, te kuu ka'an
kachi sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu
ndaka ni.

Tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma chi iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu i ja chindee ña'a i ja jin nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa

16 Vaa masu kúkan-nuu sa ja káxtnu'u sa
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, vaa tnu'u vii
tnu'u va'a ya ma chi iyo i ji'in tnu'u ndee
tnu'u ndatnu maa ya ma, te ndaka ñayii ka
kandija tnu'u vii tnu'u va'a ya ma chi jin
ndani'i ta'vi i. Te kúni Su'si ma ja xinañu'u
jin koniniso'o ñayii judío ma, sani te jin
koniniso'o ñayii masu judío ka kuu i ma.
17 Vaa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma sa'a ja
jin nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa ma,
te káxtnu'u i sukan jin kandija o Su'si ma te
jin kukanu ini o ya ni-kani ni-jika. Te suni
sa'a ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma: "Ñayii
sa'a ja va'a ja ndaa ma chi suu i koteku
ni-kani ni-jika, vaa kúkanu ini i Su'si ma."
Sa'a ká'an.

Sukan ka ndiso kuechi ndaka ñayii ñuu ñayivi a

18 Vaa maa Su'si ma, onde andivi ma iyo
ya, te káxtnu'u ya sukan ndákiti ini ya ja
ñatuu játna ini ya sukan ka sa'a ñayii ma ja
u'vi ma ji'in ja ka sa'a u'vi tna'a i ma, vaa
ñayii yukan chi ka ja'nu ndee i ja jin kandija
jaku-ka ñayii ma tnu'u ndaa tnu'u ndija ya
ma.
19 Vaa sukan ka jini yo'o ja iyo in Su'si ma,
te ka jini o sukan sa'a sukan kúu ya ma, te
suni ka jini tna ndaka ñayii ka sa'a ja u'vi
ma ndaka ja va'a sa'a Su'si ma, vaa maa ya
káxtnu'u ja iyo ya.
20 Vaa yo'o chi ñatuu ka kundee maa o jin
kuni o sukan kaa sukan iyo ya ma. Kovaa

nuna jin ndasa'a o kuenda ndaka ja ni sa'a
ya ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma onde
nuu ni kuva'a ñuu ñayivi a, te jin kuni o ja
iyo ya ja kúu ya Su'si o ma ni-kani ni-jika.
Te chukan kúu ja ñayii ka sa'a ja u'vi ma,
masu kuu jin ka'an i ja ñatuu na Su'si iyo.
21 Te visi jâ ka jini ñayii ma ja iyo Su'si o a,
kovaa ñatuu ka ndachiñu'u i maa ya ja kúu
ya Su'si ma, te ñatuu ni ka ndakuan-ta'vi i
nuu ya, su'va ni ka sa'a ndee i ini anua i ma,
te ni ka ndandesi ini anua i ma.
22 Vaa ka ka'an i ja ka jini xeen i, kovaa
masu ka jini kuiti i, su'va ka kuneé ka
ku-uun i, te su'va vi'i-ka ni ka sa'a ndee i
ini anua i ma nuu Su'si ma.
23 Te ni ka xndoo i jayiñu'u Su'si iya téku
ni-kani ni-jika ma, te ni ka ndasa'a i in
yunuu ñayii, te vitna ja ñayii a chi ñayii
naa-ni kúu i, te ni ka sa'a i yunuu lasaa ma,
ji'in yunuu koo ma, ji'in yunuu ndeva'a-ni
kiti ma, te ka chiñu'u i.
24 Chukan kúu ja Su'si ma chi ni xndoo ya i,
te ka sa'a maa i ndaka ja u'vi ma, sukan ka
jani ini anua maa i ma. Te ka xtivi i maa i
ma.
25 Te sukan ni ka ndaxsama i tnu'u ndaa
tnu'u ndija Su'si ma, te ni ka jan-ta'vi i tnu'u
xnda'vi tna'a ma, vaa ka chiñu'u i ndaka ja
iyo ñuu ñayivi a ja ni sa'a Su'si ma, kovaa ka
ndunaa i ja jin ndachiñu'u i maa iya ni sa'a
ndaka ja iyo ñuu ñayivi a. Kovaa yo'o chi
ka jini o ja Su'si ma, iyo jayiñu'u ya ni-kani
ni-jika ma. Te sukan kó kuu.
26 Chukan kúu ja Su'si ma, ni xndoo ya i
ja jin sa'a maa i ja u'vi ma te jin tna'a maa i
ja kan-nuu. Vaa ka iyo ña'a chi ka jatna ini
tna'a ña ja ndi-tna'a ña'a ña, te jin ko kusu
ña, te ka sa'a ña ja kayu'u ja kan-nuu, te
masu sukan ni jani, ni ka'vi ini Su'si ma.
27 Suni tna tee ma, ni ka xndoo de ja jin
ko kusu de ji'in ñasi'i de ma, te ni ka jatna
ini-ka de ja ndi-tna'a tee de ma jin ko kusu,
te ka sa'a de ja kayu'u ja kan-nuu. Te ja
sukan ka sa'a ka kuu de ma, te sa'a Su'si
ma ja jin ndo'o jin neni de.
28 Te kuechi ja ñatuu ka kandija i Su'si ma,
te ni sa'a ya ja janitnuni i ma ni ka nduneé,
ni ka ndu-uun-nka, te ñatuu nde ka ndasa'a
i kuenda ja masu nde jiniñu'u ndaka ja ka
sa'a i ma.
29 Te ndimaa ja u'vi kúu ndaka ja ka sa'a i
ma, vaa ka kivi nduu i ji'in ñayii ni masu ni
ka tnanda'a ji'in i ma, te ka iyo i ja ka skiti
ini i in-ka ñayii ma, inundiyo ini i ma, ka
sa'a i ja u'vi ma, ka kukueñu ini i ma, ka
ja'ni tna'a i ma, ka kanaa i ma, ka xnda'vi
tna'a i ma, ka ka'an neé ka ka'an ñuu i ma,
30 ka skanduu yu'u i ma, ka ka'an i tnu'u
tna'a i ma, ñatuu ka kuni sii i nuu Su'si ma,
ñatuu na respetu i ma, inuvixi xeen ka ndaa
i ma, ndimaa ja u'vi ka jani ini i ja jin sa'a
i ma, masu ka kandija i nuu yuva nuu si'i i
ma,
31 inundee ini i ma, masu inundija i ja
inuva'a ini i ma, ka sa'a ndeva'a i ñayii
nda'vi ma, masu kuu jin koo mani i ma, ni
a jin kunda'vi ini i ñayii ma.
32 Visi jâ ka jini i sukan jani ini Su'si ma ja
ñayii ka sa'a sukan ma ka kuu ñayii jin kûu
ma, kovaa sukan-ka ka sa'a i. Te masu ka
iyo sii ini i ja maa-ni i ka sa'a sukan ma, chi
su'va ka kuni i ja ndaka-ka ñayii ma na jin
ko sa'a sukan ka sa'a i ma.

2

Sukan ndakan ndandaa Su'si ma kuenda nuu in in o

1 Vaa masu kuu yanduu ja sa'a ja kúu ni a,
ndeva'a-ni na in kúu ni. Ndijin ja xtekuechi
ni tna'a ni ma, te maa ni, ndáxtekuechi ni
maa ni, te jiso kuechi maa ni, vaa tna'a ja
xtekuechi ni tna'a ni ma, chukan kuiti kúu
ja sa'a maa ni a.
2 Vaa ka jini o ja maa Su'si ma ka'nde tniñu
ñayii ka sa'a ndaka ja u'vi ma, te sukan,
te jin ndachunaa ndi'i jin ndachunaa tu'u
maa i ja ka sa'a i ma.
3 Te ndijin ja xtekuechi ni tna'a ni ma te sa'a
ni ja ka sa'a i ma, ¿jani ini ni ja kaku ni nuu
Su'si ma kivi ndakan ya kuenda nuu ni ma?
4 ¿Xi saxiko ni ja vii ja va'a sukan kuee
ini ya ma vaa kútoo ña'a ya ma? ¿Te
ñatuu ndása'a ni kuenda ja va'a ini ya kúu,
chukan kúu ja káxtnu'u ya ichi ndaa ko kaka
ni ma, sukan-va'a ndakani ndaka'vi ini ni te
kondikin ni Su'si ma?
5 Kovaa ja sukan ndee ini ni a te ñatuu
ndákani ndáka'vi ini ni a, sa'a ni ja ndákiti
xeen ini Su'si ma nuu ni, kivi kenda ja
ndakan ndi'i ndakan tu'u ya kuenda nawa
ni yo sa'a, ni yo kuu ni ma.
6 Te ndi-in ndi-in o jin ndani'i jin ndatna'a
nde a kúu ja ni ka sa'a, ni ka kuu o nuu ya
ma.
7 Nde o ka ndi ini ja jin ndani'i ta'vi o te
jin koteku o ni-kani ni-jika ma, te jin ni'i
o jayiñu'u nuu Su'si ma te ka'an ya ja ja
vava'a kúu ja ni ka sa'a, ni ka kuu o ma,
nuna jin ku'un ini o ja jin ko sa'a o ja va'a
ja ndaa ndija nuu ya ma, te jin ni'i o ndaka
cha'a te jin koteku o ni-kani ni-jika ma.
8 Kovaa ndákiti xeen ini ya nuu ñayii inuso'o
ka ndaa i ma, ja ñatuu ka kandija i ja ndaa
ká'an nuu tnu'u maa ya ma, su'va ka sa'a-ka
i tna'a ja ñatuu játna ini Su'si ma.
9 Te tnundo'o tnuneni ji'in tnu'u xii ini
kua'a ya nuu ñayii ka sa'a ja u'vi ma. Cha'a
chi xinañu'u ñayii judío ma jin ndo'o. Sani
te ñayii masu judío ka kuu i ma, jin ndo'o
tna i.
10 ¡Kovaa naka jayiñu'u ji'in tnu'u sii ini koo
nuu ndaka ñayii ka sa'a ja va'a ma! Cha'a

chi xinañu'u ñayii judío ma, jin ni'i. Sani te
ñayii masu judío ka kuu i ma, jin ni'i tna i.
11 Vaa nuu Su'si ma chi inuu-ni ka kuu
ndaka o, visi ndeva'a-ni ñuu o.
12 Vaa ndaka ni ja ñatuu ka jini ni tnu'u ni
wa'a Su'si ma ja ni ndakaxtnu'u Moisés ma
te ni ka yo sa'a ni ja u'vi ma, te suni jin
skenaa ni maa ni nkuu, visi ñatuu ka jini
ni sukan ni ndakaxtnu'u Moisés ma. Te
ndaka ndijin ja ka jini ni tnu'u ni wa'a Su'si
ma ja ni ndakaxtnu'u Moisés ma te ni ka
yo sa'a ni ja u'vi ma, te sukan ká'an tnu'u
ni ndakaxtnu'u Moisés ma, sukan ndakan
ndaa Su'si ma kuenda nuu ni.
13 Vaa masu ñayii yika-ni ja niniso'o-ni i
tnu'u ni kaxtnu'u Su'si ma nuu Moisés ma
ka kuu ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa nuu Su'si
ma. Chi ña'a. Su'va ká'an Su'si ma ja ñayii
ka sa'a ka kuu sukan ndee tnu'u ni tatnuni
Su'si ma nuu Moisés ma ka kuu ñayii ka sa'a
ja va'a ja ndaa nuu Su'si ma.
14 Vaa ñayii masu judío ka kuu i ma te ñatuu
na tnu'u ni yo ndakaxtnu'u Moisés ma ka
jini i, kovaa ka jini i nde a kúu ja va'a ma
ji'in ja u'vi ma, te maa i ka ndasa'a kuenda
nawa jin sa'a i ma.
15 Te sa'a, te ka kaxtnu'u i ja iyo in tnu'u
tátnuni ini anua i ma, te ka kaxtnu'u i sukan
ka jani ka ka'vi ini i ma, te ka ndakunitnuni
i naxe ka sa'a ka kuu i ma nú ja va'a xi ja
u'vi kúu.
16 Sa'a ko kuu kivi sunkoo Yuva o Su'si ma
Sa'ya ya Jesucristo ma, ja ndakan ndaa ya
kuenda nuu in in o ja ka kuu o ñayii a nawa
ni ka yo sa'a yu'u o ma, sukan ká'an tnu'u
vii tnu'u va'a káxtnu'u sa a.

Ñayii judío ma chi masu ka sa'a kuiti i sukan ká'an tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma

17 Ndijin ja ká'an ni ja kúu ni judío, te
kúkanu ini ni tnu'u ni ndakaxtnu'u Moisés
ma, te ká'an ni ja sa'ya Su'si ma kúu ni,
18 te ká'an ni ja jini ni sukan kúni Su'si ma
ja jin sa'a o ma, te jâ ni kutu'va ni tnu'u ni
ndakaxtnu'u Moisés ma, te jini ni ndakaji
ni ja va'a ma.
19 Te jani ini ni ja kúu ni ñayii káxtnu'u tnu'u
Su'si ma nuu ñayii ñatuu ka jini ma te kuan
koo neé kuan koo uun maa i ma, te ñu'u
ndú'va kúu ni nuu ñayii ka iyo nuu nee ma
sa'a ni tnu'u.
20 Te jani ini ni ja teskua'a kúu ni nuu ñayii
ñatuu ka jini ma, ji'in nuu ñayii yika ni ka
keja'a i ka ndanduku i Su'si ma, vaa maa
ni chi jâ jini ni tnu'u ndaa tnu'u ndichi ni
ndakaxtnu'u Moisés ma.
21 Ndijin ja káxtnu'u ni nuu in-ka ñayii a,
¿naku ñatuu ndákaxtnu'u ni nuu maa ni a
naxe kúni Su'si ma ja ko sa'a ko kuu ni?
Ndijin ja káxtnu'u ni nuu in-ka ñayii ja máko
jin sakui'na i ma, ¿te sakui'na maa ni?
22 Ndijin ja ká'an ni ja ma kuu ndatuu tee
ma ji'in in-ka ña'a ma, ¿te maa ni ndátuu
ji'in in-ka ña'a ma? Ndijin ja saxiko ni ja
masu Su'si ka kuu ma, ¿te kivi ni nuu ka
ñu'u i ma, te sakui'na ni?
23 Ndijin ja kúvixi maa ni ja jini ni tnu'u
ndaa ni ndakaxtnu'u Moisés ma, kovaa sa'a
ni ja ka saxiko ñayii a Su'si o ma, vaa ñatuu
sa'a ni sukan ká'an ya ma.
24 Sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si o a: "Ja
kuechi ndijin a, te ñayii masu judío ka kuu i
ma, ka ka'an ndeva'a i ja kuu Su'si o a." Sa'a
ká'an tnu'u ya a.
25 Ja ndaa kúu ja nuna kitnuni o chi
chindee ña'a i, nuna sa'a o sukan ká'an
tnu'u ni tatnuni Moisés ma. Kovaa nú ma
sa'a o, te ko kuu o sukan-ni ka kuu ñayii
ñatuu ka yitnuni i ma.
26 Chukan kúu ja in ñayii ñatuu yitnuni ma
te sa'a i sukan ká'an tnu'u ni ndakaxtnu'u
Moisés ma, kuenda tnu'u ja yitnuni i kúu,
ká'an Su'si ma.
27 Vaa ñayii ñatuu yitnuni yikikuñu i ma
kovaa kándija i ndaka tnu'u Su'si ma ja ni
ndakaxtnu'u Moisés ma, kuu ndaka'an i
kuechi ni a, vaa visi neva'a ni tutu ndee
tnu'u ni tatnuni Su'si o a, te visi yitnuni ni a,
kovaa ñatuu sa'a ni sukan ká'an tnu'u Su'si
ma ja ni ka'an Moisés ma.
28 Vaa ja ko kuu o ñayii judío ma chi masu
yika-ni ja sa'a o sukan ka sa'a ñayii judío ma
ja ka chitnuni i yikikuñu i ma kúu. Chi ña'a.
29 Su'va ja jin ko kuu o ñayii judío ndija ma
kúu ja nú ni nduvii ni ndundoo ini anua o a,
te sukan, te ini anua o a ni nukitnuni ndija i
nuu Su'si ma. Vaa masu yika-ni ja kúu ká'vi
o sukan ndee tnu'u ni ka'an Moisés ma kúu
ja ko kuu o ñayii judío ma chi su'va nú maa
Xtumani Ndios ma ni ndaxsama ña'a. Te
ja ñu'u ini o kúu ja Su'si ma ndaka'an va'a
ndaka'an vii ja sa'a o ma, te masu ñu'u ini o
ja ñayii ma, jin ka'an vii ja sa'a ja kuu o ma.

3

1 Chukan kúu ja, ¿nawa ka ni'i o ja ka
kuu o judío ma? ¿Xi nawa chíndee ña'a ja
jákitnuni o ma?
2 Kua'a xeen ja jin ni'i o ja ka kuu o ñayii
judío a, nuna jin jaku'ni ndaa ini o tnu'u
Su'si o a. In kúu ja ni kukanu ini ña'a Su'si
ma ja nuu nda'a yo'o ni xndoo ya tnu'u ni
tatnuni ya ja jin ko sa'a o ma.
3 Chukan kúu ja, ¿naxe ka'an o? Nú in nde
ni ñatuu kándija, te ¿ja ñatuu kándija ni ma,
sa'a i ja ma sa'a-ka Su'si ma ja ni skuiso ya
ma?
4 Ña'a, vaa Su'si ma chi in ja ni ka'an ya ja
sa'a ya ma, chi ûni sa'a ya, visi sukan-ni kúu
maa ñayii a ja ñatuu sa'a i ja ndaa ma. Vaa
sa'a ká'an tutu ndee tnu'u Su'si o ma:

Sukan-va'a jin ndakunitnuni ñayii ma ja
tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu tnu'u
ká'an ni a, vi Su'si,
te ñatuu na in ká'an ja masu ja'nde ndaa
ni tniñu ñayii ma.
Sa'a ni jiña'a David ma Su'si ma.
5 Kovaa ka iyo jaku ñayii ma ja ka ka'an
i ja kuechi ja u'vi ka sa'a i ma, te iyo-ka
jayiñu'u Su'si ma. Te ka jani ini i ja chukan
kúu ja masu va'a ini Su'si ma ja xndo'o
xneni ya i ma. Sa'a ndáka'an sa sukan ka
ká'an jaku ñayii ma. Te yo'o, ¿naxe jin ka'an
tna o?
6 ¡Masu kuu ja jin ka'an o sukan! Vaa nú ma
xndo'o xneni ya ñayii ka ndiso kuechi ma,
¿naxe ka'nde ya tniñu ñayii ka iyo ñuu ñayivi
a?
7 Te in-ka tnu'u ja ka ka'an ñayii yukan kúu
ja ndaka tnu'u ka ka'an i ja masu ja ndaa
kúu ma, kovaa sa'a tnu'u ka ka'an i ma ja
ka ndasa'a jaku-ka ñayii ma kuenda ja maa
in-ni Su'si ma ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija
ma, te ka ndachiñu'u xeen-ka ñayii ma Su'si
ma. Te ka ka'an ñayii tnu'u ma: "¿Te naku
ka ka'an i ja ka ndiso kuechi o?", ka kuu i
ka ka'an i.
8 Kovaa nuna jin kandija o ja ka ka'an ñayii
tnu'u ma, te ¿xi jin ka'an tna o ja jin sa'a o
ja u'vi ma, sukan-va'a nduu i ja va'a ma?
¡Masu kuu ja jin ka'an o sukan! Kovaa
maa ñayii yukan, ka ka'an i tnu'u sa ja sa'a
káxtnu'u sa. Kovaa maa Su'si ma chi jini ya
ja sukan ka ka'an i tnu'u sa ma, te kenda
kivi ja ndakan ya kuenda nuu i ja sukan ka
ka'an i ma, te jin ndachunaa maa i.

Ni-in ñayii ñatuu sa'a ja va'a nuu Su'si ma

9 ¿Te naxe jin ka'an o? ¿Yo'o ja ka kuu
o judío a, ñayii va'a-ka ka kuu o sana ñayii
masu judío ka kuu i ma? Ña'a, vaa ndaka
o ji'in ñayii masu judío ka kuu i ma, jâ ka
ndiso kuechi o nkuu.
10 Sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma:
Ni a in ñayii sa'a ja va'a.
11 Ni a in ñayii jáku'ni ini.
Ñatuu na in ndánduku Su'si ma.
12 Ndaka i ni ka ski'in maa i.
Ndaka i, masu ñayii jin kuu-ka ka kuu i.
Ñatuu na in sa'a-ka ja va'a, ni a in-nka
i.
13 Sukan kini kaa nuu ka yinee ndiyi ma
nuna ndanune i ma,
sukan ka kuu tnu'u ka kana koo sukun
ñayii ma.
Te ja ka ka'an i ji'in yaa i ma,
ja ka xnda'vi i ñayii ma kúu.
Te sukan kúu venenu koo ma,
sukan kúu ja ka ka'an i ji'in ñii yu'u i
ma.
14 Te ka ñu'u chitu yu'u i ma ja u'vi ja kini
ja ka ka'an i ma.
15 Te ja'a i ma ka jika ñama-ka kuan koo i ja
jin ka'ni i ñayii ma.
16 Ka xndoo nda'vi ka xndoo kee i ichi ka
jika i ma,
17 vaa ñatuu ka jini i naxe jin koo mani i ji'in
ñayii ma.
18 Te ñatuu ka yu'u i ja Su'si ma chi nde'ya
ña'a ya.
19 Kovaa ka jini o ja ndaka sukan ndee
tnu'u Su'si ma, ká'an i ja jin kuu maa ñayii
ka jani ini i ja nuna jin sa'a i ndaka sukan
ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma, te jin
ndani'i ta'vi i. Kovaa ña'a. Vaa maa Su'si
ma ndakan kuenda nuu ndaka ñayii ka iyo
ñuu ñayivi a, te jin ndachunaa i ndaka nawa
ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu i ma. Te kivi
yukan masu na in kuu ka'an-ka.
20 Vaa visi tnuñu maa ñayii ma ja sa'a i
ndaka sukan ndee tnu'u ja ni wa'a Su'si
ma nuu Moisés ma, kovaa ni a in ñayii ma,
masu kundee i sa'a i ja va'a nuu ya ma
te ndani'i ta'vi i. Vaa tnu'u ni wa'a Su'si
ma nuu Moisés ma, yika-ni ja sa'a i kúu ja
ndákunitnuni ñayii ma ja ja u'vi ni sa'a i ma
te ni jiso kuechi i nuu Su'si ma.

Ja ni ka kukanu ini o Jesucristo ma ja suu ya ni chunaa nuu tniñu o ma te ni ka kaku o nuu ja u'vi ma

21 Kovaa vitna, te Su'si ma, ni kaxtnu'u
ya in-ka tnu'u jaa sukan jin ndayaa o nuu
ja u'vi ma te jin ko kuu o ñayii jin ko sa'a ja
va'a ja ndija nuu ya ma. Vaa onde Moisés
ma ji'in tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma, ni ka yo kaxtnu'u de ja
sukan ko kuu ma.
22 Chukan kúu ja ndeva'a-ni na in kukanu
ini Jesucristo ma ja maa ya ni chunaa nuu
tniñu i ma nuu ni ji'i ya nuu krusi ma chi
sakanu ini Su'si ma kuechi i ma. Vaa ndaka
ñayii ka kukanu ini i Jesucristo ma, kuu jin
sa'a i ja vii ja va'a ma. Vaa Su'si ma chi
masu nde sa'a siin ya ni-in jichi ñayii ma,
23 vaa ndaka ñayii ma, ni ka sa'a i ja u'vi ma
te ni ka jiso kuechi i nuu Su'si ma, chukan
kúu ja ni ka kujika i nuu iyo jayiñu'u ya ma.
24 Kovaa Su'si ma chi ni kunda'vi ini ña'a ya,
te ni skuta'vi ña'a ya tnu'u vii tnu'u mani
ya ma, te ni sa'a ya ja maa Jesucristo ma ni
ndachunaa nuu tniñu o ma, te sukan, te ni
ka kaku o nuu ja u'vi ma.
25 Vaa ni tetniñu Su'si ma Jesucristo ma ja
kûu ya, te ni jati niñi ya ma ja jin kuu o ma.
Te nuna jin kukanu ini o ja sukan ni ndo'o
Jesucristo ma nuu tniñu o ma, chi ndasavii
ndasandoo ña'a Su'si ma nuu ndaka ja u'vi
ni ka yo sa'a o ma. Te Su'si ma, ni kaa kuee
ini ya, vaa ñatuu ni xndo'o xneni ya ñayii
ma ja kuechi ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a i
ma.
26 Kovaa onde vitna, te jâ ni kaxtnu'u ya ja
iya sa'a ndimaa ja va'a ja ndaa kûu ya, vaa

ni ndachunaa maa ya ndaka kuechi ni ka
yo sa'a o onde xi'na-ka ma. Te suni sukan
káxtnu'u ya ja maa ya sa'a ja ndaka o ja ka
kukanu ini o Jesús ma te ni ka jan-ta'vi o ya
ma, te ñatuu-ka na kuechi ka ndiso o nuu
Su'si ma, te jin nduu o ñayii ka sa'a ja va'a
ja ndaa nuu Su'si ma.
27 Chukan kúu ja, ¿ndenu iyo ja ká'an ñayii
ma ja maa i kúu sa'a ndaka ma? Masu na in
kuu sa'a kuiti ja va'a, ja maa in-ni i ma. Nú
masu ja onde kukanu ini i Jesucristo ma,
sana kuu sa'a i ndaka ja va'a ma.
28 Te chukan kúu ja ka ndasa'a o kuenda ja
masu kuechi ja ni ka yo sa'a o ndaka ja ni
kaxtnu'u Moisés ma, te ni ka nduu o ñayii
ka sa'a ja va'a, chi ña'a. Vaa onde ni ka
kukanu ini o Jesucristo ma, saa ni chindee
ña'a ya ja ni ka nduu o ñayii ka sa'a ja va'a
ja ndaa.
29 ¿Te Su'si ma, Su'si maa in-ni ñayii judío
ma kúu ya? Te ñayii masu judío ka kuu i
ma, te ¿masu Su'si tna i kúu ya? Ñatuu na
in ko kani ini sukan, vaa Su'si ma chi suni
Su'si tna i kúu ya.
30 Vaa Su'si ma chi maa in-ni ya kúu Su'si
ndaka o a. Te nú ñayii judío ma, jin kukanu
ini i ya, te sa'a ya ja jin nduu i ñayii jin ko
sa'a ja va'a ja ndaa ma. Te suni sukan sa'a
tna ya ja jin kuu ñayii masu ñayii judío ka
kuu i ma, nuna jin kukanu ini i ya.
31 Chukan kúu ja, yo'o ja ka kukanu ini o
Jesucristo ma, te masu kuu jin ka'an o ja
masu jiniñu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma nuu
Moisés ma. Su'va yo'o ja ka kukanu ini o
Jesucristo ma, ka ka'an o ja kanuu xeen-ka
tna kúu tnu'u ni kaxtnu'u Su'si ma nuu
Moisés ma.

4

Sukan ni kandija Abraham ma ja ni jiña'a Su'si ma, sukan jín kondikin tna o jin sa'a o

1 ¿Te naxe jin ka'an o ja kuu tna'a o tee
ni yo nani Abraham ma? ¿Nawa ni ni'i maa
de ja kuu maa de?
2 Nute kuechi ja ni yo sa'a de ma te jin
kuña'a i ja in tee sa'a ja va'a kúu de chi
savixi de maa de. Kovaa nuu Su'si ma masu
kuu jin savixi o maa o.
3 Vaa ¿nawa ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma?
Ká'an i ja: “Abraham ma chi ni kukanu ini
de Su'si ma, te ni ndaka'an ni ndakachi ya
ja in tee sa'a ja va'a ja ndaa kúu de.”
4 Va'a-ni, vaa ñayii satniñu ma chi masu
kuu ka'an o ja ja skuta'vi ña'a jito'o i ma kúu
ja ni chuya'vi de i ma chi ja ni satniñu i ma
kúu.
5 Kovaa Su'si ma kúu iya sa'a ja onde ñayii
ka sa'a ja u'vi ma te ka ndiso kuechi i ma
chi kuu jin ko kuu i ñayii jin ko sa'a ja va'a
ja ndaa. Nuna jin kukanu ini i Su'si ma, te
ka'an Su'si ma ja kuechi ja ni ka kukanu ini
i ya ma, te ñayii va'a ni ka nduu i.
6 Suni sukan ká'an David ma ja va'a xeen
kúu ñayii ja visi ñatuu na ja va'a ni yo sa'a
i ma kovaa ni kukanu ini i Su'si ma, te ni
kuatundi'ya ña'a ya, te ni nduu i in ñayii
sa'a ja va'a ja ndaa. Vaa sa'a ká'an David
ma:
7 ¡Naka vii naka va'a ka kuu ñayii ja ni
sakanu ini Iya Tátnuni ma kuechi i
ma
te ni ka naa ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a
i ma!
8 ¡Naka vii naka va'a kúu ñayii ja ñatuu
ndánduku Iya Tátnuni ma kuenda
ndaka ja u'vi ni yo sa'a i ma!,
kúu de ká'an de.
9 Te tnu'u mani ja ni ka'an David ma,
¿nawa ka jani ini ni? ¿Ja jin kuu maa in-ni
ñayii judío ma kúu, xi suni ni ka'an de ja
jin kuu ñayii masu ñayii judío ka kuu i ma?
Ja jin kuu ndaka o kúu, vaa ká'an sa ja
Abraham ma chi ni kukanu ini de Su'si ma,
te ni ndaka'an ni ndakachi ya ja in tee sa'a
ja va'a ja ndaa kúu de.
10 ¿Te naxe ni iyo de nuu ni ká'an Su'si ma
sukan? ¿In tee yitnuni sukan ka yitnuni
tee judío ma kúu de nuu ni ka'an Su'si ma
sukan, xi in tee ñatuu kitnuni-ka kúu de?
Masu in tee yitnuni kúu de. Ña'a chi in tee
ñatuu kitnuni-ka kúu de nuu ni ka'an Su'si
ma sukan.
11 Kovaa jâ ni kukanu ini de Su'si ma visi
ñatuu kitnuni-ka de ma, sani te ni jakitnuni
de, sukan-va'a ko kuu i in seña ja kaxtnu'u i
ja jâ ni kukanu ini de Su'si ma te ni kandija
de ja ká'an Su'si ma te jâ ni nduu de in tee
sa'a ja va'a ja ndaa. Te chukan kúu ja iyo de
ja ko kuu de yuva ndaka ñayii ka kukanu
ini Su'si ma visi ñatuu ka yitnuni tee ma,
vaa ká'an Su'si ma ja jâ ni ka nduu i ñayii
ka sa'a ja va'a ja ndaa sukan játna ini maa
ya ma.
12 Te suni Abraham ma, kúu de yuva ndaka
ñayii judío ja ka yitnuni i ma. Kovaa masu
yuva ndaka ñayii judío ma kúu yuva o
Abraham ma, nú masu ja kúu de yuva
nanimaa ñayii judío ka sa'a sukan ni yo
sa'a maa de ma. Na ko ka'an o ja kúu de
yuva ndaka ñayii ka kukanu ini Su'si ma-ni,
sukan ni yo kukanu ini maa de Su'si ma
nuu ñatuu kitnuni-ka de ma.
13 Te ni skuiso Su'si ma nuu Abraham ma
ja maa de ji'in sa'ya tata de ma, jin kuta'vi
de ji'in i ni-ka'nu ñuu ñayivi a. Kovaa masu
kuechi ja ni sa'a de ndaka ja ni kaxtnu'u
Moisés ma kúu ja ni skuiso Su'si ma sukan
ma. Nú masu ja kuechi ja ni kukanu ini de
Su'si ma kúu, te ni nduu de tee sa'a ja va'a
ja ndaa.
14 Vaa nute ñayii ka sa'a ndaka ja ni
kaxtnu'u Moisés ma, jin ko kuu i ñayii

jin kuta'vi ni-ka'nu ñuu ñayivi a chi ñatuu
jiniñu'u ja jin kukanu ini o maa Su'si ma, te
masu nde jiniñu'u tnu'u ni skuiso Su'si ma
nuu Abraham ma.
15 Vaa tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, sa'a i ja
ndákiti ini Su'si ma nuu o a, nú ñatuu kándija
o te ñatuu sa'a o sukan ká'an ma. Kovaa
nú ñatuu kuni-ka o tnu'u ni ka'an ni kachi
Moisés ma chi masu sa'a o ja ndakiti ini
Su'si ma nuu o nawa ni sa'a maa o ma, vaa
ñatuu kuni-ka o ma.
16 Chukan kúu ja ka jini o ja kuechi ja
ka kukanu ini o Su'si ma, te jin ndani'i
o ja ni skuiso ya ma ja skuta'vi ña'a ya
ma. Te ja ndaa ndija ja jin nduta'vi sa'ya
tata Abraham ma sukan ni skuiso Su'si ma.
Kovaa masu maa in-ni ñayii ka sa'a sukan
ni kaxtnu'u Moisés ma, jin nduta'vi sukan
ni skuiso Su'si ma, chi suni ñayii ka kukanu
ini Su'si ma te ka kuu i sukan ni yo kuu
Abraham ma, jin ndani'i ta'vi tna i. Vaa
yuva ndaka o kúu de.
17 Suni sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si
ma, ja ni jiña'a ya nuu Abraham ma: “Jâ
ni sunkani ña'a sa ja ko kuu ni yuva kua'a
ñuu.” Sukan ni jiña'a Su'si ma, vaa ni
kukanu ini de ya ja kuu ndaxteku ya ñayii
ni ka ji'i ma te kuu ka'an ya ja ndaka ja
ñatuu ka nde'ya o a ñuu ñayivi a, kuenda
tnu'u ja jâ ka iyo i kúu.
18 Te Abraham ma chi ni kukanu ini de
Su'si ma, visi ñatuu kuni-ka de naxe ko kuu
ja sa'a ya ja ni skuiso ya nuu de ma, vaa suu
de ko kuu yuva ñayii ndaka ñuu ma. Vaa
sa'a ni jiña'a Su'si ma: “Sukan kua'a tiuxini
ka iyo andivi ma, sukan kua'a sa'ya tata ni
ko kuu”, kúu ya jiña'a ya.
19 Te visi jâ ni kuu nija'nu de te ñatuu-ka
na tnu'u ndee tnu'u ndatnu yikikuñu de ma
vaa jâ yi'i de cientu kuiya, te Sara ma chi
in ña'a masu kuu koo sa'ya kúu ña, kovaa
ñatuu ni sanuu de chi ni kukanu ini de Su'si
ma.
20 Te ñatuu ni jani uu ni jani uni ini de chi
ni kandija de sukan ni skuiso Su'si ma, te
ûni ni kukanu ini-ka de ya, te ni ndachiñu'u
de ya.
21 Vaa ni kandija de ja ni ka'an Su'si iya kúu
sa'a ndaka ma, te ni kukanu ini de ya ja sa'a
ya ndaka sukan ni skuiso ya ma.
22 Chukan kúu ja: “Ni ndaka'an ni ndakachi
Su'si ma ja in tee sa'a ja va'a ja ndaa kúu
de.”
23 Te masu ja kuu maa in-ni de kúu ja ndee
tnu'u ni ka'an Su'si ma.
24 Suni ja jin kuu tna o kúu ja ká'an tnu'u
Su'si ma, nú ka kukanu ini o Su'si iya ni sa'a
ja ni ndateku Jesucristo ma ne'un ñayii ni
ka ji'i ma.
25 Te Jesucristo ma chi ni ji'i ya kuechi ja
u'vi ni ka yo sa'a o ma, te ni ndateku ya,
sukan-va'a yo'o, te jin kukanu ini o ya, te jin
ko kuu o ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa sukan
játna ini Su'si ma.

5

Ja ni ka kukanu ini o Jesucristo ma te ni ka ndumani o ji'in Su'si ma

1 Ja ni ka kukanu ini o Su'si ma, te ni
ndasandaa ni ndasandija ña'a ya, te ja maa
Jesucristo iya tátnuni nuu o a, te ni sa'a ya
ja jin koo mani o ji'in Su'si ma.
2 Te ja ni ka kukanu ini o ya a, te ja maa tna
ya a, te ni kuu ni ka ndani'i o ja va'a ja vii
ni skuta'vi ña'a Su'si ma, te suu kúu ja jin
konukuiñi va'a o nuu ya. Te ûni ka kutachi
xeen o ja ka ndetu o ja jin ni'i o jayiñu'u
Su'si ma.
3 Te masu cha'a-ni chi suni ka kutachi xeen
o ora ka ndo'o ka neni o ma. Vaa ka jini o
ja nuna jin ndo'o jin neni o ma chi sa'a i ja
ko kuu o ñayii kava kuee ini.
4 Te nuna kava kuee ini o ma, te sa'a i ja
teku-ka ini o nuu tnundo'o tnuneni ma, te
nuna teku-ka ini o ma chi kukanu ini o ja
ni'i o ja ni skuiso Su'si ma.
5 Te ja ndetu o ja ni'i o ma chi masu ja
kan-yu'u ja kan-nuu kúu, vaa onde ini anua
o a ka jini o sukan kútoo ña'a Su'si ma, vaa
skuta'vi ña'a ya Xtumani maa ya ma.
6 Vaa ka jini ni ja sukan ni kenda kivi ni kaji
Su'si ma, te ni ji'i Cristo ma nuu tniñu o ja
ka ndiso kuechi o ma, kivi nuu masu nde
ka jiniñu'u-ka o ma nkuu.
7 Ja ndaa kúu ja masu na in kachi i ja kûu
i nuu tniñu in ñayii sa'a ja va'a ja ndaa, xi
saa iyo-nka in ñayii kachi kûu i nuu tniñu
ñayii va'a xeen ini i ma kuechi ja va'a ini i
ma.
8 Kovaa maa Su'si ma, ni kaxtnu'u ya sukan
kútoo ña'a ya ma, vaa nuu ka kuu-ka o ñayii
ka sa'a ja u'vi ma, te ni ji'i Cristo ma nuu
tniñu o ma.
9 Te ja maa niñi Cristo ma, te ni ndasavii
ni ndasava'a ña'a Su'si ma, te chukan kúu
ja ja maa ya te jin kaku o te ma xndo'o ma
xneni ña'a Su'si ma.
10 Vaa ñayii masu ni ka yo ketna'a ini ji'in
Su'si ma ni ka yo kuu o, te ja ni ji'i Sa'ya ya
ma, te ni ka ndumani o ji'in Su'si ma. Te
chukan kúu ja vi'i-ka jín kukanu ini o Su'si
ma ja jin kaku o, vaa téku Cristo Iya Tátnuni
ma.
11 Te masu yika-ni ja cha'a-ni chi suni ka
kutachi o ja ka iyo o nuu Su'si ma ja maa
Jesucristo iya tátnuni nuu o ma, vaa ja maa
Jesucristo ma, te ni ka ndumani o ji'in Su'si
ma vitna.

Sukan ni sa'a Adán ma, ji'in sukan ni sa'a Cristo ma

12 Vaa kuechi ja in ñayii ma, te ni kivi
ja u'vi ma nuu ndaka ñayii ñuu ñayivi a, te
kuechi ja ndaka ñayii ma ni ka sa'a ja u'vi

ma, te chukan kúu ja jin kûu ndaka o ma
nkuu, vaa kuechi ja ndaka ñayii ma ni ka
sa'a ja u'vi ma.
13 Nuu ñatuu tatnuni-ka Su'si ma nde a jin
sa'a ñayii ma, te jâ ni ka yo sa'a i ja u'vi
ni-ka'nu ñuu ñayivi a. Kovaa nú ñatuu jin
kuni-ka i nde a kúu ja tátnuni Su'si ma, masu
kuu xtekuechi tna'a o nawa ni ka sa'a i ma.
14 Kovaa onde Adán ma te onde Moisés ma
ni ka ji'i ñayii ma, visi masu inuu ni ka jiso
kuechi i ji'in Adán ma. Te sukan ni kuu ja
kuechi Adán ma, te sukan ko kuu ji'in iya
iyo ja kii ma.
15 Kovaa ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma, masu
kuu ka'an o ja inuu kúu ji'in ja ni sa'a Adán
ma. Vaa kuechi ja ni sa'a Adán ma, te ndaka
ñayii ma jin kûu. Kovaa tna'a ja ni skuta'vi
ña'a Su'si ma ja maa Jesucristo iya ni kii
ñayivi ma chi in ja ka'nu xeen-ka kúu ja ni
sa'a ya ma.
16 Kovaa in-ni ja u'vi ni sa'a Adán ma, te ni
sa'a de ja ndaka ñayii ma ni ka jiso kuechi
ma, te jin ndachunaa ndaka i nuu Su'si
ma nkuu. Vaa kuechi ja kua'a ja u'vi ni
ka yo sa'a ñayii ma, te ni kunda'vi ini ña'a
Su'si ma, te ni skuta'vi ña'a ya ja va'a ja vii,
sukan-va'a jin nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja
ndaa.
17 Vaa ja kuechi ja ni sa'a in-ni ñayii ma, te
ni kundee i ja ndaka o ma jin kûu, kovaa
masu ja va'a kúu. Kovaa ja ni sa'a Jesucristo
ma ja va'a xeen-ka kúu, vaa ni kundee ya ja
jin koteku o ni-kani ni-jika. Te sa'a ko kuu
ji'in ndaka o ja ni ka kuta'vi o ja va'a ja vii
ni skuta'vi ña'a Su'si ma te jâ ni ka nduu o
ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa.
18 Vaa kuechi ja in ja u'vi ni sa'a in ñayii
ma, te ndaka ñayii ma jin ndachunaa. Te
suni sukan tna ni kuu ja ni ji'i maa in-ni
Jesucristo ma, te ni kenda ja ndaka ñayii
ma, jin nduu i ñayii jin ko sa'a ja va'a ja
ndaa, te jin koteku i, nuna jin kandija i ya
ma.
19 Vaa ja in-ni ñayii ma, ñatuu ni kandija i
ja ni tatnuni Su'si ma, te ni sa'a i ja ni ka
nduu kua'a-ka ñayii ka sa'a ja u'vi ma. Te
kuenda tnu'u ja sukan tna ni kuu ja maa
in-ni Jesucristo ma ni kandija ja ni sa'a ya
sukan iyo ja sa'a ya ma, te chukan kúu ja
kua'a ñayii jin nduu ñayii jin ko sa'a ja va'a
ja ndaa.
20 Kovaa nuu ni kenda tnu'u ni tatnuni Su'si
ma nuu Moisés ma, ni sa'a i ja ni ndatuu
kua'a-ka ja u'vi ka sa'a ñayii ma. Kovaa nuu
ni kukua'a xeen-ka ja u'vi ka sa'a ñayii ma
te jin skenaa i maa i nuu ja u'vi ka sa'a i ma
nkuu, te ni kunda'vi ini xeen-ka ña'a Su'si
ma, te ni skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a.
21 Visi ni kundee ja u'vi ma ja jin kûu ñayii
ma, kovaa maa Su'si ma, ni kundee ya,
vaa ni kunda'vi ini ña'a ya ma, te ja maa
Jesucristo iya tátnuni nuu o a, te ni skuta'vi
ña'a ya ja vii ja va'a, sukan-va'a jin ko kuu o
ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa te jin koteku
o ni-kani ni-jika.

6

Má jin ko sa'a-ka o ja u'vi ma

1 ¿Te naxe jin ka'an o? ¿Jin ko sa'a jin ko
sa'a-ni o ja u'vi ma, sukan-va'a kukua'a-ka
ja skuta'vi ña'a Su'si ma?
2 ¡Ña'a kuiti! Vaa jâ ni ka nduu o sukan
ka kuu ñayii ni ka ji'i ma ja masu nawa ka
sa'a-ka i ma, te chukan kúu ja masu kuu jin
ko sa'a-ka o ja u'vi ma, te ni masu jin ko
ku'un-ka ini o.
3 ¿Xi ñatuu ka jini ni ja ndaka o ja ni ka
jandute o ja maa Cristo Jesús ma chi jâ ni
ka ji'i o sukan ni ji'i maa ya ma?
4 Vaa nuu ni ka kê koo o ka'a ndute ma, te
kuenda tnu'u ja ni ka ji'i o, te ni ka kuyu'u
o, sukan ni ji'i ya te ni kuyu'u ya ma. Te
nuu ni ka nana koo o nuu ndute ma, te
kuenda tnu'u ja ni ka ndateku jaa o, sukan
ni ndateku Cristo ma ne'un ñayii ni ka ji'i
ma, te ni ka jini o ja jayiñu'u Yuva ya ma.
Te chukan kúu ja yo'o, jín ko kuu o ñayii jin
ko sa'a ja va'a ja ndaa.
5 Vaa kuenda tnu'u ja ni ka ji'i o sukan
ni ji'i Cristo ma, te jâ ni ndatnii ya nda'a o
a. Te ni ka ndateku o sukan ni ndateku ya
ma, te ni ka nduu o ñayii jaa. Chukan kúu
ja masu jin ko sa'a-ka o ja u'vi.
6 Te jín kona'a o ja ndaka ja ni yo jatna ini
yikikuñu o ma ja ko sa'a i ma onde xi'na-ka
ma, kuenda tnu'u ja ni ndakaa i nuu krusi
ma ji'in Cristo ma, sukan-va'a naa ja u'vi
ni ka yo jatna ini o ja jin ko sa'a o ma, te
chukan kúu ja máko jin kunukuechi-ka o
nuu ja u'vi ma.
7 Vaa ñayii jâ ni xndoo ndaka ja u'vi ma,
kuenda tnu'u ja jâ ni ji'i i te masu na ja u'vi
ko sa'a-ka i, vaa ni ka'an Su'si ma ja jâ ni
nduu i ñayii sa'a ndaa sa'a ndija.
8 Te nú jâ ni ka xndoo o ja u'vi ma, te visi
ni ka ji'i o sukan ni ji'i Cristo ma, kovaa ka
kukanu ini o ja jin koteku o ji'in ya.
9 Vaa ka jini o ja Cristo ma, jâ ni ndateku ya
ne'un ñayii ni ka ji'i ma, te masu kûu-ka ya,
vaa masu na in kundee ja ka'ni i ya.
10 Vaa nuu ni ji'i ya ma, in-ni jichi ni ji'i ya
nuu tniñu o ja kuechi ja u'vi ni ka yo sa'a
o ma, sukan-va'a ma jin ko sa'a-ka o. Te ni
ndateku ya, te ni nukoo ya xiñi kua'a Su'si
ma.
11 Te chukan kúu ja yo'o chi jín kani ini o
ja jâ ni ka ji'i o te masu jin ko sa'a-ka o ja
u'vi ma, te su'va jín ku'un ini o ja maa Cristo
Jesús iya tátnuni nuu o ma, te ka teku o a, ja
jin ko sa'a o sukan játna ini Su'si ma.
12 Máko tatnuni-ka ja u'vi ma nuu yikikuñu
o a, tna'a ja kuu sa'a ja jin kûu o ma, te máko

jin kandija-ka o nú kuu ini yikikuñu o a ja
sa'a i ja u'vi ma.
13 Ni a koo jin ndakua'a o tnu'u ja ko kuu
yikikuñu o a in ja ko sa'a ja u'vi te jin
ndakuiso kuechi o nuu Su'si ma. Su'va jín
kaxtnu'u o nuu Su'si ma ja ñayii ni ndateku
ne'un ñayii ni ka ji'i ma ka kuu o, te jín
ndakua'a o yikikuñu o a nuu Su'si ma ja jin
kunukuechi o nuu ya, te jín ko sa'a o ja va'a
ja ndaa.
14 Vaa masu ko tatnuni ja u'vi ma nuu
o. Vaa vitna chi masu jin kukanu ini-ka
o sukan ni tatnuni Moisés ma, su'va jín
kukanu ini o sukan ká'an tnu'u vii tnu'u
va'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma, sukan-va'a jin
ndani'i ta'vi o.

Ni ka nduu o ñayii jin kunukuechi nuu Su'si ma te jin sa'a o ja va'a ja ndaa ma

15 ¿Naxe jin ka'an o? ¿Xi kuu-ni-nka ja
masu jin kukanu ini o sukan ni tatnuni
Moisés ma te vitna ya ja ni ka jini o tnu'u
vii tnu'u va'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma, te jin
ko sa'a-ka o ja u'vi ma? ¡Ña'a kuiti!
16 Vaa jin kona'a ni ja nuna koo in ja tatnuni
nuu o, jiniñu'u ja kandija o te tatnuni i nuu
o nawa sa'a o ma. Te chukan kúu ja nú ka
kuni maa o ja jin sa'a o ja u'vi ma te ka'ni
ña'a i ma, xi jin kandija o nuu Su'si ma te
jin ko kuu o ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa.
17 Kovaa yo'o chi visi ni ka yo kandija o te
ni ka yo jinukuechi o nuu ja u'vi ma, kovaa
vitna ka kuta'vi o nuu Su'si ma ja ni-yu'u
ni-anua o ka kandija o sukan ni ka kaxtnu'u
i nuu o a.
18 Vaa ni ka ndayaa o nuu ja u'vi ma, te ni
ka nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa, te jin
kunukuechi o nuu Su'si ma.
19 Ká'an sa sa'a, sukan-va'a jin jaku'ni ini
ni, vaa ñayii-ni ka kuu o. Te sukan ni
ka yo wa'a ni tnu'u ja jin kunukuechi
yikikuñu ni a nuu ja u'vi ma, te ni ka
yo sa'a neé ni ka yo sa'a uun ni ma, te
vitna, te jin kua'a ni tnu'u, te jin nduvii jin
ndundoo ni, sukan-va'a ni-ka'nu ni-tu'u ni,
jin kunukuechi ni nuu Su'si ma, te jin ko
sa'a ni ja va'a ja ndaa.
20 Vaa kivi ni ka yo kuu ni ñayii ni ka yo
jinukuechi nuu ja u'vi ma, te ñatuu ni ka yo
ndi ini ni ja jin ko sa'a ni ja va'a ja ndaa ma.
21 ¿Te nawa kúu ja ni ka ni'i ni ja ni
ka yo sa'a ni sukan ma? Yika-ni ja ka
ndakukan-nuu ni vitna ja ni ka yo sa'a, ni
ka yo kuu ni ma. Vaa ichi jin skenaa ni maa
ni kuan koo ni ma nkuu.
22 Kovaa vitna jâ ni ka nde koo ni nuu ja u'vi
ma, te ni ka nduu ni ñayii jin kunukuechi
nuu Su'si a. Te vitna jin ku'un ini ni ja másu
ko jin ko sa'a-ka ni ja u'vi, te jin ndani'i ta'vi
ni, te jin koteku ni ni-kani ni-jika.
23 Vaa nuna jin sa'a o ja u'vi ma, te ja jin ni'i
o kúu ja jin skenaa o maa o, kovaa nuna jin
ko sa'a o sukan ká'an tnu'u ni skuta'vi ña'a
Su'si ma chi jin koteku o ni-kani ni-jika ja
maa Cristo Jesús iya tátnuni nuu o a.

7

Jâ ni ka ji'i o nuu tnu'u ni tatnuni Moisés ma

1 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma,
ká'an sa nuu ni ja ka jini ni sukan ká'an
tnu'u ni tatnuni Su'si ma nuu Moisés ma.
Jin kona'a ni ja nuu ñatuu kenda-ka Cristo
ma, ni ka yo kukanu ini o sukan ká'an tnu'u
ni tatnuni Moisés ma naxe jin ko sa'a jin ko
kuu o ma, vaa maa in-ni i iyo ma nkuu.
2 Vaa sukan kúu ña'a ni tnanda'a ma, sukan
ka kuu o nuu tnu'u ni tatnuni Moisés ma
nkuu. Vaa ña'a ni tnanda'a ma chi kándija
ña ja ká'an yii ña ma nuu téku-ka de ma.
Kovaa nú jâ ni ji'i de ma, masu tatnuni-ka
de nuu ña.
3 Chukan kúu ja nú téku-ka yii ña ma te
ndakueka tna'a ña ji'in in-ka tee ma, jâ ni
jiso kuechi ña nuu Su'si ma ja kuechi ja u'vi
ni sa'a ña ji'in in-ka tee ma. Kovaa nú jâ ni
ji'i yii ña ma te ndatnanda'a ña ji'in in-ka
tee ñatuu na ñasi'i de ma chi masu in ja u'vi
kúu, sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés
ma.
4 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma,
suni sukan ka kuu tna o nuu tnu'u ja ni
tatnuni Moisés ma, vaa nuu ni ji'i Cristo
ma, te kuenda tnu'u ja ni ji'i tna tnu'u ni
tatnuni Moisés ma nuu ñayii ma. Kovaa
nuu ni ndateku Cristo ma, te ni ndasama
ndi'i kuiti, vaa ni ka jini o ja onde kukanu
ini o ya ma, sana kuu jin ko sa'a o ja vii ja
va'a sukan játna ini Su'si ma.
5 Vaa kivi nuu ni ka yo tnuñu o sukan-va'a
jin sa'a maa o ja jin ndani'i ta'vi o nkuu ma,
te tna'a ja ni tatnuni Moisés ma ja másu
ko jin ko sa'a o ma, su'va chukan ni ka yo
sa'a-ka o, te tna'a ja jin ni'i o ma kúu ja jin
skenaa o maa o ma nkuu.
6 Kovaa vitna, kuenda kúu ñayii ni ji'i ma,
sukan jín ko kuu o nuu tnu'u ni tatnuni
Moisés ma tnu'u ni ka yo tnii tna'a ji'in o
ma nuu ni ka yo kandija o sukan ká'an i
ma. Te chukan kúu ja jin katanuu o sukan
káxtnu'u maa Xtumani Ndios ma, te sukan
jín kunukuechi o nuu Su'si ma, te masu jin
kondikin-ka o sukan ká'an tutu ndee tnu'u
jana'a-ka ma.

Ñayii ñatuu ka iyo ji'in Jesucristo ma, masu jin kundee i nuu ja u'vi kúni yikikuñu i ma ja jin sa'a i ma

7 ¿Te naxe jin ka'an o ja sukan? ¿Tnu'u ni
tatnuni Moisés ma, ja kuiso kuechi o kúu?
¡Ña'a kuiti! Kovaa nute ñatuu ni jini sa
tnu'u ni tatnuni Moisés ma, masu kuni sa
nawa ni jiso kuechi sa ma nkuu. Vaa ñatuu

jini sa nawa kúu ja ndiyo ini o ma nkuu,
nute ñatuu nawa ká'an nuu tnu'u ni tatnuni
Moisés ma: “Máko ndiyo ini ro.”
8 Kovaa nuu ni jini sa sukan ká'an tnu'u
ni tatnuni Moisés ma, te su'va vi'i-ka ni
ndiyo-ka ini sa nuu ndaka-ka ja iyo ñuu
ñayivi a, vaa kuechi ja kua'a xeen ja u'vi ja
ñu'u ini anua sa ma nkuu. Chukan kúu ja
nute ñatuu ni kenda tnu'u ni tatnuni Moisés
ma, masu na in kuni nawa kúu ja u'vi ma.
9 Te saña, ni iyo va'a-ka sa nuu ñatuu
kuni-ka sa tnu'u ni tatnuni Moisés ma
nkuu. Kovaa nuu ni kenda tnu'u ni tatnuni
Moisés ma nuu sa a, ni ka ndakanda tna'a
ja u'vi ka ñu'u ini anua sa a, te ni ka kundee
i, te ni ka xtandiyo ña'a i nuu Su'si ma, te
kuenda tnu'u ja ni ji'i sa nkuu.
10 Te ni ndani'i sa ja ká'an tnu'u ni tatnuni
Su'si ma ja koteku sa nuna kandija sa
ndaka sukan ká'an ma te ko sa'a sa ndaka
ma, kovaa ni nduu i tna'a ja ni ja'ni ña'a
kuechi ja u'vi ka ñu'u ini anua sa ma.
11 Vaa tna'a ja u'vi ka ñu'u ini anua sa ma,
ja ni ka jini i tnu'u ni tatnuni Moisés ma,
te ni ka ndaxnda'vi ña'a i ja na sa'a-ka sa
ja u'vi ma, te chukan kúu ja ni iyo jika-ka
sa nuu Su'si ma, vaa ñatuu ni kandija sa ja
ko sa'a sa sukan ni tatnuni Moisés ma, te ni
kundee maa ja u'vi ma ni ja'ni ña'a i.
12 Jâ ka jini o ja tnu'u ni tatnuni Moisés
ma chi ja ndaa ja ii ja va'a kúu i.
13 Te nú sukan, ¿tna'a ja va'a ma, ni nduu
i tna'a ja ni ja'ni ña'a? ¡Ña'a kuiti! Su'va
maa tna'a ja u'vi ka ñu'u ini anua sa ma, ni
ka kundee i nuu sa, te kuenda tnu'u ja ni ji'i
sa te ni kujika sa nuu Su'si ma, kivi nuu ni
jini sa tnu'u va'a ni tatnuni Moisés ma. Te
sukan, te ni jaku'ni ini sa ja ndaka ja u'vi
yikuu sa sa'a sa ma ja u'vi xeen kúu, te ni
ka sa'a i ja ni jiso kuechi sa nuu Su'si ma.
14 Ka jini o ja tnu'u ni tatnuni Moisés ma
chi ja va'a ja kun-nee ini anua o a kúu.
Kovaa yikikuñu sa a, kuenda tnu'u ja ni
kundee maa ja u'vi ma ni jaan ña'a i ja ni
yo jinukuechi sa nuu i ma.
15 Vaa tna'a ja ni yo sa'a sa ma, ñatuu jáku'ni
ini sa naku ni yo sa'a sa sukan, vaa masu ni
yo sa'a sa tna'a ja va'a ja ñu'u ini sa ja sa'a
sa ma, su'va tna'a ja saxiko sa ma kúu tna'a
ja yachi-ka ni yo sa'a sa ma.
16 Te nú sa'a jáku'ni ini sa, te chukan kúu
ja ndákani ndáka'vi ini sa, te ndása'a sa
kuenda ja tnu'u ni tatnuni Moisés ma chi
ja va'a ja ndaa kúu, vaa ni sa'a i ja ndaku-
nitnuni sa ja tna'a ja yachi-ka ni yo sa'a sa
ma masu ja va'a kúu.
17 Te sa'a, te jini o ja kuechi ja u'vi ja játna
ini maa yikikuñu o ja sa'a i ma kúu ja sa'a o
ndaka ja u'vi ma, vaa visi ñu'u ini o ja sa'a
o ja va'a ma, kovaa kundee maa ja u'vi ma.
18 Te sa'a, te ndása'a sa kuenda ja masu ja
va'a kúu ja játna ini yikikuñu sa a, vaa visi
ni yo ñu'u ini sa ja sa'a sa ja va'a ma, kovaa
ñatuu ni yo kundee sa nuu ja u'vi ma.
19 Vaa ñatuu ni yo kundee sa ja sa'a sa ja va'a
ja ñu'u ini sa ma chi su'va ja u'vi ja ñatuu
kúu ini sa ja sa'a sa ma, chukan ni yo sa'a
sa.
20 Te ja ni yo sa'a sa tna'a ja ñatuu kúu ini sa
ma, kuechi ja u'vi ni ka yo ñu'u ini anua sa
ma te ni yo jatna ini yikikuñu sa ma kúu.
21 Te chukan kúu ja saña chi visi ni yo
ñu'u ini sa ja sa'a sa ja va'a ma, kovaa vitna,
te ndása'a sa kuenda ja kuechi ja u'vi ni
ka yo ñu'u ini anua sa a kúu ja ñatuu ni yo
kundee sa ja sa'a sa ja va'a ma,
22 visi onde ini anua sa a chi ni yo játna ini
xeen i sukan ká'an tnu'u tátnuni Su'si ma.
23 Kovaa ni yo iyo in-ka ja ni yo tatnuni nuu
yikikuñu sa a, te ni yo kanaa i ji'in janitnuni
sa a, te ni yo kundee i ja ni yo sa'a sa ja u'vi
sukan ni yo jatna ini yikikuñu sa a ja sa'a i
ma.
24 ¡Nda'vi maa sa! ¿Na in kasi ndee kasi
ndoso ja masu kundee yikikuñu sa a ja kûu
sa te koo jika sa nuu Su'si ma nkuu ma?
25 Kovaa vitna ndákuan-ta'vi sa nuu Su'si
ma ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a ja
ni kundee ya ja ñatuu ni skenaa sa maa sa
ma.

Te chukan kúu ja maa sa, ji'in janit-
nuni sa a jinukuechi sa sukan tátnuni Su'si
ma, kovaa onde xi'na-ka ma chi ni yo
jinukuechi sa ji'in yikikuñu sa a nuu ja u'vi
ma nkuu.

8

Yo'o ja ka iyo o ji'in Cristo Jesús ma, ka sa'a o sukan kúni Xtumani Ndios ma

1 Kovaa vitna, yo'o ja ka iyo o ji'in Cristo
Jesús ma, ñatuu nawa iyo ja jin ndachu-
naa o, vaa ñatuu ka sa'a-ka o sukan kúni
yikikuñu o ma, su'va ka sa'a o sukan ká'an
Xtumani Ndios ma.
2 Vaa ja maa Cristo Jesús ma, te sa'a Xtu-
mani maa ya ma ja jin koteku o, te ni
ndaxsiaa ña'a ya nuu ja u'vi ja sa'a ja jin
kûu o ma te jin skenaa o maa o ma nkuu.
3 Vaa tna'a ja ni tatnuni Moisés ma chi
ñatuu nawa ni kuu sa'a i ja jin kuu ñayii ma,
kuechi ja ni yo kundee yikikuñu ñayii ma
nuu i ja jin ko sa'a i ja u'vi ma. Chukan kúu
ja Su'si ma, ni tetniñu ya Sa'ya maa ya ma
sukan kaa yikikuñu ñayii ma, sukan-va'a
kundee ya nuu ja u'vi ja játna ini yikikuñu
ñayii ma ja sa'a i ma,
4 sukan-va'a yo'o ja ka kukanu ini o ya ma,
jin ko sa'a ndi'i jin ko sa'a tu'u o sukan ká'an
tnu'u ndaa tnu'u ndija ni tatnuni Su'si ma.
Vaa ñatuu ka sa'a-ka o sukan kúni yikikuñu
o a, su'va ka sa'a o sukan kúni maa Xtumani
Ndios ma.

5 Vaa ñayii ka kandija ja ká'an yikikuñu i ma
chi ka jani ini i tna'a ja játna ini yikikuñu
i ma ja sa'a i ma. Kovaa ñayii ka iyo ji'in
Xtumani Ndios ma chi ja játna ini Xtumani
Ndios ma ka jani ini i.
6 Vaa nuna katanuu o ja ká'an yikikuñu o
ma chi sa'a i ja kûu o te koo jika o nuu
Su'si ma, kovaa nuna katanuu o ja ká'an
Xtumani Ndios ma chi sa'a ya ja koteku o
ni-kani ni-jika te koo sii ini o.
7 Kovaa ja sukan játna ini yikikuñu o ma chi
ñatuu játna ini Su'si ma, vaa ñatuu kándija i
ja sa'a i sukan tátnuni Su'si ma, te ni masu
kuu sa'a i, vaa ñatuu iyo i ji'in Su'si ma.
8 Te ñayii sa'a sukan játna ini yikikuñu i ma,
masu kuu sa'a i sukan játna ini Su'si ma.

9 Kovaa yo'o, masu ka sa'a o sukan kúni
maa yikikuñu o a, su'va sukan kúni maa
Xtumani Ndios ma, nú tnu'u ká'an o ja
Xtumani Ndios ma, iyo ya ini anua o a. Te
nú na in ñatuu na Xtumani Cristo ma iyo
ji'in i chi masu nuu nda'a Cristo ma iyo i.
10 Kovaa nú Cristo ma, iyo ya ji'in o chi ja
ndaa kúu ja yikikuñu o a chi kuenda tnu'u
ja ni ji'i i ja kuechi ja u'vi ni yo sa'a i ma,
kovaa anua o a chi téku i ja kuechi tnu'u
ndaa tnu'u ndija kándija o ma.
11 Te nú Xtumani maa Su'si ma iya ni
ndaxteku Jesús ma ne'un ñayii ni ka ji'i ma,
iyo ya ini anua o a, te suni maa tna ya sa'a
ja ndateku onde yikikuñu o a ja iyo ja kûu i
ma.

12 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu o
sa'ya Su'si o a, iyo ja ka tavi o nuu Su'si
ma. Chukan kúu ja jin kandija o ja ká'an ya
ma. Kovaa máko jin kandija o nawa kúni
yikikuñu o a ja jin ko sa'a o ja masu nawa
chindee ña'a i.
13 Vaa nú ka sa'a o sukan játna ini yikikuñu
o a chi jin kûu o, kovaa nú ja maa Xtumani
Ndios ma te jâ ni ka xndoo o sukan játna ini
yikikuñu o a chi jin koteku o.
14 Vaa ndaka ñayii ka sa'a sukan káxtnu'u
Xtumani Su'si ma, ñayii ya'a chi sa'ya Su'si
ma ka kuu i.
15 Vaa masu ni taa Su'si ma ini anua o a ja
jin kunukuechi o nuu ja u'vi ma te ko jin
koyu'u o nuu ndaka ja u'vi ma, chi ña'a.
Su'va ni taa Su'si ma Xtumani maa ya ma
iya ni sa'a ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, te
maa ya chíndee chítuu ña'a ja ka ndakune'e
o Yuva o Su'si ma, te ka jiña'a o ya: “Abba,
Taa.”
16 Te maa Xtumani Ndios ma káxtnu'u onde
ini anua o a ja sa'ya Su'si ma ka kuu o.
17 Te nú sa'ya Su'si ma ka kuu o te ka ndo'o
ka neni o sukan ni ndo'o, ni neni Cristo ma,
te jin ni'i o ja jin kuta'vi o ji'in ya ma, te jin
koo jayiñu'u o ji'in ya ma.

18 Ja ndaa kúu ja visi ka ndo'o ka neni o
vitna, kovaa masu nawa kúu, vaa jayiñu'u
ja jin ni'i o ma chi ka'nu xen-xeen-ka ko
kuu i.
19 Vaa ndaka ja ni sa'a Su'si ma ja ka iyo
ni-ka'nu ñuu ñayivi a, ka ndetu tu'va kuiti i
ja jin kuni i naxe jin kava sa'ya Su'si ma.
20 Vaa ni-ka'nu ñuu ñayivi a, ni kundee maa
ja masu jiniñu'u ma nuu i. Masu ja kúu ini
maa ja ka iyo ñuu ñayivi a kúu chi sukan ni
tatnuni Su'si ma ja sukan ko kuu, kuechi ja
u'vi ni ka sa'a ñayii ma. Te ni skuiso ya ja
kenda in kivi ja nduva'a ñuu ñayivi a.
21 Vaa suni tna ni-ka'nu ñuu ñayivi a, ndayaa
i nuu ja u'vi jinukuechi i ja sa'a ja ni tivi i
ma. Te ndayaa i ja koo jayiñu'u i ji'in ndaka
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma.

22 Vaa ka jini o ja ni-ka'nu ñuu ñayivi a,
tnana u'vi i onde vitna, ja ndetu i ja ndayaa
i nuu ja u'vi ma, kuenda tnu'u ja in ña'a u'vi
ja kâku lulu ña ma.
23 Te masu maa in-ni ja ni sa'a Su'si ma ja
ka iyo ñuu ñayivi a chi onde yo'o tna ja ni ka
kuta'vi o Xtumani Ndios ma, te ka jini o ja
iyo kua'a-ka ja jin ni'i o. Suni ka tnana u'vi
tna o a ja ka ndetu o ja kenda kivi yukan,
sukan-va'a jin ko kuu ndija o sa'ya Su'si ma
te jin nduvii jin nduva'a onde yikikuñu o a.
24 Vaa ni ka kukanu ini o Su'si ma ja jin
ndani'i ta'vi o ma. Te masu nde vaa ka
nde'ya o a chi yika-ni ja ka kukanu ini o ja
kenda kivi ja sukan ko kuu ma.
25 Kovaa nú ka kukanu ini o ja jin ni'i o ja
masu ka nde'ya o ma, te jín kanda o te jín
kondetu o.

26 Te máko jin koyu'u o, vaa maa Xtumani
Ndios ma chíndee ña'a ora ka ndo'o ka neni
o ma. Vaa yo'o chi masu ka jini o nawa jin
kakan-ta'vi o nuu Su'si ma, te ni masu ka
ni'i ini o naxe jin ka'an o nuu ya ma. Kovaa
maa Xtumani Ndios ma, ûni tnana u'vi ya,
te jikan-ta'vi ya ja jin kuu o, te yo'o chi masu
kuu jin jaku'ni ini o sukan sa'a sukan kúu
ya ja jikan-ta'vi ya ja jin kuu o ma.
27 Te maa Su'si ma iya jinitnuni nawa ka
jani ini o ma, jini ya nde a kúu ja jikan-ta'vi
Xtumani Ndios ma, vaa sukan kúni maa ya
ma sukan jikan-ta'vi Xtumani Ndios ma ja
jin kuu yo'o ja ka kuu o ñayii ñatuu-ka na ja
u'vi ka sa'a ma.
28 Te ka jini o ja ñayii ka kutoo Su'si ma,
ndaka ja ka ndo'o ka tna'a i ma chi chíndee
ña'a i, te jin koo va'a-ka i nuu Su'si ma. Sa'a
ko kuu ji'in ñayii ni kuu ini maa ya ma te ni
ndakana ya i ma ja jin ko kuu i sa'ya ya ma.
29 Vaa ñayii ni jini ya onde xi'na-ka ma,
suni ni jani ini ya ja jin ko kuu i sukan
kaa Sa'ya maa ya ma, sukan-va'a ko kuu ya
iya koxtnuu kua'an koxtnuu vee nuu kua'a
ñayii jin ko kuu ñani ya ma ji'in ku'va ya ma.
30 Te ñayii ni ka'an ya sukan jin ko kuu i ma,
te suni ni kana tna ya i. Te ñayii ni kana ya
ma, te ñayii ya'a suni ni sa'a ya ja ni ka nduu
i ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa. Te ñayii ni sa'a

ya ja ka sa'a i ja va'a ja ndaa ma, ñayii ya'a
ni wa'a ya jayiñu'u ma.
31 Nú ndaka sukan sa'a ya ma, ¿naxe jin
kani ini o? Nú Su'si ma ka iyo ji'in o, masu
na in kundee nuu o a ja xnda'vi ña'a i.
32 Vaa Su'si ma ka iyo ji'in o, te kútoo
xeen ña'a ya. Chukan kúu ja masu nde ni
kunda'vi ini ya Sa'ya ya ma, su'va ni wa'a
ya Sa'ya ya ma ja kûu ya nuu tniñu ndaka
o, te chukan kúu ja ka kukanu ini o ja taa
tna ya ndaka-ka ja va'a ma.
33 Te kivi ndakan Su'si ma kuenda nuu ñayii
ma, ¿na in xtekuechi ñayii ni ndakaji Su'si
ma? Masu na in xtekuechi ña'a, vaa maa
Su'si ma kúu iya ni sa'a ja ni ka nduu i ñayii
ka sa'a ja va'a ja ndaa ma.
34 ¿Na in sa'a ja ki'in o andeya ma ja ndo'o
neni o? Masu na in kuu sa'a sukan, vaa
Cristo ma kúu iya ni ji'i nuu tniñu o ma,
sukan-va'a jin ndani'i ta'vi o, te suni maa ya
kúu iya ni ndateku ma. Te suni maa ya kúu
iya ni nukoo xiñi kua'a Su'si ma. Te suni
maa ya kúu iya jikan-ta'vi nuu Su'si ma ja
jin kaku o nuu ja u'vi ma.
35 ¿Nawa kúu ja kundee ja ma kutoo-ka ña'a
Cristo ma? ¿Ja ndo'o neni o ma, xi ja kuxii
ini o ma, xi ja jin sondikin ña'a i ma, xi ja
kuni o tnama ma, xi ja ñatuu na sa'ma-ka o
ma, xi ja yika xeen iyo nuu koo o ma, xi ja
jin ka'ni ña'a i ji'in yuchi kúu espada ma?
¡Masu nawa kundee!
36 Vaa sa'a ndee nuu tutu Su'si ma:
Ja kuechi maa ni, te ka nduku ña'a i ndaka
kivi ndaka ora
ja jin ka'ni ña'a i.
Sukan ka iyo tu'va ndikachi nuu jin kûu ti
ma,
sukan ka kuu sa nuu ñayii a.
37 Visi ndaka cha'a ka ndo'o ka neni o,
kovaa ja maa iya kútoo ña'a ma, te jâ ni ka
kundee o nuu ndaka.
38 Chukan kúu ja kukanu ini sa ja visi na jin
kûu o xi jin koteku o, te ni a ángel ma, ni a
ndaka ja ka ndanuu-ka ma, ni a iyo vitna a,
ni a kii kivi ki'in o ma,
39 ni a ka iyo onde sukun ma, ni a ka iyo
onde kunu-ka ma, ni a in tna'a ja ni sa'a
Su'si ma, masu kundee i ja masu kutoo-ka
ña'a Su'si ma, vaa sukan ni kaxtnu'u ya nuu
ni tetniñu ya Cristo Jesús iya tátnuni nuu o
a.

9

Nava'a ñatuu ka kukanu ini ñayii judío ma Jesucristo ma

1 Ja maa Cristo ma, te ká'an ndaa sa, te
masu xnda'vi ña'a sa, vaa maa Xtumani
Ndios ma káxtnu'u onde ini anua sa ya, te
ndása'a sa kuenda,
2 te kúxii xeen ini sa, te tná-u'vi ini anua sa
a.
3 Vaa nute ja kuu chi maa sa ndachunaa
nuu tniñu tna'a sa ma ñayii ñuu sa ma,
sukan-va'a jin ndani'i ta'vi i, te visi na koo
jika sa nuu Cristo ma,
4 ja ka kuu i ñayii ñuu israelita ma, ñayii ni
ndakuan-sa'ya ña'a Su'si ma, ñayii ni wa'a
ya jayiñu'u ya ma. Suu i ka kuu ñayii ni
jani ini ya ja jin koo va'a i nuu ya ma, te
nuu maa i ni wa'a ya tnu'u ni tatnuni ya
nuu Moisés ma, te ni kaxtnu'u ya sukan
jin ndachiñu'u i ya ma. Te ni skuiso ya ja
skuta'vi ya i ja vii ja va'a ma.
5 Te tna'a i ma ka kuu sayii Jacob ma,
vaa sa'ya tata de ka kuu i. Te ne'un ñayii
yukan ni kenda Cristo ma, iya kúu Su'si
tátnuni nuu ndaka ja iyo a, te kóo jayiñu'u
ya ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.
6 Másu jin kani ini o ja sukan ni skuiso
Su'si ma nuu Abraham ma, te masu ni yo
kuu sukan ni ka'an ya ma. Vaa na ka'an o ja
masu ndaka sa'ya tata tee ni yo kuu Israel
ma ka kuu ñayii ñuu israelita a.
7 Te ni a jin kani ini o ja ndaka sa'ya tata
Abraham ma ka kuu ñayii ni kaji maa Su'si
ma. Nú masu ja ni jiña'a ya ja maa in-ni
Isaac ma ji'in sa'ya tata de ma jin ko kuu
ñayii ni kaji ya ma.
8 Chukan kúu ja ka jini o ja masu ndaka
sa'ya tata Abraham ma jin ko kuu ndija
sa'ya Su'si ma, nú masu ja ndaka-ni ñayii
ni skuiso ya ja jin ko kuu i sa'ya ya ma.
9 Vaa sa'a ni skuiso Su'si ma nuu Abraham
ma nuu ni jiña'a ya sa'a ma: “Te kuiya ki'in
o ma, te kii tuku sa, te jâ iyo in sayii ni ji'in
Sara a”, kúu ya jiña'a ya.
10 Te suni sa'a tna ni kuu ji'in Rebeca ma
nuu ni ñu'u sa'ya ña ma ji'in yii ña ma yuva
o Isaac ma.
11 Te nuu ñatuu jin kâku-ka i ma, te ni a
ñatuu jin kuni-ka i ja jin ko sa'a i ja va'a ma
xi ja u'vi ma, kovaa jâ ni kaji Su'si ma in i
ma, te masu kuechi ja ja va'a sa'a i ma kúu
chi su'va sukan ni jani ini maa ya ma, te ni
kana ya i ma.
12 Te ni jiña'a ya si'i i ma: “Suchi java'a-ka
ma kunukuechi nuu suchi luluu-ka ma”,
kúu ya jiña'a ya.
13 Sa'a ká'an tnu'u Su'si ma ja ko kuu Jacob
ma: “Jacob ma ni kutoo xeen-ka sa, te Esaú
ma, ni saxiko sa i”, kúu ya jiña'a ya.
14 ¿Te naxe jin ka'an o? ¿Ja Su'si ma,
ñatuu sa'a ndaa ya? ¡Ña'a kuiti!
15 Vaa nuu tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma
ká'an: “Kunda'vi ini sa ñayii iyo ja kunda'vi
ini sa i ma, te chukan kúu ja ñayii iyo ja
kunda'vi ini sa i ma, te kunda'vi ini sa i”,
kúu ya ká'an ya.
16 Chukan kúu ja masu sukan kúu ini maa
ñayii ma ko kuu xi sukan kúu ñayii tnúñu
xeen ma ja ní'i i ma kúu. Ña'a chi su'va
sukan kúu ini maa Su'si iya nda'vi ini ma,
sukan ko kuu.

17 Vaa sa'a ká'an tnu'u Su'si ma nuu ni jiña'a
ya tee kúu Faraón ma ja sukan ko kuu
ma: “Ni sunkoo ña'a sa ya'a, sukan-va'a
kaxtnu'u sa ja iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu
sa, te sukan-va'a ni-ka'nu ñuu ñayivi a jin
kuni i na in kúu sa”, kúu ya jiña'a ya.
18 Chukan kúu ja nú na in kúni ya ja
kunda'vi ini ya i ma chi kunda'vi ini ya i,
te nú nde in kúni ya ja sa'a ndee ini ya i ma
chi sa'a ndee ya ini i.
19 Te sa'a ka ka'an jaku ñayii ma: “Nusaa,
te ¿naku xtekuechi ña'a ya? Vaa nú sukan
kúni maa Su'si ma, masu na in ma kachi
ma”, ka kuu i ka ka'an i.
20 Kovaa ndijin, ¿na in kúu ni ja ndakuña'a
ni nuu Su'si ma ja masu ni sa'a ya ja va'a
ma? ¿Xi vasu ñu'u ma, te kuña'a i nuu tee ni
sa'a ña'a ma: “¿Nava'a ni sa'a ña'a ni sa'a?”
21 Kovaa nda'a maa tee sa'a vasu ma kúu ja
sa'a de ma, te ¿masu iyo de ja kuu sa'a de
uu vasu ji'in suni maa nde'yu ma, in ja va'a
xeen te in ja nda'vi xeen-ka?
22 Te Su'si ma, ni jani ini ya sukan
xndo'o xneni ya ñayii ñatuu ka kandija ya
ma, sukan-va'a jin kuni i tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ma. Kovaa ni kanda xeen ya nuu
ñayii yukan ma, visi vaa jâ iyo tu'va sukan
xndo'o xneni ya i ma, te xnaa ya i ma nkuu.
Te ni sa'a ya sa'a, te ka jini o ja va'a ini ya
ma.
23 Vaa sukan ni sa'a ya, sukan-va'a kaxtnu'u
tna ya ja iyo kua'a xeen jayiñu'u ya ma ja
kua'a ya ñayii kunda'vi ini ya ma. Te ñayii
yukan, ni satu'va ya i ja jin ni'i i jayiñu'u
ma.
24 Te ñayii yukan, ni ndakana tna ya i. Te
yo'o ka kuu ñayii yukan, te masu yika-ni ja
yo'o ja ka kuu o judío a chi suni ñayii masu
judío ka kuu tna i ma.
25 Sa'a ká'an tna nuu tutu Oseas ma:
Ñuu nuu masu ñuu sa ma, te ni xnani sa i
ñuu maa sa,
te ñayii masu ni kutoo sa ma, te ni
ndakutoo sa i.
26 Te ñuu nuu ni jiña'a sa ja masu ñayii ñuu
sa ka kuu i ma,
te ñayii ñuu yukan chi ni xnani sa i sa'ya
Su'si iya téku ma,
kúu ya ká'an ya.
27 Suni tna nuu tutu ni tee Isaías ma ká'an
siki Israel ma: “Visi sukan kua'a ñuti yu'u
mar ma, sukan kua'a ñayii ñuu Israel ya ka
kuu, kovaa yika-ni ja jaku-ni i jin ndani'i
ta'vi.
28 Vaa Iya Tátnuni ma chi yachi-ni sa'a ndaa
sa'a ndija ya, te jin ndachunaa ñayii ñatuu
ka sa'a sukan játna ini ya ma, ja ka iyo i
ni-ka'nu ñuu ñayivi a”, ká'an.
29 Sa'a ká'an nuu tutu ni tee Isaías ma onde
xi'na-ka ma:
Nute Iya Tátnuni iya kúndee nuu ndaka ma,
nute ñatuu ni xndoo-ka ya sa'ya tata
tna'a tee jana'a-ka ma
chi jin ko kuu o sukan ni kuu ñuu Sodoma
ma,
te jin ndo'o o sukan ni kuu ñuu Go-
morra ma.
Sa'a ká'an de.

Ñayii judío ma chi ñatuu ni ka kukanu ini i Jesucristo ma

30 ¿Te naxe jin ka'an o? Te ñayii masu
judío ka kuu i ma ja masu ni ka yo ndi ini i
ja jin ndanduku i naxe jin ko sa'a i ja va'a ja
ndaa ma, kovaa vitna jâ ni ka ndani'i i. Na
ko ka'an o ja jâ ni ka nduu i ñayii ka kukanu
ini Su'si ma, te chukan kúu ja ni ka nduu i
ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa.
31 Kovaa ñayii ñuu Israel ma ja ka ndikin i
in tnu'u va'a tnu'u ndaa sukan ni tatnuni
Moisés ma, te ñatuu ni ka kundee i ja jin
nduu i ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa ma.
32 ¿Nava'a? Kuechi ja yika-ni ja ka kuni i ja
jin ko sa'a i sukan ká'an ma-ni, kovaa masu
ka kandija i Su'si ma, te ni ka nduva i siki
yuu ni jakun-ndijin ma. (Te suu kúu maa
Jesucristo ma.)
33 Sa'a ndee tutu Su'si ma:
Ñuu Sion ma sunkani sa in yuu,
in toto ja sa'a ja jin kotuu ñayii ma,
(ja kúni ka'an ja maa Jesucristo ma kúu,)
te ñayii kukanu ini ya ma, masu
ndakukan-nuu i.

10

1 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si a, ja
ndaa ndija kúu ja kúu ini xeen sa ja jin
ndani'i ta'vi ñayii ñuu Israel ma, te sukan
jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma.
2 Vaa jini sa sukan ka kuu i ma, te chukan
kúu ja sa'a ndáka'an sa. Ka kuu ini xeen i
ja jin ndanduku i Su'si ma, kovaa masu ka
sa'a i sukan kúu ini maa Su'si ma.
3 Vaa masu ka jini i sukan sa'a Su'si ma,
sukan-va'a jin nduu i ñayii jin ko sa'a ja va'a
ja ndaa ma. Te chukan kúu ja ka nduku ini
maa i sukan jin ko sa'a jin ko kuu maa i
ma. Te ni ñatuu ka sa'a ndaa ka sa'a ndija i
sukan tátnuni Su'si ma.
4 Kovaa Su'si ma, ja ni kuu ini ya kúu ja
xinañu'u ni kaxtnu'u ya tnu'u ni tatnuni
Moisés ma nuu ñayii ma, sukan-va'a kivi
kenda Cristo ma, te jin kukanu ini o ya ma,
te ndaka ñayii jin kukanu ini ya ma, jin ko
kuu i ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa.
5 Vaa Moisés ma, ni tee de sukan jin ko
kuu ñayii ka ndi ini ja jin kondikin i ndaka
sukan ni tatnuni Su'si ma ja káxtnu'u de nuu
i ma, sukan-va'a jin ko kuu i ñayii jin ko sa'a
ja va'a ja ndaa nuu Su'si ma. Te sa'a ni tee
de: “Te nú na in kuu sa'a ndaka sukan ká'an
tnu'u ya'a chi koteku i, vaa sa'a i sukan
ká'an ma.” Sa'a ni kaxtnu'u de.

6 Kovaa sama-ka ká'an ja jin ko kuu yo'o,
vaa onde jin kukanu ini o Su'si ma, sana
sa'a ya ja jin ko kuu o ñayii jin ko sa'a ja va'a
ja ndaa. Te chukan kúu ja sa'a ká'an: "Másu
ko kani ini ro te ko ka'an ro: ¿Na in kaa
onde andivi ma, sukan-va'a nune'e i Cristo
ma ñuu ñayivi a?,
7 ni a koo ka'án ro: ¿Na in kêe ki'in onde
nuu ka iyo ñayii ni ka ji'i ma, sukan-va'a
ndatava i Cristo ma ne'un ñayii ni ka ji'i ma,
sana jin kukanu ini o ya?"
8 Ña'a. Vaa ká'an tnu'u Su'si a: "Yatni-ni iyo
ro ji'in tnu'u Su'si ma. Ini yu'u ro a ji'in ini
anua ro a iyo." Sa'a ká'an tnu'u ya ma. Te
tnu'u iyo yatni ji'in ni a kúu ja ka kaxtnu'u
sa a sukan-va'a jin kandija ni.
9 Vaa nú yu'u ni a na ndaka'an ndakachi ja
Jesús ma kúu iya tátnuni nuu o a, te nú ini
anua ni a kandija ni ja Su'si Iya Tátnuni ma
ni ndaxteku Jesús ma ne'un ñayii ni ka ji'i
ma chi ndani'i ta'vi ni.
10 Vaa ini anua o a kándija o ja ni ndateku
ya, sukan-va'a nduu o ñayii ko sa'a ja va'a
ja ndaa. Kovaa yu'u o a ndáka'an ndákachi
ja kándija o ya ma, sukan-va'a ndani'i ta'vi
o.
11 Vaa ká'an tutu ndee tnu'u Su'si a:
"Ndaka ñayii jin kukanu ini ya ma, masu jin
ndakukan-nuu i."
12 Vaa Su'si ma, masu sa'a siin ya ñayii
judío ma ji'in ñayii masu judío ka kuu i ma,
vaa suu ya kúu iya tátnuni nuu ndaka o,
te neva'a ya ndaka ja skuta'vi ya ñayii ka
kukanu ini i ya te ka ndakune'e i ya ma,
13 vaa iyo ja: "Ndaka ñayii jin ndakune'e Iya
Tátnuni ma, jin ndani'i ta'vi i."
14 ¿Te naxe jin ndakune'e i ya, nú ñatuu
jin kukanu ini-ka i ya? ¿Te naxe jin kukanu
ini i ya, nú ñatuu jin kuniso'o-ka i na in kúu
ya? ¿Te naxe jin kuniso'o i, nú ñatuu na in
káxtnu'u?
15 ¿Te naxe jin kaxtnu'u ñayii ma, nú ñatuu
na in tétniñu ña'a? Vaa sa'a ndee nuu tnu'u
Su'si a: "¡Naka vii naka va'a ka kuu ñayii ka
jika kuan koo i ka kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u
va'a tnu'u mani Su'si ma!"
16 Kovaa masu ndaka i ka kandija tnu'u
vii tnu'u va'a ma. Vaa Isaías ma, sa'a ni
ndaka'an de nuu Su'si ma: "Iya Tátnuni,
masu na in kándija sukan ka ka'an sa a."
17 Chukan kúu ja onde kuniso'o o tnu'u
Su'si ma, te kandija o.
18 Ja ká'an sa kúu: ¿Ñatuu nama ni ka
jiniso'o ñayii judío ma tnu'u Su'si ma? ¡Kuiti
ni ka jiniso'o i! Vaa sa'a ká'an tnu'u maa ya
ma:
Ni-ka'nu ni-tu'u ñuu ñayivi a ka kuu yu'u ja
ni sa'a Su'si ma.
Te ka jiniso'o o ja maa ya ni sa'a ma.
Sa'a ká'an tnu'u maa ya ma.
19 Suni ká'an tna sa sa'a: ¿Ñatuu ni ka
jiniso'o ñayii judío ma sa'a? ¡Kuiti ni ka
jiniso'o i vi! Vaa xinañu'u maa Moisés ma
ni ndaka'an sukan ni ka'an Su'si ma:
Ndakana ri ñayii ja ni masu in ñuu ka kuu
i,
te xtna'a ña'a ri, te jin kukueñu ini ro.
Ndakana ri ñuu ñayii ndee xeen ini ma,
te xtna'a ña'a ri, te jin ndakiti ini ro.
Sa'a ká'an ya.
20 Isaías ma, ni ndaka'an ndaa de sukan
ni ka'an Su'si ma:
Ni ka ndani'i ña'a ñayii masu ni ka yo
ndanduku ña'a i ma,
te ni kaxtnu'u ri na in kúu ri nuu ñayii
masu ni ka yo jikan-tnu'u i na in kúu
ri ma.
Sa'a ká'an ya.
21 Kovaa ja siki ja ñuu Israel ma ni
ndaka'an de sukan ni ka'an Su'si ma:
"Ndi-kivi ndi-ñuu ni yo skuili ri nda'a ri a
nuu ñuu so'o ñuu ndee ini a, te ñatuu ni ka
yo kunimani i nuu ri." Sa'a ká'an ya.

11

Su'si ma, neva'a siin ya jaku ñayii ñuu Israel ma ja jin kandija i tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma

1 Te nú sukan, ¿ni saxiko Su'si ma ñuu ya
ma? ¡Ña'a kuiti! Vaa saña tna chi ñayii ñuu
Israel ma kúu sa, sa'ya tata Abraham ma
kúu sa, tna'a tee kúu Benjamín ma kúu sa.
2 Masu nde ni saxiko Su'si ma ñuu ya ma,
ñuu ni jini ya onde xinañu'u kuiti ma. Vaa
ndijin chi kuiti masu ka jini ni naxe ká'an
tnu'u Su'si o a sukan ni ndo'o Elías ma, nuu
ni ndakune'e de Su'si ma te ni xtekuechi de
ñuu Israel ma. Vaa ni ka'an de:
3 "Iya Tátnuni, tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni
wa'a ni ma, ni ka ja'ni i de. Te ni ka xnaa
i nuu altar nuu ni ka yo ndachiñu'u ña'a
sa ma. Te maa in-nka sa ni kendoo, te ka
ndanduku ña'a i ja jin ka'ni ña'a i", kúu de
jiña'a de.
4 ¿Te naxe ni ndakone'e ya sukan ni
jikan-tnu'u de ma? "¡Má ko ndi ini ni!
Neva'a siin sa uja mil tee ñatuu jinkuiñi
jiti-ka nuu Baal ma ja masu Su'si kúu ma",
kúu ya jiña'a ya.
5 Te suni sukan tna kúu kivi ya'a, ja neva'a
siin ya jaku ñayii ni kaji ya ja skuta'vi ya i
ja vii ja va'a ma.
6 Te nú in ja skuta'vi ya i kúu, te masu
kuechi ja ka sa'a i ja va'a ma kúu chi ja
kúnda'vi ini ña'a ya kúu ja taa ya ma. Vaa
nute kuechi ja vivii ka sa'a ka kuu o ma kúu
ja ni kaji ña'a ya a chi masu ja skuta'vi ña'a
ya ko kuu.
7 ¿Te naxe jin ka'an o? Ñayii ñuu Israel
ma ñatuu ni kuu jin ndani'i i nawa ka
ndanduku i ma, kovaa ñayii ni ndakaji

ya ma chi ni ka ndani'i i. Te ndaka-ka
ñayii ñatuu ni ndakaji ya ma, su'va ni ka
ndundee-ka ini i.
8 Sa'a ndee nuu tutu Su'si ma: "Su'si ma,
ni wa'a ya tnu'u ja jin ko kuneé jin ko
ku-uun-nka i. Visi ka nde'ya i, kovaa masu
jin kuni i. Te visi ka niniso'o i, kovaa masu
jin jaku'ni ini i onde vitna."
9 Te David ma, sa'a ni jiña'a de nuu Su'si
ma:
Sa'a ni ja viko ka sa'a i ma,
te nduu nuu jin ndake'en su'va tna'a i,
nuu jin nduva i,
te jin ndani'i jin ndatna'a maa i
sukan ni ka yo sa'a i ma.
10 Te má jin kundijin-ka nuu i ma,
sukan-va'a má jin konde'ya-ka i,
te jín ndatoso yata i ma ni-kani ni-jika.
11 ¿Te naxe ka'an sa ja sukan? ¿Ñayii ñuu
Israel ma, ni ka jaku'un i in yuu, sukan-va'a
jin nduva i te ma jin ndakoo-ka i? ¡Ña'a
kuiti! Kovaa kuechi ja ñatuu ka kukanu ini i
Su'si ma, te chukan kúu ja ni ndanune ja jin
ndani'i ta'vi ñayii masu judío ka kuu i ma,
sukan-va'a jin kukueñu ini ñayii ñuu Israel
ma.
12 Te kuechi ja ñatuu ni ka kukanu ini i Su'si
ma te ni ka skenaa i maa i ma, te ni ka
nduxiku-ka ñayii masu ñuu Israel ka kuu
i ma ja ka iyo i ñuu ñayivi a. ¡Kovaa naka
va'a-ka jin ko kuu o, nuna jin ndakandija
ñayii ñuu Israel ma sukan kúni Su'si ma!
13 Kovaa ká'an sa nuu ndijin ja ka kuu
ni ñayii masu ñuu Israel ma, vaa kuechi ja
saña kúu tee ni tetniñu Su'si ma nuu ndijin.
Te chukan kúu ja sii ini xeen jinukuechi sa
nuu tniñu ni tetniñu ña'a Su'si ma,
14 sukan-va'a xi ma sa'a sa ja jin kukueñu
ini ñayii ñuu sa ma, te jin ndanduku tna i
Su'si ma, te jin ndani'i ta'vi jaku i.
15 Vaa nú kuechi ja ni ka skenaa i maa i ma,
te ni ndumani Su'si ma ji'in ñayii ñuu ñayivi
a, ¿te naxe ko kuu-ka kivi ndakuan-ta'vi
ña'a Su'si ma? ¡Kuiti jin ndateku i ja ka kuu
i ñayii kuenda tnu'u ja ni ka ji'i i ma!
16 Vaa nú yo'o ja ka kuu o xinañu'u ma nuu
Su'si ma, in ja va'a ja vii kúu, suni sukan jin
ko kuu ñayii sandi'i-nka ma. Vaa nú ja vii ja
va'a kuu yo'o yutnu ma, suni sukan ka kuu
tna nda'a tnu ma.
17 Vaa jaku nda'a tnu ma ni xtandiyo
Su'si ma, te ndijin ja ka kuu ni nda'a tnu
olivo yuku ma, te ni ndatenee ña'a ya nuu
ni ka yo ndenee nda'a maa tnu ma, te ni
ndachindee ña'a yo'o tnu ma ji'in xikui ja
too yika tnu ma.
18 Chukan kúu ja másu ko kani ini ni ja
maa ni kanuu-ka sana nda'a maa tnu ja
ni xtandiyo Su'si ma. Vaa jini ni ja masu
maa nda'a tnu ma chíndee yo'o tnu ma, vaa
ko kani ini ni sukan. Su'va yo'o tnu ma
chíndee nda'a tnu ma, te sukan-ni ka kuu
nda'a tnu ma ka kuu ni.
19 Te chukan kúu ja máko kani ini ni sa'a:
"Ni xtandiyo Su'si ma nda'a maa tnu ma,
sukan-va'a ndatenee ña'a ya yo'o."
20 Chi vaa kuechi ja ñatuu ni ka kukanu
ini i Su'si ma, te ni xtandiyo ya i. Kovaa
ndijin chi jâ ka ndenee va'a ni, kuechi ja ka
kukanu ini ni ya a. Chukan kúu ja máko jin
ko sa'a vixi ni maa ni, su'va jin koyu'u ni, te
máko jin ko sa'a ni in ja ñatuu játna ini Su'si
ma.
21 Vaa nú Su'si ma, ñatuu ni sakanu ini ya
nda'a maa yutnu ma, te suni ndijin tna,
masu sakanu ini ña'a ya, nú ma jin ko sa'a
ni sukan kúni ya ma.
22 Jin konde'ya ni ja Su'si o a, iya va'a ini
kúu ya, te suni ndakan ya kuenda nuu o,
te sa'a ndija ya ja jin ndachunaa ñayii ni ka
xndoo ya ma. Kovaa va'a ini ya ji'in ndijin,
nuna jin ko sa'a jin ko kuu ni ja va'a nuu ya.
Kovaa nú ña'a, te suni xtandiyo tna ña'a ya.
23 Te suni tna ñayii yukan, nuna jin ndakani
jin ndaka'vi ini i te jin ndakukanu ini i ya
chi ndatenee ya i yika tnu ma. Vaa Su'si ma
chi kuu ndatenee ya i yika tnu ma.
24 Vaa ndijin ma chi nda'a tnu olivo yuku
ma-ni ka kuu ni, te ni ndatenee ña'a Su'si
ma yika tnu olivo va'a ma. Kovaa nute ñayii
ma chi masu sa'a i sukan. Te nú sukan,
¡kuiti nda'a maa tnu olivo ma, su'va ka iyo
i ja kuu jin nukondenee i yika yutnu ni ka
te'nde i ma!
25 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a,
kúni sa ja jin kuni ni tna'a ja ni ka iyo yu'u
te ñatuu ni ka yo jini o ma, sukan-va'a vitna,
te máko jin kani ini ni ja maa ni ka kuu ñayii
ka ndanuu-ka. Vaa sa'a ni ka ndo'o jaku
ñayii ñuu Israel ma ja ñatuu ni ka kukanu ini
i Su'si ma, te ni ka sa'a ndee-ka i ini anua
i ma. Te sukan-ni jin ko kuu i onde ndi'i
ñayii ka iyo ja jin kukanu ini i Su'si ma jin
kandija sukan kúni ya ma, ja ka kuu i ñayii
masu ñuu Israel ma.
26 Sani te ndaka ñayii ñuu Israel ma, jin
ndani'i ta'vi i sukan ndee nuu tutu Su'si a:
Ñuu nani Sion ma kenda iya sa'a ja jin kaku
ñayii ma,
te xtandiyo ya ndaka ja u'vi ni ka yo
sa'a, ni ka yo kuu sa'ya tata Jacob ma.
27 Sa'a skuiso sa ja jin ko kuu sa ji'in i, kivi
kenda ja xnaa sa kuechi i ma,
kúu ya ká'an ya.
28 Te vitna, te ka kaxtnu'u sa tnu'u vii
tnu'u va'a nuu ni a, te ñatuu ka kunimani
i nuu Su'si ma, vaa ka kukueñu ini i ja ni
sa'a Su'si ma ja jin ndani'i ta'vi ndijin ma.
Kovaa Su'si ma, ni ndakaji ya i, te kútoo ya
i, kuechi ja sukan ni skuiso ya nuu tna'a i
tee jana'a ma.
29 Vaa ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma masu
ndakan-ka ya. Vaa maa ya ni ndakana i ja

jin ko kuu i ñayii ñuu ya ma, te chukan kúu
ja koo ya ji'in i ni-kani ni-jika.
30 Vaa sukan tna ndijin, onde xi'na-ka ma,
ñatuu ni ka yo kandija ni sukan tátnuni Su'si
ma, kovaa vitna ni ndakunda'vi ini ña'a
Su'si ma kuechi ja ñatuu ni ka kandija maa
ñayii ñuu Israel ma sukan tátnuni Su'si ma.
31 Te sukan tna ko kuu ñayii ya'a vitna
ja ñatuu ka kandija i Su'si ma, sukan-va'a
sukan ni kunda'vi ini ña'a Su'si ma ndijin,
te sukan tna ndunda'vi ini ya i.
32 Vaa Su'si ma, ni wa'a ya tnu'u ja ndaka ni
ji'in i, ñatuu ni ka yo kandija ni sukan ká'an
ya ma te ni ka jiso kuechi ndaka o ma. Vaa
sukan, sana ni ndunda'vi ini ña'a ya ndaka
o.
33 Ka'nu xeen kúu tnu'u ndichi jini Su'si ma.
Kua'a xeen tnu'u ndaa tnu'u ndija
neva'a ya.
Ûni masu kuu jin jaku'ni ini o
te jin ndaka'an o sukan jani ini ya ja
sa'a ya kivi ka'nde ya tniñu in in ñayii
ma,
te ni masu kuu jin jaku'ni ini o
te jin ndaka'an o sukan sa'a sukan kúu
ya ja kúu ya Su'si ma.
34 Vaa: "¿Na in jáku'ni ini sukan jani ini Iya
Tátnuni ma?"
Xi: "¿Na in ni ka'an-so'o nuu ya sukan sa'a
sukan kúu ya ma?"
35 Xi: "¿Na in nawa ni skuta'vi i Su'si ma
xinañu'u-ka,
sukan-va'a kondetu i nawa ndani'i i?"
36 Vaa maa ya ni jani ini,
te maa ya ni sa'a,
te kuenda maa ya kúu ndaka ja iyo a.
Te nuu maa ya kóo jayiñu'u ni-kani ni-jika.
Te sukan kó kuu.

12

Sukan jin ko sa'a jin ko kuu o ja ni ka kandija o Jesucristo ma

1 Chukan kúu ja ndijin ja jâ ni ka nduu
ni sa'ya Su'si o a, jin kona'a ni ja sukan
kúnda'vi ini ña'a ya ma, te jikan-ta'vi sa nuu
ni ja ni-yu'u ni-ini ni jin ndakua'a ni maa
ni nuu Su'si o ma, te ni-yu'u ni-ini ni jin
kunukuechi ni nuu ya, visi ka ndo'o ka neni
ni, te máko jin ko sa'a-ka ni ni-in-ka ja u'vi,
su'va jin ku'un ini ni ja jin ko sa'a ni sukan
játna ini Su'si ma. Vaa sukan jin ko sa'a jin
ko kuu ñayii ka ndasa'a kuenda ma.
2 Máko jin kondikin ni ja jin ko sa'a ni
sukan ka sa'a ñayii ñuu ñayivi a. Su'va jin
ndaxsama ni ja ka jani ini ni a, sukan-va'a
jin nduu ni ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa,
sukan-va'a jin kuni ni nde a kúu ja kúni
Su'si ma, nde a kúu ja játna ini ya ma, nde
a kúu ja ndaa ndija ma.
3 Vaa ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma saña
kúu ja ká'an sa nuu ndi-in ndi-in ni ja ni
ka nduu o sa'ya Su'si ma: Máko jin kani
ini ni ja maa ni ka kuu-ka, su'va vivii jin
ndasa'a ni kuenda naxe ka iyo ka kuu ni a,
ji'in nde a kúu ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma
ndi-in ndi-in ni ja jin ko sa'a ni. Te sukan
jin kukanu ini ni Su'si ma, te sukan jin ko
sa'a ni.
4 Vaa yikikuñu o a chi ka ndenee ja'a o,
nda'a o, ji'in ndaka-ka ja ka neva'a o a, te
ndi-in ndi-in chi siin siin ja ka sa'a i.
5 Te sukan ka kuu tna o, vaa kua'a xeen
o kúu, te yikikuñu maa Cristo ma ka kuu
ndaka o, te ndaka o chi in-ni yikikuñu ka
kuu ndi-in ndi-in o ji'in tna'a o a.
6 Te sukan siin siin ja ni skuta'vi ña'a Su'si
ma, te maa maa o ka neva'a. Nú nde o
ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja ndakaxtnu'u o
tnu'u ni taa ya ma, te sukan kúkanu ini o
Su'si ma, te kó sa'a o.
7 Te nú nde o kunukuechi, te kúnukuechi o.
Xi nde o kaxtnu'u, te káxtnu'u o.
8 Xi nde o ndaka'an-so'o nuu tna'a, te
ndáka'an-so'o nuu tna'a o. Xi nde o skuta'vi
ñayii ma nawa neva'a o ma, te má ndakani
ini o. Xi nde o tatnuni, te kátanuu o. Xi nde
o kunda'vi ini tna'a, te kóo sii ini o ja sa'a o
sukan.
9 Ja kutoo tna'a o ma kúu ja ûni kutoo
tna'a ndija o, te másu ko sa'a-ni-nka o. Jín
saxiko o ja u'vi ma, te jín kondikin o ja va'a
ma.
10 Jín kutoo tna'a ndi-in ndi-in o sukan
kútoo o ñayii ve'e o ma. Jín kava respetu o
nuu tna'a o ma.
11 Ora jiniñu'u ja jin satniñu o ma, te máko
jin sa'a kuxi o maa o, su'va ni-yu'u ni-ini o
jin kunukuechi o nuu Iya Tátnuni ma.
12 Jín koo sii ini o ja ka ndetu o ja jin ni'i o
ma, te jín kanda o ora ka ndo'o ka neni o
ma, te jín kakan-ta'vi jín kakan-ta'vi o nuu
Su'si ma.
13 Jín kua'a o nawa ka neva'a o ma nuu tna'a
o ñayii ka jiniñu'u ma. Jín kuanuu o ve'e o
ma ñayii ka jiniñu'u ja jin ndoo i ma.
14 Jín ka'an o ja va'a ja jin kuu ñayii ka
sondikin ña'a ma ja ñatuu ka kunimani i
nuu o ma, te má jin ka'an o ja u'vi ja jin
kuu i.
15 Jín koo sii ini o ji'in ñayii ka kusii ini ma,
te jín konda'yu o ji'in ñayii ka nda'yu ma.
16 In-ni ja jin kani ini o, te má jin sa'a vixi o
maa o, su'va jín nduku o ja jín ketna'a ini o
ji'in ñayii nda'vi ka saxiko ña'a in-ka ñayii.
Má jin kani ini o ja in ñayii ndichi-ka ka kuu
o.
17 Máko jin ndasa'a o ja u'vi nuu ñayii ka
sa'a ña'a ja u'vi ma. Ndimaa jín ko sa'a o ja
va'a nuu ndaka ñayii ma.
18 Jin nduku ni naxe jin sa'a ni, sukan-va'a
jin koo mani ni ji'in ndaka ñayii ma.
19 Máko jin ndachunaa maa ni ja u'vi ni ka
sa'a ña'a ñayii ma, ndijin ja ka kutoo tna'a

o a, su'va jin xndoo ni nuu nda'a maa Su'si
ma. Vaa sa'a ká'an tnu'u maa ya a: “Maa sa
ndachunaa, ká'an Iya Tátnuni ma.”
20 “Te ñayii ñatuu kúnimani nuu ni ma, nú
kókon i, te kua'a ni ja kaa i. Te nú yíchi i,
kua'a ni ndute ko'o i. Vaa nú sa'a ni sa'a, te
sa'a ni ja ndakukan-nuu maa i.”
21 Máko kua'a ni tnu'u ja kundee ja u'vi ma
nuu ni, su'va ja ko sa'a ni ja va'a ma, te
kundee ni nuu ja u'vi ma.

13

1 Jin kandija ndaka ni ja ka tatnuni ñayii
ka netniñu ñuu ni a, vaa maa Su'si ma ni
jani ini ja jin koo ñayii jin konetniñu in in
ñuu ma, te ñayii ka netniñu ma, maa Su'si
ma ni sunkoo i ja jin konetniñu i.
2 Te chukan kúu ja, nú na in ñatuu kándija
ja ka ka'an ñayii ka netniñu ma chi ñatuu
kándija i sukan ni jani ini Su'si ma. Te ñayii
yukan chi iyo maa i ja ndachunaa i ja ñatuu
kándija i ma.
3 Vaa ñayii ka netniñu ma, masu ka iyo i ja
jin ko sa'a i ja jin koyu'u ñayii ka sa'a ja va'a
ma, su'va ja jin koyu'u maa ñayii ka sa'a ja
u'vi ma. ¿Kúni ni ja ma koyu'u ni ñayii ka
netniñu ma? Sa'a ni ja va'a ma vi, te koo
jayiñu'u ni ja sa'a ni ma.
4 Vaa ñayii ka netniñu ma, ñayii ka
jinukuechi nuu Su'si ma ka kuu i,
sukan-va'a jin koo va'a ni. Kovaa nú na in
sa'a ja u'vi ma, te kóyu'u i. Vaa masu saneé
sañuu-ni kúu ja ka iyo ñayii ka netniñu ma,
vaa ka iyo i ja kuu jin xndo'o jin xneni i ñayii
ka sa'a ja u'vi ma. Vaa ñayii ka jinukuechi
nuu Su'si ma ka kuu i, te kuu jin sa'a i ja
jin ndachunaa ñayii ka sa'a ja u'vi ma, te
jin ndo'o jin neni i kuechi ja u'vi ni ka sa'a
i ma.
5 Te chukan kúu ja va'a-ka na jin kandija
o ja ka ka'an ñayii ka netniñu ma. Masu
yika-ni ja kuechi ja kuu jin xndo'o jin xneni
ña'a i ma chi kuechi ja jâ ka jini o sukan
kúni Su'si ma ja jin ko sa'a o ma.
6 Te chukan kúu ja ka chuya'vi ni na tniñu
ka sa'a ka kuu ni ma nuu tee ka netniñu ñuu
ni ma. Vaa ñayii ka jinukuechi nuu Su'si ma
ka kuu de, te ka jatanuu de ñuu ni ma.
7 Jin ndachunaa ni nuu ndaka ñayii xi-nuu
ka tavi ni ma. Nú iyo ja jin chuya'vi ni nuu
tee ka netniñu ma ja na tniñu ka sa'a ni ma,
te jin chuya'vi ni. Ja ka xiko ni nuya'vi ma,
te nú ka jikan de ja jin chuya'vi ni, te jin
chuya'vi ni. Te jin kava respetu ni nuu de,
vaa tee ka netniñu ka kuu de, te jin ka'an
vii jin ka'an va'a ni ja jin kuu de.
8 Jin ku'un ini ni ja ni a vala máko jin
kotavi ni nuu ni-in ñayii ma, te suni jin
kona'a ni ja ka ndee yika ni ja vivii jin kutoo
tna'a ndi-in ndi-in ni. Vaa nú kútoo tna'a
o ma chi sa'a ndi'i o sukan ká'an tnu'u ni
tatnuni Moisés ma.
9 Vaa sa'a ká'an ma: “Másu ko kivi nduu
ni ji'in in-ka ñayii masu ni tnanda'a ji'in
ni ma, másu ko ka'ni ni in-ka ñayii ma,
másu ko sakui'na ni, másu ko ka'an ni tnu'u
in-ka ñayii ma, másu ko ndiyo ini ni.” Te
ndaka-ka ja ni tatnuni Su'si ma ja ko sa'a o
ma, te ni nduu i in-nka-ni sukan ká'an tnu'u
ya'a: “Kutoo ni in-ka ñayii ma sukan kútoo
ni maa ni.”
10 Ja kútoo o in-ka ñayii ma kúu ja ni-in ja
u'vi sa'a o in-ka ñayii ma. Te nú kúndee o
sa'a o sukan chi yikuu o sa'a ndi'i o sukan
ni tatnuni Moisés ma.
11 Te sa'a, te ka jini o sukan ka kuu ñayii a
tiempu ya'a, te chukan kúu ja ni kenda ora
ja jin ndoto o, vaa kuenda tnu'u ja ka kixi
o. Vaa vitna jâ ni kuyatni-ka kivi jin ndani'i
ta'vi o ma sana kivi ni ka keja'a o ka kandija
o Su'si ma.
12 Vaa kuenda tnu'u ja ni ndukuiti-ka
jakuaa ma, te ve kuyatni-ka ja ve ndii ma.
Jín ko sa'a ndaa jín ko sa'a ndija o sukan ka
kuu ñayii ka jika nduu ma, sukan-va'a jin
kundee o nuu ja u'vi ma.
13 Másu jin ko kuu o ñayii jin ko kaa jin ko
ko'o, te jin ko ndajini o. Ni a jin yaa o te jin
ko kuneé jin ko ku-uun o. Ni a jin ko kanaa
o xi ja jin ko kukueñu ini nuu tna'a o.
14 Su'va jín ku'un ini o ja maa Jesucristo iya
tátnuni nuu o a, te jin ko sa'a o sukan ni yo
sa'a ya ma. Te máko jin katanuu o nawa
kúu ini yikikuñu o a ja sa'a o ma.

14

Sukan jin kuan-ta'vi o ñayii ñatuu jin kukanu ini va'a-ka Su'si ma

1 Jin jaku'ni ini ni, te jin kanda ni nuu
ñayii ñatuu jin kukanu ini va'a-ka i Su'si ma.
Te máko jin skiti tna'a ini ni naxe ka jani ini
i ma.
2 Ka iyo jaku i ja ka kukanu ini i ja kuu jin
kaa i ndaka. Kovaa ka iyo jaku i ja ñatuu ka
kusaa ini i ja kuu jin kaa i kuñu ma.
3 Nú nde o jaa ndaka ma, te má saxiko o nde
i ñatuu jaa ndaka ma, te nú nde i ñatuu jaa
ma, te máko ka'an i tnu'u ñayii jaa ma. Vaa
Su'si ma chi jan-ta'vi ña'a ya ndaka o.
4 Ndijin, ¿nde in kúu ni ja ká'an ni tnu'u
in-ka ñayii jinukuechi nuu Su'si ma? Nú
nukuiñi i xi ni kotuu i, kovaa nuu nda'a
maa Iya Tátnuni ma iyo i. Kovaa kuiti
konukuiñi va'a i, vaa kuu sa'a Iya Tátnuni
ma ja kuu konukuiñi va'a i.
5 Te jaku ñayii ma chi ka jani ini i ja ka
iyo kivi kanuu-ka te ka iyo kivi ndeva'a-ni.
Kovaa jaku ñayii ma chi inuu-ni ka kuu
ndaka kivi ma, ka jani ini i. Ndi-in ndi-in
ñayii ma, na jin kukanu ini i sukan ka jani
ini i ma, te jín sa'a i sukan.
6 Ñayii kándija sukan kúu in kii ma, kándija
i nuu Iya Tátnuni ma. Te ñayii ñatuu kándija

sukan kúu in kii ma, kándija tna i nuu Iya
Tátnuni ma, te ñatuu sanuu i kivi ma. Te
ñayii jaa ndaka ma, kúkanu ini i nuu Iya
Tátnuni ma, vaa ndákuan-ta'vi i nuu Su'si
ma, te jaa i. Kovaa ñayii ñatuu jaa ndaka
ma, kúkanu ini tna i nuu Iya Tátnuni ma, te
ñatuu jaa i, te ndákuan-ta'vi i nuu Su'si ma.
7 Vaa ni-in o ja ka ndito ka teku o a, ka ndito
ka teku o sukan kúu ini maa o, te ni-in o kûu
ja kúu ini maa o.
8 Vaa nú ka ndito ka teku o, nuu maa Iya
Tátnuni ma ka ndito ka teku o. Te nuna
jin kûu o, nuu nda'a maa Iya Tátnuni ma
ndenda koo o. Te chukan kúu ja nuna
jin kondito jin koteku o xi nuna jin kûu o,
kovaa nuu nda'a Iya Tátnuni ma ka iyo o.
9 Vaa Cristo ma, ni ji'i ya, te ni ndateku ya,
te téku ya, sukan-va'a ko kuu ya iya tátnuni
nuu ñayii ni ka ji'i ma ji'in nuu ñayii ka teku
ma.
10 Kovaa ndijin, ¿nava'a ká'an ni tnu'u tna'a
ni ma? ¿Te nava'a saxiko ni tna'a ni ma?
Jin kona'a ni ja ndaka o jin ndenda koo nuu
núkoo Cristo ma ja ndakan ya kuenda nuu
o ma.
11 Vaa sukan ndee tnu'u ká'an ya ma:
Ja ndaa kúu ja téku sa,
ká'an Iya Tátnuni ma,
te ja ndaa kúu ja ndaka ñayii ma, jinkuiñi
jiti i nuu sa,
te ndaka ñayii ma, jin ndaka'an jin
ndakachi i na in kúu sa a,
kúu ya ká'an ya.
12 Te sukan ndi-in ndi-in o jin ndakua'a
kuenda nuu Su'si ma nawa ni ka yo sa'a, ni
ka yo kuu o ma.
13 Te chukan kúu ja máko jin ko ka'an
tnu'u tna'a ndi-in ndi-in-ka o. Jín ndasa'a o
kuenda, te máko jin sa'a o ja jin ndakakay-
ata tna'a o ma nuu Su'si ma.
14 Saña chi jini sa, te kúkanu ini sa Jesús
Iya Tátnuni ma ja ni-in ja jaa o ma iyo tne'e.
Kovaa nú maa ñayii ma, jani ini i ja iyo tne'e
ja jaa i ma chi sukan iyo, kuechi ja sukan
jani ini maa i ma.
15 Kovaa nú kuechi tna'a ja jaa o ma te sa'a
o ja kuxii ini tna'a o ma chi masu nde sa'a o
sukan ka sa'a ñayii ka kutoo tna'a ma. Máko
sa'a ni ja kuechi ja ndeyu ma-ni, te skenaa
in ñayii ma maa i, te vitna ja jâ ni ji'i Cristo
ma nuu tniñu tna i ma.
16 Nú ña'a, te jin ka'an i tnu'u ni, visi ja va'a
kúu ja sa'a ni ma.
17 Vaa nuu tátnuni Su'si ma, masu ja nawa
kaa o xi nawa ko'o o kúu chi ña'a. Su'va ja
jin ko sa'a ndaa jin ko sa'a ndija o te jin koo
mani o te jin koo sii ini o kúu, vaa ka iyo o
ji'in Xtumani Ndios ma, te sukan kúni ya ja
jin ko sa'a o.
18 Vaa nuna sa'a o sa'a nuu Cristo ma chi
sa'a o ja játna ini Su'si ma, te onde ñayii ma
chi jin ka'an va'a jin ka'an vii i ja kuu o.
19 Te chukan kúu ja jín ko sa'a o tna'a ja
sa'a ja jin koo mani o ma, te sukan, te jín
chindee o tna'a o ma, te jín jaku'ni-ka ini
ndaka o, te jín koo va'a-ka o nuu Su'si ma.
20 Vaa ja ndaa kúu ja ndaka ja kaa o ma chi
ka iyo vii ka iyo va'a i nuu Su'si ma, kovaa
ja u'vi kúu nú na in na sa'a ja ndakakayata
tna'a i ma nuu Su'si ma ja kuechi ja ndeyu
jaa i ma. Te chukan kúu ja máko sa'a ni ja
kuxii ini tna'a ni ma te ndakakayata i nuu
Su'si ma ja kuechi ja jaa o ma.
21 Va'a-ka kúu ja máko kaa o kuñu ma, te
máko ko'o o ndixi ma, sukan-va'a máko sa'a
o ja xtaya tna'a o ma te ndakiti ini i te
kakayata i nuu Su'si ma.
22 ¿Kúkanu ini ni nuu Su'si ma ja kuu kaa ni?
Sukan kani ini maa ni nuu Su'si ma. Vaa
ja va'a kúu ñayii ñatuu nawa ndaxtekuechi
ña'a ja jani ini i ja kuu sa'a i ma.
23 Kovaa ñayii jani in jani uu ini te ñatuu
kúkanu ini i nuu Su'si ma tna'a ja jaa i ma
chi jiso kuechi i, vaa ñatuu kúkanu ini i nuu
Su'si ma ja sa'a i ma. Te ndaka ja sa'a o ma,
te nú ñatuu kúkanu ini o nuu Su'si ma chi
jiso kuechi o nuu ya.

15

1 Chukan kúu ja yo'o ja ni ka jaku'ni-ka
ini o nawa kúni Su'si ma ja jin sa'a o ma,
te jín kanda o nuu ñayii ñatuu jin jaku'ni-ka
ini naxe jin ko sa'a i nuu Su'si ma, te jín
chindee o i, te máko jin sa'a o sukan ka
jatna ini maa o ma.
2 Su'va ndi-in ndi-in o sa'a ja va'a ja kuu
tna'a o ma tna'a ja chindee ña'a ja jin koo
va'a i nuu Su'si ma.
3 Vaa ni a Cristo ma, masu ni sa'a ya ja játna
ini maa ya ma, su'va maa ya ni ndo'o sukan
ndee nuu tutu Su'si ma: “Tnu'u ndeva'a ni
ka yo ka'an i nuu ni ma, kuenda tnu'u ja
nuu maa sa ni ka yo ka'an i.” Sa'a ká'an.
4 Vaa ndaka ja ndee nuu tutu Su'si ma onde
xi'na-ka ma, jâ ka ndee i sukan-va'a jin
skua'a o, te jin ndani'i o tnu'u kanu ini nuu
tutu ya ma, te kava kuee ini o, te kukanu
ini o ja ni'i o ja vii ja va'a taa Su'si ma.
5 Vaa Su'si ma kúu iya sa'a ja kava kuee
ini o, te maa ya, na taa tnu'u kanu ini, te na
sa'a ya ja inuu jin kani ini ndaka o sukan
kúu maa Cristo Jesús ma,
6 sukan-va'a in-ni ja jin kani ini o, te inuu
jin kata o te jin ndachiñu'u o Su'si o Yuva
Jesucristo iya tátnuni nuu o a.
7 Te chukan kúu ja jín kuan-ta'vi nuu
tna'a ndi-in ndi-in o, sukan ni jan-ta'vi tna
ña'a Cristo ma, sukan-va'a kóo jayiñu'u Su'si
ma.
8 Vaa ká'an sa ja Cristo ma, ni kii ya
ja ni jinukuechi ya nuu ñayii judío ma,
sukan-va'a kaxtnu'u ya tnu'u ndaa tnu'u
ndija Su'si ma te sa'a ya sukan ni skuiso
Su'si ma nuu tna'a o ñayii jana'a ma,

9 te sukan-va'a ñayii masu judío ka kuu i ma,
te jin ndachiñu'u i Su'si ma iya nda'vi ini
ma. Vaa sa'a ndee nuu tutu ya ma:
Te chukan kúu ja ndaka'an ndakachi sa
nuu ñayii masu judío ka kuu i ma ja
sa'a ja kúu ni a,
te kata sa nuu maa ni.
10 In-ka nuu ká'an sa'a:
Ndijin ja masu ñayii judío ka kuu ni,
jin ndusii ini ni ji'in ñayii kúu ñuu ya
ma.
11 Te in-ka nuu ká'an sa'a:
Ndaka ñuu ma, jín ndachiñu'u i Iya Tátnuni
ma,
te ndaka ñuu ma jín kata nuu ya.
12 Te sa'a ni ndaka'an tna Isaías ma:
Koo in Sa'ya tata Isaí ma,
te ndokuiñi ya ja tatnuni ya nuu ñayii
ñuu ñayivi a,
te nuu maa ya jin kukanu ini ndaka ñuu
ma,
kúu de ká'an de.
13 Te maa Su'si ma na sa'a ja jin kukanu
ini o ya ma, te maa ya na sa'a ja jin koo sii
ini xeen o te jin koo mani o, ja ka kandija o
ya ma, sukan-va'a ja maa tnu'u ndee tnu'u
ndatnu Xtumani Ndios ma, te sa'a ya ja jin
kukanu ini xeen-ka o ja jin ni'i o ja taa ya
ma.
14 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o ma,
kúkanu ini sa ja ka kunda'vi ini tna'a xeen
o, te jâ ka jini ni ndaka tnu'u ndaa tnu'u
ndija ma, sukan-va'a kuu jin ndaka'an-so'o
nuu tna'a ndi-in ndi-in ni te jin ndakani ichi
tna'a ni.
15 Kovaa ja maa ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a
Su'si ma, te ni kusaa ini sa ja tee sa jaku-ni
tnu'u ya'a nuu ni, sukan-va'a jin kona'a ni,
16 vaa maa Su'si ma ni sacargu ña'a ja
kunukuechi vii kunukuechi va'a sa nuu
Jesucristo ma ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u
va'a ya ma nuu ñayii masu judío ka kuu
i ma, sukan-va'a jin ko kuu i ñayii jin ko
sa'a ja játna ini Su'si ma, te ja maa Xtumani
Ndios ma, te jin xndoo i ja u'vi ma.
17 Chukan kúu ja kútachi xeen sa ja
káxtnu'u sa tnu'u Cristo Jesús ma, vaa
sukan, te jinukuechi sa nuu Su'si ma.
18 Masu nawa kúsaa ini sa ja ká'an sa, nú
masu ja tna'a ja ni sa'a maa Cristo ma, vaa
maa ya ni jatniñu ña'a ya ja ni ka'an sa nuu
ñayii masu judío ka kuu i ma, sukan-va'a
jin kandija i nuu Su'si ma, te maa ya ni taa
ndaka tnu'u ni ka'an sa ma ji'in ndaka ja ni
sa'a sa ma.
19 Te onde Jerusalén ma ji'in yuñuu ma, te
onde ñuu Ilírico ma, ni-ka'nu ni ja'an sa, te
ja maa Xtumani Ndios ma, te ni kaxtnu'u
sa tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma, te maa
ya ni kaxtnu'u tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya
ma, vaa kua'a milagru ni sa'a ya ñuu nuu
ni ja'an sa ma.
20 Te sukan ni tnuñu sa ja ni kaxtnu'u
sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a nuu ñayii
ñatuu jin kuni-ka Cristo ma, nuu ñatuu
ki'in-ka ñayii jin kaxtnu'u i tnu'u Su'si o a,
sukan-va'a ma ndatnii sa tniñu ni skeja'a
in-ka ñayii ma.
21 Vaa sa'a ndee nuu tnu'u Su'si a:
Ñayii ñatuu nama uun ni kenda in ñayii ja
káxtnu'u i na in kúu Su'si ma, te jin
kuni i,
te ñayii ñatuu nama uun ni ka jiniso'o i
na in kúu ya ma, te jin jaku'ni ini i.
22 Te sa'a ni jatanuu sa, chukan kúu ja
kua'a jichi ñatuu ni kuu ja jaan sa jan koto
ña'a sa.

Kúni Pablo ma ja ki'in de ñuu Roma ma

23 Kovaa vitna, ñuu ya'a, masu ndenu
iyo-ka ñuu nuu kaxtnu'u sa tnu'u Su'si a, te
jâ iyo kua'a kuiya ja kúu ini sa ja jaan sa
nuu ka iyo ni a.
24 Chukan kúu ja kivi ki'in sa ñuu España
ma, te jaan sa nuu ka iyo ni a, vaa kúni sa
ja kuni ña'a sa kivi ya'a sa yukan. Te nú ni
jinu ni ka ndatnu'u sii ini o ma, te jin koo
ni jin ndachu'un ichi ña'a ni ichi nuu ki'in
sa ma.
25 Kovaa vitna ki'in sa ñuu Jerusalén ma,
sukan-va'a chindee sa ñayii jâ ni ka kandija
Su'si ma te ni ka xndoo i ja u'vi ma.
26 Vaa ñuu Macedonia ya ji'in ñuu Acaya ya,
ni ka xtutu tna'a o ya jaku xu'un ja ki'in
nuu tna'a o ñayii ka kunda'vi ka iyo ñuu
Jerusalén ma, ja ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a
i ma.
27 Ni ka jani ini i ja va'a-ni kúu, vaa iyo ja
ka tavi i nuu ñayii judío ma, vaa ja maa
ñayii yukan, te ni ka kuta'vi tna'a i ja ka
jiniñu'u ini anua i ma, te chukan kúu ja iyo
ja jin ndachindee tna i ñayii yukan nawa ka
jiniñu'u i ja jin kaa jin ko'o i ma.
28 Chukan kúu ja nú ni kuu ni sa'a sa sukan,
te nú ni jinu ni ndakua'a sa ja jin tetniñu i
ma, sani te jaan sa nuu ka iyo ni a ichi ki'in
sa ñuu España ma.
29 Vaa jini sa ja nuna jaan sa nuu ka iyo ni
a chi jaan sa ji'in kua'a xeen ja vii ja va'a,
sukan ká'an tnu'u Cristo ma.
30 Te ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o
a, ji'in ja sukan sa'a Xtumani maa ya ma ja
jin kutoo tna'a o ma, te jikan-ta'vi sa nuu ni
ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a ja jin chindee
ña'a ni ja jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma ja
kuu sa,
31 sukan-va'a na kaku sa nuu ñayii ñatuu ka
kuni ja jin kandija i Cristo ma ja ka iyo i ñuu
Judea ma, ji'in ja na jin kuan-ta'vi tna'a o
ñatuu ka sa'a-ka ja u'vi ma ja ka iyo i ñuu
Jerusalén ma ja jin tetniñu ñayii ya'a,
32 sukan-va'a ja maa Su'si ma, te sii ini
kenda sa nuu ka iyo ni a, te jin ndatatu ini
anua ndaka o jaku kivi jin koo kaa o ma.

33 Te maa Su'si iya sa'a ja ka iyo mani o a,
na koo ya ji'in ndaka o. Te sukan kó kuu.

16

Ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Roma ma

1 Te suni káxtnu'u sa ja kenda ku'va o Febe a, ña'a jinukuechi nuu ñayii ka kandija Su'si
ma ja ka iyo i ñuu Cencrea ma.
2 Te ja maa Iya Tátnuni ma, te jin kuan-ta'vi
ni ña, sukan iyo ja jin ko sa'a o ja ka kuu
o ñayii ñatuu ka sa'a-ka ja u'vi ma. Te jin
chindee ni ña ndeva'a-ni nawa jiniñu'u ña,
vaa maa ña chi chíndee ña kua'a xeen ñayii,
te ni chindee tna ña'a ña saña.
3 Te jin ndakua'a tna ni nchuxi ña'a kúu
Priscila ma ji'in yii ña Aquila ma, vaa ka
jinukuechi de ji'in ña ja ka kaxtnu'u de
tnu'u Cristo Jesús ma nuu ñayii ma, sukan
sa'a tna sa a.
4 Vaa ñatuu ni ka ndi ini de ji'in ña, visi na
jin kûu de nuu tniñu sa. Te masu maa in-ni
sa ndákuan-ta'vi nuu de ji'in ña chi ndaka
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja masu judío
ka kuu i ma ja ka iyo i ndaka ñuu ma.
5 Jin ndakua'a tna ni nchuxi ndaka ñayii ni
ka nduu sa'ya Su'si a ja ka ndatna'a i ve'e
de ma. Te suni jin ndakua'a tna ni nchuxi
tee ka kutoo xeen o a, tee nani Epeneto a
tee xinañu'u ni kandija tnu'u Cristo ma ja
ni ka iyo de ñuu Acaya ma.
6 Jin ndakua'a tna ni nchuxi ña'a nani
María a, ña'a satniñu xeen ja jin kuu maa
ni a.
7 Jin ndakua'a tna ni nchuxi tee kúu An-
drónico a ji'in tee kúu Junias a, tee ni ka
yinee ji'in sa vekaa ma, vaa vivii ka ka'an
tee ni tetniñu Cristo ma ja jin kuu de, te
xi'na-ka maa de ni ka kukanu ini Cristo ma
sana saña.
8 Suni jin ndakua'a ni nchuxi tee kúu Am-
plias a tee ka kutoo xeen o ja ka iyo o nuu
maa Iya Tátnuni ma.
9 Jin ndakua'a ni nchuxi tee nani Urbano
a, tee ka jinukuechi ji'in sa ja ka kaxtnu'u
sa tnu'u Cristo Jesús a nuu ñayii ma. Te jin
ndakua'a tna ni nchuxi tee kúu Estaquis a,
tee ka kutoo xeen o ma.
10 Jin ndakua'a tna ni nchuxi tee kúu Apeles
a, tee ni kundee nuu tnundo'o tnuneni ma,
te vitna núkuiñi va'a de nuu Su'si o a. Jin
ndakua'a tna ni nchuxi ñayii ka iyo ve'e tee
kúu Aristóbulo a.
11 Jin ndakua'a ni nchuxi tee kúu Herodión
a, ja kúu de tna'a sa ma. Jin ndakua'a ni
nchuxi ñayii ka iyo ve'e Narciso a, ñayii ka
iyo nuu nda'a Iya Tátnuni a.
12 Jin ndakua'a ni nchuxi nuu Trifena a ji'in
Trifosa a, ña'a ka satniñu nuu Iya Tátnuni a.
Jin ndakua'a ni nchuxi ña'a nani Pérsida a,
ña'a satniñu xeen nuu Iya Tátnuni a, ña'a ka
kutoo o a.
13 Jin ndakua'a ni nchuxi tee nani Rufo a,
tee ni ndakaji ña'a Iya Tátnuni ma, ji'in si'i
de a ña'a kuenda tnu'u ja si'i sa kúu ña ma.
14 Jin ndakua'a ni nchuxi tee nani Asíncrito
a, ji'in tee nani Flegonte a, ji'in tee nani
Hermas a, ji'in tee nani Patrobas a, ji'in tee
nani Hermes a, ji'in tna'a o ni ka nduu sa'ya
Su'si o a ja ka iyo i ji'in de a.
15 Jin ndakua'a ni nchuxi tee nani Filólogo
a, ji'in ña'a kúu Julia a, ji'in tee nani Nereo
a, ji'in ku'va de a, ji'in tee nani Olimpas a,
ji'in ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a
ja ka iyo i ji'in de a.
16 Ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña ndaka ñayii
ni ka kandija Cristo a ja ka iyo i ndaka ñuu
ya. Te jin ndakua'a tna'a ndi-in ndi-in ni
nchuxi, te kó kuu in tnu'u mani.
17 Kovaa jikan-ta'vi sa nuu ni ja ni ka
nduu ni sa'ya Su'si o a, te jin konde'ya va'a
ni nde ñayii ka sa'a ja ka kusiin jaku ñayii
ma te ñatuu ka kandija-ka i sukan ni ka
kutu'va i onde xinañu'u ma. Te máko jin
ketna'a ini ni ji'in ñayii yukan.
18 Vaa ñayii yukan chi masu ka jinukuechi i
nuu Jesucristo iya tátnuni nuu o a, nú masu
ja ka ndi ini i kúu ja jin ni'i i ja jin ku'un chii
i ma-ni. Te vivii ka ka'an i, te ka xnda'vi i
ñayii ñatuu ka ndasa'a kuenda ma.
19 Kovaa ja ka kuu ndijin, nuu ndaka ñayii
ma ni kenda tnu'u ja sukan ka kandija ni a,
te chukan kúu ja kúsii ini xeen sa ja sukan
ka kuu ni a. Kovaa kúni sa ja jin ko kuu
ni ñayii ndichi, sukan-va'a jin sa'a ni ja va'a
ma, te máko jin ko kuu ni ñayii jin ko sa'a ja
u'vi ma.
20 Te maa Su'si iya sa'a ja ka iyo mani o
a, masu kua'a-nka kivi, te sa'a ya ja chii ja'a
ni a kendoo tachi ma, te ûni jin kuiñu ni i.
Te ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Jesucristo
iya tátnuni nuu o a ndimaa kóo nuu ka iyo
ndaka ni a.
21 Ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña Timoteo a,
tee ka kaxtnu'u ji'in sa tnu'u Su'si a, ji'in tee
nani Lucio a, ji'in tee nani Jasón ya, ji'in tee
nani Sosípater ya, tee ka kuu tna'a sa ya.
22 Maa sa nani Tercio, tee ni tee carta ya'a
ja ni tatu ña'a Pablo a, te ja maa iya tátnuni
nuu o a, te ndákan-tnu'u ñaña'a tna ña'a sa.
23 Te ndákan-tnu'u ñaña'a ña tee nani
Gayo a, tee tánuu ve'e de ya ja ndóo saña
ja kúu sa Pablo a. Te tánuu de ve'e de ya ja
ka ndatna'a ndaka sa ja ka kuu sa ñayii ni
ka nduu sa'ya Su'si o a. Te ka ndakan-tnu'u
ñaña'a ña Erasto a tee tnii xu'un ñuu a, ji'in
ñani o tee nani Cuarto a.
24 Te ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Jesu-
cristo iya tátnuni nuu o a na koo ji'in ndaka
ni, te sukan kó kuu.
25 Jayiñu'u kóo nuu Su'si iya kuu sa'a ja
jin konukuiñi va'a ni ma, sukan ká'an tnu'u

vii tnu'u va'a Jesucristo ma ja ni kaxtnu'u
sa ma, tna'a ja ni yo iyo yu'u onde kivi vee
o ma.
26 Te ni sa'a ya ja vitna, te ni ka jini o, vaa
maa Su'si ma iya iyo ni-kani ni-jika ma ni
tatnuni ja jin tee tee ni ka yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a ya ma, kovaa ñatuu na in
ni jaku'ni ini. Te suni maa i ndákaxtnu'u ya
nuu ndaka ñayii a onde vitna, sukan-va'a jín
kandija i sukan kúni Su'si ma te jín kukanu
ini i ya.
27 Ja maa Jesucristo ma, te nuu maa in-ni
Su'si iya ndichi ma na koo jayiñu'u ni-kani
ni-jika. Te sukan kó kuu.

Carta xinañu'u ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Corinto ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Corinto ma

1 Saña kúu Pablo tee ni ndakana ña'a
Jesucristo ma, ja sukan kúu ini maa Su'si
ma, te ni tetniñu ña'a ya, te ka iyo sa ji'in
ñani o Sóstenes ya.
2 Te ka tee sa tutu ya'a nuu ni ja ni ka
nduu ni sa'ya Su'si o a ja ka iyo ni ñuu
Corinto a, ja jâ ni ka ndusiin ni nuu ja u'vi
ma, vaa ka iyo ni ji'in Cristo Jesús ma, te
ni ndakana ña'a ya ja jin ko kuu ni ñayii
ñatuu na ja u'vi-ka jin ko sa'a. Te ka tee tna
sa nuu ndaka ñayii ka ndakune'e Jesucristo
iya tátnuni nuu o a ja ka iyo i ndeva'a-ni ñuu
ma. Iya tátnuni nuu i ji'in nuu o a kúu ya.
3 Ka kuni sa ja Yuva o Su'si ma ji'in
Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na skuta'vi
ña'a ya ja vii ja va'a, te jin koo mani ni.

Ndákuan-ta'vi Pablo ma nuu Su'si ma ja ni skuta'vi ya ja vii ja va'a nuu ñayii ni ka nduu sa'ya ya ma

4 Ndimaa ndákuan-ta'vi sa nuu Su'si ma
ja jin kuu ni, vaa ja maa Cristo Jesús ma, te
ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja vii ja va'a.
5 Vaa ja maa ya te ni ka ndani'i ni ndaka ja
va'a ma, na ko ka'an o ja ndaka tnu'u va'a
ma, ji'in ndaka tnu'u ndichi ma,
6 ji'in ndaka tnu'u va'a ni ka kaxtnu'u sa
sukan ni ndo'o ni neni Cristo ma ja jin kuu
o ma.
7 Te sa'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma ndaka,
sukan-va'a ñatuu nawa ko ka'ni-ka ña'a i,
nani ka ndetu o ja ndenda Jesucristo iya
tátnuni nuu o a.
8 Te maa ya chindee ña'a ja jin konukuiñi
va'a ni nuu ya ma sukan-va'a ni-in ja u'vi
jin konee jin kondiso ni onde kivi ndenda
ya ma.
9 Vaa Su'si ma chi ja ká'an ya ma chi ûni sa'a
ya, te maa ya kúu iya ni ndakana ña'a ja
jin ketna'a ini ni ji'in Sa'ya ya Jesucristo iya
tátnuni nuu o a.

Má jin sa'a siin tna'a o, vaa suni maa Cristo ma kúu iya ka kandija o a

10 Ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a,
te ja jikan-ta'vi sa nuu ni ja ni ka nduu ni
sa'ya Su'si o a kúu ja in-ni ja jin ko ka'an
ndaka ni, te ñatuu koo jin ko sa'a siin tna'a
ni, su'va inuu kuiti jin kani ini ni te inuu jin
ketna'a ini ni.
11 Ká'an sa sa'a nuu ndaka ni ja ni ka nduu
ni sa'ya Su'si o a, vaa ni ka kaxtnu'u ñayii
ka iyo ve'e Cloé ma nuu sa ja su'va su'va ka
kuu ni te ka skiti ini tna'a ni.
12 Chi vaa sa'a ka ka'an in jichi in jichi
ni: “Saña chi ka sa'a sa sukan ni kaxtnu'u
Pablo ma”, te “saña chi ka sa'a sa sukan ni
kaxtnu'u Apolos ma”, te “saña chi ka sa'a sa
sukan ni ka'an Cefas ma”, te “saña chi ka
sa'a sa sukan ni ka'an Cristo ma.”
13 ¿Xi uu jichi Cristo ma kúu? ¿Xi saña ja
kúu sa Pablo a, ni ndakaa sa nuu krusi ma
ja jin kuu ni? ¿Xi ja nani maa sa ja kúu sa
Pablo a ni ka jandute ni, ja jin ko ka'an ni
sukan?
14 Ndákuan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja ni-in
ndijin ñatuu ni skuandute sa, nú masu ja
tee kúu Crispo ma ji'in tee kúu Gayo ma-ni,
15 sukan-va'a ñatuu na nde ni ko ka'an ja ni
jandute ni ja maa sa.
16 Suni ni skuandute sa ñayii ve'e tee nani
Estéfanas ma, te ja ndaka-ka ñayii ma, ñatuu
na'a sa nú ni skuandute sa in-ka i.
17 Vaa masu ni tetniñu ña'a Cristo ma ja
skuandute sa ñayii ma chi ni tetniñu ña'a ya
ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya ma. Te
masu tnu'u ndichi maa sa kúu ja kaxtnu'u
sa a, vaa jin ko katanuu ña'a ñayii ma. Su'va
ja kúni saña kúu ja jin kona'a ñayii ma sukan
ni ndo'o ni neni Cristo ma nuu krusi ma ja
jin ndani'i ta'vi i ma.

Jesucristo ma chi tnu'u ndichi Su'si ma ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma kúu ya

18 Kovaa ñayii ka skenaa maa i ma chi
tnu'u ká'an sukan ni ji'i Cristo ma nuu krusi
ma chi tnu'u neé tnu'u uun-ni kúu, ka jani
ini i. Kovaa nuu yo'o ja ni ka kandija o
sukan ni ji'i ya ma chi tnu'u ndee tnu'u
ndatnu Su'si ma kúu, te sa'a i ja jin ndani'i
ta'vi o.
19 Vaa sa'a ndee nuu tnu'u Su'si ma:

Xnaa ri tnu'u ndichi nuu ñayii inundichi ma,
te xnaa ri tnu'u sa'a ja jáku'ni ini ñayii jani ini ja jáku'ni ini i ma.

20 ¿Ndenu iyo ñayii ndichi ma? ¿Te ndenu
iyo tee skua'a tutu ma te jini xeen de
ma? ¿Te ndenu iyo ñayii ndanduku kuenda
tnu'u ndichi tiempu ya'a? ¿Masu ni sa'a
Su'si ma ja ni nduneé, ni nduku'u tnu'u
ndichi iyo ñuu ñayivi a?
21 Vaa masu ni wa'a Su'si ma tnu'u ja ñayii
jani ini ja ndichi xeen i iyo i ñuu ñayivi a,
te kundee tnu'u ndichi jini i ma ja kuni i ja
iyo Su'si ndija ma. Su'va ja ni jatna ini Su'si
ma kúu ja jin koniniso'o ñayii ma tnu'u vii
tnu'u va'a ya ma, te jin jaku'ni ini i naxe
jin ndani'i ta'vi i ma, visi ka ká'an maa ñayii
ñatuu ka kandija tnu'u Su'si ma ja tnu'u neé
tnu'u ku'u-ni kúu ma.

22 Vaa ñayii judío a, ka jikan i seña nuu Su'si
ma, sana jin kandija i ya ma. Te ñayii ñuu
griego a, ka ndanduku i tnu'u ndichi ma, te
ka jani ini i ja sukan, te jin ndani'i i Su'si
ma.
23 Kovaa saña chi ka kaxtnu'u sa tnu'u vii
tnu'u va'a Cristo ma iya ni ka skuita kaa i
nuu krusi ma. Kovaa nuu ñayii judío ma
chi in ja xtna'a ña'a kúu ja ka kaxtnu'u sa
sukan ma, te nuu ñayii masu judío ka kuu
i ma chi tnu'u neé tnu'u ku'u kúu tnu'u ka
kaxtnu'u sa a, ka ka'an i.
24 Kovaa nuu ñayii ka kuu judío ma ji'in
griego ma ja ni ndakana ya i te ni ka nduu i
sa'ya Su'si ma chi tnu'u ndee tnu'u ndatnu
Su'si ma kúu Cristo ma, ji'in tnu'u ndichi
Su'si ma kúu ya nuu i, ka ka'an i.
25 Vaa tnu'u Su'si ma ja ka jani ini ñayii
ma ja masu nde jiniñu'u ma, su'va tnu'u
ndichi-ka ka kuu i sana tnu'u ndichi ñayii
ñuu ñayivi a. Te tna'a ja sa'a Su'si ma ja
ka jani ini ñayii ma ja masu na tnu'u ndee
tnu'u ndatnu i ma, kovaa iyo-ka tnu'u ndee
tnu'u ndatnu i sana ja ka sa'a maa ñayii ma.
26 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o ma,
jin ndasa'a maa ni kuenda, ja masu kua'a
ni ni ka yo kuu ñayii ndichi ma, te ni masu
kua'a ni ni ka yo kuu ñayii ka tatnuni-ka, te
ni masu kua'a ni ni ka yo kuu ñayii ka kuu
xiku-ka ma ne'un ñayii ñuu ñayivi a, nuu ni
ndakana ña'a ya ma.
27 Su'va ñayii ka jani ini ñayii ñuu ñayivi a
ja masu ka jaku'ni ini i ma, ka kuu ñayii
ni ndakaji Su'si ma, sukan-va'a sa'a ya ja
jin ndakukan-nuu ñayii ka jani ini ja in-
undichi-ka i ma. Te ñayii ñatuu ka iyo tnu'u
ndee tnu'u ndatnu i ma ni ndakaji Su'si
ma, sukan-va'a sa'a ya ja jin ndakukan-nuu
ñayii ka jani ini ja ka iyo tnu'u ndee tnu'u
ndatnu i ma.
28 Te ñayii ka saxiko ña'a ñayii ñuu ñayivi
a, ñayii yukan ni ndakaji Su'si ma, te ñayii
masu kuu-ka ka ka'an ñayii ñuu ñayivi a
ni ndakaji tna ya, sukan-va'a jin kendoo
nda'vi maa ñayii ka jani ini ja maa i ka
kuu-ka ma,
29 sukan-va'a ñatuu na in ko ka'an ja maa i
kúu-ka nuu Su'si ma.
30 Vaa ja maa Su'si ma, te ka iyo o ji'in Cristo
Jesús ma. Te ja maa Cristo Jesús ma, te ni
ka nduu o ñayii ndichi, te ja maa ya, te ni
ka nduu o ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa,
te ñatuu na ja u'vi-ka jin ko sa'a o nuu Su'si
a, vaa ni ndatava ña'a ya nuu ja u'vi ma.
31 Te ja sukan ndaka chíndee ña'a ya ma, te
jín ko kuu o sukan ndee nuu tutu Su'si ma:
"Nú na in kúni ja kani ini i ja maa i kúu-ka,
su'va Su'si ma na ndachiñu'u i vaa maa ya
kúu iya sa'a ndaka."

2

Pablo ma chi nanimaa tnu'u ja ni ndakaa Jesucristo ma te ni ji'i ya nuu krusi ma kúu tnu'u ni kaxtnu'u de ma

1 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu
ni sa'ya Su'si ma, nuu ni jaan sa ni jan
kaxtnu'u sa tnu'u Su'si a, masu ni ka'an sa
tnu'u yii tnu'u ndichi nuu ni ma.
2 Ûni ni ñu'u ini sa ja masu ka'an sa in-ka
tnu'u, nú masu ja nanimaa tnu'u sukan
ni ndakaa Jesucristo ma nuu krusi ma
ndaka'an sa nuu ni, sukan-va'a jin kuni tna
ni.
3 Ñatuu na tnu'u ndee tnu'u ndatnu maa sa,
nuu ni iyo sa ne'un ni ma, su'va ni'i ndeyu
sa ja yu'u sa ma.
4 Te ni a tnu'u ni yo kaxtnu'u sa ma, masu
nde ni yo ka'an sa tnu'u vii tnu'u luu ni
a tnu'u ndichi ka ka'an ñayii ñuu ñayivi a,
sukan-va'a jin kandija ni ma. Su'va nani
yikuu sa ká'an sa ma, te maa tnu'u ndee
tnu'u ndatnu Xtumani Ndios ma ni sa'a ja
ni ka kandija ni ma,
5 sukan-va'a jin ndasa'a maa ni kuenda ja
masu kuechi tnu'u ndichi ka ka'an ñayii ma
te ni ka kandija ni tnu'u Su'si ma, chi ña'a,
vaa ja maa tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si
ma te ni ka kandija ni tnu'u maa ya ma.

Xtumani Ndios ma kúu iya káxtnu'u tnu'u ndichi Su'si ma nuu o

6 Kovaa ka ka'an sa tnu'u ndichi maa Su'si
ma nuu tna'a o ñayii ni ka teku-ka ini i nuu
maa Su'si ma, te tnu'u ndichi ya'a, masu
tnu'u ndichi ja ka ka'an ñayii tiempu ya'a
kúu, ni a tnu'u ndichi tee ka tatnuni-ka
tiempu ya'a kúu, vaa tnu'u ndichi ka ka'an
ñayii maa-ni chi ka naa i.
7 Kovaa ja ka ka'an sa a chi tnu'u ndichi
maa Su'si ma kúu, te masu ka jini ñayii
ma, vaa tnu'u ndichi ya'a chi ni iyo yu'u i.
Kovaa sa'a jâ ni jani ini maa Su'si ma onde
xi'na-ka ma ja jin kuu o, te jin koo jayiñu'u
o.
8 Te ndaka tnu'u ndichi ya'a, ni-in tee ka
tatnuni-ka tiempu ya'a, ñatuu ni ka jaku'ni
ini de. Vaa nute ni ka jaku'ni ini de ma chi
masu jin skuita kaa de iya iyo jayiñu'u ma
nuu krusi ma, ja kúu ya Iya Tátnuni ma.
9 Kovaa ni yo kuu sa'a, sukan-va'a ko kuu
sukan ndee nuu tutu Su'si ma ja ká'an sa'a
ma:
Tna'a ja masu ni ka jini ni-in ñayii ma ni a
jin kuniso'o i ma ni a jin jaku'ni ini
ini anua i ma,
tna'a cha'a kúu ja ni satu'va Su'si ma ja
jin kuu o ja ka kutoo o ya ma.
10 Kovaa ja maa Xtumani Ndios ma, te
ni kaxtnu'u Su'si ma nuu o. Vaa Xtumani
Ndios ma kúu iya jini va'a jini vii ndaka ja
jani ini Su'si ma.
11 Vaa sukan ka kuu tna o, vaa ni-in ñayii ma
ñatuu jini i nawa jani ini in-ka ñayii ma, nú

masu ja maa-ni ini anua ñayii ma jini nawa
jani ini i ma. Te suni sukan kúu ja ñatuu na
in jini nawa jani ini Su'si ma, nú masu ja
maa in-ni Xtumani Ndios ma jini.
12 Te yo'o, ñatuu ka jan-ta'vi o sukan ka jani
ini ñayii ñuu ñayivi ya'a, chi su'va maa Su'si
ma ni skuta'vi ña'a Xtumani maa ya ma,
sukan-va'a sa'a ya ja jin jaku'ni ini o ndaka
ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma.
13 Te ora ka ka'an o tnu'u vii tnu'u va'a
maa Su'si ma chi masu tnu'u ndichi ka
kaxtnu'u ñayii ñuu ñayivi a kúu ja ka ka'an
o a, su'va ka ka'an o sukan káxtnu'u maa
Xtumani Ndios ma, te ka kaxtnu'u o, te
ndaka cha'a chi yika-ni ja ñayii ka iyo ji'in
Xtumani Ndios ma ka jaku'ni ini.
14 Kovaa ñayii ñatuu ka iyo ji'in Xtumani
Ndios ma, masu ka jakun-tnuni ini i sukan
ká'an Xtumani Ndios ma, vaa tnu'u neé
tnu'u ku'u kúu, ka jani ini i, te ñatuu ka
jaku'ni ini i, vaa tnu'u ká'an Xtumani Ndios
ma chi ja maa ya ma, sana kuu jin ndasa'a
o kuenda ma.
15 Chukan kúu ja ñayii ka iyo ji'in Xtumani
Ndios ma chi kuu jin ndasa'a i kuenda
ndaka naxe ka iyo ndaka ja ka iyo ñuu
ñayivi a, kovaa maa i, masu na in ndaka'an
naxe kúu i.
16 Vaa: "¿Na in ni jini naxe jani ini Iya
Tátnuni ma? ¿Na in ni kaxtnu'u nuu ya naxe
sa'a naxe kúu ya?" Kovaa yo'o chi ka neva'a
o janitnuni maa Cristo ma, te chukan kúu ja
ka ndása'a o kuenda.

3

Pablo ma ji'in Apolos ma, tee ka jinukuechi nuu Su'si ma ka kuu de

1 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu ni
sa'ya Su'si o a, masu ni kuu ka'an sa tnu'u
yii-ka ja ká'an tnu'u Su'si o a, sukan iyo ja
ka'an o nuu ñayii jâ ni ka teku-ka ini i nuu
Su'si ma, su'va ni ka'an sa nuu ni kuenda
tnu'u ja nuu ñayii ka iyo ñuu ñayivi a-ni,
kuenda tnu'u ja suchi kuechi ka kuu ni nuu
Cristo ma.
2 Vaa ni ka'an sa tnu'u Su'si a nuu ni kuenda
tnu'u ja ni taa sa lechi-ni, vaa masu ja kaji
kúu, te sukan-ni ni ka'an sa, vaa ñatuu jin
teku-ka ini ni kivi yukan ja jin jaku'ni ini
ni, te ni a onde vitna ñatuu jin teku-ka ini
ni.
3 Vaa sukan ka kuu ñayii ñuu ñayivi a ka
kuu-ka ni, vaa iyo-ka tnu'u kueñu tna'a ma,
tnu'u kanaa ma, tnu'u sa'a siin tna'a ñayii
ma, nuu ka iyo ni a. Te nú sukan, sukan ka
sa'a ka kuu ñayii ñuu ñayivi a, sukan-ni ka
sa'a ni, te masu ka sa'a ni sukan kúni Su'si
ma.
4 Vaa in ni ká'an: "Ja ndaa ndija ja saña
chi sa'a sa sukan sa'a Pablo ma", te in-ka ni
ká'an: "Te saña chi sa'a sa sukan sa'a Apolos
ma." ¿Te masu ka kuu ni sukan ka kuu ñayii
ñuu ñayivi a, ja sukan ka ka'an ni a?
5 Te ¿na in kúu Pablo a, te na in kúu Apolos
ma, ka jani ini ni? Jin ndasa'a ni kuenda
ja tee ka jinukuechi nuu Su'si ma-ni ka kuu
sa, te ni ka kaxtnu'u sa tnu'u Su'si a ja ni ka
kandija ni a, te maa Iya Tátnuni ma ni taa in
in tniñu ja jin satniñu sa nuu ya.
6 Saña ni sunkoo tnu'u Su'si a kuenda
tnu'u ja in ndikin, te Apolos ma, nuu ni
yo kaxtnu'u-ka de tnu'u Su'si ma, kuenda
tnu'u ja ni yo yoso de i, te ni ka jite i, te maa
Su'si ma sa'a ja ve jin kua'nu ni nuu ya ma.
7 Chukan kúu ja ni a ñayii sunkoo ma ni a
ñayii yoso ma ka ndanuu-ka, nú masu ja
maa in-ni Su'si ma kúu iya kanuu-ka, vaa
maa ya sa'a ja ja'nu i ma.
8 Te inuu ka kuu ñayii ni sunkoo ma ji'in
ñayii yoso ma, kovaa maa maa i jin ndani'i
sukan ni ka satniñu i nuu Su'si ma.
9 Vaa saña chi ñayii ka satniñu nuu Su'si ma
ka kuu sa, te ndijin ka kuu nuu ñu'ú nuu
satniñu maa Su'si ma, te ndijin ka kuu ve'e
sa'a Su'si ma.
10 Sukan ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja
satniñu sa nuu ya ma, ja ko kuu sa sukan
kúu in tee jini xeen sa'a de ve'e, te ni tetna'a
sa ve'e ma, te in-ka ñayii ni ka skaa yika ve'e
ma. Te sukan ka kuu o ja ka kaxtnu'u o
tnu'u Su'si ma. Chukan kúu ja ndi-in ndi-in
o, jín konde'ya va'a o ja sukan ni keja'a ve'e
ma, te sukan jín skaa-ka o yika ve'e ma.
11 Vaa nuu jâ ni keja'a in ve'e ma, masu
na in kuu ndaxsama-ka ja'a ve'e ma. Te
kuenda tnu'u ja ja'a ve'e ni keja'a ma kúu
maa Jesucristo ma.
12 Te ñayii ka kaxtnu'u tnu'u ya ma, nuna
jin kaxtnu'u ndaa i ma chi tnu'u ka ka'an i
ma chi kuenda tnu'u ja oro xi plata xi yuu
vivii jin ko kuu. Kovaa nú ma jin kaxtnu'u
ndaa i tnu'u Su'si ma chi kuenda tnu'u ja
yutnu-ni xi tnu ndoo-ni xi nda'a yutnu-ni
jin ko kuu tnu'u ka ka'an i ma.
13 Te kenda kivi ja ndaka ja ka sa'a o ma chi
jin ya'a i nuu ñu'u i'ni ma, te jin ndakuni o
tniñu ni ka sa'a o ma nú ja va'a ni yo kuu i
xi ña'a.
14 Te nú ja va'a ni yo kuu tniñu ni sa'a o ma
chi koo i nuu Su'si ma, te Su'si ma, taa ya ja
iyo ja skuta'vi ña'a ya ma.
15 Kovaa nú tniñu ni sa'a in ñayii ma, te ni
kayu i te ni naa i, chi visi maa ñayii ma na
jin kaku ma, kovaa jin kendoo nda'vi jin
kendoo kee i, vaa ndaka ja ni ka sa'a, ni ka
kuu i ma ni ka kayu te ni ka naa ma.
16 Vaa jin kona'a ni ja ndaka o, te ka kuu
o ve'e Su'si ma. Te Xtumani Ndios ma iyo
me'ñu ndaka o a.
17 Te nú na in ma konukuiñi va'a nuu Su'si
ma chi yikuu i ndákana i ve'e ii Su'si ma, te
Su'si ma chi xnaa tna ya i, vaa masu kuu i
kituu i ve'e ya ma ja sukan kúu i ma.

18 Máko jin xnda'vi ni maa ni, te máko jin
kani ini ni ja in ñayii ndichi ka kuu ni
tiempu ya'a. Va'a-ka ja jin kani ini ni ja in
ñayii masu jini kuiti ka kuu ni, sukan-va'a
jin kenda koo ni ja jin ko kuu ni ñayii ndichi
ndija.
19 Vaa tnu'u ndichi iyo ñuu ñayivi ya'a, in
ja masu jiniñu'u kúu i nuu Su'si ma. Vaa
sa'a ndee nuu tnu'u Su'si ma: "Sa'a Su'si
ma ja maa tnu'u ndichi ka ka'an ñayii ma,
te jin nukun-tuu maa i, te jin ndando'o jin
ndaneni maa i."
20 Te suni sa'a ká'an nuu tnu'u Su'si ma:
"Iya Tátnuni ma chi jini ya ja ka jani ini
ñayii inundichi ñuu ñayivi ya'a, te nuu ya ma
masu jiniñu'u ja ka jani ini i ma."
21 Chukan kúu ja ni-in ni, másu jin kutachi
ni ja ka sa'a ni sukan ka kaxtnu'u in ñayii
ma-ni, vaa ndijin chi ka iyo ni ja jin kutu'va
ni ndaka tnu'u Su'si o a,
22 visi Pablo ma xi Apolos ma xi Cefas ma
ka ka'an tnu'u Su'si ma, kovaa nuu maa ni
vee. Te kuenda maa ni ka kuu ndaka ja iyo
ñuu ñayivi ya vitna ja ka teku o a ji'in ja iyo
ja kii-ka ma, te suni ja iyo ja skuta'vi ña'a
Su'si ma kivi jin kûu o ma, kuenda maa ni
ka kuu ndaka.
23 Vaa ndaka o ka iyo nuu nda'a maa Cristo
ma, te nuu nda'a Su'si ma iyo Cristo ma.

4

Sukan ka satniñu Pablo ma ji'in jaku-ka tee ka jinukuechi nuu Su'si ma

1 Chukan kúu ja jin kani ini ni ja tee ka
jinukuechi nuu Cristo ma ka kuu sa, te ka
satniñu sa, ka kaxtnu'u sa tnu'u ni kaxtnu'u
Su'si ma.
2 Te vitna jiniñu'u ja ndi-in ndi-in ñayii
satniñu nuu ya ma, na sa'a i sukan ni
tatnuni ya ma.
3 Masu nde ndí ini xeen sa nawa jin ka'an
ni ja kuu sa, xi nawa jin ka'an tee ka ja'nde
tniñu ma, ja nú va'a-ni ja sa'a sa a xi ñatuu.
Ni a maa sa, te ndaka'an sa ja ja va'a xeen
kúu ja sa'a sa a, chi ñatuu.
4 Vaa visi maa sa jani ini ja ñatuu na ja u'vi
sa'a sa ma, kovaa maa Su'si Iya Tátnuni ma
kúu iya jini ndaa jini ndija nawa sa'a nawa
kúu ndija sa ma.
5 Chukan kúu ja máko jin ka'an yachi-ni ni
nawa kúu. Va'a-ka ja na jin kondetu o ja
kenda kivi ndenda Iya Tátnuni ma, vaa maa
ya ndakaxtnu'u tna'a ja ka iyo yu'u nuu nee
ma, te maa ya ndakaxtnu'u nawa ni jani ini
anua o ma ja sa'a o ma, te sani te ndi-in
ndi-in o ja ni ka sa'a o ja va'a ma jin ndani'i
jayiñu'u nuu Su'si ma.
6 Te cha'a kúu ja káxtnu'u sa nuu ni ja sukan
jin ko kuu ni, vaa sukan ka kuu maa sa ji'in
tee nani Apolos ya, vaa ka kutoo ña'a sa
ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, te ja
ka kuni sa kúu ja jin kutu'va ni ja jin ka'an
ni sukan-ni ká'an nuu tnu'u Su'si a, te másu
ko jin skaa-ka ni jin ka'an ni, nasa yukan
te jin kani ini ni ja maa ni ka kuu-ka sana
jaku-ka ñayii ma.
7 Vaa masu kuu ka'an maa o ja ka iyo
va'a-ka o nuu Su'si ma sana in-ka ñayii ma.
Vaa ndaka nawa ka neva'a ndi-in ndi-in o
ma, maa Su'si ma táa. Te nú ja ni kuta'vi ni
kúu ja ka neva'a ni ma, te masu ja va'a kúu
ja ko kuvixi ni ja ja maa ni, te ni ni'i ni ma.
8 Ka jani ini ni ja ka neva'a ni ndaka. Te ka
jani ni ja ni ka kuxiku ni. Te ka jani ini ni ja
ka kuu ni sukan ka kuu rey ma, te ñatuu ka
jiniñu'u-ka ni ja ká'an sa a. ¡Naka va'a, nute
ja ndaa ja rey ka kuu ni, sukan-va'a jin ko
kuu tna sa rey ji'in ni!
9 Vaa jani ini sa ja saña ja ka kuu sa tee ni
tetniñu Su'si ma, ni jani ini ya ja sandi'i-nka
jin ko kuu sa, te kuenda tnu'u ja jâ ni
kutnuni ja jin kûu sa. Te ndaka ñayii ñuu
ñayivi a ji'in ángel ma, ka ndaa ka nuu ña'a
i, te ka kusii ini i, te ka kutachi i, tee ka
jakundee ña'a i ja sukan ka ndo'o ka neni
sa a.
10 Saña chi ka jani ini ni ja ñayii ka kuneé ka
ku-uun ka kuu sa, ja ka kutoo sa Cristo ma.
Te ka jani ini ni ja ñayii ka jini-ka ka kuu ni
nuu Cristo ma. Saña chi ka jani ini ni ja ka
xtaya sa, te maa ni chi ka iyo-ka tnu'u ndee
tnu'u ndatnu-ka ni, ka jani ini ni. Ndijin chi
ka iyo jayiñu'u ni ñuu ñayivi a, te saña chi ka
saxiko ña'a i.
11 Te onde vitna ka kokon ka yichi sa, te
kuenda tnu'u ja ka iyo vichi sa. Te ka wa'a
i tikatu yikinuu sa a. Te ñatuu na ve'e sa, te
kuan koo ve koo-ni sa ka kuu sa.
12 Te ni ka kuita sa ja ka satniñu sa ji'in
nda'a sa a sana ka teku sa. Te ka ka'an u'vi
ñayii a ja jin kuu sa, kovaa maa sa chi ka
ka'an va'a sa ja jin kuu i. Te visi ka sondikin
ña'a i, kovaa ka kanda sa.
13 Ka ka'an i ja masu ja va'a ka sa'a sa, kovaa
saña chi ka ka'an vii ka ka'an va'a sa nuu i.
Te kuenda tnu'u ja mi'i ma-ni ka kuu sa nuu
i, te ka saxiko ña'a i.
14 Masu kuechi ja kúni sa ja jin
kukan-nuu ni kúu ja tée sa sa'a nuu ni,
su'va ndáka'an-so'o sa nuu ni ja ka kuu ni
sa'ya too sa a.
15 Vaa visi ka neva'a ni uxi mil ñayii ka
skua'a ña'a naxe jin sa'a ni ja jin kondikin
ni Cristo ma, kovaa masu yuva ni ka kuu
ñayii yukan. Vaa ka jini maa ni ja ja maa
Cristo Jesús ma te ni kaxtnu'u sa tnu'u vii
tnu'u va'a ma, te chukan kúu ja kuenda
tnu'u ja yuva ni kúu sa.
16 Te chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu ni ja
ka kuu ni sa'ya sa nuu Su'si ma ja jin sa'a
ni sukan sa'a sa a.
17 Te vitna ni tetniñu sa tee kúu Timoteo
sa'ya too sa a, vaa tee ya'a chi sa'a de

sukan tátnuni Iya Tátnuni ma, te suu de
ndaska'án ña'a ndaka ni sukan sa'a sukan
kúu sa ja jinukuechi sa nuu Cristo ma,
sukan káxtnu'u sa nuu ndaka ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo i ndaka ñuu
ma.
18 Kovaa jaku ni chi ka jani ini ni ja maa
ni ka kuu-ka, te ka jani ini ni ja masu
kenda-ka kivi ja jaan-ka sa nuu ka iyo ni
a.
19 Kovaa nú Su'si ma kúni chi jaan yachi sa
nuu ka iyo ni a, te kuni sa ñayii ka ka'an ja
maa i ka kuu-ka ma, te kuni sa nú ka iyo
ndija i ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si
ma xi yika-ni ja ka ka'an i ma-ni.
20 Vaa nú ka iyo o nuu tátnuni maa Su'si ma,
masu yika-ni ja tnu'u ká'an-ni o kúu chi ûni
ká'an te sa'a o, vaa iyo o ji'in tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ya ma.
21 ¿Te naxe ka kuni ni? ¿Xi kinda'a sa in
yutnu xii jaan sa, xi jaan sa ji'in tnu'u kuee
tnu'u mani, sana kuu jin ndakaka ndaa ni
nuu Su'si ma?

5

Sukan jin sa'a i ji'in in tee ni kivi nduu ji'in ñasi'i yuva de ma

1 Ja ndaa kúu ja jiniso'o sa ja nuu ka iyo
ni a iyo in tee ni kivi nduu ji'in ñasi'i yuva
de ma, te tna'a chukan chi ni a ñayii ñatuu
nde ka kandija Su'si ma, masu nde ka sa'a
i sukan sa'a de a.
2 Te ndaka sukan kúu a, kovaa ndijin, ka
jani ini ni ja va'a-ni ka kuu ni. ¿Nava'a
ñatuu ka ndasa'a ni kuenda ja masu va'a-ni
ka sa'a ka kuu ni a, te jin xtandiyo ni tee ni
sa'a sukan nuu ka iyo ni a?
3 Ja ndaa ndija ja masu iyo sa nuu ka iyo ni
a, kovaa kuenda tnu'u ja iyo sa jiña kúu ja
jani ini sa a, te jâ ni ka'an sa sukan jin sa'a
ni tee ni sa'a sukan a.
4 Nú ni ka ndututu ni a, te jin kani ini ni
ja kuenda tnu'u ja iyo tna sa jiña, te ja
maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a ji'in tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ya a,
5 te jin ndakua'a ni tee yukan te ndúnda'a
ña'a maa tachi ma, sukan-va'a na xndo'o
xneni i de, te xi ma ndasa'a de kuenda te
xndoo de ja u'vi sa'a de ma te ndakokuiñi
de nuu Su'si ma, te kaku anua de ma kivi
ndenda Jesús iya tátnuni nuu o a.
6 Masu va'a-ni ja ka jani ini ni ja maa ni ka
kuu-ka te ka wa'a ni tnu'u ja sukan sa'a tee
jiña. ¿Ñatuu ka jini ni ja vala-ni levadura
ma, te sa'a i ja xsjaa i ndaka ñujan triu ma?
Te sukan kúu nú iyo in ñayii sa'a ja u'vi ma
ne'un o a chi sa'a i ja ndi-in ndi-in ñayii ma
ndakuikin xiko i ma.
7 Jin ndasa'a ni kuenda, te jin ndasavii ni
maa ni, te jin xtandiyo ni levadura ja ka iyo
ji'in ni a, sukan-va'a jin nduu ni ñujan jaa, te
máko kinee-ka ña'a levadura ma, sukan ka
iyo ka kuu ni onde vitna a. Jin ndaka'án ni
sukan ni ndo'o ni neni Cristo ma ja jin kuu
ni, vaa ni ka ja'ni i ya sukan ni ka yo ja'ni
i in ndikachi ni ka yo jatniñu i Viko Pascua
ma.
8 Chukan kúu ja jín koo vii jín koo va'a o,
te jin kani ini o ja kuenda tnu'u ja ndi-kivi
ndi-kivi ka sa'a o Viko Pascua ma, te jín
xndoo o ndaka ja u'vi ja kini ni ka yo sa'a,
ni ka yo kuu o ma, ja sa'a i sukan sa'a
levadura ma. Su'va jín sa'a o ja va'a ja ndaa
ma, te yo'o chi sukan kúu xtatila ñatuu na
levadura yi'i ma, sukan jín ko kuu o.
9 Te ja ni tee sa nuu ni ma kúu ja másu ko
jin ndatna'a ni ji'in ñayii ka kivi nduu ji'in
ñayii masu ni ka tnanda'a ji'in i ma.
10 Kovaa masu ja ká'an sa sukan ma, te ûni
másu ko jin ndatna'a kuiti ni ji'in ñayii ka
iyo ñuu ñayivi a ja ñatuu jin kuni-ka i Su'si
ma te ka kivi nduu i ji'in in-ka ñayii ñatuu ni
ka tnanda'a ji'in i ma, xi inundiyo ini i ma,
xi ka sakui'na i ma, xi ka ndachiñu'u i tna'a
ja masu Su'si ka kuu ma, vaa nute sukan
ma kuu jin ndatna'a-ka o ji'in ñayii ka sa'a
ja u'vi ma ja ñatuu jin kuni-ka i tnu'u Su'si
ma, chi jiniñu'u ja ma jin koo-ka o nuu ñuu
ñayivi a.
11 Su'va ja ni tee sa nuu ni ma, ká'an sa ja
másu ko jin ndatna'a ni ji'in ni-in ñayii ja
ká'an i ja jâ ni nduu i sa'ya Su'si ma, te kívi
nduu i ji'in in-ka ñayii masu ni tnanda'a ji'in
i ma, xi ja ndíyo ini i ma, xi ja ndáchiñu'u
i tna'a ja masu Su'si ka kuu ma, ni a ñayii
ká'an u'vi nuu tna'a ma, xi ndájini i ma, xi
ñayii kui'na ma, másu ko jin ndatna'a ni ji'in
i ja koo jin kaa ni ji'in i xita, vaa jâ ka jini i
ja va'a ma te ka kuu-ka i sukan.
12-13 Vaa masu saña iyo ja ndakan sa
kuenda nuu ñayii ñatuu jin kuni-ka tnu'u
Su'si a chi maa Su'si ma ndakan kuenda
nuu i. Kovaa ndijin chi ka iyo ni ja jin
ndaka'an jin ndakachi ni nuu ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si a ja na jin koo va'a i nuu
ya. Te nú ñatuu ka ndikin ndaa i Su'si ma,
te jin kene'e ni ñayii so'o yukan nuu ka iyo
ni a.

6

Ñayii sa'a ja u'vi ma chi ma ndani'i ta'vi i

1 ¿Te nava'a ka sa'a ni ja nú nde ni iyo in
ja sa'a ja skiti tna'a ini ni ji'in in tna'a o ni
nduu sa'ya Su'si ma, te ka wa'a ni kuenda
nuu ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma, te ñatuu
ka kaxtnu'u ni nuu ñayii jâ ni ka nduu sa'ya
Su'si ma ja ñatuu na ja u'vi-ka ka sa'a i ma?
2 ¿Te ñatuu ka ndasa'a ni kuenda ja yo'o ja
ñatuu ka sa'a-ka o ja u'vi ma ka kuu ñayii
kuu jin ka'nde ndaa tniñu ñayii ñuu ñayivi a?
Te nú nuu nda'a o a ka iyo ja kuu jin sa'a o

ja yii-ka ma, te ¿nava'a ñatuu ka ja'nde maa
ni tniñu tna'a o ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si
a, te vitna ja masu ja ka'nu xeen kúu a?
3 ¿Te xi ñatuu ka jini ni ja yo'o jin ndakan
tna kuenda nuu ángel ka iyo andivi ma? Te
nú sukan ká'an Su'si ma ja jin sa'a o ma, te
kuiti kuu jin ka'nde ndaa o tniñu ñayii ka
iyo ñuu ñayivi a.
4 Te nú yo'o ka iyo ja jin ka'nde tniñu siki
ja kuu ñuu ñayivi a, te ¿naku jan koo ni nuu
ñayii ñatuu ka jaku'ni ini tnu'u Su'si a ja ka
ja'nde i tniñu ni a?
5 Ká'an sa sa'a, sukan-va'a jin kukan-nuu ni,
vaa ¿xi ñatuu na tee ndichi ka iyo nuu ka
iyo ni a ja kuu jin ka'nde de tniñu nde ni ka
xtaya nuu ka iyo ni ja ni ka nduu ni sa'ya
Su'si o a?
6 Sukan iyo ja jin ko kuu ni, kovaa su'va nú
nde in ka skiti tna'a ini ne'un ni a, ¿te kuan
koo i nuu tee ka netniñu ma ja ñatuu ka
kandija de Su'si o a, sukan-va'a jin ka'nde
de tniñu tna'a o ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si
o a? Chukan kúu ja masu va'a-ni ka sa'a ni.
7 Vaa ka iyo nde ni ka kanaa ji'in tna'a o
a. Te ja sukan ka sa'a ni a chi jâ ka ndiso
kuechi ni. ¿Xi masu va'a-ka ja jin kanda
nuu tna'a ndi-in ndi-in ni? Vaa va'a-ka kúu
ja ndo'o neni o ja jin xnda'vi ña'a i ma sana
ja kanaa o ji'in i ma.
8 Kovaa su'va maa ni ka sa'a ja u'vi ma, te
ka sa'a ni ja ka ndakiti ini tna'a o ni ka nduu
sa'ya Su'si ma, te ka kuni ni ja jin kundee ni
nuu i ma.
9 ¿Xi ñatuu ka jini ni ja ñayii ñatuu ka sa'a
ja va'a ma, masu kuu jin ndani'i ta'vi i nuu
tatnuni Su'si ma? Másu ko jin kani ini ni
ja masu ja ndaa kúu ja ká'an sa a. Vaa ni
a ñayii ñatuu tnanda'a-ka ma te kívi nduu
kívi nduu i ji'in in-ka ñayii ma, ni a ñayii
ndáchiñu'u tna'a ja masu Su'si ka kuu ma,
ni a ñayii ni kivi nduu ji'in in-ka ñayii ñatuu
ni tnanda'a ji'in i ma, masu kuu jin ndani'i
ta'vi i nuu tatnuni Su'si ma. Ni a tee ka sa'a
tnu'u ja ña'a ka kuu de ma te ka kivi nduu
de ji'in tee ji'in de ma, masu kuu jin ndani'i
ta'vi tna de nuu tatnuni Su'si ma.
10 Te ni a ñayii sakui'na ma, ni a ñayii
inundiyo ini ma, ni a ñayii ka ndajini ma,
ni a ñayii ka ka'an ja u'vi ma, ni a ñayii ka
xnda'vi tna'a te ka sakui'na tna'a i ma, te
ndaka ñayii ka sa'a sa'a ma, masu kuu jin
ndani'i ta'vi i nuu tatnuni Su'si ma.
11 Te visi sa'a ni ka yo sa'a jaku ni, kovaa
jâ ni ka ndundoo ni, vaa jâ ni ka xndoo ni
ndaka ja u'vi yukan ma, te ja maa Jesús Iya
Tátnuni ma ji'in ja maa Xtumani Su'si o a, te
ni ka nduu ni ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa.

Jín ko koto va'a o maa o, sukan-va'a kóo jayiñu'u Su'si ma

12 Ndaka ja kúni yikikuñu o a chi kuu
sa'a o, kovaa masu ndaka chindee ña'a ja
ndani'i ta'vi o. Te ndaka chi kuu sa'a o,
kovaa masu kua'a kuiti o tnu'u ja ni-in
tatnuni nuu o a.
13 Ndeyu kaa o ma chi chii o ma kée, te
chii o ma chi iyo i ja kêe ndeyu ma. Kovaa
kenda kivi ja ndeyu ma ji'in chii o ma chi
xnaa Su'si ma. Te yikikuñu o a, masu ja
kivi nduu kivi ni'ni i ji'in ndeva'a-ni ñayii
kúu chi ja na kunukuechi i nuu Iya Tátnuni
ma kúu, vaa maa Iya Tátnuni ma tátnuni nuu
yikikuñu tna o a.
14 Te Su'si ma, ja sukan ni ndaxteku ya
Jesús Iya Tátnuni ma, te suni sukan ndax-
teku tna ña'a ya yo'o ji'in tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ma.
15 ¿Xi ñatuu ka jini ni ja ni ka kandija o
Su'si ma, te yikikuñu o a chi sukan kúu
yikikuñu maa Cristo ma kúu i? ¿Xi ka jani
ini ni ja kuu sketna'a o yikikuñu o a ja ni
nduu i yikikuñu Cristo ma ji'in yikikuñu
ña'a kuneé ku-uun ma? ¡Ña'a kuiti!
16 ¿Xi ñatuu ka jini ni ja in tee kívi nduu
ji'in ña'a kuneé ku-uun ma chi in-nka-ni
yikikuñu ka kuu de ji'in ña? Vaa sa'a ká'an
tnu'u Su'si a: “Tee ma ji'in ña'a ma chi
in-nka-ni yikikuñu jin ko kuu de ji'in ña.”
17 Chi vaa ñayii ndikin tna'a ji'in Iya
Tátnuni ma chi in-nka-ni ini anua i ji'in ya.
18 Jin kaka jiyo ni nuu ja u'vi ma, tna'a
ja kívi nduu ñayii ñatuu tnanda'a-ka ma
ji'in ndeva'a-ni ñayii ma. Ndeva'a-ni na
in-ka kuechi sa'a ñayii ma chi iyo siin
i nuu yikikuñu ñayii ma, kovaa ñayii
ñatuu tnanda'a-ka ma te kívi nduu i ji'in
ndeva'a-ni ñayii ma chi sa'a i ja u'vi ja kuu
yikikuñu i ma.
19 ¿Xi ñatuu ka jini ni ja yikikuñu o a chi nuu
koo Xtumani Ndios ma kúu? Te suu ya kúu
iya ni skuta'vi ña'a Su'si ma, te iyo ya ji'in o
a, te masu maa o tátnuni-ka nuu maa o a.
20 Vaa ni ndakuaan ña'a ya, te kua'a xeen
ja ni ndo'o, ni neni ya ja jin kuu o. Chukan
kúu ja jin ndachiñu'u ni Su'si ma ji'in
yikikuñu ni a ji'in ini anua ni a, vaa kuenda
maa Su'si ma ka kuu o.

7

Sukan jin ko sa'a jin ko kuu ñayii ni ka tnanda'a ma

1 Siki tna'a ja ni ka tee ni nuu sa a ja ni
ka jikan-tnu'u ña'a ni a, te ja ká'an sa kúu ja
in ja va'a xeen kúu ja in tee ma, te ma kivi
nduu de ji'in ni-in ña'a ma.
2 Kovaa ja kuechi ja u'vi ñu'u ini tee ma,
te nasa kivi nduu de ji'in ndi-in ndi-in ña'a
ma, te chukan kúu ja va'a-ka ja na tnanda'a
de, te koo ñasi'i de ma, te ña'a ma, te koo yii
ña ma.
3 Te tee ma, kátanuu de ñasi'i de ma, te kó
sa'a de sukan iyo ja ko kuu tee ma ji'in ñasi'i
de ma, te suni sukan kó kuu tna ña'a ma

ji'in yii ña ma, te kó sa'a ña sukan iyo ja ko
kuu ña ji'in yii ña ma.
4 Vaa ña'a ma, masu maa ña tátnuni nuu
yikikuñu ña ma, nú masu ja kona'a ña ja iyo
yii ña ma. Te ni a tee tna ma, masu tátnuni
de nuu yikikuñu de ma, nú masu ja kona'a
de ja iyo ñasi'i de ma.
5 Ndijin ja ni ka tnanda'a ni ma, ndimaa jin
koo kaa ni, xi nú jin kusiin ni jaku-ni kivi ja
kuechi ja jin katanuu ni ja jin kakan-ta'vi,
jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, kovaa sa'a
jin ndatnu'u tna'a ni, sani te jin ndatna'a ni,
nasa yukan, te ko ska'an ña'a tachi ma te jin
ko kivi nduu ni ji'in in-ka ñayii, te jin kuiso
kuechi ni nuu Su'si ma.
6 Kovaa sa'a ndáka'an-so'o sa nuu ni a,
kovaa masu ja tátnuni sa kúu.
7 Su'va ja kúni saña kúu ja nute kuu ja
ndaka tee ma, te jin ko kuu de sukan kúu sa
a, ja ñatuu na ñasi'i sa iyo, te jatanuu ñukuun
sa káxtnu'u sa tnu'u Su'si a. Kovaa maa maa
o chi ni taa Su'si ma sukan kúni ya ja jin ko
sa'a jin ko kuu o.
8 Ká'an sa nuu ña'a ni ka ji'i yii ma
ji'in nuu suchi ñatuu jin tnanda'a-ka ma ja
va'a-ka kuu, nute jin koo maa in-ni i te jin
ko kuu i sukan kúu sa a.
9 Kovaa nú ñatuu ka kundee i ja jin tatnuni
i nuu yikikuñu i ma, va'a-ka ja na jin
tnanda'a i, nú sukan ka ñu'u ini i ma, nasa
yukan, te jin skenaa i maa i.
10 Te suni ndátatnuni sa nuu ñayii ni ka
tnanda'a ma sukan ni tatnuni maa Iya
Tátnuni ma ja jin ko kuu i ma, ja ña'a ma,
máko xndoo ña yii ña ma.
11 Kovaa nuna xndoo ña de, te kéndoo ña
sukan-ni, te máko ndatnanda'a-ka ña, xi nú
ña'a, te va'a-ka ja na ndaka'an-mani tna ña
ji'in yii ña ma. Te tee ma, máko xndoo tna
de ñasi'i de ma.
12 Te nuu ndaka ni a ká'an maa sa, te jani
ini sa ja sukan kúni Iya Tátnuni ma, ja nú
in ñani o a, iyo ñasi'i de ma ja ñatuu kándija
maa ña Su'si ma, kovaa nú játna ini maa ña
ja koo ña ji'in de, máko xndoo de ña.
13 Te nú in ña'a ma, te iyo yii ña ma ja ñatuu
kándija de Su'si ma, kovaa nú játna ini de ja
koo de ji'in ña, te máko xndoo ña de.
14 Vaa tee ñatuu kándija Su'si ma chi ja maa
ña ja kándija ña Su'si ma, te kenda kii ja
xndoo tna de ja u'vi ma. Te suni sukan kúu
ji'in ña'a ñatuu kándija Su'si ma, vaa ja maa
yii ña ma ja kándija de Su'si ma, te kenda kii
ja xndoo tna ña ja u'vi ma. Vaa nú ña'a, te
sa'ya ña ji'in de ma, jin ko kuu i sukan ka
kuu sa'ya ñayii ka iyo ñuu ñayivi a ja ñatuu
ka kandija i Su'si ma. Kovaa ja in de kándija
Su'si ma, te suchi kuechi ma chi jin xndoo
tna i ja u'vi ma te jin sa'a i ja va'a ma.
15 Kovaa ñayii ñatuu kándija Su'si ma, te nú
xndoo i ñayii kándija Su'si ma, te máko jin
ka'nu ndee ni, vaa masu ka iyo ñani o a xi
ku'va o a ja jin ndo'o jin neni i, vaa su'va ni
ndakana ña'a Su'si a ja jin koo sii ini o.
16 Vaa ¿nawa jini tu ndijin ña'a nú kundee
ni sa'a ni ja kandija yii ni ma Su'si ma te
ndani'i ta'vi de ma? Xi ¿nawa jini tu ndijin
tee ja nú kundee ni sa'a ni ja kandija ñasi'i
ni ma Su'si ma te ndani'i ta'vi ña ma?
17 Chukan kúu ja tátnuni sa nuu ndaka ni
ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si ma ja ka iyo
ni ndaka ñuu ma, ja naxe ka iyo ni nuu ni
ndakana ña'a ya ma, te sukan jin kendoo
ni.
18 Nú ka kuu ni tee jâ ni ka jakitnuni nuu
ni ndakana ña'a ya ma, te jin kendoo ni
sukan-ni. Xi nú ka kuu ni tee ñatuu ni
ka jakitnuni, te ni ndakana ña'a ya ma, te
sukan-ni jin kendoo tna ni.
19 Vaa ja jákitnuni o ma ji'in ja masu jákitnuni
o ma, masu nawa ka kuu nuu Su'si ma,
su'va ja jiniñu'u kúu ja kandija o sukan
tátnuni Su'si ma te sa'a o.
20 Sukan ni ndakana ña'a ya ndi-in ndi-in
o a, te sukan-ni jín kendoo o.
21 Xi nú jâ ni ka jaan ña'a i ja kunukuechi
ni nuu i ma, sana ni ndakana ña'a Su'si ma,
má ko ndi ini ni. Su'va katanuu ni ja sa'a ni
sukan kúni ya ma. Kovaa nú kuu tna sa'a ni
ja ndayaa ni, te ko ndi ini ni ja ndayaa ni.
22 Vaa visi ñayii ka jinukuechi nuu in-ka
ñayii ka kuu ni nuu ni ndakana ña'a Iya
Tátnuni ma, kovaa vitna ja ni ka kandija
ni ya ma, te ñayii jâ ni ka ndayaa nuu
ja u'vi ma ni ka nduu ni nuu Iya Tátnuni
ma. Te suni sukan kúu ji'in ñayii ñatuu
nde jinukuechi nuu in-ka ñayii ma te ni
ndakana ya i ma, kovaa vitna, te ni nduu
i in ñayii kunukuechi nuu Cristo ma.
23 Vaa kua'a ja ni ndo'o ni neni Cristo ma
saa ni ka ndani'i ta'vi o ma, te chukan kúu
ja jin kunukuechi o nuu maa ya, te máko
jin sa'a o ni-in ja u'vi ja jin ska'an ña'a ñayii
ma ja jin sa'a o ma.
24 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o
a, ndi-in ndi-in ni, sukan ka iyo ni nuu
ni ndakana ña'a Su'si ma, te sukan jin
kendoo ni nuu ya, te jin ko ndi ini ni ja jin
kunukuechi ni nuu Su'si ma.
25 Te ja jin kuu ña'a ñatuu jin tnanda'a-ka
ma, ñatuu nawa ni tatnuni Iya Tátnuni ma
nuu sa a. Kovaa saña ja ni kunda'vi ini ña'a
Su'si ma te núkuiñi va'a sa nuu ya a, te ká'an
sa sukan jani ini sa a ja va'a-ni kúu ja nute
ma jin tnanda'a ña.
26 Vaa kuechi ja ka ndo'o ka neni ñayii ma
tiempu ya'a, te va'a-ka ja jin kendoo ña
sukan-ni ka iyo ña a.
27 Kovaa nú nde ni jâ ni tnanda'a ji'in in
ña'a, máko xndoo ni ña. Nú nde ni ñatuu
tnanda'a-ka, máko nduku ni ñasi'i ni, su'va
katanuu ni ja kunukuechi ni nuu Su'si ma.
28 Kovaa nú kúni ni ja tnanda'a ni, masu
kuiso kuechi ni. Te suni ña'a jaa ma te nú

kúni ña ja tnanda'a ña, masu kuiso kuechi tna ña. Kovaa ndijin ja ka kuni ni ja jin tnanda'a ni ma, jin kona'a ni ja jin kuni ni tnundo'o tnuneni ñuu ñayivi a, tna'a ja masu kúni sa ja jin ndo'o jin neni ni ma.
29 Kovaa nuu ndijin ñani, ká'an sa ja kuechi ja ve kutuu tiempu ya, te jiniñu'u ja nde ni ka iyo ñasi'i ni ma, te jin ndatnu'u tna'a ni, te jin katanuu-ka ni ja jin kunukuechi ni nuu Su'si ma, te má jin katanuu ni ja jin kuu maa ni.
30 Te nde ni ka kuxii ini te ka nda'yu ni ma, su'va jin koo sii ini ni kuenda tnu'u ja masu nawa kúu. Te nde ni ka kusii ini xen-xeen ma, má jin kani ini ni ja va'a xeen ka kuu ni ñuu ñayivi ya. Te nde ni ka jaan ndatniñu ja jin koneva'a ni ma, te máko jin kani ini ni ja ja va'a xeen kúu ja ni ni'i ni ma.
31 Te nde ni ka ni'i ka tna'a ka iyo ni ñuu ñayivi a, te jin kani ini ni ja masu nawa kúu ja ka neva'a ni a. Vaa tna'a ja ka nde'ya o ñuu ñayivi a chi ndaka jin naa.
32 Ja kúni sa kúu ja ñatuu nawa ko sa'a ja jin ko ndi ini ni, sukan-va'a jin ko kuu ni sukan kúu tee ñatuu tnanda'a-ka ma, vaa tee ñatuu tnanda'a-ka ma chi ndí ini de ja kunukuechi va'a-ka de nuu Iya Tátnuni ma, te sukan-va'a jatna ini ya ja sa'a de ma.
33 Kovaa tee jâ ni tnanda'a ma chi ndí ini-ka de tna'a ja iyo ja kúu ñuu ñayivi ya, sukan-va'a sa'a de ja játna ini ñasi'i de ma.
34 Te sukan kuiti kúu ji'in ña'a ni tnanda'a ma ji'in ña'a ñatuu tnanda'a-ka ma. Vaa ña'a ñatuu tnanda'a-ka ma chi ndí ini ña naxe kunukuechi va'a-ka ña nuu Iya Tátnuni ma, te ni-yu'u ni-ini ña jatanuu ña ja kuu maa ya ma, te ni-in ja u'vi ñatuu sa'a ña. Kovaa ña'a ni tnanda'a ma chi ndí ini ña nawa iyo nawa kúu ñuu ñayivi a, sukan-va'a sa'a ña ja játna ini yii ña ma ja sa'a ña ma.
35 Te ndaka cha'a ká'an sa, kovaa másu ko jin kani ini ni ja ja'nu ndee sa ja ma jin tnanda'a ni kúu, chi ña'a, su'va ja jin koo va'a jin koo vii ni, te jin ko sa'a ndaa jin ko sa'a ndija ni, te ñatuu nawa ko ka'nu ndee ja jin koo ni jin tu'va ni nuu Iya Tátnuni ma.
36 Kovaa nú nde ni jani ini ja sasi'i ni ma, te masu va'a-ni kúu ja java'a i ma te ñatuu tnanda'a-ka i ma, te jiniñu'u ja tnanda'a i, kua'a ni tnu'u ja tnanda'a maa i chi masu kuiso kuechi ni ja sukan ni wa'a ni tnu'u ja tnanda'a i ma.
37 Kovaa nú nde ni, in-ni ja jani ini anua ni ma, te ñatuu jiniñu'u ja tnanda'a sasi'i ni ma, te kuu tatnuni ni nuu i sukan jani ini ni ja sa'a ni ma, te ja ni jani ini ni ja masu tnanda'a sasi'i ni ma chi va'a-ni sa'a ni.
38 Te chukan kúu ja nú nde ni kua'a tnu'u ja tnanda'a sa'ya ni ma, va'a-ni sa'a ni, kovaa nú nde ni ma kua'a tnu'u ja tnanda'a sa'ya ni ma, va'a-ka sa'a ni.
39 Te ña'a ni tnanda'a ma chi ni kukutu, ni kunu'ni ña ji'in yii ña ma nani téku de ma, kovaa ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma, nú ni ji'i yii ña ma chi kuu ndatnanda'a ña ji'in in-ka tee, kovaa nú in tee kándija Iya Tátnuni ma kúu de.
40 Kovaa ja sukan jani ini maa sa a ja iyo sa ji'in Xtumani Su'si ma chi ja va'a xen-xeen-ka kúu ja kendoo ña sukan-ni.

8

Máko sa'a o ja ndakakayata ni-in tna'a o ma

1 Te siki ja ka ndakua'a i nuu ja masu Su'si ka kuu ma, ja ndaa kúu ja ka jini ndaka o naxe jin sa'a o. Kovaa jín konee o cuidado, nasa yukan, te ja ka jani ini o ja ka jini-ka o ma, te sa'a i ja jin kani ini o ja maa o ka kuu-ka, te masu nawa chíndee ña'a ndaka chukan. Su'va na jin kutoo tna'a ndija o chi chindee ña'a i ja jin koo vii jin koo va'a-ka o ndeva'a-ni nawa jin sa'a jin kuu o ma.
2 Nú na in jani ini ja jini i jaku, kovaa ni ñatuu kuni kuiti-ka i ja iyo ja kuni i ma.
3 Kovaa nú nde in kútoo Su'si ma, te maa ya chi jini ya nde in kúu i.
4 Te siki ja ndaka ja kaa o ka ndakua'a i nuu tna'a ja ka xnani i su'si i ma, tna'a ja masu nde jiniñu'u ma, ka jini o ja masu Su'si ka kuu ma te ni masu nawa ka kuu i ñuu ñayivi a, vaa maa in-ni Su'si ndija ma iyo, te ñatuu na in-ka Su'si iyo.
5 Chi visi ka ka'an ñayii ma ja ka iyo kua'a su'si andivi ma xi nuu ñu'ú ya, te sukan ka iyo kua'a su'si i ma te ka iyo kua'a iya ka tatnuni ka jani ini i.
6 Kovaa yo'o chi ka jini o ja in-ni Su'si iyo, iya kúu Yuva o ma, te maa ya ni sa'a ndaka ja iyo ñuu ñayivi a, te yo'o chi ka iyo o ja jin kunukuechi o nuu ya. Te maa Jesucristo ma kúu Iya Tátnuni, te ja maa ya te ka iyo ndaka ja ka iyo a, te ja maa ya te ka iyo tna o a.
7 Kovaa masu ndaka ñayii ma ka jaku'ni ndaa ini i sukan ka jaku'ni ini o a, vaa jaku i, ka na'a i sukan ni ka yo ndachiñu'u i tna'a ja masu Su'si ka kuu ma, te nuna jin kaa i ja ka ndakua'a ñayii ma nuu ja masu Su'si ka kuu ma, te janitnuni i ma chi vita xeen, te kúndee i ja jin kani ini i ja ka jiso kuechi i nuu Su'si ma, nuna jin sa'a i sukan ma.
8 Kovaa jin kona'a ni ja masu ja jaa o ma kúu ja sa'a ja koo yatni-ka o nuu Su'si ma chi ña'a. Vaa masu kuechi ja jaa o ma te ko kuu o ñayii va'a-ka, xi kuechi ja masu kaa o ma te ko kuu o ñayii masu kanuu-ka nuu Su'si ma.
9 Te chukan kúu ja jin konde'ya va'a ni nasa yukan, te kuechi ja kaa o ja ka ndakua'a i nuu tna'a ja masu Su'si ka kuu ma, te sa'a

i ja ndakakayata in tna'a o ñatuu jinkuiñi
va'a-ka nuu Su'si ndija o a.
10 Vaa nasa yukan, te kuni ña'a i ja ndijin
ja jáku'ni va'a ini ni ma, te núkoo ni nuu ka
iyo ja masu Su'si ka kuu ma, te janitnuni
ñayii yukan, ja ñatuu jaku'ni va'a-ka ini i
ma, te kani ini i ja kuu kaa i tna'a ja ni ka
ndakua'a ñayii ma nuu ja masu Su'si ka kuu
ma. Kovaa sani te ndakuxii ini i ja sukan ni
sa'a i ma.
11 Te kuechi ja jáku'ni-ka ini ni te ni jaa ni
ma, te skenaa tna'a o ñayii ni nduu sa'ya
Su'si ma maa i, te vitna ja suni ni ji'i Cristo
ma nuu tniñu i ma sukan-va'a ndani'i ta'vi
i ma.
12 Te ja sukan ni sa'a ni nuu tna'a o ni nduu
sa'ya Su'si o a, te kuiso kuechi ni nuu Su'si
o a, vaa ni sa'a ni ja ni tna u'vi ini i ma,
te ndáa ndívi ini i ja ni sa'a i ma, te sukan,
te chukan kúu ja ni jiso kuechi ni nuu maa
Cristo ma.
13 Te chukan kúu ja nú kuechi ja kaa o ma
te sa'a i ja ñayii ni nduu sa'ya Su'si ma, te
ndakakayata i nuu ya ma, kuu-ka ja ma kaa
o ja sa'a ja ndakakayata ñayii ni nduu sa'ya
Su'si ma.

9

Sukan iyo ja jin sa'a ñayii ñuu Corinto ma ja kuu Pablo ma vaa káxtnu'u de tnu'u Su'si ma nuu i ma

1 ¿Te ka jani ini ni ja masu in tee ni
tetniñu Su'si ma kúu sa? ¿Xi ka jani ini ni
ja in tee jinukuechi-ni kúu sa? ¿Te ka jani
ini ni ja masu ni jini sa ji'in nuu sa Jesús iya
tátnuni nuu o a? Te vitna ja ndaka maa ni
ka kuu ñayii ni ka kandija tnu'u Su'si o a ja
ni keja'a sa satniñu sa nuu Iya Tátnuni ma.
2 Kovaa visi jaku-ka ñayii ma, ka jani ini i ja
masu tee ni tetniñu ña'a Cristo ma kúu sa,
kovaa ja ndaa ndija ja ka jini ndaka maa ni
ja maa ya ni tetniñu ña'a. Vaa ndijin, ja ni
ka kandija ni tnu'u Su'si ma ja ni kaxtnu'u
sa ma, te ka iyo ni nuu nda'a iya tátnuni nuu
o a, te chukan kúu ja na'a ja tee ni tetniñu
ña'a Cristo ma kúu sa.

3 Nú nde ni ká'an tnu'u sa ja masu sa'a sa
ja va'a, te jin ndasa'a maa ni kuenda:
4 ¿Xi ka jani ini ni ja ñatuu nawa jin kaa sa
te jin koteku sa?
5 ¿Xi ka jani ini ni ja masu ka iyo tna sa
ja kuu jin tnanda'a sa ji'in in ku'va o a ja
ko kuu ña ñasi'i sa, sukan ni ka tnanda'a
jaku-ka tee ni tetniñu ña'a Su'si ma, xi
sukan ni ka tnanda'a ñani Jesús Iya Tátnuni
ma, xi sukan ni tnanda'a Cefas ma?
6 ¿Xi ka jani ini ni ja maa in-ni saña ji'in
Bernabé a onde jin satniñu sa saa jin
koteku sa nani ka kaxtnu'u sa tnu'u Su'si
ma?
7 ¿Xi na in ja kúu de soldado te ndáchuya'vi
de maa de? ¿Xi na in sunkoo tnu uva ma ja
masu kaa i ja kuun ma? ¿Xi na in jito kiti i
ma ja masu ko'o i lechi ti ma?
8 ¿Sa'a-ni ká'an sa kuechi ja in ñayii-ni kúu
sa? ¿Masu sukan ká'an tna tnu'u ni tatnuni
Moisés ma?
9 Vaa sa'a ndee nuu tnu'u ni tatnuni Moisés
ma: “Másu ko chu'un o ñunu yu'u kiti jaxi
triu ma.” Sa'a ni tatnuni Su'si ma, vaa ndí
ini tna ya ja jin kuu kiti ma.
10 Te vi'i-ka ndí ini ya ja jin kuu yo'o. Te
chukan kúu ja ni tatnuni ya ja ni tee Moisés
ma ja jin kuu o. Vaa nú na in jitu itu i ma
chi kúkanu ini i ja kuu triu ma te ni'i i, te
nú na in jaxi triu i ma chi kúkanu ini i ja
ndaxtutu i triu ni kuu ma.
11 Te nú saña, te ka kaxtnu'u sa tnu'u Su'si
a naxe jin ndani'i ta'vi ni ma, kuiti ka iyo
tna ni ja jin ndachindee ña'a ni nawa ka
jiniñu'u sa a.
12 Nú jaku-ka de ma, ka wa'a ni ja ka
jiniñu'u de ma, te kuiti ka iyo tna sa ja jin
taa ni. Kovaa ñatuu nde ka ka'an sa ja ka
iyo ni ja jin taa ni nawa ka jiniñu'u sa ma
chi ka satniñu maa sa sukan-va'a jin ni'i sa.
Vaa ñatuu ka kuni sa ja kuechi ja chukan,
te nasa yukan te jin xtaya ni te masu jin
kandija-ka ni tnu'u vii tnu'u va'a Cristo o a.

13 ¿Xi ñatuu ka ndaka'án ni ja ñayii ni ka
yo satniñu nuu Su'si ma ini veñu'u ka'nu
ma, ni ka yo jaa i ja ni yo jan koo ñayii ma
ni ka yo jan xsia'a i ma? Te ñayii ni ka yo
jinukuechi nuu altar nuu ka ndakua'a ñayii
ma kiti nuu Su'si ma, ni ka yo jaa i vala ja
ni ka yo wa'a ñayii ma.
14 Te suni sukan ni tatnuni tna Iya Tátnuni
ma ja ñayii ka káxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si ma, ka iyo i ja jin ko ndi ini jaku-ka
ñayii ni ka nduu tna sa'ya Su'si ma naxe jin
koteku i ma.
15 Kovaa visi sukan ká'an tnu'u Su'si ma ja
sukan ko kuu ma, kovaa saña chi masu nde
ni'i sa ndaka chukan. Te másu ko jin kani
ini ni ja ni tee sa sa'a, sukan-va'a jin ko sa'a
ni sukan ja kuu sa. Va'a-ka ja na kûu sa
sana ja jin kani ini ni ja ndiyo ini sa ja ni'i
sa ja nawa jin taa ni ma, te nasa yukan, te
ja vala ñii ja chukan, te skenaa sa jayiñu'u
sa iyo ja ni'i sa nuu Su'si ma.
16 Chukan kúu ja saña chi ja káxtnu'u sa
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a chi masu nawa
kúu ja ko sa'a vixi sa ja in ja vii ja luu
kúu ja sa'a sa a, vaa maa Iya Tátnuni ma ni
tatnuni ja jiniñu'u kuiti ja kaxtnu'u sa tnu'u
vii tnu'u va'a maa ya a, te nda'vi maa sa nú
ma sa'a sa sukan ni tatnuni ya ma.
17 Chukan kúu ja nú ni-yu'u ni-ini sa
káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a chi
iyo ja ndani'i ta'vi sa. Kovaa visi ñatuu kúu
ini sa ja sa'a sa, kovaa ndása'a sa kuenda ja

jiniñu'u ja sa'a sa, vaa sukan jâ ni tatnuni
Su'si ma ja sa'a sa.
18 ¿Te nde a kúu ja ni'i sa ja káxtnu'u sa
tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma, ka jani ini ni?
Saña chi in ja sa'a ja kúsii ini xeen sa kúu ja
káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma, te
ñatuu nawa ka ndataa ni nuu sa, visi iyo sa
ja jin kondetuu ni ja kaa sa.
19 Chukan kúu ja nune nda'a nuu sa, vaa
ñatuu na in ñayii tátnuni i nde a kúni i ja sa'a
sa ma. Kovaa saña chi ja ndaka ja sa'a sa a,
te ni nduu sa in ñayii jinukuechi nuu ndaka
maa ni a, vaa ja kúu ini sa kúu ja kua'a-ka
ñayii jin kandija tnu'u Su'si o a.
20 Vaa ka jini maa ni ja nú iyo sa nuu ka iyo
ñayii judío ma, te sa'a-nka sa sukan ka sa'a i
ma, vaa ka jani ini maa i ja sukan kúni Su'si
ma. Te nú iyo sa nuu ka iyo ñayii ka sa'a
sukan ni tatnuni Moisés ma, te sa'a-nka sa
sukan ka sa'a i ma, visi masu jiniñu'u ja sa'a
sa sukan. Kovaa sukan sa'a sa, sukan-va'a
jin kandija ñayii yukan sukan ká'an tnu'u
vii tnu'u va'a Jesucristo ma.
21 Te nú iyo sa nuu ka iyo ñayii ñatuu ka
sa'a sukan ni tatnuni Moisés ma, te sa'a
sa tnu'u ja ñatuu jini sa sukan ni tatnuni
Moisés ma, sukan-va'a jin kandija ñayii ya'a
Su'si ma. Kovaa masu ja ñatuu kándija sa
sukan ni tatnuni Su'si ma nuu Moisés ma
kúu, vaa saña chi ûni kándija sa sukan ni
tatnuni Cristo ma ja jin sa'a o ma.
22 Te nú iyo sa ne'un ñayii ñatuu ka nukuiñi
va'a nuu Su'si ma, te sa'a tna sa tnu'u
ja kuee-ni kua'an tna sa tnu'u Su'si o a,
sukan-va'a xi ma jin kandija va'a-ka i Su'si
ma te jin nukuiñi va'a-ka i nuu ya. Kua'a
xeen modo ni nduku sa, sukan-va'a kuu jin
ndani'i ta'vi jaku ñayii ma.
23 Te sa'a sa'a sa, vaa kúni sa ja ko kuu sa in
ñayii kaxtnu'u va'a tnu'u vii tnu'u va'a Su'si
o a.
24 Vaa ka jini maa ni ja ñayii ka jinu in nuu
ka jinu i ma chi ndaka i ka jinu, kovaa in-ni
i kundee te ni'i i ja kuta'vi i ma. Te sukan
jín kani tna ini o naxe jin kunukuechi o nuu
Su'si o a, sukan-va'a jin ni'i o ja iyo ja taa ya
ma, nuna jin kundee o ma.
25 Ndaka ñayii ka jinu ma chi ka nduku i
ndaka naxe jin sa'a i ma, sukan-va'a jin
kundee i ma, kovaa ja ndaa ká'an sa ja nú
ni ka kundee i ma chi jin ni'i i in corona,
kovaa chukan chi ja naa-ni kúu. Kovaa yo'o
chi nuna jin kundee o ja jin sa'a o sukan
kúni Su'si ma chi jin ni'i o in corona ja masu
naa kuiti.
26 Te chukan kúu ja saña chi kuenda tnu'u
ja jinu tna sa kúu ja tnúñu sa ja sa'a sa
sukan kúni Su'si ma, kovaa masu jinu sa
sukan ka kuu ñayii ka jinu ndeva'a-ni, kóto
nuna jin kundee i xi ña'a ma. Xi sukan ka
kuu tee ka skua'a ja jin kanaa de, te kóto
nuna jin kundee de xi ña'a ma.
27 Chukan kúu ja masu ndí ini sa, visi na
ndo'o neni yikikuñu sa a. Kovaa ja ndí ini
sa kúu ja na kunukuechi va'a i nuu Su'si
ma, nasa yukan, te skenaa sa maa sa, te
vitna ja maa sa káxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si a nuu in-ka ñayii ma.

10

Máko jin chiñu'u o tna'a ja masu Su'si ka kuu ma

1 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a,
kúni sa ja jin kuni ni sukan ni sa'a Su'si ma
ja in viko ma te kati kati-ni ni ka iyo ndaka
tna'a o ñayii jana'a ma, ji'in sukan ni ka ya'a
ndaka i nuu mar ma, nuu ni ndene'e ya i
ñuu Egipto ma.
2 Te ja maa Moisés ma, te kuenda tnu'u ja
ni ka jandute tna i kúu ja ni ka yinee i kati
viko ma, ji'in ja ni ka ya'a yichi i nuu mar
ma.
3 Te ni ka jaa ndaka tna'a i xtatila ni tetniñu
Su'si ma onde andivi ma.
4 Te ni ka ji'i tna ndaka i ndute ni xtoo Su'si
ma nuu toto ma, vaa maa Cristo ma ndikin
ña'a kuan koo i ma, te ni wa'a ya ndute ni
too toto ma ni ka ji'i i, vaa maa ya kúu iya
sa'a ja koteku o ma.
5 Kovaa kua'a xeen-ka ñayii ya'a, ñatuu ni
jatna ini Su'si ma sukan ni ka sa'a ka kuu
i ma, te chukan kúu ja ni ka ji'i i ichi
kuan koo i nuu ñatuu nawa iyo kuiti ma,
te yukan-ni ni ka kendoo i.
6 Kovaa sa'a ni sa'a Su'si ma ji'in ñayii
yukan, sukan-va'a yo'o ja ka iyo o vitna a,
te na jin ndakani jin ndaka'vi ini o, te máko
jin ndiyo ini o ja jin ko sa'a o ja u'vi ma,
sukan ni ka yo ndiyo ini ñayii yukan, te ni
ka yo sa'a i ja u'vi ja ñatuu játna ini Su'si ma.
7 Te máko jin ndachiñu'u ni ja masu Su'si
ka kuu ma, sukan ni ka sa'a jaku i ma ja
ni ka ndachiñu'u i tna'a ja masu Su'si kúu
ma. Vaa sa'a ndee nuu tutu Su'si a: “Ni ka
jinkoo ñayii ma, te ni ka jaa, ni ka ji'i i ma, te
ni ka ndokuiñi i, te ni ka jakondee i ka sa'a
i ja u'vi ma, te ûni ka kuu-nka maa i nuu
ja masu Su'si kúu ma, te ni ka jiso kuechi i
nuu Su'si ndija ma.”
8 Ni a jin kivi nduu ni ji'in ndi-in ndi-in ñayii
masu ni tnanda'a ji'in ni ma, sukan ni ka
sa'a jaku i kivi yukan ma, te in kivi-ni, ni
ka ji'i oko uni mil ñayii ma, kuechi ja ni ka
sa'a maa i ja u'vi ma.
9 Ni a jin kototnuni ni Iya Tátnuni ma sukan
ni ka sa'a jaku ñayii ma, te ni ka ji'i i ja ni
ka tuu ña'a koo ma.
10 Ni a koo jin ka'an yika ni nuu Su'si ma ja
ñatuu taa ya ja ka jiniñu'u ni ma, sukan ni
ka sa'a jaku ñayii ma, te ni ja'ni ña'a ángel
iyo ja xnaa ña'a i ma. Sukan sa'a ña'a Su'si
ma, nú ma sa'a o sukan játna ini ya ma.

11 Te ndaka cha'a ni ka ndo'o ñayii yukan,
te ndee i nuu tutu Su'si o a, sukan-va'a yo'o
ja ka iyo o tiempu ya'a ja ve ndi'i ñuu ñayivi
ya, jin kuni o te jin ndasa'a o kuenda, te na
jin ko koto va'a o maa o.
12 Chukan kúu ja nú na in jani ini ja núkuiñi
va'a i nuu Su'si ma, te konde'ya va'a i, nasa
yukan, te kotuu i.
13 Jin kona'a ni ja tachi ma chi iyo ñukuun
kuiti i ja kototnuni ña'a i, te ska'an ña'a
i, sukan ska'an i ndaka-ka ñayii ma ja jin
sa'a i ja u'vi ma. Kovaa yo'o chi jin kukanu
ini o Su'si ma, vaa masu kua'a ya tnu'u
ja kototnuni ña'a tachi ma in ja masu jin
kundee o nuu i. Vaa jâ ni skuiso maa
Su'si ma ja maa ya chindee ña'a, te vivii jin
yanduu o, te jin kaku o nuu ja u'vi ma.
14 Chukan kúu ja ndijin ja kútoo ña'a sa,
jin xndoo ni ja masu Su'si ka kuu ma, te
máko jin ndachiñu'u-ka ni i.
15 Ká'an sa nuu ni, vaa jani ini sa ja ñayii
ka jaku'ni va'a ini ka kuu ni. Te jin ndasa'a
maa ni kuenda ja ká'an sa a.
16 Ora ka ji'i ndaka o ndute uva ma te ka
ni'i o ja va'a ja vii ma te ka ndakuan-ta'vi o
nuu Su'si ma, te ka ndaka'án o sukan ni jati
niñi Cristo ma saa ni ka ndani'i ta'vi ndi-in
ndi-in o a, te in-ni ja ka ñu'u ini ndaka o. Te
xtatila ka jaa o in in ta'vi ma, te ka ndaka'án
o sukan ni ndo'o ni neni yikikuñu Cristo ma
nuu tniñu o ma, te in-ni ja ka ñu'u ini ndaka
o.
17 Vaa in-ni xtatila ma kúu, te visi kua'a o
ka kuu, kovaa in-ni yikikuñu ka kuu o ji'in
ya, vaa in-ni xtatila ma, te ka jaa ndaka o.
18 Jin ndasa'a ni kuenda ja ñayii ñuu Israel
ma, ora ka jaa i ja ka ndakua'a ñayii ma nuu
Su'si ma, chi ja ka ketna'a ini i ji'in Su'si ma
ji'in ñayii ni ka ndakua'a in kiti nuu altar
Su'si ma kúu ja ka sa'a i sukan ma.
19 Kovaa ja ka ndakua'a ñayii ma nuu tna'a
ja masu Su'si ka kuu ma, masu nde jiniñu'u
ja ka sa'a i ma, vaa masu nawa ka kuu ma.
20 Te ja ká'an sa kúu ja tna'a ja ka ndakua'a
ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma nuu tna'a ja
masu Su'si ka kuu ma chi nuu tachi ma ka
ndakua'a i, te masu nuu Su'si ma. Te ñatuu
kúni sa ja koo jin kaa ni ta'vi tachi ma.
21 Yo'o ja ka ndachiñu'u o Cristo Iya Tátnuni
ma te ka iyo o nuu mesa ya ma, ja ka ji'i
o ndute uva ma te ka ndaka'án o sukan ni
ndo'o ni neni ya ma saa jin ndani'i ta'vi o
ma, masu va'a-ni ja sani te jin nukoo jin
nuku'un o ja jin kaa jin ko'o o tna'a ja ka
ndakua'a i nuu ja masu Su'si ka kuu ma,
vaa nuu tachi ma ka ndakua'a i ma.
22 Másu ko jin sa'a o sukan, vaa nú ña'a, te
jin sa'a o ja ndakiti ini Cristo iya tátnuni nuu
o ma. ¿Xi kuu jin kundee yo'o nuu ya ma,
ka jani ini ni?
23 "Ndaka chi kuu sa'a o", kovaa masu
ndaka chíndee ña'a ja konukuiñi va'a-ka o
nuu Su'si ma. "Ndaka chi kuu sa'a o", kovaa
masu ndaka kuu sa'a ja jin koo va'a-ka o
nuu Su'si ma.
24 Ni-in jin ko nduku ja jin koo va'a-ka maa
o chi su'va ja jin nduku o ja jin sa'a o kúu ja
jin koo va'a-ka in-ka ñayii ma.
25 Te ndaka kuñu ka xiko i ma, te kuu
jin kaa ni. Te másu ko jin kakan-tnu'u ni
ndenu vee kuñu ma, kuechi ja janitnuni o
a chi xtna'a ña'a i nuna kuni o ndenu vee
ma.
26 Vaa kuenda maa Su'si ma kúu ñu'ú ya ji'in
ndaka ja iyo ñuu ñayivi a.
27 Chukan kúu ja nú in ñayii ñatuu kándija
Su'si ma, te kana ña'a i ja kaa ni xita ve'e i
ma, te nú kúni ni ja ki'in ni, te ndaka ja kani
i nuu ni ma, te kaa ni. Máko kakan-tnu'u
kuiti ni ndenu vee ja jin kaa ni ma, kuechi
ja janitnuni ni ma chi xtna'a ña'a i nuna
kuni ni ma.
28 Kovaa nú na in na ka'an: "Cha'a kúu ja ni
ka ndakua'a i nuu ja masu Su'si ma ka kuu
ma", te máko kaa ni, kuechi ja ñayii yukan
jâ ni kaxtnu'u i ma, te maa ñayii yukan chi
xtna'a ña'a janitnuni i ma nuna kuni i ja
kaa ni ma. Kovaa jin kona'a ni ja kuenda
maa Iya Tátnuni ma kúu ñu'ú ya ji'in ndaka
ja iyo ñuu ñayivi ya, te ni sa'a vii, ni sa'a
ndoo ya ja kuu jin kaa o ndaka.
29 Kovaa nú sukan jani ini ñayii yukan, te
visi iyo ja kuu kaa sa, kovaa masu kaa sa,
vaa ñatuu kúni sa ja ndaxtekuechi ña'a ñayii
yukan sukan jani ini i ma.
30 Visi na ndakuan-ta'vi o nuu Su'si ma te
kaa o ja jani ini o ja kuu kaa o ma, kovaa
nú iyo in ñayii ja jani ini i ja masu kuu kaa
o ma, masu játna ini Su'si ma ja sa'a o ja
kúxii ini in-ka ñayii ma ja jani ini i ja masu
va'a-ni sa'a o ma.
31 Ndeva'a-ni nawa kaa o nawa ko'o o ma
xi nawa sa'a o ma, te kú'un ini o ja sa'a o
ma, te sa'a i ja jin ndachiñu'u ñayii ma Su'si
ma.
32 Máko jin sa'a o in ja kasi ndee ja ñayii ka
kuu judío ma, xi ñayii ñatuu ka kandija Su'si
ma, xi ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te jin
ndakakayata i nuu Su'si ma ja kuechi o ma.
33 Su'va jin ku'un ini ni ja jin sa'a ni sukan
sa'a maa sa a, ja ndúku sa ja ndaka ñayii
ma, na jin koo vii jin koo va'a i. Te masu
ndúku sa ja koo vava'a maa sa, su'va ja kúni
sa kúu ja jin koo vii jin koo va'a-ka kua'a
xeen-ka ñayii ma nuu Su'si o ma, sukan-va'a
jin ndani'i ta'vi tna i ma.

11

1 Jin ko kuu ni sukan sa'a sukan kúu sa
a, vaa saña chi sukan sa'a sukan kúu maa
Cristo o ma, sukan sa'a sa, vaa maa ya chi
masu ni jani ini ya ja kuu maa-ni ya ma chi
ni jani ini ya ja jin kuu ndaka o.

Sukan jin kondesi xini ña'a ma ora ka ndachiñu'u ña Su'si ma

2 Kútachi xeen sa ja va'a-ni ka sa'a ni, vaa
ka ndaka'án ña'a ni ndaka jichi, te ka sa'a
ni ndaka sukan ni kaxtnu'u sa ja jin ko sa'a
jin ko kuu ni ma.
3 Kovaa kúni sa ja jin jaku'ni ini ni ja Cristo
ma kúu iya táa ndaka nawa ka jiniñu'u o
ma, te maa ya tátnuni nuu o a, te chukan
kúu ja kuenda tnu'u ja xini ndaka tee ma
kúu Cristo ma. Te sukan kúu ji'in tee ma,
vaa maa de ndí ini ndaka nawa jiniñu'u
ñasi'i de ma, te chukan kúu ja kuenda tnu'u
ja xini ña'a ma kúu tee ma. Te ja sa'a Cristo
ma ndaka sukan tátnuni Su'si ma, te chukan
kúu ja kuenda tnu'u ja xini Cristo ma kúu
Su'si ma.
4 Chukan kúu ja ndaka tee ma, nú ndesi
xini de ma ora jikan-ta'vi de ma xi ora
ndákaxtnu'u de tnu'u ni wa'a Su'si ma, ñatuu
jandetu de nuu Cristo iya kúu xini de ma.
5 Suni ndaka ña'a ñatuu ndesi xini ña ma
ora jikan-ta'vi ña xi ora ndákaxtnu'u ña
tnu'u ni wa'a Su'si ma, ñatuu jandetu ña
nuu tee kúu xini ña ma, te in ja kan-nuu
kúu, vaa kuenda tnu'u ja ni sete yanda xini
ña ma kúu.
6 Vaa nú ña'a ma, ma kasi ña xini ña ma,
saa-nka nuna sete yanda xini ña ma. Kovaa
nú kukan-nuu ña ja ka'nde ña ixi ña ma xi
sete yanda xini ña ma, va'a-ka na kasi ña
xini ña ma.
7 Kovaa tee ma, másu ko kasi de xini de ma,
vaa Su'si ma chi ni sa'a ya tee ma sukan kaa
maa ya ma, te jayiñu'u Su'si ma jini o nuna
sa'a de sa'a. Kovaa ña'a ma, jayiñu'u tee ma
jini o nuna sa'a ña sa'a, vaa jandetu ña nuu
yii ña ma ji'in nuu Su'si ma.
8 Vaa tee ma chi masu yika ña'a ma ni kee
de, chi su'va maa ña'a ma ni kee yika tee
ma.
9 Suni masu ni sa'a Su'si ma tee ma ja
kuechi ña'a ma, nú masu ja ña'a ma ni sa'a
ya, sukan-va'a jin chindee tna'a de ji'in ña.
10 Chukan kúu ja ña'a ma chi jiniñu'u ja
kondesi xini ña ma, sukan-va'a kona'a ja
iyo in tee tátnuni nuu ña, vaa ka nde'ya ña'a
ángel ma.
11 Kovaa yo'o ja ka kandija o Iya Tátnuni a,
ka jini o ja masu kuu koo tee ma nú masu
ja onde ña'a ma, te ni masu kuu koo ña'a
ma nú masu ja onde tee ma.
12 Vaa sukan ni sa'a Su'si ma ña'a ma ja yiki
yika tee ma te ni kuva'a ña ma, te suni ja
ña'a ma sana ni kâku tee ma. Kovaa ndaka
o chi nuu Su'si ma ve koo o.
13 Chukan kúu ja jin ndasa'a maa ni
kuenda nú va'a-ni ja ña'a ma, te konune
xini ña xi kondesi ora jikan-ta'vi ña nuu
Su'si ma.
14 Sa'a, te ka jini o ja in ja kan-nuu kúu nuna
kua'a tee ma tnu'u ja kunani ixi de ma,
15 kovaa in jayiñu'u kúu ja kua'a ña'a ma
tnu'u ja kunani ixi ña ma. Vaa ña'a ma, ni
wa'a Su'si ma ixi ña ma, sukan-va'a kondesi
xini ña ma nde kua'an nde vee ña ma.
16 Nú na in ñatuu jaku'ni ini sa'a te kúni i ja
sa'a ndaa i, kóna'a i ja yo'o ji'in ndaka ñayii
ka kandija Su'si ma, ñatuu ka neva'a o in-ka
ja jin kondikin o ja jin sa'a o.

Jaku ñayii ma, ñatuu ka sa'a i sukan játna ini Su'si ma ora ka ndatna'a o ja ka ndakune'e o sukan ni ji'i Jesucristo ma nuu tniñu o ma

17 Ja káxtnu'u sa nuu ni a kúu te
ndáka'an-so'o-ka sa nuu ni. Vaa masu kúu
ka'an sa ja va'a-ni ka sa'a ni ora ka ndatna'a
ni ja ka ndakune'e ni sukan ni ji'i Jesucristo
ma, te masu nawa chindee ña'a i, su'va ja
u'vi kúu nuu ni a, vaa ñatuu ka sa'a ni sukan
kúni Su'si ma.
18 In ja ni jiniso'o sa ja ka ka'an i kúu ja
ora ka ndatna'a ni ja jin chiñu'u ni Su'si ma,
ñatuu ka ketna'a ini ni, te jaku chi kándija sa
ja sukan ka kuu ni.
19 ¡Vaa jiniñu'u ja sukan ma jin ketna'a ini
ni, sukan-va'a jin kuni o na in ndija sa'a
sukan játna ini Su'si ma!
20 Chukan kúu ja ora ka ndatna'a ni ma,
masu ka ndaka'án-ka ni sukan ni tatnuni
Iya Tátnuni ma kii ni kuxini ñukuun ya ji'in
tee ni ka yo ndikin ya ma.
21 Vaa ora ka jaa ni ma, ñatuu ka ndetu
tna'a ni, nú masu ja maa maa ni, ka kuxini
ni sukan ka kuni maa ni, nani jaku ni ka
kokon-ka te jaku-ka ni ka ndajini.
22 ¿Masu ka iyo ve'e ni ma nuu kuu jin kaa
jin ko'o ni? ¿Xi ka saxiko ni ñayii ka kandija
Su'si o a? ¿Te ka kuni ni ja jin kukan-nuu
ñayii ñatuu ka yinda'a nawa jin kaa i ma?
¿Naxe ka'an-nka sa, ka jani ini ni? ¿Ka'an
sa ja naka va'a ka sa'a ni a? ¡Ña'a!

Ni tatnuni Jesucristo Iya Tátnuni ma sukan jin sa'a o ora ka ndatna'a o ja ka ndakune'e o ja ni ji'i ya nuu tniñu o ma

23 Vaa maa Iya Tátnuni ma ni kaxtnu'u
nuu sa ja ndakaxtnu'u sa sa'a nuu ni a: Ja
Jesús Iya Tátnuni ma, maa jakuaa kivi jin
ke'en-su'va i ya ma, ni tnii ya xtatila ma,
24 te ni jinu ja ni ndakuan-ta'vi ya ma, te
ni ta'vi ya, te jiña'a ya: “Cha'a kúu in ja
kúni ka'an sukan ndo'o neni yikikuñu sa a
ja kuechi ndaka ni ma. Sa'a jin ko sa'a ni,
te jin ndaka'an ni sukan ni ndo'o ni neni sa
ja jin kuu ni ma”, kuu ya jiña'a ya.
25 Nuu ni jinu ni jaa ya xtatila ji'in de ma,
ni tnii ya nuu ñu'u ndute uva ma, te jiña'a
ya: “Cha'a kúu in ja jaa ni tatnuni Su'si ma,
te ni skuiso ya, ja maa niñi sa ja kati ma,
te sana jin kaku ni nuu ja u'vi ma. Ndaka
jichi ka ndatna'a ni ja jin ko'o ni ndute uva
a, te jin ndaka'án ni sukan ni ndo'o ni neni

sa ma te ni jati niñi sa ma ja jin kuu ni ma”,
kúu ya jiña'a ya.
26 Chukan kúu ja ndáka'an-so'o sa nuu ni
ja ndaka jichi jin kaa ni xtatila ma te jin ko'o
ni ndute uva ma, te jin ndaka'án ni sukan ni
ji'i Iya Tátnuni ma nuu krusi ma. Te sa'a jin
ndakaxtnu'u nuu tna'a ni onde kenda kivi
ndii ya ma.

Naxe jin sa'a o ora ka ndatna'a o ja jin kaa o xtatila ma te jin ko'o o ndute uva ma sukan ni tatnuni Iya Tátnuni ma

27 Chukan kúu ja nú nde o ñatuu jika ndaa
sukan kúni Su'si ma te kaa o xtatila ma
te ko'o o ndute uva ma sukan ni tatnuni
Jesucristo Iya Tátnuni ma chi kuiso kuechi
o, vaa ka'án yichi ka'án uun-ni o sukan ni
ndo'o yikikuñu Iya Tátnuni ma ji'in sukan
ni jati niñi ya ma.
28 Chukan kúu ja xi'na-ka jín ndasa'a maa
maa o kuenda naxe ka iyo o nuu Su'si ma,
te sana jin kaa o xtatila ma te jin ko'o o
ndute uva ma, ja ka ndakune'e o sukan ni
ndo'o ni neni ya ma.
29 Chukan kúu ja nú nde o sa'a neé sa'a
ñuu-ni nuu Su'si ma, te jaa o xtatila ma te ji'i
o ndute uva ma te ñatuu ndása'a o kuenda
sukan ni ndo'o ni neni yikikuñu Jesucristo
Iya Tátnuni ma chi ndachunaa o nuu maa
Iya Tátnuni ma, vaa ñatuu sa'a o sukan ni
tatnuni ya ma.
30 Chukan kúu ja ka iyo kua'a ñayii ka ku'u
ne'un ni a, te kua'a i ni ka kuita, te jaku i, jâ
ni ka ji'i i, vaa ni ka kujika i nuu Su'si ma.
31 Nute jin ndasa'a vava'a o kuenda naxe
ka iyo o nuu Su'si ma chi masu jiniñu'u ja
ndakan ya kuenda nuu o te xndo'o xneni
ña'a ya.
32 Jín kona'a o ja nú xndo'o xneni ña'a ya
vitna ja ka iyo-ka o ñuu ñayivi a chi ja
kúni ya kúu ja jin ndasa'a o kuenda te jin
kutu'va o naxe jin ko sa'a jin ko kuu o nuu
ya, sukan-va'a ma jin chunaa o sukan jin
chunaa ñayii ñatuu ka kandija sukan ká'an
Su'si ma kivi jin ndenda koo o nuu ya ma.
33 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu o sa'ya
Su'si o a, nú ka ndatna'a ni ja jin kaa ni
xtatila ma te jin ko'o ni ndute uva ma sukan
ni tatnuni Jesús Iya Tátnuni ma, jin kondetu
tna'a ndi-in ndi-in ni, sana jin kaa ni te jin
ko'o ni ndute uva ma.
34 Nú nde ni kókon, va'a-ka ja na kaa ni xita
ve'e ni ma sana ki'in ni, sukan-va'a máko
ko kanduu ko kani'ni ni ja kaa ni te kuiso
kuechi ni te chunaa ni ja u'vi sa'a ni ma.
Ndaka-ka ma ndakin tna'a maa sa kivi jaan
sa ma.

12

Tna'a ja skuta'vi ña'a Xtumani Ndios ma ini anua o a

1 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a,
kúni sa ja jin kuni ni siki ja ni skuta'vi ña'a
Xtumani Ndios ma in in o ja kuu jin sa'a o
ja jin kunukuechi o nuu Su'si ma.
2 Vaa kivi ñatuu jin kuni-ka ni Su'si ndija o
a chi ni ka yo xnda'vi ña'a i, te kuan koo ni
nuu ka iyo ja masu Su'si ka kuu ma ja masu
ka ka'an ma, te ñukuun ni ka yo jinukuechi
ni nuu i.
3 Chukan kúu ja káxtnu'u sa nuu ni ja
ndeva'a-ni ñayii, te ka'an u'vi i ja kuu Jesús
ma chi ñatuu na Xtumani Ndios ma iyo ji'in
i. Te ñatuu na in kuu ka'an ja Jesús ma kúu
iya tátnuni nuu i ma, nú ñatuu na Xtumani
Ndios ma iyo ji'in i.
4 Vaa ka iyo kua'a ja skuta'vi ña'a Xtu-
mani Ndios ma ndi-in ndi-in o, kovaa maa
in-ni ya kúu iya táa nuu ndaka o.
5 Te kua'a xeen ja ka iyo ja kuu jin sa'a
o ja jin kunukuechi o nuu Iya Tátnuni ma,
kovaa jín kona'a o ja nuu maa in-ni ya ka
jinukuechi o.
6 Te ndi-in ndi-in o chi siin siin ja kuu
jin sa'a o ja jin kunukuechi o nuu Su'si ma,
kovaa maa in-ni ya kúu iya táa tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ya ma ja kuu jin sa'a o ndaka
ma.
7 Te maa Xtumani Ndios ka iyo ji'in o ma,
táa ya maa maa o sukan jin ko sa'a jin ko
kuu o, sukan-va'a jin chindee tna'a ndi-in
ndi-in o.
8 Vaa ka iyo yo'o chi táa Xtumani Ndios ma
tnu'u ndichi. Te ka iyo yo'o chi sa'a ya ja jin
jaku'ni-ka ini o, sukan kúni maa Xtumani
Ndios ma.
9 Te ka iyo yo'o chi maa Xtumani Ndios ma
sa'a ja masu nawa ko kasi ndee ko kasi
ndoso ja ni-yu'u ni-ini o kukanu ini o maa
ya ma, te sa'a ya nawa kakan-ta'vi o nuu
ya ma. Te ka iyo yo'o chi maa Xtumani
Ndios ma sa'a ja nuna jin kakan-ta'vi o nuu
Su'si ma ja na nduva'a in ñayii ku'u ma chi
nduva'a i.
10 Te jaku-ka o, sa'a ya ja kuu jin sa'a o
milagru. Te jaku-ka o ma chi maa Xtumani
Ndios ma kaxtnu'u nuu o nawa iyo ja ko
kuu ma, te ndakaxtnu'u o nuu ñayii ma. Te
jaku-ka o ma chi maa Xtumani Ndios ma
sa'a ja jin ndakunitnuni o ja nú ka iyo ñayii
ma ji'in Xtumani Su'si ma xi ka iyo i ji'in
tachi ma. Te jaku-ka o ma chi sa'a Xtumani
Ndios ma ja kuu jin ka'an o kua'a sa'an.
Te jaku-ka o chi maa Xtumani Ndios ma
chindee ña'a te jaku'ni ini o te ndaka'an o
nawa kúni ka'an sa'an ka ka'an i ma.
11 Kovaa ndaka cha'a chi maa in-ni Xtu-
mani Ndios ma skuta'vi ña'a nuu ndi-in
ndi-in o ma sukan kúni maa ya ma.
12 Vaa yikikuñu o a chi ka iyo nda'a o,
ja'a o, xninda'a o, nduchinuu o, te sukan
kua'a-ka ja ka iyo, kovaa in-ni yikikuñu o
kúu. Te sukan tna kúu Cristo ma.

13 Vaa ja maa in-ni Xtumani Ndios ma, te
ni ka jandute o ja jin nduu o in-ni ñayii, ka
kuu o ñayii judío, ka kuu o ñayii griego, ka
kuu o ñayii ka jinukuechi, ka kuu o ñayii ka
nune. Te ndaka o, ni skuta'vi ña'a Su'si ma
Xtumani maa ya ma ini anua o a, te koo
ya ini anua ndi-in ndi-in o, te maa in-ni ya
kúu.

14 Te sukan kúu yikikuñu o a, sukan ka
kuu tna ndaka o nuu Su'si ma, vaa ka iyo
nda'a o ja'a o nduchinuu o, te ndaka i ka
jiniñu'u tna'a sana kuu nawa sa'a o.
15 Chukan kúu ja nuna kuña'a ja'a o a nuu
nda'a o a: "Vaa masu kúu sa'a ri sukan sa'a
ro ja kúu ro nda'a, te ma jin kituu tna'a-ka
o", kovaa masu kuu sa'a ja'a o a sukan, vaa
in-ni yikikuñu ka kuu nduu i, te ka jiniñu'u
tna'a i.
16 Te ni a so'o o a, nuna kuña'a i nuu
nduchinuu o a: "Vaa masu kúu sa'a ri sukan
sa'a ro ja kúu ro nduchinuu a, te chukan
kúu ja masu jin koo kaa-ka o", kovaa masu
kuu sa'a tna i sukan, vaa in-ni yikikuñu ka
kuu i te ka jiniñu'u tna'a tna i.
17 Te chukan kúu ja jín ndasa'a maa o
kuenda ja nú ni-ka'nu yikikuñu o a, nani-
maa nduchinuu ko kuu i, te ¿naxe kuniso'o
o? Te nú ni-ka'nu yikikuñu o a, nanimaa
so'o ko kuu i, te ¿naxe xtatachi o xi ni'i o
xiko sukan sa'a xitni o a?
18 Kovaa sukan ni sa'a ña'a maa Su'si ma,
ja ni tenee ya so'o o a, xitni o a, nduchinuu
o a, ji'in ndaka-ka ja ni taa maa Su'si ma,
sukan-va'a koo va'a yikikuñu o a, vaa sukan
ni kuu ini maa ya.
19 Vaa nú inuu jin ko kuu ndaka, ¿naxe-nka
kava yikikuñu o a?
20 Kovaa vitna, te ka jini o ja kua'a ja ni
skuta'vi ña'a Su'si ma, sukan-va'a koo va'a
o, kovaa ndaka chi in-ni yikikuñu kúu o a.
21 Ni a nduchinuu o a, masu kuu kuña'a i
nda'a o a: "Masu nde jiniñu'u ña'a ri", te ni
a xini o a, masu kuu kuña'a i ja'a o a: "Kuán
ndiyo, ki'in ro, vaa masu nde jiniñu'u ña'a
ri."
22 Su'va tna'a ja jani ini o ja kuechi-ka i ma
te masu nawa ka sa'a xeen i ma, kovaa suu
i ka ndanuu-ka.
23 Te tna'a ja jani ini o ja masu nawa ka kuu
ma, te skone'nu o sa'ma va'a-ka. Te tna'a ja
jani ini o ja masu ja vivii ka kuu ma, te suu
i ndása'a vivii-ka o.
24 Kovaa tna'a ja vivii-ka ka ndaa ma, masu
ka jiniñu'u-ka i ja ndasa'a vivii-ka o i, vaa
jâ vivii jâ ni sa'a ña'a maa Su'si ma. Kovaa
maa Su'si ma ni tatnuni ja koo kua'a-ka
jayiñu'u nuu ja ñatuu na jayiñu'u neva'a i
ma.
25 Sukan-va'a ni-ka'nu yikikuñu o a, jin ko
ndi ini nuu tna'a i, te ñatuu jin ko kusiin jin
ko kusu'va i.
26 Te nú ndenu u'vi o ma chi ni-ka'nu
yikikuñu o a u'vi, te nú nde a ka ka'an ñayii
ma ja vivii-ka kaa i ma, te sii ini xeen kúu
ni-ka'nu yikikuñu o a.
27 Te sukan ka kuu ndaka tna'a o ja ni ka
nduu o sa'ya Su'si ma, te nú vivii ka ketna'a
ini ndi-in ndi-in o ma, te yikikuñu Cristo ma
ka kuu ndaka o.
28 Te chukan kúu ja sa'a ni sa'a Su'si ma
ne'un ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma,
te xinañu'u-ka ni sunkani ya tee ka kuu
apóstol ma, ja kúni ka'an "tee ni tetniñu
maa Jesucristo Iya Tátnuni ma." Sani te ni
sunkani ya ñayii ka ndakaxtnu'u tnu'u ni
wa'a maa Su'si ma ja jin ndakaxtnu'u i nuu
ñayii ma. Sani te ni sunkani ya ñayii ka sa'a
milagru ma. Sani te ni sunkani ya ñayii
jin kakan-ta'vi nuu Su'si ma te jin nduva'a
ñayii ka ku'u ma. Sani te ni sunkani ya ñayii
ka chindee ñayii ka jiniñu'u ma. Sani te ni
sunkani ya ñayii ka jito ndaka-ka ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si ma, ja vivii na jin kaka i
nuu Su'si ma. Sani te ni sunkani ya ñayii ja
kuu jin ka'an i in-ka sa'an ja jin ndachiñu'u
i Su'si ma.
29 ¿Te naxe ka jani ini ni? ¿Ndaka ñayii ma
ka kuu apóstol ni tetniñu Jesucristo ma?
¿Xi ndaka i ka kuu ñayii ka ndakaxtnu'u
tnu'u ni wa'a Su'si ma? ¿Xi ndaka i ka kuu
teskua'a ja ka kaxtnu'u nuu in-ka ñayii ma?
¿Xi ndaka i ka kuu ñayii ka sa'a milagru?
30 ¿Xi ndaka i ka kuu ñayii ka jikan-ta'vi
nuu Su'si ma te ka nduva'a ñayii ka ku'u
ma? ¿Xi ndaka i ka ka'an in-ka sa'an ja
ka ndachiñu'u i Su'si ma? ¿Xi ndaka i ka
ndaka'an nawa kúni ka'an sa'an ka ka'an
ñayii yukan ma? Ña'a.
31 Te chukan kúu ja jin ndanduku ni na nde
a ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja kuu jin ko sa'a
ni ja jin kunukuechi ni nuu ya ma, te sukan
jin ko sa'a ni. Te vitna, te káxtnu'u sa in ja
va'a xeen-ka, te sukan jin ko sa'a ni, vaa in
ichi va'a xeen-ka kúu.

13

Ja kanuu-ka kúu ja kútoo tna'a o ma

1 Nú saña, te visi kúu ká'an sa kua'a sa'an
ka ka'an ñayii ñuu ñayivi a xi sa'an ka ka'an
ángel ma, kovaa nú ñatuu kútoo sa ñayii ma
chi sukan-ni kúu in kaa káxin xi sukan-ni
kúu in kaa kíxin, sukan-ni kúu sa.
2 Te visi na kuu ndakaxtnu'u sa nuu ñayii
ma ja ni kaxtnu'u Su'si ma, te visi na kuu
jaku'ni ini sa ndaka ja iyo yu'u nuu tnu'u
Su'si a ji'in ndaka ja iyo yu'u ñuu ñayivi a,
te visi ûni kúkanu ini xeen sa Su'si o a ja
kuu kuña'a sa yuku ma ja ndaya'a i in-ka
nuu koo i ma te ko kuu sukan ma, kovaa
nú ñatuu kútoo sa ñayii ma, masu nawa kúu
sa nuu Su'si ma.

3 Te visi na ndaxiko sa ndaka ja neva'a sa
a te ni'i sa ja kua'a sa ja jin kaa ñayii nda'vi
ma, te visi na kanda sa ja jin ka'mi teku ña'a
ñayii ma kuechi ja ndikin sa Su'si o a, kovaa
nú ñatuu kútoo sa ñayii ma chi nuu Su'si ma
masu nde jiniñu'u ja sa'a sa ma.

4 Ja kutoo tna'a o ma kúu ja kanda o visi
na ndo'o neni o nuu ñayii ma, te kunda'vi
ini ndija o i. Ja kutoo tna'a o ma chi ñatuu
na tnu'u kueñu ini iyo ini anua o ma. Ja
kutoo tna'a o ma chi másu ko kani ini o ja
maa o kúu-ka te kanuu-ka o sana in-ka ñayii
ma.
5 Ja kutoo tna'a o ma chi másu ko ka'an jatu
ko ka'an su'va o nuu in-ka ñayii ma, ni a
másu ko nduku o ja koo va'a-ka maa o ma
sana in-ka ñayii ma, ni a másu ko ndakiti ini
o nuu in-ka ñayii ma, ni a másu ko chu'un
ini o nawa ni ka'an in-ka ñayii ma nuu o ma.
6 Ni a kutachi o ja u'vi ka ndo'o ka tna'a
in-ka ñayii ma, su'va jin kutachi o nú ndi-
maa ja vii ja va'a ka ni'i i ma.
7 Ja kutoo tna'a o ma kúu ja kanda o visi na
ndo'o neni o ma, te vivii kukanu ini o Su'si
ma, te kondetu o ja maa ya chindee ña'a, te
kanda o ndeva'a-ni nawa na kénda nuu o
ma.

8 Su'va jín kutu'va o ja jin kutoo tna'a
ndija ndi-in ndi-in o ni-kani ni-jika, vaa
sukan kútoo ña'a Su'si ma. Kovaa tnu'u
ka ndakaxtnu'u o nuu tna'a o a chi kenda
kivi ja ko kuu sukan ká'an tnu'u Su'si ma,
sani te masu na in ndakaxtnu'u-ka tnu'u
yukan, vaa maa ya jin koo ji'in o ma. Te
ndaka sa'an ka ka'an ñayii ñuu ñayivi a chi
masu nde jin kuatniñu-ka, te ndaka tnu'u
ndichi ka jini ñayii ñuu ñayivi a masu na in
kuatniñu-ka.
9 Vitna chi jaku-ni ka jaku'ni ini o te ka
ndakaxtnu'u nuu tna'a o a.
10 Kovaa kivi jin koo o nuu Su'si ma, ja ka
jini o vitna a chi ni ka ya'a maa i, te masu
chukan jin kukanu ini-ka o, vaa yukan, te
jin kuni ndi'i jin kuni tu'u o ja ndaa ká'an
ya ma.
11 Vaa sukan kúu ja ve kua'nu o te ve
jakun-tnuni-ka ini o ma, sukan ko kuu. Vaa
kivi suchi luluu-ni kúu sa ma chi ni yo ka'an
sa sukan ká'an in suchi luluu, te ni yo jani
ini sa sukan jani ini in suchi luluu ma, te
ni yo ndasa'a sa kuenda sukan-ni ndása'a i
kuenda ma. Kovaa nuu ni kuu java'a-ka sa
ma, te ni xndoo sa sukan ni yo kuu sa nuu
luluu-ka sa ma.
12 Chukan kúu ja vitna a, ja ka jaku'ni ini o a
chi kuenda tnu'u ja yata in espeju ma-ni ka
nde'ya o, te masu ndijin va'a ndaka ja ká'an
ya ja ko kuu ma. Kovaa kivi yukan chi nuu
nuu o jin kuni o ya. Vitna chi jaku-ni jáku'ni
ini sa sukan sa'a Su'si ma, kovaa kivi yukan
chi jaku'ni ndi'i ini sa sukan sa'a Su'si ma
vitna, vaa jini ndi'i jini tu'u ya ndaka sukan
sa'a sukan kúu sa ya.
13 Chukan kúu ja vitna iyo ja ûni jín kukanu
ini ndija o Su'si ma, te ûni jín kondetu o ja
ko kuu sukan ni skuiso Su'si ma, te ûni jín
ku'un ini o ja jin kutoo tna'a ndija o. Te
ndinuni cha'a chi ka ndanuu i ja jin sa'a o,
kovaa ja kanuu xeen-ka kuu ja kutoo tna'a
o ma.

14

Tna'a ja skuta'vi ña'a Xtumani Ndios ma

1 Jin ko ndi ini ni ja jin kutoo tna'a ni,
te jin ndanduku ni nde a kúu ja ni skuta'vi
ña'a Xtumani Ndios ma ja jin sa'a ni ja jin
kunukuechi ni nuu Su'si ma. Kovaa ja jin
ko ndi ini-ka ni kúu ja jin ndakaxtnu'u ni
sukan ká'an tnu'u ni taa Su'si ma ja ko kuu
ma sukan-va'a jin jaku'ni ini o te jin koo
tu'va o ma.
2 Chi vaa ñayii ká'an sa'an ni wa'a Xtu-
mani Ndios ma chi nuu Su'si ma-ni ká'an
i, te masu jin jaku'ni ini ndaka-ka ñayii ka
ndatna'a ma. Vaa maa Xtumani Ndios ma
ni wa'a ma, te maa i-ni jini nawa jiña'a i
Su'si ma, te ni a in-ka ñayii ñatuu jáku'ni ini.
3 Kovaa ñayii ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si
ma chi nuu ñayii ma ndákaxtnu'u i, vaa
ndáka'an-so'o i, te ndáka'an-mani i nuu ñayii
ma, sukan-va'a jin konukuiñi va'a i nuu
Su'si ma.
4 Kovaa ñayii ká'an sa'an ñatuu ka jaku'ni
ini ñayii ma, masu nawa chíndee ña'a i, vaa
maa in-ni i jáku'ni ini ja ká'an i ma. Kovaa
ñayii ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma chi
chíndee i ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja
jin konukuiñi va'a i nuu ya ma.
5 Chukan kúu ja visi kúni sa ja ndaka ni jin
ka'an sa'an taa Xtumani Ndios ma, kovaa ja
kúu ini xeen-ka sa kúu ja jin ndakaxtnu'u ni
tnu'u ni taa Su'si ma. Vaa ja kanuu-ka kúu
ja ndákaxtnu'u o tnu'u ni taa Su'si ma sana ja
ká'an o sa'an ni taa Xtumani Ndios ma. Xi
nú kuu ndaka'an o nawa kúni ka'an sa'an
ni taa Xtumani Ndios ma, te na ndaka'an o,
sukan-va'a jin jaku'ni ini ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si ma te chindee ña'a i ja jin koo
va'a tna i nuu Su'si ma.
6 Va'a-ni. Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya
Su'si o a, nuna jaan sa nuu ka iyo ni a te
ka'an sa in sa'an taa Xtumani Ndios ma, te
nú ma jin jaku'ni ini ni ma, ¿te naxe jin
konukuiñi va'a ni nuu Su'si ma? Chukan
kúu ja va'a-ka ja na kaxtnu'u sa in tnu'u
ndichi xi ndakaxtnu'u sa sukan ni skuiso
Su'si ma ja ko kuu kivi ki'in o ma xi ja
kaxtnu'u sa naxe jin ko sa'a jin ko kuu
ni nani ka ndetu o Su'si ma, sukan-va'a
chindee ña'a i ja jin konukuiñi va'a-ka ni
nuu ya.

7 Vaa ka jini tu maa ni ja yutnu ka tava i
yaa ja kúu flauta ma xi guitarra ma, te nú
jin sa'a neé jin sa'a ñuu-ni i yu'u tnu ma,
masu jaku'ni ini o na yaa ka tava i ma.
8 Te sukan kúu tna ji'in ñayii ka ndetu ja jin
koo i jin kanaa i ma. Nú ma kukaji yu'u
trompeta ma ja kaxtnu'u tnu ma, masu na
in satu'va ja ki'in i jin kanaa i ma.
9 Te suni sukan ka kuu tna o. Nuna jin
ka'an o in sa'an ja masu na in jáku'ni ini
ma, kuenda tnu'u ja ka ka'an neé ka ka'an
ñuu-ni o kúu, vaa ñayii ni ka nduu sa'ya
Su'si ma, masu ka jaku'ni ini i ja ká'an o ma.
10 Kua'a xeen sa'an ka ka'an ñayii ni-ka'nu
ñuu ñayivi a, kovaa ni-in, te ko ka'an o ja
ñatuu na in ma ndaka'an nawa kúni ka'an.
11 Kovaa nú saña, te ñatuu jáku'ni ini sa
sa'an ká'an in-ka ñayii ma chi in ñayii masu
ñuu yukan kúu sa nuu ñayii ká'an ma, te
ñayii ká'an ma chi ñayii in-ka ñuu kúu i nuu
sa.
12 Sukan tna yo'o ja ka ñu'u ini o ja jin
ni'i kua'a o ja skuta'vi ña'a Xtumani Ndios
ma ja jin kunukuechi o nuu Su'si ma. Te
jín nduku o kua'a-ka naxe jin sa'a o ja jin
chindee o ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja
jin konukuiñi va'a-ka i nuu ya.
13 Chukan kúu ja nú na in ká'an sa'an ja
masu ka jini o a, te na kakan-ta'vi i nuu
Su'si ma ja na kuu ndaka'an i nawa kúni
ka'an ma.
14 Vaa nú saña, te jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma
ji'in sa'an ja ñatuu jaku'ni ini sa nawa ká'an
ma, ini anua sa ma jikan-ta'vi, kovaa masu
jáku'ni ini sa te masu chíndee ña'a i ja koo
va'a-ka sa nuu Su'si ma.
15 Te nú sukan, ¿nawa sa'a sa? Va'a-ka ja
kakan-ta'vi sa nuu Su'si ma ji'in ini anua sa
a, kovaa na jaku'ni tna ini sa. Kata sa ji'in
ini anua sa a nuu Su'si ma, kovaa na jaku'ni
ini sa ja jita sa ma.
16 Vaa nú ndáchiñu'u ni Su'si ma ji'in
ini anua ni ma, te nú iyo in ñayii
ñatuu jaku'ni-ka ini tnu'u Su'si o a, te ja
ndákuan-ta'vi ni nuu Su'si ma, masu kuu
ndaskuiso i te ka'an i ja sukan ko kuu ja ni
ka'an ni ma. Vaa ñatuu jáku'ni ini i nawa ni
ka'an ni ma.
17 Vaa ndijin chi ja va'a kúu ja sa'a ni ja
ndákuan-ta'vi ni nuu Su'si ma, kovaa nuu
in-ka ñayii ma, masu nawa chíndee ña'a i ja
koo va'a-ka i nuu Su'si ma.
18 Ndákuan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja saña
ká'an kua'a-ka sa'an sana ndaka ni.
19 Kovaa nuu ka ndatna'a o ja ni ka nduu
o sa'ya Su'si o a chi va'a-ka ja uni kuun
u'un-ni tnu'u ja jin jaku'ni ini ñayii ma ka'an
sa ja káxtnu'u sa nuu i ma, sana ja ka'an sa
uxi mil tnu'u sa'an ja masu jin jaku'ni ini i
ma.
20 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a,
máko jin ko kani ini ni sukan ka jani ini
suchi kuechi ma, vaa ñatuu ka jini i nawa
jin sa'a i ma. Su'va jin kani ini ni sukan ka
kuu ñayii java'a ma ja jâ ni ka teku-ka ini
i ma te ka jini i nawa ka sa'a i ma. Kovaa
nuu ja u'vi ma, te jin ko kuu ni sukan kúu
in suchi luluu ma ja ñatuu na ja u'vi ñu'u ini
anua i ma.
21 Vaa nuu tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma sa'a
ká'an i: “Kuatniñu sa ñayii in-ka ñuu in-ka
sa'an ma ja jin ka'an i nuu ñayii ñuu ya'a,
kovaa ni masu jin koniniso'o i, sa'a ká'an
Iya Tátnuni ma.”
22 Chukan kúu ja ñayii ka ka'an ndeva'a-ni
in-ka sa'an ni wa'a Su'si ma chi iyo ja nuu
ñayii ñatuu ka kandija tnu'u Su'si o a jin
ka'an i, sukan-va'a jin kuni ñayii yukan
ja ñayii ka ka'an ma, ka iyo i ji'in Su'si
ma. Kovaa tnu'u káxtnu'u Su'si ma chi
yo'o chi iyo ja jin ndakaxtnu'u o nuu ñayii
ka kandija Su'si ma, sukan-va'a jin kuni i
nawa iyo ja sa'a ya ja jin kuu o ma.
23 Chukan kúu ja jin ndasa'a maa o kuenda
ja nú nuu ka ndatna'a o a ja ni ka nduu
o sa'ya Su'si ma, te ndi-in ndi-in sa'an
jin ka'an ni, te jin kivi koo ñayii ñatuu
jin kuni-ka tnu'u Su'si a, xi ñayii ñatuu
kandija-ka Su'si o a chi jin ka'an i ja ni ka
nduneé janitnuni o a ja sukan ka kuu o ma.
24 Kovaa nú ndaka o ka ndakaxtnu'u tnu'u
ni taa Su'si ma, te nuna kivi in ñayii ñatuu
jini tnu'u Su'si a, xi ñatuu kándija i ya ma,
te kuniso'o i ndaka tnu'u ka ka'an o ma, te
ndasa'a i kuenda, te kandija i Su'si ma.
25 Te ja ni ndakunitnuni i naxe iyo ini anua
i ma nuu Su'si ma, te ndachindeyi i nuu i
te ndachiñu'u i Su'si ma, te ndaka'an i ja ja
ndaa ndija kúu ja iyo Su'si ma nuu ka iyo o
ma.
26 Te sa'a jín sa'a o nuu ka ndatna'a o ja
ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, iyo ja jin koo
tu'va ndi-in ndi-in o nú nde o kata xi ka'vi
o in salmo, xi kaxtnu'u o nawa kúni ka'an
tnu'u Su'si o a, xi ka'an o in-ka sa'an, xi jin
ndakaxtnu'u o tnu'u ni kaxtnu'u Su'si ma,
xi jin ndaka'an o nawa kúni ka'an tnu'u ni
kaxtnu'u Su'si ma. Kovaa ndaka jin sa'a
vii jin sa'a va'a o, máko jin kanduu jin
kani'ni o, sukan-va'a na chindee ña'a i ja jin
konukuiñi va'a ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si
ma.
27 Te nú ka iyo ñayii jin ka'an in-ka sa'an,
in uu-ni i na jin ka'an, kovaa maa maa i na
ka'an, te koo in ñayii ndaka'an nawa kúni
ka'an ja ka ka'an in in i ma.
28 Kovaa nú ñatuu na in kuu ndaka'an nawa
kúni ka'an sa'an kúni i ja ka'an i ma chi
va'a-ka ja na kasiyu'u i, te ka'an yu'u i ja
kuu maa i ji'in Su'si ma.
29 Te suni sukan jín sa'a tna tee ka
ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma. In
uu-ni de ndákaxtnu'u, te jín ndasa'a maa
ñayii ma kuenda.

30 Te nú na in núkoo ma te ni kaxtnu'u Su'si
ma tnu'u ndakaxtnu'u i ma, te kua'a ñayii
xinañu'u ma tnu'u ja na ka'an i.
31 Vaa kuu ndi-in ndi-in ni jin ndakaxtnu'u
tnu'u Su'si ma, sukan-va'a ndaka o jin
kutu'va, te sukan-va'a ndaka o jin konin-
iso'o ja jin ndaka'an-so'o nuu tna'a o ma.
32 Vaa tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a
Su'si ma chi jâ na'a de nawa ni kaxtnu'u
Su'si ma, te kuu jin kondetu de.
33 Vaa Su'si ma, masu in Su'si sakanuu
sakani'ni kúu ya, su'va ja kúni Su'si ma kúu
ja jin koo mani o.

Sukan sa'a ya nuu ka ndatna'a ndaka
ñayii ni ka nduu sa'ya ya ma, ja ñatuu na
ja u'vi-ka ka sa'a i ma,
34 te chukan kúu ja vivii jin sa'a ni nuu ka
ndatna'a ni ma, te jín kasiyu'u ña'a ma, vaa
masu na'a vii ja jin ko kukuu yu'u ña. Su'va
jín kuandetu ña sukan ka jandetu ña nuu
yii ña ma, sukan ká'an tna tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma.
35 Nú iyo nawa jin kakan-tnu'u ña
sukan-va'a jin kutu'va ña, va'a-ka ve'e ña
ma, te jin kakan-tnu'u ña nuu yii ña ma.
Vaa masu na'a vii ja ká'an ká'an ña nuu ka
ndatna'a o ma.

36 Jin kona'a ni ja masu nuu ka iyo maa
ni a ni kee tnu'u Su'si ma. Te ni masu nuu
maa in-ni ni ni kenda tnu'u Su'si o a, vaa
jin ko sa'a ni sukan ka jani ini maa ni.
37 Nú na in jani ini ja in ñayii ndákaxtnu'u
tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu i, xi in ñayii jâ
ni teku-ka ini nuu Su'si ma kúu i chi iyo
ja ndakunitnuni ndandaa i ja ndimaa ja
tátnuni maa Iya Tátnuni ma kúu ja tée sa a.
38 Kovaa nú na in ñatuu jan-ta'vi tna'a ja
ká'an sa a, masu iyo i ji'in Su'si ma.
39 Chukan kúu ja jin ko ndi ini-ka ni ja
jin ndakaxtnu'u ni tnu'u táa Su'si ma, te
máko jin ka'nu ndee ni ja jin ka'an i in-ka
sa'an ma, kovaa máko jin sakanuu jin
sakani'ni-ni ni.
40 Te ndaka jin sa'a vii jin sa'a va'a ni.

15

Ja ndaa ndija kúu ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma

1 Vitna ndáka'an ndaa ndáka'an ndija sa
tnu'u va'a tnu'u vii ni kaxtnu'u sa nuu ni ja
ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, vaa jâ ni ka
jan-ta'vi ni tnu'u Su'si o a te ka kandija ni,
te chukan kúu ja ka nukuiñi va'a ni onde
vitna.
2 Te nú ndimaa jin ko kandija ni te ma jin
xndoo ni tnu'u Su'si o a ja ni kaxtnu'u sa
ma, te jin ndani'i ta'vi ni, te nuna jin xndoo
ni, masu nde jiniñu'u ja ni ka sa'a ni tnu'u
ja ni ka kandija ni ma.
3 Vaa saña chi ni kaxtnu'u ndi'i kuiti sa
nuu ni sukan ni kaxtnu'u ya nuu sa onde
xinañu'u ma, te ja ni kaxtnu'u ya ma kúu ja
Cristo ma, ni ji'i ya ja na xnaa ya kuechi o
ma, sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma.
4 Te ni ka chu'u i ya, te nuu uni kivi ma, te
ni ndateku ya, sukan ká'an tutu ndee tnu'u
Su'si ma.
5 Te ni kenda ya nuu iyo Cefas ma, te saa ni
kenda ya nuu ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin
ya ma.
6 Te sani te ni kenda ya nuu ka iyo vi'i-ka
u'un cientu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma,
te kua'a i ka teku-ka, te jaku i, jâ ni ka ji'i.
7 Sani te ni kenda ya nuu iyo Jacobo ma.
Sani te ni kenda ya nuu ndaka tee ni
tetniñu ya ma.
8 Te sandi'i-nka ja ndaka de ma, te ni kenda
ya nuu sa ma, te ni ndo'o sa sukan kúu in
lulu ja kuee xeen ni kaku i te ni ji'i nuu i
ma, vaa onde yukan, saa ni ndakâku jaa sa
nuu ya ma te ni xndoo sa ja u'vi ma.
9 Chukan kúu ja ndaka-ka tee ni tetniñu ya
ma, ka ndanuu-ka de sana saña, te saña chi
masu kaa masu iyo sa ja konani sa tee ni
tetniñu ya ma, vaa ni yo sondikin sa ndaka
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a nkuu.
10 Kovaa ja ni kunda'vi ini ña'a Su'si ma kúu
ja ni nduu sa sukan kúu sa vitna a. Te masu
in ja kuan naa kúu ja ni skuta'vi ña'a ya a
chi ja maa ya, te suu sa ni satniñu-ka sana
ndaka-ka de ma. Kovaa masu ja tnu'u ndee
tnu'u ndatnu maa sa kúu ja ni satniñu sa
ma, nú masu ja sukan nda'vi ini maa ya ma,
te ni taa ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma
ja kuu sa'a sa sukan kúni ya ma.
11 Vaa visi saña xi maa de ni ka kaxtnu'u
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a nuu ni a, te ni ka
kandija ni a.

12 Te nú ni ka kaxtnu'u sa ja Cristo ma,
ni ndateku ya ne'un ñayii ni ka ji'i ma,
¿naxe kúu ja ka ka'an jaku ni ja ñatuu na
in ndateku nuu ni ji'i i ma?
13 Vaa nú ñayii ni ji'i ma, ma ndateku i, suni
ñatuu ni ndateku Cristo ma.
14 Kovaa nú ñatuu ni ndateku Cristo ma
sukan ka ka'an jaku ni a, masu nde jiniñu'u
ja ka káxtnu'u sa a, te masu nde jiniñu'u ja
ka kukanu ini o Su'si ma, nú sukan.
15 Te nú sukan, te saña chi ni ka nduu sa tee
ñatuu ka kaxtnu'u ndaa tnu'u Su'si ma, nú
sukan, vaa saña chi ka kaxtnu'u sa sukan ni
sa'a Su'si ma ja ni ndaxteku ya Cristo ma, te
naku ka jani ini ni ja masu jin ndateku ñayii
ma, te vitna ja Cristo ma chi ni ndateku ya
ma, te nú ñatuu ka ndateku ndija ñayii ma,
kuiti ñatuu ni ndateku Cristo ma.
16 Vaa nute ndija ja ma kuu jin ndateku
ni-in ñayii ni ka ji'i ma, suni ñatuu ni
ndateku Cristo ma.
17 Nú ka jani ini o ja ñatuu ni ndateku Cristo
ma, te masu nde jiniñu'u ja ka ka'an o ja ka
kukanu ini o Su'si ma ja sa'a ya ja jin kaku

o nuu ja u'vi ma. Nú sukan chi ñatuu jin
naa-ka kuechi o ma nuu Su'si ma.
18 Te nú sukan chi ñayii ka kukanu ini i
Cristo ma te ni ka ji'i i ma chi, ¿ni ka skenaa
i maa i, ka jani ini ni?
19 Te nú ka kukanu ini o Cristo ma ja yika-ni
ja jin koo va'a o ñuu ñayivi ya'a chi masu
na tnu'u kanu ini ja jin ndateku o, te ñayii
ka kunda'vi ka kukee-ni ka kuu o sana
ndaka-ka ñayii ma.

20 Kovaa ja ndaa ndija ka ka'an sa a ja
Cristo ma ni ji'i ya, te suu ya ni ndateku
xinañu'u ne'un ñayii ni ka ji'i ma, te sana
kenda kivi ja jin ndateku tna i sukan ni
ndateku ya ma.
21 Vaa kuechi in tee ni sa'a so'o nuu Su'si
ma, te chukan kúu ja ndaka ñayii ma jin
kûu. Te vitna ja ni ndateku Cristo iya ni kii
ñayivi ñuu ñayivi a kúu ja ñayii ka kukanu ini
i ya ma chi jin ndateku tna i nuna jin kûu i
ma.
22 Vaa kuechi Adán ma, te ndaka ñayii ma
ni ka jiso kuechi, te jin kûu i. Te suni ja
maa Cristo ma, te ndaka ñayii jin kukanu
ini ya ma chi sa'a ya ja jin ndani'i ta'vi i te
jin koteku i.
23 Te vivii ni jakin tna'a ya. Vaa xinañu'u
Cristo ma ni ndateku. Sana kenda kivi ja
ndii Cristo ma, te jin ndateku yo'o ja ka
kukanu ini o ya ma.
24 Sani te jinu ndaka ma. Te ndakua'a Cristo
ma ndaka ja tátnuni ya ma nuu nda'a Yuva
o Su'si ma, vaa ni kundee ya ni xnaa ya
ndaka ja iyo ñuu ñayivi a ja tátnuni i ma
nkuu.
25 Vaa jiniñu'u ja tatnuni Cristo ma ñuu
ñayivi ya, onde kundee ya nuu ja ñatuu
kúnimani nuu ya ma te skendoo ya i chii ja'a
ya ma.
26 Sani te nú ni jinu, te xnaa ya tna'a ja ni
yo sa'a ja jin kûu ñayii ma, te ñatuu na in
kûu-ka.
27 Vaa ndaka ja iyo ñuu ñayivi a chi ni
tatnuni Su'si ma ja Cristo ma tatnuni nuu
ndaka, te jin kandija i ja ká'an ya ma. Kovaa
masu ká'an ja onde maa Su'si ma, Cristo ma
tatnuni nuu ya. Vaa su'va maa Su'si ma ni
sa'a ja ndaka ja iyo ñuu ñayivi a, jin kandija
i nuu Cristo ma.
28 Te nú ni kuu ja ndaka ja iyo ñuu ñayivi a
ka kandija nuu Cristo ma, sani te maa Su'si
ma ndatnii ja ndatatnuni ya nuu ndaka
ja iyo ñuu ñayivi a, te maa Cristo ma chi
skendoo ya ndaka nuu nda'a Su'si ma, te
kandija ya, sukan-va'a maa Su'si ma ko kuu
iya tatnuni nuu ndaka ma.

29 ¿Te nava'a ka ka'án ni ja ma jin ndateku
ñayii ni ka ji'i ma, te vitna ja maa ni chi ka
jandute ñayii ma nuu tniñu ñayii ni ka ji'i
ma, sukan-va'a kuu jin ndateku i, ka ka'án
ni?
30 ¿Te nava'a ndi-kivi ndi-ñuu ka iyo yika
sa ja jin ndo'o jin neni sa, nú ñatuu na tnu'u
kanu ini ja ndateku o te koo o ji'in Su'si ma?
31 Vaa ká'an sa nuu ni ja ndi-kivi ndi-ñuu ka
iyo yika sa ja jin ka'ni ña'a i. Kovaa ka iyo
sii ini sa, vaa vitna chi vivii ka kuu ni nuu
Cristo ma.
32 ¿Te nava'a saña, te ni kanaa xeen sa ji'in
kiti xeen ka iyo ñuu Éfeso ma, nú ñatuu na
tnu'u kanu ini ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i
ma? Te nú sukan, te va'a-ka: “Na jin kaa
o te na jin ko'o o, vaa yutnee te jin kûu o”,
sukan ka ka'an jaku ñayii ma.
33 Kovaa máko jin kua'a ni tnu'u ja jin ko
xnda'vi ña'a i ja sukan ka ka'an i ma. Vaa
ñayii ka ndikin tna'a ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi
ma chi jaku-ni, te jin ndasa'a tna i ja u'vi
sukan ka sa'a ñayii yukan ma.
34 Su'va jin konde'ya va'a ni nawa jin sa'a
ni, sukan-va'a ma jin ndakuiso kuechi-ka
ni. Vaa ka iyo jaku ni ja ñatuu ka jaku'ni ini
ni sukan kúni Su'si ma ja jin ko sa'a ni, te
sa'a ká'an sa sukan-va'a jin ndakukan-nuu
ni.

35 Te kuiti ka iyo jaku ni ja jin
kakan-tnu'u ni: “¿Naxe jin ndateku ñayii
ni ka ji'i ma? ¿Te naxe jin kava yikikuñu
ñayii ma, nuna jin ndateku i ma?”
36 ¡Masu ka ndasa'a ni kuenda nawa ka
ka'an ni a! Chi vaa onde ja ka saka ni nuu
ñu'ú ma chi xinañu'u kûu i, sana kuite i ma.
¿Te nava'a ñatuu ka ndasa'a ni kuenda?
37 Vaa masu viyu ma kúu ja saka ni ma, nú
masu ja in nuni-ni kúu, xi ndeva'a-ni na
ndikin saka o ma, kovaa nini ja onde kûu
i, sana kuite i.
38 Vaa maa Su'si ma sa'a ja kuite i te kua'nu
i sukan kúni maa ya ma. Te maa maa i jin
kuite. Nuni ma, te kuite in viyu, te triu ma,
te kuite in triu, te vivii koo i.

39 Vaa masu ndaka yikikuñu i ma, inuu-ni
ka kuu i. Vaa yikikuñu ñayii ma, ji'in
yikikuñu kiti ma, ji'in yikikuñu tiaka ma,
ji'in yikikuñu kiti ka ndava ma, masu
inuu-ni ka kuu.
40 Te sukan tna kúu vaa ka iyo ja ka iyo
andivi ma, te ka iyo ja ka iyo nuu ñu'ú ya.
Kovaa ja ka iyo andivi ma, vivii ka na'a i
yukan, te ja ka iyo nuu ñu'ú ya, vivii ka na'a
i ja ka iyo i nuu ñu'ú ya.
41 Te ja ndii kandii ma, masu inuu kuu ji'in
ja ndii yoo ma, ni a tiuxini ma masu inuu
ka tnuu ndaka i ma.

42 Te suni sukan ko kuu ja jin ndateku
ñayii ni ka ji'i ma. Vaa jin chu'u o in
yikikuñu ja tivi ma, te ndateku in yikikuñu
ja masu naa masu tivi-ka.
43 Te jin chu'u o in yikikuñu ja masu
jiniñu'u-ka, te ndateku in yikikuñu ñayii ja
vivii kava i. Te chu'u o in yikikuñu ja masu

nawa kuu-ka sa'a i, te ndateku in yikikuñu
ñayii ja koo tnu'u ndee tnu'u ndatnu i.
44 Te ja chu'u o ma, in yikikuñu ja tivi-ni
kúu i, kovaa ja ndateku i ma, te nduu i in
yikikuñu ñayii koo ji'in Su'si ma. Vaa yo'o
chi, sukan kúu yikikuñu kiti ma, sukan kúu
yikikuñu o a ja ka iyo o nuu ñu'ú o ya. Te
iyo in-ka yikikuñu o ja koo andivi ma ji'in
Su'si ma.
45 Vaa sukan tna ndee tnu'u Su'si ma:
"Adán ma kúu tee xinañu'u ni sa'a Su'si ma,
te ni iyo de ñuu ñayivi a, te kuechi ja u'vi ni
sa'a de ma kúu ja iyo ja jin kûu ndaka ñayii
ma." Te Jesucristo ma, andivi ma iyo ya, te
ni kii ñayivi ya ñuu ñayivi a, te ni ndo'o, ni
neni ya, sukan-va'a kuu jin koteku ñayii ma.
46 Te chukan kúu ja ka jini o ja xinañu'u-ka
yikikuñu o a kûu i te naa i, sukan ka kuu
yikikuñu kiti ma, sana ndataa Su'si ma in
yikikuñu jaa, ja no'o i te koo i andivi ma.
47 Vaa Adán ma kúu tee xinañu'u ni sa'a Su'si
ma, te ni iyo de ñuu ñayivi a, te Jesucristo
Iya Tátnuni ma, visi ni kii ñayivi ya ñuu ñayivi
a, kovaa andivi ma kúu nuu iyo ya.
48 Te jín kona'a o ja sukan-ni ni ndo'o
yikikuñu Adán ma ja ni iyo de ñuu ñayivi a,
sukan-ni jin ndo'o yikikuñu ñayii ka iyo ñuu
ñayivi a vitna a. Te jín kona'a o ja sukan kaa
yikikuñu iya iyo andivi ma, sukan jin nduu
yikikuñu ñayii jin nu koo andivi ma te jin
koo i ji'in ya ma.
49 Te chukan kúu ja sukan kaa tee ni iyo ñuu
ñayivi a, sukan-ni ka ndaa tna o vitna. Te
suni kenda kivi ja jin kava o sukan kaa iya
iyo andivi ma.
50 Ja ndaa ndija ká'an sa ja yikikuñu o a,
sukan kaa i ja iyo i ñuu ñayivi ya chi ja tivi-ni
ja naa-ni kúu i, te masu kuu ndenda i nuu
tatnuni Su'si ma, vaa masu iyo i ja nduta'vi
i nuu ka iyo ja masu jin tivi masu jin naa
ma.
51 Kovaa kúni sa ja jin kuni ni in tnu'u
jaa ni kaxtnu'u Su'si ma, ja masu ndaka o
jin kûu, kovaa kenda kivi ja ndaka o, jin
ndasama yikikuñu ka neva'a o vitna a.
52 Te in ja nunuu-ni ko kuu, sukan-ni
ndakueni o ma te ndakoto o ma-ni, nú ni
jinu ja tivi trompeta ma. Vaa tivi trompeta
ma. Sani te ñayii ni ka ji'i ma, te jin ndateku
i, te masu kuu jin naa-ka i, te yo'o ja ka
teku-ka o a chi jin ndasama yikikuñu ka
neva'a o vitna a.
53 Vaa jiniñu'u ja yikikuñu o ja naa ja tivi
a, nduu i in yikikuñu ja masu naa ja masu
tivi-ka, te masu kûu-ka i, vaa koteku i
ni-kani ni-jika.
54 Te nú ni kuu ja yikikuñu o a ja kûu ja tivi
ja naa, te ni nduu i in ja masu ja kûu-ka ja
masu ja tivi-ka ja masu ja naa-ka, sani te ko
kuu sukan ndee nuu tnu'u Su'si ma ja ká'an
sa'a ma: "Ni kundee ja koteku o ma, ni xnaa
i ja kûu o ma.
55 ¿Ndenu iyo ja xtna'a ña'a i te kundee i
ja'ni i ñayii ma? ¿Ndenu iyo yavi yinee ndiyi
ma ja kundee i nuu o a?" Sa'a ká'an ma.
56 Kovaa kuechi ja jâ ni ka jini o tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, te ja u'vi ma, xtna'a
xtna'a ña'a i, xi ma kundee i ja kuiso kuechi
o, te kûu o.
57 Kovaa ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o
a, te ni sa'a Su'si ma ja jin kundee o nuu ja
u'vi ma, te chukan kúu ja jin ndakuan-ta'vi
jin ndakuan-ta'vi-ni o nuu ya ma.
58 Chukan kúu ja ndijin ja kútoo ña'a sa
a, ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, ni-yu'u
ni-ini ni jin konukuiñi va'a ni nuu Su'si a, te
jin satniñu jin satniñu-ka ni nuu Iya Tátnuni
ma, vaa ka jini o ja masu ka satniñu ka'a o
nuu Iya Tátnuni ma.

16

Sa'a jín sa'a o ora jin ndakua'a o nuu Su'si ma ja jin kuatniñu ñayii ni ka nduu sa'ya ya ma

1 Te ja jin ndakua'a ni nuu Su'si ma, jin
sa'a ni sukan ni tatnuni sa nuu ñayii ni
ka nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo i ñuu
Galacia ma, sukan-va'a jín kuatniñu ñayii ni
ka ndusiin nuu ja u'vi ma te ka jinukuechi
ñukuun i nuu Su'si o a.
2 Te ndi-in ndi-in ni, kivi xinañu'u ja kéja'a
smana ma jin sa'a siin ni jaku ja sukan ni
ka ni'i ni ma sukan-va'a jin ndakua'a ni
nuu Su'si ma. Te jin tava'a ni sukan-va'a
kivi jaan sa ma, te masu jiniñu'u ja jin
ndaxtutu-ka ni ja jin ndakua'a ni nuu Su'si
ma.
3 Te nuna jaan sa, te tetniñu sa ñayii jin kaji
maa ni ma, te jin koo i ñuu Jerusalén ma
jin xsia'a i xu'un jin ndaxtutu ni ma, te jin
kinda'a i in carta nuu ká'an ja maa ni ni ka
tetniñu ja jin kuu ñayii yukan.
4 Te nú jiniñu'u ja ki'in maa sa, te ki'in sa
ji'in ñayii ma.

Ká'an Pablo ma ndaka tniñu jani ini de ja sa'a-ka de nuu Su'si ma

5 Ki'in sa ñuu Macedonia ma, sana jaan
sa nuu ka iyo ni a.
6 Te xi saa kuu-nka, te kendoo sa ji'in ni, te
jin koo o nani ya'a kivi vijin ma. Te sana jin
ndaskaka ichi ña'a ni nuu ki'in sa ma.
7 Vaa ñatuu kúni sa ja yika-ni ja ya'a kunu sa
ja kuni ña'a sa chi kúni sa ja jin koo o jaku
kivi, nuna kachi maa iya tátnuni nuu o a.
8 Kovaa koo sa ñuu Éfeso a onde Viko
Pentecostés ma.
9 Vaa ni ndakune maa Su'si ma ye'e a ja kuu
satniñu sa, visi ñatuu ka kunimani ñayii a
nuu sa.
10 Te nú ni kenda Timoteo a nuu ka iyo ni
a, te jin ko ndi ini ni ja na koo sii ini de ji'in
ni, vaa tee satniñu nuu iya tátnuni nuu o a
sukan satniñu sa a kúu de.

11 Chukan kúu ja ni-in ni, másu ko jin saxiko
ni de, su'va jin chindee ni de ja na ki'in sii
ini de nuu ki'in de ma, sukan-va'a na ndii
sii ini de nuu iyo sa ya, vaa ka ndetu sa de
ji'in jaku-ka tna'a o ni ka nduu sa'ya Su'si o
a.

12 Te siki ja ñani o Apolos ma, ni jiña'a,
ni jiña'a sa de ja jaan de ji'in ñani o a jan
koto ña'a de ndijin, kovaa ñatuu ni kuni
de ja jaan-ni de vitna, kovaa jaan de nuna
ndanune de.

Sukan ka ndakan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka iyo ñuu Corinto ma

13 Jin ko koto va'a ni maa ni, te jin
konukuiñi vava'a ni, te másu ko jin xndoo
ni Su'si iya ka kukanu ini o a, te in-ni ja jin
kani ini ni, te máko jin koyu'u ni.
14 Te ndaka ja ka sa'a ni ma, te jin sa'a vii
jin sa'a va'a ni, te sukan, te ka kaxtnu'u ni
ja ka kutoo nuu tna'a ni ma.
15 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, jâ
ka jini ni ja ndaka tna'a tee kúu Estéfanas
ma, ka kuu i xinañu'u ja ni ka kandija i
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a, sana ndaka-ka
ñayii ñuu Acaya ma. Te ndaka maa de ji'in
tna'a de ma ka jinukuechi nuu ñayii ni ka
ndusiin nuu ja u'vi ma te ka jatanuu de ka
jinukuechi de nuu Su'si ma.
16 Te chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu ni
ja jin chindee ni ndaka ñayii ka jinukuechi
nuu Su'si ma sukan ka sa'a tna o a.
17 Ni kusii ini xeen sa ja ni ka kenda koo tee
kúu Estéfanas ma, ji'in tee kúu Fortunato
ma, ji'in tee kúu Acaico ma. Vaa suu de
ni ka chindee ña'a tna'a ja ñatuu ni kuu jin
chindee ña'a ni ma.
18 Te ja ni ka sa'a de sa'a, te ni ka ndani'i sa
tnu'u kanu ini, te sukan ni ka ndani'i tna
ni tnu'u kanu ini. Chukan kúu ja jiniñu'u ja
jin ndakuni ni ndaka ñayii ka sa'a sukan ka
sa'a de a te jin chindee tna ni i.
19 Ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña ndaka ñayii ni
ka nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo i ñuu Asia a,
ji'in tee kúu Aquila a, ji'in ña'a kúu Priscila
a, ji'in ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o
ma ja ka ndatna'a i ve'e de ma. Ja maa iya
tátnuni nuu o a, te ka ndakan-tnu'u ñaña'a
ña ndaka de.
20 Te ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña ndaka ñayii
ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo i ya'a, te
jin ndakua'a tna'a ni nchuxi ndi-in ndi-in
ni.

21 Te maa sa ja kúu sa Pablo a, tee sa
ji'in nda'a maa sa nchuxi ya'a, vaa ka kutoo
tna'a o a.
22 Kovaa nú nde in ñatuu kútoo Jesucristo
iya tátnuni nuu o a, ko kuu i in ñayii skenaa
maa i nuu ja u'vi ma, sukan ká'an maa ya
ma. Vaa Iya Tátnuni ma, jâ vee ya.
23 Te ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Jesucristo
iya tátnuni nuu o a na jin koo ji'in ni ni-kani
ni-jika.
24 Ja maa Cristo Jesús ma kúu ja kútoo xeen
ña'a sa ndaka ni. Te sukan kó kuu.

Carta ku-uu ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Corinto ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ni ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Corinto ma

1 Saña, kúu sa Pablo tee ni tetniñu Jesu-
cristo ma ja sukan ni kuu ini maa Su'si ma,
te ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña sa ji'in ñani o
Timoteo a ndaka ni ja ni ka nduu ni sa'ya
Su'si o a ja ka iyo ni ñuu Corinto ma ji'in
ndaka ni ja jâ ni ka ndusiin ni nuu ja u'vi
ma ja ka iyo ni ñuu Acaya ma.
2 Te maa Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo iya
tátnuni nuu o a, na skuta'vi ña'a ya ja vii ja
va'a, te jin koo mani ni.

Sukan ni ndo'o ni neni Pablo ma

3 Ja vii ja va'a kúu Su'si o, Yuva Jesucristo
iya tátnuni nuu o a, ja kúu ya Yuva o iya
nda'vi ini xeen ma. Te maa ya kúu Su'si o,
iya ndátaa tnu'u kanu ini ma.
4 Vaa ora ka iyo o nuu tnundo'o tnuneni ma
chi maa ya ndátaa tnu'u kanu ini nuu o a,
sukan-va'a suni maa tna'a tnu'u kanu ini ni
taa ya ma, te jin ndakua'a tna o nuu tna'a o
ñayii ka iyo nuu tnundo'o tnuneni ma.
5 Vaa visi kua'a jichi ka ndo'o ka neni o
ja kuechi ja ka ndikin o Cristo ma, kovaa
sukan kua'a jichi ndáka'an-mani tna ña'a
maa Cristo ma.
6 Chukan kúu ja nú ka ndo'o ka neni
sa ma chi ja va'a maa ni kúu, vaa jin
ni'i ini sa naxe jin ndaka'an-mani ña'a
sa te jin ndani'i ta'vi ni. Te nú Su'si
ma, ndáka'an-mani ña'a ya saña ma chi
suni ja va'a maa ni kúu chi suni kuu jin
ndaka'an-mani tna ña'a sa, sukan-va'a jin
kundee ni nuu tnundo'o tnuneni ma te
jin ndani'i ta'vi ni, vaa maa Cristo ma
ndaka'an-mani ña'a nú ka ndo'o ka neni ni
sukan ka ndo'o ka neni sa a.
7 Te ka kukanu ini sa ja sukan ko kuu ji'in
ni, vaa ka jini sa ja sukan ka ndo'o ka neni
ni ji'in sa a, te chukan kúu ja jin ndani'i ni
tnu'u kanu ini ji'in sa.
8 Vaa ka kuni sa ja jin kuni ni sukan ni
ka ndo'o, ni ka neni sa ñuu Asia ma, vaa ûni
jâ ni ka skenaa ndi'i sa tnu'u kanu ini ja jin
koteku sa nkuu.
9 Vaa jâ ka iyo yika sa ja jin kûu sa nkuu,
te ni ka jani ini sa ja kuiti jâ ni ka skenaa
sa maa sa ma nkuu. Kovaa sa'a ni kuu,
sukan-va'a jin kutu'va-ka sa ja jin kukanu
ini sa Su'si ma te masu jin kukanu ini sa
maa sa ma, vaa visi na jin kûu sa ma, kovaa
Su'si ma kúu iya ndáxteku ñayii ni ka ji'i ma.
10 Te suu ya ni sa'a ja ni ka kaku sa, te suu
ya sa'a ja ka kaku sa onde vitna a, te ka
kukanu ini sa ja maa ya sa'a ja jin kaku sa
ja ma jin ka'ni ña'a i.
11 Vaa ka chindee ña'a ni, ka jikan-ta'vi
ni nuu Su'si ma ja jin kuu sa, te tna'a ja
vii ja va'a táa Su'si ma te kua'a ñayii jin
ndakuan-ta'vi nuu ya.

Nava'a ni ndaxsama Pablo ma kivi ki'in de ñuu Corinto ma

12 Te ka kutachi xeen sa, vaa maa Su'si
ma kúu iya chíndee ña'a ja in jayiñu'u kúu
ja sukan ka sa'a sa, te onde maa Su'si ma
na'a ja ka ka'an ndaa ka ka'an ndija sa ka
iyo sa ñuu ñayivi a, te ñukuun-ka ka kuu sa
ji'in ni, te cha'a chi masu ja sukan jani ini
ñayii ñuu ñayivi a kúu chi ja ni skuta'vi ña'a
maa Su'si ma kúu ja ka sa'a sa sa'a.
13 Vaa ñatuu ka tee sa nuu carta sa a in-ka
tnu'u ja masu kuu jin ka'vi ni te masu kuu
jin jaku'ni ini ni, su'va ni ka nduku sa naxe
jin tee sa sukan-va'a kuu jin jaku'ni ini ni
te jin koo va'a-ni nuu Su'si o a.
14 Vaa jâ ni ka jaku'ni ini ni jaku nawa ka
kuu sa nuu ni a, te chukan kúu ja kivi ndii
Jesús iya tátnuni nuu o a, te jin kuni ni ja in
jayiñu'u ka kuu sa nuu ni a, te sukan ka kuu
ni nuu maa sa a.
15 Te kúkanu ini sa ja sa'a ka jani ini
tna ni, te chukan kúu ja ni jani ini sa
ja jaan sa xinañu'u-ka nuu ka iyo ni a,
sukan-va'a kuu jan koto ña'a sa, sana ki'in
sa ñuu Macedonia ma, te ora ndii tuku sa
ma, te ndaya'a sa jaan sa nuu ka iyo ni a,
sukan-va'a jin ndakuni tna'a tuku o in-ka
jichi.
16 Vaa jani ini sa ja xinañu'u kivi ki'in
sa ñuu Macedonia ma, te jaan sa, te kivi
ndakokuiñi sa ma, te jaan tuku sa in-ka
jichi, sukan-va'a maa ni jin ko kuu ñayii jin
ndaskaka ichi ña'a, te no'o sa ñuu Judea ma.
17 Ja ni jani ini sa sa'a ma, ¿ka jani ini ni ja
ñatuu ni jani va'a ini sa? ¿Ka jani ini ni ja
jani uu jani uni-ni ini sa, sukan ka jani ini
ñayii ma ja nú kuu xi ña'a?
18 Vaa Su'si ma chi in-ni ja ká'an ya te sa'a
ya. Chukan kúu ja ja ka kaxtnu'u sa a chi
masu yika-ni ja nú saa xi ña'a kúu.
19 Saña ji'in Silvano a ji'in Timoteo a, ja ka
kaxtnu'u sa tnu'u Jesucristo Sa'ya Su'si ma
nuu ni a chi masu ja nú saa xi ña'a kúu chi
in ja ndaa ndija kúu.
20 Vaa ndaka ja ni skuiso Su'si ma chi sa'a
ya, te chukan kúu ja ora ka ndachiñu'u o
Su'si ma, te ka ka'an o ja ja maa Jesucristo
ma, te sukan ko kuu, vaa ka kendoo ini o ja
ká'an ya ma.
21 Te maa Su'si ma kúu iya sa'a ja ka nukuiñi
va'a o nuu Cristo ma, te maa ya kúu iya
chíndee ña'a, te jin xndoo o ja u'vi ma.

22 Te ni chitnuni ña'a ya ja kuenda maa ya
ka kuu o, vaa ni chunee ya Xtumani maa
ya ma ini anua o a, sukan-va'a jin kona'a o
ja ndimaa jin koo o ji'in ya, te ko koto ña'a
ya ni-kani ni-jika.
23 Kovaa ñatuu jaan-ka sa ñuu Corinto a,
te maa Su'si ma na'a sukan jani ini anua sa
a vaa kuechi ja kúnda'vi ini ña'a sa kúu.
24 Vaa ñatuu ka kuni sa ja jin kani ini ni ja
ûni ka tatnuni sa nuu ni ja jin kondikin ni
Su'si ma sukan ka kuni maa sa, chi ña'a.
Su'va ja ka kuni sa kúu ja jin chindee tna'a
o, sukan-va'a jin koo sii ini ni, vaa jâ ni ka
kandija ni Su'si ma, te jin konukuiñi va'a ni
nuu ya.

2

1 Chukan kúu ja sa'a ni jani ini sa, ja nuna
jaan sa in-ka jichi nuu ka iyo ni a chi masu
sa'a sa ja jin kuxii ini ni.
2 Vaa nuna sa'a sa ja jin kuxii ini ni, te vitna
ja maa ni ka kuu ñayii ka sa'a ja iyo sii ini
maa sa a.
3 Te sa'a ni tee sa nuu carta sa ma,
sukan-va'a nuna jaan sa ma, te ni a maa
ni, ni a maa sa, másu jin kuxii ini o, vaa
ja maa Su'si ma, te ndimaa ka iyo sii ini o
a, te kúkanu ini sa ja sukan kúu sii ini sa a
te ka kusii ini tna ni.
4 Vaa ndákani ndáka'vi ini sa, te kúxii xeen
ini anua sa a, te nda'yu sa ji'in ndenuu sa,
nuu ni tee sa carta ni tetniñu sa nuu ni
ma. Kovaa masu ja jin kuxii ini ni kúu ja
ndáka'an sa a chi ja na jin kuni ni sukan
kútoo ña'a sa kúu.

*Pablo ma, ni sakanu ini de ñayii ni sa'a
ja ni kuxii ini de ma*

5 Kovaa ñayii ni sa'a ja ni kuxii ini sa ma
chi masu nuu maa in-ni sa ni sa'a i chi onde
nuu ndaka maa ni, kovaa masu ja skaa-ka
sa ká'an sa kúu ja ndáka'an-so'o sa nuu ni a.
6 Vaa ja sukan ni ka ndaka'an-so'o ndaka
ni ma nuu tee yukan kuechi ni sa'a de ma
chi chukan-ni kó kuu, te ndása'a maa de
kuenda.
7 Te chukan kúu ja ndijin chi su'va jin
sakanu ini ni de te jin ndaka'an-mani ni de,
sukan-va'a má kundee tnu'u xii ini ma nuu
de ma te skenaa de maa de.
8 Te ja jikan-ta'vi sa nuu ni kúu ja sukan jin
sa'a ni de ma, te kuni de ja ka kutoo ndija
ni de.
9 Vaa suni chukan kúu ja ni tee sa nuu ni a,
te kunitnuni sa nú ka kandija ni ndaka ja
ká'an káchi sa a.
10 Te nú ni ka sakanu ini ni tee yukan, te
suni sakanu ini tna sa de. Te maa Cristo
ma jini ja jâ ni sakanu ini sa de, vaa ja kúni
sa kúu ja jin koo va'a maa ni,
11 sukan-va'a ni a vala ma kundee tachi ma
nuu o, vaa jâ ka jini o sukan sa'a i ja kúni i
ja xnda'vi ña'a i sukan-va'a kundee i nuu o
ma.

*Sukan ndí ini Pablo ma nuu iyo de ñuu
Troas ma*

12 Te nuu jâ ni kenda sa ñuu Troas ma
ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Cristo
ma nuu ñayii ñuu yukan, te visi vivii ni
ndakune Iya Tátnuni ma ichi ja kaxtnu'u sa
tnu'u vii tnu'u va'a ya ma,
13 kovaa ñatuu ni ndatatu ini anua sa a,
vaa ñatuu ni ndani'i sa ñani o Tito ma.
Te chukan kúu ja ni ndakuan-ta'vi sa nuu
tna'a o ñayii yukan, te kuan no'o sa ñuu
Macedonia ma.

*Ja maa Cristo Jesús ma, te ndimaa ka
kundee o nuu ja u'vi ma*

14 Kovaa ka ndakuan-ta'vi o nuu Su'si ma,
ja sa'a ya ja yo'o ja ka iyo o nuu Cristo Jesús
ma, ka kundee o nuu ja u'vi ma, te ja sukan
ka sa'a ka kuu o ja vii ja va'a ma vaa ka jini
o Su'si ma, te kénda tnu'u yukan ni-ka'nu
ñuu ñayivi a, sukan kénda in ja jáxiko asi.
15 Vaa ndaka ja vii ja va'a ka sa'a ka kuu
o ma ndákua'a Cristo ma nuu Su'si ma, te
kénda i nuu ya ma sukan kúu in ja jáxiko
asi, te sukan kúu tna i nuu ñayii jin ndani'i
ta'vi ma, kovaa masu sukan kúu nuu ñayii
ka skenaa maa i ma.
16 Vaa nuu ñayii jin skenaa maa i ma chi
ja vii ja va'a sa'a tnu'u Su'si a ini anua o a
chi ñatuu ka jatna ini i, vaa kuenda tnu'u ja
sukan jáxiko in ñayii jâ ni ji'i ma kúu ka jani
ini i. Kovaa nuu ñayii jin ndani'i ta'vi ma
chi kénda vivii tnu'u Su'si ma kuenda tnu'u
ja jáxiko asi, te sa'a i ja koteku o. Te chukan
kúu ja masu ndeva'a-ni ñayii kuu kaxtnu'u
tnu'u Su'si o a.
17 Vaa ka iyo kua'a ñayii ja ka jatniñu i tnu'u
Su'si ma ja jin ni'i kua'a i xu'un, kovaa saña
chi masu ka sa'a sa sukan ka sa'a i ma. Vaa
ka na'a sa ja Su'si ma ni tetniñu ña'a, te ja
maa Jesucristo ma, te ka kaxtnu'u ndaa ka
kaxtnu'u ndija sa, te nde'ya ña'a maa Su'si
ma nú ndija sa ja ka ka'an sa a xi ña'a.

3

*Sukan ni jinukuechi Pablo ma ja ni
kaxtnu'u de tnu'u jaa ni skuiso Su'si ma*

1 Te nú ka ka'an sa sa'a ja masu
ndeva'a-ni ñayii kuu kaxtnu'u tnu'u Su'si o
a, ¿te ka jani ini ni ja ka kuvixi sa kúu ja
ka ka'an sa sukan kúni Su'si ma ja jin ko
sa'a o a? ¿Xi ka jani ini ni ja ka xnda'vi
ña'a sa? ¿Xi jiniñu'u ja jin taa sa in carta,
te jin kuni ni sukan ka sa'a ka kuu sa a?
¿Xi jin kakan sa ja jin tee ni in carta ja jin
ndaka'an ni naxe ka sa'a ka kuu sa, sukan
ka sa'a jaku-ka ñayii ma?
2 Kovaa masu nde jiniñu'u ndaka chukan,
vaa maa ni, ja ka sa'a ni ja vii ja va'a ma

chukan kúu carta ja ndákaxtnu'u naxe ka
sa'a ka kuu tna sa a, te ndaka ja vii ja va'a
ka sa'a o a chi onde ini anua o a ka ke koo,
te ka jini ndaka ñayii ma ja ka sa'a ka kuu o
a, te kuenda tnu'u ja ka ka'vi i in carta ma
kúu.
3 Sukan, te ndandaa na'a ja maa ni ka kuu
carta ni tee Cristo ma te ni ka tetniñu maa
sa, vaa ka sa'a o sukan kúni ya ma. Kovaa
masu ji'in tinta ndee nuu carta ma chi maa
Xtumani Su'si iya téku ma ni tee, te masu
in nuu yuu ndee i chi in nuu kuñu vita, vaa
ini anua o a ndee, vaa maa Xtumani Ndios
ma sa'a ja ka sa'a o ja vii ja va'a a.
4 Te ja maa Cristo ma, te ka kukanu ini sa
Su'si ma ja sukan ni sa'a ya ini anua o a.
5 Te masu ja ka jini xeen sa kúu ja ka jani
ini sa sukan ka ka'an ka kachi sa a chi ka
ndakunitnuni sa ja nuu maa Su'si ma vee
ja ka ka'an ka kachi sa a.
6 Te maa ya ni sa'a ja kuu jin kunukuechi
sa ja jin kaxtnu'u sa tnu'u jaa ja ni skuiso
Su'si ma. Te masu sukan-ni ndee nuu tutu
ma-ni chi sukan sa'a Xtumani Ndios ma ini
anua o a kúu ja ka kaxtnu'u sa a. Vaa nuu
tutu ma chi ndee ja nú ma sa'a o sukan kúni
Su'si ma chi kûu o, kovaa Xtumani Ndios
ma chi chíndee ña'a ya ja sa'a o ja vii ja va'a
te koteku o ni-kani ni-jika.
7 Vaa tnu'u ni yo ndakaxtnu'u Moisés ma,
ja ndee nuu yuu ma nuu ká'an ja ñayii masu
sa'a sukan kúni Su'si ma chi kûu i ma, te ni
sa'a i ja vivii ni ye'e ni'ni nuu de ma ja iyo
jayiñu'u Su'si ma nuu de ma, te ûni ñatuu ni
ka kundee ñayii ñuu Israel ma jin konde'ya
i nuu de ma ja iyo jayiñu'u Su'si ma, te vitna
ja nunuu-ni, te ni yo naa ma.
8 Te nú sukan ni yo kuu ji'in tnu'u ni
yo ndakaxtnu'u Moisés ma, kuiti kua'a-ka
jayiñu'u Su'si ma koo ja sukan sa'a Xtumani
Ndios ma ini anua o a vitna.
9 Vaa nú ni iyo jayiñu'u tnu'u ni yo
ndakaxtnu'u Moisés ma ja ká'an ja nú ma
sa'a o sukan kúni Su'si ma chi kûu o ma, te
kuiti koo kua'a-ka jayiñu'u tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si ma ja káxtnu'u sukan ni chunaa
ya nuu tniñu o ja jin ndani'i-ta'vi o te jin
koteku o ni-kani ni-jika ma.
10 Vaa in ja ni iyo jayiñu'u ma, te ni kenda
in-ka ja iyo kua'a xen-xeen-ka jayiñu'u ma
chi ni sa'a i ja ni nuu-ka jayiñu'u ja iyo onde
xinañu'u ma.
11 Vaa nú tnu'u ka'an ja nú ma sa'a o sukan
kúni Su'si ma chi kûu o ma, ni iyo jayiñu'u
i, te kuiti kua'a xeen-ka jayiñu'u koo nuu
tnu'u ka'an sukan chíndee ña'a Xtumani
Ndios ma ja jin ko sa'a o ja vii ja va'a ma
te jin koteku o ni-kani ni-jika ma.
12 Chukan kúu ja vitna ja ka neva'a o
tnu'u kanu ini yukan te saña chi ûni ka
ka'an ndi'i ka ka'an tu'u sa sukan kúni Su'si
ma ja jin ko kuu o ma.
13 Te másu ko jin sa'a sa sukan ni yo sa'a
Moisés ma ja ni yo jasi de nuu de ma ji'in
in sa'ma, sukan-va'a másu jin kuni ñayii ñuu
israelita ma sukan naa jayiñu'u iyo ja ndi'i
ma, vaa ja ka ka'an sa vitna a chi koo i
ni-kani ni-jika.
14 Kovaa maa ñayii yukan, ñatuu ni ka kuni
i ja jin jaku'ni ini i, te onde vitna, te ora
ka ka'vi i tnu'u ni skuiso Su'si ma onde
xi'na-ka ma, te maa sa'ma yukan jasi nuu
i ma, te ñatuu ka jaku'ni ini i ja ká'an ma.
Te masu na in kuu xtandiyo sa'ma ma, nú
masu ja onde maa Cristo ma xtandiyo.
15 Te onde vitna ora ka ka'vi i tnu'u ni tee
Moisés ma ja ni tatnuni Su'si ma, te kuenda
tnu'u ja in sa'ma ndesi janitnuni i ma, te
ñatuu ka jaku'ni ini i.
16 Kovaa kivi jin kandija i te jin kuan-ta'vi i
Cristo Iya Tátnuni ma, te xtandiyo ya sa'ma
ka ndesi janitnuni i ma, te jin jaku'ni ini i.
17 Vaa Iya Tátnuni ma, suni maa ya kúu Xtu-
mani Ndios ma, te ñayii iyo ji'in Xtumani
Iya Tátnuni ma chi nune nda'a nuu i ma, te
kuu sa'a i ndaka ja vii ja va'a ma.
18 Chukan kúu ja yo'o chi ñatuu-ka na sa'ma
ka ndesi nuu o a, te sukan kúu espeju ma,
sukan ka kuu o, ja ka sa'a o ja vii ja va'a
ma, sukan-va'a jin kuni ñayii ma jayiñu'u
Iya Tátnuni ma. Te ndi-kivi ndi-kivi ve
ndaxsama ña'a ya sukan-va'a jin ko kuu
o sukan sa'a sukan kúu maa ya ma, te
ndi-kivi ndi-kivi, te ka ni'i-ka o jayiñu'u
ya ma, vaa sukan sa'a maa Xtumani Iya
Tátnuni ma iya ka iyo ji'in o a.

4

1 Vaa sukan kúnda'vi ini ña'a Su'si o a, te
chukan kúu ja jâ ni kenda nuu nda'a sa a ja
sukan jin kunukuechi sa nuu ya, te masu
jin kuita sa.
2 Te chukan kúu ja saña chi ñatuu ka jatna
ini sa ja jin sa'a sa in ja u'vi ja sa'a ja jin
ndakukan-nuu sa, ni a koo jin nduku sa
naxe jin sa'a sa ja jin xnda'vi sa ñayii ma
ji'in tnu'u Su'si a. Su'va ja ka kuni sa kúu ja
na jin kuni ñayii ma tnu'u ndaa Su'si ma, te
jin ndakunitnuni ndaka i ja vii ja va'a kúni
Su'si ma ja jin ko sa'a i ma.
3 Kovaa nú ka iyo-ka ñayii ja ñatuu ka
jaku'ni ini i tnu'u vii tnu'u va'a ka kaxtnu'u
sa a, te kuechi maa i ka kuu ja ñatuu ka
jaku'ni ini i te jin skenaa i maa i.
4 Vaa tachi iyo ñuu ñayivi a, ni jasi i
janitnuni ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma,
sukan-va'a masu jin jaku'ni ini ñayii ma
tnu'u vii tnu'u va'a maa Cristo ma, iya iyo
jayiñu'u ma, iya kaa sukan kaa maa Su'si
ma.
5 Vaa ja ka kaxtnu'u sa a, masu ka kaxtnu'u
sa naxe ka kuu maa sa, su'va ja ka kaxtnu'u
sa a kúu ja Jesucristo ma kúu iya tátnuni nuu
o a, te saña chi tee ni tetniñu ña'a maa Iya

Tátnuni ma ja jin kunukuechi sa nuu maa ni
ka kuu sa, vaa ka kutoo sa Jesús ma te ka
sa'a sa sukan kúni ya ma.
6 Vaa Su'si ma, ni tatnuni ya ja ndatnuu ñu'u
ya ma nuu nee xeen ma, te ni ndaxtnuu ya
ñu'u ya ma ini anua o a, te onde sukan saa
ni ka jini o jayiñu'u Su'si ma, ja ni ka jini o
Jesucristo ma.

Jín kukanu ini o ja téku Jesús ma te chíndee ña'a ya

7 Kovaa ka neva'a sa in ja va'a xeen ja jin
kaxtnu'u sa nuu ñayii ma, visi sukan-ni kúu
in vasu ñu'ú-ni ka kuu sa. Kovaa sukan, te
jin kuni ñayii ma ja maa Su'si ma kúu iya
táa tnu'u ndee tnu'u ndatnu ka neva'a sa a
ja kúu ka ka'an ka kachi sa tnu'u vii tnu'u
va'a maa ya a, te masu ja ka kuu xeen maa
sa kúu ja kúu ka ka'an sa a.
8 Chukan kúu ja masu nde ka kuxii ini
sa, visi ka ndo'o ka neni sa a. Xi visi ka
jakoxtna'a ka jakoxtnii ja ka sa'a sa a, kovaa
Su'si ma sa'a ja ka iyo kuee ini sa te vivii ka
ke koo ndaka.
9 Visi ka sondikin ña'a i, kovaa masu nde
xndoo ña'a Su'si ma. Visi ka sa'a ndeva'a
ña'a i, kovaa masu nde ka kundee i ja jin
xnaa ña'a i.
10 Chukan kúu ja ndaka nuu kuan koo sa
ma chi ndimaa ka iyo sa ja jin ndo'o sa
sukan ni ndo'o ni neni Jesús ma nuu ni ji'i
ya ma, sukan-va'a jin kuni ñayii ma ja téku
Jesús ma, ja sukan ka kanda sa ma.
11 Vaa saña chi nani ka teku sa a chi ka iyo
yika sa ja jin kûu sa, kuechi ja ka kaxtnu'u
sa tnu'u vii tnu'u va'a Jesús ma, sukan-va'a
jin kuni ñayii ma ja téku Jesús ma te chíndee
ña'a ya ja jin koteku sa ni-kani ni-jika, visi
na jin kûu sa ñuu ñayivi a.
12 Te visi na jin ka'ni ña'a i saña, kovaa
ndijin chi jâ ni ka ndani'i ta'vi ni te jin
koteku tna ni ni-kani ni-jika.
13 Vaa sukan ndee tnu'u Su'si ma: "Ni
kukanu ini sa Su'si ma, te ni ka'an sa", sa'a
ká'an. Te sukan tna ni ka sa'a sa, vaa ni ka
kukanu ini sa Su'si ma, te ni ka ka'an tna sa
tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma nuu ni a.
14 Vaa ka jini sa ja maa Su'si iya ni ndaxteku
Jesús Iya Tátnuni ma, te ndaxteku tna ña'a
ya, sukan ni ndaxteku ya Jesús ma, te sa'a
ya ja jin ndenda koo ndaka o nuu ya ma.
15 Vaa ndaka cha'a ka ndo'o ka neni sa,
vaa kuechi ja ka kutoo ña'a sa. Sa'a
ka sa'a sa, sukan-va'a kua'a xeen-ka ni
jin ndani'i ja vii ja va'a ja skuta'vi ña'a
Su'si ma, sukan-va'a kukua'a-ka o ja jin
ndakuan-ta'vi o nuu Su'si ma, te kukua'a-ka
jayiñu'u nuu ya ma.
16 Te chukan kúu ja masu nde ka xtaya sa
a. Visi yikikuñu sa a, ve jinyavi i, kovaa ini
anua sa chi ndi-kivi ndi-kivi ve ndujaa-ka
i.
17 Vaa ja ka ndo'o ka neni o ñuu ñayivi a
chi vala-ni kúu chi sani te ya'a-ni. Kovaa
ja jin ndani'i o ma chi in jayiñu'u ka'nu
xen-xeen-ka ko kuu, te masu ndi'i masu
naa i, vaa ni-kani ni-jika ko kuu.
18 Chukan kúu ja máko jin ko ndi ini o ja jin
ni'i o ja ka nde'ya o ñuu ñayivi a, su'va jin ko
ndi ini o ja jin ni'i o ja taa Su'si ma tna'a ja
masu ka nde'ya o vitna a. Vaa ja ka nde'ya
o ma chi ja jin ya'a-ni ka kuu, te ja masu
ka nde'ya o ma chi ja koo ni-kani ni-jika ko
kuu.

5

1 Vaa jâ ka jini o ja yikikuñu o a chi
kuenda tnu'u ja in ve'e nda'vi in ve'e kee-ni
kúu i. Te chukan kúu ja visi na naa i, kovaa
ja ka neva'a tu'va o in yikikuñu jaa kuenda
tnu'u ja in ve'e vava'a kúu i, ja ni satu'va
Su'si ma onde andivi ma ja nduta'vi ini
anua o a, te koo o ni-kani ni-jika, vaa sukan
ni jani ini ya te ni satu'va ya ma.
2 Chukan kúu ja ûni ka ndiyo ini sa ja jin
nduu yikikuñu sa a in ve'e vava'a nuu koo
anua sa a onde andivi ma.
3 Vaa chukan kúu ja nuna koo tu'va in
yikikuñu jaa nuu koo ini anua o a chi
kuenda tnu'u ja ni ndinuu o in sa'ma te
masu koo vichi o kúu.
4 Chukan kúu ja yo'o ja kuenda tnu'u ja ka
iyo o in ve'e nda'vi in ve'e kee ma chi ka
ndiyo nda'vi kuiti ini o ja jin nduta'vi anua
o in yikikuñu jaa ja ni satu'va Su'si ma, vaa
ñatuu ka kuni o ja jin koo vichi anua o a chi
su'va na koo in nuu koo i ma, sukan-va'a
yikikuñu o a ja iyo ja kûu i ma, te nduu i ja
koteku ni-kani ni-jika ma.
5 Te maa Su'si ma kúu iya satu'va ña'a ja sa'a
ko kuu, vaa ja ni taa ya Xtumani Ndios ma,
sukan-va'a jin kona'a o ja iyo tu'va ja jin ni'i
o ja skuta'vi ña'a Su'si ma.

6 Chukan kúu ja ndimaa jín kukanu ini o
nuu Su'si ma. Vaa ka jini o ja nani ka iyo o
nuu yikikuñu o a chi kuenda tnu'u ja ka iyo
jika o nuu Iya Tátnuni ma kúu.
7 Vaa vitna masu nde ka nde'ya o Su'si ma
ji'in nuu o a, kovaa ka kukanu ini xen-xeen
o ya ja ko kuu sukan jâ ni skuiso ya ma.
8 Te ûni ka ndetu ka'nu kuiti o, te ka kuu
ini xeen o ja jin xndoo o yikikuñu o ja ka
neva'a o vitna a, sukan-va'a jin koo yatni-ka
o nuu Su'si o Iya Tátnuni ma.
9 Chukan kúu ja visi ka iyo yatni o ja sani te
ndenda koo o nuu iyo ya ma, xi jin koteku
kani-ka o ñuu ñayivi a, kovaa ja ka ndi ini o
kúu ja ndimaa jin ko sa'a o sukan játna ini
ya ma.
10 Vaa jín kona'a o ja iyo ja ndenda koo
ndaka o nuu núkoo Cristo ma ja ka'nde ya
tniñu ndaka o ma, sukan-va'a ñayii ni ka yo
sa'a ja va'a ma ñuu ñayivi a, jin ndani'i i ja

va'a ma, te ñayii ni ka iyo sa'a ja u'vi ma ñuu
ñayivi a, jin ndani'i maa i ja u'vi ma.

Ka jinukuechi de nuu Su'si ma ja ka ndakaxtnu'u de sukan kúni Su'si ma ja jin ndumani ñayii ma ji'in ya ma

11 Jâ ka jini o ja jiniñu'u ja jin koyu'u o Iya
Tátnuni ma, vaa ndakan ya kuenda nawa ka
sa'a o ma. Chukan kúu ja ka ndi ini sa ja
ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
nuu ñayii ma. Te Su'si ma chi jini ya naxe ka
sa'a ka kuu sa, te ka kukanu ini sa ja ndijin
tna chi ka jini ni naxe ka sa'a ka kuu sa.
12 Te ja ka ndaka'an sa sa'a nuu ni a, masu
ja ka kuvixi sa kúu chi ja ka kuni sa kúu
ja jin ndasa'a maa ni kuenda naxe ka sa'a
ka kuu sa ja ka iyo sa ji'in ni ma te nawa
ni ka kaxtnu'u sa nuu ni ma, sukan-va'a
jin ni'i ini ni naxe jin kuña'a ni nuu ñayii
ka sa'a tnu'u ja va'a-ni ka sa'a maa i ma.
Kovaa masu nde ka jini i naxe ka iyo ndija
ini anua i ma.
13 Vaa visi ka jani ini jaku ñayii ma ja ni ka
nduneé xini sa a ja ka sa'a sa sa'a, kovaa
masu ka ndi ini sa ja ka ka'an i sukan, vaa
nuu Su'si ma ka jinukuechi saña. Kovaa nú
ka jani ini maa ni ja ka ñu'u kaji ini sa ja ka
sa'a ka kuu sa sa'a chi ja va'a maa ni ka kuu.
14 Vaa kuu-ni ni ka jakun-tnuni ini sa sukan
kútoo ña'a Cristo ma, sani te ni ka ndi ini sa
ja jin kaxtnu'u sa sa'a nuu ni: ja maa in-ni
Cristo ma ni ji'i nuu tniñu ndaka o ma, te
chukan kúu ja ndaka yo'o ja ni ka kandija o
ya ma, kuenda tnu'u ja ni ka ji'i tna o, vaa
ni ka xndoo kuiti o ja u'vi ma.
15 Te jín kona'a o ja ni ji'i ya ja jin kuu ndaka
o, sukan-va'a yo'o ja ni ka kandija o ya ma
te ka teku o a, máko jin ko sa'a-ka o sukan
ka kuu ini maa o, su'va jín ko sa'a o sukan
kúni maa iya ni ji'i nuu tniñu o ma, te ni
ndateku ya sukan-va'a jin koo va'a maa o.
16 Chukan kúu ja vitna chi yo'o chi masu ka
ndi ini-ka o naxe ka ndaa ka iyo maa ñayii
ma, vaa kútoo ña'a Su'si ma ndaka o. Te visi
yo'o ni ka yo jani ini o ja ku'u maa Cristo ma
kúu ja ni wa'a ya tnu'u ja ni ji'i ya nuu krusi
ma, kovaa vitna masu sukan ka jani-ka ini
o.
17 Chukan kúu ja nú na in iyo nuu nda'a
Cristo ma, in ñayii ni ndasa'a jaa ña'a Cristo
ma kúu i, te ndaka ja ni yo sa'a, ni yo kuu i
onde xi'na-ka ma, ñatuu sa'a-ka i, te ja sa'a
ja kúu i vitna ma chi ndimaa ja va'a ja vii
kúu.
18 Vaa ndaka cha'a chi nuu Su'si ma vee,
nuu iya ni ndaka'an-mani ña'a ma ja
maa Cristo ma, te ni tatnuni ya ja jin
kunukuechi sa nuu ya ja jin ndakaxtnu'u
sa sukan jin ndumani o ji'in ya.
19 Te ja maa Cristo ma, te kuu jin ndumani
ñayii ñuu ñayivi a ji'in Su'si ma, te masu
ndake'en kuenda-ka ya ja u'vi ni ka yo sa'a
i nuu ñatuu jin kuni-ka i ya ma. Te ni xndoo
ya nuu nda'a sa ja jin ndakaxtnu'u sa sukan
kuu jin ndumani ñayii ma ji'in Su'si ma.
20 Chukan kúu ja saña chi maa Su'si ma
ni tetniñu ña'a, te ja maa Cristo ma, te jin
ndakaxtnu'u sa sukan ndaka'an-mani ña'a
ya ma. Te vitna, te ka ka'an ka ka'an sa nuu
ni ja maa Cristo ma, te jin ndumani ni ji'in
Su'si ma, te jin kona'a ni ja maa Su'si ma
ká'an ká'an ja sa'a jin sa'a ni, visi saña ka
ka'an ya.
21 Vaa Cristo ma, ni-in ja u'vi ñatuu ni sa'a
ya, kovaa ni sa'a Su'si ma ja suu ya ni
ndakuiso kuechi o ma. Te ni chunaa ya nuu
tniñu o ma, sukan-va'a ja maa ya, te yo'o ja
ni ka kandija o ya ma, ñatuu-ka na kuechi
ka ndiso o nuu Su'si ma, te jin ko kuu o ñayii
ka sa'a ja va'a ja ndaa nuu ya.

6

1 Chukan kúu ja saña ja ka jinukuechi sa
nuu Su'si ma, te ka ndaka'an-so'o sa nuu
ni ja másu ko jin saxiko ni ja vii ja va'a ni
skuta'vi ña'a ya ma.
2 Vaa sa'a ká'an tnu'u Su'si ma:
Kivi ni jan-ta'vi ña'a ni ma, te ni jiniso'o sa
ja ká'an ni ma,
te kivi ndó'o néni ni ma, te ni chindee
ña'a sa, te ni kaku ni.
Sa'a ká'an tnu'u Su'si ma.
Te vitna kúu kivi kuan-ta'vi ni ya te
ndakuan-ta'vi ña'a ya, te vitna kúu kivi iyo
ja kuu kaku ni nuu ja u'vi ma.
3 Te saña chi ñatuu nde ka ja'nu ndee
kuiti sa nuu ni-in ñayii ma ja ma ki koo i
ki tna'a i Su'si o a, sukan-va'a ñatuu na in
ko ka'an ndeva'a siki tniñu ka sa'a sa ja ka
jinukuechi sa nuu Su'si o a.
4 Vaa ka kanda sa, visi ka ndo'o ka neni sa,
te suni ka kanda sa nawa ka jiniñu'u sa ma
xi ora ka ndi ini xeen sa ma, te sukan, te ka
kaxtnu'u sa ja ka jinukuechi sa nuu Su'si
ma.
5 Xi visi ka kani ña'a i ma, xi visi ka chinee
ña'a i vekaa ma, xi visi ka ska'an tna'a i ja
jin sa'a ndeva'a ña'a i ma, xi visi ka satniñu
xeen-ka sa, xi visi ka ndito xeen sa, xi visi
ka kokon ka yichi sa, kovaa ka kanda sa.
6 Te ka ndi ini sa ja ñatuu-ka na ja u'vi jin
koo ini anua sa a, te ka jini sa ja tnu'u ka
kaxtnu'u sa a chi tnu'u ndaa tnu'u ndija
maa Su'si ma kúu, te ñatuu ka kuyachi ini
sa, te inuva'a ini sa, vaa ka iyo sa ji'in
Xtumani Ndios ma, te ka kutoo ndija ña'a
sa,
7 te ka ka'an ndaa ka ka'an ndija sa, vaa iyo
tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma ji'in sa,
te ka kundee sa nuu ja u'vi ma, vaa ka sa'a
sa sukan ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si
ma.
8 Iyo naxe ka ka'an vii ka ka'an va'a i ja jin
kuu sa, te iyo naxe ka ka'an i ja masu ja va'a

kúu ja ka sa'a sa a, te ka ka'an i ja ka xnda'vi
sa ñayii ma, kovaa masu sukan iyo chi saña
chi ka ka'an ndaa ka ka'an ndija sa.
9 Te ñayii ma chi visi ka jini vii ka jini va'a
ña'a i, kovaa ka sa'a i tnu'u ja masu nde ka
jini ña'a i te ka sa'a ndeva'a ña'a i. Visi ka
iyo yika sa ja sani te jin kûu sa, kovaa ja
maa Su'si ma, te ka teku sa. Visi ka xndo'o
ka xneni ña'a i, kovaa ñatuu ka kundee i ja
jin ka'ni ña'a i.
10 Kuenda tnu'u ja ka kuxii ka kunda'vi ini
sa, kovaa ka iyo sii ini xeen ini anua sa a
nuu Su'si ma. Kuenda tnu'u ja ka kunda'vi
xeen sa, kovaa ka sa'a sa ja kua'a ñayii, ka
nduxiku xeen i nuu Su'si ma vaa jin ndani'i
ta'vi i. Visi ñatuu kuiti nawa ka ni'i ka tna'a
sa ñuu ñayivi ya, kovaa ja maa Su'si ma, te
ñatuu kuiti nawa ja'ni tna ña'a i.
11 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a
ja ka iyo ni ñuu Corinto a, ni ka ka'an ndaa,
ni ka ka'an ndija sa nuu ni, te ñatuu nawa
ni ka chu'u sa ja ma jin kaxtnu'u sa nuu ni
a.
12 Saña chi ka kutoo ndija ña'a sa, kovaa
ndijin chi ñatuu.
13 Te jin sa'a ni sukan ka sa'a sa a, vaa
kuenda tnu'u ja sa'ya sa ka kuu ni, te ka
ndaka'an-so'o sa nuu ni ja jin ndakune ni
ini anua ni a te jin kutoo ndija ña'a ni.

Iyo Su'si iya teku ma ini anua o a

14 Jin kona'a ni ja másu ko jin tnanda'a
ni ji'in ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma, vaa
masu chindee ña'a i ja jin koo va'a ni nuu
Su'si ma. ¿Xi inuu kúu nuu tnuu ñu'u ma
ji'in nuu nee ma?
15 ¿Xi kuu jin ketna'a ini Cristo ma ji'in tachi
ma? Chukan kúu ja masu kuu jin ketna'a
ini ñayii ka kandija Su'si ma ji'in ñayii ñatuu
ka kandija Su'si ma.
16 Jin kona'a ni ja ndijin chi ini anua ni a
iyo Su'si téku ma. Te chukan kúu ja kuenda
tnu'u ja in ve'e nuu iyo Su'si ma ka kuu
ni. Te naku xi játna ini Su'si téku ma ja jin
ndachiñu'u ni tna'a ja masu Su'si ka kuu
ma. Vaa sa'a ká'an Su'si ma:

Koo sa ji'in ñayii a,
te kua'an vee sa ko kuu sa ne'un i ma,
te maa sa ko kuu Su'si i,
te maa i jin ko kuu ñuu maa sa.
17 Chukan kúu ja ká'an tna Iya Tátnuni ma:
Jin kakayata ni ne'un ñayii ka sa'a ja u'vi
ma,
te máko jin ku'un kuiti ini ni ja jin ko
sa'a ni ja u'vi ka sa'a i ma,
te ndakuan-ta'vi ña'a sa,
18 te maa sa ko kuu Yuva ni,
te ndijin chi jin ko kuu ni sayii sa ji'in
sasi'i sa.
Sa'a ká'an iya kúu sa'a ndaka ma.

7

1 Chukan kúu ja ndijin ja kútoo ña'a sa,
nú sukan ni skuiso Su'si ma ja jin ni'i o
ndaka ja vii ja va'a ja taa ya ma, jín ku'un
ini o ja máko jin sa'a o ni-in ja u'vi ja játna
ini yikikuñu o a ja sa'a o ma, te ni a in ja
u'vi máko jin kua'a o tnu'u ja kun-nee i ini
anua o a, sukan-va'a jin koo vii jin koo ndoo
ni-ka'nu ni-tu'u o nuu Su'si ma. Te máko jin
sa'a-ka o ni-in-ka ja u'vi ma, vaa ka na'a o ja
nde'ya ña'a Su'si ma, te ndakan ya kuenda
nuu o a.

*Ni kusii ini Pablo ma ja ni ka ndakani,
ni ka ndaka'vi ini ñayii ñuu Corinto ma*

2 Máko jin saxiko ña'a ni, te jin kuan-ta'vi
ni tnu'u ka ka'an sa a, vaa jin kona'a ni ja
masu nama uun ka sa'a ña'a sa ja u'vi, ni
a jin sa'a sa ja jin kuxii ini ni, te ni a in ni
masu nama uun ka xnda'vi ña'a sa.
3 Masu ja ni ka'an sa sa'a te jin kani ini ni
ja xtekuechi ña'a sa kúu, vaa jâ ni ka'an sa
onde xi'na-ka ma ja kútoo xeen ña'a sa, te
visi na jin kûu sa xi jin koteku sa, kovaa
ndimaa jin koo kaa o.
4 Te ni-yu'u ni-ini sa ká'an sa nuu ni a, vaa
kúkanu ini xeen ña'a sa, te kútachi xeen sa
ja sukan ka sa'a ka kuu ni a. Te kúsii ini
xeen sa, visi ka ndo'o ka neni sa, vaa jini sa
ja ka iyo va'a ni nuu Su'si a.
5 Vaa ja ndaa kúu ja nuu ni ka kenda koo sa
ñuu Macedonia ma chi ñatuu ni ka ndatatu
yikikuñu sa a. Vaa ndimaa ni ka ndo'o, ni
ka neni sa ja ni ka sa'a ña'a ñayii yukan ma,
te ka yu'u ka yu'u-nka ini anua sa a.
6 Kovaa Su'si ma chi ndákua'a ya tnu'u kanu
ini ñayii kúxii kúnda'vi ini i ma ja sukan
ndó'o néni i ma, vaa nuu ni tetniñu ya Tito
ma ni jaan de, te ni ka ndusii ini xeen sa ja
ni ka ndatna'a sa ji'in de ma.
7 Kovaa masu kuechi ja ni ka ndatna'a sa
ji'in de ma-ni kúu ja ni ka ndusii ini sa ma,
chi suni ja ni ndakani de sukan ni ndusii ini
maa de ja ni jini de sukan ka ndi ini ni ja
kuu sa a, vaa ka kuxii ini ni sukan ka ndo'o
ka neni sa a, te ka kuni ni ja jin kuni ña'a
ni, te ja ni jiniso'o sa sukan ma, te ni ndusii
ini xeen-ka sa.
8 Vaa nuu ni tetniñu sa carta ni tee sa ma,
ni sa'a sa ja ni ka kuxii ini ni nkuu, te ja ni
jini sa sukan ma chi ni ndakani ini sa ja ni
tee sa sukan ma. Kovaa nuu ni jini sa ja visi
ni ka kuxii ini ni jaku ja sukan ni tee sa ma,
9 te vitna chi kúsii ini xeen sa, kovaa masu
kuechi ja sukan ni ka kuxii ini ni ma kúu
chi kúsii ini sa, vaa ja sukan ni ka kuxii ini
ni ma, te ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini
ni, te ni ka nukuiñi ndaa ni nuu Su'si o a.
Te sa'a ni kuu, vaa maa Su'si ma ni kuni ja
sukan jin kuxii ini ni ma, sukan-va'a ma jin
skenaa ni maa ni. Te chukan kúu ja saña,
masu na ja u'vi ni sa'a ña'a sa.

10 Vaa nú maa Su'si ma ká'an ni'i nuu o ma
ja masu va'a-ni yikuu o sa'a o ma, te kúxii
ini o ma chi ja va'a kúu chi sa'a i ja ndakani
ndaka'vi ini o, te nukuiñi va'a o nuu ya
te ndani'i ta'vi o. Chukan kúu ja másu ko
ndakani ini o ja sukan ni ndo'o o ma. Kovaa
nuna kuxii ini o ja ká'an ni'i Su'si ma nuu o
te ko kuliva o sukan ka sa'a ñayii ñatuu ka
jini Su'si ma chi ja sa'a o sukan chi sa'a i ja
kûu o te skenaa o maa o ma.
11 Chukan kúu ja sukan ni ka kuxii ini ni
jaku ma chi maa Su'si ma ni ndaka'an-so'o
nuu ni ma, sukan-va'a jin ndakani jin
ndaka'vi ini ni te jin koo va'a ni nuu ya.
Te jin ko ndi ini-ka ni ja jin kuu sa, te jin
chindee-ka ña'a ni ja na jin kaku sa nuu
ñayii ka ka'an ja kuechi sa kúu ja ni sa'a tee
yukan sukan ma. Te ja ni ka ka'vi ni carta
ni tetniñu sa ma, te ni ka ndakiti xeen ini
ni nuu tee yukan. Te ni ka ndayu'u xeen ni
nuu Su'si ma. Te ûni ni ka kuni ni ja jin kuni
ña'a ni, te ûni ni ka kuni ni ja na kundaa
kuechi tee yukan ma, sukan-va'a jin kuni
ñayii ma ja kuechi maa de kúu ma.
12 Vaa ja ni tee sa ma chi masu ni tee sa ja
kuechi tee ni sa'a ja u'vi ma, ni ja kuechi
ñayii ni ndo'o ja u'vi ma chi ja kúni sa kúu
ja jin kuni ni sukan ndí ini xeen sa naxe jin
koo va'a ni nuu Su'si ma.
13 Chukan kúu ja ni ka ndusii ini sa ja jâ
ni ka ndusii ini ni a, kovaa ja ni ka ndusii
ini-ka sa kúu ja sukan ni ndusii ini tna ñani
o Tito ma ja sukan vivii ka kuu ni nuu Su'si
ma.
14 Vaa visi jâ ni jiña'a sa de ja vii ja luu ka
sa'a ka kuu ni nuu Su'si ma, sana ni jaan de
nuu ka iyo ni a, kovaa masu na ja kan-nuu
ni tna'a sa, vaa nuu ni jaan maa de ma, te
ni jini de ja ja ndaa kúu ja sukan ka jiña'a
sa ma. Vaa sukan ka sa'a ka kuu ndija ni a.
15 Te jini sa ja kútoo xen-xeen ña'a de ndaka
ni, vaa ndákune'e ndákune'e ni de sukan
ka kandija ni Su'si o a, sukan vivii ni ka
jan-ta'vi ni de ma, te ni ka jan-ta'vi ni nawa
ni ka'an de ma.
16 Kúsii ini xeen sa vaa kúkanu ini ña'a sa
ja ndijin chi jâ ka sa'a ni ndaka sukan kúni
Su'si ma.

8

Sukan sii ini ni ka ndakua'a ñayii ñuu Corinto ma nuu Su'si ma ja jin kuatniñu ñayii ni ka nduu sa'ya ya ma

1 Te vitna, ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya
Su'si o ma, ka kuni sa ja jin kuni ni sukan vii
sukan luu sa'a Su'si ma ja jin kuu ñayii ni ka
nduu sa'ya ya ma ja ka iyo i ñuu Macedonia
ma.
2 Vaa tna'a o yukan chi visi ka ndo'o ka neni
i, kovaa ka iyo sii ini xeen i nuu Su'si o a.
Vaa visi ka kunda'vi i ka kukee tna i ma,
kovaa vivii ni ka ketna'a ini i, te kua'a xeen
ja ni ka xtutu i kuenda tnu'u ja xiku ka kuu
i, te ni ka tetniñu i nuu ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si ma ja ka kunda'vi-ka i ma.
3 Te ndákani sa sukan ni ka sa'a i ma, vaa
ndi-in ndi-in i, ni ka wa'a i ndaka sukan ka
kuni i ja jin ndakua'a i nuu Su'si ma, te ûni
kua'a-ka ni ka wa'a i sana sukan iyo ja jin
kua'a i ma. Te masu na in ni xtetuu i ja
sukan jin ko sa'a i ma chi ja ni ka kuu ini
maa i kúu, te ni-yu'u ni-ini maa i ni ka wa'a
i ma.
4 Te ni ka jikan-ta'vi xen-xeen i ja na jin
kua'a sa tnu'u ja na kuu jin chindee tna i
ñayii ka iyo ñuu Jerusalén ma ja ka kandija
i Su'si ma te ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a i ma.
5 Vaa ja ni ka sa'a ñayii ñuu Macedonia ma
sukan ma chi xinañu'u kuiti ni ka kandija
i nuu Iya Tátnuni ma, te sana ni ka kandija
i nuu saña sukan kúni maa Su'si ma, vaa
vivii-ka ni ka sa'a i sana sukan ka ndetu sa
ja jin sa'a i ma.
6 Te chukan kúu ja ka ndaka'an-so'o sa nuu
Tito a ja sukan ni keja'a de kaxtnu'u de
naxe jin ndakua'a tna ni nuu Su'si ma nawa
ka neva'a ni ma, te kú'un ini de ja ndimaa
sukan jin ko sa'a tna ni nuu ka iyo ni a, vaa
sukan játna ini Su'si o a.
7 Vaa ndaka ni ja ka iyo ni ñuu Corinto a
chi jâ vivii ka sa'a ka kuu ni, vaa jâ vivii
ka kukanu ini xeen ni Su'si ma, te vivii jâ
ka kaxtnu'u ni tnu'u maa ya a nuu jaku-ka
ñayii ma, te vivii jâ ni ka jaku'ni ini ni, te
vivii ka jatanuu ni ja ka jinukuechi ni nuu
Su'si o a, te vivii ka kutoo ña'a ni. Te chukan
kúu ja vivii jin ku'un tna ini ni ja jin chindee
ni tna'a o ñayii nda'vi-ka ma, vaa sukan
játna ini Su'si ma.
8 Masu ká'an sa sukan ká'an in ñayii
tatnuni. Yika ja kúni sa kúu ja jin kuni ni
sukan vivii ka sa'a jaku-ka ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si o a ji'in sukan vivii ka kutoo i
ndaka ñayii ma, te sukan jin ko sa'a tna ni.
9 Vaa jâ ka jini ni ja vii ja va'a sukan ni
skuta'vi ña'a Jesucristo iya tátnuni nuu o
ma, vaa ja kutoo xeen ña'a ya kúu. Vaa nuu
iyo ya andivi ma chi xiku kúu ya, vaa maa
ya neva'a ndaka ma. Te ni xndoo ya ndaka,
te ni kii ya ñuu ñayivi ya, te ni ndunda'vi ya
ja jin kuu o. Te ja ni ndunda'vi ya ma, te ni
ka nduxiku yo'o, vaa ni sa'a ya ja jin ndani'i
ta'vi o.
10 Te chukan kúu ja kúni sa ja jin ke'en
kuenda ni ja ká'an sa a, vaa ja va'a maa
ni kúu. Ja ndaa kúu ja onde kuiya ni kii o
ma jâ ni ka keja'a ni ka sa'a ni ja va'a xeen
ma, te masu yika-ni ja ka sa'a ni-ni kúu chi
ûni ka ñu'u ka ñu'u-ni ini ni ja jin ko sa'a ni
sukan kúni Su'si ma.
11 Te sukan yachi-ni ni ka jaku'ni ini ni ma
te ni ka keja'a ndi-in ndi-in ni ka ndakua'a
ni nawa ka neva'a ni ma nuu Su'si ma,

sukan-va'a jin chindee ni in-ka ñayii ma. Te
vitna, te ká'an sa ja sukan ni ka keja'a ni
onde xi'na-ka ma, te sukan-ni jin ko sa'a
ni, te naxe ka ni'i ka tna'a ndi-in ndi-in ni
ma, te jin ku'un ini ni ja sukan jin ndakua'a
ni nuu Su'si ma, sukan-va'a jin chindee ni
in-ka ñayii ma.
12 Vaa nú ni-yu'u ni-ini o kua'a o nawa
neva'a o ma chi kuan-ta'vi Su'si ma. Vaa
Su'si ma chi masu jikan ya in ja masu
kundee o kua'a o ma.
13 Te ja ká'an sa sa'a, masu kuechi ja kúni sa
ja jin chindee ni tna'a ni ma te jin kendoo
nda'vi jin kendoo kee maa ni kúu, chi su'va
ja kúni Su'si ma kúu ja inuu-ni jin ni'i ndaka
o nawa ka jiniñu'u o ma.
14 Te vitna chi ndijin chi ka neva'a ni tna'a
ja ka jiniñu'u ñayii yukan, te kuu jin chindee
ni i, sukan-va'a ñatuu nawa ko ka'ni ña'a i ni
a maa i, ni a maa ni, sukan-va'a nuna kenda
kivi ja ka jiniñu'u tna ni, te ja ka neva'a i
ma, te jin ndachindee tna ña'a i, sukan-va'a
ñatuu nawa ko ka'ni ña'a i ndaka o.
15 Vaa sa'a ndee nuu tnu'u Su'si ma: "Ñayii
ni ndaxtutu kua'a-ka ja ni tetniñu Su'si ma
ja kaa i ma, masu ni kuu koneva'a kua'a-ka
i kivi yukan. Te ñayii ni ndaxtutu jaku-ni
ma, masu nawa ni ja'ni ña'a i ja kaa i ma."
16 Te ka kuta'vi o nuu Su'si ma ja ni
chindee ya Tito ma, te ni chindee ña'a de
ndijin ma.
17 Ja ndaa kúu ja ni yo niniso'o ñukuun de
ja ni ka ndaka'an-so'o sa nuu de ma, vaa jâ
jani ini de ja jaan maa de jan koto ña'a de
ndijin.
18 Te ni ka tetniñu sa de ji'in ñani o tee vivii
ka ka'an ndaka tna'a o ñayii ka iyo ya'a ja ni
ka nduu i sa'ya Su'si ma ja kuu de a, kuechi
ja vivii káxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si
o a.
19 Te vaa suni maa tna ñayii ni ka nduu sa'ya
Su'si ma, ni ka kaji i de ja jin kondikin tna'a
sa ji'in de ichi jin koo sa jin xsia'a sa xu'un
a nuu ñayii ka jiniñu'u ma, sukan-va'a kuni
de te ndaka'an de nuu tna'a o ka iyo ya'a
ja ka sa'a sa sukan ka jani ini i ja jin sa'a
sa ma, sukan-va'a na koo jayiñu'u maa Iya
Tátnuni ma.
20 Vaa ñatuu ka kuni sa ja jin ka'an i tnu'u sa
siki ja xu'un ni ka kunda'a sa a ja jin kua'a
sa ñayii ka jiniñu'u ma.
21 Vaa ja ka ndi ini sa kúu ja jin sa'a sa ja
va'a ja ndaa nuu Iya Tátnuni ma ji'in nuu
ñayii ma.
22 Te suni ni ka tetniñu tna sa in-ka ñani o a
ji'in de, in tee ni ka jini sa kua'a xeen jichi
ja ni-yu'u ni-ini de jinukuechi de nuu Su'si
o a. Te vitna chi ûni ni-yu'u ni-ini-ka de
jinukuechi de nuu ya, vaa kúkanu ini xeen
de ja sukan ni ka ka'an ni ma te jin sa'a ni.
23 Te Tito a chi in tee ka ndikin tna'a ji'in
maa sa ja ka jinukuechi sa nuu ni a sukan
kúni maa Su'si ma kúu de. Te uu-ka ñani o a
chi tee ni ka tetniñu ñayii ni ka nduu sa'ya
Su'si o a ka kuu de, sukan-va'a jin ndakani
de ndenda koo de ya'a naxe ka jani ini ni
ma, te jayiñu'u maa Cristo ma ko kuu.
24 Te jin kutoo ni de sukan ka kutoo tna'a o
a, sukan-va'a jín kuni ndaka tna'a o ñayii ni
ka nduu sa'ya Su'si o a ja ja ndaa kúu ja ni
ka jiña'a sa sukan ka sa'a ka kuu ni ma.

9

1 Te chukan kúu ja masu nawa ká'an-ka
sa naxe jin sa'a ni ja jin kuu ñayii ka
kunda'vi-ka ma, tna'a o ñayii ni ka kandija
Su'si ma te jâ ni ka xndoo i ja u'vi ma, vaa
maa ni chi jâ ka jini ni.
2 Vaa jini sa sukan ka jani va'a ini ni a, te
chukan kúu ja kúsii ini xeen sa ndákani sa
nuu tna'a o ka iyo ñuu Macedonia a, vaa
maa ni ja ka iyo ni ñuu Acaya a chi jâ ni ka
kutu'va ni onde kuiya ni kii o ma, te jâ ni ka
satu'va ni ja jin chindee ni in-ka ñayii ma,
te ja ni ka jini i sukan ka sa'a ni ma, te ni
ka ndachu'un ini kua'a xeen tna i ja sukan
jin sa'a i.
3 Kovaa ni tetniñu sa ñani o a, sukan-va'a
jin kuni de ja masu ja ká'an-ni-nka sa kúu
ja jiña'a sa sukan ka sa'a ni ma, te chukan
kúu ja jin koo tu'va ni.
4 Nasa yukan, te jan koo sa ji'in jaku tna'a o
ñayii ñuu Macedonia a, te jin ndani'i ña'a sa
ja ñatuu ka iyo tu'va ni, te jin kukan-nuu sa
ja ñatuu ka sa'a ni sukan ka kukanu ini ña'a
sa ja jin ko kuu ni ma, te jin ndatna'a-ka
maa ni ja kan-nuu.
5 Chukan kúu ja ni jani ini sa te ni
ndaka'an-so'o sa nuu ñani o a, vaa jiniñu'u
ja jan koo de xinañu'u-ka nuu ka iyo ni a,
sukan-va'a jin satu'va ni nawa ka jani ini
ni ja jin ndakua'a ni nuu Su'si ma. Te jâ jin
koo tu'va ni, sukan-va'a másu ko kuu i ja
xtetuu tna'a o kivi kenda koo sa nuu ka iyo
ni a.
6 Chukan kúu ja ká'an sa ja nú na in
vala-ni ndákua'a i nuu Su'si ma chi vala-ni
ndakua'a ya i, te nú na in na ndakua'a
kua'a-ka nuu Su'si ma chi kua'a-ka ja
ndani'i i ja ndakua'a ya.
7 Ndi-in ndi-in o na ndakua'a nuu Su'si ma
sukan ni jani ini o ja ndakua'a o nuu ya ma.
Te máko kuxii ini o, ni a kani ini o ja xtetuu
ña'a ya ja ndakua'a o ya, vaa Su'si ma chi
kútoo ya ñayii sii ini-ni wa'a i nawa ni kuu
ini i ja ndakua'a i nuu ya ma.
8 Vaa Su'si ma chi iya kúu sa'a ndaka kúu ya
te sa'a ya ja koo kua'a ja vii ja va'a nuu ni,
sukan-va'a nú ka neva'a ni kua'a-ka ndaka
ja kuatniñu o ma chi kuu jin chindee-ka ni
ñayii ka jiniñu'u ma.
9 Sukan ndee nuu tutu Su'si ma:
Ni kunda'vi ini de ñayii ka kunda'vi ma,
te ni wa'a de ja ka jiniñu'u i ma,

te ja va'a ja ndaa sa'a de ma koo ni-kani
ni-jika nuu Su'si ma.
10 Te maa Su'si ma kúu iya táa ndikin
sáka o ma, te maa ya táa xtatila ma ja kaa
o ma, te suni maa ya sa'a ja jin ni'i jin
tna'a-ka o, sukan-va'a kuu jin chindee tna'a
o ma, te ja va'a ja ndaa sa'a o ma sa'a ya ja
ndukua'a-ka.
11 Te sukan, te jin koneva'a ni ndaka ja
ka jiniñu'u ni ma, sukan-va'a ñatuu nawa
ka'nu ndee ja jin chindee ni ñayii ka jiniñu'u
ma, sukan-va'a ja jin sa'a ni ma, te jin
ndakuan-ta'vi kua'a xeen ñayii ma nuu Su'si
ma.
12 Te sukan, te ka jinukuechi ni nuu Su'si
ma, masu yika-ni ja jin chindee ni ñayii ka
kunda'vi ma kúu chi su'va sukan, te ka sa'a
ni ja kua'a ñayii ma, ka ndakuan-ta'vi i nuu
Su'si ma.
13 Ja jin kuni i sukan ka sa'a ni ma, te jin
ndachiñu'u i Su'si ma ja sukan ka kandija ni
ma te ka sa'a ni sukan ká'an tnu'u vii tnu'u
va'a Cristo ma, ji'in ja sukan ka chindee
ni tna'a o ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma
ji'in ndaka-ka ñayii ma, te ñatuu kuiti nawa
ja'nu ndee ja ka sa'a ka kuu ni ma.
14 Te ja sukan ka sa'a ni ma, te maa i chi jin
kakan-ta'vi i nuu Su'si ma ja jin kuu ni, te
jin kutoo xeen ña'a i kuechi ja vii ja va'a ni
skuta'vi ña'a Su'si ma te ni ka chindee ni i
ma.
15 ¡Ka kuta'vi o nuu Su'si ma ja ni skuta'vi
ña'a ya ja vii ja va'a ma, sukan-va'a kuu jin
kutoo tna'a o te jin chindee tna'a o ma, te
ni masu kuu jin ndaka'an o ndaka ja sa'a ja
kúu ya ja jin kuu o ma!

10

Káxtnu'u Pablo ma sukan sa'a ndaa sa'a ndija de ja jinukuechi de nuu Su'si ma

1 Te maa sa ja kúu sa Pablo a, ja maa
Cristo ma iya kuee ini ma te vivii ká'an ya
ma, te jikan-ta'vi sa nuu ni a, visi ka jani ini
jaku ni a ja ora iyo sa ne'un ni a kuee-ka ini
sa kovaa ora jika-ka iyo sa ma te ni'i-ka ini
sa, ka ka'an ni.
2 Te jikan-ta'vi sa ja nuna jaan sa te jin koo
o nuu ka iyo ni a, te ma jin sa'a ni ja kuni'i
ini sa nuu ni sukan ka ka'an ni ja kúu sa
a. Vaa jâ jani ini sa ja ndonda sa nuu jaku
ñayii ka jani ini i ja ka sa'a sa sukan ka kúni
yikikuñu sa a te ñatuu ka sa'a sa sukan játna
ini Su'si ma.
3 Kovaa visi ka iyo sa nuu yikikuñu sa a,
kovaa masu nde ka sa'a sa sukan ka kuni
yikikuñu sa a.
4 Vaa masu ka kanaa sa sukan ka kanaa
ñayii ñuu ñayivi a sana jin kundee sa nuu
ja ñatuu kúnimani nuu sa a, su'va maa Su'si
ma táa tnu'u ndee tnu'u ndatnu, te maa ya
chíndee ña'a ja ka kundee sa nuu ndaka
tnu'u ndee tnu'u ndatnu iyo ñuu ñayivi ya.
5 Te ja maa ya, te ka xnaa sa ndaka ja ka
ka'án ñayii ma ja ka ja'nu ndee i ja masu
jin kuni ñayii ma Su'si ma, te ndaka ja u'vi
ka jani ini ñayii ma ka xndoo sa nuu nda'a
maa Cristo ma, sukan-va'a maa ya sa'a ja
jin ndasama janitnuni i ma te jin kandija i
ya ma.
6 Te saña chi ka iyo sa ja kuu jin sa'a sa ja jin
ndo'o jin neni ñayii ñatuu ka kandija Su'si
ma, nuna jin sa'a jin kuu ndaka-ka ni sukan
kúni Su'si ma.
7 Ka nde'ya ni sukan ka sa'a ka kuu ñayii
ma. Te nú nde ni jini ja iyo ndija ni ji'in
Cristo ma, te nú sukan jani ini maa ni ja
sa'ya Cristo ma kúu ni, te suni kona'a ni ja
sa'ya tna ya ka kuu sa.
8 Chi vaa kúsii ini sa ja ni taa Iya Tátnuni
ma tnu'u ja tatnuni-ka sa, te sukan ni taa
ya ma, sukan-va'a chindee ña'a sa ja jin koo
va'a-ka ni nuu ya, kovaa masu ja ni taa ya
tnu'u ja tatnuni-ka sa ma te sa'a sa ja jin
skenaa ni maa ni. Chukan kúu ja masu
kúkan-nuu sa ja ká'an sa sa'a nuu ni,
9 sukan-va'a jin kuni ni ja masu xsiu'u ña'a
sa kúu ja ká'an ni'i sa nuu ni nuu carta ni
tetniñu sa ma.
10 Vaa ka iyo ñayii ja ka ka'an i ja ni'i xeen
ká'an sa ja tée sa nuu carta ma, kovaa ora
iyo maa sa ma chi masu nde ká'an ni'i sa
nuu ni, te masu nde ka ndi ini i tnu'u ká'an
sa ma.
11 Ñayii ká'an sukan ma, te nú ma ndasa'a i
kuenda naxe sa'a naxe kúu i nuu Su'si ma
chi sukan ni ka'an ni'i sa nuu carta ma, te
suni kuu sa'a sa sukan ora kenda koo sa
nuu ka iyo ni a.
12 Vaa saña chi ñatuu ka kusaa ini sa ja jin
ka'an sa sukan ka ka'an jaku ñayii ma ja ka
ndachiñu'u i maa i ma te ka ka'an i ja maa
i ka kuu-ka sana in-ka ñayii ma, vaa masu
ñayii ka jani va'a ini ka kuu i ja ka sa'a i
sukan ma.
13 Kovaa saña, masu ja ka ndachiñu'u sa
maa sa kúu ja ka ndaka'an sa ja ni ka kenda
koo sa nuu ka iyo ni a, nú masu ja maa
Su'si ma tétniñu ña'a nuu kúni maa ya ma,
te chukan kúu ja ni ka kenda koo sa nuu ka
iyo ni a.
14 Saña chi ñatuu jan koo sa nuu masu iyo
ja jin koo sa ma, kovaa nuu ka iyo ni a chi
xinañu'u saña ni jan koo ja jin kaxtnu'u sa
tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma.
15 Saña chi ñatuu ka kuni sa ja jin
ndachiñu'u sa maa sa nú in-ka ñayii jâ ni
satniñu ma, su'va saña chi ja ka ndetu
sa kúu ja jin kua'nu-ka ni nuu Su'si ma,
sukan-va'a jin koo jayiñu'u maa sa nuu maa
ni sukan kúni maa Su'si ma.
16 Te suni sukan jin koo sa jin kaxtnu'u sa
tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma onde jika-ka

sana nuu ka iyo ni a. Kovaa suni másu jin
koo sa nuu jâ ni ka satniñu siin-ka ñayii ma,
sukan-va'a jin ni'i sa jayiñu'u sa nuu jâ ni ka
satu'va in-ka ñayii ma.
17 Te nú na in kúni ja koo jayiñu'u i, te
va'a-ka ja na koo jayiñu'u i nuu Iya Tátnuni
ma.
18 Vaa masu nde jiniñu'u ja maa ñayii ma,
te ndachiñu'u i maa i, su'va va'a-ka ja maa
Su'si ma, te ndachiñu'u ña'a ya.

11

1 Naka va'a ko kuu nuna jin kanda ni
ndaka ja ká'an káchi sa nuu ni a, visi ka jani
ini ñayii ma ja kuneé sa. ¡Saa vi, nuna jin
kanda ni ja ká'an sa a chi ja va'a maa ni jin
ko kuu!
2 Vaa saña chi ûni kúkueñu ña'a sa, vaa nasa
yukan, te jin skenaa ni maa ni nuu Su'si
ma, vaa ja kúni sa kúu ja ni-in ja u'vi jin
ko sa'a ni, te jin koo vii jin koo ndoo ni kivi
kaxtnu'u ña'a sa nuu Cristo ma, sukan kúu
in suchi si'i ja jito vii jito va'a i maa i, te
ndetu i ja kenda suchi tnanda'a ji'in i ma.
Sukan jin ko koto va'a ni maa ni.
3 Kovaa yu'u sa, nasa yukan, te xnda'vi
tachi ma janitnuni ni a, te jin kakayata ni
nuu nda'a Cristo o a te jin ndasa'a ni ja u'vi
ma, vaa sukan ni sa'a tachi ma ja vivii ni
ka'an koo ma te ni xnda'vi ti Eva ma.
4 Vaa ndijin chi nú ni kenda in-ka ñayii ja
sama ká'an i ja kuu Jesús ma, te ka niniso'o
ni, te ka kandija ni in-ka tnu'u, kovaa masu
Xtumani Ndios iya ni ka jan-ta'vi ni ma
wa'a tnu'u ka ka'an i ma. Te nú ka kenda
koo ñayii ja ka ka'an i in-ka tnu'u ja masu
tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma kúu, te vivii
ka jan-ta'vi ni i te ka niniso'o ni ja ka ka'an
i ma, te ni masu ka ndasa'a ni kuenda.
5 Vaa jani ini sa ja tee ka jani ini ja tee ni
tetniñu ña'a Su'si ma ka kuu de ma, masu
ka jini-ka de sana saña.
6 Vaa visi saña chi ñatuu kúu ka'an vivii sa,
kovaa jini sa ndaka ja ká'an Su'si ma. Vaa
ndaka nuu kuan koo sa ma, te ndaka ja ka
sa'a ka kuu sa ma, te ka jini ñayii ma sukan
ká'an tnu'u Cristo ma.
7 Te ñatuu ni jani ini sa ja maa sa kúu ñayii
kanuu-ka, su'va ni jatanuu ñukuun ña'a sa
maa ni ja ni kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si ma nuu ni. ¿Te ka jani ini ni ja in ja
u'vi kúu ja ni kaxtnu'u sa ma te masu nawa
ni jikan sa ja jin taa ni ma?
8 Su'va in-ka jichi ñayii ni ka nduu sa'ya
Su'si ma, ni ka taa i xu'un ja kii sa nuu ka
iyo ni a, te kunukuechi sa nuu ni a.
9 Te nuu ni iyo sa nuu ka iyo ni a, ni iyo ja
ni jiniñu'u sa, kovaa ñatuu ni ka'an sa nuu
ni, sukan-va'a másu taa sa tnundo'o nuu ni.
Vaa ja ni jiniñu'u sa ma chi ni ka taa tna'a o
ni ki koo ñuu Macedonia ma. Te sukan ko
sa'a sa ja ma taa sa tnundo'o nuu ni.
10 Vaa tnu'u ndaa tnu'u ndija Cristo ma iyo
ji'in sa, te ni ka'nu ñuu Acaya a masu na in
ka'nu ndee ja masu ni'i sa jayiñu'u sa ma.
11 ¿Nava'a ká'an sa sa'a? ¿Kuechi ja masu
kútoo ña'a sa? ¡Ña'a! Vaa Su'si ma jini ja
kútoo ña'a sa.
12 Sa'a ko sa'a sa, sukan-va'a masu kua'a sa
tnu'u ja tee ka jani ini ja maa de ka jini-ka
ma, te jin kani ini de ja inuu ka kuu sa ji'in
de.
13 Vaa tee ya'a chi masu ja ndaa kúu ja
Cristo ma ni tetniñu ña'a. Te ka xnda'vi ña'a
de ja tee ni tetniñu ña'a Cristo ma ka kuu de,
te ka sakui'na de xu'un ni a.
14 Te kuiti sukan ka sa'a maa de, vaa onde
tachi ma, te xnda'vi i ñayii ma ja in ángel
vivii kúu i.
15 Chukan kúu ja masu ja ko sanuu o kúu,
vaa suni tee ka jinukuechi nuu tachi ma chi
ka ndane'e de, te ka xnda'vi ña'a de ja ka
jinukuechi de nuu Su'si ma. Kovaa ja sukan
ka sa'a ka kuu de ma, te sukan ndaxndo'o
ndaxneni-ka ña'a Su'si ma.

Sukan ni ndo'o ni neni Pablo ma ja káxtnu'u de tnu'u Su'si ma

16 In-ka jichi ká'an sa ja ni-in ni ko kani
ini ja kuneé sa, kovaa nú nde ni jani ini
sukan, jin kuan-ta'vi ni ja ká'an sa ya, visi
na jin kani ini ni ja kuneé sa ma, sukan-va'a
ndachiñu'u tna sa maa sa vala.
17 Tna'a ja ká'an sa ya, masu ká'an sa sukan
kúni maa Iya Tátnuni ma, su'va sukan ká'an
ñayii kuneé ma, sukan-va'a kuu koo jayiñu'u
sa ma.
18 Vaa kua'a xeen ñayii ma, ka ndachiñu'u i
maa i ma, sukan ka jatna ini yikikuñu i ma.
Te sukan tna ndáchiñu'u sa maa sa a.
19 Vaa ndijin, ja ka jani ini ni ja ka jini ni
ma, te ka jan-ta'vi ni ñayii ñatuu ka jaku'ni
ini ma.
20 Vaa ka jan-ta'vi ni tee ka sa'a ja ka
jinukuechi ni nuu de ma. Te ka sakui'na
ña'a de nawa ka neva'a ni ma, te ka xnda'vi
ña'a de, te ka saxiko ña'a de, te ka wa'a de
in yikinuu ni ma.
21 Ndákukan-nuu maa sa ja ndáka'an sa sa'a,
vaa saña chi ñatuu ni ka kusaa ini sa ja
jin kakan sa nawa jin chindee ña'a ni ma.
Kovaa ni kenda koo tee yukan te ni ka
xnda'vi ña'a de ja maa de ka kuu-ka te ni
ka jatanuu ni de, te maa de chi ni ka sa'a
ndeva'a ña'a de.

Kovaa vitna te ká'an sa ja in ñayii kanuu
kúu sa, visi masu maa sa iyo ja ka'an sa
sukan.
22 ¿Ka ka'an de ja ka ndanuu-ka de kuechi
ja ka ka'an de sa'an hebreo ma? Saña tna
chi ká'an sa sa'an yukan. ¿Ka ka'an de ja
ñayii ka ndanuu ka kuu de, kuechi ja ñayii
ñuu Israel ma ka kuu de ma? Suni ñayii ñuu
yukan kúu tna sa. ¿Ka ka'an de ja sa'ya tata

Abraham ma ka kuu de? Saña tna chi sa'ya
tata Abraham ma kúu sa.
23 ¿Ka ka'an de ja tee ka jinukuechi nuu
Cristo ma ka kuu de? Te saña tna chi
jinukuechi-ka sa nuu Cristo ma. (Ja ká'an
sa sa'a chi ká'an sa sukan ká'an in ñayii ni
ndunee, vaa masu maa sa iyo ja ndaka'an
ja kuu maa sa.) Vaa satniñu-ka sa sana tee
yukan, te kua'a-ka jichi ni ka kani ña'a tee
ka netniñu ma, te kua'a-ka jichi ni yinee sa
vekaa ma, te kua'a-ka jichi ni iyo yika sa ja
jin ka'ni ña'a i,
24 vaa nuu ñayii judío o a chi u'un jichi ni
ka kani ña'a de, te in jichi in jichi ma, oko
ja'un kuun (39), oko ja'un kuun (39) jichi ni
ka kani ña'a de ji'in ñií ja ka ke'en de ñayii
ma.
25 Te uni jichi ni ka kani ña'a de ji'in yutnu
xii, te in jichi ni ka wa'a yuu ña'a i, te uni
jichi ja vala-nka te skenaa sa maa sa nuu
mar ma, te in jichi ma chi in jakuaa te in
nduu kua'an vee sa nuu mar ma ni yo kuu
sa.
26 Te kua'a jichi ni iyo yika sa ichi kua'an
sa ma, kúu yute ma, xi nuu kui'na ma, xi
nuu ñayii ñuu sa ma, xi nuu ñayii masu ñuu
judío ma. Te suni ni iyo yika sa ini ñuu ma
ja jin sa'a ndeva'a ña'a ñayii ma, ji'in nuu
ñatuu kuiti nawa iyo ma, ji'in nuu ñayii ka
sa'a tnu'u ja sa'ya Su'si ka kuu i ma.
27 Ni yo ndo'o, ni yo neni sa, ni yo satniñu
sa, ni yo kuita sa, te kua'a jichi ñatuu ni
yo kixi sa jakuaa ma, te ni yo kokon, ni yo
yichi sa, vaa ñatuu nawa kaa sa ma, te ni yo
kuvijin sa, vaa ñatuu na sa'ma sa ma.
28 Te masu cha'a-ni chi ndí ini xeen sa nawa
ka ndo'o ka tna'a ndaka ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si ma ja ka iyo i ndaka ñuu ma.
29 Vaa nú na in ku'u in kue'e ma chi kuenda
tnu'u ja maa sa ku'u. Vaa nú na in na sa'a
ja ndakakayata in tna'a o ma chi saña chi
kúxii xeen ini sa ja sukan ni sa'a i ma.
30 Te nú iyo nde a kuu ndachiñu'u sa maa
sa, su'va ndáchiñu'u sa maa Su'si ma vaa
maa ya ni chindee ña'a, vaa kua'a ja masu
jini sa naxe sa'a sa ma.
31 Te maa Su'si, Yuva Jesucristo iya tátnuni
nuu o a, iya iyo ja ndachiñu'u o ya ni-kani
ni-jika ma, jini ya ja masu xnda'vi ña'a sa.
32 Vaa ñuu Damasco ma, tee kúu gobiernu
ñuu yukan ma, ja jinukuechi de nuu rey
kúu Aretas ma, ni yo jito ñukuun de ichi nuu
kívi o ñuu yukan ma, sukan-va'a tnii ña'a de.
33 Kovaa ni ñunee sa in nuu chika ma, te ni
ka nune'e ña'a tna'a o ma ichi ventana ve'e
kátuu yu'u ñuu ma, te ni kaku sa nuu nda'a
tee yukan ma.

12

Ni wa'a Su'si ma tnu'u ja xndo'o xneni tachi ma Pablo ma

1 Ja ndaa kúu ja masu va'a-ni ja
ndachiñu'u sa maa sa, kovaa iyo ja
ndaka'an sa ja ni kaxtnu'u Iya Tátnuni ma
nuu sa, nuu ni jini nuu sa ma naxe kúni ya
ja jin jaku'ni ini o ma.
2 Jini sa in tee ja jinukuechi de nuu Cristo o
a, jâ iyo uxi kuun kuiya ma, te ni ndone'e
ña'a Su'si ma onde andivi ku-uni ma, te
masu jini sa nú ni ja'an de ji'in yikikuñu de
ma xi ña'a, kovaa maa Su'si ma chi jini ya.
3 Te jini sa tee yukan, kovaa masu jini sa nú
ni iyo de ji'in yikikuñu de ma xi ña'a, kovaa
maa Su'si ma chi jini ya,
4 ja ni kaa de onde nuu nani paraíso ma, te
yukan, te ni jiniso'o de tnu'u ni ka'an Su'si
ma ja iyo yu'u ma, te ni-in ñayii masu kuu
ka'an i tnu'u yukan.
5 Saña chi kuu ndaka'an sa ja ni sa'a Su'si
ma ji'in tee yukan, kovaa ja ndaka'an sa ja
kuu maa sa masu kúu. Ja kuu ndaka'an sa
kúu ndaka ja masu kúu sa'a sa ma.
6 Nú kúni sa chi kuu ndaka'an sa sukan sa'a
Su'si ma ji'in sa, sukan-va'a koo jayiñu'u sa,
chi vaa ja ndaa kúu. Kovaa masu nawa
ndaka'an sa nawa sa'a sa, sukan-va'a ñayii
nde'ya ña'a ma ji'in ñayii niniso'o ja ká'an
sa ma, te ndaka'an maa i nú ja va'a kúu ja
sukan sa'a sukan kúu sa ma.
7 Te ñatuu ni kachi Su'si ma ja ko sa'a vixi
sa maa sa ja jini-ka sa kuechi ja sukan ni
kaxtnu'u Su'si ma kua'a ja vii ja va'a onde
sukun ma. Te chukan kúu ja ni wa'a Su'si
ma tnu'u ja tachi ma, xndo'o xneni ña'a i,
kuenda tnu'u ja in iñu kani xeen ni kivi
yikikuñu sa a te sa'a ndeva'a ña'a i.
8 Te ja sukan ndo'o neni sa ma, ja ni kuu uni
jichi ni jikan-ta'vi sa nuu Iya Tátnuni ma ja
na xtandiyo ya i te máko xndo'o xneni-ka
ña'a i.
9 Kovaa Iya Tátnuni ma, ni ka'an ya: “Masu
nawa jiniñu'u-ka ni, vaa jâ ni skuta'vi ña'a
sa ja vii ja va'a ma, chukan kúu ja ni'i ni
ndaka nawa jiniñu'u-ka ni ma. Vaa ora
jani ini ni ja masu kuu-ka nawa sa'a ni
ma, te maa ora yukan-ni, te kua'a-ka ja
chindee ña'a sa ja sa'a ni ma”, kúu ya ká'an
ya. Chukan kúu ja kúsii ini xeen-ka sa,
vaa masu kúu nawa sa'a maa in-ni sa ma,
te chukan kúu ja maa tnu'u ndee tnu'u
ndatnu Cristo ma koo ini anua sa a, sana
kuu sa'a sa nawa kúni Su'si ma ja sa'a sa
ma.
10 Te kúsii ini sa ja ñatuu nawa kúu sa'a sa
ja maa-ni sa ma. Te kúsii ini sa ora ka ka'an
ndeva'a i nuu sa ma, ji'in ora nawa jiniñu'u
sa ma, ji'in ora ka sondikin ña'a i ma, ji'in
ora ndí ini xeen sa ma. Vaa ora jini sa ja
ñatuu nawa kuu sa'a sa ma, te ora yukan, te
ndáni'i-ka sa tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja kuu
sa'a sa ma. Te ndaka kánda sa, vaa kútoo sa
Cristo ma.

11 Ni sa'a neé sa maa sa ja ni ndachiñu'u
sa vala maa sa, vaa maa ni ni ka xtetuu
ña'a, vaa masu nde ni ka ndakunitnuni ni
ndaka nawa sa'a nawa kúu tna sa ma. Vaa
visi ñatuu nawa kúu sa nuu Su'si ma ka jani
ini ni, kovaa masu ka ndanuu-ka tee ka
ka'an maa de ja Cristo ma ni tetniñu ña'a
ma sana saña.
12 Vaa ni ndo'o ni neni sa, te ni kanda sa. Te
ni ka iyo seña ji'in milagru nuu ka iyo ni a
ja ni sa'a Su'si ma, te chukan kúu tna'a ja ka
kaxtnu'u ja in tee ni tetniñu Cristo ma kúu
sa.
13 Vaa ndeva'a-ni nuu ni ja'an sa ja ni
kaxtnu'u sa tnu'u Su'si ma chi ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si o a chi ni ka yo chindee
ña'a i. Te yika-ni ja ndijin kúu ja ñatuu
nawa ni jikan sa ja jin chindee ña'a ni. Te
jin sakanu ini ña'a ni, nú ni sa'a sa ja ni ka
kuxii ini ni ma.

Pablo ma, káxtnu'u de ja ki'in de ñuu Corinto ma in-ka tuku jichi

14 Jâ iyo tu'va sa ja jaan sa nuu ka iyo ni
a ja ku-uni jichi a, te másu ko jin ko ndi ini
ni ja nawa jin taa ni, vaa masu ndúku sa ja
nawa jin taa ni chi ja ndí ini-ka sa kúu ja
jin koo va'a maa ni. Vaa ndijin chi ka jini
ni ja sa'ya sa ka kuu ni, te masu nawa jin ko
ndi ini ni ja nawa jin taa ni ja kúu sa yuva
ni ma. Vaa sukan kúu o ji'in sa'ya o ma, ja
maa o ja kúu o yuva i ma ko ndi ini nawa
jiniñu'u sa'ya o ma.
15 Te maa sa chi sii ini xeen kuatniñu sa ja
neva'a sa a ja jin kuu ni, te visi na xndo'o-ka
sa maa sa ja jin kuu ni kuechi ja kútoo ña'a
sa a. Vaa ja ndaa kúu ja kútoo xeen-ka ña'a
sa, te maa ni, visi ma jin kutoo xeen ña'a ni.
16 Kúkanu ini sa ja jin kuan-ta'vi ni ja ká'an
sa ya, vaa masu nawa ni kuni sa ja jin taa
ni, kovaa ka iyo jaku ni a ja ka jani ini ni ja
jini xeen sa naxe xnda'vi ña'a sa te jin taa
ni xu'un ni ma.
17 ¿Xi ni jatniñu sa in tee ni tetniñu sa ma ja
xnda'vi ña'a sa te ni'i sa xu'un ni ma? Chi
ñatuu.
18 Ni jikan-ta'vi sa nuu Tito ma ja kuan koo
de ji'in in-ka ñani o ma nuu ka iyo ni a. ¿Ni
xnda'vi ña'a Tito ma? ¿Xi masu inuu-ni ka
jani ini sa ji'in de? ¿Xi masu inuu-ni ichi ka
jika sa ji'in de?
19 ¿Ja sa'a vivii ká'an sa a, ka jani ini ni
ja sa'a-ni-nka sa kúu, sukan-va'a na ya'a na
kuita-ni-nka ja ni ndaka'an-so'o sa nuu ni
ma? Ña'a. Vaa ni-yu'u ni-ini sa ká'an sa, te
jini maa Su'si ma. Te ja maa Cristo ma, te
ka ka'an vii ka ka'an va'a sa nuu ni, vaa ka
kutoo ña'a sa, te ka kuni sa ja jin koo va'a-ka
ni nuu Su'si ma.
20 Kovaa ja ndí ini sa kúu ja nuna jaan sa
jan koto ña'a sa ma, te ma ndani'i sii ini
ña'a sa sukan kúni sa ja jin koo sii ini ni nuu
Su'si ma. Te maa ni, ma jin koo sii ini ni ja
jin kuni ña'a ni ma. Vaa ndí ini sa ja nasa
yukan, te ka skiti ini tna'a ni, xi ka kukueñu
ini nuu tna'a ni, xi ka kanaa ni, xi ka jani
ini ni ja maa ni ka kuu-ka ma, xi ka ka'an
u'vi nuu tna'a ni, xi ka ka'an tnu'u tna'a ni
ma, xi ka sa'a neé ka sa'a uun-nka ni ma.
21 Vaa ndí ini xeen sa ja nuna jaan sa ma,
te sa'a Su'si ma ja ndakukan-nuu sa nuu
ya ja kuechi ni ma, xi saa konda'yu sa ja
kuechi in jichi ni a, ja jâ ni kuu kii ja ka
ndiso kuechi i ma, vaa ka ndasatne'e i maa
i ma nuu ja u'vi ma, te ka kivi nduu ka kivi
ni'i-ni i ji'in ñayii ñatuu ni ka tnanda'a ji'in i
ma, te ñatuu nde ka ndakani ka ndaka'vi ini
i ja u'vi ka sa'a i ma sukan-va'a ndasakanu
ini ña'a Su'si ma.

13

1 Cha'a kúu ja ku-uni jichi ja jaan sa nuu
ka iyo ni ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a,
te jin ndasa'a ndaa o ndaka naxe ka sa'a
ka kuu ni a, te onde uu xi uni ñayii jin
ndaka'an naxe iyo ma, sana kundaa.
2 Ká'an sa nuu ñayii ni ka ndakuiso kuechi
i ma ji'in nuu ndaka ni a, vitna ja ñatuu
jaan-ka sa nuu ka iyo ni a, te ndaxndaku
ini ña'a sa sukan ni ka'an sa nuu ni jaan sa
ja ku-uu jichi ma. Vaa nuna jaan sa a chi
ûni kene'e sa i nuu ka iyo ni a, onde nú ni
ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini maa i nuu
Su'si ma.
3 Vaa ka nduku ni nú ndija ja maa Cristo
ma ni taa tnu'u ká'an sa a. Kovaa jin kona'a
ni ja maa ya ká'an ja ká'an sa a, te masu
ká'an kuee ya nuu ni chi ká'an ni'i ya, te ûni
satniñu ya ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya
ma nuu ka iyo ni a.
4 Visi ni ndakaa ya nuu krusi ma kuenda
tnu'u ja ñatuu na tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ya ma, kovaa téku ya ji'in tnu'u ndee tnu'u
ndatnu maa Su'si ma. Te suni sukan ka
ndo'o ka neni sa ja ka ndikin sa ya a, kovaa
ja maa tnu'u ndee tnu'u ndatnu maa Su'si
ma, te ka iyo sa nuu nda'a Cristo ma, te jin
koteku sa, te jin kunukuechi sa nuu ni a.
5 Jin ndasa'a maa ni kuenda, te jin ndako-
totnuni ni maa ni nú ka iyo va'a ni nuu Su'si
ma te ka kukanu ini va'a ni ya. ¿Xi ñatuu ka
ndasa'a ni kuenda ja Jesucristo ma ka iyo
ji'in ni? ¿O xi ñatuu ka iyo va'a ni nuu Su'si
ma?
6 Kovaa saña chi ka kukanu ini sa ja jin
ndakunitnuni ni ja saña chi ka iyo va'a sa
nuu Su'si ma.
7 Te saña chi ka jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma
ja másu ko jin sa'a ni ni-in ja u'vi, kovaa
masu kuechi ja ka kuni sa ja jin koo va'a-ka
maa sa nuu Su'si ma kúu ja ka jikan-ta'vi
sa nuu Su'si ma chi ña'a. Su'va ja ka kuni
sa kúu ja jin sa'a ni ja va'a nuu Su'si ma,
sukan-va'a ma jin skenaa ni maa ni.

8 Vaa masu kuu ja masu jin ko sa'a ni sukan
ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si o a chi
kuiti nini ja ûni jin ko sa'a ni sukan ká'an
tnu'u Su'si o a, sukan-va'a jin kundee o nuu
ja u'vi ma.
9 Te chukan kúu ja ka kusii ini sa, vaa ora
ka kuxii ka kunda'vi ini sa ja ni kenda in
tnundo'o ma, te ndijin chi ka iyo-ka tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ni ma. Te ka jikan-ta'vi
sa nuu Su'si ma ja ûni jin konukuiñi va'a jin
konukuiñi ndaa ni nuu ya ma.
10 Te chukan kûu ja tee sa sa'a vitna ja iyo
jika-ka sa a, sukan-va'a kivi koo sa nuu ka
iyo ni a, te masu ka'an ni'i xeen-ka sa. Vaa
Iya Tátnuni ma, ni taa ya tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ja tátnuni sa nuu ni a, kovaa masu
ja sa'a sa ja jin skenaa ni maa ni kúu chi
su'va ja jin koo va'a-ka ni nuu Su'si ma kúu
ja ndaka'an-so'o sa nuu ni sa'a.

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Corinto ma

11 Te chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu
o sa'ya Su'si ma, jin koo sii ini ni, te
jin koo va'a-ka ni nuu Su'si ma, te jin
ndaka'an-mani tna'a ni, te in-ni ja jin kani
ini ni, te jin koo mani ni. Te maa Su'si iya
kútoo ña'a ma iya sa'a ja jin koo mani o ma,
koo ya ji'in ni.
12 Jin ndakua'a tna'a ni nchuxi ndi-in ndi-in
ni ja ka kuu ni ñayii jâ ni ka xndoo ja u'vi
ma.
13 Te ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña ndaka ñayii
ka iyo ji'in sa ya'a ja ni ka nduu i sa'ya Su'si
o a ja ni ka xndoo i ja u'vi ma.
14 Te Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na
skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a, sukan kútoo
ña'a Su'si ma. Te kóo Xtumani Ndios ma
ji'in o, te sa'a ya ja jin ketna'a ini o ji'in ya.
Te sukan kó kuu.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Galacia ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Galacia ma

1 Saña kúu Pablo tee ni tetniñu ña'a Jesucristo ma, te ni masu ni-in ñayii ni tetniñu ña'a, nú masu ja maa Jesucristo iya ni ji'i nuu krusi ma, ji'in maa Yuva ya Su'si iya ni ndaxteku Jesucristo ma.
2 Te ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo sa ji'in i a, ka tetniñu sa tnu'u ya'a nuu ni ja ka ndatna'a ni ndaka ñuu ka iyo ñuu Galacia a.
3 Yuva o Su'si ma, ji'in Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a, te jin koo mani ni.
4 Te maa Jesucristo ma kúu iya ni wa'a tnu'u ja ni ka ja'ni ñayii ma ya nuu krusi ma, te onde sukan ni sa'a ya ma, te ni ka naa kuechi o ma, sukan-va'a jin kaku o nuu ja u'vi ma, te ma jin ko sa'a-ka o ja u'vi ka sa'a ñayii ñuu ñayivi a vitna a, vaa sukan ni kúu ini maa Yuva o Su'si ma.
5 Te nuu maa ya na koo jayiñu'u ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.

Ñatuu na in-ka tnu'u vii tnu'u va'a, nú masu ja maa in-ni tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma

6 Ja'an-nka ini sa ja ni jini sa ja masu kua'a-ni kivi, te ni ka jikayata ni nuu iya ni ndakana ña'a ma. Te vitna, ja onde ja maa Jesucristo ma, te ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja vii ja va'a a, kovaa vitna, su'va ni ka ndandikin ni in-ka tnu'u ja sama ni ka kaxtnu'u i ma.
7 Kovaa masu iyo in-ka tnu'u Su'si a chi su'va ka iyo jaku ñayii ja ka sakanuu i tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma, te sukan, te ka sa'a i ja ka ndi ini-ka ni ja nú ndija ja sukan ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si a.
8 Kovaa jin kona'a ni ja nú nde sa xi in ángel onde andivi ma, te jin xsama sa sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a ja ni ka kaxtnu'u sa xinañu'u ma te jin ndakaxtnu'u sa siin-ka tnu'u chi ka iyo maa sa ja jin chunaa xeen-ka sa nuu Su'si ma.
9 Sukan ni ka'an sa onde xi'na-ka ma, te vitna ndáka'an tuku sa: Nú na in xsama kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma sana sukan ni ka jini ni onde xinañu'u ma, te iyo maa i ja chunaa xeen-ka i nuu Su'si ma ja sa'a i sukan ma.
10 ¿Na in xi-nuu ndúku sa ja jin ka'an i ja vii ja va'a ja kuu sa? ¿Nuu ñayii a xi nuu Su'si ma? ¿Xi ndúku sa ja sa'a sa ja jin jatna ini ñayii ma? Ña'a. Chi nute sukan sa'a sa ja jin ka'an vii jin ka'an va'a ñayii ma ja kuu sa ma chi masu in ñayii jinukuechi nuu Cristo ma kúu sa ja sa'a sa sukan.

Sukan ni jinukuechi Pablo ma ja ni kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma

11 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, jin kona'a ni ja tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ja ni kaxtnu'u sa ma, masu sukan jani ini ñayii ma ni kaxtnu'u sa.
12 Vaa masu ni ni'i sa xi ni kutu'va sa nuu in ñayii ma chi maa Jesucristo ma ni kaxtnu'u sukan ká'an sa a.
13 Vaa jâ ka jini ni sukan ni yo sa'a, ni yo kuu sa ma, nuu ni yo ndikin sa sukan ka kaxtnu'u ñayii judío ma, te ni yo sondikin xeen sa ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te ûni ni yo kuni sa ja xnaa sa i tiempu yukan.
14 Vaa nuu ni yo ndikin sa sukan ka kaxtnu'u ñayii judío ma, ni yo kunuu maa sa nuu tna'a sa suchi inuu ji'in sa ma, te ni yo ñu'u xeen ini sa ja ko sa'a sa ndaka sukan ni ka yo jinindija yuva sa ma ja sukan ko sa'a ko kuu o nuu Su'si ma.
15 Kovaa Su'si ma, ni sa'a siin ña'a ya onde chii si'i sa ma, vaa ja va'a xeen ini ya ma, te ni kana ña'a ya ja skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a. Te nuu ni kenda kivi ja ni jani ini ya ma,
16 te ni kaxtnu'u ya Sa'ya ya Jesucristo ma, sukan-va'a kaxtnu'u sa nuu ñayii masu judío ka kuu i ma na in kúu ya ma. Te ora yukan, masu ni jikan-tnu'u sa nuu ni-in ñayii ma chi ni kukanu ini sa ja maa ya kaxtnu'u nawa sa'a sa ma.
17 Te ni masu ni ja'an sa ñuu Jerusalén ma nuu ka iyo tee ni tetniñu ya xi'na-ka sana saña ma. Su'va ni ja'an sa ñuu Arabia ma, te saa ni ndii tuku sa ñuu Damasco ma.
18 Sani te ni ya'a uni kuiya ma, saa ni ja'an sa ñuu Jerusalén ma ni jan koto sa Pedro ma. Te ni iyo sa ji'in de ja'un kivi.
19 Kovaa masu nde ni jini sa ni in-ka tee ni tetniñu ya ma chi yika-ni ja Jacobo ñani maa Iya Tátnuni ma.
20 Te tna'a ja tée sa nuu ni a, jini Su'si ma ja ja ndaa kúu te masu xnda'vi ña'a sa.
21 Sani te ni ja'an sa ñuu Siria ma ji'in ñuu Cilicia ma.
22 Kovaa ñuu Judea ma, masu na in ni yo jini ña'a nuu ka ndatna'a ñayii ni ka nduu sa'ya Cristo a.
23 Yika-ni ja ni ka yo jiniso'o i ja ni ka yo ka'an ñayii ma sa'a: “Tee ni yo kuni ja xnaa de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a te ni yo sondikin ña'a de yo'o ja ka kandija o tnu'u vii tnu'u va'a káxtnu'u Jesucristo ma, vitna, te maa de ndákaxtnu'u tnu'u vii tnu'u vaa Su'si o a.”

24 Te ja kuechi ja sa'a sa vitna a, vaa jâ ni
ndaxsama ña'a Su'si ma, te ka ndachiñu'u
xeen i ya.

2

1 Sani te ja ni ya'a uxi kuun kuiya ma,
te ni ja'an tuku sa ñuu Jerusalén ma ji'in
Bernabé ma, te ni jeka sa Tito a, te ni ja'an
sa ji'in de.
2 Sukan ni kaxtnu'u maa Su'si ma, te ni
ja'an sa, te ni ndaxtutu siin sa tee ka
kaxtnu'u tnu'u Su'si a, te ni ndakaxtnu'u
sa nuu de sukan káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si a nuu ñayii masu judío ka kuu i
ma, te na jin ndaka'an de nú va'a-ni iyo,
sukan-va'a ndaka tniñu sa'a sa nuu Su'si a,
te kéndoo va'a i.
3 Kovaa ni a Tito tee ka chindee tna'a ji'in
sa ka kaxtnu'u sa tnu'u Su'si o a, ja masu in
tee judío kúu de a, masu ni ka xtetuu i de ja
jakitnuni de, vaa maa Cristo ma ni sa'a ja
ni ka ndayaa o nuu sukan ka sa'a o ve koo
o ma.
4 Kovaa ni yo jan koo yu'u tee ja ka sa'a
de tnu'u ja ni ka nduu tna de sa'ya Su'si
ma, sukan-va'a jin koto yu'u ña'a de nú ka
ndikin-ka o sa'a o sukan ni tatnuni Moisés
ma, vaa ka kuni de ja jin xtetuu ña'a de ja
sukan-ni jin ko sa'a-ka o.
5 Kovaa ni a vala masu ni ka wa'a sa tnu'u
ja jin ko sa'a sa sukan ka kuni de ma,
sukan-va'a tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a, te
jin jaku'ni ndaa ini ni, te sukan ká'an ma jin
ko sa'a ni.
6 Kovaa tee ni ka yo jani ini i ja ka
ndanuu-ka de ma, vaa ni a in tnu'u jaa
ñatuu ni ka kaxtnu'u de nuu sa a. (Kovaa
nawa ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu maa de
onde xi'na-ka ma masu ndí ini-ka sa. Vaa
nuu Su'si ma chi inuu-ni ka kuu ndaka o.)
7 Su'va ni ka ndakunitnuni de ja maa Su'si
ma ni tatnuni nuu sa ja kaxtnu'u sa tnu'u
vii tnu'u va'a ya ma nuu ñayii masu judío
ka kuu i ma, sukan ni tatnuni ya nuu Pedro
ma ja kaxtnu'u de nuu ñayii judío ma.
8 Vaa maa iya ni tetniñu Pedro ma ja
kaxtnu'u de nuu ñayii judío ma, suni maa
ya ni tetniñu ña'a ja ki'in sa nuu ñayii masu
judío ka kuu i ma.
9 Te chukan kúu ja Jacobo ma, ji'in Cefas
ma, ji'in Juan ma, tee ni sunkani ña'a Su'si
ma ja jín ko koto de ñayii ni ka nduu sa'ya
ya ma, ni ka ndakunitnuni de ja vii ja
va'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma, te ûni ni ka
taa de nda'a de ma ja kuu seña ja ni ka
kendoo ini de ja in-ni tniñu ka sa'a sa ji'in
de, sukan-va'a saña, te jin koo sa nuu ñayii
masu judío ka kuu i ma, te maa de jin
kaxtnu'u nuu ñayii judío ma.
10 Yika-ni ja ni ka jikan-ta'vi de nuu sa
kúu ja másu ko jin ndunaa sa ñayii ka
kunda'vi-ka ma. Te chukan kúu ja ni ndi
ini xeen sa ja sa'a sa sukan.

Pablo ma, ni ndaka'an-so'o de nuu Pedro ma nuu ka iyo de ñuu Antioquía ma

11 Kovaa nuu ni jaan Pedro ma ñuu An-
tioquía ma, te ni ndaka'an-so'o sa nuu de,
vaa jiso kuechi de ja sa'a de sa'a ma.
12 Vaa nuu ñatuu ki koo-ka ñayii ni tetniñu
Jacobo ma chi ni yo jaa kaa Pedro ma xita
ji'in ñayii masu judío ka kuu i ma. Kovaa
nuu ni kija koo de ma, te Pedro ma chi ni
yo kusiin, ni yo kusu'va de, kuechi ja yu'u
de tee judío ma.
13 Te ja sukan ni sa'a siin Pedro ma maa
de ma, te sukan ni ka sa'a tna ndaka-ka
tee judío ka iyo yukan. Te onde tee kúu
Bernabé ma, ni ka kundee de ja ni sa'a
tee ma sukan. Te ni-in de masu ni ka sa'a
sukan ka ka'an de ma, ja inuu-ni ka kuu
ndaka o nuu Su'si ma.
14 Kovaa nuu ni jini sa ja masu ka jika ndaa
de sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma,
te ni jiña'a sa Pedro ma nuu ndaka ñayii ka
iyo ma: “Ndijin ja kúu ni judío a te jâ ni
jaku'ni ini ni ja másu ko sa'a-ka ni sukan
ka kuu ñayii judío ma, vaa ora iyo ni nuu ka
iyo ñayii masu judío ka kuu i ma, te sa'a ni
sukan kúni Su'si ma, te vitna ¿nava'a xtetuu
ni ñayii masu judío ka kuu i ma ja jin ko
sa'a-ka i sukan ka sa'a ka kuu-ka ñayii judío
ma?
15 'Yo'o chi ñayii judío ka kuu o onde nuu
ni ka kâku o ma, te masu ka jiso kuechi o
sukan ka jiso kuechi ñayii masu judío ka
kuu i ma.
16 Kovaa ka jini o ja ñayii ma, visi na sa'a
i sukan ni tatnuni Moisés ma, masu kuu
ka'an Su'si ma ja in ñayii sa'a ja va'a ja ndaa
kúu i. Vaa ñayii kándija Jesucristo ma-ni kúu
ñayii sa'a ja va'a ja ndaa ká'an ya. Te yo'o chi
ni ka kandija o Jesucristo ma, sukan-va'a
ka'an maa Su'si ma ja ñayii ka sa'a ja va'a
ja ndaa ka kuu o ja ka kandija o Cristo ma,
te masu ja kuechi ja ni ka sa'a o sukan ni
tatnuni Moisés ma kúu, chi ña'a. Vaa masu
ni-in ñayii ma, ja kuechi ja ni sa'a i sukan
ni tatnuni Moisés ma, te ka'an Su'si ma ja
ko kuu i in ñayii sa'a ja va'a ja ndaa”, kúu sa
jiña'a sa Pedro ma.
17 Te nú ka ndi ini o ja Cristo ma, te ka'an
ya ja ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa ka kuu o
nuu ya, te ¿naku jin ka'an tna ñayii ma ja
ñayii ka jiso kuechi ka kuu o? Vaa nú sukan,
te ¿Cristo ma kúu iya sa'a ja jin kuiso kuechi
o? Ña'a. Vaa masu sukan iyo.
18 Vaa nú in ja jâ ni xnaa sa ma, te ndasa'a
tuku sa in-ka jichi ma chi maa sa sa'a ja
ndakuiso kuechi sa in-ka jichi tuku ma.
19 Saña chi kuenda tnu'u ja in ñayii ni ji'i
kúu sa nuu tnu'u ni tatnuni Moisés ma, vaa
ñatuu ni kundee sa sa'a sa sukan ká'an ma.

Kovaa nuu ni jini sa tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si ma, te kuenda tnu'u ja ni ndateku sa
ja ko sa'a sa sukan kúni Su'si ma.
20 Chukan kúu ja kuenda tnu'u ja ni ndakaa
sa ji'in Cristo Jesús ma nuu krusi ma, te
masu téku-ka maa sa chi maa Cristo iya ni
ndateku ma iyo ini anua sa a, te ndaka ja
tátnuni Su'si ma ja sa'a ja kuu sa ja iyo sa
ñuu ñayivi a, te kúu sa'a sa, vaa kúkanu ini
sa Cristo Sa'ya Su'si ma, iya ni wa'a tnu'u te
ni ka ja'ni i ya nuu krusi ma, vaa kútoo ña'a
ya ma, te ni chunaa ya nuu tniñu o ma.
21 Masu saxiko sa ja vii ja va'a ni skuta'vi
ña'a Su'si ma. Vaa nute ni kundee ja ni
tatnuni Moisés ma sa'a i ja nduu o ñayii sa'a
ja va'a ja ndaa ma chi masu nde jiniñu'u ja
ni ji'i Cristo ma nuu tniñu o ma.

3

Ni ka xndoo ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Galacia ma Xtumani Ndios ma, te ni ka ndakatanuu i tnu'u ni tatnuni Moisés ma

1 Ndijin ja ka kuu ni ñayii ñuu Galacia
a, ¡ñatuu ka ndasa'a ni kuenda! ¿Na in ni
xnda'vi ña'a ja ni ka xndoo ni tnu'u ndaa
tnu'u ndija Su'si ma? ¡Te vitna ja ñukuun
ñukuun ni ka kaxtnu'u sa nuu ni sukan ni
ndo'o ni neni Jesucristo ma nuu krusi ma
ja kuechi o ma!
2 Cha'a kúu ja kúni sa ja jin ka'an ni naxe ka
jani ini ni. ¿Ni ka kuta'vi ni Xtumani Ndios
ma ja kuechi ja ka sa'a ni sukan ni tatnuni
Moisés ma, xi kuechi ja ni ka kandija ni
tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma te ni ka
kukanu ini ni ya ma?
3 ¿Te ñatuu ka jaku'ni ini ni? Xinañu'u ni ka
jan-ta'vi ni Xtumani Ndios ma iya chíndee
ña'a ja ni ka ndani'i ta'vi ni ma. ¿Te vitna,
te ka jani ini ni ja kuu jin sa'a maa ni ja jin
ndani'i ta'vi ni?
4 ¿Ni ka xndo'o ka'a, ni ka xndo'o xiko ni
maa ni ja ni ka sa'a ndeva'a ña'a ñayii ma
kuechi ja ni ka ndani'i o ichi ndaa ma? Vaa
ña'a, vaa masu jin xndoo ni Su'si o a.
5 Vaa maa ya ni taa Xtumani maa ya ma te
ni sa'a ya milagru ne'un ni a. ¿Ni sa'a ya
milagru ma, kuechi ja ni ka sa'a ni sukan
ni tatnuni Moisés ma, xi kuechi ja ni ka
kandija ni tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma ja
ni ka kaxtnu'u sa nuu ni ma?

Sukan ni skuiso Su'si ma nuu tee nani Abraham ma

6 Abraham ma chi: “Ni kandija de ja ká'an
Su'si ma, te ni sa'a de sukan kúni ya ma, vaa
ni kukanu ini de ya ma, te ni ndaka'an, ni
ndakachi ya ja in tee sa'a ja va'a ja ndaa kúu
de.”
7 Chukan kúu ja jin kona'a ni ja ñayii ka
kandija Su'si ma chi sa'ya tata Abraham ma
ka kuu tna i, vaa ka sa'a ka kuu i sukan ni
yo sa'a de ma.
8 Su'si ma onde xinañu'u ma jâ jini ya sukan
sa'a ya ja jin kuu ñayii masu judío ka kuu
i ma, ja nuna jin kukanu ini i ya te jin
sa'a i sukan kúni ya ma, te ndaka'an ya ja
ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa ka kuu i. Te ni
kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a ma nuu tee
kúu Abraham ma, te jiña'a ya: “Ja maa ni
te jin ni'i ñayii ndaka ñuu a ja vii ja va'a.”
Sukan ká'an tutu ya ma.
9 Chukan kúu ja nú na in na kandija sukan
ká'an Su'si ma chi jin ni'i i ja vii ja va'a ma
sukan ni'i tna Abraham ma tee ni kandija
sukan ni tatnuni Su'si ma.

10 Kovaa ñayii kukanu ini sukan ni tat-
nuni Moisés ma te ñatuu sa'a ndi'i i ma, iyo
i ja ndo'o neni i, vaa sa'a ndee nuu tutu ya
ma: “Ja u'vi kúu ndaka ñayii ma, nú ma sa'a
i ndaka sukan ndee nuu libru ndee ja ni
tatnuni Su'si ma ja tatnuni Moisés ma nuu
ñayii ma.”
11 Te ja ndaa ndija kúu ja ñayii yika-ni ja sa'a
i sukan-ni ni tatnuni Moisés ma, masu kuu
ndaka'an Su'si ma ja in ñayii sa'a ja va'a ja
ndaa kúu i nuu ya, vaa sa'a ká'an tutu ya
ma: “Ñayii kúkanu ini Su'si ma te sa'a i ja
va'a ja ndaa ma chi suu i koteku ni-kani
ni-jika.”
12 Kovaa tnu'u ni tatnuni Moisés ma, masu
chíndee ña'a i naxe kukanu ini o Su'si ma,
vaa sa'a-ni ká'an: “Ñayii sa'a ndi'i sa'a tu'u
sukan ni tatnuni Moisés ma chi koteku i
nuu Su'si ma.”
13 Kovaa ñatuu na in ni kundee, te su'va ja
u'vi-ka ni ka nduu i nuu Su'si ma, vaa jâ ka
jini i sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés
ma. Chukan kúu ja onde ni ndo'o ni neni
Cristo ma nuu krusi ma, saa ni chunaa ya
nuu tniñu o, saa ni ka kaku o nuu ja u'vi ma.
Vaa sa'a ká'an nuu tnu'u Su'si ma: “Ñayii
sa'a nanimaa ja u'vi ma chi iyo maa i ja
kuita kaa i nuu krusi ma te kûu i, te sukan,
te ndatna'a maa i ja kan-yu'u ja kan-nuu ja
u'vi ni sa'a i nuu Su'si ma.”
14 Te ja sukan ni ndo'o ni neni Cristo Jesús
ma, sana jin ni'i tna ñayii masu judío ka kuu
i ma ja vii ja va'a ni skuiso ya nuu Abraham
ma, te ja jin kandija o Su'si ma, te jin ni'i o
Xtumani Ndios ma, sukan ni skuiso ya ja
taa ya ma.

15 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si ma,
ká'an sa nuu ni, sukan ka sa'a tna o ja kúu o
ñayii ma: In ja ka skuiso ñayii ma ja jin sa'a
i ma, visi ñayii-ni ka kuu i, kovaa nú ni ka
kendoo ini i ja sukan jin sa'a i ma chi masu
na in ka'nu ndee ja sa'a i ja ni skuiso i ma,
te ni a in i sa'a ja ndasonee-ka i sukan ni ka
kendoo i ma.
16 Te sukan ni sa'a Su'si ma ji'in Abraham
ma, vaa ni skuiso ya nuu de ma ji'in nuu

sa'ya tata de ma. Te masu ni ka'an ya ja
jin kuu ndaka sa'ya tata de ma chi yika-ni
ja kúu Cristo ma, vaa ne'un sa'ya tata
Abraham ma ni kee ya ma.
17 Te ja ká'an sa kúu: Ja ni skuiso Su'si
ma nuu Abraham ma kúu ja maa Cristo
ma, te sa'a ya ja jin ni'i ñayii ndaka ñuu
ma ja vii ja va'a ma. Sani te ni ya'a kuun
cientu oko uxi (430) kuiya ja ni skuiso ya
nuu Abraham ma, saa ni kenda tnu'u ni
tatnuni ya nuu Moisés ma ja tatnuni de
nuu ñayii ma. Kovaa tnu'u ya'a, masu kuu
sa'a i ja naa tnu'u jâ ni skuiso Su'si ma nuu
Abraham ma.
18 Vaa nuna jin ka'an o ja jiniñu'u ja jin sa'a
o ndaka sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Su'si
ma nuu Moisés ma sana jin ni'i o ndaka
ja ni skuiso ya nuu Abraham ma, chi ka
kukanu ini o ja ka sa'a maa o ma, te ñatuu
ka kukanu ini o ja jin ni'i o tna'a ja ni skuiso
ya ja taa ya ma.

Nava'a ni wa'a Su'si ma tnu'u ya ma nuu Moisés ma ja ni yo ndakaxtnu'u de ma

19 Te nú sukan, ¿nava'a ni kenda tnu'u ni
tatnuni Moisés ma nuu ñayii ma? Ni kenda
i kuechi ja u'vi ka sa'a ñayii ma, sukan-va'a
jin ndasa'a i kuenda ja masu va'a-ni ka kuu
i nuu Su'si ma. Te sana ni kenda kivi ja ni
kenda Cristo ma iya ni skuiso Su'si ma nuu
Abraham ma ja ja maa ya ma, sana jin ni'i o
ja vii ja va'a ma. Te ja ndaa ndija kúu ja kivi
ni tatnuni Su'si ma sukan tatnuni Moisés
ma nuu ñayii ma chi ni jatniñu Su'si ma in
ángel sana ni kenda tnu'u ya'a nuu Moisés
ma sana ni ndaka'an de nuu ñayii ma.
20 Kovaa kivi ni kii maa Cristo ma chi masu
nde ni jiniñu'u ja onde sukan ko kuu, chi
vaa ni kii ñayivi maa ya ja ni kaxtnu'u ya
tnu'u vii tnu'u vaa maa ya ma, vaa Su'si ma
chi maa in-ni ya kúu.
21 ¿Te nú sukan, tnu'u ni tatnuni Moisés
ma, siin kúu i, te siin kúu tnu'u ni skuiso
Su'si ma nuu Abraham ma? ¡Ña'a kuiti!
Vaa nute maa in-ni tnu'u ni tatnuni Moisés
ma, te kundee i sa'a i ja jin ndani'i ta'vi o
nuu Su'si ma chi kuu jin ka'an o ja maa
tnu'u ni tatnuni Moisés ma, te jin nduu o
ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa ndija ma.
22 Kovaa nuu ni ka jini o sukan ká'an tnu'u
Su'si o a sukan kúni ya ja jin sa'a o ma, te ni
ka jini o ja ndaka o, ni kundee maa ja u'vi
ma nuu o ma, te ka ndiso kuechi xeen o,
te masu na in kaku-ka nkuu. Chukan kúu
ja onde nini ja kukanu ini o Jesucristo ma,
sana ko kuu o ñayii ni'i ja ni skuiso Su'si ma
ja skuta'vi ña'a ya ma.
23 Kovaa onde xi'na-ka ma nuu ñatuu
kenda-ka tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma
ja jin kandija o ma, tnu'u ni tatnuni Moisés
ma ni yo tnii nda'a o ma, sukan-va'a ma jin
kuiso kuechi xeen-ka o nuu Su'si ma, nani
ka ndetu o ja na kenda tnu'u vii tnu'u va'a
Jesucristo ma ja jin kandija o ma.
24 Te tnu'u ni tatnuni Moisés ma kúu ja
ni skaka ña'a onde nuu nda'a Cristo ma,
sukan-va'a jin nduu o ñayii jin kandija te jin
ko kuu o ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa.
25 Kovaa vitna ja jâ ni kenda tnu'u vii tnu'u
va'a Jesucristo ma ja jin kandija o ma, te
ñatuu ka iyo-ka o nuu nda'a tnu'u ni tatnuni
Moisés ma, vaa Su'si ma chi yika-ni ja ni
jatniñu ya tnu'u ya'a ja ni skaka ña'a i nuu
nda'a Cristo ma.
26 Te chukan kúu ja ndaka ni ka kuu sa'ya
Su'si ma, kuechi ja ni ka kukanu ini ni
Cristo ma te ni ka kandija ni ya ma.
27 Vaa ndaka ni, ja ni ka jandute ni ja maa
Cristo ma, te ni ka ni'i ni tnu'u ndee tnu'u
ndatnu Cristo ma.
28 Te inuu-ni ka kuu ñayii judío ma ji'in ñayii
masu judío ka kuu i ma nuu Su'si ma. Te
inuu-ni ka kuu ñayii ka iyo ñayii ka tatnuni
nuu i ma ji'in ñayii ñatuu na in tátnuni nuu
i ma nuu Su'si ma. Te inuu-ni ka kuu tee
ma ji'in ña'a ma nuu Su'si ma. Vaa ndaka
o, in-ni ka kuu o ja maa Cristo Jesús ma.
29 Te nú ndijin, ka iyo ni ji'in Cristo ma,
ja ndaa ndija ja sa'ya tata Abraham ma ka
kuu ni, te jin ndani'i ta'vi ni sukan ni skuiso
Su'si ma nuu de ma.

4

1 Te suni sukan kúu ji'in in suchi luluu
ma, visi maa i iyo ja nduta'vi i ndaka ja iyo
ve'e i ma. Kovaa kuechi ja ñatuu ni'i ini-ka
i naxe ko koto i ma, chukan kúu ja inuu-ni
kúu i ji'in ñayii jinukuechi ve'e i ma.
2 Su'va nuu nda'a tee ka jito ña'a ma ji'in
tee ka wa'a nawa jiniñu'u i ma iyo i, onde
kenda kivi ni ka'an yuva i ma ja ndunda'a
i ta'vi i ma.
3 Suni sukan ka kuu tna o nuu ñatuu jin
kuni-ka o tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma, vaa
ni yo kundee tna'a ja ka tatnuni ñuu ñayivi
ya nuu o a, te ni ka yo xnda'vi ña'a i.
4 Kovaa nuu ni kenda kivi ja ni jani ini Su'si
ma, te ni tetniñu ya Sa'ya ya Jesucristo ma
iya ni kâku sukan káku in ñayii ma, te ni
iyo ya ne'un ñayii ka sa'a ndaka sukan ká'an
tnu'u ni yo tatnuni Moisés ma,
5 sukan-va'a chunaa ya ja jin kuu ndaka
ñayii yukan, te jin ndani'i ta'vi i, sukan-va'a
jin nduu tna i sa'ya maa Su'si ma.
6 Te chukan kúu ja ndaka o ja ni ka kandija
o ya ma, te ni ka nduu tna o sa'ya Su'si ma.
Te ni tetniñu ya Xtumani Sa'ya ya ma ini
anua o a, te ja maa Xtumani Sa'ya ya ma,
te ka jiña'a o Su'si ma: “Abba”, ja kúni ka'an
“Taa, Yuva maa sa”.
7 Te chukan kúu ja vitna masu ñayii ka
jinukuechi-ka ka kuu o, su'va sa'ya Su'si ma
ka kuu o. Te nú sa'ya ya jâ ka kuu o, te suni

ja maa Cristo ma, te jin ndani'i ta'vi o ja ni
satu'va Su'si ma ja taa ya ma.

Pablo ma, ndáka'an-so'o de nuu ñayii ma ja má jin ndakokuiñi tuku i nuu ja u'vi ma

8 Ja ndaa ndija ja onde xi'na-ka ma nuu
ñatuu jin kuni-ka ni Su'si o a, ni ka yo
jinukuechi ni nuu ja masu Su'si ndija ka
kuu ma.
9 Kovaa vitna ja ka jini o Su'si o a (o xi
va'a-ka ja na ka'an o ja maa ya jini ña'a),
¿te naku ka kuni ni ja jin ndakokuiñi ni nuu
ja masu jiniñu'u, nuu ja masu kuatniñu o,
tna'a ja ve koo ni ka sa'a ka kuu ni ma, te ka
kuni ni ja jin ndakunukuechi tuku ni in-ka
jichi
10 nuu ndaka ja ka chiñu'u ni ma, sukan ka
sa'a ni kivi ja'an yoo ma te ndenda yoo jaa
ma, te ka ndachiñu'u ni na tiempu na kuiya
ka iyo ni a? Te ndaka cha'a ka jatanuu ni,
11 te chukan kúu ja ndí ini xeen sa nú masu
saa ni satniñu ka'a, ni satniñu xiko sa ja
ni kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
nuu ni.
12 Chukan kúu ja vitna, te jikan-ta'vi xeen
sa nuu ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, ja
jin sa'a ni sukan sa'a maa sa a. Vaa saña tna
chi jani ini sa ja ûni tna'a maa ni kúu sa a,
te ni-in ja u'vi ñatuu ni ka sa'a ña'a ni, vaa
ndimaa ka iyo mani o.
13 Vaa ka na'a maa ni ja kuechi ja káni ña'a
in kue'e, kuu ja ni kendoo sa nuu ka iyo ni
a, sani te ni keja'a sa káxtnu'u sa tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si ma nuu ni a.
14 Te ñatuu ni ka saxiko ña'a ni, te ñatuu ni
ka chunee ichi ña'a ni, visi ni ka jini ni ja
sukan ndó'o sa ma. Su'va ni ka jan-ta'vi ña'a
ni kuenda tnu'u ja in ángel Su'si ma kúu sa,
xi kuenda tnu'u ja maa Cristo Jesús ma kúu
sa.
15 ¿Te ndenu iyo ja va'a ni ka sa'a, ni ka kuu
ni kivi yukan? Te ndáka'án sa sukan ni ka
sa'a ni ja kuu sa ma. Vaa nute kuu chi jin
tava ni nduchinuu ni a te jin ndataa ni ma
te nduva'a sa ma, ni ka kuni ni kivi yukan.
16 ¿Te vitna, ni nduu sa ñayii ñatuu
ketna'a-ka ini ji'in ni, ja kuechi ja káxtnu'u
sa ja ndaa ma?
17 Jin ndasa'a ni kuenda, te jin kuni ni ja
ñayii ka ka'an ja ka ndi ini xeen i ja jin kuu
ni ma, masu ja va'a kúu ja ka jani ini i ma,
vaa ka kuni i ja jin skakayata ña'a i nuu ja
va'a káxtnu'u sa a, sukan-va'a jin kondikin
ni i, te jin ko sa'a ni sukan ka sa'a i ma.
18 Va'a-ni ja ka ndi ini i ja jin kuu ni ma,
nute ndimaa ja va'a ka ñu'u ini i ja jin sa'a
ña'a i ma, te masu yika-ni ja kivi iyo sa ji'in
ni ma, te ka sa'a i sukan.
19 Sa'ya maa sa, in-ka tuku jichi ka sa'a ni
ja ndándo'o ndáneni sa sukan u'vi in ña'a
yikuu káku sa'ya ma, vaa kúni sa ja jin
ndasa'a ni kuenda sukan kúni Cristo ma ja
jin ko kuu o nuu ya te jin kutu'va ni ja jin
ko sa'a ni ja vii ja va'a ndija sukan sa'a maa
ya ma.
20 Vaa saña chi nawa kuu, vaa vitnañu'ni-ni
koo sa nuu ka iyo ni a kúni sa, te kóto naxe
ka'an sa nuu ni, vaa ja sukan ka kuu ni a,
ñatuu ni'i ini sa naxe ka'an-ka sa.

Masu ñayii ka jinukuechi-ka ka kuu o chi ñayii ni ka ndayaa nuu ja u'vi ma ka kuu o

21 Ndijin ja ka kuni ni ja jin ko sa'a jin ko
kuu-ka ni sukan ni tatnuni Moisés ma, jin
ka'an ni: ¿Ñatuu nama ni ka jiniso'o ni te ni
ka ndasa'a ni kuenda sukan ni ka'an Su'si
ma ja ni tatnuni Moisés ma?
22 Vaa sa'a ndee nuu tutu Su'si ma: Abra-
ham ma chi uu sayii de ni iyo, in sayii de
ma ji'in ña'a ni yo jinukuechi nuu de ma, te
in sayii de ji'in ñasi'i maa de ma.
23 Kovaa sa'ya de ji'in ña'a ni yo jinukuechi
ma chi ni kenda i ja ka kuu ini maa de ma,
te sa'ya de ji'in ñasi'i de ma chi ni kenda i
sukan kúu ini maa Su'si ma.
24 Kuenda tnu'u ja nduu tnu'u ni skuiso
Su'si ma, sukan ka kuu uu ña'a ya'a. Vaa
in tnu'u ni skuiso Su'si ma nuu ni ka'an ya
yuku Sinaí ma, te kuenda tnu'u ja sukan
kúu Agar ma ji'in sa'ya ña ma, vaa ñayii ka
jinukuechi ka kuu ña ji'in i ma-ni.
25 Vaa Agar ma kúu sukan kúu yuku Sinaí
ma ja iyo ñuu Arabia ma, te suu i ni nduu
ñuu nani Jerusalén ma vitna, te ñayii ka iyo
ñuu yukan, ka jinukuechi-ka maa i nuu ja
u'vi ma onde vitna.
26 Kovaa Jerusalén iyo onde sukun ma,
chukan kúu si'i yo'o ja ñatuu nde ka
jinukuechi-ka o nuu ja u'vi ma, sukan ni yo
kuu Sara ma ja masu ña'a ni yo jinukuechi
ni yo kuu ña ma.
27 Vaa sa'a ndee nuu tutu ya ma:
Ndusii ini ni, ndijin ja masu kúu koo sa'ya
ni ma,
ndijin ja ñatuu na sa'ya ni kâku ma.
Kayu'u ni ja kúsii ini ni,
ndijin ja ñatuu nama jini ni naxe u'vi
ña'a káku sa'ya ma.
Vaa kua'a-ka sa'ya ña'a ni ndoo maa in-ni
ma iyo sana ña'a iyo yii ma.
28 Chukan kúu ja yo'o ja ni ka nduu o
sa'ya Su'si ma, sukan kúu Isaac ma, sukan
ka kuu o, ja jin ndani'i o ja ni skuiso Su'si
ma.
29 Kovaa sani te suchi ni kâku sukan kúni
maa yuva i ma, ni sondikin i suchi ni
kâku sukan ni skuiso Xtumani Ndios ma, te
sukan kúu vitna.
30 ¿Kovaa naxe ká'an tnu'u Su'si ma?
“Kene'e ni ña'a jinukuechi ji'in sa'ya ña a,
ki'in ña ji'in i, vaa masu ni'i ta'vi i ji'in sa'ya
ña'a iyo ve'e a.”
31 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu o sa'ya
Su'si a, masu sa'ya ña'a jinukuechi ma ka

kuu o chi sa'ya ña'a iyo ve'e ma ka kuu o, te
jin ndani'i ta'vi o.

5

Jín konukuiñi va'a o nuu Cristo ma

1 Jin konukuiñi va'a ni nuu Cristo a, vaa
suu ya ni kundee ja ni ka ndayaa o nuu ja
u'vi ma te ni ka ndanune nda'a nuu o a ja
jin ko sa'a o sukan kúni maa Su'si ma. Te
má jin ndakokuiñi ni in-ka jichi nuu tna'a
ja ni yo sa'a ja ni ka yo jinukuechi ni nuu ja
u'vi ma te ndaxndo'o ndaxneni tuku ña'a i.
2 Te maa sa ja kúu sa Pablo a, ká'an sa ja
nuna jin katanuu ni ja jin chitnuni ni ndaka
tee ma, masu nde jiniñu'u ja ni ji'i Cristo ma
ja jin kuu ni ma.
3 Te in-ka jichi ndáka'an sa nuu ni ja ndaka
tee ka chitnuni ni ma chi jiniñu'u ja jin
sa'a de ndaka sukan ká'an tnu'u ni tatnuni
Moisés ma, nú sukan.
4 Chukan kúu ja nde ñayii kúkanu ini te sa'a
i sukan ni tatnuni Moisés ma te jani ini i ja
ñayii sa'a ja va'a ja ndaa kúu i ma chi jâ ni
xndoo i Cristo ma, te ma ni'i-ka i ja iyo ja ni
skuta'vi ña'a ya ma.
5 Kovaa yo'o chi ja maa Xtumani Ndios ma,
te ka kukanu ini o Su'si ma, te ka ndetu o
ja sa'a ya ja ndi-kivi ndi-kivi jin ko sa'a o ja
va'a ja ndaa ma.
6 Vaa nuu Cristo ma chi inuu-ni ka kuu
ñayii ka yitnuni ma ji'in ñayii ñatuu nde ka
yitnuni i ma. Su'va ja játna ini ya kúu ja
kukanu ini o ya ma, te kutoo o ya, te kutoo
o tna'a o ma, te sukan, te káxtnu'u o ja ni
nduu o sa'ya ya ma.
7 Chukan kúu ja ndijin chi va'a-ni ve koo
ni nkuu ma. ¿Na in ni jasi nuu ni, ja ma jin
kandija-ka ni ja ndaa ma?
8 Te vitna ja masu sukan ni kaxtnu'u iya ni
ndakana ña'a ma.
9 Jin ndasa'a ni kuenda ja nú in tinana te'yu
ma, te kun-nee ti ne'un tinana ka iyo va'a
ma chi xte'yu ti ndaka-ka tinana va'a ma,
te sukan ka kuu tna o.
10 Chukan kúu ja saña chi kúkanu ini sa
nuu Iya Tátnuni ma ja ndijin chi masu jin
kua'a ni tnu'u ja jin xnda'vi-ka ña'a ñayii
yukan. Kovaa ñayii sakanuu ña'a ma, kuiti
ndachunaa maa i, ndeva'a-ni na in kúu i.
11 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a,
má jin kandija ni ja saña, te káxtnu'u sa ja
na jin kitnuni tee ma, vaa nute sukan sa'a
sa, ¿nava'a ka sondikin-ka ña'a i? Kovaa ka
sondikin ña'a i, vaa ñatuu ka jatna ini i ja
káxtnu'u sa ja ja maa Cristo iya ni ji'i nuu
krusi ma, sana jin ndani'i ta'vi o ma.
12 Te ndaka ñayii ka sakanuu ka sakani'ni
ña'a ma, nú ka jatna ini maa i sukan, te jín
xtivi ndi'i maa i maa i.
13 Kovaa ndijin ja ni ndakana ña'a ya te ni
ka nduu o sa'ya Su'si a, jâ ni ka ndayaa ni
te ñatuu nawa tátnuni-ka nuu ni a. Kovaa
másu ko jin kani ini ni ja ni ka ndayaa ni
ja jin ko sa'a ni sukan kúni yikikuñu ni a,
chi ña'a, su'va ja kúni Su'si ma kúu ja jin
kunukuechi nuu tna'a ni, te jin kutoo tna'a
ndi-in ndi-in ni.
14 Vaa ndaka ja ni tatnuni ya nuu Moisés
ma ja ni kaxtnu'u de ma, ni ndasa'a ya
in-nka-ni tnu'u, te sa'a ká'an ya: “Jin kutoo
tna'a ni sukan ka kutoo ni maa ni a.”
15 Kovaa ndijin chi saa sukan ka kuu tu
la-ina ma ja ka jayi'i tna'a ti ma te ka jaa
tna'a ndi-in ndi-in ti ma, sukan-ni ka kuu tu
ni a, te masu ka sa'a ni sukan ká'an Su'si ma.
Jin ndasa'a vava'a ni kuenda nasa yukan, te
jin xnaa tna'a ndi-in ndi-in ni.

Tna'a ja játna ini yikikuñu o a ja sa'a i ma masu játna ini Xtumani Ndios ma

16 Ja ka'an sa kúu ja jin katanuu ni
jin sa'a ni sukan kúni Xtumani Ndios ma,
sukan-va'a másu jin katanuu ja jin sa'a ni
sukan ka jatna ini yikikuñu ni a.
17 Vaa ja játna ini yikikuñu o ma kúu ja ñatuu
játna ini Xtumani Ndios ma ja sa'a o ma. Te
ja játna ini Xtumani Ndios ma kúu ja ñatuu
játna ini yikikuñu o ma ja sa'a o ma. Te
ndi-in ndi-in i ka ja'nu ndee, te chukan kúu
ja masu kúu sa'a o naxe kúni maa o ma.
18 Kovaa nú ka sa'a ni sukan kúni Xtumani
Ndios ma, te jin ndani'i ta'vi ni, vaa vitna
masu ka kukanu ini-ka o sukan ni tatnuni
Moisés ma sana jin ndani'i ta'vi o.
19 Vaa ka jini ndandaa ni nde a kúu ja játna
ini yikikuñu o ma ja sa'a i ma, te cha'a ka
kuu: ja kívi nduu ñayii ma ji'in in-ka ñayii
masu ni tnanda'a ji'in i ma, ja sa'a neé sa'a
uun ñayii ma, te ñatuu kúkan-nuu i ma,
20 ja ndáchiñu'u i ja masu Su'si ka kuu ma,
ja ka chi'i tasi tna'a i ma, ja ñatuu ka ketna'a
ini nuu tna'a i ma, ja ka kanaa i ma, ja ka
kukueñu tna'a i ma, ja ka ndakiti ini i ma,
ja ka skiti ini tna'a i ma, ja ka sa'a siin tna'a
i ma, ja masu tnu'u Su'si ma ka kaxtnu'u i
nuu ñayii ma,
21 ja ka kukueñu ini nuu tna'a i ma, ja ka
ja'ni tna'a i ma, ja ka ndajini i ma, ja ka
ndututu i te ka sa'a i ja kan-yu'u ja kan-nuu
ja ñatuu játna ini Su'si ma, ji'in ndaka-ka
tna'a ja ñatuu játna ini Su'si ma ja ka sa'a
ka kuu i ma. Siki ndaka chukan kúu ja
ndaka'an-so'o xeen sa nuu ni, sukan ja ni
ka'an sa onde xi'na-ka ma, ja nú na in sa'a
tna'a ja ñatuu játna ini Su'si ma chi masu
ndani'i ta'vi i ja koo i nuu tatnuni ya ma.
22 Kovaa tna'a ja sa'a Xtumani Ndios ma
ka kuu: ja kutoo tna'a o ma, ja ndi-kivi koo
sii ini o ma, ja koo mani o ma, ja kava kuee
ini o te ma ko kuyachi ini o ma, ja ka'an
mani nuu tna'a o ma, ja kava va'a ini o ma,
ja kunda'vi ini nuu tna'a o ma, te kukanu
ini o Su'si ma,

23 ja ini ka'nu ini vee-ni ini o ma, ja kundee
o te ma kua'a o tnu'u ja tatnuni yikikuñu o
nuu o a, te nú ndaka cha'a sa'a o chi ñatuu
nawa iyo ja ndachunaa o nuu Su'si ma.
24 Vaa ñayii ni ka nduu sa'ya Cristo ma chi
jâ ni ka skuita kaa i nuu krusi ma ndaka ja
u'vi ka ñu'u ini i ma te ka kuu ini yikikuñu
i ma ja jin sa'a i ma.
25 Vaa nú ja maa Xtumani Ndios ma te ka
ndito ka teku o a, te jín ko sa'a tna o sukan
kúni maa Xtumani Ndios ma.
26 Má jin ko sa'a o tnu'u ja maa o ka kuu
ñayii ka ndanuu-ka, te má jin skiti ini nuu
tna'a ndi-in ndi-in o, te má jin kukueñu ini
nuu tna'a ndi-in ndi-in o, vaa masu játna ini
Su'si ma.

6

1 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si a, te
nú nde ni ni jini ja in tna'a o ni nduu sa'ya
Su'si o a, ja ni sa'a i in ja u'vi ma, vaa ndijin
chi ka jini ni tnu'u Su'si a, te jin kava kuee
ini ni, te jin ndaka'an-so'o ni nuu i ja máko
sa'a-ka i sukan, kovaa jin koto va'a ni maa
ni, nasa yukan, te ska'an ña'a tachi ma ja
sa'a tna ni ja u'vi ma.
2 Ûni jin ku'un ini ni ja vivii jin chindee
tna'a ni na tnundo'o kenda nuu ndi-in
ndi-in ni ma, te ja jin sa'a ni sukan, te ka
yikuu ni ka sa'a ni sukan ni tatnuni Cristo
ma.
3 Vaa nú na in jani ini ja in ñayii kanuu-ka
kúu i te masu nawa sa'a i ja chindee i tna'a i
ma chi masu nawa kúu i nuu Su'si ma, su'va
xnda'vi i maa i.
4 Chukan kúu ja ndi-in ndi-in o na ndasa'a
kuenda nawa sa'a o ma, te nú iyo in ja va'a
ni sa'a o ma, te kútachi o nuu Su'si ma, te
máko kuvixi o ja maa o ni sa'a ja ni sa'a
in-ka ñayii ma.
5 Vaa maa maa o kondiso na tniñu iyo ja sa'a
o nuu Su'si ma.
6 Chukan kúu ja nú ñayii ni kutu'va tnu'u
Su'si a, te na sa'a i ndaka ja va'a ja kuu ñayii
ni kaxtnu'u nuu i naxe ko kuu i nuu Su'si
ma.
7 Máko xnda'vi ni maa ni, vaa Su'si ma,
masu kuu xnda'vi o ya. Kovaa nuna sa'a o
ndaka ja va'a ma chi sukan ndani'i ndakuu
o nuu Su'si ma.
8 Vaa nú na in na sa'a ja játna ini yikikuñu i
ma chi ndani'i i ja ndo'o neni yikikuñu i ma.
Kovaa ñayii sa'a sukan játna ini Xtumani
Ndios ma chi ja ndani'i i ma kúu ja koo i
ni-kani ni-jika nuu Su'si ma.
9 Te máko jin kuita o ja jin sa'a o ja va'a ma,
vaa kenda kivi ja jin ndani'i o ja ni skuiso
Su'si ma ja taa ya ma, nú ma jin kuita o.
10 Te chukan kúu ja ndaka jichi ja iyo ja kuu
jin sa'a o ja va'a ma, te jín sa'a o ja va'a nuu
ndaka ñayii ma, kovaa ñukuun-ka jín sa'a o
ja va'a ma ja jin kuu tna'a o ñayii ni ka nduu
ji'in o sa'ya Su'si ma.
11 Jin konde'ya ni sukan na'nu letra tée sa
ji'in nda'a maa sa a.
12 Ndaka ñayii ka kuni ja jin sa'a i sukan
kúni yikikuñu i ma, ñayii ya'a chi ka xtetuu
ña'a i ja jin jakitnuni ni te jin ko sa'a tna ni
sukan ka sa'a i ma, vaa ja ka ndi ini i kúu
ja ma jin sondikin ña'a ñayii ma te jin ndo'o
jin neni i sukan ka ndo'o ka neni ñayii ka
sa'a sukan ni tatnuni Cristo iya ni ji'i nuu
krusi ma.
13 Vaa ni a maa i ja ka yitnuni i ma,
masu nde ka sa'a i ndaka sukan ni tatnuni
Moisés ma. Kovaa ka kuni i ja ndijin, te
jin jakitnuni ni, sukan-va'a jin koo jayiñu'u
maa i ja ni ka jakitnuni ni ma.
14 Kovaa saña, masu nawa ndáchiñu'u sa
maa sa ja sa'a sa ya, vaa ja maa Jesucristo
iya tátnuni nuu o a, iya ni ji'i nuu krusi ma
kúu ja sa'a sa a. Vaa ja sukan ni ji'i Cristo
ma nuu krusi ma, te ni kaku sa nuu ndaka
ja iyo ñuu ñayivi a te ñatuu ndí ini-ka sa
nawa ndani'i sa ñuu ñayivi a.
15 Vaa nuu Cristo ma, masu nde jiniñu'u ja
chitnuni o maa o xi ja ma kitnuni o ma
chi ja kanuu-ka nuu Cristo ma kúu ja ni ka
nduu o ñayii jaa, vaa ñatuu-ka na ja u'vi ka
sa'a o.
16 Te ndaka o ja ka sa'a o sukan ká'an sa
a, na kunda'vi ini ña'a Su'si ma, te jín koo
mani ndaka o, vaa vitna chi ñayii ñuu Israel
ma ka kuu o nuu ya.
17 Onde vitna te onde kivi ki'in o ma,
masu na in ko xtna'a ña'a ja xtekuechi ña'a i
saña, vaa ni ka kendoo seña nuu yikikuñu
sa ya sukan ni ndo'o ni neni sa ja kuechi
ja káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Jesús iya
tátnuni nuu o a.
18 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o
a, ndaka ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a
Jesucristo iya tátnuni nuu o a na koo ini
anua ni a. Te sukan kó kuu.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Éfeso ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma

1 Saña, kúu sa Pablo tee ni tetniñu Jesu-
cristo ma, ja sukan ni jani ini maa Su'si ma.
Te tée sa nuu ndijin ja ñatuu na ja u'vi-ka ka
sa'a ni ma te ka ndikin va'a, ka ndikin ndija
ni Cristo Jesús ma, ja ka iyo ni ñuu Éfeso a.
2 Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo iya tátnuni
nuu o a, na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a, te
jin koo mani ni.

Sukan ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja vii ja va'a, ja maa Cristo ma

3 Jayiñu'u kóo nuu Su'si Yuva Jesucristo
iya tátnuni nuu o a. Vaa ja maa Cristo ma,
te ni skuta'vi ña'a ya ndaka ja vii ja va'a iyo
andivi ma.
4 Te ja maa ya ma, te jâ ni ndakaji ña'a
Su'si ma onde xi'na-ka ma sana ni kuva'a
ñuu ñayivi a, sukan-va'a jin ko kuu o ñayii
másu jin ko sa'a-ka ja u'vi, te jin nduvii jin
ndundoo o nuu Su'si ma.
5 Ja kútoo xeen ña'a maa Su'si ma, te ni jani
ini ya ja ndakuan-sa'ya ña'a ya. Te ja maa
Jesucristo ma, te ni ka nduu o sa'ya Su'si
ma, sukan ni kuu ini maa ya ja sa'a ya ja
jin kuu o, vaa ni kunda'vi ini ña'a ya ma.
6 Sa'a ni sa'a Su'si ma, sukan-va'a koo
jayiñu'u ya, vaa ni skuta'vi ña'a ya ja vii ja
va'a ma. Te ni ndakuan-ta'vi ña'a ya, ja maa
Sa'ya ya Jesucristo iya kútoo xeen ya ma.
7 Sukan neva'a kua'a Su'si ma ndaka ja vii
ja va'a ma ja taa ya ma, chukan kúu ja onde
maa niñi Jesucristo ma ni ndachunaa ya,
sana ni ka ndayaa o nuu ja u'vi ma, te ni
sakanu ini ña'a ya ndaka kuechi ni ka yo
sa'a, ni ka yo kuu o, nuu ni ka yo iyo o nuu
ja u'vi ma.
8 Te ni sa'a ya ja ni ka ni'i o kua'a xeen ja
vii ja va'a ma, sukan-va'a jin nduu o ñayii
ndichi ma, te jin kuni o nawa jin ko sa'a o
ma.
9 Te ni kaxtnu'u ya tna'a ja ni iyo yu'u ma,
tna'a ja sukan jâ ni jani ini ya ja ko kuu o
ma, tna'a ja sa'a Cristo ma ja jin kuu o ma,
vaa kúnda'vi ini ña'a ya ma.
10 Te kivi ndi'i ñuu ñayivi a, sukan iyo ja ko
kuu ma, te ndaxtutu ya ndaka ja iyo andivi
ma ji'in ja iyo nuu ñu'ú a, te xndoo ya nuu
nda'a Cristo ma.
11 Te ja maa Jesucristo ma, te jin ni'i o
tna'a ja jin ko kuu ta'vi o ma, vaa sukan jâ
ni jani ini maa Su'si ma iya kúu sa'a ndaka
ma, ja jin kuta'vi o ma,
12 sukan-va'a jin ndaka'an jin ndakachi
ñayii ma ja vii ka sa'a ka kuu o ma, te koo
jayiñu'u nuu Su'si ma, ja sukan ni sa'a ya ja
jin kuu o ma. Te sa'a ko kuu ji'in saña, ja ni
ka kukanu ini sa Cristo ma xinañu'u-ka ma.
13 Sani te ndijin tna, ja ni ka jiniso'o ni tnu'u
ndaa tnu'u ndija maa Su'si ma, tnu'u vii
tnu'u va'a ja sa'a ja jin ndani'i ta'vi o ma.
Te ja ni ka kandija ni ya ma, te ja maa
Cristo ma, te ndijin ndandaa ja ka iyo ni
ji'in Xtumani Ndios ma, iya ni skuiso Su'si
ma ja kii ya te koo ya ini anua o ma.
14 Te Xtumani Ndios ma, ni sonuu Su'si
ma ni taa ya, sukan-va'a sa'a maa Xtumani
Ndios ma ja jin kukanu ini o ja jin ni'i o
ndaka ja taa Su'si ma, kivi kenda ja jin kaku
o nuu ndaka tu'u ja u'vi ma, te jin nduu o
ñuu maa ya ma, sukan-va'a ndaka o, te jin
ndaka'an jin ndakachi o sukan sa'a sukan
kúu Su'si ma, te jin chiñu'u o ya.

Sukan ni jikan-ta'vi Pablo ma nuu Su'si ma ja jin kuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma

15 Te chukan kúu ja saña tna, ja ni jiniso'o
sa ja sukan ka kukanu ini ni Jesús iya
tátnuni nuu o a, ji'in ja sukan ka kutoo ni
ndaka tna'a o a ja ñatuu na ja u'vi-ka ka sa'a
i ma,
16 te chukan kúu ja ndimaa ndákuan-ta'vi sa
nuu Su'si ma ja jin kuu ni, te ñatuu ndúnaa
sa ja jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja jin kuu
ni ndaka jichi ora jikan-ta'vi sa ma.
17 Te jikan-ta'vi sa nuu Su'si o ma, iya ni
kaxtnu'u Jesucristo iya tátnuni nuu o a ja
Yuva o kúu ya, te iyo kua'a jayiñu'u ya, te
jikan-ta'vi sa ja na chunee ya tnu'u ndichi
ini anua ni a, te na kaxtnu'u ya sukan sa'a
sukan kúu maa ya ma.
18 Te jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja na
chindee ña'a ya ja na jin koo ndijin jin
koo ndaa janitnuni ni ma, sukan-va'a jin
kunitnuni ni nawa ka ndetu ni ja jin ni'i ni
ja taa iya ni ndakana ña'a ma, te nde a kúu
ja vii ja va'a ja jin kuta'vi ñayii ni ka nduu i
ñuu maa ya ma, ja ñatuu ka sa'a-ka i ja u'vi
ma.
19 Te jin kuni o tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ya ma, ja kua'a xeen ja sa'a ya nuu yo'o ja
ka kandija o ya ma. Te tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ma ni kaxtnu'u ndi'i kuiti ya
20 kivi ni ndaxteku ya Cristo ma ne'un ñayii
ni ka ji'i ma, te ni ndasunkoo ya ya xiñi
kua'a ya ma onde andivi ma.
21 Te maa Cristo ma tátnuni nuu ndaka ja
ka tatnuni ma, ji'in nuu ndaka ja ka xnani
ñayii ma ja ka tatnuni ka kuu i ma, ji'in
nuu ndaka tee ka tatnuni ñuu ñayivi a. Te
chukan kúu ja maa ya tátnuni nuu ndaka ja
iyo tiempu ya'a ji'in kivi ki'in o a.
22 Te ni skendoo Su'si ma ndaka chii ja'a
Cristo ma, te ni sa'a Su'si ma ja Cristo ma

kúu xini ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si
ma ja ka iyo i ndaka ñuu ma.
23 Te nda'a ya ma ja'a ya ma ni ka nduu
ndaka ñayii ka kandija ya ma. Vaa sukan
kúu Cristo ma, sukan ka kuu maa i ñuu
ñayivi ya. Te maa ya ma kúu iya sa'a ja
ndaka ja iyo a, te jin ko kuu i sukan kúni
maa Su'si ma ja jin ko kuu i ma, te masu
nawa ja'ni ña'a i ja jin ko kuu i ma.

2

Ja ni kunda'vi ini ña'a Su'si ma, saa ni ka ndani'i ta'vi o

1 Te maa Su'si ma ni ndaxteku ña'a ndijin,
vaa kuenda tnu'u ja ni ka ji'i ni nuu ka iyo
ni nuu ja u'vi ma, te ni ka yo sa'a, ni ka yo
kuu ni ndaka ja u'vi ma,
2 tna'a ja ni ka yo sa'a ni, nuu ñatuu jin
kuni-ka ni tnu'u Su'si o a, te ni ka yo ndikin,
ni ka yo ndikin ni, ni ka yo sa'a ni sukan ka
sa'a ñayii ñuu ñayivi a, sukan tátnuni tachi
ma, suchi iyo ñuu ñayivi a, suchi satniñu ini
anua ñayii ñatuu ka kandija Su'si o a.
3 Te sukan tna ni ka yo kuu ndaka o, nuu
ñatuu jin kuni-ka o tnu'u Su'si o a, te ni ka
yo sa'a o sukan ni ka yo kuni maa yikikuñu
o a, ji'in ja sukan ni ka yo jani ini maa o ma,
te ni ka yo sa'a o sukan ka sa'a ndaka-ka
ñayii ma, te ni ka yo sa'a o ja ni yo ndakiti
ini Su'si ma nuu o ma.
4 Kovaa Su'si o ma chi nda'vi xen-xeen ini
ya, te kútoo xen-xeen ña'a ya,
5 vaa nuu ja ni kundee maa ja u'vi ma ni
ja'ni ña'a i ma, kuechi ndaka ja u'vi ni ka
yo sa'a o ma, te ja nda'vi ini maa Su'si ma,
te ni skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a ma, te nuu
ni ndateku Cristo ma, te ni ka ndateku tna
o, te ni ka ndani'i ta'vi o.
6 Te ni sa'a Su'si ma ja ni ka ndateku o
ji'in Cristo ma, te ni ndasunkoo ña'a ya ji'in
Cristo Jesús ma onde andivi ma.
7 Te kivi ki'in o a, te kaxtnu'u ya ndaka ja vii
ja va'a skuta'vi ña'a ya yo'o, ja ka iyo o ji'in
Cristo Jesús o a, vaa ni kunda'vi xen-xeen
ini ña'a ya ma.
8 Vaa kuechi ja nda'vi ini Su'si ma, te ni
skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a ma, te ni ka
ndani'i ta'vi o a, vaa ni ka kandija o ya ma.
Te cha'a chi masu in ja ni ka sa'a maa o ma
te ni ka ni'i o kúu, chi ña'a. Vaa in ja vii ja
va'a ni skuta'vi ña'a maa Su'si ma kúu.
9 Vaa masu kuechi ja vii ja va'a ni ka yo sa'a
o ma te ni ka ni'i o, vaa jin ko kuvixi o.
10 Vaa ja maa Cristo Jesús ma, te ni sa'a Su'si
ma ja ni ka nduu o ñayii jin ko sa'a ja va'a,
te jin kondikin o ichi ni satu'va ya onde
xinañu'u ma.

Ja ni ji'i Cristo ma nuu krusi ma, te ni ka ndumani ndaka o, te ni ka nduu tna o ñuu Su'si ma

11 Chukan kúu ja ndijin ja masu ñayii
judío ma ka kuu ni, jin ndaka'án ni ja onde
xi'na-ka ma, te ñayii ka yitnuni ma, ni ka yo
xnani ña'a i ndijin ñayii masu ka yitnuni, te
masu ka iyo ndoo ni nuu Su'si ma ni ka yo
ka'an i, vaa maa i chi ni ka yo jatanuu-ka i
ja ni ka yo chitnuni i yikikuñu tee ma, vaa
ka jani ini i ja onde sukan, te ka iyo ndoo-ka
i nuu Su'si ma.
12 Te kivi yukan ma, ñatuu ni ka yo iyo ni
ji'in Cristo ma, te ni ka yo iyo jika ni ñuu
Israel ma, te ñatuu ni ka yo sa'a ni ja ni
tatnuni Su'si ma sukan-va'a jin koo va'a o
ji'in ya ma te jin ni'i o ndaka ja ni skuiso
ya nuu o ma. Te ni ka iyo ni ñuu ñayivi a,
kovaa masu ni iyo Su'si ma ji'in ni, te ñatuu
na ja va'a ni ka yo ndetu ni ja jin ni'i ni ma.
13 Kovaa vitna, ja maa niñi Cristo Jesús ma
ja ni jati nuu krusi ma, te ka iyo ni ji'in Su'si
ma. Te ndijin ja ni ka yo iyo jika ni nuu ya
ma, te vitna ja ni ka nduyatni ni nuu ya.
14 Vaa ja maa Cristo ma, te ni ka ndumani
o, vaa ñayii ja masu judío ka kuu i ma ji'in
ñayii ñuu judío ma, ni sa'a ya ja ni ka nduu
o in-nka-ni ñuu, te ni xtandiyo ya ndaka ja
ni yo ja'nu ndee ja in-ni ñuu jin ko kuu o
ma.
15 Te ni xnaa ya ja ñatuu ni ka yo ketna'a
ini o ma, te ni xtandiyo ya tnu'u ni tatnuni
Moisés ma ja ni ka yo ka'vi, ni ka yo
ka'vi sa ndi-kivi ndi-kivi ma. Sa'a ni sa'a
ya, sukan-va'a jin nduu o in-ni ñuu, te jin
ketna'a ini o, kuenda tnu'u ja in-nka-ni
ñayii jin ko kuu o.
16 Te ja ni ji'i Cristo ma nuu krusi ma, te
ni sa'a ya ja nduu jichi ñayii ma, te ni ka
nduu i in-nka-ni ñuu, te ni xnaa ya ja ñatuu
ka ketna'a ini i ma, sukan-va'a jin koo mani
ndaka i ji'in Su'si ma.
17 Te ni kii ya, te ni kaxtnu'u ya tnu'u vii
tnu'u va'a ya ma nuu ni, ja ka iyo jika-ka ni
nuu ya ma, ji'in nuu sa, ja ka iyo yatni-ka sa
nuu ya ma, sukan-va'a jin koo mani ndaka
o ji'in ya ma.
18 Vaa ja maa Cristo ma, te ndijin ji'in saña,
kuu jin kenda koo o nuu Yuva o Su'si ma,
ja maa Xtumani maa ya ma.
19 Te chukan kúu ja ndijin, masu ka iyo
siin-ka ni, ni a in-ka jichi ñayii ka kuu ni,
su'va ñayii ñuu nuu ka iyo ñayii ñatuu na ja
u'vi-ka ka sa'a i ma ka kuu ni, te tna'a sa'ya
tata Su'si ma ka kuu ni.
20 Te sukan kúu in ve'e ka kuu o. Vaa
Cristo ma kúu yuu kanuu-ka ni keja'a ve'e
ma, te tee ni tetniñu ya ma, ji'in tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ka
kuu yuu ni ka jakoxtna'a siki yuu kanuu-ka
ma, te yo'o ka kuu yuu ni ka jakoxtna'a siki
yuu jâ ka yoxtna'a ma.
21 Te nú vivii jin jakoxtna'a yuu ma, te
kusukun-ka i, te kenda i ja ko kuu i in
veñu'u ii ja yoxtnee siki yuu kanuu-ka ma.

Te maa Jesucristo ma kúu yuu kanuu-ka ni
keja'a ve'e ma.
22 Te siki iya kúu yuu kanuu-ka ma ka
yoxtna'a tna ni, sukan-va'a ndaka o, te ja
maa Xtumani Ndios ma, te jin ko kuu o ve'e
nuu koo Su'si ma.

3

Sukan ni kaxtnu'u Pablo ma tnu'u Su'si ma nuu ñayii masu judío ka kuu i ma

1 Saña, kúu sa Pablo, te kuechi ja
jinukuechi sa nuu Cristo Jesús o a, ja
káxtnu'u sa tnu'u ya a nuu ni ja ka kuu ni
ñayii masu judío ma, te ni ka tnii ña'a i, ja
yinee va'a sa vekaa a.
2 Vaa jâ ka jini ni sukan ni skuta'vi ña'a Su'si
ma ja vii ja va'a, sukan-va'a kunukuechi sa
nuu ni a, ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
ya ma.
3 Vaa sukan jâ ni tee vivi'i sa nuu ni a, sukan
ni kaxtnu'u Su'si ma ja sukan ni jani ini ya
ja sa'a ya ma.
4 Nuna jin ka'vi ni tutu ni tee sa a, te jin
ndasa'a ni kuenda ja sukan jáku'ni ini sa
nawa kúu ja jani ini Su'si ma ja sa'a ya ja
maa Cristo ma.
5 Te onde kivi vee o ma chi ñatuu ni
kaxtnu'u Su'si ma nuu sa'ya tata ñayii ñuu
ñayivi a tnu'u ya'a. Kovaa vitna, te ja maa
Xtumani Ndios ma, te ni ndakaxtnu'u ya
nuu tee ni tetniñu Cristo ma ja jin kaxtnu'u
de tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, ji'in tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.
6 Vaa ñayii masu judío ka kuu i ma, jin
ndani'i ta'vi tna i, te jin ni'i tna i ja ni skuiso
Su'si ma, te in-ni ñayii jin ko kuu i ji'in ñayii
judío ma, te ja maa tnu'u vii tnu'u va'a
Cristo Jesús ma, te jin ni'i tna ni ndaka ja
ni skuiso Su'si ma.
7 Te maa sa jinukuechi ja káxtnu'u sa tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si o a, vaa sukan ni
kunda'vi ini ña'a ya, te ni skuta'vi ña'a ya ja
vii ja va'a a, te sukan, te ka jini ndaka o ja
iyo xeen tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya nawa
kúni ya ja sa'a ya ma.

8 Kovaa saña chi masu in ñayii kanuu-ka
kúu sa ne'un ndaka-ka ñayii ni ka nduvii
ni ka ndundoo ka iyo nuu Su'si ma, vaa
kuenda kúu in suchi luluu-ka ni kuu sa.
Kovaa saa nuu saña, ni skuta'vi ña'a ya
ja vii ja va'a, te ni kukanu ini ña'a ya,
ja na ndakaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
ya ma nuu ñayii masu judío ka kuu i ma,
sukan-va'a jin kuni i ja ni sa'a Cristo ma ja
jin kuu i ma, vaa ûni masu kuu jin jaku'ni
ini o ndaka ja ni sa'a ya ma, ji'in ja yikuu-ka
ya sa'a ya ja jin kuu ndaka o ja ka kandija
o ya a.
9 Te káxtnu'u ndaa sa naxe ni jani ni ka'vi ini
Su'si ma sukan sa'a sukan kúu ya ni-kani
ni-jika ma. Te maa in-ni iya ni sa'a ndaka
ma ni yo na'a sukan ko kuu ma.
10 Kovaa vitna jâ ni kaxtnu'u Su'si o ma
sukan sa'a sukan kúu ya ji'in ndaka o ja ni
ka nduu o sa'ya ya ma, sukan-va'a jin kuni
ndaka ja ka ndanuu ma te ka tatnuni i ja ka
iyo i andivi ma, ja sukan ndichi xen-xeen
Su'si ma.
11 Te ja ni yo ñu'u ini Su'si ma onde xinañu'u
kuiti ma ja sa'a ya ma, te ni sa'a ya kivi
ni tetniñu ya Sa'ya ya Jesucristo iya tátnuni
nuu o a.
12 Te ja maa Cristo ma, te ni ndanune ja
kuu jin tu'va sii ini o nuu Su'si ma, te masu
nawa jin koyu'u o, vaa ka kandija o ya.
13 Chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu ni ja
másu ko jin xtaya ni ja sukan ndo'o neni
sa vaa kuechi ja ni kaxtnu'u sa tnu'u Su'si
a nuu ni a. Kovaa ja sa'a ndo'o neni sa a, te
jin koo jayiñu'u maa ni.

Ûni kútoo xen-xeen ña'a Su'si ma

14 Te chukan kúu ja jínkoo jiti sa, te
jikan-ta'vi sa nuu Su'si o Yuva Jesucristo iya
tátnuni nuu o a,
15 iya tníi kuenda ja ka nani ndaka sa'ya
tata ñayii ma, ja ka iyo i andivi ma ji'in ñuu
ñayivi ya.
16 Chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu Su'si iya
kúu sa'a ndaka ma te iyo kua'a jayiñu'u ya
ma, te ja maa Xtumani maa ya ma, te sa'a
ya ja na koo tnu'u ndee tnu'u ndatnu maa
ya ma ini anua ndaka ni a,
17 sukan-va'a jin kukanu ini ni Cristo ma, te
koo ya ini anua ni a, te jin ni'i yo'o vava'a ni
te jin konukuiñi va'a ni. Te suni jikan-ta'vi
sa ja na jin jaku'ni ini ni sukan jin kutoo
tna'a ndija ni ma.
18 Vaa nini ja onde jin kutoo tna'a ndija
ni ma, sana kuu jin jaku'ni ini ni ji'in
ndaka-ka ñayii ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a
i ma sukan kútoo xen-xeen ña'a Cristo ma.
19 Te na chindee ña'a ya ja jin ndasa'a ni
kuenda sukan kútoo xen-xeen ña'a ya ma,
vaa in ja ka'nu xen-xeen-ka kuu ja kútoo
ña'a ya ma, te ñatuu na in jaku'ni ini ja maa
i ma-ni. Te chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu
Su'si ma ja na koo ndija ya ini anua ni a, te
jin ko sa'a ni ndaka sukan sa'a maa ya ma.

20 Te maa Su'si iya kúu sa'a ndaka ma
kúu iya taa kua'a xeen-ka sana ja jikan-ta'vi
o ma xi ja jani ini o ma. Vaa iyo kua'a
xeen tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma, te ni
ndaxsama ña'a ya ja ni ka nduu o ñayii ka
sa'a ja va'a.
21 Te ja maa Cristo Jesús ma, te na koo
jayiñu'u nuu Su'si ma nuu ka ndatna'a
ndaka o ja ni ka nduu o sa'ya ya ma. Te sa'a
kó kuu ndi-kivi ndi-kivi ni-kani ni-jika. Te
sukan kó kuu.

4

Maa Xtumani Ndios ma na chindee ña'a, te jín ku'un ini o ja jin ketna'a ini ndaka o

1 Chukan kúu ja saña, ja kuechi ja
káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Iya Tátnuni
a, te yinee sa vekaa a, te jikan-ta'vi sa nuu
ni ja jin ko kuu va'a jin ko kuu ndaa ni,
sukan iyo ja jin ko sa'a o ja ka kuu o ñayii
ni ndakana ña'a Iya Tátnuni ma.
2 Jín kava kuee ini o, te jín ndakunitnuni o
nawa ka sa'a ka kuu o ma, te jín kanda nuu
tna'a o, vaa ka kutoo tna'a o a.
3 Vaa sukan sa'a maa Xtumani Ndios ma ja
jin koo mani o ma, te jín ko ndi ini o ja jin
ketna'a ini ndaka o.
4 Te jín kani ini o ja in-ni ñayii ka kuu o, vaa
in-ni Xtumani Ndios ni ka kuta'vi ndaka o.
Vaa in-ni ja ni skuiso ya ja jin ni'i ndaka o
ja ni ndakana ña'a ya ma, te inuu-ni jin ko
kuu ndaka o.
5 Vaa in-ni iya tátnuni nuu ndaka o. Te suni
maa ya ka kukanu ini ndaka o. Te inuu-ni
ni ka jandute o.
6 Te maa in-ni Su'si ma kúu Yuva ndaka o,
te maa ya tátnuni nuu ndaka o, te sa'a ya
ja jin koo va'a ndaka o, te iyo ya ini anua
ndaka o.
7 Te maa Cristo ma, jâ ni skuta'vi ña'a
ya ja vii ja va'a, sukan jini ya ja kuu jin
kunukuechi ndi-in ndi-in o nuu ya ma.
8 Chukan kúu ja ndee nuu tutu Su'si ma:

Ni ndaa ya onde sukun ma,
te ni jan xsia'a ya ja ni yo tatnuni nuu
o ma, te ni chinee va'a ya,
te ni skuta'vi ya ñayii ma ja vii ja va'a.

9 ¿Te nawa kúni ka'an ja ni ndaa ya ma?
Ja kúni ka'an kúu ja xinañu'u suni ni kêe ya
ni ja'an ya onde nuu kunu-ka ma sana ni
ndaa ya ma.
10 Vaa iya ni kêe onde kunu-ka ma, te suni
maa ya ni ndaa onde siki ndaka andivi ma,
sukan-va'a ko koto ya ndaka tu'u ja iyo a.
11 Te maa ya ni jani ini ja jin koo tee jin
kaxtnu'u tnu'u maa ya ma te ni tetniñu ya
de, te jin koo ñayii jin ndakaxtnu'u tnu'u
ni yo wa'a maa ya ma, te jin koo ñayii jin
kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a maa ya ma
nuu ñayii ñatuu jin kuni-ka ma. Te nuu ka
iyo ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ndi-in
ndi-in ñuu ma, te jin koo ñayii jin ko koto
ña'a. Te jin koo ñayii jin ndakaxtnu'u tnu'u
maa ya ma nuu ñayii jâ ni ka nduu sa'ya
Su'si ma,
12 sukan-va'a ñayii ya'a, jin skua'a i ñayii
ni ka nduu sa'ya maa ya ma ja ñatuu na
ja u'vi-ka ka sa'a i ma, sukan-va'a jin koo
tu'va i ja jin kunukuechi i nuu Su'si ma,
sukan-va'a jin ko kuu i ñayii jin koo va'a nuu
ya ma, te kuenda tnu'u ja nda'a Cristo ma
xi ja'a ya ma ka kuu o,
13 sukan-va'a onde nú ni ka kenda koo
ndaka o ja inuu-ni jin kukanu ini o ya ma,
te jin ko kuu o in ñayii ni ka teku va'a ini,
te jin kutu'va o ja jin sa'a o ndimaa ja va'a
sukan sa'a maa Cristo ma, sukan-va'a jin
kenda koo o ja jin sa'a ndaa jin sa'a ndija
o sukan sa'a maa Cristo ma.
14 Te masu kuu jin ko kuu-ka o sukan ka
kuu suchi kuechi ma, ja ka ndaxsama yachi
i ja ka jani ini i ma, te ndeva'a-ni tnu'u ka
jiniso'o i ja ka xnda'vi ña'a ñayii masu ka
jika ichi ndaa Su'si a, te ka kandija i, vaa
vivii ka ka'an ñayii yukan.
15 Kovaa yo'o chi su'va jín koo va'a jin koo
ndija o, te jín kutoo tna'a ndija o, sukan-va'a
jin teku-ka ini o te jin ko sa'a o sukan sa'a
maa Cristo ma, iya kúu xini ndaka o ja ka
kuu o yikikuñu ya ma.
16 Te jín ndasa'a o kuenda sukan vivii ka
chindee tna'a nda'a o a ja'a o a, ni-ka'nu
yikikuñu o a, sana kuu nawa sa'a o ma, te
sukan jin ko kuu o, te vivii jin ketna'a ini o,
te jin koo tutu ndaka o, te jin chindee tna'a
ndaka o. Nde a kúu ja ni taa Su'si ma ja jin
sa'a o ma, te jín sa'a o, te jín chindee tna'a
o, te jin koo va'a jin koo vii ndaka o, vaa ka
kutoo tna'a o a.

Sukan jin ko kuu o ja ni ndasajaa ña'a Cristo ma

17 Cha'a kúu ja ká'an sa, te ja maa Iya
Tátnuni ma, te tátnuni sa nuu ni a. Máko jin
ko kuu ni sukan ka kuu ñayii ñatuu ka jini
Su'si ma, ja ka jani ya'a ka jani yukan-ni ini
i ma.
18 Ja ka iyo nee janitnuni i ma, te ka iyo
jika i nuu nda'a Su'si ma. Vaa ñayii ñatuu
ka jaku'ni ini ka kuu i, vaa ka sa'a ndee i
ini anua i ma nuu Su'si ma.
19 Te ñayii ya'a chi masu nde ka
kukan-nuu-ka i, te ka sa'a i ndeva'a-ni nde
a ka kuni i ma, te ka iyo sii ini i ja ka sa'a i
ndaka ja u'vi ma.
20 Kovaa ndijin chi masu sukan ni kaxtnu'u
Cristo ma ja jin sa'a ni ma.
21 Te nú ja ndaa ja ni ka jiniso'o ni tnu'u ni
ka'an sa ja ni ka'an ya ma, te ni ka kutu'va
ni sukan ni kaxtnu'u maa ya ma, vaa ndaka
tnu'u ni kaxtnu'u ya ma chi ja ndaa kúu.
22 Chukan kúu ja jin xndoo ni ndaka ja u'vi
sukan ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu ni ma,
tna'a ja ni yo xnda'vi ña'a ma, te ni ka yo
sa'a neé, ni ka yo sa'a uun ni ma, te ni xtivi
ña'a i ma.
23 Kovaa vitna, te jin ndasajaa ni janitnuni
ni a.
24 Te jin nduu ni in ñayii jaa, sukan ni
ndasa'a ña'a Su'si ma. Te jin ko kuu ni ñayii
jin ko sa'a ja va'a ja ndaa, te ñatuu-ka na ja
u'vi jin ko sa'a kuiti ni.
25 Chukan kúu ja ñatuu koo jin xnda'vi
tna'a-ka ni, su'va ndi-in ndi-in ni jin ka'an

ndaa nuu tna'a, vaa ndaka o chi in-ni ñayii
ka kuu o.
26 Nú ve jin ndakiti ini ni, kovaa másu ko
jin kua'a ni tnu'u ja jin ko sa'a ni ni-in ja
u'vi ja sa'a ja jin kuiso kuechi ni, ni másu
ko jin kua'a ni tnu'u ja jin ko ndakiti ini ni
in nduu kuiti ma,
27 te másu ko jin kua'a ni tnu'u ja ko ska'an
ña'a tachi ma.
28 Chi nú nde ni ni yo sakui'na nuu ñatuu
jin kuni-ka ni tnu'u Su'si ma, te máko
sakui'na-ka ni, su'va satniñu va'a ni ji'in
nda'a ni a, sukan-va'a ni'i ni nawa chindee
ni ñayii nda'vi ka jiniñu'u ma.
29 Ñatuu ni-in tnu'u ndeva'a ko kee yu'u
ni a, ja kuña'a ni nuu tna'a ni ma, su'va
tnu'u ká'an ni ma ko kuu tnu'u kuatniñu,
sukan-va'a jin chindee tna'a ni ja jin koo
va'a-ka ni nuu Su'si ma. Te ja sukan jin sa'a
ni ma, te vivii jin kuatnu'u ini ña'a ñayii ka
niniso'o ña'a ma.
30 Te másu ko jin sa'a ni ja ko kuxii ini
Xtumani Ndios ma, vaa suu ya kaxtnu'u na
in ka kuu o nuu Su'si ma, te kivi ndenda koo
o nuu Su'si ma, te ndakuni ña'a Su'si ma ja
sa'ya maa ya ka kuu o.
31 Chukan kúu ja jin xtandiyo ni ndaka tu'u
tnu'u jatu tnu'u xiko tnu'u ndi'vi tnu'u kini
ja sa'a ja ka kuxii ka kunda'vi ini ni ma.
Suni jin xtandiyo ni ja ka ndakiti ini ni ma,
ji'in ja ka kuyachi ini ni ma, ji'in ja ka kana
ka kayu'u ni ja ka ka'an u'vi nuu tna'a ni
ma, ji'in ndaka-ka ja u'vi ka sa'a ni ma.
32 Su'va jin kava va'a ini ni, te jin kunda'vi
ini nuu tna'a ni, te jin sakanu ini nuu tna'a
ni, sukan ni sa'a Su'si ma, ja maa Cristo ma,
te ni sakanu ini ña'a ya ma.

5

Jín ko kuu o sukan kúu ñayii ni ndaxtnuu Su'si ma janitnuni i ma

1 Yo'o ja ka kuu o sa'ya too Su'si ma, jín
sa'a o sukan sa'a maa ya ma.
2 Te ndimaa jín kutoo tna'a o, sukan ni
kutoo ña'a Cristo ma, vaa ja ni kutoo ña'a
ya ma kúu ja ni kachi ya ni chunaa ya nuu
tniñu o ma, te ni ndakua'a ya maa ya nuu
Su'si ma, kuenda tnu'u ja in kiti ja ni ka
ja'mi i te ni ndaa xiko asi ti ma nuu Su'si
ma. Sukan kúu ja ni sa'a ya ma, te ni jatna
ini Su'si ma.
3 Kovaa ndijin, jin ko kuu ni sukan iyo ja
jin ko kuu ñayii ñuu Su'si ma, ja ñatuu na ja
u'vi-ka ka sa'a i ma. Chukan kúu ja másu
ko jin ko kivi nduu jin ko kivi ni'ni ni ji'in
ñayii ñatuu ni tnanda'a ji'in ni ma, ni a jin
ko sa'a ni ni-in ja u'vi, ni a jin ko ndiyo ini
ni ndaka ja ka iyo ñuu ñayivi a,
4 ni a jin ko ka'an ni tnu'u ndeva'a, ni a
jin ko ka'an ni tnu'u ja masu kuatniñu o
ma. Vaa masu va'a-ni ja ndaka tnu'u ya'a
ko ka'an o ma, su'va ja sa'a o kúu ja na
ndakuan-ta'vi o nuu Su'si ma.
5 Vaa ka jini ni ja ñayii ka kivi nduu ji'in
in-ka ñayii ñatuu ni ka tnanda'a ji'in i ma,
ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi ma, ji'in ñayii ka
ndiyo ini ma, inuu-ni ka kuu i ji'in ñayii ka
ndachiñu'u tna'a ja masu Su'si ka kuu ma,
vaa saa ka jatanuu i ndaka chukan te ka
xndoo i Su'si ndija ma. Te ni-in ñayii ya'a,
masu kuu jin koo i nuu tatnuni Cristo ma
ji'in Su'si ma, nuu ni skuta'vi ya ñayii ka sa'a
ja va'a ja ndaa ma.
6 Chukan kúu ja ndijin, jin ko koto va'a ni
maa ni, ja ñatuu na in ko xnda'vi ña'a ja
vivii ko ka'an i, te tnu'u iyu tnu'u su'va-ni
ko kuu ma. Vaa ndaka cha'a ka sa'a ñayii
ñatuu ka kandija ja ká'an Su'si ma. Chukan
kúu ja ndákiti ini ya nuu i ma.
7 Te másu ko jin sa'a ni sukan ka sa'a ñayii
yukan ma.
8 Vaa ndijin chi onde xi'na-ka ma chi ni ka
yo iyo ni nuu nee ma, kovaa vitna chi ja
maa Iya Tátnuni ma, te ka iyo ni nuu ndú'va
ñu'u vivii maa ya ma, te ndimaa jin ko sa'a
ni sukan ka sa'a ñayii ka iyo nuu ndú'va ñu'u
vivii maa ya ma.
9 Vaa ndaka ja ka sa'a ñayii ka iyo ji'in
Xtumani Ndios ma kúu ja jin kava va'a ini
i ma, ji'in ja jin sa'a i ja ndaa ndija ma, ji'in
ja jin ka'an i ja ndaa ma,
10 te ndimaa ka ndasa'a i kuenda nawa
játna ini Iya Tátnuni ma, te sukan ka sa'a i
ma.
11 Te másu ko jin ko sa'a ni ja ka sa'a
ñayii ka iyo nee janitnuni i ma, vaa masu
nde jiniñu'u ja ka sa'a i ma. Su'va jin
ndaka'an-so'o ni nuu i.
12 Vaa ja kan-nuu xeen kúu ja ka sa'a yu'u i
ma, te onde ja ndaka'an o ja ka sa'a i ma, ja
kan-nuu kuu.
13 Kovaa ndaka kuechi sa'a ñayii ma ndatuu
kivi ndenda i nuu ndú'va ñu'u vivii maa
Cristo ma, te ndundaa kuechi i ma, vaa nuu
ndú'va ñu'u Cristo ma chi ndaka ndatuu.
14 Chukan kúu ja ká'an tnu'u Su'si a:
Ndoto ni, ndijin ja kixi ni,
te ndakoo ndijin ne'un ñayii ni ka ji'i
ma,
te Cristo ma, sa'a ya ja ndundijin nuu ni a.
15 Jin ko koto vava'a ni naxe jin ko sa'a
jin ko kuu ni, te jin ko kuu ni ñayii ndichi.
Másu ko jin ko kuu ni ñayii ñatuu ka jaku'ni
ini.
16 Jin kuatniñu va'a ni tiempu a, vaa kivi ka
iyo o a chi kivi iyo xeen-ka ja u'vi kúu.
17 Chukan kúu ja jin ko kuu ni ñayii jin
ndasa'a kuenda nde a kúni Iya Tátnuni ma
ja jin sa'a ni ma, te másu ko jin ko sa'a ni
sukan ka sa'a ñayii ka iyo nee janitnuni i
ma.
18 Te másu ko jin ko ko'o ni ndixi te jin
ndajini ni, vaa ja xtivi o maa o kúu. Su'va ja

jin ku'un ini ni kúu ja na koo Xtumani Ndios
ma ini anua ni a, te jin ko sa'a ni sukan kúni
maa ya ma.
19 Te maa tnu'u Su'si ma jin kuatniñu ni ja
jin ndaka'an-so'o nuu tna'a ndi-in ndi-in ni.
Te tna'a ja ka jita o ma, ni-yu'u ni-anua ni
jin kata ni, te jin ndachiñu'u ni Iya Tátnuni
ma.
20 Te ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a,
te ndimaa jin ndakuan-ta'vi ni nuu Yuva o
Su'si ma ja ndaka ja táa ya ma.

Jín kuandetu nuu tna'a ndi-in ndi-in o

21 Jín kuandetu nuu tna'a ndi-in ndi-in o,
vaa ka na'a o ja nde'ya ña'a Su'si ma.
22 Ndijin ja ka kuu ni ña'a ni ka tnanda'a
ma, jin kuandetu ni nuu yii ni ma, sukan
ka jandetu ni nuu Iya Tátnuni ma.
23 Vaa yii ni ma, kuenda tnu'u ja xini ni ma
kúu de, sukan kúu Cristo ma, vaa suu ya
kúu xini ma, te ndaka yo'o ja ni ka nduu o
sa'ya Su'si ma, ka kuu o yikikuñu Cristo ma,
vaa maa Cristo ma kúu iya ni sa'a ja ni ka
ndani'i ta'vi o ma.
24 Te sukan ka kandija ndaka o ja ni ka
nduu o sa'ya Su'si ma ndaka ja ká'an Cristo
ma, sukan tna na jin kuandetu ña'a ma nuu
yii ña ma ndaka nawa ká'an de ma.
25 Ndijin tna ja ka kuu ni tee ni ka
tnanda'a ma, jin kutoo ni ñasi'i ni ma,
sukan kútoo Cristo ma ndaka o ja ni ka
nduu o sa'ya Su'si ma, vaa maa ya ni ndo'o
ni neni nuu tniñu o ma, sukan-va'a jin
ndani'i ta'vi o ma.
26 Te ja ni sa'a ya sukan ma, te ni ndasavii,
ni ndasandoo ña'a ya, te ni ndakate ña'a ya
ji'in tnu'u maa ya ma, sukan sa'a ndute ma,
27 sukan-va'a jin koo o nuu maa ya ma, te
jin ko kuu o sa'ya maa Su'si ma, te jin koo
jayiñu'u o, te ñatuu ni-in ja u'vi ko satne'e
ña'a. Su'va jín xndoo o ndaka ja u'vi ma.
28 Sukan ni kutoo ña'a Cristo ma, sukan
tna jin sa'a ndijin, jin kutoo ni ñasi'i ni ma,
sukan ka kutoo ni yikikuñu ni a. Vaa tee
kútoo ñasi'i de ma chi kútoo de maa de.
29 Vaa masu na in saxiko yikikuñu maa i ma
chi su'va jito va'a i, te ndí ini i ja na koo va'a
i ma. Sukan kuiti sa'a Cristo ma ji'in yo'o ja
ni ka ndaketna'a ini o ji'in ya ma ja vivii jito
ña'a ya te ndí ini ya nawa ka jiniñu'u o ma.
30 Vaa yikikuñu maa ya ma ka kuu o.
31 Te chukan kúu ja tee tnanda'a ma chi
xndoo de yuva de ma ji'in si'i de ma, te
kueka tna'a de ji'in ñasi'i de ma, te in-nka-ni
yikikuñu jin ko kuu nduu de ji'in ña.
32 Ka'nu xeen kúu tnu'u ya'a ja ni kaxtnu'u
Su'si ma nuu o a. Kovaa ja kúni saña kúu ja
jin jaku'ni ini ni sukan ni kutoo ña'a Cristo
ma yo'o ja ka kuu o ñayii ni ka ndaketna'a
ini ji'in ya ma.
33 Te in-ka tnu'u ni ka'an sa ma kúu ja
ndi-in ndi-in ndijin, jin kutoo ni ñasi'i ni
ma, sukan ka kutoo ni maa ni ma. Te suni
ndijin tna ña'a, jin kuandetu ni nuu yii ni
ma.

6

1 Suchi kuechi, jin kandija ro sukan ka
ka'an yuva ro ma ji'in si'i ro ma, vaa sukan
játna ini Iya Tátnuni ma, te ja va'a kúu cha'a.
2 Jin kuandetu nuu yuva ro ma ji'in nuu
si'i ro ma, vaa cha'a chi in ja xinañu'u ni
tatnuni Su'si ma kúu, te iyo in ja ni skuiso
ya ja ni'i o nuna sa'a o sukan ni tatnuni ya
ma.
3 Te ja ni skuiso ya ma kúu ja koo va'a o ñuu
ñayivi a, te koteku kani o ñuu ñayivi a.
4 Te ndijin ja ka kuu ni yuva suchi kuechi
ma, máko jin sa'a ni ja jin ndakiti ini sa'ya
ni ma. Te ja maa Iya Tátnuni ma, te jin
ka'an-so'o ni nuu i, te jin kaxtnu'u vii jin
kaxtnu'u va'a ni nuu i ja na jin ko sa'a jin
ko kuu i sukan kúni maa Iya Tátnuni ma.
5 Ndijin ja ka jinukuechi ni nuu ñayii
xi-nuu ka satniñu ni ma, jin kandija ni,
te jin kava vii jin kava va'a ini ni, te jin
kuandetu ni nuu i, kuenda tnu'u ja nuu
maa Cristo ma ka kandija ni.
6 Jin satniñu ndija ni. Masu yika-ni ja ora
ka nde'ya i ma, te jin sa'a ni ja ka satniñu
ni, sukan-va'a jin kuatnu'u ini ña'a i, chi
ña'a. Jin kani ini ni ja nuu maa Cristo ma
ka jinukuechi ni, te ni-yu'u ni-anua ni jin
satniñu ni nuu ñayii xi-nuu ka satniñu ni
ma, sukan kúni Su'si ma ja jin sa'a ni.
7 Má jin kani ini ni ja nuu ñayii ma-ni ka
jinukuechi ni, su'va jin kani ini ni ja nuu
maa Iya Tátnuni ma ka jinukuechi ni, te jin
kunukuechi vava'a ni.
8 Vaa jin kona'a ni ja ndeva'a-ni na ja va'a
ka sa'a ka kuu maa ñayii ma, te sukan jin
ndani'i i ja ndakua'a maa Iya Tátnuni ma,
ka kuu i ñayii ka jinukuechi xi ka kuu i ñayii
masu ka jinukuechi.
9 Ndijin ja ka neva'a ni ñayii ka jinukuechi
nuu ni ma, jin ko kuu vii jin ko kuu va'a ni
ji'in i, te másu ko jin xsiu'u ni i ja nú masu
kuu sa'a i ma te masu jin chuya'vi ni i, chi
ña'a. Vaa jin ndaka'án ni ja onde andivi ma
iyo iya tátnuni nuu o a, te inuu-ni kútoo ña'a
ya ndijin ji'in maa i ma.

Jín kuatniñu va'a o ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu táa Su'si ma

10 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu
tna ni sa'ya Su'si ma, jin kukanu ini vava'a
ni iya tátnuni nuu o a, sukan-va'a chindee
chituu ña'a ya, te jin ni'i ni tnu'u ndee tnu'u
ndatnu maa ya ma.
11 Jin ko tnii vava'a ni ndaka tnu'u ndee
tnu'u ndatnu taa Su'si ma, sukan-va'a kuu
jin konukuiñi vava'a ni, te masu kundee
tachi ma nuu ni ora kúni i ja xnda'vi ña'a
i ma.

12 Vaa masu ñayii ñuu ñayivi a ka kanaa ji'in
o, nú masu ja ndaka ja ka chindee tna'a ji'in
tachi ma, ndaka ja ka iyo yatni andivi ma,
tna'a ja ka tatnuni nuu nee ma tiempu ya'a.
Ndaka cha'a ka kuu ja ñatuu ka kunimani
nuu o a.
13 Chukan kúu ja jín ko tnii vava'a o ndaka
tnu'u ndee tnu'u ndatnu táa Su'si ma,
sukan-va'a kivi kenda tachi ma ja nduku i
ja xnda'vi ña'a i ma, te masu jin kandija o ja
ká'an i ma. Te nú ni jinu ni ka satu'va va'a
o maa o, te jín konukuiñi vava'a o.
14 Ûni jín konukuiñi vava'a o, te jín ko tnii
vava'a o tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma.
Te ûni jín sa'a o ja va'a ja ndaa ma sukan
tátnuni Su'si ma, sukan-va'a ñatuu na ja u'vi
ma jin ko xtna'a ña'a.
15 Ndimaa jín koo tu'va o, sukan-va'a kuu
jin koo o jin kaxtnu'u o tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si ma ja sa'a ja jin ndumani ñayii ma ji'in
Su'si ma.
16 Te in-ka ja jin sa'a o kúu ja ûni jín kukanu
ini vava'a o Su'si ma, sukan-va'a kasi ndee
kasi ndoso ña'a ya nuu ndaka ja u'vi tétniñu
tachi ma nuu ka iyo o a.
17 Te jín ku'un jín ku'un-ni ini o ja Su'si ma
sa'a ja jin ndani'i ta'vi o ma, te masu nawa
kuu sa'a tachi ma ja xnda'vi-ka ña'a i. Te jín
tnii vava'a o tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, ja
ni taa Xtumani maa ya ma, ja kúu i kuenda
tnu'u ja in yuchi kúu espada ma, vaa suu
tnu'u ya ma chindee ña'a ja jin kundee o
nuu tachi ma.
18 Te maa Xtumani Ndios ma na chindee
ña'a, te ndimaa jín kakan-ta'vi jín
kakan-ta'vi-ni o nuu Su'si ma ndaka ora,
te másu ko jin ndunaa o ja jin kakan-ta'vi o
ja jin kuu ndaka-ka ñayii ni ka nduu sa'ya
Su'si ma, ja ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a i ma.
19 Te jin kakan-ta'vi ni ja kuu sa, sukan-va'a
ni'i ini sa naxe kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si ya nuu ñayii ma, te máko koyu'u
sa.
20 Vaa Su'si ma ni tetniñu ña'a ja ki'in kii
sa ndaka ñuu a, kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u
va'a maa ya a, te chukan kúu ja vitna chi
ni ka ju'ni ña'a i ji'in yo'o kaa, te yinee va'a
sa vekaa ya. Te jin kakan-ta'vi ni ja kuu sa,
sukan-va'a máko koyu'u sa, te ká'an sa tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si o ya, sukan kúni ya ja sa'a
sa a.

Ndákuan-ta'vi Pablo nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso

21 Kovaa ja kúni sa kúu ja jin kuni tna ni
naxe iyo naxe kúu sa a, te nde a kúu ja sa'a
sa a. Te ndaka cha'a chi kaxtnu'u ñani o
Tíquico a, tee ka kutoo tna'a ji'in o a, tee
jinukuechi va'a nuu Iya Tátnuni ma.
22 Te tee ya'a ni tetniñu sa ja jaan de nuu
ka iyo ni a, sukan-va'a kaxtnu'u de naxe ka
iyo sa ya'a, sukan-va'a jin ndani'i ni tnu'u
kanu ini.
23 Te maa Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo
iya tátnuni nuu o a, na sa'a ya ja ndaka ni ja
ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, na jin koo mani
ni, te jin kutoo tna'a-ka ni, te jin kukanu
ini-ka ni Su'si o ma.
24 Te na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a ndaka
ni ja ka kutoo xen-xeen ni Jesucristo iya
tátnuni nuu o a. Te sukan kó kuu.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Filipos ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Filipos ma

1 Saña kúu Pablo a, te ka iyo sa ji'in Timo-
teo a ja ka jinukuechi sa nuu Jesucristo o a.
Te tée sa nuu ndaka ni ja ni ka kandija ni
Cristo Jesús ma te ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a
ni ma, ja ka iyo ni ñuu Filipos a, ji'in tee ka
ndaka'an-so'o nuu ni naxe jin ko sa'a jin ko
kuu ni nuu Su'si ma, ji'in tee ka jinukuechi
nuu ni a sukan-va'a jin koo va'a ni nuu Su'si
o a.
2 Te Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo iya
tátnuni nuu o a, na skuta'vi ña'a ya ja vii ja
va'a, te jin koo mani ni.

Sukan jikan-ta'vi Pablo ma ja jin kuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo i ñuu Filipos ma

3 Ndimaa ndákuan-ta'vi sa nuu Su'si o ma
ndaka jichi ndaka'án ña'a sa naxe ka iyo ni
a.
4 Ndaka jichi jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma,
ndimaa kusii ini sa ja jikan-ta'vi sa ja jin
kuu ni.
5 Vaa ni ka ketna'a ini o, te ka chindee
tna'a o, ja jin kuni ñayii ma tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si ma, te onde nuu ni keja'a ni ka
chindee tna'a o ma, te onde vitna ka ketna'a
ini o.
6 Te Su'si ma, ni keja'a satniñu ya ini anua
ni a ja jin sa'a ni ja va'a ma, te kukanu ini sa
ja maa ya sinu tniñu ni keja'a ya ma, onde
kivi ndenda Jesucristo ma.
7 Jani ini sa ja va'a-ni ja jani ini sa sa'a ja jin
kuu ni, chi vaa ñu'u xeen ini ña'a sa ndaka
ni. Vaa visi yinee sa vekaa ya, xi yikuu sa
kaxtnu'u sa ja ja ndaa kúu tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si o a, kovaa ndaka ndijin ka jini
sukan ni skuta'vi ña'a Su'si ma ndaka ja vii
ja va'a ma yo'o, vaa ka chindee tna'a o ka
jinukuechi o nuu ya ma.
8 Vaa Su'si ma, jini ya ja sukan kútoo xeen
ña'a sa ndaka ni. Ûni kútoo ña'a sa sukan ni
kutoo ña'a Jesucristo ma.
9 Te chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu Su'si
ma, ja sukan ka kutoo tna'a o a, te jin kutoo
tna'a-ka o, te jin jaku'ni va'a ini o naxe jin
ko sa'a jin ko kuu o,
10 te jin kuni ni jin ndakaji ni nde a kúu ja
va'a-ka ma, sukan-va'a jin ko kuu ni ñayii
ka sa'a ja va'a ja ndaa ma. Te ñatuu na in
ko ka'an ja ñayii ka sa'a ja u'vi ka kuu ni
kivi ndenda Cristo ma.
11 Te ja maa Jesucristo ma, te jin ko sa'a ni
ja vii ja va'a ma, sukan-va'a jin ka'an vii jin
ka'an va'a ñayii ma ja kuu Su'si ma, te koo
jayiñu'u ya.

Saña chi nú téku sa chi ja kunukuechi sa nuu Cristo ma ko kuu

12 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a,
kúni sa ja jin kuni ni ja ndaka ja ni ndo'o,
ni tna'a sa ma chi ni ka chindee ña'a i ja ni
jitenuu-ka tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o ya.
13 Te ndaka soldado ka jito palaciu ya, ji'in
ndaka tu'u ñayii ma, ka jini i ja yinee sa
vekaa a ja kuechi ja káxtnu'u sa tnu'u vii
tnu'u va'a Cristo ma.
14 Te kua'a-ka tna'a o ja ni ka nduu i sa'ya
Su'si o a, ja ni ka jini i ja yinee sa vekaa a,
te ni ka ni'i-ka i tnu'u ndee tnu'u ndatnu, te
ka kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma,
te masu ka yu'u i.
15 Te ja ndaa ndija kúu ja jaku i chi ka
kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma
kuechi ja ka kukueñu ini i, te ka kuni i ja
jin kundee i nuu sa. Kovaa jaku-ka i ma chi
ni-yu'u ni-anua i ka kaxtnu'u i tnu'u Su'si
ma.
16 Ñayii ka kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a
Cristo ma ja ka kukueñu ini i ma chi masu
ja ka jinukuechi va'a i nuu Su'si ma kúu chi
su'va ka jani ini i ja sukan, te ndo'o neni-ka
sa.
17 Kovaa ñayii ka jini ja yinee va'a sa vekaa
a kuechi ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si ma, chi su'va ñukuun ka kaxtnu'u i
tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma, vaa ka kutoo
ña'a i.
18 Kovaa masu ndí ini sa, ndeva'a-ni naxe
ka ñu'u ini maa i ma te ka kaxtnu'u i ma.
Nú ni-yu'u ni-ini maa i te ka kaxtnu'u i, xi
ka kukueñu ini maa i, kovaa tnu'u Cristo
ma ka kaxtnu'u i, te chukan kúu ja kúsii ini
xeen sa, te su'va koo sii ini-ka sa.

19 Sukan ka jikan-ta'vi ni nuu Su'si ma ja
kuu sa ma, te kúkanu ini sa ja maa Xtumani
Ndios ma chindee ña'a, te ndaka ja ndo'o sa
a chi sa'a i ja kaku sa nuu ja u'vi ma.
20 Sukan ñu'u ini sa, te ndetu sa, te masu
nawa kúkan-nuu sa, vaa su'va kúkanu
ini-ka sa Su'si ma. Te visi na koteku sa xi
na kûu sa, kovaa kuiti ja sukan ndo'o sa a
chi koo jayiñu'u Cristo ma.
21 Vaa saña chi nú téku sa chi jinukuechi
sa nuu Cristo ma, te nuna kûu sa chi jâ ni
kundee sa kúu, vaa ndani'i ta'vi sa nuu Su'si
ma.
22 Kovaa nuna koteku-ka sa chi ja va'a-ka
ko kuu, vaa kuu-ka kunukuechi sa nuu
Su'si ma, te ka'an-ka sa tnu'u Su'si o ya, te
jin ndukua'a-ka o ja ka kuu o sa'ya Su'si
ma. Te chukan kúu ja ñatuu jini sa naxe
kani-nka ini sa.

23 Kovaa ndeva'a-ni nde a ko kuu, iyo sa ja
kuan-ta'vi sa, vaa kúu ini sa ja no'o sa nuu
iyo Cristo ma, chi ja va'a xen-xeen-ka maa
sa ko kuu.
24 Kovaa ja jin koo va'a maa ni, te jiniñu'u
ja koteku sa.
25 Te kuiti kúkanu ini sa ja sa'a ko kuu, te
jini sa ja kuiti koo-ka sa ji'in ni, sukan-va'a
chindee-ka ña'a sa ja jin kukanu ini-ka ni
Su'si ma, te jin koo va'a-ka ni nuu ya, te jin
koo sii ini-ka ni.
26 Te nuna jaan tuku sa in-ka jichi nuu ka
iyo ni a chi jin koo sii ini xen-xeen-ka ni
nuu Cristo ma.

27 Yika-ni ja kúni sa kúu ja jin ko sa'a jin
ko kuu ni sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a
Cristo ma, sukan-va'a nú tnu ka'an o ja na
jaan sa xi ña'a, kovaa kúni sa ja kuniso'o sa
ja in-ni ja ka jani ini ni, te ka nukuiñi va'a
ni nuu Su'si ma, te vivii ka chindee tna'a
ndaka ni, te ka kuu inuu ini ni, te ka satniñu
xeen ni ja ka kaxtnu'u ni tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si o a ja ka kandija o a.
28 Te sa'a, te ka jini o ja Su'si ma sa'a ja ichi
jin ndani'i ta'vi ni ma kuan koo ni. Chukan
kúu ja másu ko jin koyu'u ni nawa ka sa'a
ka kuu ña'a ñayii ñatuu ka kunimani nuu ni
ma. Vaa sa'a, te ka jini o ja kuan koo maa i
ichi nuu jin skenaa i maa i ma, ja sukan ka
sa'a i ma.
29 Vaa in ja vii ja luu kúu ja ni ka ni'i o a,
vaa masu yika-ni ja jin kandija o ya te ni
kuu-ni chi suni tna ja jin ndo'o jin neni o ja
kuechi ja ka kaxtnu'u o tnu'u maa ya a.
30 Vaa ka jini ni ja sukan ni ndo'o ni neni
sa onde xi'na-ka ma, ja kuechi ja káxtnu'u
sa tnu'u vii tnu'u va'a maa ya a, te suni ka
jiniso'o ni ja onde vitna chi sukan-ni yikuu
sa ndo'o sa, te suni sukan jin ko kuu tna ni.

2

Sukan ni kuu ja ni kii ñayivi Cristo Iya Tátnuni ma ñuu ñayivi a

1 Chukan kúu ja nú ni ka ndani'i ni in
tnu'u kanu ini ni sa'a Cristo ma vaa kútoo
ña'a ya ma, te nú ka kutoo tna'a ndija ni
ma vaa jâ ni taa ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ma, te jin kundee ni jin ndaka'an-mani nuu
tna'a ni ma. Te nú ka iyo ni ji'in Xtumani
Ndios iya sa'a ja jin ketna'a ini ni ma, te jin
kunda'vi ini nuu tna'a ni ma,
2 te nú ndaka cha'a ka sa'a ni ma, te ka sa'a
ni ja iyo sii ini xen-xeen sa. Te in-ni ja jin
kani ini o, te jín kutoo tna'a o, te jín ketna'a
ini o, te in-ni ja jín ku'un ini o.
3 Te ñatuu nawa jin ko sa'a ni ja jin ko
kukueñu ini ni xi jin ko kuvixi ni chi su'va
jin kani ini ni ja ka ndanuu-ka ndaka-ka
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma sana maa
ni ma, te vivii jin kuandetu ni nuu i.
4 Ñatuu nawa jin ko kani ini ni ja jin kuu
maa-ni ni chi su'va jin kani ini ni ja jin kuu
ndaka-ka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma.

5 Jin ko kani ini ni sukan ni yo jani ini
Cristo Jesús ma.
6 Vaa visi inuu-ni kúu ya ji'in Su'si ma,
kovaa masu nde ni ndiyo ini ya ja koo ya
nuu iyo Su'si ma.
7 Vaa su'va ni xndoo ya ndaka ja neva'a ya
ma, te ni kii ya ñuu ñayivi a, te ni jinukuechi
ya nuu ñayii ñuu ñayivi a, kuenda tnu'u ja in
ñayivi.
8 Te nuu ni iyo ñayivi ya ma, te ni ka sa'a
ndeva'a ña'a ñayii ma, te ni ka ja'ni ña'a i
onde nuu krusi ma, te masu nawa ni ka'an
kuiti ya.
9 Te chukan kúu ja Su'si ma chi ni wa'a
ya jayiñu'u xen-xeen-ka Cristo ma sana
ndaka-ka ñayii ma ji'in ndaka-ka ángel ma,
te ni xnani ya Cristo ma iya tátnuni nuu
ndaka ja iyo a.
10 Sukan-va'a ndaka ja ka iyo andivi ma,
ji'in ndaka ja ka iyo ñuu ñayivi a, ji'in ndaka
ja ka iyo ichi chii ñu'ú a, jín konukuiñi jiti i
nuu Jesús ma, te jín ndachiñu'u i ya.
11 Te ndaka i ma jín ndaka'an jín ndakachi
ja Jesucristo ma kúu iya tátnuni nuu ndaka
o, sukan-va'a kóo jayiñu'u nuu Yuva o Su'si
ma.

12 Chukan kúu ja ndijin ja ka kutoo tna'a
o a, sukan ndimaa ka kandija ña'a ni ma,
masu yika-ni ja ora iyo sa ji'in maa ni ma
chi su'va vitna ja iyo jika-ka sa a, te jin
kandija-ka ni ja ká'an sa a, te jin koyu'u ni
nasa yukan, te jin ko sa'a ni in ja ñatuu játna
ini Su'si o a, vaa ka na'a ni ja iya ndakan
kuenda nuu o kúu ya, te jin ko ndi ini ni
naxe jin ndani'i ta'vi ni.
13 Vaa sukan kúni maa Su'si ma, te maa ya
kúu iya sa'a ja jin kani va'a ini o naxe jin
sa'a o ma, te maa ya chindee ña'a ja kuu jin
sa'a o ma.

14 Te jín sa'a o ndaka, kovaa máko jin
ka'an tnu'u tna'a o, ni a jin ko skiti ini tna'a
o,
15 sukan-va'a ñatuu nawa jin ndaxtekuechi
ña'a ñayii ma. Te jín kava kuee ini o,
sukan-va'a jin ko kuu o sa'ya Su'si ma. Te
ñatuu na ja u'vi jín ko sa'a o nani ka iyo o
ñuu ñayivi a nuu ka iyo ñayii ka sa'a ja u'vi
a, ja ñatuu ka kandija i Su'si ma. Jín ko kuu
o sukan ka kuu tiuxini ma, ja ka ndu'va i
ñuu ñayivi a.
16 Jin kotnii va'a ni tnu'u vii tnu'u va'a Su'si
ma, ja sa'a ja jin koteku ni ma, sukan-va'a
kivi ndenda Cristo ma, te koo sii ini xeen sa
ja masu saneé sañuu-ni kúu ja kua'an vee sa
ni satniñu sa nuu Su'si o a.
17 Te kúsii ini sa, te kúni sa ja jin koo sii
ini ndaka ni ji'in sa, vaa visi na kûu sa ja
jinukuechi sa nuu Su'si ma, sukan-va'a jin

kandija-ka ni ya, te ndaka ja jin ndakua'a
ni nuu Su'si ma, te kenda nuu maa ya ma.
18 Sukan jin koo sii ini maa ni, te koo sii ini
tna sa ji'in ni.

Ni tetniñu Pablo ma Timoteo ma ji'in Epafrodito ma ja jin koo de ñuu Filipos ma

19 Ja maa Cristo Jesús iya tátnuni nuu o a,
te kúni sa ja kuu tetniñu yachi sa Timoteo
a jaan de nuu ka iyo ni a, sukan-va'a saña
tna, na kuni sa naxe ka iyo ni a, te koo sii
ini sa.
20 Vaa ñatuu na in-ka ñayii ja jin ketna'a ini
ji'in sa, ja ko ndi ini i sukan ndí ini ndija de
ja jin kuu ni a.
21 Vaa ndaka-ka ñayii a chi ka ndi ini i ja jin
kuu maa i, te ñatuu ka ndi ini i ja sukan kúni
Cristo Jesús ma ja jin sa'a i ma.
22 Vaa ndaka ni, jâ ka jini ni sukan kúu
Timoteo a, ji'in sukan jinukuechi de ji'in sa
ja ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o
a, te chíndee ña'a de kuenda tnu'u ja sayii
sa kúu de.
23 Chukan kúu ja nuna kuni sa naxe jin
ka'an ñayii ka netniñu a naxe jin sa'a ña'a
i, te tetniñu kunu sa de jaan de nuu ka iyo
ni a.
24 Kovaa suni kúkanu ini sa nuu Iya Tátnuni
ma ja kuu jaan yachi tna sa nuu ka iyo ni
a.
25 Kovaa jani ini sa ja jiniñu'u ja tetniñu
tna sa ñani o Epafrodito a, tee ni ka tet-
niñu ni ja na kunukuechi de nuu sa nawa
jiniñu'u sa ma, te ka chindee tna'a sa ji'in
de ja ka kaxtnu'u sa tnu'u Su'si ma, visi
ndimaa kúni tachi ma ja kanu-ndee i, kovaa
masu nde kundee i.
26 Vaa kúni xeen de ja kuni ña'a de ndaka
ndijin, vaa ni kuxii xeen ini de ja ni ka
jiniso'o ni ja ni ku'u de ma.
27 Ja ndaa ndija kúu ja ni ku'u xeen de ja
sani te kûu de nkuu, kovaa Su'si ma, ni
kunda'vi ini ya de, te masu maa in-ni de
chi suni ni kunda'vi ini tna ña'a ya maa sa
a, sukan-va'a masu kuxii xeen-ka ini sa.
28 Chukan kúu ja tetniñu yachi sa de ja
na jaan de nuu ka iyo ni a, sukan-va'a jin
ndakuni tna'a tuku ni ji'in de, te jin koo sii
ini ni, sukan-va'a máko kuxii-ka ini sa.
29 Ja maa Iya Tátnuni ma, te jin kuan-ta'vi ni
de, te jin koo sii ini xeen ni, te jin kutoo ni
ndaka tee ka kuu sukan kúu de a.
30 Vaa kuechi ja jinukuechi de nuu Cristo
ma, vaa suu de táa ndaka nawa jiniñu'u sa
ma, te suu de sa'a ndaka ja masu kuu jin
sa'a ni ma, te chukan kúu ja ni iyo yika de
ja vala ti'i-nka, te kûu de nkuu ma.

3

Maa in-ni ja ndí ini sa kúu ja kenda sa nuu iyo ja kenda sa ma

1 Te chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu
ni sa'ya Su'si o a, jin koo sii ini ni nuu Iya
Tátnuni ma. Vaa saña chi masu kuñaña sa
ja suni maa i tée sa nuu tutu tetniñu sa nuu
ni a, vaa cha'a kúu ja ka jiniñu'u ni.
2 Jin koto va'a ni maa ni nuu tee ka
kuu sukan ka kuu la-ina ma, te masu ka
kaxtnu'u ndaa de tnu'u Su'si ma, te ka kuni
de ja jin chitnuni de yikikuñu ni ma.
3 Vaa masu nde jiniñu'u ndaka chukan ja
jin ko sa'a o, vaa yo'o ndija ka kuu ñayii ka
yitnuni nuu Su'si ma, ndaka yo'o ja ni-yu'u
ni-ini o ka jinukuechi o nuu Su'si ma te ka
kusii ini o nuu Cristo Jesús ma. Vaa masu
nde ka kukanu ini o ja ka chitnuni ñayii ma
yikikuñu i ma sana kuu jin koo va'a o nuu
Su'si ma.
4 Vaa visi iyo ja kuu kukanu ini sa ja ka sa'a
ñayii ma yikikuñu i ma, te nú na in jani ini
ja kuu kukanu ini i ja ka chitnuni i yikikuñu
i ma, te saña chi iyo ja kukanu ini-ka sa.
5 Vaa ni ka chitnuni ña'a i nuu una kii ja ni
kâku sa ma, te tee ñuu Israel ma kúu sa, te
sa'ya tata tee kúu Benjamín ma kúu sa, vaa
sa'ya tata tee ñuu hebreo ma kúu sa, te ni
yo ndikin sa ni yo sa'a sa sukan ni tatnuni
Moisés ma, sukan ka sa'a tee ka kuu fariseo
ma.
6 Te ûni ni yo kuni sa ja ndaka ñayii ma jin
ko kuu sukan kúu sa ma, te chukan kúu ja
ni yo sondikin sa ñayii ka kandija Jesús ma.
Te ûni ni yo kuni sa ja sa'a ndi'i sa'a tu'u sa
sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma.
7 Kovaa ndaka cha'a ja ni-yu'u ni-ini sa ni
yo sa'a sa ma, masu nawa ni chindee ña'a
i, vitna ja iyo sa ji'in Cristo o a.
8 Vaa ndaka ja ni yo sa'a, ni yo kuu sa ma,
masu nde jiniñu'u i, te ja ni xndoo sa, vaa
ndása'a sa kuenda ja sukan ka kuu mi'i ma,
sukan ka kuu ndaka ja ni yo sa'a sa ma.
Kovaa vitna ja ni jini sa Cristo Jesús ya, te
suu ya tátnuni nuu sa a, te ja kútoo sa ya,
chukan kúu ja ni xndoo sa ndaka ja masu
nde jiniñu'u ma, te ja ndí ini sa kúu ja koo
sa ji'in ya te jatna ini ya ja sa'a sa a.
9 Te vitna ja ni ndatna'a sa ji'in Cristo o
ya, te jini sa ja tnu'u ni tatnuni Moisés ma,
masu ni chindee ña'a i ja ko sa'a sa ja va'a ja
ndaa nuu Su'si ma. Kovaa vitna ja kukanu
ini sa Cristo o a, te maa Su'si ma sa'a ja kuu
sa'a sa ja va'a ja ndaa sukan kúni ya a, vaa
kándija sa ya.
10 Te ja kúni sa kúu ja koo sa ji'in Cristo o a te
kuni sa sukan iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ya ja ni ndateku ya ma. Te kúni sa ja ndo'o
neni tna sa sukan ni ndo'o ya ma, te kenda
sa ja kûu sa sukan ni ji'i ya ma,
11 sukan-va'a ndateku sa kivi jin ndateku
ñayii ni ka ji'i ma.
12 Kovaa masu ja sa'a ká'an sa ya, te jâ ni
kundee sa jâ ni ni'i sa ndaka kúu, chi su'va
ja kúni sa kúu ja na chindee ña'a Su'si ma ja

na kuu sa'a va'a sa'a ndija sa ndaka-ka. Vaa
ja kúni sa kúu ja ni'i sa ndaka ja ni skuiso
maa Cristo Jesús ma ja skuta'vi ña'a ya ma,
vaa sukan ni skuiso ya kivi ni ndani'i ña'a
ya onde xinañu'u ma.
13 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o
a, masu ja kúni sa ka'an sa nuu ni ja jâ ni
kundee sa kúu, chi ña'a. Kovaa in ja sa'a
sa kúu ja jâ ni xndoo sa ndaka ja ni yo
sa'a sa onde xi'na-ka nuu ñatuu kuni-ka sa
Cristo Jesús o a, te ja sa'a-ka sa kúu tna'a ja
chindee ña'a ja kenda sa nuu iyo Su'si ma.
14 Te nde'ya sa ja kenda sa nuu iyo ja
kenda sa ma. Te ja maa Cristo Jesús ma, te
kundee sa ni'i sa ja ni skuiso Su'si ma nuu
ni ndakana ña'a ya ma.
15 Sukan jín kani ini ndaka o ja ni ka kandija
o Su'si ma. Nú nde ni sama-ka jani ini ni, te
sa'a na ndakaxtnu'u maa Su'si ma nuu ni.
16 Kovaa in ja ká'an sa kúu: tna'a ja ni ka
jaku'ni ini o ma, te jín ko sa'a o sukan.
17 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a,
jin sa'a ni sukan sa'a sa a, te jin konde'ya ni
nde in ka sa'a sukan ka sa'a sa a.
18 Vaa jâ ka iyo kua'a xeen ñayii ja ñatuu ka
sa'a ndaa i, sukan ni ka'an sa kua'a xeen
jichi ma. Te vitna chi nda'yu sa, te ká'an sa
ja masu ñayii ka kunimani nuu Cristo iya ni
ji'i nuu krusi ma ka kuu i.
19 Kovaa kenda kivi ja jin skenaa i maa i,
vaa su'si i kúu ja ka ñu'u ini i ma, te jayiñu'u
i ma kúu ja kan-nuu ka ni'i i, vaa ndimaa ja
iyo ñuu ñayivi a ka ñu'u ini i ma.
20 Kovaa yo'o chi masu ñuu ñayivi a jin koo
o chi onde andivi ma iyo nuu jin koo o.
Te suni ka ndetu o ja onde andivi ma ndii
Jesucristo iya tátnuni nuu o a, iya ni sa'a ja
ni ka kaku o nuu ja u'vi ma.
21 Te maa ya ndasajaa yikikuñu o a, tna'a
ja masu nde jiniñu'u a, te nduvii nduva'a i
sukan kaa yikikuñu maa ya ma. Vaa ja maa
tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma, te ndasajaa
ya yikikuñu o a, vaa maa ya tátnuni nuu
ndaka ja iyo a.

4

Ndimaa jín koo sii ini o nuu Iya Tátnuni ma

1 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu ni
sa'ya Su'si o a, vaa kútoo xeen ña'a sa te ñu'u
xeen ini ña'a sa, vaa maa ni ka sa'a ja iyo sii
ini xeen sa, te ja maa ni ma, te ni'i sa ja iyo
ja skuta'vi ña'a Su'si ma. Chukan kúu ja jin
konukuiñi va'a ni nuu Su'si Iya Tátnuni ma.
2 Te jikan-ta'vi xeen sa nuu Evodia ma
ji'in Síntique ma ja jin ketna'a ini ña sukan
kúni iya tátnuni nuu o a.
3 Suni sukan jikan-ta'vi tna sa nuu ni, ndijin
ja ka ketna'a ini o a te konukuiñi va'a ni
nuu Su'si o a, ja na chindee ni ña'a ya'a
ja jin ketna'a-ka ini ña, vaa ni ka chindee
ña'a ña ni ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si o a. Te suni sukan tna ni yo sa'a
ñani o Clemente ma, ji'in ndaka-ka tee ni
ka chindee tna'a ji'in sa ma. Te vaa ñani o
a ji'in ku'va o a chi jâ ka yoxtnee ja ka nani
de ma nuu tutu ka ndee ja ka nani ñayii jâ
ni ka ndani'i ta'vi i ma.
4 Ndimaa jín koo sii ini o nuu iya tátnuni
nuu o a. In-ka jichi ká'an sa ja jín koo sii ini
o nuu ya.
5 Na jin ndakuni ña'a ndaka ñayii ma ja
ñayii ka sa'a ja vii ja va'a ka kuu ni, vaa Iya
Tátnuni ma chi jâ iyo yatni ya ja ndii ya.
6 Masu nawa jin ko ndi ini ni, su'va jin
kakan-ta'vi xen-xeen ni nuu Su'si ma nawa
ka jiniñu'u ni ndaka jichi ka ndakuan-ta'vi
ni nuu ya ma.
7 Te maa Su'si ma na sa'a ja jin koo mani
ndaka o, vaa maa ya chi vivii sa'a ya, te ûni
masu kuu jaku'ni ini o naxe sa'a ya ja kuu
jin ketna'a ini o te jin koo mani o ma. Te
maa tnu'u mani yukan na ko koto va'a ini
anua o a ji'in janitnuni o a, ja maa Cristo
Jesús ma.

Ndimaa ja vii ja va'a ma jín ku'un ini o

8 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu ni
sa'ya Su'si o a, jin kani ini ni sukan ka kuu
ñayii ka sa'a ja ndaa ndija ma, ji'in ñayii ka
sa'a ja va'a ja ndaa ma, ji'in ñayii in-ni ja ka
jani ini i ma, ji'in ñayii ka ka'an vii ka ka'an
mani ma, ji'in ñayii ka ka'an vii ka ka'an
va'a ñayii ma ja jin kuu i ma, ji'in ñayii ka
sa'a ndaka ja va'a ja sa'a ja jin koo jayiñu'u
i ma, te sukan jin ko kuu tna ni.
9 Te jin ko sa'a ni sukan ni kaxtnu'u sa ma,
sukan ni tatnuni sa ma, sukan ni ka jiniso'o
ni te ni ka jini ni ja ni yo sa'a sa ma. Te
sukan jin ko sa'a ni, te maa Su'si iya sa'a ja
jin koo mani o ma, koo ya ji'in ndaka ni a.

Tna'a ja vii ja va'a ni ka ndakua'a ñayii ñuu Filipos ma nuu Su'si ma

10 Kúsii ini xeen sa nuu iya tátnuni nuu o
a, ja ndaka ni ni ka ndaka'án ña'a te ni ka
tetniñu ni ja jiniñu'u sa ma. Vaa masu ja ni
ka ndunaa ña'a ni kúu chi kuechi ja ñatuu
ni kuu naxe jin tetniñu ni ma kúu.
11 Kovaa masu ká'an sa sa'a kuechi ja iyo
nawa jiniñu'u sa, vaa jâ ni kutu'va sa, te iyo
sii ini sa, ndeva'a-ni nú neva'a sa ja jiniñu'u
sa ma xi ñatuu.
12 Te jini sa naxe kuu ja ko kunda'vi ko
kukee o ma, te jini sa naxe kuu ja koneva'a
o ndaka nawa jiniñu'u o ma. Jâ ni kutu'va
sa ndaka naxe koteku sa ma, nú iyo kua'a ja
kaa sa, xi ko kokon ko yichi sa, xi koneva'a
kua'a-ka sa sana nawa jiniñu'u sa ma, xi ja
ñatuu nawa neva'a kuiti sa ma.
13 Ndaka kuu sa'a sa, vaa iyo maa Cristo ma
ja chíndee chítuu ña'a ya.
14 Kovaa va'a-ni ni ka sa'a ni ja ni ka
chindee ña'a ni, kivi ni ndo'o ni neni sa ma.

15 Vaa kivi ni kenda sa ñuu Macedonia ma ja
kua'an sa in-ka ñuu ma ja kaxtnu'u sa tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si ma, te maa in-ni ni ja ka
iyo ni ñuu Filipos a ja ni ka nduu ni sa'ya
Su'si o a, ka kuu ñayii ni ka chindee ña'a
ndaka nawa jiniñu'u sa ma.
16 Vaa suni nuu iyo sa ñuu Tesalónica ma,
te suni in uu jichi ni ka tetniñu ni xu'un ja
kuatniñu sa ma.
17 Vaa masu ndúku sa ja na jin taa kua'a
ni ja kuatniñu sa chi su'va ja kúni sa kúu
ja jin sa'a kua'a-ka ni ja va'a nuu Su'si ma,
sukan-va'a koo kua'a-ka ja ni ka sa'a ni nuu
Su'si ma, te ndataa ya.
18 Vaa ni ndani'i sa ndaka ja ni ka tet-
niñu ni ji'in ñani o Epafrodito ma, te vitna
chi neva'a kua'a-ka sa, te ñatuu nawa
jiniñu'u-ka sa, vaa ni ndani'i sa ja ni ka
tetniñu ni ji'in de ma, tna'a ja vii ja va'a ni
ka ndakua'a ni nuu Su'si ma, ja jáxiko asi
ma, tna'a ja játna ini Su'si ma.
19 Te maa Su'si o ma na taa ndaka nawa ka
jiniñu'u ni, vaa maa ya chi neva'a ya ndaka
ja kuu taa ya yo'o ja ka kandija o Cristo
Jesús ma.
20 Nuu maa Yuva o Su'si ma na koo jayiñu'u
ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.

*Sukan ka ndakan-tnu'u ñaña'a de ñayii
ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Filipos
ma*

21 Ndákan-tnu'u ñaña'a sa ndaka tna'a o
ka iyo ji'in ni a ja ni ka kandija i Cristo
Jesús ma, ja jâ ni ka xndoo i ja u'vi ma.
Suni ndaka tna'a o ka iyo ji'in sa ya'a, ka
ndakan-tnu'u ñaña'a ña i.
22 Suni ndaka ñayii ja ni ka xndoo i ja u'vi ja
ka iyo i ñuu ya'a, ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña
i. Te ñukuun kuiti ka ndakan-tnu'u ñaña'a
ña ñayii ka jinukuechi nuu tee kúu César
ma.
23 Te kóo ja vii ja va'a skuta'vi ña'a Jesu-
cristo iya tátnuni nuu o a nuu ndaka ni. Te
sukan kó kuu.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Colosas ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Colosas ma

1 Saña, kúu sa Pablo tee ni tetniñu Jesu-
cristo ma, ja sukan ni kuni maa Su'si ma, te
ka iyo sa ji'in ñani o Timoteo a.
2 Te ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña sa ndijin ja
ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a ja ka iyo ni ñuu
Colosas a, ja ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a ni
ma te vivii ka ndikin ni Cristo Jesús ma. Te
Yuva o Su'si ma, ji'in Jesucristo iya tátnuni
nuu o a, na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a, te
jin koo mani ni.

Jikan-ta'vi Pablo ma ja na kua'a Su'si ma tnu'u ndichi ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma

3 Ndaka jichi ka jikan-ta'vi sa nuu Su'si,
Yuva Jesucristo iya tátnuni nuu o ma, te
ndimaa ka ndakuan-ta'vi sa nuu ya ja jin
kuu ni.
4 Vaa ni ka jiniso'o sa sukan ka kukanu ini
ni Cristo Jesús ma, te sukan ka kutoo ni
ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o ma ja
ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a i ma.
5 Vaa vitna chi jâ ka kukanu ini ni ja iyo
tu'va onde andivi ma ja va'a jin ni'i ni
ma, sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a ni ka
jiniso'o ni ma, ja kúu tnu'u ndaa tnu'u ndija
Su'si o ma.
6 Te sukan ni kenda tnu'u ya'a nuu ka iyo ni
a, sukan ni kenda i ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te
sa'a i ja ka nduvii ka nduva'a ini anua ñayii
ma. Te chukan kúu ja ve jin ndukua'a-ka o
ja ka kandija o tnu'u Su'si o a, te suni sukan
tna ni kuu onde kivi ni ka jiniso'o ni tnu'u
vii tnu'u va'a ya ma, te ni ka ndakunitnuni
ni ja ja ndaa kúu, te sukan vivii ka kuu ni.
7 Vaa sukan ni kaxtnu'u Epafras ma tee ka
kutoo xeen sa ma, ja ka jinukuechi sa ji'in
de nuu Cristo Jesús ma, te ni-yu'u ni-ini de
jinukuechi de nuu ni a.
8 Te suni maa de ni ndakani nuu sa sukan
sa'a Xtumani Ndios ma, ja vivii ka kutoo
tna'a ni a.
9 Chukan kúu ja onde kivi ni ka jini sa
ma, te ñatuu ka ndunaa sa ja jin kakan-ta'vi
sa nuu Su'si ma ja jin koo va'a ni, te ka
jikan-ta'vi xeen sa nuu ya ja na jin jaku'ni
va'a ini ndaka ni, sukan kúni ya ja jin ko
kuu ni ma, te jin ko kuu ni ñayii ndichi nuu
ya,
10 sukan-va'a jin ko sa'a jin ko kuu ni sukan
iyo ja jin sa'a yo'o ja ka ndikin o Iya Tátnuni
ma, te ndimaa jin sa'a ni sukan játna ini ya
ma, te jin sa'a ni ndaka ja va'a ma, te ûni
jin ku'un ini ni ja jin jaku'ni-ka ini ni sukan
kúni ya ja jin ko kuu ni ma.
11 Te sukan ka jikan-ta'vi sa nuu ya ja
na taa ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu, sukan
neva'a maa ya ma ja kúu sa'a ya ndaka ma,
sukan-va'a jin kundee ni te jin kava kuee
ini ni nuu tnundo'o tnuneni ma,
12 sukan-va'a sii ini jin ndakuan-ta'vi ni nuu
Yuva o iya ni satu'va nuu jin ndani'i ta'vi o
ji'in ndaka-ka ñayii ñatuu-ka na ja u'vi ka
sa'a i ma, vaa masu nuu nee-ka ma ka iyo
o a.
13 Vaa maa ya ni sa'a ja ni ka ndayaa o
nuu nda'a suchi iyo nuu nee ma, te ni ka
ndenda koo o ñuu nuu tátnuni maa Sa'ya ya
iya kútoo xeen ya ma
14 iya ni jati niñi ya ma nuu krusi ma.
Te chukan, saa ni ndasakanu ini Su'si ma
kuechi o ma, te ni ka ndayaa o nuu ja u'vi
ma.

Ja ni ji'i Cristo ma nuu krusi ma, te ni ka ndumani o ji'in Su'si ma

15 Su'si ma, masu kuu kuni ndijin o ya,
kovaa Cristo ma ni kaxtnu'u sukan kaa ya
ma, vaa suu ya kúu Sa'ya xinañu'u Su'si ma,
te maa ya jâ iyo xinañu'u-ka sana ndaka-ka
ja ka iyo a.
16 Vaa ja maa ya ma, te ni sa'a Su'si ma
ndaka ja ka iyo ya, ndaka ja ka iyo andivi
ma, ji'in ndaka ja ka iyo nuu ñu'ú ya, ja
ka nde'ya o a, ji'in ja masu ka nde'ya o a,
ndaka ja ka tatnuni ichi andivi ma, ji'in
ndaka ja ka tatnuni nuu ñu'ú ya. Te ja
maa Cristo ma, te ni sa'a Su'si ma ndaka, te
jayiñu'u maa Cristo ma kúu ja ka iyo ndaka
ja ka iyo a.
17 Te maa ya iyo xinañu'u sana ndaka-ka ja
ka iyo a, te ja maa ya, te ka iyo ndaka, te
ñatuu nawa naa.
18 Te maa ya kúu xini ndaka yo'o ja ni ka
nduu o sa'ya Su'si ma, te ka kuu o yikikuñu
ya ma. Te maa ya kúu xinañu'u ma, te maa
ya ni ndateku xinañu'u ne'un ñayii ni ka
ji'i ma, sukan-va'a maa ya ko kuu xinañu'u
nuu ndaka ja ka iyo ñuu ñayivi a.
19 Vaa ni jatna ini Su'si ma ja nuu maa
Cristo ma koo ndaka tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ma.
20 Te ja maa Cristo ma, te ndaka ja iyo ñuu
ñayivi a, ji'in ndaka ja ka iyo andivi ma, ni
ka ndumani i ji'in Su'si ma. Vaa ja maa niñi
ya ni jati nuu krusi ma, te ndaka o ja ni ka
kandija o Cristo ma, te ni ka ndumani o ji'in
Su'si ma.
21 Vaa ndijin tna chi onde xi'na-ka ma chi
ñatuu ni ka yo ketna'a ini ni ji'in Su'si ma,
vaa kuechi ja ndimaa ni ka yo ñu'u ini ni ja
jin ko sa'a ni ja u'vi ma.
22 Kovaa vitna jâ ni ka ndumani ni ji'in Su'si
ma, vaa maa Cristo ma ni ndo'o ni neni nuu
krusi ma nuu ni kii ñayivi ya ma, sukan-va'a

jin ndani'i ta'vi o ma. Te onde sa'a ni sa'a
ya ma, saa ni ka nduvii, ni ka ndundoo ni
ma, te jin ko kuu ni ñayii ñatuu-ka na ja u'vi
ka sa'a ka kuu-ka, sukan-va'a vivii ndenda
koo ni nuu Su'si ma,
23 nú tnu ka'an o ja ka nukuiñi va'a ni nuu
Su'si o a, te ka kukanu ini-ka ni ya, te másu
ko jin ndunaa ni ndaka sukan ni skuiso
Su'si ma ja jin ni'i ni ma, nuu tnu'u vii tnu'u
va'a ni ka jiniso'o ni ma. Vaa tnu'u ya'a kúu
tnu'u ja ka kaxtnu'u i ni-ka'nu ñuu ñayivi a,
te suni ni tatnuni Su'si ma ja kaxtnu'u sa
nuu ni.

Sukan jinukuechi Pablo ma ja káxtnu'u de tnu'u Su'si ma nuu ñayii masu judío ka kuu i ma

24 Kovaa vitna chi kúsii ini sa sukan ni
ndo'o sa ja jin kuu ni a, te ja sa'a ndo'o sa
ya chi vala-ni kúu. Kovaa Cristo ma chi ni
ndo'o xen-xeen-ka ya ja jin kuu o, sana ni
ka nduu o sa'ya Su'si ma, te vitna chi jâ ni
ka kuu o yikikuñu ya ma.
25 Te maa Su'si ma ni sa'a ja kunukuechi sa
nuu ya, sukan-va'a kaxtnu'u ndi'i kuiti sa
tnu'u vii tnu'u va'a ya ma nuu ni a, sukan
ni jani ini ya ja jin kuu ni ma.
26 Te tnu'u ya'a chi ñatuu ni ka yo jini
ñayii ma onde xi'na xen-xeen-ka ma, kovaa
vitna chi jâ ni kaxtnu'u Su'si ma nuu ñayii
ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a i ma.
27 Vaa ni kuni Su'si ma ja jin kuni ndaka o
ja vii ja va'a ja jin ni'i ni ja ka kuu ni ñayii
masu ñuu judío ma. Te cha'a kúu ja koo
Cristo ma me'ñu ndaka ni ma, te chukan
kúu ja ka kukanu ini ni ja koo jayiñu'u
Cristo ma ji'in ni.
28 Saña chi ka kaxtnu'u vii ka kaxtnu'u va'a
sa tnu'u Cristo ma, te ka ndaka'an-so'o sa
nanimaa tnu'u ndichi ya ma nuu ndi-in
ndi-in ñayii ma, sukan-va'a kivi ndakan
Su'si ma kuenda nuu o ma, te ka iyo vii ka
iyo ndoo o ndenda koo o nuu ya ma ja ma
Cristo ma.
29 Te maa tnu'u ndee tnu'u ndatnu ni taa
Cristo ma kúu ja chíndee ña'a ja jinukuechi
sa nuu ya a, te ndí ini xeen sa ja jin kuu ni
a.

2

1 Vaa kúni sa ja jin kuni ni sukan ndo'o
neni sa ja jin kuu ni a, ji'in ja jin kuu ñayii
ñuu Laodicea ma, ji'in ja jin kuu ndaka-ka
ñayii ñatuu jin kuni tna'a-ka ji'in sa a,
2 sukan-va'a jin ndani'i ndaka ni tnu'u kanu
ini ini anua ni a, te jin ku'un ini ni ja jin
kutoo tna'a ndaka o, onde jin kundee o jin
jaku'ni ndi'i kuiti ini o ndaka sukan iyo
ja taa Su'si ma, sukan-va'a jin ndasa'a o
kuenda ndaka ja ñu'u ini Yuva o Su'si ma
ja sa'a ya ja jin kuu o ma nuu ni tetniñu ya
Cristo ma.
3 Vaa nuu maa Cristo ma iyo ndaka tnu'u
ndichi tnu'u va'a ma, ji'in naxe jin jaku'ni
ini o ma.
4 Te ndaka cha'a ká'an sa, sukan-va'a ñatuu
na in ko xnda'vi ña'a ji'in ndeva'a-ni tnu'u
ka kuni i ja jin kandija ni ma.
5 Kovaa visi ñatuu iyo sa nuu ka iyo ni a,
kovaa ini anua sa a chi iyo sa ji'in ni, te
kúsii ini sa ja jini sa sukan ka iyo ndaa ni
nuu Su'si ma, te ka kukanu ini va'a ni Cristo
ma.
6 Chukan kúu ja sukan ni ka jan-ta'vi ni
Cristo ma ja kuu ya iya tátnuni nuu ni ma,
jin ko sa'a jin ko kuu ni sukan kúni maa ya
ma.
7 Jin ku'un ini ni ja jin ni'i yo'o va'a ni nuu
tnu'u maa ya a, te jin konukuiñi vava'a ni
nuu maa ya a, te jin kukanu ini vava'a ni
ya, sukan ni ka kutu'va ni ma. Te ndimaa
jin ndakuan-ta'vi ni nuu ya.

Sukan jin sa'a jin kuu o ja ka kandija o Cristo ma

8 Jin ko koto va'a ni ja ñatuu na in ko
xnda'vi ña'a ja jin ko kaxtnu'u i sukan-ni
ka skua'a ñayii ma-ni, vaa tnu'u iyu tnu'u
su'va-ni kúu ma, vaa ka ndane'e i sukan ka
ka'an ñayii ma-ni, te masu na tnu'u kanu ini
iyo ja ka ka'an i ma. Vaa tna'a ja ka skua'a
ñayii ñuu ñayivi a-ni kúu ma, te ka kukanu
ini i ja ka tatnuni ñuu ñayivi a, te ñatuu ka
kukanu ini i Cristo ma.
9 Te vitna ja maa Cristo ma kúu ndaka tnu'u
ndee tnu'u ndatnu Su'si ma.
10 Te ndijin chi jâ ka neva'a ni ndaka, vaa ka
iyo ni ji'in ya ma. Vaa maa ya tátnuni nuu
ndaka ja ka tatnuni ma.
11 Vaa ja maa Cristo ma, te jâ ni ka jakitnuni
ni, te masu sukan ni ka yo chitnuni tna'a
ñayii ma ni sa'a ya chi ja ni ka kandija ni
maa ya ma kúu, te ni xtandiyo ya ndaka ja
u'vi ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu ni ma.
12 Vaa kivi ni ka jandute ni ma, te kuenda
tnu'u ja ni ka ji'i ni, te ni ka kuyu'u ni sukan
ni kuyu'u ya ma, nuu ni ka sa'vi ni nuu
ndute ma. Te suni sukan ni ndateku ya
ma, suni sukan ni ka ndateku ni, nuu ni
ka nana koo ni nuu ndute ma. Vaa ni ka
kandija ni ja iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu
Su'si ma, vaa ni ndaxteku ya Cristo ma.
13 Vaa ndijin chi kuenda tnu'u ja ni ka ji'i
ni, ka iyo ni, kuechi ja u'vi ni ka yo sa'a, ni
ka yo kuu ni ma, vaa masu ñayii judío ma
ni ka yo kuu ni ma. Te ni sakanu ini ña'a
Su'si ma ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a ni ma,
te ni ndaxteku ña'a ya, sukan ni ndaxteku
ya Cristo ma.
14 Te ni ndaxnaa ya tutu ndee ja ka tavi ni
ma nuu ká'an ja masu ñayii ñuu ya ma ka
kuu ni ma, te ni xtandiyo ya ne'un ndaka
ni a, te ni chitnii ya nuu krusi ma.

15 Nuu ni ji'i ya nuu krusi ma, te sukan ni
kaxtnu'u ya nuu ñayii ma ja ni kundee ya
ni ndaxtandee ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ja ka tatnuni ñuu ñayivi a.
16 Te chukan kúu ja ñatuu na in ko
xtekuechi ña'a ja u'vi kúu ja ndeva'a-ni na
ndeyu ka jaa ni ma, xi na ndute ka ji'i ni
ma, ji'in ja ñatuu ka chiñu'u ni viko ka sa'a
i ma, ji'in kivi ndenda yoo jaa ma, ji'in kivi
ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii
ma.
17 Vaa ndaka tnu'u ya'a kúu ja ni kaxtnu'u
Moisés ma, ja ni xtu'va ña'a de sukan ko
kuu kivi kenda Cristo ma kúu. Kovaa maa
Cristo ma kúu ja ndandaa ja iyo ja jin
kandija o ma.
18 Chukan kúu ja ñayii ka sa'a tnu'u ja ñayii
nda'vi ini ka kuu i ma, ja ka ndachiñu'u i
ángel ma, te ka sa'a i tnu'u ja ka jininuu i
ja ká'an Su'si ma, te ka kuvixi i ja sukan ka
jani ini i ma, máko jin kua'a ni tnu'u ja jin
ko xnda'vi ña'a i ja jin skenaa ni maa ni, vaa
ndijin chi jâ ni ka ndani'i ni tnu'u va'a ma.
19 Kovaa ñayii yukan chi masu nde ka tnii
tna'a i ji'in Cristo ma, ja kúu ya xini o ma te
tátnuni ya nuu ndaka o ja ka kuu o yikikuñu
ya ma. Kovaa yo'o chi ja maa Cristo ma, te
jin jaku'ni-ka ini o, te jin kua'nu-ka o, te jin
ketna'a-ka ini o sukan kúni maa Su'si ma.
20 Nú ni ka ji'i ni sukan ni ji'i Cristo ma
nuu ndaka ja ka sa'a ka kuu ñayii ñuu ñayivi
a, ¿te nava'a ka sa'a ka kuu ni ndaka ja ka
sa'a ka kuu ñayii ñuu ñayivi a, te ka kandija
ni sukan ka tatnuni i ma?
21 Vaa ka ka'an i ja másu ko jin ke'e ko jin
kaan ni ma, ni a másu ko jin kototnuni ni
ji'in yu'u ni ma, ni a másu ko jin kaki'i nda'a
ni ma, vaa masu ja va'a kúu, ka ka'an i.
22 Vaa ndaka cha'a chi ja ka kaxtnu'u ñayii
ma-ni kúu, te ka tatnuni i ja jin sa'a ñayii
ma, te vitna ja ndaka ndatniñu ya'a chi ka
tivi i nuna kuatniñu o, te ka naa i.
23 Ja ndaa kúu ja ndaka cha'a chi ka iyo
ñayii ka jani ini i ja va'a kúu, te ka xndo'o
ka xneni i maa i ja jin kondikin i ja jin
sa'a i ndaka cha'a, kovaa masu nde jiniñu'u
ndaka cha'a, chi yika-ni ja ka sa'a ñayii ma
sukan ka jatna ini yikikuñu i ma-ni kúu. ¿Te
nava'a ka kandija ni ma?

3

1 Nú tnu ka'an o ja ni ka ndateku ni sukan
ni ndateku Cristo ma, te jin ndanduku ni ja
ka iyo onde sukun ma, tna'a ja ka iyo ja taa
ya ma, tna'a ja ka iyo nuu núkoo Cristo ma
xiñi kua'a Su'si ma.
2 Jin konde'ya ni ja ka iyo onde sukun ma,
ja taa Su'si ma, te máko jin konde'ya-ka ni
ja ka iyo ñuu ñayivi a.
3 Vaa ndijin chi ja ni ka ji'i ni nuu ndaka ja
u'vi ma, te ja maa Cristo ma, te ka sa'a ni
sukan játna ini Su'si ma.
4 Te jâ ka iyo ni ji'in Cristo ma, te kivi jin
kuni o ya ma, te jin kuni o sukan jin koo
jayiñu'u o ji'in ya ma.

Jín xndoo o ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a o ma, te jín ndatnii o jín ndasa'a o sukan játna ini Su'si ma

5 Jin ku'un ini ni ja másu ko jin ko sa'a-ka
ni sukan ka sa'a ñayii ñuu ñayivi ya, ja ka
sa'a i sukan ka kuu ini maa i ma, te ka
satne'e i ini anua i ma, te ka sa'a ndeva'a
ndekuu-ni i maa i ma, te ka ndiyo ini i ja
jin koneva'a i ndaka ja iyo ñuu ñayivi a, te
ka sa'a i sukan ka sa'a ñayii ka ndachiñu'u
tna'a ja masu Su'si ka kuu ma.
6 Kovaa ñayii ka sa'a sukan ma chi ndákiti
ini Su'si ma nuu i, te kenda kivi ja jin
ndachunaa i ja ka sa'a i ma, vaa masu nde
ka kandija i ja tátnuni Su'si ma.
7 Ndaka chukan ni ka yo sa'a tna ni, nuu ni
ka yo iyo ni nuu ja u'vi ma.
8 Kovaa vitna ja jâ ka iyo ni ji'in Cristo
a, te jin xndoo ni ndaka ja u'vi ka sa'a i
ma. Másu ko jin ndakiti-ka ini nuu tna'a
ni. Másu ko jin ka'an u'vi nuu tna'a-ka ni.
Másu ko jin ka'an ndeva'a ni ja jin kuu tna'a
ni ma. Te másu ko jin ka'an-ka ni tnu'u kini
tnu'u ndeva'a nuu tna'a ni ma.
9 Másu ko jin xnda'vi nuu tna'a-ka ni, sukan
ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu ni onde xi'na-ka
ma, nuu ñatuu jin kandija-ka ni Cristo o a,
chi vaa ndaka chukan jâ ni ka xndoo ni ja
másu ko jin sa'a-ka ni.
10 Vaa jâ ni ka ndujaa ni nuu Su'si ma. Te ja
kúni ya kúu ja jin jaku'ni ndi'i kuiti ini ni, te
jin nduu ni sukan kaa maa iya ni sa'a ña'a
ma.
11 Vaa Cristo ma chi masu nde sa'a siin ya
ñayii griego ma, xi ñayii judío ma, xi ñayii
yitnuni sukan ni tatnuni Moisés ma, xi ñayii
ñatuu yitnuni ma, xi ñayii in-ka ñuu kúu i
ma, xi ñayii ñatuu ni ka yo jini i naxe jin ko
sa'a jin ko kuu i ma, xi ñayii satniñu nuu
in-ka ñayii ma, xi ñayii ñatuu satniñu nuu
in-ka ñayii ma, vaa maa in-ni ya tátnuni nuu
ndaka o ma, te iyo ya ji'in ndaka o ma,
ndeva'a-ni na in ka kuu o chi inuu-ni ka
kuu o nuu ya.
12 Vaa Su'si ma, ni kutoo ña'a ya ndaka o
ja ni ndakaji ña'a ya te ka kuu o ñuu ya ma
te ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a-ka o. Chukan
kúu ja jín ko sa'a jín ko kuu o ndaka sukan
játna ini Su'si ma. Jín kunda'vi ini tna'a o.
Jín kava va'a ini o, te má jin kani ini o ja
suu o ka ndanuu-ka ma. Te jín kava kuee
ini nuu tna'a o,
13 te jín kanda o nawa ka sa'a ña'a tna'a o
ma. Vaa sukan ni sakanu ini ña'a Cristo ma,
te sukan tna jín sakanu ini o tna'a o ma.
14 Te ndaka cha'a kuu jin sa'a o, nuna jin
kutu'va o ja jin kutoo tna'a ndija o, vaa

ja kutoo tna'a o ma kúu ja sa'a ja ûni jin
ketna'a ini ndaka o.
15 Te maa Su'si ma na chunee ini anua o a
tnu'u mani ma, te jín koo mani ndaka o, vaa
chukan kúu ja ni ndakana ña'a ya ja jin ko
kuu o yikikuñu ya ma, te in-ni ñayii jin ko
kuu o. Te ndimaa jin ndakuan-ta'vi o nuu
Su'si ma ji'in nuu ndi-in ndi-in tna'a o ma.
16 Te nanimaa tnu'u Su'si ma na jin kun-nee
ini anua ndaka ni a, te jin ndakaxtnu'u nuu
tna'a ni, te ndimaa tnu'u ndichi ko kuu
tnu'u jin ndaka'an-so'o nuu tna'a ni a. Te
ini anua ni a koo tnu'u sii ini, te jin kata
ni yaa salmos ma, ji'in yaa ká'an sukan sa'a
Iya Tátnuni ma ja jin kuu o ma, sukan-va'a
na koo jayiñu'u ya ma.
17 Te ndaka ja jin sa'a ni ma, xi nde a jin
ka'an ni ma, te jin ndakune'e ni ja maa
Jesús iya tátnuni nuu o a, te jin sa'a ni. Te
ja maa ya, te jin ndakuan-ta'vi ni nuu Yuva
o Su'si ma.

Sukan jin kuandetu nuu tna'a ndi-in ndi-in o vitna ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma

18 Ndijin ja ka kuu ni ña'a ni ka tnanda'a
ma, jin kuandetu ni nuu yii ni ma, vaa
sukan játna ini Iya Tátnuni ma.
19 Ndijin ja ka kuu ni tee ni ka tnanda'a
ma, jin kutoo ni ñasi'i ni ma, te máko jin ko
ka'an xiko ni nuu ña te jin ko sa'a ndeva'a
ni ña.
20 Ro'o ja ka kuu ro suchi kuechi ma xi suchi
jaa ma, jin kandija ndaka ja va'a ká'an yuva
ro ma, ji'in ja va'a ká'an si'i ro ma. Vaa
sukan játna ini Iya Tátnuni ma.
21 Ndijin ja ka iyo sa'ya ni ma, máko jin
ka'an ndeva'a ni nuu i te jin sa'a ni ja jin
ndakiti ini i nuu ni te ma jin kandija-ka i ja
ka ka'an ni ma.

22 Ndijin ja ka satniñu ni nuu jito'o ni ma,
jin kandija ni ndaka nawa tátnuni de ma, te
másu ko jin sa'a ni ja ka satniñu ni yika-ni
ora ka nde'ya de ma, sukan ka sa'a ñayii ka
nduku ja jin kuatnu'u ini ña'a ñayii ma-ni.
Su'va ndijin chi ni-yu'u ni-ini ni jin satniñu
ni, vaa ka na'a ni ja nde'ya ña'a Iya Tátnuni
ma.
23 Te ndaka ja jin sa'a ni ma, ni-yu'u ni-ini ni
jin sa'a ni, vaa jin kona'a ni ja kuenda tnu'u
ja nuu maa Iya Tátnuni ma ka jinukuechi ni,
ja sukan ka jinukuechi ni nuu ñayii ma.
24 Vaa jâ ka jini ni ja maa Iya Tátnuni ma
taa ja jin kuta'vi ni ma, vaa ka jinukuechi
ni nuu Cristo iya tátnuni nuu o a.
25 Kovaa ñayii ka sa'a ja u'vi ma chi jin
ndani'i jin ndatna'a maa i ja u'vi ka sa'a
i ma. Te ñayii ka sa'a ja va'a ma chi jin
ndani'i jin ndatna'a maa i ja va'a ka sa'a i
ma. Vaa Su'si ma, ndakan ndaa ya kuenda
nuu ndi-in ndi-in o.

4

1 Ndijin ja ka neva'a ni ñayii ka satniñu
nuu ni ma, jin sa'a va'a jin sa'a ndaa ni ja jin
kuu i ma, vaa ka na'a tna ni ja onde andivi
ma iyo iya xi-nuu ka jinukuechi ni ma.
2 Te másu ko jin kava kuxi ni ja jin
kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, te másu ko jin
ndunaa ni ja jin ndakuan-ta'vi ni nuu ya
ma.
3 Te suni jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma
ja jin kuu sa, sukan-va'a na ndanune ichi
jin koo sa jin kaxtnu'u sa tnu'u maa ya a,
sukan-va'a jin kuni kua'a-ka ñayii ma tnu'u
maa Cristo o a. Vaa kuechi ja kaxtnu'u sa
tnu'u maa ya a, te yinee va'a sa vekaa ya a.
4 Jin kakan-ta'vi ni nuu ya ja na kaxtnu'u
vii kaxtnu'u va'a sa tnu'u maa ya a, sukan
kúni ya ja sa'a sa a.
5 Jin kani va'a ini ni naxe jin ko kuu ni
ji'in ñayii ñatuu jin kandija-ka tnu'u Cristo o
a, te ndaka kivi ndaka ora, te jin kaxtnu'u
ni tnu'u maa ya nuu ñayii ma.
6 Ndaka ja jin ka'an ni ma, te jin ka'an
ni tnu'u vii tnu'u va'a tnu'u kuatniñu,
sukan-va'a nawa jin ko kakan-tnu'u ña'a
ñayii ma, te jin ni'i ini ni naxe jin ndakone'e
ni nuu ndi-in ndi-in i ma.

Sukan ka ndakan-tnu'u ñaña'a de ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Colosas ma

7 Te ndaka naxe ka iyo naxe ka kuu sa ya
chi ndakani maa ñani sa Tíquico a, tee ka
kutoo tna'a ji'in sa a. Tee ya'a chi ni-yu'u
ni-ini de chíndee ña'a de ja jinukuechi sa
nuu Iya Tátnuni a.
8 Te suu de ni tetniñu sa ja na jaan de,
sukan-va'a jin kuni sa naxe ka iyo ni jiña,
te na ndaka'an-so'o de nuu ni a.
9 Te kuan jaan tna ñani o Onésimo ma, tee
ka kutoo tna'a ji'in o a, tee ni-yu'u ni-ini de
jinukuechi de nuu Su'si o a, ja kúu de tna'a
maa ni a. Te jin ndakani de ndaka naxe ka
iyo sa ya'a.

10 Ñani o Aristarco a, tee ka yinee ji'in sa
vekaa ya, ndakan-tnu'u ñaña'a ña de. Suni
Marcos sajin Bernabé a. Nuna jaan de jan
koto ña'a de, te jin kuan-ta'vi ni de, vaa jâ
ka na'a ni sukan ni tatnuni sa ja jin ko kuu
ni ji'in de ma.
11 Te suni ndakan-tnu'u ñaña'a ña Jesús ma
tee ka xnani i Justo ma. Te maa in-ni tee
ya'a ka kuu tee judío ma ja ka chindee ña'a
de ja ka kaxtnu'u sa nuu ñayii ma sukan
tátnuni Su'si ma, te ni ka sa'a de ja ni ndusii
ini sa.
12 Suni ndakan-tnu'u ñaña'a ña Epafras
ma, te suni tna'a maa ni kúu de. Tee
jinukuechi va'a nuu Su'si o ma kúu de, te
ndimaa jikan-ta'vi xen-xeen de ja jin kuu
ni, sukan-va'a jin konukuiñi va'a ni nuu

Su'si o a te jin sa'a ni ndaka tu'u ja kúni ya
ma.
13 Te maa sa jini ja sukan ndí ini xeen
de ja jin kuu ni a, ji'in ja jin kuu ñayii
ñuu Laodicea ma, ji'in ja jin kuu ñayii ñuu
Hierápolis ma.
14 Suni ndakan-tnu'u ñaña'a ña Lucas tee
tatna ma, tee ka kutoo tna'a ji'in o ma, ji'in
tee kúu Demas ma.
15 Jin ndakua'a ni nchuxi tna'a o ka iyo ñuu
Laodicea ma, ji'in ña'a kúu Ninfas ma, ji'in
ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja ka
iyo i ve'e ña ma.
16 Nú ni jinu ni ka ka'vi ni carta ya'a nuu ka
iyo ni a, te jin tetniñu ni ki'in nuu ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo i ñuu Laodicea
ma, sukan-va'a na ka'vi in ñayii nuu ndaka
i ma. Te carta iyo yukan na ndajaa nuu ka
iyo ni a, te jin ka'vi ni nuu ndaka tna'a o ni
ka nduu sa'ya Su'si o a.
17 Jin kuña'a ni tee kúu Arquipo a ja sa'a
ká'an sa nuu de: “Ko ndi ini ni ja sinu ni
tniñu ni kunda'a ni nuu Iya Tátnuni ma.”
18 Saña ja kúu sa Pablo a, te nda'a maa sa
tée sa tnu'u ya'a ja ndákan-tnu'u ñaña'a ña
sa, te jin kona'a ni ja yinee va'a sa vekaa ya.
Te maa Su'si o ma, na skuta'vi ña'a ya ja vii
ja va'a nuu ndaka ni. Te sukan kó kuu.

Carta xinañu'u ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Tesalónica ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Tesalónica ma

1 Saña ja kúu sa Pablo te ka iyo sa ji'in
Silvano a ji'in Timoteo a, te ka tee sa tnu'u
ya'a, te ka tetniñu sa nuu ni ja ka kandija ni
tnu'u Su'si o a, ja ka iyo ni ñuu Tesalónica a,
te ka iyo ni ji'in Yuva o Su'si a ji'in Jesucristo
iya tátnuni nuu o a. Te ka kuni sa ja maa
Su'si o ma, na skuta'vi ña'a ya ndaka ni ja
vii ja va'a, te na sa'a tna ya ja jin koo mani
ni.

Sukan vivii ni ka kandija ñayii ñuu Tesalónica ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, sukan jín kandija tna in-ka jichi ñayii ma

2 Ndimaa ka ndakuan-ta'vi sa nuu Su'si
ma ja jin kuu ni, te ka ndakune'e ña'a sa
ora ka jikan-ta'vi sa ma.
3 Ka ndaka'án ka ndaka'án sa nuu Yuva o
Su'si ma ja sukan ka jinukuechi ni nuu Su'si
ma vaa ka kandija ni tnu'u ya ma, ji'in
sukan ka jinukuechi ni nuu tna'a o a vaa
ka kutoo tna'a ni i, ji'in sukan ka kanda ni
a te ka ndo'o ka neni ni a vaa ka kukanu ini
ni Jesucristo iya tátnuni nuu o ma ja sa'a ya
ja jin koo va'a ni.
4 Maa Su'si ma kútoo ña'a ndaka ni ja ni ka
nduu ni sa'ya ya ma, te ka jini sa ja maa ya
ni ndakaji ña'a,
5 vaa kivi ni ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u
va'a ma nuu ni a, te masu yika-ni ja tnu'u ka
ka'an-ni sa kúu, nú masu ja iyo tnu'u ndee
tnu'u ndatnu maa Xtumani Ndios ma ji'in
sa. Te sukan ni ka ka'an sa, vaa ka kukanu
ini xeen sa nuu Su'si ma ja ja ndaa kúu. Te
ka na'a ni sukan ni ka yo kuu sa ji'in ni, vaa
ka kuni sa ja jin koo va'a ni nuu Su'si ma.
6 Ndijin chi ni ka sa'a ni sukan ni ka
sa'a maa sa ma, ji'in sukan ni sa'a maa Iya
Tátnuni ma. Te maa Xtumani Ndios ma ni
sa'a ja ni ka jan-ta'vi sii ini ni tnu'u vii tnu'u
va'a ma, visi ka ndo'o ka neni ni a.
7 Te sukan, te ni ka kuu ni ñayii jin kaxtnu'u
naxe jin ko kuu ndaka-ka ñayii ka kandija
Su'si ma ja ka iyo i ñuu Macedonia ma ji'in
ñuu Acaya ya.
8 Te ja maa ni, te ni kee tnu'u Iya Tátnuni
ma, te ni jitenuu i masu yika-ni ja ñuu
Macedonia ma ji'in ñuu Acaya ya, nú masu
ja ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te ndaka i ka jini
sukan ka kandija ni nuu Su'si ma. Te
chukan kúu ja masu nawa jiniñu'u ja jin
ka'an-ka sa.
9 Su'va ka ka'an maa i sukan vivii ni ka
jan-ta'vi ña'a ni ma, ji'in sukan ni ka xndoo
ni ja masu Su'si ka kuu ma, te ni ka
ndandikin ni Su'si ndija ma iya téku ma, te
ni ka keja'a ni ka jinukuechi ni nuu ya.
10 Suni ka ndakani i sukan ka kukanu ini
ni Jesús ma, Sa'ya Su'si ma, iya ni ji'i te ni
ndateku ya ma, te ka ndetu ka ndetu ni ja
ndii ya onde andivi ma. Te maa ya sa'a
ja jin kaku o nuu tnundo'o tnuneni iyo ja
kenda ma.

2

Sukan ni satniñu Pablo ma ja ni kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma nuu ñayii ñuu Tesalónica ma

1 Ndaka ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma,
ka jini ni ja va'a-ni ni kuu ja ni jan koo sa
ni jan koto ña'a sa ma.
2 Vaa ka jini ni ja visi ni ka xndo'o, ni ka
xneni ña'a ñayii ñuu Filipos ma, kovaa maa
Su'si ma ni chindee ña'a ja ni ka kusaa ini
sa, te ni jan koo sa nuu ka iyo ni a, te ni ka
kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya ma nuu
ni a, visi kua'a ñayii ni ka yo ja'nu ndee ma.
3 Vaa tna'a ja ni ka kaxtnu'u sa ma chi tnu'u
ndaa tnu'u ndija kúu, te masu tnu'u xnda'vi
tna'a o kúu, ni a sa'a u'vi nuu tna'a o kúu.
4 Vaa maa Su'si ma ni kukanu ini ña'a,
sukan-va'a jin kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u
va'a ma, te sukan ka sa'a sa a. Te ja ka ka'an
sa a, masu ka kuni sa ja jin chiñu'u ña'a ñayii
ma chi ja ka kuni sa kúu ja jatna ini Su'si ma
ja ka sa'a sa a, vaa maa ya kúu iya jinitnuni
nawa jani ini o a.
5 Vaa ka jini ni ja masu nama ni ka ka'an sa
tnu'u vivii te jin xnda'vi ña'a sa sukan-va'a
jin taa ni xu'un ni ma. Te maa Su'si o ma
na'a,
6 chi vaa masu ka nduku sa ja jin chiñu'u
ña'a ñayii ñuu ñayivi a, ni a maa ni, ni a in-ka
ñayii. Tee ni tetniñu maa Cristo ma ka kuu
sa, te ka iyo sa ja kuu jin tatnuni sa ja jin
kunukuechi ni nuu sa, kovaa ñatuu ni ka
sa'a sa sukan.
7 Su'va vivii ni ka yo kuu sa ji'in ni ma.
Sukan kúu in ña'a jito vivii ña sa'ya maa ña
ma, sukan ni ka yo kuu sa ji'in ni ma.
8 Vaa ka kutoo xeen ña'a sa, te chukan kúu
ja masu yika-ni a ka kuni sa ja jin kaxtnu'u
sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu ni a,
su'va ni-yu'u ni-ini sa jin kunukuechi sa
nuu ni, sukan-va'a kuu jin chindee ña'a sa
ja na jin kundee ni nuu tnundo'o kenda koo
ma, vaa ûni ka kutoo tna'a xeen o.
9 Ndaka ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o
ma, jin ndaka'án ni sukan ni ka yo satniñu
sa ma. Sukan, te ni ka yo ni'i sa ja jin
koteku sa ma. Nduu ñuu ni ka yo satniñu
sa, sukan-va'a ñatuu na nde ni ko ndi ini

naxe jin kaa sa ma, nani ni ka yo kaxtnu'u
sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a.
10 Maa Su'si o a ji'in ndaka maa ni ka na'a
ja masu nama ni ka sa'a ña'a sa ja u'vi ma,
te ni ka sa'a ndaa, ni ka sa'a ndija sa ji'in
ndaka ni ja ni ka kandija ni Su'si ma. Te
ñatuu-ka na ja u'vi iyo ji'in sa.
11 Vaa jâ ka jini ni ja sukan ka kuu o ji'in
sa'ya o ma, sukan ni ka yo ka'an-so'o sa
nuu ni naxe jin ko kuu ni ma, te ni ka yo
ndaka'an-mani ña'a sa ndi-in ndi-in ni ora
ka kuxii ini ni ma,
12 te ni ka yo tatnuni sa nuu ni ja jin ko kuu
ni sukan ka kuu ñayii ka ndikin Su'si ma,
vaa ni kana ña'a ya ja jin koo o ji'in ya nuu
tatnuni ya ma te jin koo jayiñu'u o ji'in ya.
13 Te chukan kúu ja suni saña tna chi
ndimaa ka ndakuan-ta'vi sa nuu Su'si o a
ja kivi ni ka jan-ta'vi ni tnu'u Su'si ma ja ni
ka ka'an sa ma, te masu ni ka jani ini ni ja
sukan-ni kúu in tnu'u ka ka'an-ni ñayii ma
kúu, nú masu ja sukan ká'an maa Su'si ma
kúu tnu'u ni ka ka'an sa nuu ni ma. Te ni ka
jini ni ja ja ndaa kúu tnu'u maa Su'si ma, te
satniñu i ini anua o a ja ka kandija o Su'si o
a.
14 Vaa ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o
ma, ni ka ndo'o ni sukan ni ka ndo'o ñayii ka
iyo ñuu Judea ma ja ka kandija i Su'si ma ja
maa Jesucristo ma. Vaa ni ka sa'a ndeva'a
ña'a ñayii judío ma, te vitna ja ndi-tna'a ñuu
i ma, te sukan ni ka xndo'o ña'a maa ñayii
ñuu ni a.
15 Te ñayii judío ma ka kuu ñayii ni ka
ja'ni Jesús Iya Tátnuni ma, ji'in tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.
Te saña, ni ka taji ña'a i, te ñatuu ka sa'a i
sukan játna ini Su'si ma, te ka ja'nu ndee i
nuu ndaka ñayii ma ja má jin kandija i tnu'u
Su'si ma.
16 Te ka ja'nu ndee i ja má jin ka'an sa nuu
ñayii masu judío ka kuu i ma, chi vaa masu
ka kuni i ja jin ndani'i ta'vi tna ñayii yukan.
Te sukan, te ndimaa ka jiso kuechi xeen i, te
jâ iyo ja xndo'o xneni Su'si ma ndaka ñayii
yukan.

Pablo ma, kúni de ja ki'in de in-ka jichi ñuu Tesalónica ma

17 Kovaa ndaka ni ja ni ka nduu o sa'ya
Su'si ma, ka iyo jika-ka sa jaku kivi nuu ka
iyo ni a, kovaa ini anua o a chi ka ñu'u ini
tna'a o, te ka ndi ini xeen sa, te ka kuni xeen
sa ja jin kuni tna'a o.
18 Chukan kúu ja ni ka kuni sa ja jan koo sa
nuu ka iyo ni a, te saña ja kúu sa Pablo a,
ja ndaa ja uu uni jichi ni kuni sa ja jaan sa.
Kovaa ni ja'nu ndee tachi ma.
19 Kovaa saña chi ka kukanu ini sa ja jin koo
sii ini xeen sa nuu Jesús iya tátnuni nuu o a
kivi ndii ya ma, vaa ndataa ya ja vii ja va'a
jin kuta'vi sa, vaa ni ka kandija ni ja ni ka
ka'an sa ma.
20 Chukan kúu ja ndijin ka kuu jayiñu'u sa
nuu Su'si ma, te chukan kúu ja ka kusii ini
xen-xeen sa.

3

1 Chukan kúu ja nuu ñatuu ka kundee-ka
ini sa ma, te ni ka ndatnu'u tna'a sa ja jin
kendoo maa in-ni sa ñuu Atenas ya,
2 te ni ka tetniñu sa tna'a o Timoteo a tee
satniñu nuu Su'si o a tee ka chitna'a ji'in
sa a ja ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
Cristo ma, sukan-va'a chindee ña'a de te
ndaka'an-so'o de nuu ni, sukan-va'a kuu jin
ko sa'a-ka ni sukan iyo ja jin ko sa'a ndaka
o ja ka kukanu ini o Su'si ma,
3 sukan-va'a ñatuu na in ndakokuiñi ja
kuechi ja ka ndo'o ka neni o a. Vaa ka jini
maa ni ja ka iyo o ja jin ndo'o jin neni o,
4 vaa nuu ni ka iyo-ka sa ji'in ni ma, te jâ ni
ka xtu'va ña'a sa ja sukan jin ndo'o o. Te jâ
ka jini ni, vaa sukan jâ ni ka ndo'o ni a.
5 Te chukan kúu ja nuu ñatuu kundee-ka ini
sa ma, te ni tetniñu sa tna'a o Timoteo a ja
jan koto ña'a de nú ka nukuiñi va'a ni nuu
Su'si ma, nasa yukan, te ska'an ña'a tachi
ma te naa ndaka ja ni ka kaxtnu'u sa nuu
ni a.
6 Kovaa vitna ja ni ndenda Timoteo a nuu
ka iyo sa ya, te ni ndakani de sukan ka
kandija ni nuu Su'si ma, ji'in sukan ka ku-
too tna'a ni ma, ji'in ndimaa ka ndakune'e
sii ini ña'a ni ma, te ka kuni ni ja jin kuni
ña'a ni, te suni ka kuni tna sa ja jin kuni
ña'a sa.
7 Te chukan kúu ja visi kua'a ja ka ndo'o ka
neni sa a, kovaa ni ka ndusii ini sa ja ni ka
jini sa sukan ka sa'a ni ja ni ka nduu ni sa'ya
Su'si o a, ja ka kandija ni nuu ya ma.
8 Te vitna chi ka iyo vava'a sa, vaa ni ka jini
sa ja ka iyo vava'a ni nuu Iya Tátnuni ma.
9 Te chukan kúu ja ka ndakuan-ta'vi xeen
sa nuu Su'si o ya, vaa ka kusii ini xeen sa
nuu ya, vaa ka jini sa ja sukan ka kuu ni a.
10 Te ka jikan-ta'vi ka jikan-ta'vi sa nduu
ñuu nuu Su'si ma, sukan-va'a jin ndakuni
tna'a-ka o, te jin chindee tna'a o nawa
kúni-ka ja jin kutu'va ni naxe kúni Su'si ma
ja jin ko sa'a ni ma.
11 Ka kuni sa ja maa Yuva o Su'si ma ji'in
Jesucristo Iya Tátnuni ma, na chindee ña'a
ya ja jan koo sa nuu ka iyo ni a.
12 Te maa Iya Tátnuni ma sa'a ja jin kutoo
tna'a xen-xeen ndi-in ndi-in ni, te jin kutoo
ni ndaka ñayii ma, sukan ka kutoo ña'a sa
a,
13 sukan-va'a jin koo siin ni nuu ndaka
ja u'vi ma, te ni-in kuechi jin kondiso ni
nuu Yuva o Su'si ma kivi ndenda Jesús Iya
Tátnuni ma ji'in ndaka ñayii ñatuu ni ka yo
sa'a-ka i ja u'vi ma.

4

Sukan játna ini Su'si ma ja jin ko sa'a jin ko kuu o

1 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, vivii ni ka kutu'va ni ja ni ka kaxtnu'u sa naxe jin ko sa'a jin ko kuu ni sukan játna ini Su'si ma. Te sukan jâ ka sa'a ni. Te ja maa Jesús Iya Tátnuni ma ka jikan-ta'vi sa te ka ndaka'an-so'o sa nuu ni ja sukan jin ko sa'a-ka ni.

2 Vaa jâ ka jini ni nde a ni ka kaxtnu'u sa ma, vaa sukan ni tatnuni maa Jesús Iya Tátnuni ma.

3 Vaa ja kúni maa Su'si ma kúu ja jin xndoo ni ndaka ja u'vi ma, te máko jin kivi nduu ni ji'in ndi-in ndi-in ña'a ma,

4 te ndi-in ndi-in ni, jin kani ini ni sukan vii sukan luu jin ko kuu ni ji'in ñasi'i ni ma, te sukan, te ni-in ja u'vi jin ko sa'a ni nuu Su'si ma, te jin koo jayiñu'u ni.

5 Te máko jin sa'a ni sukan ka sa'a ñayii ñatuu ka jini Su'si ma, ja ndeva'a-ni nawa ka kuni i te ka sa'a i ma.

6 Te ni-in ni má sa'a u'vi tna'a, ni a xnda'vi tna'a, vaa ndaka cha'a jin ndachunaa o kivi ndakan Iya Tátnuni ma kuenda nuu o ma. Te sukan ni ka ka'an sa nuu ni a te sukan jâ ni ka xtu'va ña'a sa.

7 Vaa masu ni kana ña'a Su'si ma ja jin kondiso kuechi o, su'va ni kana ña'a ya ja jin xndoo o ndaka ja u'vi ma.

8 Chukan kúu ja nú nde ni saxiko tnu'u ka kaxtnu'u sa a, masu nuu ñayii a saxiko ni a chi nuu Su'si iya ni taa Xtumani Ndios ma.

9 Kovaa siki ja jin kutoo tna'a o ma, maa Su'si ma jâ ni kaxtnu'u nuu ni sukan jin kutoo tna'a ndaka o, te masu nde jiniñu'u ja jin ka'an-ka sa nuu ni.

10 Vaa sukan jâ ka sa'a ni ji'in ndaka ñayii ka kandija Su'si o a, ja ka iyo i ni-ka'nu ñuu Macedonia a. Te ja ka jikan-ta'vi sa nuu ni kúu ja sukan jin ko sa'a-ka ni.

11 Te jin ko ndi ini ni ja jin koo mani ni, te jin katanuu ni na tniñu ka sa'a ni, te jin satniñu ni ji'in nda'a ni a, sukan-va'a jin ni'i ni ja jin kaa ni, sukan ni ka kaxtnu'u sa ma,

12 sukan-va'a ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma, jin ka'an va'a i ja jin kuu ni, te ñatuu nawa ko ka'ni ña'a i ja jin kaa ni a.

Sukan ndii Iya Tátnuni ma

13 Ndijin ja ka kuu o sa'ya Su'si ma, ka kuni sa ja jin kuni ni siki ja tna'a o ñayii ni ka ji'i ma, nasa jin kuxii ini ni sukan ka kuu ñayii ka jani ini ja ni ka naa tna'a i ma te ñatuu nawa ka ndetu-ka i.

14 Vaa ka kandija o ja ni ji'i Jesús ma te ni ndateku ya, te sukan ka kandija o ja ndaxteku ya tna'a o ñayii ni ka ji'i ma, ñayii ni ka yo kukanu ini Jesús ma, te ni ka yo sa'a i sukan ni tatnuni ya ma. Te kivi ndii ya ma, te jin ndakuni tna'a o ji'in i.

15 Te chukan kúu ja ka kaxtnu'u sa sukan ká'an tnu'u maa Iya Tátnuni ma, ja yo'o, nú ka teku o kivi ndii ya ma, masu jin koxtnuu o nuu tna'a o ñayii jâ ni ka ji'i ma.

16 Vaa kayu'u nini'i maa Iya Tátnuni ma ji'in yu'u maa ya ma, te tatnuni maa ya, te tivi arcángel ma trompeta Su'si ma. Sani te nuu ya onde sukun ma, te ñayii ni ka kandija Cristo ma te ni ka ji'i i ma, xinañu'u-ka i jin ndateku.

17 Sani te nde o ka teku-ka ma, te ndone'e ña'a ya, te jin nda koo kaa o ji'in ñayii ni ka ndateku ma onde nuu viko ma, sukan-va'a jin ndatna'a o ji'in Iya Tátnuni ma onde andivi ma, te sukan jin koo o ji'in ya ni-kani ni-jika.

18 Te sa'a jín ku'un ini o, te jín ndaka'an-so'o nuu tna'a ndi-in ndi-in o onde kivi ndenda ya ma.

5

1 Kovaa tna'a ja na ora xi na kivi ndii Iya Tátnuni ma, masu kanuu-ka ja tee sa nuu ni ja ka kuu o sa'ya Su'si o a.

2 Vaa jâ ka jini vava'a ni ja kivi ndii Iya Tátnuni ma, ndii ya ora ñatuu na in ndetu ña'a ma, sukan kúu in kui'na kénda jakuaa ma.

3 Nú ñayii ma, ka ka'an i: “Ndaka iyo nañii”, sani te kenda yachi ja jin ndo'o jin neni ñayii ma. Sukan keja'a ja u'vi in ña'a ja kâku sa'ya ña ma, sukan jin ndo'o i, te ñatuu ndenu kuu jin chu'u i ja jin kaku-ka i.

4 Kovaa ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, masu ñayii ka iyo-ka nuu nee ma ka kuu ni vaa jin ko kuneé jin ko ku-uun ni, te sanaa sanaa-ni ndii Iya Tátnuni ma, te ndani'i ña'a ya sukan sa'a in kui'na ma.

5 Vaa yo'o chi ñayii ka jika nduu ma ka kuu o, te masu ñayii ka jika nuu nee ma ka kuu o.

6 Te chukan kúu ja máko jin kusu o, sukan ka kuu jaku i ma, su'va jin ko koto va'a o maa o, te máko jin ko kuneé jin ko ku-uun o.

7 Vaa ñayii ka kixi ma chi jakuaa ma ka kixi i, te ñayii ka ndajini ma chi jakuaa ma ka ndajini i.

8 Kovaa yo'o ja ka iyo o nuu ndijin ndaa nawa ka sa'a ka kuu o, jín koo va'a jín koo ndija o. Te jín kukanu ini o Su'si ma, te jín kutoo tna'a o, te sukan, te jín kasi o maa o, te ma kaki'i ña'a ja u'vi ma, sukan jasi in su'nu kaa anua in soldado ma. Te ja ka ñu'u ini o ja jin ndani'i ta'vi o ma kúu ja kisa'vi va'a tna ña'a i, sukan-va'a ma kaki'i ña'a ja u'vi ma, te ko kuu i sukan jasi in yuxini kaa xini in soldado ma.

9 Vaa masu ni ndani'i ña'a Su'si ma ja xndo'o xneni ña'a ya, nú masu ja jin ndani'i ta'vi o ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o ma.

10 Te maa ya ni ji'i nuu tniñu o, sukan-va'a,
nú ka ndito ka teku o xi visi ni ka ji'i o, te
jin ndateku o te jin koo o ji'in ya nuu iyo ya
ma.
11 Chukan kúu ja jin ndaka'an-so'o nuu
tna'a ni, te jin chindee tna'a ni, sukan-va'a
jin koo va'a ndi-in ndi-in ni nuu Su'si o a,
sukan jâ ka yikuu ni ka sa'a ni a.

Ká'an-so'o Pablo ma nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma

12 Ka jikan-ta'vi sa nuu ni ja ni ka nduu
o sa'ya Su'si o a, ja jin kava respetu ni nuu
tna'a o ñayii ni kaji maa Iya Tátnuni ma ja
jin kaxtnu'u i te jin ndaka'an-so'o i nuu ni
a.
13 Te jin ka'an ni ja ñayii vava'a ka kuu i, te
jin kutoo ni i, kuechi ja ka jinukuechi i nuu
Su'si ma. Jin koo mani ndaka ni.
14 Suni ka jikan-ta'vi sa nuu ni ja ni ka
nduu o sa'ya Su'si o a ja jin ka'an-so'o ni
nuu ñayii kuxi ma, te jín satniñu i. Jin
ndaka'an-so'o ni nuu ñayii ka xtaya nuu
Su'si ma. Jin chindee ni ñayii kuee-ka ka
jaku'ni ini i ma. Jin kava kuee ini ni ji'in
ndaka ñayii ma.
15 Ndaka ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o
a, jin ko koto va'a ni maa ni, te máko jin
ndachunaa ni ja u'vi, nú in ñayii ni sa'a ña'a
ja u'vi ma. Su'va ndimaa ja va'a jin ko sa'a
ni nuu ndi-in ndi-in tna'a o a. Suni sukan
jin ko sa'a ni nuu ndaka ñayii ma.
16 Ndimaa jin koo sii ini ni.
17 Ndaka ora jin kakan-ta'vi ni.
18 Jin ndakuan-ta'vi ni nuu Su'si ma visi ka
ndo'o ka neni ni, vaa sukan játna ini ya
ja ndaka jin ndakuan-ta'vi o nuu ya ja ka
kandija o Cristo Jesús ma.
19 Máko jin sa'a ndee ini ni ja masu jin
koniniso'o ni ja ká'an Xtumani Ndios ma.
20 Máko jin ko saxiko ni tnu'u ka kaxtnu'u
ñayii ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma.
21 Jin ndasava'a ni kuenda ndaka tnu'u ka
kaxtnu'u i ma, te jin tava'a ni tnu'u va'a ma.
22 Te jin xtandiyo ni ndaka ja u'vi ma.
23 Te ka kuni sa ja maa Su'si iya sa'a ja
ka iyo mani o a, ndásavii ndásandoo kuiti
ya ni-ka'nu ini anua ni a ji'in yikikuñu ni
a, te ñatuu-ka na ja u'vi jin ko sa'a ni, te jin
ko koto va'a ni maa ni onde kivi ndii maa
Jesucristo iya tátnuni nuu o a.
24 Iya kuu jin kukanu ini o a kúu iya ni
ndakana ña'a, te sa'a ndija ya ndaka sukan
ká'an ya nuu o a.

Ka ndakan-tnu'u ñaña'a de ñayii ñuu Tesalónica ma

25 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a,
jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si o a ja jin kuu sa.
26 Te vivii jin kua'a ni nchuxi nuu ndaka
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a.
27 Ja maa Iya Tátnuni ma, te ká'an sa ja jin
kona'a ni ja jin ka'vi ni tutu ni ka tee sa nuu
ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o ya ja jâ
ni ka xndoo i ja u'vi ma.
28 Te maa Jesucristo iya tátnuni nuu o ma,
na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a ja jin ko kuu
ni. Te sukan kó kuu.

Carta ku-uu ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Tesalónica ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Tesalónica ma

1 Saña ja kúu sa Pablo te ka iyo sa ji'in
Silvano a ji'in Timoteo a, te ka tee sa tnu'u
ya'a, te ka tetniñu sa nuu ni ja ka kandija
ni tnu'u Su'si o a te ka iyo ni ñuu Tesalónica
a te ka iyo ni ji'in Yuva o Su'si ma ji'in
Jesucristo iya tátnuni nuu o a.
2 Te ka kuni sa ja maa Yuva o Su'si ma ji'in
Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na skuta'vi
ña'a ya ndaka ni ja vii ja va'a, te na sa'a tna
ya ja jin koo mani ni.

Su'si ma, ndakan ya kuenda nuu ñayii ka sa'a ja u'vi ma

3 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a,
ndimaa jin ndakuan-ta'vi sa nuu Su'si o a
ja jin kuu ni, vaa sukan jiniñu'u ja jin sa'a
sa, vaa ndi-kivi ndi-kivi te ka kukanu ini-ka
ni Su'si ma, te ka kutoo tna'a-ka ndaka ni.
4 Te chukan kúu ja maa sa chi sii ini xeen ka
ndakani sa nuu ndaka-ka ñayii ka kandija
tnu'u Su'si o a ja vivii ka kuu ni ji'in sukan
ka kukanu ini ni Su'si o a, te ka kanda
ni sukan ka ndo'o ka neni ni ja ñatuu ka
kunimani i nuu ni a.
5 Te sa'a, te ka jini o ja ni sa'a ndaa, ni sa'a
ndija Su'si ma, nuu ni ka'an ya ja ka iyo ni
ja kuu jin kivi koo ni nuu tátnuni ya ma, vaa
ka kanda ni ja ka ndo'o ka neni ni a.
6 Kovaa maa Su'si ma kúu iya iyo ja
ndaxndo'o ndaxneni ya ndaka ñayii ka sa'a
ja ka ndo'o ka neni ni a.
7 Te ndijin ja ka ndo'o ka neni ni a, sa'a ya
ja jin ndatatu ndaka o kivi ndii Jesús iya
tátnuni nuu o a onde andivi ma, ji'in ndaka
ángel ka neva'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu
maa ya ma, te ûni kánda'a ita ñu'u ichi vee
ya ma,
8 ja xndo'o xneni ya ñayii ñatuu ka jini Su'si
ma, ji'in ñayii ñatuu ka kandija tnu'u vii
tnu'u va'a Jesucristo iya tátnuni nuu o a.
9 Te ñayii yukan, jin ndo'o jin neni i, te jin
chunaa i ni-kani ni-jika, te jin koo jika i, vaa
masu kuu jin koo i nuu koo Iya Tátnuni ma
nuu iyo jayiñu'u ya ma ji'in tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ma.
10 Sukan ko kuu kivi ndii ya ma, sukan-va'a
koo xeen jayiñu'u ya ma, vaa ka iyo kua'a
ñayii ni ka yo ndikin ya ma, ja ñatuu-ka na ja
u'vi ni ka yo sa'a i ma, te ne'un ñayii yukan
ka iyo tna ni ja ni ka kandija ni tnu'u ni ka
yo kaxtnu'u sa nuu ni ma, te jin sa'vi-nka
ini ndaka o ja ni ka kandija o ya ma, ja jin
kuni o ya sukan kaa sukan iyo ya ma.
11 Chukan kúu ja ndimaa ka jikan-ta'vi sa
nuu Su'si ma ja jin kuu ni, sukan-va'a ká'an
ya ja va'a-ni ja ni ndakana ña'a ya, te maa
ya na chindee ña'a ji'in tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ma, sukan-va'a kó kuu ndaka ja
va'a ja ka kuni ni ja jin sa'a ni ma vaa ka
kandija ni Su'si ma.
12 Te sukan kóo jayiñu'u maa Jesús Iya
Tátnuni ma ja ka sa'a o ma, te jín koo tna
jayiñu'u o nuu ya. Cha'a kúu ja va'a ja
skuta'vi ña'a Su'si o ma ji'in Jesucristo iya
tátnuni nuu o ma.

2

Ni ka kaxtnu'u de sukan ko kuu sana ndii Iya Tátnuni ma

1 Kovaa ja sukan ndii Jesucristo iya
tátnuni nuu o a te jin ndatna'a o ji'in ya ma,
ka jikan-ta'vi sa nuu ni ja ni ka nduu o sa'ya
Su'si o a,
2 ja máko jin kua'a kuiti ni tnu'u ja jin
ndaxsama i sukan ka jani ini ni a, te máko
jin koyu'u ni ni-in ja jin ka'an i ja jâ ni
kenda kivi ndenda Iya Tátnuni ma. Visi na
jin ka'an i ja sukan ni ka'an Xtumani Ndios
ma, xi visi sukan ka jani ini maa i te ka
ka'an i ma, xi visi jin ka'an i ja sukan ndee
nuu tutu ni ka tee maa sa ma, kovaa máko
jin kandija ni.
3 Máko jin kua'a ni tnu'u ja jin xnda'vi ña'a
i, vaa ni masu ko kuu sukan, nú masu ja
xi'na-ka kenda koo ñayii ja ni ka kandija i
Su'si ma sani te ni ka xndoo i tnu'u ya ma,
te kenda tee sa'a ja ñatuu játna ini ya ma,
vaa tee ya'a chi jâ iyo de ja skenaa de maa
de ma.
4 Tee ya'a kúu tee ñatuu kétna'a ini ji'in Su'si
ma, te ká'an ndeva'a de nuu Su'si o ma, ji'in
nuu ndaka ja ka xnani ñayii ma su'si, ji'in
tna'a ja ka chiñu'u i ma. Te onde ini veñu'u
ka'nu ma kunukoo de tatnuni de, te sa'a de
tnu'u ja Su'si ndija ma kúu de.
5 Chi vaa sa'a ni yo ka'an sa nuu ni kivi ni
yo iyo sa ji'in ni ma.
6 Te maa ni chi jâ ka jini ni nde a kúu ja
sunkani ña'a, sukan-va'a ma kenda-ni de
ma, vaa onde kenda kivi ja iyo ja kenda de
ma.
7 Te vitna jâ yikuu satniñu ja u'vi ma. Kovaa
iyo ya ja sunkani ña'a ya, te onde jin ndiyo
ya ja sunkani ya i, sana kuu satniñu i.
8 Sani te kenda tee sa'a ja ñatuu játna ini
Su'si ma. Kovaa maa Jesús Iya Tátnuni ma,
tutachi ya de, te ka'ni ya de, te xnaa ya de
ji'in nduva ya ma kivi ndii ya ma.
9 Te tee sa'a ja ñatuu játna ini Su'si ma chi
maa tachi nani Satanás ma kúu ja kua'a
tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja kii de te sa'a de

ndaka ja sa'a de ma. Te sa'a de seña ji'in
milagru, te sukan xnda'vi de ñayii ma.
10 Te ndeva'a-ni ja u'vi nduku de ja sa'a de ja
xnda'vi de ñayii ma, sukan-va'a jin skenaa i
maa i ma, vaa kuechi ja ñatuu ni ka kutoo i
tnu'u ndaa tnu'u ndija ma tnu'u kuu sa'a ja
jin ndani'i ta'vi i ma.
11 Te chukan kúu ja tetniñu Su'si ma in
ja xnda'vi ña'a, sukan-va'a jin kandija i ja
masu ja ndaa kúu,
12 te sukan-va'a jin chunaa ndaka ñayii
ñatuu ni ka kandija ja ndaa ma, nú masu
ja su'va ni ka kusii ini i nuu ja u'vi ma.

Ñayii ni ndakaji ya ja jin ndani'i ta'vi i ma

13 Kovaa saña, ndimaa jin ndakuan-ta'vi
sa nuu Su'si ma ja jin kuu ni, ndijin ja
ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, ja kutoo
ña'a maa Iya Tátnuni ma, ja maa Su'si ma
ni ndakaji ña'a onde xinañu'u kuiti ma ja
ndasavii ndasava'a ña'a Xtumani Ndios ma
te jin kandija ni ja ndaa ma, sukan-va'a jin
ndani'i ta'vi ni.
14 Te ni ndakana ña'a ya ji'in tnu'u vii
tnu'u va'a ni ka kaxtnu'u sa nuu ni ma,
sukan-va'a jin ndani'i tna ni jayiñu'u iyo
nuu Jesucristo iya tátnuni nuu o a.
15 Te chukan kúu ja, ndijin ja ni ka nduu o
sa'ya Su'si o a, jin konukuiñi va'a ni, te jin
kona'a ni tnu'u Su'si o a ja ni ka kutu'va ni
ma, ja ni ka ka'an sa ma, ji'in ja ni ka tee sa
nuu tutu ni ka tetniñu sa nuu ni a.
16 Te maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a,
ji'in Yuva o Su'si ma, kúu iya ni kutoo ña'a.
Te ni skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a sukan
kútoo ña'a ya, te sukan ni ndaka'an-mani
ña'a ya ja jin koo va'a o ni-kani ni-jika, te
jín kukanu ini o ya ja sukan ko kuu ja sa'a
ya ma.
17 Te na taa ya tnu'u ndee ini, te na sunkani
va'a ña'a ya, sukan-va'a ndaka ja jin sa'a
ni ma, te ja va'a ko kuu, te ndaka tnu'u jin
ka'an ni ma tnu'u va'a tnu'u ndija ko kuu.

3

Jin kakan-ta'vi ni ja jin kuu sa

1 Te in-ka ja kúni sa kúu ja ndijin ja ni
ka nduu o sa'ya Su'si o a, jin kakan-ta'vi ni
ja jin kuu sa, sukan-va'a kuítenuu yachi-ka
tnu'u Iya Tátnuni a, te na jin ka'an i ja va'a
kúu tnu'u ya a, sukan ni ka sa'a maa ni a,
2 te sukan-va'a jin kaku sa nuu ñayii ka jatna
ini ja jin sa'a i ja u'vi ma. Vaa masu ndaka
ñayii a ka kandija tnu'u Su'si o a.
3 Kovaa ja ká'an Iya Tátnuni ma chi ûni sa'a
ya, te sa'a ya ja jin konukuiñi va'a ni, te ko
koto va'a ña'a ya ja masu kaki'i ña'a ja u'vi
ma.
4 Te ka kukanu ini sa Iya Tátnuni ma ja vitna
chi ka sa'a ni ndaka ja ni ka tatnuni sa ma,
te sukan-ni jin ko sa'a ni kivi ki'in o a.
5 Te maa Iya Tátnuni ma káxtnu'u ja ni-yu'u
ni-ini ni jin kutoo tna'a ni sukan kútoo ña'a
Su'si ma, te jin kava kuee ini ni sukan kuee
ini Cristo ma.

Sukan jin satniñu o

6 Ja maa Jesucristo Iya Tátnuni ma, te ka
tatnuni sa nuu ni ja ni ka nduu o sa'ya
Su'si o a, ja máko jin ketna'a ini ni ji'in nde
ñayii sa'a tnu'u ja ni nduu i sa'ya Su'si o a
te ndeva'a ndekuu-ni kúu i te ñatuu sa'a i
sukan ni ka ndakaxtnu'u sa ma.
7 Vaa maa ni chi ka jini ni sukan ni ka yo
kuu sa ma. Te sukan jin ko kuu tna ni. Vaa
saña chi masu ndeva'a ndekuu-ni ni ka yo
kuu sa kivi ni ka yo iyo sa ji'in ni ma.
8 Saña chi ni ka yo satniñu sa nduu ñuu,
sukan-va'a jin ni'i sa ja jin kaa sa ma, te
ñatuu na tnundo'o ni ka taa sa nuu ni-in ni
ma.
9 Ja ndaa kúu ja ka iyo sa ja jin kondetuu
ni ja jin kaa sa te jin chindee ña'a ni, kovaa
ja ka kuni sa kúu ja jin kutu'va ni sukan ka
sa'a ka kuu sa a, te sukan jin ko sa'a tna ni.
10 Suni nuu ni ka iyo sa ji'in ni ma, ni ka yo
tatnuni sa sa'a, ja nú na in ñatuu kúni i ja
satniñu i ma, suni máko kaa i xita.
11 Vaa ni ka jiniso'o sa ja ka iyo jaku i ne'un
ni a ja ka sa'a ndeva'a ndekuu-ni i, te ñatuu
ka satniñu i, nú masu ja ka kivi nduu ka
kivi ni'ni i nuu masu kuenda i ka kuu ma.
12 Te ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o
a, te ka tatnuni sa te ka ndaka'an-so'o sa
nuu ñayii yukan ja na jin satniñu sii ini i,
sukan-va'a jin ni'i maa i ja jin kaa i ma.
13 Te ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a,
má jin kuita ni ja jin sa'a ni ja va'a ma.
14 Nú na in ñatuu kandija tnu'u ni ka tee sa
nuu tutu ya'a, jin kuña'a ni i ja masu va'a-ni
ka sa'a i, te máko jin ketna'a ini ni ji'in i,
sukan-va'a na kukan-nuu i.
15 Kovaa máko jin kuni u'vi ni nuu i, su'va
jin ka'an-so'o ni nuu i kuenda tnu'u ja in
ñani o xi in ku'va o kúu i.

Ka ndakan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo i ñuu Tesalónica ma

16 Te maa Iya Tátnuni ma iya sa'a ja jin koo
mani o ma, te ndimaa na taa ya tnu'u mani
ni-kani ni-jika. Te maa Iya Tátnuni ma kóo
ji'in ndaka ni.
17 Te ndakan-tnu'u ñaña'a ña sa, te tee sa
ji'in nda'a maa sa a, te jin kuni ni ja maa sa
kúu Pablo. Vaa sa'a sa'a sa nuu ndaka tutu
tee sa ma.
18 Te ja kúni sa kúu ja Jesucristo iya tátnuni
nuu o a, na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a nuu
ndaka o. Te sukan kó kuu.

Carta xinañu'u ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu tee kúu Timoteo ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma tee kúu Timoteo ma

1 Saña kúu Pablo tee ni tetniñu Jesucristo
ma ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya a,
vaa sukan ni tatnuni maa Su'si ma, iya sa'a
ja jin ndani'i ta'vi o ma, ji'in maa Jesucristo
iya tátnuni nuu o a iya ka kukanu ini xeen
o a, vaa ja maa ya, te jin koo va'a o a onde
vitna te ni-kani ni-jika.
2 Tétniñu sa carta ya'a nuu ni, Timoteo, vaa
ni ka'an sa tnu'u Su'si o a nuu ni a, te ni
kandija ni, te chukan kúu ja kuenda tnu'u
ja sa'ya sa kúu ni nuu Su'si o a. Na kunda'vi
ini ña'a Yuva o Su'si ma, ji'in Jesucristo iya
tátnuni nuu o a, te na skuta'vi ña'a ya ja vii
ja va'a, te kási ndee ya, te ñatuu nawa ko
xtna'a ña'a i, te koo sii ini ni.

Xtu'va ña'a Pablo ma siki tee ka xsama te ñatuu ka kaxtnu'u ndaa de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

3 Kona'a ni te sa'a ni sukan ni jikan-ta'vi
sa nuu ni, te ni kendoo ni ñuu Éfeso ma,
kivi nuu ni ja'an sa ñuu Macedonia ma,
sukan-va'a tatnuni ni nuu jaku tee ka iyo
ñuu Éfeso a, ja máko jin kaxtnu'u-ka de nuu
ñayii ma sukan ka xsama de ka kaxtnu'u de
ma,
4 te máko jin katanuu de tna'a cuentu ja
ka ndakani ñayii ma, ji'in nde in xi-sa'ya
tata ka kuu ñayii ma, vaa masu jinu cuentu
yukan. Vaa ndaka cha'a chi yika-ni ja sa'a
i kúu ja jin kanaa o, te masu nawa chíndee
ña'a i ja jin kukanu ini-ka o Su'si ma te jin
jaku'ni-ka ini o naxe jin ko sa'a jin ko kuu o
nuu ya ma. Te vitna, te ndáxndaku ini tuku
ña'a sa sukan ni tatnuni sa nuu ni ma, te
sukan tatnuni ni nuu tee yukan ma.
5 Sa'a ni sukan, te jin ndasa'a de kuenda,
vaa ja kúni Su'si ma kúu ja jin koo vii jin
koo ndoo ini anua o a ji'in ja jin kani va'a
ini o ma ji'in ja jin kandija ndija o Su'si ma,
te onde ndaka cha'a koo ini anua o a sana
kuu jin kutoo tna'a ndija o.
6 Vaa jaku ñayii ma chi ni ka xndoo i sukan
kúni Su'si ma ja jin ko kuu i ma, te ni ka
skenaa i maa i, kuechi ja ni ka jatanuu i
tnu'u ndeva'a tnu'u masu nde jiniñu'u ni ka
yo ka'an i ma.
7 Vaa ni ka kuni i ja jin ko kuu i ñayii ka
jini-ka tnu'u ni tatnuni Moisés ma, kovaa ni
masu nde ka ndasa'a i kuenda, te ni masu
nde ka jaku'ni ini i tna'a ja ka kaxtnu'u i ma,
kovaa maa i chi ûni ka tatnuni i ja sukan jin
ko sa'a ndaka-ka ñayii ma, vaa sukan játna
ini Su'si ma, ka jiña'a i.
8 Kovaa ka jini o ja tnu'u ni tatnuni
Moisés ma chi ja va'a kúu, nuna jaku'ni
ndandaa ini o te ko sa'a ko kuu o sukan
ká'an tnu'u ni tatnuni Su'si ma nuu Moisés
ma.
9 Yo'o ja ni ka nduu o ñayii ka sa'a ja va'a
ja ndaa ma, te jín kona'a o ja tnu'u ni wa'a
Su'si ma ja ni tatnuni Moisés ma nuu ñayii
ma chi ká'an ndaka sukan jin ndo'o jin
tna'a ñayii ka sa'a ja u'vi ma, kovaa masu
ja jin kuu yo'o kúu chi ja jin kuu ñayii so'o
ñayii ñatuu ka kandija sukan ká'an Xtumani
Ndios ma kúu. Vaa ndimaa ka sa'a i ja u'vi
ma, te ñatuu ka ndaa respetu i nuu Su'si ma,
su'va ka jatanuu i tna'a ja iyo ñuu ñayivi a.
Vaa jaku ñayii ma chi ka ja'ni i yuva i ma xi
si'i i ma xi ndeva'a-ni na ñayii jin ni'i i ma.
10 Te jaku-ka i ma, ka kivi nduu i ji'in
ñayii masu ni ka tnanda'a ji'in i ma, te
jaku tee ma, ka ndatuu de ji'in tee ji'in de
ma. Te jaku-ka ñayii ma, ka sakui'na i ñayii
sukan-va'a jin ni'i i nawa ka kuni i ma, te
jaku-ka ñayii ma, ka xnda'vi tna'a i, te ûni
ka ka'an i ja ja ndaa kúu ja ka ka'an i ma.
Te ndaka cha'a ka sa'a ka kuu ñayii ma, te
masu nde ka kandija i sukan ká'an tnu'u
va'a ka skua'a o a,
11 tna'a tnu'u vii tnu'u va'a Su'si iya iyo
jayiñu'u ma, tna'a tnu'u vii tnu'u va'a ni
tatnuni ya ja kaxtnu'u sa nuu ñayii ni-ka'nu
ñuu ñayivi a.

Sukan ndáka'an Pablo ma ja ni kunda'vi ini ña'a Su'si ma te ni nduu de in tee jinukuechi nuu ya ma

12 Ndakuan-ta'vi sa nuu Cristo iya tátnuni
nuu o a ja ni chindee ni chituu ña'a ya, vaa
ni jini ya ja masu xndoo sa ichi ya a, te ni
sunkani ña'a ya ja kunukuechi sa nuu ya,
13 visi onde xi'na-ka ma ni yo ka'an ndeva'a
sa ja kuu tnu'u vii tnu'u va'a ya a, te ni yo
sondikin sa ñayii ka kandija Jesús o a, te ni
yo ka'an ndeva'a sa ja jin kuu i ji'in ya ma.
Kovaa ni ndakunda'vi ini ña'a ya, vaa masu
nde jini sa nawa kúni Su'si ndija o a ja sa'a
sa ma nkuu, te masu nde kándija sa tnu'u
maa ya ma nkuu, te chukan kúu ja ni yo
sondikin sa ñayii ka kandija Jesucristo ma.
14 Kovaa kua'a xeen ja vii ja va'a neva'a iya
tátnuni nuu o a ja ni skuta'vi ña'a ya, te ja
maa Cristo Jesús ma, te ni sa'a Su'si ma ja
kuu kukanu ini sa ya te kuu jin kutoo tna'a
o.
15 Tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu tnu'u ya'a ja
jin kuan-ta'vi ndaka ñayii ma: Vaa Cristo
Jesús ma, ni kii ya ñuu ñayivi a ja ni ndo'o
ni neni ya ma, sukan-va'a kuu jin ndani'i
ta'vi ñayii ni ka yo sa'a ja u'vi ma, nuna jin
ndakani jin ndaka'vi ini i te jin ndandikin
i Su'si ma. Te saña kúu in ñayii ni yo iyo

ne'un i ma ja ni yo sa'a xeen-ka sa ja u'vi
ma.
16 Te visi sukan ni yo sa'a, ni yo kuu sa
ma, kovaa ni ndunda'vi ini ña'a Su'si ma,
te ni ndani'i ta'vi sa. Sa'a ni sa'a ya ji'in
saña, sukan-va'a jin kuni ndaka-ka ñayii ma
sukan nda'vi xeen ini ya ma, te jin kandija
tna i ya ma, te jin koteku i ni-kani ni-jika.
17 Te chukan kúu ja ndimaa na koo jayiñu'u
nuu Rey ma, iya tátnuni ni-kani ni-jika ma,
iya téku ni-kani ni-jika ma, iya masu kuu
jin kuni ñayivi o ya ma, iya ndichi ma, te
maa in-ni ya kúu, vaa ñatuu na in-ka Su'si
iyo. Te sukan kó kuu ni-kani ni-jika.
18 Sa'ya sa Timoteo, in ja tátnuni sa nuu
ni a kúu ja kona'a ni ja sa'a ni sukan ni
ka ka'an ñani o ma onde xinañu'u ma. Te
ku'un ini ni sukan, te sukan ko sa'a ni, te
kunukuechi ni nuu Su'si o a, sukan-va'a
kundee ni nuu ja u'vi ma.
19 Ndimaa kukanu ini ni Su'si ma, te ku'un
kaji ku'un va'a ini ni. Vaa jaku ñayii ma,
ñatuu ni ka ñu'u kaji, ni ka ñu'u va'a ini i, te
chukan kúu ja ñatuu ni ka kukanu ini-ka i
Su'si ma, te ni ka xndoo i ya, te ni ka skenaa
i maa i.
20 Vaa sukan tna ni ka ndo'o tee kúu Hime-
neo ma ji'in Alejandro ma. Te chukan kúu
ja ni ndakua'a sa de nuu nda'a tachi ma,
sukan-va'a jin kutu'va de ja máko jin ko
ka'an ndeva'a-ka de ja kuu Su'si ma, te
máko jin ko sa'a-ka de ja jin saxiko ñayii ma
Su'si ma.

2

Jín kakan-ta'vi o nuu Su'si ma ja jin kuu ndaka ñayii ñuu ñayivi a

1 Ndáka'an-so'o sa nuu ndaka ni ja jin
kakan-ta'vi xen-xeen ni nuu Su'si ma ja jin
kuu ndaka ñayii ma, te jin ndakuan-ta'vi ni
nuu Su'si ma ja jin kuu ndaka o ja ka iyo o
ñuu ñayivi a.
2 Te ñukuun jin kakan-ta'vi ni ja jin kuu
ndaka tee ka netniñu ma, sukan-va'a jin
konetniñu va'a de, te koo tnu'u mani
ni-ka'nu ñuu ñayivi a, sukan-va'a ndaka o
jin ndanduku Su'si ma, te jin ko sa'a o
sukan játna ini ya ma.
3 Vaa nuna jin ko sa'a o sa'a chi játna ini
Su'si o a, iya sa'a ja jin kaku o nuu ja u'vi
ma.
4 Vaa ja kúni Su'si ma kúu ja ndaka ñayii ma
jin kuni tnu'u ndaa tnu'u ndija ni kaxtnu'u
ya ma, sukan-va'a jin ndani'i ta'vi i.
5 Vaa ñatuu na in-ka Su'si iyo, nú masu
ja maa in-ni ya kúu Su'si ndija, te ja maa
Jesucristo ma sana kuu ndenda koo ñayii
ma nuu Su'si ma, te maa in-ni Jesucristo iya
ni kii te ni iyo ñayivi ya ñuu ñayivi ya kuu
chindee ña'a, te masu na in-ka kuu chindee
ña'a ja jin ndenda koo o nuu Su'si ma.
6 Vaa maa Jesucristo ma kúu iya ni wa'a
tnu'u te ni ji'i ya nuu tniñu ndaka o ma,
sukan-va'a jin kaku o nuu ja u'vi ma. Onde
ni kenda kivi ja ni jani ini Su'si ma ja sukan
ko kuu ma, te saa ni sa'a ya sukan, te ni
kaxtnu'u Jesucristo ma ja maa in-ni ya kúu
iya sa'a ja kuu jin ndenda koo o nuu Su'si
ma.
7 Te chukan kúu ja ni kana ña'a Jesucristo
ma, te ni tetniñu ña'a ya ja kaxtnu'u sa
tnu'u vii tnu'u ndaa Cristo a, te masu
xnda'vi ña'a sa, te suu sa skua'a ñayii masu
judío ka kuu i ma, sukan-va'a jin kukanu ini
i Su'si ma te jin kandija i tnu'u ndaa tnu'u
ndija ya ma.
8 Te chukan kúu ja kúni sa ja ndaka tee
ma, ni-yu'u ni-ini de jin kakan-ta'vi de nuu
Su'si ma ndaka nuu kuan koo de ma, te jín
ndone'e de nda'a de ma nuu ya, ja ko kuu
in seña ja ka iyo vii, ka iyo ndoo de nuu ya,
te másu ko jin skiti ini nuu tna'a de te jin ko
kanaa de. Su'va ndimaa ja va'a jín ko sa'a
jín ko kuu de.
9 Te suni sukan tátnuni sa nuu ña'a ma ja
jín kava ñuka ini sa'ma jin kone'nu ña ma,
te máko jin ko ndi ini ña ja jin kone'nu ña
sa'ma va'a xeen te ndee ya'vi xeen ma, ni a
ko jin ndatnaa vivii ña xini ña ma te jin ko
kani ini ña ja sukan, te vivii-ka ka na'a ña
ma, chi ña'a. Ni a jin ku'un nda'a ña ma, xi
ja jin ku'un sukun ña ma, xi ja jin ki'i so'o
ña ma oro xi siki kúu perla ma, te jin ko
kani ini ña ja vivii-ka ka na'a ña, chi ña'a.
10 Su'va jín ku'un ini ña ja jin sa'a ña ja va'a
ja játna ini Su'si ma, sukan ka sa'a ña'a ka
kandija Su'si ma.
11 Te chukan kúu ja ña'a ma, kóniniso'o
ñukuun ña ñayii káxtnu'u tnu'u Su'si a nuu
ña ma, te kuándetu ña i.
12 Vaa ñatuu kúni sa ja ña'a ma, te kaxtnu'u
ña tnu'u Su'si ma nuu ka iyo kua'a ñayii ma,
ni a ko tatnuni ña nuu tee ma. Su'va na
kasiyu'u ña.
13 Vaa xinañu'u-ka Adán ma ni sa'a Su'si ma,
sana ni sa'a ya Eva ma.
14 Te masu Adán ma ni xnda'vi ña'a tachi
ma chi Eva ma ni xnda'vi i, te nuu ja ni
xnda'vi i ña ma, te ni kundee ja u'vi ma nuu
ña ma, te ni jiso kuechi ña.
15 Kovaa ña'a ma, nuna katanuu ña sa'ya ña
ma te skaka va'a ña i ichi Su'si a, te kukanu
ini ña Su'si ma, te kutoo ña ndaka ñayii ma,
te ñatuu ni-in ja u'vi ko sa'a ña, te ñatuu ko
kujini ko kusu'va ña nuu tee ma chi ndani'i
ta'vi ña nuu Su'si ma.

3

Sukan kúni Su'si ma ja ko sa'a ko kuu tee jito ndoso nuu ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma

1 Tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu cha'a: Nú na
nde in tee ma, kúni de ja ko kuu de tee ko
koto ndoso nuu ka ndatna'a ndaka o ma nú
va'a-ni xi masu va'a-ni ka sa'a ka kuu o ja
ka kandija o Su'si ma, te ja va'a kúu ja kúu
ini de ja sa'a de ma.
2 Kovaa jiniñu'u ja ko kuu de in tee ja ñatuu
ni-in ja jin xtekuechi ña'a ñayii ma ja masu
va'a-ni sa'a de ma, te kóna'a de ja vivii ko
kuu de ji'in ñasi'i de ma, te máko kivi nduu
de ji'in in-ka ña'a, te kóna'a de na in kúu
de ma, te káni va'a ini de nawa ko sa'a ko
kuu de ma, te másu ko ka'an de tnu'u kini
tnu'u ndeva'a, te kuánuu de ve'e de ma ja
jin ndoo ñayii ka jiniñu'u ja jin ndoo i ma,
te vivii satu'va de naxe kaxtnu'u de tnu'u
Su'si ma nuu ñayii ma sukan-va'a jin jaku'ni
ini i,
3 te másu ko ko'o de ndixi, te másu ko
kanaa de, te másu ko xnda'vi de ñayii ma
sukan-va'a ni'i de nawa koneva'a de ma, te
másu ko ndiyo ini de ja ko kuu maa de ma.
Su'va káva vii káva va'a ini de, te káva kuee
ini de.
4 Te vivii kó kuu de ji'in ñasi'i de ma ji'in
sa'ya de ma, te kó ndi ini de nawa ka
jiniñu'u ñayii ka iyo ve'e de ma, te vivii
ndáka'an-so'o de nuu sa'ya de ma ja vivii jín
kandija i te jín kuandetu i nuu de ma.
5 Vaa nú ñatuu jini de naxe tatnuni de naxe
jin ko sa'a jin ko kuu ndaka ñayii ka iyo ve'e
de ma, te nú sukan-ni kúu de ma chi masu
kuu de ko koto de ndaka ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si ma.
6 Chukan kúu ja jiniñu'u ja in tee jâ ni kuu
kii-ka ni kandija de Su'si ma ko kuu tee
ko koto ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te
masu in tee yika ni kandija tnu'u Su'si ma
ko kuu de. Vaa nasa yukan, te kivi ña'a ja
kani ini de ja maa de kúu-ka, te sa'a de in ja
masu játna ini Su'si ma, te ndakan Su'si ma
kuenda nuu de, te skenaa de maa de, sukan
ni skenaa tachi ma maa i ma.
7 Te suni jiniñu'u ja ku'un ini de ja ko sa'a
de ja va'a nuu ñayii ñatuu ka jini tnu'u Su'si
o a, sukan-va'a jin ka'an va'a i ja kuu de,
sukan-va'a máko xnda'vi ña'a tachi ma, te
skenaa de maa de.

Sukan kúni Su'si ma ja jin ko sa'a jin ko kuu tee ka jinukuechi nuu ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma

8 Suni sukan tna jín ko kuu tee jin
kunukuechi nuu ndaka o ja ni ka nduu o
sa'ya Su'si ma, te ndimaa jín ko ka'an ndaa
jín ko ka'an ndija de, te másu ko jin ko'o de
ndixi te ko jin ndajini de, ni a ko jin ndiyo
ini de nawa jin koneva'a de te jin ko xnda'vi
de ñayii ma, sukan-va'a jin ni'i de ja ka kuni
de ma. Su'va ndimaa jín ko sa'a de ja va'a
ma, sukan-va'a jin kava respetu ñayii ma
nuu de.
9 Te jiniñu'u ja skua'a-ka de tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si ma te kúkanu ini vava'a de sukan
ká'an tnu'u ya a, sukan ni ka kukanu ini
o ma, te ni a in ja u'vi ko ku'un ini de,
sukan-va'a koo vii koo ndoo de nuu Su'si
ma.
10 Te tee ya'a chi jiniñu'u ja xinañu'u-ka
keja'a de kunukuechi de jaku nuu ñayii ni
ka nduu sa'ya Su'si o ma, te jin ko koto
va'a ni de naxe sa'a naxe kúu de, te nú
ñatuu ni-in-ka ja u'vi sa'a de, sana kuu
kunukuechi de nuu Su'si o a, vaa sukan
játna ini ya.
11 Suni ña'a jin kunukuechi nuu ñayii ma
chi jín ko sa'a ña ja va'a, te másu ko jin ko
ka'an ña tnu'u ñayii ma. Te jín ko ku'un kaji
jín ko ku'un va'a ini ña sukan jin ko sa'a jin
ko kuu ña ma, te jín ko kukanu ini va'a ña
Su'si ma, te jín ko sa'a ña sukan kúni ya ma,
sukan-va'a jin kandija ñayii ma ja ka ka'an
ka kachi ña ma.
12 Te tee jin kunukuechi nuu ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si ma chi jín kona'a de ja vivii
jín ko kuu de ji'in ñasi'i de ma, te máko jin
ko nduku de in-ka ña'a. Te ûni jín ku'un ini
de ja kuu jin ka'an jin kachi de nuu sa'ya de
ma ji'in nuu ñasi'i de ma naxe jin ko sa'a jin
ko kuu de, sukan-va'a jin koo va'a de nuu
Su'si ma te kuu jin kunukuechi de nuu ya.
13 Vaa tee ka jinukuechi va'a nuu ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si ma chi jin ni'i de jayiñu'u
xen-xeen, te vivii jin koo sii ini de, te jin
kusaa ini de ja jin kaxtnu'u de nuu ñayii ma
sukan ka kukanu ini de Cristo Jesús ma.

Sukan ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma tna'a ja ni ka jini o a

14 Visi jani ini sa ja jaan yachi sa nuu iyo
ni a, kovaa ndaka tnu'u ya'a jâ ni tee sa nuu
ni,
15 sukan-va'a nuna kukuee sa kenda sa, te
jâ jini ni naxe ko sa'a ko kuu ni ji'in ñayii
ni ka nduu sa'ya Su'si o iya téku ma, vaa
ndaka maa ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a,
ka nukuiñi va'a ka nukuiñi lili i nuu tnu'u
ndaa tnu'u ndija Su'si o a, te sukan, te ka
kaxtnu'u i ja tnu'u vii tnu'u ndaa kuu tnu'u
Su'si o a.
16 Vaa tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si o a
ja ni ka jini o a chi ja kanuu xeen kúu,
sukan-va'a jin ni'i ini o naxe jin kukanu ini
o Su'si ma te jin kondikin o ya, te masu na
in ko ka'an ja masu ja ndaa kúu:
Vaa Jesucristo ma chi ni kii ñayivi ya ñuu
ñayivi a,
te maa Xtumani Ndios ma ni kaxtnu'u ja iya
sa'a ja va'a ja ndaa kúu ya,
te ni ka sa'vi-nka ini ángel ma ja ni ka jini i
sukan ni sa'a ya ma,
te ñayii masu judío ka kuu i ma, ni ka
jiniso'o i na in kúu ya,

te ni ka kandija ñayii ñuu ñayivi a ja Su'si
kúu ya,
te ni ndaa ya andivi ma,
te vivii ni ka ndakuan-ta'vi i ya nuu ni
ndenda ya ma.

4

Sukan kenda koo ñayii jin xndoo ichi ndaa Su'si ma

1 Kovaa ndandaa-ni ni ka'an Xtumani
Ndios ma ja kivi ve ndi'i kivi ma, te jaku
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a chi jin xndoo
i ichi ndaa Su'si o a, te jin koniniso'o i ja jin
kaxtnu'u ñayii jâ ni xnda'vi ña'a tachi ma,
te jin kandija i ndaka.
2 Vaa ñayii yukan chi jin ka'an i ja ka kandija
i Su'si ma, kovaa masu ka sa'a i sukan kúni
ya ma, vaa jâ ni kundee maa ja u'vi ma
ni jasi i janitnuni i ma, te masu nde ka
ndasa'a-ka i kuenda naxe kúni Su'si ma ja
jin ko kuu o.
3 Te chukan kúu ja jin ka'nu ndee i ja jin
tnanda'a ñayii ma, te jin tatnuni i ja ka iyo
kua'a ja masu kuu kaa ñayii ma, te vitna
ja ndaka ni sa'a Su'si ma, sukan-va'a jin
ndakuan-ta'vi ñayii ma nuu Su'si ma te kuu
jin kaa i ma. Chukan kúu ja yo'o ja ni ka
jini o ja ndaa ma te ni ka kandija o ya, jín
ndakuan-ta'vi o nuu ya, te jín kaa o.
4 Vaa ndaka ja ni sa'a Su'si ma ja kaa o ma
chi ja va'a kúu, te ñatuu nawa ko saxiko o,
su'va jín ndakuan-ta'vi o nuu ya ja ni taa ya,
te jín kaa o.
5 Vaa ka jini o ja ja maa tnu'u maa ya
ma ji'in ja jikan-ta'vi o nuu ya ma ja
ndakuan-ta'vi o ja iyo ja kaa o ma, te
ndasavii ndasandoo ya ja kaa o ma.

Sukan jin kunukuechi va'a o nuu Jesucristo ma

6 Nuna kaxtnu'u ni ndaka cha'a nuu ñayii
ni ka nduu sa'ya Su'si ma chi ko kuu ni
tee jinukuechi va'a nuu Jesucristo ma, te ko
kuu ni in tee ni skua'a va'a tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si o a, tnu'u sa'a ja kuu kukanu ini
va'a o ya ma, te ko kuu ni tee ndikin va'a te
sa'a ni sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a Su'si
o a ja ni kutu'va ni ma.
7 Te xtandiyo ni ndaka cuentu jana'a
ma ja ka ndakani ñayii ñuu ñayivi a, su'va
katanuu ni sa'a ni sukan játna ini Su'si ma.
8 Te kona'a ni ja ndaka ja sa'a ja kúu o
sukan-va'a koo-ka tnu'u ndee tnu'u ndatnu
yikikuñu o a chi vala-ni chíndee ña'a i, vaa
ja kuu yikikuñu o a-ni kúu. Kovaa ja kútu'va
o ja sa'a ja kuu o sukan játna ini Su'si o a chi
ndaka tu'u chíndee ña'a i, vaa chíndee ña'a
i ja koo va'a ini anua o a ji'in yikikuñu o a
nuu Su'si ma, vaa jâ ni skuiso Su'si ma ja
iyo ja jin ni'i o nani ka iyo o ñuu ñayivi ya,
ji'in ja jin ni'i o kivi ndenda koo o nuu ya
ma.
9 Tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu tnu'u ya'a, te
iyo i ja kuu jin kuan-ta'vi ndaka ñayii ma.
10 Chukan kúu ja yo'o, ka ndo'o ka neni o ka
satniñu o nuu tnu'u maa ya a ja ka kaxtnu'u
o nuu ñayii ma. Vaa ni ka kukanu ini o ja
maa in-ni Su'si ma kúu iya kuu sa'a ja jin
kaku ndaka ñayii ma nuu ja u'vi ma, nuna
jin kandija ndija i ya, vaa yika-ni ja ñayii
ni-yu'u ni-ini i kandija i ya ma, sa'a ya ja
ndani'i ta'vi i.
11 Sa'a kaxtnu'u ni te tatnuni ni nuu tna'a
o a.
12 Te masu kuu-ni-nka ja suchi jaa-ni kúu
ni a, te jin ko saxiko i tnu'u ká'an ni a chi
su'va kaxtnu'u ni nuu ñayii ka kandija tnu'u
Su'si o a sukan sa'a sukan kúu ni a nde
kua'an nde vee ni, ji'in sukan vivii ká'an
ni a, ji'in sukan vivii kútoo ni ñayii a, ji'in
sukan ni-yu'u ni-ini ni kukanu ini ni Su'si o
a, te ñatuu ni-in ja u'vi-ka sa'a ni. Te ja jin
konde'ya i sukan sa'a sukan kúu ni ma, te
sukan jin ko sa'a tna i.
13 Nani kenda kivi jaan sa, te katanuu ni ja
ka'vi ni tnu'u Su'si o a, te kaxtnu'u ni nuu
ñayii a, te ndaka'an-so'o ni nuu i.
14 Máko ndunaa ni ja vii ja va'a ni skuta'vi
ña'a Su'si o a kivi ni ka sonee tee nija'nu ma
nda'a de siki ni a te ni ka ka'an de sukan
kúni Su'si ma ja ko sa'a ko kuu ni ma.
15 Katanuu ñukuun ni, te ndimaa ko sa'a ko
kuu ni ndaka sukan ni ka ka'an, ni ka kachi
ñani o ma, sukan-va'a ndaka ñayii ma, jín
kuni i sukan ve kua'nu-ka ni nuu Su'si o a.
16 Te ko koto va'a ni maa ni nawa sa'a
nawa kúu ni nde kua'an nde vee ni, ji'in
naxe káxtnu'u ni nuu ñayii ma. Vaa nuna
kaxtnu'u ndaa ni nuu i ma, te kaku ni nuu
ja u'vi ma, te sa'a ni ja jin kaku tna ñayii ka
niniso'o tnu'u ka'an ni ma.

5

Sukan ko sa'a ko kuu Timoteo ma nuu ndi-in ndi-in ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a

1 Máko ndonda ni nuu tee nija'nu ma,
su'va ndaka'an-so'o ni nuu de kuenda tnu'u
ja yuva ni ka kuu de. Te nuu suchi jaa ma
ka'an ni kuenda tnu'u ja ñani ni ka kuu i.
2 Te nuu ña'a nija'nu ma ndaka'an-so'o ni
kuenda tnu'u ja si'i ni ka kuu ña. Te nuu
ña'a jaa ma ku'un kaji ku'un va'a ini ni, te
ndaka'an-so'o ni nuu ña kuenda tnu'u ja
ku'va ni ka kuu ña.
3 Te ña'a ni ka ji'i yii ma, chindee ni ña,
nú ñatuu na in tna'a ña ja chindee ña'a i.
4 Kovaa nú in ña'a ni ji'i yii ña ma, te ka
iyo sa'ya ña xi sañani ña ma chi jiniñu'u
ja xinañu'u jin kutu'va suchi ya'a ja jin
chindee i tna'a i ma, vaa sukan játna ini
Su'si ma, te jín ndachindee tna i yuva i ma
ji'in si'i i ma. Vaa cha'a chi ja va'a kúu, te
játna ini Su'si ma ja sukan jin sa'a o.

5 Sa'a kó kuu nú tnu ka'an o ja ña'a ni ji'i
yii ma, te ni kendoo maa in-nka ña ma, te
kúkanu ini ña Su'si ma ja chindee ña'a ya, te
nduu ñuu ûni jikan-ta'vi jikan-ta'vi ña nuu
ya. Jin ko ndi ini ni ja ko kuu ña.
6 Kovaa ña'a ni ji'i yii ña ma te nú ndúku ña
naxe ko kusii ini ña ñuu ñayivi ya chi visi
téku ña, kovaa ja ni ji'i ña nuu Su'si ma, vaa
masu jatanuu ña sukan kúni ya ja sa'a ña
ma.

7 Sa'a tatnuni ni nuu ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si o ma ja jin katanuu i ja jin ko
sa'a i sukan kúni Su'si ma, sukan-va'a ñatuu
nawa jin ndaxtekuechi ña'a ñayii ñuu ñayivi
a.
8 Chi vaa yo'o ja ka jini o tnu'u ndaa Su'si
ma, nú ñatuu ka ndi ini o naxe jin ko kuu
ñayii ve'e o ma ji'in tna'a o ma chi kuenda
tnu'u ja jâ ni ka xndoo o tnu'u ni tatnuni
Su'si ma, te ka'vi-ka ka kuu o sana ñayii
ñatuu jin kandija-ka tnu'u Su'si ma.

9 Te jin kona'a ni ja jin chiso tnuni ni
nde-ni ña'a jin chindee ni ma, yika-ni ja
ña'a ka yi'i vi'i-ka uni xiko kuiya ma, ña'a
ni ka yo kuu nija'nu, ni ka yo kuu va'a ji'in
yii ña ma, te ñatuu ni ka yo kuneé, ni ka yo
ku-uun ña ma,
10 te ka ka'an vii ka ka'an va'a i ja jin kuu
ña ma, vaa ndimaa ja va'a ka sa'a ña ma,
te ni ka skua'nu va'a ña sa'ya ña ma, te ka
wanuu ña ve'e ña ma ja jin ndoo ñayii ka
jiniñu'u ja jin ndoo i ma, te inunda'vi ini ña
te ka chindee ña ñayii ñatuu-ka na ja u'vi ka
sa'a i ma ndaka nawa ka jiniñu'u i ma, te ka
chindee ña ñayii ka kuxii ini na tnundo'o ka
tna'a i ma, te ndaka tu'u ja va'a ka sa'a ña,
te ni-in ñayii ñatuu ka saxiko ña.

11 Kovaa ña'a jaa-ka ma te ni ka ji'i yii ña
ma, másu kua'a ni tnu'u ja jin koso tnuni
ña nuu tutu ma ja jin chindee ni ña ma,
vaa nuna kenda ja jin kuu ini ña ja jin
ndatnanda'a ña ma, te jin xndoo ña ichi
Cristo o ma, te jin ndatnanda'a ña-ni.
12 Te sukan, te jin ndakuiso kuechi-ka ña,
vaa ñatuu ka sa'a ña sukan ni ka skuiso ña
ja jin ko sa'a ña ma.
13 Vaa nuna jin chindee o ña ma chi jin
kutu'va ña ja jin kava kuxi ña, te masu
yika-ni ja jin kava kuxi ña ma-ni chi kuan
koo ve koo ña ve'e ve'e, ka nduku ña
cuentu, te ka kivi nduu ka kivi ni'ni ña, ka
ka'an ña tna'a ja másu jin ka'an ña ma.
14 Ja tátnuni sa kúu ja ña'a jaa ni ka ji'i yii ña
ma, va'a-ka ja na jin ndatnanda'a ña, te jin
katanuu ña jin skua'nu ña sa'ya ña ma, te
jín ko ndi ini ña naxe jin koo va'a ña ve'e ña
ma, te máko jin sa'a ña ja u'vi tna'a ja sa'a ja
ni'i ini tachi ma nawa xtekuechi ña'a i ma.
15 Vaa jâ ka iyo jaku ña'a jaa ma ja ni ka
xndoo ña ichi Su'si ma, te ni ka ndandikin
ña ichi tachi ma.
16 Nú iyo in ñayii ni nduu sa'ya Su'si o a te
iyo in tna'a i ña'a jâ ni ji'i yii ña ma, te kó ndi
ini i naxe koteku ña ma, sukan-va'a másu
jin ko ndi ini-ka ndaka ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si o a ja kuu ña ma, sukan-va'a kuu
jin katanuu i jaku-ka ña'a ni ka ji'i yii ña ma
te ñatuu na tna'a ña ma ja jin chindee ña'a
i ma.
17 Tee ni kuu kii-ka ka skua'a de tnu'u
Su'si o a te ka jinukuechi va'a de nuu ñayii
ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te jin kona'a o ja
ka iyo de ja jin ko ndi ini o naxe jin kaa de
ma. Na ko ka'an o ja tee ka satniñu ja ka
kaxtnu'u de tnu'u Su'si o a nuu ñayii ma ka
kuu tee ñukuun kuiti jin ko ndi ini o ndaka
nawa ka jiniñu'u de ma.
18 Vaa sukan ká'an tnu'u Su'si o a: “Másu
chu'un o ñunu yu'u xndiki jaxi triu ma.” Te
suni ká'an tna tnu'u Su'si o a: “Ñayii satniñu
ma chi iyo i ja ke'en ya'vi i.”
19 Nú ka xtekuechi i tee jinukuechi nuu
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o ma in nawa ni
sa'a de ma, te máko kandija ni chi onde nú
ka iyo uu xi uni ñayii ni ka jini nawa ni sa'a
de ma, sana kandija ni.
20 Te ñayii kúni ja sa'a-ka i ja u'vi ma,
ndonda ni nuu i nuu ka iyo ndaka tna'a o
ni ka nduu sa'ya Su'si ma, sukan-va'a jin
koyu'u tna ndaka-ka i ma, te má jin ko sa'a
tna i sukan.
21 Te kona'a ni ja nde'ya ña'a maa Su'si o a,
te nuu maa Jesucristo ma ji'in nuu ángel ni
ndakaji ya ma ka iyo o, te tátnuni sa ja sa'a
ko sa'a ni. Inuu ko sa'a ni ji'in ndaka ñayii
ni ka nduu sa'ya Su'si o a, te máko kunda'vi
ini ni in i ma te saxiko ni in-ka i ma.
22 Te máko sonee ni nda'a ni a siki in ñayii
ma ja sacargu ni i na tniñu ko sa'a i nuu
Su'si ma, nú ñatuu jini ni naxe ko sa'a ko
kuu i ma, nasa yukan, te sa'a i ja u'vi ma, te
ko kuiso kuechi tna ni ja ni sa'a i ma. Su'va
ko ndi ini ni ja koo vii koo va'a ni nuu Su'si
ma.
23 Máko ko'o-ka ni ndute su'va-ni, vaa
sukan ndó'o chii ni a. Ko'o ni vala ndute
nde'ya tnu uva ma, sukan-va'a na nduva'a
ni.
24 Jaku ñayii ka sa'a ja u'vi ma chi yachi-ni
jin ndatuu nawa ka sa'a i ma, te ka jini o ja
kenda kivi ja jin ndachunaa maa i. Kovaa
jaku-ka i ma chi kuee-ka ka ndatuu ja u'vi
ka sa'a i ma, kovaa suni kenda kivi ja jin
ndachunaa i ja u'vi ka sa'a i ma.
25 Te suni sukan kúu ji'in jaku ñayii ka sa'a
ja va'a ma chi yachi-ni kuni o ja va'a ka sa'a
i ma. Te ja va'a ka sa'a jaku-ka ñayii ma chi
kuee-ka sana kuni o, kovaa masu ja kuyu'u
kúu ja va'a ka sa'a ka kuu o a.

6

1 Ndaka ni ja ka xtetuu ña'a ñayii ma ja
jin kunukuechi ni nuu i ma, jin kona'a ni ja

ñayii xi-nuu ka jinukuechi ni ma chi ka iyo
i ja jin kuandetu ni nuu i, sukan-va'a másu
jin ka'an ndeva'a i ja kuu Su'si o a ji'in tnu'u
maa ya ja ka kaxtnu'u o a.
2 Te nú in nuu ñayii jâ ni nduu sa'ya Su'si
o a ka satniñu ni, te jin kona'a ni ja masu
kuu-ni-nka ja in tna'a o jâ ni nduu sa'ya
Su'si ma kúu i ma te ma jin kuandetu ni nuu
i chi su'va jin kunukuechi va'a-ka ni nuu i,
vaa jin kona'a ni ja suni ñayii kándija Su'si
ma kúu tna i ma, te jin kunukuechi va'a ni
nuu i, te jin chindee ni i, vaa ka kutoo tna'a
o ji'in i ma.
Sa'a kaxtnu'u ni nuu tna'a o ni ka nduu
sa'ya Su'si o a, te ndaka'an-so'o ni nuu i ja
sukan jin ko sa'a i.

Jín koo sii ini o ndeva'a-ni naxe ka iyo o

3 Te nú na in ka xsama ja ka kaxtnu'u i
te ñatuu kétna'a ji'in tnu'u ndaa tnu'u ndija
Jesucristo iya tátnuni nuu o a tna'a ja ka
kaxtnu'u sa a, tna'a ja ká'an sukan kúni Su'si
ma ja jin ko sa'a o ma,
4 te jin ko koto va'a ni maa ni, vaa ñayii ya'a
chi ja ni ka ndu-uun kuiti i kúu ja ka sa'a i
sukan ma, te masu inundija i ja ka ka'an
i ma chi ja inuvixi i kúu, vaa sukan kúu
in kue'e kúu ja sukan ka sa'a i ma, vaa ja
ka kuni i kúu ja jin skiti ini ña'a i yo'o ja
ka kaxtnu'u o tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a,
te ja ka jani ini i sukan, chukan kúu ja ka
kukueñu ini i ja ñatuu ka sa'a o sukan ka
sa'a i ma, te ka kuni i ja jin kanaa o ji'in i,
te ka ka'an ndeva'a i ja jin kuu tna'a o ma,
te ka xtekuechi ña'a i ja masu va'a-ni ka sa'a
ka kuu o.
5 Te ñatuu jínu jin ndakanaa maa i ja ñatuu
ka jaku'ni ini i ma, vaa masu ka jani va'a
ini i, te ñatuu ka jaku'ni ini i tnu'u ndaa
tnu'u ndija Su'si ma. Te ka jani ini i ja jin
kuatniñu i tnu'u Su'si o a, sukan-va'a kuu
jin ni'i kua'a i xu'un nuu ñayii ka xnda'vi i
ma. Te chukan kúu ja másu ko jin kondikin
tna'a ni ji'in ñayii ya'a.
6 Ja ndaa kúu ja nuna jin ko sa'a o sukan
játna ini Su'si ma chi jin ko ni'i jin ko tna'a
o ja taa maa Su'si ma. Sa'a ko kuu ji'in ñayii
ka iyo sii ini i ji'in nawa ka neva'a i ma-ni.
7 Vaa masu nawa ka yinda'a o ni ka kenda
koo o ñuu ñayivi ya'a, te ni masu nawa jin
ndake'en o kivi jin xndoo o ñuu ñayivi ya'a.
8 Chukan kúu ja nú iyo ja kaa o ji'in sa'ma
kone'nu o, te koo sii ini o, te máko ndiyo ini
o nawa koneva'a-ka o.
9 Vaa ñayii kúni i ja ko kuxiku i ma chi ska'an
ña'a tachi ma, te sa'a i ja u'vi sukan kúni
yikikuñu i ma, te ndaka ja u'vi kúni i ja sa'a i
ma kundee nuu i, te skenaa i maa i, te ndita
ndita andeya ma kenda i ja ndachunaa i ja
u'vi ni yo sa'a i ma.
10 Vaa ja ko ndiyo ini o ja koneva'a kua'a o
xu'un ma te ku'un ku'un-ni ini o nuu xu'un
ma masu ja va'a kúu, vaa sani te kenda koo
ndaka ja u'vi ja jin xnda'vi ña'a i ma. Vaa
sukan ni ka ndo'o jaku ñayii ja ni ka ndiyo
ini i xu'un ma, te ni ka ndunaa i Su'si ma, te
ñatuu ka kukanu ini-ka i ya, te ni ka kenda
koo kua'a xeen tnundo'o tnuneni nuu i ma.

Jin kundee o nuu tachi ma, nuna jin kukanu ini o Su'si ma

11 Kovaa ndijin ja kúu ni sa'ya Su'si ma,
má ko ndiyo ini ni ndaka cha'a, su'va ko
sa'a ni ja ndaa ja ndija ká'an Su'si ma, te
sa'a ni sukan játna ini ya ma, te kukanu
ini ni ya, te kóo tnu'u kútoo tna'a ma ini
anua ni a, te kava kuee ini ni, te koniniso'o
ni nawa ka'an-so'o in-ka ñayii ma, te máko
kava yachi ini ni, te máko ndakone'e xiko
ni.
12 Ndimaa kukanu ini ni nuu Su'si ma,
sukan-va'a kundee ni nuu tachi ma. Te
ku'un ini ni ja ndani'i ta'vi ni te koteku
ni ni-kani ni-jika, vaa chukan kúu ja ni
ndakana ña'a Su'si ma, te maa ni chi masu
ni kukan-nuu ni te ni ndaka'an ni ndakachi
ni nuu ka iyo kua'a ñayii ni ka nduu sa'ya
Su'si ma ja kúkanu ini ni ya ma te másu
xndoo kuiti ni ya.
13 Te kona'a ni ja vitna chi ka iyo o nuu Su'si
iya sa'a ja ka teku ndaka ja iyo a, te ka iyo o
nuu Jesucristo iya ni kaxtnu'u nuu tee kúu
Poncio Pilato ma ja maa ya kúu iya kúu sa'a
ndaka ma, te sa'a tátnuni sa nuu ni,
14 ja kandija ni ja ko koto va'a ni maa ni,
te ñatuu ni-in ja u'vi ko sa'a ni, sukan-va'a
ñatuu nawa jin ndaxtekuechi ña'a ñayii ma,
nani ka iyo o ñuu ñayivi a onde kenda kivi
ndenda Jesucristo iya tátnuni nuu o a.
15 Vaa sukan ni jani ini Su'si ma ja sukan
ko kuu ja kenda kivi, te kaxtnu'u ya ja maa
in-ni ya kúu Su'si iya vii iya va'a ini, te maa
in-ni ya tátnuni nuu ndaka o, te ñatuu-ka
na in-ka Su'si iyo, vaa maa in-ni ya kúu
Rey tátnuni nuu ndaka-ka rey ma, te maa
ya tátnuni nuu ndaka-ka tee ka tatnuni ma.
16 Vaa maa in-ni ya téku ni-kani ni-jika, te
masu kûu kuiti ya, te vivii ndú'va ñu'u nuu
iyo ya ma, kovaa masu na in kuu jin tu'va
nuu iyo ya ma, te ni-in ñayii ñatuu kuni-ka
ya tiempu ya'a ji'in nuu i ma. Te nuu maa
ya na koo jayiñu'u, vaa maa ya tátnuni, te jín
ndachiñu'u o ya ni-kani ni-jika. Te sukan kó
kuu.

Sukan jin ko sa'a jin ko kuu ñayii ka kuxiku ma

17 Te tatnuni ni nuu ñayii ka kuxiku
tiempu ya'a ja máko jin kani ini i ja maa i ka
kuu-ka ma, ni a jin kukanu ini i nuu xu'un
i ma. Vaa xu'un ma chi ní'i o, te sani te ndí'i
tuku maa i. Su'va jín kukanu ini i nuu Su'si
iya téku ma ja maa ya kúu iya táa ndaka
tu'u nawa neva'a o ma, te su'va kua'a-ka

taa ya, sukan-va'a jin kuatniñu va'a o sukan
kúni ya ja jin sa'a o ma, te jin koo sii ini o.
18 Chukan kúu ja ñayii ka kuxiku ma, jín ko
sa'a i ja va'a ma, sukan-va'a jín ko kuxiku i
nuu Su'si ma, te tna'a ja vii ja va'a ka sa'a
i nuu ya ma, te máko jin ndatna-u'vi ini i
nawa ni ka chindee i ñayii ka jiniñu'u ma.
19 Te sukan, te ka satu'va va'a i ja va'a jin
ni'i i kivi ki'in o ma, te jin ndani'i ta'vi i te
jin koteku i ni-kani ni-jika ma.

Sukan ni sacargu Pablo ma nuu Timoteo ma

20 Sa'ya sa Timoteo, ko koto va'a ni maa
ni, te ko sa'a ni sukan ni tatnuni Su'si ma
nuu ni a. Te máko ndatnu'u ni ji'in ñayii ka
ka'an tnu'u masu kuatniñu ma, ji'in ñayii ka
jani ini i ja inundichi xeen-ka i ma.
21 Vaa sukan ni ka ndo'o jaku ñayii ma, te ni
ka xndoo i Su'si o a, te ñatuu ni ka kukanu
ini-ka i ya ma. Kovaa ndijin, na skuta'vi
ña'a Su'si ma ja vii ja va'a, te koo va'a ni
nuu ya. Te sukan kó kuu.

Carta ku-uu ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu tee kúu Timoteo ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma tee kúu Timoteo ma

1 Saña kúu Pablo, tee ni tetniñu Jesucristo
ma, vaa sukan ni kuu ini maa Su'si ma, ja
saña kaxtnu'u sukan ni skuiso ya ja sa'a ya
ja ni-kani ni-jika jin koteku ñayii ka kandija
Cristo Jesús iya ni tetniñu Su'si ma.
2 Ndakan-tnu'u ñaña'a ña sa, Timoteo, ja
kúu ni sa'ya too sa nuu Su'si ma. Na
skuta'vi ña'a Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo
iya tátnuni nuu o a ja vii ja va'a, te kúnda'vi
ini ña'a ya, te koo sii ini ni.

Ndákuan-ta'vi Pablo ma nuu Su'si ma ja kuu Timoteo ma

3 Ndákuan-ta'vi sa nuu Su'si o a ja ni
chindee ña'a ya te ni ndanune nda'a ini
anua sa a, te ñatuu nawa jasi ndee janitnuni
sa a, te ñukuun jinukuechi sa nuu ya, sukan
ni ka yo jinukuechi tna'a sa tee jana'a
ma. Te saña chi ndaka kivi ndaka jakuaa,
ndimaa jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja kuu
ni.
4 Vaa ndáka'án sa sukan ni kuxii ini ni ma
te ni nda'yu ni kivi ve ndii sa ma. Te kúni
sa ja kuni ña'a sa, sukan-va'a ndusii ini sa.
5 Vaa ndáka'án sa sukan kándija ndija ni
Su'si ma, te kúsii ini sa, vaa sukan ni ka yo
kuu na'nu ni Loida ma, ji'in si'i ni Eunice
ma, te kúkanu ini tna sa Su'si ma ja sukan
ni ka yo kandija ña Su'si ma, te sukan ko
kuu tna ni nuu ya.
6 Te chukan kúu ja ndáka'an-so'o sa nuu
ni ja kunukuechi-ka ni nuu Su'si ma,
sukan-va'a kuatniñu-ka ni ja ni skuta'vi
ña'a Su'si ma kivi ni sonee sa nda'a sa siki
ni ma.
7 Vaa Su'si ma chi jâ ni taa ya tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ya ma, te chukan kúu ja másu
jin koyu'u ini anua o a, vaa ja maa ya, te
kuu jin kutoo tna'a o, te máko jin kua'a o
tnu'u ja ko xnda'vi ña'a ja u'vi ma te jin sa'a
o ja ñatuu játna ini Su'si ma.
8 Chukan kúu ja másu ko kukan-nuu
ni ja ndaka'an ndakachi ni sukan ni sa'a
Jesucristo iya tátnuni nuu o a, ji'in sukan
ndó'o sa a, ja yinee sa vekaa a, kuechi ja
káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a. Visi
na ndo'o neni ni, kovaa kaxtnu'u ni tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si o a, vaa maa ya taa tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ya ma, te kanda ni.
9 Vaa maa ya ni sa'a ja ni ka kaku o nuu
ja u'vi ma, te ni ndakana ña'a ya ja jin ko
kuu o ñuu maa ya ma, te ñatuu-ka na ja
u'vi jin ko sa'a o. Vaa másu ko jin kani ini
o ja kuechi ja ñayii ka sa'a ja va'a ka kuu
o kúu ja ni ndakana ña'a ya ma, chi ña'a.
Su'va onde xi'na xen-xeen-ka ma onde nuu
ni keja'a ñuu ñayivi ya, ni jani ini ya ja ja
maa Jesucristo ma, te skuta'vi ña'a ya ja vii
ja va'a ma.
10 Te vitna ja ni kenda Cristo Jesús ma, iya
ni ndatava ña'a nuu ja u'vi ma, te ni kundee
ya ni xnaa ya ja sa'a ja ka ji'i ñayii ma te
ja skenaa i maa i ma. Te ja ni kaxtnu'u
ya tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, te sukan, te
ni ndaxtuu ndandaa ya ja kuu jin koteku o
ni-kani ni-jika ma.
11 Te maa Su'si ma ni sakargu ña'a saña, ja
kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, te
maa ya ni tetniñu ña'a ja ko kuu sa teskua'a
nuu ñayii masu judío ka kuu i ma.
12 Chukan kúu ja sa'a ndó'o néni sa a. Kovaa
masu nde kúkan-nuu sa, vaa jini sa na in ni
kandija sa, te kúkanu ini sa ya ja iyo tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ya ja ko koto va'a ya ini
anua sa a, te kuu xsinu sa ndaka tniñu ni
sakargu ña'a ya a.
13 Chukan kúu ja kotnii va'a ni tnu'u va'a
Su'si o a, te ko sa'a ni sukan ni jiniso'o ni
ja ni kaxtnu'u sa ma, ja na kukanu ini ni
Su'si ma te kutoo ni tna'a o ma, sukan ni
kaxtnu'u Cristo Jesús ma.
14 Te ja maa Xtumani Ndios ma, iya iyo ini
anua o a, te ko koto va'a ni maa ni ja ñatuu
na ja u'vi ko sa'a ni, te ko ndi ini ni ja ko
sa'a ni ja vii ja va'a ni sacargu ña'a ya a.
15 Te jâ jini maa ni ja ni ka xndoo ña'a
ndaka tna'a o ka iyo ñuu Asia ma, te ne'un
ñayii yukan ka iyo tee kúu Figelo ma ji'in
tee kúu Hermógenes ma.
16 Te maa Iya Tátnuni ma na kunda'vi ini
Onesíforo ma, ji'in ndaka ñayii ka iyo ve'e
de ma, vaa kua'a jichi ni ndataa de tnu'u
kanu ini, te ñatuu ni kukan-nuu ña'a de ja
ni yinee sa vekaa ma.
17 Su'va kivi ni kenda-ni de ñuu Roma ma
chi ñukuun kuiti ni ndanduku ña'a de, onde
ni ndani'i ña'a de.
18 Te maa ni chi na'a ni sukan ni yo chindee
ña'a de nuu ni ka iyo o ñuu Éfeso ma. Te
maa Iya Tátnuni ma, na kunda'vi ini ya de
kivi ndakan ya kuenda nuu ndaka o ma.

2

Jín ko kuu o nuu Jesucristo ma sukan kúu in soldado ja visi ndó'o néni de kovaa kánda de

1 Ndijin, sa'ya maa sa, ja maa ja vii ja va'a
ni skuta'vi ña'a Cristo Jesús ma, te ndatnii
ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu, te sa'a ni sukan
kúni Su'si ma.
2 Te tna'a ja ni jiniso'o ni ja ni ka'an sa nuu
ka iyo kua'a tna'a o ma, sukan kaxtnu'u
tna ni nuu ndaka tee ja ni-yu'u ni-ini de
ka ndikin de Su'si ma, tee jini ni ja kuu jin

kaxtnu'u de nuu jaku-ka ñayii ma tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si o ma.
3 Kovaa ndijin, máko koyu'u ni, visi ndó'o
néni ni, vaa sukan ka ndo'o ka neni ndaka
o ja ka kuu o soldado ka jinukuechi ndija
nuu Jesucristo ma.
4 Vaa ñatuu ni-in ñayii ja yinee i kúu i
soldado ma, te ko katanuu i ja iyo ñuu ñayivi
a, vaa nú ja kúni i kúu ja játna ini jito'o i ma
ja sa'a i ma chi katanuu i tniñu i ma.
5 Te suni sukan kuiti kúu ji'in tee ka jinu
su'va ma, vaa nú ma jin kunu ndi'i de sukan
iyo ja jin ko kunu de ma, te masu jin ni'i de
ja iyo ja ni'i tee kundee ma.
6 Te suni sukan kuiti kúu tna ji'in tee jitu itu
de ma, ja sáka de nawa kúni de ja koneva'a
de ma chi xinañu'u satniñu ñukuun de, sana
ku'un ini de ja kuu itu de ma te koo ja
ndaxtutu de.
7 Ndasa'a ni kuenda ndaka ja ká'an sa ya,
te maa Iya Tátnuni ma na chindee ña'a ja
jaku'ni ini ni ndaka sukan iyo ja ko kuu o
nuu Su'si ma.
8 Ndaka'án ni sukan ni ndo'o ni neni tna
Jesucristo ma, iya ni ka skua'nu sa'ya tata
David ma nuu ni kii ñayivi ya ñuu ñayivi a,
iya ni ka ja'ni i te ni ka chu'u i ya nuu ka
chu'u i ñayii ni ka ji'i ma, te nuu uni kii ma
te ni ndateku ya ma, te sukan ká'an tnu'u
vii tnu'u va'a káxtnu'u sa nuu ñayii a.
9 Te ka xndo'o ka xneni ña'a i, kuechi ja
káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya a, te onde
vekaa a ka chinee ña'a i, kuenda tnu'u ja na
ja u'vi ni sa'a sa. Kovaa visi sukan ka sa'a
ña'a i saña, kovaa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si
o a chi masu kuu jin chinee va'a i vekaa a.
10 Chukan kúu ja kánda sa ndaka ja ka sa'a
ka kuu ña'a i a, vaa kútoo sa ndaka ñayii ni
ndakaji Su'si ma, ja ka iyo i ja jin ndani'i
ta'vi i ja maa Cristo Jesús ma te jin koo
jayiñu'u i ni-kani ni-jika.
11 Tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu cha'a:

Te visi na jin ka'ni ña'a i, kuechi ja ka ndikin
o ya a,
kovaa yo'o chi jin koteku o, vaa maa ya
chi téku ya.

12 Te nú ka ndo'o ka neni o, ja kuechi ja ka
ndikin o ya a
chi kenda kivi ja jin tatnuni tna o ji'in
ya.

Te nú maa o na jin ka'an ja ñatuu ka jini o
ya
chi suni ka'an tna ya ja masu jini ña'a
ya.

13 Te visi yo'o, masu ka sa'a o sukan ni ka
skuiso o nuu ya ma ja jin sa'a o ma,
kovaa maa ya chi sa'a ya ndaka ja ni
skuiso ya nuu o ma,

vaa masu iya ndáxsama ja jâ ni ka'an ya ma
kúu ya.

Jín ko kuu o ñayii ka jinukuechi ndaa ka jinukuechi ndija nuu Su'si ma, te ñatuu nawa jin ndakukan-nuu o

14 Ndaxndaku ini ni tna'a o a: Vaa
nuu maa Iya Tátnuni ma ka iyo o, te
ndaka'an-so'o tna ni nuu tna'a o a, ja másu
ko jin skiti ini tna'a i, te jin ko tetna'a i tnu'u,
vaa masu nawa chíndee ña'a ja sukan ko
kuu o ma, vaa yika-ni ja sa'a i kúu ja ñayii
ka niniso'o ma chi jin ndakakayata i nuu
Su'si ma, te jin skenaa i maa i ja kuechi o
ma.
15 Su'va ko ndi ini ni ja koo va'a ni nuu
Su'si ma, te ku'un kaji ku'un va'a ini ni,
te ko kuu ni in ñayii jinukuechi va'a nuu
ya, ja ñatuu nawa ko ndakukan-nuu ni, te
kaxtnu'u ndaa kaxtnu'u ndija ni tnu'u vii
tnu'u va'a, tnu'u ndaa Su'si o a.
16 Te másu ko ka'an ni tnu'u kini tnu'u
ndeva'a, tnu'u masu nde jiniñu'u ja ka ka'an
ñayii ñuu ñayivi a. Vaa ñayii jâ ni ka nduvii
nuu Su'si ma, te jin keja'a i jin ndaka'an i
ndaka tnu'u ya'a chi ndi-vala ndi-vala, te ka
ndujika i nuu nda'a Su'si o a, te ka ndasa'a
i ja u'vi ma.
17 Te tnu'u ka ka'an i ma chi jika jika-ni
kua'an, sukan kúu kue'e nani gangrena ma
ja xte'yu xte'yu-ni i kua'an i ma. Te sukan
ka kuu tee nani Himeneo ma ji'in tee nani
Fileto ma.
18 Te tee ya'a chi jâ ni ka xndoo de tnu'u
ndaa ma, vaa ja ka ka'an de kúu ja jâ
ni ka ndateku ñayii ni ka ji'i ma, te jâ ni
kenda kivi yukan, te jâ ni ya'a. Te ja sukan
ka ka'an de ma, te ka sa'a de ja ñatuu ka
kandija-ka ñayii ma Su'si ma.
19 Kovaa Su'si ma chi jâ ni jani vava'a ya
nuu jin koxtnee o ma ja ka kandija o ya
ma, vaa onde xi'na-ka ma jâ jini ya na in
jin ko kuu sa'ya ya ma, vaa kuenda tnu'u
ja ka yitnuni o nkuu, vaa sa'a ni ka'an ya
ma: “Iya Tátnuni ma chi na'a ya na in ka
kuu sa'ya maa ya ma”, te vaa: “Ndaka yo'o
ja ka ndakune'e o Cristo ma na jin xndoo o
ndaka ja u'vi ma, te máko jin ko sa'a-ka o.”
20 Vaa in ve'e ka'nu ma chi ka ñu'u ndat-
niñu ka kuu oro ma xi ndatniñu ka kuu
plata ma, kovaa suni ka ñu'u tna ndatniñu
ka kuu yutnu ji'in ñu'ú kixin ma. Te maa
maa i ka iyo ndenu kuatniñu o. Ja va'a-ka
ma kuatniñu o kivi kúu viko ma, te ja
nda'vi-ka ma kuatniñu o kivi ndeva'a-ni
ma.
21 Chukan kúu ja nú nde o ndásavii maa o
te ñatuu nde sa'a-ka o ja u'vi ma chi kuu
o ja kuatniñu va'a ña'a Iya Tátnuni ma, vaa
kua'a-ka ja sa'a o te koo jayiñu'u ya, vaa koo
tu'va o ja sa'a o ndaka ja vii ja va'a ma.
22 Chukan kúu ja másu ko kua'a ni tnu'u ja
ko sa'a tna ni ndaka ja u'vi ka sa'a suchi jaa
ma. Su'va katanuu ni ja ko sa'a ni ja va'a ja
ndaa ma, te kukanu ini ni Su'si ma, te kutoo

ni tna'a o ma, te koo mani ni ji'in ndaka
ñayii ka iyo vii ka iyo ndoo ini anua i ma,
ja ka ndakune'e i Iya Tátnuni ma.
23 Te xtandiyo ni tnu'u xiko tnu'u kini ma,
ja sa'a i ja ka skiti tna'a ini ñayii ma. Vaa ka
jini o ja sukan ka keja'a ñayii ma, sani te ka
kenda koo i ja ka kanaa i ma.
24 Vaa ñayii jinukuechi nuu Iya Tátnuni ma
chi masu iyo ja ko kanaa i, su'va ká'an vii
ká'an va'a i nuu ndaka ñayii ma, te kóo tu'va
i ja kuu kaxtnu'u i nuu ñayii ma tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si ma, te káva kuee ini i.
25 Te ká'an kuee i nuu ñayii ñatuu ka jatna ini
sukan ká'an tnu'u Su'si ma ja jin ko sa'a jin
ko kuu i ma, sukan-va'a ndakani ichi va'a
i ñayii yukan ma, xi saa chindee ña'a Su'si
ma, ja na jin ndakani jin ndaka'vi ini ñayii
yukan ma te jin ndakokuiñi i nuu Su'si ma,
te jin jaku'ni ini i te jin ko sa'a i ja va'a ja
ndaa ma.
26 Te jin kaku i nuu nda'a tachi ma, suchi
kúndee kuiti ja tátnuni i nuu ñayii ma, te ka
sa'a ñayii ma sukan kúu ini maa i ja kúu i
tachi ma.

3

Sukan jin ko sa'a jin ko kuu ñayii jin kenda koo ja jin xnda'vi i ñayii ka kandija tnu'u Su'si ma

1 Suni jiniñu'u ja jin kuni ni sukan ko kuu
kivi ki'in o a: Vaa kivi ve ndi'i kivi ma chi
ko kuu yika xeen-ka.
2 Vaa ñayii ma chi jin ko ndi ini-ka i ja
jin kuu maa i ma, te jin nduku i naxe jin
koneva'a kua'a-ka i xu'un, te jin ko kuvixi
xeen i, te jin kani ini i ja maa i ka kuu-ka, te
jin ka'an ndeva'a i ja kuu Su'si ma, te masu
jin kandija i ja ka ka'an yuva ka ka'an si'i
i ma, te masu jin ndakuan-ta'vi i nuu Su'si
ma ja ka ni'i ka tna'a i ma, te jin sa'a i ndaka
ja u'vi ma,
3 te masu jin kutoo i ñayii ma, ni masu jin
kunda'vi ini i ñayii ma. Jin ka'an i tnu'u
ñayii ma, visi masu ja ndaa kúu. Te kundee
maa ja u'vi ma tatnuni i nuu i ma, te masu
jin ko ndi ini i chi su'va ndaka-ka ja u'vi ma
jin sa'a i, te masu na tnu'u nda'vi ini jin koo
ini anua i ma.
4 Te jin ke'en-su'va i ñayii ma, te jin kusaa
ini i ja jin ko sa'a i ndaka sukan ka jatna ini
maa i ma, ndaka tna'a ja masu nde jiniñu'u
ma, te masu jin ko ndi ini i ja jin ndanduku
i Su'si ma.
5 Te yu'u vii yu'u va'a i jin ko kuu i, kuenda
tnu'u ja ñayii ka sa'a sukan játna ini Su'si
ma ka kuu i, kovaa ndaka ja u'vi ka sa'a ka
kuu i ma, te ka ndaxtuu i maa i ja ñayii ka
xnda'vi ña'a ka kuu i, vaa masu na tnu'u
ndee tnu'u ndatnu Su'si ma ka iyo ji'in i ja
kuu jin sa'a i ja va'a ja ndaa ma. Chukan
kúu ja másu jin kondikin tna'a ni ji'in ñayii
ka sa'a sukan ma.
6 Vaa ne'un ñayii ya'a ma ka iyo tee jan
koo ve'e ña'a ka kuneé ka ku-uun ma, te
ka kunda'a-nka maa de ña ma, vaa ña'a ka
kuneé ka ku-uun ka kuu tna ña, te ña'a ka
ndiso kua'a kuechi ka kuu ña, te ka sa'a ña
ndaka ja u'vi ka jatna ini ña jin sa'a ña ma.
7 Vaa ña'a ya'a chi ndimaa ka sa'a ña tnu'u
ja ka skua'a ña tnu'u Su'si o a, kovaa masu
nde ka kundee ña ja jin jaku'ni ini ña ja
ndaa ma, te chukan kúu ja ka sa'a neé ka
sa'a uun ña ma.
8 Vaa suni sukan ni ka yo sa'a tee kúu Janes
ma, ji'in tee kúu Jambres ma, ja ñatuu ni ka
kandija de ja ni ka'an Moisés ma, te sukan
tna ka kuu tee ká'an sa ya, vaa masu nde
ka kandija de tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si o
ya. Te tee ñatuu ka jani va'a ini ka kuu de,
te masu jin kuu maa de jin kukanu ini de
Su'si ma, vaa saa ka sa'a neé ka sa'a uun de
ma.
9 Kovaa masu jika-ni jin kenda koo de. Te
jin kuni ndaka ñayii ma ja masu nde ka
kandija de ja jin sa'a de sukan ká'an Su'si
ma, te jin ndo'o de sukan ni ka ndo'o tee
ñatuu ni ka kandija ja ni ka'an Moisés ma.
10 Kovaa ndijin chi jâ ndikin ni sa'a ni ja
va'a ma, sukan ni kaxtnu'u sa nuu ni ma,
sukan ko sa'a ko kuu o nani iyo o ñuu ñayivi
a, ji'in sukan ku'un ini o ja kunukuechi o
nuu Su'si ma te kukanu ini o ya ma. Te jâ
kánda ni sukan kánda sa a. Te jâ kútoo ni
tna'a o a, sukan kútoo tna sa i ma.
11 Vaa ni jini ni sukan ni ka sondikin ña'a
ñayii ma kuechi ja káxtnu'u sa tnu'u Su'si o a,
sukan ni ndo'o ni neni sa a, sukan ni ndo'o
sa nuu ni iyo sa ñuu Antioquía ma, ji'in nuu
ni iyo sa ñuu Iconio ma, ji'in nuu ni iyo sa
ñuu Listra ma. Ndaka jichi ni ka sondikin
ña'a ñayii ma chi ndimaa ndimaa ni kaku
sa nuu i ma, ni sa'a maa Iya Tátnuni ma.
12 Te suni ndaka tna'a o ñayii ka kuni ja jin
sa'a i sukan játna ini Cristo Jesús ma chi
suni jin sondikin tna ña'a ñayii ma, te jin
ndo'o jin neni tna i.
13 Kovaa tee ka sa'a ja u'vi ma te ka xnda'vi
de ñayii ma chi su'va ka'vi-ka jin ndando'o
de. Vaa jin xnda'vi-ka de ñayii ma, te ñayii
ma, suni jin ndaxnda'vi tna i de.
14 Kovaa ndijin, konukuiñi va'a ni nuu
ndaka ja ni kutu'va ni ma, vaa ni jaku'ni
ini ni, te na'a ni na in ni kaxtnu'u nuu ni
ma.
15 Vaa onde nuu luluu ni ma, ni kutu'va ni
tnu'u Su'si o a. Te maa tnu'u Su'si o a kúu ja
sa'a ndichi-ka ña'a, ja na kukanu ini-ka ni
Cristo Jesús ma, sukan-va'a ndani'i ta'vi ni.
16 Vaa ndaka tnu'u ndee nuu tutu Su'si o ma
chi maa ya ni jani ini ja sukan kondee, te
suu i kúu ja kanuu kuiti. Te jín kuatniñu o
ja jin kaxtnu'u nuu tna'a o ma, sukan-va'a

jín ndasa'a o kuenda naxe jin ko sa'a jin ko
kuu o nuu Su'si ma. Te suni maa i ndakani
ichi ña'a, sukan-va'a jin kutu'va o ja jin sa'a
o ja va'a ja ndaa ma,
17 sukan-va'a ndaka ñayii ka kandija Su'si
ma, te jín koo tu'va kuiti i ja jin sa'a i ndaka
ja vii ja va'a ma, vaa jâ ni ka jini i tnu'u Su'si
ma.

4

Sukan sacargu Pablo ma Timoteo ma ja na kaxtnu'u ndaa de tnu'u Su'si ma

1 Jín kona'a o ja nde'ya ña'a maa Su'si o a,
te ka iyo o nuu Jesucristo iya tátnuni nuu o
a, iya iyo ja kenda kivi, te jin kuni ndaka o
ya, ja maa ya kúu Iya Tátnuni ma, te ndakan
ya kuenda nuu ñayii ka teku a, ji'in nuu
ñayii ni ka ji'i ma, nawa ni ka yo sa'a, ni ka
yo kuu i ma. Te konana'a ni ja ka iyo o nuu
maa ya a, te sacargu xen-xeen ña'a sa
2 ja na kaxtnu'u ndaa ni tnu'u Su'si o a
nuu ñayii ka jatna ini ja jin koniniso'o i ma.
Te ndimaa ko ndi ini ni ja kaxtnu'u tna
ni tnu'u Su'si o a nuu ñayii ma, visi ñatuu
ka kuni i ja jin koniniso'o i ma. Te vivii
ndaka'an-so'o ni nuu ñayii ma, sukan-va'a
jín ndasa'a i kuenda te jín ko sa'a i sukan
ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si o a, sukan
kúni ya ja jin ko sa'a o ma. Te ndaka'an ni
nuu i na ja u'vi ni ka sa'a i ma, sukan-va'a
jín ndasa'a i kuenda te máko jin ko sa'a-ka
i sukan ni ka yo sa'a i ma.
3 Vaa kenda kivi ja masu jin kachi-ka i jin
koniniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a.
Su'va jin nduku i ñayii jin kaxtnu'u sukan
ka kuu ini maa i ja jin koniniso'o i ma-ni.
4 Te masu jin kua'a-ka i tnu'u ja jin konin-
iso'o i tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si o ma, te
jin katanuu i jin koniniso'o i ndaka cuentu
jin ndakani ñayii jin nduku maa i ma.
5 Kovaa ndijin, ndaka ja sa'a ja kuu ni ma,
te ku'un kaji ku'un va'a ini ni nuu Su'si ma,
ja masu na ja u'vi ko sa'a ni, sukan ka sa'a
ndaka-ka ñayii ma. Te kanda ni ndaka ja
ndo'o neni ni ma, te vivii kaxtnu'u ni tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si o a nuu ñayii ñatuu jin
kuni-ka ma. Sa'a ni ja ni sakargu ña'a Su'si
ma ja ko sa'a ni ma.
6 Vaa saña chi jâ iyo ja ki'in sa ndo'o neni
sa, te jâ ni kuyatni kivi xndoo sa ñuu ñayivi
ya'a.
7 Jâ ni kundee sa nuu tachi ma. Jâ ni sinu
sa ndaka ja ni tatnuni Su'si ma ja sa'a sa
ma. Te ñatuu ni ndunaa sa Su'si ma, su'va
ndimaa ni kukanu ini sa ya.
8 Te vitna chi ja iyo tu'va corona iyo ja
kuta'vi sa nuu Iya Tátnuni ma, vaa ni sa'a
sa ja va'a ja ndaa nuu ya ma. Vaa maa ya
chi iya sa'a ndandaa kúu ya, te sukan sa'a
ndandaa ya kivi ndakan ya kuenda nuu
ndaka ñayii ma. Te masu nuu maa in-ni sa
skuta'vi ña'a ya corona ma chi nuu ndaka
tna ni ja ka sa'a ni ja va'a ja ndaa nuu ya
ma te ka ndetu ni kivi ndenda ya ma.

Pablo ma, jikan de nuu Timoteo ma ja na chindee ña'a de

9 Ko ndi ini ni ja kii yachi ni ki koto ña'a
ni.
10 Vaa tee kúu Demas ma chi ni xndoo ña'a
de, vaa jatanuu-ka de ja iyo ñuu ñayivi a, te
kua'an de onde ñuu Tesalónica ma. Te tee
kúu Crescente ma, kanuu kuiti ja ki'in de
ñuu Galacia ma te kua'an de, te tee kúu Tito
ma, kua'an tna de ñuu Dalmacia ma, vaa ka
jatanuu de Su'si o a.
11 Yika-nka-ni ja tee kúu Lucas ya iyo ji'in
sa. Te kueka ni Marcos ma, te kii ni ji'in
de chi jiniñu'u sa de ja kunukuechi de nuu
Su'si o a.
12 Vaa tee kúu Tíquico ma, ni tetniñu sa de
kua'an de ñuu Éfeso ma.
13 Te kinda'a ni kii ni soo sa ni xndoo sa ñuu
Troas ma, ve'e tee kúu Carpo ma, te kona'a
na'a ni ja kinda'a ni libru ma. Másu ko
ndunaa ni ja kinda'a ni libru ni ka kuva'a
ji'in ñií kiti ma, vaa jiniñu'u sa.
14 Te Alejandro tee sa'a ndatniñu ka kuu
kaa ma, ni sa'a xeen ña'a de ja u'vi, te maa
Iya Tátnuni ma na ndakan kuenda nuu de,
te na ndachunaa de ndaka ja ni sa'a ña'a de
ma.
15 Konee ni cuidado nuu de, vaa ja'nu ndee
xeen de ja jin kandija ñayii ma tnu'u Su'si o
a tnu'u ka kaxtnu'u o a.
16 Te nuu ni iyo sa nuu tee ka netniñu ma
xinañu'u kuiti ma ja ni kundaa kuechi sa
ma chi ni-in tna'a o ma, ñatuu ni ka iyo i
ja jin chindee ña'a i. Su'va ndaka i ni ka
xndoo ña'a. Te maa Su'si Iya Tátnuni ma,
máko ke'en kuenda ya ja ni ka sa'a i ma.
17 Kovaa maa Su'si o Iya Tátnuni ma chi ni
iyo ya ji'in sa, te ni taa ya tnu'u ndee tnu'u
ndatnu, sukan-va'a ni kuu ni kaxtnu'u sa
nuu ndaka ñayii masu judío ka kuu i ma
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o ma, te sukan, te
ni kaku tna sa yu'u ndika'a ma.
18 Te maa ya chindee ña'a ja na kaku sa
nuu ndaka ja u'vi ka ñu'u ini ñayii ya ja jin
sa'a ña'a i ma, te maa ya ko koto va'a ña'a,
onde kenda kivi ja no'o sa onde nuu tatnuni
iya iyo andivi ma. Te nuu maa ya na koo
jayiñu'u ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.

Ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ndaka ñayii ka chindee tna'a ji'in de ja ka kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma

19 Ndákan-tnu'u ñaña'a sa ña'a kúu Prisca
ma, ji'in yii ña tee kúu Aquila ma, ji'in
ndaka ñayii ka iyo ve'e tee kúu Onesíforo ma
jin kuña'a ni.
20 Te káxtnu'u sa ja tee kúu Erasto ma chi ni
ndoo de ñuu Corinto ma, te tee kúu Trófimo

ma chi ni xndoo sa de ñuu Mileto ma, vaa
ku'u de vala.
21 Ko ndi ini ni ja kii ni xi'na-ka sana kenda
tiempu vijin ma. Te tee kúu Eubulo ma,
ji'in tee kúu Pudente ma, ji'in tee kúu Lino
ma, ji'in ña'a kúu Claudia ma, ji'in ndaka-ka
tna'a o ja ka iyo i ya'a, ka ndakan-tnu'u
ñaña'a ña i.
22 Te maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a
na koo ini anua ni a, te maa ya na skuta'vi
ña'a ja vii ja va'a nuu ndaka ni. Te sukan
kó kuu.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu tee kúu Tito ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma tee kúu Tito ma

1 Saña kúu Pablo, tee jinukuechi nuu Su'si
o a, te ni tetniñu ña'a Jesucristo ma, ja
kaxtnu'u sa nuu ñayii ni ndakaji Su'si ma,
sukan-va'a jin kukanu ini i ya, te jin jaku'ni
ini i ja ndaa ma, te jin ko sa'a i sukan kúni
maa ya ma.
2 Vaa ka kukanu ini o ya ja sa'a ya ja
jin koteku o ni-kani ni-jika, vaa sukan
ni skuiso ya ja sa'a ya, onde nuu ñatuu
kuva'a-ka ñuu ñayivi a jâ ni skuiso ya sukan,
te masu xnda'vi ña'a ya.
3 Te jâ ni kenda kivi jâ ni jani ini maa ya
ma, te ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a
maa ya ma. Te ni sacargu ña'a maa ya ja
kaxtnu'u sa nuu ndaka ñayii a sukan sa'a
ya ja jin ndani'i ta'vi o ma.
4 Te tée sa tnu'u ya'a nuu ni, Tito, vaa ka
kukanu ini o Su'si o a. Te maa Yuva o Su'si
ma, ji'in Jesucristo iya sa'a ja jin kaku o nuu
ja u'vi ma, na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a
ma, te koo sii ini ni. Vaa kuenda tnu'u ja
sa'ya ndija sa kúu ni nuu Su'si ma.

Sukan jin ko kuu tee jin ndaka'an-so'o nuu ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma

5 Nuu ni xndoo ña'a sa ñuu Creta ma,
ni sa'a sa sukan, kuechi ja kúni sa kúu ja
na ndaka'an-so'o ni nuu ñayii ma, ja na jin
sa'a i ndaka-ka ja kúni Su'si ma ja jin sa'a
i ma. Te sunkani ni tee jin ndaka'an-so'o
nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ndi-in
ndi-in ñuu ma.
6 Te tatnuni ni nuu de ja sa'a jin ko kuu de
ma: Tee ya'a chi ñatuu na ja u'vi ko sa'a
de ja jin ko ndaxtekuechi ña'a ñayii ma. Te
kona'a de ja vivii ko kuu de ji'in ñasi'i de ma,
te máko nduku-ka de in-ka ña'a. Te sa'ya de
ma, jín kandija i ja ká'an de ma, te ñatuu na
ja u'vi jin ko sa'a i ja jin ndaka'an ñayii ma
kuechi i ma.
7 Vaa tee ndáka'an-so'o nuu ñayii ma chi in
tee jinukuechi va'a nuu Su'si ma ko kuu de,
te jiniñu'u ja ñatuu na ja u'vi-ka ko sa'a de ja
sa'a i ja jin ndaxtekuechi ña'a ñayii ma. Te
másu ko kuu de in tee ja ko kani ini de ja
maa de kúu-ka te masu na in tátnuni-ka nuu
de, te másu ko kuyachi ini de ja ko ndakiti
ini de, te másu ko ko'o de ndixi te ko ndajini
de. Te másu ko kanaa de. Te másu ko ndiyo
ini de nawa koneva'a de ma te ko xnda'vi
de ñayii ma, sukan-va'a ni'i de ja kúni de ma.
8 Su'va kuánuu de ve'e de ma, ja jin ndoo
ñayii ka jiniñu'u ja jin ndoo i ma. Te kú'un
ini de ja sa'a de ja va'a ma, te káni va'a ini
de naxe ko sa'a ko kuu de ma, te ndimaa ja
va'a ja ndaa ma kó sa'a de, te ni-in ja u'vi ko
sa'a de, te kúndee de tátnuni de nuu maa de
ma ja ñatuu na ja u'vi ko sa'a de nuu Su'si
ma.
9 Te kóna'a de sukan ká'an tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si ma, sukan ni kutu'va de onde
xinañu'u ma, sukan-va'a kuu ndaka'an-so'o
de nuu ñayii ñatuu ka kendoo va'a ini
sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a,
sukan-va'a sa'a de ja jin ndasa'a i kuenda
nawa kúu ja ndaa ja ndija ká'an Su'si ma,
te jin kandija i.
10 Vaa ka iyo kua'a tee ja inuso'o xeen ka
ndaa de, te ndimaa ka ka'an de ja masu
kuatniñu, te ka xnda'vi de ñayii ma, te ja
ka ndi ini-ka de kúu ja jin kaxtnu'u de ja
jiniñu'u ja jin kitnuni tee ma, sana ja jin
kaxtnu'u de sukan kúni Su'si ma ja jin ko
sa'a jin ko kuu o ma.
11 Te tee yukan chi jiniñu'u ja skasiyu'u
o de, vaa ka sa'a de ja jin skenaa ndaka
ñayii ma maa i, vaa masu nde jiniñu'u ja ka
kaxtnu'u de nuu i ma chi sukan-ni ka sa'a
de, sukan-va'a jin ni'i de xu'un ma.
12 Onde in tna'a maa de ma, ja ndakaxtnu'u
sukan ka kuu ñayii ñuu de ma, sa'a-ni ni
ndaka'an de: “Ñayii ka iyo ñuu Creta a,
ndimaa inutnu'u xeen i. Sukan ka kuu kiti
yuku ma, sukan ka kuu i. Ka jaa xeen i, te
inukuxi xeen i.”
13 Te ja sukan ni ndaka'an tee yukan chi ja
ndaa kúu. Te chukan kúu ja ndaka'an-so'o
xen-xeen ni nuu ñayii ñuu jiña, sukan-va'a
jin konukuiñi va'a i nuu nda'a Su'si o a.
14 Te másu ko jin katanuu i cuentu ka
ndakani ñayii judío a, ni a jin katanuu i ja
ka tatnuni tee ñatuu ka kandija tnu'u ndaa
Su'si o a.
15 Ndaka ñayii ka kandija Su'si ma chi ka
ñu'u kaji ka ñu'u va'a ini i, te ndaka ja ka
nde'ya i ma chi ka nde'ya ndaa i sukan iyo
ma. Kovaa ndaka ñayii ñatuu ka kandija
Su'si ma chi ndimaa ja u'vi ka ñu'u ini i ja
jin sa'a i ma, te onde ndaka ja ka nde'ya i
ma, masu ja va'a ja vii kúu ka jini i. Vaa
onde janitnuni ñayii ya'a ma ka iyo tne'e,
vaa nanimaa ja u'vi ka ñu'u ma.
16 Vaa ka ka'an tna i ja ka kandija i Su'si
ma, kovaa ndaka ja ka sa'a ka kuu i ma, te
ka jini o ja masu inundija i ja ka ka'an i ma.
Te ja u'vi xen-xeen kúu ja ka saxiko i Su'si
ma, te ka saso'o i nuu ya ma, te ni masu jin
kuu maa i ja jin ko sa'a i ja va'a ma, visi ka
ka'an i ja ka kandija tna i Su'si ma.

2

Jín kaxtnu'u ndaa jín kaxtnu'u ndija o tnu'u Su'si a, te máko jin ndaxsama o

1 Kovaa ndijin chi ka'an ni nuu ñayii a
sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a,
tna'a ja ka skua'a o a, te másu ko ndaxsama
ni.
2 Te tatnuni ni nuu tee jin ndaka'an-so'o
nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o ma ja na
jin kani va'a ini de naxe jin ko sa'a jin ko
kuu de, te na jin ku'un kaji jin ku'un va'a
ini de, te ni-yu'u ni-ini de na jin kukanu ini
de Su'si o a, te na jin kutoo ndija de ndaka
ñayii ma, te na jin kava kuee ini de.
3 Te suni tatnuni ni ja sukan tna na jin ko
kuu ña'a jin ndaka'an-so'o nuu ndaka ña'a
ni ka nduu sa'ya Su'si o a, ja na jin kani va'a
ini ña naxe jin ko sa'a jin ko kuu ña ma, te
máko jin ko sa'a tnu'u ña, ni a koo jin ko'o
ña ndixi ja jin ko ndajini ña, sukan-va'a
ña'a kuechi-ka ma, te jin konde'ya ña sukan
ka ñu'u kaji ka ñu'u va'a ini ña ma, te jin ko
sa'a tna ña sukan.
4 Te jín kaxtnu'u ña nuu ña'a jaa ma ja jin
kutoo ña yii ña ma ji'in sa'ya ña ma.
5 Te suni jín kaxtnu'u tna ña nuu ña'a jaa
ma ja na jin kani va'a ini ña naxe jin ko
sa'a jin ko kuu ña ma, te máko jin ku'un ini
ña in-ka tee, te jín koto va'a ña ve'e ña ma,
te jín kava va'a ini ña, te jín kuandetu ña
nuu yii ña ma, sukan-va'a máko jin ka'an
ndeva'a ñayii ma ja kuu tnu'u Su'si o a ja
kuechi ña ma.
6 Suni ndaka'an-so'o tna ni nuu ndaka
suchi jaa ma, ja na jin ku'un kaji jin ku'un
va'a ini i.
7 Te maa ni ko kuu tee kaxtnu'u ndaka ja
va'a ja vii sa'a ni ma, ji'in ja ni-yu'u ni-ini
ni jatanuu ni Su'si o a, ji'in ja ñu'u kaji ñu'u
va'a ini ni a, sukan-va'a ja jin konde'ya i
ndijin ma, te jin sa'a tna i sukan sa'a sukan
kuu ni nuu Su'si o a.
8 Te ndimaa tnu'u vii tnu'u va'a ka'an
ni, sukan-va'a na ndakukan-nuu maa ñayii
ñatuu kúnimani nuu o ma, ja ñatuu ni-in ja
u'vi ni'i i ja ndaxtekuechi ña'a i ma.
9 Ndaka'an-so'o ni nuu ñayii ka
jinukuechi ma, ja na jin kandija i nuu jito'o
i ma na tniñu ka tatnuni jito'o i ma ja jin
sa'a i ma, te máko jin ndakone'e i nuu jito'o
i ma.
10 Te másu ko jin sakui'na i jito'o i ma. Su'va
jín kaxtnu'u i ja ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa
ka kuu i, sukan-va'a vivii jin ka'an ñayii ma
ja kuu tnu'u Su'si o a, iya ni ndene'e ña'a
nuu ja u'vi ma te ni ka ndani'i ta'vi o a.
11 Vaa Su'si ma chi ni kaxtnu'u ya nuu
ndaka ñayii ñuu ñayivi a ja vii ja va'a ja
skuta'vi ña'a ya ma, sukan-va'a kuu jin
ndani'i ta'vi tna i, nuna jin kandija i jin sa'a
i sukan kúni ya ma.
12 Te tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, káxtnu'u
i nuu ndaka o ja na jin xndoo o ndaka ja
u'vi ka ñu'u ini ñayii ñatuu ka kandija Su'si
ma ja jin sa'a i ma. Te chukan kúu ja yo'o
ja ka iyo o tiempu ya'a chi jín kani vava'a
ini o naxe jin ko sa'a jin ko kuu o, te jín ko
sa'a o ja va'a ja ndaa ma, sukan kúni maa
Su'si ma ja jin ko sa'a o ma, sukan-va'a jin
ndani'i ta'vi o.
13 Te jín kondetu o ja kenda kivi ja ndenda
Su'si o Jesucristo ma, iya kanuu xen-xeen
ma, iya ni ndene'e ña'a nuu ja u'vi ma, te
jin kuni o jayiñu'u ya ma, te jin kusii ini
xen-xeen o.
14 Vaa maa ya chi ni kachi ya ja ni ndo'o
ni neni ya nuu tniñu o ma, te sukan, te ni
ndene'e ña'a ya nuu ndaka ja u'vi ma, te ni
ndasavii, ni ndasandoo ña'a ya, sukan-va'a
jin ko kuu o ñayii ñuu maa ya ma, te ndimaa
jín ku'un ini o ja jin ko sa'a o ja vii ja va'a
ma.
15 Te ndaka cha'a ndaka'an-so'o ni nuu
tna'a o a, te má koyu'u ni, te máko kua'a ni
tnu'u ja jin ko ka'an i ja masu nde jiniñu'u
ni ma.

3

Ja maa Su'si ma, te ni ka nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa

1 Te ndaxndaku ini ni ndaka ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si o a ja na jin kandija i ja ka
ka'an tee ka netniñu ma, te jín koo tu'va i ja
jin satniñu i nde tniñu ka tatnuni de ja jin
sa'a i ma, te jín ndasa'a i kuenda ja nú in ja
játna ini Su'si ma kúu.
2 Te másu ko jin ka'an i tnu'u ni-in ñayii
ma, su'va jín nduku i ja jin koo mani i nuu
ndaka ñayii ma. Te máko jin nduku i ja jin
ko kanaa i, su'va jín kava kuee ini i nuu
ndaka ñayii ma.
3 Vaa suni yo'o tna ma chi onde xi'na-ka ma
chi masu nde ni ka yo ndasa'a tna o kuenda
ma, te ñatuu ni ka yo kandija o ja ni ka yo
ka'an tee ka netniñu ma. Te kuan koo neé
kuan koo uun tna o ma. Te ni yo tatnuni
maa yikikuñu o a nde a kúu ini i ja jin sa'a
o ma, te ni ka yo kusii ini o ja ni ka yo sa'a
o ndaka ja u'vi ma. Te ni ka yo kukueñu ini
nuu tna'a o ma. Te ni ka yo saxiko ña'a ñayii
ma, te ni ka yo ndasaxiko o ndi-in ndi-in
ñayii ma.
4 Kovaa nuu ni kenda tnu'u nda'vi ini Su'si
o a, iya ni sa'a ja ni ka kaku o nuu ja u'vi
ma, saa ni ka jini o sukan kútoo ya ndaka
ñayii ma,
5 vaa ni sa'a ya ja ni ka kaku o nuu ja u'vi
ma. Kovaa masu ja kuechi ja inuva'a xeen
ini o ma kúu xi ja kuechi ja ja va'a xeen ka
sa'a ka kuu o ma kúu ja ni sa'a ya ja ni ka
kaku o nuu ja u'vi ma chi ña'a, chi ja ni
kunda'vi ini xeen ña'a ya ma kúu ja ni ka
kaku o nuu ja u'vi ma. Te maa Xtumani
maa ya ma ni sa'a ja ni ka nduvii, ni ka
ndundoo o, te ni ndasa'a jaa ña'a ya, te ni
ka nduu o in ñayii jaa.

6 Te ja maa Jesucristo iya ni ndene'e ña'a
nuu ja u'vi ma kúu ja ni skuta'vi ña'a Su'si
ma Xtumani maa ya ma, te ni ka kuta'vi o
ndaka ja vii ja va'a ma.
7 Te ja maa ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Su'si
ma, te ni ka nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja
ndaa ma, te chukan kúu ja ka kukanu ini o
ja sa'a ya jin koteku o ni-kani ni-jika, sukan
ni skuiso ya ma.
8 Tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu cha'a,
te kúni sa ja ni-yu'u ni-ini ni ka'an ni
nuu ndaka ñayii ni ka kandija Su'si ma,
sukan-va'a ndaka i, te jin ko ndi ini i ja
jin sa'a i ja va'a ja jin kuu ndaka ñayii ma.
Nuna jin sa'a o sa'a chi ja va'a kúu, vaa
chíndee o ñayii ma, te játna ini Su'si ma.
9 Kovaa ja ndaka tnu'u ja ka skiti tna'a
ini ñayii ma te ka kanaa i ma, ji'in ja na
in xi-sa'ya tata ka kuu i ma, ji'in ja ka
tetna'a i siki tnu'u ni tatnuni Moisés ma,
te ka ndanduku i kuenda tna'a ja masu
nde jiniñu'u ma, ndaka cha'a máko kua'a
ni tnu'u ja jin ko katanuu i, vaa masu nde
jiniñu'u, te ni masu nawa chíndee ña'a i ja
koo va'a o nuu Su'si ma.
10 Nú na in sa'a siin tna'a o ma nuu ka iyo ni
a, te nú ni sa'a i sukan in jichi, te ndaka'an
ni'i ni nuu i, te nú ma kandija i ja ká'an
ni ma, sani te má kuan-ta'vi-ka ni i nuu ka
ndatna'a ni a.
11 Vaa ka jini o ja nú na in sa'a neé sa'a uun
ma chi jiso kuechi i ja sukan sa'a i ma. Te
tna'a ja ni sa'a maa i ma, te ndachunaa i.

Sukan ni tatnuni Pablo ma nuu Tito ma ja sa'a de

12 Te nuna tetniñu sa tee kúu Artemas ma
xi Tíquico a nuu iyo ni a, te ko ndi ini ni ja
kii ni ki koto ña'a ni ñuu Nicópolis ma, vaa
yukan ni jani ini sa ja koo sa tiempu vijin
ma.
13 Te tee nani Zenas ma ja jini de ley ma,
ji'in tee kúu Apolos ma, jin chindee ni de
ndaka ja iyo ja kuu jin chindee ni de ma,
sukan-va'a jin koneva'a de ndaka ja ka
jiniñu'u de ma ichi jin koo de ma,
14 te sukan, te jin kutu'va tna tna'a o a ja jin
sa'a i ja va'a te jin chindee i ñayii ka jiniñu'u
ma, sukan-va'a jin ko kuu i ñayii kuatniñu
ña'a Su'si ma.

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma

15 Te ndaka tna'a o ka iyo ji'in sa a, ka
ndakan-tnu'u ñaña'a ña i. Te ndakua'a ni
nchuxi sa a nuu ndaka tna'a o ka iyo ji'in
ni a ja ka kutoo tna'a o ji'in i ma, vaa ka
kukanu ini o ji'in i Su'si ma. Te ja vii ja
va'a na skuta'vi ña'a Su'si ma ndaka ni. Te
sukan kó kuu.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu tee kúu Filemón ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma tee kúu Filemón ma

1 Saña ja kúu sa Pablo a, te yinee sa vekaa
a ja kuechi ja káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
Jesucristo o a nuu ndaka ñayii a, te ka iyo sa
ji'in ñani o Timoteo a. Te tée sa cha'a nuu
ni, Filemón, vaa ka kutoo ña'a sa, vaa tee
ka jinukuechi nuu Su'si ma ka kuu o.
2 Te sa'a kuña'a tna ni nuu ku'va o Apia ma,
ña'a ka kutoo tna'a ji'in o ma, ji'in nuu ñani
o Arquipo ma, tee ka ndo'o ka neni ji'in o
ja ka kaxtnu'u o tnu'u Su'si o a, ji'in nuu
ndaka-ka tna'a o ja ka ndatna'a ve'e ni ma
ja ka ndachiñu'u ni Su'si o a.
3 Te maa Yuva o Su'si ma, ji'in Jesucristo iya
tátnuni nuu o a, na skuta'vi ña'a ya ja vii ja
va'a ma, te sa'a ya ja jin koo mani ni.

Sukan kúkanu ini Filemón ma Su'si ma, ji'in sukan kútoo de ñayii ma

4 Ndaka jichi jikan-ta'vi sa nuu Su'si o a,
ndimaa ndáka'án ña'a sa, te ndákuan-ta'vi
sa nuu ya ja sukan sa'a sukan kúu ni nuu
ya ma.
5 Vaa jiniso'o sa sukan kútoo ni ndaka ñayii
ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ñatuu-ka na ja
u'vi ka sa'a i ma, ji'in sukan kútoo ni Jesús
iya tátnuni nuu o a, ji'in sukan ûni kúkanu
ini xeen ni ya ma.
6 Te ja sukan sa'a ni a, sukan kúkanu ini ni
ya a chi ja va'a xen-xeen kúu, vaa sa'a i ja
jin kuni ñayii ma ndaka ja vii ja va'a iyo nuu
yo'o ja ka iyo o ji'in Cristo Jesús o a.
7 Te ni ka ndusii ini xeen sa, te ni ka ndani'i
sa tnu'u kanu ini, ja sukan kútoo ni tna'a o
a. Vaa ja sukan sa'a ni a, te ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si ma ja ñatuu na ja u'vi-ka ka sa'a
i ma, ni ka ndani'i i tnu'u kanu ini.

Pablo ma, jikan-ta'vi de nuu Filemón ma ja na ndakuan-ta'vi de Onésimo ma

8 Chukan kúu ja ja maa Cristo ma, te visi
iyo sa ja kuu tatnuni sa ja sa'a ni sukan iyo
ja sa'a ni ma,
9 kovaa ja ka kutoo tna'a o a, chukan kúu ja
saña ja kúu sa Pablo a, ja jâ ni kuu nija'nu
sa, te vitna ja yinee sa vekaa ya kuechi ja
káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo a
nuu ndaka ñayii ma, te jikan-ta'vi sa ja sa'a
ni ja vii ja va'a
10 ja kuu Onésimo ma, vaa maa sa ni
kaxtnu'u tnu'u Su'si o a nuu de nuu yinee
sa vekaa a, te chukan kúu ja sa'ya maa sa
kúu de nuu Su'si ma.
11 Vaa nuu ñatuu kuni-ka de tnu'u Su'si o a
chi masu in tee jiniñu'u kúu de nkuu. Kovaa
vitna chi in tee jiniñu'u ndija ni nduu de
nuu ni ji'in nuu sa a, sukan kúni ka'an ja
nani de ma.
12 Te maa de ndatetniñu sa ndajaa de nuu
iyo ni a, te ndakuan-ta'vi ni de kuenda
tnu'u ja maa sa ni kenda.
13 Visi kúni sa ja na kendoo de ya'a te
kunukuechi de nuu sa nuu tniñu maa ni,
nani yinee sa vekaa ya,
14 kovaa ñatuu ni sa'a sa sukan, nú masu ja
onde ndajaa de nuu iyo ni a, te nú kúni maa
ni ja ndatetniñu ni de kii de ja chindee ña'a
de, sukan-va'a ko kuu sukan jani ini maa ni.
Kovaa masu xtetuu ña'a sa ja sa'a ni sukan,
su'va sa'a ni ja va'a sukan kúni maa ni.
15 Xi saa ja ni kuu sa'a ma, in ja ni jani
ini maa Su'si ma kúu, te ni jikayata de nuu
ni jaku kivi ma, sukan-va'a kuni de tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si o a, te ja ndakokuiñi de
ma, te ndakuan-ta'vi ni de ja koo ni ji'in de
ni-kani ni-jika.
16 Te másu ko kuu-ka de tee xtetuu ni ja
kunukuechi de nuu ni sukan ni yo sa'a ni
onde xi'na-ka ma. Vaa vitna chi in tee va'a
jâ ni nduu de, te katanuu ñukuun ña'a de,
vaa in ñani o kúu de, te ka kutoo tna'a xeen
o ji'in de. Te sukan kúu de nuu maa sa a,
te kuiti sukan tna ko kuu de nuu maa ni,
vi Filemón, vaa ni iyo de ji'in ni kua'a kivi,
te kuiti kútoo ni de, te vi'i-ka ja vitna ja ka
iyo o ji'in de nuu Iya Tátnuni a, kuiti kutoo
xeen-ka ni de.
17 Nú tnu ka'an o ja ka ketna'a ini o, te
ndakuan-ta'vi ni de kuenda tnu'u ja maa sa.
18 Te nú nawa ni skenaa ni ja kuechi de, xi
nawa tavi de nuu ni, te ndasonee ni nuu
kuenda maa sa ma.
19 Te maa sa ndachuya'vi, vaa suni tavi tna
ni nuu sa, vaa saña ni ka'an tnu'u Su'si ma
nuu ni, te ni jan-ta'vi ni, te ni ndaxsama
ña'a ya ja ni nduu ni in ñayii va'a. Te nda'a
maa sa ja kúu sa Pablo a, tée sa ja maa sa
iyo ja ndachuya'vi sa nuu ni.
20 Saa vi, ñani, te ja maa Iya Tátnuni ma, te
jikan-ta'vi sa nuu ni ja na ndataa ni tnu'u
kanu ini ja sukan sa'a ni ma, te koo va'a sa.
21 Te tée sa nuu ni, vaa kúkanu ini sa ja
kandija ni ja ká'an sa a, te vaa jâ jini sa ja
kua'a-ka sa'a ni sana ja ká'an sa a.
22 Te suni satu'va ni nuu koo sa, vaa ndetu
sa ja ko kuu sukan ka jikan-ta'vi ni nuu
Su'si o a, te jaan sa jan koto ña'a sa.

Sukan ka ndakan-tnu'u ñaña'a ndaka tee ka iyo ji'in Pablo ma tee kúu Filemón ma

23 Te ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña Epafras
tee ka yinee ji'in sa vekaa a ja kuechi ja ka
kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Cristo Jesús
o a,
24 ji'in Marcos ya, ji'in Aristarco ya, ji'in
Demas ya, ji'in Lucas ya, tee ka jinukuechi
ji'in sa nuu Su'si o a.

25 Te maa ja vii ja va'a ja ni skuta'vi ña'a
Jesucristo iya tátnuni nuu o a na koo ini
anua ndaka ni a. Te sukan kó kuu.

Carta ni sa'a in tee ja ni tetniñu de nuu ñayii judío ma ja ka ka'an i sa'an hebreo ma te ka kukanu ini i Jesucristo ma

Vitna, te onde Sa'ya maa Su'si ma ni tetniñu ya, ja kaxtnu'u ya nuu o

1 Su'si ma, ni ka'an ya kua'a jichi nuu tna'a o ñayii jana'a ma. Te kua'a xeen jichi ni nduku ya naxe kaxtnu'u ya tnu'u maa ya ma nuu tna'a o ma. Te tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a ya ma, ni ka yo ndaka'an de nuu tna'a o ma.
2 Kovaa vitna ja ve ndi'i ñuu ñayivi a chi ûni ni tetniñu Su'si ma Jesucristo Sa'ya maa ya ma, ja kaxtnu'u ya nuu o naxe jin ko sa'a jin ko kuu o. Te ja maa Sa'ya ya Jesucristo ma, te ni ka kuva'a ndaka ja ka iyo a, te ni sa'a maa Su'si ma ja Sa'ya ya Jesucristo ma ni nduta'vi ndaka ja ka iyo ni-ka'nu a.
3 Te maa Sa'ya ya ma kúu ja yé'e ni'ni ma, te ka jini o jayiñu'u Su'si ma. Te sukan kaa maa Sa'ya ya ma, sukan kaa maa Su'si ma. Te ja maa tnu'u ndee tnu'u ndatnu Sa'ya ya ma, te ka iyo ndaka ja ka iyo a. Nuu ni jinu ni ndasa'a vii ni ndasa'a ndoo ña'a Sa'ya ya ma yo'o, te ni nukoo ya xiñi kua'a nuu núkoo Su'si ma ja tátnuni ya ma onde andivi ma.
4 Te ja ni sa'a ya sukan ma, te ni kuta'vi ya ja konani ya Sa'ya Su'si ma, vaa ja kanuu xeen-ka kúu ja ni sa'a ya ma sana ja ka sa'a ángel ma.

Jesucristo Sa'ya Su'si ma, kanuu-ka ya sana saa ja jin kuu ángel ma

5 Vaa masu nama uun ni jiña'a Su'si ma nuu in ángel ma:
Ro'o kúu Sa'ya ri,
te maa ri ni sa'a ña'a vitna.
Kovaa nuu Sa'ya maa ya ma chi sukan ni jiña'a ya.
Te ni masu nama uun ni ka'an ya ja kuu ni-in ángel ma sa'a:
Maa sa ko kuu Yuva i,
te maa i ko kuu Sa'ya sa.
Kovaa ja kuu Jesucristo ma chi sa'a ni ka'an ya:
Maa sa ko kuu Yuva ya,
te maa ya ko kuu Sa'ya sa.
6 Suni kivi ni kuni ya ja ndaka ñayii ñuu ñayivi a, jin kuni i Sa'ya ya xinañu'u ma, sa'a ni ka'an ya:
Ndaka ro ja ka kuu ro ángel ma,
jin ndachiñu'u ro ya.
7 Ja ndaa kúu ja ká'an tnu'u ya ma sa'a ja jin kuu ángel ma:
Vaa maa ya sa'a ja ángel ma chi masu kuni ndijin o i nde kuan koo i ma,
te maa ya sa'a ja ka jinukuechi ángel ma sukan kúu ñu'u ndú'va ma.
8 Kovaa ja kuu Sa'ya ya ma chi sa'a ká'an tnu'u ya ma:
Su'si kúu ni, te nuu núkoo ni ja tátnuni ni a chi ni-kani ni-jika koo i,
te bastón yinda'a ni a chi káxtnu'u i ja sa'a ndaa sa'a ndija ni.
9 Ni kutoo ni ja va'a ja ndaa ma,
te ni saxiko ni ja u'vi ma.
Chukan kúu ja ni ndakaji ña'a maa Su'si ma,
te ni chi'i ña'a ya aceite ja na ndusii ini ni,
vaa maa ni kanuu-ka sana ndaka i ma.
Sa'a ká'an tnu'u Su'si ma.
10 Te ká'an tna tnu'u ya ma:
Maa ni kúu Iya Tátnuni ma,
te maa ni ni sa'a onde xinañu'u ma ñuu ñayivi a, ji'in andivi a
chi nda'a maa ni ni sa'a ni ma.
11 Te visi na jin naa maa i, kovaa ndijin chi koo ni ni-kani ni-jika.
Te ndaka maa i chi jin yii i,
sukan ka yii sa'ma ka ne'nu ñayii ma.
12 Te sukan-ni ka ndaxsama i sa'ma ka ne'nu i ma,
sukan ndaxsama ni andivi a, te jin ndujaa i.
Kovaa maa ni chi suni maa ni kúu,
te ñatuu na kivi ja kûu ni.
Sa'a ká'an tna tnu'u Su'si ma ja kuu Sa'ya ya ma.
13 Vaa Su'si ma, masu nama uun ni jiña'a ya nuu ni-in ángel ya ma:
Kunukoo xiñi kua'a ri a.
Kovaa nuu Sa'ya ya ma chi ni jiña'a ya:
Kunukoo ro'o xiñi kua'a ri a,
onde nú ni kundee ri ja ni ndenda koo ñayii ñatuu ka kunimani nuu o ma chii ja'a ro a,
te kuiñu ndoso ro i.
Sa'a ni jiña'a Su'si ma nuu Sa'ya ya Jesús ma.
14 Te ndaka ángel ma chi ka iyo i ja jin kunukuechi i nuu Su'si ma, te ni tetniñu ya i ja jin chindee i ñayii ka iyo ja jin ndani'i ta'vi i ma, visi masu nde ka nde'ya o ángel ma.

2

Jín ko ndi ini o ja katanuu o tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a sukan-va'a jin ndani'i ta'vi o

1 Chukan kúu ja jiniñu'u ja ni-yu'u ni-ini o jin katanuu-ka o tnu'u vii tnu'u va'a ni ka jiniso'o o ma, nasa yukan, te jin ski'in o ichi ndaa Su'si o a.
2 Vaa tnu'u ni tatnuni Su'si ma ja ni ka kaxtnu'u ángel ma nuu Moisés ma, te ni yo

ndaka'an de nuu ñayii ma. Te nú na in ni
jiso kuechi ma chi ûni sukan ká'an tnu'u ni
tatnuni Moisés ma, sukan ni yo ndachunaa
i.
3 Te nú sukan, te yo'o, ¿naxe jin kaku o,
nuna jin xtaya o te jin skenaa o ja ka'nu
xeen ni taa Su'si ma, ja jâ ni ka kaku o
nuu ja u'vi ma? Vaa tnu'u ya'a chi maa
Iya Tátnuni ma ni kaxtnu'u nuu ñayii ni
ka jiniso'o xinañu'u kuiti ma, te ni ka yo
ndaka'an i nuu yo'o ja sukan ko kuu.
4 Te kua'a seña ji'in milagru ni sa'a Su'si
ma, sukan-va'a jin kandija o tnu'u ni ka
yo ndakaxtnu'u de ma, te ni tetniñu ya
Xtumani maa ya ma nuu in in o ma, sukan
ni kuni maa ya ma.

Jesús ma kúu iya ni sa'a ja jin ndani'i ta'vi o

5 Vaa masu nde ni xndoo Su'si ma nuu
nda'a ángel ma ñuu ñayivi jaa ka ndetu o ma
tna'a ja ka ka'an sa a.
6 Kovaa nuu nda'a ñayii ma ni xndoo ya
ndaka, vaa nuu tutu ndee tnu'u Su'si o a
ká'an sa'a:
¿Nawa kúu ñayii ma, ja ndaka'an ni i?
¿Te nawa kúu sa'ya tata ñayii ma, ja
ki'in ni jin chindee ni i?
7 Te ni sa'a ni ja jaku-ni kivi ka ndanuu-ka
ángel ma sana maa ñayii ma,
te ni wa'a ni in corona,
te vivii ni wa'a ni jayiñu'u ñayii ma,
te ni sunkani ni ñayii ma ja jin ko koto i
ndaka ja ni sa'a ni ji'in nda'a ni a.
8 Te ni xndoo ni ja jin tatnuni ñayii ma nuu
ndaka ja ni sa'a ni ma.
Te ndaka tu'u ni xndoo Su'si ma nuu ñayii
ma ja jin ko tatnuni i ma. Kovaa ñatuu jin
kuni-ka o ja kenda ja sukan ko kuu.
9 Kovaa ka jini o ja Jesús ma kúu iya
ni ndo'o ni neni nuu tniñu ndaka o a, te
chukan kúu ja ni sa'a Su'si ma ja ángel ma,
ni ka nduu i ja ka ndanuu-ka jaku-ni kivi
sana maa Jesús ma. Te Jesús ma, ni ni'i ya
corona ya ma, te ni ni'i ya jayiñu'u ya ma,
kuechi ja ni ndo'o ni neni ya ma te ni ji'i ya
nuu tniñu ndaka o a. Te sa'a ni sa'a Su'si
ma, ja ni kutoo ña'a ya yo'o ma.
10 Vaa maa Su'si ma ni sa'a ndaka ja ka
iyo a, te ja maa ya, te ka iyo ndaka ja ka iyo
a. Te maa ya kúni ja ndaka sa'ya ya ma, jin
kenda koo i nuu iyo jayiñu'u ya ma. Chukan
kúu ja ni sa'a Su'si ma ja Jesucristo ma, ni
ya'a ya nuu ndaka tnundo'o tnuneni ma, te
onde sukan ni sa'a ndi'i kuiti Jesucristo ma,
sana ni ka ndani'i ta'vi o a.
11 Vaa maa ya ni sa'a ja ni ka ndusiin o nuu
ja u'vi ma. Te yo'o ja ñatuu-ka na ja u'vi ka
sa'a o a chi in-ni Yuva o ji'in ya. Te chukan
kúu ja masu nde kúkan-nuu ya ja ka'an ya
ja ndi-tna'a ñani o ji'in ya, xi ndi-tna'a ku'va
o ji'in ya.
12 Vaa sa'a ká'an tutu ndee tnu'u maa ya ma:
Kaxtnu'u sa nuu ñani sa ma ji'in nuu ku'va
sa ma na in kúu ni,
te nuu ka ndatna'a ndaka sa ma, te kata
sa ja ndachiñu'u ña'a sa,
kúu ya ká'an ya.
13 Te suni ni ka'an tna ya:
Kúkanu ini sa Su'si ma.
Te suni sa'a ni ka'an tna ya:
Ya'a ka iyo sa ji'in ñayii ni taa ya ma, ja ni
ka nduu i sa'ya ya ma,
kúu ya ká'an ya.
14 Vaa ñayii ma chi yikikuñu-ni ka kuu i,
te suni sukan tna ni kii ñayivi Jesús ma, te
ni ji'i ya nuu krusi ma, sukan-va'a xnaa ya
tachi suchi sa'a ja ka ji'i ñayii ma, vaa ni
kundee maa i ja ni tatnuni i nuu ñayii ma,
15 vaa kuechi ja ka yu'u ñayii ma ja jin kûu
i ma, te ni ka yo jinukuechi i nuu tachi ma.
Kovaa kuu sa'a Jesús ma ja jin ndayaa i nuu
tachi ma, nuna jin kukanu ini i ya ma.
16 Vaa ja ndaa ndija kúu ja masu ni kii ya
ja chindee ya ángel ma chi su'va yo'o ja ka
kuu o sa'ya tata Abraham ma ni sa'a ya ja
jin ndani'i ta'vi o.
17 Chukan kúu ja ni jiniñu'u ja ni kii ya, te ni
kaa ya sukan kaa ñayii ma, sukan-va'a kuu
kunda'vi ini ya i ma. Te ni kenda ya ja kuu
ya sutu tátnuni nuu ndaka sutu ma te sa'a
ndi'i sa'a tu'u ya sukan kúni maa Su'si ma,
vaa maa ya ndo'o neni ma, te onde sukan
ma, sana sakanu ini Su'si ma kuechi o ma.
18 Vaa maa Jesús ma ni ndo'o ni neni ja ni
jitotnuni ña'a tachi ma, sukan-va'a nú ndija
ya ja sa'a ya sukan ni tatnuni Su'si ma. Te
vitna chi ka jini o ja iyo tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ja chindee chituu ña'a ya ora
kúni tachi ma ja kototnuni ña'a i yo'o ma.

3

Kanuu-ka tniñu sa'a Jesús ma sana tniñu ni yo sa'a Moisés ma

1 Chukan kúu ja ndaka ni ja ñatuu-ka na
ja u'vi ka sa'a o ma, ja ni ndakana ña'a Su'si
ma ja jin koo o nuu iyo ya ma, jín kona'a o
ja Cristo Jesús ma chi iya ni tetniñu Su'si
ma kúu ya, te sutu tátnuni nuu ndaka sutu
ma kúu ya. Sukan jín ku'un ini o te jín ka'án
ndaka yo'o ja ka kandija o ya a.
2 Vaa Jesús ma chi ñatuu ni jani uu, ni jani
uni ini ya, te ni chunaa ya nuu tniñu o
ma, sana ni ka ndani'i ta'vi o, vaa sukan
ni tatnuni Su'si ma ja sa'a ya ma. Vaa suni
sukan tna ni yo kuu Moisés ma ji'in ndaka
tna ñayii ni ka iyo nuu Su'si o ma, vaa ni
kandija de ja ni tatnuni ya ma.
3 Kovaa jayiñu'u xeen-ka kúu ja ni sa'a Jesús
ma sana Moisés ma. Vaa suni sukan tna
kúu ji'in ñayii sa'a ve'e ma chi suu i ni'i
xeen-ka jayiñu'u sana maa ve'e ni sa'a i ma.

4 Vaa ndaka ve'e ma chi iyo in ñayii ni sa'a,
kovaa maa Su'si ma ni sa'a ndaka ja iyo a.
5 Te suni sukan tna ni yo kuu Moisés ma,
ja ni-yu'u ni-ini de ni yo jinukuechi de nuu
ñayii ni ka iyo nuu Su'si ma. Te ndaka ja ni
yo sa'a de ma, te ndakani Su'si ma nuu yo'o.
6 Kovaa Cristo ma chi Sa'ya maa Su'si ma
kúu ya, te tátnuni ya nuu yo'o ja ka kuu o
ñayii ka iyo nuu Su'si ma. Te sukan jin koo
o ji'in ya ni-kani ni-jika, nuna jin konukuiñi
va'a o nuu ya a te jin kanda o te jin kondetu
o ya.
7 Chukan kúu ja sa'a ni ka'an Xtumani
Ndios ma nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma:
Te nuna jin koniniso'o o vitna tnu'u ká'an
Su'si o ma,
vaa sa'a ká'an ya:
8 "Te máko jin sa'a ndee ni ini anua ni a,
sukan ni ka sa'a so'o tna'a ni ma,
te ni ka jitotnuni i Su'si ma kivi nuu ni
ka iyo i nuu ñatuu kuiti nawa iyo ma.
9 Yukan ni ka jitotnuni ña'a yuva ni ma,
nú Su'si kúu sa te nú kuu kua'a sa nawa
ka jiniñu'u de ma,
te ni ka jini maa de ndaka ja ni yo sa'a, ni
yo kuu sa uu xiko kuiya ma.
10 Te kuechi ja sukan ni ka sa'a ña'a de ma,
te ni ndakiti ini sa nuu ndaka ñayii
yukan,
te ni ka'an sa:
Ndimaa ka ñu'u ya'a ka ñu'u yukan-ni
ini ñayii ya'a,
te ni ñatuu ka jini i ichi ndaa káxtnu'u o
ya.
11 Chukan kúu ja nuu ni ndakiti ini sa ma,
te ni ka'an sa:
Masu jin kivi koo i nuu ni satu'va o ja jin
ndatatu i ma",
kúu ya ká'an ya.
12 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu o
sa'ya Su'si o a, jin ko koto va'a ni maa ni, te
ni a in ni ko ku'un ini ja ko sa'a ni ja u'vi
ma te masu kandija-ka ni Su'si o iya teku
ma te ndakakayata ni nuu ya ma chi masu
va'a-ni.
13 Su'va jin ndaka'an-so'o nuu tna'a jin
ndaka'an-so'o nuu tna'a ni ndaka kivi
ndaka kivi, vitna ja ká'an-ka Su'si o a nuu o
a, sukan-va'a ni-in ni, ñatuu ko xnda'vi ña'a
ja u'vi ma, te ko ndakuiso kuechi ni, te ko
ndasa'a ndee ni ini anua ni a.
14 Vaa yo'o chi jin ni'i o ndaka ja skuta'vi
ña'a Cristo ma, nuna jin konukuiñi va'a o te
jin kukanu ini o ya, sukan ni ka jini o onde
xinañu'u ma,
15 nani ká'an-ka Xtumani Ndios ma nuu o
sa'a:
Te nuna jin koniniso'o o vitna tnu'u ká'an
Su'si o ma,
vaa sa'a ká'an ya:
"Te máko jin sa'a ndee ni ini anua ni a,
sukan ni ka sa'a so'o tna'a ni ma."
16 ¿Nde in ka kuu ñayii ni ka jiniso'o ja
ni ka'an Su'si ma, sani te ni ka sa'a i ja ni
ndakiti ini ya ma, ka jani ini ni? Ndaka maa
ñayii ñuu Israel ma, ja ni ka iyo i ñuu Egipto
ma, te ni ndene'e ña'a Moisés ma, ka kuu i.
17 ¿Te nde ñayii ni ndakiti ini Su'si ma nuu i
uu xiko kuiya ma? Suni maa ñayii ni ka nde
koo ñuu Egipto ma, te ni ka sa'a i ja u'vi ma.
Chukan kúu ja ni ka ji'i i, te ni ka kendoo
yikikuñu i ma nuu ñatuu kuiti nawa iyo ma
ichi kuan koo i ma.
18 ¿Te nde in xi-nuu ni jiña'a Su'si ma ja
masu jin kivi koo i nuu ni satu'va ya ja jin
ndatatu i ma? Suni nuu maa ñayii ñatuu ni
ka kandija ja ni yo tatnuni Su'si ma nuu i
ma.
19 Te ka jini o ja masu ni ka kivi koo ñayii
ya'a nuu jin ndatatu i ma, kuechi ja masu
ni ka kandija i ja ni skuiso Su'si ma.

4

1 Chukan kúu ja yo'o, vitna ja nune-ka
nuu ni satu'va Su'si ma ja jin kivi koo o te
kuu jin ndatatu o ma, sukan ni skuiso ya
ma, jiniñu'u ja jín ko ndi ini o, nasa yukan,
te nde ni masu kundee ja kenda ni yukan.
2 Vaa suni sukan ni ka kaxtnu'u i tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si o a nuu o a, sukan tna
ni kaxtnu'u Su'si ma nuu ñayii yukan ma.
Kovaa masu nde ni jiniñu'u ja ni ka jiniso'o
i ma, vaa masu nde ni ka kukanu ini i Su'si
ma.
3 Kovaa yo'o ja ni ka kandija o ja ni ka'an
Su'si ma, kuu jin kivi koo o nuu ni satu'va
ya ja jin ndatatu o ma. Kovaa sa'a ká'an
Su'si ma ja jin kuu ñayii ñatuu ka kandija
ya ma:
Chukan kúu ja nuu ni ndakiti ini sa ma,
te ni ka'an sa:
Masu jin kivi koo i nuu ni satu'va o ja jin
ndatatu i ma,
kúu ya ká'an ya, chi vaa Su'si ma, jâ ni xsinu
ya ndaka ja ni sa'a ya ma, onde nuu ni sa'a
ya ñuu ñayivi a.
4 Vaa nuu tutu ndee tnu'u Su'si o a chi sa'a
ká'an:
Te kivi ku-uja ma, te ni ndatatu Su'si ma,
vaa jâ ni ndi'i ja ni sa'a ya ma.
5 Te ni ka'an ya in-ka jichi:
Masu jin kivi koo i nuu ni satu'va o ja jin
ndatatu i ma,
kúu ya ká'an ya.
6 Kovaa ka kuni-ka ñayii ja jin kivi koo
i nuu ni satu'va Su'si ma ja jin ndatatu i
ma, vaa kuechi ja ñayii ni skuiso ya nuu i
xinañu'u ma chi ñatuu ni ka kandija i ya te
ñatuu ni ka kivi koo i nuu jin ndatatu i ma.
Sukan ni kuu kivi yukan.
7 Chukan kúu ja vitna kúu in-ka kivi ja
ndákaxtnu'u ya, sukan ni ska'an ya David
ma, nuu ni ka'an de ma:

Te nuna jin koniniso'o o vitna tnu'u ká'an
Su'si o ma,
vaa sa'a ká'an ya:
“Te máko jin sa'a ndee ni ini anua ni a.”
8 Vaa nute Josué ma, ni kundee de ja jin kivi
koo ñayii ma nuu jin ndatatu i ma chi masu
ndaka'an-ka Su'si ma in-ka kii a.
9 Chukan kúu ja nune-ka nuu ni satu'va
Su'si ma, ja jin ndatatu ñayii kúu ñuu ya ma.
10 Ndeva'a-ni na in ñayii kúni ja kivi i nuu
ni satu'va Su'si ma ja ndatatu i ma chi
ndatatu i, te masu satniñu-ka i, vaa sukan
ni ndatatu maa Su'si ma nuu ni jinu ni sa'a
ya ndaka ma.
11 Chukan kúu ja jín ko ndi ini o te jín tnuñu
o ja jin kivi koo o nuu ni satu'va Su'si ma
ja jin ndatatu o ma, sukan-va'a ñatuu ni-in
o skenaa te ndo'o sukan ni ka ndo'o ñayii
jana'a ma ja ñatuu ni ka kandija i ja ni ka'an
Su'si ma.
12 Vaa tnu'u Su'si o a chi téku i, te iyo tnu'u
ndee tnu'u ndatnu i, te xeen-ka i sana ja
kuu yuchi kúu espada ma ja nduu nuu i ma
xeen ma. Te chukan kúu ja tnu'u Su'si o a
chi kívi i onde ini anua ñayii ma, ni-ka'nu
ni-tu'u yikikuñu i ma, te sa'a i ja ndátuu
ndandaa naxe iyo naxe kúu ñayii ma, naxe
jani ini i ma, ji'in nawa ñu'u ini i ma.
13 Vaa ñatuu ni-in ja ni sa'a Su'si ma ko
kuyu'u nuu iyo ya ma te masu kuni ya chi
su'va nune nda'a, te nde'ya ndi'i kuiti ya,
vaa nuu maa ya jin ndakua'a o kuenda ma.

Jesús ma kúu sutu tátnuni nuu ndaka sutu ma

14 Vaa maa Jesús Sa'ya Su'si ma kúu sutu
tátnuni nuu ndaka sutu ma, te maa ya kúu
iya ni ndaa onde andivi ma te ndí ini ya
naxe jin koo va'a o nuu ya. Te chukan
kúu ja jiniñu'u ja jín konukuiñi va'a o, te jín
kukanu ini-ka o ya, sukan ni ka ka'an o nuu
ni ka jan-ta'vi o ya ma.
15 Vaa Jesús ma, iya kúu sutu tátnuni nuu
ndaka sutu ma, visi ñatuu na ja u'vi ni sa'a
ya ma, kovaa jini ya sukan ska'an ña'a tachi
ma ja jin sa'a o ja u'vi ma, te kúnda'vi ini
ña'a ya.
16 Te chukan kúu ja jiniñu'u ja jín kukanu
ini o ya, te jín koo o jín tu'va-ka o nuu núkoo
ya ja kúnda'vi ini ña'a ya ma, sukan-va'a jin
ni'i o ja vii ja va'a skuta'vi ña'a ya ma, vaa
maa ya kúu iya kúnda'vi ini ña'a, te chindee
kunu ña'a ya ora jiniñu'u o a ja chindee ña'a
ya ma.

5

1 Vaa ndaka tee ni yo kaji Su'si ma ne'un
ñayii ma ja jin ko kuu de sutu jin tatnuni
nuu ndaka sutu ma chi ni ka yo kenda koo
de nuu Su'si ma ja jin ndakua'a de nawa ka
yinda'a ka yija'a ñayii ma ni yo jan koo i ma,
sukan-va'a ndasakanu ini Su'si ma kuechi
ni ka sa'a i ma.
2 Vaa sutu ma chi ñayii-ni kúu tna de, te jini
de sukan xtna'a ña'a tachi ma ja ka iyo o
ñuu ñayivi ya. Te chukan kúu ja jaku'ni ini
de nuu ñayii ñatuu jin jaku'ni-ka ini ma, ji'in
nuu ñayii ni ka ski'in maa i ma te ñatuu ka
jini i nawa ka sa'a i ma.
3 Te kuechi ja jini de ja ni-in ja u'vi koo
nuu Su'si ma, te chukan kúu ja jiniñu'u ja
ndakua'a maa de xinañu'u nuu Su'si ma in
kiti ja kuu maa de ma, sana ndakua'a de
kiti nuu Su'si ma ja jin kuu ndaka-ka ñayii
ma, sukan-va'a na sakanu ini ña'a Su'si ma.
4 Masu na in kuu kaji i maa i ja ko kuu i
sutu tátnuni nuu ndaka sutu ma, nú masu
ja maa Su'si ma kúu iya kána ña'a ja ko kuu
o sutu tátnuni nuu ndaka sutu ma, sukan ni
sa'a ya ji'in Aarón ma.
5 Suni tna Cristo ma, masu nde ni
ndachiñu'u ya maa ya ja ka'an ya ja sutu
tátnuni nuu ndaka sutu ma kúu ya. Su'va
maa Su'si ma ni ndachiñu'u Cristo ma, nuu
ni ka'an ya ma:
Ro'o kúu Sa'ya ri,
te maa ri ni sa'a ña'a vitna.
6 Vaa suni sukan tna ká'an in-ka nuu ndee
tnu'u Su'si o a:
Maa ro kúu sutu ni-kani ni-jika,
sukan ni yo kuu tee kúu Melquisedec
ma,
ja ni yo kuu de sutu ma.
7 Te nuu ve kuyatni ora ja jin ka'ni i
Cristo ma, te ni kayu'u nini'i ya, te nda'yu
ya jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma, vaa Su'si ma
chi kuu sa'a ya ja kaku Cristo ma ja masu
kûu ya ma. Te Su'si ma chi ni jiniso'o ya
ja ni jikan-ta'vi Cristo ma, vaa ndaka ja ni
tatnuni Su'si ma ni yo kandija Cristo ma.
8 Te visi Sa'ya maa Su'si ma kúu ya, kovaa
ja ni ndo'o ni neni ya ma, te ni kutu'va ya
ja kandija ya nuu Yuva ya ma.
9 Te ja ni kundee ya ja ni sa'a ya ndaka ja
iyo ja sa'a ya ma, te ni nduu ya iya sa'a ja jin
ndani'i ta'vi ñayii ma. Chukan kúu ja yo'o
ja ka kandija o ya a, ni sa'a ya ja jin ndani'i
ta'vi o te jin koteku o ni-kani ni-jika.
10 Te maa Su'si ma ni xnani Cristo ma sutu
tátnuni nuu ndaka sutu ma, sukan ni yo kuu
tee kúu Melquisedec ma ja ni yo kuu de
sutu ma.

Jín ko kuu o ñayii jâ ni ka teku ini, ja jin jaku'ni ini o ja ni sa'a Jesús ma ja jin kuu o, te má jin ndakakayata o nuu Su'si ma

11 Siki ja kuu tee ni yo nani Melquisedec
ma chi iyo xeen ja ka'an sa. Kovaa yii xeen
ja jin jaku'ni ini ni, vaa maa ni chi kuee
xeen ka jaku'ni ini ni.
12 Vaa ndijin chi su'va teskua'a ja jin ko
kuu ni, kovaa su'va ka kuni ni ja jin
ndakaxtnu'u tuku i tnu'u Su'si o a sukan ni

ka kaxtnu'u i nuu ni onde xinañu'u ma, te
vitna ja ni kuu kii ja ka jini ni tnu'u Su'si o
a. Te sukan ka kuu lulu ma ka kuu ni, vaa
ka kuni ni ja jin taa i lechi ma-ni jin ko'o ni.
Te masu nde ka kuni ni ja jin kaa ni ndeyu,
sukan ka kuu ñayii jâ ni ka teku-ka ini i ma.
13 Te ndaka ñayii ka jani ini ja lechi ma-ni
jin ko'o i ma chi masu nde ka iyo tu'va i ja
jin jaku'ni ini i tnu'u Su'si o a ja kaxtnu'u
naxe jin ko kuu i ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa
ma. Vaa kuenda tnu'u ja lulu-ni ka kuu i
ma.
14 Kovaa ndaka ñayii jaa ndeyu ma chi jâ
ni teku ini i, vaa jâ ni kutu'va i, te jâ jini i
ndasa'a i kuenda na nde a kúu ja va'a ma,
ji'in na nde a kúu ja u'vi ma.

6

1 Chukan kúu ja yo'o ja ni kuu kii-ka ka
jini o tnu'u Su'si o a te jâ ni ka kutu'va o
tnu'u ni kaxtnu'u Cristo ma, te vitna jín ko
ndi ini o ja jin skua'a-ka o tnu'u vii tnu'u
va'a ya ma sukan-va'a jin kua'nu-ka o nuu
ya te jin ni'i ini o naxe jin ko sa'a jin ko kuu
o. Te máko jin kendoo o ja jin ndakaxtnu'u
nuu tna'a o ndimaa tnu'u jâ ni ka kutu'va o
onde xinañu'u ma nuu ni ka kandija o Su'si
ma, ja naxe ndakani ndaka'vi ini o ma te
máko sa'a-ka o ja u'vi ma ja sa'a ja skenaa
o maa o ma, ji'in ja naxe jin kukanu ini o
Su'si ma, vaa jâ ni ka kutu'va o ma te ka
kukanu ini o ya a.
2 Te máko jin ndakaxtnu'u nuu tna'a-ka
o naxe jin kuandute o ma, ji'in naxe jin
kakan-ta'vi o nuu Su'si ma te jin sonee o
nda'a o siki ñayii ma, ji'in sukan jin ndateku
ñayii ma te ndakan Su'si ma kuenda nuu
ñayii ma, vaa ndaka jâ ka jini o a.
3 Te chukan kúu ja na jin ko ndi ini o ja na
jin skua'a o ja yii-ka ma, nuna taa maa Su'si
ma tnu'u.

4 Vaa jâ ka jini o ja ñayii jâ ni ka jini i
nde a kúu ja va'a nde a kúu ja u'vi ma, te
jâ ni ka kuta'vi i ja vii ja va'a ni wa'a Su'si
iya iyo onde andivi ma, te jâ ni ka kuta'vi i
Xtumani Ndios ma,
5 te jâ ni ka kutu'va i tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si o a, te jâ ni ka jini i ndaka sukan iyo
ja jin ko kuu kivi ki'in o a,
6 te nuna jin ndakakayata i nuu nda'a Su'si
o a chi masu ka jini o nuna jin kundee o ja
jin ndakokuiñi i nuu Su'si o a te jin ndakani
jin ndaka'vi ini i. Te nú sukan na jin sa'a i
ma, te kuenda tnu'u ja ka yikuu tuku i ka
ndakata kaa i Sa'ya Su'si o ma in-ka jichi
nuu krusi ma kúu, sukan-va'a xi ma naa
kuechi i ma in-ka tuku jichi. Te ja sa'a ka
sa'a i ma, ûni ka kasiki ndee i ya.

7 Vaa sukan kúu nuu ñu'ú ya, sukan ka
kuu o, ja nuna kuun savi ma, te iyo nuu
ñu'ú ja nána ndaka ja va'a ja kuu kaa ñayii
jitu ma, te ñu'ú yukan chi ni'i i ja va'a ja
skuta'vi ña'a Su'si ma.
8 Kovaa iyo nuu ñu'ú ja nanimaa tnu iñu
nanimaa yi'i ja masu nde kuatniñu o ma
nána, te ja iyo tu'va i ja sani te ka'an u'vi
Su'si ma ja kuu i, te kayu i, te naa i.

9 Te visi sukan iyo ja ka ka'an sa a, kovaa
ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, kúkanu
ini sa ja sukan kúu ñu'ú nuu kána ndaka ja
va'a ma ka kuu ni, na ko ka'an o ja ka iyo
ni ichi nuu ndani'i ta'vi o ma.
10 Vaa Su'si o a chi ndimaa sa'a ndaa ya,
te masu ndunaa ya ja ka sa'a ka kuu ni a,
sukan ni ka keja'a ni ka kutoo ni ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si o a, te ka jinukuechi ni nuu
i ma, te sukan tna ka sa'a ka kuu ni onde
vitna.
11 Ja ka kúni sa kúu ja sa'a jin ko kuu ni, te
jin ko ndi ini ndi-in ndi-in ni ja jin ko sa'a
ni ja vii ja va'a onde jinu ma, sukan-va'a jin
ni'i ni ja ka ndetu o ja jin ni'i o ma,
12 sukan-va'a máko jin kava kuxi ni, su'va
jin sa'a ni sukan ni ka yo sa'a tna'a o ma,
ja ni ka yo kukanu ini de Su'si ma, te ni ka
kanda de, te ni ka ni'i de ja ni skuiso Su'si
ma.

13 Vaa kivi ni skuiso Su'si ma nuu Abra-
ham ma ja kua'a ya ma chi ni jiña'a ya ja ja
maa ya ma te ni'i de ja ni skuiso ya ma, vaa
masu na in-ka Su'si, nú masu ja maa in-ni
ya kúu.
14 Sa'a jiña'a ya: “Ja ndaa ndija kúu ja kua'a
ja va'a sa'a ña'a sa, te jin koo kua'a xeen
sa'ya tata ni”, kúu ya jiña'a ya.
15 Te ja ni kanda de ja ni yo ndetu de ma, te
ni ni'i de ja ni skuiso ya ma.
16 Kovaa ñayii ma chi ka skuiso i ja maa Su'si
ma, te nú sukan ka ka'an i ma chi masu kuu
nawa ka'an-ka o, vaa ja ndaa kúu.
17 Vaa Su'si ma chi ni kuni ya ja kaxtnu'u
kaji kaji ya nuu ñayii jin ni'i ja skuta'vi ya i
ma. Vaa nawa ni jani ini ya ja kua'a ya ma
chi kua'a ya, te masu ndaxsama ya ja jani
ini ya ma. Te chukan kúu ja ja maa ya ma,
te ni skuiso ya ja kua'a ya ja jin kuta'vi ñayii
ma.
18 Vaa ka iyo uu tnu'u ja ni ka'an Su'si ma,
vaa ni skuiso ya ma, te ja maa ya ma, te
masu kuu ndasama. Vaa Su'si ma, masu
kuu xnda'vi ña'a ya. Te chukan kúu ja yo'o
ja ka ndanduku o ja ko koto va'a ña'a ya
a te taa ya ja ka ndetu o ma, te ja sukan
ni skuiso ya ma, te ka ndani'i o kua'a tnu'u
kanu ini.
19 Te ja ka ndetu o ma kúu ja sa'a ja ka
nukuiñi va'a o nuu Su'si o a te ka iyo vii ka
iyo va'a anua o a nuu ya a. Sukan kúu in
ancla ma ja sunkani va'a i barcu ma, sukan
kúu ja ka ndetu o ja ni skuiso Su'si ma. Vaa
ja ka ndetu o a kúu ja sa'a ja ûni jin kivi koo
o onde yata sa'ma ndakaa nuu ii iyo maa
Su'si ma,

20 nuu ni kivi Jesús ma, ja ni ndakune ya
ichi jin kivi koo o ma, vaa maa ya ni nduu
sutu tátnuni nuu ndaka sutu ma, sukan ni
yo kuu tee kúu Melquisedec ma ja ni yo kuu
de sutu ma.

7

Sukan kúu sutu nani Melquisedec ma,
sukan kúu Jesús ma ja kanuu-ka ya sana
ndaka-ka sutu ma

1 Vaa tee kúu Melquisedec ma, suu de kúu
rey ñuu Salem ma, te suu de kúu sutu nuu
Su'si iya iyo onde sukun ma. Te ni ja'an
de ni jan nu tna'a de Abraham ma, nuu ni
ndakokuiñi Abraham ma ja ni kundee de
nuu ndaka rey ma. Te ni jikan-ta'vi de nuu
Su'si ma, ja na skuta'vi ya ja va'a Abraham
ma.
2 Sani te Abraham ma, ndaka ja ni ni'i de
nuu ni ja'an de ma, ni ndakua'a de diezmo
de ma nuu tee kúu sutu Melquisedec ma.
Te tee kúu Melquisedec ma, ja nani de ma
kúni ka'an "rey sa'a ja va'a ja ndaa". Te ja
kúu de rey ñuu Salem ma kúni ka'an ja suu
de kúu rey sa'a ja jin koo mani ñayii ma.
3 Kovaa masu na in jini na in ni yo kuu yuva
de na in ni yo kuu si'i de, ni a na in ni yo kuu
tna'a de, ni masu na in in jini na kivi ni kâku
de na kivi ni ji'i de. Sukan tna kúu Sa'ya
Su'si ma ja téku ya te kúu ya sutu ni-kani
ni-jika.
4 Te vitna, te jín ndasa'a vava'a o kuenda,
vaa tee kanuu-ka kúu Melquisedec ma sana
Abraham ma, chi vaa ndaka ja ni ni'i
Abraham ma, ni ndakua'a de diezmo nuu
tee kúu sutu ma.
5 Ja ndaa ndija ja ndaka sa'ya tata Leví
ma, ni ka kunda'a de ja jin ko kuu de
sutu jin kunukuechi nuu Su'si ma, te suu
de ka kuu tee ja jin ndunda'a diezmo jin
ndakua'a ndaka ñayii ma. Vaa sukan ni
tatnuni Moisés ma, visi sa'ya tata Abraham
ma ka kuu ndaka i ma.
6 Te visi masu sa'ya tata Leví ma kúu
Melquisedec ma, kovaa ni jan-ta'vi de
diezmo ni wa'a Abraham ma, te visi jâ
iyo ja skuiso Su'si ma ja ni'i Abraham ma,
kovaa ni jikan-ta'vi Melquisedec ma nuu
Su'si ma ja na skuta'vi ya ja va'a Abraham
ma.
7 Ja ndaa kúu ja ñayii java'a-ka ma
kakan-ta'vi ja va'a nuu Su'si ma ja kuu ñayii
lule-ka ma. Sa'a iyo, te masu kuu ka'an o ja
ña'a.
8 Ja ndaa kúu ja tee ka jan-ta'vi diezmo ma
ja ka kuu de sa'ya tata Leví ma chi ñayii jin
kûu ka kuu tna de. Kovaa ká'an tnu'u Su'si
o a ja iyo in sutu téku ni-kani ni-jika ja nani
de Melquisedec.
9 Na ko ka'an o ja sutu ka kuu sa'ya tata Leví
ma, kuenda tnu'u ja ni ka ndakua'a tna de
diezmo de ma nuu sutu kúu Melquisedec
ma kúu, nuu ni ndakua'a Abraham ma
diezmo de ma nuu Melquisedec ma.
10 Vaa nuu ni ka ndatna'a Melquisedec ma
ji'in Abraham ma chi Abraham ma, jâ iyo
de ja ko kuu de yuva sa'ya tata Leví ma.
11 Te ñayii ka iyo ñuu Israel ma ni ka
kuta'vi tnu'u ni tatnuni Moisés ma, ja ni ka
ndaka'an sutu ka kuu sa'ya tata Leví ma. Te
nute tee ya'a, ni ka kundee de ja jin koo va'a
jin koo vii ñayii ma nuu Su'si ma chi masu
nde jiniñu'u ja kenda in-ka sutu ja chindee
ya ñayii ma ja na jin koo va'a i nuu Su'si ma.
Te iya ya'a, masu sukan ni yo kuu Aarón ma
ni yo kuu ya, su'va sukan kúu Melquisedec
ma kúu ya.
12 Kovaa ja ni ndasama na in ko kuu sutu
a, te ni kenda in-ka tnu'u núkuiñi nuu tniñu
tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma.
13 Vaa sukan ká'an tnu'u ndee nuu tutu Su'si
o a, ja Iya Tátnuni ma chi masu nde ni kee
ya ne'un sa'ya tata Leví ma chi ne'un sa'ya
tata tee kúu Judá ma ni kee ya, ja ka kuu de
in jichi ñayii ma ja masu nama uun ni kee
in sutu ja kunukuechi de nuu Su'si ma.
14 Vaa ka jini o ja iya tátnuni nuu o a chi
ni kee ya ne'un sa'ya tata Judá ma, te
in jichi ñayii yukan masu nama uun ni
ka'an kuiti Moisés ma ja yukan kee in sutu
kunukuechi nuu Su'si ma.
15 Te sa'a, te ka jini ndandaa o ja jâ ni
kenda in sutu jaa ja kuu ya sukan ni yo kuu
sutu nani Melquisedec ma.
16 Te tnu'u ni tatnuni Moisés ma káxtnu'u
naxe ko kuu tee ko kuu sutu ma. Kovaa
masu sukan ni kenda Jesús ma, chi iya
ya'a chi iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ja
koteku ya te masu kûu ya, te chukan kúu ja
ni nduu ya sutu va'a-ka nuu Su'si ma.
17 Vaa sa'a ká'an ja kuu ya ma:
"Maa ro kúu sutu ni-kani ni-jika,
sukan ni yo kuu tee kúu Melquisedec
ma,
ja ni yo kuu de sutu ma."
Sa'a ni jiña'a Su'si ma nuu Sa'ya maa ya ma.
18 Chukan kúu ja sukan ni tatnuni Moisés
ma másu jin kuatniñu-ka o, vaa nda'vi xeen
ni yo kuu, te masu nde jiniñu'u-ka,
19 vaa masu nde ni chindee ña'a i ja jin
koo va'a-ka ñayii ma nuu Su'si ma, te vitna
jâ ni nukuiñi in tnu'u va'a-ka, te iyo tnu'u
kanu ini ja jin koo va'a o nuu Su'si o ma, te
chukan kúu ja jin koo o jin tu'va-ka o ya.
20 Te nuu ni nduu Jesús ma sutu ma, te
sa'a ni skuiso Su'si ma ja suu ya ko kuu sutu
ni-kani ni-jika.
21 Kovaa nuu ndaka-ka sutu ma, nuu ni ka
nduu de sutu ma chi masu nama uun ni
skuiso Su'si ma ja ni-kani ni-jika jin ko kuu
de sutu. Kovaa Jesús iya tátnuni nuu o a,
nuu ni nduu ya sutu ma, te ni skuiso Su'si

ma ja ni-kani ni-jika ko kuu ya sutu, te sa'a
ndee nuu tnu'u Su'si ma:
Vaa maa Iya Tátnuni ma ni skuiso,
te masu ndakani ini ya,
te sa'a ká'an ya:
“Maa ro kúu sutu ni-kani ni-jika,
sukan ni yo kuu tee kúu Melquisedec ma,
ja ni yo kuu de sutu ma”,
kúu ya jiña'a ya nuu Jesús ma.
22 Te chukan kúu ja Jesús ma kúu iya
sa'a ja kuu jin kukanu ini-ka o tnu'u vava'a
ká'an Su'si ma, ja naxe jin koo va'a o nuu ya
ma.
23 Te tee ni ka yo kuu sutu ma chi kua'a
xeen de ni yo kuu, kuechi ja ni ka yo ji'i, ni
ka yo ji'i de ma, te in-ka de ni yo nukuiñi
nuu tniñu de ma.
24 Kovaa Jesús ma chi ni-kani ni-jika kúu ya
sutu, vaa masu na in kuu ko kuu sutu nuu
tniñu ya a.
25 Chukan kúu ja ni-kani ni-jika sa'a ya ja
jin ndani'i ta'vi ñayii ka kandija i ya ma te
ka jan tu'va i nuu Su'si ma. Vaa maa ya chi
téku ya ni-kani ni-jika, te ndimaa jikan-ta'vi
ya ja jin kuu i.
26 Te Jesús ma kúu sutu tátnuni nuu
ndaka-ka sutu ni ka iyo ma, te iya ya'a kúu
iya ka jiniñu'u ndaka o ma. Vaa ni-in ja u'vi
masu sa'a ya, vaa masu nde játna ini ya ja
ko sa'a ya ja u'vi ma, te masu nde ndiso
kuechi ya, te masu iyo ya ji'in ñayii ka ndiso
kuechi ma, vaa sukun-ka iyo ya sana andivi
a.
27 Vaa iya ya'a, masu nde jiniñu'u ja ndi-kivi
ndi-kivi ndakua'a ya nuu Su'si ma in kiti ja
kuechi maa ya ma te sana ndakua'a ya ja
kuu kuechi ñayii ñuu ya ma, sukan ni ka
yo sa'a ndaka-ka sutu ma. Kovaa maa ya
chi in-ni jichi ni ndo'o ni neni ya, ni chunaa
ya nuu tniñu ndaka o, te masu nde jiniñu'u
ja nuu-ni nuu-ni ndachunaa-ka ya ja jin ko
kuu ñayii ma.
28 Kovaa tnu'u ni tatnuni Su'si ma nuu
Moisés ma, sa'a ká'an, ja in tee ñuu ya ma
ko kuu sutu ma. Kovaa kuee-ka, te ni kenda
tnu'u ni skuiso Su'si ma, ja Sa'ya maa Su'si
ma ko kuu sutu ma, te maa ya chindee ña'a
ni-kani ni-jika, sukan-va'a jin koo va'a o
nuu Su'si ma.

8

Jesús ma kúu iya ni kaxtnu'u in tnu'u jaa sukan jin koo va'a o nuu Su'si ma

1 Te vitna chi ja kanuu xeen kúu ja ka
ka'an o a, vaa ka neva'a o sutu tátnuni nuu
ndaka-ka sutu ma, te maa ya ni nukoo xiñi
kua'a nuu núkoo Su'si ma, iya iyo jayiñu'u
onde andivi ma.
2 Te maa ya kúu iya ndakua'a nuu Su'si ma
ndaka ja va'a ja vii ka ndakua'a ñayii ma
nuu ya ma, iya iyo ini veñu'u ii ni sa'a maa
ya ja kúu ya Iya Tátnuni ma, tna'a ja masu
ni ka sa'a ñayii ma.
3 Vaa jâ ka jini o na tniñu ka sa'a ndaka sutu
ma, vaa suu de ka ndakua'a nuu Su'si ma ja
ka yinda'a ñayii ma ja jin ndakua'a i nuu ya
ma, te jin ka'mi de kiti ka yinda'a i ma nuu
Su'si ma, te chukan kúu ja Jesucristo ma chi
jiniñu'u ja koo nawa ndakua'a ya nuu Su'si
ma.
4 Vaa nute iyo ya ñuu ñayivi a chi ni
masu kuu ko kuu ya sutu, vaa ka iyo
kua'a-ka sutu ka ndakua'a nuu Su'si ma ja
ka yinda'a ñayii ma sukan ká'an tnu'u ni
tatnuni Moisés ma.
5 Vaa tee ya'a chi ka ndane'e-ni de sukan
kúu onde andivi ma. Vaa sa'a ni kaxtnu'u
Su'si ma nuu Moisés ma, nuu sani te sa'a de
ve'e ii nuu koo Su'si ma. Te sa'a ni jiña'a ya:
“Konde'ya va'a ni, te sa'a ni ndaka sukan ni
kaxtnu'u sa onde yuku ma.”
6 Kovaa vitna, te maa Jesús ma kúu iya
kaxtnu'u in tnu'u va'a-ka ja naxe jin koo
va'a o nuu Su'si ma, te suu ya kúu sutu
jinukuechi va'a-ka, vaa ja maa ya, te iyo
kua'a-ka ja jin ni'i o ja ni skuiso Su'si ma.
7 Nute ni kundee tnu'u ni tatnuni Moisés
ma ja jin koo va'a ñayii ma nuu Su'si ma
chi ja ndaa kúu ja másu ndí ini Su'si ma
ja kaxtnu'u ya in-ka tnu'u ja sa'a ja jin koo
va'a-ka o nuu ya ma.
8 Kovaa ni jini ya ja ni-in ñayii ma sa'a
sukan ni tatnuni ya ma. Chukan kúu ja ni
ka'an ya:
Sa'a ká'an sa ja kúu sa Iya Tátnuni a,
ja kenda kivi ja sunkani sa in-ka tnu'u jaa
ja sa'a ja jin koo va'a ñayii ñuu Israel ya,
ji'in ñayii ñuu Judea ma, nuu sa.
9 Te tnu'u jaa ya'a chi masu ko kuu i sukan
ni yo kuu tnu'u ni kaxtnu'u sa onde xi'na-ka ma nuu yuva ni tee jana'a ma,
ja ni ndatnii sa nda'a de ma
te ni ndene'e sa de ñuu Egipto ma.
Vaa masu nde ni ka yo ndikin de tnu'u ni tatnuni sa ma,
te chukan kúu ja ni xndoo sa de.
Sa'a ká'an sa ja kúu sa Iya Tátnuni a.
10 Chukan kúu ja nuna jinu kivi yukan ma,
te tnu'u ká'an sa ya, sukan sa'a sa ji'in ñayii ñuu Israel ma.
Sa'a ká'an sa ja kúu sa Iya Tátnuni a.
Te chunee sa tnu'u tátnuni sa a janitnuni i ma,
te ini anua i ma tee sa tnu'u tátnuni sa,
te maa sa ko kuu Su'si jin ndachiñu'u i ma,
te ndaka maa i ko kuu ñuu maa sa.
11 Te ñatuu na nde i ndakaxtnu'u nuu tna'a i ma ja na jin kuni i na in kúu sa,
vaa ndaka i jin kuni na in kúu sa,

onde suchi luluu ma, onde ñayii
java'a-ka ma, vaa ndaka i jin kuni
ña'a.
12 Vaa kunda'vi ini sa i,
te sakanu ini sa ndaka ja u'vi ni ka yo
sa'a, ni ka yo kuu i ma,
te ni masu ko ndaka'án kuiti sa kuechi i ma,
kúu ya ká'an ya.
13 Nú tnu'u jaa kúu tnu'u ni kaxtnu'u ya
a chi tnu'u jana'a kúu tnu'u ni kaxtnu'u ya
xinañu'u-ka ma. Te tnu'u jana'a ma chi sani
te skenaa i tnu'u ndee tnu'u ndatnu i ma,
vaa tnu'u jana'a xeen kúu i.

9

1 Te jâ ka jini o ja kivi nuu ni tatnuni Su'si
o ma onde xinañu'u ma naxe jin koo va'a
o nuu ya ma, te ni kaxtnu'u ya naxe jin
ndachiñu'u o ya ma, te suni ni kaxtnu'u ya
naxe koo ini veñu'u ni ka sa'a i ñuu ñayivi a.
2 Vaa sa'a ni ka sa'a i veñu'u yukan ma: Iyo
nuu kivi kunu o ma-ni, te nani i nuu ii, te
ka nukuiñi candileru ma, ji'in mesa nuu ka
yoxtnee xtatila ni ka yo ndakua'a i Su'si ma.
3 Te ndakaa in sa'ma ñume'nu sasava ma,
sukan-va'a ñatuu na in kuu kivi nuu ii
xen-xeen ma.
4 Te yukan iyo in nuu ni ka yo ja'mi i ja
jáxiko asi ma nuu Su'si ma, te nanimaa oro
kúu i. Te yukan yinee tna arca nuu ni yo
ka'an Su'si ma. Te nanimaa oro kúu yika i
ma, te yutnu kúu ini i ma, te ini i ma ñunee
in tija'an nanimaa oro kúu, te ñu'u maná ni
wa'a Su'si ma ja ni ka jaa ñayii ma nuu ni ka
iyo i nuu ñatuu kuiti nawa iyo ma. Te suni
ñunee tna yutnu kúu bastón ni yo yinda'a
Aarón ma te ni nana nda'a kuii tnu, te suni
yukan tna ka ñunee yuu ni tee Su'si ma ja
ni tatnuni ya nuu ñayii ma.
5 Te siki arca ma ka yoxtnee uu ángel ka
nani querubín ma, te sukan ka kaxtnu'u i
jayiñu'u Su'si ma. Vaa ndijin ángel ma, ni
ka yo chisa'vi i arca ma. Te ndaka ja kúni
ka'an sukan iyo ma, masu kuu jin ka'an o
ndaka vitnañu'ni-ni.
6 Te nuu jâ ni jinu ni ka jinkuiñi ndaka
sukan ni tatnuni ya ma ja koo ve'e ya ma, te
nuu-ni nuu-ni ka kivi koo sutu ma nuu kivi
o xinañu'u ma, sukan-va'a jin ndachiñu'u de
Su'si ma.
7 Kovaa nuu ii xen-xeen-ka ma, maa in-ni
sutu tátnuni nuu ndaka-ka sutu ma kívi in
jichi-ni ja in kuiya. Te ora kívi de ma,
jiniñu'u ja kinda'a de niñi kiti ma, te xsiava
de nuu ii xen-xeen ma, sukan-va'a sakanu
ini Su'si ma kuechi de ma, ji'in kuechi ñayii
ñuu ya ma, tna'a kuechi ni ka yo kuu sanaa
te ni ka yo sa'a i ma.
8 Sa'a, te káxtnu'u Xtumani Ndios ma ja
nani iyo-ka nuu kivi o xinañu'u ma chi ichi
nuu kivi o nuu ii xen-xeen ma chi ñatuu
ndanune-ka ja jin kivi koo o nkuu.
9 Ndaka sukan ni yo kuu ve'e Su'si ma
káxtnu'u sukan kúu vitna. Vaa ndaka ñayii
ka jinukuechi nuu Su'si ma sa'a, te ka
ndakua'a i ndaka kiti ji'in ndatniñu ka
yinda'a ka yija'a i ka kenda koo i nuu Su'si
ma, kovaa masu kuu jin ndasava'a ndaka
chukan janitnuni i ma.
10 Vaa ka jini o ja ndaka ja ka sa'a ñayii ma
kúu ja jin kaa jin ko'o i ma-ni, ji'in naxe jin
ndasavii jin ndasandoo i yikikuñu i ma-ni
kúu, te ndaka cha'a ka ndanuu ja jin ko
sa'a i ma onde ni kenda kivi ja ni ndaxsama
Su'si ma ndaka sukan jin ko sa'a jin ko kuu
i ma.
11 Te chukan kúu ja vitna ja ni kenda
Cristo o a ja kúu ya sutu tátnuni nuu
ndaka-ka sutu ma, ji'in nuu ndaka ja va'a
kenda kivi ki'in o a, te jinukuechi ya nuu
Su'si ma ini veñu'u ka'nu ini veñu'u va'a iyo
onde andivi ma, tna'a ja masu ni ka sa'a
ñayii ma, veñu'u ja masu iyo ñuu ñayivi ya'a.
12 Te niñi yinda'a ya ma, masu niñi ndixi'yu
xi niñi xndiki jaa kúu chi niñi maa ya ma
kúu. Te in jichi-ni ni kivi ya nuu ii xen-xeen
ma, te ni kundee ya ja ni ka ndayaa o nuu ja
u'vi ma te maa ya koo ji'in o ni-kani ni-jika.
13 Vaa ja ndaa kúu ja niñi xndiki ma, ji'in
niñi ndixi'yu ma, ji'in yaa ni kendoo ja ni ka
ja'mi i in serra ma te jin chi'i ñayii ma chi
ni ka yo nduvii yikikuñu i ma, vaa sukan ni
tatnuni ya nuu Moisés ma.
14 Te nú sukan ni yo kuu ma, kovaa ja
va'a xeen-ka kúu niñi Cristo o a ja ndásavii
ndásandaa i janitnuni o a, te máko jin ko
sa'a-ka o ja u'vi ni ka yo sa'a, ni ka yo
kuu o ma, tna'a ja sa'a ja jin skenaa o
anua o ma nkuu ma, te vitna máko jin
ku'un-ka ini o, sukan-va'a jín kunukuechi
o nuu Su'si iya téku a. Vaa jín kona'a o ja
maa Xtumani Ndios iya iyo ni-kani ni-jika
ma, te ni kundee ini Cristo o a ja ni ndo'o
ni neni ya nuu tniñu o ma, visi ñatuu na
kuechi ndiso ya ma. Te onde sukan saa ni
sakanu ini Su'si ma kuechi o ma.
15 Te chukan kúu ja Jesucristo ma kúu iya
ni kaxtnu'u tnu'u jaa ya'a, te ja ni ji'i ya
ma, te ni ka kaku o ja ma jin ndachunaa
o ndaka kuechi ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu o
ma, tna'a ja ni tatnuni ya onde xinañu'u ma
ja másu ko jin ko sa'a o ma. Te vitna, ndaka
o ja jâ ni ndakana ña'a ya ma chi jin ndani'i
ta'vi o, te jin koteku o ni-kani ni-jika, vaa
sukan jâ ni skuiso ya ma.
16 Vaa ka jini o ja nuu iyo in tutu ká'an ja iyo
in ja ni skuta'vi ñayii ma in-ka ñayii ma chi
jiniñu'u ja onde kûu ñayii ni skuiso sukan
ma, sana ko kuu kuenda ñayii ni kuta'vi ma.
17 Vaa nuu iyo in tutu ká'an sukan ma te ni
ji'i ñayii ni skuiso ma chi jâ ni nduu kuenda
ñayii ni kuta'vi ma. Kovaa nú téku-ka ñayii
ni skuiso ma chi ña'a.

18 Chukan kúu ja tnu'u ni kaxtnu'u Su'si
ma onde xinañu'u ma ja sukan jin koo va'a
o nuu ya ma chi onde ni jati niñi ya ma,
sana ni keja'a tnu'u ni kaxtnu'u Su'si ma ni
satniñu i ini anua o a.
19 Vaa nuu ni jinu ni kaxtnu'u Moisés ma
ndaka sukan ni tatnuni Su'si ma ja jin ko
sa'a ñayii ñuu ya ma, sani te ni ke'en de
niñi xndiki jaa ma ji'in niñi ndixi'yu ma ji'in
ndute, te ni sakanuu de. Te ni ke'en de ixi
ndikachi ma ixi vivii kua'a ma, te ni chitnii
de in tnu hisopo ma, sani te ni chunee de
nuu ñu'u niñi ma ji'in ndute ma, te ni chiso
de siki nuu ndee tnu'u ni tatnuni ya ma, te
ûni sukan ni chiso de siki ndaka ñayii ma.
20 Te sa'a ni jiña'a de nuu ñayii ma: "Niñi
ya'a kúu seña ja vitna ni keja'a tnu'u ni
kaxtnu'u Su'si ma ja sukan jin koo va'a o
nuu ya a."
21 Te suni ni chiso de siki veñu'u ma ji'in
siki ndaka ndatniñu jin kuatniñu de ja jin
kunukuechi de nuu Su'si ma.
22 Sukan ká'an tnu'u ni yo kaxtnu'u Moisés
ma ja nú masu kati niñi ma, chi masu nawa
nduvii ndundoo. Te chukan kuu ja nú
masu kati niñi ma chi masu sakanu ini Su'si
ma ni-in kuechi ñayii ma.

23 Te chukan kúu ja jiniñu'u ja onde jin
nduvii jin ndundoo ndaka ndatniñu ka
jatniñu sutu ma ja ka jinukuechi de nuu
Su'si ma ini veñu'u ii iyo ñuu ñayivi ya, vaa
ka kuu i seña ja sukan iyo onde andivi ma,
te jiniñu'u ja jin nduvii i sukan ni tatnuni
Moisés ma. Kovaa maa ndatniñu ka iyo
nuu Su'si ma onde andivi ma chi jiniñu'u
ja niñi va'a-ka kuatniñu Cristo o ma ja kúu
ya sutu ma sukan-va'a jin nduvii i ma, sana
sukan ni ka yo sa'a sutu ñuu ñayivi a.
24 Vaa Cristo ma chi masu nde ni kivi ya ini
veñu'u iyo ñuu ñayivi ya, tna'a ja ni ka sa'a
ñayii ma-ni. Vaa chukan chi in seña-ni kúu
i, te onde andivi ma iyo in ja ndandaa, te
onde yukan nuu iyo Su'si ma ni kivi Cristo
ma, sukan-va'a kakan-ta'vi ya nuu Su'si ma
ja jin kuu o.
25 Te masu ni kivi ya kua'a xeen jichi sukan
ka sa'a sutu ka tatnuni nuu sutu ma, ja ni
ka yo kivi koo de kua'a xeen jichi ma, ka
yinda'a de niñi ndeva'a-ni kiti ma, te saa ka
kivi koo de in jichi ja in kuiya ma nuu ii
xen-xeen-ka ma.
26 Vaa nute sukan ka sa'a sutu ma iyo ja
sa'a Cristo o a chi jiniñu'u ja kua'a xeen
jichi ndo'o neni ya ma onde kii ni keja'a
ñuu ñayivi a te onde vitna a. Kovaa vitna
ja iyo yatni ja ndi'i ñuu ñayivi a chi ni kivi
ya in jichi-ni ja ni ndakua'a ya maa ya nuu
Su'si ma, sukan-va'a xnaa ya ndaka ja u'vi
ka sa'a ñayii ma.
27 Vaa yo'o ja ka kuu o ñayii a chi iyo ja jin
kûu o in jichi, te ndakan Su'si ma kuenda
nuu o nawa ni ka yo sa'a ni ka yo kuu o
ma.
28 Te suni sukan Cristo ma chi in jichi-ni
ni ndo'o ni neni ya, sukan-va'a xnaa ya
kuechi kua'a ñayii ma. Te ndii ya in-ka jichi,
kovaa kivi yukan chi masu ndo'o neni-ka
ya ja jin naa kuechi ñayii ma, su'va kii ya ja
ndaxtutu ya ñayii ni ka kukanu ini i ya ma
te ka ndetu i ya ja na jin ndani'i ta'vi i ma.

10

1 Vaa tnu'u ni tatnuni Moisés ma káxtnu'u
ja sukan ko kuu ja kenda kuee-ka ma, te
masu maa tna'a ja iyo ja kenda ma kúu chi
kuenda tnu'u ja in kati kuanda'vi-ni kúu
i. Te chukan kúu ja masu nawa ni kuu
sa'a i ja na jin nduvii jin nduva'a ñayii ni
ka jan tu'va nuu Su'si ma, visi ka yinda'a
i ja jin ndakua'a i nuu Su'si ma ndi-kuiya
ndi-kuiya ma.
2 Nute ni kuu jin nduvii jin nduva'a ñayii
ma chi masu jin kuiso kuechi-ka i ma, te
masu jiniñu'u ja jin ndakua'a-ka i ndaka
sukan nuu Su'si ma. Nute jâ ni ka nduvii
i in jichi-ni ma chi masu jin ko ndi ini-ka i
kuechi ka ndiso i ma.
3 Kovaa ndaka ja ni ka yo ndakua'a i nuu
Su'si ma ndi-kuiya ndi-kuiya ma chi ja ka
ndaka'án i ndaka kuechi ka sa'a i ma kúu.
4 Ja ndaa kúu ja niñi xndiki ma ji'in niñi
ndixi'yu ma chi masu kuu jin xnaa i kuechi
ñayii ma.
5 Te chukan kúu ja nuu ni kenda Cristo
ma ñuu ñayivi a, te sa'a ni jiña'a ya Su'si ma:
Ndaka kiti ka yinda'a ñayii ma ja ka ndataa
i nuu ni ma,
ji'in ndaka ndatniñu ka ndataa i ma,
masu nde ni jatna ini-ka ni,
te chukan kúu ja ni sa'a ni ja ni kii ñayivi sa
ñuu ñayivi a.
6 Ndaka kiti ka ja'mi i nuu ni ma sukan-va'a
jin naa kuechi i ma,
masu nde ni jatna ini-ka ni.
7 Chukan kúu ja ni ka'an sa:
"Ya'a vee sa nuu ni, Su'si, sukan-va'a
sa'a sa sukan játna ini ni ma,
vaa sukan ndee nuu tutu ká'an tnu'u maa
ni ma ja kuu sa."
8 Te sa'a ká'an xinañu'u ma: "Ndaka kiti
ka yinda'a i ja jin ndataa i nuu ni ma, ji'in
ndaka ndatniñu ma, te ka ja'mi i nuu ni ma
sukan-va'a jin naa kuechi i ma, masu nde
ni jatna ini-ka ni." Kovaa ndaka cha'a ni ka
yo sa'a i, vaa sukan ká'an tnu'u ni tatnuni
Su'si ma nuu Moisés ma ja na tatnuni de
nuu ñayii ma.
9 Te sa'a ká'an ja ku-uu ma: "Ya'a vee sa nuu
ni, Su'si, sukan-va'a sa'a sa sukan játna ini
ni ma." Sa'a ni jiña'a Cristo o ma. Te sukan
ni xtandiyo Jesús ma ja xinañu'u ma, te ni
sunkani ya ja ku-uu ma.

10 Te ja sukan ni sa'a Jesús ma sukan
játna ini Su'si ma, te ni ka nduvii, ni ka
ndundoo o a. Vaa in jichi-ni ni ndo'o ni
neni Jesucristo ma nuu tniñu o a, te masu
jiniñu'u ja nuu-ni nuu-ni-ka ndo'o neni ya.
11 Te ja ndaa kúu ja sutu ma, ndi-kivi
ndi-kivi ka ndakua'a de kiti ka yinda'a ñayii
ma nuu Su'si ma, sukan-va'a jin naa kuechi
i ma. Kovaa masu ni ka kundee ndaka
chukan ja jin naa kuechi ñayii ma.
12 Kovaa Cristo o a chi in jichi-ni ni ndo'o ni
neni ya nuu krusi ma, sukan-va'a kuu naa
kuechi ñayii ma ni-kani ni-jika. Sani te ni
nukoo ya xiñi kua'a Su'si ma.
13 Te onde yukan ndetu ya ja ndaka ñayii
ñatuu ka kunimani nuu ya ma, jin kendoo i
chii ja'a ya ma.
14 Vaa ja in jichi-ni ni ndo'o ni neni ya nuu
krusi ma, te ni sa'a ya ja ni ka nduvii, ni
ka nduva'a ndaka kuiti ñayii ni ka ndusiin i
nuu ja u'vi ma.
15 Te sukan ndáka'an tna Xtumani Ndios
ma, vaa xinañu'u-ka ká'an ya:
16 Nuna jinu kivi yukan ma, te tnu'u ká'an
sa ya, sukan sa'a sa ji'in ñayii ñuu
Israel ma.
Sa'a ká'an sa ja kuu sa Iya Tátnuni a.
Te chunee sa tnu'u tátnuni sa a janitnuni i
ma,
te ini anua i ma tee sa tnu'u tátnuni sa
a.
17 Te sa'a ni ka'an tna ya:
Te ni masu ko ndaka'án kuiti sa kuechi i ma,
kúu ya ká'an ya.
18 Te chukan kúu ja masu jiniñu'u ja nawa
ndakua'a-ka i nuu Su'si ma ja naa kuechi i
ma, vaa maa Cristo o ma jâ ni chunaa.

Ûni jín kukanu ini o Jesucristo ma, te má jin ndakakayata o

19 Chukan kúu ja ndaka ni ja ni ka nduu
ni sa'ya Su'si o a, te ja maa niñi Jesucristo
ma, te nune ja kuu jin kivi koo o nuu ii
xen-xeen ma.
20 Vaa ja ni ndo'o ni neni ya ma, te ni
ndanune nuu ii xen-xeen ma, nuu ni ndata
sasava sa'ma ndakaa ma, te ni ndanune in
ichi jaa ja kuu jin kivi koo o, sukan-va'a jin
koteku o ni-kani ni-jika.
21 Te vaa jâ ka neva'a o in sutu jinukuechi
vava'a ve'e Su'si ma,
22 te chukan kúu ja ni-yu'u ni-ini o jín koo
o jín tu'va o Su'si ma, te ûni jín kukanu ini
vava'a o ya, te jín ndasa'a vivii o ini anua
o a, te máko jin kani ya'a jin kani yukan-ka
ini o. Vaa yikikuñu o a, jâ ni ka nduvii, ni
ka ndundoo i, vaa maa ya ni ndakate ña'a
ji'in ndute vivii ma, te má jin ndasa'a-ka o
ja u'vi ma.
23 Jín konukuiñi vava'a o nuu Su'si ma, te
máko jin kani uu jin kani uni ini o kuiti ja
jin ni'i o ja ka ndetu o a xi ña'a. Vaa Su'si
ma chi ja ni skuiso ya nuu o a chi sa'a ya.
24 Jín nduku o naxe jin chindee tna'a o ja
kuu jin kutoo tna'a o ma, te sukan, te jin
sa'a-ka o ja va'a ma.
25 Máko jin ndunaa o ja jin ndatna'a o ja jin
ndachiñu'u o Su'si o a, sukan ka kuu jaku-ka
tna'a o ma ja ka ndunaa i ma. Su'va jín ko
ndi ini o ja jin ndaka'an-so'o nuu tna'a-ka o,
vitna ja ka jini o ja ve kuyatni kivi ndenda
Jesucristo ma.
26 Chi vaa nuna jin ndakuiso kuechi
ñukuun-ka maa o ma, vitna ja jâ ni ka jini
o ja ndaa a, masu nawa iyo-ka ja kuu jin
ndakua'a o nuu Su'si ma ja naa kuechi ni
ka sa'a o ma.
27 Su'va in nuu kini ndetu ña'a ja ki'in o
ndachunaa o kuechi o ma. Te in nuu káyu
kóko iyo ja kun-nee ñayii ñatuu kúnimani
nuu Su'si ma.
28 Vaa nú na in sa'a ja u'vi ma te ñatuu
kandija i sukan ni tatnuni Moisés ma te uu
xi uni ñayii ni ka jini sukan sa'a i ma chi
ñayii yukan chi ûni kûu i, te masu na in
ka'nu ndee-ka.
29 ¿Te naxe ka jani ini ni? ¿Masu iyo ja
ndo'o xen-xeen-ka ñayii ñatuu kandija ja
ká'an Sa'ya Su'si ma? Te nú sukan kúu i ma
chi kuenda tnu'u ja ni jiñu ndoso i ya, vaa
sa'a i tnu'u ja masu nde jiniñu'u niñi ni jati
ya ma, te vitna ja onde chukan, saa ni kuu
ni ka nduvii, ni ka ndundoo o nuu Su'si ma.
Te nú sukan kúu i ma chi kuenda tnu'u ja
ká'an ndeva'a i ja kuu Xtumani Ndios ma,
vaa ñatuu kandija i ma, te vitna ja maa ya
ni kunda'vi ini ña'a ma.
30 Kovaa ka jini o ja Su'si ma, sa'a ni ka'an
ya: “Maa sa sa'a ja jin ndo'o jin neni i, te
sukan ndachunaa sa ja ka sa'a ka kuu ña'a
i a.” Te suni sa'a ni ka'an tna ya: “Iya Tátnuni
a, ndakan ya kuenda nuu ñayii kúu ñuu ya
ma.”
31 Îyo xeen ko kuu kivi ndenda o nuu nda'a
Su'si iya téku ma, nú ma sa'a o sukan kúni
ya ma.
32 Jin ndaka'án ni onde kivi vee o ma, nuu
kujaa-ni ja ni ka ndani'i ni tnu'u ndaa Su'si
o a. Te ni ka ndo'o, ni ka neni ni, kovaa ni
ka kundee ni nuu tnundo'o yukan ma.
33 Vaa jaku ni chi ni ka sa'a ndeva'a ña'a i,
te ni ka ka'an ndeva'a i nuu ni nuu ka iyo
kua'a ñayii ma. Te jaku-ka ni chi ni ka yo
kuxii ini ni ja ni ka yo ndo'o tna'a ni ma,
vaa kuenda tnu'u ja maa ni ka ndo'o ma.
34 Te ni ka yo kunda'vi ini ni tna'a ni ka
yinee vekaa ma, te nuu ni ka yo xtandee
i nawa ka neva'a ni ma, masu nde ni ka yo
kuxii ini ni ma. Vaa ka jini ni ja onde andivi
ma iyo in ja va'a-ka ja jin kuta'vi ni, in ja
masu ndi'i.
35 Chukan kúu ja ndimaa jin kukanu ini ni
Su'si ma, vaa kua'a xeen ja ndataa ya ma.

36 Kovaa jiniñu'u ja kava kuee ini o,
sukan-va'a kuu sa'a o sukan játna ini Su'si
ma te ni'i o ja ni skuiso ya ja taa ya ma.
37 Vaa masu kua'a-ka-ni kivi, te kenda iya
iyo ja kii ya ma,
te masu kukuee-ka ya.
38 Ñayii sa'a ja va'a ja ndaa ma chi suu i
koteku ni-kani ni-jika,
vaa kúkanu ini i ja kúu sa Su'si i.
Kovaa nuna ndakakayata i,
te masu jatna ini sa ja sukan sa'a i ma.
Sa'a ká'an ya.
39 Chukan kúu ja yo'o chi masu ñayii jin
ndakakayata ja jin skenaa i maa i ka kuu o.
Su'va yo'o chi ñayii ka kukanu ini Su'si ma
ka kuu o, sukan-va'a ma jin skenaa o anua
o a.

11

Ja kúkanu ini o Su'si ma kúu ja ûni kúkanu ini o ja ni'i o in ja ñatuu nde'ya o ma

1 Ja ka kukanu ini o Su'si ma kúu ja jin
ni'i o ja ka ndetu o a. Vaa ka kandija o visi
ñatuu nde ka nde'ya o tna'a ja jin ni'i o ma,
kovaa iyo ndija in ja va'a ndetu ña'a.
2 Vaa tna'a o ñayii jana'a ma chi ni ka yo
kukanu ini i ja jin ni'i i ja va'a ma. Chukan
kúu ja ni ka yo kandija i Su'si ma, te ni ka'an
ya ja ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa ka kuu i.
3 Vaa ka kukanu ini o Su'si ma ja maa ya
ni sa'a ñuu ñayivi a, ji'in ndaka ja ka iyo a.
Te nuu ni ka kuva'a ndaka a chi masu nawa
ni jatniñu ya. Ja ni sa'a ya ma kúu ja ni
ka'an ya-ni, sani te ni ka kuva'a ndaka ja
ka nde'ya o a.
4 Te suchi ni yo kuu Abel ma chi ja
kukanu ini i Su'si ma, chukan kúu ja ja
va'a-ka ni ndakua'a i nuu Su'si ma sana ja
ni ndakua'a ñani i Caín ma. Te ja ni sa'a i
sukan ma, te ni ka'an Su'si ma ja in ñayii
sa'a ja va'a ja ndaa kúu i. Te visi jâ ni
ji'i i ma, kovaa ja ni sa'a ni kuu i ma chi
ndaka'an Su'si ma nuu yo'o vitna ja sukan
ni kukanu ini i ya ma.
5 Te tee ni yo kuu Enoc ma, ja ni yo
kukanu ini de Su'si ma, chukan kúu ja ni
ki ndi kueka teku ya de, vaa masu nde ni
ji'i de. Te masu nde ni ka ndani'i ña'a tna'a
de ma. Kovaa nuu ni iyo de ñuu ñayivi a chi
ni ka yo jini ña'a ñayii ma ja ni yo sa'a de
sukan ni yo jatna ini Su'si ma.
6 Vaa nú masu kúkanu ini o Su'si ma chi
masu játna ini ya ja sukan sa'a o ma. Vaa nú
na in kúni ja jin tu'va i Su'si ma chi jiniñu'u
ja kandija i ja iyo Su'si ma te suu ya yinda'a
ja skuta'vi ya ndaka ñayii jin ndanduku i ya
ma.
7 Vaa tee ni yo kuu Noé ma chi nuu ni
xtu'va ña'a Su'si ma ja ko kuu tna'a ja ñatuu
kuni-ka de ma, te ni ndi ini de ja sukan
ko kuu ja ni jiña'a Su'si ma. Chukan kúu
ja ni-yu'u ni-ini de ni sa'a de arca ma,
sukan-va'a jin kaku de ji'in sa'ya de ma,
ji'in ñasi'i de ma, ji'in janu de ma. Te ni yo
kandija de Su'si ma, te ndaka-ka ñayii ma,
ni iyo ja jin kandija tna i Su'si ma, kovaa
ñatuu ni ka sa'a i sukan ma. Chukan kúu
ja kuiti ni ka chunaa maa i kuechi i ma.
Kovaa Noé ma, ja ni kukanu ini de Su'si ma,
chukan kúu ja ni nduu de tee sa'a ja va'a ja
ndaa nuu ya ma.
8 Vaa ja ni kukanu ini Abraham ma Su'si
ma kúu ja ni kandija de, nuu ni kana ña'a
ya ma te jiña'a ya ja na kee de te ki'in de
ma, vaa iyo nuu ko kuu ta'vi de ma. Te
visi ñatuu jini de ndenu ki'in de ma, kovaa
kua'an de.
9 Te ja ni kukanu ini de Su'si ma kúu ja ni
iyo de kuenda tnu'u ja ñayii in-ka ñuu ni
yo kuu de, maa ñuu nuu iyo ja nduu ñuu
de ma. Te ve'e nuu ni yo iyo de ma, ve'e
sa'ma-ni kúu, te suni sukan tna ni ka yo kuu
tna Isaac ma ji'in Jacob ma, vaa suni jin ni'i
tna de ja ni skuiso Su'si ma.
10 Vaa Abraham ma chi ndetu de ja ni'i de
ñuu nuu núkuiñi va'a ma, ñuu nuu ni jani
ini Su'si ma naxe kava i ma, te maa ya ni
sa'a ma.
11 Vaa visi masu kuu koo sa'ya Sara ma,
te visi tee nija'nu kúu de ma, kovaa ja ni
kukanu ini de maa ya ma, te ni ni'i de tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ja ni yo kuu de yuva
Isaac ma. Vaa ni kandija de ja Su'si ma chi
ûni sa'a ya ja ni skuiso ya ma.
12 Vaa maa in-ni Abraham ma, te ni kenda
koo kua'a sa'ya tata de ma, sukan ka iyo
tiuxini ka iyo andivi ma ja ni masu kundee
o ka'vi o ma, xi sukan kaa kua'a ñuti yu'u
mar ma, sukan ni ka yo kuu sa'ya tata de
ma.
13 Te ndaka ñayii yukan ja ka kukanu ini
i Su'si ma, te visi ni ka ji'i i ma te ñatuu
jin ni'i-ka i nuu ni skuiso Su'si ma, kovaa
kuenda tnu'u ja jâ ka nde'ya i nuu jin koo
i ma, tna'a nuu iyo ja jin kenda koo o ma,
te ni ka kukanu ini i ja jin ni'i i ma. Te ni
ka ndaka'an, ni ka ndakachi i ja masu ñayii
ñuu ñayivi a ka kuu i, su'va nunuu-ni ni ka
iyo i ya'a.
14 Te ñayii ka ka'an sa'a ma chi ka kaxtnu'u
i ja ka nduku i in nuu ko kuu ñuu i ma.
15 Vaa nute jin ku'un ini i ja ñuu nuu ni ka
iyo i ma te ni ka ke koo i kuan koo i ma, ja
ñuu i ko kuu chi kuiti jin ndakokuiñi i ma.
16 Kovaa ka ñu'u ini i in ñuu va'a-ka, te ñuu
ya'a chi onde andivi ma kúu. Te chukan
kúu ja Su'si ma, masu nde kukan-nuu ya ja
kúu ya Su'si iya ka kukanu ini i ma, vaa jâ
ni satu'va ya in ñuu nuu kuu jin koo i ma.
17 Vaa ja ni kukanu ini Abraham ma Su'si
ma kúu ja ni sa'a de sukan kúni ya ma. Vaa
nuu ni jitotnuni ña'a Su'si ma, nuu ni jiña'a
ya ja na ndakua'a de sa'ya de ma nuu maa

ya ma, te sa'a de i sukan ka sa'a de kiti ka
ndakua'a de nuu ya ma. Te ûni iyo de ja
ndakua'a de i ma nkuu, visi maa in maa
tnu'u-ni i kúu sa'ya de ma. Te vitna ja jâ
ni skuiso Su'si ma ja sa'a ya ji'in i ma.
18 Vaa sa'a ni jiña'a ya: "Ja maa Isaac ma, te
koo kua'a sa'ya tata ni."
19 Chukan kúu ja Abraham ma chi ni
ndakunitnuni de ja Su'si ma kúu iya iyo
tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja kuu ndaxteku
ya ñayii ni ji'i ma. Te kuenda tnu'u ja ni
ndaxteku ya Isaac ma kúu, vaa nuu sani te
kûu i ma, te ni ndakua'a ya i nuu Abraham
ma.
20 Te ja kukanu ini Isaac ma Su'si ma kúu
ja ni ka'an de ja va'a ja jin kuta'vi sa'ya de
Jacob ma ji'in Esaú ma nani jin koo i ñuu
ñayivi a.
21 Vaa ja kúkanu ini Jacob ma Su'si ma
kúu ja nuu sani te kûu de ma, te ni ka'an
de ja va'a ja jin kuta'vi nduu sa'ya José ma,
te yituu de karroti de ma, te ni ndachiñu'u
de Su'si ma.
22 Te ja kúkanu ini José ma Su'si ma kúu
ja nuu sani te kûu de ma, te ni ka'an de nuu
tna'a de ma ja kivi jin nde koo de ñuu Egipto
ma, te jín ndake'en de yiki José ma, te jín nu
koo ji'in de onde ñuu de ma.
23 Te ja ni ka kukanu ini yuva Moisés ma
Su'si ma kúu ja nuu ni kâku Moisés ma te
vivii kaa de nuu lulu kúu de ma, te uni
yoo ni ka chu'u de lulu ma ve'e de ma,
sukan-va'a ñatuu na in kuni i ma. Vaa masu
ni ka yu'u de ja ni tatnuni rey ma ja na jin
kûu ndaka lulu suchi yii ma.
24 Te ja ni kukanu ini Moisés ma Su'si ma
kúu ja nuu ni kuu java'a de ma, te ñatuu ni
kuni de ja ko kuu de sa'ya sasi'i Faraón ma.
25 Vaa visi na ndo'o neni de ma, ja ni ndi
ini-ka de kúu ja koo de ji'in ñayii kúu ñuu
Su'si ma, sana ja koo sii ini de jaku-ni kivi
te kuiso kuechi de ma.
26 Vaa ja ni jani ini de kúu ja ja va'a-ka kúu
visi na jin ka'an ndeva'a ñayii ma nuu de
sukan ni ka sa'a i Cristo ma, sana ndaka
ja va'a iyo ñuu Egipto ma. Vaa ja nde'ya
nde'ya de kúu ja ni'i de ja skuta'vi ña'a Su'si
ma.
27 Ja ni kukanu ini Moisés ma Su'si ma
kúu ja ni kee de ñuu Egipto ma, te kua'an
de, te masu nde ni yu'u de ja ndákiti ini rey
ma. Te ni yo nukuiñi vava'a de nuu Su'si
ma, kuenda tnu'u ja nde'ya de Su'si ma, iya
ñatuu jin kuni-ka o naxe kaa ya ma.
28 Te ja ni kukanu ini de Su'si ma kúu ja ni
sa'a de Viko Pascua ma, te ni ka chi'i de niñi
kiti ma yutnu tníi ye'e ma, sukan-va'a nuna
ya'a ángel ma ja ka'ni i ndaka sayii ñayii ñuu
Egipto ma suchi xinañu'u ma, te masu nawa
sa'a i suchi ka iyo ve'e nuu ka iyo ñayii ñuu
Israel ma.
29 Te ja ni ka kukanu ini ñayii ñuu israelita
ma Su'si ma kúu ja ni ndakune ya Mar Rojo
ma, te ûni ñu'ú yichi kuiti kúu ichi ka jika
i kuan koo i ma, te ni ka kuni tna tee ñuu
Egipto ma ja jin ya'a de sukan, kovaa ni
ndandesi ndute ma, te ni ka kandee de, te
ni ka ji'i de.
30 Ja ni ka kukanu ini ñayii ma Su'si ma, te
ni ka ndakonduu i uja kivi yika ve'e ndesi
ni-ka'nu ñuu Jericó ma, te ni kotuu yika ve'e
ma.
31 Onde ña'a ni yo kuneé ni yo ku-uun
ma, ña'a nani Rahab ma, ja ni kukanu ini
ña Su'si ma kúu ja ni jan-ta'vi ña tee kuan
koo kuan koto yu'u naxe iyo ñuu Jericó ma,
te ñatuu ni ndakiti ini ña nuu de. Te chukan
kúu ja ni kaku ña, te ñatuu ni ji'i ña kivi nuu
ni ka ji'i ndaka ñayii ñuu ña ma ja ñatuu ni
ka kandija i Su'si ma.
32 Te iyo kua'a-ka ja ka'an sa, kovaa ni
masu kanda tiempu ya, vaa iyo ja ndaka'an
sa sukan ni ka yo kuu Gedeón ma, Barac
ma, Sansón ma, Jefté ma, David ma, Samuel
ma, ji'in tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma.
33 Vaa ja ni ka yo kukanu ini de Su'si ma
kúu ja jaku de ma, ni ka kundee de ni ka
ndani'i de ñuu iyo ja jin ko kuu ta'vi de
ma, te jaku-ka de ma, ni ka yo ja'nde ndaa
de tniñu ñayii ma, te jaku-ka de ma, ni ka
kundee de ni ka ni'i de ja ni skuiso Su'si ma,
te jaku-ka de ma, ni ka kaku de ja ñatuu ni
ka jaa ña'a ndika'a ma.
34 Te jaku de, ni ka kundee de ni ka nda'va
de ñu'u i'ni xeen ma, te jaku de, ni ka kaku
de ja jin ka'ni ña'a i ji'in yuchi kúu espada
ma, te jaku-ka de ma, visi jâ ni ka kuita de
ma nkuu, kovaa ni ka ndatnii de tnu'u ndee
tnu'u ndatnu, te ni ka kundee de nuu ñayii
ma, sani te ni ka ndani'i-ka de tnu'u ndee
tnu'u ndatnu, te ni ka taji de ñayii ka kuni
ja jin kanaa i ji'in de ma.
35 Te jaku-ka ña'a ma chi ja ni ka kukanu
ini ña Su'si ma kúu ja ni ndaxteku ya tna'a
ña ñayii ni ka ji'i ma, te ni ka iyo-ka ña ji'in
i.

Te jaku-ka ñayii ka ndikin Su'si ma chi ni
ka ja'ni ña'a ñayii ma ja ni ka xndo'o, ni ka
xneni ña'a i ma, kuechi ja ñatuu ka kuni i ja
jin xndoo i ichi Su'si o a, vaa ka kukanu ini
i ya ja kivi jin ndateku i ma chi va'a-ka jin
koo i nuu ya ma.
36 Te jaku-ka i ma chi ni ka ka'an ndeva'a
ñayii ma nuu i, te onde ni ka wa'a ña'a i. Te
jaku-ka i ma chi ni ka ju'ni ña'a ñayii ma
ji'in yo'o kaa, te ni ka chinee ña'a i vekaa
ma.
37 Te jaku-ka i ma, ni ka wa'a yuu ña'a
ñayii ma, te jaku-ka i ma, ni ka ja'nde ña'a
ñayii ma ji'in sierra, te jaku-ka i ma, ni ka
jitotnuni ña'a ñayii ma ndende inundija i ja
ka ka'an i ma. Te jaku-ka i ma chi ni ka

ja'ni ña'a ñayii ma ji'in yuchi kúu espada, te
jaku-ka i ma, ñií kiti ma ni ka yo kuu sa'ma
i, te kuan koo ve koo i, ni ka yo kuu i, vaa ni
ka yo kendoo nda'vi, ni ka yo kendoo kee i
ja ni ka sa'a ndeva'a ña'a ñayii ma.
38 Masu kaa masu iyo ñuu ñayivi ya'a ja jin
koo ñayii ka kandija Su'si ma, vaa sa'a ni ka
yo ndo'o i ma, ja ichi nuu ñatuu kuiti nawa
iyo ma ji'in ichi yuku ma kuan koo ve koo
i ni ka yo kuu i, te saa yavi ka iyo chii ñu'u
ma ni ka yo kuu ve'e i ma.

39 Kovaa ni-in ñayii ya'a, ñatuu jin ni'i-ka i
ja ni skuiso Su'si ma, visi vivii ni ka yo sa'a,
ni ka yo kuu i ma, te vivii ni ka yo kukanu
ini i Su'si ma.
40 Kovaa sa'a ni sa'a Su'si ma, sukan-va'a
onde jin ndatna'a o ji'in i ma, te ndaka o
jin ni'i nuu vivii ni satu'va ya ja taa ya ja
jin koo ndaka o ma.

12

Jín ndasa'a o kuenda sukan ni ndo'o ni neni Jesús ma te ni kanda ya ma, te sukan jín kanda tna o

1 Te chukan kúu ja yo'o chi ni ka ndakon-
duu ña'a kua'a xeen ñayii ni ka kukanu ini i
Su'si ma, te ka nde'ya ña'a i nawa ka sa'a ka
kuu o. Chukan kúu ja jín xndoo o ndaka ja
ka ja'nu ndee i ja jin kondikin o Su'si ma.
Suni jín xtandiyo o ndaka ja u'vi sakue'e
ña'a ma. Te máko jin kuita o ja jin ko sa'a o
sukan kúni Su'si o a ndaka kivi ki'in o a.
2 Jín konde'ya o maa Jesús ma, vaa maa ya
kúu iya sa'a ja kuu jin kukanu ini vava'a o
Su'si ma, vaa maa ya chi nuu ni ndo'o ni
neni ya ma chi masu nde ni ndi ini ya ja
tna'a ya ja kan-nuu ma chi ja nde'ya ya kúu
ja vii ja va'a ni'i ya ma. Te nuu ni kundee
ya ma, te ni nukoo ya xiñi kua'a nuu núkoo
Su'si ma ja tátnuni ya ma.

3 Te chukan kúu ja jin ndasa'a ni kuenda
sukan ni ndo'o ni neni Jesús ma, ja ni ka
sa'a, ni ka kuu ña'a ñayii ka ndiso kuechi
ma. Te nú nawa ka ndo'o ka neni ni ma, te
másu ko jin ndakani ini ni te jin ko xtaya
ni.
4 Vaa ndijin chi ndaka ja u'vi ka sa'a ka
kuu ña'a i ma, kuechi ja ñatuu ka sa'a-ka
ni ja u'vi ma, kovaa ñatuu jin ka'ni-ka ña'a
i sukan ni ka sa'a i ya ma.
5 ¿Te xi jâ ni ka ndunaa ni ndaka ja
ndaka'an-so'o tnu'u Su'si ma nuu o ja ka
kuu o sa'ya ya ma? Vaa sa'a ká'an tnu'u maa
ya ma:

Sa'ya maa sa, máko saxiko ni ja
ndáka'an-so'o Iya Tátnuni ma nuu ni,
nú xndo'o xneni ña'a ya ma,
te máko xtaya ni ora ndáka'an ya na
kuechi ni ma.

6 Vaa Iya Tátnuni ma chi ñayii kútoo ya ma te
jâ ni nduu i sa'ya ya ma chi ndaka'an
ndakachi ya nuu i,
te kua'a ya tnu'u ja ndo'o neni i vala ma,
sukan-va'a ndakani ndaka'vi ini i naxe
ko kuu i nuu ya ma.

7 Jin kanda ni ja ndáka'an-so'o Su'si ma
nuu ni, vaa sukan ndáka'an-so'o ya nuu
ndaka sa'ya ya ma. Vaa ka jini o ja
sukan kúu tee ma ji'in sa'ya de ma, ja
onde ndáka'an ndákachi de nuu i, te visi na
ndonda de nuu i, kovaa sukan, te ko kuu i
ñayii va'a.
8 Vaa sukan sa'a tna Su'si ma ji'in ndaka
sa'ya ya ma. Te nú masu sukan sa'a ya ji'in
ni ma chi masu sa'ya ya ka kuu ni, te ¿na in
kúu yuva ni ma?
9 Vaa suni yo'o tna, nuu lilikin-ka o ma chi
yuva o ma chi ni ka yo ndaka'an-so'o de
nuu o ma, te ni ka yo kani ña'a de, nú masu
va'a-ni ni ka yo sa'a o ma. Kovaa ka ndaa
respetu o nuu de. Te nú sukan ni ka yo sa'a
o ji'in yuva o tee ka iyo ji'in o ñuu ñayivi
a, te kuiti va'a-ka ja jin kandija o ja ká'an
Yuva o iya ni sa'a ini anua o a, sukan-va'a
jin koteku o.
10 Vaa yuva o ma chi jaku-ni kivi ni ka yo
ka'an, ni ka yo kachi de nuu o, sukan ni ka
yo jani ini de ja jin koo va'a o ma. Kovaa
ja sukan sa'a Su'si o a chi ja va'a-ka maa o
kúu, sukan-va'a ñatuu-ka na ja u'vi jin ko
sa'a o, te jin ko kuu o sukan iyo maa ya ma.
11 Ja ndaa kúu ja ora ndáka'an-so'o nuu
tna'a ñayii ma, xi ora ndáka'an-so'o Su'si ma
nuu o ma, te masu jan-ta'vi sii ini o, su'va
kúxii ini o ja sukan ndáka'an-so'o ya nuu o
ma, ji'in sukan ka ndaka'an-so'o tna'a o ma
nuu o ma. Kovaa nuna ndasa'a o kuenda
chi sani te ndása'a o ja va'a ja ndaa ma,
sukan kúni ya ma, te ndúu o ñayii kaa kuee
ini.

Jín ko ndi ini o nasa nde o masu ni'i ja vii ja va'a ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma

12 Chukan kúu ja nde o ni ka kuita nda'a,
ni ka kuita ja'a nuu Su'si o a, te ñatuu ka
kundee-ka o ja jin kondikin o ya a, te na jin
ndachu'un ini o, te na jin ndatnii o tnu'u
ndee tnu'u ndatnu.
13 Te jín ndanduku o ichi ndaa ma,
sukan-va'a nde o jika yakua jika yo'o ma,
te na nukun-nee o ini ichi va'a ma.
14 Jín ko ndi ini o ja jin koo mani ndaka o,
te jín ku'un ini o ja ñatuu-ka na ja u'vi jin ko
sa'a o, vaa nú ma jin xndoo o ndaka ja u'vi
ma, te masu jin kuni o Iya Tátnuni ma.
15 Jín ko ndi ini o nasa yukan, te nde o masu
ni'i ja vii ja va'a ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma,
nasa yukan, te nde o yikuu sa'a ja u'vi ja
ñatuu kandija o ja ká'an Su'si ma, te ja'nu
ndee o ja jin kua'nu-ka tna'a o ma nuu Su'si
ma, te nasa yukan, te jin kuikin tna i xiko

nde o ka sa'a ja u'vi ma, te sukan jin ko sa'a
tna i.
16 Nasa yukan, te ne'un o a iyo in ñayii ja
kívi nduu i ji'in ndi-in ndi-in ñayii masu ni
tnanda'a ji'in i ma, xi in ñayii ñatuu ndí ini
ja ni'i i ja ni skuiso Su'si ma, sukan ni sa'a
Esaú ma, ja ni ndaxiko i ja iyo ja ni'i i ma,
kuechi ja ni ndiyo ini i vala-ni ndeyu ma.
17 Vaa ka jini ni ja ni ya'a xeen ma, te sana
ni ndasa'a i kuenda, te ni kuni i ja ndani'i i
ja vii ja va'a kuta'vi i nuu yuva i ma. Te visi
ni ndakani ini i ma te ni ndanda'yu i ma,
kovaa masu nde ni ndani'i-ka i ta'vi i ma.

18 Kovaa yo'o, masu nde ni ka jan tu'va
o in yuku nuu kuu ke'e kaan o ma, sukan
ni ka sa'a maa ñayii ñuu Israel ma. Te yuku
yukan kúu nuu ndú'va ñu'u maa ya ma, visi
nee xen-xeen ma, te yi'i xen-xeen kajin ma.
19 Nuu ni ka jiniso'o ñayii ma sukan kúu
yu'u trompeta ma ora nuu ni ka'an Su'si
ma, te ni ka jikan-ta'vi i nuu ya ja máko
ka'an-ka ya ma.
20 Vaa masu nde ni ka kundee ini i ja jin
koniniso'o i sukan ni tatnuni ya ma, vaa ni
tatnuni ya ja nú nde-in ñayii ma xi in kiti
ma kaki'i yuku yukan ma chi jin kua'a yuu
i ñayii ma xi ji'in lanza jin ka'ni i ñayii ma,
te sukan tna jin sa'a i ji'in kiti ma.
21 Ûni îyo xen-xeen ni kuu ma, vaa onde
maa Moisés ma ni jiña'a nuu Su'si ma:
“Yu'u xen-xeen sa, te ni'i ni'i-nka sa”, kúu
de jiña'a de ya.

22 Kovaa yo'o chi ni ka jan tu'va o yuku
nani Sion ma, ñuu maa Su'si iya téku ma,
ñuu kúu Jerusalén ma ja iyo onde andivi
ma, nuu ka iyo kua'a xen-xeen ángel ma.
23 Te suni jâ ni ka jan tu'va tna o nuu ni
ka ndatna'a ñayii xinañu'u ni ka jakoxtnee
ja ka nani i ma onde andivi ma. Te jâ ni
ka jan tu'va o Su'si ma, iya ndakan kuenda
nuu ndaka o ma. Te jâ ni ka jan tu'va tna
o ñayii ni ka ji'i ma, ja ni ka yo sa'a i ja va'a
ja ndaa ma, te ni ka nduvii, ni ka ndundoo
kuiti i nuu Su'si ma.
24 Te suni jâ ni ka jan tu'va o Jesucristo iya
ni sunkani tnu'u jaa ja sa'a ja jin koo va'a o
nuu Su'si o a. Te ja niñi ya ni jati ma, te ni
ka nduvii o a, te cha'a chi iyo in tnu'u kanu
ini sana niñi Abel ma, ja ni jati nuu ni ji'i i
ma.
25 Jín ko koto va'a o maa o, nasa jin saxiko o
iya ká'an nuu o a. Vaa ñayii ni ka saxiko ja
ni ndaka'an-so'o Su'si ma nuu i ñuu ñayivi a
chi ñatuu ni ka kaku i. Te yo'o tna, nuna
jin saxiko o iya iyo onde andivi ma, ja
ndáka'an-so'o ya nuu o a, chi kuiti masu jin
kaku o.
26 Vaa kivi yukan, ja ni ka'an ya ma, te ni
tnaa ñuu ñayivi a. Kovaa vitna, ja ni skuiso
ya ma sa'a ká'an: “In jichi-ka, te sa'a sa ja
tnaa ñuu ñayivi a, te masu maa in-ni i chi
onde andivi ma”, kúu ya ká'an ya.
27 Ja ni ka'an ya ma, sa'a kúni ka'an: Ja
skanda ya ndaka tu'u ja ni sa'a ya ma, te
xtandiyo ya ndaka, sukan-va'a kendoo maa
in-ni-nka ndaka ja masu skanda-ka ya ma.
28 Te chukan kúu ja yo'o jin ndani'i in ñuu ja
masu xtandiyo-ka ya ma. Te chukan kúu ja
jín ndakuan-ta'vi o nuu ya, te jín ndachiñu'u
o ya ni-yu'u ni-ini o, sukan játna ini ya ma,
te jín kava respetu o nuu ya, te jín koyu'u o
ya nú ma jin kandija o ja ká'an ya ma.
29 Vaa Su'si o a chi kuenda kúu ñu'u káyu
kóko ma te xnaa i ndaka ma, sukan kúu tna
ya.

13

Sukan jin ko sa'a jin ko kuu o ja ka kuu o ñayii ka kandija Su'si ma

1 Másu ko jin ndunaa ni ja jin kutoo tna'a
ndi-in ndi-in ni.
2 Jin kona'a ni ja jin kuanuu ni ve'e ni ma,
ja jin ndoo ñayii ka jiniñu'u ja jin ndoo i ma.
Vaa ka iyo jaku ñayii ja sukan ni ka sa'a i
ma, te masu ka jini i, te ñayii ni ka wanuu i
ve'e i ma ja jin ndoo i ma chi ángel ka kuu
i.
3 Jin ku'un ini ni ja jin chindee ni ñayii ka
yinee vekaa ma, te jin kani ini ni ja kuenda
tnu'u ja maa tna ni ka yinee vekaa ma, te
suni jin kona'a tna ni ja jin chindee ni ñayii
ka ndo'o ka neni ja ka sa'a ndeva'a ña'a
in-ka ñayii ma. Jin kani ini ni ja kuenda
tnu'u ja maa ni ka ndo'o ka neni ma.
4 Jín kona'a ndaka o ja vii ja luu kúu ja
ka tnanda'a ñayii ma, kovaa máko jin kivi
nduu jin kivi ni'ni o ji'in ñayii ñatuu ni ka
tnanda'a ji'in o ma. Vaa ñayii ka kivi nduu
ka kivi ni'ni ji'in in-ka ñayii ma chi ndakan
Su'si ma kuenda nuu i.
5 Máko jin ko ndiyo ini ni ja jin koneva'a
xeen ni xu'un ma, su'va jin koo sii ini ni
nawa ka neva'a ni a-ni, vaa sa'a ká'an Su'si
ma: “Masu xndoo nda'vi ña'a sa, ni masu
ndunaa ña'a sa.”
6 Te chukan kúu ja ka kusaa ini o ja ka ka'an
o sa'a:
Iya Tátnuni ma kúu iya chíndee ña'a ma,
te masu koyu'u sa nawa jin kuni ñayii
ma ja sa'a ña'a i ma.
7 Jin ndaka'án ni tee ni sunkani ña'a Su'si
ma, ja jin ko koto ña'a de ma te jin kaxtnu'u
de tnu'u Su'si o a nuu ka ndatna'a ni ma, te
jin ndasa'a ni kuenda naxe ni ka yo sa'a, ni
ka yo kuu de ma, naxe ni ka yo kukanu ini
de Su'si ma, te sukan jin ko sa'a tna ni a.
8 Vaa suni maa Jesucristo ma kúu iya ni ka
yo kukanu ini de onde xi'na-ka ma, te suni
maa ya kúu vitna, te suni maa ya ko kuu
kivi ki'in o ma.

9 Te chukan kúu ja másu ko jin kua'a ni
tnu'u, ja in-ka tnu'u jin ko kaxtnu'u i nuu
ni ma. Vaa ja va'a-ka kuu ja jin koo va'a ini
anua o a nuu ja vii ja va'a skuta'vi ña'a Su'si
ma, te sana ja jin ko ndi ini o nawa jin kaa
jin ko'o o ma. Vaa ñayii ka jatanuu ndaka
chukan chi masu nawa chíndee ña'a i ja jin
ndani'i ta'vi i ma.
10 Vaa yo'o chi ka neva'a o in nuu altar nuu
ka yoxtnee xtatila ji'in ndute uva ja jin kaa
jin ko'o o ma, ja ka ndakune'e o sukan ni
ndo'o ni neni Jesús ma, kovaa sutu ni ka
yo jinukuechi ini veñu'u jana'a ma sukan
ni tatnuni Moisés ma, masu kuu jin kaa de
ja ka yoxtnee nuu altar o ma.
11 Vaa sutu tátnuni nuu sutu ma, kívi de ini
veñu'u ma ji'in niñi kiti ni ka ja'ni de ja
kuechi ja u'vi ni ka sa'a ñayii ma. Kovaa
yikikuñu ti ma chi onde ye'e ke'e ma-ni ka
ja'mi i ma.
12 Te suni sukan tna ni kuu ji'in Jesús ma,
vaa onde yu'u ñuu ma ni ka ja'ni i ya ma,
te ni jati niñi ya ma, sukan-va'a ndene'e ya
ñayii ñuu ya ma nuu ja u'vi ma.
13 Te chukan kúu ja jín ke koo o yu'u ñuu ma
nuu iyo ya ma, te visi na jin ka'an ndeva'a
ñayii ma ja jin kuu o sukan ni ka yo ka'an
ndeva'a i ja kuu ya ma.
14 Vaa yo'o chi masu ñuu ñayivi ya'a kúu ñuu
jin koo o, chi su'va ka ndanduku o in ñuu
nuu kuu jin koo o kivi ki'in o a.

15 Te ja jín ndakua'a yo'o nuu Su'si ma kúu
ja ndimaa jín kata o yaa ja ka ka'an ndaka ja
ni sa'a Jesucristo ma ja jin kuu o, te ndimaa
jín ndachiñu'u o Su'si ma, te jín ku'un ini o ja
ñayii ka ndaka'an ka ndakachi ja ka ndikin
i Su'si ma ka kuu o.
16 Te másu ko jin ndunaa ni ja jin sa'a ni ja
va'a ma, ji'in ja jin chindee ni tna'a ni ma,
vaa sukan játna ini Su'si ma, vaa ja va'a-ka
kuu ja sa'a o sukan sana ja ndakua'a ni in
kiti nuu ya ma.

17 Jin kandija ni ja ka ka'an tee ni ka
kunda'a ña'a ja jin kaxtnu'u de tnu'u Su'si
o a nuu ka ndatna'a ni ma. Vaa suu de ka
ndi ini ja jin kuu ini anua ni a, vaa Su'si ma
chi ndakan ya kuenda nuu de ja ka jito ña'a
de a. Chukan kúu ja jin sa'a ni ja va'a ja vii,
sukan-va'a jín koo sii ini de, nasa yukan, te
jin kuxii ini de te jin kuña'a de nuu Su'si ma
ja masu nde jiniñu'u ja ka jito ña'a de ma.
Vaa nuna jin kuña'a de ya sukan, te masu
kuu jin koo va'a ni nuu Su'si ma.

18 Jin kakan-ta'vi ni ja jin kuu sa, vaa ka
kukanu ini sa ja ñatuu na ja u'vi-ka ka sa'a
sa nuu Su'si o a, te ka ñu'u ini sa ja ndimaa
ja va'a jin ko sa'a jin ko kuu sa nuu ya ma.
19 Ja jikan-ta'vi ñukuun sa kúu ja jin
kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, ja na chindee
ña'a ya te na ndenda yachi-ka sa nuu ka iyo
ni a.

Ndákan-tnu'u ñaña'a de ñayii ma, te jikan-ta'vi de nuu Su'si ma ja na jin kuta'vi i ja vii ja va'a

20 Te maa Su'si ma kúu iya sa'a ja jin koo
mani o a, te suu ya kúu iya ja ne'un ñayii
ni ka ji'i ma ni ndaxteku ya Jesucristo iya
tátnuni nuu o a. Te maa Jesucristo ma kúu
iya kúu sukan kúu tee jito ndikachi de ma,
te ja maa niñi ya ja ni jati nuu krusi ma,
te ni jinkuiñi tnu'u jaa sukan jin koo va'a o
nuu Su'si ma ni-kani ni-jika ma.
21 Te na sa'a Su'si ma ja jin ko sa'a ni ndaka
ja va'a ja vii, sukan kúni maa ya ma. Te
ja maa Jesucristo te na sa'a Su'si ma ja jin
ko kuu ni sukan játna ini maa ya ma. Te
nuu maa Jesucristo ma na koo jayiñu'u ma
ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.

22 Jikan-ta'vi xen-xeen sa nuu ni ja ni
ka nduu ni sa'ya Su'si o a ja na jin
kanda ni jin koniniso'o ni tnu'u ya'a, sukan
ndaka'an-so'o sa nuu ni a, vaa masu kua'a
xeen-ni ni tee sa a.

23 Jin kona'a ni ja ñani o Timoteo a chi jâ
ni kee de vekaa ma, te nuna kii de, te jaan
sa ji'in de nuu ka iyo ni a.
24 Jin ndakua'a ni nchuxi ndaka tee ni ka
kunda'a ña'a ja jin kaxtnu'u de tnu'u Su'si
o a, ji'in ndaka tna'a o ñayii jâ ni ka xndoo i
ndaka ja u'vi ma. Ndaka tna'a o ka iyo ñuu
Italia a, ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña i.
25 Te Su'si ma na skuta'vi ña'a ja vii ja va'a
ndaka ni. Te sukan kó kuu.

Carta ni sa'a tee kúu Santiago ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Santiago ma ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma

1 Saña kúu Santiago tee jinukuechi nuu Su'si o a ji'in nuu Jesucristo iya tátnuni nuu o a. Ndákan-tnu'u ñaña'a ña sa ndi-uxi uu jichi ni, ja ni ka jitenuu ni ka ya'a ka yukan ma.

Kákan ta'vi o nuu Su'si ma, te taa ya tnu'u ndichi ma

2 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, jin koo sii ini xeen ni ndeva'a-ni naxe ka ndo'o ka neni ni.
3 Vaa ka jini ni ja nuna kundee o nuu tnundo'o tnuneni ka ya'a o ma chi sa'a i ja kava kuee-ka ini o, te sukan, te kunitnuni o nú kukanu ini-ka o Su'si ma.
4 Te nuna kava kuee ini o ma, te ni'i ndi'i ni'i tu'u o tnu'u ndee tnu'u ndatnu sukan ko kuu o nuu Su'si ma, te ñatuu nawa jakituu-ka o.
5 Nú nde o ja'ni ña'a i ja jakun-tnuni ini o tnu'u ndichi ma, te kákan-ta'vi o nuu Su'si ma, te taa ya. Vaa maa Su'si ma kúu iya taa ndaka ja jiniñu'u o ma, te masu ndákune'e ya naxe ni yo sa'a ni yo kuu o ma.
6 Kovaa kúkanu ini o Su'si ma ora kakan-ta'vi o nuu ya ma. Ñatuu ko kani uu ko kani uni ini o. Vaa ñayii ñatuu kúkanu ini ya ma chi sukan kúu nuu mar ma kúu i, ja ora yi'i tachi ma, te kua'an vee nuu ndute ma kúu.
7 Te nú sukan-ni kúu ni, másu ko kani ini ni ja ni'i ni ni-in ja taa Iya Tátnuni ma.
8 Ñayii jani uu jani uni ini i ma chi ni-in ja kúni i ja sa'a i ma, ma kuu sa'a i.
9 Nú ñayii kúnda'vi ma te ni nduu i sa'ya Su'si ma, kóo sii ini i, vaa jâ iyo jayiñu'u i nuu Su'si ma.
10 Kovaa nú na in kúxiku ma, te káni ini i ja masu xiku kúu i, su'va kóo sii ini i ja ni ndakunitnuni i ja masu in ñayii kanuu-ka kúu i, vaa sukan kúu ita yi'i ma-ni kúu i.
11 Vaa nuna kana kandii ma te ku-i'ni xeen ma, te yi'i ma chi yichi i, te ita i ma chi kun-kava, te naa ja vivii ni kaa i ma. Te suni sukan kúu tna xiku ma ji'in ndaka ja jaan i ma ji'in ja ndáxiko i ma.

Sukan jin kanda o nuu tnundo'o tnuneni kénda koo nuu o ma

12 Vava'a kúu ñayii kánda ora ska'an ña'a tachi ma ja sa'a i ja u'vi ma, vaa nuna kanda i ja masu sa'a i ja u'vi ma chi ni'i i in corona ja koteku i ni-kani ni-jika ja ni skuiso Su'si ma ja taa ya nuu yo'o ja ka kutoo o ya.
13 Vaa nú na in kúu ini ja sa'a i ja u'vi ma, máko ka'án i ja Su'si ma jitotnuni ña'a. Vaa Su'si ma, masu na in kuu ska'an ya ja sa'a ya ja u'vi ma, te ni maa ya, masu ska'an ya ni-in ñayii ma ja sa'a i ja u'vi ma.
14 Su'va ja u'vi ñu'u ini maa maa o ja sa'a o ma, chukan kúu ja kána ña'a i ja sa'a o, te játna ini o, te jínu ini o, te sa'a o ma.
15 Sani te ja játna ini o ja sa'a o ma ni kundee i ja ni jiso kuechi o ma. Te nú ja ndiso kuechi o ma, sani te kújika o nuu Su'si ma.
16 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, kútoo xeen ña'a sa, te má jin xnda'vi ni maa ni:
17 Ndaka ja va'a ja ndaa ka ndani'i o a chi onde sukun nuu iyo Su'si ma vee, te Su'si ma kúu iya ni sa'a ndaka ja ka ndu'va ka iyo onde andivi ma. Te maa ya chi masu ndaxsama ya ja jani ini ya ma, sukan kúu kati kuanda'vi ma.
18 Ja ni kuu ini maa ya ma kúu ja ni sa'a ya ja ni ka ndakâku jaa o nuu ya ma ja maa tnu'u ndaa tnu'u kuiti ni ka'an ya ma, sukan-va'a jin ko kuu o xinañu'u-ka nuu ndaka ja ni sa'a ya ma.

Ja kondikin ndija o Su'si ma kúu ja ûni ka'an o te sa'a o

19 Chukan kúu ja kútoo ña'a maa sa, ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, te jin koo ñama ni ja jin koniniso'o ni, te jin kava kuee ini ni ora jin ka'an ni ma, te má jin ndakiti yachi ini ni.
20 Vaa nú ka ndakiti ini o ma, masu ka sa'a o ja kúni Su'si ma.
21 Chukan kúu ja jin xtandiyo ni ndaka tu'u ja u'vi ja kini ka ñu'u ini anua ni a, te jin kava kuee ini ni, te jin kuan-ta'vi ni tnu'u Su'si ma ja ni ka jakun-nee ini anua ni a, vaa suu i sa'a ja kuu jin kaku ni nuu ja u'vi ma.
22 Kovaa jin sa'a ni sukan ká'an tnu'u Su'si a. Te masu yika-ni ja jin koniniso'o ni, vaa nú ña'a te ka xnda'vi ni maa ni.
23 Vaa nú nde in yika-ni ja niniso'o i sukan ká'an tnu'u Su'si o a te masu sa'a i sukan ká'an tnu'u ya ma, ñayii ya'a chi sukan-ni kúu in tee nde'ya maa de nuu espeju ma sukan-ni kúu i.
24 Vaa jini de sukan jito de ma. Sani te kua'an de, te ndunaa de naxe jito de ma.
25 Kovaa iyo ñayii ni-yu'u ni-ini i nde'ya i tnu'u vava'a tátnuni Su'si ma tnu'u sa'a ja ndayaa o nuu ja u'vi ma, te masu ndúnaa i ja ni jiniso'o i ma, nú masu ja ûni sa'a i ndaka sukan ká'an ya ma. Te ñayii ya'a, va'a xeen ko kuu i ndaka nawa ñu'u ini i ja sa'a i ma.
26 Vaa nú na in jani ini ja in ñayii ndikin xeen Su'si ma kúu i ne'un ndaka o a, te chítna'nu i yaa i ma ji'in ndaka tnu'u ká'an i ma. Nú ña'a, te xnda'vi i ini anua i ma,

te visi ká'an i ja ndikin i Su'si ma, kovaa ja
ká'an i ma masu kétna'a ji'in ja sa'a i ma.
27 Ja ko kuu o ñayii ndikin ndaa Su'si ma kúu
ja chíndee o suchi kuechi ni ka ji'i yuva i
ma, ji'in ña'a ni ka ji'i yii ña ma te ka ndo'o
ka neni ña ma, ji'in ja koto va'a o maa o ja
ma sa'a o ni-in ja u'vi iyo ñuu ñayivi a. Cha'a
kúu ja kondikin ndija o maa in-ni Su'si ma.

2

Inuu-ni jín kutoo o ndaka ñayii ma

1 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, ja
ka kandija ni Jesucristo Iya Tátnuni iya iyo
jayiñu'u ma, ja ká'an sa kúu ja másu ko jin
saxiko ni ni-in ñayii ma.
2 Te nuu ka ndatna'a ni ma, te nú ni kivi
in tee ñu'u nda'a de in xe'e oro ndee ya'vi
xen-xeen te ne'nu de sa'ma va'a xen-xeen,
te suni kivi tna in ñayii nda'vi xeen te ne'nu
i sa'ma nda'vi sa'ma kee,
3 te nuna jin kuaan mani ni ñayii ne'nu
sa'ma va'a xeen ma, te jin kuña'a ni i:
“Kunukoo ni nuu va'a-ka ya”, te jin kuña'a
ni ñayii nda'vi ma: “Konukuiñi ndijin jiña,
xi kunukoo ni nuu ja'a sa ya”,
4 te nú sukan ka sa'a ni chi ka saxiko tna'a
ni, te ka kuu ni sukan ka kuu tee ka ja'nde
tniñu ñayii ma ja ka xnda'vi de i ma.

5 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a ja
ka kutoo tna'a o a, jin koniniso'o ni: Su'si
ma, ni ndakaji ya ñayii nda'vi sukan ka
jani ini ñayii ñuu ñayivi a, sukan-va'a jin ko
kuxiku i ja ka kandija i ya ma, te jin ndani'i
ta'vi i nuu tátnuni Su'si ma, sukan ni skuiso
ya ja sa'a ya ji'in ñayii ka kutoo Su'si ma.
6 Kovaa ndijin chi ni masu ni ka sa'a inuu
ni ji'in ñayii nda'vi ma ji'in ñayii xiku ma, te
vitna ja ñayii xiku ma, ka sa'a ndeva'a ña'a
i maa ni, vaa ka ñu'u ndeva'a ña'a i, te kuan
koo i kuan xsia'a ña'a i nuu tee ka netniñu
ma.
7 Vaa maa i chi ka ka'an ndeva'a i ja kuu
Su'si iya ka ndakune'e ni ma, te chukan kúu
ja ka sa'a ña'a i sukan.

8 Ka jini ni ja sukan ká'an tutu ndee tnu'u
Iya Tátnuni ma: “Jín kutoo o tna'a o ma
sukan ka kutoo o maa o ma.” Te nú sukan
ka sa'a ni, va'a-ni ka sa'a ni.
9 Kovaa nú ka saxiko ni in ñayii ma, su'va
ka jiso kuechi ni, vaa ja u'vi kúu, te ñatuu
ka sa'a ni sukan ni tatnuni Su'si o ma.
10 Visi na sa'a o ndaka-ka ja ni tatnuni Su'si
ma, te ma sa'a o in sukan ni tatnuni ya ma,
jâ ni jiso kuechi o nuu ndaka-ka ma.
11 Vaa maa Su'si ma ni tatnuni ja ñayii ni
ka tnanda'a ma, másu ko jin kivi nduu i
ji'in in-ka ñayii ja jin kuiso kuechi i, te suni
maa ya ni ka'an ja másu ko jin ka'ni tna'a
o. Kovaa visi ñatuu ka kivi nduu o ji'in in-ka
ñayii ma, kovaa nuna ka'ni o in ñayii ma, jâ
ni kuu o in ñayii ñatuu sa'a sukan ni tatnuni
Su'si ma.
12 Jâ ka jini o sukan ndakan Su'si ma
kuenda nuu ndaka o, nú ni ka sa'a o ndaka
sukan ká'an tnu'u vava'a ni tatnuni ya ma,
tnu'u sa'a ja jin nde koo o nuu ja u'vi ma.
Te chukan kúu ja jín konee o cuidado, te jín
ka'an o te jín sa'a o sukan ká'an tnu'u maa
ya ma.
13 Nú na in ñatuu kúnda'vi ini i tna'a i ma, te
suni ma kunda'vi ini tna ña'a Su'si ma kivi
ndakan ya kuenda ma, kovaa ñayii kúnda'vi
ini i tna'a i ma chi sii ini-ni koo i kivi
ndakan ya kuenda ma.

In ja va'a jani ini o ma, ûni ká'an o te sa'a o

14 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a,
¿na nde jiniñu'u ja ká'an o ja ni kandija o
Su'si ma, te ñatuu sa'a o ja va'a ka sa'a ñayii
ka kandija Su'si ma? ¿Ka jani ini ni ja jin
ndani'i-ta'vi o ja yika-ni ja ká'an o ja kándija
o ma te masu sa'a o sukan ká'an ya ma?
15 Te nú in tna'a o ma, ñatuu na sa'ma
neva'a i ja kone'nu i ma te ñatuu nawa iyo
ja kaa i in-kivi in-kivi ma,
16 te nuna kuña'a o i: “Koo sii ini ni, te
kone'nu va'a ni, te kaa ni ndaka ja kúni ni
ma”, kovaa masu kua'a o nawa jiniñu'u i
ma, ¿na nde jiniñu'u ndaka ja kuña'a o ma?
17 Suni sukan kúu tna ja nuna ka'an o ja
kándija o Su'si ma te ñatuu sa'a o sukan játna
ini ya ma, masu nde jiniñu'u ja sukan sa'a
o ma.

18 Kovaa nú na in na ká'an ja ndijin chi
in ñayii kándija Su'si ma kúu ni, kovaa nú
ñatuu sa'a ni sukan játna ini Su'si ma, masu
kuu ka'an ni ja in ñayii kándija Su'si ma kúu
ni. Kovaa nú na in na ka'an ja saña chi sa'a
sa ja játna ini Su'si ma, te sukan káxtnu'u sa
ja in ñayii kándija Su'si ma kúu sa.
19 Ndijin, ja ká'an ni ja kándija ni ja in-ni
Su'si kúu, te ¿jani ini ni ja sukan ma te
vava'a-ni iyo ni nuu Su'si ma? Ña'a. Suni
tachi ma chi ka kandija i ja in-ni Su'si kúu,
kovaa ka ni'i ka ndeyu i ja ka yu'u i ya.
20 Ndijin, masu nde jiniñu'u ja jani ini ni a.
Koniniso'o ni ja káxtnu'u sa nuu ni a, ja nú
yika-ni ja kándija o Su'si ma te ñatuu sa'a
o sukan játna ini ya ma, masu nawa kúu o
nuu ya.
21 Jini ni ja yuva o Abraham ma chi nuu
ni ndakua'a de sa'ya de Isaac ma sukan ni
jikan maa Su'si o ma, ja ni sa'a de sukan ma,
te ni ka'an ya ja in tee sa'a ja ndaa kuiti kúu
de.
22 Ka jini o ja masu yika-ni ja ni kandija
de Su'si ma kúu, nú masu ja ûni ni sa'a de
sukan játna ini ya ma. Ja ni kandija de Su'si
ma, te chukan kúu ja ni sa'a de sukan kúni
ya ma.

23 Te ni kuu sukan ká'an tutu ndee tnu'u ya
ma: “Abraham ma chi ni kandija de Su'si
ma, te ni ka'an Su'si ma ja in tee sa'a ja
va'a ja ndaa kúu de”, te ni ka'an ya ja in tee
kétna'a ini ji'in ya kúu de.
24 Ka jini ni ja ñayii ma chi masu kuu
ka'an Su'si ma ja ñayii va'a kúu i, nú yika-ni
ja kándija i ya ma te ñatuu sa'a i sukan játna
ini ya ma.
25 Vaa suni sukan tna ni kuu ji'in ña'a nani
Rahab ma. Visi ña'a ni yo kivi nduu ji'in
ndi-in ndi-in tee kúu ña ma, kovaa nuu ni
chindee ña tee ni tetniñu Moisés ma te ni
ndatetniñu ña de in-ka ichi kuan nu koo de
ma sukan-va'a jin kaku de ma, te ja sukan
ni sa'a ña ma, ni ka'an Su'si ma ja in ña'a
sa'a ja va'a kúu ña.
26 Vaa suni sukan kúu in ñayii nuna kana
anua i ma, te in ñayii ni ji'i kúu i, te suni
sukan kúu tna o nuna ka'an o ja kándija o
Su'si ma te ñatuu sa'a o sukan játna ini ya
ma, te sukan kúu in ñayii ni ji'i kúu o nuu
ya ma.

3

Kónee o cuidado tnu'u ka'an o ma

1 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a,
má jin kuu ini xeen ni ja jin ko kuu ni
teskua'a ne'un ndaka ni a, vaa ka jini ni ja
ndakan-ka Su'si ma kuenda nuu o ja ka kuu
o teskua'a a.
2 Vaa ndaka o chi kua'a xeen jichi ka sa'a o
ja masu játna ini Su'si ma. Nú na in ñatuu
ká'an ni-in tnu'u ndeva'a ja masu játna ini
Su'si ma, te ñayii ya'a chi in ñayii sa'a ja va'a
ja ndaa kúu i, te iyo i ja kundee i chitna'nu
i ni-ka'nu yikikuñu i ma.
3 Vaa yo'o chi ka ju'ni o yu'u caballu ma,
sukan-va'a kandija ti, te kuu skaka o ti ichi
kúni o ma xi kuu sunkani o ti ma.
4 Jin kani ini tna ni ja barcu ma, visi
inuna'nu xeen tnu, te kajin yi'i nini'i ma
sa'a ja jika tnu. Kovaa in ja luluu nani
timón kúu ja skuiko ña'a nde ichi kúni tee
skaka tnu ma ja ki'in tnu.
5 Suni sukan tna kúu yaa ñayii ma. In ja
luluu-ni kúu i, kovaa sa'a i kua'a ja na'nu
xeen. ¡Ka jini ni ja in ñu'u ndú'va luluu
ti'i-ni ma chi kundee i ka'mi i in yuku ka'nu
xeen!
6 Yaa ñayii ma kúu sukan kúu in ñu'u luluu
ndú'va ma. Te kúu i sukan kúu in ñuu ñayivi
ja ñu'u chitu ja u'vi ma. Te iyo i ne'un
yikikuñu o a, te sa'a i ja kútne'e ni-ka'nu
yikikuñu o a. Te yaa o ya, kúu i sukan kúu
ñu'u ndú'va andeya ma ja xndo'o xneni ña'a
i ni-kani ni-jika. Te chukan kúu ja na jin ko
koto va'a o yaa o ya nawa ká'an i.
7 Vaa ndaka kiti ka iyo ñuu ñayivi a, ja ka
kuu ti kiti na'nu ka iyo yuku ma, ji'in lasaa
ma, ji'in koo ma, ji'in kiti ka ñu'u nuu mar
ma, kundee o nuu ti.
8 Kovaa ni-in ñayii masu kundee i tatnuni i
nuu yaa i ma. Vaa in ja u'vi kúu yaa i ma,
te ñu'u chitu venenu ja ka'ni ña'a i.
9 Ji'in yaa o a kuu ndachiñu'u o Yuva o Iya
Tátnuni ma, te suni maa yaa o a kuu ka'an
u'vi o nuu ñayii kaa sukan kaa Su'si ma.
10 Vaa maa yu'u ñayii ma ka ke koo ja va'a
ma ji'in ja u'vi ma. Ndijin ja ni ka nduu
o sa'ya Su'si o a, jin ndasa'a ni kuenda ja
masu kuu jin ko sa'a o sukan.
11 Vaa in nuu tóo ndute ma masu kuu kana
ndute va'a ji'in ndute uwa.
12 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, jin
ndasa'a ni kuenda, vaa ni a tnu higo ma
masu kuu kuun in-ka nde'ya, ni a tnu uva
ma masu kuu kuun higo. Te suni sukan kúu
ja ni-in nuu tóo ndute ma masu kuu kana
ndute u'wa te kana ndute va'a.

Ñayii neva'a tnu'u ndichi Su'si ma chi sa'a i sukan játna ini ya ma

13 Nú iyo in ñayii ndichi te jáku'ni ini i
ne'un ndaka o a, te káxtnu'u i sukan kúu i
ma, nú sa'a i sukan játna ini Su'si ma. Jini i
naxe kava kuee ini i, vaa in ñayii ndichi kúu
i.
14 Kovaa nú ka kukueñu ini ni te ka jani ini
ni ja maa ni jin ko kuu ñayii ka ndanuu-ka,
te máko jin ko kuvixi ni ja ñayii ka kuu-ka
ka kuu ni chi yika-ni ja ka xnda'vi ni maa
ni, te masu ka sa'a ni ja ndaa ma.
15 Vaa ja ka jani ini ni ma chi masu onde
sukun ma vee chi ja iyo nuu ñu'ú ya kúu, te
nanimaa ja jani ini ñayii ma kúu, te tna'a ja
chúnee tachi ma ini anua ñayii ma kúu.
16 Te chukan kúu ja nú ka kukueñu ini o ma
te ka kanaa o ma te ka sakanuu ka sakani'ni
o ma, chi masu ja va'a kúu, su'va nanimaa
ja u'vi ma kúu ja ka sa'a o ma.
17 Kovaa tnu'u ndichi ja vee onde sukun ma
kúu tnu'u nanimaa Su'si ma, te sa'a i ja kava
kuee ini ñayii ma, te sa'a i ja ka'an mani
tna'a ñayii ma, te kava va'a ini i, te kunda'vi
ini i tna'a i ma, te masu sa'a siin i tna'a i ma,
ni a masu xnda'vi i tna'a i ma, su'va sa'a i
ja va'a ma. Te nú sa'a i sukan, te in ñayii
ndichi kúu i.
18 Ñayii ka iyo mani i ji'in ndaka-ka ñayii ma
chi ká'an Su'si ma ja ñayii ka sa'a ja va'a ka
kuu i.

4

Jín xndoo o ja u'vi iyo ñuu ñayivi ya te jín koo o jín tu'va-ka o nuu Su'si ma

1 ¿Naxe ka jani ini ni? ¿Ndenu kée ja
ka ndakanaa o ji'in tna'a o ma? ¿Masu ja
u'vi ka ñu'u ini anua o ma ka kuu ja ka
ndaskanaa ña'a i ma?
2 Ndijin chi ka ndiyo ini ni, te ñatuu ka ni'i
ni. Te ka ja'ni tna'a ni, te ka jatu ini ni ja

ka kukueñu ini ni ja ñatuu ka ni'i ni ja ka
kuni ni ma. Te chukan kúu ja ka kanaa ni.
Kovaa ñatuu ka ni'i ni ja ka kuni ni ma, vaa
ñatuu ka jikan ni nuu Su'si ma.
3 Te visi na jin kakan ni, kovaa ma jin ni'i ni,
vaa masu va'a-ni ka jikan ni nuu Su'si ma,
vaa ja ka jikan ni ma, yika-ni ja ka kuni ni
ja jin kuatniñu sii ini ni ñuu ñayivi a kúu.
4 Ndijin, masu in-ni ja ka jani ini ni. ¿Ñatuu
ka jini ni ja, nú ka kuni o ja jin sa'a o
sukan ka sa'a ñayii ñuu ñayivi a chi masu ka
ketna'a ini o ji'in Su'si o a? Ndeva'a-ni na in
kúni ja sa'a i sukan ka sa'a ñayii ñuu ñayivi a,
in ñayii ñatuu ketna'a ini ji'in Su'si ma kúu
i.
5 Xi ka jani ini ni ja masu nde jiniñu'u ja
ká'an tutu ndee tnu'u Su'si o a: "Vaa Su'si
ma chi kútoo ña'a ya, te kúkueñu ya ini
anua o a, vaa maa ya ni taa, te kuenda maa
ya ka kuu o."
6 Te chukan kúu ja Su'si ma, chíndee xeen
ña'a ya, vaa ká'an tutu ndee tnu'u ya a:
"Maa Su'si ma, masu kua'a ya tnu'u nawa
jin sa'a ña'a ñayii ka jani ini ja maa i ka
kuu-ka ma. Kovaa chíndee xeen-ka ya ñayii
ka ndakunitnuni i ja ja maa ya ma, te ka iyo
i ma."
7 Jín sa'a o sukan tátnuni Su'si ma, te máko
jin kandija kuiti o ja ká'an tachi ma. Sani te
kunu maa i ki'in i.
8 Jín koo o jín tu'va-ka o Su'si ma, te maa tna
ya chi ki tu'va-ka ña'a ya. Ndijin ja ka ndiso
kuechi ni ma, jin ndakani jin ndaka'vi ini
ni, te jin xndoo ni ja u'vi ka sa'a ni ji'in
nda'a ni ma. Te ndijin ja ka jani uu ka jani
uni ini ni ma, jin ndasandoo ni ini anua ni
a, te jin kukanu ini ni Su'si ma.
9 Jin ndakani jin ndaka'vi ini ni, te jin
ndanda'yu ni. Te jin xndoo ni ja ka kusii
ka kusii ni a, te ndaka sukan ni ka iyo sii
ini ni ma, na nduu i tnu'u xii ini.
10 Te jin ndakunitnuni ni nuu Su'si ma ja
masu in ja va'a ni yo kuu ja ni ka yo sa'a,
ni ka yo kuu ni ma, te maa ya sa'a ja jin
konukuiñi va'a ni nuu ya, te jin koo jayiñu'u
ni.

Má ka'an o ja kuu tna'a o ma

11 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a,
má jin ka'an ni ja jin kuu ndi-in ndi-in ni.
Vaa nú na in ká'an ja kuu in tna'a i ma,
suni ká'an i ja kuu tnu'u ni tatnuni Su'si
ma. Te nú na in ndákan kuenda ja kuu
in tna'a i ma, suni ndákan i kuenda ja kuu
tnu'u ni tatnuni Su'si ma. Kovaa nú ndijin
ja ndákan ni kuenda tnu'u ni tatnuni Su'si
ma, te ñatuu sa'a ni sukan ni tatnuni ya ma,
su'va sukan kúu in ñayii ja'nde tniñu kúu ni.
12 Te vitna ja maa in-ni ya kúu iya ni
taa tnu'u ni tatnuni ya ma, te ndakan ya
kuenda nuu o nú ka sa'a o sukan ni tatnuni
ya ma, te maa ya ka'an nuna jin ndani'i
ta'vi o xi jin skenaa o maa o. Kovaa ndijin,
¿na in kúu ni ja ndákan ni kuenda nuu tna'a
ni ma?

*Saneé sañuu-ni kúu ja jani ini maa o
ja ko kuu yutnee ma nú ñatuu sonee o nuu
nda'a Su'si ma*

13 Vitna, te jin koniniso'o ni, ndijin ja ka
ka'an ni sa'a: "Vitna xi yutnee te jín koo
o ñuu yukan, te jin koo o in kuiya, te jin
kuaan o ndatniñu, te jin ndaxiko o, te jin
ni'i o xu'un."
14 Te vitna ja ni masu ka jini ni nawa ko kuu
yutnee ma. Vaa ¿nawa kúu yo'o? Ja ndaa
ja sukan kúu in viko ñu'u ma ja ñuñu'ni-ni
nde'ya o i, sani te náa i, sukan-ni kúu yo'o
ja kúu o ñayii a.
15 Su'va sa'a jin ka'an ni: "Nú Iya Tátnuni ma
kúni, te jín koteku o, te jín sa'a o cha'a xi jín
sa'a o chukan."
16 Kovaa ndijin chi ka ka'an ni sukan ka
ka'an ñayii ka jani ini i ja maa i ka kuu-ka
ma te ñatuu ka jiniñu'u i Su'si ma. Te ndaka
cha'a chi ja u'vi kúu.
17 Vaa nú na in jini i ja naxe sa'a i ja va'a
ma, te ñatuu sa'a i ma, chi jâ ni jiso kuechi
i nuu Su'si ma ja sukan sa'a i ma.

5

*Sukan xtu'va Su'si ma ñayii xiku ma nú
ma jin ndanduku i ya*

1 Vitna jin koniniso'o ni, ndijin ja ka kuu
ni xiku ma. Jin konda'yu ni, te jin kuxii
xeen ini ni, vaa su'va jin ndunda'vi ni kivi
ki'in o a.
2 Vaa ja ka neva'a ni a chi ka te'yu-nka i, te
sa'ma ni ma chi jâ ni ka kana-nka ti.
3 Te oro ni a ji'in plata ni a, jâ ni ka kuxi-nka
i, te ja ni ka ndakuxi i ma, ka ndaka'an i ja
jin kuu ni, te jin ka'mi ndi'i kuiti ña'a i. Ni
ka satu'va ni ja jin koneva'a ni, te vitna ja
sani te naa ñuu ñayivi ya.
4 Tna'a ja ña ni ka chuya'vi ni ñayii ni ka
satniñu itu ni ma, ka ka'an-kuechi i ja jin
kuu ni, te Iya Tátnuni ma iya kúu sa'a ndaka
ma, ni jiniso'o ya ja ka ka'an-kuechi ñayii ni
ka satniñu nuu ni ma.
5 Ni ka iyo sii ini ni nuu ñu'ú ya sukan ka
kuni ni. Ni ka xneñu ni maa ni sukan in
kiti ndetu ti kivi kûu ti ma, te jâ ni kenda
kivi yukan.
6 Ndijin chi ni ka xndo'o, ni ka xneni ni ñayii
ka sa'a ja va'a ma, te ni ka ja'ni ni i, te ñatuu
nawa ni ka ka'an i.

*Jín kava kuee ini o te jín kanda o, te jín ko
kakan-ta'vi jín ko kakan-ta'vi-ni o nuu Su'si
ma*

7 Te chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu o
sa'ya Su'si o a, jin kava kuee ini ni onde kivi
ndii Iya Tátnuni ma. Jin konde'ya ni sukan
kúu tee jitu itu de ma. Ndetu de ja vivii kuu

itu de ma. Kánda de ndetu de onde kuun
savi ne'e ma ji'in savi kuee ma.
8 Jin kava kuee tna ini ni, te jin kani va'a
ini ni, vaa kivi ndii Iya Tátnuni ma jâ ve
kuyatni.
9 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, má
jin kuyika nuu tna'a ndi-in ndi-in ni nawa
ka sa'a ka kuu nuu tna'a ndi-in ndi-in ni
ma, sukan-va'a ma jin chunaa ni, vaa jâ iyo
tu'va ja ndenda iya ndakan kuenda ma.
10 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a,
jín ke'en o kuenda sukan ni ka yo kuu tee
ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma. Ni ka yo kanda de ja ni ka yo ndo'o de
ma, ja kuechi ja ni ka yo ndaka'an de tnu'u
ni yo wa'a Su'si ma.
11 Yo'o chi jâ ka ndasa'a o kuenda ja
vava'a-ka ka kuu ñayii ka kanda ja ka ndo'o
ka neni i ma. Vaa ni ka jiniso'o o sukan ni
kanda Job ma ja ni ndo'o ni neni de ma, te
ni ka jini o ndaka ja va'a ni ndakua'a Iya
Tátnuni ma, vaa iya va'a ini iya nda'vi ini
kúu ya.
12 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a,
tnu'u kanuu-ka kúu tnu'u ya'a, ja má jin
kuatniñu ni ja iyo andivi ma, ni a ja iyo nuu
ñu'ú ya, ja jin ko xnda'vi tna'a ni. Su'va
tnu'u jin ka'an ni ma ko kuu tnu'u ndaa
tnu'u ndija ja nú kuu sa'a ni ma xi ma kuu
sa'a ni ma, sukan-va'a ma chunaa ni nuu
Su'si ma.
13 Nú nde ni iyo in tnundo'o, kakan-ta'vi
ni nuu Su'si ma. Nú nde ni iyo sii ini, kata
ni nuu Su'si ma.
14 Nú nde ni káni ña'a in kue'e, jin kana ni
ñayii jâ ni kuu kii ka nukuiñi va'a i nuu Su'si
ma, te jín kakan-ta'vi i nuu Su'si ma ja kuu
ñayii ku'u ma, te ja maa Iya Tátnuni ma, te
jín chi'i i aceite ñayii ku'u ma.
15 Te nú ûni ka kukanu ini i Su'si ma ora ka
jikan-ta'vi i nuu ya ma, te ñayii ku'u ma chi
nduva'a i, te maa Iya Tátnuni ma, ndone'e
ya i. Te nú ni jiso kuechi i, te ndasakanu
ini ya kuechi i ma.
16 Kanuu ja jin ndaka'an jin ndakachi
nuu tna'a o na kuechi ni ka sa'a o ma,
sukan-va'a jín ndakakan-ta'vi o nuu Su'si
ma ja na sakanu ini ña'a ya, te jin nduva'a
o. Vaa ja jikan-ta'vi ñayii iyo va'a nuu Su'si
ma kúu ja chíndee xeen ña'a i.
17 Vaa tee ni yo nani Elías ma chi inuu-ni
kúu de ji'in o, kovaa ni-yu'u ni-ini de ni
jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, sukan-va'a ma
kuun savi ma, te ñatuu ni kuun savi ma uni
kuiya yo sava.
18 Te ni ndakan-ta'vi tuku de in-ka jichi, te
ni ndajinu savi ma, te ni ka kuu itu ma.
Te nú sukan ni yo sa'a Su'si ma ja ni yo
jikan-ta'vi Elías ma, suni sukan sa'a tna ya
ji'in yo'o.
19 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a,
nú na in ni ski'in maa i ja ni xndoo i ichi
ndaa ma, te nde o sa'a ja ndakokuiñi i nuu
Su'si ma chi in ja va'a kúu,
20 te jin kona'a ni ja nú na in sa'a ja
ndakokuiñi ñayii ni ndakuiso kuechi ma
ichi Su'si o a chi jâ ni kundee i ja ni kaku
anua ñayii yukan, te ma skenaa i maa i ma,
vaa jâ ni ndasakanu ini ña'a Su'si ma ndaka
kuechi ni ndasa'a i ma.

Carta xinañu'u ni sa'a tee kúu Pedro ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pedro ma ñayii ka kandija Su'si ma

1 Pedro ma kúu sa, tee ni tetniñu Jesu-
cristo ma, te káxtnu'u sa nuu ni ja ka kuu
ni ñayii ni ka jitenuu te ni ka ndasañuu ni
ñuu Ponto a, ñuu Galacia a, ñuu Capadocia
a, ñuu Asia a ji'in ñuu Bitinia a.
2 Ni jini maa Yuva o Su'si ma ja jin ko kuu
ni ñayii jin kandija ja ká'an Xtumani Ndios
ma te masu jin sa'a-ka ni ja u'vi ma, te
chukan kúu ja ni ndakaji ña'a maa Su'si ma,
sukan-va'a jin kandija ni ja ká'an Jesucristo
ma, te ja maa niñi ya ma, te jin nduvii jin
ndundoo kuiti ni te jin sa'a ni nanimaa ja
játna ini Su'si ma. Na skuta'vi ña'a ya ja vii
ja va'a, te jin koo mani xen-xeen ni.

Jayiñu'u kóo nuu Su'si ma ja ni sa'a ya ja jin ndani'i ta'vi o

3 Ja va'a kúu Su'si o ma Yuva Jesucristo
iya tátnuni nuu o a, ja sukan nda'vi ini xeen
ya ma, te ni sa'a ya ja ni ka ndakâku jaa o.
Vaa ka jini o ja ni ndateku maa Jesucristo
ma ne'un ñayii ni ka ji'i ma, te sukan, te ka
kukanu ini o ja maa ya sa'a ja jin koteku o
ni-kani ni-jika.
4 Te jin ndani'i-ta'vi o in nuu iyo tu'va onde
andivi ma ja jin koo o, in nuu masu naa
kuiti, in nuu masu na ja u'vi iyo, su'va vivii
koo i ni-kani ni-jika, te yukan jin ndatna'a
o.
5 Te ja ka kandija o ya ma, te ko koto vava'a
ña'a ya nani ka iyo o ñuu ñayivi a, onde kivi
ndenda Jesucristo ma, te jin kuni o sukan
kúu sukan iyo ja jin ndani'i-ta'vi o ma.
6 Te chukan kúu ja visi na jin ndo'o jin neni
o te jin kuxii ini o vala vitna, kovaa jin koo
sii ini o, vaa jiniñu'u ja sa'a jin ndo'o o.
7 Vaa sukan kúu oro ma, visi na jin chunee
jin chunee de i nuu ñu'u i'ni-ka ma su'va
nduu nanimaa-ka i, te sukan jin ko kuu
tna o, te visi na jin ndo'o xeen-ka o, kovaa
sukan, te vivii-ka jin kukanu ini-ka o ya. Te
sukan, te jin koo jayiñu'u o kivi jin kuni o
sukan kaa maa Jesucristo ma.
8 Visi ñatuu ni ka yo jini ni ya ma, kovaa jâ
ni ka kutoo ni ya. Te visi ñatuu ka nde'ya
ni ya vitna, kovaa ka kandija ni ya. Te ka
kusii ini xeen o, ûni masu kuu jin ka'an o
sukan ka kusii ini o a, vaa ndaka vivii xeen
kúu.
9 Vaa ja ka kandija o a kúu ja sa'a ja jin
ndani'i ta'vi ini anua o a.
10 Tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma, ni ka ndaka'an de ja vii ja va'a
skuta'vi ña'a Su'si ma. Vaa ni ka skua'a
vava'a de siki naxe jin ndani'i-ta'vi o ma.
11 Ni ka ndasa'a vava'a de kuenda na ñayii,
na tiempu ko kuu ja ni kaxtnu'u Xtumani
maa Cristo ma iya ka iyo ji'in de ma, iya ni
kaxtnu'u sukan ndo'o neni Cristo ma ji'in
jayiñu'u ya ja ki koo kuee-ka ja ya'a ja ndo'o
neni ya ma.
12 Nuu tee ya'a ni kaxtnu'u ya ndaka cha'a,
ja masu ja jin kuu maa de kúu chi ja jin kuu
maa o kúu, te sukan ni ka yo jinukuechi
de nuu Su'si ma. Te vitna, te tee ni ka
ndakaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a nuu ni ma,
ni ka kaxtnu'u de tnu'u ya'a ja ni wa'a maa
Xtumani Ndios iya vee onde andivi ma.
Tna'a cha'a ka kuu ini xeen ángel ma ja jin
konde'ya jin konde'ya i.

Jín xndoo o ndaka ja u'vi ma, te jín ko sa'a o ja va'a ma sukan játna ini Su'si ma

13 Chukan kúu ja jin koo tu'va ni, te jin
jaku'ni ini ni naxe jin sa'a ni. Te jin ndasa'a
ni kuenda, te jin kondetu ka'nu ka'nu ni
ndaka ja skuta'vi ña'a Su'si ma kivi jin kuni
o Jesucristo ma.
14 Jin ko kuu ni sukan ka kuu sa'ya o suchi
ka kandija vava'a ma, te má jin sa'a-ka ni
sukan ni ka yo kuu ini ni ja jin ko sa'a ni
ma, kivi nuu ñatuu jin kuni-ka ni ja ndaa
ma.
15 Jâ ka jini ni ja iya ni kana ña'a ma, ñatuu
na ja u'vi sa'a ya, te sukan jin ko kuu tna
ni, te ni-in ja u'vi máko jin ko sa'a ni nani
ka iyo-ka o ñuu ñayivi a,
16 vaa sa'a ndee nuu tutu ká'an tnu'u ya ma:
“Má jin sa'a ni ja u'vi, vaa saña, masu na ja
u'vi sa'a sa.”
17 Nú ka ka'an ni ja Yuva ni kúu Su'si ma
iya ñatuu sa'a siin ni a in ñayii ma, su'va
inuu sa'a ya ji'in ndaka o, te sa'a ndaa ya
ndaka ja ka sa'a in in o ma, te jin koyu'u ni
ya ndi-kivi ndi-kivi nani ka iyo o ñuu ñayivi
ya, nasa jin sa'a ni in ja masu játna ini ya
ma.
18 Vaa ka na'a ni sukan ni ndene'e ña'a ya
nuu ja u'vi ja masu jiniñu'u ja ni ka yo sa'a,
ni ka yo kuu ni ma, sukan ni ka yo kaxtnu'u
yuva ni ma. Chukan kúu ja jin kona'a ni ja
masu ji'in xu'un ni chuya'vi ya, saa ni ka
kaku o a,
19 nú masu ja ji'in niñi vivii maa Cristo ma
ni chunaa ya, sukan kúu niñi in ndikachi
jaa kiti vava'a-ka.
20 Onde xi'na-ka ja kuva'a ñuu ñayivi ya, ja
iyo ya ja maa ya kii ma. Kovaa onde ni
kenda kivi ma, te ni kii ya, sukan-va'a jin
koo va'a-ka o, vaa kútoo ña'a ya ma.
21 Te chukan kúu ja ka kukanu ini o Su'si
ma, vaa ni ndaxteku ya Cristo ma ne'un
ñayii ni ka ji'i ma, te ni wa'a ya jayiñu'u ya
ma. Te chukan kúu ja ka kandija o Su'si ma.
22 Te vitna chi jâ ni ka nduvii ini anua ni
a, vaa ka kandija ni ja ndaa ja káxtnu'u
Xtumani Ndios ma, te ûni jín kutoo tna'a

ndija ndi-in ndi-in o. Te chukan kúu ja
ni-yu'u ni-anua o jín kutoo tna'a o, te in-ni
ja jin kani ini o.
23 Vaa jâ ni ka ndakâku jaa o, te masu sukan
ni ka kâku o xinañu'u ma te jin kûu o ma kúu
cha'a, chi ja maa tnu'u Su'si ma, ja kúu ja
ndaa ja ndija ma te iyo ni-kani ni-jika ma,
kúu ja ni sa'a i ja ni ka ndakâku jaa o a, te
masu jin kûu-ka o.
24 Vaa:
Ndaka ñayii ma, sukan kúu in yi'i ma kúu i,
te ndaka jayiñu'u ñayii ma, sukan kúu
ita nuu yi'i ma kúu i.
Yi'i ma chi yíchi i,
te ita i ma chi jínkava,
25 kovaa tnu'u Iya Tátnuni ma chi iyo i
ni-kani ni-jika.
Te tnu'u ya'a kúu tnu'u vii tnu'u va'a ni ka
ndakaxtnu'u de nuu ni a.

2

1 Jín skana jín skuita o ndaka ja u'vi ma,
ji'in ndaka ja ka xnda'vi tna'a o ma, ji'in
ndaka ja ka ka'an o te masu ka sa'a o ma,
ji'in ndaka ja ka kukueñu ini o ma, ji'in
ndaka ja ka ka'an o tnu'u ja kuu in-ka ñayii
ma.
2 Jin ko kuu ni sukan ka kuu lulu suchi
yika ni ka kâku ma ja ka ndanduku ka
ndanduku-ni i ja jin kaxi i ma, sukan jin
ko ndi ini ni ja jin koniniso'o ni maa in-ni
tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma, sukan-va'a
jin kua'nu-ka ni nuu Su'si ma, te jin ndani'i
ta'vi ni, te másu ko jin koniniso'o ni ja ka
ka'an ñayii ma-ni.
3 Vitna ja jâ ni ka jini ni sukan va'a ini Iya
Tátnuni ma.

Jesucristo ma chi sukan kúu in yuu kanuu kúu ya

4 Jin koo ni jin tu'va-ka ni Jesucristo ma,
vaa maa ya chi téku ya, te sukan kúu in yuu
kanuu kovaa ni ka saxiko ñayii ma, sukan
ni ka sa'a i ya. Kovaa nuu maa Su'si ma chi
kuenda tnu'u ja in yuu vivii kúu ya, ja ni
kaji maa Su'si ma, ja sotna'a ya in ve'e.
5 Suni jin ko kuu tna ni sukan kúu in yuu
vivii ni kaji maa Su'si ma, te jin chindee
tna'a ni, ja jin ko kuu ni in ve'e nuu koo
Su'si ma, te jin ko kuu ni sutu, te ni-in
ja u'vi jin ko sa'a ni, te sukan-va'a ja maa
Jesucristo ma, te jin ndakua'a ni ja vii ja
va'a nuu Su'si ma tna'a ja játna ini maa ya
ma.
6 Suni sukan ká'an tnu'u ndee nuu tutu ya
ma:
Ñuu Sion ya sunkani sa in yuu kanuu vivii
ni kaji sa ja kituu i ve'e ma.
Te nú na in na kandija ma, masu
kukan-nuu i.
7 Yo'o ja ka kandija o ya ma chi vivii kúu,
kovaa ñayii ñatuu ka kandija ya ma chi jin
kuni i ja:
Yuu ni ka saxiko ñayii ka sa'a ve'e ma,
te ni nduu i in yuu kanuu-ka.
8 Te:
Suni yuu ya'a, sa'a i ja jin kotuu ñayii ma,
te jin nduva i.
Vaa ñatuu ka kandija i tnu'u Su'si ma, te
chukan kúu ja jin ndachunaa maa i.
9 Kovaa ndijin chi sa'ya tata ni ndakaji
Su'si ma ka kuu ni, te ûni ka kuu ni sutu
ndija nuu ya, vaa ñuu maa ya ma ka kuu ni,
te ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a ni, vaa maa ya
ni ndakaji ña'a. Chukan kúu ja jin kaxtnu'u
ni ndaka ja va'a sa'a iya ni ndene'e ña'a nuu
nee ma, te ni ndaxsia'a ña'a ya nuu ndú'va
ñu'u vivii maa ya ma.
10 Ndijin, onde xi'na-ka ma, ni kaji ñukuun
Su'si ma in ñuu maa ya, te ñatuu na tnu'u
nda'vi ini ya ma ni kenda nuu ni a, kovaa
vitna chi ja ni ndunda'vi ini ya ndaka o, te
ni ka nduu o ñuu ya ma.

Nani ka iyo o ñuu ñayivi ya, jín kunukuechi sii ini o nuu Su'si ma

11 Ndijin ja kútoo ña'a sa, jikan-ta'vi sa
nuu ni ja ka iyo nunuu ni ñuu ñayivi ya, ja
máko jin sa'a-ka ni sukan kúu ini yikikuñu
o a, vaa yikikuñu o a chi kánaa i ji'in anua
o a.
12 Jin ko kuu va'a jin ko kuu vii ni, ja ka iyo
ni ne'un ñayii ñatuu ka kandija Su'si o a. Te
visi na jin xtekuechi ña'a i ja ka sa'a ni ja
u'vi, kovaa nuna jin kuni i ja va'a ka sa'a ni
ma, te jin ndachiñu'u i Su'si ma kivi kii ya
ja jin ndani'i ta'vi o ma.
13 Ja maa Iya Tátnuni ma, te jin kandija
ni nuu ndaka tee ka netniñu ma. Visi
maa ñayii ma ni jani ña'a ja jin kunukuechi
de ñuu teyu ni ma, kovaa ndijin chi jin
kandija ni ja ka tatnuni de ma, vaa tee ka
tatnuni-ka ka kuu de ma.
14 Suni tee ka jinukuechi nuu gobiernu ma
ja ka tatnuni de ñuu kuechi ma, jin kandija
tna ni ja ka ka'an de ma, vaa tee ni tetniñu
tee kúu gobiernu ma ka kuu de ma, te ka
iyo de ja jin ka'nde de tniñu ñayii ka sa'a ja
u'vi ma, te jin chunaa i kuechi i ma. Kovaa
jayiñu'u jin koo nuu ñayii ka sa'a ja va'a ma.
15 Vaa sa'a kúni Su'si ma, ja na jin sa'a o ja
va'a ma. Nuna jin sa'a o ja va'a ma, te jin
kuni ñayii ñatuu ka jini te ñatuu ka jaku'ni
ini i tnu'u Su'si ma, te jin kasiyu'u i.
16 Vaa vitna chi ja ni taa Su'si ma tnu'u ja
kuu jin ko sa'a o nawa ka kuni o ma, kovaa
masu kuu-ni-nka ja ni taa Su'si ma tnu'u ja
kuu jin ko sa'a o nawa ka kuni o ma te jin
ko sa'a-ka o ja u'vi ma chi ña'a. Su'va jín ko
kuu o ñayii jin kunukuechi nuu Su'si ma.
17 Jín ka'an vii jín ka'an va'a nuu tna'a
ndaka o. Te jín kutoo tna'a o, te jín ka'an

vii jín ka'an va'a o nuu tee kúu ja'nu-ka ñuu
teyu o ma, te jín ko ndi ini o ja jin sa'a o
sukan játna ini Su'si ma, vaa iya ndakan
kuenda nuu o kúu ya.
18 Ndijin ja ka satniñu ni nuu in-ka ñayii
ma, jin kava respetu ni, te jin kandija ni
ndaka ja ka ka'an i ma, masu yika-ni ja nuu
ñayii va'a ini ma chi onde nuu ñayii ñatuu
va'a ini ma. Visi ma kundee ini o, kovaa
kanda o.
19 Nú nde ni jini sukan ká'an Su'si ma, te
sa'a ni ja va'a ma, te visi ka sa'a ndeva'a-ka
ña'a i ma, kovaa nuna kanda ni ma, te koo
jayiñu'u ni nuu Su'si ma.
20 Kovaa nuna jin kani ña'a i ja kuechi
ja u'vi ni sa'a o ma te kanda o, masu na
jayiñu'u o koo nuu Su'si ma. Kovaa nuna
sa'a o ja va'a ma te ndo'o neni o te kanda o
ma, te ka'an Su'si ma ja vava'a-ka kúu o.
21 Vaa Cristo ma chi ni ndo'o ni neni ya ja
jin kuu o, te sukan ni kaxtnu'u ya ja jin ko
sa'a o. Chukan kúu ja ni ndakana ña'a ya ja
jin kondikin o sukan ni kaxtnu'u ya ma.
22 Te maa ya chi masu na ja u'vi ni sa'a ya,
te ñatuu nama kuiti ni xnda'vi ya ni-in
ñayii.
23 Nuu ni ka ka'an ndeva'a i nuu ya ma,
masu ni yo ndaka'an ndeva'a ya nuu i ma.
Nuu ni yo ndo'o, ni yo neni ya ma, masu
ni yo chu'un ini ya, su'va ni yo yo ndetu ya
naxe sa'a maa Su'si ma, vaa suu ya kúu iya
ja'nde ndandaa tniñu ma.
24 Te maa ya ni kundee ni kuyii ini ja ni
ndachunaa ya kuechi ndaka o ma, nuu ni
ndakaa ya nuu krusi ma, sukan-va'a yo'o,
sukan kúu ñayii ni ji'i ma ja masu kuu nawa
sa'a-ka i ma, sukan jín ko kuu o nuu ja
u'vi ma, te jin ko sa'a o nanimaa ja va'a ja
ndaa ma, nani ka iyo o ñuu ñayivi ya. Vaa
kuechi ja ni ndo'o ni neni ya ma kúu ja ni
ka nduva'a o a.
25 Vaa sukan ka kuu ndikachi ni ka ski'in
maa ti ma ka kuu o nkuu, kovaa vitna jâ
ni ka ndenda koo o nuu iya jito vava'a ña'a
a, iya nde'ya nde'ya-ni ini anua o nawa ka
jani ini o ja jin sa'a o ma.

3

Sukan jin kuandetu nuu tna'a ñayii ni ka tnanda'a ma

1 Ndijin ja ka kuu ni ña'a ma, jin kandija
ni ja ka ka'an yii ni ma, sukan-va'a yii ni
ma, ja ñatuu ka kandija de Su'si ma, te ja
jin konde'ya de sukan ka sa'a ka kuu ni
ma, te jin kandija de Su'si ma, visi ñatuu ka
kaxtnu'u ni tnu'u ya ma nuu de.
2 Te ja jin kuni de ja sukan ka ndaa respetu
ni nuu de ma te ñatuu ka kuneé ka ku-uun
ni ma, su'va ka sa'a ni sukan játna ini Su'si
ma, sani te ja jin kuni de sukan ma, te jin
kandija tna de Su'si ma.
3 Másu ko jin kani ini ni ja kuechi ja jin
kone'nu ni sa'ma ka ndee ya'vi xeen-ka ma,
xi ja jin ndatnaa vivii-ka ni xini ni a ja jin
savixi ni maa ni ma, te jin kona'a vii-ka
ni, chi ña'a. Ni a másu ko jin kani ini ni
ja kuechi ja jin ki'i siki oro ka ndee ya'vi
xeen-ka ma so'o ni ma, xi ja jin ku'un sukun
ni ma, xi ja jin ku'un nda'a ni ma, te jin
kona'a vii-ka ni, chi ña'a.
4 Su'va jin nduku ni ja jin kona'a vivii-ka
ini anua ni ma, ja na jin kava va'a ini ni te
jin kava kuee ini ni, vaa sukan, te vivii jin
kona'a ni ni-kani ni-jika, vaa sukan játna ini
ya ja jin ko sa'a jin ko kuu ni, ja vivii ka kuu
ni nuu ya ma.
5 Vaa sa'a ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu ña'a
onde xi'na-ka ma ja vivii ni ka yo kuu ña
nuu Su'si ma, vaa vivii ni ka yo kukanu ini
ña ya, te ni ka yo kandija ña nuu yii ña ma.
6 Sukan ni yo kandija Sara ma nuu yii ña
Abraham ma, vaa ni yo jandetu ña nuu de.
Te sasi'i ña ka kuu ndijin ña'a, nuna jin sa'a
ni ja vii ja va'a ma, te jin kuandetu ni nuu
yii ni ma, te masu nawa jin koyu'u ni nuu
de.
7 Suni inuu kuiti jin sa'a ndijin ja ka kuu
ni yii ña ma. Jin nduku ni naxe jin ko kuu
vii jin ko kuu va'a ni ji'in ñasi'i ni ma. Te
jin kona'a ni ja ñasi'i maa ni kúu ña, te jin
kutoo ni ña, vaa ña'a kúu ña, te yika-ka ña.
Vaa nduu ni ji'in ña jin ndani'i-ta'vi ja jin
koteku ni ni-kani ni-jika. Te onde sukan,
jin koo mani ni ji'in ña, sukan-va'a ñatuu
nawa sakanuu ña'a ora jin kakan-ta'vi ni
nuu Su'si ma.

Jín kutoo tna'a ndi-in ndi-in o vaa sukan játna ini Su'si ma

8 Sani te in-ni ja jin kani ini ndaka ni,
te jin kutoo tna'a ndi-in ndi-in ni, te jin
kunda'vi ini nuu tna'a ni, te jin ketna'a ini
ni.
9 Te nú na in sa'a ña'a ja u'vi, máko jin
ndasa'a ni i ja u'vi. Nú na in ká'an ja u'vi
ja jin kuu ni, máko jin ndakone'e ni ja u'vi
ja kuu i chi su'va jin ka'an ni ja vii ja va'a ja
kuu i, vaa yo'o chi ni ndakana ña'a Su'si ma
ja jin ka'an vii jin ka'an va'a o, te sukan, te
jin ni'i o ja vii ja va'a ja taa maa Su'si ma.
10 Vaa:
Nú na in kúni ja koteku vii koteku va'a i
te kuni i ja kenda kivi va'a ma,
kó koto va'a i yaa i ma, máko ka'an i ja u'vi,
te kó koto va'a i yu'u i ma, te máko
xnda'vi i tna'a i ma.
11 Te kú'un ini i ja xndoo i ja u'vi ma,
te sa'a i nanimaa ja va'a ma.
Ndúku i ja ndimaa koo mani i ji'in ñayii ma,
te sukan-ni ko sa'a i.
12 Vaa Iya Tátnuni ma, nde'ya ya nuu ka iyo
ñayii ñatuu na ja u'vi ka sa'a i ma,

te niniso'o ñukuun ya ja ka jikan-ta'vi i ma.
Kovaa ndákiti ini ya nuu ñayii ka sa'a ja u'vi ma.

Jín kanda o nú ka xndo'o ka xneni ña'a i kuechi ja ka kandija o Su'si ma

13 ¿Na in kuu sa'a ña'a ja u'vi, nú ndimaa ja va'a ka sa'a ni ma?
14 Te nú ka ndo'o ka neni ni ja kuechi ja ka sa'a ni ja ndaa ma, ja vava'a ka kuu ni nuu Su'si ma.
Má jin kua'a ni tnu'u ja jin xsiu'u ña'a i ji'in ja ka yu'u i ma, te má jin koyu'u ni.
15 Su'va jin ndaka'an ni ja maa in-ni Cristo ma kúu iya tátnuni nuu o a, te ndimaa jin koo tu'va ni, sukan-va'a kuu jin ndakone'e vii jin ndakone'e va'a ni nuu ñayii jin kakan-tnu'u ña'a nava'a ka kukanu ini ni Su'si ma. Kovaa jin kava kuee ini ni, te jin kava respetu ni nuu i.
16 Ni-in ja u'vi jin ko sa'a ni, sukan-va'a ñayii ka ka'an tnu'u ni ma ja ñayii ka sa'a ja u'vi ka kuu ni, jin ndakukan-nuu maa i ja jin kuni i ja va'a ka sa'a ni ma ja ka ndikin ni Cristo ma.
17 Vava'a-ka ja jin ndo'o jin neni ni ja ka sa'a ni ja va'a ma, nú sukan kúni maa Su'si ma, sana ja jin ndo'o jin neni ni ja ka sa'a ni ja u'vi ma.
18 Vaa suni Cristo ma chi in-ni jichi ni ndo'o ni neni ya kuechi ja u'vi ni ka yo sa'a o ma. Iya sa'a ja va'a ma, ni chunaa ya nuu tniñu o ja ni ka yo sa'a o ja u'vi ma, sukan-va'a ja maa ya ma, te kuu jin kenda koo o nuu Su'si ma. Ja ndaa kúu ja nuu ni iyo ñayivi ya ma, ni kenda kivi ja ni ji'i ya, kovaa ni ndateku ya, te téku ya, visi ñatuu ka jini ndijin o ya vitna a.
19 Te maa Xtumani maa ya ma ni ja'an ni jan kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a maa ya ma nuu anua ka yindesi va'a ma.
20 Te onde xi'na xeen-ka ma, nuu ni iyo tee ni yo nani Noé ma, ñatuu ni ka kandija ñayii ma ja ni yo kaxtnu'u de ma. Te Su'si ma chi ni kaa kuee ini ya, te ni yo ndetu ya nani ni sa'a de arca ma, te kivi yukan jaku-ni ñayii ni ka kaku, vaa una-ni i ni ka kivi koo ini arca ma, te ni yoxtnee tnu nuu ndute ma, te ni ka kaku i.
21 Te suni sukan kúu vitna, te nuna jin kuandute o, te jin kaku o, vaa ni ndateku Jesucristo ma. Te ndute ma, masu maa in-ni yikikuñu o a ndasavii de chi onde ini anua o a nduvii, te ku'un ku'un-ni ini o Su'si ma.
22 Te Jesucristo ma chi ni ndaa ya onde andivi ma, te iyo ya xiñi kua'a Su'si ma. Te nuu maa-ni ya ka kandija ángel ma, te suni sukan ka kandija tna ndaka ja ka tatnuni ja ka iyo andivi ma nuu Cristo ma.

4

Jín ko sa'a o sukan ni yo sa'a Cristo ma

1 Jâ ka jini o ja Cristo ma, in-ni ja ni jani ini ya, visi ni ndo'o ni neni ya nuu ni iyo ya ñuu ñayivi ya, te sukan, te ni kundee ya nuu ja u'vi ni ka yo sa'a o ma. Suni sukan jín kani ini o te jín kanda o nú ka ndo'o ka neni o ma, vaa sukan, te jin kundee o nuu ja u'vi ma,
2 te sukan, te jaku kivi jin koo o ñuu ñayivi ya, te má jin kuu ini-ka o ja jin sa'a o sukan ka sa'a ndaka-ka ñayii ma, su'va ja jin sa'a o ma kó kuu sukan játna ini Su'si ma.
3 Jâ ni kuu-ni. Máko jin ko sa'a-ka o sukan ka jatna ini ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma, ja jâ ni ka yaa maa i te kuan koo i. Te ka sa'a maa i ja ka kuni maa i ma, te ka ndajini i, te ka ndatna'a i te ka ska'an tna'a i ja jin sa'a i ja u'vi ma, te ka xtivi i maa i, te ka chiñu'u-ka i ja masu Su'si ka kuu ma.
4 Te ka jani ini i ja naku ñatuu ka sa'a-ka o sukan ni ka yo sa'a o ji'in i ma, nuu ni ka yo kuneé, ni ka yo kuñuu o ma te ni ka yo sa'a o ndaka ja u'vi ma. Te vitna chi ka xtekuechi ña'a i ja masu ka iyo va'a o.
5 Kovaa ndaka ja ka sa'a ka kuu i ma jin ndakua'a i kuenda nuu iya iyo tu'va ja ndakan ya kuenda nuu ñayii ka teku a ji'in nuu ñayii ni ka ji'i ma.
6 Vaa ñayii ni ka ji'i ma, suni ni ka jiniso'o tna i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te visi jâ ni ka ji'i i ma te ni ka chu'u ñayii ma ñunde'yu i ma, sukan ka kuyu'u ndaka ñunde'yu ñayii ka ji'i ma, kovaa jin koteku anua i ma nuu Su'si ma.

7 Te jâ ve kuyatni ja ndi'i ndaka ja iyo ñuu ñayivi a. Chukan kúu ja jin kani va'a ini ni nawa jin sa'a ni, te jin koto va'a ni maa ni, te jin kakan-ta'vi jin kakan-ta'vi-ni ni nuu Su'si ma.
8 Te ûni jin kutoo tna'a ndija ni, vaa ja kútoo tna'a ndija o ma kúu ja sa'a ja kuu sakanu ini o ndeva'a-ni nawa ka sa'a ña'a ñayii ma.
9 Jin kuanuu ni ve'e ni ma ja jin ndoo tna'a o ma, te máko jin kuñaña ni nuu ñayii ma.
10 Nde a ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja jin sa'a ndi-in ndi-in o, te jin sa'a o, te sukan jín kunukuechi nuu tna'a o, sukan kúni maa Su'si ma, vaa jiniñu'u ja jin kuatniñu vava'a o ndaka ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a ya ma.
11 Nú na in ká'an tnu'u Su'si ma nuu in-ka ñayii ma, te ká'an ndaa i. Nú na in jinukuechi ini veñu'u ma ja káxtnu'u i tnu'u Su'si ma, te ja maa tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma, te káxtnu'u va'a i, sukan-va'a ja maa Jesucristo ma, te kóo jayiñu'u Su'si ma ja ndaka ja ka sa'a o ma, vaa maa in-ni ya iyo ja ndachiñu'u o ya, te maa in-ni ya tátnuni nuu o ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.

Máko jin kuxii ini o nú ka ndo'o ka neni o kuechi ja ni ka nduu o sa'ya Su'si a

12 Ndijin ja kútoo ña'a sa, má jin kani ini ni, ¿naku kúu sa'a?, nú ni kenda in ja jin ndo'o jin neni ni. Má jin kuxii ini ni te jin kani ini ni ja naku maa in-ni ni ka ndo'o ka neni ma.
13 Su'va jín koo sii ini o ja ka ndo'o ka neni o sukan ni ndo'o maa Cristo ma, sukan-va'a kivi jin kuni o jayiñu'u maa Cristo ma, te jin koo sii ini xeen-ka o.
14 Nuna jin ka'an ndeva'a ñayii ma nuu ni ja kuechi ja ka ndikin o Cristo ma, ja vava'a ka kuu ni, vaa ka iyo ni ji'in jayiñu'u maa Xtumani Ndios ma. Ja ndaa kúu ja kuechi maa ñayii ma ka kuu, te ka ka'an ndeva'a i ja kuu Su'si ma, kovaa nuu Su'si ma chi iyo jayiñu'u, kuechi ja vii ja va'a ka sa'a maa ni a.
15 Nú nde ni ndó'o néni, kovaa másu ko kuu kuechi ja ni ja'ni ni in ñayii, xi ja ni sakui'na ni, xi ja ni sa'a ni ja u'vi ma, xi ja ni kivi nduu ni nuu másu kivi nduu ni ma, chi ña'a.
16 Kovaa nú na in ndó'o néni ja kuechi ja ni nduu i sa'ya Su'si ma, máko ko kukan-nuu i, chi su'va ndáchiñu'u i Su'si ma ja sukan ndó'o néni i ma.
17 Vaa jâ ni kenda kivi ja ndakan ya kuenda nuu ndaka o ja ka iyo o ve'e ya a. Te nú xinañu'u-ka nuu yo'o ja ka kandija o Su'si a keja'a ya ndakan ya kuenda, ¿nde a ko kuu ja jin ndo'o jin neni ñayii ñatuu ka kandija tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma?
18 Te nú tnundo'o xeen sana ndani'i-ta'vi
ñayii sa'a ja vii ja va'a ma,
¿nawa jin ko kuu-nka ñayii ka sa'a ja u'vi ma
te ñatuu ka kandija i Su'si ma?
19 Chukan kúu ja nú nde o ka ndo'o ka neni ja ka sa'a o sukan kúni Su'si ma, te na jin skendoo o anua o ma nuu nda'a maa iya ni sa'a ña'a ma, nuu maa iya kuu jin kukanu ini o ma, te maa ya chindee ña'a ja kuu jin koo sa'a o ja va'a ma.

5

Sukan jin ko sa'a jin ko kuu tee nija'nu-ka ma ji'in suchi jaa ma

1 Saña tna ja tee núkuiñi ja jini jito sa ñayii ka kandija Su'si ma kúu sa, te ni jini sa sukan ni ndo'o ni neni Cristo ma, te kúkanu ini sa ja jin koo jayiñu'u o ji'in Cristo ma kivi ndenda ya ma. Chukan kúu ja ndijin ja ka kuu tna ni tee ka nukuiñi ja ka jini ka jito ni ñayii ka kandija Su'si ma, jikan-ta'vi xeen sa nuu ni sa'a.
2 Jin ko koto va'a ni ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo ni ji'in i ma. Máko jin kani ini ni ja ka xtetuu tna'a o ja jin sa'a ni sukan, su'va maa ni jin ku'un ini ja jin kunukuechi ni nuu Su'si ma. Te máko jin ndiyo ini ni ja onde jin ni'i ni xu'un ma sana jin kunukuechi ni nuu Su'si o ma, chi ña'a, su'va jin ku'un ini ni ja jin sa'a ni sukan játna ini Su'si ma.
3 Máko jin ko kuu nija'nu maa ni ja jin ko tatnuni ni te jin sa'a ndeva'a ni ñayii ni taa Su'si ma ja jin ko koto ni i ma, su'va vivii jin ko kuu ni ji'in i ja ka jinukuechi ni nuu Su'si ma, sukan-va'a jin kuni i, te jin ko sa'a tna i sukan ka sa'a ni ma.
4 Sani te kivi ndenda iya ni tatnuni ja jin ko koto o ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te taa ya corona ja masu naa ja masu tivi, te jin koo jayiñu'u o nuu ya.
5 Suni ndaka ro'o ja ka kuu ro suchi jaa a jin kandija ja ka ka'an tee nija'nu-ka ma. Te ndaka ni jin kandija nuu tna'a, te má jin kani ini ja maa ni ka kuu-ka xi ka ndanuu-ka ni sana in-ka ñayii ma:
Vaa Su'si ma, masu niniso'o ya te ni masu
katanuu ya ja ka ka'an ñayii ja ka jani
ini i ja maa i ka kuu-ka ma,
kovaa ja vii ja va'a skuta'vi ya ñayii
inuu-ni jan-ta'vi i ndaka ñayii ma.
6 Chukan kúu ja jin ndakunitnuni ni naxe ka iyo ni nuu nda'a Su'si iya neva'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma, sukan-va'a maa ya, te taa ya jayiñu'u kivi yukan ma.
7 Ndaka ja ndí ini o ma, te sonee o nuu nda'a maa ya ma, vaa maa ya jito ña'a, te na'a ya nawa jiniñu'u o ma.
8 Jin kani vava'a ini ni nawa jin sa'a ni, te jin ko koto va'a ni maa ni ja másu ko jin ko sa'a ni ni-in ja u'vi, vaa iyo tachi ma ja kiti ini i nuu o ma, te sukan kúu yu'u kiti xeen nani ndika'a ma, sukan kúu i, te kua'an vee i kónduu ña'a i, te ndúku i na in kuu kokon i.
9 In-ni ja jin kani ini ni nuu Su'si ma, te jin konukuiñi va'a ni, vaa ka jini ni ja suni sukan ka ndo'o ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a, ja ka iyo i ni-ka'nu ñuu ñayivi a.
10 Vaa maa Su'si iya skuta'vi ña'a ndaka ja vii ja va'a ma kúu iya ni ndakana ña'a ja maa Jesucristo ma, sukan-va'a jin koo jayiñu'u o ji'in Cristo ma ni-kani ni-jika. Te visi na jin ndo'o jin neni o vala, nani ka iyo o ñuu ñayivi a, kovaa maa ya chindee ña'a, te jin sa'a o nanimaa ja vii ja va'a sukan játna ini ya ma, te jin konukuiñi va'a o, te chindee chituu ña'a ya ja jin koo va'a o.
11 Te kóo jayiñu'u nuu maa ya, te maa in-ni ya tátnuni nuu o ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pedro ma ñayii ka kandija Su'si ma

12 Tee kúu Silvano a, kúkanu ini sa ja iyo va'a de nuu Su'si ma. Te ni tee de jaku-ni tnu'u ya'a ja jâ ni ka'an sa a, te jin ko kuu ni sukan ni ndaka'an-so'o sa nuu ni a. Te ndákaxtnu'u sa ja tnu'u ya'a chi tnu'u vii

tnu'u va'a ndija ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma
kúu, te jin konukuiñi va'a ni sukan ká'an
tnu'u ya'a.
13 Ndaka ñayii ka iyo ñuu Babilonia a ja
ni ka nduu i sa'ya Su'si ma, ja ni ndakaji
tna ya i sukan ni ndakaji ña'a ya yo'o
a, ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña i, te suni
ndákan-tnu'u ñaña'a tna ña Marcos sa'ya sa
nuu Su'si ma.
14 Jin ndakua'a tna'a ndaka ni nchuxi ja ka
kutoo tna'a o a. Te kóo tnu'u mani nuu
ndaka ni ja ka iyo ni ji'in Jesucristo o a. Te
sukan kó kuu.

Carta ku-uu ni sa'a tee kúu Pedro ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pedro ma ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma

1 Saña kúu Simón Pedro, tee ni tetniñu
Jesucristo ma ja kunukuechi sa nuu ya. Te
tée sa nuu ni ja ka kandija vivii ni Su'si ma
sukan ka kandija maa sa ya a. Ja maa ja
vava'a ni sa'a maa Su'si o Jesucristo iya ni
sa'a ja ni ka kaku o nuu ja u'vi ma kúu ja ka
kandija o ya a.
2 Te vitna ja ka jini o Su'si o ma, ji'in
Jesucristo iya tátnuni nuu o a, te na skuta'vi
ña'a Su'si ma kua'a ja vii ja va'a, te jin koo
mani ni.

Jín sa'a o ja va'a ja ndaa vaa sukan kúu maa Su'si ma

3 Su'si ma, ni kaxtnu'u ya jayiñu'u ya
ma, ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma,
te sukan ni kaxtnu'u ya na in kúu ya ja ni
ndakana ña'a ya ma, te sa'a ya ja kuu jin
sa'a o sukan ni tatnuni ya ja jin ko sa'a jin
ko kuu o ma.
4 Te sukan, te ni skuiso ya ja taa ya ndaka ja
vii ja va'a iyo ja jin ni'i o ma, te ûni jín koo o
jín tu'va-ka o ya, sukan-va'a jin koo tu'va-ka
o ja jin sa'a o sukan sa'a sukan kúu maa ya
ma, te chukan kúu ja ûni jín xndoo o ja u'vi
ma ja iyo ñuu ñayivi ya, tna'a ja ni ka yo kuu
ini o ja jin ko sa'a o ma.
5 Te ûni ni-yu'u ni-ini ni jin kandija-ka ni
ma. Te suni jin ku'un ini ni ja jin sa'a-ka
ni ja va'a ma. Te suni jin ku'un ini ni ja jin
kutu'va-ka ni nde a kúni Su'si ma ja jin sa'a
ni.
6 Te suni jin ku'un ini ni ja jin kundee ni ja
jin tatnuni ni nuu yikikuñu ni ma. Te suni
jin ku'un ini ni ja jin kundee ni ja jin kava
kuee ini ni ja ka ndo'o ka neni ni ma. Te
suni jin ku'un ini ni ja jin ko ndi ini ni ja jin
kuandetu ni nuu Su'si ma.
7 Te suni jin ku'un ini ni ja jin kunda'vi ini
nuu tna'a ni. Te suni jin ku'un ini ni ja jin
kutoo tna'a ndija ni.
8 Vaa nú ndaka cha'a ka sa'a o, te kua'a-ka
ja kuu jin ko sa'a o, te ñatuu na in koo kuxi
ja ñatuu na ja va'a ko sa'a i ma, vaa jâ ka
jini o ndaka ja kúu ini Jesucristo iya tátnuni
nuu o ma ja jin ko sa'a o ma.
9 Kovaa ñayii ñatuu sa'a sukan ma, vala
ti'i-ni nde'ya i, vaa ñatuu kúndijin-ka nuu i
ma, te ni ndunaa i ja jâ ni ndasavii ña'a
Su'si ma ndaka kuechi ni yo sa'a i ma.
10 Te chukan kúu ja ndijin ja jâ ni ka nduu
ni sa'ya Su'si o a, te jin ku'un ini ni ja jin
kaka va'a o ichi Su'si o a, iya ni ndakana
ña'a te ni ndakaji ña'a ya ja jin kondikin
ndija o ya, vaa nuna jin sa'a o sa'a chi ma
jin skenaa o maa o.
11 Vaa nuna jin sa'a o sa'a, te ndanune
nda'a ye'e ma, te kuu jin kivi koo o nuu
tatnuni ni-kani ni-jika maa Jesucristo ma,
iya tátnuni nuu o a, iya ni sa'a ja ni ka kaku
o nuu ja u'vi ma.

Ûni jín kondikin o tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma

12 Chukan kúu ja ndimaa ndáka'an-so'o sa
tnu'u ya'a nuu ni, visi ka jini ni te jâ ka
sa'a ndija ni sukan ká'an tnu'u ndaa ni ka
kaxtnu'u i nuu ni a.
13 Te kúsii ini sa nani téku-ka sa ñuu ñayivi
ya, te ndáxndaku ini ña'a sa te ndáka'an-so'o
sa nuu ni a.
14 Vaa ka jini ni ja sani te xndoo sa yikikuñu
sa a, vaa maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a,
sukan jâ ni kaxtnu'u ya nuu sa.
15 Te chukan kúu ja ndí ini sa, te ñukuun
ndáka'an-so'o ndáka'an-so'o-ka sa nuu ni a,
vaa nuna no'o sa nuu Su'si ma, te másu ko
jin ndunaa ni ni a vala ja ni yo ka'an-so'o
sa nuu ni a.
16 Jâ ni ka kaxtnu'u sa sukan ndii Jesu-
cristo Iya Tátnuni ma ji'in ndaka tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ya ma. Kovaa masu ja ka
ndakani-ni sa kúu tnu'u ya'a, vaa ni ka jini
sa ji'in nuu sa, vaa sukan iyo ya ja tatnuni
ya ma.
17 Vaa nuu ni ni'i ya jayiñu'u ya ji'in tnu'u
respetu ni wa'a Yuva ya Su'si ma, te ni
jiniso'o ya ja ni ka'an onde andivi ma nuu
iyo jayiñu'u maa Su'si ma: “Iya ya'a kúu
Sa'ya maa sa ja kútoo sa ya, te iyo sii ini
sa ji'in ya, ja sukan sa'a ja sukan kúu ya a.”
Sa'a ni ka'an ya ma.
18 Te suni sukan ni ka jiniso'o sa ja ni ka'an
Su'si ma onde andivi ma, nuu ka iyo sa ji'in
Cristo ma xini yuku ii ma.
19 Te ja ni ka jiniso'o sa sukan ma,
te chíndee ña'a i ja jin kukanu ini-ka o
sukan ká'an tnu'u ni ka tee tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.
Te va'a-ni jin sa'a ni, nuna jin koniniso'o
ñukuun ni tnu'u ni yo wa'a Su'si ma. Vaa
tnu'u ya'a, sukan kúu in ñu'u ndú'va nuu
nee ma kúu i, kovaa kivi ko kuu sukan ká'an
ma, te jin kuni ndi'i jin kuni tu'u o ja ni ka
ndaka'an de ma. Te sukan kúu ora tnuu
ni'ni ja kénda kimi xtnee ne'e ma, sukan jin
jaku'ni ini o ndaka ja ni ka yo ndakaxtnu'u
de ma.
20 Kovaa jin kona'a vava'a ni ja ni-in tnu'u
ni yo wa'a Su'si ma ja ndenee nuu tutu
ká'an tnu'u maa ya ma, masu kuu ka'an in
ñayii ja maa in-ni i jáku'ni ini sukan kúni
ka'an tnu'u ya'a.
21 Vaa masu sukan ka kuu ini maa ñayii ma
kúu ja ni kenda tnu'u Su'si o a, nú masu ja
maa Xtumani Ndios ma, ni yo ska'an ya tee

ni ka yo sa'a ja va'a ja ndaa ma, te ni ka tee de, te ni ka yo ndaka'an de nuu ñayii ma, vaa tee ni ka yo ndikin Su'si ma ka kuu de.

2

Sukan jin ndo'o jin neni tee ñatuu ka kaxtnu'u ndaa tnu'u Su'si ma
(Judas 3-13)

1 Vaa ni ka yo iyo tee ni ka yo xnda'vi ñayii
ñuu Su'si ma ja ka sa'a de tnu'u ja tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma
ka kuu maa de. Te suni sukan jin kenda
koo tee nuu ka iyo ni a, ja jin kuni de ja jin
xnda'vi ña'a de. Te jin sa'a de tnu'u ja tee ka
jini xeen tnu'u Su'si ma ka kuu de, kovaa
masu jin kaxtnu'u ndaa de tnu'u Su'si ma
nuu ni. Te ñayii kandija ma chi skenaa i
maa i, vaa jin ka'an de ja masu Su'si kúu
Jesucristo iya tátnuni nuu o a, iya ni ndene'e
ña'a nuu ja u'vi ma. Kuechi ja sa'a jin sa'a
de ma, te sanaa sanaa-ni, te jin skenaa de
maa de.
2 Te kua'a ñayii jin ndikin tee yukan, te jin
sa'a i sukan ka sa'a de ma, te ja kuechi ja
u'vi ka sa'a i ma, te jin ka'an ndeva'a ñayii
ma ja kuu ichi ndaa Su'si ma.
3 Te tee yukan chi vivii jin ka'an de,
sukan-va'a jin xnda'vi ña'a de, vaa ka ndiyo
ini de xu'un ni ma. Kovaa jâ ni kuu kii jâ iyo
ja jin ndo'o jin neni de, te jâ iyo tu'va nuu
jin ndachunaa de ma.
4 Vaa Su'si ma, masu ni sakanu ini ya
ángel ja ni ka jiso kuechi ma, su'va ni skuita
nuu ya i nuu andeya ma, te ni chinee va'a
ya i nuu nee ma, ja masu kuu jin nde koo
i ma, te yukan jin koo i onde kivi ndakan
Su'si ma kuenda nuu i ma.
5 Te ñatuu ni sakanu ini ya ñayii ni ka iyo
onde xi'na-ka ma, nú masu ja maa-ni Noé
tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u Su'si ma, ji'in
uja tna'a de ma ni tava'a ya, te ni sa'a ya ja
ni kuun savi xeen ma, te ni chitu ndute ma
ni-ka'nu ñuu ñayivi ya, nuu ni ka iyo ñayii ni
ka yo sa'a ja u'vi ma.
6 Te suni sukan ni tatnuni ya ja jin kayu
ñuu Sodoma ma ji'in ñuu Gomorra ma, te
maa-nka yaa jin nduu i, te suni sukan ni
kaxtnu'u ya ja sukan jin ndo'o ñayii ñatuu
ka kandija Su'si ma tiempu ya'a.
7 Kovaa tee kúu Lot ma, ni sa'a ya ja ni kaku
de, vaa ni yo sa'a de ja va'a ma, te ni yo
kuxii ini de ja ni yo jini de sukan ni ka yo
sa'a ñayii ma ja u'vi ma.
8 Vaa tee ya'a, in tee ni yo sa'a ja va'a ja ndaa
ni yo kuu de, te ndi-kivi ndi-kivi ni yo kuxii
ini de, vaa nde'ya de te jiniso'o de ja u'vi ka
sa'a ñayii ka iyo yukan.
9 Kovaa sa'a, te ka jini o ja Iya Tátnuni ma chi
kuu kasi ndee kasi ndoso ya ñayii kándija
ja ká'an ya ma ja ma ska'an ña'a tachi ma,
te koneva'a tu'va ya ñayii ka sa'a ja u'vi ma
onde kenda kivi ndakan ya kuenda nuu i
ma te jin ndachunaa i ja ni ka yo sa'a, ni ka
yo kuu i ma.
10 Te sa'a, te ka jini o ja vi'i-ka jin ndo'o jin
neni ñayii ka sa'a ndaka ja u'vi ka kuni maa
yikikuñu i ma te ka saxiko i ja tátnuni Iya
Tátnuni ma.

Te ûni ka ka'an ndeva'a i nuu suchi in-ka
ma suchi vivi'i tátnuni ñuu ñayivi ya kuenda
tnu'u ja maa ñayii yukan ka tatnuni-ka.
11 Vaa ni a ángel ma ja ka iyo-ka tnu'u ndee
tnu'u ndatnu i ma, masu nde ka jikan i nuu
Iya Tátnuni ma sukan ka kuni i ja xndo'o
xneni ya suchi ka tatnuni ñuu ñayivi ya.
12 Kovaa ñayii ya'a chi ñatuu ka jaku'ni ini
i te ka ka'an yichi i nuu suchi ka tatnuni
ñuu ñayivi a. Te sukan ka kuu kiti masu ka
ndasa'a kuenda ka kuu i. Ni ka kâku i ja
ndimaa sukan-ni jin ko sa'a i. Te kuechi ja
sukan ka sa'a i ma, te jin skenaa i maa i.
13 Te jin ndani'i jin ndatna'a i ja kuechi ja
masu ja va'a ni ka yo sa'a i ma, vaa ka
jatna ini i te ka kusii ini i ja ka sa'a i ndaka
sukan ka kuni maa yikikuñu i ma ndi-kivi
ndi-kivi. Ñayii ya'a chi ka ndaa tne'e i nuu
Su'si ma, ka ndaa kini ini anua i ma. Te
onde nuu ka jaa o ji'in i xita ma, te ka kusii
ini i ka ndaka'an i ja u'vi ka sa'a i ma.
14 Te ndimaa ka ñu'u ini i ja jin kivi nduu
i ji'in ñayii ñatuu ni tnanda'a ji'in i ma, te
ñatuu ka ndajinu ini i ja jin sa'a i ja u'vi
ma. Te ka xnda'vi i ñayii ka ku-uun ka
kusu'va-ni ini nuu Su'si ma. Jâ ni ka kaan i
ja ka ndiyo ini i te ka ni'i i nde a ka kuni i
ma. Ñayii ya'a chi sa'ya ja u'vi ma ka kuu i.
15 Jâ ni ka xndoo i ichi ndaa ma, te kuan koo
i ichi tee kúu Balaam sa'ya Beor ma. Vaa tee
ya'a chi ni jatna ini-ka de ja sa'a de ja u'vi
ma, sukan-va'a ni'i de xu'un ma.
16 Chi jâ ka jini ni na in ni ndaka'an nuu de,
nuu sani te sa'a de ja u'vi ma. Vaa burra de
kiti ndiso ña'a ma, ni ka'an ti sukan ká'an
in ñayii, te ni sunkani ti de ja ma sa'a de ja
u'vi sukan kúni de ma nkuu.

17 Ñayii ya'a chi sukan ka kuu nuu ka too
ndute ma te jâ ni ka yichi ma xi sukan
ka kuu viko ma ja xndechi ña'a kajin ma,
sukan ka kuu i, te jâ iyo tu'va in nuu nee
xeen ja jin koo i ni-kani ni-jika.
18 Vaa vivii ka ka'an i ora ka kaxtnu'u i ma,
kovaa masu nde jiniñu'u ja ka ka'an i ma,
vaa ka ka'an i ja kuu jin sa'a ñayii ma sukan
ka kuni maa yikikuñu i ma, te ñayii yika ni
ka nde koo nuu ja u'vi ma, te ka sa'a i ja ka
ndakokuiñi tuku ñayii nda'vi yukan in-ka
tuku jichi nuu ja u'vi ma.
19 Te ka jiña'a i nuu ñayii nda'vi yukan ma
ja kuu jin sa'a i nawa ka kuni maa i ma,
vaa maa ñayii ka ka'an sa'a ma chi ka nu'ni
i nuu ja u'vi ma, vaa nú nawa kúndee nuu o

ja tátnuni i ja sa'a o ma chi nuu i jinukuechi
o.
20 Vaa ja ndaa kúu ja ni ka ndayaa i nuu
ja u'vi iyo ñuu ñayivi ya, vaa jâ ni ka jini
i Jesucristo Iya Tátnuni ma iya ni sa'a ja
ni ka kaku o nuu ja u'vi ma nkuu, kovaa
ni ka ndivi nduu tuku i in-ka jichi, te
ni ndakundee tuku ja u'vi ma nuu i, te
chukan kúu ja ka'vi-ka ni ka nduu i sana
onde xi'na-ka ma nuu ñatuu jin kuni-ka i
Jesucristo ma.
21 Vaa jâ ni ka jini i ichi va'a ma nkuu, te ni
ka xndoo i tnu'u va'a ja ni tatnuni ya ma.
Va'a-ka nute ñatuu ni ka jini i ichi va'a ma
nkuu.
22 Kovaa ni ka ndo'o i sukan ká'an tnu'u
ndichi ma ja ká'an sa'a ma: “La-ina ma chi
ndákaa ti ja ni kana ndo'o ti ma, te chikini
ka skuchi vivii i ma chi ndáskee ni'ni tuku
ti maa ti nuu ndute tne'e ma, te ndasatne'e
tuku ti maa ti.”

3

Kivi ndii Iya Tátnuni ma

1 Ndijin ja kútoo ña'a sa, cha'a kúu ja
ku-uu carta tée sa nuu ni, te nduu carta a
chi ndimaa ndáka'an-so'o ndáka'an-so'o sa
nuu ni, sukan-va'a vivii jin jaku'ni ini ni, te
jin kona'a ni nawa jin sa'a ni,
2 te jin ndaka'án ni sukan ni ka yo ka'an tee
ñatuu na ja u'vi ni ka yo sa'a de ma, tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma
ji'in tnu'u ni tatnuni Jesucristo iya tátnuni
nuu o a, iya ni sa'a ja ni ka ndani'i ta'vi o a,
vaa ndaka tnu'u ya'a ni ka kaxtnu'u tee ni
tetniñu ya nuu ka iyo ni a.
3 Te chukan kúu ja xinañu'u kuiti-ka
káxtnu'u sa sa'a, vaa kivi ve kuyatni ja ndii
Iya Tátnuni ma, kenda koo tee ka sa'a sukan
ka kuni maa de ma, te jin jakundee ña'a de.
4 Te jin ka'an de: “¿Ndenu iyo ja ni skuiso ya
ja ndii ya ma? Vaa onde kivi ni ka ji'i yuva
o tee jana'a ma, ka iyo ndaka ja ni sa'a ya
ma, te masu nawa ndaxsama ya”, jin ka'an
de.
5 Te tee ya'a chi ñukuun ka sa'a de ja ñatuu
ka ndakunitnuni de ja onde xi'na-ka ma,
ja maa Su'si ma ni ka'an, te ni ka kuva'a
andivi ma te ni kuva'a ñu'ú ya, te maa nuu
ndute ma ni nana ñu'ú ya'a, te ja maa ndute
ma te iyo i.
6 Te ja maa ja ni ka'an ya ma, te ni naa ñuu
ñayivi ya ja ni sa'a ndute ma.
7 Kovaa andivi a ji'in ñuu ñayivi iyo vitna a,
ka iyo tu'va i sukan ká'an maa tnu'u Su'si
ma ja jin kayu jin koko i kivi ndakan Su'si
ma kuenda ma te jin ndachunaa maa ñayii
ñatuu ka kandija Su'si ma.

8 Ndijin ja kútoo ña'a sa, jin konana'a ni
cha'a, ja nuu maa Su'si ma, chi in kivi ma
kuenda tnu'u ja in mil kuiya kúu, te mil
kuiya ma kuenda tnu'u ja in kivi-ni kúu.
9 Iya Tátnuni ma, masu ja ni ndunaa ya ja
ni skuiso ya ma kúu, sukan ka jani ini jaku
ñayii ma ja kukuee Su'si ma ndenda ya ma.
Kovaa Su'si ma chi su'va ja kaa kuee ini ya
nuu ndaka o ma kúu, chukan kúu ja ñatuu
ndenda-ka ya, vaa ñatuu kúni ya ja ni-in o
skenaa o maa o, nú masu ja ndaka ñayii
ma, na jin ndakani jin ndaka'vi ini i te jin
ndakokuiñi i nuu ya ma.
10 Kovaa kivi ndii Iya Tátnuni ma, na'ñi
na'ñi-ni kenda kivi yukan sukan kénda in
kui'na jakuaa ma, te ora yukan ûni îyo xeen
kuu yu'u andivi a, te jin naa andivi a, te
ndaka ja ka iyo ñuu ñayivi a, jin kayu jin
koko i, te jin naa i.

11 Ka jini o ja ndaka ja iyo ñuu ñayivi ya
jin naa, te chukan kúu ja jiniñu'u ja jin ko
ndi ini o ja máko jin sa'a-ka o ni-in ja u'vi,
su'va jin sa'a o sukan játna ini Su'si ma.
12 Te chukan kúu ja ni-yu'u ni-ini o jín
kondetu o kivi ndenda Su'si ma te jin kaku
o nuu ja u'vi ma, vaa kivi yukan, te kuikin
andivi a, te naa i, te ndaka ja iyo ñuu ñayivi
ya, jin kayu i, te jin ndatnana i.
13 Kovaa yo'o chi jâ ka ndetu o in andivi jaa
ji'in in ñu'ú jaa nuu jin koo o, nuu iyo ja va'a
ja ndaa ma, sukan ni skuiso Su'si ma.
14 Chukan kúu ja ndijin ja kútoo ña'a sa,
nani ka ndetu o ja kenda kivi yukan, te jín
ko ndi ini o ja jin koo mani o ji'in Su'si ma,
te jín ku'un ini o ja ñatuu ni-in ja u'vi jin ko
sa'a o ja sa'a i ja jin ndakuiso kuechi o.
15 Te jin jaku'ni vava'a ini ni nava'a
ndetu-ka Iya Tátnuni ma, vaa ja kúni ya kúu
ja jin ndani'i ta'vi ndaka o. Suni sukan ni
tee tna tna'a o Pablo tee ka kutoo tna'a ji'in
o ma, te ni tee de tnu'u ndichi sukan ni wa'a
maa Su'si ma.
16 Ndi-sa'a ni ka'an de nuu ndaka carta ni
tee de ma, ja ko kuu. Te jaku ja ni tee de
ma yii xeen ja jin jaku'ni ini o, te chukan
kúu ja ñayii ñatuu ka ndikin ni-yu'u ni-ini i
Su'si ma te ñatuu ka jaku'ni va'a ini i tnu'u
ni tee de ma, te ka ndaxsama i. Te sukan ka
sa'a tna i jaku-ka tnu'u ndee nuu tutu ká'an
tnu'u ya ma, te chukan kúu ja ka skenaa i
maa i.
17 Chukan kúu ja ndijin ja ka kutoo tna'a o
a, jâ ni xtu'va ña'a sa, te jin ko koto va'a ni
maa ni, nasa jin ndaxnda'vi ña'a ñayii ñatuu
ka kandija Su'si ma, te jin ndaskaka yata
ña'a i, te jin ndandikin ni ja jin sa'a ni sukan
ka ka'an i ma, te jin nde koo ni nuu ka iyo
vava'a ni nuu nda'a Su'si o a.
18 Su'va jin ku'un ini ni ja jin kutu'va-ka ni
sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a ni skuta'vi
ña'a Jesucristo iya tátnuni nuu o a, iya ni
sa'a ja ni ka kaku o nuu ja u'vi ma. Te
sukan, te jin kuni ndaa ni ya. Nuu maa

ya na koo jayiñu'u onde vitna te ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.

Carta xinañu'u ni sa'a tee kúu Juan ma

Tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma kúu Jesucristo iya sa'a ja koteku o ma

1 Saña ja kúu sa Juan ma, te tée sa nuu
ndijin siki iya ni iyo onde xinañu'u ma,
Jesucristo iya ni ka yo jiniso'o sa ja ni yo
ka'an ya ma, te ni ka jini sa ya ji'in nuu sa
ma, te ni ka yo nde'ya sa ya, te ni ka yo tnii
sa ya ji'in nda'a sa ma. Suu ya kúu tnu'u ja
sa'a ja koteku o ma.
2 Te iya sa'a ja koteku o ma, ni kii ñayivi ya,
te ni ka jini sa ya, te ka ndakani sa ja maa
ya sa'a ja koteku o ma. Te ka kaxtnu'u sa
nuu ni ja maa ya sa'a ja jin koteku o ni-kani
ni-jika ma, te ni iyo ya ji'in Yuva ya ma, te
saa ni kii ya, te ni ka jini sa ya.
3 Te ka kaxtnu'u sa sukan kaa sukan iyo ya
ma, te ni ka yo jiniso'o sa ja ni yo ka'an ya
ma, te ka kaxtnu'u sa nuu ni a, sukan-va'a
jín ketna'a ini o sukan ka ketna'a ini sa ji'in
Yuva o Su'si ma ji'in Sa'ya ya Jesucristo ma.
4 Te tnu'u ya'a tée sa, sukan-va'a jin koo sii
ini ndija ndaka o.

Su'si ma kúu ñu'u xtnuu nuu ñayii ma, te ka sa'a i ja va'a ja ndaa ma

5 Te tnu'u ya'a kúu tnu'u maa Jesucristo
ma ja ni kaxtnu'u ya ma, te ka ndakaxtnu'u
sa nuu ni, ja Su'si ma kúu ñu'u ndú'va ñuu
ñayivi a, te ñatuu nde kunee nuu iyo ya ma.
6 Nú ka ka'an o ja ka iyo o ji'in ya te ka sa'a
o sukan ka sa'a ñayii ka iyo nuu nee ma chi
ka xnda'vi tna'a o, te ñatuu ka sa'a o ja ndaa
ma.
7 Kovaa nú ka sa'a o ja va'a sukan ka sa'a
ñayii ka iyo nuu xndu'va maa Su'si ma ñu'u
ya ma, te ka ketna'a ini ndi-in ndi-in o, te
maa niñi Sa'ya ya Jesucristo ma ndasavii
ña'a ndaka na kuechi o ma.
8 Nuna jin ka'an o ja ñatuu na kuechi o,
ka xnda'vi o maa o, te ñatuu na ja ndaa ma
ñunee ini anua o ma.
9 Kovaa nuna ndaka'an o na kuechi ni sa'a
o ma chi maa Su'si ma kúu iya sa'a ja va'a ja
ndaa, te ndasakanu ini ya na kuechi o ma,
te ndasavii ña'a ya ndaka ja u'vi ni sa'a o
ma.
10 Te nú ka ka'an o ja ñatuu na kuechi ka
sa'a o ma, te ka sa'a o tnu'u ja Su'si ma kúu
iya xnda'vi ña'a, te ñatuu na tnu'u ya ma
ñunee ini anua o ma.

2

Jesucristo ma kúu iya ni sa'a ja kuu sakanu ini Su'si ma kuechi o ma

1 Sa'ya maa sa, tée sa tnu'u ya'a,
sukan-va'a máko jin ndakuiso kuechi-ka ni.
Kovaa nú na in ndiso kuechi i, iyo maa
Jesucristo ma ja chindee ña'a ya ja xnaa ya
kuechi i ma nuu Su'si ma, vaa suu ya kúu
iya sa'a ja va'a ja ndaa ma.
2 Jesucristo ma kúu iya ni sa'a ja kuu
sakanu ini Su'si ma kuechi o ma, te masu
kuechi maa in-ni o ma, nú masu ja kuechi
ndaka ñayii ñuu ñayivi a, nuna jin kandija i
ya ma.
3 Nú ka kandija o ja ni tatnuni Jesucristo
ma, te onde sukan saa jin kona'a o ja ka jini
o ya.
4 Kovaa nú na in ká'an ja: “Saña chi jini sa
ya”, te ñatuu sa'a i sukan tátnuni ya ma, in
ñayii xnda'vi ña'a kúu i, te ñatuu na ja ndaa
ma ñunee ini anua i ma.
5 Kovaa nú na in kandija tnu'u ká'an ya ma,
te ñayii ya'a, kútoo ndija i ya, te nú sukan
ka sa'a o, saa ka jini o ja ka iyo o ji'in ya.
6 Nú na in ká'an ja iyo i ji'in Jesucristo ma,
kó sa'a i sukan ni yo sa'a maa ya ma.

In tnu'u jaa tátnuni Su'si ma

7 Ndijin ja ka kutoo tna'a o a, tnu'u tée
sa a masu tnu'u jaa kúu, suni maa i ni ka
yo jiniso'o ni onde xinañu'u ma. Te tnu'u
ya'a, tnu'u jana'a kúu i, te suni maa i ni ka
jiniso'o ni onde xi'na-ka ma.
8 Kovaa tnu'u tée sa a nuu ni a vitna a, in ja
tátnuni jaa Jesucristo ma kúu, te in ja ndaa
ni sa'a ya ji'in o ma kúu. Vaa yo'o, jâ ni ka
nde koo o nuu nee ni ka iyo o ma, te vitna
jâ ni ndaxtnuu Su'si ñu'u ndija ya ma nuu
o a, ja jin ko sa'a o ja va'a ja ndaa ma.
9 Nú na in ká'an ja iyo i nuu tnuu ñu'u
Su'si ma, kovaa ndákiti ini i nuu tna'a i ma,
iyo-ka i nuu nee ma.
10 Nú na in kútoo tna'a i ma, iyo i nuu ndú'va
ñu'u ma, te ñatuu nawa sa'a ja ndakuiso
kuechi-ka i.
11 Kovaa nú na in ndákiti ini i nuu tna'a i
ma, iyo i nuu nee ma, te kua'an vee i nuu
nee ma kúu i, te ñatuu jini i ndenu ki'in i,
vaa nuu nee ma iyo i, te ñatuu kúndijin nuu
i.
12 Sa'ya sa, tée sa sa'a nuu ni, vaa ja maa
Jesucristo ma, te ni sakanu ini ña'a Su'si ma
ndaka kuechi ni ma.
13 Tée sa nuu ndijin ja jâ ka iyo sa'ya ni
ma, vaa jâ ni ka jini ni iya iyo onde xinañu'u
ma.
Suchi jaa, tée ri nuu ro'o, vaa jâ ni ka
kundee ro nuu ja u'vi ma.
Sa'ya sa, ni tee sa sa'a nuu ni, vaa ni ka
jini ni Yuva o Su'si ma.
14 Ni tee sa nuu ndijin ja ka iyo sa'ya ni
ma, vaa ni ka jini ni iya iyo onde xinañu'u
ma.
Suchi jaa, ni tee ri sa'a nuu ro'o, ja jâ ni
ka jan-ta'vi ro tnu'u Su'si ma ini anua ro a,
te ñatuu ni ka yu'u ro nawa jin ka'an ñayii

ma ja jin kuu ro ma, vaa jâ ni ka kundee ro
nuu ja u'vi ma.
15 Máko jin kutoo ni ñuu ñayivi a ni ja ka
iyo ñuu ñayivi a. Nú na in kútoo-ka i ñuu
ñayivi a, masu kútoo i Yuva o Su'si ma.
16 Vaa ndaka ja iyo ñuu ñayivi a masu nuu
Yuva o ma vee, nú masu ja maa ne'un ñayii
ma. Te cha'a kúu ja táa ñuu ñayivi a: ja
ku'un ini o ja u'vi ma, ji'in ja ku'un ini o ja
koneva'a o nawa játna ini o ma, ji'in ja sa'a
o tnu'u ja maa o kuu-ka ma.
17 Kovaa ñuu ñayivi ya ji'in ja játna ini ñayii
ma ja sa'a i ma chi ja naa ko kuu nuu Su'si
ma, kovaa ñayii sa'a sukan játna ini Su'si
ma, koteku i ni-kani ni-jika nuu ya ma.

Ñayii xnda'vi ña'a te ñatuu káxtnu'u ndaa i tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma chi masu iyo i ichi ndaa ma

18 Sa'ya sa, jâ ve ndi'i kivi a. Te jâ ka
jiniso'o ni ja vee in suchi kanaa ji'in Cristo
ma, te jâ ve kuyatni i, te suni jâ ni ka
kenda koo kua'a ñayii ñatuu ka kunimani
nuu Cristo ma. Te chukan kúu ja ka jini o
ja ve kuyatni kivi naa ñuu ñayivi a.
19 Ñayii ya'a, ni ka nde koo i ne'un o a, vaa
masu ñayii ka ndikin Cristo ma ka kuu i.
Vaa nute ka ndikin i ya chi jin koo ka'nu
o ji'in i. Kovaa sa'a ni kuu, sukan-va'a jin
kuni ndaa o ja masu ndaka o ka kuu sa'ya
Su'si ma.
20 Cristo ma, ni taa ya Xtumani Ndios ma
nuu ndijin, te ndaka ndijin ka jini nawa
kúu ja va'a ja ndaa ma.
21 Te tée sa tnu'u ya'a nuu ni masu kuechi ja
ñatuu ka jini ni ja ndaa ma, chi vaa ndijin,
jâ ka jini ni ja ndaa ma, te jâ ka jini ni ja
ni-in ja xnda'vi tna'a o ma, kituu i nuu ja
ndaa ma.
22 ¿Na in kúu ja xnda'vi ña'a ma? Ñayii
xnda'vi ña'a ma kúu ñayii ká'an ja Jesús
ma, masu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma ñuu
ñayivi a kúu ya. Ñayii yukan kúu ñayii ñatuu
kúnimani nuu Cristo ma, vaa ñatuu kándija i
ni a Yuva o Su'si ma ni a Sa'ya ya ma.
23 Ndeva'a-ni ñayii ká'an ja masu Sa'ya Su'si
ma kúu Cristo ma, suni ñatuu iyo i ji'in Yuva
o ma. Kovaa nú na in ká'an ja Sa'ya Su'si ma
kúu Cristo ma, ñayii yukan, iyo i ji'in Yuva
o ma.
24 Te chukan kúu ja jin chunee va'a ni
ini anua ni a tnu'u ni ka jiniso'o ni onde
xinañu'u ma. Te nú ka ñu'u ini ni te ka sa'a
ni sukan ká'an tnu'u ni ka jiniso'o ni onde
xinañu'u ma, te jin kona'a ni ja ka iyo ni ji'in
Yuva o Su'si ma ji'in Sa'ya ya ma.
25 Te cha'a kúu ja ni skuiso Jesucristo ma
nuu o a: ja jin koteku o ni-kani ni-jika.
26 Te ni tee sa sa'a, sukan-va'a máko jin
kandija ni ja ka ka'an ñayii ka kuni i ja jin
xnda'vi ña'a i ma.
27 Vaa ndijin chi ka iyo ni ji'in Xtumani
Ndios ma iya ni taa maa Jesucristo ma, te
ñatuu na in ka jiniñu'u-ka ni ja ko skua'a
ña'a i, vaa maa Xtumani Ndios ma káxtnu'u
ndaka tnu'u nuu ni a, te ja kaxtnu'u ya
ma kúu ja ndaa, te ñatuu xnda'vi ña'a ya.
Chukan kúu ja jin koo ni nuu nda'a Cristo
ma, sukan káxtnu'u Xtumani Ndios ma.
28 Vitna vi, sa'ya sa, jín koo ndaa jín koo
ndija ni nuu Cristo ma, sukan-va'a kivi kii
ya ma, te ma jin ndakukan-nuu o, te jin
kusaa ini o ja jin koo o jin tna'a o ya.
29 Vaa jâ ka jini ni ja Jesucristo ma, iya sa'a
ja ndaa kúu ya, te chukan kúu ja ndaka ñayii
ka sa'a ja ndaa ma, sa'ya Su'si ma ka kuu i.

3

Ñayii ñatuu ka sa'a-ka ja u'vi ma ka kuu sa'ya Su'si ma

1 Jin konde'ya ni sukan kútoo ña'a Yuva o
Su'si ma, vaa ni xnani ña'a ya sa'ya maa ya
ma. Te suu ka kuu o. Te chukan kúu ja ñayii
ñuu ñayivi a, ñatuu ka jini ña'a i, vaa ñatuu
ka jini i maa Su'si ma.
2 Ndijin ja ka kutoo tna'a o a, vitna chi sa'ya
Su'si ma ka kuu o, te visi ñatuu jin kuni-ka o
naxe jin ko kuu o kivi jin koo o nuu Cristo
ma, kovaa ka jini o ja nuna kii Jesucristo
ma, jin ko kuu o sukan kúu ya ma, vaa kivi
yukan, te jin kuni o ya sukan kaa sukan iyo
ya ma.
3 Te ndaka ñayii ka kukanu ini sa'a te ka
ndetu i ya ma, ka ndasavii ka ndasan-
doo-ka i maa i sukan iyo vii iyo ndoo maa
ya ma.
4 Kovaa ndaka ñayii sa'a ja u'vi ma chi
ñatuu kándija i ja ni tatnuni Su'si ma.
Chukan kúu ja ndákuiso kuechi ndákuiso
kuechi i ma.
5 Ndijin chi jâ ka jini ni ja Jesucristo ma,
ni kii ya ñuu ñayivi ya, sukan-va'a xnaa ya
kuechi ñayii kandija sukan tátnuni ya ma.
Te vaa maa ya chi ni-in kuechi ndiso ya, vaa
ñatuu játna ini ya ja u'vi ka sa'a ñayii ma.
6 Chukan kúu ja ndaka ñayii iyo kaa ji'in
ya ma chi ñatuu na kuechi jin kondiso-ka i,
kovaa ndaka ñayii jiso kuechi-ka ma, ñatuu
kuni-ka i ya.
7 Sa'ya sa, ñatuu ni-in ñayii ko xnda'vi ña'a:
nú na in sa'a ja ndaa ma, in ñayii va'a in
ñayii ndaa kúu i, vaa sa'a i sukan sa'a ndaa
maa ya ma.
8 Kovaa ñayii sa'a ja u'vi ma chi tna'a tachi
ma kúu i, vaa tachi ma chi onde xinañu'u
ma ndiso kuechi i. Te chukan kúu ja ni
kenda Jesucristo Sa'ya Su'si ma, sukan-va'a
xnaa ya ja sa'a tachi ma.
9 Chukan kúu ja ñayii kúu sa'ya Su'si ma,
masu nde jika-ka i ichi u'vi ma, vaa iyo ja
ni chunee Su'si ma ini anua i ma, te sukan

ko kuu ni-kani ni-jika. Te masu kuu sa'a-ka
i ja u'vi ma, vaa sa'ya Su'si ma kúu i.
10 Te sukan, te jini o na in ka kuu sa'ya Su'si
ma ji'in na in ka kuu sa'ya tachi ma: vaa
ndaka ñayii ñatuu ka sa'a ja va'a ma te ñatuu
ka kutoo tna'a i ma, masu sa'ya Su'si ma ka
kuu i.

Jín kutoo tna'a ndi-in ndi-in o

11 Te tnu'u ni ka jiniso'o ni onde xinañu'u
ma kúu ja jín kutoo tna'a ndi-in ndi-in o.
12 Máko jin ko kuu o sukan ni yo kuu Caín
ma, vaa tna'a tachi ma ni yo kuu i, te ni ja'ni
i ñani i ma. Te ¿nava'a ni ja'ni i ñani i ma?
Vaa Caín ma, ja ni yo sa'a i ma ja u'vi kúu,
te ñani i ma ni yo sa'a ja va'a ma.

13 Ndijin, nú ñayii ñuu ñayivi a, ka ndakiti
ini i nuu ni, te máko jin ko sanuu ni.
14 Vaa yo'o chi ka kutoo tna'a o a, te chukan
kúu ja ka jini o ja jâ ni ka yanduu o ja ma jin
kûu-ka o, su'va jin koteku o. Te ñayii ñatuu
ka kutoo tna'a i ma, ñatuu ndáteku-ka i nuu
Su'si ma.
15 Ndaka ñayii ñatuu kúnimani i nuu tna'a i
ma, kuenda kúu in ñayii ja'ni tna'a kúu i. Te
ka jini ni ja ni-in ñayii ja'ni tna'a ma, masu
kuu koteku maa i ni-kani ni-jika.
16 Te chukan kúu ja yo'o chi ka jini o nawa
kúu ja kutoo tna'a o ma, vaa Jesucristo ma,
ni kachi ya ja ni ji'i ya nuu tniñu o ma, te
suni sukan jin kachi o ja jin sa'a o ja jin kuu
tna'a o ma.
17 Nú nde o kúu xiku te nde'ya o in tna'a
o ma ja jiniñu'u i ja chindee o i, kovaa nú
ñatuu wa'a o nawa jiniñu'u i ma, ¿naxe kuu
ka'an o ja kútoo tna'a o sukan kútoo ña'a
Su'si ma?
18 Sa'ya maa sa, ja kutoo tna'a o ma, masu
yika-ni ja tnu'u ká'an-ni o kúu, nú masu ja
ûni ká'an o te sa'a o ja va'a ma.
19-20 Te ja ka kutoo tna'a o sukan ma, te jin
kuni o ja ka iyo o nuu ja ndaa ma, te visi
ini anua o a, jani uu jani uni ini i ja masu
va'a-ni kúu ja sa'a o ma, kovaa Su'si ma chi
ka'nu-ka ya sana ini anua o a, te jini ya
ndaka nawa ñu'u ini o ja sa'a o ma.

21 Ndijin ja ka kutoo tna'a o a, nú ini anua
o a, ñatuu nawa ndáxtekuechi ña'a i, chi kuu
jin koo o jin tu'va sii ini o nuu Su'si ma,
22 te maa ya taa ndaka nawa kakan o ma,
vaa ka kandija o ja tátnuni ya ma, te ka sa'a
o ja játna ini ya ma.
23 Te ja tátnuni ya ma kúu ja jin kandija
o Sa'ya ya Jesucristo ma, ji'in ja jin kutoo
tna'a ndi-in ndi-in o ma, sukan ni tatnuni
maa ya ma.
24 Ñayii ka kandija ja tátnuni ya ma, ka iyo
i ji'in ya, te iyo ya ji'in i. Te sa'a, te ka jini
o ja iyo ya ji'in o, ja maa Xtumani Ndios ni
chunee ya ini anua o ma.

4

Naxe jin kuni o ñayii ka iyo ndija ji'in Xtumani Ndios ma

1 Ndijin ja ka kutoo tna'a o a, máko jin
kandija ni ja ka ka'an ndaka ñayii ka sa'a i
tnu'u ja tnu'u Xtumani Ndios ma kúu tnu'u
ka ka'an i ma, nú masu ja jin kototnuni
ni i, sukan-va'a jin kuni ni nú ka neva'a i
Xtumani Ndios ma, xi ñatuu, vaa jâ ni ka
kenda koo kua'a ñayii ka xnda'vi tna'a ñuu
ñayivi a, te ka sa'a i tnu'u ja ka ka'an i tnu'u
Su'si ma.
2 Te sukan, te jin kuni ni na in iyo
ji'in Xtumani Ndios ma: Ndaka ñayii jin
ndakuan-yu'u ja Jesucristo ma, ni kii ñayivi
ya nuu ñu'ú ya, ñayii ya'a iyo ji'in Su'si ma.
3 Ñayii ñatuu ndákuan-yu'u sukan ni kii
Jesús ma, ñatuu na Xtumani Ndios ma iyo
ji'in i, su'va iyo i ji'in tachi ma, suchi ñatuu
kúnimani nuu Cristo ma. Ndijin, jâ ni ka
jiniso'o ni ja suchi yukan chi kii i ma, te
vitna chi ja iyo i ñuu ñayivi ya.

4 Sa'ya maa sa, ndijin chi sa'ya Su'si ma
ka kuu ni, te jâ ni ka kundee ni nuu ñayii
ka xnda'vi tna'a ma, vaa iya ka iyo ji'in ni
a chi iya kúndee nuu suchi iyo ñuu ñayivi a
kúu ya.
5 Ñayii yukan chi ñayii ñuu ñayivi a ka kuu
i. Chukan kúu ja ndimaa ja iyo ñuu ñayivi a
ka ka'an i, te ñayii ñuu ñayivi a, ka niniso'o i
ja ka ka'an i ma.
6 Kovaa yo'o, sa'ya Su'si ma ka kuu o. Na
in jini Su'si ma chi niniso'o i ja ka ka'an o
ma, kovaa ñayii masu sa'ya Su'si ma ka kuu
i ma, masu nde ka niniso'o i ja ka ka'an o
ma. Te sukan, te jin kuni o na in ka neva'a
ndija Xtumani Ndios ma ji'in nde in iyo ji'in
tachi suchi xnda'vi ña'a ma.

Su'si ma kúu iya kútoo ña'a

7 Ndijin ja ka kutoo tna'a o a, jiniñu'u ja
jin kutoo tna'a ndija ndi-in ndi-in o, vaa ja
kutoo tna'a o ma chi nuu Su'si ma vee. Te
ndaka ñayii ka kutoo tna'a ma chi sa'ya Su'si
ma ka kuu i, te ka jini i Su'si ma.
8 Kovaa ñayii ñatuu ka kutoo tna'a ma, ñatuu
ka jini i Su'si ma, vaa Su'si ma chi iya kútoo
ña'a kúu ya.
9 Su'si ma, ni kaxtnu'u ya ja kútoo ña'a ya,
te ni tetniñu ya Sa'ya maa in maa tnu'u-ni
ya ma ñuu ñayivi a, te ni ndo'o ni neni ya
ma, sukan-va'a ja maa ya ma, te jin koteku
o.
10 Ja kútoo ña'a Su'si ma kúu ja ni sa'a ya
sa'a xi'na-ka: ni tetniñu ya Sa'ya ya ma,
sukan-va'a ja ni ndo'o ni neni ya ja kuechi
o ma, te sukan saa ni kuu ni sakanu ini
Su'si ma kuechi ndaka o ma. Kovaa yo'o,
ni masu nde ni ka yo kutoo o Su'si ma onde
xinañu'u ma.

11 Te ndijin ja ka kutoo tna'a o a, nú sukan
ni kutoo ña'a Su'si ma, suni sukan tna na jin
kutoo tna'a o.
12 Su'si ma, ñatuu na in ni jini kuiti ya,
kovaa nú ka kutoo tna'a ndi-in ndi-in o ma,
te ka jini o ja Su'si ma iyo ji'in o, te ka jini
o ja ka sa'a ndija o sukan sa'a Su'si ma, ja
kútoo ña'a ya ma.
13 Te nú sa'a ka sa'a o, te ka jini o ja ka iyo
o ji'in Su'si ma te iyo Su'si ma ji'in o, vaa ni
taa ya Xtumani Ndios ma.
14 Te maa o ni ka jini ja Yuva o Su'si ma, ni
tetniñu ya Sa'ya ya ma, ja ni ndo'o ni neni
ya ma, sukan-va'a jin ndani'i ta'vi ñayii ñuu
ñayivi a, te sukan ka ndaka'an ka ndakachi
o nuu ñayii a.
15 Ndeva'a-ni na in ndákuan-yu'u ja Jesús
ma, te Sa'ya Su'si ma kúu ya, iyo i ji'in Su'si
ma, te iyo Su'si ma ji'in i.
16 Te sa'a, saa ni ka jini o, te ni ka kandija
o ja kútoo ña'a Su'si ma. Te Su'si ma, iya
kútoo ña'a kúu ya, te ñayii ka kutoo tna'a
ma, ka iyo i ji'in Su'si ma, te Su'si ma iyo
ji'in i.
17 Te sukan saa kúu in ja ndaa ja ka kutoo
tna'a o ma, sukan-va'a kivi ndakan Su'si ma
kuenda nuu o a, te jin kusaa ini o ja jin
kenda koo o nuu ya ma, vaa sukan ni sa'a
ni kuu maa Jesucristo ma, sukan ka sa'a ka
kuu o nuu ñayii ñuu ñayivi a.
18 Nú kútoo o tna'a o ma, te masu nawa
koyu'u o, chi vaa ja kutoo tna'a ndija o ma,
xtandiyo i ja koyu'u o ma, vaa ja koyu'u o
ma kúu ja ndachunaa o kuechi o ma nuu
Su'si ma. Chukan kúu ja nú na in yu'u
chi ñatuu kenda-ka i ja kutoo tna'a ndija i
sukan kúni Su'si ma.
19 Yo'o chi ka kutoo o Su'si ma, vaa
xinañu'u maa ya ni kutoo ña'a.
20 Nú na in ká'an: “Saña chi kútoo sa Su'si
ma”, te ndákiti ini i nuu tna'a i ma, in ñayii
xnda'vi ña'a kúu i. Vaa nú ñatuu kútoo i
tna'a i ma, te vitna ja nde'ya i tna'a i ma,
te ¿naxe kutoo i Su'si ma, iya ñatuu nde'ya i
ji'in nuu i ma?
21 Jesucristo ma, ni tatnuni ya ja nú na in
kútoo Su'si ma, suni na kutoo i tna'a i ma.

5

Jín kukanu ini o Jesucristo ma te jin kundee o nuu ja u'vi iyo ñuu ñayivi a

1 Ndaka ñayii ka kandija ja Jesús ma kúu
Cristo ma, sa'ya Su'si ma ka kuu i. Te ñayii
ka kutoo Yuva o Su'si ma, suni ka kutoo tna
i ñayii ka kuu sa'ya Yuva o Su'si ma.
2 Nú ka kutoo o Su'si ma te ka kandija o
tnu'u ni tatnuni ya ma, te ka jini o ja suni
ka kutoo o ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma.
3 Ja kutoo o Su'si ma kúu ja sa'a o sukan
játna ini ya ma te sa'a o sukan ká'an tnu'u ni
tatnuni ya ma, te ja ni tatnuni ya ma masu
in ja tnundo'o ja jin kandija o kúu,
4 vaa ndaka ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma, ka
kundee i nuu ndaka ja iyo ñuu ñayivi a. Te
yo'o chi ka kandija tna o Su'si ma, te chukan
kúu ja jin kundee o siki ndaka ja iyo ñuu
ñayivi a.
5 Nú na in kándija ja Jesús ma kúu Sa'ya Su'si
ma, jâ ni kundee i nuu ja iyo ñuu ñayivi a.

Sa'a ká'an Su'si ma siki ja Sa'ya ya Jesucristo ma

6 Te Jesucristo ma kúu iya ni kii ji'in ndute
ji'in niñi. Masu yika-ni ja ndute, nú masu
ja ndute ji'in niñi. Maa Xtumani Ndios ma
kúu testigu ja sukan ni kuu, te Xtumani
Ndios ma kúu iya káxtnu'u ja ndaa ma.
7 Te andivi ma ka iyo uni testigu: Yuva o
Su'si ma, ji'in Sa'ya ya Jesucristo ma, ji'in
Xtumani Ndios ma. Te ndinuni ya chi in-ni
ya kúu.
8 Te ñuu ñayivi ya, uni tna'a ja ka kaxtnu'u
na in kúu Jesucristo ma: Xtumani Ndios
ma, ji'in ndute ma, ji'in niñi ma, te in-ni ka
ka'an ndinuni i ja kuu ya.
9 Ka kandija o ja ka ka'an ñayii ma, kovaa
ja ká'an Su'si ma ja va'a xeen-ka kúu ja
kandija o, vaa ja ká'an Su'si ma, te káxtnu'u
ya na in kúu Sa'ya ya ma.
10 Nú na in kándija Sa'ya Su'si ma, te ja ká'an
Su'si ma ñunee ini anua i ma. Nú na in
ñatuu kándija Su'si ma, sa'a i tnu'u ja Su'si
ma kúu iya xnda'vi ña'a, vaa ñatuu kándija
i ja ká'an Su'si ma siki ja Sa'ya ya Jesucristo
ma.
11 Te ja ká'an Su'si ma kúu ja ni taa ya ja jin
koteku o ni-kani ni-jika ma, te ja jin koteku
o ni-kani ni-jika ma kúu ja jin ni'i o ja maa
Sa'ya ya Jesucristo ma.
12 Nú na in iyo ji'in Sa'ya Su'si ma, te koteku
i ni-kani ni-jika. Kovaa nú ñatuu na Sa'ya
Su'si ma iyo ji'in i, masu kuu koteku i
ni-kani ni-jika.

Jaku-ka tnu'u ni ka'an-so'o Juan ma nuu o

13 Te tée sa nuu ni ja ka kandija ni
Jesucristo Sa'ya Su'si ma, sukan-va'a jin
kona'a ni ja jin koteku ni ni-kani ni-jika.
14 Ka kukanu ini o Su'si ma, vaa ka jini
o ja nú nawa na jin kakan o sukan kúni ya
ma chi niniso'o ya.
15 Te chukan kúu ja ka kukanu ini o ja Su'si
ma chi niniso'o ya nawa ka jikan-ta'vi o nuu
ya ma, te suni ka kukanu ini o ja jin ni'i o
nawa ka jikan o nuu ya ma.
16 Nú na in nde'ya ja in ñayii ni nduu sa'ya
Su'si ma, yikuu i sa'a i ja u'vi ma, in ja masu
sa'a ja kûu ñayii yukan ma, kákan-ta'vi i nuu
Su'si ma, te maa ya sakanu ini kuechi ñayii
ma, sukan-va'a koteku i nuu ya ma. Nú in
ja u'vi ja masu sa'a ja skenaa i maa i ma kúu
kuechi ni sa'a i ma chi kuu jin kakan-ta'vi

o. Kovaa iyo kuechi sa'a ja skenaa ñayii ma
maa i nuu Su'si ma, te kuechi yukan masu
ká'an sa ja jin kakan-ta'vi ni.
17 Ndaka ja u'vi ma chi in kuechi kúu,
kovaa iyo kuechi ja ndasakanu ini Su'si ma
te ndani'i ta'vi o, te iyo kuechi ja masu
ndasakanu ini ya.
18 Ka jini o ja nú na in ni ndakâku jaa
nuu Su'si ma, ñatuu na ja u'vi sa'a-ka i, vaa
Sa'ya Su'si ma jito ña'a, te tachi ma, ñatuu
jan tna'a ña'a i.
19 Ka jini yo'o ja sa'ya Su'si ma ka kuu o,
kovaa ni-ka'nu ñuu ñayivi a, nuu nda'a tachi
ma iyo i.
20 Suni ka jini o ja Sa'ya Su'si ma, ni kii ya,
te ni sa'a ya ja kuu jin ndasa'a o kuenda nde
in kúu Su'si ndija ma. Te ka iyo o ji'in iya
sa'a ja ndaa ja ndija ma, ja kúu ya Jesucristo
Sa'ya Su'si ma. Iya ya'a kúu Su'si ndija iya
sa'a ja jin koteku o ni-kani ni-jika.
21 Sa'ya sa, másu ko jin tu'va ni nuu ja
masu Su'si ka kuu ma.
Te sukan kó kuu.

Carta ku-uu ni sa'a tee kúu Juan ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Juan ma ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma

1 Saña, tee nija'nu kúu sa, te tée sa nuu
ndaka ni ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o ma
ja ni kaji ña'a maa Su'si ma. Kútoo ndija
ña'a sa, te masu maa in-ni sa kútoo ña'a, nú
masu ja ndaka tna'a o a ja ni ka jini i ja ndaa
ma,
2 tna'a ja ndaa ja iyo ini anua o a te jin koo
ji'in o ni-kani ni-jika.
3 Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo Sa'ya
maa Yuva o ma, na skuta'vi ña'a ya ja vii
ja va'a ma, te kúnda'vi ini ña'a ya, te sa'a ya
ja jin koo mani ndaka o, sukan ka kandija
o ja ndaa ma te ka kutoo tna'a o ma.

Jín kondikin o jín sa'a o sukan ni kaxtnu'u Cristo ma

4 Ni kusii ini xeen sa ja ni jini sa ja jaku
ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, te ka sa'a
ndija ni sukan ni tatnuni Yuva o Su'si ma.
5 Te vitna jikan-ta'vi sa nuu ni ja ûni jín
kutoo tna'a ndi-in ndi-in o. Masu in tnu'u
jaa kúu tnu'u ya'a ja tátnuni sa nuu ni a, nú
masu ja in tnu'u ja jâ ni tatnuni ya onde
xinañu'u ma kúu i.
6 Te nuna jin ko kutoo tna'a o ma, jin sa'a o
sukan ni tatnuni ya ma. Te tnu'u ya'a kúu
tnu'u ni ka jiniso'o ni onde xinañu'u ma, ja
jín kutoo tna'a o sukan ká'an ya ma.
7 Jin koto va'a ni maa ni, vaa ka iyo kua'a
ñayii ñuu ñayivi a ja ka ka'an i ja Jesucristo
ma, masu ni kii ñayivi ya ñuu ñayivi a, te
sukan jin xnda'vi ña'a i. Te na in ká'an sa'a,
ñayii xnda'vi ña'a kúu i, te ñayii jini u'vi nuu
Jesucristo ma kúu i.
8 Jin konde'ya ni ja jin kuu maa ni,
sukan-va'a má jin skenaa ni ndaka ja
skuta'vi ña'a Su'si ma ja ka satniñu o a.
9 Ndeva'a-ni na in ndúnaa ja ndaa ma te
ñatuu tníi i ja ko kuu i sukan ká'an tnu'u
Cristo ma, ñatuu iyo i ji'in Su'si ma. Te ñayii
tníi i te sa'a i sukan ká'an tnu'u Cristo ma,
ñayii yukan kúu ñayii iyo ji'in Yuva o Su'si
ma ji'in Sa'ya ya Jesucristo ma.
10 Nú na in kenda nuu ka iyo ni a te ñatuu
ká'an i sukan ká'an tnu'u Cristo ma, má jin
kuan-ta'vi ni i nuu ka iyo ni a, ni a jin
kuña'a ni: “¡Va'a sa'a ni ja ni kenda ni, te
jinkoo ni!”, vaa in ñayii sa'a ja u'vi kúu i.
11 Vaa nú na in jiña'a: “¡Va'a sa'a ni ja ni
kenda ni, te jinkoo ni!”, chi kétna'a ini i ji'in
ñayii sa'a ja u'vi ma.

Kúni Juan ma ja ki'in de te ndatnu'u de ji'in ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o ma

12 Iyo kua'a xeen ja tee sa nuu ni, kovaa
ñatuu kúni sa ja tee sa ndaka nuu tutu a ji'in
tinta a, vaa ndetu sa ja jaan maa sa, te nuu
nuu o jin ndatnu'u o a, sukan-va'a jin ndusii
ini ndija o.
13 Ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, tna'a ñayii
ni kaji ya ma, ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña i.
Te sukan kó kuu.

Carta ku-uni ni sa'a tee kúu Juan ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Juan ma tee kúu Gayo ma

1 Saña, tee nija'nu kúu sa, te tée sa nuu ni
Gayo, vaa kútoo ndija ña'a sa.
2 Ja kúni sa kúu ja ndaka ja sa'a ni ma, te
kendoo va'a, te koo sii ini ni, sukan iyo va'a
ini anua ni a nuu Su'si ma.
3 Vaa ni kusii ini xeen sa nuu ni ki koo ñani
o ma, te ni ka ndaka'an de sukan kúu ndaa
kúu ndija ni, sukan iyo ni nuu ja ndaa maa
Su'si o ma.
4 Masu nawa sa'a sii ini xeen-ka ña'a i, nú
masu ja cha'a, ja ni jiniso'o sa ja ndaka sa'ya
sa nuu Su'si ma, ka jika ndaa i nuu ya.

Gayo ma, chi vivii chíndee de ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma

5 Ndijin ja kútoo ña'a sa, sa'a ndija ni
sukan kúni Iya Tátnuni ma ora jinukuechi
ni nuu ñani o a, visi ñayii in-ka ñuu ka kuu
de.
6 Vaa maa de ka ndaka'an nuu ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si ma sukan kútoo ni de ma.
Va'a-ni sa'a ni ja skaka ni de ichi jin koo de
ma, vaa ñayii ka jinukuechi nuu Su'si ma ka
kuu de,
7 vaa maa de chi ja kuechi ja ka kutoo de
ya ma, te ni ka ke koo de kuan koo de ka
kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma, te ñatuu nawa
ni ka jan-ta'vi de ja ka wa'a ñayii masu ka
jini Su'si ma.
8 Yo'o chi iyo ja jin chindee o tna'a o ñayii
ya'a ma, sukan-va'a jin chindee o i ja jin sa'a
o ji'in i ja ndaa ma.

Masu ja va'a sa'a tee kúu Diótrefes ma

9 Saña chi ni tee sa nuu ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si ma sukan jin ko sa'a jin ko kuu
i ma. Kovaa tee kúu Diótrefes ma, ñatuu ni
jan-ta'vi ña'a de, vaa maa de chi játna ini de
ja xinañu'u-ka ko kuu de ne'un ndaka o ma.
10 Chukan kúu ja nuna jaan sa, ndakune'e
sa sukan kúu de ma, vaa ká'an de tnu'u ja
masu kuatniñu o. Ká'an ndeva'a de ja jin
kuu sa, te ni ñatuu iyo sii ini de ja ká'an
de sukan ma-ni, su'va ni masu jan-ta'vi de
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a, te nú nde
i kúni i ja kuan-ta'vi i nde ñani o a, te ja'nu
ndee de, te taji de i veñu'u ma.

Demetrio ma, sa'a de ja va'a ja ndaa

11 Gayo tee kútoo maa sa, máko ndane'e
ni sukan ka sa'a ñayii ka sa'a ja u'vi ma,
su'va sa'a ni ja va'a ma. Ñayii sa'a ja va'a
ma, sa'ya Su'si ma kúu i, kovaa ñayii sa'a ja
u'vi ma chi ñatuu jini i Su'si ma.
12 Vaa jini maa ni ja ndaka ñayii ma ka ka'an
ja va'a ja kuu Demetrio ma, onde ndaka
ñayii ka sa'a ja ndaa ma. Suni maa sa chi
ka ka'an sa ja ja va'a kúu ja sa'a de ma, te jâ
ka jini ni ja ja ka ka'an sa a, ja ndaa ndija
kúu.

Kúni Juan ma ja ki'in de te ndatnu'u de ji'in ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o ma

13 Iyo kua'a xeen ja tee sa nuu ni, kovaa
ñatuu kúni sa ja tee sa ji'in tinta a ji'in tnumi
a.
14 Vaa ndetu sa ja nde kii a, te jaan sa, te
nuu nuu o jin ka'an o.
15 Tnu'u mani ma jin koo ji'in ni. Te ka
ndakan-tnu'u ñaña'a ña ñayii ka ketna'a ini
ji'in o a. Ndakua'a ni nchuxi nuu ndi-in
ndi-in ñayii ka ketna'a ini ji'in o a.

Carta ni sa'a tee kúu Judas ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Judas ma ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma

1 Saña kúu Judas ñani Santiago ma, te jinukuechi sa nuu Jesucristo ma, te tée sa nuu ndijin ja ni ndakana ña'a Su'si ma ja jin ndani'i ta'vi ni ma vaa kútoo xeen ña'a ya ma, te maa Sa'ya ya Jesucristo ma jito va'a ña'a te jin koo vii jin koo va'a ni.
2 Vaa maa ya chi kúnda'vi ini xeen ña'a ya, te sa'a ya ja jin koo mani ni, te sa'a ya ja kuu jin kutoo tna'a xeen ni.

Sukan jin ndo'o jin neni tee ñatuu ka kaxtnu'u ndaa tnu'u Su'si ma
(2 Pedro 2:1-17)

3 Ndijin ja kútoo ña'a sa, ndí ini sa ja jin kuu ni, te chukan kúu ja kúni sa ja tee sa nuu ni siki ja naxe jin ndani'i-ta'vi ndaka o ma nkuu. Kovaa ni ndasa'a sa kuenda, te kanuu-ka ja tee sa tnu'u ya'a ja ndaka'an-so'o sa nuu ni, ja ka kuu o ñayii ni ndasavii ni ndasava'a ña'a Su'si ma, te jin tnii vava'a ni sukan ni kaxtnu'u Su'si ma ja jin kandija o ya ma, te sukan jín ko sa'a o ni-kani ni-jika, te máko jin ko kua'a ni tnu'u ja ñayii ma, te koo jin ndaxsama i sukan ni ka kutu'va ni ma.
4 Vaa jâ ni ka kenda koo yu'u tee ja ka iyo ja jin skenaa de maa de ma, te tee ya'a chi ndimaa ja u'vi ma ka sa'a de, tna'a ja ñatuu játna ini Su'si ma. Te ka ka'an de ja kuechi ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma, te kuu jin sa'a o ndeva'a-ni nde a ka kuni maa o ma, te ka ka'an de ja másu jin kandija o Jesucristo iya kúu jito'o o ma, iya tátnuni nuu o ma.
5 Kovaa ja kúni sa kúu ja máko jin ndunaa ni tna'a ja ni ka jini ni ja ni sa'a Su'si ma, vaa visi ni ndene'e ya ñayii ñuu ya ma ñuu Egipto ma sukan-va'a ma jin ndo'o jin neni-ka i ma, kovaa kuee-ka ma, te ni xnaa ya ñayii ni ka sa'a so'o ma te ñatuu ni ka kandija i ma.
6 Te sukan ni sa'a tna ya ji'in ángel ñatuu ni ka kandija ma, ja ni ka xndoo i nuu ka iyo i ma, te ni masu ni ka ndi ini i ja ka ndanuu-ka i sana ñayii ma. Te chukan kúu ja maa Su'si ma ni nune'e i nuu nee ma, te ni chunee ya i onde kunu ma, te yukan jin koo maa i ni-kani ni-jika, onde kenda kivi ndakan ya kuenda nuu i ma.
7 Te suni sukan ni sa'a tna ya ji'in ñuu Sodoma ma ji'in Gomorra ma ji'in ñuu ka iyo yatni ji'in i ma, ja suni sukan ni ka yo sa'a i ja u'vi tna'a ja ñatuu játna ini Su'si ma, vaa ni ka yo kivi nduu i ji'in ndi-in ndi-in ña'a ma, te ni ka kutu'va i ja jin sa'a i ja másu jin sa'a-ka i ma. Te ni xndo'o ni xneni ña'a Su'si ma nuu ñu'u i'ni ja káyu ni-kani ni-jika ma, sukan-va'a jin kuni o ja sukan jin ndo'o jin neni ñayii ka sa'a ja u'vi sukan ni ka yo sa'a i ma.
8 Visi sa'a ni kuu ma, kovaa tee ya'a chi masu ka ndasa'a de kuenda. Te ka kuvixi maa de ja maa de ka tatnuni-ka, te ka sa'a de sukan ka jatna ini yikikuñu de ma, te sukan ka satne'e de maa de nuu Su'si ma. Te ka saxiko de ja tátnuni Su'si ma, te ni masu ka ndi ini de, vaa onde nuu ja ka tatnuni ñuu ñayivi a ka ka'an ndeva'a de.
9 Ni a ángel Miguel ma, masu ni ka'an ndeva'a i te ni masu ni ka'an u'vi i ja kuu tachi ma, nuu ka kanaa ndee i ñunde'yu Moisés ma. Su'va jiña'a i: “Maa Su'si ma ndakan kuenda nuu ro”, kúu i jiña'a i.
10 Kovaa tee ya'a chi ka ka'an ndeva'a de, visi ñatuu ka jini de nawa ka kuu ma. Kovaa ja ka jatna ini maa de ma ka sa'a de, te sukan ka kuu kiti ñatuu ka jaku'ni ini ma, sukan ka kuu de, te ka sa'a u'vi de maa de ma.
11 ¡Nda'vi maa de, ja ka sa'a de sukan ni yo sa'a Caín ma! Te ka sa'a de ja u'vi ma, sukan-va'a jin ni'i de xu'un ma, sukan ni yo sa'a Balaam ma. Te jin skenaa de maa de, sukan ni skenaa Coré ma nuu ñatuu ni kandija de ja ká'an Moisés ma.
12 Tee ya'a chi iyo yika ja ndatna'a o ji'in de, vaa ora ka sa'a ni viko ma chi ja ka ndi ini-ka de kúu ja jin kaa jin ko'o maa de, te ñatuu ka ndi ini de ja jin kuu in-ka ñayii ma. Sukan ka kuu viko ma ja ñatuu na ndute ka ndiso i ma ja ñu'u kua'an ñu'u vee ña'a tachi yi'i ma, sukan-ni ka kuu de. Xi sukan kúu in yutnu iyo ja kuun javixi ma te ni ñatuu nawa ni kuun ma, sani te ni jinu kuiya tnu, te ni yichi tnu, te sani te ka tava i onde yo'o tnu ma, sukan-ni ka kuu tee ya'a.
13 Sukan kúu nuu ndute mar ma ja kua'an vee nuu de ma, sukan ka kuu tee ya'a. Te sukan kúu ti-iñu iyo yu'u ndute ma ja ni ndututu ndaka ja tne'e ma, sukan ka kuu ja u'vi ka sa'a de ma, vaa masu ja vii kúu ma. Sukan ka kuu tiuxini ja kuan koo ve koo i ma, sukan ka kuu de, te ja iyo tu'va nuu nee ma nuu chunee ña'a Su'si ma, te yukan jin kun-nee maa de ni-kani ni-jika.
14 Te suni sa'a ni ka'an tna tna'a Adán ma tee kúu Enoc ma: “Iya Tátnuni ma, kii ya ji'in kua'a mil ángel ya ma,
15 te ndakan ya kuenda nuu ndaka o. Te sa'a ya ja jin ndachunaa ñayii ni ka yo sa'a ja ñatuu játna ini ya ma, ñayii ni ka yo jakundee tnu'u ndaa ya ma, ñayii ni ka yo ka'an u'vi ja kuu ya ma.” Sa'a ni ka'an de.
16 Tee ya'a, ka ka'an de tnu'u ñayii ma, te ka ndakiti ini de ja ñatuu kúu jin sa'a de sukan ka kuni maa de ma. Te ñií yu'u de ma-ni

ka iyo ja ka ka'an vii de ma, sukan-va'a jin
kua'a ñayii ma ja ka kuni de ma.

Ndáka'an-so'o Judas ma sukan jin kandija o tnu'u Su'si ma

17 Kovaa ndijin ja ka kutoo tna'a o a, jin
kona'a ni sukan ni ka yo ka'an tee ni tetniñu
Jesucristo iya tátnuni nuu o a,
18 ja: “Kivi ve kuyatni ja ndii Jesucristo ma,
kenda koo tee jin jakundee ña'a, te ma jin
kandija de ja ka ka'an o a, te jin sa'a de
ja u'vi sukan ka jatna ini yikikuñu de ma.”
Sa'a ni ka yo ka'an tee ni tetniñu Jesucristo
ma.
19 Te tee ñatuu ka kandija ja ka ka'an o ma
chi ka sa'a siin de in jichi in jichi ñayii ka
kandija Su'si ma, vaa ka sa'a de sukan ka
jatna ini maa yikikuñu de ma, vaa ñatuu ka
iyo de ji'in Xtumani Ndios ma.
20 Kovaa ndijin ja ka kutoo tna'a o a,
jin konukuiñi va'a ni nuu tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si o a ja jâ ni ka kandija o ma,
te ka kukanu ini o maa ya ma, te jin
kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma sukan káxtnu'u
maa Xtumani Ndios ma.
21 Ja sukan kútoo ña'a Su'si ma, te jin ko sa'a
ni sukan játna ini ya ma, nani ka ndetu o
Jesucristo iya tátnuni nuu o a, ja na kunda'vi
ini ña'a ya, sukan-va'a jin koo o ni-kani
ni-jika nuu iyo ya ma.
22 Jaku ñayii ka jani ini ja nú ndija xi masu
ndija ma, jin chindee ni i ja jin kandija i.
23 Jin ndaka'an-so'o ni nuu ñayii ja kuan koo
i ichi nuu ñu'u i'ni ma, sukan-va'a na jin
kaku i. Jin kunda'vi ini ni ñayii ka sa'a ja
u'vi ma. Kovaa jín ko koto va'a ni maa ni,
nasa yukan, te jin sa'a ni sukan ka sa'a i ma,
te vitna ja Su'si ma chi ndakan ya kuenda
nuu o. Vaa onde sa'ma ka ne'nu i ma ka
ndiso kuechi ja u'vi ka sa'a i ma. Chukan
kúu ja jin saxiko ni ja u'vi ka sa'a i ma. Nú
ña'a te ndandava ndee ña'a i, te jin ko kuu
tna ni sukan ka kuu i ma, te masu kuu.

Sukan chíñu'u Judas ma Su'si ma

24 Su'si ma, kuu koto va'a ña'a ya ja ma
jin sa'a ni ni-in ja u'vi, sukan-va'a ma jin
kotuu ni, sukan-va'a ñatuu ni-in kuechi jin
kondiso o, te kenda koo sii ini o nuu tatnuni
vivii ya ma.
25 Vaa maa in-ni ya kúu Su'si, te maa in-ni
ya neva'a tnu'u ndichi. Te maa ya ni skaku
ña'a nuu ja u'vi ma. Te ja maa Jesucristo
iya tátnuni nuu o a, te kóo jayiñu'u nuu maa
Su'si ma, vaa iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ya ma, te maa ya tátnuni nuu ndaka o onde
xinañu'u ma te onde vitna a, te maa ya
tatnuni ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.

Tnu'u ni kaxtnu'u Jesucristo ma nuu tee kúu Juan ma ja sukan ko kuu ma

Tnu'u ni ndakaxtnu'u Jesucristo ma nuu o a

1 Maa Su'si ma ni wa'a tnu'u ya'a nuu
Jesucristo ma, ja ndákaxtnu'u ya nuu o ja ka
jinukuechi o nuu ya a, tna'a ja jin ko kuu
ma, te masu jin kukuee-ka. Te maa Su'si ma
ni tetniñu ángel ya ma, sukan-va'a kaxtnu'u
i nuu Juan tee jinukuechi nuu ya ma.
2 Te ni ndaka'an ni ndakachi de sukan ká'an
tnu'u Su'si ma, te ni jini de sukan sa'a sukan
kuu Jesucristo ma, te ndáka'an de ndaka
sukan ni jini de ma.
3 Chukan kúu ja ñayii ká'vi tnu'u ndee nuu
tutu ya'a ji'in ñayii niniso'o tnu'u ndee nuu
tutu ya'a, ja vava'a kúu i nuna sa'a i ndaka
sukan ká'an ma, vaa jini i sukan ká'an ja ko
kuu ma. Te jâ ve kuyatni kivi a.

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Juan ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ndi-uja ñuu Asia ma

4 Juan ma kúu sa, te tée sa nuu ni ja
ka kuu ni ñayii ka kandija Su'si ma ja ka
ndatna'a ni ndi-uja ñuu ka iyo ñuu Asia
ma. Kúni sa ja maa Su'si ma, ja iyo ya ji'in
ndi-uja ja vii ja va'a ñu'u ini anua ya ma ja
ka iyo nuu núkoo ya ma, te na sa'a ya ja jin
koo vii jin koo va'a ni te jin koo mani ni, vaa
maa ya iyo vitna, te suni maa ya iyo onde
xinañu'u ma, te maa ya ndii ma.
5 Te sukan tna na sa'a maa Jesucristo iya
káxtnu'u ndaa ndaka sukan iyo ja ko kuu
ma, iya ni ndateku xinañu'u ne'un ñayii ni
ka ji'i ma, iya tátnuni nuu ndaka tee ka
tatnuni ñuu teyu o a ja ka iyo de ñuu ñayivi
a.
Te maa ya kúu iya ni kutoo ña'a, te ni
ndakate ya ndaka kuechi o ma ji'in niñi ya
ma.
6 Te ni sa'a ya ja ni ka nduu o rey, te ni ka
nduu o sutu, sukan-va'a jin kunukuechi o
nuu Yuva ya Su'si ma. Te nuu maa ya koo
jayiñu'u, vaa maa ya kúu iya tátnuni ni-kani
ni-jika. Te sukan kó kuu.
7 Jin konde'ya ni ja ndenda ya nuu viko
ma, te ndaka ñayii ma, jin kuni i sukan
ndenda ya ma, onde ñayii ni ka ja'ni ya
ma, jin kuni i. Te ndaka ñayii ka iyo ndaka
ñuu ni-ka'nu ñuu ñayivi a, jin ndanda'yu i,
kuechi ja sukan ni ndo'o ya ma. Saa vi, te
sukan kó kuu.
8 Te ka'an Su'si Iya Tátnuni ma: “Maa sa
kúu letra xinañu'u ma, te maa sa kúu letra
sandi'i-nka ma, te maa sa ni skeja'a ndaka
ja iyo a, te maa sa sinu ndaka”, kúu ya ká'an
ya. Te maa ya iyo vitna, te maa ya iyo onde
xinañu'u ma, te maa ya ndii ma, te maa ya
kúu iya kúu sa'a ndaka ma.

Sukan ni jininuu Juan ma Jesucristo iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi ya

9 Saña, kúu sa Juan ma tee ka ketna'a ini
ji'in ni ma, te ndó'o néni sa sukan ka ndo'o
ka neni ni a, te kánda sa sukan ka kanda ni
a ja maa Jesucristo ma. Te ja maa ya, te jin
koo o nuu tatnuni ya ma. Iyo sa ñuu luluu
nani Patmos ja iyo nuu ndute mar ma. Ni ki
koo i ni ki xsia'a ña'a i ya'a, kuechi ja ni yo
kaxtnu'u sa tnu'u Su'si a te ni yo ndaka'an
sa sukan ni yo sa'a Jesucristo ma.
10 In kivi ndáchiñu'u o Iya Tátnuni ma, te
yikuu sa ndáchiñu'u sa ya, te ni kenda
Xtumani maa ya ma siki sa a, te ichi yata sa
ma ni jiniso'o sa ja ni kuu yu'u sukan kúu
yu'u in trompeta.
11 Te ni ka'an:
—Maa sa kúu letra xinañu'u ma, te maa
sa kúu letra sandi'i-nka ma, te maa sa kúu
iya iyo onde xinañu'u ma, te maa sa kúu
iya koo onde sandi'i-nka ma, vaa maa sa
tátnuni nuu ndaka tu'u. Te tee ni in nuu
libru ndaka ja nde'ya ni a, te tetniñu ni nuu
ñayii ka kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i
ndi-uja ñuu ka iyo ñuu Asia ma: ñuu Éfeso
ma, ji'in ñuu Esmirna ma, ji'in ñuu Pérgamo
ma, ji'in ñuu Tiatira ma, ji'in ñuu Sardis ma,
ji'in ñuu Filadelfia ma, ji'in ñuu Laodicea
ma —kúu ká'an.
12 Te ni konenuu sa ja kuni sa na in ká'an
ji'in sa ma, te nuu ni konenuu sa ma, ni jini
sa uja candileru nanimaa oro.
13 Te me'ñu ndi-uja candileru ma ni jini sa
ja núkuiñi maa ya, te kaa ya sukan kaa ya
nuu ni kii ñayivi ya ñuu ñayivi ya. Ne'nu ya
in sa'ma kani te kénda onde nuu ja'a ya ma,
te nu'ni in sa'ma oro anchu pechu ya ma.
14 Te xini ya ma ji'in ixi xini ya ma kuijin
kuijin, sukan kuijin ixi ndikachi ma, xi
sukan kuijin yu'va kúun ora kúvijin xeen
ma. Te nduchinuu ya ma ka kanda'a sukan
kánda'a ñu'u ndú'va ma.
15 Te ja'a ya ma, ka ndaa i sukan kaa kaa
nani bronce lilii ja yika ni ndee i nuu ñu'u
i'ni ma. Te sukan nini'i kúu yu'u ndute nuu
jika kua'a de ma, sukan nini'i ká'an ya ma.
16 Te nda'a kua'a ya ma yinda'a ya uja
tiuxini, te yu'u ya ma kée in yuchi kuiñi
kúu espada, te nuu i ma ji'in yata i ma
inuu xen-xeen, te nuu ya ma kánda'a sukan
kánda'a kandii ma ora ndíi vava'a ma.
17 Te nuu ni jini sa ya ma, ni kotuu sa nuu
ja'a ya ma kuenda tnu'u ja ni ji'i sa. Te ni
sonee ya nda'a kua'a ya ma siki sa a, te ni
ka'an ya:
—Máko koyu'u ni. Maa sa kúu xinañu'u
ma, te maa sa kúu sandi'i-nka ma,

18 te maa sa kúu iya téku ma. Te maa sa,
ni ka ja'ni ña'a ñayii ma, te ni ndateku sa
ja koteku sa ni-kani ni-jika, te yinda'a sa
ndakaa andeya ma.
19 Tee ni ndaka ja ni jini ni a ja kuu ñuu
ñayivi a vitna, ji'in ja ko kuu kivi ki'in o ma.
20 Cha'a kúu ja kúni ka'an ndi-uja tiuxini
yinda'a sa nda'a kua'a sa a, ji'in ndi-uja
candileru oro ja ni jini ni ma: Ndi-uja
tiuxini ma ka kuu ángel ka jito ñayii ka
kandija Su'si ma, te ndi-uja candileru ma
ka kuu maa ñayii ka kandija Su'si ma ja ka
iyo i ndi-in ndi-in ñuu ma —kúu ya ká'an
ya.

2

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma

1 Te ká'an ya:

—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija
Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma: "Sa'a
ká'an iya yinda'a ndi-uja tiuxini ma iya jika
me'ñu ndi-uja candileru oro ma:
2 Jini ri ndaka ja sa'a ro a, sukan tnundo'o
satniñu ro a te sukan kánda ro a, te sukan
ñatuu játna ini ro ñayii ka sa'a ja u'vi ma,
te sukan jitotnuni ro tee ka ka'an ja tee ni
tetniñu ña'a Su'si ma ka kuu de, te ni jini ro
ja masu inundija de ja sukan ka ka'an de
ma, vaa ka xnda'vi ña'a de.
3 Te ndó'o néni ro, kovaa ja maa ri, te kánda
ro, te masu kuíta ro.
4 'Kovaa iyo jaku kuechi ro nuu ri, vaa
ñatuu kútoo-ka ña'a ro sukan ni kutoo ña'a
ro onde xinañu'u ma.
5 Ndaka'án sukan ni yo kuu ro kivi ni yo
kutoo ña'a ro ma, te ndakani ndaka'vi ini,
te ndasatniñu sukan ni yo sa'a ro xinañu'u
ma. Vaa nú ña'a, te kenda yachi ri nuu
iyo ro a, te nú ma ndakani ndaka'vi ini
ro te ndakatanuu ña'a ro chi xtandiyo ri
candileru ro a nuu iyo i ma.
6 'Kovaa iyo in ja va'a ja sa'a ro, vaa ñatuu
játna ini ro te saxiko ro ja ka sa'a ñayii ka
kuu nicolaítas ma tna'a ja saxiko tna ri ma.
7 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni
ja ká'an Xtumani Ndios ma nuu ñayii ka
kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu
ma. Nú na in na kanda ja sa'a i ja va'a ma,
te kua'a sa ja kaa i ja kuun yutnu sa'a ja
koteku ñayii ma yutnu iyo sasava nuu vivii
nani paraíso ma nuu iyo maa Su'si ma",
—kúu ya ká'an ya nuu sa ma.

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Esmirna ma

8 Te ká'an ya:

—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija
Su'si ma ja ka iyo i ñuu Esmirna ma: "Iya
kúu xinañu'u ma, iya kúu sandi'i-nka ma,
iya ni ji'i te ni ndateku ya ma kúu iya ká'an
sa'a:
9 Jini ri sukan sa'a ro te sukan ndó'o néni
ro te sukan kúnda'vi ro, kovaa ro'o chi xiku
kúu ro. Te jini ri sukan ka ka'an ndeva'a
ñayii ka ka'an ja judío ka kuu i ma nuu ro
ma, kovaa masu ka sa'a i sukan iyo ja jin
sa'a i ma, vaa sukan kúu nuu ka ndatna'a
ñayii ka ndikin tachi ma, sukan ka kuu i
nuu ka ndatna'a i ma.
10 'Má koyu'u ro sukan ndó'o néni ro a, chi
vaa tachi ma chi chinee i nde ro a vekaa ma
ja kototnuni ña'a i, te ndo'o neni ro uxi-ni
kivi. Kovaa maa in-ni ri ku'un ini ro onde
kivi kûu ro ma, te skuta'vi ña'a ri in corona
ja kúni ka'an ja koteku ro ni-kani ni-jika.
11 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni
ja ká'an Xtumani Ndios ma nuu ñayii ka
kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu
ma. Nú na in na kundee i ja sa'a i ja va'a
ma, chi ndani'i ta'vi i te masu nawa ndo'o i
kivi kenda ja ndakan Su'si ma kuenda ma,
kovaa ñayii ñatuu ni ka yo sa'a ja va'a ma
chi jin skenaa i maa i." —Sa'a ni ka'an ya.

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Pérgamo ma

12 Te ká'an ya:

—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija
Su'si ma ja ka iyo i ñuu Pérgamo ma:
"Iya neva'a yuchi kuiñi kúu espada ma ja
xen-xeen nuu i ji'in yata i ma kúu iya ká'an
sa'a:
13 Jini ri sukan sa'a ro a ji'in ndenu iyo ro
a, ja iyo ro ne'un ñuu nuu núkoo tachi ma
ja tátnuni i ma. Kovaa masu nde ndúnaa
ña'a ro, ni a xndoo ro tnu'u kándija ro a,
visi iyo ro ñuu nuu tátnuni tachi ma, te ni
jini ro ja sukan ni ka ja'ni i Antipas tee ni
yo kaxtnu'u ndaa na in kúu ri ma.
14 'Kovaa iyo jaku ja ñatuu játna ini ri ja
sa'a ro a, vaa wa'a ro tnu'u nuu ka iyo ro
a ka iyo tna ñayii ka ndikin sukan ni yo
kaxtnu'u Balaam ma nuu Balac ma ja kuu
jin kaa ñayii Israel ma ja ni ka yo sonee i
nuu ja masu Su'si ka kuu ma, ji'in ja jin kivi
nduu i ji'in ndi-in ndi-in ña'a ma, te ña'a ma
ja jin kivi nduu ña ji'in ndi-in ndi-in tee ma,
te sukan, te ka sa'a i ja ñatuu játna ini Su'si
ma.
15 Te suni wa'a ro tnu'u ja nuu ka iyo ro a ka
iyo tna ñayii ka ndikin sukan ka kaxtnu'u
ñayii ka kuu nicolaítas ma, tna'a ja ñatuu
játna ini ri ma.
16 Te chukan kúu ja ndakani ndaka'vi ini te
xndoo ro ja u'vi sa'a ro ma, vaa nú ña'a, te
kenda yachi ri nuu iyo ro a, te kanaa ri ji'in
ñayii ma ji'in yuchi kuiñi kúu espada ja kée
yu'u ri a, te nda'vi maa ro.

17 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni
ja ká'an Xtumani Ndios ma nuu ñayii ka
kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu
ma. Nú na in na kundee ja sa'a i ja va'a
ma chi kua'a sa ja kaa i ja nani maná ma ja
ñatuu na in jini ma, te kua'a sa in yuu kuijin
luluu vivii kaa, te nuu yuu yukan nukondee
ja nukonani jaa i ma, te ni-in ñayii masu
kuu kuni, nú masu ja maa in-ni ñayii kuta'vi
ma." —Sa'a ni ka'an ya.

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Tiatira ma

18 Te ká'an ya:
—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija
Su'si ma ja ka iyo i ñuu Tiatira ma: "Sa'ya
Su'si ma iya kánda'a nduchinuu ya ma
sukan kánda'a ñu'u ndú'va ma, iya ka ndaa
ja'a ya ma sukan kaa bronce lilii ma kúu iya
ká'an sa'a:
19 Jini ri sukan sa'a ro ja va'a ma, ji'in ja
sukan kútoo ro tna'a ro ma, ji'in ja sukan
kándija ña'a ro a, ji'in ja sukan jinukuechi ro
nuu ri a, ji'in ja sukan kánda ro visi ndó'o
néni ro a, te kua'a-ka ja sa'a ro vitna sana
onde xinañu'u ma.
20 'Kovaa iyo jaku ja ñatuu játna ini ri
ja sa'a ro, vaa wa'a ro tnu'u ja kaxtnu'u
ña'a sa'a sukan ni yo sa'a ña'a nani Jezabel
ma, ja sa'a ña tnu'u ja ndákaxtnu'u ña tnu'u
ni wa'a Su'si ma, te sukan, te kúndee ña
xnda'vi ña ñayii ka jinukuechi nuu ri a, ja
ka jaa i tna'a ja ka jakin tuu ñayii ma nuu ja
masu Su'si ka kuu ma, ji'in ja ka kivi nduu
tee ma ji'in ndi-in ndi-in ña'a ma, te ña'a ma
ka kivi nduu ña ji'in ndi-in ndi-in tee ma.
21 Jâ ni yo ndetu ri ja na ndakani ndaka'vi
ini ña ja ni yo sa'a ña ma, kovaa ñatuu kúni
ña ja xndoo ña ja sa'a ña ma.
22 Chukan kúu ja sa'a ri ja kavatuu ña nuu
jito ña ma, te ndo'o neni ña, te suni sukan
xndo'o xneni ri ñayii ka sa'a ja u'vi ji'in ña
ma, nú ma jin ndakani jin ndaka'vi ini i.
23 Te sa'ya ña ma, xtnakue'e ri i, te jin kûu
i, te ndaka ñayii ka ndatna'a ndaka ñuu ma,
jin kuni i ja maa ri kúu iya jinitnuni nawa
ka ñu'u ini anua ñayii ma ji'in ndaka nawa
ka jani ini i ja jin sa'a i ma, ndaka jini ri te
maa ri ndakua'a nuu ndi-in ndi-in ñayii ma
nawa ni ka yo sa'a ni ka yo kuu i nuu ri ma,
nú ja va'a xi ja u'vi.
24 'Kovaa ndijin ja ka iyo ni ñuu Tiatira a
te ñatuu ka ndikin ni ja jin ko sa'a ni sukan
káxtnu'u ña'a yukan, tna'a ja ka ka'an kua'a
ñayii ma ja tnu'u ndichi káxtnu'u maa tachi
ma kúu ma, te nuu maa ni, masu tatnuni-ka
sa in-ka ja jin sa'a ni a.
25 Kovaa tna'a ja ni ka kutu'va ni a, te jin ko
koto vava'a ni onde kivi ndii sa ma.
26 'Nú na in na kundee sa'a i ja ni tatnuni
sa ma, onde kivi jinu te ndii sa ma, te maa
sa kua'a tnu'u ja tatnuni i nuu ndaka ñuu
ma.
27 Te kinda'a i yutnu xii kaa ma, te xnaa i
ñuu ma, sukan ka ta'vi i ko'o ñu'u ma, te
tatnuni i sukan tátnuni maa sa a, vaa sukan
ni taa Yuva sa ma tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ja tátnuni sa ma.
28 Te skuta'vi sa i in ja vii ja va'a sukan kaa
kimi kana xtnee ne'e ma.
29 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni
sukan ká'an Xtumani Ndios ma nuu ñayii ka
kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu
ma." —Sa'a ni ka'an ya.

3

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Sardis ma

1 Te ká'an ya:
—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija
Su'si ma ja ka iyo i ñuu Sardis ma: "Iya
neva'a uja ja vii ja va'a ini anua ya ma ji'in
uja tiuxini ma, kúu iya ká'an sa'a: Jini ri
ndaka sukan sa'a ro a, ja ka ka'an i ja téku
ro, kovaa jâ ni ji'i ro.
2 Ndachu'un ini, te ndasunkani va'a ja ka
iyo ja sani te jin kotuu ma, vaa ndaka ja sa'a
ja kúu ro a chi masu ka iyo va'a i nuu Su'si
ma.
3 Ndaka'án tnu'u vii tnu'u va'a ni kutu'va ro
ma, te ndakani ndaka'vi ini te ndakokuiñi
ichi ri a, te ndakoto va'a ja ni kunda'a ro
ma. Kovaa nú ma ndakoto va'a ro, te kenda
ri nuu iyo ro a, sukan kénda in kui'na, te ni
ma kuni ro na ora kenda ri nuu iyo ro a.
4 'Kovaa ka iyo jaku-ka ñayii ñuu Sardis
ma ja ñatuu jin satne'e-ka i sa'ma ka ne'nu
i ma, te ñayii ya'a chi jin kone'nu i sa'ma
kuijin kuijin, te kuan koo ve koo i ji'in ri jin
ko kuu i, vaa ni ka kandija i, te suu i ka iyo
ja jin koo i ji'in ri.
5 'Nú na in na kundee sa'a i ja va'a ma,
chi kone'nu i sa'ma kuijin kuijin ma, te ma
xnaa ri ja nani i ma nuu libru ka ndee ja
ka nani ñayii jin koteku ni-kani ni-jika ma,
te ndaka'an ri ja nani i ma nuu Yuva ri ma,
ji'in nuu ángel ya ma, ja maa i kúu ñayii ni
kandija ña'a ma.
6 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni
ja ka'an Xtumani Ndios ma nuu ñayii ka
kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu
ma." —Sa'a ni ka'an ya.

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Filadelfia ma

7 Te ká'an ya:
—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija
Su'si ma ja ka iyo i ñuu Filadelfia ma: "Su'si
ndija ma, iya ndimaa sa'a ja va'a ma, iya
yinda'a ndakaa ma ja tátnuni ya sukan ni yo
tatnuni David ma, iya ndákune ma te masu

na in ndakasi ma, iya ndákasi ma te masu
na in ndakune ma, ká'an sa'a:
8 Maa ri chi jini ri ja sa'a ro a, te ni ndakune
nda'a ri ye'e a nuu ro, te ñatuu na in kuu
ndakasi, vaa visi jaku-ni tnu'u ndee tnu'u
ndatnu iyo ji'in ro, kovaa kándija ro tnu'u
ni tatnuni ri a, te ñatuu nama ni ka'an ro ja
ñatuu jini ña'a ro.
9 Ka iyo ñayii ka ndatna'a veñu'u nuu ka
ndachiñu'u i tachi ma ja ka ka'an i ja ñayii
judío ka kuu i ma, kovaa masu inundija i,
su'va ka xnda'vi ña'a i. Te sa'a ri ja ki koo
i, te jin kunukoo jiti i nuu ja'a ro a, te jin
ndakunitnuni i ja ro'o chi kútoo ña'a ri.
10 Vaa ni kandija ro tnu'u ni ka'an ri a, te
ni kanda ro, visi ni ndo'o ni neni ro, te
chukan kúu ja ru'u ya chi koto va'a ña'a
ri ora kenda ja jin ndo'o jin neni ndaka
ñayii ka iyo ni-ka'nu ñuu ñayivi a, sukan-va'a
kototnuni ri i naxe ka iyo i.
11 'Vitna, sani te kenda yachi ri. Koto
va'a ja neva'a ro a, sukan-va'a ñatuu na in
xtandee corona ro ma.
12 'Nú na in kundee ja sa'a i ja va'a ma, te
sa'a ri ja kituu i veñu'u Su'si maa ri ma, te
masu ndee-ka i yukan. Te nuu i ma kondee
ja nani Su'si ri ma, ji'in ja nukonani jaa maa
ri ja kúu ri Jesús a ji'in ja nani ñuu maa Su'si
ri ma ja kuu Jerusalén jaa ma ja nune'e ya
onde andivi nuu iyo maa ya ma.
13 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni
ja ká'an Xtumani Ndios ma nuu ñayii ka
kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu
ma." —Sa'a ni ka'an ya.

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Laodicea ma

14 Te ká'an ya:
—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija
Su'si ma ja ka iyo i ñuu Laodicea ma: "Iya
xsinu ndaka ma, Su'si ndija ma, iya jini
ndaka ma, iya iyo onde xinañu'u ma nuu
ni keja'a ya ni sa'a ya ñuu ñayivi ya, ká'an
sa'a:
15 Ru'u ya chi jini ri ja sa'a ja kuu ro a,
ja nunuu-ni iyo ro ichi ri a, te nunuu ma
iyo ro in-ka ichi ma, te ni masu vijin ro, ni
masu i'ni ro. ¡Naka va'a-ka, nute vijin ro xi
i'ni ro!
16 Kovaa ni a vijin ro, ni a i'ni ro a. Yika-ni
ja vivi'i-ni yi vixi ro, te chukan kúu ja kúkini
ini ña'a ri ja sukan kúu ro a.
17 Vaa ká'an ro: Ru'u ya chi kúxiku ri, te ni
kuxiku-ni maa ri, te ñatuu nawa jiniñu'u-ka
ri, ká'an ro. Te masu jini ro ja masu iyo sii
ini ro, su'va kunda'vi ro, te kuaa ro, te iyo
vichi ro, te ni masu ja kuu kúu ro.
18 Chukan kúu ja ndáka'an-so'o ri nuu ro ja
kuaan ro nuu ri oro ni nduu nanimaa ni
sa'a ñu'u i'ni ma, sukan-va'a nduxiku ndija
ro, te kuaan tna ro sa'ma kuijin kuijin, te
kone'nu ro, sukan-va'a ma kukan-nuu ro ja
jin kuni ñayii ja iyo vichi ro a. Tnaa coliriu
nduchinuu ro a, sukan-va'a ndundijin nuu
ro a, te kuni ro nde ichi kua'an ro a.
19 Vaa ru'u ya chi ndáka'an-so'o ri nuu
ñayii kútoo ri ma na kuechi sa'a i ma, te
xndo'o xneni ri i. Chukan kúu ja, va'a-ka
ja ndakani ndaka'vi ini ro te ndakatanuu
ña'a ro.
20 'Ndakonde'ya, vaa iyo ri ye'e a, te kána
ri. Na in jiniso'o ja ká'an ri ma te ndakune
i ye'e i ma, te kivi ri nuu iyo i ma, te kuxini
ri ji'in i, te maa i kuxini ji'in ri.
21 'Nú na in kundee ja sa'a i ja va'a ma,
te kua'a ri tnu'u ja kunukoo i ji'in ri nuu
tatnuni ri ma, sukan tna ni kundee ri ma,
te ni jinkoo ri ji'in Yuva ri ma nuu núkoo ya
ja tátnuni ya ma.
22 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni
ja ká'an Xtumani Ndios ma nuu ñayii ka
kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu
ma." —Sa'a ni ka'an ya.

4

Sukan ka chiñu'u i Su'si ma ichi andivi ma

1 Nuu ni jinu ma, te ni yo nde'ya sa, te ni
jini sa in ye'e nune onde andivi ma. Ja ni
jiniso'o sa xinañu'u ma, ja kúu yu'u sukan
kúu yu'u trompeta ma, ni ka'an nuu sa
in-ka jichi:
—Ki kaa ni ya'a, te kaxtnu'u sa ja jin ko
kuu, nuna jinu jin ko kuu ja ka yikuu a
—kúu ya ká'an ya.
2 Te maa ora yukan-ni ni ndunda'a ña'a
maa Xtumani Ndios ma, te ni jini sa in nuu
núkoo Iya Tátnuni ma ja iyo onde andivi ma,
te núkoo ya.
3 Te vivii kaa ya sukan vivii kaa in yuu
nani jaspe ji'in yuu nani cornalina ma, te
vivii kaa in tikoya'nde ni ndakonduu nuu
núkoo ya ma, te kaa sukan kaa yuu nani
esmeralda ma.
4 Te suni ni ka ndakonduu ña'a oko kuun
nuu kuu kunukoo o ma, te yukan ka nukoo
oko kuun tee nija'nu, te ka ne'nu de sa'ma
kuijin kuijin, te ka yoxtnee corona oro xini
de ma.
5 Te nuu núkoo ya ma jándute, te kúu sukan
kúu ora kána savi ma, te ka kuu yu'u. Te
ichi nuu nde'ya ya ja núkoo ya ma, te ka
kanda'a ka kanda'a-nka uja nuu ka ndu'va
ñu'u, ja ka kuu i uja ja vii ja va'a ñu'u ini
anua ya ma.
6 Te ichi nuu nde'ya ya ja núkoo ya ma iyo in
sukan kaa nuu ñu'u ndute mar ma, te ndii
ni'ni i sukan kaa vidriu ma, te yatni nuu
núkoo ya ma ni ka ndakonduu ña'a kuun
kiti ka teku, te ichi nuu ti ma ichi yata ti
ma ka ndenee nduchinuu ti.

7 Kiti xinañu'u ma sukan kaa in ndika'a kaa
ti, te kiti ku-uu ma sukan kaa in xndiki jaa,
te nuu kiti ku-uni ma sukan kaa nuu in tee
kaa, te kiti ku-kuun ma sukan kaa in ya'a
tioko kaa ti, te ndáva ti.
8 Te ndi-kuun kiti ka teku ma, te ndi-in
ndi-in ti ka ndenee iñu ndijin, te ichi yata
ndijin ti ma ji'in ichi chii ndijin ti ma ka
ndenee nduchinuu ti, te nduu ñuu ka ka'an
ka ka'an-ni ti:
Iya ii, iya ii, iya ii kúu Su'si Iya Tátnuni ma,
iya kúu sa'a ndaka ma,
iya ni iyo ma, iya iyo vitna a,
iya iyo ja kii ya ma,
ka kuu ti ka ka'an ti.
9 Te ndaka ora ka ndachiñu'u ti ji'in ka
ndakuan-ta'vi ti nuu iya núkoo ma, iya téku
ni-kani ni-jika ma,
10 te oko kuun tee nija'nu ma, ka jinkoo jiti
de nuu iya núkoo ma, te ka chiñu'u de ya,
vaa téku ya ni-kani ni-jika. Te ka kune'e de
corona de ma nuu núkoo ya ma, te sa'a ka
jiña'a de ya ja ka ndachiñu'u de ya ma:
11 Iya Tátnuni, maa in-ni ni iyo ja ni'i ni ja
vii ja va'a ji'in jayiñu'u jin ndataa sa
ma,
vaa ndákunitnuni sa ja maa in-ni ni iyo tnu'u
ndee tnu'u ndatnu,
vaa maa in-ni ni ni sa'a ndaka ja iyo a,
te ja kúu ini maa ni, te ni ka kuva'a i, te
ka iyo i,
ka kuu de ka jiña'a de.

5

Sukan ka chiñu'u i Su'si ma, ji'in Jesús iya kúu sukan kúu Ndikachi Jaa ma

1 Te ni jini sa ja nda'a kua'a iya núkoo
ma yinda'a ya in tutu kani te ndee tnu'u
Su'si ma ichi nuu i ma ichi yata i ma, te ni
nukun-tuu i, te ka ndenee uja sellu ya.
2 Te ni jini sa in ángel neva'a tnu'u ndee
tnu'u ndatnu, te káyu'u nini'i i ká'an i:
—¿Na in kúu ja kaa ja iyo i ja kuu
ndakana i sellu ka ndenee va'a tutu ñutuu
ma, sukan-va'a ndatnana tutu ma? —kúu i
ká'an i.
3 Te ni-in i iyo ja kuu ndakune i, vaa ni a
in ja iyo ichi andivi ma, vaa ni a in ja iyo
ichi nuu ñu'ú a, vaa ni a in ja iyo ichi chii
ñu'ú a ñatuu ni kuu ndakana i tutu ñutuu
ma, sukan-va'a konde'ya i ja ka'vi i.
4 Te nda'yu xeen sa, vaa ñatuu ni ka ndani'i
i na in iyo ja kuu ndakana i tutu ma,
sukan-va'a ka'vi i.
5 Te in tee nija'nu ma ká'an:
—Má konda'yu-ka ni, vaa ya'a iyo iya
iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu sukan kúu in
ndika'a ma, iya ni kee ne'un sa'ya tata tee
ni yo nani Judá ma, vaa suni ne'un yukan ni
kee David ma, te ne'un sa'ya tata David ma
ni kee ya ma, te maa ya ni kundee te iyo ya
ja ndakana ya ndi-uja sellu ma te ndatnana
tutu ñutuu ma —kúu de ká'an de.
6 Te ni yo nde'ya sa, te ni jini sa ja sasava
nuu núkoo ya ma, ji'in sasava nuu ka iyo
kuun kiti ka teku ma, ji'in sasava nuu ka
iyo tee nija'nu ma, núkuiñi in iya kúu sukan
kúu in ndikachi jaa. Te visi na'a ti ja jâ ni ka
ja'ni i ti te ni ka ndakua'a i ti nuu Su'si ma,
kovaa téku ti. Te ka iyo uja ndiki ti ji'in uja
nduchinuu ti, te ndi-uja nduchinuu ti ma
ka kuu ndi-uja ja vii ja va'a ñu'u ini Su'si
ma ja ni tetniñu ya ñuu ñayivi a. Te iya kúu
sukan kúu ndikachi jaa ni jini sa ma kúu
maa Jesucristo iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a.
7 Te ni jan tu'va ya nuu núkoo Su'si ma ja
yinda'a ya tutu ma ji'in nda'a kua'a ya ma,
te ni tnii Jesús ma.
8 Te nuu ni tnii ya ma, ndi-kuun kiti ka teku
ma ji'in ndi-oko kuun tee nija'nu ma, ni ka
jinkoo jiti de ji'in ti nuu Jesucristo ma iya ni
ndo'o sukan ka sa'a i ji'in ndikachi jaa ma,
te ndaka de ka yinda'a yutnu nani arpa ma
yutnu tée o yaa ma, ji'in nuu ka ñu'u ja ka
jaxiko asi ma, te ndimaa oro ka kuu i, te
kuenda tnu'u ja ndaka cha'a ka kuu ndaka
ja vii ja va'a ka ndakuan-ta'vi o nuu Su'si
ma ora ka jikan-ta'vi o ma, ja ka kuu o ñayii
ñatuu na ja u'vi-ka ka sa'a i ma.
9 Te ka jita de in yaa jaa nuu ya, ja ká'an:
Maa ni iyo ja kuu tnii ni tutu a
te ndakana ni sellu ka ndenee a,
vaa maa in-ni ni ni ji'i ja kuechi ka ndiso sa
ma,
te ji'in niñi maa ni ma ni ndakuaan ña'a
ni,
ja ka iyo sa ndaka ñuu ma, ja ka ka'an sa
ndaka sa'an ma,
ja ka iyo sa ndaka ñuu kuechi ma ji'in
ñuu na'nu ma,
ja ni ka nduu sa sa'ya Su'si ma.
10 Te ni sa'a ni ja ni ka nduu sa ñayii ka
ndanuu
te ni ka nduu sa sutu ja jin kunukuechi
sa nuu Su'si ma,
te jin tatnuni sa ñuu ñayivi jaa ma
ka kuu de ka jiña'a de.
11 Te ni yo nde'ya sa, te ni jiniso'o sa ja
ka ka'an kua'a ángel ni ka ndakonduu nuu
núkoo ya ma, ji'in ja ka ka'an kuun kiti ka
teku ka iyo ma, ji'in ja ka ka'an tee nija'nu
ma, te ûni kua'a xen-xeen i ka kuu ja ûni
masu kundee o ka'vi o.
12 Te sa'a ka kayu'u i ka jita i:
Iya kúu sukan kúu in ndikachi jaa ma, iya
ni ka ja'ni i ma,
téku ya, te iyo tu'va ya ja keja'a ya
tatnuni ya,
te ni'i ya ndaka ja va'a ma, ji'in ndaka tnu'u
ndichi ma,
ji'in ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ma, ji'in ndaka jayiñu'u ma,

ji'in ndaka ja jin ndaka'an jin ndakachi
o nuu ya ma ja ka jita o ma.
Sa'a ka jita ka jita-nka i.
13 Te ni jiniso'o sa ja ka ka'an ndaka ja
ka iyo andivi ma, ji'in ndaka ja ka iyo nuu
ñu'ú a, ji'in ja ka iyo ichi chii ñu'ú a, ji'in ja
ka ñu'u nuu ndute mar ma:
Nuu iya núkoo ja tátnuni ya ma,
ji'in nuu iya kúu
sukan kúu ndikachi jaa ma,
kóo jayiñu'u ji'in tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ni-kani ni-jika,
ka kuu i ka ka'an i.
14 Te ndi-kuun kiti ka teku ma, ka ka'an
ti:
—¡Sukan kó kuu!
Te ndi-oko kuun tee nija'nu ma, ni ka
jinkoo jiti de, te ka ndachiñu'u de iya téku
ni-kani ni-jika ma.

6

Uja sellu ka iyo ja jin ndanune ma

1 Te ni jini sa, nuu ni ndakune iya kúu
sukan kúu ndikachi jaa ma in sellu xi-
nañu'u ma, te ni jiniso'o sa ja ká'an in kiti
téku ma:
—¡Ne'e ni, te konde'ya ni!
Te sukan kúu ora kána savi ma, sukan
nini'i kúu yu'u ti.
2 Te ni yo nde'ya sa, te ni jini sa in caballu
kuijin. Te tee yoso ti ma, yinda'a de in kuji,
te ni ni'i de in corona, te ni kee de ja kanaa
de te kundee de.
3 Te nuu ni ndakune ya sellu ku-uu ma,
te ni jiniso'o sa ja ká'an kiti ku-uu kiti téku
ma:
—¡Ne'e ni, te konde'ya ni!
4 Te ni jini sa ja ni kee in caballu kua'a
kua'a. Te tee yoso ti ma, ni ni'i de tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ja na skanaa de ñayii ma
te jin ka'ni tna'a i. Te ni kunda'a de in yuchi
kuiñi kúu espada.
5 Te nuu ni ndakune ya sellu ku-uni ma,
te ni jiniso'o sa ja ká'an kiti ku-uni kiti téku
ma:
—¡Ne'e ni, te konde'ya ni!
Te ni yo nde'ya sa, te ni jini sa in caballu
tnuu. Te tee yoso ti ma, yinda'a de in ja
chikua'a de ndatniñu ma.
6 Te ni jiniso'o sa ja ká'an me'ñu ndi-kuun
kiti ka teku ma, te sa'a ká'an:
—In-ni kilo triu ma xi uni-ni kilo cebada
ma ni'i ñayii ma ji'in xu'un ni ke'en ya'vi i
ja ni satniñu i in kii ma, kovaa masu sukan
ko kuu ji'in aceite ma ji'in ndute uva ma.
—Sa'a ká'an.
7 Te nuu ni ndakune ya sellu ku-kuun ma,
te ni jiniso'o sa ja ni ka'an kiti ku-kuun ma
kiti téku ma:
—¡Ne'e ni, te konde'ya ni!
8 Te ni yo nde'ya sa, te ni jini sa in caballu
kuaan. Te tee yoso ti ma, nani de Tee Ka'ni
Ñayii, te Andeya ma, ndikin i de. Te ni wa'a
ya tnu'u ja tatnuni de nuu in jichi ñayii ñuu
ñayivi a, te ka'ni de i ji'in yuchi kuiñi kúu
espada ma, te jaku i jin kûu ja jin ko kokon
jin ko yichi i ma, te jaku-ka i ma jin kûu
ja kue'e xeen kenda ma, te jaku-ka i ma jin
kûu ja jin kaa ña'a kiti xeen ka iyo yuku ma,
kovaa uni-ka jichi i ma, ña'a.
9 Te nuu ni ndakune ya sellu ku-u'un ma,
te ni jini sa ja ichi chii altar nuu ka chiñu'u
i ya ma ka iyo anua ñayii ni ka ji'i ja kuechi
ja ni ka yo kaxtnu'u i tnu'u Su'si ma, ji'in
kuechi ja ka nukuiñi va'a i nuu Su'si ma te
ni ka yo sa'a i sukan kúni ya ma.
10 Te ka kayu'u i ka ka'an i:
—Iya Tátnuni iya sa'a ja va'a ja ndija, ¿na
ndende kii sana ndakan ni kuenda nuu
ñayii ka iyo ñuu ñayivi ma, ja ni ka jati i niñi
sa ma, te ndaxndo'o ndaxneni ni i? —ka
kuu i ka jiña'a i.
11 Te ni wa'a ya sa'ma kuijin kuijin ja jin
kone'nu i, te jiña'a ya:
—Jin kondetu-ka ni jaku-ka kivi, te onde
jin kûu ñayii ka jinukuechi nuu Su'si ma,
sukan ni ka yo jinukuechi maa ni ma, ñayii
ka iyo ja jin kûu-ka i ma —kúu ya jiña'a ya.
12 Te nuu ni ndakune ya sellu ku-iñu ma,
te nde'ya sa, te ni jini sa sukan ni tnaa
xen-xeen ma. Te kandii ma ni ndutnuu
kuiti, te yoo ma ni ndukua'a sukan kaa niñi
ma.
13 Te tiuxini ma ni ka kun-kava nuu ñu'ú
a, sukan kúu tnu higo ma ja nuu yi'i xeen
kajin ma te ka kun-kava higo tnu ma nuu
ñu'ú ma.
14 Te andivi ma ni ndatuu sukan kaa tutu ni
ndatuu ma, te ndaka yuku ma ji'in ndaka
vala ñu'ú ka iyo nuu ndute mar ma, ni ka
ndasama nuu ka iyo i ma.
15 Te ndaka tee ka kuu nija'nu ñuu teyu
ma, ji'in tee ka ndanuu-ka ma, ji'in tee
ka kuxiku ma, ji'in tee ka tátnuni nuu sol-
dado ma, ji'in ndaka tee ka neva'a tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ma, ji'in ndaka ñayii ka
jinukuechi ma, ji'in ndaka ñayii masu ka
jinukuechi i ma, ni ka chu'u i ne'un toto ma
ji'in ini yavi ka iyo chii toto ma.
16 Te ka jiña'a i yuku ma ji'in toto ma:
—Jin kun-kava siki ri a, te jin chu'u ña'a
ro, sukan-va'a ma kuni ña'a iya núkoo ja
tátnuni ya ma, te máko xndo'o xneni ña'a
Jesús iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma,
17 vaa jâ ni kenda kivi ka'nu xeen ja xndo'o
xneni ña'a ya, te ¿na in kuu konukuiñi nuu
ya a? —ka kuu i ka jiña'a i.

7

Cientu uu xiko kuun mil (144,000) ñayii jin kondenee sellu Su'si ma

1 Te ni jinu sukan ma, te ni jini sa kuun
ángel ka nukuiñi ndi-kuun lado nuu ñu'ú
ya, te ka sunkani i kajin yi'i ma ja ma ki'i-ka
i ni-ka'nu nuu ñu'ú ya, ni a nuu ndute mar
ma, ni a siki ni-in yutnu kui'i ka nukoo ma.
2 Te suni ni jini sa in-ka ángel ja ni kee i vee
i ichi nuu kána kandii ma, te yinda'a i sellu
Su'si téku ma, te káyu'u i kána i ndi-kuun
ángel ni ka ni'i tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma
ja jin xndo'o jin xneni i ja iyo nuu ñu'ú ya,
ji'in ja ñu'u nuu ndute mar ma.
3 Te jiña'a i:
—Má jin sa'a-ni ro ja u'vi nuu ñu'ú a, ji'in
ja ñu'u nuu ndute mar ma, ji'in siki yutnu
ka nukoo a, onde nú ni kuu ni ka tenee ri
sellu Su'si ma tnee ñayii ka jinukuechi nuu
ya ma —kúu i jiña'a i.
4 Te ni jiniso'o sa ja cientu uu xiko kuun
mil (144,000) ñayii iyo ja jin kondenee sellu
Su'si ma tnee i ma, ndaka jichi ñayii ka kuu
sa'ya tata Israel ma.
5 Te tna'a tee kúu Judá ma, uxi uu mil
(12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee sellu
Su'si ma. Te tna'a tee kúu Rubén ma, uxi uu
mil (12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee
sellu Su'si ma. Te tna'a tee kúu Gad ma,
uxi uu mil (12,000) i jin ko kuu ñayii jin
kondenee sellu Su'si ma.
6 Te tna'a tee kúu Aser ma, uxi uu mil
(12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee sellu
Su'si ma. Te tna'a tee kúu Neftalí ma, uxi uu
mil (12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee
sellu Su'si ma. Te tna'a tee kúu Manasés
ma, uxi uu mil (12,000) i jin ko kuu ñayii
jin kondenee sellu Su'si ma.
7 Te tna'a tee kúu Simeón ma, uxi uu mil
(12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee sellu
Su'si ma. Te tna'a tee kúu Leví ma, uxi uu
mil (12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee
sellu Su'si ma. Te tna'a tee kúu Isacar ma,
uxi uu mil (12,000) i jin ko kuu ñayii jin
kondenee sellu Su'si ma.
8 Te tna'a tee kúu Zabulón ma, uxi uu mil
(12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee sellu
Su'si ma. Te tna'a tee kúu José ma, uxi uu
mil (12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee
sellu Su'si ma. Te tna'a tee kúu Benjamín
ma, uxi uu mil (12,000) i jin ko kuu ñayii jin
kondenee sellu Su'si ma.

Kua'a xen-xeen ñayii ka ne'nu sa'ma kuijin kuijin ma

9 Ni jinu sukan ma, te ni yo nde'ya sa, te
ni jini sa kua'a xen-xeen ñayii ndaka ñuu
na'nu ma, ndaka jichi ñayii ma, ndaka ñuu
kuechi ma, ndaka sa'an ka ka'an i ma. Ûni
masu kuu ka'vi o i, te ka iyo yatni i ichi nuu
iyo Su'si ma nuu núkoo ya ma, te iyo Jesús
iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma, te ka
ne'nu i sa'ma kuijin kuijin, te ka yinda'a i
nda'a ñuu.
10 Te ka kayu'u i ka ka'an i:
Maa Su'si iya núkoo nuu tátnuni ya a ji'in
Jesús iya kúu sukan kúu ndikachi jaa
ma
ni ka sa'a ja ni ka ndani'i ta'vi o a,
ka kuu i ka ka'an i.
11 Te ndaka ángel ma, ni ka ndakonduu
i ka nukuiñi i yatni ichi nuu Su'si ma nuu
núkoo ya ma, ji'in nuu ka iyo tee nija'nu
ma, ji'in ndi-kuun kiti ka teku ma. Te ni
ka jinkoo jiti i, te ni ka jakindeyi i onde
nuu ñu'ú ma nuu núkoo Su'si ma, te ka
ndachiñu'u i ya.
12 Te ka ka'an i:
Sukan kó kuu.
Ja vii ja va'a ma,
ji'in jayiñu'u ma, ji'in tnu'u ndichi ma,
ji'in ndaka ja ka ndakuan-ta'vi i nuu ya
ma,
ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma,
na koo nuu Su'si a ni-kani ni-jika.
Te sukan kó kuu,
ka kuu i ka ka'an i.
13 Sani te in tee nija'nu ma, ni jikan-tnu'u
de nuu sa:
—Ñayii ka ne'nu sa'ma kuijin kuijin a, ¿na
in ka kuu i, te ndenu ve koo i, jani ini ni?
—kúu de ká'an de.
14 Te jiña'a sa:
—Maa ni jini, vi Señor —kúu sa jiña'a sa.
Te maa de ni ndakone'e:
—Ñayii ya'a ni ka nde koo ñuu ñayivi a
ja ni ka ndo'o, ni ka neni i ja kuechi ja ka
ndikin i Su'si o a. Te ni ka ndakate i sa'ma
i a, te ni ka ndasa'a kuijin kuijin i ji'in niñi
Jesús iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma.
15 Chukan kúu ja ka iyo yatni i nuu núkoo
Su'si o a, te ka jinukuechi i nduu ñuu veñu'u
ya a, te iya núkoo ja tátnuni ya ma, ndasa'a
ka'nu-ka ya ve'e ya ma, te ndachisa'vi ya i,
te maa ya ko koto i.
16 Te ni masu jin ko kokon jin ko yichi-ka
i, te ma kani-ka ña'a kandii ma, ni ma jin
ku-i'ni-ka i.
17 Vaa maa Jesús iya kúu sukan kúu
ndikachi jaa ma, iyo ya nuu núkoo Su'si ma
ja tátnuni ya ma, te ko koto ña'a ya, sukan
kúu tee jito ndikachi de ma, te skaka ña'a
ya ichi nuu ka too ndute sa'a ja koteku o
ma, te maa Su'si ma ndasavii ndaka ndute
nuu ñayii ni ka yo nda'yu ma —kúu de ká'an
de.

8

Sellu ku-uja ma

1 Te nuu ni ndakune ya sellu ku-uja ma,
te ni kuu nañii kuiti andivi ma sukan sava
ora.
2 Te ni jini sa uja ángel ka nukuiñi nuu iyo
Su'si ma, te ni ka kunda'a ndi-uja i in in
trompeta.

3 Te ni kenda in-ka ángel, te ni jinkuiñi
i ichi nuu altar ma, te yinda'a i in nuu
ñu'u ja jáxiko asi, te ni kunda'a kua'a-ka i
ja jáxiko asi ma, te ni ndaxtnatna'a i ji'in
ja ka ndakuan-ta'vi ndaka ñayii ma ora ka
jikan-ta'vi i nuu ya ma, ja ka kuu i ñayii
ñatuu na ja u'vi ka sa'a-ka ma, te ni chiso
i siki altar oro ma ja iyo ichi nuu nde'ya ya
nuu núkoo ya ma.
4 Te ángel ma, ni tnaa, ni tnaa i ja jáxiko asi
ma ji'in ja ka ndakuan-ta'vi ñayii ma ora ka
jikan-ta'vi i nuu ya ma, ja ka kuu i ñayii
ñatuu na ja u'vi ka sa'a-ka ma. Te ñu'ma
kána ma kénda nuu iyo ya ma. Te sa'a ka
ndachiñu'u ka ndachiñu'u-nka i ya.
5 Te ángel ma, ni ke'en i nuu ni ñu'u ja jáxiko
asi ma, te ni xchitu i ñu'u ndú'va yoso siki
altar ma, te ni skana i vee nuu ñu'ú a, te ni
kuu yu'u sukan kána savi ma, te ni jandute,
te ni tnaa xen-xeen.

Nuu ni ka tivi i trompeta ma

6 Te ndi-uja ángel ka yinda'a trompeta
ma, ni ka satu'va i ja jin tivi i tnu.
7 Ángel xinañu'u ma, ni tivi i trompeta ma,
te ni kuun ñiñi ji'in ñu'u i'ni sakanuu ji'in
niñi vee ichi ñuu ñayivi a. Te jâ yatni sava
nuu ñu'ú ya ni kayu. Te jâ yatni sava yutnu
kui'i ka iyo nuu ñu'ú ya ni ka kayu, te ndaka
yi'i kuii ma ni ka kayu.
8 Te ángel ku-uu ma, ni tivi i trompeta
ma, te sukan in yuku ka'nu káyu ni kêe nuu
ndute mar ma, te jâ yatni sava ndute ma ni
nduu niñi.
9 Te ni ka ji'i jâ yatni sava kiti ka ñu'u nuu
ndute ma. Te jâ yatni sava barcu ma ni ka
naa.
10 Te ángel ku-uni ma, ni tivi i trompeta
ma, te ni kun-kava in tiuxini ka'nu andivi
ma, te kánda'a kánda'a-nka sukan káyu iti
suja ma, te ni kun-kava siki kua'a xeen yute
ma, ji'in nuu ka too ndute ma.
11 Te ja nani tiuxini ma kúu Ja Uwa Uwa.
Te jâ yatni sava ndute iyo ñuu ñayivi a ni
ndu-uwa. Te kua'a xeen ñayii, ni ka ji'i i ja
kuechi ja ni ndu-uwa ndute ma te ñatuu ni
kuu jin ko'o-ka i de.
12 Te ángel ku-kuun ma, ni tivi i trompeta
ma, te ni tnakue'e jâ yatni sava nuu kandii
ma, ji'in jâ yatni sava nuu yoo ma, ji'in
jâ yatni sava tiuxini ka iyo andivi ma, te
chukan kúu ja ni kunee jaku nuu kandii
ma, ji'in jaku nuu yoo ma, ji'in jaku tiuxini
ma, te chukan kúu ja ñatuu ni ndii jaku ora
nduu ma, te ñatuu ni ka xtnuu yoo ma ji'in
tiuxini ma jaku ora jakuaa ma.
13 Te ni jini sa in ángel ma ja ndáva i
sasava andivi ma, te ni jiniso'o sa ja káyu'u
i ká'an i:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ay! ¡Nda'vi maa ñayii ni ka
kendoo ñuu ñayivi a, ja kuechi ja sani te jin
tivi-ka ángel ma uni-ka trompeta ma, te jin
ndo'o jin neni maa ñayii ma! —kúu i ká'an
i.

9

1 Te ángel ku-u'un ma, ni tivi i trompeta
ma, te ni jini sa ja ni jinkava in tiuxini ichi
andivi ma onde nuu ñu'ú ma. Te ni wa'a ya
ndakaa nuu nee nuu kunu ma.
2 Te ni ndakune tiuxini ma nuu nee nuu
kunu ma, te ni kana ñu'ma sukan kána
ñu'ma in jitnu ka'nu ka'nu. Te ni ndesi nuu
kandii ma ji'in nuu kajin yi'i ma, ja kuechi
ñu'ma ni kana nuu nee nuu kunu ma.
3 Te ne'un ñu'ma ma ni kana koo tika
langosta, te kuan koo ti ni-ka'nu ñuu ñayivi
ma, te ni wa'a ya tnu'u ja jin sa'a ti sukan ka
sa'a tisu'ma ka iyo ñuu ñayivi a ora ka tuu ti
ñayii ma.
4 Te ni jiña'a ya ja másu ko jin sa'a ndeva'a ti
yi'i kuii ma, ni a yutnu kui'i ka iyo nuu ñu'ú
ya chi yika-ni ja ñayii ñatuu na sellu Su'si
ma ndenee tnee i ma. Te ñayii yukan kuu
jin sa'a ndeva'a ti i.
5 Te ñatuu ni wa'a ya tnu'u ja jin ka'ni ti
ñayii ma chi yika-ni ja jin xndo'o jin xneni
ti i u'un yoo. Te ja ka ndo'o ka neni i ma
kúu sukan kúu ora túu ña'a in tisu'ma ma,
ja jatu xen-xeen nuu túu ti ma.
6 Te kivi yukan jin kuu ini ñayii ma ja jin kûu
i, kovaa masu kuu jin kûu i, te nawa kuu
vaa ûni jâ ni ka ji'i i ka jini i, kovaa masu
kuu jin kûu-ka i.
7 Te tika langosta ma, sukan ka ndaa ca-
ballu ja ka iyo tu'va ti ja jin koo ti nuu jin
kanaa ñayii ma, sukan ka ndaa ti. Te xini ti
ma ka yoxtnee kuenda tnu'u ja corona oro,
te nuu ti ma ka ndaa sukan kaa nuu ñayii
ma.
8 Te nani ixi xini ti ma sukan kaa ixi ña'a
ma, te nu'u ti ma ka ndaa sukan ka ndaa
nu'u ndika'a ma.
9 Te ka ne'nu ti in ja jasi ña'a, in ja nani
coraza, te ndijin ti ma ka kuu nini'i yu'u
sukan kúu ora ka jinu kua'a caballu ma ja
ka ñu'u ti carreta kuan koo ti nuu ka kanaa
ñayii ma.
10 Te su'ma ti ma sukan ka iyo su'ma
tisu'ma ma ka iyo, te suni ka ndaa sukan
ka ndaa garrocha ma, te ka iyo tnu'u ndee
tnu'u ndatnu su'ma ti ma ja jin xndo'o jin
xneni ti ñayii ma u'un yoo, ja ka kuu i ñayii
ñatuu ni ka kandija Su'si ma.
11 Te ángel sa'a ja u'vi ma ja tátnuni i nuu
kunu nuu nee ma te suni suu i tátnuni tna
nuu ti, te ja nani i ma kúu Abadón sa'an
hebreo, te tnu'u yukan chi “Ja Xnaa” kúni
ka'an.
12 Jâ ni ya'a in tnundo'o tnuneni ma, te ve
koo-ka uu-ka tnundo'o tnuneni ma.
13 Te ángel ku-iñu ma, ni tivi i trompeta
ma, te ni jiniso'o sa ja ni ka'an me'ñu

ndi-kuun kiti ka iyo altar oro ma ja iyo nuu
Su'si ma.
14 Te ni ka'an nuu ángel ku-iñu ma ángel
yinda'a trompeta ma:
—Ndaji ndi-kuun ángel ka nu'ni yu'u yute
ka'nu nani Eufrates ma —kúu ká'an.
15 Te ni ka ndaji ndi-kuun ángel ka iyo
tu'va ja na kenda ora ma kivi ma yoo ma
kuiya ma ja jin ka'ni i kua'a xeen ñayii ñuu
ñayivi a.
16 Te ni jiniso'o sa na nde saa tee ka kuu
soldado ka yoso caballu ma ka kuu, te uu
cientu millón de ka kuu.
17 Te sa'a ni jininuu sa: Caballu ma ji'in tee
ka yoso ti ma, te ka ne'nu de in ja nani
coraza ja ka ndesi pechu de ma, te ûni ye'e
ni'ni i kuenda tnu'u ja ndú'va ñu'u ma, ji'in
sukan kaa yuu nani jacinto ma, ji'in sukan
kaa azufre ma, sukan ka ndaa ja ka ne'nu
de ja ka ndesi pechu de ma. Te xini caballu
ma ka ndaa sukan ka ndaa xini ndika'a ma,
te yu'u ti ma ka ke koo ñu'u ndú'va ji'in
ñu'ma ji'in azufre.
18 Te ja kuechi ñu'u ndú'va ma ji'in ñu'ma
ma ji'in azufre ma ja ke koo yu'u ti ma, te
ni ka ji'i kua'a xeen ñayii ñuu ñayivi a.
19 Vaa tnu'u ndee tnu'u ndatnu caballu ma
yinee yu'u ti ma ji'in su'ma ti ma, vaa su'ma
ti ma, sukan kaa koo ma sukan ka iyo su'ma
ti ma, te ka iyo xini koo ma, te ka sa'a
ndeva'a ti ñayii ma.
20 Te ndaka-ka ñayii ñatuu ni ka ji'i ja ni
kenda tnundo'o ya'a ma, te ni ñatuu ni ka
ndakani ni ka ndaka'vi ini i ja u'vi ni ka
yo sa'a ni ka yo kuu i ma, te ni ñatuu ni ka
xndoo i ja jin chiñu'u i tachi ma, te ni ñatuu
ni ka xndoo i ja jin chiñu'u i tna'a ja masu
Su'si ka kuu ma, tna'a ja ñatuu ka nde'ya
ma, ni ñatuu ka jiniso'o ma, te ni ñatuu kuu
jin kaka ma, tna'a ja ni ka sa'a i ji'in nda'a
i ma ji'in oro ma ji'in plata ma ji'in bronce
ma ji'in yuu ma ji'in yutnu ma.
21 Te suni ni ñatuu ni ka ndakani, ni ka
ndaka'vi ini i ndaka-ka ja u'vi ni ka yo sa'a
i ma, ja ni ka yo ja'ni i ñayii ma, ji'in ja ni
ka yo chi'i tasi tna'a i ma, ji'in ja ni ka yo
kivi nduu i ji'in ñayii masu ni ka tnanda'a
ji'in i ma, ji'in ja ni ka yo sakui'na i ma. Te
chukan kúu ja jin ndo'o jin neni-ka maa i.

10

Ángel ni yinda'a libru luluu ma

1 Te ni jini sa in-ka tuku ángel iyo ndee
iyo ndatnu i, ja ve nuu i onde andivi ma, te
ñutuu i in viko, te xini i ma iyo in tikoya'nde,
te nuu i ma sukan kaa kandii ma kaa, te ja'a
i ma ka ndaa sukan kaa ñu'u ndú'va ma.
2 Te yinda'a i in libru nune, te ni jani i ja'a
i kua'a ma siki ndute mar ma, te ja'a i satni
i ma siki nuu ñu'ú ya.
3 Te ni kayu'u nini'i i sukan kúu yu'u ndika'a
ma ora ndónda ti ma, te nuu ni kayu'u i ma,
ni kuu yu'u uja jichi sukan kúu ora kána
savi ma.
4 Te nuu ni kuu yu'u ndi-uja jichi sukan
kána savi ma, te iyo sa ja tee sa ja ka ka'an
i ma, kovaa ni jiniso'o sa in ja ká'an onde
andivi ma:
—Kasi ni tutu a, te máko tee ni sukan ka
ka'an ja ka kuu yu'u sukan kána savi ma
—kúu i ká'an i.
5 Te ángel ni jini sa ja núkuiñi i siki ndute
mar ma ji'in siki ñu'ú ya, te ni ndone'e i
nda'a i ichi andivi ma.
6 Te ni skuiso i ja maa iya téku ni-kani
ni-jika ma, iya ni sa'a andivi ma, ji'in nuu
ñu'ú ya, ji'in ndute mar ma, ji'in ndaka ja
iyo andivi ma, ji'in ndaka ja iyo nuu ndute
ma, ji'in ndaka ja iyo nuu ñu'ú ya, te ni
ka'an i ja jâ ni ndi'i kivi ma te ñatuu nawa
jin kondetu-ka o.
7 Chi su'va nuna keja'a ángel ku-uja ma tivi
i trompeta ma, te ko kuu ndaka ja ni jani
ini Su'si ma ja sa'a ya ma, ndaka sukan ni
kaxtnu'u ya nuu tee ni ka yo jinukuechi
nuu ya ma te ni ka yo ndaka'an de tnu'u
ni yo wa'a ya ma.
8 Sukan ni jiniso'o sa andivi ma, sani te ni
ka'an tuku in-ka jichi nuu sa, te ká'an:
—Kuán tna'a ni ángel núkuiñi nuu ndute
mar ma ji'in nuu ñu'ú a, te ke'en ni libru
nune ja yoxtnee i nuu nda'a ángel ma —kúu
ká'an.
9 Te ni jan tu'va sa ángel ma, te ni jikan sa
libru ma, te ni ka'an ángel ma nuu sa:
—Tnii ni, te kaa ni, te sa'a i ja ku-uwa ini
ni ma, kovaa ini yu'u ni a chi kuni vixi ni
sukan vixi nduxi ma —kúu i ká'an i.
10 Te ni tnii sa libru yinda'a ángel ma, te
ni jaa sa, te ini yu'u sa a ni jini vixi sa sukan
vixi nduxi ma, kovaa nuu ni jinu ni jaa sa
ma, te ini sa ma ni nuku'un uwa kuiti i.
11 Sani te ni ka'an ángel ma nuu sa:
—Jiniñu'u ja ndakaxtnu'u ni in-ka jichi
nuu ñayii ma ja jin ndo'o jin tna'a kua'a ñuu
lilikin ma, ji'in ñuu na'nu ma, ji'in kua'a
ñayii ndeva'a-ni na sa'an ka ka'an i ma, ji'in
tee ka tatnuni ma —kúu i ká'an i.

11

Uu tee ka kuu testigu ma

1 Sani te ni kunda'a sa in yutnu sukan kaa
yutnu chikua'a o na saa kani ma, te ni ka'an
i:
—Ndokuiñi ni, te chikua'a ni veñu'u Su'si
a, ji'in altar nuu ka chiñu'u o Su'si ma, te
ka'vi ni ñayii ka ndachiñu'u Su'si ma ini
veñu'u ma.
2 Kovaa nuke'e veñu'u ma, máko chikua'a
ni, vaa ni ka ndunda'a ñayii masu ka
kandija Su'si ma. Te uu xiko uu (42) yoo jin

sa'a ndeva'a i ñuu nuu ni ka iyo ñayii ñatuu
na ja u'vi ni ka yo sa'a i ma.
3 Te maa sa tetniñu uu tee ka kuu testigu
ma, te kua'a sa tnu'u jin ka'an de ma, te mil
ji'in uu cientu ji'in uni xiko (1260) kivi ja
kúu i uni kuiya yo sava ma jin kaxtnu'u de
nuu ñayii ma sukan jin ndo'o jin neni ñayii
ma, te jin kone'nu de sa'ma ka ne'nu ñayii
ka kuxii ini ma —kúu ya ká'an ya.
4 Te tee ka kuu testigu ma, ka kuu de
uu tnu olivo ji'in uu candileru ma, ja ka
nukuiñi i nuu iya tátnuni ñuu ñayivi ya.
5 Nú na in kúni ja sa'a u'vi ña'a i, kee ñu'u
i'ni yu'u de ma, te xnaa i ñayii kúni u'vi nuu
de ma. Sa'a ndo'o ñayii nduku ja sa'a u'vi i
tee ya'a.
6 Tee ya'a, ka neva'a de tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ja jin kasi de andivi ma, sukan-va'a
ma kuun-ka savi ndaka kivi iyo ja jin
kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma, te ka iyo tnu'u
ndee tnu'u ndatnu de ja jin sa'a de ja ndute
ma te nduu de niñi, te kuu jin sa'a de ja jin
kenda koo ndaka nuu kue'e jin ndo'o ja ka
iyo nuu ñu'ú ya'a na saa jichi ka kuni maa
de.
7 Nuna jinu jin kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma,
te kiti kini kaa ma kiti nána nuu kunu nuu
nee ma, kanaa ti ji'in de, te kundee ti nuu
de, te ka'ni ti de.
8 Te ñunde'yu de ma, jin kavatuu i ichi ka
jika ñayii ma ñuu ka'nu ma, ñuu nuu ni ka
jata kaa i Iya Tátnuni ma, ja kuu i sukan kúu
ñuu Sodoma ma ji'in ñuu Egipto ma.
9 Te ñayii ka iyo ndaka ñuu kuechi ma,
ndaka jichi i ma, ndaka sa'an ka ka'an i ma,
ndaka ñuu na'nu ma, jin kuni i ñunde'yu de
ma uni kivi yo sava, te masu iyo ja kuu jin
chu'u i ñunde'yu de ma.
10 Te ñayii ka iyo ñuu ñayivi ya, jin kutachi
xeen i, te jin skuta'vi nuu tna'a i ja va'a
xeen-ka ka neva'a i ma, vaa kuechi ja jâ
ni ka kundee i ja ni ka ji'i nduu tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u Su'si ma, tee ni ka yo
xndo'o, ni ka yo xneni ñayii ma, ja ñatuu ni
ka yo jatna ini i ja ni ka yo ka'an de ma.
11 Kovaa nuu uni kivi yo sava ma, te ni
ndaxteku ña'a Su'si ma, te ni ka ndokuiñi
de, te ni ka yu'u xeen ñayii ni ka jini i de
ma.
12 Te ni ka jiniso'o i ja ni ka'an nini'i onde
andivi ma:

—Jin nda koo ni onde ya'a —ni ka'an.

Te in nuu viko ni ka nda koo de kuan nu
koo de andivi ma, te ni ka jini ñayii ni ka yo
kuni u'vi nuu de ma.
13 Te ora yukan ni tnaa xen-xeen, te jaku
ñuu yukan ni kekaa. Te ja kuechi ja ni
tnaa xeen ma, te ni ka ji'i uja mil ñayii ma,
te ndaka-ka i ma, ja kuechi ja ni ka yu'u
xen-xeen i ma, te ni ka ndachiñu'u i Su'si
iyo andivi ma.
14 Jâ ni kuu uu tnundo'o tnuneni ma ni ka
ya'a, te sani te kenda yachi ja ku-uni ja jin
ndo'o jin neni ñayii ma.

Ni tivi ángel ku-uja ma trompeta ma

15 Te ni tivi ángel ku-uja ma trompeta ma,
te ni ka ka'an nini'i onde andivi ma:
Ñuu ni ka yo tatnuni ñayii ka ndanuu ma,
ni nduu i ñuu nuu tátnuni Su'si
Iya Tátnuni ma ji'in Cristo ma, te tat-
nuni ya ni-kani ni-jika.
16 Te ndi-oko kuun tee nija'nu ma, ja ka
nukoo de ichi nuu nde'ya ya nuu núkoo ya
ma, te ni ka jinkoo jiti de, te ni ka jakindeyi
de onde nuu ñu'ú ma, te ka ndachiñu'u de
ya.
17 Te ka jiña'a de ya:
Ka kuta'vi xeen sa nuu ni, Su'si Iya Tátnuni,
iya kúu sa'a ndaka,
vaa maa ni kúu iya iyo onde xinañu'u ma,
te maa ni iyo vitna a, te maa ni kúu iya
ndii ma,
vaa ni ndunda'a ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ma,
te jâ tátnuni ni.
18 Te ni ka ndakiti ini ndaka ñuu ma nuu ni,
te ni ndakiti ini maa ni nuu i,
te jâ ni kenda kivi ja ndakan ni kuenda nuu
ñayii ni ka ji'i ma,
te kua'a ni ja vii ja va'a nuu ñayii ni ka
jinukuechi nuu ni ma,
ja ka kuu i ñayii ni ka yo ndakaxtnu'u i
tnu'u maa ni ma,
ja ka kuu i ñayii ñatuu na ja u'vi ni ka
yo sa'a i ma,
ja ka kuu tna i ñayii ni ka yo yu'u ja jin sa'a
i ja u'vi ja ñatuu játna ini ni ma,
ja ka kuu i ñayii kuechi ma ji'in ñayii
nija'nu ma,
te xnaa ni ñayii ka xnaa nuu ñu'ú ya,
ka kuu de ka ka'an de.
19 Te veñu'u Su'si ma ni ndanune onde
andivi ma, te ini veñu'u ma ndijin iyo arca
ma ja káxtnu'u sukan ni skuiso ya ma. Te
ni keja'a ni jandute, te ka kuu yu'u, te kúu
sukan kána savi ma, te ni tnaa xen-xeen, te
ni kuun ñiñi na'nu na'nu.

12

In ña'a ma ji'in koo ka'nu kiti kaa sukan kaa in lana'ña ma

1 Te ni kenda in seña ka'nu ichi andivi
ma. In ña'a, te ne'nu ña kandii ma, sukan
ne'nu o in sa'ma ma, te nuu ja'a ña ma
iyo yoo ma, te xini ña ma iyo in corona ni
kuva'a ji'in uxi uu tiuxini.
2 Te ñu'u sa'ya ña, te káyu'u ña ja u'vi ña ja
kâku sa'ya ña ma, vaa ni kenda ora ja sani
te kâku sa'ya ña ma.
3 Te suni ni kenda in-ka seña ichi andivi
ma, te in koo ka'nu kiti kaa sukan kaa in
lana'ña, te kua'a tnuu ti, te ka iyo uja xini

ti ji'in uxi ndiki ti te ndi-in ndi-in xini ti ma
ka yoxtnee in corona.
4 Te su'ma ti ma ñu'u ti kua'a xeen tiuxini
ma, te ni skana ti nuu ñu'ú a. Te ni
jinkuiñi ti nuu ña'a iyo ja kâku sa'ya ña ma,
sukan-va'a ora kâku kunu sa'ya ña ma, te
kokon yachi ti i.
5 Te ni kâku sa'ya ña in suchi yii, te suu i
kinda'a i in yutnu xii kaa, te tatnuni i nuu
ndaka ñuu ma. Te sa'ya ña ma, ni ndone'e
Su'si ma i, sukan-va'a koo i nuu núkoo ya
ma.
6 Te ña'a ma, ni jinu ña kua'an ña ichi nuu
ñatuu nawa iyo kuiti ma, nuu ni satu'va
Su'si ma, sukan-va'a koo ña mil uu cientu
uni xiko (1260) kivi, te koo ja kaa ña.
7 Ni jinu, te ángel Miguel ma ji'in ndaka-ka
ángel ka ndikin tna'a ji'in i ma, ni ka kanaa i
ji'in koo ka'nu kiti kaa sukan kaa in lana'ña
ma ji'in ángel ka ndikin tna'a ji'in ti ma
onde andivi ma. Te koo ka'nu ma ji'in ángel
ka ndikin tna'a ji'in ti ma, ni ka nduku ti ja
jin kundee ti ja jin kendoo ti andivi ma,
8 kovaa ñatuu ni kundee ti, ni a ni'i ti in nuu
kuu jin koo ti ji'in ángel ka ndikin tna'a ji'in
ti ma.
9 Te koo ka'nu kiti kaa sukan kaa in lana'ña
ma, koo jana'a ma, kiti nani tachi ma ja
kúu ti Satanás ma, ja ni yo xnda'vi ti ndaka
ñayii ka iyo ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te ni ka
ndaskana i ti ji'in ángel ti ma onde nuu ñu'ú
ya.
10 Sani te ni jiniso'o sa in ja ká'an nini'i onde
andivi ma:
—Vitna jâ ni kenda tnu'u ndee tnu'u
ndatnu Su'si ma ja kuu jin ndani'i ta'vi ñayii
ma, te jâ ni kenda kivi tatnuni Su'si o a ji'in
ja tatnuni Cristo iya ni tetniñu Su'si ma, vaa
jâ ni xtandiyo ya tachi ma suchi nduu ñuu
ni yo xtekuechi ña'a i nuu Su'si ma ndaka o
ja ni ka nduu o sa'ya ya ma.
11 Te ñayii ya'a chi ni ka kundee i ja maa niñi
iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma, te ni ka
yo ka'an, ni ka yo kachi i tnu'u vii tnu'u va'a
ya ma, te masu ni ka yo yu'u i, visi na in na
ka'ni ña'a.
12 Chukan kúu ja jin kutachi nde ni ka iyo
andivi a. Nda'vi maa ñayii ka iyo nuu ñu'ú
ma ji'in nuu ndute mar ma, vaa ni nuu
tachi ma, te ndakiti xeen ini i, vaa jini i ja
jaku-nka-ni kivi iyo ja koo i —ká'an.
13 Te nuu ni jini koo ka'nu kiti kaa sukan
kaa lana'ña ma ja jâ ni ka ndaskana i ti nuu
ñu'ú ya, te ni sondikin ti ña'a ni kâku sa'ya
ña in suchi yii ma.
14 Te ña'a ma chi ni ni'i ña uu ndijin ña
sukan kaa ndijin ya'a ka'nu ma, sukan-va'a
ndava ña te kaku ña nuu koo ka'nu ma,
te kua'an ña ichi nuu ñatuu nawa iyo kuiti
ma, te yukan ni iyo ña in tiempu ji'in uu-ka
tiempu ji'in sava-ka tiempu ma, te ni yo ni'i
ña ja kaa ña ma.
15 Te koo ka'nu ma, ni kene'e ti yu'u ti ma
ndute sukan in yute, sukan-va'a ñu'u ndute
ma ña'a yoxtnuu nuu ti ma.
16 Kovaa ñu'ú ya chi ni chindee i ña'a ma,
vaa ni ndata nuu ñu'ú a, te ni kokon i yute
ma ja ni kene'e koo ka'nu ma yu'u ti ma.
17 Sani te ni ndakiti xeen ini koo ka'nu ma
nuu ña'a ma, te kua'an ti ja kanaa ti ji'in
ndaka-ka sa'ya tata ña ma, ñayii ka kandija
tnu'u ni tatnuni Su'si ma te ka sa'a ka kuu i
sukan ni yo kuu Jesucristo ma.

13

Kiti ka'nu kiti kini xeen kaa ma, ni kana ti nuu ndute mar ma

1 Te ni jinkuiñi sa siki ñuti yu'u ndute mar
ma, te ni jini sa ja ni kana in kiti ka'nu kini
xeen kaa, te iyo uja xini ti ji'in uxi ndiki ti,
te ka yoxtnee uxi corona ndiki ti ma, te xini
ti ma ndenee ja nani ti ja ká'an ndeva'a ja
kuu Su'si ma.
2 Te kiti ka'nu kiti kini xeen kaa ma, ni jini
sa ti ja sukan kaa in leopardo kaa ti, te ja'a
ti ma sukan ka ndaa ja'a oso ka ndaa, te
yu'u ti ma sukan kaa yu'u ndika'a ma kaa.
Te koo ka'nu kiti kaa sukan kaa lana'ña
ma, ni wa'a ti tnu'u ndee tnu'u ndatnu ji'in
nuu núkoo ti ja tátnuni ti ma, sukan-va'a
kunukoo kiti ka'nu ma, te tatnuni ti.
3 Te ni jini sa ja in xini ti ma ni tnakue'e,
te kuenda tnu'u ja kûu ti nkuu, kovaa ni
nduva'a ti, te ndaka-ka ñayii ma, ni ka
sa'vi-nka ini i, te ka kandija i sukan ká'an
ti ma.
4 Te ni ka ndachiñu'u i koo ka'nu kiti kaa
sukan kaa lana'ña ma kiti ni wa'a tnu'u ja
tatnuni kiti ka'nu kiti kini kaa ma, te ni ka
ndachiñu'u i kiti ka'nu kiti kini kaa ma, te
ka ka'an i:
—¿Na in kúu sukan kúu kiti ka'nu a, te na
in kuu kanaa ji'in ti? —ka kuu i ka ka'an i.
5 Te ni kuu ka'an ti, te ni ka'an kini xeen
ti, te ni ka'an ndeva'a ti ja kuu Su'si ma, te
ni wa'a ya tnu'u ja tatnuni ti te sa'a ti nde a
kúni maa ti uu xiko uu (42) yoo.
6 Te yu'u ti ma kée ja ká'an ndeva'a ti ja kuu
Su'si ma, te ká'an ndeva'a ti ja kuu ja nani
ya ma, ji'in veñu'u nuu iyo ya ma, ji'in ángel
ka iyo onde andivi ma.
7 Te ni wa'a ya tnu'u ja kanaa ti ji'in ñayii
ñatuu na ja u'vi-ka ka sa'a i ma, te kundee
ti, te suni ni wa'a ya tnu'u ja tatnuni ti nuu
ndaka jichi ñayii ma, ndaka ñuu kuechi ma,
ndaka ñuu na'nu ma, ndeva'a-ni na sa'an
ka ka'an i ma.
8 Te iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma iya
ni ndo'o ni neni ma, neva'a ya libru nuu ka
ndenee ja ka nani ñayii jin koteku ma. Te
ndaka ñayii ka iyo nuu ñu'ú ya ja ñatuu na
ja ka nani i ma ka yoxtnee nuu libru ya ma
onde xinañu'u ma onde nuu ni keja'a ñuu

ñayivi a, ni ka ndachiñu'u i kiti ka'nu kiti
kini xeen kaa ma.
9 Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni.
10 Nú na in iyo ja kinee va'a i, te kinee va'a
i, te nú na in iyo ja kûu i ji'in yuchi kuiñi
kúu espada ma, te sukan kûu i. Te sa'a, te
kuni o sukan ka kanda ñayii ñatuu na ja u'vi
ka sa'a i ma te ka kandija i Su'si ma.

Kiti ka'nu kiti kini xeen kaa ma, ni kana ti nuu ñu'ú a

11 Ni jinu, te ni jini sa in-ka kiti ka'nu kiti
kini kaa ja ni kana ti nuu ñu'ú a. Te ka iyo
uu ndiki ti, te ka ndaa i sukan ka ndaa ndiki
in ndikachi, te ká'an tna ti sukan ká'an koo
ka'nu kiti kaa sukan kaa in lana'ña ma.
12 Te iyo ti nuu iyo kiti xinañu'u ma, te
tátnuni ti sukan tátnuni kiti xinañu'u ma, te
sa'a ti ja ñayii ka iyo nuu ñu'ú ya, jin chiñu'u
i kiti ka'nu kiti kini kaa ma, kiti ni tnakue'e
ja vala-nka te kûu ti ma, te ni nduva'a ti ma.
13 Te suni sa'a ti kua'a seña nuu ñayii ka iyo
nuu ñu'ú ya, te ûni skuun ti ñu'u i'ni ichi
andivi ma.
14 Te xnda'vi ti ñayii ka iyo nuu ñu'ú ya ja
sa'a ti seña ji'in milagru nuu iyo kiti ka'nu
kiti kini kaa ma. Te tátnuni ti nuu ñayii ka
iyo nuu ñu'ú ya ja na jin sa'a i in ja kaa
sukan kaa kiti ka'nu kiti kini kaa ma kiti
ni tnakue'e ji'in yuchi kuiñi kúu espada ma
te ni ndateku ti ma.
15 Te kiti ku-uu ma, ni ni'i ti tnu'u ndee
tnu'u ndatnu te ni kuu ni sa'a ti ja tna'a ja
ni ka ndane'e ñayii ma ja kaa sukan kaa kiti
xinañu'u ma, te ni kuu ni kanda ti te téku
ti, te kiti ni kanda ma, ni tatnuni ti ja na
jin ka'ni i ndaka ñayii ñatuu ka ndachiñu'u
ti ma.
16 Te ni sa'a ti ja ndaka ñayii ma, te jin
kondenee tnuni maa ti ma nda'a kua'a i ma
xi tnee i ma, ka kuu i ñayii kuechi, ñayii
nija'nu, ñayii ka kuxiku, ñayii ka kunda'vi,
ñayii ka ndanuu, ñayii ka jinukuechi ma.
Ndaka i jin kitnuni.
17 Te ni-in ñayii masu kuu kuaan i ni a xiko
i, nú ñatuu na tnuni ja nani kiti ka'nu kiti
kini kaa ma xi número ja nani ti ma ndenee
nda'a kua'a i ma xi tnee i ma.
18 Te ya'a iyo tnu'u ndichi. Nú na in kúu
jaku'ni ini i, te ka'vi i número kiti ka'nu kiti
kini kaa ma. Vaa número in ñayii ma kúu, te
iñu cientu uni xiko iñu (666) kúu tnuni kiti
kini kaa ma.

14

Sukan ka jita cientu uu xiko kuun mil (144,000) ñayii ma

1 Ni jinu, te ni jini sa ja núkuiñi iya
kúu sukan kúu ndikachi jaa ma siki yuku
nani Sion ma ji'in cientu uu xiko kuun mil
(144,000) ñayii ka ndenee tnee i ma ja nani
ya ma ji'in ja nani Yuva ya ma.
2 Te ni jiniso'o sa onde andivi ma ja kúu yu'u
sukan kúu yu'u ndute kua'a xeen jika ma,
te sukan kúu ora kána nini'i savi ma sukan
kúu yu'u. Te ja ni jiniso'o sa ma kúu yu'u
sukan ka kuu yu'u arpa ma ora ka tee ñayii
ma tnu.
3 Te ka jita i yaa jaa nuu núkoo Iya Tátnuni
ma, ji'in nuu ka iyo kiti ka teku ma, ji'in nuu
ka iyo tee nija'nu ma. Te ni-in ñayii ñatuu
kúu kutu'va i ja kata i yaa ma chi maa-ni
cientu uu xiko kuun mil (144,000) ñayii ni
ndene'e ya ne'un ñayii ka iyo ñuu ñayivi a
ka kuu ñayii kúu ka jita ma.
4 Te tee ya'a ka kuu tee ñatuu ni ka yo kivi
nduu ji'in ndi-in ndi-in ña'a ma, vaa ni ka
yo jito va'a de maa de, te ñatuu na kuechi
de nuu Su'si ma. Te tee ya'a ka kuu tee ka
ndikin iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma
ndeva'a-ni ndenu kua'an ya ma. Te tee ya'a
ka kuu tee ni ndene'e ya ne'un ñayii ma ja
jin ko kuu de xinañu'u nuu ñayii ma, ja jin
kondikin de Su'si ma ji'in iya kúu sukan kúu
ndikachi jaa ma.
5 Vaa ni ka yo jito va'a de yu'u de ma, te
ñatuu ni ka yo ka'an de ja jin xnda'vi de
ñayii ma, te ñatuu ni-in ja u'vi ni ka yo sa'a
de nuu Su'si ma nuu núkoo ya ja tátnuni ya
ma.

Sukan ni ka kaxtnu'u uni ángel ma

6 Ni jini sa in-ka ángel, ndava i sasava
andivi ma, te yinda'a i tnu'u vii tnu'u va'a ja
koo ni-kani ni-jika ma, sukan-va'a kaxtnu'u
i nuu ñayii ka iyo nuu ñu'ú ya, nuu ndaka
ñuu na'nu ma, nuu ndaka ñuu kuechi ma,
nuu ndaka jichi ñayii ma, ndeva'a-ni na
sa'an ka ka'an maa i ma.
7 Te káyu'u ángel ma ká'an i:

—Jin koyu'u ni Su'si ma, te jin ndachiñu'u
ni ya, vaa ni kenda ora ja ndakan ya
kuenda nuu ñayii ma. Te jin ndachiñu'u ni
ya, vaa maa ya ni sa'a andivi a, ji'in ñu'ú ya,
ji'in ndute mar ma, ji'in nuu ka too ndute
ma —kúu i ká'an i.

8 Te ndikin-ka in-ka ángel ma, te ká'an i:

—Jâ ni kotuu ñuu Babilonia ma, ñuu
kanuu xeen-ka ma, vaa suu i ni yo kaxtnu'u
nuu ndaka-ka ñuu ma sukan jin sa'a i ja u'vi
ma —kúu i ká'an i.

9 Te ndikin tna ángel ku-uni ma, te ni
ka'an nini'i i:

—Nú na in na chiñu'u maa kiti ka'nu kiti
kini kaa ma xi tna'a ja kaa sukan kaa ti ma,
te nuna tenee i tnuni ti ma tnee i ma xi siki
nda'a i ma,
10 te suni ndo'o neni i ndaka ja iyo ja xndo'o
xneni ña'a Su'si ma, vaa ni ndakiti ini ya, te
xndo'o xneni ya i nuu ñu'u i'ni ma ja káyu
ji'in azufre ma, te jin konde'ya ángel ñatuu
na ja u'vi ka sa'a i ma ji'in iya kúu sukan
kúu ndikachi jaa ma.

11 Te kána ñu'ma nuu ka ndo'o ka neni i ma
ni-kani ni-jika, te masu jin ndatatu i nduu
ñuu, vaa kuechi ja ni ka chiñu'u i kiti ka'nu
kiti kini kaa ma ji'in tna'a ja kaa sukan kaa
ti ma, ji'in ja sukan ni ka jan-ta'vi i tnuni ti
ma ja nani ti ma —kúu i ká'an i.
12 Ya'a, te kuni o sukan ka kanda ñayii
ñatuu na ja u'vi ni ka yo sa'a i ma, te ka sa'a
i sukan ni tatnuni Su'si ma, te ka kandija i
Jesús ma.
13 Te ni jiniso'o sa onde andivi ma ja ká'an
nuu sa:
—Tee ni: “Onde vitna te kivi ki'in o a, ja
vava'a kúu ñayii kándija Iya Tátnuni ma, te
visi na kûu i ma.” —Sa'a ka'an ja ni jiniso'o
sa ma.
Te sa'a ká'an Xtumani Ndios ma:
—Saa vi. Ndatatu ñayii ma, masu sat-
niñu-ka i, te ja va'a ni yo sa'a ni yo kuu i
ma koo ji'in i nuu Su'si ma —kúu ya ká'an
ya.

Sukan ni ndututu ja iyo nuu ñu'ú ma

14 Te nde'ya sa, te ni jini sa in viko kuijin,
te siki viko ma núkoo iya kaa sukan kaa
iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi ya, te yoxtnee
in corona oro xini ya, te yinda'a ya in usu
xen-xeen.
15 Te ini veñu'u ma ni kee in-ka ángel, te
káyu'u nini'i i jiña'a i iya núkoo siki viko ma:
—Ke'en ni usu ni a, te kivi ni ndaxtutu
ni triu ni a, vaa jâ ni kuaan i, te jâ iyo ja
ndaxtutu ni —kúu i jiña'a i.
16 Te iya núkoo siki viko ma, ni ke'en ya
usu ya ma, te ni kivi ya nuu ñu'ú ma, te ni
ndaxtutu ya ja kuu kuenda maa ya ma.
17 Te ni kee in-ka ángel ini veñu'u iyo
andivi ma, te yinda'a tna i in usu xen-xeen.
18 Te ni kee in-ka tuku ángel ja jito ñu'u
ndú'va nuu altar Su'si ma, te káyu'u i jiña'a
i nuu ángel yinda'a usu ma:
—Ke'en usu ro a, te kivi ro itu tnu uva a,
te ka'nde ro uva a, vaa jâ ni kuaan i —kúu
i jiña'a i.
19 Te ángel ma, ni ke'en i usu i ma, te ni
chu'un i nuu ñu'ú ma, te ni ja'nde i uva ma.
Te ni ndaxtutu i, te ni tnaa i nuu taxi uva
ma, vaa jâ ni ndakiti ini Su'si ma nuu uva
ma kúu.
20 Te onde yu'u ñuu ma ni ka jiñu, ni ka
jiñu i uva ma, te ni ka taxi i, te ûni nanimaa
niñi ni kee. Te onde nuu ka nu'ni yo'o yu'u
caballu ma ni kaa niñi ma, te ni jika i onde
uni cientu mil metro (300 kilómetros).

15

Uja ángel ka yinda'a uja kue'e ja tetniñu Su'si ma ñuu ñayivi ya

1 Te ni jini sa in-ka seña andivi ma, te ja
ni jini sa ma kúu uja ángel ji'in uja kue'e ja
jin ko kuu sandi'i-nka, vaa kue'e yukan-nka
ka kuu sandi'i-nka ja xndo'o xneni Su'si
ma ñayii ni ka sa'a ja ni ndakiti ini ya ma,
kuechi ja ñatuu ni ka kandija i ya ma.
2 Te suni ni jini tna sa in ja kaa sukan kaa
mar nuu ñu'u ndute ma te ndii ni'ni kuenda
tnu'u ja vidriu ma te sakanuu ji'in ñu'u i'ni.
Te ñayii ni ka kundee nuu kiti ka'nu kiti kini
kaa ma, ji'in ja kaa sukan kaa ti ma, ji'in
tnuni ti ma, ji'in número ja nani ti ma, te
ka nukuiñi ñayii yukan nuu ndute mar ma
ja kaa sukan kaa vidriu ma, te ka yinda'a i
arpa Su'si ma.
3 Te ka jita i yaa jita Moisés ma tee
jinukuechi nuu Su'si ma, ji'in yaa jita iya
kúu sukan kúu ndikachi jaa ma, te sa'a
ká'an:
Su'si Iya Tátnuni, iya kúu sa'a ndaka, ja
na'nu xeen kúu ja sa'a ni a,
ja vii ja luu kúu ndaka, vi Su'si.
Te ja va'a ja ndaa ndija kúu ichi ni a,
ja kúu ni Rey tátnuni nuu ndaka ñayii
ñatuu na ja u'vi ka sa'a i ma.
4 ¿Na in ma koyu'u ña'a
te ma ndachiñu'u ña'a i maa ni, Su'si
Iya Tátnuni?
Vaa maa in-ni ni kúu iya ii.
Chukan kúu ja ki koo ñayii ka iyo ndaka ñuu
ma, te jin ndachiñu'u ña'a i,
vaa jâ ni ka jini i sukan sa'a ndaa sa'a
ndija ni a.
Sa'a ká'an ja ka jita i nuu ya ma.
5 Ni jinu sukan, te ni yo nde'ya sa andivi
ma, te ni ndanune in veñu'u ka'nu nuu iyo
Su'si ma te ká'an ya ji'in ñayii ka jinukuechi
nuu ya ma.
6 Te ini veñu'u ka'nu ma ni ka ke koo ndi-uja
ángel ma, te ka yinda'a i ndi-uja kue'e ma,
te ka ne'nu i sa'ma lino vivii te ka iyo
ndondoo, te ka jandute sa'ma i ma, te ka
nu'ni in sa'ma oro pechu i ma.
7 Te in kiti téku ma, ni chi'i ti nda'a ndi-uja
ángel ma in in copa oro te ka ñu'u chitu ja
iyo ja xndo'o xneni-ka Su'si ma ñayii ñatuu
ni ka kandija ja ká'an ya ma, ja suu ya kúu
iya téku ni-kani ni-jika ma.
8 Te ini veñu'u ka'nu ma ûni ni chitu ñu'ma,
te sukan káxtnu'u Su'si ma jayiñu'u ya ma
ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma, te
ñatuu na in ni kuu kivi ini veñu'u ka'nu ma
chi onde ni jinu ja jin ndo'o jin tna'a ñayii
ma ndi-uja kue'e ka yinda'a ndi-uja ángel
ma.

16

Uja copa oro ka ñu'u chitu ja ndákiti ini Su'si ma ja tetniñu ya ñuu ñayivi ya

1 Te ni jiniso'o sa onde veñu'u iyo andivi
ma ja ni ka'an nini'i Su'si ma nuu ndi-uja
ángel ma, te jiña'a ya:
—Kuán koo, te jin kati ro ja ka ñu'u nuu
copa ka yinda'a ro a, tna'a ja iyo ja jin ndo'o
jin tna'a ñayii ma, vaa ndákiti ini ri nuu i ja

ñatuu ni ka kandija ña'a i ma —kúu ya jiña'a ya.

2 Ángel xinañu'u ma, kua'an i, te ni jati i ja
ñu'u nuu copa i ma nuu ñu'ú ma, te ndaka
ñayii ka ndenee tnuni kiti kini kaa ma, ji'in
ñayii ka chiñu'u ja kaa sukan kaa ti ma, te
ni ka keja'a i ka kana i ndi'yi, te masu ka
nduva'a-ni i, te ka jaxiko kini i.

3 Te ángel ku-uu ma, ni jan kati i ja ñu'u
nuu copa i ma nuu ndute mar ma, te ni
nduu ndute ma niñi sukan ndúu niñi in
ñayii ni ji'i ma, te ndaka kiti ka ñu'u nuu
ndute mar ma, ni ka ji'i ti.

4 Te ángel ku-uni ma, ni jan kati i ja ñu'u
nuu copa i ma nuu ka iyo yute ma ji'in nuu
ka too ndute ma, te ndute ma, ni nduu de
niñi.

5 Te ni jiniso'o sa ja ká'an ángel ni sa'a ja
ni nduu ndute ma niñi ma:

—Iya sa'a ja ndaa, Iya Tátnuni kúu ni, vi
Su'si. Te maa ni ni iyo onde xi'na ma, te
maa ni iyo vitna a, vaa iya ii kúu ni, te ñatuu
játna ini ni ja jin ko sa'a sa'ya ni ma ja u'vi
ma, te ka yikuu maa ñayii ni ka sa'a ja u'vi
ma ka ndachunaa i.

6 Vaa kuechi ja ni ka jati i niñi ñayii ñatuu
na ja u'vi ni ka yo sa'a i ma, ji'in niñi tee
ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a ni
ma, chukan kúu ja ni wa'a ni niñi a ja jin
ndako'o i, vaa kuechi maa i ka kuu, te jin
ndando'o jin ndaneni maa i —kúu i ká'an i.

7 Te suni ni jiniso'o sa in-ka ja ká'an onde
nuu altar ma:

—Saa vi, Su'si Iya Tátnuni iya kúu sa'a
ndaka, vaa ja'nde ndaa ni tniñu, te ja vava'a
kúu —kúu i ká'an i.

8 Te ángel ku-kuun ma, ni jan kati i ja ñu'u
nuu copa i ma siki kandii ma. Te ni wa'a
Su'si ma tnu'u ja ndii xen-xeen-nka kandii
ma te ka'mi i ñayii ma.

9 Te ñayii ni ka kayu ma ja i'ni xeen ma, ni
ka ka'an ndeva'a i nuu Su'si iya ni tetniñu
ndaka kue'e ya'a, te ni ñatuu ni ka ndakani,
ni ka ndaka'vi ini i, ja jin ndachiñu'u i ya.

10 Te ángel ku-u'un ma, ni jati i ja ñu'u nuu
copa i ma siki kiti ka'nu kiti kini xeen kaa
ma, te nuu tátnuni ti ma ni ndunee kuiti. Te
ñayii ma, ja kuechi ja ka ndo'o ka neni i ma,
te ka ndakayi'i i yaa i ma, ja ñatuu ka ni'i
ini-ka i naxe jin sa'a i.

11 Te ni ka ka'an ndeva'a i nuu Su'si ma ja
kuechi ja u'vi ka ndo'o i ma ji'in ndi'yi ka
kana i ma, te ñatuu ni ka ndakani, ni ka
ndaka'vi ini i ja u'vi ka sa'a i ma.

12 Te ángel ku-iñu ma, ni jati i ja ñu'u nuu
copa i ma yute Eufrates ma. Te ndute ma,
ni yichi de, sukan-va'a koo tu'va ichi tee ka
kuu rey ka tatnuni ñuu ka iyo ichi nuu kána
kandii ma.

13 Te ni jini sa ja ini yu'u koo ka'nu kiti
kaa sukan kaa lana'ña ma, ji'in ini yu'u
kiti ka'nu kiti kini xeen kaa ma, ji'in ini
yu'u tee xnda'vi ñayii ma ja sa'a de tnu'u
ja ndakaxtnu'u de tnu'u Su'si ma, ni ka ke
koo uni tachi, te sukan ka ndaa sa'va ma ka
ndaa i.

14 Vaa tachi ma ka kuu ti, te ka sa'a ti seña,
te kuan koo ti nuu tee ka kuu rey ni-ka'nu
ñuu ñayivi a, sukan-va'a jin ndututu de ja jin
kanaa de ji'in Su'si iya kúu sa'a ndaka ma,
te kivi yukan ko kuu kivi ka'nu kivi kanuu
nuu Su'si ma.

15 "Jin konde'ya ni ja ya'a iyo sa, te sanaa
sanaa-ni kenda sa nuu ka iyo ni a, sukan
kenda in kui'na. Ja vava'a kúu ñayii ja jito
va'a i maa i ma te masu kixi i ma, te jito
va'a i sa'ma i ma, sukan-va'a ma koo vichi
i te ma kukan-nuu i." Sa'a ka'an maa Su'si
ma.

16 Te ni ka ndututu de nuu nani Ar-
magedón sa'an hebreo ma.

17 Te ángel ku-uja ma, ni jati i ja ñu'u nuu
copa i ma nuu yi'i kajin ma, te ni kuu nini'i
yu'u ini veñu'u iyo andivi ma nuu núkoo
Su'si ma, te ni ká'an ya:

—Jâ ni jinu —kúu ya ká'an ya.

18 Sani te ni jandute, te ni kuu yu'u, te
ni kuu sukan kána savi ma, te ni tnaa
xen-xeen nuu ñu'ú ya, ûni ni tnaa sukan
masu nama uun tnáa onde kii ni keja'a ja
iyo ñayii a nuu ñu'ú ya.

19 Te ñuu ka'nu ma ni te'nde, te uni jichi i
ni nduu, te ndaka ñuu ka iyo ni-ka'nu ñuu
ñayivi a ni ka kekaa. Te ni ndaka'án Su'si ma
ñuu ka'nu nani Babilonia ma, sukan-va'a
xndo'o xneni ya i, vaa ni ka sa'a i ja ni
ndakiti ini ya ma.

20 Te ndaka ñuu lilikin ka iyo nuu ndute
mar ma, ni ka jinu i kuan koo i, te ndaka
yuku ma ni ka naa.

21 Te onde andivi ma ni kuun ñiñi na'nu
na'nu nuu ka iyo ñayii ma, te inuvee i vi'i-ka
oko uxi (30) kilo, te ni ka ka'an ndeva'a ñayii
ma ja kuu Su'si ma ja kuechi ñiñi na'nu
na'nu ni kuun ma, vaa kua'a xen-xeen ni
kuun.

17

Sukan ndo'o neni ñuu ka'nu nani Babilonia ma

1 Sani te ni kii in ángel ni ka yinda'a
ndi-uja copa ma, te sa'a ni ka'an i nuu sa:

—Ne'e ni, te kaxtnu'u sa nuu ni sukan
ndo'o ña'a kuneé ku-uun ma, ña'a núkoo
siki ndute kua'a xeen ma.

2 Suu ña ni sa'a ja rey ka iyo ñuu ñayivi a, ni
ka sa'a de ja u'vi, te ndaka tna ñayii ka iyo
ñuu ñayivi a, sukan ka kuu ñayii ka ndajini
ka kuu i ja ndimaa ja u'vi ni ka yo sa'a i ji'in
ña ma —kúu i ká'an i.

3 Te ni jininuu sa ja ni jeka ña'a ángel ma,
te ni jan xsia'a ña'a i ichi nuu ñatuu nawa

iyo kuiti ma, te ni jini sa in ña'a núkoo siki
kiti ka'nu kiti kini kaa ma, te kua'a tnuu ti
ma, te ni-ka'nu ti ndee ja ka ka'an ndeva'a
ja kuu Su'si ma, te ka iyo uja xini ti ji'in uxi
ndiki ti.
4 Te ña'a ma, ne'nu ña sa'ma vava'a kua'a
tnuu, te ni kukutu, ni konu'ni ña ji'in oro
ji'in yuu vivii ji'in perla, te yinda'a ña in
copa oro ñu'u chitu ja u'vi ja kini ja ni yo
sa'a ña ma.
5 Te tnee ña ma ndenee sukan nani ña
ma te yii ja jaku'ni ini o, vaa sa'a ká'an:
“Babilonia ñuu ka'nu a kúu si'i ña'a ka
kuneé ka ku-uun ma, ji'in ja u'vi ja kini ka
sa'a ñayii ka iyo ñuu ñayivi ya.”
6 Ni jini sa ña'a ma ja ndájini ña ni sa'a niñi
ñayii ka ndikin Su'si ma te ñatuu-ka na ja
u'vi ka sa'a i ma, ji'in niñi ñayii ni ka ja'ni i
ja kuechi ja ñatuu ni ka yu'u i te ni ka ka'an
i ja ka kandija i tnu'u vii tnu'u va'a Jesús
ma. Te nuu ni jini sa ma, ni sa'vi-nka ini sa.
7 Te ángel ma, ká'an i:
—¿Nava'a ni sa'vi-nka ini ni? Maa sa
kaxtnu'u ja kúni ka'an ña'a yukan ji'in kiti
ka'nu kiti kini kaa ma kiti yoso ña ma ja iyo
uja xini ti ji'in uxi ndiki ti ma.
8 Kiti kini ni jini ni ma, ni iyo ti, te visi ñatuu
ti vitna, kovaa iyo ti ja nana ti nuu kunu
nuu nee ma, te ki'in ti nuu skenaa ti maa ti
ma, te ndaka ñayii ka iyo nuu ñu'ú ya onde
nuu ni keja'a ñuu ñayivi a te onde vitna a
ja ñatuu na ja ka nani i ma ka yoxtnee nuu
libru ka yoxtnee ja ka nani ñayii jin koteku
ma, te jin sa'vi ini i ja jin kuni i kiti ka'nu
kiti kini kaa ma ja ni iyo ti, te visi ñatuu ti
vitna, kovaa ndenda ti ma.
9 'Cha'a chi ñayii inundichi ma chi jin
jaku'ni ini i nawa kuni ka'an: Ndi-uja xini
ti ma ka kuu uja yuku ma. Siki i ma núkoo
ña'a ma.
10 Te suu i ka kuu uja rey ma, te u'un de jâ
ni ka skenaa, te in de núkoo vitna, te in-ka
de, ñatuu kenda-ka de. Te nuna kenda de
ma, masu kua'a-ka-ni kivi koo de.
11 Kiti ka'nu kiti kini kaa ni iyo ma, te masu
iyo-ka ti, te suu ti kúu kiti kúu rey ku-una
ma, te iyo tna ti ne'un ndi-uja rey ma, te
suni skenaa tna ti maa ti.
12 Te ndi-uxi ndiki ni jini ni ma ka kuu uxi
rey ñatuu jin koo-ka de ja jin tatnuni de,
kovaa in jichi-ni jin kenda koo de ja jin
tatnuni de ji'in kiti ka'nu kiti kini kaa ma.
13 Tee ya'a, in-ni ja jin kani ini de, te jin
kua'a de tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja tatnuni
kiti ka'nu kiti kini kaa ma,
14 te jin kanaa de ji'in iya kúu sukan kúu
ndikachi jaa ma. Te iya kúu sukan kúu
ndikachi jaa ma, kundee ya, vaa maa ya
kúu Iya Tátnuni, te tátnuni ya onde nuu tee
ka tatnuni ma, te maa in-ni ya kúu Rey
tátnuni nuu ndaka-ka rey ma. Te ñayii ka
iyo ji'in ya ma, ka kuu ñayii ni ndakana maa
ya ma, te ni ndakaji maa ya i, te masu jin
xndoo i ichi ya ma —kúu i ká'an i.
15 Te suni ni ka'an tna i:
—Ndute kua'a ni jini ni nuu núkoo ña'a
kuneé ku-uun ma ka kuu kua'a ñuu nuu
ka iyo ñayii a, te kua'a xeen i ka kuu,
ndeva'a-ni na sa'an ka ka'an i ma.
16 Te ndi-uxi ndiki kiti ka'nu kiti kini kaa ni
jini ni ma, jin saxiko i ña'a kuneé ku-uun
ma, te jin xtandee i ndaka ja neva'a ña ma,
te jin savichi i ña, te jin kaa i yikikuñu ña
ma, te jin ka'mi i ña ji'in ñu'u i'ni.
17 Vaa maa Su'si ma kúu iya ni ska'an i ja jin
sa'a i sukan kúni ya ma, ja jin ketna'a ini i,
te jin kua'a i tnu'u ja tatnuni kiti ka'nu kiti
kini kaa ma, onde ko kuu sukan ká'an tnu'u
maa ya a.
18 Te ña'a ni jini ni ma kúu ñuu ka'nu tátnuni
nuu ndaka rey ka iyo ñuu ñayivi a —kúu i
ká'an i.

18

Sukan ni kotuu ñuu ka'nu nani Babilonia ma

1 Ni jinu sukan, te ni jini sa in-ka ángel
ja ni nuu onde andivi ma ji'in kua'a tnu'u
ndee tnu'u ndatnu i ma, ji'in kua'a jayiñu'u
i ma, te ni ye'e ni'ni nuu ñu'ú ya.
2 Te káyu'u nini'i i, ká'an i:
—Jâ ni kotuu, jâ ni kotuu ñuu Babilonia a,
te ni nduu i nuu ka iyo tachi ma, nuu jin ko
kuu ve'e tachi ma, ja ka sa'a i ja kini ja u'vi
ma, nuu ka ndoo ndaka lasaa ka ndaa tne'e
ma, vaa ka ndaa tne'e ti ma, te ka saxiko
ñayii ma ti.
3 Vaa ndaka ñuu ma, ni ka sa'a i ja u'vi ji'in
ñuu Babilonia ma, onde ni ka ndajini i. Te
ndaka rey ma, ni ka sa'a de ja u'vi ji'in ña
ma, te tee ka jaan te ka ndaxiko de ma, ni
ka kuxiku de ja sukan játna ini ña kuatniñu
ndeva'a ña xu'un ña ma —kúu i ká'an i.
4 Te ni jiniso'o sa in-ka ja ká'an onde
andivi ma:
—Nde koo ni ñuu jiña, sa'ya maa sa,
sukan-va'a ma jin sa'a-ka ni ja u'vi sukan
sa'a ña'a ma, sukan-va'a ma jin ndo'o ni
kue'e ndo'o ña ma.
5 Vaa ndaka ja u'vi sa'a ña ma, ni ka kenda
koo i onde andivi a, te ni ndaka'án Su'si ma
kuechi ña ma.
6 Jin xndoo ni ña, te ndando'o ndaneni maa
ña uu jichi sukan ni yo sa'a, ni yo kuu ña ma
ji'in jaku-ka ñayii ma. Te nuu ni satu'va ña
ja jin ko'o ñayii ma jin ndatnaa-ka ni uu-ka
jichi ja ko'o ña.
7 Sukan ni ndachiñu'u ña maa ña ma te ni
iyo ña sukan kúu ini maa ña ma, te vitna, te
ndando'o ndaneni ña, te konda'yu ña, vaa
ni yo jani ini ña ma: “Yo'o chi núkoo va'a o
sukan núkoo in reina, te masu in ña'a ni ji'i

yii kúu o, te masu konda'yu o", ni yo jani ini
ña.
8 Chukan kúu ja in-ni kivi jin kenda koo
kue'e ndo'o neni ña ma, te ko kokon ko
yichi ña, te ndanda'yu ña, te kûu ña, te
kayu ña nuu ñu'u i'ni ma, vaa Su'si Iya
Tátnuni iya ndákan kuenda nuu ña ma, iyo
kua'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma —kúu
i ká'an i.
9 Te ndaka rey ni ka sa'a ja u'vi ji'in ña
ma te ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu de sukan
ka kuni maa de ji'in ña ma, jin ndanda'yu
de, te jin ndakani ini de ja kuu ña ma, nuna
jin kuni de ñu'ma kana nuu kayu ña ma.
10 Te jika-ni jin konukuiñi de ja jin koyu'u
de sukan ndo'o neni ña ma, te jin kuña'a
de:
—¡Ay! ¡Ay! Nda'vi ro, ñuu ka'nu ñuu
ndee, ja nani ro Babilonia a, vaa in-ni ora
ni kenda ja ndachunaa ro ja ni sa'a ro ma
—jin kuña'a de.
11 Te ñayii ñuu ñayivi a ja ka jaan i te ka
ndaxiko i ma, ka nda'yu i te ka kuxii ini i ja
kuu ña ma, vaa ñatuu na in kuaan-ka ja ka
xiko i ma.
12 Ja ni ka yo ndaxiko i ma kúu oro, ji'in
plata, ji'in yuu vivii, ji'in perla, ji'in sa'ma
nani lino, ji'in sa'ma kua'a tnuu, ji'in sa'ma
seda, ji'in ndaka yutnu ka jaxiko asi ma,
ji'in ndaka ja kuva'a ji'in yiki nani marfil
ma, ji'in ndaka ja vivii kuva'a ji'in yutnu
ma, ji'in ndaka ja kuva'a ji'in kaa nani
cobre ma ji'in kaa nani hierro ma ji'in yuu
nani mármol ma,
13 ji'in canela ma, ji'in jaku-ka yuku ka
jaxiko asi ma, ji'in suja ma, ji'in suja nani
mirra ma, ji'in ndute jáxiko asi ma, ji'in
ndute uva ma, ji'in aceite ma, ji'in yuchi
triu ma, ji'in triu ma, ji'in xndiki ma, ji'in
ndikachi ma, ji'in caballu ma, ji'in carreta
ma, ji'in ñayii ka jinukuechi ma, ji'in anua
ñayii ma. Vaa ndaka cha'a ni ka yo jaan i te
ni ka yo ndaxiko i ma.
14 Te jin kuña'a i:
—Masu nde ni'i-ka ro javixi ni yo ndiyo
ini ro ma, te jâ ni skenaa ro ndaka ja vii ja
ka ndee ya'vi xeen ni yo ndiyo ini ro ma, te
ma ni'i-ka ro —sa'a jin ko kuña'a i.
15 Te ñayii ka jaan te ka ndaxiko i ma, ja
jâ ni ka kuxiku i ja ni yo jaan ña ma, te jin
konukuiñi jika i ja ka yu'u i sukan ndo'o
neni ña ma, te jin konda'yu i, te jin kuxii
xeen ini i.
16 Te jin kuña'a i:
—¡Ay! ¡Ay! Nda'vi ro, ñuu ka'nu ja ne'nu
ro sa'ma vivii nani lino ji'in sa'ma kua'a
tnuu te ni ndukutu ro ji'in oro ji'in yuu vivii
ji'in perla.
17 Vaa in ora-ni, te ni ka naa ndaka ja va'a
ni yo neva'a ro ma —jin kuña'a i.
Te ndaka tee ka skaka barcu ma, ji'in
ndaka ñayii ka ñu'u nuu barcu ma, ji'in
ndaka tee ka jinukuechi nuu barcu ma, ji'in
ndaka tee ka satniñu nuu ndute mar ma, te
ni ka jinkuiñi jika de,
18 te ka nde'ya de sukan kána ñu'ma ja káyu
ñuu ma, te ka ka'an de:
—¿Nde ñuu inuu kúu i ji'in ñuu ka'nu
ya'a? —ka kuu de ka ka'an de.
19 Te ni ka chiso de ñuyaka xini de, te ni
ka kayu'u de, te ka nda'yu de, te ka kuxii ini
de, te ka ka'an de:
—¡Ay! ¡Ay! Nda'vi ñuu ka'nu ya, te vitna
ja ja va'a neva'a maa ñuu ma, te ni ka
kuxiku ndaka tee ka neva'a barcu kuan koo
ve koo nuu ndute mar ma. Kovaa in ora-ni,
te ni naa —ka kuu de ka ka'an de.
20 Kovaa ndusii ini andivi ma, te jin
ndusii ini tna ni ja ka kuu ni ñayii ka sa'a
ja va'a ma, ja ka kuu ni tee ni tetniñu Jesu-
cristo ma, ji'in tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo taa Su'si ma, vaa Su'si ma, jâ ni sa'a ya ja
ni ka ndachunaa ñayii ka iyo ñuu ka'nu ma,
kuechi ja ni ka sa'a ña'a i ma.
21 Te in ángel iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ma, ni tnii i in yuu ka'nu sukan in yuu
mulinu, te ni skana i nuu ndute mar ma,
te ká'an i:
—Suni sa'a ndo'o neni ñuu ka'nu Babilo-
nia a, te naa i, te masu nde kuni-ka o i.
22 Te ni masu kuniso'o-ka o tee ka tee arpa
ma, ni a tee ka tee guitarra ma, ni a tee
ka tivi flauta ma, ni a tee ka tivi trompeta
ma. Ni a in-ka tee ka sa'a nda'a de ndaka
ndatniñu ma, masu jin koo-ka de ñuu jiña,
ni a yu'u mulinu masu nde kuniso'o-ka o
ñuu jiña.
23 Te masu tnuu-ka ñu'u ñuu jiña, ni a jin ko
kuu yu'u suchi ka tnanda'a ñuu jiña. Vaa
tee ka ndakuaan te ka ndaxiko de ma, tee
ka ndanuu ni ka yo kuu de ñuu ñayivi a, te
vaa ja inutasi de ma, te ni ka yo xnda'vi de
ñayii ndaka ñuu na'nu ma.
24 Te ini ñuu ma, ni ka ndani'i i niñi tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma,
ji'in niñi ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma, ji'in
niñi ndaka-ka ñayii ni ka ja'ni i ñuu ñayivi a
—kúu i ká'an i.

19

Sukan ka chiñu'u i Su'si ma andivi ma

1 Sani te ni jinu, te ni jiniso'o sa ja ka kuu
yu'u kua'a xeen ñayii onde andivi ma, te ka
ka'an i:
¡Aleluya! Su'si o Iya Tátnuni ma kúu iya ni
sa'a ja ni ka ndani'i ta'vi o a,
te jín ndachiñu'u o ya, vaa maa ya
neva'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma.
2 Vaa sa'a ndaa sa'a ndija ya,
te ni sa'a ya ja jâ ni ndachunaa ña'a kúneé
kú-uun ma ja u'vi ni yo sa'a ña ma,
vaa ni yo sa'a ña ja jin ko sa'a ñayii ma
ja u'vi sukan ni yo sa'a ña ma,

te jâ ni ndachunaa ña ja ni yo ja'ni ña
ñayii ni ka yo jinukuechi nuu Su'si o
a,
ka kuu i ka ka'an i.
3 Te ka ka'an i in-ka jichi:
—¡Aleluya! Vaa ni ndani'i, ni ndatna'a
maa ña, te ñu'ma káyu ña'a ma kana ni-kani
ni-jika —ka kuu i ka ka'an i.
4 Te ndi-oko kuun tee nija'nu ma ji'in
kuun kiti ka teku ma, ni ka jinkoo jiti de ji'in
ti, te ni ka jakindeyi de ji'in ti onde nuu ñu'ú
ma, te ndaka de ji'in ti ma ni ka ndachiñu'u
Su'si ma nuu núkoo ya ja tátnuni ya ma, te
ka ka'an de ji'in ti:
—¡Sukan kó kuu! ¡Aleluya! —ka kuu de
ka ka'an de ji'in ti.
5 Te nuu núkoo ya ma ni jiniso'o sa in ja
ká'an:
Jín ndachiñu'u o Su'si o a, ndaka ro suchi
kuechi, ji'in ndaka ni ñayii nija'nu,
ndaka o ja ka jinukuechi o nuu ya a,
ji'in ndaka o ja ka ndi ini o ja jin koo
va'a o nuu ya a,
kúu ká'an.
6 Te ni jiniso'o sa ja ka kuu yu'u kua'a
xeen ñayii sukan ka kuu yu'u ndute kua'a
xeen ma. Te sukan kúu ora kána xeen savi
ma, sukan ka kuu yu'u i, te ka ka'an i:
¡Aleluya! ¡Vaa Su'si o Iya Tátnuni a, iya
kúu sa'a ndaka ma, jâ tátnuni ya nuu
ndaka!
7 Jín koo sii ini o, te jín kutachi o, te jín
ndachiñu'u o ya,
vaa jâ ni kenda viko tnánda'a iya kúu
sukan kúu ndikachi jaa ma,
te suchi ko kuu ñasi'i ya ma, ja ni satu'va i
maa i.
8 Te ni wa'a ya tnu'u ja kone'nu i sa'ma lino
vava'a vivii,
te sa'ma ndoo ndoo sa'ma jándute kúu,
ka kuu i ka ka'an i.
Te sa'ma lino vava'a vivii ma kúu ja va'a
ja ndaa ni ka yo sa'a o ja ka kuu o ñayii ka
kandija Su'si ma.
9 Sani te ángel ma, ni ka'an i:
—Tee ni: "Ja vava'a ka kuu ñayii ni kana
ya ja jin kuxini i viko tnánda'a iya kúu
sukan kúu ndikachi jaa ma" —kúu i ká'an
i.
Te ká'an i:
—Cha'a ka kuu tnu'u ndaa tnu'u ndija
Su'si ma —kúu i ká'an i.
10 Te ni jinkoo jiti sa nuu ja'a i ma, ja
ndachiñu'u sa i. Te ká'an i:
—Máko sa'a ni sukan. Vaa saña tna, suni
jinukuechi tna sa nuu Su'si ma, sukan ka
jinukuechi ndaka ñani ni ma ji'in ku'va ni
ma, ja ka sa'a i sukan ni kaxtnu'u Jesús
ma. Su'va maa Su'si ma ndachiñu'u ni, vaa
ja ni sa'a ni kuu Jesús ma kúu ja ni ka
yo ndakaxtnu'u tee ni ka yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni wa'a Su'si ma —kúu i ká'an i.
11 Sani te ni ndanune andivi ma, te ni jini
sa in caballu kuijin, te ja nani iya yoso ti
ma kúu Iya Kuu Kukanu Ini O ji'in Iya Sa'a
Ja Ndaa Ndija, te ja'nde ndaa ya tniñu ñayii
ma, te kanaa ya ji'in ñayii ñatuu ka kandija
ja ká'an ya ma.
12 Te nduchinuu ya ma ka kanda'a sukan
kánda'a ñu'u ndú'va ma, te xini ya ma ka iyo
kua'a corona, te ndenee in ja nani ya, in ja
ni-in ñayii masu jini, yika-ni ja maa in-ni ya.
13 Te ne'nu ya sa'ma ni ka'yu niñi, te ja nani
ya ma kúu Tnu'u Su'si ma.
14 Te soldado andivi ma, ka ne'nu i sa'ma
lino vava'a vivii kuijin kuijin te ka iyo ndoo
ndoo, te ka yoso i caballu kuijin, te ka
ndikin i ya.
15 Te yu'u ya ma kée in yuchi kuiñi xen-xeen
kúu espada, sukan-va'a xtnakue'e ya ñayii
ka iyo ñuu na'nu ma ja ñatuu ni ka kandija
i ya ma, te yinda'a ya in yutnu xii kaa. Te
maa ya kuiñu nuu ka jaxi i uva ma, te cha'a
kúni ka'an ja ndákiti ini xen-xeen ini Su'si
iya kúu sa'a ndaka ma.
16 Te ichi ja'a sa'ma ne'nu ya ma ndenee ja
nani ya ma, te sa'a ká'an: "Rey tátnuni nuu
ndaka rey ma, iya tátnuni nuu ndaka tee ka
tatnuni ma."
17 Te ni jini sa in ángel núkuiñi nuu kandii
ma, te káyu'u nini'i i nuu ndaka lasaa ka
ndava sasava andivi ma, te jiña'a i:
—Ne'e koo, te jin ndatna'a ro, te jin
kuxini ro ja taa Su'si ma,
18 sukan-va'a jin kaa ro kuñu tee ka kuu rey
ma, ji'in kuñu tee ka tatnuni nuu soldado
ma, ji'in kuñu tee ni ka iyo tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ma, ji'in kuñu caballu ma, ji'in kuñu
tee ka yoso caballu ma, ji'in ndaka kuñu
ñayii ñatuu ka jinukuechi ma, ji'in ñayii ka
jinukuechi ma, ka kuu i suchi kuechi ka
kuu i ñayii nija'nu, ja ñatuu ni ka kandija
i ja ka'an Su'si ma —kúu i jiña'a i.
19 Te ni jini sa kiti ka'nu kiti kini kaa
ma, ji'in rey ka iyo nuu ñu'ú ya, ji'in ndaka
soldado ma, ni ka ndatna'a de ja jin koo de
jin kanaa de ji'in iya yoso caballu ma ja kúu
ya Jesucristo ma, ji'in soldado ka ndikin ya
ma.
20 Sani te kiti ka'nu kiti kini kaa ma ji'in tee
ni yo xnda'vi ñayii ma ja ni yo sa'a de tnu'u
ja in tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma kúu de ma, ni ka tnii soldado ya
ma kiti kini kaa ma ji'in tee ya'a. Vaa tee
ya'a chi ni yo jini de tnuni te kua'a ja ni yo
sa'a de, te sukan ni yo xnda'vi de ñayii ka
ndenee tnuni kiti ka'nu kiti kini kaa ma ja
ni ka yo chiñu'u i ja kaa sukan kaa ti ma.
Kiti ya'a ji'in tee ya'a ni ka skana teku i ti
ji'in de nuu ñu'u káyu kóko ji'in azufre ma.
21 Te ni ja'ni iya yoso caballu ma ji'in yuchi
kuiñi kúu espada kée yu'u ya ma ndaka-ka
ñayii ma, te loti ma ji'in ndaka-ka kiti ka jaa

ja nde'e ma, ni ka jaa ti kuñu ñayii ma onde
ni ka ndutu chii ti.

20

Mil kuiya ma

1 Sani te ni jini sa in ángel ni nuu vee onde
andivi ma, yinda'a i ndakaa nuu nee nuu
kunu ma ji'in in yo'o kaa ka'nu ka'nu.
2 Te ni tnii i koo ka'nu kaa sukan kaa in
lana'ña ma ja kúu ti koo jana'a ma, te maa
ti kúu tachi ma ja nani i Satanás ma. Te ni
ju'ni ángel ma tachi ma, te konu'ni i in mil
kuiya.
3 Te ni skee i tachi ma nuu nee nuu kunu
ma, te ni jasi vava'a i tachi ma, te ni tenee
i sellu i ma, sukan-va'a máko xnda'vi-ka
tachi ma ñayii ka iyo ndaka ñuu ma, onde
nuu ni ndi'i mil kuiya ma, te sani te
ndaxsiaa ángel ma tachi ma jaku-ni kivi.
4 Te ni jini sa nuu jin kunukoo ñayii ni wa'a
ya tnu'u ja jin ka'nde i tniñu ñayii ma, te ni
jini sa anua ñayii ni ka xtandoso ñayii ma
xini i ja kuechi ja ka kaxtnu'u i na in kúu
Jesucristo ma, ji'in tnu'u Su'si ma, te ñatuu
ni ka chiñu'u i kiti ka'nu kiti kini kaa ma,
ni ja kaa sukan kaa ti ma, ni a jin kua'a i
tnu'u ja jin ndenee ñayii ma tnuni ti ma tnee
i ma xi nda'a i ma. Te ni ka ndateku i ja jin
tatnuni i ji'in Cristo ma mil kuiya.
5 Cha'a kúu ja ni ka ndateku ñayii ma
xinañu'u ma. Kovaa jaku-ka ñayii ni ka ji'i
ma, masu ni ka ndateku i onde ni chitu mil
kuiya ma.
6 Ja vava'a ka kuu ñayii ñatuu na ja u'vi ni ka
yo sa'a i ma te ni ka ndateku i xinañu'u ma,
vaa masu jin skenaa i anua i ma, sukan jin
ndo'o in jichi-ka ñayii ñatuu ni ka ndateku
ma. Kovaa ñayii ni ka ndateku ma, jin ko
kuu i sutu nuu Su'si ma ji'in nuu Cristo iya
ni tetniñu ya ma, te jin tatnuni i ji'in ya mil
kuiya.
7 Nú ni jinu mil kuiya ma, te tachi ma chi
ndayaa i nuu yinee va'a i ma.
8 Te ndee i ja xnda'vi i ñayii ka iyo ñuu na'nu
ka iyo ni-ka'nu ñuu ñayivi a ji'in ñuu Gog ma
ji'in ñuu Magog ma, sukan-va'a ndaxtutu i
ñayii ma ja jin koo i jin kanaa i, te kua'a
xeen i jin ko kuu, sukan iyo ñuti yu'u ndute
mar ma.
9 Te ni ka ka koo i, te ni ka konduu i ni-ka'nu
ñuu nuu ka iyo ñayii ñatuu na ja u'vi ka sa'a
i ma, ñuu kútoo Su'si ma. Te Su'si ma, ni
skuun ya ñu'u i'ni onde andivi ma, te ni ka
kayu ndi'i kuiti ndaka ñayii ka ndikin tna'a
ji'in tachi ma.
10 Te tachi ma ja ni yo xnda'vi i ñayii ma, ni
skana ya i nuu ñu'u káyu kóko ji'in azufre
ma, nuu ñunee kiti ka'nu kiti kini kaa ma,
ji'in tee ni yo xnda'vi ñayii ma ja ni yo sa'a
de tnu'u ja tee ndákaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma kúu de ma, te yukan jin ndo'o jin
neni tachi ma ji'in ti ji'in de ni-kani ni-jika
nduu ñuu.

Sukan ndakan Su'si ma kuenda nuu ñayii ma

11 Te ni jini sa in nuu kuijin kuijin te vivii
kaa, te yukan núkoo ya ja tátnuni ya ma, te
ni ka jinu ñuu ñayivi ma ji'in andivi ma ja
ni ka jini i ya ma. Ûni masu nde na'a ja ni
ka yo iyo i yukan.
12 Te ni jini sa ñayii ni ka ji'i ma, ñayii nija'nu
ma ji'in suchi kuechi ma, ka nukuiñi i nuu
Su'si ma, te ni ka ndanune libru ma, te suni
ni ndanune in-ka libru, te libru ya'a kúu ja
ka'an nde ñayii jin koteku ma, te sukan ka
ka'an libru ma ni ndakan ya kuenda nuu
ñayii ni ka ji'i ma nawa ni ka yo sa'a, ni ka
yo kuu maa i ma nuu ni ka yo iyo i ñuu
ñayivi a.
13 Te ndute mar ma, ni ndakua'a de ñayii ni
ka ji'i yukan. Te ja sa'a ja jin kûu ñayii ma,
ni ndakua'a i ñayii ni ja'ni i ma, te andeya
ma, ni ndakua'a i ñayii ka ñunee yukan, te
ni ndakan ya kuenda nuu ndi-in ndi-in i
nawa ni ka yo sa'a i ma.
14 Sani te ja ni ja'ni i ñayii ma ji'in andeya
ma, ni ndaskana ya i nuu ñu'u káyu kóko
ma. Te cha'a kúu ja ku-uu jichi ja jin kûu
ñayii ma.
15 Te ñayii ñatuu na ja nani i ma ndenee nuu
libru ká'an ja jin koteku o ma, ni skana ya i
nuu ñu'u káyu kóko ma.

21

Ñuu Jerusalén jaa ni nuu andivi ma

1 Te ni jini sa in andivi jaa ji'in in ñu'ú
jaa, vaa andivi ni iyo xinañu'u ma ji'in ñuu
ñayivi ni iyo xinañu'u ma, jâ ni ka naa i, te
ñatuu na ndute mar-ka ma iyo.
2 Te ni jini sa ñuu ii, ja kúu i ñuu Jerusalén
jaa ma, ni nuu i vee i andivi ma nuu iyo
Su'si ma, te iyo tu'va i, te vivii ni ndukutu ni
ndunu'ni i sukan kúu in suchi si'i ja ndetu
i suchi tnanda'a ji'in i ma.
3 Te ni jiniso'o sa ja ká'an nini'i Su'si ma nuu
núkoo ya ja tátnuni ya ma:

—Cha'a kúu nuu koo Su'si a ji'in ñayii ma,
te koo ya me'ñu ndaka i ma, te jin ko kuu i
ñuu maa ya, te koo maa ya ji'in i, te ko kuu
ya Su'si i.
4 Te ndasavii ya ndute nuu i ma, vaa yukan
chi ñatuu na in kûu-ka, te ñatuu na in
konda'yu-ka, te ñatuu na in kuxii ini-ka, te
ñatuu na in ndo'o neni-ka, vaa ndaka ja ni
ka yo kuu xinañu'u ma, jâ ni ka ya'a i —kúu
ya ká'an ya.
5 Te núkoo ya nuu tátnuni ya ma, te ká'an
ya:

—Vitna, te ndásajaa sa ndaka ja iyo a
—kúu ya ká'an ya.

Te suni ká'an ya:

—Tee ni tnu'u ya'a chi tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu —kúu ya ká'an ya.

6 Te suni ká'an ya:

—Jâ ni kuu. Sukan kúu letra xinañu'u ni keja'a ma te onde letra sandi'i-nka ma, sukan kúu sa, vaa ja maa sa te ni ka keja'a ndaka ja ka iyo a, te ja maa sa te jin ndi'i ndaka. Nú na in yichi ndute, te maa sa kua'a ndute too ma, te sa'a de ja koteku i ma, te masu nawa ke'en ya'vi sa.
7 Nú na in kundee nuu ndaka ja u'vi ma, te kua'a sa ja kuta'vi i ndaka ja iyo ya, te maa sa ko kuu Su'si i, te maa i ko kuu sa'ya sa.
8 Kovaa ñayii ka yu'u ja jin kondikin ña'a i xi ñatuu ka kukanu ini ña'a i ma, ji'in ñayii ka sa'a ndaka ja u'vi ma, ji'in ñayii ka ja'ni tna'a ma, ji'in ñayii ka kivi nduu ji'in in-ka ñayii ñatuu ni tnanda'a ji'in i ma, ji'in ñayii inutasi ma, ji'in ñayii ka ndachiñu'u ja masu Su'si ka kuu ma, ji'in ndaka ñayii ka xnda'vi tna'a ma, jâ ka iyo ta'vi i ja jin ndo'o jin neni i nuu ñu'u káyu kóko ji'in azufre ma. Te cha'a kúu ja jin kûu i ja ku-uu jichi ma —kúu ya ká'an ya.

9 Sani te ni kenda nuu iyo sa ma in ndi-uja ángel ka yinda'a ndi-uja copa ka ñu'u chitu ndi-uja kue'e ja jin kenda koo kuee-ka ma, te sa'a ni ka'an i nuu sa:

—Ne'e ni ya'a, te káxtnu'u sa na in ko kuu ñasi'i iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma —kúu i ká'an i.

10 Te ni ja'an anua sa ma ji'in i in yuku ka'nu te sukun, te ni kaxtnu'u i ñuu ka'nu ñuu ii kúu Jerusalén ma, ja ve nuu i onde andivi ma nuu iyo Su'si ma.
11 Te iyo jayiñu'u Su'si ma ini ñuu ma, te kánda'a i ja jándute sukan kaa in yuu vivii, sukan kaa in yuu nani jaspe ma. Ûni ndii ni'ni i sukan kaa in vidriu.
12 Te iyo in yika ve'e ka'nu sukun, te ka iyo uxi uu ye'e, te ye'e ma ka iyo uxi uu ángel, te ka ndenee ja ka nani i ma, te ja ka nani i ma kúu ndi-uxi uu jichi ñayii ñuu Israel ma.
13 Te ichi nuu ve kana kandii ma ka ndenee uni ye'e, te ichi ninu ma ka ndenee uni-ka ye'e, te ichi nuu vee ma ka ndenee uni-ka ye'e, te ichi nuu kée kandii ma ka ndenee uni-ka ye'e.
14 Te ka iyo uxi uu ja ka yituu yika ve'e ma ja ka ndesi i ñuu ma, te ka ndenee ja ka nani ndi-uxi uu tee ni tetniñu iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma.
15 Te ángel iyo ji'in sa ma, yinda'a i in yutnu oro ja chikua'a i ñuu ma ji'in ye'e ma ji'in yika ve'e ndesi ñuu ma.
16 Te ñuu ma, inuu ja kani i ma ji'in ja jite i ma, te ángel ma, chikua'a i, te uu millón ji'in uu cientu mil (2,200,000) metro ka ndeka ja kani ma ji'in ja jite ma ji'in ja sukun ma.
17 Te ni chikua'a ángel ma ja sukan kokon yika ve'e ja ndesi ñuu ma, te uni xiko u'un (65) metro ndeka sukan ka chikua'a ñayii ma ji'in sukan ka chikua'a ángel ma.
18 Te tna'a ja ni kuva'a yika ve'e ndesi ñuu ma kúu yuu jaspe, te ini ñuu ma chi nanimaa oro kúu i, sukan kaa vidriu iyo vii iyo ndoo ma.
19 Te ja ka yituu yika ve'e ndesi ñuu ma ni ka kukutu ji'in yuu vivii. Te ja xinañu'u ja yituu yika ve'e ma kúu yuu jaspe, te ja ku-uu ma kúu yuu zafiro, te ja ku-uni ma kúu yuu ágata, te ja ku-kuun ma kúu yuu esmeralda,
20 te ja ku-u'un ma kúu yuu ónice, te ja ku-iñu ma kúu yuu cornalina, te ja ku-uja ma kúu yuu crisólito, te ja ku-una ma kúu yuu berilo, te ja ku-iin ma kúu yuu topacio, te ja ku-uxi ma kúu yuu crisoprasa, te ja ku-uxi in ma kúu yuu jacinto, te ja ku-uxi uu ma kúu yuu amatista.
21 Te ndi-uxi uu ye'e ma ka kuu uxi uu perla, te ndi-in ndi-in ye'e ma ka kuu in in perla, te ichi kanuu-ka ja kivi o ini ñuu ma kúu nanimaa oro, te ndii ni'ni i sukan kaa vidriu ma.
22 Te ñatuu ni jini sa veñu'u ka'nu ini ñuu ma, vaa Iya Tátnuni ma Su'si iya kúu sa'a ndaka ma ji'in iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma ka kuu veñu'u ka'nu ñuu ma.
23 Te ñuu yukan, masu jiniñu'u i ja ndii kandii ma, ni a ko ndii yoo ma ini ñuu ma, vaa jayiñu'u Su'si ma, kúndee i ndii ni'ni i ini ñuu ma, te ñu'u ndú'va ini ñuu ma kúu iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma.
24 Te ndaka ñayii ni ka iyo ni-ka'nu ñuu ñayivi a ja jâ ni ka ndani'i ta'vi i ma, jin koo i ini ñuu ma nuu xtnuu ni'ni maa iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma. Te rey ka iyo ñuu ñayivi a, jin koo de jin xsia'a de ja vii ja va'a ka neva'a de ma ñuu yukan.
25 Te ye'e ñuu yukan masu jin ndandesi, vaa masu na nduu ji'in jakuaa koo.
26 Te ndaka-ka ñuu ma, jin koo i jin xsia'a i ja vii ja va'a ka neva'a i ma ñuu yukan.
27 Te masu kuu jin kivi koo ni-in ndatniñu ja masu ka iyo ndoo nuu Su'si ma. Ni a ñayii ka sa'a ja u'vi ma ji'in ñayii ka xnda'vi tna'a ma, masu kuu jin kivi koo i. Yika-ni ja ñayii ka yoxtnee ja ka nani i ma nuu libru ka yoxtnee ja ka nani ñayii jin koteku ni-kani ni-jika ma ja neva'a iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma jin ko kuu ñayii jin kivi koo ma.

22

1 Sani te ni kaxtnu'u ángel ma in yute jika ndute vivii ndute sa'a ja koteku o, te jándute de sukan kaa vidriu ma, te ni kee yute ma nuu núkoo Su'si ma ja tátnuni ya ma ji'in iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma.
2 Te sasava ichi kanuu-ka iyo ini ñuu yukan ma jika ndute ma. Te nduu nduu yu'u yute ma núkoo in yutnu kúun ja sa'a ja koteku o

ma. Te uxi uu jichi nde'ya tnu ma kúun. Te
in in jichi kúun ja in in yoo ma. Te nda'a tnu
ma kúu ja jin nduva'a ñayii ka ku'u ndaka
ñuu ma.
3 Te masu na ja u'vi-ka koo ini ñuu ma,
vaa yukan núkoo maa Su'si ma ja tátnuni
ya ma ji'in iya kúu sukan kúu ndikachi jaa
ma, te ñayii ka jinukuechi nuu ya ma, jin
ndachiñu'u i ya.
4 Te jin konde'ya i nuu ya ma, te ja nani ya
ma kondenee tnee i ma.
5 Te masu na jakuaa-ka koo, te ñatuu ka
jiniñu'u i ñu'u ja jin kotnuu nuu i, ni a
ndii-ka kandii ma, vaa maa Su'si Iya Tátnuni
ma sa'a ja jin kundijin nuu i, te jin tatnuni
i ji'in ya ni-kani ni-jika.
6 Te ká'an ángel ma:
—Tnu'u ya'a chi tnu'u ndaa tnu'u ndija
kúu. Te maa Su'si Iya Tátnuni ma kúu
iya ni yo tatnuni ini anua tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a maa ya ma, te
suni maa ya kúu iya ni tetniñu ángel ya ma
ja kaxtnu'u i nuu ñayii ka jinukuechi nuu
ya ma ja sani te jin ko kuu yachi-ni cha'a
—kúu i ká'an i.

Iyo yatni ja ndii Jesús ma

7 Te ká'an Jesús ma:
—¡Sani te kenda yachi-ni sa! Ja vava'a
kúu ñayii kándija te ndí ini i ja sa'a i
sukan ká'an tnu'u ndee nuu libru ya'a ja
ndákaxtnu'u sukan ko kuu o a —kúu ya
ká'an ya.
8 Maa sa kúu Juan ma, te ni jiniso'o sa
ndaka cha'a. Te nuu ni jinu ja ni jininuu
sa ma ji'in ja ni jiniso'o sa ma, te ni jinkoo
jiti tuku sa nuu ja'a ángel ni kaxtnu'u ndaka
cha'a, ja ndachiñu'u tuku sa i.
9 Kovaa ni ka'an i:
—Máko sa'a ni sukan, vaa saña chi
jinukuechi tna sa nuu Su'si ma sukan
jinukuechi maa ni a, ji'in ñani ni tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma,
ji'in ñayii ka kandija te ka sa'a i sukan ndee
nuu libru ya'a. Ndachiñu'u ni maa Su'si ma
—kúu i ká'an i.
10 Te ká'an i:
—Máko chu'u ni tnu'u ndee libru ya'a ja
ndákaxtnu'u sukan ko kuu ma, vaa jâ ve
kuyatni kivi a.
11 Nú na in kúni ja ko sa'a-ka i ja u'vi, te kó
sa'a-ka maa i. Nú na in kúni ja sa'a tne'e-ka i
maa i, te sa'a tne'e-ka i maa i. Nú na in kúni
ja ko sa'a i ja va'a ja ndaa ma, te kó sa'a-ka
i ja va'a ja ndaa ma. Nú na in kúni ja nduvii
ndundoo i, te ndásavii ndásandoo-ka i maa
i nuu Su'si ma —kúu i ká'an i.
12 Te ká'an Jesús ma:
—Sani te kenda yachi sa, te yinda'a sa ja
skuta'vi ña'a sa, sukan-va'a ndataa sa nuu
ndi-in ndi-in ni sukan ni ka satniñu ni ma.
13 Sukan kúu letra xinañu'u ni keja'a ma te
onde letra sandi'i-nka ma, sukan kúu sa, te
ja maa sa te ni keja'a ndaka ja iyo a, te ja
maa sa te jin ndi'i ndaka, te maa sa kúu
xinañu'u, te maa sa kúu sandi'i-nka.
14 ’Ja vava'a ka kuu ñayii ka ndasa'a vii
ka ndasa'a ndoo i maa i ma, sukan ka sa'a
ñayii ka ndakate sa'ma i ma chi ka iyo i ja
kuu jin kaa i nde'ya kúun yutnu sa'a ja kuu
jin koteku ñayii ma, te kuu jin kivi koo i ye'e
ñuu ma.
15 Kovaa ñayii ka sa'a sukan ka sa'a la-ina
ma chi ke'e ma jin koo i, ji'in ñayii tasi ma,
ji'in ñayii ka kivi nduu ji'in ñayii masu ni ka
tnanda'a ji'in i ma, ji'in ñayii ka ja'ni tna'a
ma, ji'in ñayii ka jatna ini i ja jin xnda'vi
tna'a i ma.
16 ’Maa sa ja kúu sa Jesús ma, ni tetniñu
sa ángel sa ma, sukan-va'a kaxtnu'u ndaa i
tna'a ja ko kuu ma nuu ndijin ja ka kuu ni
ñayii ka ndachiñu'u Su'si ma ndi-in ndi-in
ñuu ma. Vaa saña chi ne'un sa'ya tata David
ma ni kenda sa. Te sukan kúu kimi ka'nu
kána nuu ve ndii ma, sukan kúu sa nuu
ñayii ka kandija ña'a ma —kúu ya ká'an ya.
17 Te Xtumani Ndios ma, ji'in ñayii ka
ndachiñu'u Su'si ma, ja jin ndatna'a i ji'in ya
sukan ka ndatna'a suchi jin tnanda'a ma,
sa'a ka ka'an i ji'in ya nuu ñayii ma:
—Ne'e ni.
Te nú na in kuniso'o, te ká'an tna i nuu
ñayii ma:
—Ne'e ni.
Te nú na in yíchi ndute, te kíi i, te nú kúni
i, te kó'o i ndute sa'a ja koteku i ma, te masu
nawa chuya'vi i.
18 Te maa sa káxtnu'u nuu ndaka ni ja
ka niniso'o ni tnu'u ndee nuu libru ya'a ja
ndákaxtnu'u ndaka sukan ko kuu ma, te nú
na in na skaa-ka ka'an i sana sukan ká'an
tnu'u ya'a, te maa Su'si ma sa'a ja kenda
nuu i ndaka kue'e ka ndenee nuu libru ya'a.
19 Te nú na in na kendee-ka tnu'u ndee nuu
libru ya'a te ma ndákaxtnu'u i sukan ko kuu
ma, te maa Su'si ma kendee ja kuta'vi i ja
kúun yutnu sa'a ja koteku i ma, te xtandiyo
ya i, te ma koo i ñuu ii ma, te ma ni'i i ndaka
ja va'a ja ndee nuu libru ya'a.
20 Iya káxtnu'u ndaa ja ká'an libru ya'a ja
sukan ko kuu ma ká'an sa'a:
—Ja ndaa kúu ja sani te kenda yachi sa
—kúu ya ká'an ya.
Te suni ni ndakone'e sa:
—Saa vi, Jesús Iya Tátnuni, ne'e yachi ni
—kúu sa jiña'a sa. Te sukan kó kuu.
21 Te ja vii ja va'a na skuta'vi ña'a maa
Jesucristo iya tátnuni nuu o a ja ka kuu o
ñayii ka kandija ya a. Te sukan kó kuu.